

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
6 E
14

QVAE HOC IN VOLVMINE TRACTANTVR.

¶ Bessarionis Cardinalis Niceni, & Patriarchæ Cōstātinopolitani in calumniatorē Platonis libri quatuor, opus uarium, ac doctiss. in quo præclarissima quæq;, & digna lectu, quæ a' Platone scripta sunt ad homines tam moribus, q̄ disciplinis instruendos, breuiter, clare'q;, et placido stylo narrantur.

¶ Eiusdem correctio librorum Platonis de legibus Georgio Trapezuntio interprete, ubi passim uerba græca ipsius Platonis recitantur & emendata, & cum suis accentibus, nam in libris Romæ olim impressis desunt. Deinde a' Bessarione sæpe argumento præmisso, in latinum uertuntur. Postremo Trapezuntii tralatio subiungitur, quod est per q̄ utile iis, qui græcis literis īstituuntur, atq; ex græcis bonis, bona latina facere uolunt.

¶ Eiusdem de natura & arte aduersus eundem Trapezuntiū tractatus admodum q̄ acutus, ac doctus.

¶ Eiusdem Metaphysicorum Aristotelis XIIII librorum tralatio.

¶ Theophrasti Metaphysicorum lib. I.

¶ Index eorum omnium, quæ singulis libris pertractantur.

ALDVS RO. ACCVRSIO MAINERO AVENIONENSI IVRECONSVLTO, AC L. CHRISTIANISSIMI GALLORVM REGIS APVD VENETOS ORATORI PRVDENTISS. S.P.D.

¶ BESSARIONIS Cardinalis græci hominis q̃ doctiss. libros aduersus Calumniatorem Platonis in ædibus nostris summa cura nuper informatos tibi uiro doctiss. & doctrinæ Platonis perstudioso nuncupamus, dono'q; mittimus. placituros enim tibi summopere certo scimus, tum quia Platonem tuentur, tum etiam, ꝙ tanti uiri aurea documenta ingeniose, & breuiter complectuntur. nam præter doctiss. disputationes. & cætera, quæ ad doctrinā faciunt, toto hoc libro dispersa, operæpretium inibi est legere, quo nā modo se ipsum qsq;, tū domum, & familiam, hinc Resp. sapienter regere, et gubernare possit. nihil enim fere a Platone tractatum est uitæ hominum cōducibile, quod hoc uolumine adductum breuissime nō habeatur. Quare inter summas occupationes tuas Christianissimi Regis Legatus, dum remittere, relaxare'q; animū uoles, has Bessarionis utilissimas lucubrationes legendas damus, simulq;, ut sint Aldi tui apud te assiduum monimentum, & pignus amoris. VALE.

¶ Argumentum tertii libri, quod quidem suo loco ponendum fuerat, sed quoniam id opus, quod ipsius Bessarionis manu scriptum est, haberi non potuit, hic iterum imprimendum curauimus.

ADVERSARIVS ostendere cupiens Aristotelem ubiq; fidei nostræ cōuenire, quædā argumenta a theologis nostris, etiam ad uerbum sumpta usurpauit, ex qbus opiniones quasdam cōcludit ueras, atq; catholicas, utputa Deum esse creatorem uniuersi, & immediatū creatorem, qui ex nihilo omnia fecerit, qui non necessitate naturæ, sed libera uoluntate, & contingenter, mundum hunc, quem cernimus, produxerit, potentia quadam infinita non modo extēsiua. (Necesse est enim Theologorum nostrorum uerbis uti,) Sed etiam intensiua, atq; omnimoda omnipotentia, & has quidem opiniones, quæ christianorum sunt, dicit Aristotelis fuisse, sic'q; per ea argumenta, tanq̃ argumenta Aristotelis, q̃q̃ a Theologis nostris, ea ad uerbum sumpserit, nititur propositum suum probare. Falso tamē eas opiniones, aut alioquin maximā earū partem tribuit Aristoteli etiam expositorum illius, & doctorum nostrorum sententia. Nā præterq̃ ꝙ nōnulli Aristotelem conantur tueri, & longe quidem sapiētius, q̃ aduersarius, quasi Deū rerum omnium opificē posuerit, in aliis omnibus eum passim accusant, neq; eum duntaxat, sed pariter gentiles omnes philosophos. neq; enim immediate, neq; ex nihilo, neq; libera uoluntate, neq; contingenter, neq; omnimoda omnipotentia Deū fatētur creare uoluisse, sed plane contrarium sentiunt. Intentio igitur authoris in hoc tertio libro est, aduersarium Aristotelicæ disciplinæ ignarum arguere, et argumenta eius ostendere a mente illius esse prorsus aliena, nec philosophiæ eius conuenire, e'q; propositis fundamentis, ac principiis Aristotelis nō sequi, quod imprudenter aduersarius colligit, nec ex argumentis illis cōclusiones catholicas elici, quin ex ipsius philosophi principiis facile dissolui, ac refutari posse, quod pinde est, ac si philosophus aduersario contradicens, opinionum suarum rationem redderet, & ineptum illius de se iudicium irrideret. Pari modo ꝙ ad trinitatis sacrū mysterium, & imaginem, seu uestigiū, & animæ naturam, atq; immortalitatem attinet, multa aduersarius, tanq̃ ex opinione Aristotelis adducit, quæ ab authore refelluntur, partim ut fidei nostræ cōtraria, quale est illud, qđ per uestigium Aristoteles expresse trinitatem intellexerit, quod sentētiæ sanctorum omnium repugnat, partim ut a sententia philosophi aliena, quale est illud, ꝙ ex opinione Aristotelis anima simul cum corpore per creationem inceperit, nunq̃ tamen defutura, & cætera his similia, quæ oia ostēduntur in hoc libro ex principiis Aristotelis nō sequi, nec id eum sensisse. Neq; id tamē fecit author, ut Aristoteles impugnetur, siquidem a multis doctoribus sanctis, & quibusdam expositoribus in nōnullis ex prędictis opinionibus defenditur ipse philosophus, qui'q; hoc susciperet officiū a prædictis adiutus, multo melius, q̃ aduersarius fecerat, eū defendere posset, sed ut manifestum sit aduersarium, uel Aristotelem non intellexisse, uel sponte in maximis rebus fuisse mentitum.

BESSARIONIS CARDINALIS SABINI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI CAPITA LIBRI PRIMI ADVERSVS CALVMNIATOREM PLATONIS.

LIBER SECVNDVS.

LIBER TERTIVS.

In libro de mundo ad regem Alexandrum dispositionem totius orbis ad primam causam referre.

Aristotelis sententia id corpus, qđ prope Deũ est, dei uirtute maxime frui.

Rẽ alterã duob⁹ modis ad alteram ordinari.

Cœlum secũdum Aristotelem esse animal immortale, atq; diuinum.

Alterũ altero nobilius esse, aut sua forma, aut suo inuicem respectu.

Finem bifariam accipi, aut perfecti ue pro bono, & appetibili, quo perficitur id, a quo appetitur, aut effectiue pro effectu, quo homo, aut equus, aut arbor, aut tale quid est, quod effectum est.

Finem item in rebus naturalibus accipi, aut p se ratione effecti operis, aut ad aliud, ad qđ scilicet refertur.

Non esse inconueniens finem duplicem, aut multiplicem esse eiusdem numero, ratione diuersa.

Cœlum ordinatum, quidẽ ad hominem esse, sed ut superius, non ut inferius.

Hominem cœlo nobiliorem esse, nihil aliud est dicere, q̃ id postq̃ hominẽ generauit, nobilius esse se ipso non dum hoĩe generato.

Cum duplex sit finis, quem, & cui, hominẽ quidem finem esse cui, nam finis quem cœlesti um homo est. Cap.X.

❡Falsum esse, quod aduersarius asserit, uelle Aristotelem, ut primus motor nullo modo sit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primum mobile immediate effectiue. Id'q; probari Auerrois, & aliorum expositorum sententia.

Solutio septẽ argumẽtoꝝ aduersarii. Ca.XI.

❡Confutatio & solutio alterius argumenti, quo aduersarius arguit primum mouẽtem esse uitam optimam, & uitam eius esse totã simul, cæterarum uero intelligẽtiarum minime totam simul esse, secundum Aristotelem, quod falsissimum est, & ideo ipsas itelligentias non esse æternas.

Intelligentias omnes secundũ Aristotelis sententiam æternas esse, nec successionem ullam pati. Cap.XII.

❡Falsum eẽ, quod Aristoteles, sicut aduersarius refert, dixerit omnia ex nihilo a Deo producta. Atqui Platonem uere sensisse primũ principium, non per se ipsum, sed per alteꝝ creasse mundũ, quod religioni nostræ consentaneum est, quæ uult omnia per filium a patre creata esse. Cap.XIII.

❡Qui ĩterpretati sũt apud Aristotelem Deũ non uitam, sed animal esse, haud male interpretatos esse, ut aduersarius putat, sed bene, excusandum'q; potius esse i ea parte Aristotelem, ut Thomas existimat, q̃ damnandũ, ut censet Albertus. Cap.XIIII.

❡Mysteriũ trinitatis neq; ad Platonem, neq; ad Aristotelem referẽdum esse, Si qua tamẽ apud hos philosophos eius rei significatio est, esse potius apud Platonem.

Impossibile esse trinitatem naturali rõne cognosci, sed dũtaxat sacris authoritatib⁹ probari posse.

De uestigio quo modo a theologis accipiat, & quid sit.

Quæ sit inter uestigiũ, atq; imaginẽ differẽtia.

Probari aliquid per effectum bifariam posse.

Cum Paulus dicit inuisibilia dei cognosci ex rebus creatis, unitatem Dei intelligere, non trinitatem. Cap.XV.

❡Platonem teste Augustino, patrẽ & uerbũ in unitate essentiæ statuisse. Eundem secundum Thomã appropriata diuinis personis intellexisse, sacris literis in Ægypto edoctũ, Tres etiã substãtias realiter distinctas ad eũ referri, quẽ Porphyri⁹ est secutus. Ca.XVI.

❡Falsum esse, qđ aduersari⁹ inquit, uestigiũ satis esse ad trinitatis cognitionẽ, id'q; & ratione, & sanctoꝝ authoritate ostendi.

Aduersarium manifeste sibi cõtradicere, cum hominem post peccatum per fidem potius, q̃ per uestigiorum cognitionem intelligere trinitatem uelit, & tamen Aristotelem, qui fide caruit, dicat per uestigia trinitatem cognouisse. Cap.XVII.

❡Falsum esse, quod ait aduersarius tres dimẽsiones corporis realiter distictas facere unũ sine compositione, & dimẽsiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionẽ ducere, quam animæ disticta, eadem'q; unita ratio. quod & rationi, & sanctissimorum uirorum authoritate repugnat. Cap.XVIII.

❡Confutatio, ac solutio multoꝝ, quæ aduersarius collegit, ut ostẽderet Aristotelem trinitatis diuinæ cognitionem habuisse, cum id principiis eius sit plane contrarium.

Formam, quæ nõ nisi in materia esse potest, secundum Aristotelem communicari pluribus eiusdem speciei indiuiduis posse, formã autem, quæ in materia non est, cõmunicari non posse. Item plures fore motores, si plures essent mundi, nõ autem posse distingui numero nisi materiam habeant.

Secũdum Aristotelem causam multiplicationis indiuiduorum duntaxat esse, ut species conseruetur.

Principium primum, & unum eẽ plene perfe-

LIBER QVINTVS.

LIBER SEXTVS.

FINIS

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER PRIMVS.

Quæ causa authorem ad scribendum impulerit.
Confutatio de tribus uitiis obiectis Platoni, imperitia, discrepantia a' christiana religione, & uitæ turpitudine.
Reprehensionem Platonis fidei Orthodoxæ magnum detrimentum afferre.
Cur a' nostris doctoribus in primis Platonis testimonia citentur.
Detrahentes Platoni infidelium impietatem adiuuare.
Nostræ ætatis latinos pauca habere Platonis opera, & raro ea legere.
Maiores nostros Platonem omnibus philosophis præposuisse.
Qui sit ordo, & series totius operis. Caput Primum.

INCIDIT NVPER IN MANVS NOSTRAS LIber quidam, qui Platonis, atq; Aristotelis comparationem pollicebatur. Eum mox libenter, auideq; amplexi, posthabitis cæteris rebus, incredibili desyderio legere orsi sumus. Sperabamus enim fore, ut utriusq; philosophi, siue de rebus naturalibus, siue diuinis, siue iis, quæ ad mores pertinent, siue ad differendi rationem, quã uocant logicen, expositionẽ aliquã, comparationemq; inueniremus, quomodo inuicem duo summi uiri aut conueniant, aut discrepent, quibus id rationibus probetur, & utrum prima, an secunda substantia potior sit, quid apud Aristotelem materia, & forma, quid apud Platonem magnum, et paruũ, quo pacto entelechia motui, quo per se anima mouetur, conueniat, An formæ aliquæ separatæ sint, an prorsus inseparatæ, q; si separatæ sunt, utrum per se subsistant, an in secundis animi conceptibus positæ sint. Tum quomodo equiuoce, quomodo uniuoce ens de entibus prædicetur, ut ratio illa diuidendi, quam Plato philosophiæ sepem appellat, idem cũ demonstrandi sciẽtia sit, an diuersum. An mũdi hæc compago ingenita, atq; æterna, an genita, fluxaq; sit, an uero & genita simul, & ingenita, atq; æterna, & quomodo genita, quomodo ingenita, tum hæc, tum anima dici possit. Verum præterea deus ipsius substantiæ, an duntaxat motus naturalium rerum causa sit, atq; opifex. Quintumne simplicium corporũ dici cœlum oporteat, an unum ex quatuor, quis præterea ultimus hominum finis censeri debeat, uirtusne, atq; honestũ, an sciẽtia cõtemplandi. His, aliisq; huiusmodi summorum philosophorum opinionibus, ne in singulis immoremur, plenum fore librum existimabam. Hoc enim ueteres pleriq; tum græci, tum latini fecere, Platonis alii, Alii Aristotelis rationibus fauentes, & hæc quidem probantes, illa refellentes. Fuerunt etiam qui conuenire inter sese duos philosophos summo ingenio nixi sunt ostendere, ut apud græcos in plerisq; Simplicius fecit, apud latinos facturũ se pollicitus est Boetius, an impleuerit, nescio. Nullum enim tale illius opus, ætate nostra, uenit in lucem. Existimabã itaq; authorem huius libri, quo sibi gloriã apud posteros compararet, & doctrinã suã, ingeniumq; ostentaret, hoc idem fecisse, & uel conciliasse inter sese, duorum philosophorũ opiniones, uel alteri inhærentem, quibus ad id rationibus duceretur, explicasse. Quod si præferendas Aristotelis opiniones, Platonis uero contẽnẽdas, existimaret, causam eius rei demonstratione, ut par erat, ac necessariis rationibus, exposuisse. Lætabar itaq; ea spe, mirum in modũ, & librũ singulari quadam auiditate legebam. Quãuis enim, in ipso fere primordio iurgiis, ac maledictis plenus occurreret, id tamen æquo animo patiebar, sperãs fore, ut quod optabam, progressu tẽporis appareret. Iam uero, ubi perlecto libro, pro thesauris, quos sperabã, carbones (ut dici solet) inueni, & desyderio frustratus, nihil animaduerti prçter cõuitia, & ɔtumelias, & iurgia in Platonẽ. his enĩ dũtaxat, erat liber ille refertus, instar ueteris comœdiæ, immo, ut plane oẽs, quæ unq̃ fuerunt, comœdias excederet, obstupui uehementer tãtæ rei nouitate attonitus. Neq; enĩ fieri posse existimassem, ut tale opus in lucẽ unq̃ prodiret, Aut quisq̃ ex omni hominũ genere, tam aperte & ueritati, & cõmuni omnium sententiæ cõtradicens, non modo nõ erubesceret, sed potius quasi præclaro quodam inuento gloriaretur, & more galli ignobilis, ut Plato inqt, a' disceptandi certamine diffiliẽs caneret, gestiret, seq; ipsum circũspiceret. Quippe Aristotelẽ,

cui Platonem comparat, extollit laudibus, quod quidẽ reprehẽdi nõ potest. Dignus est enim, qui maxime laudetur Aristoteles. Platonem uero contumeliis afficit, & iurgiis, maledictis'q; p sequitur. Admiratur Aristotelis uitam, doctrinam, eruditionem sapientiam, oĩum deniq; optimarum artium, disciplinarum'q; peritiam, quod iure ab eo fieri non diffiteor. Platonẽ uero nõ modo, quod tolerabile foret, Aristotele inferiorem facit, sed indoctum, ineruditum, nullã philosophiæ, nullam naturalium, aut diuinarum rerum cognitionem habẽtem, ignarum artis oratoriæ, mathematicarum disciplinarum inscium, omnium deniq; bonarum artium rudem, atq; inexpertum asseuerat. Improbum præterea, profusum, nepotem, & uitiis oĩbus contaminatũ, quæ oĩa tribus libris complexus, In primo doctrinæ comparationem facit, nullis prorsus rationibus innixus, nisi q; Aristoteles artium præcepta conscripserit, Plato minime. propter quod Platonem, eius'q; studiosos inconstantia absurda, inepta, cõtraria, sibi inuicem repugnantia, leuia, ridicula, puerilia scripsisse, ac disseruisse commemorat nullis omnino rationibus, nullo ratiocinandi genere usos opinatur. Secundo libro opiniones Aristoteles nostræ religionis uerissimis, optimis'q; sententiis consentaneas esse conatur ostendere, ac proinde ueriores, Platonis autẽ dissentire nostris, ideo'q; falsas eẽ, & a' ueritate prorsus alienas. Tertio uero atq; postremo uitam Platonis cõtinentissimam, innocentissimam, integerrimam'q; accusat, ac iurgiis, & contumeliis insectatur, Pro' scelus, atq; flagitium, quo mimo, quo parasito, quo lenone, quo cinædo, quo scelerato, flagitioso, pestifero, infido, fraudulento, nebulone, profuso nõ turpius, fœdius, detestabilius uixisse illum affirmat? O' nouum iurgiorum genus, o' iniquas calũnias, & ante hunc diẽ inauditas. Profecto' si affirmari hæc de aliquo possent, nemo tamen foret usqueadeo aut uirtutis expers, aut doctrinæ, qui res adeo fœdas, turpes, flagitiosas, nefandas, uel proloquẽdo ora polluere, uel scribendo inficere, ac commaculare manus auderet. Heu quid iste sceleris in Platonẽ non euomit? Non'ne ebrietatem obiicit? nõ'ne fornicatiões, adulteria, stupra, et nefandos marium concubitus? non'ne ingratitudinem, tyrannidem, uim, rapinas, stultitiam, legũ iniquitatem, & quicquid deniq; dici, aut cogitari dirum, tetrum'q; potest? Quod si omnes, qui unq̃ omnibus anteactis seculis fuerunt, uiros truces, agrestes, efferos, sæuis, ac teterrimis moribus simul collegisset, in quos grauissime, acerbissime'q; inueheret, quid obsecro te, plus haberet, quod aduersus omnes euomeret hic calumniator, & hostis hominũ, & nouus Timon, atq; alter Momus? Hæc igitur cum legissem, non potui tam iniquam hominis mentem non execrari, eius præsertim, qui mecum familiaritate coniunctus aliquando fuisset. Eo autem molestius illius iniuriam tuli, quod non modo Platoni, cuius cura haud me usqueadeo solicitasset, sed etiam sanctissimis nostræ religionis uiris, qui Platonem semper magnifecerunt, & cum doctrinam eius, & mores, tum eã, quam in opinionibus cum nostra fide habet, similitudinem admirati sunt, non parũ dedecoris afferre uidetur, q; talẽ hominẽ, qualẽ hic fingit, uel ignorauerint, uel falso' contra animi conscientiam laudare uoluerint, quod certe non est uiri boni, & sapientis, & integri præceptoris officiũ. Auget uero magis, atq; magis nobis indignationem, quod fauorem, quẽ nostra religio ab exteris accipere potest authoribus, calũniosa hæc Platonis reprehensio infringere, ac debilitare uidetur. Quippe doctores nostri sanctissimi uiri aduersus eos, q rectę fidei fundamenta deiicere, & religionem christianã prauis rationibus pessundare uoluerunt, eam in primis defensionem rati sunt optimam esse, si uerbis authorũ, quos ipsi tanq̃ sapiẽtes sectabantur, quasi quibusdam telis, eorum tela retunderẽt, fidem'q; nostram illorum præsidio roborarent. Itaq; Platonem in primis quasi optimum testem citarunt, & dictis ipsius, quã tum peregrino testimonio fieri potuit, fidem nobis diuinitus traditam confirmauere, ea ratiõe in primis illius authoritatẽ secuti, q; simul & doctrinæ, & morum ei palmã tribui ab omnibus sentiebant. Siquis igitur tam graue Platonis testimonium contemnit, ac pro nihilo habet, longe'q; a' nostræ religionis usu alienum esse existimat, dum eum ignarum, improbum, stultũ, scelestum, flagitiosum fuisse contendit, quomodo doctoribus nostris, & ueræ fidei propugnatoribus nõ aduersatur, & quasi acerrimus hostis bellum indicit? Aut qui fieri potest, quin maximũ afferat nostræ religioni detrimentũ, dum exterorum præsidium nobis aufert, quo maxime aduersariorum uim propellere, ac propulsare possemus? Profecto' qui hæc a' nobis auxilia tollit, hic plane' fauere illorum parti uidetur, qui religionem nostram oppugnat, & quasi aditũ aperire hostibus, ut impetu facto, eam depopulentur, atq; deuastent. Quapropter fauendum in primis censui authoritati sanctorum uirorum, elaborãdum'q; mihi summo studio, ut religionem, cuius membrum diuina pietas me esse uoluit, pro mea uirili tuear, atq; defendam. Tum etiam Platoni succurrendum, cui tametsi propter doctrinam, morum'q; prẹstantiam nõ magis obesse linguæ

se linguæ procacitas potest, q̃ tenuis nubecula radiantẽ solis splendorem obscurare, perabsurdum tamen, & periniquum iudicarem legi hæc sine contradictione, ab hominibus præsertim latinis, qui aut Platonis opera non habent, aut si qua habent in latinã linguam conuersa, perraro ea legere cõsueuerunt. Atqui Platonis doctrinam uariam, atq; multiplicem, tum diuersis rationibus, & authoritatem historię, communi'q; omnium sententia, tum ipsius operum testimonio demonstrabimus, Morum uero præstantiam, & integritatem uitæ, non solum fama publica, sed eius ipsius sermonibus, atq; præceptis ostendemus, quibus homines hortatur ad bene, beate'q; uiuendum. Hæc enim etsi græcis hominibus cognita, atq; explorata sunt, a' latinis tamen nostræ ætatis ignorantur. Nam licet maiores eorum, tam exteri, q̃ ecclesiæ doctores, Platonem cæteris omnibus, in quouis doctrinæ genere longe præferendum, anteponendum'q; cẽ suerint, obscurauit hæc nihilo minus seu uetustas, seu incuria, & negligentia hominum, ita ut in paucissimorum notitiam uenerint. Aggrediar igitur institutum opus, & ipsius (ut dixi) Platonis uerbis rem omnibus ante oculos ponam. Dicam autem simpliciter, animo ab omni contentione libero, & ad solam ueritatem spectante. Nec contumeliis contumeliosum ulciscar authorem, malo (ut dici solet) malum emendans, quin etiam scriptoris nomen non proloquar: neca' me unquam, quis ille fuerit, quisquam intelliget. Dabo hoc necessitudini nostræ, qua simul olim iuncti fuimus, ne fiat nostra causa præsentibus, posteris'q; inuisus, Dabo cõsuetudini meæ, qui hanc maledicendi licentiam exhorrui semper, atq; execratus sum, cum præsertim defendenti Platonem nihil hoc præsidii allaturum sit, nec satis ultionis exigi ab aduersario posse uideatur, si mutuis cum illo conuitiis egerimus. Nam cum ea Platoni obiecerit, quæ de omnibus, qui unquam fuerũt scelesti, atq; peruersi homines, uix credibilia uiderentur, quid tandem in eum ipsum calumniatorem dici pro merito posset? Respondebo autem nõ ad singula, quæ aduersarius obiecit (Longum enim id esset, & pene' infinitum) Sed tria illa, quæ supra memoraui, summatim attingam. Primo sapientiam Platonis, atq; doctrinam, mox scriptorum eius cũ nostris similitudinem, & argumentorum contrariorum dissolutionem, Tum probitatem morum, uitam'q; integerrimam explicabo.

Quam ob causam Plato de summis rebus, aut nihil scripserit, aut per ęnigmata scripserit.
Non esse argumentum ignorantiæ, nihil mandare literis.
De more Pythagoreorum, & silentio.
Pythagoreorum morem, in non diuulgandis mysteriis, cum præcepto euangelico conuenire.
Thami sententia, non memoriæ, sed reminiscentiæ literas opitulari.
Nullum Pythagoræ librum reperiri, & illum quædam a' se scripta Damæ filiæ minime edenda reliquisse.
Pulcherrima Lysidis epistola ad Hipparchum.
Morem Pythagoreorum usq; ad Platonem, etiam ab eo ipso seruatum.
Platonem per nuntium de quæstionibus maximis potius, quàm per scripta loqui consuesse.
Particula epistolæ Platonis ad Dionysium, cur scribi diuina non debeant.
De similitudine Druidum cum Pythagoreis.
Præcepta artium melius memoriæ, q̃ literis commendari.
Quid inter sermonem interiorem, exteriorem'q; intersit.
Non modo eos, qui scripserunt, colendos esse, sed etiam eos, qui censuerunt nõ esse scribendũ.
Confutatio aduersarii, ꝙ Platonem ideo ignarum disciplinarum probet, quia illarum præcepta non tradidit.
Theophrastum Aristotelis discipulum de rebus omnibus & copiosius, & ornatius, quàm illum scripsisse.

Caput II.

Ed quoniam ad ostendendum Platonis ignorantiam, præcipuum hoc argumentũ aduersarius affert, ꝙ nulla artiũ præcepta, sicut Aristoteles fecit, pro cõmuni omnium utilitate cõscripserit, Et hac maxima ratione inuehitur in Platonẽ, ignarum'q; omnium scientiarum conatur ostendere, Primo causam cur Plato disciplinarũ præcepta, præsertim de rebus diuinis, uulgo tradenda non duxerit, afferemus, Deinde aliis quoq; rationibus aduersario respondebimus. Constat profecto' inter omnes doctos præceptum illud Pythagoreorum, quos secutus est Plato, in primis obseruari solitum, ne quid ex iis, quæ in eorum schola dicebantur, in uulgum emitteretur, Auditoribus uero quinquennio integro, nihil

omnino uel interrogare præceptorem uel de iis, quæ dicebantur, percontari licebat. audiebant duntaxat, quæ à præceptoribus legebantur, & taciti secum uoluebant, Peracto uero quinquennio, qui digni iudicabantur, admittebantur in socios, indigni à consortio reiiciebantur. Secreta diuinarum rerum, per omnem uitã occulta tenebant, neq; ad exteros, ac minus dignos homines exiret, quæ res similis esse præcepto illi euangelico uidetur, Nolite dare sacra canibus, nec proiiciatis margaritas uestros ante porcos. Quinetiam hæc nõ literis, sed uoce tantum, & præceptores discipulis tradere, & discipulos inter se cõmunicare fas erat, quasi tutius custodiri altiores illæ de rebus diuinis sentẽtiæ possent, si animis non libris continerentur, & studiosi earum rerum doctiores euaderent, dum memoriæ potius q̃ literarũ præsidio freti, instituta philosophiæ animo, non codicibus cõmendarent. Reminiscendi enim non memoriæ remedium literas esse à Theut inuentas Thamus ille apud Platonem refert, Sed fieri tamẽ, inquit, ut obliuionem animis eorum, qui aliquid didicerint, afferant literæ, dum homines per negligentiam cultum memoriæ deserunt, & extrinsecus fide ab alienis formulis proficiscente, nõ intrinsecus suis uiribus reminiscuntur. Idcirco opinionem potius, atq; umbram sapientiæ, q̃ ueram sapientiam auditorum animis recipi, fieri'q; pro ueris sapientibus umbratiles. Hæc cum ueritas historiæ satis comprobat, tum inde licet intelligere, q nulla extant, nec unquã uisa traduntur scripta Pythagoræ. Nihil enim ille scriptum reliquit, & siquid pauxillum scripsit, id Damæ filiæ moriens commendauit, monuit'q; ut secretum custodiret. Quod illa, quamuis mulier, diligentissime seruauit, & quanq̃ prægrandi pecunia uendere opusculum potuisset, noluit. Tenuit id clàm omnibus præterq̃ patris discipulis, ac nemini quidem eorum opus unquam credidit. Sententias uero eius iis duntaxat exposuit, qui uisi sunt patri Pythagoræ doctrina, & moribus digne successisse. Est enim non mediocri argumento epistola Lysidis, qua ad Hipparchum scribẽs, arguit eum, q præcepta quędam Pythagoræ tradidisset literis, atq; aliis edidisset. Hanc ego ponendam hoc loco totam existimaui, pergratam simul, atq; perutilem futuram iis, qui sine animi cõmotione perlegerint. Lysis Hipparcho Sal. Equidem post mortem Pythagorę, nunq̃ futurũ existimaui, ut discipulorum eius societas disiungeretur, sed cum præter spem, quasi naufragio facto, alii aliò disiecti, delati'q; simus, nihilo minus meminisse diuinorum pręceptorum illius pium est, Nec bona philosophiæ cum iis communia facere, qui ne somniare quidem animi purificationem potuerunt, Nec fas est ea omnibus porrigere, quę nos cum tot laboribus adepti sumus. Quemadmodum nec profanis hominibus eleusinarum dearum licet arcana patefacere. ęque enim utriq; ista facientes, iniusti, atq; impii haberentur. Operæpretium est igitur recensere, quantum temporis in abstergendis maculis, quæ nostris inustæ pectoribus erant, cõsumpserimus, ante quàm præcepta illius percipere digne possemus. Vt enim tinctores solent, prius quàm telam inficiant, quarundam rerum acrimonia eam purgare, quo facilius colorẽ imbibat, qui aboleri postea nõ possit, Sic uir ille diuinus studiosos philosophię instituere, & quasi formare solebat, nequando frustrari ea spe posset, quam de alicuius uirtute concepisset. Neq; enim doctrinam mercenariam, atq; uenalem habebat, nec iuuenum animis, quod pleriq; philosophiæ professores facere solent, laqueos adnectebat, sed diuinarum, humanarum'q; rerũ pręceptor erat. Nunc uero pleriq; doctrinam illius simulantes, nullo ordine, nec, ut decens esset, iuuentutem erudiunt. Itaq; procaces, ac temerarios faciunt auditores suos, dum perturbatis, atq; impuris moribus, intemerata philosophiæ præcepta commiscent. Vt enim siquis in præaltum puteum cœno plenum aquam puram, atq; nitentem effuderit, nihil aliud q̃ cœnum perturbat, & aquam amittit, ita iis accidit, qui hoc modo docent, atq; docentur. Crebri enim, ac densi uepres, & syluæ frequentes pectus, & præcordia eorũ, qui non rite initiati sunt, occupant, Oẽm'q; animi cultum, omnem mansuetudinem, omnẽ rationem obumbrãt, atq; impediunt. Subeunt hanc syluam permultæ, ac uariæ belluæ uitiorum, quę depopulantur, arcent, propulsant, nullo modo sinunt in lucem prodire rationem, Quarum belluarum duæ matres sunt, incõtinentia, atq; cupiditas. Hæ partu fœcundissimæ sunt. Incontinentia enim filias parit, illicitas nuptias, ebrietates, stupra, uoluptates contra naturam, uehementes, ac rapidos impetus ad mortẽ usq;, atq; excidium hominem agitantes. Iam enim libidine quidam usqueadeo inflammati fuerũt, ut ne à parentibus quidem, aut pignoribus abstinuerint. quos eadem, quæ cõtra leges, patriã, parentes, tyrannos impulerat libido, captiuos reuinctis post terga manibus ad postrema supplicia, interitum'q; pertraxit. Cupiditatis autem filię sunt rapinæ, paricidia, sacrilegia, ueneficia, et reliqua eius generis. Quamobrem syluam ipsam, in qua huiusmodi affectus, instar belluarum latitant, ferro, igni'q;, et omni machinarum genere excidere, ac deuastare primũ oportet. Cum'q;

huiusmodi

huiusmodi cultu rationem ab eius affectibus liberatam intellexerimus, tunc serere optimam aliquam frugem debemus, & optimos, atq; uberrimos fructus inde prouenturos sperare. Hæc tu quidem Hipparche, nõ paruo studio, ac labore didiceras, Sed parum bone uir seruasti, postq̃ siculam istam luxuriam cœpisti degustare, cuius gratia nihil est, quod postponere debuisses. Multi etiam te publice philosopbari nobis retulerunt, quod Pythagoras netuit, qui, dum moriens commentariolos suos Damæ filiæ commẽdasset, necui extra familiam suam traderet, testamento reliquit. Hęc autem licet prægrandi pecunia uendere illos poterat, noluit, paupertatem'q;, & uoluntatem patris, quamuis mulier, omni auro pretiosiores existimauit. Ferunt hoc idem Damam quoq; postea morientem Vitaliæ filiæ suæ mãdasse. Nos autem uirilis sanguis, parum officiosi in præceptorem sumus, Et quæ promisimus, spõte deserimus. Si igitur te emẽdaueris, gratum habebimus, sin minus, instar mortui apud nos eris. Vale. Hic idẽ mos usq; ad Platonis tempora seruatus est per omnes eius sectę successores. Plato quoq; hoc ipsum semper dilıgẽtissime custodiuit. Neq; enim libris sed uoce docuit, nec de iis, quę docuerat libros reliquit. Siquid scripsit, Socratis esse, non suum fatetur. Ita præterea de diuinis rebus breuiter, implicite, atq; obscure præcepta tradidit, ut non facile a' legentibus possit intelligi, quod ipse quoq; testatur in epistola, quam de natura primi entis ad Dionysium scripsit. Scribendum est, inquit, per ambages, atq; ęnigmata, ut si forte mari, uel terra iactari librum contigerit, qui legerit, non intelligat. Res ita se babet. Circa omnium regem cuncta sunt, & illius gratia omnia, illud'q; est causa bonorum omnium. Secundum uero circa secunda, & tertium circa tertia. Post hæc, & alia pari obscuritate ab eo scripta, bortatur Dionysium, ut siqd certius cupit intelligere, Archedemum ad se mittat, quem et missum iam laudat, et, ut rursus mittat, semel, bis, tertio suadere conatur, nuntiaturum uidelicet sibi dubia Dionysii, & expositiones suas illi renuntiaturum. q̃ si ita feceritis, inquit, nullam negotiationem, aut tu inire, aut administrare Archedemus poterit uel meliorem, uel deo gratiorẽ. Quibus uerbis manifeste negat uelle se huiusmodi sententias literis tradere, & per Archedemum, omnia se illi significaturum pollicetur. quod tamen ita se facturum dicit, si hæc ille quoq; ab ineruditorum communicatione intemerata seruauerit, Sed caue, inquit, ne hæc ad homines ueniant ineruditos, Et rursus. Caue ne te aliquando pœniteat eorum, quæ in præsentia minus digne deciderint. Tutum uero in primis est nihil scribere, sed discere. Nam quæ scribuntur, fieri non potest, quin decidant Ea ratiõe, nihil ego de iis scripsi unquam, nec est Platonis opus aliquod perscriptum, nec erit. Nam quæ circunferuntur Socratis sunt omnia, quem uirum etiam iuuenem uirtute, ac sapientia claruisse, compertum est. Mox autem, quasi eum pœniteret aliquid de iis etiã per ęnigma scripsisse, addit, Hãc epistolam cum primum perlegeris, ures, sed hoc solum recte a' tyrãno factum dici potest, q̃ Platoni non obtẽperauit. Post hæc in epistola, quam ad propinquos Dionis, ac familiares scribit, molestissime uidetur ferre, q̃ Dionysius, & qdam alii de huiusmodi rebus scripserint. Ita enĩ inquit, Sed de iis omnibus, qui uel scripserunt, uel scripturi sunt, quos audio asseuerantes ea se scire, qbus nos studemus, ita affirmo, siue me, siue alios audierint, siue ipsi per se inuenerint, nihil de iis intelligere posse. Neq; uero opus meum de iis rebus ullũ est, neq; erit. nã scribi de iis, ut de aliis disciplinis non potest. Cæterum, ut causam, propter quam nihil scripsisset, non inscitiam, neq; inuidiam fuisse declararet, addit. Atqui hoc quidem scio, q̃ hęc si a' me uel scriberẽtur, uel dicerentur promi optime possent, & male tradita non mediocriter me offenderent. Si uero uel uoce, uel scriptis proferenda in uulgum mihi uiderẽtur, quid præclarius a' nobis in uita agi posset, quàm & maxime prodesse hominibus, & naturã in lucem proferre? Sed nihil profuturum hunc nostrum conatum hominibus reor, nisi admodum paucis, qui exigua significatione possent suo ipsi ingenio plura inuenire. Apud reliquos uero cum nefarium pareret contemptum, tum uanam spem rerum altiorum, quasi grauiora quædam essent consecuti. Et paulo post. Siue igiť Dionysius, siue qs alius Dionysio aut maior, aut minor de summis, primis'q; rebus naturæ aliquid scripsit, is mea sentẽtia nihil de iis, quæ scripsit, uel audiuerat recte, uel didicerat. Nam si secus esset, pariter, ut ego, res illas coleret, & uenerаretur, nusquã inepte, inde cẽter'q; pferret Non enim quasi in memoriæ subsidium hæc ille scripsit, siquidem nõ poterat obliuisci eorum, quę breuissima sunt, postquã semel didicerat, sed uel turpi ambitione id fecit, ut hæc sua esse ostẽderet, uel ut tanq̃ auditor eius disciplinæ, qua dignus non erat, gloriam sibi cum cæteris sapientibus uendicaret. Iis itaq; manifestum est Pythagoram, atq; Platonem, nihil omnino scribendum cẽsuisse, nec esse res huiusmodi ante oculos multitudinis ponendas. Simile illud etiam apud C. Iulium Cæsarem legimus, Druides, inquit, a' bello abesse cõsueue-

sunt, neq; tributa una cum reliquis pendunt. militiæ uacationem, omnium'q; rerum habẽt im/
munitatem. Tantis excitati præmiis, & sua sponte multi in disciplinam conueniunt, & a` parẽ
tibus, propinquis'q; mittuntur. Magnum ibi numerum uersuum ediscere dicuntur. Itaq; non/
nulli annos uiginti in disciplina permanent, neq; fas esse existimant ea literis mandare, cum in
reliquis fere` rebus publicis, priuatis'q; rationibus, græcis literis utantur. Id mihi duabus de cau
sis instituisse uidentur, ꝙ neq; in uulgum disciplinam efferri uelint, neq; eos, qui discunt, literis
confisos, minus memoriæ studere, ꝙ fere` plerisq; accidit, ut præsidio literarum, diligentiam in
perdiscendo, ac memoriam remittant. Ita non solũ iudicio Pythagoreorum, sed etiam Drui/
dum, quos doctrina, & moribus antiquitas coluit, disciplinam maximarum rerum literis tradi
non licebat, ne summa opinionum decreta in uulgum propagarẽtur. Plato igitur nihil de pri/
mis, supremis'q; rebus, aut quãpaucissima, & ea perobscure hac causa scripsit, ꝙ rem tantã mul
titudini cõmunem facere non liceret, longe'q; sanctius esset, hæc toto animo colere, & uenera
ri. Nam de cæteris qdem rebus, & si more pædagogorum, certas regulas nõ tradiderit, quo pa
cto scilicet uel orandum sit, uel disputandum, uel huiusmodi aliquid agendum, in dialogis ta/
men, quos summo artificio, singulari'q; doctrina cõscripsit, plurima, atq; utilissima omnium fe
re` bonarum artium, ac disciplinarum præcepta inseruit. Quanq̃ hæc quoq; tutius memoriæ man
dari, q̃ literis possunt, præstat'q; si præceptoris ore percepta assidua meditatione animo reuoluã
tur, quod Druidibus placitum esse paulo ante memorauimus. Sed de iis, satis dictum esse arbi/
tror apud eos qui inueniendæ ueritatis non cõntentionis cupidi sunt. Nam apud eos, qui teme
re, atq; impudenter uero aduersantur, & quæ dicta, & nõ dicta sunt, referunt, nulla nobis dispu
tatio est, nec ad exteriorem sermonem loquimur, qui authore Aristotele obiicere aduersus oĩa
potest, sed ad interiorem, & apud æquos iudices. Siquidẽ facile in se quisq; experiri potest, q̃
præstet, quæ uel ab aliis discimus, uel ipsi meditamur, memoriæ, q̃ literis mãdare, & quãto uti
lius sit, hæc filios a` parentibus, & discipulos a` magistris, quasi per successionẽ percipere, & ani
mo custodire, q̃ si libris seruarentur. Hos enim & urbiũ depopulationes, & ruinæ, & incẽdia,
& alii pene` ĩfiniti casus delere facilius possunt, q̃ hominum memoriam abolere. Sed esto utile,
ac necessariũ sit, ea, quæ aut per nos ĩuenimus, aut ab aliis accepimus, literis mãdare, certe Ari
stoteli, & iis qui ante eum fuerunt, qui'q; futuri sunt, optimarum artium præceptoribus gratiæ
sunt habendæ, non tamen, qui hæc non tradiderunt, tanq̃ rudes & ignari contemni debent, ac
pro nihilo haberi. neq; enim sufficiens testimonium est inscitiæ illorum, ꝙ nihil scripserint, Quip
pe hoc modo cõplures doctissimi, atq; eruditissimi uiri, quasi de suo statu pulsi pro ineruditis,
atq; indoctis haberentur. Causam aũt, propter quam nõ scripserint, hãc esse credamus, partim
ꝙ silentium, uenerationem'q; exhibendã censebant rebus diuinis, & ne in cæteris quidem disci
plinis minorẽ percipi utilitatem existimabant, si memoriæ q̃ si literis cõmendarentur, partim ꝙ
parum curiosi ĩ scribendo fuerunt, quod tamen præstari a` Platone facillime potuisset. Gratias
uero agamus utrisq;, sed iis maiores, a` quibus beneficia sumus maiora consecuti. hoc enim &
pietas, & ratio exigit. Cæterum aduersariũ, qui ita turpiter impetendum esse Platonem existima/
uit, ꝙ disciplinarum præcepta nõ cõscripsisset, interrogemus, an Hermogenes Tarsensis, qui præ
cepta artis rhetoricæ perfectissime tradidit, Demosthene eloquentior, & in dicẽdi facultate do
ctior fuerit, uel, ut Demosthenem prætereã, qui, quãuis de arte nihil scripserit, multas tamẽ ora
tiões artificiosissime scriptas reliquit, an Hyperidem superauerit, a` quo nihil uel de arte, uel ex
arte scriptũ habemus. Quippe Hyperidem usqueadeo in dicendo excelluisse dicunt, qui de de/
cem oratoribus scripsere, ut plerisq; uisi sint dubitare, an Demosthenes Hyperide fuerit in oran
do præstantior, Nonnulli etiã Demostheni Hyperidem sine cõtrouersia præposuerint. Et Plu
tarchus author est hunc oẽs in concionando excelluisse, nõnullorum etiam sententia Demosthe/
nem superasse. Propter quod si Hermogenes Hyperide præstantior foret, Demostheni quoq;
proculdubio anteponeretur. At hoc, ne ipse quidem Hermogenes, si ei cõcederetur, acciperet,
sed quanta posset uoce clamaret, dic meliora. Magna certe res esset, & summa felicitas, uel mi
hi, uel cuiuis alteri, si uiri illius, aut Hyperidis, aut Æschinis, aut Andocidis, aut Lycurgi, aut al
terius similis oratoris, satis digne iudicare orationẽ possemus, q̃uis illi nihil de arte, ex arte ue/
ro uel parum, uel nihil scriptũ reliquerint. neq; enim hac una re doctrina describitur, neq; hoc
tantum eruditionis testimonium est, sed fieri potest, ut & qui tacet doctissimus sit, & qui multa
aut loquitur, aut scribit, rudis, atq; indoctus. An tu existimas eos, qui nostra ætate permulta qui
dem, sed imperite, inepte'q; scripserunt, propterea magnis illis, ac sapientissimis uiris doctiores
esse, quia nullum extat illorum opus? Magni profecto` æstimanda foret impudẽtia, atq; temeri/
tas, si ita

tas, si ita esset, sed res longe aliter se habet. neq; enim idcirco Hyperide, aut Demosthene clarior sum orator, quia præcepta artis rhetoricæ trado, Absit à nobis tanta temeritas, neq; Platoni ignorantiæ dandum est, q disciplinaꝝ præcepta literis nō mandauerit. Improbi certe, & indocti, atq; amentis iudiciū de maioribus nostris hoc esset. Et Demosthenē igitur, & Hyperidem, & reliquos, quorum nomina ueneramur, quanq nihil de rhetorica arte ꝯscripserint, iis tamen fatendum lōge clariores oratores fuisse, qui eius artis præcepta tradiderunt. Eadē ratione Plato quoq; etsi optimas artes, ac disciplinas in libros non redegerit, iis tamen, qui id fecerunt, doctior, uel certe non indoctior esse potuit. Quod si operum Aristotelis omniū, ut iam aliquorum iacturā fecissemus, extarent'q; sola opera Theophrasti, nam hic etiā & copiosius, & ornatius q eius præceptor Aristoteles scripsit, pleraq; etiā memoratu digna suopte ingenio addidit, non ideo præponēdū esse Aristoteli Theophrastum existimares, neq; alteꝝ maledictis prosequereris, alteꝝ laudibus extolleres. Quanq pari ratione arguere tum posses, ubi nunc de diuisione, ubi de dialectica, ubi de rerum natura Aristotelis libri sunt, quēadmodum Theophrasti, Nec M. Tullius, qui iudicio omnium, dono quodam prouidētiæ genitus dicitur, in quo omnes uires suas eloquētia experiretur, si familiaribus, publicis'ue negotiis impeditus rhetoricos ad Herennium non scripsisset, idcirco Quintiliano, qui multa scripsit, inferior haberetur.

Non modo academicos, sed etiam peripateticos summam doctrinæ Platoni tribuisse.
Etiam in naturalibus magis aliquando Platoni credi, aut peripateticis, q Aristoteli.
Platonem diuinum, Aristotelem dæmonium nuncupari.
Platonem omnia sapientiæ postposuisse.
Ciceronis testimonia de Platone.
Augustini testimonia de Platone.
Quintiliani sententia de Platone.
Plinii, & Apuleii sententiæ de Platone.
Græcorum de Platone testimonia.
Melius esse supra modum uituperari, q frigide laudari.
Non fuisse Aristotelem tandiu auditurum Platonem, nisi continue profecisset.
Aristotelis domum lectoris studiosissimi sedem a' Platone appellatam.
Theophrastum citra Aristotelem, Aristotelem laudandum esse citra Platonem. Cap. III.

SEd satis iam hanc partem (ut opinor) refutauimus. Nunc illustriū authoꝝ, tam græcorum, q latinorum de Platone iudiciū in medium afferamus. Nec academicorum duntaxat, qui a' Platone principe Platonici nuncupant', sed etiā peripateticoꝝ, hoc est eoꝝ, qui sectę Aristotelis studiosi fuerunt, quod nō leue argumentū est aduersus hunc calumniatorem Platonis. Nemo quippe inter eos est, qui Platonē nō probet, laudet, admiretur, & diuinū uirum appellet, præsertim in ea parte philosophiæ, quæ est de rebus diuinis, in qua plus illū studii consumpsisse, exploratū est. Quin etiam in rebus naturalibus, nōnulli eorum facilius aliquando Platoni, q Aristoteli cōsentire uidentur. Nam in diuinis, & iis, quæ de primo entium principio dicuntur, Item in mathematicis, & oratoria, & moralibus disciplinis, oēs sine cōtrouersia palmā tribuunt Platoni, eumq; haud dubie sequuntur. Itaq; Platonē quidem diuinum, Aristotelē uero dæmoniū tam peripatetici, q platonici uocant, quod nomen a' dæmonibus sumptū est, quos M. Tullius lares, Apuleius modo lares, modo genios appellat, Fuit apud ueteres honestum hoc nomen. Quod nunc nostræ religioni infestū est, tanto'q; a' diuini noīe superabatur, quanto res naturales diuinis inferiores habentur. Nam quoniā Aristoteles res naturales orbi lunæ subiectas, in qbus dæmonū genus uersari dicebāt, optime, ac diligentissime tractauerat, dæmoniū uocauerunt. Platonem uero, q de rebus diuinis omni uacātibus materia, & de primo uero, ac præcipuo ente, tum de rebus mathematicis, quæ etiam omni sequestrata materia cōsyderant', in primis cōtemplatus fuerat, optimis prꝫterea moribus, & uirtute claruerat, pecunias, honores, uoluptates, humana oīa spreuerat, animum deniq; corporeis uinculis absolutum euehi ad supernas sedes uoluerat, diuinum esse dixerunt. Sed qui nam, aut quot græcoꝝ illustres authores huius rei testimoniū præbeant, supuacuum est multis uerbis referre, Cum græcis qdem id notissimum sit, latini aūt, quibus hæc scribimus, uel hinc intelligere facile possint, q hic Platonis calumniator, inuidia, inquit, suos hoc est græcos motos esse, ut Platonem Aristoteli præferrent, & laude digniorem existimarent, Cæterum ex latinis audiant

duo illa clarissima lumina. M. Tullium Ciceronem, & Aureliũ Augustinum, quorũ alter gentilis, alter in nostra religione sanctissimus fuit, & quid isti de Platone prædicent, quãtam illi doctrinam, quos mores, quam uitæ probitatem tribuant, quomodo hunc unum præferant omnibus, animaduertant. Non illi Platonẽ reprehendunt, cũ Aristotelem laudãt, ut aduersarius facit, quasi laudari unus non possit, nisi alter accusetur, sed utrũq; pro meritis extollunt, & alterũ magis, alterum minus cõmendant, uituperant neminem. Itaq; M. Tullius Platonem alibi philosophorum deum, alibi illorum Homerum appellat. Et alio loco, Omnes inqt qui unquã fuerunt, magno interuallo excelluit Plato. Item, harum disputationũ inuentori, & principi longe oium in dicendo grauissimo, & eloquentissimo Platoni. Et rursus, Hoc maxime admirabar Platonem, q in oratoribus irridẽdis esse ipse orator summus uidebat. Tum si Iupiter, inquit, lingua humana uti uoluisset, non aliter q̃ Plato ipse loqueretur. Quid q Aristotelẽ laudans, cum ingenio cũctos illum superasse dixisset, addidit, Platonem semper excipio. Atqui diuinus uir Augustinus eadem, quæ Cicero, & iisdem fere uerbis, multis in locis de Platone cõmemorat, Merito inqt, Cicero deum inter philosophos Platonem uocat, qui cunctos philosophos & ingenio, & sapientia superauit. Et alibi q cum esset Atheniẽsis, honesto apud eos loco natus, ingenio'q; mirabili, longe suos condiscipulos præiret, operæpretium tamen esse putans, si philosophicis disciplinis excelleret, id'q; sibi sufficere, seipsum simul, & socraticã disciplinã deferens, uersus omnem oram, cuius famã alicuius nobilis scientiæ percipiendæ eum comprehẽdebat, quã longe, late'q; potuit, profectus perrexit. Item alio in loco. Nõ sine rõne platonicos elegi philosophos, qbus cum disputarem, cũ ipse Plato, & de ultimo hominis fine, & de diuina natura melius cæteris philosophis dixerit, ad hæc ex sentẽtia Labeonis semideum Platonẽ appellat, deo qdem inferiorem, sed homine superiorem. Et rursus. Aristoteles inquit, Platonis auditor, summo ingenio fuit, sapientia tamẽ Platone inferior. Quid ego nũc Quintilianum cõmemorem? cuius uerba hæc sunt. Philosophorum quis dubitet Platonem esse præcipuũ? siue acumine disserendi, siue eloquendi facultate diuina quadã, & homerica. Multum enim supra prosam orationẽ, & quam græci pedestrẽ uocant, surgit, ut mihi nõ hominis ingenio, sed quodam delphico uideatur oraculo instinctus. Quid Plinium, quid Apuleium adducam? qui multis in locis non modo uitam, & mores, & sapientiã Platonis laudant, extollunt, admirant, sed etiam plenam illam oratiõem similem niuibus hybernis, crebrã, assiduam, largam, postremo diuinam, atq; cœlestem? Multa sane in hunc modũ, tum apud philosophos, tum apud cæteros latinæ linguæ ueteres authores reperiuntur, Ex quibus constat, quale latinorum de Platone iudicium fuerit. Quid autem græci senserint, in primis ab ipso Aristotele licet intelligere. Hic, cũ in problematibus quæreret, cur ii, qui in philosophia, uel poetica, uel liberalibus disciplinis, uel etiam Reip. administratione claruerunt, melancholici fuerint, postquam enumeratis plerisq; antiquis ad iuniores descendit, Empedoclis, & Platonis, & Socratis exemplo usus est. Quin etiam præclaram orationem de laudibus Platonis cõscripsit (ut Olympiodorus refert). Et in elegiis ad Eudemum, hæc de Platone cecinit.

Cecropis ad claras uenerat usq; domos
Dulcis amicitiæ. mox illi condidit aram,
Quem laudare nefas ora profana foret.
Qui solus, uita, doctrina, moribus, ore
Admonuit cunctos, & monimenta dedit,
Vt uirtute queant felicem ducere uitam.
Nulla ferent talem secla futura uirum.

Demosthenes uero, qui Platonis discipulus fuit, scribens ad Heracleodorum quendam condiscipulum suum, atq; eum reprehendens, q postquã Platonẽ audierat, negligeret bonas artes, & uitam parum honeste duceret. Non'ne, inqt, erubescis ea negligere, quæ a Platõe accepisti? Idem, cũ Antipatrum fugeret, Archiæ blandis uerbis se ei uitã seruaturum pollicenti, absit, inquit, ut uiuere turpiter malim, q̃ honeste mori. Postquã Xenocratem, & Platonem de immortalitate animi disserentes audiui. Philiscus quoq; Lycurgi oratoris uitam describens, Magnus uir, inquit, fuit Lycurgus, multa'q; sunt ab eo gesta pręclare, quæ facere nemo potuisset, qui nõ fuisset Platonis auditor. Hæc sunt, quæ de Platone tanti, tam'q; excellentes uiri sensere. At nonus hic reprehensor, ne puero qdem, qui uix prima elementa degustarit, doctiorem existimat Platonẽ fuisse, & tamen Aristotelis gloriam augere se putat, comparans eũ homini, ut ipse opinat, rudi, atq; ĩdocto. Enimuero nimia calũniandi auiditate obcęcatus, qd dicat nõ animaduertit. nec

tit.nec

tit. nec intelligit scripta sua, ne uerisimilia qdem esse, nec aliquo modo sibi cōstare. Quippe Socratem lenonem, Aristidem iniquum facit. Tot præterea tam temere, inepte, incōstāter, absq; ullo ordine maledicta profert, ut quodā quasi morbo improbitatis euomere oīa uideatur, instar eoꝝ, qui aduersa ualetudine laborantes, nihil cibi stomacho retinent. Verum dignus certe est, cui ob hancunā rem gratias agamus, siquidem tam importuna, tam'q; audaci, & proterua lingua in Platonem innectus est, ut manifestum oībus fecerit, se nō aliquo iudicio recto, sed temerario quodā impetu in tātam uerborum obscœnitatem prorupisse. Præstat enim (ut Phauorinus inquit) grauiter, et supra modum uituperari, q̄ exigue frigide'q; laudari quoniā, qui male dicit, & uituperat, quanto id acerbius facit, tanto magis se iniquū, inimicum'q; ostendit & propterea non meretur fidem, sed qui ieiune, atq; exigue laudat, amicus quidē uidet' esse eius, quē laudat, sed à causa destitui & nihil, quod uere laudari possit, inuenire. Atq; si Aristotelē, ut certe dignū est, laudemus, atq; admiremur, non propterea Platonis gloriæ aliquid detrahimus, immo, si recte iudicetur, eam potius augemus. Quāuis enim agendę Aristoteli gratiæ sint, pro tot operum beneficiis, quę nobis, & posteritati reliquit, non minores tamen agendæ sunt Platoni, qui, ut id præstare Aristoteles posset, effecit. Scilicet ille talē nobis Aristotelem reddidit, ille ingeniū eius coluit, ille eum oībus disciplinis ornauit, illo uno præceptore usus est Aristoteles; illum non quinquennio, aut decennio, sed uiginti continuis annis audiuit. Nam qui semen (ut Demosthenes ait) terræ cōmittit, is causa est, ut fruges oriantur. Quomodo autē potuisset Aristoteles præstātis uir ingenii tot annos Platonem audire, nisi fructum se percipere maximū ex Platonis doctrina sensisset? Nisi Platonis scientiam probandā, expetēdam'q; duxisset? Etenī hoc ne aduersarius qdem negare ausit, Aristotelem, cum medio spatio Platonem audiret, melius q̄ ego, q̄ ipse, q̄ cæteri oēs potuisse de Platonis scientia iudicare, nō literis qbusdā inanimatis, ut nos facimus, sed uoce ipsius Platonis uiui, atq; p̄sentis. Nec tamē destitit ab inceptis, nec spreto Platone, tanquā rudi, & indocto scholam eius deseruit, sed perseuerauit audiendo eū et doctrinā eius admirando, quā tu cōtemnis, atq; irrides homo potius ab aliis irridendus. Aristoteles igit', & si talis erat, ut domū eius studiosissimi lectoris sedē Plato appellaret, Et cū aliquādo eum cū Xenocrate cōferret, hunc quidē calcaribus, illum uero freno diceret indigere, Tāto erat ingenii acumine p̄ditus, tamen uiginti integris annis Platonē audiuit, eoq; uno præceptore usus est, præterq̄ q; Socratē triennio admodum adolescēs audierat, anteq̄ se ad Platonis gymnasium cōferret. Neq; dici potest, propterea tantū temporis Aristotelē in audiēdo Platone consumpsisse, q; ea tempestate sine libris doceri mos erat, cū econtrario experiamur maiori facilitate quāuis artem sine libris, q̄ cum libris percipi posse. Multa sunt enī, quę cū libris magno studio, ac labore quæramus, aut nunq̄, aut uix tādē inuenimus, At pręceptoris uoce celerrime, apertissime'q; accipimus, Natura etiā ita cōparatum est, ut, quæ sine scriptis audimus, cōtinue memoriæ cōmendemus, eamq;, ne forte obliuio subrepat, assidua meditatiōe exerceamus, Maior'q; fiat in hūc modum breui tempore profectus, q̄ si in diem, ut fit, distulerimus, sperādo posse, cum libuerit, ea, quæ in libris seruantur repetere, Itaq; tanta in audiendo mora, nō librorum inopiam significat, sed doctrinæ magnitudinem, quam nisi longo temporis interuallo assequi non licebat. Hæc igitur nón ignorantiæ Platonis, Sed singularis doctrinæ, ac sapientiæ argumenta sunt, modo æqui sint iudices, nec instar aduersarii, sine ratione huc, atq; illuc, prout fert animi libido, ferantur. Ergo laudādus est Theophrastus, qui multo plura, nec deteriora q̄ eius præceptor Aristoteles scripsit, sed magis laudandus Aristoteles, etiam si nulli eius libri extarēt, modo constet, eum Theophrasti præceptorem fuisse, Marime autem oīum laudandus, admirandus'q; Plato, magnus Aristotelis præceptor, & doctrinæ illius parens, quādo etiam nullum disciplinarum eius uestigium superesset. quoniam Platoni iure optimo tribui debent, quæ Aristoteles scripsit, Siquidem, ut ita Aristoteles scriberet, ille author fuit.

Platonem ex dialogis suis, omnem doctrinam, eruditionem'q; exprimere.
Quam rhetoricæ artis doctus fuerit Plato.
Qui fuerint ante Platonem rhetoricæ artis scriptores.
Qui oratores Platonis discipuli fuerint.
Quod partes orationis non sint præcipuę ad persuadendum, sed adiutrices.
Quid præcipuum sit ad bene dicendum.
Qua in re Aristoteles rhetoricis præceptis excelluerit.
Phædri Platonis pars ex græco traducta, in qua excellētissima rhetoricæ artis p̄cepta tradunt'.

Inter Platonis, atq; Aristotelis traditionem de arte rhetorica magnum esse discrimen.
Non esse reprehendendam uel prolixitatem, uel breuitatem orationis, quæ rõne non careat.
Peripateticorum necessario prolixas esse disputationes.
De artificio mirabili Platonicæ orationis.
Aristotelem, quæ didicit a' Platone, latius tradidisse.
Quare in dicendo semper sui similis fuerit Plato.
Quid potissimum attineat ad uerum philosophum.
Qualis sit philosophorum oratio.
Quid de Platonis oratione clari uiri senserint.
De modo dicendi Aristotelis.
Quare Aristoteles aliquando obscurior uideatur.
Quibus in libris eloquentior sit Plato.
Ciceronis, & Aristidis de Platonis eloquentia testimonia.
Aristotelis sententia, nobilissimum genus rhetoricæ cum dialectica conuerti.
Qui non profecerit in philosophia, eum recte loqui non posse.
In genere demõstratiuo orationem platonicam excellentissimam esse.
Quid proprium sit oratoriæ perfectissimæ.
De tribus dicendi generibus sublimi, tenui, & moderato. Caput IIII.

His itaq; hunc in modum expositis, superest, ut ex paucissimis Platõis operibus, in q
h bus differentẽ Socratẽ facit, præcipue qdem de moribus, de qbus disputare Socra
tes frequentissime solebat, Interdũ etiam de cæteris disciplinis, q̃ excellens in omni
doctrinę genere Plato fuerit, ostẽdamus, quod q̃breuius potero, et licebit, expediã.
Sed de grammaticæ disciplina, neq; aduersarius contendit, neq; nos plura dicere est necesse. Vnus enim sermo illius, qui Cratillus ĩscribitur, Satis superq; est ad exprimendũ, qualis Plato grãmaticus fuerit. In quo lõge melius, q̃ Prodichus de significatiõibus, ac diuisiõibus nominũ inuestigauit, & quẽadmodum res rõne naturę suę noĩari deberent, edocuit. Atqui aduersarius ipse nolens fortasse, atq; inuitus hoc idem ꝓbat. Nã cũ ornatum, atq; elegantiam oratiõis tribuat Platoni, iis'q; oẽs, q unq̃ fuerunt, aut sunt, aut in posteꝝ erũt, scriptores, lõgo post se interuallo reliqsse fateatur, profecto` necesse est, ut & delectum uocabuloꝝ ꝓcedat, & structurã orõnis, & eoꝝ, quę a` poetis, ac cæteris scriptoribus dicunẗ, usum, atq; eruditionẽ. Nec pauca certe huiusmodi uidere apud Platonẽ licet, quę partim inserit, ꝑtim elegantissime exponit. Nã formas, modos, figuras, qbus ambitus oratiõis ꝑficitur, cuius rei cura in primis ad grãmaticos ꝑtinet, si dixero Platonẽ tenuisse, ridiculũ uideaẗ. Quod uero artis rhetoricæ ignaꝝ hunc fuisse aduersarius scribit, an ita sit uideamus. Nunq̃ Platonem de rhetoricę disciplina, aut eius aliqua parte locutũ asserit, & genus dicẽdi, quo usus fuit, simplex esse, et natura potius, quàm arte ꝯtextum. Enimuero noluisse Platonem de arte dicendi cõi more perscribere, q̃uis posset, iam supra diximus, & neminẽ hoc (præter aduersariũ) latet. Iam.n. & Gorgias, & Thisias, & Antiphon, atq; etiã Lysias, & Isocrates (ut Plutarchus in uitis decẽ oratorũ refert) pręcepta rhetoricæ artis ediderant, quos imitari, & suopte ingenio pleraq; addere, facile potuisset, sed id neglexit, oratorũ tñ ꝑceptor diligentissimus fuit, & id munus, ut philosophũ decebat, exercuit. Isęus, Aeschines, Demosthenes, Lycurgus, Hyperides, excellentissimi oratores (Plutarcho teste) discipuli Platonis fuerunt, & doctrina eius ad orandũ plurimũ ꝓfecere, quemadmodum ipse, nõ cęteri illius ætatis pręceptores docere soliti erant. ꝙ siqua etiã præcepta uere oratoriæ facultatis ex Platõis libris haurire cupimus, nouissimã eius dialogi partem legamus, q Phędrus inscribiẗ. quo loco breuiter de iis, quæ in oratoria, maxima, ac pręcipua sunt, explicatur. Hæc.n. sunt, quæ bene dicendi facultatẽ perficiunt, & quæ si demipseris, nihil aliud erit, q̃ usus expers rõnis, quemadmodum in Gorgia, quẽ aduersarius reprehendit, latius improbaẗ. Quod.n. maxime ꝑsuasionem inducit, quã ꝯstat finem esse rhetoricę, nõ exordiũ est, non narratio, nõ diuisio, nõ argumentatio, nõ repetitio, nõ peroratio, nõ exornatio, nõ elocutio, nõ sunt hæc in oratoria arte pręcipua, nõ his acqriẗ ille finis, ut apte ad persuasionem dicaẗ, nec ista summus uir Plato ignorauit. Siqdem multo etiam indoctiores hæc sciunt, sed iuuant ista sane`, cũ recte disponunẗ. Parum tamẽ afferunt utilitatis, nisi ea adsint, quę pręcipua sunt ad bene dicendũ, & quæ ꝑsuadere maxime possunt. Hęc aũt sunt, similitudines reꝝ, ac dissimilitudines recte cognoscere, nusq̃ in his errare, quod pacuti ingenii est. Reꝝ bonaꝝ, honestaꝝ, ueraꝝ naturam nosse, & iis accõmodare rationem, quę

nem, quæ sequitur, ut quàcelerrime animaduertamus, ad quod genus referatur, quod dicturi su mus, neq; eius definitionē ignoremus, multa in unū recte colligere, unum ī plura diuidere pos simus, & quæ oratio, quibus auditoribus conueniat, aut nō conueniat, intelligamus. Hęc sunt, quæ in primis uerū oratorem constituunt. Hæc tanq̃ summa, atq; præcipua capita eius disciplinæ tradita sunt ab Aristotele in libris, quos de arte rhetorica scripsit. Quibus lōge cæteros, qui ante eum scripserant, antecessit. Cū eni & auditores, & res, quoad eius fieri poterat, diuisisset, quibus'q;, & de qbus suaderetur, qui hoīum mores essent, quæ cuiq; persuadēdi rationes accōmodarentur, diffusius explicasset, tū p̄cepit, ut uarie ageretur, & aliæ aliis auditoribus, rebus'q; orationes adhiberētur. Quapropter laudatur passim ab oībus, non alios in hoc rhetores, sed solum Platonē secutus. Siqdem proœmiorū quoq; artificium improbat, quasi fraudem quādam orationis, & iudicū corruptelam. Quæ igit ab Aristotele pluribus uerbis explicata sunt, in his præsertim rhetoricę partibus, in qbus maxime ab oībus probatur, Vide obsecro quā breuiter, simul & perfecte Plato in eo, quē supra diximus, sermone tradiderit. Socrates. His'ne in rebus error euenit, inter quas multū interest, an in his, inter quas parū? Phædrus. In his certe, īter quas parū. So. At paulatim p̄grediens potius in contrariu deueniens, q̃ summatim. Ph. Ita est. So. Oportet igit eum, q decepturus est aliū, & minīe ipse decipi uelit, nosse similitudinē rerum, ac dissimilitudinē. Ph. Profecto. So. An igitur, qui rei ueritatem ignorat, similitudinē eius uel paruā, uel magnā dignoscere ī cæteris poterit? Ph. Minime Socrates. Ergo qui, præter ueritatem aliquid ōpinantes, falluntur, eos per similitudinē aliquam, ad hunc labi errorem perspicuū est. Phædrus. Quid ni. Socrates. Nunquid igitur arte quispiam poterit, uel transferre aliquem, uel paulatim per similitudinem a' ueritate, in contrarium'q; deducere, uel ipse deuitare, nisi norit, quid quæq; res sit? Phædrus. Nunquam. Socrates. Ergo dicendi artem, o' amice ridiculam quandam rem, & rationis expertem exercet, qui ueritatem ignorat, & opinionibus ducitur. Et paulo post. Socrates. Qui igitur artem orandi exercere statuerit, primum hæc recte debet diuidere, atq; animo concipere formulam quandam indicem utriusq; generis, in quo falli, & non falli multitudinem necesse sit. Phædrus. Perpulchram certe, o' Socrates is formulam cōcipiet, qui id negliget. Socrates. Tum, ut reor, ubi ad singula uenerit, ne quid lateat eū oportet, sed quod dicturus est, quàcelerrime animaduertat, ad utrum genus referatur. Et paulo post. Socrates. Equidē cætera, quasi per ludum, acta iam a' nobis fateor. Sed duorum, quæ diximus, generū siquis arte comprehendere ualeat, profecto' pulcherrimū sit Phędrus. Quorum inquis? Socrates.

Ad unam speciem respiciendo colligere, quæ uarie sunt dispersa, & quodlibet de quocunq; dicere uelis, definitiōe declarare. Quemadmodum, de amore quid sit, modo a' nobis definitū fuit, siue bene, siue male, Tamen certum illud, sibiq; cōsentiens, ob eam rem ita statuendū censuimus. Phędrus. Alterum uero genus, quod nā est o' Socrates? Socrates. Vt rursus per singula possis, quasi articulatim secare, quæ suapte natura constat, nec membrum frangere ullū, instar inepti coqui. Sed, ut modo, utraq; pars disputationis nostræ demētem, unam quandam communem sibi speciem accepit, quam digerendo uenit ad propriam, nam ut ex eodem corpore, partes duplices eiusdem nominis depēdent, quarum dextræ alteræ, alteræ sinistræ uocantur, sic dementiæ genus, tanquā unam speciē pars disputationis nostræ utraq; existimauit, quippe altera partem secans sinistram, & resecans, non ante destitit, q̃ uitiosum quendam amorem compererit, quem maledictis optimo iure insectata est, altera uero, cum nos in dextram furoris partem deduxisset, nomine quidem eodem, sed diuinum quendam amorem reperit, quē tanquam rerum summæ bonarum causam laudauit. Phædrus. Verissima loqueris. Socrates. Harum ego, mi Phędre, diuisionum, collectionum'q; semper cupidissimus fui, quo recte loqui possem, atq; intelligere. Quin etiam, siquando aliquem sua natura, arbitror ad unum & plura posse respicere, huius libens uestigia, tanq̃ diui cuiusdam sequor, atq; eos, qui id agere possunt, recte'ne, an non appellem, deus scit. soleo tamen adhuc dialecticos appellare. Sed nūc eos, qui ex te, & Lysia didicerunt, dicas uelim, quo nam appellare nomine oporteat. Hoc'ne illud est, ars, & facultas dicendi, cuius usu Trasimachus, atq; alii plerię, & docti ipsi euaserunt, & alios doctos faciunt, qui dona eis ferre, tanq̃ regibus sustinent? Sint sane' uiri isti regii, certe indocti sunt earum rerum, de qbus rogas. Sed hoc genus si dialecticū uoces, recte, meo iudicio, uideberis nominare. Rhetoricum autem illud adhuc nos fugere, mihi uidetur. Phædrus.

Quemadmodum inquis? Socrates. Num res ulla grauis, honesta'q; esse potest, quæ iis, quæ modo diximus, uacet, & tamen arte accipiatur? Profecto' non est id aut tibi, aut mihi con

temnendum, sed dicendum, quid nam sit reliquũ illud oratoriæ facultatis. Phædrus. Per multa quidẽ o' Socrates sunt, ea scilicet, quæ in libris de arte dicendi continentur. Socrates. Perpulchre mihi in memoriam reuocasti. Exordium, ut opinor, primum est, quod orationis idoneũ principium sit. hoc'ne dicis esse illum artis splendorem? Phędrus. Ita. Socrates. Secundum narrationem, quam mox testimonia sequantur, tertium argumenta, quartũ probabilia. Tum quam probationem, & approbationem appellat egregius eloquẽtię Antistes Byzantius ille uir. Phędrus. Theodorum'ne optimum uirum dicis? Socrates. Profecto'. Coargutionem item, & redargutionem, tum in accusando, tum etiã in defendendo. Atqui prętantem uirum Euenum Parium, quamobrem in medium non adducimus, qui primus subdeclarationem inuenit, & sociam laudationem. Sunt, qui eum sociam quoq; uitupera tionem carmine cecinisse dicant, memoriæ gratia. Phędrus. Docti uiri officium exercuit. Socrates. Tisiam uero, & Gorgiam ueluti otiosos sinemus, q probabilia ueris anteponẽda esse duxerunt, qui'q; dicendi ui fieri dixere ut quæ parua sunt, magna, & quæ magna, parua uideantur, & noua etiã uetusta, & uetusta noua. Ad hęc breuitatẽ dicẽdi, & nimiã prolixitatẽ de qbuscunq; rebus inuenerũt, quæ cum Prodicus me referẽte aliquãdo audiuisset, subrisit, et se unum inuenisse dixit modum dicẽdi, eumq; esse, ut neq; plixa, neq; breuis oratio sit, sed mediocris. Phędrus. Sapientissime ille quidem. Socrates. Nec certe Hippias silentio prætereundus est, cuius sententiam hospes eius Elensis, ut ego existimo, comprobauit. Phædrus. Nequaquam. Socrates. Post autem scholam quibus uerbis digne prosequemur? qui replicationem, & sententiã, & similitudinem inuenit, & lycimnea nomina, quę Lycimno amico dono dedit ad elegantiorem carminis compositionem. Phædrus. Protagorea uero illa, o' Socrates, non'ne huiusmodi fuerunt? Socrates. Rectitudines quædam uerborum illa fuere o' adolescens, atq; alia, & multa, & pulchra. Sed commiserationis, ac deprecationis artibus ad senectutem, siue paupertatem accõmodatis, plurimum mihi ualuisse uidetur Chalcedonensis, qui & inflammare ad irã animos, & sedare mulcendo, ut ille dicere solebat, carminibus suis, plurimum potuit. calumnias etiam & moliri, & tollere, quoties oporteret, edoctus. De fine uero orationis, conuenit inter omnes, quem alii repetitionem, alii alio modo appellant. Phędrus. Redigere'ne summatim in auditorum memoriam singula dicta, extrema oratione dicis? Socrates. Hoc dico. Phædrus. Et siqd præterea habes, quod de arte exponas, cupio audire. Et rursus Phædrus. Sed ars ueri oratoris, & ad persuadendũ idonei, unde, aut quo pacto acquiri potest? Socrates. Fieri quidem posse, ut potestas certãdi, absolute acquiratur, consentaneum est, & fortasse necessarium, ita hoc esse, ut cætera, Sed si ita contigerit ut dote ipsius naturæ ad dicẽdum idoneus sis, euades profecto' in clarũ oratorẽ, si doctrinam, exercitationẽ'q; addideris, quod siquo ex his carueris, eodẽ te imperfectũ eẽ, necesse erit. Quantum autem eius rei artem attingit, nõ qua Lysias, & Trasimachus ducũt, hac uia, meo iudicio incedit. Phędrus. At qua uam uia? Socrates. Pericles omnium oratorum perfectissimus fuisse iure optimo uidetur o' Phædre. Phædrus. Quo pacto? Socrates. Omnes excellentiores artes, tum ratione disserendi, tum cognitione rerum naturaliũ egent. Hinc enim trahi posse uidetur illa excellẽtia rationis, & perfecta rerum oĩum cognitio, qua Pericles ingenium suum excoluit. Cum enim se ad Anaxagoram uirum doctissimum contulisset, naturalium rerum rationes abunde sibi hausit, naturam'q; mentis, atq; dementiæ pcepit, de quibus disputare plurimum Anaxagoras solebat, unde ad artem dicendi trahere, quantum ei commodum foret, facile potuit. Phędrus. Quomodo hoc dicis? Socrates. Eadem artis medicinæ, quæ rhetoricæ ratio est. Phædrus. Quo pacto? Socrates. Vtraq; arte, naturã diuidi oportet, corporis altera, altera animi, si uelis non usu dũtaxat, & experimẽtis, sed etiam artis ratione, medicamẽtis, cibisq; adhibitis ualetudinem, & uires addere corpori. Oratione autem, & officio debito uirtutem, & quam placuerit persuasionem animo mãdare. Phædrus. Cõsentaneũ esse uidetur o' Socrates. Socrates. Animi itaq; naturã, ut digne intelligas, putas'ne fieri posse, sine totius naturæ? Phædrus. Ego uero ne corporis quidem, sine uia ista, & ratione, modo Hippocrati adhibẽda fides sit. Socrates. Recte quidem Hippocrates, sed an ratio cum eo consentiat, perscrutandum. Phædrus. Assentior.

Socrates. De natura igitur, quid nam & Hippocrates, & uera ratio dicat, parũper cogita. Non'ne ita de natura cuiuscunq; rei aduertendum est? primo utrum simplex, an multiplex sit id, cuius artẽ & ipsi tenere cupimus, & alios artifices facere. Tum si simplex est uis eius, cõsyderari debet, quę nam ad agendũ, patiendum'ue sit, & si pluribus speciebus cõstat, quod in uno, idem in singulis

Pericles.

idem in singulis inspiciendũ, quod ipsum afficere, aut affici possit. Phædrus. Agendũ ita uidetur o' Socrates, & quidem doctrinam, quæ iis priuata sit, gressui hominis cæci, q̃ simillimã arbitror. Socrates. At uero, qui arte quicquã exercet, nõ cæco, aut surdo similis est, sed patet, ut si quis arte cuiq; afferat orationẽ, naturã eius diligenter explicare debet, cui affert, id uero animus est. Phædrus. Quid ni? Socrates. Ergo res oĩs eo' tendit, ut persuasionẽ in animo facere conemur, ita'ne? Phædrus. Ita est. Socrates. Constat igit', ut siue Trasimachus, siue quis alius, artẽ dicendi tradere uelit, primũ scribere diligenter debeat, atq; efficere, ut perspici animus possit, utrũ unum, ac simile sit, an pro corporis forma multiplex habeat'. Hoc est enim, quod dicimus naturã ostendere. Phædrus. Prorsus. Socrates. Mox id explicare, quo quid afficere, uel affici possit. Phædrus. Quid ni? Socrates. Tũ tertio loco, cum genera dicendi, & aĩorum affectus digesserit, exponere causas omnes accõmodãdo singula singulis, docẽdo'q; quis animus, quibus rationibus, quam ob causam aut persuadetur, aut nõ persuadetur. Phædrus. Pulcherrime sic ageretur. Socrates. Aliter nunquam sane', aut hæc res, aut ulla alia uel scribi, uel dici posset. At, qui nunc de arte dicẽdi scribũt, quos tu audiuisti, callidi admodum, uersuti'q; sunt; Quamobrẽ cum pulcherrime docere de animo sciant, nescire dissimulant, & ultro bona sua occultant. Verum nisi ita dicant, & scribãt, nos arte quicquam ab his scribi, nequaquã credere debemus. Phædrus. Quis nã iste est modus? Socrates. Equidem uerba ipsa, & nomina rerũ, haud facile dixerim. Sed quomodo scribere debeat, qui artifex est, quantum in me erit, exponam. Phædrus. Perge. Socrates. Cum ipsa dicendi facultas moderatio animi sit, quot sint animorum genera, scire eũ necesse est, qui in dicendo proficere uelit. Sunt autem tot, & tot, & talia, aut talia. Vnde fit, ut hominum alii tales, tales alii habeantur. Iis itaq; sic definitis, genera quoq; dicẽdi, tot, ac tot, & unũ quodq; tale statui oportet. Tales igitur homines, tali genere dicendi, ob hanc causam ad rẽ talem facile tibi obtemperat, qui autem talem ob causam, difficile. Hæc cum satis quispiam intellexerit, mox in agendo percipere, cum geruntur, & arguto sensus iudicio posse assequi, licet uel existimare, se non dum plus scire, quantum acceperit, cum a' præceptore docebatur. Cũ uero quibus quis pareat norit, & præsentem possit agnoscere, sibiq; ostendere hunc esse, & hanc esse illam naturam, de qua tum sermo habeatur, ideo'q;, tunc ei præsenti dandam operam esse, & afferendam hanc ad hunc modum orationem, cum inquam hæc omnia fuerit assecutus, additis etiam dicendi, tacẽdi'q; occasionibus, & breuitatis, & cõmiserationis, & amplificationis, & omnium deniq;, quæ didicerit generum dicendi opportunitate plene, atq; perfecte cognita, huic ars cognita iam est. prius autem minime, sed quocũq; ex iis caruerit aliquis, cum aut orat, aut docet, aut scribit, & tamẽ agere se ex arte dicat, huic qui non crediderit, rectius iudicabit.

Iis uerbis, Plato præcipuam artis rhetoricæ partem, breuiter explicauit, quã Aristoteles uix longa oratione potuit expedire. Ex quo palam fit, an aduersarius, Platoni iure obiiciat loquacitatem, cum tam paucis complexus omnia fuerit, quæ Aristoteles diu scribendo laborauit. Non est hic omnium maxime & tempus, & modum orationis. Longior est interdum, cum in dialogis aliqua re proposita, non nisi pluribus cogi potest, qui respõdet assentire. Interim uero quã breuissimus est, dum rem aliquã definiri oportet, & scientię, ut ita dicã, puncto cõplecti. Quippe ne Aristoteles qdem reprehẽdendus est, q; prolixius artẽ tractarit, dum particulatim de iis disseruit, quæ non dum scripta habebantur, & cognitu erant necessaria. Habet suũ unũquodq; genus dicendi modũ, atq; is aptissime agit, q modo longior, modo breuior est, pro reꝝ, temporum'ue ratione. Demosthenis qdem apud græcos, apud latinos uero Ciceronis, ea oratio optima fertur esse, quæ maxima. & certe, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber, melior q̃sq; est, quo maior. Breuitas itaq; eatenus custodienda est, quatenus causa permittit. Alioquin præuaricatio esset trãsire dicenda, uel cursim, & breuiter attingere, quæ inculcanda essent, et repetenda. Num si quis etiam peripateticorum, quod facere, hac tempestate, disputantes consueuerunt, cũ re aliqua proposita, syllogismum protulerit, si ad eum, qui uel primæ, uel secundę propositioni contradixerit, respondere, atq; aliis syllogismis, tum ꝓpositum suum tueri, tum aduersarii rationes soluere uoluerit, id'q; tandiu fecerit, quoad soluendi, obiiciẽdi'q; facultas detur, non modo, nõ breuior, sed multo lõgior, q̃ apud Platonẽ sit, disputatio protrahetur? Neq; tamen perfici propositum poterit, nouis semper obiectionibus adductis, si quidem externæ orationi, instantiam semper afferri posse, author est Aristoteles. Atqui Plato, cũ primũ aduersarium cogit, omnibus, quæ præposita fuerant, assentiri, quod pluribus uerbis fieri necessarium est, tum affert conclusionem, sed qua ui dicendi, quo splendore uerborum, qua sentẽtiarum copia, qua demon-

strandi, probandi'ue ratione, siue à natura ducat argumentum, siue à notione cōmuni, siue ab
exemplo, quo etiam multitudinem capiat, & doctos teneat, atq; indoctos, Nec ullam oratio-
nis ambiguitatem relinquat? Quantum etiam fructum, usum'q; rerum commodissimarum au
ditoribus præbet? Quid eloquētiam eius, & dicendi copiam memorem? quam te non pudet
loquacitatem appellare. Nullum profecto in eius sermonibus uerbum est, quod nō magnum
aliquid significet, & plurimum præstet utilitatis. Quod si rhetoricæ finis persuasio est, hæc au-
tem quomodo optime fiat Plato tradidit, Vt'q; Aristoteles, quæ à se didicerat conscribere pos
set, author fuit, quo iure inuehi in eum potes, tanquam oratoriæ artis ignarum? Fuerunt fortas
se nonnulli, qui cum aliis, quomodo persuaderi posset, pręcepissent, id tamen ipsi præstare ne
quaquā potuerunt. Sed Plato & præcepit optime, & quæ præceperat, egit egregie. Conuenit
sane inter omnes, solo contradicente aduersario, neminem in persuadendo Platone præstātio
rem fuisse. Nemiuem tam apte, distincte, ornate, copiose'q; dixisse, quis machinas Platonicæ
orationis euadere potest? quis eius artificio resistere, quo minus uictus, prostratus'q; discedat?
Corruunt aduersarii, quasi uertigine capitis, & oculorum caligine capti, obmutescunt, atq; ut
Menon ait, quasi quodam stupore obtorpescūt, Protagoras, Hippias, Prodicus, Gorgias, Po
lus, Menon, Eutiphron, & quicūq; alii cum Platone decertāt, multum, diuq; dilapsi, & sibi pa-
rum constantes, ac pugnantia dicentes, demum inaudita quadam dicendi ui superati consen-
tiunt. Vnus, inqt, aduersarius, idem'q; semper est Platōis stylus, ubiq; sui similis, natura factus,
non arte. Fateor, philosophus enim Plato erat, & philosophiæ uerus ubiq; professor, siue de re
bus diuinis, & à materia separatis, siue de rebus naturalibus, siue de moribus, siue de religiōe,
aut de republica, aut de differendi, orandi'ue facultate, aut de alia quacūq; re agat, morem phi-
losophi seruat, & ab eius officio nunquam discedit. De omni materia ita tractat, ut ueritatem
cuiusq; rei, essentiam, bonestatem inuestiget, ac contempletur. Hoc enim præcipuum philoso-
phantis munus est, indagatio atq; inuentio ueritatis. Hæc uera philosophia est. Huius rei amo
re, ac studio, philosopbi nomen inuentum est. Huius ubiq; Plato studiosus, atq; auidus indaga
tor fuit. Huius limites seruauit, ut debuit, cum de rebus diuinis, humanis'q; dissereret. Quod ab
Aristotele quoq; Platonis discipulo, accuratissime seruatū est. Sed aduersarius non minus Ari
stotelis characterem, q̄ Platonis ignorat. Hoc igitur damnat, ꝙ simili modo, de rebus similibus
Plato scripserit. At ille hoc ipsum optat, eadē semper de eisdem rebus dicere posse, Ergo etiam
de similibus simili modo, & non modo hoc, modo illud, de eadem re opinari. Simplex enim
ueritatis ratio, atq; oratio est. Nec fieri potest, ut dum uarie qs de eadem re opinatur, & dicit,
Non falsa etiam, & sibi inuicem repugnantia sentiat, Sed Plato ueram ubiq; rerum rationem,
& genus, modumq; dicendi aptum secutus, nihil sibi dissimile, aut diuersum cōtingere passus
est. Neque uero aduersarius negabit simile dicendi genus similibus rebus deberi, cum uariis di
cat uarium esse tribuendum. Ita enim natura comparatum est, ut si uariū uariis tribuitur, idem
quoq; eisdem uideatur tribui oportere. Quod si Plato quantum in unaquaq; re esset ueritatis,
ut pbilosopbū decebat, inuestigauit, atq; disseruit, constat nō fucato quodā dicendi genere uti
eum debuisse, nō lasciuo, pumicato, populari, superbo, theatrali, sed graui, modesto, honesto,
æquali, leni, quieto, dilucido, cū dignitate, & ornamentis cōuenientibus ueritati, ac studio phi-
losophiæ. quæ certe nemo unquā Platone perfectius est assecutus, quo cum nemo unquā ora-
tione cōtendere ausus fuit. Probat hoc, ut cæteros omittam, M. Tullius uir doctrina, & eloquē
» tia insignis, Mollis est, inqt, orō philosophorū & umbratilis, nec sentētiis, nec uerbis instructa
» popularibus, nec iuncta numeris, sed soluta liberius, nihil atrox, nihil mutabile, nihil astutum;
» casta, uerecūda, uirgo incorrupta quodāmodo. Itaq; sermo potius, q̄ oratio dicit'. Verū aduersa
rius, an hæc ad laudem Platonis ascribi debeant, ignarus, sermonem eius iudicat, naturali pul-
chritudine, non arte, aut studio, aut cultu aliquo comparatum. Quod tamen ipse naturale ap-
pellat, id Marcus Tullius, clarissimis uerborum suorū luminibus philosopbis tribuit. Simplex
enim, uniforme'q; genus dicendi, potius à natura, q̄ ab arte proficisci. cōtra autem, uarium, &
pro rerum discrimine se immutans arte non natura institutum aduersarius significat. Tametsi
multi quoq; Platonis æquales, uiri singulari doctrina præditi, diuinū Platonicæ orationis or-
natum admirantes, nō naturalem, sed arte, studio'q; acquisitum dixerunt, adeo'q; & delectum
uerborum, & rationem compositionis illi curæ fuisse, ut sæpenumero eadē scripta mutarit, atq;
rescripserit demptis aliis, aliis additis, ut pectere à se scripta diceretur. Cuius rei argumentū est,
ꝙ post eius mortem, exordium librorum, quos de republica scripserat, bis, ter'q; scriptum in ce-
ris inuentum esse Diogenes Laertius refert. Cui proculdubio, plus fidei adhiberi, q̄ aduersario

debet

debet. Quod si isto quodã naturæ beneficio, ita Plato locutus est, ut nemo unquã, uel summo adhibito studio attingere eloquẽtiam eius potuerit, quod certe aduersarius fatetur, cur diuino illum ingenio fuisse non iure existimemus? Si uero arte, studio, uigilantia eo processit, quo nemo adhuc potuit peruenire, quis rursus, tantam ingenii uim non admiretur, qua mortales oẽs in dicendo facile superarit? Sed parum hæc uidet aduersarius. Aristotelem uero, uario stylo usũ fuisse scribit, quod plane falsum est. etsi uerum esset nihil laudis, aut gloriæ afferret Aristoteli. Siquidem is quoq; eodem ubiq; dicendi genere usus est, rebus, de quibus tractauit, accommodato, quanquam interdum apertior est, interdum obscurior siue pro rerum difficultate seu nepassim quibuscunq; hominibus grauissimæ philosophiæ rationes paterierent, semper tamen seruat quietum illud, & remissum, & ad docendum idoneum genus dicẽdi sine ulla exornatione. Nam si quid forte elegantius ad Alexandrum, aut alibi scripsit, id perbreue fuit. Nec Plato huiusmodi ornamentis caruit. Quippe omnes eius de republica libri, pleni sunt icredibili quadam dicendi suauitate. Exordia Phędonis, Timæi, Parmenidis, Critiæ, diuino quodam ornatu scripta leguntur. Totus Gorgias eloquentia surgit, & miram quandam affert legentibus uoluptatem. Vbicunq; demum subiecti materia patitur, quo modo aliquid pulchrius, aut iucundius, aut splendidius, aut magnificẽtius dici potest, q̃ Plato dixerit? ut mihi uideatur, quod paulo ante ex M. Tullii sententia dixi uerissimum esse, q Plato in oratoribus irridendis, ipse orator summus fuisse uideatur. Quin etiam Aristides Eudęmonis filius, uir optimarum artium cultu, tanto præstantior aduersario, ut pudeat me cum hoc illum conferre, quãquam Platoni pro arte rhetorica, atq; oratoribus repugnat, sic tamen & ueritate ipsa, & doctrina Platonis eximia uincitur, ut modo patrem, ac magistrum oratorum eum uenerabundus appellet, modo ad eũ se conuertens, sic alloquatur. Tu'ne, qui Nestori illi, cuius ex ore melle dulcior fluebat oratio, similis es, ne dicam præstantior, cui Sirenes illas tot carminib^{9} celebratas, facile cessuras crediderim, Tu'ne inquam alios, si quid suauiter dicunt, accusas, atq; reprehẽdis? Ita Plato dicendi facultate sine controuersia omnes anteiuit, Quẽ aduersarius dicẽdi uarietates, ac orationis discrimina ignorasse contendit, ueruntamen ea dicẽdi facultas tribuenda est Platoni, quæ à publica, plebeia'q; secedẽs ueritatis rationem complectitur, genusq; rhetoricæ artis longe nobilius constituit, quod Aristoteles conuerti cum dialectica dicit, Plato facultatem uocat, qua satis de unaquaq; re dici potest, nec ualet nisi philosophiæ, ac ueritatis studio comparari. Eius uerba in sermone, qui Phædrus inscribitur, hæc sunt. Nisi qs philosophiã di studio satis profecerit, nõ poterit ulla de re, perfecte differere, quod enim ueritatem non attigit, neq; ars est, neq; fieri unquam potest. Quemadmodum & Marcus Tullius dum uerum, absolutum'q; oratorem describit, eloquentem esse oportere ꝯfirmat, id'q; perdifficile esse, & summo labore, summo'q; acquiri ingenio, omni nanq; scientia eruditum esse debere, quo fieri, ut disertos multos uideamus, eloquentem uero neminem. Sed qui longior sum cum rem paucis explicare possim? Audi Hermogenem, qui rhetoricæ artis præcepta perfectissime tradidit, quid de Platonis sentiat oratione, & cum quibus eum conferendum existimet. Primũ, exempla quorũdam præceptorum artis accipit à Platone, deinde, cum de forẽsi genere dicẽddi pertractat, Demosthenis oratiõem dicit esse optimam, quatenus simpliciter forensis oratio intelligi potest, At uero cum ad eam partem accessit, quam demonstratiuam uocamus, non forensibus scilicet quęstionibus surgentem, sed pedestriorem incedentem quietius, Platonis orationem, omnium pulcherrimam esse confirmat, atq; ita pulcherrimam, ut reciprocari possit, & quod in genere demonstratiuo pulcherrimum est, id Platonis orationem dicere, quod uero Platonis oratio est, id pulcherrimum in demonstratiuo genere liceat affirmare. Itaq; platonicam orationem, quasi optimum affert exemplum iis, qui in demonstratiuo genere uersantur, nec in demonstratiuo genere duntaxat, sed etiam in ciuiliori illo, & theatrali Platonem Demostheni ꝑfert. In tertio uero demonstratiuo genere, quod poeticũ est, principem statuit Homerũ. Itaq; tres istos dicendi prĩcipes fuisse cõmemorat, Homerum, Platonem, Demosthenẽ, & necui forte leue id uideat, quod Platoni tribuit, effici, inquit, eiusmodi genus demonstratiuum iis ideis, in quibus orationis magnitudo consumit, grauitate, claritate, uigore, ambitu, excepta asperitate, & uehemẽtia. Superesse etiam eodem in genere oportere eam, quæ mores orationis faciat, remissam locutionẽ, qui etiã dulcedinem adesse, & cultum, quæ delicatã, & pulchram reddunt orationẽ. Hinc uim accommodatã uiæ, ac rationi dicendi, quã præcipuam esse oium generum, quæ uim faciãt, fatetur tamen in eo genere demonstratiuo, quod ultro, citro'q; locutionem cõtinet, quod & apud Platonem plurimũ est, asperitatem quoq;, & uehemẽtiã opportune accipi, quomodo etiam omnia,

quæ uim facere possunt, Sed inciuile, & theatrale genus demonstratiuum consumi eisdem formulis, quibus deliberatiuum. Qui itaq; nouit planam, puram, ac dilucidã facere orationẽ, nec magnitudinẽ ignorat, & eas, in quibus magnitudo cõsumitur, formulas exercere. Præstat præterea dicendi moribus, & iis, quæ mores coficiunt, necnõ delicata, pulchra'q; oratione, Et cum præcipua illa ui, tum oĩbus, quæ uim faciũt, exornationibus corroborat, quę omnia Platoni ab Hermogene tribuuntur, quomodo is artificio, ac facultate dicendi non iure optimo admirandus, anteponendus'q; oĩbus uidetur? Est enim, ut ab eodẽ Hermogene dicitur, absolutæ, perfectissimæq; oratoriæ disciplinæ, & scire, & posse uti occasionibus. Hęc etenim præcipua uis est, ut in uno quoq; dicendi genere, & in unaquaq; sententia scias quo tempore, quo loco, quo modo, in quam personam, qua causa utaris. nec solum, ut scias, sed etiam, ut possis, quod Platonẽ & sciuisse, & potuisse testatur. Item cũ tria dicẽdi genera idẽ author Hermogenes ponat, quæ etiam figuras appellat, sublime uidelicet, tenue, moderatum, quod eorũ non apud Platonẽ inuenias? Quippe sublimis, quod & uerborum, & sententiarũ magnitudine constat, usus apud eũ plurimus est, cum de rebus diuinis, ac maximis loqtur, quale illud est. Maximus ille princeps rerum moderator Iupiter currum agitans uolucrem primus incedit, curam gerens omniũ, nutu'q; uniuersa disponens. Itẽ illud. Deus, ut uetus etiam sententia est, initium, finem'q;, & medium rerum omnium cõtinens recte incedit, naturæ ratione cuncta plustrans, Et alibi. Circa oĩum regem omnia sunt, & illius gratia oĩa, & ipse causa est bonorũ omnium. Et rursus. Bonus erat, bonum autem nullius rei inuidia agitari licebat. & reliqua, quæ uerbis, figuris'q; aptissimis ad diuinarum rerũ, grauissimarum'q; sententiarũ explicationem conueniunt. Tenuis autẽ generis, quod & sententiarum, & uerborum humilitate extenuatum est, exempla apud Platonem multa inueniri possunt in libris, quos de legibus scripsit, ubi de cõmerciis, & agricultura, & aliis huiusmodi rebus locutus est. Multa etiam ex cæteris eius sermonibus licet colligere, in quibus sæpenumero res quasdam minutas ita accurate pertractat, ut eas plane ante oculos cõstituere uideatur. Atqui moderati generis frequentior apud eũ usus est, præsertim cum de moribus, de honesto, de uirtute, de felicitate, de fine hominis agit, siue demonstrando, siue eliciendo pedetentim rationes, siue afferendo, siue alia uia disputando, semper enim formã orationis accõmodatam subiectæ materiæ diligentissime seruat. Sed de his, satis dictum est, & plus fortasse, q̃ res exigere uideatur, cũ nemo sit, solo aduersario excepto, qui artificium in dicẽdo Platonis non admiretur, & cæteris omnibus anteponat.

Platonem differendi ratione excelluisse.
Eundem post grãmaticam, poeticamq;.xx.annos Socratem audiuisse.
Eundem magos impedientibus Asiæ bellis adire nequiuisse.
De triplici genere Syllogismi demonstratiuo, dialectico, & sophistico.
Platonem omni genere syllogismi usum fuisse.
Totum Platonis Timæum ex syllogismis demonstratiuis constare.
Quo argumento ostendatur cœlum generatum esse.
Aristotelem in libro de principiis rerum naturalium Platonem sequi.
Cœlum esse ingeneratum demonstrari ab Aristotele, a Platone uero generatum.
Quare animi immortalitas probetur in Phædone.
Quare animus non sit harmonia.
In Phædro animi immortalitatem ex motus ratione probari.
Quare animus sit ingeneratus.
Duobus modis corrumpi omne corruptibile.
Per deductionem ad impossibile, animi immortalitatem probari.
Supposita Platonis, tanq̃ oracula delphica accipi.
Platonem, in euthydemo captioso uti syllogismo, quomodo Aristoteles in elenchis.
De artificio reperiendarum propositionum, cuius Plato inuentor fuit. Caput. V.

Hunc ad differendi scientiam, quã logicam, siue dialecticam dicimus, transeundum est. Qua in re, usqueadeo indoctum fuisse Platonẽ, aduersarius refert, ut nõ uereatur affirmare, nunquam illũ syllogismo probare aliquid potuisse. Tradunt qui Platõis uitã scripsere, eũ postq̃ grammaticæ, & poeticæ, & carmini dithyrambico, lyrico, & tragico operam dederat, uiginti annos Socratem audiuisse, quo mortuo, cõtulisse se ad Cratyllum, disciplinæ

tyllum, disciplinæ Heracliti professoré, & Hermogené, philosophiæ, Parmenidis studiosum, Tum Megara, ad Euclidem cú nonnullis aliis socraticis accessisse, Post hęc Cyrenem ad Theodorum mathematicum profectú, inde Italiá petiisse, ut Philolaum, & Eurytum Pythagoreos uideret. Mox peragrasse Ægyptum, & sacerdotes, ac prophetas eius prouinciæ adiisse. Persarú etiam magos quæsiturum fuisse, nisi bella Asiæ eum impedissent. Hunc igitur uirum, qui táto studio, labore, uigilantia, literarum studiis incubuit, & tot, tales'q; habuit præceptores, adeo'q; excellenti ingenio præditus fuit, homunciones quidam ingenio hebetes, nullum'q; unquá, uel studio, uel magistrorum doctrina fructú cósecuti, diiudicare audét, Et, qđ intolerabilius est, in sectari maledictis, atq; damnare, Sed ualeát ipsi, Nos rem, de qua agimus, prosequamur. Causam, cur Plato nullius scientiæ præcepta, regulas'q; conscripserit, satis abunde, superius exposuimus. An uero ex arte, & scientiæ ratione scripserit, & utrum'ne ex operibus, quæ reliqt, uideatur non modo secutus, sed perfectissime assecutus, omnium optimarum artiú, disciplinarum'q; rationem, deinceps ostendemus. Quanquam pudet me, eam rem tueri, quá nemo unquá præter hunc homuncionem, in dubium uocauit. Veruntamen ita agere necesse est, cum affirmare impudenter ausus fuerit Platonem, ne figuram quidem, aut modum aliquem syllogismi tenuisse, nec prorsus aliquid scripsisse, quod uim demonstrationis haberet, q̃ uera igitur hæc calúnia sit, primum uideamus. Cum triplex sit syllogismi genus, demóstratiuum, dialecticum, & quod a fallendo sophisticum dicitur, quorum primum ex ueris, necessariis, primis, imediatis, notioribus, causis'q; conclusionis consistit, & suo primo, ac præcipuo modo, atq; etiá secundo, ea, quę per se insunt prædicato, recipit, Secundum ex probabilibus, quæ aut omnibus placent, aut pluribus, aut clarioribus, nobilioribus'q;, Tertium ex iis, quæ non probabilia sunt, sed uidétur, Cú inquam, tripartito genere, syllogismus ita distribuatur, quod nam eorum genus Plato non tractauit? quod alios non docuit? Nam demonstrandi uim, eius'q; summam necessitatem, nemo melius, q̃ ille explicauit, ut in Timæo patet, in Parmenide, in Phædone, in Philebo, í Sophista, Item in decimo legum libro, & tractatu addito legibus. Secúdo etiam reipublicæ, in omnibus deniq; eius sermonibus, quocunq; in loco materia patiatur. Ita enim ubiq; ex prioribus, aut simpliciter primis, si fieri potest, aut nobis primis, per resolutionem exquirendo, necessariam affert ueritatis cóclusionem, ut nemo obiicere quicq̃ possit. In Parmenide, ita demonstratur, Vnum multa non est. quod multa nó est, nec partes habet, nec totum dici potest. Ergo unum nec partes habet, nec totum dici potest. Item unum partes nó habet, nec multa est, nec principium, aut finem, aut medium habet, & ob eam rem termino caret. quippe principium, finis, & mediú termini sunt. Vnum igitur ífinitum est, quod infinitum est, neq; rotundú, neq; rectum est, Sic eni termino describeret, Ergo figura etiá caret. Item quod figura caret, nec in seipso, nec í alio esse potest. Sed, ne longior sim, omnis fere hic sermo Platonis ex syllogismis demonstratiuis quantum subiecta materia patitur, cóstitutus est, ut nullum argumẽtadi genus acrius, ut ita dixerim, atq; efficacius liceat inuenire. Cœlum, in Timęo inquit, uideri, ac tangi potest, corpore etiam constat, quæ autem huius generis sunt, sentiri possunt, quæ uero sentiri possunt, hæc opinione etiá cum sensu comprehendi possunt. & generantur, generata'q; sunt. Cœlum igitur generatú est. Rogemus obsecro parumper nouum istú præceptoré, an hæc oratio syllogismus sit, & aliquid habeat demóstrationis, ac necessitatem, afferat, sed iste cú & quid sit, & quemadmodum demonstratio fiat, ignoret, nihil nobis respondebit, Verum ad maledicta se, contumelias'q; conuertet. At Plato more geometrarú, prius, quá demóstret, sumit terminos, & supposita statuit, ex quibus inferat demonstrationé. Vere ens, inquit, est, quod intelligentia cú ratione comprehendi potest. Generatum id est, quod opinione cú rationali sensu concipitur. Omne, quod generatum est, a causa ortum est. Quod ab aliqua causa non prouenit, non est generatum. Cuius exemplú semper ens est, id bonum est, & necessarium, Cuius exemplum est generatú, id bonú nó est. Vniuersum, siue cœlum, siue mundus uocetur, húc in modum Plato ꝑponere, atq; hisce principiis argumentari solet. Quem Aristoteles secutus, libro primo de principiis rerum naturalium, Illud, inqt, nobis propositum sit, res oẽs naturales, aut aliquas moueri. Et in libro, quẽ de cœlo scripsit, quinq; illa supponit. Motum simplicẽ corporis simplicis esse. Corpus simplex motú aliquem simplicem, secúdum naturam habere. Duos esse simplices motus, unum uni esse contrarium. Quod contrario caret, id nihil, a quo corrumpatur, habere. Ex iis substantiam q̃nti corporis demonstrat. Sed hic quidem, ingeneratú esse cœlum, his suppositis ostendit, Plato uero generatum esse, suis suppositis declarat. Cæterú quomodo hic generatum, ille ingeneratum dicat, nó est animus hoc loco explicare. Syllogismus igitur, quẽ modo proposui, demon-

strationis uim obtinet, Ex definitione, per conuersionē factus, in quo medium est ipsa defini/
tio, quę rei causa est. Nam quid est esse, quãuis demonstratio eius non sit, tamen per demōstra
tionem patet, ubi per causam rei, essentia demōstratur, quēadmodum hoc loco fieri uidemus.
Cœlum enim propterea generatum est, quia uideri, tangi'q; potest, sicut etiã Aristoteles secun/
do libro posteriorū tradit. Quippe Lunę, inquit, propterea defectū fieri, quia lumen Solis, tellu
ris opacitate priuatur. Item Plato. Cœlum generatū est, īquit, quod autem generatum est, cau
sam habet. Hęc ita. In Phædone autem, cū de animi immortalitate pertractat, interim ex cōtra
riorum ratione, & uicaria (ut ita dicam) generatiōe nōnunquã ex recordatione, alium demon/
strat ante generationem corporis fuisse. interire autem cū corpore non posse, Ex eius simplici/
tate declarat. quinetiã obiecta, quæ sumi ex harmonia possent, syllogismis diligentissime sol/
uit, Animū, inquit, ante ortum corporis fuisse, ostensum est, Atqui harmonia ante compositum
esse non potest, ergo animus harmonia nō est. Item harmonia compositum suum subsequitur,
animus uero corpori dominat˜, atq; eo præstantior est, Ad hæc harmonia magis, ac minus re/
cipit, animus minime. harmonia nequaq̃ iis contraria est, ex quibus constat, animus uero cu/
piditatibus corporis aduersatur. His finitimū illud in Phędro est. Animus seipsum mouet, q&
seipsum mouet, semper mouetur, quod semper mouetur, immortale est, animus igitur immor
talis est. Item animus a' seipso mouetur, quod a' seipso mouetur, id cæteris, quæ extrinsecus mo
uentur, origo, & principium motus est, principium uero ingeneratū est. ergo animus est ingene
ratus, atq; ob id etiam immortalis. His duobus syllogismis, corruptionem animi tollere oīno
Plato uidetur. Cum enim quicquid corrūpitur, duobus modis corrumpatur, aut enim a' seipso,
propter materiã in eo contentam, aut aliunde fit corruptio, ut lignū, tum sua putrefactione cor
ruptioni obnoxium est, tum quia uri extrinsecus, ac secari potest. Primus syllogismus animum
minime a' se corrumpi ostēdit, Secundus ne ab alio quidem corrumpi posse declarat, Verū enī
uero de motu ipso animi, quo per se animus mouetur siue oīno de eius motu, quoniã uir qui/
dam præstantis ingenii, singularis'q; doctrinæ dubitasse uidetur, possem equidē ostendere Ari
stotelem a' Platone nō dissentire. Sed hæc res alium locum postulat. Nūc uidendū est, quomo/
do per deductionem ad impossibile, Plato animi immortalitatem defendat. Nisi principiū sit,
inquit, nec ipsum ex alio, nec aliud ex eo fieri, aut moueri potest. Siquidem ex principio oīa fie
ri debent. Hoc autem sequitur, ut cœlum omne, omnis'q; generationis ratio corruat, & rursus
creetur. Quod cum impossibile sit, ipsa quoq; suppositio, quæ principium tollit, erit impossibi
lis. Itaq; non ignorauit Plato syllogismum constituere, & demonstrationem, quoadeius subie
cta materia pateretur, ex principiis facere, diligenti ratione suppositis, quo rerum cognitio ma/
nifestior, ac certior haberetur. Quamobrem pleriq; singulari doctrina, sapientia'q; pręstantes,
qbus religionis suæ ratione permissum est, ut supposita a' Platone recipere possint, ea tanquã
delphica quædã oracula recepere, quod ex libris, quos scriptos reliquerūt, manifeste potest in
telligi. Nã quomodo afferre in mediū singula possim, cum philosophi huius sermo omnis ex
syllogismis cōstet, sit'q; pulcherrima demonstrationū necessitate refertus, et nihil oīno habeat,
quod miro ratiocinādi artificio uideatur carere. Legat, qui id cupit intelligere, Platonis libros.
Facile enim prospiciet omne syllogismorum genus aptissime rebus, de quibus agitur, accōmo
dari. Tractatur scilicet pro rei opportunitate modo demonstratiue, modo dialectice, hoc est ꝓ
babili quadam ratione, interdum etiam captiose. Nam etsi crebrior est usus dialecticę proposi/
tionis, tamen hoc etiã captionis genus adhibitum est, ut in Euthydemo patet, ubi omnes fere'
cauillationum modos attigit, quemadmodum fecisse Aristoteles uidetur, in libro quē de Elen
chis, hoc est coargutionibus scriptum reliquit. Differitur syllogismo directo, prima, secūda, ter
tia figura, & modis figurarū omnibus, uniuersaliter, uel particulariter, affirmādo, uel negādo,
deducitur ad impossibile, ponitur uicissim conuersionis ratio, inductio, instantia, sunt proble/
mata a' definitione, genere, proprio, accidente. argumēta a' maiori, minori, simili, omnibus de
niq; casibus, sunt enthymemata, sunt probabilia, signa, exempla, omnis postremo disciplinę lo
gicę uia, ac ratio. Per diuisionem, per definitionem, per demonstrationē, aut quouis alio mo/
do agi potest, Quippe, hęc oīa subtiliter, absolute'q; a Platone tractari, perspicuū est. Post hęc,
nemini dubium est, artificium reperiendarū propositionū, & copiam plurimū ualere, siue dia/
lectice, siue demonstratiue, siue captiose arguere libeat, & hanc facultatem omnem artē, scien
tiam'q; cōplecti. Cum enim nulla ratiocinandi complexio, sine propositione fieri possit, propo
sitiones autem capi, nisi certo artificio, nequeāt, hinc plurimū ualeat necesse est, in quouis do/
ctrinæ genere ea ratio, de qua tractauit Aristoteles in iis libris, quos a' differendi facultate, logi
cos nominamus,

cos nominamus, in quibus sane' tantum studii uidetur uir sapientissimus adhibuisse, ut nō minus in iis, q̃ in aliis libris, excellentiam ingenii sui manifestam fecerit. Tam uero commodam hanc artificii ratione exiſtimauit, ut absq; ea syllogismoꝝ doctrinam perfici posse prorsus negauerit. Non enim syllogismi formam duntaxat consyderari, sed etiā constituendi facultatem haberi scripsit oportere, quā cum traderet, non dubitauit affirmare genus omne, ea una ꝑfici posse, tum ostendendi, tum ad impossibile deducendi, tum etiā hypothetice arguendi, & oīno ratiocinandi, siue materia necessaria, siue cōtingens, siue alia quæuis prædicādi ratio fuerit. Certum'q;, & exploratum esse existimat, nō modo hac uia genus omne ratiocinādi effici posse, uerum etiam fieri nō posse, ut alia uia recte ratiocinari ualeamus. Omnem enim syllogismū figura certa, ex iis, quæ ab eo tradita sunt, fieri posse existimat. Figuram autem, non nisi huiusmodi artificio constitui posse, quod tale est, ut amborum terminoꝝ, cuiuscunq; problematis, siue affirmandi, siue negandi, siue uniuersalis, siue singularis, siue prima figura, siue secunda, seu tertia, & quocunq; ratiocinandi genere, consequentia reperire possimus, qd præterea termini ipsi cōsequantur, quid a' se alienum recusent, Consequentiū etiam, quid essentiale prædicetur, qd ut proprium, quid ut accidens tribuatur, quid probabili, quid uera sumatur ratione. His enim ita compertis, apte'q; ordinatis, syllogismus oīs conficitur, & quo pluribus eiusmodi initiis abundamus, eo facilius conclusionem deducere possumus, & quo uerioribus, eo certius demonstramus. Ex consequentibus enim propositiones, media'q; sumatur necesse est, nec syllogismus, sicut iam supradictum est, perfici aliter potest. Ita Aristoteles reperiendarū ꝓpositionū artificiū, non modo probat, sed etiam tractat diligentissime, quod oībus, qui eius libros legent, constare facile poterit. Hoc tam cōmodum, tam'q; utile, atq; præcipuum in differendi ratione artificiū, primus Plato, Aristotelis pręceptor exposuit, in eo sermone, q inscriptus ē Parmenides. Quippe facultatem reperiendaꝝ propositionū, mirifice in eo tradit, & quasi ante oculos ponit. Præcipit enim, ut uestigandum, inuestigandum'q; sit, quid affirmationem, qd negationē cōsequatur, aut non consequatur, quid simul & consequatur, & nō cōsequatur. Rursus'q; in utroq; eorum, quid sibi, suoq; ipsius respectu consequens habeat, quid nō habeat, quid simul habeat, et nō habeat. Simili etiā modo quid sibi respectu aliorum consequens habeat, quid non hēat, qd habeat, & non habeat. Ex quibus oībus simul iunctis, quatuor & uiginti coniugationes deriuātur, Ingens præterea summa propositionū nascitur, quibus omnibus usus est Parmenides, cū de uno illo diuino sermonem haberet, & quanq̃ usu potius quodā artificioso constare præcepta artis significat, tamen non prætermittit, quinetiam de artificio multa præcipiat. Nam cum Socratem, ad exercendum, in dialectica arte, ingeniū fuisset hortatus, flagitante illo orationem eius exercitationis, eam esse rationem respondit, qua Zenonem philosophum, olim disputantē audierat, illam'q; bis uerbis confirmat, Si tuum, inquit, exercere ingeniū cupis, oportet, nō modo posito, ut quæuis res sit, quid accidere possit, ex ea ipsa positione cōsyderare, sed etiam posito, q̃ non sit, quid inde possit euenire. Verbi gratia. Si de eo agendum sit, quod Zeno posuerat, an unū sit, multa, animaduertendū est, quid accidere possit, Tū multis, uel respectu suo, ipsorum, uel respectu unius, tum uni, uel suo, uel multorum respectu. Rursus si unum multa non sit, consyderandum quid accidere possit, & uni, & multis, tum suo ipsorum, tum mutuę comparationis respectu. In summa, de quacūq; re ponatur, uel q̃ sit, uel q̃ non sit, uel aliquo modo affecta sit, diligenter scrutari oportet, quæ accidant, tam suo ipsius, q̃ cuiusuis alterius rei, quā intēderis, respectu. Eodem'q; modo, respectu, aut plurimū, aut omniū, quinetiam cętera, respectu, tum suo, tum aliorum. Deniq; quicquid intenderis, siue ut ens, siue ut non ens, positum abs te sit, ita agendum est, Si perfecta ingenii exercitatione, ueri rationē cupis inuestigare. En, q̃ breuiter Plato, de huiusmodi modis præcepit. Atq; etiam in rei propositæ demonstratione, nouē illis de diuino uno positionibus, in quibus tota Parmenidis disputatio consumitur, Vario artificio usus est, quemadmodum & res exigere, & explicandi consilium petere uidebat. Hæc cū ita sint, quis adeo amens, rudis, audax, temerarius est, qui Platonem dialecticę artis ignarum, & differendi imperitum fuisse existimet, atq; reprehendat? Immo uero quis non potius eius ingenium, doctrinam, eruditionem admiretur? Cuius artificium secutus Aristoteles, merito ab omnibus probari & potest, & debet. Itaq; Plato in differendi ratiōe, facile princeps fuisse existimandus est, & quasi fons qdam, a' quo artificium disputandi omne defluxerit. Quāobrē admirari satis hunc eius aduersarium non possum, q̃ calumnias suas latere diutius contra ueritatē posse existimauerit. Nisi forte ea causa deceptus est, q̃ cū latinis scriberet, qui uel Platonis libros nō habent, uel uitio interpretū ita obscuros habent, ineptos, mēdosos, ut uix legi, sine sto·

macho possint, Tutum proinde fore maleficium suum sperauit. Sed de logica hactenus.

Naturalium rerum scientiam calluisse Platonem, & Aristotelis scripta ab illius scriptis minime dissentire.
Animi generationem ab iis solis percipi posse, qui Pythagorei, Platonici'q; sint, & mathematicas calleant disciplinas.
Quibus nominibus Aristoteles uocet principia naturalia, quibus Plato.
De triplici genere intelligendi.
Platonem perfectius Aristotele de cœlo scripsisse.
Quibus figuris Plato quatuor corpora dicat esse formata.
Quare ex igne, & terra Plato cœlum dicat constare, stellas autem ex quatuor elementis.
Quę ab Aristotele dicta de elementis fuerunt, eadem Platonem ante dixisse.
Parum consyderantes frustra irridere Platonem de corporum figuris. Caput VI.

a T qui naturalium rerum disciplinã ex Timęo Platonis, satis abunde licet haurire, siue principia reꝝ cõsyderemus, siue res ipsas ex principiis constitutas, atq; ex his eas in primis, quæ magis præcipuę, ac generales habentur, ut aĩum, cœlum, et cœlestia corpora. Itẽ quatuor elementoꝝ uniuersalem rationẽ, & particulatim cõditionem eorũ, sed de generatione animi, hoc loco dicendũ non est, cum & multo difficilior quæstio sit, nec nisi ab iis intelligi possit, qui Pythagoreoꝝ, & Platonicorum rationes perfecte nouerunt, & mathematicaꝝ disciplinaꝝ cognitionẽ habent. Sit præterea ad eam explicandã longe prolixior oratio necessaria. De cœlo, & cœlestibus corporibus, siquis doctrinam Aristotelis sequendã existimat, quod equidẽ non improbo, profecto` reperiet, nihil ab Aristotele melius, q̃ a` Platone dictum fuisse, sed prius, q̃ ad hoc uenio, de principiis reꝝ naturalium dicam, quæ Aristoteles formam ponit, & materiã, & priuationẽ, Plato ideã, materiã, & optimarum rerum opificẽ deum. Triplex item genus intelligi, inquit, oportere, Vnũ, qđ fiat, aliud, in quo fiat, Tertiũ ad cuius similitudinẽ id quod fit, oriatur, & ad patris, & matris, & nati cõparatiõem hæc trãsfert. materiã quidem, quæ oĩa recipit, & quasi mater oĩum est, omnino ĩformẽ, & specie omni priuatam esse, eisdẽ plane` rationibus probat, quas Aristoteles ab eo sumptas explicauit, ita enĩ inquit. Siquã formã sibi propriã haberet, hæc profecto` occuparet, impedimento'q; esset, ne cætera reciperentur. Quẽadmodũ siquis in rudi, inæquali, atq; asperiore materia signũ aliquod imprimere uolẽs, frustraretur labore, nisi prius eam explanaret, & lenem, ęqualem'q; ad unguem redigeret. Et rursus apertius, Illud, ad cuius similitudinẽ oritur, qđ fit semper eodẽ modo se habens, ingeneratum, & incorruptibile dicit, intelligentia consyderandũ, quæ qdem & Aristoteles formæ tribuit, quod aũt fit, id sensibile, generabile, cõmutabile semper appellat. Tertiũ genus formæ capedinẽ ponit, incorruptibilẽ, & rerũ, quæ generantur oĩum, sedem. Hanc aũt talem esse, ut sine sensu attingatur, & spuria quadã, ut ipse inquit, cogitatione, aĩo cõcipi possit. At enĩ Aristoteles etiã ipse materiam primã ingenerabilẽ, & incorruptibilẽ ponit. Itaq; de primis rerum principiis, nihil prorsus a` suo præceptore dissentit. Cœlum aũt, secundum Platonis opinionẽ, causa ingeneratũ, tempore generatũ est, Aristotelis uero sententia, tẽpore ingeneratum est, id'q; unũ, & solũ in formã sphærę conglobatũ, nullũ habẽs instrumentũ, finitũ quoq;, & ex tota naturali materia constans. Nullã enim inquit, alicuius rei partem, aut uirtutem foris relinquit. Sic recte simul, atq; apte locutus est Aristoteles, quæ oĩa iisdẽ fere` uerbis a` Platone dicta accepit. Quanquã Plato perfectius de his disseruit, cum causam quoq; efficientẽ cœlo tribuerit. Sed si cœlum Aristoteles qntũ esse corpus opinat', a` quatuor elementis diuersum, Plato uero, uel nõ diuersum ab iis quatuor uidetur uelle, uel eorum summum, atq; præcipuum, tamen, uel in his conuenire inuicẽ uidentur iudicio eoꝝ, qui hæc diligentius fuerunt perscrutati. Quippe Plato quinq; illis figuris hæc corpora formari existimat, Pyramide ignẽ, cubo terram, Icosahedro aerem, octahedro aquam, dodecahedro cœlũ. Quod si dodecahedrum a` reliquis figuris sua essentia differt, ut cœlũ quoq; sua natura a` cæteris corporibus differat, necesse est. Quinetiã Xenocrates uir naturę rerum studiosissimus, & discipuloꝝ Platonis apprime familiaris, in eo libro, quẽ de Platonis uita scripsit, ut Simplicius in expositione libri de cœlo, & mundo refert, hæc dicit. Sic aĩalia in formas, & partes oĩbus rebus distributa constituit, quousq; ad oĩum animalium elementa deuenit, quæ figuras quinq;, siue quinq; corpora appellat,ætherẽ, ignem, aerem, aquã, terrã, Quibus uerbis apertissime constat, dodecahedrum illud pro simplicis corporis

cis corporis

cis corporis figura, a Platone cœlo tribui, quod æthere̅ uocat. Itaq; hoc etiã inter Aristotelem & Platonem ꝯuenire uidetur. Nã etsi Plato, cœlum ex igne cõstare affirmat, quatenus scilicet uisibile est, & ex terra, quatenus tãgi potest, stellas'q; ex omnibus quatuor eleme̅tis esse cõpositas, non tñ hæc ita esse existimat, ut quæ generationi, corruptioni'q; obnoxia sunt, corpus immortale constituant, sed ex igne cœlũ esse, qa corpus æthereum lucidũ est, e' terra, quia sensui occurrit, e' mediis, qa medioq; præcipuam recipit rõnem, quod ne Aristoteles quidem inficias iret, cœlestia scilicet corpora, constare ex his summitatibus elementorum, quando & ipse cœlũ esse uult uisui, tactui'q; obnoxium, quod animatum quoq; & animal esse, ut Plato censuerat in libro de cœlo affirmauit. Nos enim, inquit, perinde, ut de animalibus istis consyderamus, ad hæc, quæ de quadripartita elementorũ rõne, in libro de cœlo Aristoteles docet, eadem omnia Plato breuissime in Timæo exposuit. Easdem plane qualitates speciatim declarans, ut incorruptibile, atq; ingenerabile sit ratione totius, ut ratione partis corruptibile, & generabile, neq; de his solum, sed de multis quoq; aliis particularibus naturæ rebus, Plato diligentissime tractauit, ut de animalibus, metallis, & iis, quæ græci meteora, latini sublimia uocant. De figuris, quas corporibus tribuit, qui hæc leuius consyderauerunt, risu digna scripsisse Platonem existimauere, cum ipsi potius ridendi, uel certe magis deridendi forent, At quibus curæ fuit, huiusmodi rerum notiones ab eruditissimis uiris, qui ante nos fuerũt, perscrutari, hi quemadmodum a' Platone hæc dicta fuerint, & sciunt, & possunt explicare.

Theologiæ rationes, neminem Platone subtilius attigisse.
Dionysium Areopagitam, non modo sententias, sed etiam uerba Platonis usurpasse.
De actiua philosophia perfectissime in dialogis locutum fuisse Platonem.
De uoluptatis duplici ratione. Cap. VII.

Ed de his aliás. Nam theologiæ qdem, atq; eius disciplinæ, quæ ordine inuestigandi, rebus naturæ posterior est, dignitate, natura'q; prior habet, quis mentis compos dubitet palmã Platoni esse tribuendã? Quippe etiã peripateticæ princeps sectæ, ui ueritatis, quæ ab inuitis pectoribus erũpit, astrictus, principatum eius sciẽtiæ Platõi concedit. Quid toto Parmenide sublimius? qd sapientius? quid diuinius? quid de summa simplicitate, unitate'q; primi entis, uel potius supra oĩa entia dei plenius, atq; explicatius? Cuius nõ modo sententiis, uerũ etiam uerbis ipsis, princeps christianę theologiæ Dionysius Areopagita in oĩbus suis operibus utit. Multa etiã his similia in Sophista, multa in Politico, in Phædone, in Philebo, in Timæo, in Symposio, in Phædro, in libris de Rep. in legibus, in epistolis, deniq; in omni suo operę, de deo, & de rebus diuinis, & intelligibilibus, & intellectualibus sapientissime Plato disseruit. Actiuam uero philosophiã, siue quæ ad mores ptinet, siue, quæ ad rem familiarem, aut statum ciuilem Reip. spectat, si apud Platone̅ repire uolueris, pleni sunt oẽs eius libri, sed in primis q de Rep. scripti sunt, de legibus, Eutiphron, Apologia, Criton, Theætetus, Menon, Hippias uterq;, Alcibiades uterq;, Symposiũ, Phędrus, Menexenus, Protagoras, Lysis. Quid Philebum commemorem? in quo, cũ de ultimo boĩs fine dissereret, qđ in ea parte philosophiæ, quæ de moribus tractat, præcipuũ est, & ab aliis in uoluptate, ab aliis in prudẽtia ꝯstituitur. Ipse multis, præclaris'q; rationibus ostẽdit, duplice̅ uoluptatis rõnem, eius'q; generationem, & essentiam, tum prudentiæ mentis, & scientiæ rationem. Respectu quidem uoluptatis excelle̅tem, sed quatenus perfectam hominis felicitatem respicit, inferiorem. Quorum cum neutrum summum esse hominis bonum ostendisset, postremo concludit tertium quidem illis duobus, longe præstantius esse, felicitatem hominis bonumq; extremum, id esse boni naturam ipsam, atq; rationem. Quæ, quanquam longo sermone, disputata a' Platone fuerũt, nullam tamen sententiam, nullum membrum, nullum deniq; uerbum, & ne punctum qdem orationis protulit, non summę necessarium, & doctrinæ, ac sapientiæ plenum. Quod idcirco a' me dictum uelim, quia aduersarius perturbata, ꝯtorta, inconstantia, plena loquacitatis scripta Platonis esse commemorat, sed de his hactenus.

Mathematicarum disciplinarum studiosissimum fuisse Platonem.
Platonis libros intelligi non posse, absq; mathematicis disciplinis.
Theonem composuisse compendium mathematicarum disciplinarum ad Platonis libros.
Neminem Geometriæ expertem scholam Platonicam ingredi aptum.

De oraculo delphico liberari Athenas pestilentia posse, si aram cubicam duplicarent.
Platonem primum cubi duplicationem inuenisse.
Quod sit difficillimum problema Geometriæ.
Sine Geometriæ cognitione, nec esse quenquam doctum, nec appellari posse.
Qua uia leges possint custodiri.
Virtutes esse, & quatuor, & unum.
Cæteras artes à sapientiæ nomine excludi. Quatuor mathematicas disciplinas adhiberi.
Particula libri legum traducta, in qua apparet quid tenere debeat, qui recte uult discere.
Duobus maxime argumentis cuiusq; doctrinam probari. Caput VIII.

n

Vnc de mathematicis disciplinis, quarum simili modo, ignarũ fuisse Platonem aduersarius scribit, dicendum aliquid censeo, ut in his quoq; q̃ excellens fuerit Platonis doctrina intelligi possit. Multa pfecto Geometrię, Arithmeticæ, Musicæ, Astronomiæ, passim in eius libris, præcepta cõtemplatione digna reperiuntur, quæ si Plato Mathematicarum disciplinarum ignarus fuisset, ut quidam homunciones blaterare non uerentur, non potuisset suis libris inserere. Nunc uero tam crebro his utitur, siue de rebus diuinis, siue naturalibus, siue moralibus disserat, ut nemo, nisi mathematicis disciplinis instructus, opa eius possit intelligere. Hinc plerique expositores Platonis, in explanãdis eius libris, de mathematicis rationibus plura dixerũt, & Theon summus ille mathematicus cum opus de quatuor mathematicis disciplinis edidisset, compendium in Platonis libros inscripsit, quasi ea duntaxat in his continerentur quæ Plato in suis operibus tetigisset Equidem, ita à maioribus nostris traditum accepi, Platonem non minus quadripartitam hanc mathematicarum disciplinarum rationem, q̃ aliam quamuis philosophiæ partem suis discipulis explicare solitum fuisse, ac uestibulo scholę eius hoc epigramma inscriptum extitisse. Nemo huc Geometrię expers introeat, quod in primis significare uidetur, eum à sacello philosophię arcẽdum esse q Geometriæ disciplina non sit institutus, q̃q̃ illud quoq; possit denotare. Neminẽ esse intromittendum, qui uirtutem ex geometrica mediocritate quæsitam, non sit cõsecutus. Megaram quoq; & Cyrenẽ, quemadmodum supradiximus, profectum esse Platonem constat, ut illic Euclide summum geometram, hic Theodorum inter mathematicos præstantissimum audiret. Illud quoq; de eo legit, cum aliquãdo Atheniẽses Apollinis oracula sciscitatum uenissent, quo pacto à pestilẽtia, qua maxime uexabantur, possent liberari, huiusmodi responsum accepisse. Ita demum sospitem futuram ciuitatem, si illius aram, cuius figura cubica erat, duplicarẽt. Quapropter illos eue stigio alterum cubum aræ coniunxisse. Sed non propterea morbum aliquo modo desæuisse. Quod cum ad Deum relatum esset, non dum sibi obtemperatum respondisse, quippe iussisse se, ut cubum duplicarent, eos uero cubo cubum superposuisse. Quamobrem Atheniẽses, cum aliquandiu ancipites consilii fuissent, ad extremum Platonem adiisse, quem norant mathematicarum rerum esse peritissimum. Consultum igitur Platonem, quid sibi Apollinis oraculum uellet, ita respondisse. Probro dare Atheniensibus Deum, quod Geometriæ disciplinam contemnerẽt. Post hæc, ita duplicari cubum, discipulis suis ostendisse. Si duabus lineis rectis, duæ mediæ rectæ proportionales inuenirentur. Duabus enim unam mediam proportionalem inueniri compertum iam erat. Sed duabus reperiri posse proportionales, adhuc erat ignotum. Platonem itaq; id primum comperisse, & quod nunc in libris Archimedis legitur illius esse inuentum. Quod si Geometria cæteris omnibus mathematicis disciplinis, ob certiorem demonstratiõis, ueritatis'q; rationem, nobilior habetur. Ex omnibus autem Geometriæ propositionibus, ea difficillima fuit, quo pacto posset cubus duplicari id autem Plato inuenit, quis adeo indoctus est, temerarius, amens, ut ignorasse illum mathematicas disciplinas ausit asserere? Aut quid est minus simile ueri, quàm hæc incognita fuisse Platoni, qui cæteros semper ad præclaram huiusmodi rerum cognitionem hortatus est, & sine his, nec esse, nec dici posse, quenquam doctum existimat? Quippe in libro de legibus duodecimo, cum leges exposuisset, & quẽadmodum obseruari possent, inuestigaret, ridiculum'q; diceret esse hominem, q frustra elaboraret in re, quæ firma, ac stabilis nõ esset, Salutem inquit, legum, potestatem'q;, tum demum perpetuam fore, si sapientissimi ciuitatis sæpenumero unum in locum congregati, suas, atq; alienas leges exquirerent. Et siquid in alienis opportunum, atq; utile esset, adderent suis, Siquid in suis minus probandum, id remouerent, & ad unam uirtutem, uirtutis'q; ducem, ac principem mentem oculos dirigerent. Esse enim uirtutes, & quatuor, & unum. quatuor quod subiectæ res circa quas

uersantur, diuersæ sunt, Vnum, quod ad unam mentem, & sapientiam respiciunt, quo sapientem quoque in administranda republica spectare, inquit, oportere. Sic enim fieri posse, ut & religionem erga Deum immortalem seruet, & diuinaꝝ rerum cognitionem habeat, & alios monere, atque instruere possit. Post hæc in tractatu, quem legibus addidit, cum quis, aut qualis sit sapiens, & quæ nam sit ea, quam petimus, sapientia scrutaretur, primum, cæteras omnes artes a' sapientiæ nomine excludit, mox quatuor mathematicas disciplinas, Arithmeticam, Musicam, Geometriam, Astronomiam probat, atque admittit. quod cum pluribus uerbis egisset, hæc addidit. Intelligẽdum præterea illud est, quod si quis hæc recte acceperit, maximum sibi fructum comparabit, sin minus, satius fuerit Deum semper implorare. Modus autem, quo recte accipi possint, hic est, dicere enim id aliquatenus oportet. Omnem geometricam circunscriptionem, & numeri constitutionem, & harmoniæ consonantiam, atq; astrorum circulationis rationem, unam omnium constare ei, qui recte discit, oportet. Constabit autem, si quod diximus, recte ad unum respiciens, discet. Ita enim quasi unum quoddam omnium innatum uinculum constabit. Quod si quis aliter hæc percipere statuerit, fiunc fortunam, ut modo dixi, optare sibi secundam oportet. neque enim sine his effici ulla felix natura, in republica potest. Sed hic modus est, hæc educatio, hæ disciplinæ, siue difficilis, siue facilis uia sit, hac certe eundum est. Et paulo post. Qui autem hæc omnia acceperit, hunc uere sapientissimum dico, & siue ioco, siue serio loquor, confirmare non dubito. Et rursus, qui diuini, modesti, & reliquis uirtutibus præditi sunt, ac res, quę disciplinam beatam attingunt, sicut a' nobis expositum est, obtinuerunt, his solis cumulatissime felicitas comparata est.

Peroratio, siue epilogus primi libri. Caput IX.

Vod si Plato illum unum ueræ sapientem, illum felicem, illum pium, & immortali Deo gratissimum esse fatetur, qui uirtutem colit, & mathematicis disciplinis incumbit, quo pacto rem, quam tantopere commendat, & ad quam capessendam cæteros hortatur, uel per contemptum ipse repudiet, uel per desidiam negligat? Errat nimirum, qui aliter iudicat. Desinat igitur aduersarius talibus contumeliis sapientissimum uirum impetere, quæ suam potius, quàm Platonis ignorantiam aperiunt. Cum enim duabus maxime rebus uniuscuiusq; doctrina probetur, siue, quod artium præcepta tradiderit, seu, quod ex ratione præceptorum aliquid scripserit, Plato quidem, quam ob causam præcepta non tradiderit, ut'q; id inscitiæ testimonium non sit, satis, ut arbitror, supra demonstrauimus. Quo pacto uero ex ratione optimorum præceptorum scribenda quæsiuerit, & sapientissime, atque eloquentissime scripserit, tum a' nobis illius sermone ostẽsum est, tum, si forte uel aduersarius, uel quiuis alius contendere ultra uoluerit, in promptu sunt eius libri, quos pro uoluntate sua quisque & legat, & iudicet. Nemo igitur uerbis aduersarii, sine aliqua ratione stulte, temere'q; prolatis, condemnandum esse sapiẽtissimum uirum existimet, sed pro suo quisque ingenio, uel lectitando libros illius, uel ab aliis discendo, quanta fuerit eius doctrina, quàm excellens ingenium, quanta dicendi uis, animaduertat. Ita enim facile, nostram quidem defensionem ueram, ac iustam, Aduersarii uero calumnias falsas, iniquas, & plane detestabiles esse comperiet.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER SECVNDVS.

Christianæ religioni, Platonis libros magis, quàm Aristotelis conuenire.
Fidem christianis doctoribus minui, & existimationem eorum ab iis tolli, qui Platoni detrahunt, cuius testimonio supra omnes gentiles christiani maxime utuntur.
Aristotelis testimonio doctores ecclesiæ nunquã usos.
Docto potius in arte sua, q̃ rudi sancto credi oportere.

Caput Primum.

PLATONEM, QVAMVIS PRAECEPTA ARtium literis non tradiderit, nemine tamen propterea docto, & sapiente uiro inferiorem existimandum, libros'q; ab eo complures egregie scriptos, & ad posteritatis utilitatem relictos, satis supiori libro demonstrauimus. Nunc quouiam aduersarius, secuudo uolumine, eum asserit, qui ad ueritatem christianæ religionis, & sanctæ ecclesiæ doctrinam propius accesserit, longe cæteris sapientiorem esse iudicandum, tum Platonem multo Aristotele inferiorem facit, quod ille a' doctorum nostrorum sententia alienissimus esse, hic uero maxime cum his consentire uideatur, nos huius quoq; rei contrarium plane' nisi nos animus fallit, ostendemus, & doctrinam Platonis magis quàm Aristotelis, nostræ religioni consentaneam esse demonstrabimus. Quod non ideo faciemus, quia Platonem aut existimemus, aut uelimus ostendere christianum fuisse, Alienus enim uterque a' nostra fide, tam Plato, quàm Aristoteles fuit, & ut nomine, sic religione gentilis uterq;, propter quod frustra Aristorelem hoc loco laudat aduersarius, & inops consilii, quo uera dicere uideatur ad religionem refugit, ut solent rei capitis, quærendæ salutis gratia, ad Asylum se, aram'q; recipere. Itaq; non est consilium laborare, ut Platonem christianum fuisse ostendamus, quemadmodum de Aristotele facit aduersarius, Sed ita hunc locum conabimur tractare, ut siquis ex authoritate quoque gentilium philosophorum, ueritatem nostræ religionis corroborare uoluerit, Platonis potius libris, quàm Aristotelis id effici posse demonstremus. Cum auté cerneret aduersarius, doctores ecclesiæ, uiros, ut uitæ sanctimonia, ita tam nostra, quàm gentilium doctrina insignes Platonis magis, quàm Aristotelis opiniones cum suis conciliare, & illius quidem testimonio, omnibus fere' in locis uti, Aristotelis uix unquam facere mentionem. Primum eos refellere conatus est, & existimationem, quam omnes de diuina illorum sapiẽtia conceperunt, animis abolere. itaq; suo potius, quàm illorum iudicio standum suadet. Nam quæ doctores nostri, inquit, afflati diuino spiritu scripserunt, si ad fidem duntaxat, & mortalium salutem pertinent, teneri, credi'q; ab omnibus fas est, reliqua uero non ita recipienda sunt, ut a' sanctissimis uiris tradita fuere. Atqui si in iis, quæ ad fidem, & ueram religionem pertinent, credendum esse existimas o' bone uir, Platonis autem uerbis sanctissimi uiri utuntur ad fidei, & ueræ religionis confirmationem, cur æquum non censes, præberi eis fidẽ, dum in his Platonem longe Aristoteli præferendum existimant? Quod si doctores nostri sancti quidem tantummodò, & Deo dediti fuissent, optimarum uero artium studia, uix summis, ut aiunt, labris degustassent, concederem tibi profecto' geometræ potius, in rebus ad geometriam pertinentibus, quàm sanctæ simplicitati esse credendum, & studiosis philosophiæ, ac bonarum artium peritissimis uiris plus fidei adhibendum, quàm iis, qui rudes fuissent, atque ignari, tametsi uitæ sanctitate insignes haberentur. At siqui cum sanctitate ad summum etiam doctrinæ, & sapientiæ peruenerunt legerunt'q; Platonis, atque Aristotelis libros, & utriusque philosophi opiniones diligentissime sunt perscrutati, quales fuerũt apud græcos Basilius, Gregorius, Cyrillus, Gregorius alter, apud latinos uero, Augustinus, Boetius, & alii complures sapientissimi uiri, & philosophiæ studiis illustres, & tamẽ cum de uera religione differuerunt, gentilium philosophorum authoritatibus, libenter innixi sunt, quo pacto existimas homines te unum, spretis illis authoribus sequi oporteret? Sed nos, & quicunque mentis compotes sunt, te dimisso,

te dimiſſo, doctores noſtros ſanctiſſimos, ac ſapientiſſimos uiros ſequemur, eorum'q; ſententia rem a'nobis propoſitam oſtendemus.

Authoris excuſatio, q' Ariſtotelem impugnare nolit.
Platoni, & Ariſtoteli plurimum laudis tribuendum.
Ariſtotelis ſententia, non modo doctiſſimis, ſed iis etiam, qui leuiter ſcripſerunt, gratias eſſe habendas.
Timotheum muſicum poſterioribus profuiſſe, Phrynem uero Timotheo.
Sapientes omnes latinos ſecta peripateticos eſſe.
Interpretationem librorum Platonis, non eſſe ſynceram.
Authoris mentem, non eſſe omnia Platonis dicta probare. Caput. II.

Erum id mihi moleſtum hoc loco accidit, q' ea cogor ſcribere, quæ minime uellem, facit enim aduerſarii iniquitas aduerſus Platonem, ut qui non minus Ariſtotelem, quàm ipſum ſoleo laudare, fungi officio meo minus uidear. Nam cum aduerſarius dicat, & ſuo duntaxat iudicio demonſtret, melius Ariſtotelem, quàm Platonem de diuina natura ſcripſiſſe, quippe poſuiſſe Ariſtotelem in diuinis trinitatem, Platonem minime, illum ſenſiſſe cœlum, & mundum ſola Dei uolũtate ex nihilo eſſe productum, hunc materiam primam mundi principium poſuiſſe. Ad hæc Ariſtotelem optime de animo diſſeruiſſe, Platonem figmenta quædam ſcripſiſſe, Illum, quæcunq; ſunt, prouidentia'Dei regi, gubernari'q; exiſtimaſſe, hunc omnia fato, ac neceſſitati ſubieciſſe, eo' nos huiuſmodi uerbis impulit, ut dum contrarium demonſtrare nitimur, de Platone melius ſentire, q̃ de Ariſtotele uideamur, atq; ita improbare Ariſtotelem, quod a' mẽte noſtra longe alienum eſt. Nos enim de Ariſtolele quoq; ſemper honeſtiſſime loquimur, Abſit'q; a' nobis tam praua, atq; inſolens cogitatio, ut dum Platonem tuemur, detrahere illi uelimus. Vtrunq; enim ſapientiſſimum fuiſſe arbitramur, Et gratias utriq; pro beneficiis, quæ in genus humanum contulerunt, agendas exiſtimamus. quod ipſius quoq; Ariſtotelis authoritate agendum uidetur, Quippe in iis libris, quos metaphyſica uocat, de ea parte philoſophiæ perſcriptos, quæ eſt de rebus diuinis, hunc in modum loquitur. Non modo iis agere gratias æquum eſt, qui nobis præcepta diſciplinarum diligentiſſime tradiderunt, uerum iis etiam, qui de illis leuiter, ieiune'q; diſſeruere. Nam hi quoq; aliquid nobis utilitatis attulerunt, dum habitum noſtrum exercitatione reddiderunt aptiorem. Enim uero ſi Timotheus non fuiſſet non tantum modulorum haberemus, q' ſi Phrynis non fuiſſet, ne Timotheus quidem claruiſſet. Eodem modo de iis exiſtimandum eſt, qui ueritatem indagare uoluerunt. Accepimus enim ab aliquibus opiniones aliquas, ſed hi, ut tales eſſent, illi cauſa fuerunt. In hac igitur philoſophorum comparatione, non alterum quidem laudibus extollemus, alterum iurgiis, ac contumeliis proſequemur, quod aduerſarius facit (utrunq; enim colimus, ac ueneramur,) ſed quæ nam ſit Ariſtotelis de iis, quas ſupra diximus, rebus opinio, & utrum eorum, quæ aduerſarius refert, aliquid ille ſcripſerit, uel quomodo ſcripſerit, uideãt, qui id poſſũt inueſtigare, Permulti enim poſſunt, cum fere' omnes noſtræ ætatis ſapientes, latini peripateticæ ſectæ æmuli ſint, Et quæ Ariſtoteles ſcripſit, diligentiſſime indagauerint, atq; perceperint. Nos certe, ut Ariſtoteles, de his rebus melius, deterius'ue aut cogitarit, aut ſcripſerit, minime dicemus, fruſtra enim in re notiſſima laboraremus, nec aliud quicquam aduerſus eum loquemur, præterquam q' chriſtianum fuiſſe Ariſtotelem negabimus. Et aliquibus ſortaſſe in locis, explanationis gratia, non eo modo, quo aduerſarius putat, intelligenda eſſe dicta Ariſtotelis, oſtẽdemus, quod non eo conſilio faciemus, ut crimen obiiciamus Ariſtoteli, ſed ut calumniatorem hunc, uel minime intelligere Ariſtotelem, uel peruertere illius ſententias declaremus, Platonis uero opiniones, ſummo ſtudio conabimur exponere, quoniam omnibus fere' latinis ignotæ ſunt, partim quia libri eius in romanam conuerſi linguam non habentur, partim, q' ſi qui habent, interpretum uitio, minus recte ſententiam ſui exprimunt authoris. Merito itaq; huiuſmodi, præſertim de rebus diuinis opiniones explicandæ ſunt, ut q̃ uicinæ, & quaſi familiares ſint noſtræ religioni, etiam latini poſſint intelligere, Tum econtrario, quàm falſa ſint, quæ ab aduerſario obiiciuntur, manifeſtum ſit. Hęc enim præcipua demonſtrationis ratio erit, ſi cõtrarium eius, quod obiicit aduerſarius, ipſius Platonis uerbis oſtendam. Quod ſi ad hęc doctorum noſtræ religionis teſtimonum adducam, & ſententias Platonis, ſacroſancto ore exponi,

probari'q; demonstrabo, magis profecto rei ueritas elucescet, nulli'q; dubium erit, Platonem non, ut aduersarius fingit, sed ut nos ostendimus, cogitasse, atque scripsisse. Nam aduersarii ineptas expositiones, & argumenta leuissima, suo loco, post hæc refellam, quantum'q; ab Aristotelis opinione, & uerbis aberrent, explicabo. Sed prius, quàm ad rem ueniam, illud aperte profiteor, non ita me Platonis opinionem tueri, quasi ex omni parte probandam, & cum doctrina nostra comparandam existimem. Neque enim illam animorum præexistentiam probo, nec numerum deorum, non cœli, ac syderum animas, non multa alia, quibus gentiles ab ecclesia damnantur, uerum quid duo philosophi senserint, quod inter eos discrimen sit, exponere decreui. Etsi enim gentilis uterq; est, & à fide nostra alienus, tamen uter eorum melius senserit, & religioni nostræ conuenientius, operæpretium erit declarare, præsertim, cum nullam Aristoteli iniuriam illaturus sim, si præferre ei Platonem uidebor, siquidem non ultro ad hanc comparationem accessi, sed iniquitate aduersarii coactus, qui eos adeo turpiter, & ignominiose conferre inuicem non erubuit. Nam mea quidem sententia, Aristoteles laudandus est, & doctrina, qua plurimum claruit, & studio, quo bene de hominum genere meritus est.

Quid in Parmenide, Plato differat de omnium entium principio.
De supersubstantiali Dei diuinitate.
Quibus potissimum libris Plato de Deo loquatur.
Quæ nomina Deo à Platone indita.
Non modo sententiis, sed etiam uerbis Platonis uti doctissimos christianorum.
De sententia quadam Platonis in libro de legibus christianæ fidei quamsimillima.
De consonantia Platonicorum uerborum cum diuina scriptura.
Mentem cœli, ac terræ regem esse.
Aristotelem semper in diuinis adhæsisse Platoni.

Caput III.

Q Vid igitur de primo ente, uel potius de primo omnium entium, & supra omnia entia posito principio, Plato in Parmenide scripserit, uideamus. Ponam autem duntaxat capita rerum. Vnum, inquit, ipsum (sic enim, sic supersubstantialem Dei diuinitatem appellat) nō multa est, nec partem, nec totum, nec principium, nec finem, nec medium habet, infinitum, informe'q; est, nullo loco circunscribitur, nusquam permanet, nullo siue loci, siue alterationis motu mouetur, nec ullo modo fit, nec sibi, alteri'ue idem, aut diuersum est, nec simile, aut dissimile nec æquale, aut inæquale, nec antiquum, aut nouum, nec in tempore ullo, sed omnino sine tempore, quamobrem, nec generatum unquam est, nec generatur, nec erat unquam, nec modo factum est, nec fit, nec est, nec post fiet, nec generabitur, nec erit, nec substantiæ particeps est. Ista enim uerba erat, fiebat, generatum est, præteritum tempus significant, erit autem, fiet, & generabitur futurum, est uero, & generatur, & fit, præsens. Quod autem nulli subiacet tempori, id nec erat, nec est, nec erit. Ex quo fit, ut nullum etiam nomen ei inditum sit, nulla definitio detur, nulla scientia, aut sensus, aut opinio eius habeatur. Itaq; nec nominatur, nec dicitur, nec cogitatur, nec cognoscitur, nec ab aliquo ente sentitur. Hæc Platonis uerba sunt in Parmenide, quamuis pauca ex multis collegi, In aliis uero operibus suis, ut in Phædro, Phædone, Philebo, Timæo, Sophista, legibus, republica, epistolis, omnibus deniq; locis, in quibus de rebus diuinis mentionem facit, semper sui similis est, eadem'q; de eisdem dicit, quod uiri docti officium, & ueræ, atq; inconcussæ rationis testimonium est. Vbiq; enim primum omnium principium Plato unum appellat, ubiq; opificem, & creatorem uniuersi, ubiq; summum bonum, regem, & conditorem omnium nominat. In promptu sunt græci eius libri, quos, qui uolet, legere poterit, & ex linguæ illius fonte haurire, quæ nos interpretamur, ut possumus. Adeo autem hæc Platōis theologia sanctissimis fidei nostræ doctoribus grata fuit, ut quotiescunque de Deo aliquid scripserunt, non modo sententiis eius, sed etiam uerbis uti uoluerint. Nam uir sanctissimus Dionysius Areopagita, qui primus, & summus christianæ theologiæ author fuit, neminem'q; ante se habuit diuinarū rerum scriptorem, præter apostolum Paulum, & Hierotheum Athenarū pontificem, quibus ipse præceptoribus usus est, in libro, quem de diuinis nominibus edidit, ita scripsit. Manet quidem supra omnes substantias, supersubstātialis infinitudo, & supra mētes, supmentalis unitas, & omnibus intelligentiis, inintelligibile est, qđ oēm intelligentiā superat unū, & ineffabile, qđ

omne

omne dicẽdi rõnem excedit, bonũ. Et rursus. Vnitas unifica, oĩs unitatis supsubstãtialis substantia, mẽs inintelligibilis, ratio ineffabilis, irrõnabilitas, inintelligibilitas, inoĩabilitas est, nullius entis similitudinẽ gerit, et causa est entiũ oĩum, ipsum aũt est non ens, utpote, qđ ultra oẽm substantiã est. Item, nõ sensus eius est, nõ imaginatio, nõ opinio, non ratio, nõ sciẽtia, nõ nomen. Et paulo post. Supsubstãtiale diuinũ principium, qđ sit sup essentia, sup bonitatis minime itelligi põt. Nec enĩ, ut rationem, aut uirtutẽ, nec, ut mentẽ, aut uitã, aut substantiã, memorare fas est cuiquam eorum, qui ueritatis omnem ueritatem superantis amore tenetur, sed ut ab omni habitu, uita, magnitudine, opinione, nomine, ratione, mente, intelligẽtia, substantia, motu, statu, loco, unione, fine, infinitudine, omnibus deniq; rebus superlatiue abstractum perinde intelligendum est. Hæc per immortalem Deum, non'ne a' Platone per eadem fere' uerba Dionysius sumpsit? Quid Gregorium memorem, qui ob excellẽtiam huius disciplinæ, theologi cognomentum apud græcos adeptus est? Hic in sermone de resurrectione domini, ita inquit, Deus erat, & est, & erit, uel ut rectius dicam, semper est. Verba enim ista erat, & erit, temporis nostri, naturę'q; huius fluxæ, atq; istabilis particulæ sunt Ille uero semper ens est, id'q; seipse nominat, cum Moysem in monte alloquitur. Totam enim in se essentiam complexus est, quæ nec inceperat esse, nec desinet. Et paulo post. Infinita igitur Dei ratione contemplari quidem facile potest, Id'q; unum de ea percipi, haud difficile est, ut infinita esse intelligat'. Hæc de uno, & primo omnium principio, ac de simplicitate, & unitate Dei, Plato, luce dũtaxat naturæ illustratus scripsit. Hæc nostri sanctissimi, sapientissimi'q; doctores, christianæ religionis proceres, diuino afflati spiritu docuere, quę res, aperte satis, testari uidetur recte hęc, & sesisse, & scripsisse Platonem. Quod si principes nostrę fidei, hoc sentiunt, quis cęteros dubitet idipsũ opinari? Sed hos breuitatis gratia omittimus. Illud uero, quod Plato quarto de legibus scripsit, non'ne libris nostræ religionis, q̃simillimum est? Deus, ut uetus sententia est, principium, finem, & medium rerum omnium continens, recte incedit, naturæ ratione cuncta perlustrans. Hunc semper iustitia sequitur uindex eorum, qui diuinæ legis præuaricatores fuerint, hunc, qui felix futurus est, deuinctus cõsequitur, humilis, & modestus, qui uero superbia elatus, uel pecuniis isolens, uel honore, uel forma corporis, uel iuuentute simul, atq; amentia per contumeliam, animo erectus, non principem, non ducem sibi ullum desyderet, quasi ipse alios regere possit, deseritur a' Deo, & solus miser uagatur. Animaduertite obsecro, quanta sit horum uerborum cum sacris literis similitudo, atq; conformitas. Ergo inquiunt, Ille, deus sum primus, & ego postea ero. Hic, Deus principium, finem, & medium rerũ omnium continet. Ille, Rectitudines nouit facies eius. hic, recte incedit. Ille, Iustus dominus, & iustitias dilexit, & mihi uindictam, ego retribuam. Hic, Hunc semper iustitia sequitur uindex. Ille Post dominum Deum tuum ambulabis. Hic, Hunc qui felix futurus est, deuinctus consequitur. Ille, Deus superbis resistit. Hic, Superbus a' Deo deseritur. Ad hæc in Philebo, Mens, inquit, rex cœli, & terrę est, quod postea in longum optime, pulcherrime'q; declarat. quemadmodum etiam in Timæo quærit quid sit, quod semper est, & nullam habet generationẽ. Et hoc quidem, inquit, intelligentia cum ratione cõprehendi potest, semper eodem modo substans, & reliqua, quæ ibi sapientissime explicantur. Plato itaq; in his mirifice ab omnibus comprobatus est. Aristoteles uero, quicquid de huiusmodi rebus scripsit, Platonem secutus est, quãuis non ita expresse de his locutus fuerit. Quale est, quod in libro de diuinis rebus, ponit Homericum illud. Rex unus, princeps unus, aut si uspiam Deum, & naturam nihil frustra agere profitetur, aut siqua naturalis auditionis libro ultimo, & diuinarum rerum duodecimo, de primo mouẽte immobili, per se substante breuissime attigit, quæ & si recte, sapienter'q; ab eo scripta sunt, quantum tamen inter hæc, & Platonis dicta intersit, facile quiuis potest iudicare.

Quàm inepte, interpretetur aduersarius uerba Aristotelis, in principio de cœlo, & mundo.
Pythagoreos cuncta uoluisse ternario numero terminari.
Quid sit corporis proprium.
Lineam in unum distendi, superficiem in duo, corpus in tria.
Cur cuncta sint tria, & præterea nihil.
Testimonium Aristotelis ex Pythagoreis de ternario.
Aristotelem ad sensibilia Pythagoreorum intelligibilia traduxisse.

Neque Platonem, neque Aristotelem laudãdos esse, quod prædicarint, aut coluerint ueritatem, quia neuter eorum, ita de trinitate sensit, ut ad christianorum accesserit ueritatem.
De gradibus diuinitatis, quos statuit Plato.
Quid Plato libro.vi.de Rep.de secunda trinitatis persona locutus sit.
Solem non esse uisum, sed uisus causam, & uisu uideri.
De summi boni filio.
Platonem, in epinomide uerbum Deum uocare.
De epistola Platonis, ad Hermiam, & Herastum, & Coriscum.
De libro Plotini, de tribus personis.
Quid opinetur Plato, opificem causam esse, mentem scilicet, quæ creator sit.
Porphyrium, teste Cyrillo, ex Platonis sententia asseruisse diuinitatem ad tres personas processisse.
De Numenii sententia, de Deo.
Amelium Platonicum, Ioannis euangelistæ theologiam probare, quem barbarum appellat.
Origenem, & Arrium non lectione Platonis, ut falso aduersarius scribit, sed praua scripturarum interpretatione in hæresim lapsos.
Prauos interpretes, errorum materiam etiam ex euangelio uenari.
Contra eos, qui baptizatum putauerunt, non posse peccare.
Speciem quandam nostræ religionis, in Platone fuisse.
Quid Platonis lectio prosit homini christiano.
Platonem ob id maxime posse laudari, quod quam proxime ad christianam ueritatem accedat.
Causam cur Aristoteles de diuinis non tractauerit, eã esse, quod non uiderit illa posse demõstrari.
Fidem à Platone inter uirtutes primo loco positam esse.
Qui in seditione fidus sit, eum omni uirtute præditum esse, fidemque posse perfectam iustitiam appellari.
Non scientia, & ingenio, ad summum bonum, sed fide perueniri.
Non magis Platonem, quam Aristotelem, deorum posuisse multitudinem.
Aristotelem in libro de cœlo, plures Deos manifeste ponere.
Secundum Aristotelem, cœlum, & stellas uiuere, & intelligere, & Deos esse.
Aristotelem, substantiam dicere intelligibilem, sempiternamque.
De substantiarum numero.
Motus cœlestium corporum, censeri ab astronomis quinque, & quinquaginta.
Platonem, Aristotelemque, longe à uulgari opinione colendorum deorum absuisse.
Discretionem rerum naturalium, ab intelligentiarum distinctione prouenisse.

Caput IIII.

T qui de trinitate diuina, optime disseruisse Aristotelẽ scribit aduersarius, in principio eius libri qui de cœlo inscriptus est. Platonem uero nusquam, de ea re quicquã dixisse, immo uero plures posuisse Deos, & demonum multitudinem, quibus exhiberi diuinum cultum oporteret. Quantam uero hæc uerba calumniam præseferãt, mox uidebimus. Primum, quæ de trinitate, in principio eius libri, Aristoteles scribit, tria cũcta esse, & ter quaque parte, secundum Pythagoreorũ sentẽtiam, qui uniuersum, & cuncta ternario numero terminari uolunt, principium namque, medium, & finis, numerum uniuersi obtinẽt, hæc autem ternariũ faciunt, ista ineffabilem trinitatis diuinæ rõnem explicare, non minus inepte, quam prolixe aduersarius contendit. Quæ res, si ita foret, nequaquam id subticuissent tot præclaro ingenio expositores, tam græci, quam latini, qui aduersarium præcesserũt. Præsertim sanctus doctor Thomas, uir & acumine ingenii, & optimarum artium philosophiæ studiis insignis, qui opiniones nostras Aristotelicis rationibus, quantũ fieri potuit, roborare conatus est. Hic profecto, & qui eum secuti sunt, doctissimi uiri, si quid tale religioni nostræ lucrifacere potuissent, id procul dubio fecissent. Sed neque hi locum illum, ita intellexerũt, & structura orationis, nihil tale significat. Quod cum aduersarius ipse non ignoraret, uolens nouum hoc genus expositionis, quasi monstrum quoddam, excusare, à Deo sibi reuelatum fingit, multisque uerbis ostendere conatur, haud mirum esse, si arcanum, quod tot sanctissimos uiros latere uoluerat, uni sibi Deus reuelarit. Ita pueriliter, atque inepte se iactat. Aristoteles autem, cum in libris, quos de naturali auditione cõscripsit, de principiis rerum naturalium disseruisset, materia, forma, & priuatione, statuit librum de cœlo subiũgere, in quo, res ex principiis illis compositas tractaret. Hæc autem sunt

corpora,

corpora, quorum proprium est tribus dimensionibus constare. Magnitudinis, inquit, quod in unum distẽditur, linea est, quod in duo, superficies, quod in tria, corpus. Præter hæc, nulla alia est magnitudo, quoniam tria cuncta sunt, & ter quaq; parte. Tale autem cœlum quoq; esse perspicuum est. Cum igitur de natura, & rebus natura compositis ageretur, quæ nam occasio ferre poterat, ut de Deo, de incorporea, immateriali, separata'q; natura, de trinitate, omnem rationem, atq; intelligentiã superãte, dissereret? Enim uero, somnia ista sunt, ac figmẽta falsæ imaginationis, &, quẽadmodũ supradiximus, monstra quædã, atq; portẽta. Verùtamen, si in contẽtione ꝑsistis, & de diuina trinitate, loq philosophũ asseueras, magis certe ꝓ Platone, q̃ pro Aristotele pugnas. Etenĩ Aristoteles, huius suæ sentẽtiæ testes citat Pythagoreos philosophos, nã tria, inquit, cũcta esse, & ter quaq; parte, ut Pythagoreis placet, hoc est uniuersum, & cũcta, ternario terminari. Finis enim, mediũ, & principiũ, numerũ habent uniuersi. Ergo hanc rationẽ, non tanq̃ suã Aristoteles profert, Sed Pythagoreis ascribit, quorũ Plato magis q̃ Aristoteles æmulus fuit, Ex quo fit, ut etiã siquid sublimius, atq; diuinius, his uerbis significet, q̃ capere humanus aius possit, id Pythagoræ potius, atq; Platoni, q̃ Aristoteli sit tribuendum. Siquidem, quæ illi de substantiis intelligibilibus, aut numeris, & reliquis huiusmodi dixere, ea Aristoteles ad res corporeas transtulit, sensui'q; subiectas. Verum, nisi fingere quę a' uero absunt, & falsa simulare uelimus, nec Platonẽ, nec Aristotelẽ, nec alium quenquã gentilium fateri debemus, de trinitate locutos fuisse, quemàdmodum christiani sentiũt, re nobis diuinitus reuelata, & sacris literis tradita. Neq; enim fieri potest, ut humana mens, tam excelsa, sublimis'q; sit, ut ueritatẽ illam possit attingere. Non est diuinarum rerum quærenda ratio, sed sola fide, & diuina institutione, recipienda sunt, quæ credimus, alioquin nulla fidei merces nobis deberetur, ut doctores ecclesiæ sentiunt. Nemo igitur, siue Platonẽ, siue Aristotelem, ideo laudandum censeat, ꝙ trinitatem diuinam aut coluerint, aut scripserint. Vterq; enim, huius ueræ opinionis exors fuit, & nostre pietatis ignarus. Sed Aristoteles quidem nusquam tale aliquid aut dixit, aut cogitauit. Plato uero multa certe de trinitate locutus est, sed longe aliter, q̃ nostra religio doceat. Quippe dum gradus diuinitatum statueret, primum omnium entium principium ponit, ingeneratum, æternum, nullum habens principium, a' nulla causa dependẽs, quod & unum, & summũ bonum appellat, neq; a' se, neq; ab alio productum, omni mente, omni ente superius. Mox uero, primum ens statuit, quod & mentem primam, & formam primam uult esse. Productum q dẽ a' primo Deo, qua unũ, sed a' se quoq;, qua ens, & mens, & ordo naturæ secũdæ. Post hæc tertium, ordine, & dignitate, uniuersi animam ponit, productã quidem & ipsam a' primo Deo, qua unum aliquo modo, ac etiam a' primo ente, qua mens, sed qua ꝑ se mobile est a' seipsa productam. Et hucusq; processisse diuinitatem existimauit, quamobrem, in epistola, quam ad Dionysium scripsit, Circa omnium, inquit, regẽ omnia sunt, & illius causa omnia, eaq; causa est bonorum omnium. Secunda uero circa secunda, & tertia circa tertia. Sexto uero de repub. libro, quasi de secunda trinitatis persona loqueretur, cum mentionem primæ, hoc est patris fecisset, ita, inquit, Sed o' Beati, quid nam sit summũ bonum, hoc loco missum faciamus. Plus enim mihi esse uidetur, q̃ ut hoc ĩstituto, assequi id possimus. At enim, qui ipsius summi boni filius, eiq; simillimus esse uidetur, hunc explicare perlibenter uelim, si uobis etiam id gratum est, alioquin ipsum quoq; missum faciam. Sed dic, inquit, nam patris ratiõem postea reddes. Et paulo post. Non'ne sol cum minime uisus, hoc est sensus uidendi sit, sed ipsius uisus causa, tamen a' sensu ipso uidetur? Ita est, inquit. Hũc igitur inquam, dici a' me existimes summi boni filium, quẽ summum bonum generauit sibi proportione conuenientem, ut quod ipsum est in loco intelligibili ad mentem, & res, quæ intelliguntur, Idem hic esset, in loco uisibili ad uisũ, & res, quę uidentur. Tum addit, Ergo, quod ueritatem iis rebus, quæ cognoscuntur, & cognoscendi uim ei, qd cognoscit, præbet, id esse boni ipsius ideam existima, & rursus. Solem certe, non modo facultatem iis, quæ uidentur præbere dices, ut uideantur, uerumetiam ut generentur, augeantur, alantur, quamuis ipse generatio non sit, ita certe. Et iis igitur, quæ cognoscuntur, nõ modo ipsum cognosci, sed etiam & substantiam a' summo bono prouenire, non ꝙ summũ bonum substãtia sit, sed ꝙ omnem substãtiam maiestate, potentia'q; exuperet. His uerbis Plato, nõ modo cognosci, sed etiam esse, & substantiam præberi rebus a' summo bono, hoc est a' Deo profitetur, Deumq; ipsum, supra omnem substãtiã esse, & maiestate, potẽtia'q; excellere, ut nec sine causa sint res ipsę intelligibiles, & Deus, qui eas produxit ui, ac reuerẽtia omnes excedat. Quem locum Gregorius theologus, cuius supra mẽtionẽ feci, totum fere' eodem modo sumpsit, in ea

oratione, quam scripsit de laudibus Athanasii. Quod rebus sensibilibus, inquit, sol est, idest intelligibilibus Deus. Alter enim lucem mundo uisibili, alter mundo inuisibili præstat, & alter uisum corporeum, alter naturam intellectualem sibi similem reddit. Atq; ut sol uidentibus, & uidendis, his quidem quo possint uidere, illis quo uideri possint, seipsum præbēs, omnium, quæ uidentur, pulcherrimus est, Ita Deus intelligentibus, & intelligendis, illis quidem, ut intelligere possint, his, ut possint intelligi, præstans, ipse omnium, quæ intelligūtur, summus est, in quē uis intelligendi omnis quiescit, & progredi ultra nō potest. Item Plato, quasi de uerbo diuino dissereret, hoc ipsum uocabulū usurpans, in libro, quē legibus suis additū Epinomidem inscripsit, ita locutus est. Honorē, inquit, exhibeamus oībus sydereis diis, nec huic annū, illi mēsem, cæteris aūt nec regionem ullā, nec tēpus statuam⁹, quo suum orbē perlustrent, circūeundo mūdū, quē dei uerbū, uisibilē fecit, hoc felix quisq; primū admirat᷑. Postea amore incēdit᷑ ad intelligendū, quantum uis humani ingenii attingere potest, existimans futurum, ut hoc modo, & uitam agere optimam, ac felicissimam possit, & post mortē, loca petere, quæ uirtuti parata sunt. Hic Plato uerbum appellat mundi opificē, & contēplationē eius, tam in uita, quā post mortē felicitatis, ac beatitudinis causam hominibus esse arbitratur, & in epistola, quam ad Hermiā, & Erastum, & Coriscum scribit, ita inquit. Hanc epistolā uos omnes, q tres estis, legere oportet, præsertim simul, uel saltim, dum bini estis, quanto frequentius fieri potest, utendum'q; uobis est pacto, & lege certa, etiam iureiurando, ut æquū est, interposito, non sine elegāti studio, & quæ studii soror est, disciplina, testando Deum omnium rerū, quę fuerunt, quæ sunt, quę'q; futuræ sunt, principem, & principis, opificis'q; causæ patrē, dominum'q; quē, si hoc modo philosophabimur, cognoscemus aperte omnes, quatenus felicis hominis natura attingere poterit. hæc sunt, quæ ex multis Platonis dictis, pauca admodum collegi. Ex Platonicis uero, qui nobiliores fuerunt, Plotinus in primis, librum de tribus personis principalibus scripsit. In quo primum notandus est titulus, cum & personas nominet, & secundum ritum nostræ religionis ternas constituat. Deinde in ipso libro, post multa, ad hanc rem pertinētia, ita inquit. Æternū illud, atq; perfectum, æternum semper perfectum'q; generat, minusq; est, quod generatur, q̄ qd᷑ generat. Quid igitur de perfectissimo illo dicendum est? Nihil'ne ab ipso esse, an quæ summa sunt, esse post ipsum? Summū igitur post ipsum, mens est, & secūdum, Mens enim illud uidet, illo'q; uno eget, illud autem hoc non eget, & quod a' maiore illa mēte generatur, mēs est, atq; omnibus præstantior, quia cætera posteriora sunt. Omne autē id appetit, amatq;, a' quo generatum est, præsertim cum sola sunt, quod generauit, generatum'q; ē. Cum autem optimū ē, qd᷑ generauit, tunc adeo cum eo coniunctum est, ut sola ut ita dicam, alteritate distinguatur. Imaginem autem illius, mentem esse dicimus, quandoquidem manifeste loqui oportet. Et paulo post. Idcirco apud Platonem, terna sunt omnia. Circa omnium regem, inquit, omnia sunt, secunda circa secūda, & tertia circa tertia. Plato itaq; patrem esse dicit opificis causæ, hanc opificem causam mentem esse opinatur, pro creatore enim mentem ponit, cuius mentis, & causæ, patrem dicit bonum ipsum, & summum bonum, atq; omni mente, substantia'q; nobilius, Plerunq; etiam ens, & mentem ideam esse fatetur, quapropter hanc esse Platonis sententiam manifestum est ut mens ex bono ipso, anima ex mente suum esse, substantiam'q; assumat. Porphyrius uero, teste sanctissimo uiro Cyrillo in libro, quem aduersus Iulianum scripsit dum Platonis opinionem exponeret, usq; ad tres personas, substantiam diuinitatis processisse commemorat. Primum quidem esse Deum ipsum, supremum bonum, Secundum creatorem, Tertiū animam mundi, etenim ad animam usq;, rationem procedere diuinitatis. Numenius quoq; eum, inqt. qui cognitionem de Deo habiturus est, primo, & secūdo distribuere ordine, quæq; oportet, & postquam eius rei gratia, diuinum fauorem implorauit, ita prosequitur. Distribuendum iam est. Deus primus, in se substās, simplex est, q: sibi ipsi omni ex parte, semp copulatus, disiūgi, diuidi'q; non potest. Secundus autem Deus, & tertius unus est, sed hærens materiæ, quæ binaria est, eam unit, ipse'q; ab ea secatur, Et paulo post. Neq; enim creare decens est primum deum, & creatoris Dei patrem esse primum Deū putandū est. Multa etiam his similia, de eadē re dicit, quæ longum esset referre. Amelius uero, non'ne theologiam Ioānis euāgelistæ sequi prorsus uidetur? cum dicit, Atq; hoc erat illud uerbum, per quod ea, quæ facta sunt, fiebant, cum tamen semper essent, quemadmodum & Heraclitus uoluit, & per Iouem, Barbarus ille cēset in ordine, dignitate'q; principii cōstitutū apud Deum esse, & Deū esse, & per ipsum omnia facta esse, & in ipso, quod factum est, uiuum, & uitam, & ens fuisse, & reliqua huiusmodi. Neq; enī referre omnia opus est, cum in promptu sint eius libri lectitare uolētibus. Hic sane', qa ueritatē

licet inuitus,

licet inuitus, negare non potest, eius, quem, tanquam hostis, barbarum appellat, sententiam probat, & accipit fidem. Quod si aduersarius, qui omnia perperã interpretatur, ea, quæ sanctissimi doctores, tanquam adminicula quædam nostræ religionis sumpsere, causam fuisse calumniatur, ut Origenes, Arrius, aliiq; huiusmodi in perniciosissimos errores inciderent, quippe Platonem scribit, autorẽ fuisse uariarum heresum, quę inter christianos pullularint, cur nõ pari ratione, euãgelicos etiam, & apostolicos libros, ac omnem sacrarum literarum doctrinam dãnet, atq; reiiciat? Quicunq; enim, minus recte, sacros libros interpretati, a' uera sententia deuiaruut, conati sunt opiniones suas, diuinorum uerborum autoritate roborare. Quẽadmodũ Arrius, per uerba illa euãgelij, Pater meus, maior me est, Et de die illa, & hora, nemo nouit, nec filius, sed pater, & mea doctrina, mea nõ est, sed patris, aliaq; huiusmodi, filiũ haud pr̃i æqualẽ eẽ existimauit. Et Sabellius, qd' a' filio dictũ est, ego, & pater unũ sumus, Patrẽ, & filiũ, in unã cõtrahi psonã censuit oportere. Quicunq; ꝑterea, spiritu baptizatos, nunq̃ tẽtari posse a' dęmone credi
» deruut, uerbis illis Ioannis euangelistæ, suã ꝯfirmarũt opinionẽ. Oĩs, q nat⁹ est ex deo, pctm̃ nõ
» habet, quoniã semen ipsius, manet in eo, & non potest peccare, qa ex deo natus est. & rursus,
» Qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei, seruat eum, & malignus nõ tentat eum. Verũ nõ sacrarum literarũ, hoc crimen est, q; illi ex iis argumẽta sumant, quibus errorem suum tueantur, sed ii potius reprehendendi, dãnandiq; sunt, qui recte dicta puertunt. Nam si Origenes, aut Arrius perfecte sacrã scripturã, intellexissent, nequaquã lapsi fuissent in tam puersum errorem, quem inepte postea & Christi, & Platonis uerbis defendere cogerentur. Non enim Christi dicta, ad Platonis sententiam accommodanda sunt, sed uerba Platonis, ad sententiam Christi. Itaq; illi, non in exquirendis Platonis sententiis, sed in iaciendis opinionum suarũ fundamentis errabant. Quis enim nesciat Platonem christianum non fuisse, neq; talem, quẽ seq euestigio debeant, qui se christianos profitentur? Speciem quandam nostræ religionis, in Platone fuisse nõ diffitemur, luce naturæ illustratam, quam eius creator, et princeps, diuina filii sui doctrina, postea plenius aperuit, & sua beneficẽtia, manifestius reuelauit, qua specie nõ mediocriter iuuari posse hominem arbitramur, qui ex Platonis doctrina ad nostræ religionis perfectiorem statum se contulerit, ita principia quædam ueræ theologiæ e' Platonis scriptis surgere, & quasi scaturire uidentur. Quod siquis a' perfecta sacrarum literarum institutione, per errorẽ discedens, ad Platonis disciplinam se contulerit, ipsius culpa erit, nõ Platonis. Nam Plato, uel ex ea re laudari maxime potest, q; etiam, qui se christianos profitentur, minimẽ se ab illius opinionibus discedere existimant, quod profecto' non contingeret, si Plato similitudinem quandam, & conformitatẽ cum christiana religione, nõ gereret. Hæc igitur, & alia huiusmodi multa, tam Plato, q̃ eius successores de trinitate scripserunt. Aristotelem uero, nescio ubi ostendere possit aduersarius, tale aliquid tradidisse, si uerum fateri uelit. Nam locum illum de cœlo, quẽ unicum afferre potuit, nihil ad rem facere, supra demonstrauimus, nec siqd graue, diuinumq; significaret, Aristoteli magis, q̃ Pythagoræ, & Platoni id tribuẽdũ foret, siquidem ipse quoq; Aristoteles ad Pythagoreos refert, quod ab eius consuetudine alienum uidet. Perraro enim, ut expositores eius traduut, Pythagoreorum testimoniis uti Aristoteles cõsueuit, nec sane' mirandum est, nihil illum de huiusmodi rebus locutum fuisse. Demonstrationis enim necessitatem ubiq; sectatus est, nec uersari in rebus uoluit, quæ probari manifesta ratione non possent. Fidem autem de supernis ac diuinis rebus, quibus nihil est prius, unde sumi demonstrationis medium possit, cum omnium rerum primæ, & uniuersorum causæ sint, præteriit omnino, ita ut non modo nihil de his scripserit, sed etiam quid senserit, obscurum omnibus reliquerit. Plato uero, in hoc præcipue, cum nostra religione conuenire uidetur, q; nullam quærit demonstrationis rationem, sed primam, præcipuamq; omnium uirtutum fidem constituit, per quam res diuinas, merito colendas existimat. Siquidem in Timæo, ita locutus est. Nam de aliis, quidem dæmonibus, dicere ortum, atq; explicare posse, plus est, q̃ nostræ uires sufficiant? Credendum autem iis est, qui ante dixerunt. Ex deorum enim, ut ipsi testantur, progenie orti sunt. Itaq; maiores suos certius nouerũt. Quapropter, nefas est, deorum filijs nõ credere, quãquã nulla demonstrationis necessitate loquantur. Sed, quoniam sua pronũtiare fatentur, obtemperandum legi, atq; eis fides adhibenda est. Item primo de legibus libro, cum Tyrtæum alloqueretur, qui mirũ fortem aduersus exteras nationes laudabat, uolens ostendere, eos illo longe prestantiores esse, qui tempore seditionis, quam infestissimũ prælium nominat, sese recte gessissent, Theognidis carmen attulit.

» Ocyrne argento iuste præfertur, & auro,

Qui seruat tetra in seditione fidem.

Quam Theognidis sententiam, dum mox exponeret, Talem uirum, tanto illo præstantiorem asseuerauit, quanto iustitia, temperantia, atq; prudentia cum fortitudine cõiunctæ, sola fortitudine præstantiores habentur. Fidus enim, inquit, & constans nemo in seditione est, qui nõ sit cæteris etiam uirtutibus præditus. Et paulo post. Hic quoq; a' Ioue legúlator constitutus, & q-cunq; alius etiam parum utilis, nihil aliud, q̃ ad summam uirtutem in primis semper respiciens, leges condet. Est autem hæc, ut Theognidi placet, Fides in rebus aduersis, quæ perfecta iustitia appellari potest. Quin etiam duodecimo eiusdem libri uolumine, cum legúlatores, orbatis parente filiis, tutores'q; constitueret, quibus pupillorum curam commendaret, cupiens efficere, ut quasi parentes alteri, nequaquam iis, qui genuissent, deteriores haberentur, & ut illi, ad hoc humanitatis officium excitarentur, elaborans, ita hortatus est. Opportuno quidem tempore, uerba latius ante iam fecimus, cum defunctorum animos potestate quadam præditos esse explicaremus, qua rerum humanarum curam administrarent. Quæ opinio uerissimo quidem, sed longo sermone continetur. Verum, fides quidem adhibenda est, tum famæ rerũ huiusmodi, tam crebræ, & uetustate celebratæ, tum authoribus legum, qui hæc ita iubent nisi prorsus dementes esse uideãtur. Hæc profecto' eodem tendunt, quò illa de Hieremia prophe-ta, in libro Machabęorum, ut postquam diem obierat, uisus sit deprecari pro populo, quasi adhuc, suorum hominum saluti prospiceret, Hæret igitur his opinionibus Plato bona fide. Ac proinde in Gorgia, cum de inferis illis iudicibus, & suppliciis, & deliciis loqueret', fabulas quidem hæc illis uideri dixit, se uero non fabulas, sed rem ueram indicare, opinari'q; eos quidem, qui iuste, & sancte uitam duxerint, ad insulas beatorum demigraturos, qui uero iniuste, atq; impie uixerint, in carcerem cruciatus, & pœnæ quem tartarum uocat detrudendos, quæ cum latius disseruisset, hęc addit, Hæc sunt Callicles, quæ ego opinor uera esse, Et postremo. Mihi igitur Callicles, his uerbis, omnino persuasum est. Proclus quoq;, quem ex eadem Platonis disciplina fluxisse constat, iis, inquit, hominibus, qui ad summum bonum peruenire cupiunt nõ scientia, & ingenii exercitatione opus est, sed firmitate, stabilitate, quiete, tranquillitate, quod (ut summatim dicã) fides deoꝝ est, quæ nos ad summũ bonum, & deoꝝ, ac dæmonũ omnia genera, atq; animas beatas ineffabili ratione trahit, atq; coniungit. Non enim per scientiam, aut operationem ullam ingenii, exquirere summum bonum, aut ad ipsum aspirare debemus, sed offerre, cõmendare'q; nos diuinæ luci, & præclusis sensibus, in illa incognita, & occulta entium unitate quiescere. Hoc enim fidei genus, omni doctrina antiquius est. Verum, cũ aduersarius Platonem accuset, q; plures coluerit deos, cur non eiusdem criminis reum peragit Aristotelem, q; ipse quoq; non uno contentus, plures statuerit? Nos quidem Platonem non christianũ, sed gẽtilem fuisse fatemur, & quod professiõis suæ intererat fecisse ut deos, & diuinitatũ gradus, plures statueret, At ipse, qui Aristotelem inter christianos collocandum censet, Et unum tantũmodo Deũ ab eo poni proclamat, quid ad ipsius uerba hiscere audebit? Hic enim in eo ipso prooemio de cœlo, quo loco aduersarius, eum trinitatis assertorem facit, Ita, inquit, & in sacris deoꝝ, hoc numero utimur. Item secundo eius libri uolumine, Cœlum, & locum supremum ueteres diis tribuerunt, Et rursus coniecturæ, qua deos esse suspicamur, ita duntaxat reddere rationes cõsentaneas possumus, Ad hęc, cœlum, & stellas uiuere, & animalia esse fatetur, nec solũ animata, sed etiam itellectualia, & diuina, & deos. Cœlum etenim, inquit, animatũ est, & motus principium obtinet, & corpus diuinum est, atq; unũquodq; sydus ex eodem corpore est, in quo circunfertur. Post hæc cum causam expressisset, cur nã subinde, quæ magis a' primo deferente distant, pluribus motibus moueantur, sed quæ interposita sunt, plures habeãt motus, & quãobrem, in primo deferente, tantus stellarum numerus sit, in cæteris singulæ singulis cohæreant, Nos, inquit, adhuc de his, tanq̃ corporibus tãtum, & unitatibus ordine positis, sed prorsus inanimatis consyderamus, at uero, existimandum de his est, tanquam uitã, actionem'q; habentibus. Vndecimo etiã uolumine eius libri, quẽ de rebus diuinis composuit, cum substantiã demonstrasset esse intelligibilem, sempiternam, exortem partium, indiuisibilem, infinitam, tẽpore infinito mouentẽ, passionis, alterationis'q; expertem, tum una'ne an plures huiusmodi substantiæ ponendæ essent quærens, & si plures, quot nã essent ponendæ, demũ tot numero substantias esse respondit, quot ea ipsa sunt, quæ mouentur. Vnãquanq; enim delationem, inqt, necesse est ab immobili, & per se sempiterna substantia moueri. Postremo ad certum etiam numerum, eas substantias redegit, quinq; scilicet, & quinquaginta, q; totidem motus cœlestiũ corporum, ueteres astronomi posuissent. Quin etiã plures substantias facile se concessurum ostendit, si motus

dit, si motus

dit, si motus quoq; plures esse cõstiterit, Hæc, & alia huiusmodi permulta ab Aristotele scripta, quis nõ iudicet eius esse, qui plures deos statuerit: fuerunt nimirum & ipse, & Plato (ut supra diximus) gentiles, & plures utercg diuinitates superiores, atq; inferiores opinatus est. Nõ tamẽ usqueadeo in errorem uulgi lapsi sunt, ut fabulas quasdam obscœnas, & inanes statuas coluerint, sed Deum unum omnium rerum principium, ingenitum omnino, & omni causa uacantem posuere, multas præterea alias substantias, easq; æternas, sed à primo illo gradatim descendentes, ut aliæ superiores, aliæ inferiores habeantur, uerum omnes ad unum primum referri inde'q; pendere, atq; à primo, & proximis primo, esse productas. Ista Plato quidẽ apertius tradidit. Sunt tamen etiam qui Aristotelem, non secus sensisse interpretentur. ut enim in rebus, quę sensu percipiuntur, sic in iis, quæ intelligentia comprehenduntur, distinctionem dicũt, & naturarum diuersitatem esse oportere, inde'q; rerum naturalium discretionem prouenire. Nec Platonem igitur reprehendi fas est, q ita senserit, cum Aristotelem probamus, nec Aristoteles arguendus est, cum extollimus Platonem. commune enim amborum crimen est, & pari ratione alienus uterq; est à religione christiana. Sed de his hactenus.

Quid de entium productione Plato, atq; Aristoteles scripserint.
De causis, & earum numero, & de causa exemplari Platonis.
Ex decimo legum libro, rẽphensione dignos esse, qui uel natura, uel fortuna res fieri asserunt, Deumq;, & mentem, omnium causam esse.
Secundum Platonis sententiã, qui bonus est, eum inuidia minime tangi.
Quam ob causam Deus condiderit uniuersum.
Homines, licet non immortales, aut indissolubiles sint, nunq̃ tamen dissolutionis, aut mortis conditionem esse passuros.
Voluntatem Dei, & bonitatem, omnium rerum causam esse.
Conditorem in opificio mundi, exemplar respexisse sempiternum.
Cur mundus sit animal.
Platonem multa, non coniecturis, sed fidei ueritate asseuerare.
Aristotelẽ de fabrica mundi, & similibus, hoc solum dixisse, deũ, & naturã, nihil frustra agere.
Platonem, Aristotelem'q;, ut de forma, ita etiam de materia tradidisse.
Aristotelem materiam, ut mundum, æternam posuisse.
Principia rerum Platonica, materia, forma, &, deus.
Nusquam posuisse Platonem materiam, & formam materialem, rerum principia.
Informem materiam, ac primam à Deo productam.
Quicquid ab immobili fit, immutabilem essentiam habere.
Primam materiam, esse mediam inter generatum, & ingeneratum.
In Parmenide, ostẽdi materiam unum esse, & nihil omnino actu esse, & dissimilem similitudinem cum prima causa habere.
Deum, nihil rerum omnium esse, ratione excellentiæ, utpote unum supersubstantiale.
Materiam, nihil omnium rerũ esse, ratione priuationis, & ideo omnibus rebus deteriorẽ esse.
Materiam, sententia Platonis, nõ ens, potius, quã ens esse, & aliquo modo unius esse participẽ, unius uero participatione, omnia substantiam habere.
Formam inuisibilem, & informẽ omnium rerũ capacem, ac receptricem, & quasi matrẽ esse.
Falli eos, qui dicere Platonem existimant materiam, & formam corpora animata, prius, quàm mundus fieret, temere solita moueri.
Qualis fuerit prima materia, secundum Philonem.
Cur Plato distinxerit informem materiam à generatione, & forma.
De origine mundi, secundum Orpheum.
Secundum Hesiodum, infinitudinem, primum omnium fuisse.
Librum geneseos, de prima materia, idem sentire, quod uetustissimi philosophi, & poetæ senserunt.
Principium entium, nec ab uno ente, nec à multitudine esse sumendum, sed ab ipso uno.
Materiam, & ideas à primo creatore datas secundo creatori, ad reɋ sensibilium productionẽ.
Materiam ideo esse concausam, quia potentia ens sit eorum, quæ fiunt.
Deum ita materiæ impertiri esse, ut inseparabilis sit à forma.
Materiã, etsi secundum Platonẽ, sit æterna, deo tñ ab eo, minime coæternã poni. Caput. V.

n Vnc de productione entiũ consyderádũ est, qnam Plato (si aduersario credimus)
ex materia præexistente, Aristoteles uero, ex nõ ente simpliciter, sola uolũtante diui
na fieri opinatur. At mihi quidem, contrarium prorsus uidetur, nec mihi solum, sed
oĩbus doctissimis uiris, qui Platonis, atq; Aristotelis libros exposuerunt. Verba etiã
ipsorum authorum sententiam nostram uidentur aperte confirmare. Sed quoniam de causa re
rum, quæ fiũt, agimus, uidendũ'q; est, an materia earum, causa sit, idcirco de ipsis causis primo
tractandum uidetur, ut res, de qua agimus, perfectius explicari possit. Causas igitur Aristoteles
quadrifariã partitus est, qppe materialem posuit, formalem, finalem, agentem. Plato autẽ his
addidit etiam exemplarem, atq; instrumentalem. Sed quid de causa agente, finali, exemplari, si
ue formali, locutus sit, uideamus. Causam agẽtem in Timæo exponens, mundum inquit, factũ
esse, oportere autem omne, quod fit, ab aliqua causa fieri, impossibile enim prosus fore, aliquid
fieri sine causa. Post bæc, creatorem, inquit, atq; opificem uniuersi, nec inueniri facile, nec si inue
nerimus, fieri potest, ut omnibus explicemus. Itẽ, ĩ libro de legibus decimo, reprehendens eos,
qui res factas, & quæ fiunt, quæ'q; futura sunt, natura, siue fortuna dixerũt, euenire, totũ, inquit,
cœlum, & omnia, quæ cœli ambitu cõtinentur, animantes etiã, & stirpes, & tempora anni, nõ
mente, nõ deo aliquo, nõ ulla artis ratione, sed (quod diximus) natura, & fortuna creari uolũt.
quos certe, ideo arguit Plato, quia deo, & mente omnia esse, fieri'q; eáq; esse causam agentem
existimabat. Finalẽ uero causam, qbus uerbis in Timæo extollat uideamus, Dicamus, inqr, qua
cã generationẽ, & hoc uniuersũ cõdiderit, q cõdidit. Bonus erat, bono nullius rei ĩuidia eẽ po
terat. illius igitur expers, omnia sibi quãsimillima effici uoluit. Et rursus. sic igitur, optimo iure
dicendum est, mũdum bunc, animal esse, mente præditũ, sola dei immortalis prouidentia crea
tum. Item, uos quidem non ĩmortales, neque omnino indissolubiles estis, Nullam tamen dis
solutionis, aut mortis conditionem patiemini, cum iam uoluntatem meam potiori, firmiore'q;
uinculo adepti eritis q̃ illa erant, quæ uos, dum crearemini, uinciebant. Hęc eadẽ in sermone ci
uili, quem græci πολιτικὸν nominãt, & oĩbus fere` locis, in qbus, de hac re loquit', sibi constans
exponit uolũtatem'q;, & bonitatẽ, Dei fuisse, & esse finalem rerũ omniũ, tum intelligibilium, tũ
sensibilium causam prædicat. Exemplarem etiam causam tradẽs, utrum nam, inquit, exemplar
spectauit, qui condidit, id'ne, quod per eadem, eodem'q; modo se habet, an id, quod genitum
est? Certe, si pulcber hic mundus est, & ipsius mundi opifex bonus, sempiternum exẽplar respe
xisse cõditorem manifestũ est. Item, cum deus omniũ, quę in intelligentiam cadunt, rerum, pul
cherrime, & perfectissime similẽ maxime eum facere uellet, animal unũ uisibile, cuncta naturę
animalia sibi cognita intra se continens, creauit. Et paulopost, unũ esse mũdum fatetur, siqui
dem ad suũ exemplar creatus est. Et iterũ, atq; etiam magis, magisq;, inquit, similem ad suum
exemplar efficere illũ uoluit. Hæc Plato, & multa bis similia, non coniecturis quibusdã, & ueri
similibus argumẽtis, sed fidei autboritate, omnibus fere` locis suoꝝ librorũ asseuerat. Aristote
les uero, siqd tale de buiusmodi rebus locutus est, præterq̃ quod deum, & naturã, nibil frustra
agere affirmauit, ostendat aduersarius, & palmam adeptus, coronatus incedat. Sed iam de ma
teria, quid Plato senserit, consyderemus, ut discerni ab omnibus possit, utrũ'ne, qd' dicit aduer
sarius, præexistere materiam, uel tempore, uel magnitudine, uel loco distinctã opinet'. Vterq;
porro`, & Plato, & Aristoteles, non modo de forma, uerũetiam de materia locutus est. Nã re
rum sensibilium causam quoq; materialẽ esse necesse est, nec fieri põt, ut aliquid buiusmodi sit
sine materia, uerũ Aristoteles, materiã, formã, & priuationem, principia oĩum entium posuit,
& simul ingeneratam, æternã'q; esse materiam scripsit, quẽadmodum mundũ quoq; ęternũ et
putat, & conat' demonstrare. Plato aũt materiam posuit, & formã, & deũ, quæ rursus ens, &
formæ capedinẽ, & generationẽ uocauit, & formã quidem duplicem statuit, aut enim exem
plarem, aut materialem, deũ autẽ posuit causam agẽtem, atq; finalẽ, cũ de ortu, ac generatione
mundi disseruit, quẽ & ens ipsum, & uere ens, & supra omne ens noĩauit. Neq; materialẽ for
mã, neq; multo minus materiã, ex aduerso distinxit cõditori, neq; has principia rerum absolute
prima, nec æquales entiũ causas esse posuit, neq; præexistere, quomodo aduersari⁹ intẽdit, ma
teriã præfuisse informẽ, ex qua postea deus mũdũ crearit. Sõnia ista, portẽta'q; aduersarii sunt.
At Plato, a` Deo, formas cẽsuit esse productas, tum primas, & exẽplares, idest ideas, tum secun
das, rebus generãdis accõmodatas, siue eas sepabiles, siue insepabiles dicere uelis. a` Deo etiã
productã esse materiã, oĩno informẽ, ac primã, ut a` prima absolute, & uniuersali oĩum entium
causa. æternã etiã ipsam, atq; ingeneratã, sicut formæ sunt. propterea q a` causa immobili sunt
productę. omne enim, quod ab immobili causa fit, immutabilẽ habere essentiam censet, nõ ta
men, aut

men, aut omnino ingeneratam, cum generata sit, quia non sine causa est, aut omnino generatam, cum tempore ingenerata sit. nullo enim tempore generata est, sed inter generatū, & ingeneratum, quasi mediam consistere, ut in Parmenidis quinto supposito latius declarat, quo in loco, eam unum esse, & nihil actu omnino esse, & dissimilem similitudinem cum prima causa habere, per negationes aperte demonstrat, cum negationes in materia quidem priuationē, in Deo autē rerum omniū causam significent, q̄ si Plato, nihil omniū rerū esse materiā pouit, id'q̄ nō ratione excellentiæ, quēadmodum supersubstātiale unū, sed propter priuationē, & q̄a reb⁹ oībus deterior est, quo pacto ausit, quispiam affirmare, eū posuisse materiā præexistētem, ęqualē Deo, omniū simplicissimo, ac oībus bonis præstantiori, & causæ omniū primæ? Enimuero tantum abest, ut Plato præesse materiā, ac deo æquiperari existimet, ut eam potius non ens dicat, nec alia ratione ens, nisi quatenus uuius particeps est, cuius participatione cætera quoq; omnia & sunt, & substantiam habent. Rei enim generatæ, inquit in Timæo, uisibilis, atq; omnino sensibilis matrem, & recceptricē, nō terram, non aerem, non ignem, non aquam dicimus, nō aliud quicq̄, ex his constitutum, aut ex quibus ipsa constituta sunt, sed formā quandam inuisibilem, informem, omnium rerum capacē, ac receptricem, quam si parum intelligibilem, & per difficilem cognitu esse dixerimus, haud profectò mentiemur. Nam si Plato præesse ens, & capedinē, & generationē, ante mundi originē dicit, quibus uerbis decepti plerią; materiā putant rerū causam, ab eo positā esse, & ante mundi originē fuisse, intelligant, si possunt, hæc non re separari, ut alterum præcedat, alterum sequatur, sed cogitatione, seu ratiōe generationis seiungi, quemadmodum Deus simul producit partes, & totum, sed ratio distinguit, quæ simul constituta sunt, & pro eorū natura alterū prius, alterū posterius dicit. Cū itaq; uia, & ratiōe generationis, materiam præesse oporteat, & ex materia subiecta cōsentaueum sit, quod generatur generari, ob eam causam, præfuisse materiam Plato inqt, uec secus Aristoteles sentit. qppe subiici, atq; pręesse materiam in quacūq; generatiōe, demonstrat oportere. quod si in quacūq; generatione, quā dederis, ita fit, & in prima, sic ratione est distinguendum. Concedat enim uel ipse aduersarius primam generationē, oportet, quādoquidē Aristotelē dicit ex nō ente simpliciter mundū, ꝑducere. Ratio igitur, quæ simul fiunt, distinguit, & generat, quæ ingenerata sunt, & diuidit secūdum tēpus, quæ æterna sunt. Quod Timæus quoq; ille Pythagoricus, in suo sermone, uidetur significare. Prius, inquit, q̄ cœlū, rationis distinctione fieret, erat idea, & materia, et opifex deus. Cum itaq; generationē cœli, nō re, uel tēpore, sed ratione distingueret, non temere, materiam præesse dixit, quēadmodum partes, per distiuctionē intellectus, toto priores sunt. qppe ante omne cōpositum, necesse est ea intelligi, ex quibus constat illud esse cōpositum. Eo dē ptinet illud quoq; in Timęo Platonis. Cum enim post cœli generationē, tractare de anima cœpisset, haud posteriorem, inquit, ut nos secūdo loco tractauimus, eam cōstituit ꝑditor, & natura enim, & uirtute antiquior corpore, anima est, quiuetiam tēpus cœlo posterius, dicere uidetur, cum tamen alio loco simul cū cœlo factū esse tēpus dixisset (ut inquit) simul orta, simul intereant, siquando accidere possit eorū interitus. Cum enim, inquit, pater, qui genuerat uiuum ipsum, se'q; mouens sensisset, & deorum immortaliū effigiem habēs, mirifice lætatus est, & exēplari magis simile reddere cogitauit. Itaq; tēpus imaginē mobilem æui deorū machinatus est. Permulta etiā eodem, quo sunt, aut fiunt modo, exprimi non possunt, pręsertim cum de rebus diuinis loquimur. Quis enim nesciat, cum dicimus, deum fuisse ante, q̄ tēpus, aut cœlum fieret, improprie hoc dici? & tamen cōcedi oportet, quia aliter loqui nō possumus, Cui loco, haud dissimile esse illud etiam in Timæo uidetur. Verba ista, erat, & erit, quæ tēporis species sunt, imprudentes ad substantiam sempiternam transferimus. Non rectè etenim dicere de ea solemus, erat, est, erit, at uera ratione, solum est ipsi conuenit. Cuius tam ineptæ locutionis mox causam reddens, Sed nos, inquit, qui uicissitudini fortunæ, & casus subiecti sumus, ita loqui solemus. Mouere etiā fortasse aliquos possent illa uerba Platonis. Ita ille, cū omne, quod uisibile foret, recepisset, minime tranquillum, sed inordinato quodam, & tumultuario motu agitatū, ad ordinē, ex inordinatione redegit, existimans, id omnibus rebus fore præstantius. hoc enim loco dicere Plato uidetur, nō modo materiā, sed corpora quoq; ipsa, ac etiam animam temere moueri solitam aute, q̄ mūdus cōderetur. Corpus nāq; anima uacans moueri, uel ordinate, uel inordinate non potest. hæc uero sic inchoata, & errautia Deū postea recepisse, ut expoliret cūcta, ac certa ratione disponeret, quasi nō naturā, atq; essentiam rerū creauerit Deus, sed ordinē dūtaxat, atq; ornatū rebus addiderit. Verum, hæc quidē non ita accipienda sunt, ut humano sermone, ꝑferunt, & sonāt. Quippe rem intelligibilē, ac diuinā, per uerba humanis auribus fami-

liaria Plato exponit, quomodo diuinus propheta Moyses, de mũdi creatione locutus est. Non
enim Deo manus erant, quibus acciperet, non oculi, quibus uideret, non os, lingua, & dentes,
quibus loqueretur, non primum, aut post, erat, cum tempus nõ erat, sed partim hominum &
uerborum cõsuetudini indulgent, cum ita loquũtur prudentissimi authores, partim res profun/
dissimas, ad doctorũ hominũ intelligentiam ducunt, quod à Philone quoq; iudæo, uiro doctri
na illustri, & græcæ linguæ facũdia celeberrimo, actũ uidemus, sic enim scribit in eo libro, quẽ
ex sententia Moysi, de mundi creatione edidit. Nam siquis causam, quare uniuersum hoc crea/
tũ sit, uelit exquirere, nõ errabit, meo iudicio, si id existimabit, quod quidã ex ueteribus ꝓtulit,
bonum esse creatorem ipsum, & genitorem, & authorem uniuersi, & bonitatis suæ gratia, nul
li substãtiæ inuidisse, quæ sua natura, nihil boni haberet, & tñ fieri oĩa posset. Erat enĩ sua ipsi
natura inordinata, informis, inanimata, omnino uaria, incõgrua, incõcinna, inconstans, apta,
quæ in cõtraria mutaretur, & optimaꝗ rerum rõnem susciperet, formę uidelicet, animationis,
similitudinis, cõgruitatis, cõcinnitatis, oĩum deniq; rerũ ideæ melioris. Item in secũdo eiusdẽ li
bri uolumine. Cũ, inqt, creator substantiã inordinatã, & natura sua cõfusam, in ordinẽ ex inor/
dinatione, & indiscretionẽ, ex cõfusione traductã formare cœpisset, terrã, atq; aquã, medio lo/
co firmauit. Ita hic etiã uir sapientissimus loquit̃, cũ materiã præesse uia generationis, qđ philo
sophi oẽs admittũt, significat, & quæ sine tempore, & uniuersa creata sunt à Deo distinguere,
atq; ordine humanæ cõsuetudinis, explicare cõmodius arbitratur, Plato uero & corpus, & ani
mũ cœli constitutũ à Deo dicit, quãq̃ non cõstitutũ, aut cœlũ, aut aĩum opinat̃, ea ꝯstitutione,
quæ nõ à temporis, motus'q; ratione disiungit̃. Quapropter, is quoq; de materia locus, qua eã
præesse dixit, ante q̃ mũdus, siue crearetur, siue generaret̃, siue cõderetur, siue cõstitueret̃, nec
contentiose tractandus est, nec, si aduersarius intelligere nolit, idcirco cõtemnendus uidetur.
Perspicuũ est enim, Platonẽ, cũ prouidentiam Dei, & quot, quanta'q; bona in hũc mũdum ex
mente animę, q̃ præsentia influant, uellet ostendere, qua uniuersa disponit, moderatur, & gu/
bernat, primũ ipsam seorsum per se materialẽ naturã cõsyderasse, incõditam, errãtem, temera/
riam, atq; etiam maleficã, talẽ'q; posuisse in generatione præexistentem, ut ordinẽ, atq; ornatũ
formæ, & habitus cum dispositione, constantia, & moderatione à cõditore, animo'q; ipso pro
ficiscente intelligeremus, & naturã utrãq;, propria possemus ratione describere, quid materia
ipsa per se, anima priuata esset, quid forma, quid uia generationis præcederet, quid sequeret̃,
qđ generãdo posterius foret, qđ tamẽ natura esset prius. Hæc, ut ita intelligerent̃, Plato mate/
riã separauit à forma, eamq; generationẽ, & capedinẽ nominauit. naturã etiã inordinatam, in/
cõditã, temerariã, errantẽ, tumultuariã, eandẽ'q; à conditore receptam, dispositam, institutã,
ornatã'q;, pulcherrima mũdi cõpage fuisse. Et Plato igitur ipse, correlatiua esse simul, & gene/
rationẽ, ab opposito ad oppositũ uiam esse, & simul esse materiam, ac formã nõ ignorauit. qp/
pe qui, de his oĩbus aptissime disseruit, Verũtamẽ, ne quod addi debuit, deesset, ita locutus est,
ut & ratio, qua materia antecedit, ac præest, intelligeretur, & morẽ sermonis ciuilis, atq; usita/
ti seruaret. Animaduertẽdũ præterea est, cum Plato dicit authorẽ illũ, & patrẽ uniuersi inueni/
re, difficile est, qđ sibi uelit, illud uniuersum, & quomodo qui uniuersum dicit, nihil excludat.
Cum itaq; uniuersi creatorem dicit, non minus materiã, q̃ formam creari, dũ cõpositum crea/
tur, affirmat. Quis enim usqueadeo rudis est, ut cum uniuersam hanc mundi machinam crea/
tam audiat, præfuisse aliquã eius partem existimet, ex qua uniuersum ipsum crearet̃? Ad hæc si
Plato animæ, quæ multo nobilior, atq; diuinior est, non modo habitũ, sed etiam subiectum, &
quasi materiam productam à Deo dicit, idẽ uidelicet, & diuersum, tanquã animæ elemẽta cõ
stituens, quomodo materiã corpulentię, longe ignobiliorẽ, minime ab eodẽ creatore productã
existimaret? Iam uero in Philebo materiam non extrinsecus quæsitam, sed à primo opifice ge/
neratã, manifestissime declarat. Ex uno, inqt, & multis constant ea, quę semper esse dicuntur,
& finem, atq; infinitudinem habent in seipsis generatã. Et alibi, deum dicebamus, duplicẽ illã
naturã rerum, in lucẽ protulisse, finitum dico, & infinitum, ex qbus tũ corpora, tum cætera oĩa
cõstituuntur. Ad hęc calidum, frigidum, humidum, siccũ, maius etiam, & minus, & reliqua his
similia, in infinitũ progredi possunt. Quod si corpora, ex fine, & infinitudine constant, finis au
tem nihil aliud, q̃ forma est, hæc enim terminat, definit'q; materiam, manifestũ est, materiã in/
finitudinem esse, & hoc loco, dici à Platone, quapropter, cum omnem infinitudinẽ producat
deus, materiam etiam, quæ ultima infinitudo est, producere. Quoniam aũt res naturales ꝑ cõ/
parationẽ quandã, & proportionem intelligibiliũ, Plato produci existimat, quẽadmodum à
substantia ipsa, substãtiam, & ab æquali ipso æquale, & reliqua id genus eodẽ modo. Cõstat ex

tremam

tremam quoq; materiæ infinitudinem, hoc ipso authore a' prima produci, quam Platonici omnes, in rerum intelligibilium summitate constituunt. quod Orpheus quoq;, quem Plato in plerisq; sequitur, uisus est probare. Siqdem a' tempore, ætherem, & chaos, prodiisse scribit, qd' & si profundius dictum, uel forte fabulosius uidetur, hoc tamen uoluit significare, materiam, formam'q; a' primo æuo fluxisse, tempus enim pro æuo posuit, imaginis nomine appellans exēplum, ætherem uero esse causam finitudinis cēsuit, quæ forma est, chaos causam infinitudinis, quæ materia est, atq; ab his duobus principiis, tum diuinam hanc, & intelligibilem mundi machinam ducit, tum etiā mouentē, & diuersificam, & perpetuam productionem. Ad hęc ab aliis quidē terminatā, ab aliis uero conseruatā naturā, postremo ultimā finitudinē, qua etiā materia ipsa continet', producit. hanc omniū entiū primā fuisse Hesiodus tradit. Principio enim, inqt, factum esse chaos, hoc est materiā, rudem, informē, & uix in intelligentiā cadentē, quod sacræ quoq; literæ significare uident', cū in principio creatā tradāt terrā, inanē, uacuā, tenebris'q; obductam. hæc. n. nihil aliud, q̄ materiā indicant rudē, informē, & non dum faciem aliquam reꝝ habentē, quē locum nobilissimi quoq; doctores ecclesiæ ita exposuerunt. Verū qd multa pse/quor? cum Platonem semper, ad unū principiū reducere omnia, perspicuū fit, quod certe nō faceret, si materiā poneret causam deo æqualē, atq; alteꝝ per se principium, sicut aduersarius credit. Sane' in libro de Rep. causam rerū omniū intelligibiliū, bonū ipsum esse dicit, uisibiliū autem solem, quē etiam bono ipso genitum asseuerat, quo fit, ut ipsum bonū, causa in primis sit omniū intelligibiliū, & sensibiliū reꝝ. Item in epistolis, circa omniū regē, inqt, cuncta sunt, & illius causa omnia. q; si omnia ab illo proficiscuntur, & illum repetunt, atq; in eo quiescunt, ille nimiꝝ, reꝝ omniū causa est, atq; principium, ergo et materiæ quoq;. nā & materia illū appetit. qppe, nisi appeteret, nulla ratione, aliqd assequeret' bonitatis, parū autem assequr (ut supius Platonis uerbis ostendimus) quē secutus Aristoteles, materiā appetere diuinitatem, & formā, scripsit, ut turpe pulchrum appetit, & fœmina marem, quod si appetit. cōuertat se ad illud, qd' appetit, & inde dependeat, necesse est, queadmodū üs, quoꝝ causa sunt, circa causas, euenire consueuit. In Sophista quoq;, cū eoꝝ sniam improbaret, q uel esse plura entia dicebant uel ens ipsum, principiū statuebant, ostendit nec a' multitudine, nec ab uno ente principiū entium capi oportere, sed ab ipso uno, quod ideo facit, quia ad primum, & solum unū omnia refert. Qui igitur, ubicūq; hæc scribit, & ita aperte unum, ac solum principium omnium entium facit, atq; ad ipsum unū, oīa refert, cui tandem mentis cōpoti uideri potest, materiā pro principio posuisse? Enimuero Plato principium per se primum, cum cæterarum rerū omniū, tum materiæ ipsius, causam posuit. quod enim a' secunda causa prouenit, id multo magis censendum est a' prima prouenire. siquidem, ea causa est, ut id a' secunda proueniat. Seruat quidem hoc propositū Plato semper, ut non primū per se principiū existimet creatorē sensibiliū reꝝ propinquum, sed eū, q post primū illū, quem unū uocat. secūdo loco constitutus est, cui cum materia, tum ideæ a' primo tributæ sunt, quas respiciēs creator secūdus, formas materiales, atq; sensibiles materię imprimit iā præuiæ, altero mentis conceptu, & a' primo pēdente, siue enim signis, siue relationibus, ista distinguant', nihil refert. Sed de his aliās. Nā de materia, quā præesse generatiōi Plato fatetur, uel eatenus tetigisse satis sit, ut hinc etiā pateat, non temere dictū fuisse ab illo, præesse materiā. Ergo materia non caret causa, apud Platonē, nec principiū est per se primum, etsi enim concedimus, principiū esse materiā earū rerum, quæ fiunt, quod & Platonis, & Aristotelis sententia, perspicuū est, non tamen simpliciter, sed elemētale principiū, tum materiā ipsam, tum etiam formam materialē ponimus, ex quibus res cōpositæ constant. Nec principiū hōc elementale, aduersum esse causæ agenti, aut finali, nec tam causam esse, q̄ illę sunt, sed dūtaxat esse concausam. Si enim materia, nō est ens, & ultra omne non ens degenerat (ut in sophista Platonis ostenditur) profecto' nec causa quidem est, nec solum non causa, sed etiā, si non causatum quis dixerit, haud forte a' uero aberrabit. quod. n. nō dum est, dum non ens est, nec causam habet ullam, nec ipsum rei ullius causa esse potest, uerūtamen quia potentia ens, cōcausa est eoꝝ, quæ fiunt. Atq; ut ens cōpositum, sic ea materia, quæ elementū cōpositi est, a' Deo reꝝ omniū conditore, producta est, & ratione quidem, ante compositum, mente percipitur, re autē, nec esse seorsum, nec intelligi potest. Nam siquis, ullo modo, & queadmodum Plato inquit, instar somniantis, cōprehendere animo poterit, quid materia sit, reperiet, eā sentētia præstantissimorum expositoꝝ Platonis, atq; Aristotelis, nec corpus esse ex quale, quod nonnulli subiectū secundum dixerunt, nec incorporeum quicquā, ut determinatam quandam incorporei naturam accipimus, sed ut per negationem corporis dicimus esse, dimensionem quandā corporis inde/

terminatam, quæ formali magnitudine determinetur, & qua formæ intelligibiles, differunt à ſenſibilibus inde deductis, & in partitionem, ac diſcretionem de impartibilitate illarũ, & unitate diſpoſitis, quæ etiam ſequeſtrata omni forma, diuiſione, figura, magnitudine, poſſit cogitatione comprehendi, aptaq; ſit formam, figuram, diuiſionẽ, quantitatem, & quoduis eiuſdem generis recipere. Aliter enim, intelligere non poteſt, quod omnis formę expers eſt. Quiobrem Timæus Locrẽſis, & Plato, cogitatione ſpuria, Ariſtoteles, & idem ipſe Timęus per proportionem, intelligi poſſe materiá uolunt. Quia enim non per formæ innixum, ac firmitatẽ, ſed per negationem, ſequeſtrationemq; formarum omniũ, quaſi uacillante cogitatione materia intelligitur, ideo cogitatione ſpuria dicitur comprehendi. nam ea, quæ per formam, & habitum fit, legitima cogitatio eſt. Rurſus, quia primam rerum naturalium materiá ita ſe habere ad ens, & ſubſtantiam, manifeſtum eſt, ut æs ad ſtatuam, & lignum ad lectulum, per proportionem aſſeueratur intelligi. quod ſi talis, aut ſimile aliquid, materia eſt, quis eá dubitet, à Deo eſſe, & diuino intellectu cõprehendi, quę à corporibus, quorum conditor eſt Deus, & quantitatẽ, quæ corpus eſt qualitatis expers duntaxat, ſecunda notione ſeparetur, nec tamẽ ſit hoc aliquid, aut ſimpliciter ſubſtet, ſed quæ formas reſpiciat, quarum creator deus, materiá quoq; ipſam producit, eſſeq;, ita ei impartit, ut à forma inſeparabilis ſit. hæc de materia, Platonis opinio eſt. hæc Plotini, Porphyrii, Amelii, Iáblichi, Syriani, Procli, omniũ deniq;, qui Platonis diſciplina ſunt ſecuti, hoc etiá Hermæ Triſmegiſto placere Iáblichus ſcribit, quippe uoluiſſe Hermen affirmat, materiá ex ſubſtantialitate, produci. Quæ cũ ita ſint, nõ uideo, cur Platonẽ, reũ peragat aduerſarius, quaſi materiá, deo coæterná poſuerit. æterná quidem Plato eſſe materiá dixit, coæternam deo, nuſq̃ ab eo dictũ reperies. Quod ſi qa æternũ deũ, & æterná materiá Plato aſſeruit, ideo cũ coæterná deo poſuiſſe materiá aduerſarius exiſtimat, æquocatione decipit᷑. Non. n. uniuoce æternũ de deo, & materia prædicat, ſed ut ea, quæ ab uno denominant᷑, & ad unum referunt᷑. Multi. h. apud Platonẽ, ac uarii ſunt gradus æternitatis, immutabilitatis, aliarũq; conditionũ, quæ de deo, atq; entibus cõmuniter prædicantur, quam multiplicẽ rõnem ſiquis uoluerit, facile poterit ex eius libris accipere. Maxime. n. differt æternũ illud, quod oẽm ſimul infinitudinem entis comprehendit, qualẽ Plato ſtatuit Deũ, ab eo æterno, quod ſuũ eſſe, non abſolute, ſed cũ fluxu generationis connexum habet, & ut perpetuum eſſe poſſit, aliunde acquirit, qualis, Platonis ſententia, eſt mundus, & res oẽs naturales, ſuo quæq; genere, & ut ſequitur, materia ipſa. hunc de ęternitate locum Boetius quoq;, non aliter, q̃ nos fecimus, in libro de ꝯſolatione expoſuit, quod profectò mirandum eſt aduerſariũ latuiſſe. Adde quod cum æternitas dei, cauſa ſit æternitatis materiæ, atq; mundi, longe hæc inter ſe differre neceſſe eſt. Nã ſiquis etiam Ariſtoteli hoc ipſum obiecerit, cum ipſe quoq;, & ęterná materiá, & Deum æternum ſtatuerit, facilis erit pro eo reſponſio, ex æquiuoci ratione, quod ſcilicet plurimum interſit inter æternum cauſans, & æternum cauſatũ. quippe maxima inter cauſans, cauſatumq; oppoſitio eſt, nec minor, q̃ ſit eorum, quæ contradictorie opponuntur, quæ oppoſitionum omniũ maxima eſt, neq; enim fieri poteſt, ut quod cauſatum eſt, etiam cauſa eius ſit, à quo eſt cauſatum. quod leuibus, ac etiam penè uulgaribus exemplis, oſtendi poteſt. Siquidem ueſtigium pedis æternum foret, ſi pes eſſet æternus, & umbra baculi æterna, ſi baculus æternus eſſet, ſplendoremq; ab æterno ſole reciperet nec tamen coæternum cum pede ueſtigium, nec umbra cum baculo coæterna diceret᷑. Hæc propterea latius expoſuimus, quod plura erant, quæ deſyderari in hac quæſtiõe uidebantur, & ratio non magis pro Platone, q̃ pro Ariſtotele explicanda erat.

Non uerum eſſe, quod aduerſarius dixit, ſentire Ariſtotelem, quod ſcilicet mundus ex nõ ente ſimpliciter ſit productus, ſola Dei uoluntate.

Ariſtotelem negare, omnino ex non ente ſimpliciter, aliquid generari.

Generationem, & corruptionem, ex contrario in contrarium fieri.

Omnia, quæ in tempore generantur, ex ente quodammodo, non ex omnino nõ ente produci.

Materiam, hoc aliquid, à Platone, ab Ariſtotele uero, formam, hoc aliquid, nominari.

Ariſtotelem præbuiſſe hominibus ſuſpicionem, q creationẽ rerum Deo non tribuerit.

De æternis ſubſtantiis, atq; immaterialibus, quid Plato, & Ariſtoteles ſenſerint.

Non conuenire, ſecũdum Platonem bonitati Dei, quæ optime conſtituit, & probauit deſtruere, licet id in ſua poteſtate ſit, in quo Plato maxime cum noſtra religione conſentit.

Aeternarum rerum, nullam agentem cauſam ab Ariſtotele poſitam eſſe.

Ariſtotelem, ſecundum quorundam opinionem, ideo Parmenidem, & Platonem reprehẽdere, quod

re, quod res æternas ex non ente simpliciter productas opinentur. Caput VI.

Ed iam finē huic parti imponamus. Nunc uidendum est, utrum Aristoteles, ex non ente simpliciter, sicut aduersarius refert, sola Dei uoluntate, mundum productum esse uoluerit. Enimuero Aristotelem, nusquam in omnibus scriptis suis, de uoluntate dei mentionē fecisse compertum est, cum Plato uoluntatē, & bonitatem, & prouidentiam Dei, ubiq; prædicet, & causam productionis entium fateatur. quod si uolūtate dei, conditum esse mundum non dicit Aristoteles, tum longe minus ex non ente simpliciter productum existimat, res tamē generari ex eo, quod aliquo modo sit, aliquo modo non sit, quemadmodum Plato dixerat, arbitratur, multis'q; id rationibus nititur probare, cum aliis in locis, tum maxime in eo libro, quē de naturali auditione scriptum reliquit. Et quasi hoc peculiare eius inuentum sit, admodū gloriari uidetur. Sed & Plato, & Timæus, & alii ante eum complures id tradiderant. At uero, ex nihilo simpliciter generatum esse mundū, non modo non probat, sed aperte etiam improbat, multis'q; uerbis demonstrare nitit, fieri non posse, ut ex non ente simpliciter aliquid generet, adiicit etiam ueterum testimonia, quibus opiniones suas corroboret. Conuenit, inqt, hac de re inter omnes, qui de natura dissferuerunt. Tum expedita ratione, quæ ad alios spectabat, suam ipse opinionem exponit his uerbis. Nos autē & ipsi generari nihil simpliciter ex nō ente dicimus, uerūtamen generari ex non ente, tanq̄ per accidens. Nā ex priuatione, quæ per se est nō ens, minime in existēte generat, & paulopost. Vnus quidē hic modus est, alter aūt, quia dici hæc possunt per potētiam, & actū. Itaq; (sicut diximus) dubitationes illæ soluuntur, ex quibus infringi aliqua, quæ a' nobis dicta fuerant, uidebant. Rursus quoq;, cū ostendere uellet, quomodo ex contrario generatio, & in contrariū corruptio fieret, & aliquid, inqt, contrariis esse subiectū oportet, quod aliquo modo ens, aliquo modo nō ens sit, ex quo primo in existēte generant, quæcūq; generant. hæc enim Aristotelis uerba, nullam excipiunt productionē, sed plane ad oēm generabilium rez generationē referuntur. nihil enim oīno ex iis, quę fiunt, censet fieri posse, nisi ex aliquo subiecto, quod partim ens sit, partim non ens. quamobrē siquis mundum a' Deo factum dici, ex eius opinione putat, factum esse ex subiecto fateatur, necesse est, alioquin incidet in plura absurda, ut latius explicabimus suo loco. Hic scripturæ adductæ rationem exponemus. Generantur enim quæcunq; generantur, & corrumpuntur quęcūq; corrumpuntur, certe ex subiecto, & ex contrario, & in contrarium, subiecto semper eodem manente. contrariis inuicem commutatis. Etenim cum aqua ab igne in ignem mutatur, generat ignis ex contraria sibi qualitate, quæ frigiditas est, & a' contraria aquæ qualitate, quę caliditas est. Eadem materia utriq; qualitati subiecta, quæ enim prius erat aqua, mutatis qualitatibus, factus est ignis. Contrarium enim quod corrumpitur, ei, quod corrumpit, & simile quod generat, ei, quod generatur, esse oportet. Atq; ut generatio, ex contrario in contrarium, codē subiecto manente, sic etiam corruptio fit. Corrumpitur enim aqua ex igne ad ignem, & generatur ignis ex aqua ab igne, eodem'q; modo fit in cęteris rebus, quæ aut generantur, aut corrūpunt, ita ut alterius corruptio, sit generatio alteri⁹, & alterius generatio sit corruptio alterius, sublatis prioribus qualitatibus, & aliis contractis contrariis. Cum enim ex aqua ignis generat, qualitas frigida, & humida remouetur, calida, & sicca inducitur, eadem materia corporis manente. Solent nanq; corpora, quæ globo lunæ subiecta sunt, quæcunq; naturaliter agunt, ad eum agere finem, ut seipsa multiplicent. Quæ autem ob eam rem agunt, ea, quæ patiuntur, hoc est, ea, in quæ agunt, in seipsa transmutant. quod dum faciunt, corrūpunt necessario, quæ in patiētibus sunt, & permanere secum non possunt. hæc autem contraria sunt, quę a' suis contrariis necessario corrumpunt. Cum itaq; contraria, quæ in patiente sunt, ab iis, quæ sunt in agente, contrariis corrumpantur, fit, ut recipiat subiectum, quantitatē, qualitatem'q; agentis, pro iis, quas ante illas contrarias habebat. Itaq; ad agentis transmutatur naturā, & quod ante erat aqua, si forte sic accidit, fit ignis ab igne, postquam ui suæ caliditatis, tantum agere potuit. hinc merito sequit, ut omnis sub orbe lunæ generatio, & corruptio, mutatio sit, manente aliquatenus eo, qd mutat. manet. n. secundū subiectum, quod non determinate hoc, aut illud est, sed aliās fit hoc, aliās illud. Quamobrē non ex non ente, quatenus non ens est, sed quatenus ens aliquo modo est, generant omnia, quæ in tempore generant. Nam, ut tēpus, in quo res generant, præcedit id tēpus, post quod tempus hoc est, sic & rem, quę generat, præcedit res alia, post quam, & ex qua ea extat, quæ gñata est. qua propter mutationem, tanquam genus, omnis, quæ sub globo lunæ est, generationis, Plato, atq; Aristoteles posuere. Cuius rei, testis est Platonis Timęus, qui

& docet hoc aperte, & cũ Aristotele consentit, preterquam ꝙ Plato, dum materiam in manendo consyderat. manet enim (ut dictum est) eadem. eam hoc aliquid nominat, in quo enim, inqt, generari omnia uident', & rursus pereunt, id solum appellare hoc aliquid, & hoc certe oportet. Aristoteles autē hoc uerbum formę tribuit, per quam unaquæq; res hoc aliquid, & ens sit. hæc de materia rerum, quæ generationi, corruptioni'q; subiectæ sunt. Platonis, atq; Aristotelis opinio est, principium uterq; ponit eā elemētale, & concausam re℞, quæ generant', ex eaq; ut aliquo modo est, & aliquo modo non est, generationē ambo constituunt, utpote cum sua ipsius natura, nullam sortita sit formam, ne forma propria (ut Plato inquit) cæteris formis recipiēdis obstaret (ut Aristoteles quoq; Platonē secutus ait) sed quascūq; formas uicissim, & quasi p successionem posset recipere. Itaq; nulla est de hac re inter Platonem, atq; Aristotelē cōtrouersia. Præcipuas uero causas, hoc est agentem, & finalē, optime quidem, & clara (ut aiunt) uoce; quēadmodum supra diximus, Plato ad Deum retulit. Aristoteles autem, quoniam ingenitum omnino & causa, & tempore mundum statuerat, nō immerito præbuit suspicandi causam, se opificē Deum minime entibus tribuisse, In qua re, quantum Plato Aristoteli, religione, & pietate præstiterit, aliorum sit iudicium, nobis satis sit, aduersarii calumniam detexisse. Iam uero de æternis, & immaterialibus substantiis, utrum hę quoq; ex non ente omnino, an ex ente aliquo modo, & aliquo modo non ente productæ sint, quid Aristoteles sentiat, perspicuum est. Nusquam.n. de productione huiusmodi substantiarum locutus est aliquid, ut q a' nullo produci eas, & necessarias esse existimauit. Quippe libro septimo de diuinis rebus, Substantias, inqt, materiam non habētes, nec causam quidē quare sint, ullam habere. At Plato bonum ipsum, & unam causam esse illarum substantiarum, ingenue profitet', & cum eas, tum primam, & omnino informē materiam a' primo omnium principio, infinita eius potestate produci, quod Aristoteles obiicere ei, & Parmenidi uidet'. Etenim Plato uniuersum hoc, simul & æternū, & a' Deo productum, produci'q; arbitrat', & potētia non ens semp esse existimat. Partim ob naturalium rerum materiam, cui potētiam, & non ens tribuimus, partim ob immortalium formarum a' primo dependētiam. Sic enim & produci, ac generari, & seruari, contineri'q; eas, Plato cēset, & esse earum a' dependēti ratione omnino sumēdum intelligit. Quapropter, patrē omnium ad generatos deos, ita loquētem inducit. Vos quidē non immortales, neq; omnino indissolubiles estis, non tamen unq̃ dissoluemini, quasi dicat eos tales esse, ut possint non esse, quandoquidē creati sunt, uerum nunquam futuros, ut non sint, quia ut semp sint, uoluntas est opificis Dei. Ná etsi quæ constituta sunt, destrui, dissolui'q; omnia possunt, tamē quæ recte constituta sunt, & bene se habent, ea dissoluere, ac destruere uelle, praui animi est, & sibi repugnantis, Ita Plato fidei nostræ consentanea & sentit, & loquit'. Siquidem nos quoq; cœlestes, immateriales, atq; intellectuales uirtutes, angelos inquam, atq; etiā rationales, intellectuales'q; animas a' deo creatas, communi omnium creatore, Natura sua cēsemus posse dissolui, atq; perire, cum omne creatum corrupnbile sit, dum iam in potentia est ad non esse. Verum immortales, & incorruptibiles semper futuros, diuina uoluntate, Vnde semper sibi hauriunt esse. Aristoteles autem creationem esse in substantiis æternis, siue perpetuis omnino negat, nullam'q; in his non essendi potentiā esse concedit. Itaq; eas nec generatas, nec creatas, nec factas putat, cum semper fuerint, nec corruptioni obnoxias, cum nullam non essendi potentiam habeant. Ex quo fit, ut qui rerum æternarum, siue perpetuarum, causam agentē, siue efficientem, nequaquam ab eo positam dixerunt, non sine ratione moti esse uideantur. Itaq; minime credendum aduersario est, cum cœlum, ac mūdum produci, ac generari a' Deo sensisse Aristotelem existimat, quia ab eo scriptum est, cœlum, ac naturā a' Deo dependere. Errat profecto' uehementer, atq; erroris eius causa est, quod non intelligit, dependere, nullam temporis rationem exigere. Creari autem, generari, fieri, produci, cætera'q; huiusmodi, ipsius etiam Aristotelis sententia tempus requirere, quod quia tribui æternis rebus non potest, nihil tale de mundo affirmari posse Aristoteles censet. dependere tamen a' Deo cœlum, & naturam fatet', seruari quoq; ab eo, & contineri, quę si aduersarius, produci, creari, & generari esse contendit, profecto' nostram, non suam rem agit. Nos enim & concedimus hæc, & ad Platonem referenda esse censemus. scilicet altera generandi ratione. Ipse autem, dum christianum facere Aristotelem cupit, Platonis sententiam illi tribuit, & quod ille aperte negat, ac conatur refellere, ratione uidelicet naturæ, ac temporis, id ipse frustra tueri nititur ratione, qua Plato de mundi generatiōe locutus est. Verum ad Aristotelem reuertor. hic, cum de materia, & priuatione, primo naturalis auditionis libro disseruisset, inuehitur in eos, qui ex non ente simpliciter res generari uniuersas dixerunt, Platonem uidelicet

delicet significans, hic enim, quia Parmenidis sententiam probat, ens unum esse dicentis, & quod præter ens est, id esse nō ens, non ab re censere uidetur, ex non ente simpliciter, primam fieri generationem. Neq; enim fieri potest, ut cum ens unum sit, & quod præter ens est, sit non ens, non aliquo modo, aut per accidens nō ens, sed non ens simpliciter (ut Parmenidi placuit) seruetur natura materiæ, quæ aliquo modo ens, aliquo modo non ens, est, & potentia quidem est, actu uero minime. quod si ex eo, quod unum, & solum est, nihil fieri potest, quippe inmutabile est, & quod præter ipsum est, nihil omnino est. siquid autem generatur, id ex alio generari oportet. Sequitur, ut qui huius sententiæ est, & tamen generationem ponit, opinetur eam produci ex non ente simpliciter, etiam si id uerbis, minus expresserit. Tam longe ergo abest, ut Aristoteles ex non ente, quicquam simpliciter generari existimet, ut eos potius, qui id dixerunt, reprehendat, & in Platonem, Parmenidem'q; inuehat. Atqui si Aristoteles propterea illos reprehendebat (ut pleriq; dicunt) quod de rebus æternis, uerissime'q; entibus disputantes, quæ præter illa sunt, non esse entia dicebant, ut quæ sunt mutationi semper obnoxia, profecto Platonem, & Parmenidem, fatetur res æternas, ex non ente simpliciter opinari esse productas, quod a nobis erat probandum. Siquis uero, quod equidem laudarem, ita illos reprehendi ab Aristotele putat, ut auditorum suorum utilitati consuleret, ne generationem rerum naturaliū ex non ente simpliciter fieri posse existimarent. Iam patet generationem illā ex nihilo simpliciter, ab Aristotele prorsus repudiari, quam Plato, & Parmenides probauerunt (si modo uerba illorum, hoc modo exponenda sunt.) Res uero ęternas productas a causa esse, secūdum opinionem Platonis, manifestum est, quemadmodum supra diximus, Ergo si Aristoteli magis, quam aduersario de opinione & sua, & Platonis adhibenda fides est, profecto Plato, non Aristoteles est, qui substantias intelligibiles, & cœlum, naturā'q; uniuersam, ex nō ente simpliciter produci affirmans, maxime cum nostra religione consentit. Poteram alia quoq; permulta, huic loco accōmodare Platonis, & Aristotelis, & expositorum dicta, sed nec dici omnia, necesse est, & hæc, quæ diximus satis, tum quod instituimus, probare uidentur, tum ueritatis auditores, ut si plura optant, unde quærere ea possint, intelligant.

Sententia Thomæ Aquinatis in laudem Platonis.
Malegeſtorum culpam, hominem habere, non Deum.
Quanta ſit mathematicarum diſciplinarum utilitas.
Quibus fabulis Plato interdum utatur.
Naturam diuinam, bonarum omnium cauſam eſſe.
De animarum tranſitu in bruta animalia.
Quæ animæ in quæ corpora tranſeant.
Confutatio aduerſarii putantis Platonem ſentire animas brutorum, eſſe immortales.
Brutorum non animas dici, ſed uitas quaſdam, & ſimulachra animarum.
De triplici animarum genere, & earum differentia. Caput VII.

i Am de anima quid Plato ſenſerit, explicabo. Vos in quorum manus hæc forte ue-nient, uiri docti, atq; pręſtantes, figmenta'ne ille, & fabellas ſcripſerit (ut obiurgator noſter blaterare non deſinit) an digna potius illuſtri, magno'q; ingenio, ita, ut neq; melius, neq; ſublimius, neq; diuinius ab homine dũtaxat, ueræ fidei lumine non illuſtrato, dici potuerint, iudicabitis. Cum duplex de rebus immaterialibus quæſtio ſit, Vna, cur ſint, altera, quid ſint, & de cauſa quidem, cur ſint, agat', cum, cauſa'ne uacẽt, nec'ne, & ſponte'ne, an a' deo productæ ſint, quærimus, quid ſint uero, indagemus, cum ſubſtantia'ne, an accidens ſit, ſcrutamur. Primũ, an producta a' deo anima ſit, quærendũ eſt. Mox, qd ſit. Tum, inuẽto iam genere, in quo ſit, quoniam biſariam genus omne diuidit'. aut enim potentia, aut actu eſt, ut ouum potentia animal eſt, ſemen planta, Sed auis non potẽtia, ſed actu animal eſt, & arbor, planta, Idcirco, tertio loco conſyderandum eſt, utrum, tanquã potẽtia quædam ſubiecta, & ſubſtantiæ accõmodata, an tanq̃ actu ſubſiſtens, natura exiſtimanda ſit. Ad hæc, de eius potentia, & actione cogitandum. omnis enim ſubſtantia, & potentiã conſequentẽ habet, & actionem ſimul. Item, cum anima corporis animati forma ſit, utrum ante corpus, an poſt corpus, an unà cũ corpore ſit, inueſtigandum. Et ſi ante corpus, utrum poſt corpus etiam permaneat, an unà cum corpore intereat, etſi permanet, Vtrũ poſtq̃ multa ſubiit corpora, ſe'q; in diuerſa ſæpe numero tranſtulit, ultimo tandem corpore exuſta ipſa etiam moriatur, an omnino incorruptibilis, immortalis'q; ſit, atq; ut ante omne corpus eſt, ſic etiã poſt omne corpus perpetua maneat. Scrutandum præterea an partibilis, nec'ne ſit, et ſi partibilis, utrum, ut corpus, an ut ars, & ſcientia in partes ſcindat'. Sunt enim & medicinę partes, & philoſophię At ſi impartibilis eſt, ſimplex'ne omnino natura ſit, & nullius multitudinis capax, an partium quidem multitudinẽ nullã, potentias uero, quas etiam uirtutes dicimus, habeat multas. hoc enim plurimum refert, ſiquidẽ pars a' parte, ſubiecto differt, uirtus autem a' uirtute actionis, ſiue operationis diuerſitate. Poſt hæc, utrum omnes animæ, ſub eadẽ ſpecie cõtineant', an ſub diuerſis. Et ſi diuerſæ ſpecies ſunt, utrum genere etiam differant, quẽadmodũ anima hominis, & anima eq. Si differũt ſpecie, an ſint ẽt genere diuerſę, & quanq̃ homo, & equus, ſub uno animalis genere comprehẽdunt', animæ tamen eorum, non ſub eodem animæ genere conueniant. Quęrere etiam dignũ eſt, plures'ne animæ ſint in uno quoq; animali, ut uegetatiua, nutritiua, ſenſitiua, appetitiua, intellectiua, an hęc unius animę partes, ſeu uirtutes dici debeant. Et ſi partes unius animæ ſunt, utrũ & rõne, & ſubiecto inter ſe differant, an rõne diuerſę, ſubiecto eædem ſint. Hæc, de anima quæri maxime ſolent, & cognita, perſpecta'q; ſciam eius abſolutæ perficiunt. Animaduertendum ergo, an Plato de his omnibus differuerit, omnes'q; huiuſmodi locos (quantũ gentilis hominis ingeniũ aſſeq potuit) plene, perfecte'q; tractauerit. Neq; enim (ut ſępe dixi) chriſtianũ mihi animus eſt, oſtendere Platonem, Sed inſpiciendum cenſeo, an magis cõſentaneæ ſint noſtræ religioni Platonis de anima opiniones, q̃ Ariſtotelis, quẽ aduerſarius conuenire ubiq; cũ fide chriſtiana, fruſtra nititur oſtendere. Principio igit', uidendum eſt, quomodo in decimo libro de legibus exquirat Plato, atq; inueſtiget, cur anima ſit, quo inuento, eſſentiam eius, ac rationem abſoluit, atq; ita progrediens, diuinitatis eſſentiam rimatur, & cõfirmat, Dicam autem de his, quanto breuius potero, ſatis a' me factũ exiſtimans, ſi loca oſtendero, unde cætera, quæ deſyderari poſſent, qui inueſtigandi cupidi ſunt, accipere facile poſſint. Ex omnibus, inquit, rebus, alias ſolum moueri, alias inter utraſq; conſtitui, quæ ſcilicet & mouere poſſunt, & moueri. hanc tertiam ſpeciem bipartito diſtribuit, ut aut ab aliis motas mouere, aut ex ſe moueri neceſſe ſit. Itaq; quatuor genera hoc modo conſtituunt'. primum quod mouet' ſolum, patitur'q; ab aliis prioribus cauſis. Secundum, quod & alia mouet, & ab aliis mouet'. Tertium, quod ex

ſe mouetur,

se mouetur, sua natura sibi exordiens motum, & motum alteri affert. Quartum, qđ immobile est, postremum omnium, quæ motu actiuo, passiuo'q; participant. Dependere etiam oẽ, qđ ab alio mouetur ex eo, quod se mouet, id'q; ipsum, ex immobili, Plato arbitrat᷑. Verum omnis motus initium esse, quod ipsum ex se mouetur. Cũ enim hoc illud moueat, & illud aliud, atq; aliud semper alind, nullum erit principium motus, quoniá ab alio, semper aliud mouetur, Necesse est autem, motus principium esse, alioquin in infinitum fieret progressus. Cum igitur id, quod seipsum mouet, alteri motum affert, & illud rursus alteri, sic'q; alterum subinde alteri, ꝑfecto' id principiũ motus est, quod seipsum mouet. Nam si cõsistere cuncta, & quieta esse dederimus, quem nam ex iis, quos modo enumeraui, motum fieri necesse erit? aut quod tandem erit, quod primum moueatur, nisi quod a' seipso mouetur? Aliunde enim fieri motum dici non potest, quod enim immobile est, quoniam natura sua moueri non potest, non est primum mouens, quod autem suapte natura moueri ab alio potest, id porro' aliam ad se mouendum uirtutem requirit. Superest igitur, ut quod seipsum mouet, & a' seipso hunc actum exorditur, id omnium motuum, & mutanouum principium sit omnium optimum, atq; antiquissimum. Secuudum locum obtinet, quod ab alio motum, aliud mouet. Verum quod seipsum mouet, id proculdubio uiuere dicimus, uiuunt autem quæ animam babeut. Ex quo colligitur, animam esse, quæ ipsa seipsam mouet. Cum'q; iu unaquaq; re, tria consyderari oporteat, unum quidẽ substantiam, alterum rationem substantiæ, tertium nomen, interdum quidem, proposito nomine, rationem interrogamus, interdum contra, & tamen siue nomini rationem, siue rationi nomen assignemus, idem semper appellamus. Quippe idem est dicere, parem numerũ esse, qui in duas partes æquales secatur, & numerum, qui in duas partes æquales secat᷑, esse parem. Ita igitur boc loco de anima consyderandum est. Huic enim substãtiæ, cui nomen anima est, nulla ratio magis conuenit, q̃ quæ eam per seipsam moueri statuit, de qua modo diximus. Nã formam esse hanc, siue actum corporis, uere quidem affirmamus, non tamẽ commune hoc cuiuscunq; animæ est, siquidem intellectiuam animá corporis actum esse, nemo diceret. Cõmuniori ergo ratione animá id esse dicimus, quod seipsum mouere potest, & uicissim, quod seipsum mouere potest, id animam esse. Ex quo sequitur animam esse primam generatiõem, & primũ motum rerum omniũ, quæ sunt, quæ fuerunt, quæ'q; futuræ sunt, & omnis motus, ac mutationis causam præbere, omnium motuum antiquissimũ esse, omnis motus principiũ, & omnibus corporibus priorem. Corpus enim natura secũdum est, & aĩa posterius. Quippe corpora oĩa dũtaxat moueutur. nec ipsa quicquá efficiũt. Quicquid enim efficiens, mouensq;, aliorum est, id uirtute incorporeæ essennæ ad efficiendũ, mouendum'q; inducitur. Incorporearum autem essentiarum, aliæ cum corporibus diuiduntur, ut qualitates, & formæ materiales, quæ & aliunde mouentur, & aliud mouent. aliæ se a' naturaliũ rerũ diuisione sequestrãt, qualis est substãtia, quæ a' seipsa mouetur, nec in aliis, sed in seipsa consistit, atq; omnium concretione corporis uacat, a' qua prima omnis mouendi ratio corporibus præstatur, quam diximus esse animá omni corpore antiquiorem. Hæc uia Platonis, & ratio est, ad inuestigádam causam, & essentiam, et definitionem animæ, quibus simul actu, non potentia esse animam demonstratur, tum operationẽ eius uitalem esse, & præcedere eam omne corpus natura, & substantiam esse impartibilem, quinetiam, ulteriori progressu, essentiam diuinitatis, ex his demonstrari, de qua nõ ẽ boc loco dicendum. Sed cum uterq; philosopbus, Plato scilicet, atq; Aristoteles, cur anima sit, quid'ue sit, conquisierit, operæpretium est uidere, quomodo Plato id ex motus ratiõe inuestigarit, quem imitatus Aristoteles libro naturalis auditionis octauo, ex motu in dei cognitionem fertur, quem primum mouens immobile nominat, siue id mentem statuat, siue auimum. Incipit enim pene a' simili diuisiõe, quanquá interim ab eo dissentit, & præsertim incorporeoꝝ, quæ per se mouentur, ratione, Primum'q; illud mouens quidem, sed immobile statuit. Ná cum motus dũtaxat corporeos, pro definitioue, quam motui dederat, pertractet, merito nullũ motum passiuum in substantiis incorporeis probat. Sane' motus passiuos naturales, & posteros, ne Plato quidem animo tribuit, quod tam apertum est, ut nemo sit, qui cõtradicere audeat. Sed quos ille motus tribuerit animæ, ex uerbis eius intelligamus. Gerit quidem, inquit, animus cœlum, terram, mare, mundum suis motibus, quorum nomina sunt uelle, intelligere, curare, cõsultare, recte, aut falso' opinari, tum gaudere, dolere, audere, metuere, diligere, odisse, oĩb⁹ deniq; motibus, qui iis cognati, aut primi sunt. Hi secũdos sibi assumentes corporis motus, omnia ducũt in augmentum, diminutionem, cõcretionem, discretionem, & quæ bæc consequũtur. Aperte hic Plato de corporeis motibus mentionem faciens, quos solos motus Aristoteles uocat, eos

dūtaxat corpori tribuit, animæ uero motus, ut sunt, uelle intelligere, & similia, quæ ipse quoq; Aristoteles concedit animæ, cōmuniori uocabulo motus uocat, cum id in aliis locis, tam ipse, quàm Aristoteles energian, hoc est operationem appellent. uti. n. nominibus licet pro uoluntate scribētis, & præsertim nominibus speciei pro nominibus generis. Quippe operationis species motus est. Nā omnis motus operatio est, sed non omnis operatio est motus, quo fit, ut Plato sæpius alterum pro altero nominet. Quemadmodum Aristotelem quoq; facere uidemus, cū sensum, aut intelligentiam dicit moueri, & pati, quod ipse etiam minus proprie à se dictum fatetur, cum sensum, & mentis mutationē, aut motum non esse, aut aliud genus esse motus affirmat. sed de his hactenus. Aeternitatem uero, immortalitatē'q; animi, cum aliis plerisq; in locis, tum maxime in Phædro, & Phædone Plato demonstrat, ex ipso illius per se motu, & ex principio motus, quod illi tribuit, argumenta deducens, quibus & ingeneratum eum, & incorruptibilē esse declarat. Animus, inquit, in Phædro seipsum mouet, quod autē seipsum mouet, id semper mouetur. Cū. n. semper in se sit, & nusquā se deserat, semper sui simile est, ergo semper se mouet. immortale igitur est. Quo. n. pacto semper moueri posset, quod mortale est? Nā simulac interierit, fiet immotū. Et rursus, Si animus seipsum mouet, principiū omnis motus, ac fontē esse necesse est. quicquid enim mouetur, ab eo, quod ex seipso mouet, motus causam sumit, quod cū principiū motus sit, etiā ingenitū esse oportet. quod enim genitū est, principiū esse non potest. Cū aūt ingenitū sit, incorruptibile etiam esse necesse est. Quippe sententia Aristotelis, ingenitū, & incorruptibile conuertuntur. In Phædone autē, cū duplex quæstio sit, Vna, utrum anima corpus antecedat, altera, an post corpus permaneat, prima dubitatio ex iis manifesta fit, quæ ante dicta sunt, & satis quidem, quatenus ad nostrū hoc de Platone institutū pertinet, ut nisi diuinitus animi quoq; in tēpore procreentur, præesse quod immortale permaneat, ostendatur, satis etiam ad homines illos gentiles, apud quos Plato de animorum immortalitate disserebat. Nam qui mundū ingenitū, atq; incorruptibilem, & nihil actu infinitum ponit, hunc Platonis sententiā probare de transitione animarum necesse est, si animā hominis esse īmortalē fatet, nec Aristotelē hoc negaturū fuisse existimo, modo, quod equidē reor, immortalē esse hominis animā censuerit, quod nisi hunc teneat animationis modum, nefarium illud amplexetur, necesse est, quem eius expositores, qui præsertim doctiores habiti sunt, Alexāder Aphrodisiensis græcus, & Auerroes Arabs ei manifeste tribuerunt, ut unus, cōmunis'q; sit omnium hominum intellectus. Nos ex fide religionis nostræ omnia rite tuemur, cum principium, finem'q; uniuersi statuamus. At gentiles, qui mundū æternū posuere, fieri non potest, ut hanc Platonis opinionem aspernentur. Sic igitur animam, priorem esse corporibus probat. Quemadmodum uero post corpora maneat, ita ostendit. Cum formas quasdam, quas ideas uocat, esse demonstrasset, earū'q; participatione cætera & esse, & appellari, Tum illud docuit, nullam unq̄ earum, sui contrarii fieri posse participē, quippe magnitudinem nunquā fieri posse paruitatem, rerum autem, quę ideis participant, alias esse, quæ contrarii participes sint, ut eam, quæ magnitudinis particeps est, paruitatis quoq; contingit participē esse, uerbi gratia, Simmiam maiorem Socrate, Phædone minorē dici posse, alias, quæ nunquā possint contraria simul capessere. Niuem enim calidam, aut ignem frigidum, dum nix, aut ignis est, fieri non posse, Si quidem qualitates primæ adueniente contrario facessunt, & pereunt. Ternarius etiam, cum non imparitas sit, sed imparitate participet, nunquā fieri posse, ut uel paritas, uel par efficiatur. Mox addit non modo in contrariis fieri, ut alterutro subeunte, permanere alterū non possit, uerum etiam in iis, quæ quāuis non sint ipsa contraria, semper tamen contraria secum habent. Et enim quæ ternarii idea participant, hæc non solū tria, sed etiā imparia necessario sunt, et nunq̄ paris formā, quę, contraria est, sortiuntur. His itaq; distributis, subiūgit, oportere intelligi animam, non modo, ut formam, siue ideam simplicē, uitam'q; simplicem, cui nihil unq̄ contrarium unde minuatur, uel pereat, accidere possit, sed talē etiam, quæ suam ideam iis cōmunicet, quibus se absq; ullo contrarii consortio iungit, quæ certe eo tendunt, ut animi īmortalitas seruetur, siue eam per se formā, & uitā simplicem, tanq̄ ideam, ut caliditatē, ac frigiditatē contemspleris, siue substantiā uita contentam, queadmodū ignis sua essentiali caliditate continetur. utrunq; enim de anima dici rectissime potest. Nam si animam afferre corporibus uitam cernimus, profecto manifestum est, eam contrarium uitæ, hoc est mortem, neq; iis, quæ subierit, corporibus afferre, neq;, quod absurdius esset, eā excipere. Itaq; relinqui, ut incorruptibilis, immortalis'q; sit. Colligi etiam id syllogismo potest hoc modo. Formas, quæ ita applicantur subiecto, ut nunquam illi contrariū afferant, semper easdē manere, necesse est. Atqui anima ita corpori

pori applicatur, ut uitæ, qua corpus afficit contrariũ, hoc est mortem nunq̃ afferat, animã igit' semper uitam, semper'q; uitæ, nunq̃ mortis participem esse oportet. quemadmodum ternarius imparis semper, paris nunq̃ particeps est, cum ea, quæ complectitur, non modo tria, sed etiam imparia sint. Item quicquid alicui rei aliquid affert, ipsam, cui affert, rem præcedens, contrarii eius, quod affert, impatiens est, at anima corpori, quod natura præcedit, uitam affert, impatiens igitur contrarii eius est, id autem esse mortem constat. Ad hæc cũ anima, inter formas connumeretur, quarũ participatio nomen etiam earundem recipit, nulla autem earum formarũ contrariũ patitur, quippe magnitudo, nunq̃ paruitas effici potest, sequitur, ut aĩa, quæ uita est, nũq̃ mortem patiatur, quæ uitæ contraria est. Ergo anima corporibus exui omnibus inoffensa, immortalis'q; potest. Hi certe Platonis syllogismi sunt, quẽ obiurgator noster nũquã syllogismo usum fuisse affirmat, quia. s. quæ ipse redigere ad formam nequit, hæc sine syllogismo dici existimat. Paulo quidem lõgius Plato, interdum sua protrahit argumẽta, & quasi pręparat locis, terminis, propositionibus, syllogismis præuiis, quod demõstraturus est, ante quàm inferat suam conclusionem, uerũtamẽ, nihil sine summo artificio, exquisitissimis'q; rationibus loquitur, quinetiam ex similitudine, quã anima cũ substantia, magis, q̃ cũ generatione habet, immortalem esse, pulcherrime ostẽdit. Cũ enim quæ propria sunt, tũ substantiæ, tum generationis enumerasset, & substantiæ quidẽ diuinitatẽ, immortalitatẽ, intelligibilitatẽ, indissolubilitatẽ, uniformitatẽ, identitatẽ, & perpetuitatẽ incõmutabilẽ, ac perseuerantẽ tribuisset, generationi autem opposita omnia, atq; hominis cõstitutionẽ diuisisset in corpus & aĩam, tandẽ quærit, utrũ similior aĩa, q̃ corpus substãtiæ, rebus'q; indissolubilibus sit, ac tribus mediis similiorẽ esse aĩam ratiocinat', hoc est inuisibili intellectiuo imperio in corpus, & ob eã rẽ corpore diuturniorẽ, cõstantiorem'q; ostendit, quẽ locũ Aristoteles imitatus, secũdo libro de anima, quid aĩa sit, per diuisionẽ perquirit, atq; definit. Adde, q cum aĩam Plato ab ĩmobili causa produci affirmet, hĩc etiã substantiã eius ĩmortalẽ esse demonstrat. Quicquid enim primo ab immobili causa, prouenit, incõmutabilẽ habere essentiã testatur, Sic enim apud eũ creator loqtur. Quæ à meipso facta sunt, deorũ uitã possunt adæquare. Cõtra uero, quod à causa mobili est, id mutabile esse necesse est. quod enim immobile est, non per motũ, sed suo esse id agit, atq; ita quod producit, sibi familiarius habet, & naturã alterã, quasi comitẽ constituit. Vnde fit, ut semper illud producat, cum semp sit ipsum, & quod producitur, semper sit, cum semper sit, quod producit. Decimo ẽt de Rep. libro habetur, uniuscuiusq; rei, tum bonũ esse, tum malũ, ac bonũ quidẽ seruare, malum uero corrũpere eã rẽ, cui utrũq; tribuit'. qppe morbũ, qui malũ corporis est, corpus corrumpere, sanitatẽ, quę bonum est, seruare, tum unãquãq; rem suo, nõ alieno malo interire. Cibi enim uitium nequaq̃ corpus perimere, nisi morbũ in eo cõtraxerit, qđ ipsius malũ est. Atq; ita colligit minime id numerari debere inter ea, quæ pereunt, quod malũ habens, quo deprauetur, non dissoluit' ab eo, neq; interiit. Quibus ita positis, aĩam dicit habere aliquid mali, quo deprauet', utpote iniuriã, intemperantiã, auaritiã, inscitiã, & reliqua huiusmodi uitia, quæ deprauare quidẽ animam possunt, nõ tamen dissoluere eam, atq; perimere, Ita ut anima non sit, quẽadmodum morbus, qui malũ corporis est, male corpus afficit, demum'q; extinguit, ita ut corpus præterea nõ sit. Nec uero corporis morbo, quod malũ alienum est perire, inquit, aĩam posse, quãdo ne deprauari quidẽ, nisi suopte uitio potest. Ergo nõ febre, non dolore, non ipso corporis interitu aĩam posse uitiari, nedũ interire. Quis enim deteriorẽ factam esse aĩam uel morbo, uel morte dicat, cum contra uideamus corrigi potius, atq; emendari hominũ mores, morbis, & cruciatibus corporum. quod si anima, nec alieno malo interit (quod cõmune omniũ est) neq; suo, semper sit, necesse est. quod autem semper est, immortale est. animam igitur immortalem esse, manifestum est. In Timæo quoq; diffusius explicatur, productam à deo aĩam esse, tum nostram, tum mundi uniuersi, substãtiæ'q;, & uirtutis eius ratio redditur. Qui locus, & si non facile percipitur, tamen ingenii bonitate, & ope scriptorũ, qui libros Platonis exposuere, satis intelligi potest. Verum nequis Platonis hoc esse propriũ crimẽ existimet, quod cœlum, & uniuersum mundũ animatũ, atq; animal esse posuerit, Aristotelem quoq; idem sensisse, & superius dixi, & nunc repeto. Dicit enim cœlum animatum esse, & aĩam, & corpus diuinum. Theophrastux quoq; nobilissimus Aristotelis discipulus, aĩam esse principium motus, & cœlũ esse animatũ in libro, quẽ de cœlo edidit, scribit his uerbis. Nam si diuinum est, & optime degit, animatum est, Nihil enim præclarũ esse sine anima potest. Plato igitur, cum substantiam, atq; originem animę à Deo esse cõmemorat, Ex eiusdem, inquit, & alteri⁹, & ex diuidua, indiuidua'q; natura constituit eam, qui constituit, Quæ certe ita dicit, quoniam rebus sensibilibus,

ac materialibus, quibus & alterum, & diuiduum, cætera'q; huiusmodi competunt, longe superior anima est. Intelligibilibus uero, & immaterialibus substantiis, quibus idem, & indiuiduum conueniunt, inferior. Cũ enim uniuersum hoc, in mentẽ, animam, ac corpus distribuatur, medium animæ tribuit locũ, ut neq; instar corporum diuisibilis sit, neq; instar intellectualium substantiarum indiuisibilis, quando non simplicissima est, sed uarias continet uirtutes, & neq; generabilis est, modo sensibilium, quæ in tẽpore generabilia, & corruptibilia sunt, neq; ingenerabilis, modo intelligibilium, quæ sempiterna sunt, & intra se totũ suum esse, omnino cõplectũtur. Verum ingenerata, & ingenerabilis tẽpore, & incorruptibilis, sua quidem substantia est, ideo'q; quodammodo æterna, cum tamen suas operationes in tempore agat, quemadmodum Socrates in Phædro, quasi numine quodam (ut Plato inquit) afflatus, eloquitur. Causa tamẽ, substãtiali'q; ab intelligibilibus causis ortu, genitam, & generabilem esse, quod omnium intelligibilium substantiarum cõmune est. Sed proprium animæ, quod infinitudinem entis, haud uniuersam complectitur, sicuti intelligibiles, sempiternæ'q; substantiæ faciunt, sed subinde manantem recipit semper, quam Plato ipse in politico aduentitiam immortalitatem appellat. Vt enim naturam corpoream generabilem dicit, quod semper gignitur, & subinde infinitã essendi potẽtiam recipit, sic animam generabilem dicit, quod non simul totam infinitudinem entis possit accipere, sed subinde manãtem recipiat semper, & quemadmodum corpus, cœlũ'q; uniuersum, quanq̃ finitum, tamen mouetur, authore etiam Aristotele, in infinitum a primo, semp potentiã, qua semper moueatur, recipiens, nec simul infinitam complectens potentiã, Sic anima, cum per transitum operetur, & uarie promens alias aliter agat, idcirco tẽporis particeps est. Omnis enim trãsitiuus motus tempus sibi habet adnexum, nec uniuersam complectitur infinitam, potentiam, a qua semper operatur, sed subinde eam recipit semper. Quocirca, non semp eodem modo, sed aliàs aliter agit. Quatenus igitur talis anima est, generata, siue generabilis & nuncupatur, & est. Quid igitur per Deum immortalem fabulæ, quid figmenti in his dictis Platonis animaduertimus, ut aduersarius obstrepit? uel potius quid non optime, & sapientissime dictum? Si eum cũ Aristotele, cæteris'q; gentilibus contulerimus, nam (quod sæpe dixi) Platonem illis dũtaxat cõparamus, non cũ fide, & religione christiana conferendũ censemus, quanq̃ cũ nostris plerunq; cõueniat magis, q̃ Aristoteles, & si in plerisq; etiã discrepet. Quippe de animarum præexistentia eius opinio a nostra fide prorsus aliena est, quanq̃ a cęteris gentibus, atq; ipso Aristotele teneri oporteat. Etenim si omne, quod incorruptibile est (ut ipse etiã Aristoteles demonstrat) id etiam ingenitum esse oportet, incorruptibilem autem mentẽ hominis esse Aristoteles existimat. (Malo enim ita de eo sentire, q̃ eos sequi, qui cõtrarium de illo sentiunt, & eum affirmant mortalem animam opinatum fuisse, quanq̃ doctissimi illi sunt, partim gentiles, partim nostræ religionis uiri,) ergo si incorruptibilem, profecto etiã ingenitã esse animã fateatur, necesse est. Eodem pertinere uidetur, quod in libro de generatione animaliũ dixit, mentem deforis, posterius'q; superuenire. Vterq; igitur prius animam esse, q̃ corpus generetur, cuius anima est, existimat cõtra Christianorũ opiniones, sed uiam, ac modum Platonis, quibus ex ratione motus ad ostendẽdam animæ immortalitatem usus est, iam uidimus. Nunc uideamus siquis reprehendat, quæ numeris, proportionibus, medietatibus, circulis, rectis lineis, Plato animæ tribuit, & siue naturalẽ, siue mathematicam sumpserit lineam, improbet, atq; etiã magnitudinẽ animæ, propter circulum statuere eum existimet. Quæ scilicet ab Aristotele disputantur aduersus Platonem, quod siquis talis est, uelim animaduertat, non ita Aristotelem reliquis Platonis auditoribus ingenio tardiorẽ fuisse, ut quæ tam multi intellexerunt, tenuerũt'q;, & tutati sunt, ea solus uel nõ intellexerit, uel parum probauerit. At certe uir doctus dũtaxat uerba, quorum ꝓfundiorem sentẽtiam probabat, ad usum cõmunem, uulgaréq; referens, reprehendit, ne quod significare primo aspectu uidebantur, id ita esse putaretur. Quẽadmodũ siquis nostrum reprehẽdere uelit Aristotelem, ꝙ deum animal dixerit, aut genituram, quod ille sperma uocat, generationem, aut uirtutem, substantiam, aut formam, operationem, aut aliud huiusmodi, ne quod uerba uidentur pręseferre, id parum consyderate aliquis sequatur, sed neq; hæc sine causa ab Aristotele, nec illa sine ratione a Platone dicta sunt, licet tamen aduersus hæc & illa obiicere, siquis auditores suos attentiores reddere uelit, quomodo aut uerborum improprietatem uitare, aut sono uocabuli non facile arripi debeant. Quanq̃ nec Aristoteles reprehendendus est, nec Plato, eoq; minus Plato, quo magis ei licuisse uidetur, ad aliũ usum uocabula trãsferre, cum de rebus intelligibilibus, & earum causis ageret. Etenim substãtiarum huiusmodi, ut nullus sermo est, ita nulla uocabulorum haberi proprietas potest, sed si nos loqui de illis aliqd

conamur,

conamur, a' rebus nostris, hoc est naturę uernaculis uerba mutuemur, oportet, puriorib⁹ tamē, quoadeius fieri potest, quales mathematicæ sunt, quæ a' materia prorsus abstrahuntur. Quod siquis ita esse (ut dicimus) existimat, & nihilo minus fallacibus, captiosis'q; rationibus infringere, ac debilitare sapientissimi hominis authoritatē nitit', hic a' boni uiri officio, lōgissime abest. Accedit ad hæc, rerum diuinarū decens occultatio, quas Plato uerbis mathematicis adumbrare pulcherrime conatur, quemadmodū alios quoq; gētiles theologos, fabulis alios, alios ænigmatibus, siue allegoriis uidemus fecisse. quid principes nostræ religionis cōmemorem? quos quis non uidet quantis uerborum uelaminibus diuinarum rerum præcepta contexerint? Pleni sunt huiusmodi arcanis libri prophetarū, plena uetus omnis scriptura sacra, allegoriis scilicet, suspectionibus, relationibus, translationibus, & tamē nemo hanc, nisi impius reprehendit. nemo doctrinam ita opertam, quasi fabellas irridet, sed omnes admirantur, colunt, uenerant', propter quod pleriq; sapientissimi uiri, sanctissimi'q; ecclesiæ doctores, multū laboris, operæ, studii, in iis exponendis, consumpserunt. Sic olim Pythagorei philosophi, docere res diuinas solebant, sic Plato facere uoluit, non modo Pythagoreos, & ætatis suæ morem secutus, sed etiam Chaldæos, & Iudæos, quos adierat, & Prophetas e' nostris aliquos uiderat, a' quibus pleraq; fuerat edoctus, quæ eodem ritu tradenda suis hominibus cēsuit. Credendū est enim doctorib⁹ nostris, qui hæc de Platone prodiderunt. Quo pacto igitur, qui christianam fidem non ficte, ac simulate, sed uere, constanter'q; profitetur, hæc apud Platonem reprehendat, atq; irrideat, quę in sua religione magnopere probat, & laudat? Ergo q𝑑 diuini illi prophetæ rectissime, sanctissime'q; fecerunt, id a' Platone factum, non modo improbandum non est, sed potius summopere laudandum. Cæterum, quid absurdum dici a' Platone uidemus, cum aut circulum, aut rectā lineam tribuit animæ? Sane' Aristoteles quoq; ita docet, ut anima simplicem rei rationem instar rectę lineę. ipsum uero cōpositum, instar fractæ iudicet, atq; intelligat, sed Aristoteles in forma, rectam potius probat, Plato flexam in circulū. Id enim uisum est ei conuenientius, quando intelligentia, quæ se ad materiam flexerit, reuertitur ad se, suamq; naturam, uel tale aliquid repetit. Item Aristoteles in materia fractam maluit, Plato rectam, ut transitiuus animæ motus, idest operatio promenda significaretur, cum eiusmodi motus instar rectæ lineæ, terminos unde, & quo habeat sibi præscriptos. Cum'q; animæ duplex uiuēdi ratio sit, una per intelligētiā, altera per opinionem, idcirco Plato duplicē circulū, & duplicem rectam lineā statuit. Primordia item contineri in anima putat, proportione, medietate'q;, tum geometrica, tum arithmetica, aut musica, quibus iustitię munus prodeat, & amicitiæ, societatis'q; officia nascantur. Cur autem harmoniam quandam, atq; concentum animæ concedendum non censeamus, quando sensus ipsos seruari, oblectari, & deliniri sensibilium rerum cōsonantia, & uaria partium cōpositione uidemus? At enim aduersarius, quid ueritas habeat, quid'q; ex æquo spectari oporteat, parum attendens, Platonis scripta, ad usum uulgarem accōmodat. Nec unquā potuit audire, quod fuerit sanctissimi doctoris Thomæ Aquinatis de Platone iudicium. Hic libros de anima Aristotelis exponens, reprobat, inquit, Aristoteles uerba Platonis. Sed attendendum, non id improbari, quod Plato senserit, sed quod uerborum consuetudo ostendat, quod ita ab Aristotele fit, nequis propter uerborum improprietatē, & profundiorē, atq; opertum Platonis sermonem, in errorem labatur, cum animam circulum, aut numerum esse audiat. Hæc enim & si aliter, q̄ sonent, significare uidentur, tamen, ut cautiores essent, qui legerent, placuit cōtra scriptum, omissa authoris sententia, differere. Ita hic quoq; uir plane' Peripateticus, nec minus inter doctos sanctissimus, q̄ inter sanctos doctissimus Platonis opinionem probat, quāquā uerba eius magis accōmodata, ad profundiorem illam, & implicitam uetustatis philosophiam, q̄ ad simplicem, & perspicuam traditionem intelligat. His ergo, atq; aliis huiusmodi rationibus motus Plato, naturam animæ talem a' creatore Deo factam scribit, quæ innata sibi principia habeat, & quasi rationes mathematicas, dignæ proportionales ad rerum omnium bonarū delectū, & actum, & effectum. quod siquis male egerit, culpa hominis, qui delegerit, inquit Plato, non dei est. Hæc, & plura alia longe subtiliora, ratio indicat mathematicarū rerum, quam Plato repetens altius rerum causas cōtemplatur, & rebus creatis omnibus tribuit. Exercet etiam ingenia auditorum, & mathematicarum disciplinarum ratione ad superiora, intellectu'q; difficillima mentem dirigit, more eorum Pythagoreorū, qui nihil existimarūt aptius ad insitā in nobis recordationem diuinarum rerū, q̄ mathematicas disciplinas. Quo circa his mediis ad illas trāseundum censebant, quandoquidem inter res naturales, atq; immateriales locum tenent medium, quippe nec cum materia cōsyderant', nec esse sine materia possunt, sed per abstractionē

quãdam intellectus sumuntur. Non hęc pedalis, quæ scripta est, linea sumitur, inquit Aristoteles, sed illa, quæ intelligitur expers latitudinis, & pedalis, etiam si maior pręscripta est. Hac uia & Pythagorei omnes, & Plato ad immaterialẽ, diuinam'q; naturã eundũ iudicarũt, & qcunq; aliam aggreditur uiam, hunc magis propitiã sibi fortunã Plato inquit, optare oportere. Vsus interdum fabula Plato est, sed non more poetarum, quos aperte improbat, & e' sua Rep. prorsus expellit, uerum id fabularũ genus probare uidetur, quod ad honestatẽ spectat, & ad uirtutẽ hortatur, ac diuinæ naturæ rationem, figmentis quibusdã non ineptis modestissime indicat, plerũq; etiam, quę pala'm pronũtiare non decet, quasi subtilioribus quibusdã uelis obtecta ostẽdit. Hoc genere quẽadmodum Socrates in constituenda republica docet esse faciendum, sapiẽtissimus Plato nõnunq̃ utitur, ut rude uulgus, atq; indoctum, facilius percipiat, Diuinam naturam bonorum omnium causam esse, mali nullius. Eundem præterea semper sibi locum seruare, nullam omnino pati mutationem, ueritatis fontem in se cõplecti, nihil fraudis cuiquã moliri. Quæ cum ignoraret Platonis obiurgator, quanquam dilucide genera fabularum, apud Macrobium in expositione M. Tullii de somnio Scipionis, uidere potuerat, figmẽta Platoni, & fabulas obiecit, surdus uidelicet, tum ad ea, quæ modo retuli, dicta Platonis, tum ad alia permulta, quę in Timęo, in Parmenide, in Phędone, in Philebo, in Sophista, atq; in aliis plerisq; locis, exquisitissime, perfectissime'q; disseruit. Sed quid de transitu animarũ in brutorũ corpora aduersarius dicet? Ad hoc quoq; facilis respõsio est, & cognita omnib⁹, solo aduersario excepto, qui omnia in deteriorem semper accipit partem. Sententia certe Platonis hæc est, animã, si ex hoc loco intemerata, ac uirtute prædita abierit, sedem supernæ immortalitatis recipere, ubi felix, & diuinitatis compos sapientior degat, sin minus, pœnas luere. Pœnis autẽ delegata sunt, inquit, loca hæc naturæ inferiora, & corpora hominum. Itaq; redit anima, quæ sede illa superiore digna non est, ad generationis labẽ, corpus'q; aliud induit, ut uita altera melius agat, quo possit deorum sedem, unde profecta est, purificata repetere. De belluarum autẽ corporibus, reliquis'q; huiusmodi, non modo a' Platone, sed etiam a' Timæo deterrendi causa uulgo proditum fuit, ut homines pœnæ formidine a' uitiis retraherentur, quod aperte Timęus ait in eo libro, quem de mundo, & anima scripsit, quẽ postea imitatus est Plato. Cum enim exposuisset quomodo anima bonis moribus institueretur, addit. Pertinacibus autem proteruis, & obduratis, supplicia adhibeantur a' legibus, ac etiã timor uitæ futurę a' sermone, qui perterreat pœnis superis, inferis'q; grauissimis, & in deprecabilibus, nisi uirtutem coluerint. Vt enim corpora interdum ægrota in salubri aliquo cibo, siue medicamento, pristinæ ualetudini restituimus, si primo salubrib⁹ rebus exhibitis non bene cessit, sic animos sæpenumero coercemus, retinemus'q; falso sermone. Si uero minus obtemperãt, quo quidem in loco necessaria esse uideo pœnarum genera quædã inaudita, utputa uitiosas animas uaria pro uitiorum ratione induere corpora, & timidi hominis animam muliebri corpori tradi, turpissimi dedecoris gratia, homicidæ, ferino ad erumnas, & cruciatus, salacis, suillo, leuis, atq; superbi, uolucri, otiosi, & ignaui, aquatili. Hęc Timæi uerba sunt, quibus perspicue fatetur rem inauditam fingi ad hominum utilitatem, ut metu perculsi abstineant a' uitiis, uirtuti'q; incũbant. Atqui aduersarius, qui plane' omnia peruertit, belluas dicit apud Platonem humana anima formari. quod etiam si animã hominis belluinum corpus ingredi Plato cõcederet, non tamen ita intelligendum esset, ut aduersarius sentit. Neq; enim si hominis anima bruti induit corpus, constitui propterea brutum ex materia, & anima hominis Plato opinatur, sed animam corpus alienum subire, insinuari'q; spiritu imaginario bruti, atq; ita coercitam plecti, & pœnã pendere scelerum, nec ullum opus suum exercere posse, instrumentis eius, in quo detrusa est, animantis, donec longo temporis curriculo purificata, ad cœlestem demum digna redeat sedem. Hoc genus pœnæ, haud inepte a' Platone adiungi potest cęteris illis, quas apud inferos esse memorat, ignes dico tartareos, fluuios flammiferos, luctificos, tristifluos, quos ille pyriphlegethontas, cocytos, acherontas uocat. Sequitur alter error aduersarii. Nam cum Platonem audiuisset omnem animam immortalẽ posuisse, Brutorum quoq; animas ab eo immortales cõstitutas existimat. Etenim quomodo Plato genera animarum distribuerit, ut animæ nomen acceperit, nõ satis audiuit, uel, si audiuit, haud intellexisse se simulat. Etsi enim Plato, eodem nomine tam bruti, q̃ hominis animam sæpenumero uocet, de hominis tamen uniuoce, de bruti anima æquiuoce loquitur, nec animas dici brutorum censet, sed uitas quasdam, & simulachra animarum. animæ autem triplex genus esse constituit, cœleste, geniale, humanum. Primo generi, omnium rerum sciẽtiam tribuit, quod in cœlestibus locat. Secũdo, opinionem rectã, quod in geniis, dæmones enim hoc nomine, latini uocant. Tertio

cant. Tertio

cant. Tertio generi, ancipitem opinionem, quæ partim recte, partim nõ recte habetur, assignat, id hominibus præscribit. hactenus nomen animæ, in propria significatione distribuit. Brutorũ animam (ut modo dixi) uitam quandam appellat, & metaphorice animam, quapropter eũ animam omnem immortalem esse affirmat, nequaq̃ de brutis ĩtelligit, licet hoc ex ipsius Platonis uerbis accipere. quippe in Timæo de anima sensitiua, qualis brutorum est ita loquitur. Hi uero initium animæ, quod immortale acceperant, corpus attexuerunt mortale, astruxerunt'q; alterũ animæ genus mortale. Post hæc, affectus animæ sensitiuæ ennmerat, deinde, sensu autẽ, inquit, rationis experte, omni libidini exposito temperantes, mortale animæ genns constituerũt. Postremo in pectore, ac thorace. mortale animæ genus uincire uoluerunt. Quis igitur tam impudens sit, ut Platonem ausit asserere, animam sensitiuam, & cum brutis cõmunẽ opinari esse immortalẽ, cũ tã sæpe, tam'q; aperte affirmet eam esse mortalem? plura a' Peripateticis contra hæc dici solere, non ignoro, sed argumẽta eorum omnia dissolui facile possunt. Quamobrem, cum satis dictum de anima sit, nunc de pronidentia disseramus.

Platonem, Dei prouidentiam non negasse.
Platonem, sacrificasse diis, & munera obtulisse.
A' Deo initinm esse semper sumendum.
Platonem sensisse, post mortem præmia bonis, & pœnas malis paratas.
Socratem malignitatem naturę, uirtute, & philosophia superasse.
Defficile esse explicare, quid Aristoteles de diuina prouidentia scripserit.
Quomodo Alexander Aphrodisiensis de prouidentia, dei, ex Aristotelis sententia locutus sit.
Quid responderit Alexander interroganti, an prouidentia per se sit, uel per accidens.
Alienum a' diuina natura esse, propter hominum salutem aliquid agere.
Quid Plato, de Dei prouidentia scripserit.
Cur multi de Dei prouidentia dubitauerint.
Quomodo Plato eos consolatur, qui ægre ferunt, bonis male esse, malis uero bene.
Naturam diuinam, omnia perfectissime nosse, uelle optime omnia a' se producere.
Deum, qui uniuersum mundum regit, partes quoq; necessario procurare.
Nullam rem bene agere, qui negligit minima.
De arbitrii libertate.
Platonem cum Dauid propheta quibusdam in locis conuenire.
Singula ad uniuersi salutem ordinata esse.
Iacturam partium, quæ toti conferat, non esse iacturam.
Neminem sibi soli esse natum, sed uniuerso.
Platonicos, hoc maxime obiicere Aristoteli, q; de prouidentia male senserit. Caput. VIII.

PRouidentiam aduersarius scribit, omnino negasse Platonem, & fato, ac necessitate, uniuersa fieri statuisse. Equidem magnam pietatis partem, in diuina prouidentia cõtineri fateor, facile'q; hoc aduersario concedo, sed hanc pietatis partem cum tollere Platonem affirmat, aperte mentitur. Plato enim pietatem, his tribus rebus ꝯtineri maxime docet, in opinando deos esse, prouidere'q; rebus omnibus, & iuste, ac sine ulla mutatione ꝓuidere. Sic enim decimo de legibus libro loquitur, Qui in deos peccat, siue rẽ impiam uel agit, uel loquitur, aliquod ex his tribus facinus patrat, aut certe eos nõ esse existimat, aut esse quidem, sed humanarum rerum nullam curam habere, aut (quod tertiũ est) faciles eẽ, qui precibus, sacrificiis'q; flectantur, atq; mutentur. Qui igitur fieri potest, ut Plato, qui eum impietatis reum peragit, qui prouidentiam negat, ipse diuinam neget esse prouidentiam? Nihil ꝑfecto' apud eum reperies, quod facinus hoc affirmet. Nec uero fato, aut necessitate agi omnia, uel factis unquam, uel dictis ostendit, quin & diis munera obtulit, & sacrificiis eos placauit, qđ ei ab aduersario obiicitur. familiaribus, quæ uiderentur profutura, consuluit, suamq; ipse ad ea, quę agenda probaret, operam præstitit. precibus quoq;, non modo ipse a' diis, quod optabat, petere consueuit, uerũetiam cæteris, ut idem facerent, suadere. Itaq; Timæus apud eũ de reb⁹, quas tractandas proposuerat, dicturus, precat' deos, ut sibi adsint, quo ex sententia, uolũtate'q; eorũ agere possit, id'q; non semel tantum, sed bis etiã facit. Admonet præterea, ut siue parum aliquod, siue magnũ opus aggredimur, a' Deo semper initium sumamus. Et in legibus quidẽ suis, cum de diis agere statuisset, Age, inquit, si unquã uocandus est Deus, nunc maxime auxi-

lium eius implorandum est. omni igitur studio, deorum opem quæramus, quorum res agitur, siquidem deos esse, demonstrare instituimus. Ad hæc homines, quorum uita scelerata fuerit, suppliciis, & pœnis obnoxios ostendit. Contra uero, qui recte, & cũ uirtute uixerint, iis beatorum insulas, & Elysios campos, & sapientium uirorum societatem, & beatorũ, uel potius deorum felicissimum consortium pollicetur. Nec uero Socratis præceptoris sui sententiam ignorabat, quem cum Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex forma perspicere profitebatur, multis inquinatum uitiis iudicasset, propterea'q; a' cęteris, qui illa in Socrate uitia non cognoscerent, derisui haberetur, solus ipse Socrates laudauit. Nolite mirari, inquiens, uere enim Zopyrus iudicauit, talis'q; essem profecto', nisi ratione, & præceptis philosophiæ, naturã superassem. Patet igitur, non omnia fato subiecisse Platonem, nec fieri necessitate omnia uoluisse. Maxime enim inter se distant, fatalis necessitas, & libertas arbitrii, quam semper tueri conatus est Plato. Et quidem in Gorgia effœminati animi, & ignauæ mulierculæ esse dixit, nõ credere fatum posse deuitari, quod si uitari ab homine fatum posse affirmat, iniusta profecto' est obiurgatoris reprehensio, hoc & si plane' manifestum est, tamen quid Plato de diuina prouidentia, & fato senserit, explicare decreui, ut non modo opinio eius, sed etiam ratio, cur prouidentiam cum fato cõiunxerit, intelligatur, quo in loco, quid Aristoteles de eisdem rebus senserit iudicare difficile ẽ. Nihil enim tale ab eo scriptum legitur (ut Alexãder Aphrodisiẽsis testatur,) qui librorum eius diligentissimus indagator fuit. Hic, cum de prouidentia disserendum esset, difficilem sibi eam materiam esse dixit, quod nihil de ea certi ab Aristotele cognitum haberet. Nec ipse dũtaxat, plures'q; alii gentiles, sed etiam ex nostris pleriq; doctores sancti, Aristotelem, prouidentiã dei tollere putauerunt, ob ea fortasse uerba, quibus duodecimo de rebus diuinis libro usus est, per quæ diuinam intelligentiam a' rebus humanis, naturalibus'q; excludit, nihil enim ex iis a' mente diuina intelligi posse affirmat, cum summa sit, & diuinitatis ratione suprema, ac proinde se solam intelligat. Nam si aliud intelligeret, moueri profecto', necesse esset, in deterius'q; mutari, quod si humana nequaq; intelligit, ne prouidere quidem his posse, dicendum est. Nemo enim ea curare potest, quæ ignorat. Verum, quid ex sententia Aristotelis Alexander dicere uideat, exponam, ut latini homines, qui græcos libros non legerint, intelligere possint, & iudicare. hic cum de prouidentia iuxta opinionem Aristotelis scribere statuisset, primum de incorporea, immateriali'q; substantia, & forma, quæ semper intelligit, considerat, quam proprie mentẽ agentem, & oĩum primũ, authore Aristotele uocat. Mox, cũ de diuino (sic enim appellat) & uolubili corpore, atq; animato, & per animam mobili disseruisset, appetitu quidẽ, id moueri dicit, sed non appetitu corporis alicuius, nullum siquidẽ corpus, aut prius cœlo, aut nobilius esse, sed primæ, de qua dictũ est, & sempiternæ, immobilis'q; substantiæ, nec uero, ut quicquã ab ea accipiat, appetere, sed ut quãsimillimũ illi fiat. hoc autẽ esse, ut eadẽ motus æternitate moueatur. qeti enim quodãmodo similem esse cœli cõuersionem, quãdo per eadẽ, eodẽ'q; modo agitur, sem p qua una, & simplici conuersione primũ ipsum corpus moueri, tum septẽ sphæras illi subiectas duplici motu agitari, altero suo, scilicet per appetitum, quo mouentur appetentes quandam certam substantiam, ut prima, altero, alieno uidelicet, quo a' prima circunferuntur, Cuius duplicis motus causam esse, quod præter diuinum illud, atq; æternum corpus esse alterum oportet in generatione, ac corruptione positum, quod nisi uario superioris corporis motu regatur, æternum sua specie manere non possit. Hactenus prouidentiæ propriæ dictum, nullum esse locum fatetur, sed rebus deinceps generabilib9, & corruptibilibus, tantũmodo eam perficit, hæc cum ita sint, inquit, siquis prouideri dicit, quoties aliquid, propter aliquid, & ab aliquo, quocunq; modo mutatur, mouetur'q;, sic porro' omnis corporea substãtia tam superior, & ęterna, quam inferior, & generationi, corruptioni'q; obnoxia, a' prima substantia prouidetur, quæ sempiterna, immortalis, incorporea est. hic nullam substantiam intelligibilem, & immaterialem prouideri, ne improprie quidem dicta prouidentia existimat. post hæc addit. At siquis ea solum prouideri dicit, quorum gratia id, quod prouidere dicitur, mouetur, & fungitur aliquibus operationibus suo motu, Ita corpus lunæ subiectum unum, ac solum sententia Aristotelis erit, cui prouideatur. Hoc autem est corpus materiale, & generationi, corruptioni'q; expositum. quoniã mutationis eius ordinatæ, æternæ'q; secundum speciem perseuerationis causa moueri motu secundo statuitur sphęras septem, quæ post primam, quæ firmamentum dicitur, dispositæ sunt. Cũ enim rebus, quæ generantur, & corrumpuntur, uarius motus deberetur, fieri non poterat, ut eodem modo diuinis corporibus constitutis, simul, & generationis, & corruptionis ordinatę causa iis rebus probaretur, quibus generatione scilicet, & corruptione, ad hunc modum uicissim

succedentibus,

succedentibus, æterna hæc secundum speciem manent, quandoquidem uarius illis motus sem per seruatur. Idem alibi interrogatus, utrum præcipue, & per se, an per accidens, secúdum Aristotelis sententiam, prouidenna sit, neq; per se, respondit, neq; per accidens. Est enim per se ꝑuidere, inquit, cum quispiam spectans commoditatem eius, cui prospicit, operatur, & agit, eius commoditatis gratia, ea quibus consecuturum se id, quod spectat, existimat, finem sibi statuens actionum suarum commoditatem eius, cui dat operam, quod quidem diis non conuenit. Talem enim diuinitus prouidenniam exhibendam rebus generationi, corruptioni'q; obnoxiis fateri, deosq; arbitrari actionibus fungi suis propter mortalium salutem, a' diuina natura prorsus alienum est. Perinde enim hoc esset, ac si quis diceret, liberos, & dominos seruorum suorũ gratia esse, & suis idcirco officiis fungi, ut serui incolumes, fortunati'q; agere uitam possint. Atqui alium quoq; modum prouidendi expositurum se, secundum Aristotelis opinionem pollicet'. utrum id fecerit, nescio. Nullam enim aliam prouidendi rationem scriptam ab eo legimus, nisi, quatenus hoc loco tetigit, inter modum per accidens, & per se, esse alium modũ, cum quispiam agens alterius gratia, sequatur, ut alteri prosit, id'q; ipse qui agit, sciat, ac etiã uelit. In hoc fortassis, diuinæ prouidentiæ rationẽ constituit, sed parum digne. quandoquidem, tantum dei beneficium rei superuacuæ ascribendum censet. Idem alibi, perspicue negat eam, quam nos in præsentia quærimus, prouidentiam. Nam si mundus, inquit, natura sua æternus est, Mundi autem essentia, non nisi certo ordine constat, sequitur, ut ordinem etiam ipsum, natura sua possideat. Quod si ita est, nõ eget mũdus, uel ad suã essentiã, uel ad eum, quem habet ordinem, altero, qui prouideat. Adde, quod omne, quod ꝑuidet, uel, ut sit, aliquid prouidet, uel ut bene sit. At mũdus, neq; ut sit, neq; ut bene sit, indiget aliquo, qui prouideat. Ergo a' nemine dicẽdũ ẽ, mũdũ ꝑuideri, an ipse quidẽ mundus uniuersus non eget altero, qui ꝑuideat, neq; ut sit, neq; ut bene sit? ꝑuidentia aũt, quæ in ipso desyderat', proficiscit' a' parte eiusdẽ mũdi ad partẽ, ita ut pars ꝑuideat, ps ꝑuideat'. Pars. n. ei⁹ corpea, quæ ingẽita, & incorruptibilis est, suaq; natura, anima'q; ordinata, suumq; motum exercens, appetitu imitandi primi dei, hæc nihil alterius indiget, qui prouideat, cũ suapte natura perfecte & sit, & bene sit. Pars aũt, quæ generabilis, & corruptibilis est, atq; aliunde adiumẽto, egens, ut & sit, & æterna secũdũ speciem sit, per ordinatã apte mutationẽ, hæc est, quæ ꝑuidet' a' motu ordinato, certo'q; diuinæ partis mũdi respectu, & regit', & gubernat', Ita enim pars mortalis ordinẽ, cuius particeps est, cõseqt', & quoad eius fieri potest, secũdum speciẽ, seruat immortalitatẽ, hæc, atq; his multa similia, Alexãder ex sententia, ut ipse inqt, Aristotelis de ꝑuidentia tradit, in quibus quinq; animaduertenda sunt. Primũ, nullã oĩno prouidẽtiam rerũ intelligibilium, et ĩmaterialiũ poni, uel actiuã, uel passiuã. Secũdũ cœlum, & uniuersum hũc mũdum, quem deũ æternũ, ingenitũ, incorruptibilẽ opinat' nulla, uel ut sit, uel ut bene sit, ꝑuidentia egere. Tertiũ, quod ex dictis sequi uidetur, mundum nullam causam efficiẽtem aliũde habere, siquidẽ neq;, ut sit aliquo egere, qui prouideat. Quartũ, dũtaxat generabiliũ, & corruptibiliũ rerũ, quo ad speciem earũ pertinet, ꝑuidentiã haberi. Quintũ, atq; postremũ, ne hanc qdem prouidentiã præcipue, atq; per se, sed ꝯsequẽter, atq; per accidens fieri, quãdo operationẽ deorum ad alium sensum pertinẽtẽ, hęc cõsequitur, quanquã nõ præter eorũ uolũtatẽ. Hæc utrũ religioni nostræ, & fidei christianæ consentanea sint, ut aduersarius optaret, iudicẽt iam qui Aristotelis opinionẽ auide perceperũt. Quæ enim Alexãder tradit, non secus, q̃ si ab Aristotele acciperemus, iudicãda sunt, cum nemo omniũ sit, qui libros Aristotelis uel diligẽtius indagarit, uel exquisitius, ac certius exposuerit. Plato uero, quid de diuina ꝑuidentia, cum aliis pluribus in locis, tum duodecimo de republica libro scripserit, & q̃ digna sua sapientia, & nostræ religioni cõuenientia illa sint, audite quæso breuiter a' me nũc, latissime ab illo, siquãdo libebit, libros eius in manus sumere, atq; perlegere. Fuerũt certe nõnulli, q &, si deũ qdẽ esse cõfessi sunt, utrũ tamen humanarũ rerũ curam habeat, uisi sunt dubitare. Cuius rei causa est, ꝙ homines plerũq; uident, impios, scelestos, facinorosos, fortunæ benignitatẽ experiri, &, ut ipsi putãt, felices esse, uidelicet quia diuitiis affluũt, imperia obtinẽt, recta ualetudine fruunt', ad ultimã senectutẽ ꝑueniũt, liberos, summis functos honoribus, hęredes sibi relinquunt. Cõtra uero, optimos, atq; sanctissimos uiros, inopes, afflictos, calamitosos, ægritudinib⁹ debilitatos, acerbæ, atq; ĩmaturæ morti ꝓpinquos, nullos sibi liberos, uel abiectos eos, atq; ignobiles relinqre, et qđ oĩum grauissimũ, ac molestissimũ ẽ, uexari ĩpune ab ĩpiis tyrãnis, dilacerari, excruciari, opprimi. Hęc itaq; cernẽtes, & sæpenumero etiã experti dolẽt, ꝑturbant', angunt', decidunt animis, atq; succumbũt, deumq; nulla erga humanum genus charitate teneri existimant, nulla prouidentia mortalium rebus consulere, nullum uirtuti meritum, nullam sce-

leri pœnam statuere, ob eam causam, nullam omnino esse prouidentiam rentur, & omnia instabili quadam fortunę temeritate uolutari. Hos igitur, cum admonere erroris sui, & ad meliorem frugem trahere uir sapientissimus uellet, Primum ea, quæ de deorum bonitate, de prudētia, de fortitudine, de temperantia, de omni genere uirtutis, tum de uitiis etiam, & rebus turpibus dicta ab eo fuerant, repetit. Quibus ita positis, cum rerum turpiū authores interdū homines sint, honestarum semper dii, negligentia, odio, desidia, uoluptate, quæ uitii partes sunt, uacare deos ostendit. Et quia, qui suis rebus non consulunt, hac parte uitii peccant, ideo qui uacare hoc uitio uolunt, suis consulant, necesse est, & omnibus tam leuioribus, q̃ grauioribus rebus prouideāt. Nam siquis illos (loquar enim uerbis Platonis) prouidere negat rebus humanis, certe ita euenire necesse est, fateantur, uel quia nolunt, uel quia nequeunt, uel quia officium ignorant, primum'q; bipartito distinguitur, aut enim ideo nolunt, quia uoluptatibus, & turpi otio dediti id negligunt, aut ob uilem rerum, atque abiectam conditionem aspernantur, quasi curam tantorum principum indignum sit, ad regulam naturæ descendere. Atqui diuinam naturam cognoscere quæq; exquisitissime, posse ualidissime, uelle optime, & quæq; ex se producere, latissime a' Platone demonstratum est. Ergo dii, nec ignorant officium esse suum, ut iis, quæ produxerunt, & quasi domum quandam, atque familiam sibi constituerunt, prouideant, neque non possunt, nihil enim diuinam superat facultatem, & qui produxerunt, quod maius est, iidem prouidere etiam possunt, quod est longe minus, neque nolunt, siquidem non uoluptate, siue ignauia negligunt, quasi ueternosi quidam, & ad nullius rei usum accommodati, nec rerum naturæ paruitatem aspernantur. Quippe homo, summum inter omnia naturæ animantia locum tenet, & naturæ suæ nobilitate cūcta excellens mentis suæ iudicio deum cognoscit, & colit. Quapropter, merito curam, charitatem, gratiam, consequi apud deum, dignus est. Tum si Deus mundum uniuersum tuetur, & curat, partibus etiam consulat, oportet. Ita enim natura comparatum est, ut bene esse uniuerso non possit, nisi partes etiam sint recte dispositæ. Non medicus, non gubernator nauis, non dux exercitus, non paterfamilias, non rector, moderator'q; reipublicæ, non quiuis alius ratione, consilio'q; aliquid agens, grauiora negotia administrat, leuiora contemnit, sed tum demum suo quisq; officio fungi arbitratur, cum singulis studio, & diligentia, ut cuiusq; ratio poscit, incumbit. quod si homines ne leuiora quidem prætereunt, profecto' nec deos existimandum est exigua quæq;, ac minima negligere. Neq; uero animis laborant, aut a' beatissima, quam degant, uita, declinare uidentur, cū munere diuinæ prouidentiæ funguntur. Nam difficultates, quæ hominibus in administrandis rebus suis occurrunt, & non mediocres sæpe dubitationes afferunt, ita ut post longam, diuturnam'q; cogitationem, uix quid commodius sit, statuere aliquando possint, in diis non sunt. Omnia apud eos facilia sunt, nulla illic dubitatio, nulla difficultas. agūt semper, quę sciunt meliora esse, quippe omnium rerum cognitionem' habent, quando & creatores omnium sunt, & ipsi sese intelligunt, & ad se uertunt. Non exitum rerum spectant, non sedulo negotiis, ut nos facimus, incumbunt, donec finis sequatur, sed ut author reipublicę constituendæ, cōditis, ac promulgatis legibus, quæ quid cuiq; tribuendum sit, iubent, & negotio omni magistratibus delegato, quiescit, sic deus, qui hanc mundi compagem, & genus hominum cōdidit, longe quidē dignius, cum omnē actionum nostrarū rationē animo proficisci, & partim uirtutibus, partim uitiis superare perspexisset, adhibuit curam, ubi, & quomodo quæq; pars posita, uirtutē uitio superiorem facillime exhiberet, & qualis, quę'q; facta, quē locum reciperet, quā sedē, quā iuris actionem mereret'. Morū aūt, officiorum'q; causa uolūtatibus hominum dedit, atq; arbitrium instituit liberum, scilicet boni, mali'ue authorē, utcūq; sponte elegerit. Nō enim instar tabellę, in qua nihil sit scriptum, animā Plato cōstituit. Siquidē, hac ratione libertas arbitrii tolleretur, sed ita, ut a' primo rerū obtuitu, possit ipsa suo actiuo principio assentiri obiectis, & utri parti maluerit hærere, sic'q; in ea facultas sit eligendi, seu uirtutem uoluerit, seu uitiū. Immutātur igitur sua sponte, quæ uim hanc animæ possident, cum intra se causam habeāt, quare mutētur, immutata'q; tēdūt fatali ordine, atq; lege, uel ad locum superum, honestum, & felicem, uel ad manes, & loca infera, utcūq; pro uirtute, aut uitio digni fuerint. Atq; hæc iustitia est deorum superum, quam nemo unquam uitare potest. Nec est quisquā, uel humilitate sua ita humi defixus, uel excellentia ita in cœlum erectus, ut eā diffugere potens sit. Vos, qui Deos humana curare minime putatis, sic habetote. Nullum locum diis immortalibus incognitum, nullum inexploratum esse. quod siue hic māseritis, siue profundissimas terræ cauernas subieritis, siue aliud quoduis diffugium, atq; latibulum quæsieritis, haudquaquam latere poteritis diuinum illum

oculum, æternum, atq; peruigilẽ, nec pœnas uobis iuste debitas euitare. Hæc Plato iisdem fere uerbis, quibus Dauid noster diuinus propheta locutus est. Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. Quid igitur ab ore hominis gentilis accipi posset, ad nostram religionem accõmodatius? Quid ea præsertim ætate dici potuisset præstantius, atq; diuinius? Nã cũ cæteri deos immortales sua dũtaxat curare, res uero humanas, ui quadã naturæ regi, gubernari'q; existimẽt, quod crimẽ etiã Peripateticis obiicit, solus Plato, nõ aliter fere, q̃ nostræ religionis doctores fecerint, loq de ꝓuidẽtia uidet. Improboꝝ, inqt, hoĩum cõmoda, proborũ'q; incõmoda, qũo possunt opinionẽ prouidentiæ iustã, intemeratã'q; infringere? qñ primum nulla res humana dici ꝓprie bona, aut nostra potest, nisi quæ in nostra potestate ꝯstituta sit. Tũ singula ordĩata sunt ad salutẽ, pulchritudinẽ'q; uniuersi, ex quo fieri põt, ut pars uario modo faciat, aut patiat. Quoties id pro totius cõmodo fit, cuius cura apud deũ præcipua est, partibus aũt singulis singuli rectores, & quasi tutores delegati sunt, q oĩa ad unũ finẽ dirigant, hoc est salutẽ uniuersi, Ita.n. partibus quoq; simul cum toto ꝯsulit, nec iactura huius, aut illius particulæ facere põt, ne partibus bene sit, cum toti optime cedat. Finis tamẽ, ut dictũ est, salus est, & cõseruatio totius, & pars quæq; quãtacũq; est, eo spectat, ut seruet uniuersum. Siqs ergo fortunæ aduersitatẽ cõqueritur, meminerit, se non sibi solum natũ esse, sed reꝝ uniuersitati, immo potius illi, q̃ sibi, natura'q; ita cõparatum esse, ut quæ nobis incõmoda accidũt, hæc uniuerso cõmoda sint, quod ortus nostri præcipuam sibi partem merito uendicat. Itaq; æquo, ac tranqllo animo sua incõmoda ferat, ne cũ Deo pugnare, more illorum gigantũ, uideat. Cõmoda aũt improborum hominũ, non magis præsenti solatio, q̃ futuro dolori ascribenda sunt. Quæ enim uel fortunæ facilitate, uel aliqua industria possedere, miserabili sæpe exitu amittũt, nec diffugiũt pœnas illas, quas diuina ꝓuidẽtia comites, & quasi satellites quosdã, atq; lictores secũ habens, oĩa perlustrat. Patitur qdem sæpenumero diuina ꝓuidentia, plura improboꝝ hominũ cõmoda, sic enim agi necesse est, ne quod uniuerso sancitum a Deo, atq; decretũ est, irritũ fiat, & quasi improbet, quod optime ꝯstitutũ fuit, sed repẽdit tandem fatali necessitate primũ bonũ ultimo malo, & quo plenius bonum præcessit, eo grauiori supplicio compensat. Nihil igitur a deo negligit, nihil fortunę temeritati relinquit, sed oĩa diuina prouidẽtia gubernant. Hæc sunt, quæ Plato de ꝓuidentia disseruit. Aduersarius uero tantum uiꝝ maledictis incessere non erubescit, quasi prouidẽtiam negarit, & Aristotelem ita laudare, quasi non secus de ea senserit, q̃ nostra religio. Atqui Platonici illud in primis Aristoteli obiicere cõsueuerunt, q; male de prouidẽtia iudicauerit, qua in re, dum Aristotelem tueri Peripatetici uolunt, non audent dicere, Platonem prouidẽtiam negasse. Quis enim in re tam aperta mẽtiri ausit? sed Aristotelem, modo quodam, posuisse prouidẽtiam conant ostẽdere. Quippe Alexander Peripateticoꝝ facile post Aristotelẽ princeps ita loquit. Conabor ostẽdere eos, qui Platonis disciplinam sequuntur, sibiq; ꝑsuasum habent, nihil ab Aristotele de prouidẽtia dici, parũ explorate de hoc philosopho iudicare, & nihilo minus obiurgator noster, quasi oĩbus doctior sit, Platonẽ, nec dixisse quicq; de prouidẽtia, nec eam probasse contẽdit, & clamat.

Quomodo Plato, de fato locutus sit.
Voluntatem humanam liberam esse, & necessitati fati minime subiacere.
Chaldæos, omnia stellarum motibus tribuere.
Libertatem arbitrii nostri potius esse seruitutem.
Quam potestatem habeant superiora in corpora humana.
Pulcherrima sententia Iamblichi Platonici de duabus animis.
Platonem, duobus modis accipere prouidentiam.
Pulcherrima Procli s̃nia, quomodo deus intelligat, & quod diuina cognitio necessaria nõ tollit rebus contingentiam, & propriam naturam.
Aristotelem nomine quidem fati usum, sed quid ipsum sit, non dixisse.
Concordiam partium mundi causam esse, quod & locis, & temporibus diuersis eadem sæpe contingant.

Caput IX.

M Axime uero auget calumniam suam, cum Platonem de fato reprehendit, quasi fatali necessitate fieri cuncta uoluerit. Enimuero Platonem fatum ponere non diffiteor, quemadmodum etiam Aristotelem facere manifestum est. Neuter tamen eorum, ita de fato sentit, quasi omnia necessario fieri uelint, sed locum potestati no

stræ amplissimum relinquūt, permulta'q; esse, quæ fieri possint, arbitrantur, nulla fati necessitate obstante. hinc possibilis, contingentis'q; nomen usurpatum est. hinc honores, præmia, merita iis, qui uirtuti operam dederint, proponunt. Contra uero, iis, qui uitam improbe egerint, cōtumelias, damna, supplicia, quibus rebus refertum est opus Platonis, quod de legibus luculentissime scripsit. Vult enim eum, qui ultro peccarit, nulla necessitate actum peccasse. Alioquin, quo pacto pœna afficiendus esset, qui aliunde cogeretur ad peccandum? De consilio etiam capiendo, plura præcipit, ut dictum iam est, & precibus, uotis'q; locum tribuit, quibus deus placatur, conciliatur, inuitatur, quapropter liberum seruatur arbitrium, & potestas uolendi, nolendi'ue non tollitur. Priuationi uero accidenti fortunæ, casui, causam in rebus materialibus tribuit. At in rebus diuinis, intelligibilibus, immaterialibus, & perpetua illa æternarum, & immutabilium causarum, & rerum serie, in ratione etiam naturæ uniuersali. qua semper eodem modo quæcunq; proueniunt, tum in perfecto, atq; ordinato administrandi modo, & lege diuina, qua optime omnia, & pro sua natura absolute seruantur, atque reguntur. In his inquam, si fatum quis esse dixerit, abutens nomine, quamuis supra omne fatum sit, nequaquam ab utriusq; philosophi sententia discedet. Hanc tamen rerum dispositionem Plato Adrastiam appellare solet in superioribus, intelligibilibus'q; substantiis, ac etiam legem Adrastiæ, ut in Phædro, necessitatem autem in intellectualibus, & matrem parcarum, ut in libris de Republica. Himarmenen uero, hoc est fatum, in naturalibus, sensibilibus'q;, ut in politico, Protagora, Timæo. In hac tripartita rerum ratione, omnis natura consumitur, prima'q; parte intelligibili, secūda intellectuali, tertia naturali continetur. Extrema quoq; habet, & medium, atq; ordo his datus, & per cuncta discurrens, in intelligibilibus quidem omnino, insensibilibus uero, quoad eius capere possunt, immutabilis, & ineuitabilis permanet. Vnde a' rerum ineuitabili ordine, Adrastia nomen accepit. Necessarius etiam hic ordo est, sed non, ut talis necessitas sit, quæ omnia superet, & quasi per uim trahat, adimat'q; uitæ nostræ libertatem arbitrii, & potestati illi nostræ aduersæ tur ex se promptæ, & mobili. Non sic Plato censet, sed legem quandam diuinam esse arbitratur innatam omnibus, quam legem Adrastiæ tribuit in Phædro, cum inquit. Lex Adrastiæ est, ut quæcunq; anima comes deorum perspexerit aliquid ueritatis, hæc ad alterum usq; circuitum inoffensa insistat, & si semper id agere potest, semper manet inoffensa, Sed in politico, Saturno eam legem ascribere uidetur, cum dicit, Lex erat Saturni temporibus, quæ adhuc apud Deos est, Ioui in legibus dat, ut hospes ille Atheniensis loquitur, hunc iustitia sequitur, uindex eorū, qui legem diuinam præuaricati fuerunt, Fato assignat in Timæo, cum ait, Leges'q; his fatales aperuit. Minime igitur Plato uidetur a' prouidentiæ ratione discedere, cum hanc legis rationē docet optimo ordine distributam, stabilem, indissolubilem, quantum subiectarum rerum ratio patitur, quæ rebus indeterminatis terminum, inordinatis ordinem affert, Sicuti Boetius quoq; libro de consolatione, ex Platonis sententia, de fato scribens, bifariam distribuit. Nam de exquisita rerum intelligibilium, diuinarum'q; dispositione differens, quæ ex principiis prouidentiæ immobilibus proficiscitur, eam immobilem esse refert. Contra uero de ea agens, quæ inde ad nos profluit, Fatum esse dispositionem confirmat, rebus mobilibus inhærentem, per quam prouidentia suo ordine, quæq; connectat. Itaq; inter fatum, & prouidentiam, quid intersit, non re potest, sed ratione distingui. Adrastiam necessitatē parcas, quibus nomina Clotho, Lachesis, Atropos, poetarum etiam libri nominant. Sed quid quodq; eorum sit, & quem usum præbeat fato, aut qua ratione eidem iungatur, explicare, hoc loco, nō est necesse, nisi hoc solum de parcis, ne eas quidem necessitatem omnino rebus humanis afferre, quanquam enim uim quandā ineuitabilem habere uideantur, ut apud Homerum est.

Mortalis nemo fugiet decreta sororum,
Improbus, atq; probus debent sua corpora morti.

Nec ipse tñ uim, & necessitatem ineuitabilē inferunt, qđ idem Homerus alio loco, fateri uidet Ne contra Parcas manes trudaris ad imos. Fatū autē, de quo nunc agimus, Plato in Timæo naturam quandam de creatore pendētem esse dicit. postq̄ enim uniuersi naturā, & aīas boīum pductas ætheriis uehiculis iūctas exposuit, tū leges iis aperiri fatales narrat, seriē scilicet, atq; ordinē reꝝ, quem creator ꝯstituit, atq; cōseruat, neq; uero animas ipsas, quatenus animæ sunt, his legibus obtemperare fas est. Præstantiores enim sunt, quādiu mentis ratione uiuunt, & prouidentiæ lumine apud summum deum fruuntur, sed corporea uehiculorum natura, & sorte, qua ad colendas, gubernandas'q; terræ partes ducuntur, fato uulgari subiiciuntur. Quamobrem nō ante quàm uehicula sibi iuncta acceperint, sed post audiūt leges illas fatales, quibus corporum

statum, &

statum, & gubernatiōem sortiuntur. Plato igitur naturalem cœlestium corporum reuolutionē primam tribuit fato, tum ipsorum corporum dispositionem, quorum eiusmodi motus propri' est, eodem refert, atq; etiam animas, quæ ad generationem descenderint, Quam sententiam apertius in politico exponit. Cū mūdum uoluebat, inquit, fatum, innatus'q; appetitus, Vbi certe fatum id uocat, quod propinquum res sensibiles mouet, idem'q; de prouidentia pendet diuina, plures etiam ex posterioribus, & maxime, qui astrologiæ operam dederunt, Chaldæos, atq; Aegyptios secuti, hoc idem fatum esse declarant, siquidem astrorum dispositionem, fatalem dicunt, qua quispiam, uel conceptus, uel natus extiterit. Chaldæi enim, ut Philo, de quo supra mentionem fecimus, narrat, astrologiæ studiosissimi, omnia stellarum motibus subiecerunt, eorum'q; modo, & genere, cuncta, quæ mundus complectitur, geri, atq; seruari putauere, sed Plato diligentius rem hanc rimari uidetur, quandoquidem nō modo causam cœlo tribuit, uerum etiam ipsum cœlum ad diuinam prouidentiam refert. ut inde depēdeat. Quippe in eodem politico inquit, rerum omnium opificem, gubernatorem'q; post rerum omnium absolutionē, generationem'q; animarum, quasi claui gubernaculo dimisso ad suæ excellentiæ culmen reuertisse, cum scilicet iam alteri motus principia delegasset. Item paulopost, Deum dicit interdum omnia lustrantem adesse, una inuoluendo, regendo, & dirigendo hoc uniuerso, interdum laxare, cum iam circuitus debiti temporis modum compleuerit, tum rursus hoc sponte sua uersari, labi'q; in deteriora. quippe quod animal est, & prudentiæ compos institutum ab eo, quod constituit, ita Plato perspicue, manifeste'q; diuinam prouidentiam prædicat, naturam'q; uniuersi, ac motum illi adnectit, & subiicit, cum scilicet appetitu innato, & desyderio, diuinitatis hoc ad summum illud bonum spectare, moueri'q; perpetuo, & æquabiliter fatetur, quod si modo insistere, modo desistere dicit, id iam declaratum est, communi consuetudini concessum esse, ut quod non nisi ratione distingui potest, id sensu præsentiæ, & absentiæ percipiatur. Sed quanta uis huic, uel appetitui, uel desyderio, seu cupiditati sit, exponens Plato in Cratyllo, sic percūctatur. uinculum, quod facit, ut quoduis animal, usquam permaneat, utrum potius erit, necessitas'ne, an desyderium? Longe, inquit Socrates, desyderium potius erit, Sed hoc idē alia ratione, necessitatem in Epinomide uocat his uerbis. Hæc animi mente præditi, necessitas, præclarissima necessitatum omnium fuerit. quippe cum ipse imperans non seruiens iura det. Cum enim omnia bonum appetant, quæ æterna quidem, aut perpetua sunt, & quod gētiles illi corpus beatum uocant, id'q; animæ iungunt adhuc synceræ, hæc, utpote, omni errore uacantia, summum primum, & uerum bonum illud semper aspiciunt, nunquam ab eo declinant, immutabili constantia id appetunt, eoq; assidue fruuntur, & una felicissime uiuunt, summa uideli, cet necessitate, in primis'q; diuina, illi deuincta, & arbitrio libero, idest potestate in utrāuis partem omnino soluta. Nam libertas ista arbitrii nostri, potius seruitus dicenda est, necessitas illa felicitatem, ueram'q; libertatem complet. Nos autem quoniam in uices naturæ singularis fortuitas, ac temerarias magna ex parte retrusi sumus, nihil constanter, aut solide agimus, sed aliás recte, aliás non recte, in eligendo, uel iudicamus, uel deliberamus. Interdum quod uidetur bonum, non quod est, quasi bonum eligimus, & interdum meliora, interdum deteriora anteponimus. aut enim ratio, qua nescio quid diuinum in nobis est, & quę fatali necessitati nequaquā subiecta est, ut alterum necessario eligat, uincit temeritatem, aut temeritas superat non sine detrimento rationem. Superatur enim hoc modo, & uincitur a' motu superioris corporis, hoc est, Dei, atque ita fato subiicitur, ut a' motu cœlesti ducatur, & necessariam subiectionem rerum inferiorum communem patiatur. Ducit hæc secum eam animæ partem, quam superauit, mentem dico, & uoluntatem, quæ suæ naturæ ratione, actioni cœlestium corporum subiectæ non sunt. In his enim duntaxat uirtutibus animæ, quæ instrumentorum corporeorum actus sunt, illa operantur, quod nostri etiam doctores facile concedunt, eodem modo, quo Plato, qui motum cœlestium corporum uim habere in naturalia corpora euidenter, ac per se dicit. In uirtutibus autem, quæ corporeorum instrumentorum actus sunt, euidenter quidem, sed per accidēs, non per se, quoniam huiusmodi uirtutum actionem tolli necesse est, quoties instrumenta deprauantur, uelut oculus conturbatus, cernere recte non potest. At in mentē, ac uoluntatem, quoniam actus instrumentorum corporeorum minime sunt, neq; euidenter, neq; per accidens uim ullam habere. Ex quo fieri, ut humanarum electionum, siue actionum per se causæ non sint, per accidens tamen in mentem etiam, ac uoluntatem posse aliquando agere, quatenus mens, & uoluntas ab inferioribus uirtutibus, quæ instrumentis corporeis egent, uisa recipiunt. quippe siue phantasia, quam latine imaginationem dicimus, siue memoria turbata sit, confe-

stim actio quoq; mentis turbatur, unde diuersi errores in eligendo, deliberandoq; contingunt, ne assequi commoda, atque honesta possimus, siquidem iudicium rationis peruersum habemus, quod integrum seruare iam poteramus. Erat enim in potestate nostra siue affectus, siue passiones moderari, & resistere obiectis ratione aduersis, ac uim animi inoffensam tueri, qua imaginamur, atque meminimus. Hæc nostrorum sententia est. Iamblichus autem eorum, qui Platonem sequuntur, decus, cum tueri liberum arbitrium uellet, & resistere Aegyptiis, qui ad stellarum motus omnia referunt, eiusdem fere sententiæ est, & licet diuersis uerbis, tamen idẽ significantibus utitur, etsi ætate longe antiquior sit, hic duas esse animas in homine dicit, quarum altera a primo intelligibili descendit, creatorisq; sui uirtutem repræsentat. hæc intellectiua est, altera, quæ a diuina cœli reuolutione corporibus impartitur, ad usum corporeorum instrumentorum accommodata, hæc sensitiua est. hanc, quæ a cœlo datur, sequi, inquit, circuitus, & momenta cœlestia, reliquam, quæ ab intelligibili proficiscens, intelligibiliter inest, naturæ appellationem excellere, & huius animæ nobilioris ratione fieri fati solutionem, ac ad deos intelligibiles reditum. Itaq; non uinculo inexplicabili, quod fatum uocamus, omnia constringi, habere enim animum uim suam, quo in intelligibile ducatur, discedat ex generabili, iungatur cum ente, atque diuino. Et paulopost. Est etiam, inquit, alterum animæ principium, quod naturam, & omnem hominis intelligentiam superat, quo & diis coniungi, & ordinem, dispositionemq; mundi superare, & uitam æternam, deorumq; supcœlestium gratiam adipisci possumus, hoc eodem principio, nos etiam soluere possumus. Cum enim pars, quæ in nobis est præstantior, agit, nosterq; animus ad præstantiora reducitur, tum separatur omnino ab iis uinculis, quibus erat in generatione deuinctus, discedit(q;) hinc liber ad statum honestiorem, uitamq; longe perfectiorem pro hac imperfectiore commutat, & felix ad alterum cultum, primo relicto, transfertur. Hæc cum ita sint, dic, obsecro te, an Plato, quiq; eum secuti sunt Platonici, libertatem arbitrii tollant, fatoq;, & necessitati omnia subiiciant, an contra, nihil unquam ab his planius, nihil clarius, nihil dilucidius, atque apertius dictum fuerit, quam animabus, quæ recte, & cum uirtute uixerint, reditum ad cœlum, & uitam beatam patere, contra uero, iis, quæ relicta uirtute, uitiis, atque sceleribus contaminatæ sunt, pœnas, atq; supplicia parata esse, quæ uitæ contagionem uicerint, iustas, quæ uictæ sint, iniustas appellari? Quapropter creatorem, Plato ait, certis legibus monstrasse, quibus officiis felices euaderent, quibus facinoribus miseræ, ne uitii futuri culpa ascribi sibi a mortalibus posset. Virtus enim libera, suiq; iuris est, inquit, hanc ut quisque magis, minusue coluerit, ita magis, minusue excellet. Nullam prorsus esse necessitatem dicit, quam homines uitam, & mores hoc potius modo quam illo instituant. Non enim uos, inquit, fata sortientur, sed uos fata uobis deligetis, uelle semper animas, quæ meliora sunt, affirmat, sed interdum deteriora eligere. Volunt nanq; semper deum, & iura sequi, ut in Timæo dicitur, qui semper iura, & nos sequi uelint, nec tamen semper sequuntur, ut in Gorgia declaratur, ubi uoluntas uera ab ea, quæ mendosa est, distinguitur, de qua nos etiam superius diximus. Cæterum, satis eos admirari non possum, qui ita fatum abhorrere, ac formidare uidentur, quasi inde necessitas in rebus humanis sequatur. prouidentiam autem, & prædestinationem, siue præscientiam diuinam, quæ omnia in Deo ponimus, suspectam non habent, nec uerentur, ne hinc uoluntates, & officia, & omnes hominum actiones prouenire necessario uideantur. Cur enim magis a fato, q̃ ab his, uim fieri rebus humanis suspicemur? Nam quod a Deo præscitum est, sic fieri oportet, alioquin frustra eum præscisse diceremus, falsaq; esset diuina cognitio, Simili modo, quod prædestinatum est, ita ut prædestinatum est, necesse est euenire. Etenim posita causa p se, ac necessaria cuiuscunq; rei generabilis, & corruptibilis, necessario omnia erunt, quemadmodum Aristoteles quoq; libro sexto de rebus diuinis, ostendit, q; si rerum omnium causa per se, ac necessaria, atq; æterna, cognitio, ac prouidẽtia dei est, pfecto necessario oĩa fient. Verum non ita est, quod Aristoteles etiam satis, eodẽ loco exposuisse uidetur, cum & rationem contrariam soluerit, & locum accidenti reliquerit. Plato quoq; eiusdẽ sententiæ est. Siquidem res uniuersas, diuina prouidentia geri, ducique ad suum finem, & bonũ existimat, sed non omnes, necessitate astringi, uerum esse aliquas, quæ in potentia sint ptradictionis. Et quoniam summa, & caput rerum omnium, perfectio uniuersi est, hæc autem non in simplicem rerum naturam, sed multiplicem, uariam, ac multiformem consumitur, ideo aliquibus rebus causas necessarias, quibus necessario essent, aut fierent, datas esse, aliquibus non necessarias, sed contingentes, ut contingenter pro suæ naturæ ratione euenirent. Duobus itaque modis prouidentiam accipit, uno modo pro ordine ipso rerum, ac dispositione, aut etiam ordinis

ipsius

ipsius, dispositionis'q; causa, quę prima, & princeps causa omnium entium est, altero pro actus secundi executione, & quasi perfecto, absoluto'q; officio, proficiscente a' causis secũdis, & mediis, atq; etiam singularibus, Quem actum non semper, aut necessario consequi effectum, cum fieri aliquando possit, ut causa secunda impediatur. Quo circa esse euenta per accidens, & contingens, & fortunam, & casum, & reliqua supradicta, eodem plane' pertinet, quod de generatione opinatur. Non enim rerum omnium generationem immediate a' primo effici Deo, ne omnia necessaria sint, & diis æquipesari uideantur. Sic enim creator de reliquis animantibus procreandis, deos nuper creatos affatur in Timæo. Nam si a' meipso facta essent, Deorũ uitã possent adæquare. Ne igitur id sequeretur, sed defectus, corruptio, priuatio, accidẽs, cõtingens, suũ haberẽt locũ, & uniuersum oibus, quoadeius fieri posset, speciebus, & graduũ sõnibus, perfectum, absolutum'q; redderetur. Properate, inquit, ad animantium mortalium procreationem, Sic igitur Plato ab ea opinione quamlongissime abest, ut omnia fieri necessario arbitretur. Quamobrem Proclus Lycius, uir eximiæ, singularis'q; doctrinæ, in hunc modum necessitatem exponit, siue eam prouidẽtiæ, siue prædestinationi, siue fato tribueris. Deus, inquit, res diuisibiles indiuisibiliter intelligit, quæ in tempore sunt, sine tempore, non necessarias, necessario, mutabiles, immutabiliter, lõge omnia melius, quam ordo ipsorum, & satio postulet. Nam si omne, quod in Deo est, modo quodam peculiari, & diuina natura digno, est, Rerum etiã huiuscemodi cognitionem, rationem esse naturæ non caducæ, & labilis, sed excellentissimæ, atq; inauditæ, manifestum est, unita igitur, & impassibilis earum rerum cognitio erit, quæ multiplices, & passibiles sunt. Itaq; licet res, quæ sub cognitione cadit, partibilis sit, diuina tamen cognitio, etiam partibilis, rei impartibilis est, & quamuis res ipsa mutabilis sit, aut contigens, aut indefinita, illa tamen immutabilis, necessaria definita est. nõ enim extrinsecus, pro rerum deteriorum natura suam cognitionem recipit natura diuina, ex quo fieret, ut qualis res cognita natura sua est, talis eius cognitio haberetur. Sed hæc deteriora iuxta definitam deorum naturã indefinita sunt, & iuxta immutabilem mutationem patiuntur, & impassibilem tiotã, passibiliter, in temporalem, temporaliter se cipiunt. quippe deteriora digredi de melioribus possunt, sed meliora, hoc est deos admittere, quicquam ex deteriobus, nefas esset. Ex his facile solui ea ratio potest, quæ probare uidetur cognitionem Dei, necessitatem rebus afferre. Etsi enim diuina cognitio necessaria est, naturam tamen singulis distributam non aufert, itaq; quod cõtingens est, suam naturam seruat, quanquam in deo nihil contingens, sed cuncta necessaria & sint, & intelligantur, nec sequitur, ut quod a' Deo præscitum, aut prædestinatũ est, necessario fiat. Præsciẽtia enim, siue prouidentia diuina causa præ se est, ut hoc necessario, illud contingenter fiat, nec deum frustra præscisse aliquid, aut prædestinasse dicendum est. erit enim, quod nouit, futurũ, seruata tamen natura, quam rebus quibusq;, siue necessariis, siue contingẽtibus dederat, siquidem deo non modo effectus rerum, sed etiam causæ ipsę, & omnes essendi modi subiecti sunt. Quapropter non sequitur, si a' Deo regunt' gubernantur'q; uniuersa, aut necessario omnia effici pessundari'q; arbitrii libertatem, aut frustra pleraq; a' rerum conditore prouideri, et cum fatũ prouidentia quædam sit, ne ipso quidem hæc tolli manifestum est. Nam & si fatum immutabile est, utpote diuinę prouidẽtiæ dispositio quędã generalis, a' causa scilicet immutabili proficiscens, tamen cum res subiectæ mutari uarie possint, & causæ mediæ, nequaquã perpetuę sint, factum quoq; ipsum mutari una' cum rerum, causarum'q; imbecillitate necesse est ut sæpe quod futurum eẽt, nõ fiat, uel cõsilio, atq; industria hominis, uel aliqua naturę causa efficaciore. Quo circa Boetius fatalem rerum dispotionem dicit, non modo ab immobilibus prouidentiæ initiis proficisci, ideo'q; immutabilem esse, uerumetiam rebus mobilibus inhærere, facit enim rerum ipsa mobilitas, ut quod sua ratione perpetuum, uniuersale'q; est, id in agendo, & generãdo singulare fit, & uario modo cõtingere possit, quo fit, ut accidentis, contingẽtis'q; rationem rerũ natura sortiat'. Hinc apud Synesium, uirum doctrina illustrem, rex Ægyptiorum, idem'q; (ut ille ait) propheta, & diuinarum rerum peritissimus, cum imperium Osiri filio traderet, admonet eũ, ut Typhonem fratrem e' medio tollat, quasi pestem quandam, & fatum iniquum. Fratrem tuum, inquit, si recte sentis, remouendum cura, ut tuum, Aegyptiorum'q; omnium fatum aduersum occupes, & consilio ne inuadat, prohibeas, licet enim, ac fieri potest. Possem multa quoq; alia ad hunc locum pertinentia, tum Platonis, tum aliorum, qui ab eius disciplina fluxerunt, in medium afferre, de prima causa, & productione, gradu, ordine, dispositione, cõmunicatione etiam bonitatis ad res omneis, atq; earum differentia, & similitudine, tum quæ magis, & quamobrem bono, & necessario participant, & quæ minus, & quare minus participant,

paulatim deducto in malum discessu, ac lapsu, tum etiam latius, unde accidens, continges, possibile, & reliqua his similia extiterint, & quomodo simul hæc, & bonitas summa seruantur, & manent, & necessitas rerũ superiorum potestati nostræ nulla ex parte repugnat. Verum ne longior sim, quàm à principio constitui, hæc missa faciam. Nam quæ de fato, Platonis sentẽtia dicenda erant, quãtum pro loci, & temporis ratione licuit, diximus satis. Aristoteles autem usus quidem nomine fati est, sed quid fatum sit, minime declarauit. Videtur tamen ipse quoq; naturam fatum uocare, sed longe aliter, quàm Plato. Etenim si Alexandro eius expositori adhibenda fides est, fatum iuxta Aristotelis opinionem, non in substantiis æternis est, non in iis, quæ semper eodem modo fiunt, sed duntaxat in rebus, generationi, corruptioni'q; subiectis, & natura aptis ad mutationem oppositorum, ut non omnis natura, sed singularis tantummodo fatum contineat. Artem uero, arbitrium, omnem hominis rationem fato solui, uidetur existimare. Fatum itaq; sentẽtia Aristotelis, non omnem complecti naturam, sed eam tantummodo partem, quæ generatione, ac corruptione uarietur, idem'q; esse, quod ipsam partem naturę, & neq; naturam, neq; fatum esse necessaria, sed ut præter naturam, sic pręter fatum, multa euenire à diligẽtioribus eius expositoribus accepimus. Nec uerba eius ex primo Meteorol libro, ab hoc dissentire uidentur. Horum, inquit, omnium causa ponenda est, quod per tempora fatalia fiunt, ut in temporibus anni hyems, sic circuitus cuiusdam longi, pars hyems fit, his uerbis naturam fatum esse, dicere uidetur. hæc enim fatalia sunt, hyemis, & reliquarum uicissitudinum tempora, quæ quãuis naturales habeant redditus, non tamen tales, ut transcendi non possint. Vnde fit, ut etiam præter fatum possit aliquid fieri, uidelicet in iis rebus, quæ generationi dantur. Vt etiam qnto physicæ auditionis libro dictũ legimus, an generationes etiã sint uiolẽtæ, nec fatales, quibus contrariæ naturales sunt? Cum itaq; uiolentum, & non fatale, pro eodem accipiat, profectò quod secũdum naturam fit, idem esse, quod fatale, sententia eius exploratum est. qđ enim uiolentum, id præter naturam est, quinetiam alibi, augmenta, quę præter naturę ordinẽ fiunt, augmenta pręter fatũ, appellat, quasi certũ reuolutionũ cœlestiũ ordinẽ, fatum esse existimet, sed Plato causam ordinis, dispositionis'q; ipsius naturæ, in primis fatũ censet, & cur sæpe uariis temporibus, locisq; eadẽ eueniant, omnis'q; generatio agat, causam reddit, mũdi ꝯiunctionem, & unionem, & quasi conspirationem, ac partium inter sese omnium consensionem, atq; etiã corpus beatum (ut ille uocat) quod circũfert, & cuncta ambit, & continet. Inde initia quædã mitti ad hæc inferiora constituit, & circuitus quosdã ex astrologia stellaꝝ, ac sphærarũ adiicit, alios simplices, alios cõpositos, qbus redeuntibus, redire etiam ortus, uitas, mores, fortunas, opera, eodẽ modo, atq; iisdem, quæ olim fuerant, causis. Hæc etsi in magna fore cõtrouersia, nõ ignoro, an uidelicet fatum sit, & quid sit, & utrum ita, ut Plato censet, an ut Aristoteles, an alia quauis rõne, tñ quod ad calumniatorem spectat, satis dictũ est, quando nec utrum sit, aut non sit fatum, nec qd sit, nec tale aliqd quærit, sed Platonẽ duntaxat reprehẽdit, quod oĩa, fati necessitate constrinxerit. Ex cuius uerbis palàm fit, non ita esse, ut aduersarius scribit, sed contra, uel solum Platonẽ, uel unũ ex omnibus maxime, cũ nostra religione hoc loco cõuenire. Hoc.n. præcipue meum institutum fuit, ut non dubia ipsa discuterem, sed Platonis de huiusmodi rebus opinionem aperirem. falso'q; eum ostenderem ab aduersario reprehendi.

Quæ sit de principiis rerum naturalium, Platonis sententia.
Parmenidem, & Melissum, licet de ente intelligibili, nõ physice, sed theologice locuti sint, tamen tanq̃ de naturalibus differentes, ab Aristotele reprehendi.
Cur Aristoteles contra animi sententiam, aduersus antiquos scripserit.
Quomodo intelligatur, q; Plato naturaliũ reꝝ principia in figuras planas resoluebat, & lineas.
Argumentũ Aristotelis non ualere cõtra ponentes figuras naturales, non mathematicas.
Secundum Platonẽ, principium principioꝝ deũ nosse, & eum hoĩem, qui deo carissimus sit.
Aristotelẽ de principiorum dubitatione cum Platone consentire.
Philosophos ueteres, non ita audaces fuisse, ut rerum omnium tenere se causas existimarint.
Tãdiu seruanda doctorum inuenta, donec inueniant̃ meliora. Caput X.

Quod cum satis iam à me factum existimem, dixi enim quid Plato de deo primo, & summo senserit, quid de trinitate, quid de entium productione, quid de anima, de prouidentia, de fato. superest, ut de principiis, quæ Plato ad figurarum rationem refert, respondeam. Siquidem aduersarius, ex hoc maxime detegi Platonis inscitiam

inſcitiam aſſeuerat, quod in figuras planas rerum naturalium elementa reſoluit. Quem locum ne minus multa ſcire uideretur, argumentis quibuſdam, quæ (neſcio quo dictante) accepit, urgere conatur, & telis alienis armatus, in certamen deſcendit. Quippe argumenta, quibus Ariſtoteles aduerſus Platonem uſus fuit, non ad ſententiam, ſed ad primum quaſi aſpectú, pro ſuis ſumpſit. Addidit etiam nonnulla, quæ noſtræ ætatis expoſitores Ariſtotelis argumentationem ſecuti captioſe quidem, non tamen ſine artificio protulerunt, quæ omnia non modo apte, ſed etiam facile ſolui poſſe, progreſſus noſtri operis explicabit. Ná ſiquid ex ſe aduerſari⁹ addidit, ne reſponſione quidem dignum eſt, cum nihil habeat, quod ad aliquam philoſophiæ partem poſſit referri. Agit quidem Ariſtoteles ſemper more eorú, qui aliqua de re docent, ſermone artificioſe ſcripto, & optima ratione diſpoſito. Sentétias enim ſuperiorum authorum exponit, & q̃maxime poteſt, coarguit, ſed ſiqui in opinionibus errarunt, eorum medullitus exquirens erroré explicat. Siqui uero uerba fortaſſis ex re alia in aliam transferentes, minus proprie locuti uident̃, eoꝝ uerba ipſa parú proprie inſectatur, nec quod illi ſenſerunt, ſed quod uerbi improprietate urgeri poſſunt, conatur refellere. Quod iudicio quidem omniú doctiſſimoꝝ, ideo, ut ſupra diximus, facit, nequis, primo aſpectu ſermonis arreptus, ſentiat, quod alienú ſit à rei, de qua agitur, recta, ueraq́ꝫ ratióe. Quod autem hoc uere dicamus, uno quodá exemplo oíum maximo, atqꝫ apertiſſimo, manifeſtú faciemus. Id autem eſt, quod primo phyſicæ, auditionis libro, Parmenidi, & Meliſſo opponit. etenim quæ illi, nó ut phyſici, ſed ut theologi de ente intelligibili, ac primo principio, diſſeruerunt, ipſe quaſi de principiis, cauſis, & de elementis naturalibus dixiſſent, reprehendit, erraſſeq́ꝫ illos, pluribus argumentis conatur oſtédere. Si enim hoc in loco, ubi de ſummis philoſophiæ opinionibus agit̃, ſententiam Parmenidis, & Meliſſi, quã q̃ uerá eé exiſtimat, nec ab ea opinione diſſentit, tamen diuerſa diſſimulat, & quaſi non recte illi ſenſerint contra argumenta obtendit, profectò nemini dubium eſt, quin hic uerbis, non ſenſui obiiciat, ne imperitum uulgus uocabulis hęrens, ſeduci poſſit, ac decipi. Hunc igitur locum, ſiquis latius audire cupit, multos autem eſſe opinor, præſertim latinos, qui cum nó hēant ueterum illoꝝ opera, libenter audierint, quibuſná rationibus adducti, ea de rebus ꝓpoſitis ſenſerint, quæ non parum abſurda primo aſpectu uidentur, hunc inq̃ locú poſtea exponá, quantú ſatis eſſe iudicauero, nunc quod incepi, ꝓſequar. Nemo certe exiſtimare debet, uel Ariſtotelem peruerſe, aut imprudenter feciſſe, uel ſapientiſſimos illos uiros, qui interdú ab eo reprehédútur, ea, de quibus arguútur, ſenſiſſe. Nam quod ad mores Ariſtotelis pertinet, equidem probum illum fuiſſe uirum exiſtimo, quod uero ad doctrinam, ſciebat quidem ille, quæ ſæpiſſime à Platone præceptore ſuo audierat, eaqꝫ memoria tenebat, ſed auditorum adhuc imperitiorú ingenio humaniter conſulens, ea ꝓponebat, ut omni ex parte tutiſſime erudirentur, itaqꝫ eos, qui male Platonis uerba uel intellexiſſent, uel intelligere potuiſſent, coarguens, Platoné ipſum reprobare uidebatur. Cæterum, ut ratio, cur Plato principia rerum naturalium in figuras planas, lineasq́ꝫ reſolueret, & quomodo id Ariſtoteles reprehenderit, intelligatur, animaduertendum eſt, quod inter omnes cóuenit, tam Platonem, quàm Timęum, qui Platone uetuſtior eſt, ignem, aerem, & reliqua huiuſmodi elementa, pro materia ſecunda compoſitorum corporum ſtatuiſſe, eaqꝫ ipſa elementa reſoluiſſe in materiam primam, & formam, quod licet planè intueri, tum in Timæi libro, tum in eo Platonis ſermone, quem Timæú ſecutus, nomine eius inſcripſit. Sed quoniam forma ipſa elementorum recipi in materiam non poteſt, niſi ipſa materia ſibi indeterminate inſita habeat, ea, quæ in generatione determinátur, ideo alii qualitatibus primis, caliditate ſcilicet, ſiccitate, humiditate, frigiditate, præcedentibus quodammodo in materia hoc eſt corpore ex quali, generationem fieri uoluerunt, cuius ſententiæ Ariſtoteles eſt, addita leuitate, & grauitate, quæ cauſæ ſunt motus ſimplicis, ac naturalis. natura enim motu pręcipue notatur. Alii, quorú princeps eſt Democritus (ut Theophraſtus in libro de naturalibus tradit, ſpretis iis, qui caliditatem, frigiditatem, reliquaq́ꝫ huiuſmodi principia ponebant, indiuidua corpuſcula, quæ ipſi atomos uocant, pro primis cauſis ſtatuere. Pythagorei uero, Timęus, & Plato, figuras planas excogitarunt, uidelicet quæ ſimul & quantitatis, & qualitatis rationé ſuggererét. Cum enim authores illi qualitatum primarú cauſam, quare ignis calefaceret, aqua frigefaceret, nullam redderét, niſi quod alterum calidum, alterum frigidum eſſet, nec quicquá ulterius quærerent, hæc ſcilicet pro primis cauſis accipientes, Pythagorei exquiſitius hęc tractari cenſuerunt, ſi qualitatum quoqꝫ huiuſmodi cauſas inueſtigarét, itaqꝫ ulterius reſoluentes, ad planas demum figuras deuenerunt, eaſqꝫ cauſas eſſe priores caliditatis, frigiditatiſ'ue dixere. Quæ enim diſcernere, ac diuidere poſſent, hæc ſenſu caloris, quæ uero cóſtringere, ac ꝯdéſare,

hæc frigoris sensu efficere posse crediderunt. Figura autem etsi qualitas est, tamen ante qualitatem intelligi potest, utpote quæ de genere quantitatis deducta est. Omne enim corpus, prius q̃ quale sit, quantum est figuratum, itaq; materia prima per se incorporea est, secundū autem subiectum, corpus ex quale per se est, sed figuris uarie formatū, quod a corpore mathematico differt, quatenus ipsum materiale est, tangi'q; potest, cum scilicet corpulentia sua, quāquam non caliditate, aut frigiditate, tactui obnoxium sit. Hoc igitur secundo subiecto uarie figurato, suggeri quatuor elementorū principia uolūt, scilicet Pyramide ignis, octahedro aeris, icosahedro aquæ, cubo terræ, atq; ex huiusmodi figurarum differētiis cæteras omnes, siue uirtutes, siue potentias sequi, & uicissim mutationes, & gñationes, utputa quod ex pauxillo aquæ multū aeris generetur, causam reddunt, quod cum aquæ figuræ sint plures, icosahedris enim complentur, quoties discernunt', multa necesse est octahedra constitui, proindeq; multū aeris, qui ex octahedris constat, conflari oportet. Rarefactioni enim, & condensationi, quæ potentiæ incorporeæ sunt, causam tribuere auctionis, diminutionis'ue non probant, quandoquidem non posse fieri existimant, ut potentia incorporea superueniente, uel augeri, uel diminui ipsa corpora possint, diuidi etiam posse negant. Diuisionem enim fieri per figuram ignis, qui diuidit, non autem potentia incorporea existimant. Negant quoq; fieri posse, ut frigidæ qualitatis additione grauior corpulentia fiat, quod enim graue est, quātum, non quale esse opinantur, itaq; æqualitate, & inæqualitate censent esse diuidendū. quemadmodum igitur Aristoteles corpus exquale, quod qualitatibus subiaceat, primū fieri ex materia, & forma, finitum'q; esse statuat, profecto, ut figuram quoq; idē habere concedat, necesse est, nec figuram præcedere, qualitates sequi neget, sic Pythagorei, cum principia qualitatum quærerent, ad figuras postremo deuenerunt, non tamē figuras mathematicas, quæ longitudinem duntaxat, & latitudinem haberēt, his enim opponi illa merito possent, quæ ab Aristotele dicta sunt, sed naturales figuras, quæ cum lōgitudine, & latitudine altitudinem etiam, siue profunditatem haberent, & primę constitui in rebus naturalibus possent. Quod ita opinari se plane ostēdunt, cum materiales dicunt figuras. Quocirca cū primo de materia docēt. figurari eā formulis, & numeris aiūt, qđ Timæus in eo, quē supradiximus libro, his uerbis expressit. Principiū eoꝶ, quæ generant', est materia, ut subiectū, forma, ut ratio, ex qbus corpora simplicia orta sunt, terra, aqua, aer, ignis, quoꝶ gñatio talis est. Corpus oē ex planis est, plana ex triangulis, quoꝶ alius rectāgulus est, alius æqui cruris, alius semiquadrangulus, cum'q; reliquas enumerasset triangulorum differētias, quatuor ex his supradictas figuras constituit, quas elemētis quatuor tribuit. Hanc igitur opinionē, nihil ex iis, quæ Aristoteles obiicit, infringere potest, neq; enim ex his partem lineæ non esse lineam sequit', neq; lineam ex punctis constitui, aut magnitudinem non esse in infinitum diuisibilem, nec reliqua, quæ ex mathematica ratione obiici possent. Nec uero impossibilia illa, quæ sequi corpora naturalia dicit, ex linearum indiuiduarum positione sequuntur, non. n. lineæ ex punctis constituunt', ut in puncta diuidi possint, neq; motus a corporibus tollitur, neq; grauitas, aut leuitas, aut ullæ oēs passiones huiusmodi a rebus naturalibus, hac ratione remouentur, multo quoq; minus sequit' quicq̃ ex iis, quæ aduersarius effudit. Magni profecto momenti essent obiecta Aristotelis, si illi mathematicas figuras statuissent. Verum quoniam non mathematicas, sed naturales esse uoluerunt, argumenta illa non tam sensum coarguunt, q̃ uerbis illudunt. Ratio igitur, quamobrē Plato pro qualitatum principiis figurarum quātitatem statuerit, satis hinc manifesta est. Licet tamē, etiam aliter, hanc opinionem tueri. quod uidelicet, nec Pythagorei, nec Plato principia rerum naturalium huiusmodi triangulos tanq; rem certam posuerit, sed quēadmodum astrologi, cum causam quærerent, inæquabilis motus cœlestiū corporum, qui scilicet æquabili, certo, & ordinato eorum motui contrarius est, alii excētricos, alii epicyclos, alii reuoluētes sphæras introduxerunt, non quod uarietas ista in cœlo sit, sed quia principiis huiusmodi positis, seruari possunt ea, quæ præter rationem uidebantur accidere, cum tamē omnia cœlestia corpora orbe suo, & æquabiliter moueantur, Sic illi cū generationis rationem nullo modo seruari posse existimarēt, nisi quantitas aliquo modo prior consyderaret', & quoniam indeterminata esset, ad figurarum rationem simplicium, & similitudine, proportione'q; cohærentium aptius referretur, Idcirco figuras ita pro principiis simplicioribus posuerunt, ut eiusmodi quantitas sub notitiam suæ qualitatis, quæ certa figura est, caderet, & quanq̃ nō ita esset, quasi tamē ita esset, intelligeret'. Cuius rei (ut clarius ueritas elucescat) uidete quid Plato ipse, postquā figuras pro principiis statuerat, loquat', & quomodo eam positionem non satis certam, probandam'q; existimet. Sed si quis, inquit, aptius excogitare quicq̃ potest, ad eorum constitutionem, illum ego

non ut

non ut hostem odero, sed ut amicissimum amplectar. Et ante hæc, principium ignis, inquit, & corporum cæterorum ponimus, quemadmodũ suadere nobis probabilior ratio uidetur. Principium autem principiorum Deus norit, & homo, qui deo carissimus est. Simile quiddam ab Aristotele de huiusmodi rerum dubitatione in secundo libro de cœlo dici uidetur. Cum enim causam indagaret, cur non ea, quæ longius a' prima sphæra sunt, paucioribus motibus moueantur, ueneratione, inquit, potius dignum, q̃ reum temeritatis hunc animum arbitrari oportet. Siquis philosophandi disciplinam sitiens, exiguas etiam facultates libenter haurit in iis rebus inuestigandis, quarum dubitatione maxime teneatur. Itemq; exquirendum amplius de his est, quanq̃ parum certi habemus unde exordiamur, tam'q; remoti sumus ab euentis, quæ ipsis accidunt, nõ ita sane' audaces, ac temerarii doctissimi illi uiri fuere, ut se rerum omnium, causas cõpertas habere existimarent, sed quæ perfecte nonerant, demonstrabant, de quibus uero ambigebant, ea quanto magis poterant, probabili ratione tractabant, nec pudebat eos fateri, non oia naturæ secreta potuisse cõprehẽdere. Sic igitur Pythagorei, & Plato in exqrendis naturę principiis, ulterius, q̃ elementorum sumerent qualitates, comperire simplicius aliquid conati sunt, & quod compererunt, tandiu seruandum censuere, donec melius aliquid occurreret, quem morem, doctissimi omnes, & uetustiores, & iuniores seruauere. Aduersarius autem uiros doctissimos reprehẽdit, damnat, maledictis, contumeliis'q; insequitur, quasi ipse norit, quæ illi nesciuerunt, & liceat, in quem uelit, pectoris sui uirus euomere.

De Parmenidis, & Melissi ente intelligibili, non physice, sed theologice disputato.
Versus Parmenidis de uno ente infinito.
Eiusdem uersus de ente finito.
In ente intelligibili, ueritatem esse, In rebus naturalibus homines falli.
Res naturales, opinabiles potius appellandas esse, quàm scibiles.
Versus Parmenidis de elementis rerum.
Melissi uerba de entis immobilitate.
Disputationem immaterialis, & simplicis entis ad physicum non pertinere.
Aristotelem undecimo diuinarum rerum cum Parmenide, & Mellisso sentire. Caput. XI.

Sed iam tempus est, ut quod pollicitus sui, persoluam, ambiguã'q; apud Latinos Parmenidis, & Melissi rationẽ explicem. Erit enim (ut opinor) operæpretiũ id audiuisse, Deinde huic quoq; libro finem imponã. Cum Aristoteles rerum naturalium principia, quot, & quæ essent, inuestigaret, necesse est, inquit, aut unum esse, aut plura, & si unũ, aut imobile, ut Parmẽides, Melissus'q; dixere, aut mobile, ut physicis placet. Post, ubi nõ nulla de altera suæ diuisionis parte disseruit, aggressus est alteram, atq;, unum, & immobile eẽ ens, siue principium entium, quod positum a' Parmenide, & Melisso fuerat, refellit, positionem'q; huiusmodi, haudquaq̃ ad naturæ consyderationem pertinere dicit, nec posse principiũ esse, si unum sit, & ita unũ imobile. quippe alicuius rei, aut aliquarũ rerũ, principium esse oportere, quod principium sit, uidelicet, ut ea, quorum principium est, repræsentet, Hoc uero, nõ ita esse, si ens (ut illi dixerunt) unum sit solum. Itaq; positionem inopinabilem, ratiocinationem captiosam, falsam, inconclusam, tam materia, q̃ forma argumenti peccantem. Hanc Parmenidis, & Melissi sententiam dicit, & reliqua, quæ prætereo, neq; enĩ referre omnia necesse est, sic Aristoteles illorum inscitiam redarguere, sententiam'q; eorũ nulla ex parte probare uidetur, Verũ longe aliter res se habet, quod ut dilucidius aperiatur, repetendum paulo altius est, qđ illi docere pollicerentur, & de ea re sentirent, quam sibi exponendam statuerant, non illi naturalis disciplinæ sese professores faciebant, nec de principiis, elementis'q; naturæ, eo loco docere proposuerãt, sed de uere ente intelligibili, & primo principio sciscitabant. Quod ipse quoq; Aristoteles significare uidetur, principio statim suorum uerborum, cum dicat. Necesse est, aut unũ principium esse, aut plura. & si unum, aut immobile, ut Parmenides ait, & Melissus, aut mobile, ut physicis placet, quasi dicat, Parmenidẽ, & Melissum in physicis minime numerari. Et rursus ad extremum, ita inquit. Ens esse unum, quod impossibile sit, apertũ iam est, at (ut physici dicũt) duplex est modus, recte quidem a' physicis eos separat Aristoteles. non enim physici erãt, nec de principiis physicis, hoc est naturalibus, sed diuinis, & intelligibilibus disserebant, quinetiã ĩ iis libris, quos de eisdem rebus scripsit, & metaphysica, hoc est supernaturalia appellat, non ita eos insanos facit, ut inter ignẽ, & aquã nequaq̃ discrimen eẽ cognouerint, imo uero in libro de

generatione, & corruptione, tam ipse, q̃ eius expositores referũt Parmenidem in eo uolumine, quod de opinabili ratione inscripsit, quia uidelicet res sensibiles, & opinabiles in eo tractatur, ignem, ac terram principium rerum omnium statuisse. In eo autem, qui de ueritate inscribitur, ubi de intelligibilibus, & diuinis tractat, in qbus solis, ueritas certa præcipuaq́ꝫ cõsistit, unũ oĩa esse, dictum ab illo fatentur, tum etiã alibi idem Aristoteles plus tribuere Parmenidi uidetur, q̃ rerum naturalium ratio patiatur, siquidẽ ita inquit. Parmenides itaq; alio uidetur spectare, qua si dicat, non rem naturalem Parmenidis tractat, cum unum esse omnia asserit, sed aliud quidẽ intelligere uidetur, quomodo enim Aristoteles ignorare illos existimaret, tam uariã, atq; multiplicem rerum formam, aut saltem illud se duos pedes habere. Cum itaq; uiri illi de rebus intelligibilibus, ac diuinis, & de primo principio, uereq́ꝫ ente agerent, his uerbis utebantur, unum esse ens ipsum, idq́ꝫ immobile, & infinitum, & reliqua, quæ huic sententię conueniunt, in qua re, cum alios plerosq; uetustiores secuti sunt, tum in primis Xenophanem doctissimum uirum, qui præceptor Parmenidis fuerat. Cõuenit enim inter Xenophanẽ, atq; Parmenidẽ ens ipsum unum, atq; finitum esse, ea ratione, q unum, prius, q̃ multa esse, necesse sit, & qd cæteris omnibus causa est, ut determinentur, & finiantur, id finitate magis, q̃ infinitate describi debeat, tum etiam, quia quod omni ex parte perfectum, absolutumq́ꝫ est, suumq; præcipuum obtinet finẽ, id finitum, & finem, ac principium omnium esse oporteat. quod enim imperfectum, & indigens est, id non dum finem recepisse dicendum est. Verum in eo inuicem dissident, quod ad motus priuationem pertinet. Xenophanes enim in eo, quod motu ita priuatur, ut nunq̃ moueri possit, quietem etiam esse merito negat, quod Plato etiam facere uidetur in prima Parmenidis positione. At Parmenides cum carmine scriberet, morem secutus est uulgatiorem, & quia quæ manent, nequaq̃ moueri perspicuum est, idcirco cũ ens ipsum immobile uellet significare, manere dixit. Melius idem ens infinitum asseruit, quia eius substantia immensa est, & uirtus infinita, Ingenitum etiam eadem ratione dixit, in cæteris cum supradictis consentit. Hoc modo ipsi quoq; inter sese, cum sententia minime discrepent, usu tamen quodam uerborum contraria dicere uidentur. Afferam uerba ipsa Melissi, quibus unius entis infinitudinem, per ingeniti rationem demonstrat. Cum igitur, inquit, non genitum sit, semper, & erat, & est, et erit, nec principium habet, aut finem, sed infinitum omnino est. Nam si genitum esset, principium certe haberet, incepisset enim aliquando gigni. finem etiam haberet, desineret etiam aliquãdo esse. Cum itaq; nec inceperit, nec desierit, semperq́ꝫ fuerit, futurumq́ꝫ sit, sequit, ut neq; principiũ habeat, neq; finem, proindeq́ꝫ infinitum sit. sic Melissus, quia ens ipsum, unum principio, ac fine temporis caret, semperq́ꝫ est, infinitum esse asseuerauit, Quod a Parmenide quoq; probari uidetur, quatenus ad hanc pertinet rationem, nec infinitum solum, sed ingenitum etiam, & incorruptibile dicitur, iisdem fere Melissi uerbis, nisi quod hic uersibus scribit, in quibus translatio sæpe uocabulorum concedi solet. Ita enim inquit.

Ingenitum quando est, sit & immortale necesse,
Vnigenum, immotum, immensum sine fine, perenne,
Quod nec erat, nec erit, totum nunc esse fatendum est.
Vnum, continuum, nam quem eius dixeris ortum?
Aut quo tandem? aut unde? nec ex non ente putandum est.
Nec dici ore potest, nostra nec mente reuolui,
Quod nihil est. Nam quid post ipsum fecit oriri,
Aut prius? entis enim non sunt primordia primi.
Nunq̃ ergo, aut semper, de quo nunc dicimus, ens est,
Ex nihiloq́ꝫ nihil fieri sententia perstat.
Ergo ortus nullus. nec erit post sęcula finis.

Ita Parmenides ens ipsum unum, ingenitum, incorruptibile, infinitum, immobile statuit, finitum autem his uersibus exprimit.

Est & idem, per seq́ꝫ manens ens semper eodem.
Immotum, fixumq́ꝫ simul, uis magna necessi,
Implicat hoc circum summo quoq; fine coercet.
Quod si fine uacet, nequaq̃ dicimus esse.
Siquid nanq; deest, opus est ens omne deesse.

Nam si ens ipsum est, nec non ens, nihil desyderat, nulloq́ꝫ eget, nullo autem egens, perfectum est, perfectum quod est finem habet. nõ itaq; infinitum est. quod enim finem habet, terminum,

atq; exitum habeat, necesse est. Quo fit, ut nulla in eorũ sentẽtiis controuersia sit, ubi eadem de re ab eis disseritur, Quãuis autem apertum iam est, per ea, quæ dicta sunt, non de rebus sensibi libus, & principiis, aut elementis naturæ, sed de ente itelligibili, abstracto ab omni materia, & primo, uere'q; ente, quam formam primam appellare possumus, illos disseruisse, tamẽ, ut id eti am lõge manifestius elucesat, quid Parmenides ipse post ea, quæ dicta sunt, adiunxerit, audite.

Hactenus, & ueri mentem, intemerata'q; uerba,
Nunc res mortales, carmen quoq; sumite fallax.

Veram sententiam, & rationem, usum'q; sermonis intemeratum hic dicit eum, quem de ente I telligibili, & uere ente quisquam habeat. Sensus autem, & opiniones mortales, & sermonem fallacem rebus naturalibus tribuit, non quod in entis intelligibilis etiam consyderatione falli, decipi'q; homo nõ possit, sed quia ens ipsum sua natura ẽ, certissimę, firmissimę'q; rationis. Res enim naturales, quoniam sub sensum cadunt, & fluxæ, atq; mutabiles sunt, opinione potius cõ prehendi, q̃ scientia dicuntur. Scientia enim est cognitio certa, & immutabilis, quam habere in rebus, quæ sensu percipiuntur non possumus, sed decipi, falli, errare, ut Parmenides inquit, ne cesse est. quemadmodum etiam Plato, ea, quæ semper sunt nec unq̃ gignuntur mente, inquit, percipi posse, ac certa ratione cognosci. Contra uero, quæ semper gignũtur, nec unq̃ sunt, hæc opinione cum sensu rationis experte comprehendi. Affert deinceps Parmenides principia, siue elementa rerum, primam'q; opositionem ipse quoq; exponit, quam suo uersu flammam, & no ctem appellat, quasi lumen, & tenebras. Rarum etiam, & densum, aut leue, & graue, aut idẽ, & diuersum, & oĩno opposita dicit, quæ omnia proculdubio ad priuationem, & habitum refe runtur. Nec formæ, aut materiæ nomen ignorare uidetur, quanq̃ uocabuli diuerticulo utitur, uel carminis gratia, uel ut superiorum philosophorum cõsuetudinem seruaret, nisi, quod reor, illi etiam uersu philosophiæ præcepta tradiderint. Ita enim scribere uetustiores illi sole bant, & primum Pherecydem, soluta oratione usum legimus. Verũ animaduertite, quæ deinceps duo bus superioribus uersibus addidit.

Principio duplicem statuerunt dicere formam,
Altera sed minus est tali cognomine digna,
Quod simulans uerum, fallit mortalia corda,
Has contra aduerso posuerunt ordine metas.
Hic flammam ætheriam statuunt, raram'q;, leuemq;.
Ipsa sui similis, semper'q; sibi undiq; constat
Illic obscuram, aduersantem'q; undiq; noctem,
Incomptam, humentem, gelidam, densam'q;, grauemq;.

Hæc de principiis rerum naturalium Parmenides refert. Ens autem illud intelligibile, & uere, ac proprie ens, quod unum non solum ipse, sed etiam uetustiores philosophi, & ponunt, & no minant, quando unum, solum'q; opinatur, non sine causa, immobile esse affirmat. Ita.n. inquit.

Immotum, ualidis iniecta in finibus arcet
Vincula, principii'q; expers, finis'q; futuri.
Hinc etenim longe, finis'q;, ortus'q; recedunt,
Vera fides hæc est, nec hoc qui credit aberrat.

Et causam, quare immobile sit, reddens, ea dicit, quæ simul, & finitũ, & ĩmobile eẽ demõstrãt, Immotum, inquit, fixum'q; manet, uis magna necessi, Implicat hoc circũ, summo quoq; fine coercet, Et reliqua, quę sequunt᷑. Ita enim existimat, cũ nõ ens oĩbus careat, ens nullo ca reat, sed pfectũ, absolutũ'q; sit. qđ aũt mouetur, ea re careat, cuius gratia mouetur, necessario se qui, ut ens ĩmobile sit. quod Melisso quoq; placere uidetur, cum eo medio, quod nihil uacuũ, atq; inane sit, ĩmobilitatẽ entis conat᷑ demõstrare Eius uerba hæc sunt. Nec uacuũ ullũ est qp pe uacuũ, nihil est. ergo qđ nihil est, eẽ nõ põt, nec uero moueri ens põt. Quo enim fieri posset cũ nihil sit, præter ens ipsum. Nam si uacuũ foret quicquam, iretur ad uacuum. Sed quoniã ni hil est, quod uacuum dicitur, ideo uno ente omnia complentur, & quo ens ipsum moueri que at, cum plenum sit, nihil est. Quinetiam cum nullo omnino motu, ens mutabile omne ostẽde ret, unum, inquit, & idem sibi semper simile est. Quod autem sibi simile hoc modo est nunquã uel perire, uel augeri, uel dolere, uel alia huiusmodi mutatione affici potest. Nam siquo huius modi motu afficeretur, esse non posset. quod enim motu quouis mouetur, id de altero in alte rum mutari necesse est. At nihil est, pręter ens ipsum, ergo ens ipsum ĩmobile est. Sic igitur uiri illi locuti fuere, quos Aristoteles falsa sensisse, nec ratione quicquam scripsisse criminatur. Sed

magis, inquit, Melissi ratio importuna est, & nullam dubitationem habet. Vos iam quid Melissus, & quemadmodum dixerit, intellexistis, facile'q; iudicare potestis, an importune aliquid, & temere, uel ille, uel Parmenides disputarit, & senserit. Differunt illi quidē de ipso ente simpliciter, & forma prima immateriali, intelligibili, æterna, quæ omnem physici consyderationē excedit, sentiunt'q; ea, quæ nemo theologus negare auderet, & ea probant argumentis, debita forma dispositis. Verūtamē ab Aristotele, quasi nihil recte uel senserint uel scripserint, reprehēduntur, & quę illi de diuinis rebus locuti sunt, quasi de naturalibus dicta essent, a' physica ratione propulsantur. Quod utrum honestius distinguendo, quàm reprehendendo fieri potuisset, non equidem quæro. Sed cum ita Aristoteles uoluerit, reprehensio eius pro distinctione potius, q̃ pro tota inscitiæ doctissimorum uirorum accipienda est. Cæterum, q̃a causam hanc apud iudices agimus, ne egisse protinus sine testibus uideamur, citetur Theophrastus, alter Aristoteles. hic Xenophanem, quem Parmenides audiuit, atq; secutus est nequaq̃ inter physicos numerandum, sed alio loco constituendum censet. Nonnne, inquit, unius, & uniuersi Deum Xenophanes appellauit, quod unum, ingenitum, immobile, æternum dixit. ad hæc aliquo quidem modo, neq; infinitum, neq; finitum, alio uero modo etiam finitum, tum etiam cōglobatum, diuersa scilicet notitię ratione, mentem etiam uniuersam hoc idē esse affirmauit, nec uero Theophrastus solus hæc dicit, sed Nicolaus quoq; Damascenus, & Alexander Aphrodisiensis eadē de Xenophane referunt, opusq; Melissi de ente, & natura inscriptū dicūt, Parmenidis de ueritate, & opinatione. quod si hęc illi, quis Aristotelem hæc eadem cognita, perspecta'q; habuisse non credat? sed uoluit ut supradictum est, auditoribus suis consulere, ne forte diuinarum rerū disciplinam, ad naturalium consyderationem imprudenter transferrēt. Itaq; dissimulat uerbis in physicis, quæ duodecimo diuinarum rerū libro de primo principio aperte fatetur, cum unū immobile æternum esse dicat, & uersu Homeri, ne Parmenidis carmen usurparet, opinionem iandudum apud omnes probatam confirmet. Ita enim Homerus inquit.

» Res mala, multiplici terras ditione teneri.
» Esto unus princeps, populos cui pace regendos,
» Iustitia'q; dedit magni regnator olympi.

Epilogus libri secundi. Caput XII.

Abetis iam, quod & ipse pollicitus fui, & fidem amplissime facit non ita accipiendas esse in quoscunq; Aristotelis reprehensiones, ut uerba ipsa præsefe rre uident, sed multos iure optimo defendi posse. Quo in loco, cū Parmenidē, & Melissum, tum in primis Platonem constituendum arbitror, cuius dūtaxat gratia, ea mihi in mentem uenerunt, quæ de Parmenide, & Melisso ab Aristotele scripta in pręsentia commemoraui. Sed cum iam perspicuum omnibus sit, aduersarium frustra operam, atq; oleum, ut aiūt, in reprehendenda Platonis disciplina perdidisse, Platonem'q; non modo doctissimum, & plane diuino ingenio præditum, uerum etiam catholicæ fidei ueritati, quatenus gentili homini licuit, proximum fuisse, Iam secundi libri finem faciamus.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER TERTIVS.

Argumentis, quibus tanquam ex opinione Aristotelis usus est aduersarius, separatim respondendum esse, id'q; scholastico, & dialectico more faciendum seposito omni ornatu, atq; artificio orationis. Caput primum.

POST HAEC ALIO VOLVMINE COLLIGAM AD respondendum recte, aduersarii argumēta omnia, quæ in Platonē affert, quasi ex philosophi Aristotelis opinione, quáquam hæc loco certe illorum habenda sunt, quibus Aristoteles uir præclarus ne respondendum quidem & censet, & præcipit. Tam enim nulla in eis uis est, ut contemnenda potius, q̄ ad solutionem repetēda esse uideātur. sed cum meum his in libris institutum non id potissimum sit, ut hominē hunc errasse ostendam, quod effici sine ulla difficultate potest, sed ut grauius aliquid, & philosophādi studio dignius afferam uiris nostra ætate sapientiæ studiosis, quo eorum ingenia quamuis acuta, acutiora fortassis ad iudicandum reddentur, idcirco repetam argumenta illa, ut friuolis aduersarii rationibus aliás responsum, utile pro uiribus reddam, syllogismos'q; eius colligam, ex medio tumultu uerborum, quibus cum Platonem reprehendere studeat, seipsum decipi, labi per summos errores declarat, quāq̄ colligi eos, atq; in aliquam redigi speciem ratiocinandi, lōge difficilius, q̄ soluere est. Ita enim reprehensor hic Platonis argumentatur, ut non quid dicat, intelligendum, sed quid dicere uelit, uaticinandum omnino sit. Sed ne hoc quidem laboris recuso, modo hæc mea respondendi ratio, non nihil fructus hominibus scientiæ philosophandi deditis afferat. Exponam igitur singulas eius rationes, ea figura, eo modo, quo ipse afferri uelle uideatur, & singulis respondebo, nō aliter, q̄ ex more uulgaris disputationis, scilicet omisso sermone, ac omni præparādi, disponendi, exornandi'q; artificio, ut quisq; meæ responsionis rationem accipere, & q̄aperte argumēta aduersarii refellantur, prospicere facilius, & iudicare diligentius possit. Nec longius, q̄ necessarium sit, progrediar, nisi in authorum probatissimorum testimoniis, quæ eo afferri copiosius debent, quo quid unusquisq; uir doctrina illustris eadē de re senserit, audiuisse non modo plurimum iuuat, uerum etiam delectat, Nec uero numerum, aut ordinem capitum aduersarii prætermittā, ut si ubi nā quæq; scripserit, minus meminit, locū audiat, & ut libitū est, sua repetat.

Plures a' Platone constitui Deos eo ordine, ut secundus a' primo, tertius a' secundo, & reliqui deinceps procedant non modo consentaneum esse naturæ, sed etiam Aristotelis, & aliorū nobilium philosophorum sententia constare.
Auicennam affirmare a' prima intelligentia secundam dūtaxat prodire, illam uero producere tertiam.
Creaturam creare, duplici modo intelligi posse.
Omnia secundum Proclum a' prima causa produci, & primam causam ipsum bonū esse, & qc quid a' secundis producitur causis magis a' prima produci. Caput II.

CApite suo primo libri secundi, plures dicit a' Platone statui deos, quorum secūdus a' primo immediate, tertius a' secūdo, & reliqui ad hunc modum usq; ad ultimum processissent, atq; ob eam rem irridendum censet. Sed q̄ naturæ rationi ꝯsentanea hæc Platonis opinio de diis fuerit, cum reuelationis diuinæ adhuc tempus non esset, intelligere licet iudicio tum Aristotelis, & reliquorum nobilium philosophorum, tum sanctorum nostræ religionis theologorum, qui & ipsi eadem quodāmodo admittunt, quæ Plato senserit. Iam Auicēna (si physice loqui aduersarius uelit) a' prima intelligentia secundam solū prodire asserit, secundam autem cum ad primam se cōuertens intelligit, producere tertiam, tū deinde eandem seipsam intelligendo, animam primi orbis creare, uidelicet ea naturæ ratione, qua authore Aristotele, ab uno, simplici'q; principio, non nisi unum ꝓduci potest. Sic enim ille secundo de generatione, & corruptione libro edocuit, satisq; sibi placere significat, ut si intelligentiæ creatæ sunt, secundā a' prima, & tertiā a' secunda creatam esse necesse sit. Quod & Al

bertus cognomine Magnus idem sensisse in octauo physicorum suorũ libro affirmat, quæ cum ita ab Aristotele inchoentur, ab Auicenna, & Alberto expressius ad creationis rationem accõmodentur, Aduersarius, qui hanc Platonis de diis sentẽtiam irridendã existimat, plane ignorare uidetur, ordinem, quem in creandis rebus natura sibi proprium seruat. Si theologice potius agere uelit, sciat irrisor huius opinionis doctores sanctos, tametsi inter omnes cõuenit, oẽm creaturam ab uno principio immediate esse productam, tamen nõnullos admittere quodãmodo, ut creandi potentia creaturæ etiam possit communicari, atq; altera creatura producere alteram possit, licet non principaliter, sed ratione instrumentali in primi uirtute. Patet hoc sententia magistri sententiarũ. IIII. C. quarti libri, & diui Thomæ Aquatis, qui postea quãplura cõtra hunc illius locum argumentatus est, demum hac tuetur distinctione, Duplici modo intelligi posse creaturam creare. Aut enim ita, ut nihil præsupponatur ex parte agentis, hoc est, ut nihil aliud sit prius ipsa creatura, quomodo impossibile esse creaturam creare ait, aut ita, ut nihil præsupponatur ex parte facti, hoc est, ut nulla materia antecedat, ex qua res creanda efficiatur, quomodo possibile esse potentiã creãdi cum creatura cõmunicari. Non enim sequitur ex hoc, ut in creatura creante potentia sit infinita, cum semper ipsa creatura agat in primi uirtute, ut ministra. Ita quod theologi nostri diuinitus edocti, possibile esse cõfirmant. Philosophi, qui ratione tantum naturæ ducti, rerum omnium causam efficientem posuerant, confessi sunt, cuius opinionis principem fuisse Platonem, cõmendandum profecto est, non, ut aduersarius ducit, irridẽdum, sic Plato, & qui eum secuti sunt, sic Auicẽna, & pleriq; alii, quãuis pluribus tribuant creationem, tamen cuncta ad unum, idem'q; principium referunt, id'q; summũ, primum'q; omniũ initiũ & causam esse arbitrantur, omnia, inquit Proclus, ab una prima causa prodeunt. Rerum omnium principium, & prima causa ipsum bonum est, Omne, quod a' secundis producitur causis, magis a' primis producitur, quæ & magis causæ sunt, & secundarum ipsarum causarum productrices, sed hic aduersarius, quæ a' grauissimis philosophis, tam uehementer probantur, cum irrisione reprehendit.

Positionem Platonis de primo deo non uerbis tantum contineri, ut aduersarius ait, sed re ipsa constare, confirman'q; ratione, & sanctorum authoritate. Caput III.

Ddit positionem Platonis de primo Deo in uerbis tantũmodo contineri, nec plus quicq̃ significari, q̃ figmẽtũ, uerbalem'q; eam uocat. Ad quem eius locum, & si satis secundo pro Platone uolumine respondi, tum ex uerbis eiusdem Platonis, tum etiã ex doctorum sanctorum sententia, tamen & Augustinum, & Thomam uiros sapiẽtissimos, eosdem'q; sanctissimos adiiciendos putaui, ut latius testimonio piissimi ordinis, non uerbalem, sed perquãrealem positionem illam Platonis esse constaret. Affert sane Augustinus libro de ciuitate Dei octauo easdem, quas Plato, rationes ad ostendẽdum illud primum, quod aduersarius nihil, præterq̃ uerbum existimat. Thomas uero exponens librum diui Dionysii de diuinis nominibus, scribit de Platonis opinione hæc. Consyderandum difficultatem esse in libris Dionysii propter multa, sed maxime quia utitur modo loquendi, quo Platonici usi sunt, q apud iuniores consuetus non est. Cum enim illi reducere uellent omnia composita, & materialia in simplicia, & immaterialia, principia, posuerũt species separatas, unde hominem singularem sensibilem non esse ipsum hominem, sed participatione illius primi hominis separati singularem hunc esse dicebant, quod ut in speciebus ponebat, ita etiam in maxime communibus unum primum, quod esset ipsa essentia bonitatis, unitatis, & esse, quod deũ dicimus ponẽdum censebant, a' quo omnia per deriuationem bona dicerentur, unde illud primum nominabant ipsum bonũ, Quæ Platonicorum opinio non consonat ueritati, aut fidei, quantum ad hoc, qđ de speciebus naturaliter separatis statuit, sed quantum ad id, quod de primo principio dicebãt uerissima est, & fidei christianæ consona. Hanc a' summis theologis approbatã opinionem, hic uerbalem appellat, nec solum remotissimã esse a' christiana doctrina, cõtra doctorẽ sanctissimũ Thomam dicere audet, uerum & nihil esse omnino arbitratur.

Cultum latriæ, quem Plato statuisse uidetur, suis diis etiam ab Aristotele probari, quãquã neuter sua opinione id fecerit, sed usu cõmuni.

Latriæ nomen in usum specialem diuini cultus fideles transtulisse, cum apud gentiles non religionem, sed durius quoddam seruitutis genus significaret.

Multa uocabula alioquin cōmunia, a' nostris ad aliquem specialem usum esse translata. Ideo' morti addictum Socratem, quia cōmunem religionem negligere putabatur. Aristotelem mortuo Socrate, in Macedoniam migrasse, ne illis bis in philosophiam peccandi occasionem præberet. Caput IIII.

Dicit præterea cultum, quem Deo soli, & principio primo attribuimus, quem latriā theologi nostri uocauerūt, diis creatis, & creaturę tribui a' Platone, cum huiusmo di diis sacrificia statuat. Ab Aristotele uero nihil tale esse scriptum cōtendit, nec ui det crimen hoc idem cōmune illis esse hominibus oībus, quos gentiles uocamus. omnes enim illi diis suis sacrificandum censebant, Ex quo cultu uetus sacrarum literarum ritus reuocans gentes hortatur, necui, nisi uni uero deo, sacrificent, illi seruiant soli, illum unum ado rent, a' quo nos postea Christi felici nomine nūcupati, latriæ nomen in usum specialem transla tum accepimus, cum apud gentes, non religionem, sed seruitutis genus quoddam obstrictius si gnificaret, quod uel hominibus notæ superioris ab inferioribus exhiberetur. quomodo & mul ta alia uerba translata a' nostris in alio usu, siue uno, siue pręcipuo remanserūt. Iam Dei nomē, & angelis, & sanctis apud illos tribuebatur. Angeli homini cuilibet nūtio, Apostoli classi, sancti uiro cuiq;, uirtute, pietate'q; antecellenti, Ecclesiæ conuentui populi, Euangelii, nuntio felici, crucis uallo martyris testi. Adde duliam, hyperduliam, quæ nos alio modo, q̄ illi accipimus. Longum est omnia enumerare, quæ nostri ad alium usum transtulerunt. Quod ideo subiicere uolui, ut nomen sacrificii, & latriæ, quā Platoni aduersarius obiicit, non idem hoc tēpore apud nos, atq; olim apud ueteres illos significare constaret. Etenim illis in religione fuit sacrificium Diis suis facere omnibus, siue (ut Porphyrius ait) geniis reddere, nobis uero latriā, nisi deo uni reddere fas non est. Itaq; quod modo dixi, Plato ex usu suæ ætatis usque a' Zamolxide, & Orpheo incepto, agit de sacrificiis, & quod in religionis cærimonia temporibus illis consuetum erat, seruandum censet, quanquā ipse remotius a' uulgari intelligentia sentiens ad summū, primum'q; omnium principium referebāt eum cultum, quem multis, ac uariis numinibus uulgo disponeret. Quod si scrutari diligentius uelimus ea, quæ ille de sacrificiis, & huiusmodi cultu deorum scripserit, uidebitur certe, non ex suo iudicio sanguine coli præcipere deum, sed ex usu uulgari, & consuetudine longæ ætatis coactus sic agere ne solitam religionem tollere uideatur, quod idem quoque Aristotelem fecisse apertum est. Nam quid ipse Plato hac de re senserit, explicat satis, cum in Epinomide dicat. Ita diis summum exhibemus honorem, si ea de illis sentimus, quę optima, recta'q; habeantur. Et Porphyrius in secūdo de abstinētia animatorum. » Colamus, inquit, deum silentio puro, religione, puris, ueris'q; de eo opiniōibus, assimulari'q; ei » atq; coniungi conemur, uitæ'q; nostræ sanctimoniam pro sacrificio offerre, id'q; deo sacrum ac » cōmodare. Non ergo ille sua sententia Diis honorem sanguine, nidore'q; uituli describit, sed uerbis aliis idem significat, quod nostræ sacrosanctæ literæ censent, spiritum esse deum, & spiritu, ueritate'q; eum adorari oportere. Quod & Aristotelem probasse nō equidem negem. uerū ille quoq;, ut modo dixi, cedens uulgi opinioni, sacrificia diis, & huiusmodi latriam decernit. quāquam aduersarius nusquam aliquid tale dixisse Aristotelem putat, scilicet per inscitiā quibusnam de rebus philosophus ille suis in libris politicis tractet. Iubet ille profecto' his in libris, condi templa diis, atq; heroibus cōstitui sacerdotes, & sacræ pecuniæ quæstores adhiberi sacrificia, & ritū seruari paternę religionis, nec discedere ullo pacto ab errore suæ ætatis audet, quādo etiam animabus hominum latriā statuit, Iam etiam uti hoc nomine licet, quæ deo immortali uni attribuenda est. Heroes enim, quibus sacrificandum censet, homines erāt, qui excellēti quadam uirtute noti, e' uita abiissent. Sed enim ita agere libuit, ne plebiscito īterimeret, ut Socrates communis præceptor pauloante mortem obiit, quoniam religionem uulgarem negligere putaretur. Erat quidem longe laudabilius aperte confiteri, quæ recte senserint, mortem'q; pati ob ueritatem, uerum hoc tantum nostri potuerunt, illi Socratem Sophronisci filium præceptorem sibi habuerunt, a' quo exempla uirtutis humanæ caperent, non Christum patre Deo immortali natum, qui suo diuino munere professores suæ ueritatis redderet firmiores longe, q̄ natura humana pateretur. Ergo non mirum, si Aristoteles, Socrate enecto, in Macedoniā abiit, uocatus'q; ab Atheniensibus, nolle se dixit præbere illis occasionem, ut bis in philosophiā peccarent. Non mirum si Plato se in Italiam, & Siciliam contulit, euitans suoꝝ hominum in philosophos iniquitatem, ægre'q; ferens uulgi opinionem. Ita illi melius de cultu diuino senserunt, q̄ scripserint, atq; aliter quā probarent, uulgo assentiri coacti sunt, q; si quis eos reprehēdit, q; la

triam Deo tribuendam, creaturis dederint, quanquam sentirent, non minus requirit, quam nostri fecerint martyres, cum nos ne christianos quidem illos, ne dum sanctos fuisse fateamur.

Platonem sub nomine Iouis unum, & primum Deum coluisse.
Iouem enim Optimum, Maximum, & patrem deorum omnium ueteres dixerunt.
Authoritate Pythagoræ, & Varronis, illum Iouem colere, qui unum Deum solum sine simulachro colit. Caput. V.

Sed aduersarius lõgius a furore pgrediẽs, Platonẽ primũ, de quo docuerat, Deũ coluisse omnino negat. Cum enim inquit, cultus latriæ in sacrificio maxime consistat, Plato uero nusquã inueniatur iussisse primo principio sacrificandũ esse. nisi cæteris diis citra primum, constat eum non colere primum Deum, quo etiam in loco hominis inconstantia patet. Cum enim pauloante Platonem dixerit omnibus diis sacrificandũ censuisse, mox primum Deum neglectum ab eodem esse criminatur, & ipsum dicit, non eum coluisse Deum, quem primum, quem summũ, quem ineffabilem prædicauerat, respondeo, & si non sub hoc nomine primi, aut unius, coli primum Deum a Platone scriptum est, quoniam uulgus, cui leges ferebat non eiusmodi nomina sibi cognita, familiaria'q; haberet, tamen cum in libro. VIII. de legibus dies festos duodecim, & cęrimonias cõstituat diis numero duodecĩ, quorum primus Iupiter est, nemini dubium esse debet, quin idem Iupiter in præceptis publicis sit, quod in priuatis philosophiæ disputationibus, unum, & primum esse bonũ ab eodem dicebatur. Egit itaq; nomine Iouis cognito oĩbus de primo illo, & uno. Iouem enim optimum maximum, & patrem deorum omnium ueteres illi & appellarunt uulgo, & in primis obseruãdum instituerunt. Nec omittere nomẽ hoc debuit, quod uulgo de diis colẽdis pciperet. Facile enim per noĩs primi, aut unius insolentiã incideret ĩ suspicionem uulgi, quasi Deũ alium pter paternos quendam afferret, & nouam religionem conderet, quod & ipse Plato, & discipulus Aristoteles in suis ciuilibus institutis semper cauit, & suã opinionem, quoad tutius posset, operuit. Appellat inquã Plato, in usu ciuili, sermone'q; plubico, primum illud, aut unũ, & ineffabile implicite sub noĩe Iouis, quod si græce dicis, ut ille locutus est, id significatur, quod uitam in se contineat, & cæteris oĩbus pręstet. Quo noĩne nihil aptius Deo Summo & Optimo attribui potest. quãdo nos quoq; uitam esse in Deo dicimus, & quicqd creatum est, uitã in illo fuisse, & uiuere nihil posse sine Dei semp uiuentis uiuificatione. Nec uero cæteros Deos eisdem noĩbus obseruandos tradit, qbus cõsueuerat de eorũ natura disputare, sed, ut uulgus appellare solebat, ita nominat, hoc est Mineruam, Mercuriũ. Saturnũ. Neptunum, Iunonem, Vulcanũ, Apollinem, & reliquos ad hũc modũ, licet ueteres illi doctores, hæc rõne rerum uel diuinarũ, uel naturalium interpretarentur, atq; ut Iouis noĩe rationem unius, aut primi intelligebant, sic Mineruã ad sapiẽtiam, Mercuriũ ad rationem, Saturnũ ad æternitatẽm, Neptunũ ad formam, Iunonẽ ad materiam, Venerẽ ad naturam, Apollinẽ ad solem, Pana ad uniuersi mundi rõnem referebãt. Attamen cũ de eorum obseruantia apud populũ ageret, non sapientiã, aut rõnem, aut æternitatem, aut formã, aut materiam, aut naturã, colito dicebat. Sed Mineruã, Mercurium, Saturnũ, Neptunum, Iunonẽ, & reliqua ex usu uulgari, nã nisi ita nuncuparet, facile nouæ religionis argueretur, quod Athenieses καινὸν δαιμόνιον dicebant, & capite puniret. Stultus præterea esset, qui cũ leges populo ferret, & religionẽ probaret, quæ morũ bonorum custos est, nõ his ueteretur noĩbus, quæ multitudini ueneranda essent, sed qbus aĩos hoĩum ad cõtemnẽdã religionem ĩduceret. Quis qso Plutonem, Proserpinã, Cererem obseruaret, si non his noĩbus sacra eorum acciperet, sed terræ, frugum'q; rõne moneretur? scilicet mulierculæ illæ atticæ, raptũ Prosepinæ lugerẽt, pectora tunderent, genas raderent, si Proserpinã rapi a Plutone, nõ aliud esse audiuissent, nisi granum frumenti excipi in terra, idem'q; occatum repeti ab agricola cum labore. Arcana hæc apud sapientes illius ętatis erant, nec uulgo apperienda, Quod si hæc non alio modo dicere debuit, quam uulgo noĩarentur, quanquam ut fecit, integrius, quam uulgus intelligere debuit, cur non sub Iouis etiam noĩe primum, aut unũ illud, & causam oĩum ineffabilem coli debuit admonere, quã ipse aliter appellaret, quã populus? Tradidit certe ille multitudini psanæ, & imperitæ primum Deum colendũ, ut eam ipsam audire decebat, & colere. Ipse autẽ non tẽplo, non signo, nõ immolato uitulo, sed, ut uerbis ipsius optime utar, sentiendo ea, quæ optima, recta'q; haberet, hoc est ueritate, & spiritu idẽ coluit, idem'q; egit sibi, quod tricẽtesimo fere anno post a Marco Varrone ciui Romano uiro doctissimo scriptum apud diuum Augustinum legimus, ut cum Deum sine simulachro

ne simulachro coleret, Ioue͂ coleret. Illi, inquit, Iouem colunt, qui unu͂ Deu͂ solum sine simulachro colunt, sed alio nomine nuncupatu͂. Vnde nimirum est, quod Numa quoque Pompilius, qui primus apud Romanos deorum cultu͂ condidit, a' Dionysio Halicarnasensi traditur templa condidisse, sed nullu͂ in iis signum censuisse constituendu͂. Cu͂ enim, inquit, Pythagoræ doctrinam probaret, & omni ex parte illius opinione͂ philosophi sequeretur, idcirco Deum specie, forma' ue oi͂no uacare arbitrabatur. Sacrificiis uero non ex materia concretis, sed intellectu capiendis gaudere Deu͂ asseuerabat. In hanc sententia͂ illud quoque a' Porphyrio profecto' scriptu͂ est in libro secundo de abstinentia animatorum. Sacrificemus, inquit, ergo nos etiam, sed, ut conuenit, Deo quidem Summo, & primo, ut quida͂ uir doctus censuit, nihil uel immolando, uel suffiendo, uel noi͂ando. Nulla res enim materialis, non ilico impura fit excreto illi, immaterialique numini, quod in eode͂ quoque repetit, & plane' confirmat idem author. Vbi sacrificia facta ex sanguine, non diis, sed geniis reddi censuisse eos, qui potestates uniuersi percepera͂t. Scribit & alio loco ide͂ author, Sanguinem diis non placere ullo pacto declarans, hæc dicens. Quanqua͂ uete res non ita agendu͂ censuerant, sed frugibus numina coli uoluerunt, in quibus natura, omnisque sensus integer delectaret, huiusce rei argumentu͂, uel ex more aræ Deliacæ adducere licet. Nullum enim animal illic immolatur, atque ob eam rem ara pia est nuncupata. In templo quoque Epidaurico ita inscriptum esse refert.

Castus sit templi quisquis pia limina adibit,
Est castus quisquis relligiosa sapit.

Quæ omnia satis dilucide explicare uidentur, qualis nam de his Platonis opinio fuerit, siue de uulgari, & ciuili deorum cultu, siue de uera, & certa philosophiæ, atque philosophantium sententia quærere uolueris. Ex quo loco intelligi potest, aduersarium nulla ductum ratione, hæc in Platone͂ effudisse. Qua͂ enim recte Plato de unitate diuina, & principio primo senserit, satis uolumine secundo exposuisse me arbitror, numerum uero deorum, & uaria numina, quæ ex more uulgari, tum ab eo, tum ab Aristotele ad usum ciuile͂ afferuntur, uulgo erant necessario concedenda, quod q̃ inuitus fecerit Plato, licet intelligere ex ipsa eius breuitate sermonis, qua in libro octauo de legibus, cu͂ de sacrificiis ageret, usus est. Qui enim cætera omnia copiosissime explicauit, hunc unum locum, tam paucis uerbis perstrinxit, ut coactus sequi uulgi opinionem plane' uideretur. In Epinomide etiam parendum esse legi paternæ ad usum sacrificandi ait solum, quasi non ipse sit, qui sponte hæc statuat. Ita nos, cum uera pro Platone respondeamus, Aristotelem etiam defendimus. quem aduersarius cum Platoni præferre studeat, ita detrahit illi, ut uituperare hunc plane' uideatur.

Falsum esse, & sane' impium, quod aduersarius asserit Platoni, quia secundos, & tertios coluit deos, serpe͂tes e͂t, & alia mo͂stra colere debuisse, cu͂ quæuis creatura in infinitu͂ distet a' creatore.
Creaturarum ad creatorem respectus bifariam intelligi posse.
Deum non quatenus infinitæ simpliciter potentiæ est creare, sed quatenus sua potentia commensuratur rei creandæ.
Non ratione simpliciter infiniti, sed termini sui creaturam unam ab altera magis, aut minus a' suo creatore distare. Caput VI.

Sed quid deinde? Cum Plato, inquit, secundos, & tertios coleret deos, co͂sequenter etiam serpe͂tes, & alia monstra colere debebat. Cu͂. n. q̃libet creatura in infinitu͂ distet a' creatore, & ideo æq̃liter. Vnu͂. n. infinitum no͂ est altero maius. Si una creatura esset adoranda, eade͂ ro͂ne & alia. Quid dica͂ de doctrina huius hoi͂sque sophismate, quod exercitationis causa in scholis asseru͂t, ipse sibi uelut demo͂stratione potissima persuaserit, nulla͂ creatura͂ differre ab altera, sed oe͂s æque sua ex parte distare a' creatore in infinitu͂, atque ita studiosius ad hoi͂um utilitate͂, ut ipse dicit, disputans, Platone͂ putat ob ea͂ potissimu͂ ro͂nem serpentes etia͂ colere debuisse, quia quæuis creatura distet a' creatore in infinitu͂. Prorsus hæc eius opinio non solu͂ aduersus Platone͂, uerum e͂t contra sacrosanctæ ecclesiæ ratione͂, & usum tendit, quæ diuinos angelos, q̃uis creatos, ueneratur, atque obseruat, serpe͂tes aute͂ odit, atque execratur, ut bestiam uenerata͂, & ministram, ueteris in genus humanu͂ fraudis. Quamobre͂ eo libe͂tius respondebo, quo Dei immortalis, non minus, q̃ Platonis causam agam. Creaturarum ad creatore͂ respectus bifariam intelligi po͂t. Aut. n. ut ad ens infinitum, aut, ut ad ens cæteris præstius oibus ad summu͂. Quod si, ut ad ens infinitu͂ refers, æque oe͂s creaturæ distant a' creatore in infinitu͂. Sed

si, ut ad pfectius, quoniam qua pfectius est, non protedat infiniti ratione, nihil obstat, ne creatu ræ pro sua uaria conditione, aliæ aliis similiores Deo, ppiores q; habeant. Cõfirmari hæc ratio posse uidetur, uel creatoris ad creaturã proportione, nõ enim qua simpliciter infinitæ potẽtiæ Deus est, creat, sic.n. infinitum crearet, non finitum, sed qua sua potẽtia cõmensurat rei crean dæ, agit producendo, ita creator est. Quod si respectu eius, altera creatura cũ altera conferenda est, non ratione simpliciter infiniti referendũ, sed ut creatorem cõmẽsurate, sic & creaturas ua rie determinari intelligendum est. Dici enim potest, non rõne simpliciter infiniti, sed termini sui, creaturã alteram plus altera, aut minus distare a' suo ĩfinito creatore. Sed quoniã de re theo logica agitur, placet in primis afferre ea, quæ a' diuo Thoma de hac re scripta sunt, ut si prædi cta ratio authoritate illius affirmet, ualeat. Sin minus, omissis cæteris oĩbus, unus ipse sufficiat. Verba eius ex quarto snĩaꝝ. q. V. hæc sunt. In creatione non ita est, ut cum aliquis facit ex sim pliciter non ente, quia non ens, purum nõ est per se terminus creationis, sed p accidẽs se habet ad eam, dicitur enim aliquid fieri ex non ente, uelut post nõ ens. Vnde creator non habet quã titatẽ ex distantia non entis ad ens, sed ab ente, qđ causat, & ideo nõ oportet, ut potẽtia crean tis proportionetur distantiæ, quę inter ens & nõ ens est, sed solũ ei, quod creatur, quod non est infinitum, quare non reqritur potẽtia infinita simpliciter, sed infinita secundũ quid, scilicet, ut cõmensurata alicui materiæ determinatæ, sicut & omnia agentia naturalia, & materialia agũt. Ignis.n. non producit effectum nisi in materia determinata, quia uirtus eius materialis est. Vel dicendũ, non esse distantiam infinitã inter ens & nõ ens, ex parte ipsius entis, nisi ens sit infini tum, quoniam tantũ aliquid distat ab altero oppositoꝝ, quãtum participat altero, unde non di stat in infinitum a' non esse, nisi quod esse habet infinitũ scilicet deus, quo quanto reliqua entia sunt proximiora, tãto magis a' non esse distant, quanq̃ distantia illa inter ens & nõ ens, quodã modo infinita est ex parte non entis simpliciter, eo q̃ oẽm determinatam distantiã ab aliquo ente signato transcendit. Nihil enim magis ab ente distare potest, quã non ens. fit enim, ut ali qua distantia sit infinita ex altera parte, & finita ex altera, ut cũ finitum cum infinito cõparat. Nisi enim talis distantia esset aliquo modo finita, nõ minus aliæ aliis creaturę distarent a' deo, & nisi esset aliquo modo infinita, intelligi posset aliquid magis distare a' creatura quacũq; quã deus. Creatio uero non respicit hanc distantiam ex parte nõ entis, sed magis ex parte entis, qđ est creationis terminus. Sic Diuus Thomas creatorem Deum non proportionari interuallo in finito non entis ad ens, sed solum ei, quod creatur, finitum q; est, cõmẽsurari, & moderari autu mat. itaq; non requirit potentiam infinitam simpliciter ad creandum, sed mensuratam materię determinatæ. Ad hæc, non esse distantiam infinitam nisi inter Deum & non ens, & ob eam rẽ, nullum ens finitum distare sua quidẽ ex parte in infinitũ, uel a' Deo uel a' nõ ente. Quod siqua ita se habet, ut alteꝝ sit præstantius altero, id quod præstat, ppius ad Deũ accedere, & longius discedere a' nõ ente. Nec uero creatiõis rõnẽ metiri, ac statui ex nõ ente, sed ex ente, q terminus creatiõis est, uidelicet ne Deus qua infinita potẽtia simpliciter est, creare intelligatur, ita fit, ut creaturę, quæ aliquo modo æque distẽt in infinitũ a' creatore, nõ æque distẽt aliquo modo ab eodẽ infinitũ, quod Diuus quoq; Augustinus affirmans, duo inqt, creasti domine, unũ ppe' ni hil, quod est materia, alterum prope' te, quod angelorum natura est. Plurium sententiam alio rum ex physica schola afferre eodem possum. uerum illa respondendi ratio Thomæ theologi sancti tanti ponderis est, ut nihil omnino sit, quod a' physicis desyderemus. Planeq; aduersari us, qui hoc deceptus sophismate, credidit, serpentes non minus colendos esse, q̃ angelos diui nos, nullam distinguendi, uel iudicandi rationem tenere coarguatur.

Non modo Platonem, sed etiam Aristotelem dæmones coluisse, non quales nunc diabolos dicimus, ut aduersarius putat, sed naturas quasdam aereas diis ignobiliores, hominibus uero nobiliores. Homerum, siue beneficio naturæ, siue a' Moyse propheta edoctum lapsum luciferi, quem Atam appellat, descripsisse. Caput VII.

Rimen etiam illud affert, q; dæmones Plato coluerit, quod nos cõmune oĩum æta tis illi⁹ hoĩum crimẽ esse fatemur, nec Aristotelẽ excipimus, siqdẽ, ut Plato, is quoq; iudicãdus ex iis, quę scripserit de dęmonibus est. Crediderũt.n. illi esse dęmones, q bus merito honor exhiberet, sed nõ eos, quos aduersarius arbitrat. hic.n. eos tantũ dęmones nouit, quos a' criminatoris uitio diabolos nũcupamus. At illi nõ eos in religionẽ rece perũt, sed naturas quasdã aerias, diis qdẽ ignobiliores, sed hoĩe nobiliores, quaꝝ opera genus humanum

humanũ ad Deũ reduceret, cõmuni'q; illi, & summo principi cõciliaretur, qui'q; intercessores, atq; interpretes qdam inter Deum, & hoĩes haberent. Lucifeꝶ uero illum sua culpa eiectum in terrã e' cœlo, execrandũ'q; esse, illi quoq; didicerũt ab Homero suo theologo, q siue beneficio quodã naturæ, siue Moysis ꝓphetæ scriptis carmine suo exposuerat lapsum Luciferi, quem ille Atam appellat. Errat igit' uel hoc in loco aduersarius p noĩs dæmonum æquocationem.

Nõ modo Platonẽ, sed etiam Aristotelẽ, quædã sumpsisse a' poetis, nec id uitio dandũ esse. Quæ recte, honeste'q; a' poetis dicta sunt, hæc obseruari Platonem iubere, quæ uero turpiter si cta sunt ueluti pestem uitari.
Censuisse Platonẽ poetas ciuitate pellendos esse, Homerum etiam aliquando reprehẽdisse.
Omnem fere' theologiam Platonem ex sacris literis, ut Ambrosii, Augustini, Cyrilli, & Eusebii sententia est, sumpsisse. Caput VIII.

Ed qd de tota Platonis theologia? Tota, inqt, a' poetis sumpta est, nec a' theologia poetica, & fabulosa differt. Poetas nihil oĩno dixisse recte, qd' uel Plato, uel Aristoteles digne accipent, nemo dixerit mẽte sanus. Quãobrẽ, & si non oĩa, quæ de diis a' poetis dñr, Plato secutus est, tñ aliqd accepisse eũ non inficior, qd' uel ab Aristotele receptum, ꝓbatum'q; uideo, quale illud quoq; egregiũ est, qd' in duodecimo metaphysicæ lib. ab Homero poeta accipit, ad primi, unius'q; entis ꝯfirmationẽ.
Rex sit, dux'q; unus, numero haud iuuat esse tyrãnos.
Quæ enim de diis pie, honeste'q; dixerunt, poetæ dixerunt, hæc Plato recipi iubet, & obseruari, quæ uero minus recte illi finxerunt, hęc detestari, & pinde ac pestem uitare, qnimmo ipsos, q ita carmẽ exerceant, pellendos ciuitate censet, ac præcipit. Quod & Diuus Augustinus testificatur, cum in secundo libro de ciuitate dei, sic dicat. Theologiam poeticam Plato penitus repudiauit, & poetas duxit esse pellendos ex urbe, quã instituit. Homeꝶ etiã ipsum, ut in eius politica patet ꝓpter inhonesta quædã de diis figmẽta, reprehẽdit. Quid igitur sit, qd' Plato a' poetis male acceperit? Eqdem hunc plura a' sacris lr̃is nostris uideo, q a' suis poetis accepisse, quando in Aegyptũ profectum, adiuisse Hieremiã ꝓphetam, conuenit, ut idẽ Augustinus ex sñia diui Ambrosii refert, nec incredibile sibi uideri dicit, hebræas literas illum didicisse, unde qd' in Timæo de mundi creatione scripsit, ex libro genesis accepisset. Sanctus quoq; Cyrillus, doctor
» singularis, in libris, quæ ꝯtra Iulianũ in defensionẽ sacri euangelii edidit, Pythagoras, inqt, &
» Plato, cum in terra Aegypto operã disciplinis darent, multoꝶ aliorum uiroꝶ illustriũ, & in pri
» mis Moysis doctrinam pro suo studio nõ ignorarũt. erat. n. p id tẽpus, apud Aegyptios nomẽ Moysis nõ in mediocri admiratione. unde rõnẽ Dei, hoc est primæ causæ, eos qdem integrius accepisse, pinde'q; sensisse, disseruisse'q; melius cęteris, de rebus diuinis existimo. Quod idẽ Eusebius quoq; Pamphilus uir doctus, & uaria reꝶ historia peritissimus narrat in libris de euãgelica pręparatione, qui longius de Platone ꝓgrediens, oẽm fere' theologiæ Platonicæ rõnem a' sacris literis nostris acceptã esse ingenue fatet'. Noĩbus tñ deoꝶ eisdem, qbus poetæ, Plato etiã nti uoluit, qm̃, ut supra dictum latius est, discedere a' publico, uulgari'q; usu eiusmodi nominũ, sine suo picu lo nõ posset. Nec aliter ab Aristotele de usu noĩum scriptũ intelligo, quã, ut iis, quę uulgo tradita sint, utamur, q̃q̃ nõnulla aliter, atq; uulgus intelligere debemus. Siquid etiam uel morem sermonis seruans, uel boĩum ingeniis consulẽs opertius dixerit, satis me respondisse, hac de re arbitror, secundo uolumine, quod nuper de eius opinionibus edidi.

Minime reprehẽdẽdum esse Platonẽ, si uel fingit aliqua se accepisse a' muliere, quod in dialogis licet, uel uera refert, cũ mulieres etiã ꝓstet multa diuinitus posse referre. Caput IX.

Vod aũt aduersari⁹ adiicit, Platonẽ anilibus fabulis credidisse, cũ ea de diuino amore dissereret, quæ in libro, q ꝯuiuium, uel de amore inscribit', explicant', hoĩs planẽ nõ eruditi iudiciũ est. Quis. n. nesciat dialogi, quo utit' Plato, eam esse siue legem, siue naturã, ut psonæ fingant', quę disputent, & uariis ultro, citro'q; argumentis de re ꝓposita discutiant, & quasi excudant, qd certi, ueri'q; statui debeat. Quẽ disputandi modũ. M. Tulliũ ẽt seruasse uidemus. nemo tñ ob eã rem, sñiam esse psonaꝶ, quæ disputare fingunt', sed authoris, q psonas finxerit, arbitrat', nisi quędã ioci, & solatii causa, aut improbatiõis, ꝓ ingenio psonaꝶ ꝯstitutaꝶ distribuantur, quæ. n. grauiter digna, quæ hoĩe sapiente differunt', nemo

inquam tam fatuus est, ut psonę fictæ, quæ illa nunq̃ disputarit potius, q̃ authori ipsi, q dialogũ conscripserit, censeat tribuẽda, q̃q̃ ab alio se fatenti accepisse. At hic aduersarius, quæ Socrates in dialogo fingit se accepisse ex muliere Diotima, non Socrati, non Platoni, sed Diotimæ attribuit, atq; aniles fabulas uocat, quæ Diuus Dionysius Areopagita, uerbis eisdẽ Platonis scribẽs de diuino amore exposuit, ut in libro secũdo latius declaraui. Platonis hæc sunt, non mulieris, sed libuit Ita fingi, ut quæ diuinitus dicerentur, uates quædam, & uelut Sibylla referre uideret. Non enim siqd a' muliere dictum est, cõtinuo fabula est, sicut aduersarius putat, hinc enim suę reprehẽsionis sumit rationẽ, quasi non multæ extiterint mulieres doctæ, non multæ spiritu a&ę diuino futura prædixerint, & cõmodissime admonuerint uiros. Atq Sibyllæ de Saluatore nostro, de redemptione nostra, & generis humani restauratione præcinuere, spiritu sancto præparante usq; a' tẽporibus illis salutẽ hominum. Profecto' Plato nõ modo non uituperandus, uerũ etiam laudandus est, siqdem afferri posse opera mulieris credidit ad rerũ diuinarũ cognitionẽ. In qbus cognoscendis, Aristoteles suis principiis nihil posse attingere arbitratus est, & Albertus philosophus singularis aliud desyderare initium se fatetur in suis metaphysicis libris, cũ dicat. Siqua est irradiatio superiorum ad inferiora, ut Plato dixit, & theologi oẽs confitentur, illa certe p rationem inuestigari non potest, sed ad eius cognitionẽ, alia principia statui oportet, scilicet ex fide religionis, reuelatione'q; spiritus, quæ cum peripateticorũ doctrina non conueniant. Ita Plato siue fingit, seu uere fatetur se illa accepisse a' muliere, non peccat, quando & lege dialogi fingere licet, & mulieres diuinitus plura posse referre planum est, nec fabulas narrat. Sed quæ uel naturæ ratione cognosci possunt, uel nostri olim theologi, & prophetæ lumine illustrati superiori, cernere potuerunt, hæc & credidit, & docuit.

Falso' argumẽtari aduersarium, cœlestia corpora ideo coli ab homine non debere, quia secundum Aristotelem corpora cœlestia ad finem sunt, homo uero sit finis, cum constet Aristotelem in sexto ethicorum cœlestia corpora longe hominibus anteferre. Enndẽ in libro de mũdo ad regẽ Alexandrum, dispositionẽ totius orbis ad primam causam referre.

Aristotelis sententia id corpus, quod prope' Deum est, Dei uirtute maxime frui.

Rem alteram, duobus modis ad alteram ordinari.

Cœlum secundum Aristotelem esse animal immortale, atq; diuinum.

Alterum altero nobilius esse, aut sua forma, aut suo inuicem respectu.

Finẽ bifariam accipi, aut pfectiue pro bono, & appetibili, quo pficitur Id, a' quo appetitur, aut effectiue, pro effectu quo homo, aut equus, aut arbor, aut tale quid est, quod effectum est.

Finẽ itẽ in rebus naturalibus accipi, aut p se, rõne effecti opis, aut ad aliud, ad qđ scilicet referť.

Non esse inconueniens finem duplicem, aut multiplicẽ esse eiusdẽ numero, ratione diuersa.

Cœlum ordinatum quidem ad hominem esse, sed ut superius, non ut inferius.

Hominem cœlo nobiliorem esse, nihil aliud est dicere, quã id postquam hominem generauit, nobilius esse seipso non dum homine generato.

Cũ duplex sit finis, quẽ, & cui. hoĩem qdẽ finẽ esse cui, nã finis quẽ cœlestiũ hõ est. Caput X.

a Fert etiã aduersarius argumentũ, quo se demonstrare certo putat ex principiis Aristotelis, cœlestia corpa coli ab hoĩe non debere. Finis, inqt, nõ debet colere ea, quę sunt ad finẽ, cũ nullũ nobili⁹ debeat colere id, qđ est ignobilius, sed hõ est finis corporũ cœlestiũ, nõ debet ergo colere corpora cœlestia. Huius argumẽti minorẽ pbare conať ex uerbis Aristotelis, quæ partim a' secũdo libro de gñatione sumit, partim a' secundo physicorũ. Vbi.n.in illis de gñatione plis hic dixerit gñationẽ esse ꝯtinnã p motũ cœli ꝯtinuũ, & cãm gñationis, corruptiõis'q; esse accessum, recessum'q; solis p circulũ obliqnũ, declarans id p cãm finalẽ, Cũ natura appetat, inqt, semp qđ melius sit, melius'q; sit esse, q̃ non eẽ, hoc autẽ impossibile sit esse in oĩbus, qm̃ longe ab ipso principio absunt, Idcirco Deus eo, q reliquus esset modo, uniuersum suppleuit, cũ gñationẽ fecisset ꝯtinuã. Vnũ itaq; hinc locũ sumit, alterũ ueto a' libro secũdo physicorũ, ubi nos esse finẽ oĩum diciť. Sic.n.hic nouus pipateticus rõcinať, oĩum corporũ naturaliũ finis nos sumus, corpora aũt cœlestia sunt, quædã corpora naturalia, ergo ea qnoq; ad hominẽ, ut finẽ ordinanť. Ita fidẽ suæ minoris affert ꝓpositionis. Argumentũ uero, & uis tota argumẽtationis cõsistit in eo, q corpora cœlestia ordinari ad hoĩem, ut ad finẽ ponatur. Ad quod respondendum recte est, omissis superuacuis, in quibus abundare solẽt, qui in necessariis deficiunt. Sed quoniam aduersarius hoc ita esse ex Aristotelis philosophi opinione contendit

ne contendit, breuiter uerbis ipsius Aristotelis prius aperiã, cõtra oĩno sensisse illũ, quã hic putat. Ille enim in libro sexto ethicorum, sic de nobilitate cœlestium corporum scribit, & homini illa anteponit. Nec refert, inquit, ꝙ homo optimũ cæterorũ aĩalium est, etenim multa alia natura diuiniora homine sunt, ut ea aptissime, ex quibus mundus constat. Ita hic cœlũ nobilius esse hoĩe aperte fatetur, quẽ aduersarius suæ opinionis patronum adducit, nec minus hoc idem declarat in iis, quæ ad regem Alexandrum scribens de mũdo, dispositionẽ totius orbis, & respectum ad primã causam edocet. Censet enim Deũ summum, perinde ac regẽ sedere in sublimi immotũ, corpora aũt cœlestia, perinde, ut principes alteros suo motu agere, & gubernare oĩa, suiq; summi principis potestatem referre, quã sententiã secutus Auerroes in cõmẽto quadragesimoquarto. Dispositio inquit, in iuuamento cœlestiũ corporum, & in cõseruando entia, est ut dispositio optimorũ magistratuum ciuitatis, quorum oẽs actiones ad primi principis actionem referuntur. Plura etiã Aristoteles eodem in loco de excellenti cœli natura, quorum unum illud quanti ponderis sit, intelligat aduersarius, si potest. sed maxime, inquit, uirtute Dei fruit id, qd prope illud est corpus, dein, quod ab hoc proximũ, atq; deinceps ad hunc modum. Hinc nemini dubiũ esse potest, quin cœlum ex sententia Aristotelis rõne & aĩæ, & corporis nobilius hoĩe sit, quando & propius est, & magis fruitur Dei uirtute. Quid uero illud, qd in primo libro meteororum legimus? continuus uero necessario quodammodo supernis delationibus est, ita, ut eius uirtus oĩs inde gubernetur, unde eni principium motus oĩbus est, illi causa prima attribuẽda est. Num quisquã dubitare potest, quin cœlũ nobilius Aristoteles putet, cui gubernãdi potestatem, & primam causam tribuit? Hæc cum ita sint, ꝙ docte, & uere locutus sit aduersarius, facile intelligi potest. Nunc ad respondendum recte eius argumẽto, nonnulla subiiciam, ut mea respondendi ratio distinctius, ac dilucidius reddi possit. Primũ rem alteram ordinari ad alterã duobus modis, aut enim, ut inferiorẽ, quomodo materiam dicimus ordinari ad formã, eamq; esse propter formam, non formam propter materiam. Aut, ut superiorẽ, quomodo principem constituere aliquem dicimus, qui sua uice id faciat, quod ipsum facere immediate non deceat. Constitui enim quenꝙ, ordinari est, & hæc ordinandi ratio, non inferiorẽ, sed superiorem esse declarat eum, qui ad aliud ordinatur. Gerit enim personã superioris, qui ordinauerit, & alter ille tantisper est, unde magistratus constitutos a summo pontifice, aut rege, plebs nõ tanꝙ ignobiliores cotẽnit, sed, ut superiores, nobilioresq; honore prosequitur, & iussu eorum seruit obedienter. hoc notius est, ꝙ, ut ulla authoriate Aristotelis egeat. Secundũ, corpora cœlestia eẽ ita ingenue aĩata, philosophi sententia, ut cœlum ipsum, de quo loquor, aĩal sit immortale, atq; diuinum, constat hoc libro secundo de cœlo. Sed nos, inquit, de his, uelut corporibus tantum, & unitatibus ordine quidem præditis, sed oĩno inanimatis cogitamus. At uero ita existimandum est, ut actione, & uita participent, & demonstratum iam est, inquit, quod mouet primũ, & simplex, & ingeneratum, & incorruptibile, & oĩno immutabile esse. Tertium, alterum altero nobilius esse, aut sua forma, aut suo inuicem respectu, sua inquã forma, si hominẽ esse ęquo nobiliorem dicam, cum hic rationale, ille irrationale sit animal. Respectu aũt suo inuicem, si alterũ forte finis, alterum spectans ad finem sit, quomodo materiam esse forma ignobiliorẽ fatemur? qd plenius Aristoteles in secũdo physicorum declarans, aut, inquit, quod finis bonumq; cæterorum est. nam cuius causa illud optimũ, finisq; esse uult cæterorum, quod siue bonũ, siue apparens bonum dicis, nihil referat, finem etiam ipsum esse, quo id perficiatur, cuius sit finis, author idem in quinto metaphysicæ est. Eo, inquit, perfecta sunt, qua habent finem, itaq; cũ finis ultimum sit, in malam etiã partem transferentes dicimus quicquã petiisse pfecte, cum nihil interitus, maliq; deest, atq; in ultimo res est, sed suo quodq; in genere, hoc est analogice, pfectissimũ, & optimum esse suo fine intelligendum est. Nam, si inter seipsa cõparantur, finem aliũ nobiliorem alio esse apertum est uel ordinis ratione. Sicut Aristoteles in primo ethicorum tibiã finẽ tibicinis imperfectiorem esse ostendit tibicine, scilicet fine, cui efficitur. Vel quia forma, quæ finis est, præstat, aut quia finis melioris agentis est, ut idem in tertio topicorũ. Cuius finis melior est, & ipsum melius esse asseuerat. nec uero finẽ, quo perfici unũquodq; dicimus, in alio eẽ, nisi in ipso, cuius est finis. Sua enim forma perficitur unũquodq;, perfectumq; est, cum a fine, qui intellectu, rationemq; prouenerat, motum peregerit, formã aũt ipsam principiũ motus esse, quã uis non naturale, author Aristoteles in secundo physicorum est. Quoniã igitur quod naturaliter mouet duplex est, tametsi alter non naturale est, quippe, quod in seipsum non cõtineat mouendi principium. tale aũt est, si quid ipsum non motum moueat, quale est quod omnino immobile, primumq; oĩum est, atq; etiam quod qd est, & formam dicimus. finis enim hoc, & cu

ius gratia est. sed qm̃ quod agit, & actu iam est, quod potentia fuerit, non solũ suum bonum, & suam pfectionem appetit, sed etiam efficere opus certũ intendit. Ideo finem bifariã accipi, aut enim pfectiue pro bono, & appetibili, quo pficitur id, a' quo appetit', aut effectiue pro effectu, qua homo, aut equus, aut arbor, aut tale qd est, quod effectum est. Primũ Aristoteles designat, cum in primo ethicoꝝ dicat. Quamobrẽ bene asseruerunt, id esse ipsum bonũ, quod oĩa appetant. Secũdum etiam in eodem declarat, cum tibias, deniq; instrumẽta fines appellet. Ad hanc sniam & Simplicius locũ secundi physicoꝝ de duplici fine exponit, uir in exponẽdis libris Aristotelis diligẽtissimus. Verbum .n. illud στοχάζεσθαι, quod spectare, & ex usu uulgari disputationis intẽdere est, ad effectum refert, non ad bonum, cuius proprie appetitus est. Licet ẽt hũc physicum finẽ, illum metaphysicũ appellare. Finem .n. physicum esse reꝝ subiectam sensui rõnem Aristoteli placet in tertio de cœlo. Finis inqt, sciæ, facti'ue opus est, physicę aũt quod proprie secundum sensum subinde appareat, forma uero, quæ finis est, attribui metaphysico aptissime potest, quãdo idẽ philosophus non id esse naturale principiũ motus apte fatet'. Sed cum finis physicus actionis, & motionis ultimũ sit, ut Aristoteli placet. Finis, inqt, est tale, quale ipsum quisq̃ est genuisse, & nullũ, inqt, tam naturale est, q̃ tale fecisse alteꝝ, quale ipsum quicq̃ est, & qppe cum magis egisse, inqt, & gñatum esse finis sit, q̃ gñari, & agere, in sexto topicoꝝ hoc, in secundo de anima illa, cum ita sit inquã, nõ effectu, qua forte homo, aut tale aliqd est pficit agẽs, sed pacta actione, quæ forma agẽtis, qua agens est, atq; ita finis alteram intelligi differẽtiam, ut alter actiue sit, alter passiue. Egisse .n. finis agẽtis est, actum esse, & hoc, aut hoc, ex parte rei subiectæ stat. In qua motum esse passiue certum ẽ, & cũ sibi quodq; nobilitatẽ, pfectionẽ'q; inde trahat, unde ortum est, effectum eo nobiliorẽ esse, quo a' nobiliore agẽte pdierit, qppe cum medicina sanitas quodãmodo sit, & ędificina forma sit ædium, & homo hoĩem generet. Verba hęc Aristotelis ex duodecimo metaphysicę sunt, & forma, inqt, quam intelligis, talis est, qualis res unaquæq; est, in libro de motu aĩalium, & qualis quisq; est talia agit, & loqtur, & uiuere itidem solet, in quarto ethicoꝝ. Ad hæc finẽ in rebus physicis accipi, aut per se rõne effecti opis, aut ad aliud, ita, ut quod primo modo fuerit finis, cesset tantisp esse finis, id'q; loco ultimi finis sit, ad quod referat', uerbi gratia, Sanitas, quæ finis medici per se est in intendẽdo sanitatẽ efficiẽdã, cessat iam esse finis, dum ad hoĩem ptinet, cui medicus sanitatẽ cõpararit, & ensis q finis fabri p se est in intendẽdo ensem effitiẽdum, cessat iam esse finis, dum ad militẽ ptinet, qui eo utat'. Finis ergo ulterior est, & pfectior ibi homo, hic miles, de qua duplici rõne finis, docet Aristoteles in primo ethicoꝝ, cum dicat. Sed cum plures fines uideant', eorum'q; aliquos eligamus propter alium, uerbi gratia, diuitias, tibias, & omnino instrumẽta ɔstat non esse eos pfectos. Cuius loci meminit idem & in secundo physicoꝝ dicens. Nam & faciunt artes materiã aliæ simpliciter, aliæ cultiorẽ, & utimur, utpote, cum oĩa nostri causa sint, qppe cum nos etiã finis quodãmodo simus. duplex .n. cuiꝰ causa illud est, ut in libris de philosophia exposui, & in hoc .u. loco, idem de fine docet, ut quæ fines sunt artium, eadẽ ad hoĩem, q his utatur, non præterea rõnem habeant finis, sed ptinentis ad finem, atq; homini tanq̃ fini subiiciant'. Quin & in secundo de anima duplicem hanc rõnem repetit finis, & terminis propriis disseruit, quo loco animam, & effectalem, & finalẽ causam esse demonstrat. Corpora, inqt, naturalia oĩa tam aĩalium, q̃ plantaꝝ instrumenta animæ sunt, utpote quæ aĩæ causa habeant'. Sed id, cuius causa bifariã est, aut enim quod, aut cui. Nec uero Simplicius hãc differentiam finis, quem, & cui, alio modo declarat, q̃ ego exposui. Item non esse inconueniẽs, finem duplicem, aut multiplicem esse eiusdẽ numero, ratione diuersa, ut hominis medici finis, seruasse, aut recuperasse sanitatem est, qui medico competat, & uirtus qui homini. Accipitur hoc a' secundo physicorũ. Naturam etiam ubi fieri non potest, ut pluribus ad plura utatur, eodem uti ad plura, ut lingua ad loquẽdum, & ad saporem percipiendum, dentibus ad cibum conficiendum, & ad locutionẽ expressiorem, respiratione ad cordis refrigerationem, & ad uocẽ. Constat hoc in libris de animalibus, & de anima: Hęc ita plenius subiicere uolui; ut facultas esset ad dissoluenda argumenta quorundã, qui exercendi ingenii causa, plures de fine difficultates mecum his diebus mouerunt. Nam quãtum ad argumẽtum aduersarii attinet, non tanta opus est præparatione. Sed quid ille? Homo, inquit, nobilior cœlo est, cum finis sit motus cœlestis, & quisq; finis nobilior sit eo, quod spectet ad finem. Quidam negarunt hominem habere in motu cœlesti rationem finalem, qui si aliás metaphysice ipsi hunc locum tractarent, apte statuere ita possent. Sed quoniam respõdere ad hominem debuerint, qui ex motu, generatione'q; arguerat, non recte negarunt, quod principium fere' physicorum est, ut quod per motum intenditur, finis sit. Fateor enim uerũ, quando non eqdem Platonẽ

dem Platonẽ

dem Platonem defendo, sed ueritatem, quam si uspiam apud aduersarium uidero oppugnari, non minus me, siue ipsam, quã Platonem defendam, facile itaq; ego aduersario cõcedo, motũ cœlestem habere finem, generasse hominem, & sua cõtinuitate seruasse species generabilium omnium. Nec uero contendam sophistarũ modo, si hominem dicit finem, sed sit homo finis, modo stet in eorum, quæ subiecimus ratione, & quidem affirmo, & peritius fortasse, q̃ aduersarius hominem esse finem, ex loco secundi physicorum illo Aristotelis. Constat igitur necessarium id in rebus naturalibus esse, quod uelut materia dicitur, atq; etiam motus eius ipsius materiæ, & cum de ambabus causis disserere homo studiosus naturę debeat, tum uel maxime de ea, quæ cuius causa est. Hæc est enim causa materiæ, nõ materia est causa finis, & nimirum finis ipse, & cuius causa illud a' definitione, ratione'q; petitur, ut in iis patet, quę arte construunt͏̃ reb⁹. Cũ enim talis sit domus, hæc fieri oportere, atq; præcedere necesse est, & cũ ualetudo hoc sit, hæc fiant, & antecedent necessario cõuenit. Ita si hõ hoc est, hæc. & si hoc hęc. Atq; etiam ex se primo Politicorum illo, ratio nostra, & intellectus finis naturę est. Sit itaq; cœlo finis in motu naturali, generasse hominem, aut speciem seruasse humanam. Diuus autem Thomas, & Auerroes, & Alexãder, qui finem cœli esse dixerunt assimilationem siue dei, siue primi motoris, metaphysice de fine locuti sunt, nõ physice. Nec absurdum, finem hũc duplicem esse, alterum, ut cœlo, & simpliciter, alterum, ut generatori, & secundarium ex officio naturali. Intelligi etiã potest, ut ordinandus ad finem ulteriorem, siue Deum, siue naturam uniuersalẽ, atq; ita finẽ, quẽ pertinere ad finem cui, imperfectiorem'q; esse. Sed aduersarius, cœlum, inquit, ordinatũ ad hominem est. Concedo. Sed ut superius, non inferius, finem, inquit, hominẽ habet. Cõcedo. Sed passiue, & denominatiue a' fine posito in passione agentis, & ut finalis actionis subiectũ. Talis autem finis imperfectior est. Contra, inquit, finis ratione finis perfectissimum, atq; optimũ est. Concedo. Sed suo in genere, & ratione boni, non ratione effectus, & hominis, atq; ita bonum illud & finis, quem cœlum in generando appetit, in ipso cœlo positus est, eoq; nobilius cœlũ habetur, quo hominem generauerit, nec aliud est dicere, ita hominem cœlo nobiliorẽ, nisi cœlum, postquam hominem generauit, ſ ipso esse nobilius, non dum homine generato, quod & philosophus diceret, & propterea colẽdum, q; generarit, sicut & Deum, quia creauerit. Ergo, inquit, finis hic homo est. Concedo. Sed non sic. i. ut forma mista materiæ, sed ut forma sine materia posita in intellectu agentis producenda in opus, quam ubi produxerit, consecutũ est suum finem, & proinde nobilius est suo materiali effectu, & nobilitat eum, non eo nobilitatur. Nunquid forma, inquit, in materia hominis, bonum sit, & appetendum? Ita est, sed non tantisper appetendum. Ergo, inquit, bonum illud cœli, foris in effectu, non in cœlo positum est Non sequitur bone uir. Forma enim in materia hominis est, quam appetat materia hominis prius q̃ formetur, & qua ipsa perficiatur, non quã sibi appetat cœlum, cum enim actu sit cœlum, non plus uel appetit, uel intẽdit, q̃ generasse, qua generationis ratione perficitur ea forma, quæ non in homine, sed in ipso, quod generauerit, est. Cæterum te fallit ambiguitas termini, siue nominis, q; enim formam domus idem esse, quod ædificandi habitus audieris, credis nihil referre in intellectu, an foris acceperis formam. Alterum etiam locum, quem a' secundo physicorum sumit sibi præsidio, non secus, q̃ primum exponit. Nõ enim ita omnia esse nostri causa ibi dicitur, ut nihil excipi possit. Sed Deus, & cœlestia corpora excipi debent. Agit͏̃ enim ibi de usu hominis, illa autem non sunt usui nobis, & proinde nos finis illorum non sumus, & utimur, inquit, utpote cum omnia nostri causa sint. Sumus enim & nos quodãmodo finis. Quæ itaq; ad usum ueniunt hominis, horum tantummodo finis est homo. Sed quoniam duplex sit finis, quẽ, & cui, ita intelligendum, ut homo finis sit cui, nam finis quem cœlestiũ homo est, Res igitur arte confectæ, & animalia, quibus homo utatur, & reliqua generis eiusdẽ referri ad nos, ut ad finẽ non superiora illa putandum est. Quod uel ex illo libri secundi de anima satis probari potest. Corpora, inquit, naturalia omnia, tam animalium, q̃ plantarum instrumẽta animæ sunt, utpote cũ animæ causa habeantur. In primo etiam Politicorum ipse, quibus nam describi debeat rebus usus hominis declarat. Nemo enim expositor eius esse melior potest, q̃ ipse sui. Existimandum inquit, ut plantæ animalium causa sint. ipsa autem animalia hoĩs gratia, cicures certe ad usum, uictum'q;, feræ autem, & si non omnes tamen plurimæ uictus, cõmoditatis'q; alterius causa habeantur, quo uestis, & pleraq; ex his alia subministrentur, quod si natura nihil uel imperfectum, uel frustra facit, Hæc hominis causa facta esse a' natura necesse est. Quãtum itaq; sub hoc termino omnia complectatur, planum hinc est cum hæc dicens ostendet, ea tantũ, quæ natura ad usum hominis fecerit. Quanquã eum locum Simplicius familiaris noster, ita exponit, ut ne

naturales quidē res illæ, sed solum artificiales intelligantur, in qua sētētia & Diuum Thomā fuisse certū est. Sed ego liberalius agens cū aduersario, do non solū res arte confectas, neq; etiā natura, dūmodo non se extēdat ad superiora, quæ diuina animalia esse, & nihil cōmune habere cū miseriis hominis Aristoteli placuit. Scripta autem huius philosophi, quæ a' me ita in latinum cōuertuntur, si discrepare uidentur ab iis, quoq; expositiones, & cōmenta habent, petant græca exemplaria, & an bene ꝯuerterim, quærant diligentius eruditi linguæ latinæ, & græcæ. Confido enim sic fore, ut eos, qui illa commentis prædita sequuntur, si hæc nostra ad scripturam Aristotelis iudicent, in his potius uellent fortassis studium se consumpsisse. Nec uero si aliquibus terminis nouis fere' usi sumus, reprehendendum est. licet enim docendi causa ita facere, quando qui aliis quibusuis terminis utens, de re mecum contendat. demum sese de termino non de re contendisse intelliget. Sed hactenus de fine.

Falsum esse quod aduersarius asserit, uelle Aristotelem, ut primus motor nullo modo sit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primum mobile immediate effectiue, Id'q; probari Auerrois, & aliorum expositorum sententia.

Solutio septem argumentorum aduersarii. Caput XI.

i

Llud etiā affert, Aristotelē uelle, ut primus motor, qui prima causa est, nullo pacto sit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primū mobile īmediate effectiue. Quod & si nōnulli & doctiores ipso tueri conant̄, tñ ita audacter ꝓnūtiare, summa temeritas est, præsertim cū expositores multi ꝓbatissimi Aristotelis aliter sentiant. Iā Auerroes in duodecimo metaphysicę cōmento quadragesimo secūdo, qd' a' iuniorib⁹ dicit̄, inqt, primā substantiā esse priorē primo motore, falsum est. Vnaquæq;.n. substātia abstracta, est principiū substantiæ sensibilis, secundū motū, & secūdū finē. quāobrē Aristoteles inqt, si aliquæ substātiæ essent non mouētes, essent otiosæ. Idē cōmento quadragesimo quarto. Dicamus igit̄ inqt, nullā formā esse, quasi finē cōmunē, & uniuersalē, nisi eā, ex qua cæteris cōmunis actio habeat̄, quæ scilicet mouet primū cœlū motu diurno. Idem cōmento trigesimo. Substantiæ, inqt, abstractę, secundū idem mouent, ut finis, & ut efficiens. Quibus aperte exponit̄, eandē substantiā, quę finaliter mouet, efficienter etiā mouere, & omnes substantias abstractas esse principiū alicui substantię sensibili, quod certe nō ita esset, nisi & prima substantia appropriaretur, & efficienter moueret. Pluribus etiā aliis locis idē ita de separatis substantiis loquit̄, ut nullā excipere uideat̄, quæ non approprieť, aut non moueat eadē, & ut finis, & ut efficiēs. In hac sentētia & Thomas Anglicus author grauis est, q cū ex aliis uerbis Aristotelis, tū ex illis octaui libri physicoꝶ, qbus infinitam esse potentiā primi motoris ostēdit̄ in motu ꝑpetuo diurno, arbitrat̄ hoc ex philosophi illius opinione, substātiam primā appropriari mobili primo, & cum idem, ubi nam sit ille motor, qui nec per se, neq; p accidens moueat̄, quærat, statuit demū illum in deuexo esse primi orbis, quo facilius, & uelocius ipse orbis moueri possit, in qua sententia & Alexander græcus commentator est, atq; Simplicius octauū physicoꝶ exponens. Plutarchus quoq; in libris de opinionibus philosophoꝶ, Aristoteles, inquit, deū formam esse intelligibilem dicit, & eundē insidere sphæræ uniuersi asseuerat, unde fit, ut effectiue īmediate moueat, & appropriet̄, quando & locus ille circūferentia primi mobilis designatur, nec dici ab aduersario potest hæc de motore interposito illo intelligi. Aristoteles.n. de motore, qui nec p se, neq; per accidēs moueatur, disserit, quam quidē immobilitatis rationē non nisi primo motori competere aduersarius ipse arbitratur. probat hoc idem ille doctor, ex numero substantiarum separatarum, inuestigatione, qua usus Aristoteles in duodecimo metaphysicæ est. Quod enim totidem esse intelligentias dixerit, quot delationes sint cœlestium corpoꝶ, & ordinem illarum esse ad motus astrorum rationē, Concludit hic singulas substantias separatas singulis appropriari mobilibus, quod non ita consequeretur, si prima, ut aduersarius uult, non appropriaret̄, nec totidem essent numero, quod Aristoteli placet. una enim illa non appropriata numerum additā augeret. Accedit ad hæc testimoniū diui Thomæ Authoris grauissimi, qui exponens hunc Aristotelis locū, & reprehendēs Auicēnæ opinionē, q primū mobile nō moueri immediate a' primo, sed ab intelligentia causata a' primo statuerit, concludit his uerbis. Satis ꝯuenire uidet̄, ut primus motus reꝶ corporaliū, ex quo cæteri oēs depēdent, habeat sibi pro causa primā immaterialiū substantiaꝶ, ut quędā connexio, & ordo sensibiliū, & intelligibiliū seruetur, ita huius quoq; doctoris sentētia declaratur, primā substantiā, motorē esse appropriatū mobili primo, &

ratio cur

ratio cur ita, redditur illa, ut cõnexio, & ordo sensibilium, & intelligibilium seruetur. Sed tamẽ aduersarius nimirũ quantum audacter contra tot, tam'q; clarorum uirorum iudicium, dixit ita esse ex Aristotelis sentẽtia, ut primum mobile non ímediate moueatur a' primo, et Platonicos, qui ita Aristotelis uerba interpretantur, reprehendit. Cæterum argumẽta, quibus hoc probare conatur, uideamus. Motor, inquit, appropriatus, beatur ex generatione cõtinua inferiorum, quia finis beat ea, quæ sunt ad finem, deus autẽ non beatur ex aliquo extrinseco. Item quia motor appropriatus mouetur per accidẽs ad motũ mobilis, quãuis non per se. Aut enim sicut aĩa, aut sicut gubernator mouetur. Deus aũt nec per se, nec per accidens mouetur. Item oĩs motor appropriatus cõponitur ex actu, & potentia, & subiicitur motui, & tota uita sua non est simul, quæ non cõueniunt Deo. Item Aristoteles in primo de cœlo, ea, quæ sunt extra cœlum non esse in loco, nec in tempore dicit, nec senescere, nec ullo modo mutari, sed uitam habere optimã, & esse æterna, atq; diuina. omne etiã diuinum esse ímortale, & primum, & summũ. At primũ, & summũ non nisi deus solus est. Ergo deus est extra cœlum, uita æterna immobilis, & nullo in loco, sed motor omnis appropriatus est in loco mobilis, quod mouet, & mouetur per accidens, nec uere æternus, & immortalis est, ergo deus non est motor appropriatus. Item idẽ philosophus dicit, ex eo depẽdere cœlum, & totam naturam. Ergo motor appropriatus primi mobilis depẽdet ex primo motore simpliciter. Aliter enim non depẽderet cœlum, & tota natura, sed pars tñ. Item nullum primum simpliciter, est primũ tale in aliquo genere, q̃a illimitatũ fic esset limitatũ, sed deus est primum simpliciter, ergo nõ est primus motor appropriatus, quia esse appropriatum aliquam affert additionem, & restringit. Itẽ si primus motor moueret, ut motor appropriatus, nõ differret a' cæteris motoribus natura, & dignitate, nam si differret, hoc esset ratione mobilis, sed mobile primum non differt sua natura a' cæteris, omnia enim cœlestia corpora, quintũ corpus esse ab Aristotele ponitur. Ergo nulla ratione differret a' cæteris. Hæc colligi ita possunt, quę ipse passim, confuse'q; in secundo suo capite refert, hallucinans argumẽta aliorum sine iudicio, & dans sine mente sonum. Solutio primi, q; non omnis motor appropriatus beatur ex generatione iferiorum. Siquidem beari, perfici est. perfectio enim motoris ex fine, non nisi his motoribus cõtingit, qui naturaliter moueant, quod si deus, & quæcũq; substãtia separata non naturaliter mouet, sed ratione boni, & appetibilis, quẽadmodum superiori solutione declaratũ est, p̃ficit sane' nõ perficit' dũ mouet. Cõtra, inquit, finis est, quo unũquodq; perficit', cõcedo. & ideo modo dixi, deũ esse eũ finẽ, quo mobile primũ perficiat', & beetur, sed nego quodcũq; mouens habere finẽ sibi naturalẽ, ad quem moueat, hoc est, ut motum ipsum moueat alterum. Hæc enim ratio causæ, unde motus physica est. In substãtiis uero illis intelligibilibus, si admittẽda eorum sententia est, qui effectiue eas mouere dixerunt. Aut ita hic effectus intelligendus est, ut cõsequens sit appetitũ, & finis non intentus, sed accessorius, quo perficiatur non motor, sed mobile, & alteram afferat naturam, & cõstat ratio huius finis decimo libro ethicorum. Aut ita, ut uelut obiectũ moueat intelligentiã ad se appetẽdam, qui & ipse motus non mouẽs, sed mobile perficit. Ad secundum negatur motorẽ appropriatũ moueri per accidẽs. Demonstratũ est enim ab Aristotele, in octauo physicorum, non moueri, nec per se, nec per accidens, quod mouet motu sempiterno, nec posse continuum, & perpetuum esse huuc motum, si eius motor ita moueretur. Alexander etiã, & Simplicius ita uolunt, ut ne per accidens quidem moueatur, quãquam Alexãder, hoc ideo esse dicit, quia motor ipse non in parte, sed in tota orbis circũferẽtia est. Simplicius autẽ, quia abstractus, eximius, & supremus. Ad rationem uero, quam affert, q; aut sicut anima, aut sicut gubernator, dicimus uerũ hoc esse in motu naturali p̃ principium unde motus, sed deus non ita mouet, sed ut amatum, desyderatum, quod in duodecimo metaphysicæ constat. Cæterum, si rem, de qua agit, intelligeret aduersarius, probabilius utiq; argueret inde, quod motores orbium secũdorum moueantur per accidens. Verum & si illi quidem mouentur per accidens, tamen ita per accidens moueri intelligendum, ut per aliud moueantur, non per se. mouẽtur enim illi motores, inquãtũ sphæræ, quas mouent, raptæ aliũde moueantur, quod moueri per accidens, per aliud est, nõ per se accidẽs, quod ei cõuenit, q̃ ad motum sui mobilis proprium moueatur. Deus uero per aliud moueri nõ potest, quia sphæra eius non mouetur motu alterius sphæræ superioris. Ad tertium, negat' omnem motorem cõponi ex actu, & potentia, hoc est passiua, ut ipse acccipit. Id enim in motu mere naturali solũ est, negant' etiã reliqua, quę sine ulla ratione, sine ullo testimonio adiicit, quasi satis sit asseruisse tñ præsertim per absurda quædam ad integram disputandi rationem. Ad quartum, quæ ab Aristotele in libro de cœlo de supercœlestibus substãtiis dicunt', quoniã pluratiuo numero

explicantur, non solũ ad primam substãtiam separata referri debent, sed etiã ad secundas, quas & antiquorum opinio, quæ in eodem loco memoratur, supercœlestes tulerit, & æuo prẽditas, ĩmortalitateq; summa prædicarit. Itaq; diuus Thomas eũdem locum exponens, hoc intelligendum est, inquit, de deo, & de substãtiis oĩbus separatis, quæ non in tẽpore sunt, neq; in loco, qa abstractæ a materia sunt, & ideo ibi, non ut in loco, sed ut non cõtenta incõtinẽtia corporaliũ rerum sunt, quia totam rerũ corporaliũ naturã excedunt, & ideo non mutãtur, & uitã optimã habent, & sufficientem. Idem mox adiicit antiquos authores sub his uerbis diuinũ, immutabile, primum, summum, intellexisse omnem substãtiã separatã, diuinãq; appellasse, quia non subiectã motui est, primam, quia non subiecta tempori est, summam, quia non cõtenta in loco est, ita diuus Thomas, locũ eũ exponit, in quo aduersarius Aristotelem, ideo plurari numero usum dicit, ut uel mysterium trinitatis induceret, uel quia plura pro singulari uti liceret. Sed quis tam eius ineptum sensum non spernat, quãdo uel Aristotelem docere trinitatis mysteriũ arbitratur, uel quod in græco sermone plurali numero exponi non potest, id pluraliter dictum arbitratur, præsertim ab Aristotele, qui quoties de primo, & summo principio loquitur, cauet magnopere nequid pluralitatis suspicetur. Cũ igitur nõ solum primus, sed etiã secũdi motores, extra cœlũ esse dicantur, non ob id primus motor appropriatus non sit. nec uero si tam primus, q̃ secundi incircũferentiæ suorũ mobilium sint, ideo accidit, ut in loco limitentur, quod ipse inepte imaginatur, neq; per motum ipsum aliquid ex sua immortalitate possunt amittere. Ad quintum, non cum cœlum nominatur, simul & aggregatum ex mobili, & motore intelligitur. Itaq; sensus huius scripturæ integer ille est, ut cœlum non suo cum motore ex Deo depẽdeat, sed ipsum corpus cœleste sine altero motore ex primo immediate. quod autem sibi magnificat, illud & tota natura quid iuuet, non uideo, nam ut eius fraudem omittam, cum ipse addiderit tota, ubi Aristoteles non tota, sed natura tñ dixerat, quid iuuet, quæso etiam tota natura dependens, ut ipse accrescens dicit. Non enim si tota natura, cõtinuo & intelligentia dependet, quæ res naturalis non est. iam Aristoteles, cum naturam dependere ex primo illo principio dicat, ita intelligit, authore Alberto, ut principium motus corporum naturalium generabiliũ, nõ cœlestiũ inde depẽdeat, quoniam motus ille ab anima, non a natura est, authore autẽ diuo Thoma mot⁹ cœlestis dicitur naturalis, ratione passiui principii, Itaq; dici potest primum cœlũ circũscripto motore ratione sui principii passiui, & naturam, hoc est principiũ motus primi passiuũ, depẽdere.

Ad sextum, Quidam uolũt, ut si quid principiũ est omniũ entium, sicut deus est, idem possit, & simpliciter dici primũ tale in aliquo genere, sed inferri ab aduersario potest, nihil posse dici principium omniũ entiũ, aut generum, quod primum simpliciter sit. Quare aliter respõdendũ, negando quod primum simpliciter sit, idem non posse primum dici in aliquo genere. Iã enim theologiæ prima sciẽtia simpliciter est & prima in ordine, cum a ciuili authore ordinant sciẽtiæ ad usum ciuilem. Ad rationem uero dicendum, non esse incõueniens, ut, q̃d illimitatũ simpliciter sit, aliquo modo limitetur, hoc est in quãtum cõsyderatur cum aliis, ut primum ad secũdum. Item cum eadem res, aliter a physico, q̃ a metaphysico cõsyderetur, nullum incõueniẽs sit, ut Deus, qui primum simpliciter sit, per consyderationem metaphysici, motor sit primus p physicã cõsyderãdi rationẽ, in quantum physicus procedens deueniat ad ultimum, quod moueat, non motum ipsum, & si plura huiusmodi sint, quod prius, & principalius sit, consyderet.

Ad ultimum, irridẽdus iam hic Platonis irrisor est. in quo enim Aristoteles reprehenditur a Platonicis, quod parum digne de deo egerit, cum nihil grauioris fungendi officii illi tribueret, q̃ ut cum cæteris intelligentiis partes suas moueret, hoc ipse inconueniens, pro sui argumenti ratione accipit, & si primus motor moueret, appropriatus, iquit, non differret natura, aut dignitate a cæteris sit, ita Pletho uir Platonicus dixerit, qui hoc argumento usus in Aristotelẽ est, nec uidet se cõtra Aristotelem, quem defendit, arguere, cum ita ratiocinet, quod itaq; ad eum pertinet, respõsum sit illud, ita sit. Sequitur enim inconueniens istud, non culpa Platonis, sed eius, qui motorẽ primum appropriatũ statuerit. Verum quia me non affectus, sed ratio uera ad hãc cõtrouersiam mouerit, non minus Aristotelem, q̃ Platonẽ defendendum a me censeo, atq; ita apud cæteros dico non bene afferri, motores non differre inter sese, quoniam mobilia ipsa in natura corporis quinti conueniant. nõn enim si conueniunt in natura quinti, cæteris quoq; oĩbus rebus cõueniant. iam homo, & equus cõueniunt in natura animalis, & tamen differũt sua ꝓpria specie, q; si cœlestia corpora differunt inter se specie, ut pleriq; authores illustres sentiũt, motor primus, q̃q̃ appropriatus, prẽstãtior cæteris esse potest, differentia ipsa sui mobilis specie descripta longe nobiliori, sed si specie non differũt, ut aliqui nõ contẽnendi authores uoluerũt, ne ita quidem

ne ita quidē ſequeẽ quid incōueniens, authore Auerroe, & Meſſalaco, & Alexandro, q ea conuenire in ſpecie differre participatione ſpeciei eiuſdem inæquali ſecūdū prius, & poſterius, atq; ita alia aliis eſſe poſſe nobiliora exiſtimarūt. Neq; id eſſe impoſſibile in iis, quæ materia carent paſſiua, imo uero aptius, q̃ ut cōueniant in genere, & ſpecie differāt, quādo forma, quæ cōuenientior cœleſtibus eſt, ſpeciem comitaẽ, q̃ materia, qua generis nomine indicetur. Quāquā Albertus, & diuus Thomas, & Simplicius eam ſententiam oppugnāt, uolūt'q; omnino ut ſpecie cœleſtia corpora inter ſe differant, ſed huius quæſtionis diſcuſſio non conuenit huic loco, ſatis itaq; ſit tueri Ariſtotelem in reſpondendo, ſi differentiam eſſe cœleſtium corporum dicimus, licet, uel in genere, uel in ſpecie conueniant, quod facere aduerſarius neſciēs, cedit rationi Platonicorum, ut Deus nobilior cæteris motoribus eſſe nō poſſit, ſi motor appropriatus ſtatuaẽ. Ita aduerſarii tela fruſtra in Platonis ſcholam coniecta ſunt, quæ deum eſſe motorem primi mobilis appropriatum, refert ad Ariſtotelem authorem.

Confutatio, & ſolutio alterius argumenti, quo aduerſarius arguit primū mouētē, eſſe uitam optimam, & uitam eius eſſe totam ſimul, cæterarum uero intelligentiarum minime totā ſimul eſſe, ſecūdum Ariſtotelē, quod falſiſſimum eſt, & ideo ipſas intelligentias nō eſſe æternas. Intelligentias oēs ſecūdū Ariſtotelis ſniam æternas eſſe, nec ſucceſſionē ullā pati. Caput. XII.

Enio ad aliam eius argumētationē, quæ talis eſt. Primū mouens, 'eſt uita optima, inquit, & uita eius eſt tota ſimul. Vita aūt cæterarū intelligētiarum ſecūdū Ariſtotelem non eſt tota ſimul, ſed in quadam ſucceſſione cōſiſtit, in quātum appropriātur mobili, & ideo æternitas eorū non eſt tota ſimul, nec cōtinet totū tēpus, & earū duratio æterna eſt magis extenſiue. Hæc uidetur quidē ex noſtra theologia hallucinari, ſed imperitia uitam intelligētiarum nō eſſe totā ſimul pronūtiat, & ignarus, qd' Ariſtoteles hac de re ſcripſerit, attribuit illi inepte, & falſo', quod ipſe peruerſe a' noſtris theologis intellexerit. Noſtri enim ſic cenſent, ut eſſe Dei ſolū æternitate mēſureẽ, neq; in eo ſit aliquid ſucceſſionis, uel ſecūdum eſſe, uel ſecūdum opationē, ſed ſimultas ſit omnifaria, angelos uero, quātum ad eſſe nō æternitate mēſurari uolūt, ſed æuo. differre aūt æuum ab æternitate, quod eſſe æternū nullam recipit ſucceſſionē, quod eſſe æui utiq; patitur, propter uarias angelorum electiones, a' tēpore uero differre, quod eſſe temporale prius, & poſterius habet, eſt'q; mutabile, cū in æuo nō ſit prius, & poſterius, in quo ĩnouatio, & ĩueteratio eſt, quæ in angelis eē nō poſſunt. At hic nonus theologus uitā intelligētiarum cæterarum non ſimul totam eſſe ait, id'q; Ariſtoteli fidenter aſcribit, quod q̃ Ariſtotelis placitū ſit, uideamus. Appellat ille intelligētias oēs ſempiternas, ut cōſtat in duodecimo metaphyſicæ, ubi ultra ſubſtātiam ſenſibilem, ꝑpetuā eſſe, ac ſempiternā ſubſtantiā ꝓbat, & ubi numerū ſubſtātiarū ſeparatarū inueſtigat, oēs eiuſmodi ſubſtātias ſempiternas uocat, q; ſi oēs iudicio illius ſunt ſempiternæ, uitam earū totam ſimul eſſe neceſſe eſt. primo etiam libro de cœlo, quæ ſunt extra cœlum, & ęterna, & uitam habere nō tēporalem, & extēſam demōſtrat, quē locum diuus Thomas exponēs de oībus ſubſtātiis ſeparatis, intelligēda eſſe uerba hæc Ariſtotelis ait. Nulla igitur intelligentia eſt, cuius uita ſucceſſionem ullam patiatur, ſi ex opinione Ariſtotelis, iudicio probatiſſimorū expoſitorū loqui uelimus, ſed quæuis ſeparata ſubſtātia prima, ſumma, & diuina ab eo ipſo philoſopho appellaẽ, prima, quia nō ſubiicitur tēpori, neq; a' tēpore mēſuratur, ſumma, quia non loco continetur. diuina, quia non ſubiicitur motui, ratione etiam rei facile coargui poteſt. Nam ſiqua ſucceſſio eſt in ſecūdis intelligētiis, hæc aut in earū eſſe, aut in operatione ſit, neceſſe eſt. At non in eſſe eſt, quia eſſe illarum (ut Peripateticis placet) abſtractum oīno a' motu eſt, cuius ratiōe motus ſucceſſio eſt. Nec uero in operatione eſſe poteſt, quādo intelligere, & uelle in ſubſtātiis ſeparatis non differunt ab earum eſſentia, ut tertio de aīa ꝯſtat, & cōmento Auerrois, qui in intellectu agente nō eſſe potentiā ad aliquid, ſicut in intellectu recipiēti aſſeuerat. Cōmento etiam duodecimo libri metaphyſicę trigeſimo primo, oportet, inquit, has ſubſtātias exiſtere. cum enim moueāt, ſine ulla potētia, ſine ulla materia eſſe neceſſe eſt, æternas enim eſſe neceſſe eſt. necnon cōmento trigeſimo nono, intellectum, & quod intelligitur idem eſſe ita affirmat. Omne, inquit, cōpoſitū eſt nouū, niſi qd' per ſe cōponi dicatur, ſed ſiquid per ſe cōponaẽ, id de potentia in actū per ſe exeat, & moueatur per ſe ſine motore neceſſe eſt, quo in loco, addit in formis materia carētibus, prędicatum, et ſubiectū, hoc eſt quicquid prædicatur, & ſubiicitur, unū eſſe in re, q̃q̃ duo in cōſyderando, reduci nāq; ad unā intētionē, ſiue rōnem eſſentialem, nec differre niſi in intelligendo ſolum, Ita

actio intelligentiæ non differt ab eius esse, & cum nulla in his cōpositio, nulla creatio noua sit; nec successionem esse possibile est, uel in ipso esse, uel in operatiōe. Sed aduersarius, qui nostræ theologiæ rationē ad Aristotelē refert, cum a' nostris audierit Deū nosse spiritualē creaturam per tempus, hoc est per successionē tēporis discreti ꝓpter uarias angelorum electiones, & uarios actus intelligēdi, Aristotelē hoc sensisse ait, quod remotissimū ab eius philosophi sensu est, cum unitum esse, & unitā actionē, apertissime ipse statuat, cum & esse cœlestiū corporū nullo tēpore mēsuratur, quoniam nullam in se habet successionē inesse, nec sunt in potentia ad esse, sed æuo ipsa mēsurantur sentētia Aristotelis, licet motus eorū tēpore mēsuret, nec dici pōt, successionē hanc esse inquantum mouēt cœlestia corpora, aut enim ratione moti, aut ratione mouētis hoc sit, qđ si ratione moti, pari ratione deus quoq; habebit successionē, a' quo primū cœlū mouet. Sed si ratione mouētis, cū mouere nō aliud sit, nisi uelle ipsius intelligētiæ, ut in uolūtatis actu nulla successio est, authore Aristotele, sic ne in mouendo quidem esse potest.

Falsum esse, quod Aristoteles, sicut aduersarius refert, dixerit omnia ex nihilo a' deo ꝓducta. Atqui Platonem uere sensisse, primum principiū nō per seipsum, sed per alterū creasse mūdū, quod religioni nostræ cōsentaneū est, quæ uult oīa per filiū a' patre creata esse. Caput. XIII.

d Einde opinio Aristotelis, inquit, de rerū productione, est magis cōsona fidei, q̄ opinio Platonis, quia Aristoteles posuit deū oīa produxisse ex nihilo, & a' Deo oīa dependere immediate, sicut a' causa efficiente, quæ quidē dogmata cū dogmate christiano multū conueniunt, solū differūt in mundi æternitate, quā fides non asserit. Plato aūt credidit, ꝙ primus deus nō ꝓduxerit uniuersum immediate, sed per alterū Deū a' primo productū, & q̄uis regē eū appellat, tamen nō sibi rerū causalitatē actiuā immediate tribuit. Hæc nullo pacto ad Aristotelē posse referri, declaratū satis a' nobis secūdo uolumine est. Plato nē aūt ita sensisse, ut principiū primū non per seipsum, sed per alterū crearet mundū, uere ab aduersario dicit. Sed hoc cōsentaneū magis nostræ fidei est, q̄ illa Aristotelis opinio, ut deus non produxerit mūdum. Nā ne fides qdem aliter ponit, q̄ ut per filiū cūcta creata a' patre sint, oīa p ipsum facta sunt, inquit. Ipsum aūt est uerbū, quod in principio erat, & deus erat. quod si mysteriū trinitatis suspectū ab aliquo illorū gentiliū dici fas sit, Platoni hoc uni dandum est, qui a' primo principio genitā asserit personā diuinā, quæ in uirtute patris cuncta crearet. Audi Porphyrium in quarto libro historiæ philosophicæ, Platonē ita de bono scripsisse referentē. » A' bono mens prodiit, in intelligibilis quodammodo humano ingenio, atq; per se subsistens, in qua ea, » quæ uere ēntia sunt, cōtinentur, omnis'q; entium substantia sita est, quod & primitus pulchrū » est, & de se ipsum formam pulchritudinis possidet. Prodiit uero æterne a' causa Deo ipso emanās, q̄q; sui ortus principium non ad aliud refert, quoad non per motū ꝓducta est, sed ipsa sponte sua ex Deo prodiit, suiq; ipsa author est, nec uero a' tēporali ullo initio processit, tēpus enim » nō dū erat, nec facto iam tpe, subiicit ipsa temporis rationi. semper enim intēporalis, sola'q; est, » atq; ut primus deus, quāuis cūcta efficiat, tamē unus, solus'q; semper est, propterea quia nō cū » iis numeret, & ordinet, sic mens sola, sempiterna'q; est, & tēpore ipsa uacās, tempus ipsa reb⁹ » temporalibus est, manēs in eadē suæ sempiternæ subsistētiæ ratione. Hæc Porphyrius, ex Platonis sententia. Verum aduersarius pro sua consuetudine, ne illud quidem intelligere unquam noluit, quod apertissime ab Aristotele scriptum est, Platonē solū arbitratū, creatū; generatū'q; esse cœlum. Atq; ita, qđ nullo pacto est Aristotelis placitū, quod ipse dogma appellat, Aristoteli tribuit, & cum Platonē calūnietur, Aristotelem ita præfert, ut non satis callere aristotelicā disciplinam uideatur.

Qui interpretati sunt apud Aristotelem, deum non uitam, sed animal esse, haud male interpretatos esse, ut aduersarius putat, sed bene, excusandum'q; potius esse in ea parte Aristotelem, ut Thomas existimat, q̄ damnandum, ut censet Albertus. Caput XIIII.

a D hæc, Interpretes, inquit, male interpřtati sunt Aristotelē, ubi dicit, ꝙ deus est aīal æternū, & optimū. Debuerunt enim interpretari uitam, aut uiuens, nō animal, qa animal in græco non dicitur ab anima, sicut in latino, sed a' uita. Alter hic error aduersarii est, ut græca noīa ex etymologia, ideſt ratione noīs, non ex usu analogico interpřtemur, uerbi gratia cū græce ἀνάμνησιν dicimus, ne hominē interpretemur, sed reminiscē

tem, & cum

tem, & cum θεὸν, non deum, sed currentem, & cũ ζωὴν, non uitã, sed feruorẽ. Sic enim censet, ut quãuis Aristoteles ζῶον, hoc est animal dixerit, tu non animal interpreteris, sed uitam, a' qua ζῶον dictum est, quasi cũ aĩal dicit', nullo pacto quis intelligere uitam queat. Atqui animal ab anima dicta referri eodẽ potest, quo ζῶον. Anima enim principiũ uitæ est, & licet in plãtis anima, uita'q; sit, tamen qa perfectius, patentius'q; in animali hæc sunt, hinc Græci a' uita ζῶον, Romani ab anima animal nominarũt. Sed cur deum animal Aristoteles appellauit, facile dignosci ab homine potest, qui usum, & uernaculos, ut ita dixerim, mores græci sermonis teneat. Nõ enim suo ipse indicio, & inuestigatione cõpertũ hoc ita esse asserit, sed φαμὲν dicit, hoc est, dicere solemus deũ esse animal sempiternũ, optimũ, ut ex publica opinione ꝯfessum accipiat aĩal esse, cui æuum cõtinuũ ipse attribuat, quod per demõstrationẽ iam cœperit, aut certe, ut suæ demonstrationi uulgarẽ etiã opinionẽ cõgruere ostẽdat, quod sæpenumero ita facere ꝯsueuit, ad quẽ sensum & diuus Thomas exponens, appellat, inquit, Aristoteles deũ animal sempiternũ, optimum, qa uulgo ita dicebatur. Vita enim in solis animalibus manifeste nobis sentitur, quæ cũ illi præcipue cõpetat, proinde animal dictus est, sic diuus Thomas, quanq̃ Albertus cœli motorẽ dici aĩal, errori Aristoteli ascribit, ita constat Aristotelẽ animal uoluisse, nõ uitã dicere, sed aduersarius, non usquequaq; peritus græci sermonis, nec aĩaduertens, quẽadmodũ Aristoteles in docẽdo ꝓcedat, dãnat, & emẽdat interꝑtes, & quæ nunq̃ addiscere ipse potuit, docet alios.

Mysterium trinitatis neq; ad Platonẽ, neq; ad Aristotelẽ referendũ esse, siqua tamẽ apud hos philosophos eius rei significatio est, esse potius apud Platonem.
Impossibile esse trinitatẽ naturali rõne cognosci, sed dũtaxat sacris authoritatibus ꝓbari posse.
De uestigio quomodo a' theologis accipiatur, & quid sit.
Quæ sit inter uestigium, atq; imaginem differentia.
Probari aliquid per effectum bifariam posse.
Cũ Paulus dicit inuisibilia Dei cognosci ex reb⁹ creatis, unitatẽ dei intelligere, non trinitatem.

Caput XV.

Ecũdi capitis crimen est, quod Plato nihil de trinitate diuina sentire potuerit, cum Aristoteles aperte intellexerit trinitatem esse in Deo ex solo uestigio impresso in rebus creatis. Quod ita ꝓbat, per uestigiũ, inqt, põt intelligi uestigiatũ, cũ uestigiũ sit similitudo uestigiati. Ergo Aristoteles, qui res naturales, & creatas intellexerat, trinitatẽ etiã ĩtellexit. De cognitiõe trinitatis, qđ ad hos philosophos ꝑtinet, dixi satis secũdo uolumine, cuius loci summa hæc est, ut mysteriũ trinitatis nõ sit referendũ nisi ad nostræ fidei authores. Siqd tñ significationis, & cuiusdã suspectionis tantæ rei uel in exteris authoribus quærẽda sit, & notãda, lõge plura, expressiora'q; indicia cõperiri apud Platonẽ, q̃ apud Aristotelem possunt. quod cũ satis suo loco ostẽsum sit, hic argumentũ solũ aduersarii, quo Aristotelẽ probare conatur aperte cognouisse trinitatis diuinæ rationẽ, refellere debeo, quia cõtra theologorũ nroꝝ sentẽtiam est. Dicit ex reꝝ peritia naturaliũ, cognitã esse trinitatẽ diuinam, cum diuus
» Hylarius libro de trinitate dicat, nõ putet homo sua intelligentia, generationis sacramẽtũ pos-
» se cognoscere. Diuus Ambrosius, Impossibile est generationis scire secretũ, mens deficit, uox si-
» let. Diuus Thomas in prima parte, quæstione trigesima secũda, articulo primo, Impossibile est
» inquit, per rationẽ naturalẽ ad cognitionẽ trinitatis diuinæ peruenire, & qui ꝓbare enitit' trini-
» tatẽ personarum naturali rõne, fidei derogat. primũ quantũ ad dignitatem, cum fides de rebus
» inuisibilibus sit, quę humanã excedũt rationẽ, ut Apostolus epistola ad Hebręos, fides, inquit,
» de non apparentibus est. Mox quantum ad utilitatem innitandi ad fidem homines, cum enim
» rationes nõ cogentes inducat, incidit certe in irrisionẽ infideliũ. putabũt enim nos illi rationi-
» bus tantum his inniti, & propterea ita credere, quæ igitur ex fide sunt, non nisi per authoritates
» ꝓbari debent apud eos, q authoritatem recipiãt, apud cæteros uero, satis est defendisse, ut im-
» possibile nõ sit, qđ a' fide prædicat'. Quibus grauissimis, ac uerissimis sanctorũ uiroꝝ testimoniis latissime patet, primũ trinitatẽ cognosci ratione naturali impossibile esse, secũdum, plurimũ derogari fidei ex huiusmodi rõne, tertiũ, fidẽ irrideri, quartũ, authoritatib⁹ tantũ sacris posse ꝓbari trinitatẽ. Cõtra, quæ aduersarius pala'm scribere audet, expressius item sanctus idẽ demõstrat, philosophos non cognouisse propria diuinarum personaꝝ ex authoritate Pauli episto-
» la ad Corinthios, Loquimur Dei sapientiã, inquit, quam nemo principum huius seculi nouit.
» principes enim pro philosophis ibi accipi cõfessum est. Diuus quoq; Augustinus primo de tri-
» nitate, mentis nostrę acies inualida, inquit, in tam excellẽtissimã lucem figitur, nisi per iustitiã

dei emūdetur. In hac eadē sentētia est & diuus Basilius, homilia super scripto illo, In principio erat uerbū, & diuus Gregorius Nazanzenus cum locis pluribus alijs, tum sermone de diuinitate, & altero sermone de filio. Sed aduersarius, qui suo argumēto fretus, quid sancti authores scripsissent, minime curarit, plus ualet, inqt, apud me ratio una, q̄ multæ authoritates, respōde ad rationē, inquit, aut te uictū fatere, q̄ suæ rationi confidens hic uerba, & impetū facit. Sed quātū ualeat eius ratio, uideamus. In rebus naturalibus, quas Aristoteles nouit, uestigiū esse trinitatis, atq; ita cognitam esse trinitatē ab Aristotele ait. Vestigiū triuitatis esse in creaturis, siue reb⁹ naturalibus certū est, Sed quid, & queadmodum hoc uestigiū sit, & quātum cognitionis afferre possit, cogitemus, quo eius ratione exposita, perspicuū sit, in quātum errorē inciderit aduersarius in ratione uestigii definiēdi. Vestigiū itaq; a' theologis translatum a' rebus corporeis analogiæ quadam ratione, accommodatum diuinis est, atq; ut corporis uestigium perobscure, ac imperfecte repræsentatur, sic diuinitatis uestigium admodum imperfecte in creatura est. Nam ut qui uestigium pedis humani uiderit, intelligit quidem non equum, sed hominem esse, qui impresserit, uerum quis nam sit Socrates'ne, an Plato, intelligere nequit, ita & quod metaphora uestigium primæ causæ in creatura haberi fatemur, impressio quædā est, qua essentialia attributa diuinis personis cognosci possunt, appropriata uero, & propria, nō nisi fide, quasi fundamēto subiecta recipi possunt, cum.n. summa apud theologos differētia inter ppria, & appropriata diuinarum personarum est, tum ne ipsa quidem essentialia rationem appropriatorū recipiunt, nisi per relationem intelligantur, propriū nanq; id esse uolūt, quod ita uni personæ conueniat, ut nullo modo, salua fide, possit attribui alteri, ut paternitas, et generatio actiua, patri attribuuntur ppria, nec filio ullo pacto, aut spiritui sancto cōmunicantur, filiatio autē, & generatio passiua filio, spiratio uero passiua spiritui sancto, Appropriata autē eē attributa essentialia. ut potētiam, sapientiam, bonitatem, quæ non ita attribuūtur, ut potentia sit in patre, & nullo modo in cæteris personis, sapientia in filio tantum, bonitas in spiritu tantum. Sed ita, ut cōmunia omnibus, atq; essentialia sint, Essentialia uero ipsa ita intelligi, ut nulla cum relatiōe adhuc ad personas deo attribuantur, ut potentia, sapientia, bonitas absolute diuinę naturæ attributa. Cū itaq; uestigium trinitatis in rebus his creatis inesse fatemur, non propriorū, aut appropriatorum, qua appropriata sunt, uestigium intelligimus, sed essentialia, quibus & ducimur ad dei cognitionē, uelut præuijs quibusdam, siue erudimentis, siue elementis, quo ad naturæ humanæ imbecillitas diuinas res assequi potest, id'q; triplici ratione. Aut enim ut assimulatum ad exemplar refertur creatura ad deum, quod idea diuina est, aut ut productum ad productorem, aut ordinatum ad finem relatione mensuræ, suo enim quodq; fine mensuratur, Nec uero uestigium intelligi integre potest nisi triplici hoc respectus genere, cum singula non sufficiāt, authore diuo Augustino libro octuagintatriū quæstionum, quæstione septuagesima quarta. His igitur tribus respectibus theologi cōsyderant appropriata diuinis personis. Quippe cum creatura respectu similitudinis repræsentet exemplar, quod filio appropriatur, respectu productionis potentiā, quæ patri appropriatur, respectu spirationis bonitatem, quæ spiritui sancto, quæ uel aliis nominib⁹ interdum reddūtur, nam & nomine substantiæ uirtutis, operationis, & numeri, pōderis, & mensuræ, & unitatis, speciei, ordinis. Quamobrem generale, & ueluti regula reddi de uestigii partibus ita potest, ut omnes perfectiones, quæ reduci ad trinitatem possint, sub quadam mutua connexione uestigium constituere possint. Verbi gratia, cum a substantia uirtus procedat, sicut filius a' patre, & a' substātia, & uirtute operatio, sicut a' patre, & filio spiritus sanctus. Ideo his trib⁹ consumi uestigium potest. Patet etiam qua ratione uestigium ab imagine differat. Vestigium enim imperfecte, & sub ratiōe speciei repræsentat, ut dictum est. imago autem perfectius repræsentat. quippe quæ sub ratione indiuidui refert, ut describi possit, quo repræsentatiuum sit alicuius totius tum specie, tum particulari, imitando illud, cuius imago est. Sed redeo illuc. Cum uestigio inquā ad Dei essentialia reducti fuerimus, finem ibi faciamus necesse est, nisi fide subiecta, maiora deinde contemplemur, unde fit, ut iuuemur quidem cognitione reum naturalium ad Dei contemplationem, sed non amplius, q̄ quo ad deum omnipotentem, sapiētem, bonum, & reliqua huiusmodi intelligemus, Id'q; est, quod ab Apostolo scriptū legimus. Inuisibilia Dei cognosci ex rebus sensui subiectis, paternitatem uero ineffabilem illam, & filiationem, & spirationem nullo pacto noster attingere intellectus potest, & nisi principiis his essentialibus attributis utendo, & fidei in primis subiecta, ad propriorum cognitionem enitatur, remaneat in cognitione essentialium tantum, atq; exteriora quædam, non interiora diuinæ naturæ cōtempletur, necesse est. omnino ut similitudine uestigii, aut imaginis utimur ad docendam trinitatē, post,

q̄ fide firma

q̃ fide firma articulum tenuimus trinitatis. Sic inuestiganda, cõperienda'q; his eisdẽ iuuamur, & aut similitudinem designamus, quemadmodum argumento intellectus uerbi, & uoluntatis personas diuinas distinguimus, aut dissimilitudine quadam; ut diuus Augustinus ꝓpterea patri appropriari potentiam ait, ne, quia patres apud nos solẽt esse ob senectutem infirmiores, aliquid tale suspicemur in patre illo summo, atq; omnipotenti. Hæc à diuo Thoma parte prima, quæstione. XXXIX. articulo sexto, plene scribũtur. Ex quibus facile intelligi põt Aristotelẽ, & reliquos philosophos illos essentialiũ attributoꝝ dei cognitionẽ ex suis studiis aliquã, ꝓpriorũ uero, aut appropriatoꝝ nullam oĩno habuisse, atq; oppositum eius, quod aduersarius putat assecutos, ex rerum naturaliũ disciplina, q̃q̃ enim deus triplici persona distinguitur, tamẽ hæc uestigia non sunt à tribus illis personis, in quantum sunt tres, sed in quãtum sunt unum. Itaq; fit, ut intellectus, qui ratione mouitus naturali, diuina contẽpletur, quæ in his distingui senserit. s. uitio naturalis cõditionis, hæc unienda iudicet in diuinis, & quo priora, superiora'q; repetat, eò deueniendum cẽseat ad simpliciora, unitiora'q;. Dixi philosophos nullã habuisse cognitionẽ appropriatorum, quoniam, & si essentialia attributa cognouerunt, tamen non ut appropriata diuinis, dignoscere potuerunt. Quippe cũ appropriata ipsa relationẽ quãdã designãt, quę cognosci nõ põt, cum proprium, hoc est terminus ignoratur. Vnde Auerrois cõmentator exponẽs locum duodecimo metaphysicæ, quo Aristoteles deum esse substantiam sapientẽ, & uiuẽtem fatetᷣ. Est igitur, inquit, deus unus, & sapiens, quo argumento quidã trinitatem esse in dei substãtia putauerunt, conãtur'q; suam tueri opiñionẽ, ea rõne, q͛ deus sit tres, & unus, tueri tamẽ non possunt, qa cum substantia fuerit numerata, congregatum entium erit unum per intentionem unientem additam congregato. Non igitur si Aristoteles attributa essentialia cognouit, eadem & ut appropriata cognoscere potuit, longe'q; minus per essentialium cognitionẽ deuenire ad propriorum potuit. Adde quod creaturæ ducunt in dei cognitionem in quãtum ille causa entium productiua est. Talis autem causa cõmunis toti trinitati est, cum in hoc tres personæ uniãtur, non distinguãtur. Atq; ita per effectum cognosci non trinitas, sed unitas potest, ut & diuo Dionysio placet, capite secundo de diuinis nominibus, cõmunia totius trinitatis esse oĩa causalia, & diuo Augustino in quinto de ciuitate Dei, capite decimo septimo, Sicut pater, & filiꝰ, inquit, ad spiritum sanctum sunt principium unum, ita omnes tres personæ sunt unum principiũ ad producendam creaturam. Nec uero Scotus uir summæ subtilitatis aliter sentit, cũ dicat, ultra doctrinam philosophorum esse necessariam christianam theologiam, quoniam proprietas primæ substãtiæ, quæ cõmunicabilis in tribus personis est, intelligi non potest ex effectibus, qui à deo procedunt, ut ab uno non trino, Plus'q; erroris, inquit, q̃ cõmoditatis afferunt, cũ nulla creatura sit una numero in tribus suppositis distinctis. Deniq; ratio creandi usqueadeo uni tãtũ tribuitur, ut summi theologi dicere non dubitarint, si una tantum esset persona, adhuc in ea esse plenam sapientiam, & potentiã, posse'q; producere omne possibile, ita causalitas ex sua ratione in quãtum ad exteram productionem refertur, non affert habitudinem ad internam productionem, licet Deus fundamentum necessario sit, & ratio, & causa utriusq; productionis, & quidem prius internæ, q̃ externæ, quapropter philosophi, quãuis habitudinem rerum ad principium efficiens, necessario animaduerterent, tamen productionis externæ habitudinem, ad internam productionem non adhibuerunt. Cum'q; res naturales productas esse faterentur, ad internam tamen diuinam illam productionem aspirare non potuerũt, & cum creare nihil aliud sit, q̃ dare esse, terminus autem actionis ostendat principium actionis, omne enim agens sibi simile agit, si terminus creationis est esse principium quoq; producens creaturam est esse diuinum, tribus personis cõmune, sicut & essentia est. Ergo esse creatum, nõ trinitatem, sed unitatem declarat, tum etiam cum deus causa creaturæ sit, nõ uniuoce, sed æquiuoce, aut analogice, nec nisi minimam quandam similitudinem fundatam in unitate analogica habere possit creatura cũ deo, nõ sequitur, ut si in re creata sit aliqua trinitas, in re etiam increata sit. quæ enim in inferioribus distinguntᷣ, hæc in superioribus uniuntur, nec ex naturali quidẽ rõne intelligere quicquã multiplicari in natura diuina possumus, quando quod in effectu multiplicatur, atq; distinguitur, id in causa eminens, unitum'q; cõtinetur. Vnde diuus Thomas quæstione undecima de ueritate, articulo ultimo, quamuis, inquit, in creaturis aliqua reperiatur similitudo personarum, non tamen ex similibus illis concludi licet ita esse in diuinis, cum ea, quæ in creaturis reperiantur distincta, in creatore sine ulla distinctione sint. Sed aduersarius uacuus harum rationum putat Aristotelem exploratum sibi habuisse mysterium trinitatis, peritia rerum, quas calluerat naturalium, & quod munus sanctissimæ fidei, & reuelationis solum esse theologi nostræ religio-

g 2

nis arbitrantur, ipse naturæ attribuit, & argumento, quod insolubile putat, hoc aggredit᷑ sapiẽ
tissimos omnes doctores, qui adhuc in religiõe Christi claruerint, per uestigium, inquit, potest
ĩtelligi uestigiatũ. In rebus aũt creatis, & naturalibus est uestigiũ trinitatis. Ergo Aristoteles, q
res naturales, & creatas intellexit, trinitatẽ etiã ĩtellexit. Hoc nõ solũ nõ ĩdissolubile est, sed etiã
facile solubile, Falsò etenim dicitur uestigium trinitatis in quantũ trinitas est, esse in rebus crea
tis. Non enim ea ratione, qua trinitas, distinguitur sua productione interna. Vestigium trinita/
tis in reliquis creaturis est, sed qua unitum, & unum quomodo exposui. Contra, inquit, Aristo
teles hoc cognouit demonstrato deo. hoc autem est trinitas, ergo cognouit trinitatem. Hoc à
pueris didicit, qui in scholis ingenii exercẽdi causa ita arguunt, Sed quod uel illis soluere faci/
le est, sic respodendo, Aristoteles deum trinum, & unũ cognouit, & tamen non cognouit de/
um trinum, & unum, ipse imperitia soluendi lapsus est in tantum impietatis errorem, ut nostrę
religionis arcana declarari naturæ facie pingui existimet. At si trinitatem cognitam ab Aristo/
tele dicit sub ratione, qua trinitas est, sine cognitione propriorum, atq; appropriatorum, id nec
possibile est, ut quis trinitatem sub ratione, qua trinitas est, cognoscat, & tamen ignoret qua ra
tione distinguantur ipsa supposita, & propriis suis, aut appropriatis describantur ac limitentur,
& eodem uoluitur, ut in natura diuina distinguat, quæ unire omnino debet. Quid uero trini/
tas illa Aristoteli cognita, per distinctionem'ne rationis sit, an per distinctionem realem? Nam
si per distinctioné rationis, nihil ad nos pertinet christianos, sed si reali prorsus, aut ita est, ut ac
cidẽtia realiter distincta sint, quod esse in deo nemo concesserit, aut ita ut tres substantię primę
realiter sint distinctæ. Sic enim ab illo supposita, & hypostases distingũtur. Plura, inquit aduer/
sarius, meam sententiam tuentur. dic sodes reliqua, ut calor effectus à solo, in hoc subiecto calo
rem esse à sole declarat, sic & triitatem esse in creatore exprimit uestigium, quod in creatura à
creatore positum est. Hoc reliquum nihil est, & contra te est. Calor enim effectus à sole non est
in Sole formaliter, neq; ita sol calidus, sed uirtualiter est. Quid uero, cum ne effectum qdem à
Deo quicquã sit opinione eiusdem philosophi Aristotelis? Quid, inquit, theologi sancti addu
cunt rationes ad probandam trinitatem, si nulla exprimi ratione possit? Quid Paulus inuisibi/
lia Dei per ea, quæ facta sunt, conspici intellectu dicit? Sunt ista quidem, sed tu imperitia distin
guendi, quẽadmodum dicantur, intelligere nequis. probari enim aliquid per effectum bifariã
potest, aut enim ita, ut ab effectu ad causam cognoscendam deueniatur, quomodo ex motu pri
mus motor, & Deus cognoscitur, aut ita, ut posita causa conuenire effectum causæ positæ ostẽ
datur, ut in syderali scientia eccentricos esse probamus, quod ratio apparentium circa motũ ser
uari possunt cõuenienter tali positioni. Cum itaq; diuus Augustinus arguat ex processione uer/
bi, & amoris, ita intelligendum, ut non ducatur per inuestigationem ab effectu ad ponẽdum tri
nitatem, sed ut posita trinitate ex fide, congruere positioni rationem uerbi amoris, & reliquorũ
huiusmodi declaret. Quod probandi genus ratio uerisimilis quædam est, & quæ solui de facili
possit. Non enim, si deus est infinitus, sequitur, ut filium quoq; infinitum producat. physicus. n.
productionem hãc internam esse impossibilem dixerit, & potentiã Dei infinitam apparere in
dependentia entium, aut in productione rerum ex nihilo, si admittit ex nihilo esse ꝓductas, nec
oportere tantam in effectu, quantam in causa esse perfectionem. Nec uero seqtur si intellectus
noster producit uerbum, ut intellectus quoq; diuinus idem faciat, cum non uniuoce intellectus
de nobis, & de Deo dicatur. Paulus uero neminem principum huius seculi, hoc est philosopho
rum trinitatem cognouisse aperte ad Corinthios scribit, ut dictum est, quod autem ad Roma/
nos dicit, Inuisibilia dei intelligi ex rebus creatis, unitatem dei, non trinitatem significat. Agit
enim apud eos, qui plures Deos colebant, in quem errorẽ aptissime uti poterat argumẽto crea
turarum, quæ deum unum esse declarant, ut à theologis expositum omnibus. Magister senten
tiarum in primo refert. ita aduersarius frustra capita tria tota consumpsit ad ostendendum Ari/
stotelem christianum fuisse contra q̃ religio censet.

Platonẽ, teste Augustino, patrem, & uerbum in unitate essentiæ statuisse. Eũdẽ secũdũ Tho
mam appropriata diuinis p̃sonis intellexisse, sacris literis in Aegypto edoctũ, tres etiã substan/
tias realiter distinctas ad eum referi, quem Porphyrius est secutus. Caput. XVI.

Ed cum friuola hæc ita dixisset, quasi iam potissimis rationibus uictoriam obtinne
s rit, effert sese cõtumeliosius, & Platonem ne somniare qdẽ trinitatis rõnẽ potuisse
ait, fatet᷑ tñ eũdem, quẽ ne somniasse qdẽ trinitatẽ dicit, semel tanq̃ furore ꝯcitatũ

appellasse deum patrem, quasi parum hoc sit ad Platonis egregiam laudem. Sed q̃ Plato prius ad trinitatis cognitionem, q̃ Aristoteles accesserit, satis suo loco ostẽdimus. Nunc breuiter diuum Augustinũ meminero, qui in octauo libro confessionum fatetur sese legisse in libris Platonicorum authorum, q̃q̃ non eisdem uerbis, rationẽ euangelii nostri illius, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & reliqua loci eiusdẽ, usq; ad uerbũ caro factum est, exclusiue. Diuum etiam Thomã non prætereo, q̃uis properẽ, qui inter initia sniarum, allegaus diuũ Augustinum. Plato, inqt, hoc intelligere potuit, cũ in Aegyptũ pfectus esset. In prima etiã parte, repitur, inquit, in libris Platonicorum. In principio fuisse uerbũ ueorũ, non ut uerbum psonã genitam significet, sed ut ratio rerum idealis intelligat, p quã deus cuncta creauerit. Cæterum & si appropriata tribus psonis illi cognouerunt, tñ deuenire ad spiritus sancti bonitatẽ non potuerunt, qa cognoscẽtes deum, non ut deũ coluerunt. Hoc idẽ & diuus Augustinus de Porphyrio Platonico authore in decimo libro de ciuitate dei testificatur, uidelicet tres substãtias illum statuisse. primã, quam patrẽ uniuersitatis appellaret, secundam, primã mẽtem, quæ filius a Macrobio dicta est. tertiam, animã mundi, quã Maro poeta ex Platonis opinione spiritum uocat,

» Spiritus intus alit, totosq; infusa per artus,

» Mens agitat molẽ. Ita Plato, teste diuo Augustino, patrẽ, & uerbum in unitate essentiæ statuit, Diuo aũt Thoma altero teste. Appropriata diuinis psonis intellexit, idq; in Aegypto a sacris Iris didicit. Tres etiam substantias realiter distinctas referri ad Platonẽ, qui author Porphyrii fuerat, iustum est, nec magis damnandus ille est, q non trium suppositorum distinctionem realẽ in eadem natura statuerit, q̃ commẽdandus, quod præter alios, tam prope ad diuinæ trinitatis rationẽ accesserit. Plato, inquit, semel, quasi furore concitatus, patrẽ deum appellauit. Ergo & filium affert, qui patrẽ appellarit. Non. n. pater uel esse, uel intelligi põt sine filio. pulchrum uero, & quod fateris ipsum, furore quodam actum illum ita dixisse. furor. n. hic est pius, ille & laudabilis, quem iis tribuimus, qui numine instincti, res diuinas, quas ratio attingere nequit humana, referunt, sed tu, quæ laudare debes, uituperas.

Falsum esse quod aduersarius inquit, uestigiũ satis esse ad trinitatis cognitionẽ, idq; & rõne, & sanctorum authoritate ostendi.

Aduersarium manifeste sibi contradicere, cum hominẽ post peccatum per fidem potius, q̃ per uestigiorum cognitionẽ intelligere trinitatem uelit, & tamẽ Aristotelem, qui fide caruit, dicat per uestigia trinitatem cognouisse. Caput XVII.

PErgit in asserendo uestigium satis esse ad trinitatis cognitionem, affertq; non itẽ argumẽtum, sed cõclusionẽ sine ulla pbatione. Si oĩa, inquit, uestigia creaturarum in unum colligerentur, psecta dei cognitio haberet ad oĩa, excepta cõprehensione dei & infinitate. Arguimus igitur contra hãc falsam ɔclusionẽ ad hũc modum. Si p uestigia creaturarũ põt essentia dei distincte intelligi, hoc certe fieret aut p spẽm rerũ sensibilium, quæ non modo rem, cuius spẽs est, uerũ ẽt causam rei eiusdẽ repræsentet p ppria ipsius rei causata uestigiis, aut p argumentationis rõnem a nostro intellectu proficiscentẽ. At p similitudinẽ effectus ęquoci, cognosci eẽntiam causę æquocę impossibile est. Non. n. similitudine uermis cognosci põt essentia specifica solis, cum non solum specie differant, sed gñe etiam physico. Cum itaq; deus sit causa æquoca oĩum creaturarũ, nec nisi unitate analogica cum his ɔueniat, hinc p eiusmodi effectus ad quædam cõmunia tñ non ad propria usq; cognosci põt. Nec uero intellectus noster ex cõibus argumẽtandi principiis elicere potest ɔclusionẽ ppriam ad dei rationem, q̃quidẽ immediatas ppositiones deo aptas ignorat. Sint etiã oĩa uestigia in eodẽ collecta, qđ aduersarius argumẽto deducit. Sed cum aggregatum hoc finitum, limitatumq; sit, nec diuinã æquare possit psectionẽ, sed in infinitũ a Deo ipso excedat, ideo aut uno, aut altero uestigio essentia dei cognosci non põt, sic ne p uestigium aggregatũ quidẽ, poterit pter dissimilitudinẽ limitationũ, & infinitam distantiã quocũq; posito. Authorũ etiam oĩum snĩa eodem plane tendit. Iam diuus Thomas in primo ɔtra gẽtiles, capite tertio, esse aliquas ueritates diuinas refert, quæ cognosci nisi p reuelationẽ diuinam non possint, ut ueritatẽ diuinæ gñationis, aut pcessionis. Idẽ in prima parte, quæstione XII. articulo secũdo. Impossibile esse ait essentiam p aliquã similitudinẽ cerni ab intellectu nostro, quod his mediis probat. primum diui Dionysii authoritate, q capite primo de diuinis noĩbus, similitudine rerum ordinis inferioris, nullo modo posse cognosci res superioris ordinis confirmat, ut enim per speciem corporis cognosci substantiam

incorpoream non posse, ita multo minus per quãuis speciem creaturæ posse cognosci substantiam dei arbitratᵉ. Mox ratione, ꝙ essentia dei est ipsum eius esse, quod nulli formæ creaturæ cõpetere possit, & quia esse diuinum est incircũscriptum, & illimitatũ, eminens supra oĩa, quę intelligi possint, quęq; aũt forma creata est limitata ratione uel sapiẽtiæ, uel uirtutis, uel essentia, uel alicuius gñis eiusdẽ. Philosophi uero sic uolunt, ut quiditas substantiarum separatarum, & maxime primæ, cognosci non possint quantum ad quid est, per materialia, & sensibilia, q̃q̃ aliquam esse huiusmodi substantiam intelligi põt, id'q; magis ad id, quod ipsa non est, q̃ ad id, qđ est. Vnde Aristoteles primo metaphysicę. Vt uespertilionum inqt, oculi ad lucẽ diei se habent, sic mens aiæ nostræ ad ea, quæ naturæ oĩum aptissima sunt. & in primo de partibus animaliũ, res nãq; illas superiores, inquit, tametsi leuiter attingere possumus, tñ ob eius cognoscendi generis excellentiam magis oblectamur, q̃ cum hæc nobis iuncta oĩa tenemus, & in secũdo de cœlo argumenta de corporibus cœlestibus facta, dissolui non posse, nisi ratiõe topica scribit. Auerroes etiam commento tertii libri de anima trigesimosexto declarans quęstionẽ illam Aristotelis, an intellectus noster possit intelligere substãtias non in materia positas. Impossibile est, inquit, per res sensibiles intelligere quiditatem substantiæ abstractæ, sed hoc fuerit, cum intellectus agens unietᵉ, ut forma intellectui possibili. Alexander quoq; in hac eadem sententia est, & Diuus Thomas exponens secũdum metaphysicę librum, & tertium de aĩa, dicit substantiam nos intelligere posse, quãtum ad esse, non quãtum ad essentiam, ita & rei ratio, & authoritas uirorum illustrium impossibile esse declarat, ut per res corporeas essentia dei proprie, atq; distincte intelligatur, quod aduersarius possibile esse autumat, si uestigia in idem omnia colligantur, delapsus ad hunc errorem, ut opinor, cum referẽtem quẽpiam illud Scoteum audiuisset, posse hac in uita distinctam haberi cognitionem de articulis fidei, quod schola diui Thomæ nõ probat. Cæterum Scotus non id fieri posse per uestigia creaturarum arbitratus est, sed per spẽm diuinitus miraculo procreatam, quæ distincte hoc repræsentet. Sed an hæc opinio recta sit, non hoc loco quærẽdum est. Aduersarium hic nihil uel à se ratiõis, uel ab aliis authoritatis pro sua opinione habere, iam ostẽdisse satis est. finem huius responsionis faciam, si prius sibi ipsum cõtradicẽtem aperiam. Dicit hominem, nisi peccasset, prius cognoscere potuisse trinitatem per sapientiam ex uestigiis, q̃ per fidem, sed post peccatum cognoscere prius p fidem, q̃ per sapientiã hoc est per uestigiorum cognitionẽ esse necesse. Quod si post peccatum illud originale nemo potest ad trinitatis cognitionem per uestigia deuenire, nisi antea fide illustretur, Aristotelẽ autem fide caruisse, nec aliquid literarum sacrarum degustasse, ne ipse quidem negat, qui fieri potest, quin sibi ipse turpiter contradicat, cum eundem & fide caruisse, & per uestigia trinitatem cognouisse confiteatur, sed uidetur non satis uim colligẽdæ contradictionis, syllogismi'q; cum animaduersione conficiendi habere. Nec uero, quod de primo homine putat cognoscere illũ potuisse trinitatem, si in statu innocentiæ pstitisset, caret impietatis errore. religio enim ita uult, ut quãuis ille non peccasset, perfectam'q; haberet scientiam, tamen nunquam assequi posset trinitatis cognitionem, & reliqua, quæ à fonte fidei profluunt.

Falsum esse quod ait aduersarius, tres dimẽsiones corporis realiter distinctas facere unum sine compositione, & dimensiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionem ducere, q̃ animæ distincta, eadem'q; unita ratio, quod & rationi, & sanctissimorum uirorum authoritati repugnat.

Caput XVIII.

I N quinto suo capite, cũ demonstrare uestigiũ expresse, & trinitatis cognitionẽ præbere uellet, corpus, inquit, quãuis secũdum quod est in prędicamẽto substantiæ sit cõpositum ex materia, & forma, tñ secũdũ quod est in prædicamẽto q̃titatis, & habet tres dimẽsiones, nullã compositionẽ dicit, & sicut tres psonę diuinæ sunt unum sine compositione in eẽntia, realiter tamẽ distinctæ, sic tres dimẽsiones corporis realiter distinguunt̃, & faciunt unũ sine cõpositione. Sed falsum, quod dicit est, & recte Ioãnes Gattus theologię pfessor familiaris noster rñdit, affirmãdo corpus, uel ita sumptũ dicere cõpositionẽ, his'q; usus est rationibus. Si tres dimẽsiones unum cõstituunt sine ulla cõpositione, hoc fuerit, aut quia in altero quodã ita idem efficiuntur, ut una res numero sit, quomodo de tribus personis respectu diuinæ essentiæ dicimus, quod quidẽ rebus naturalibus dare, non modo aduersus rationẽ physicæ disciplinæ est, uerum etiã theologis nostris derogat authoritatẽ, q diuinæ naturæ proprium esse prædicãt, ut in ea tantum sint tria distincta numero, & supposita, quæ res una numero absoluta

ro absoluta

eo absoluta sint. Aut quomodo a' Scoteis dicitur, ut licet in diuina essentia sint distincta attributa formaliter, tamen non faciunt cōpositionem, quia nullū eorum sit in potētia ad alterum, cū nullum per alterum perficiatur, quod dimēsionibus non congruit. Altera enim perficit altera, ut suo fine, & cum singulæ ipsæ dimēsiones, neq; actus puri, neq; potētiæ puræ sint, sed partim in actu, partim in potentia statuantur, hinc unum fiat ex his, necesse est, sicut ex entibus, quorū alterum se habet ad alterū, ut actus, aut potētia, quæ quidem unio, nisi cum compositione fieri non potest. Hæc ille. Sed quoniā de Aristotele, & de dimēsionū naturali rōne agimus, placet afferre, quæ is philosophus de hac re senserit. Cēset ille in primo de gñatione, & corruptiōe rerum naturalium unāquāq; bifariam dici, ut carnē, os, corpus, & reliqua, aut. n. secūdū formam aut secūdum materiā. Nā & materia, inqt, & forma dicit caro, aut os. Item octauo metaphysicæ uegat hominē esse idē, quod aīal rōnale, mortale, aut aīal ingressibile, bipes, sed aliqd pręter hęc esse arbitratur, qñ hæc materia fiunt. Nō est, inquit, cōpositio, & mistio ex iis, quorū cōpositio, aut mistio est, sed aliquid esse oportet, qđ pręter hæc sit, nō utiq; elemētum, neq; ex elemētis, sed substātia, qđ exclusa materia dicit. His ita positis respōdeo. Corpus, de quo loquimur, indicare cōpositionē, utpote quod tribus dimēsionibus ɔstet, longitudine, latitudine, profunditate, aut ut qđ tribus dimēsile sit, q̄q̄ ut forma simplex esse intelligatur, corpus, inquit, ut quantū, & in prædicamēto positū quantitatis, in quo nulla materia sit, & tamē ɔtineat tres dimēsiones, unitas sine ulla cōpositione est, hominē dialecticū, qđ impossibile est, pro possibili accipit. partes enim definitionis in quauis re pro materia habentur, id'q; est corpus, si corpus quod definitur est. licet & exclusa materia corpus accipi pōt, altero modo, sed id non ex dimēsionib⁹ est, ut ne homo quidē ex animali, & bipede, quæ scriptura, quam modo ꝓposui Aristotelis declarant. Sed hic non aduertēs quid ille author de his rebus scripserit, credit dimēsiōes in corpore nullam oīno facere compositionem, nec potuit cogitare quodlibet corpus fore nobilius intellectu humano suo iudicio, qñ triplex illa dimēsio, in corpe tm̄ est, cui uim cognoscēdi trinitatem diuinā ipse attribuit. Fuerūt ergo ipsi quidē infimæ creaturę magis ad imaginē dei, q̄ homo, & reliquæ præstātiores, qđ insania est. Quod aūt affert corpus in quātum habet tres dimēsiones unitas sine compositiōe subsistit, sicut deus in tribus ꝑsonis, nō solum cognatū præcedenti eius opinioni est, sed ēt a' philosophiæ ratione alienum, q̄q̄ suæ scholæ aptissimum, nihil. n. nisi substantia subsistere pōt. Corpus aūt, de quo loqmur, nō substātia, sed q̄tītas est, ꝑinde'q; accidēs, qñ prædicamētum q̄titatis inter prædicamēta accidētis enumeratū est. Postremo licet, inquit, in aīa nostra nobilior similitudo trinitatis inueniat, tñ nobis, qui in sordibus corporum includimur, nullū expressius uestigium est, q̄ quod in corpore continet. Quod si de se ipse dicit, numero utēs plurali ꝑ singulari. s. sua regula, qua & Aristotelem locutum de intelligentiis putat, ita sit, ut ipse ꝑpter suas, si ita uult, sordes, trinitatem nisi in corpore cognoscere nequeat. Sed si de oībus hoībus ita sentit, uehementer errat, ut solet. Non. n. diuus Augustinus, cuius iudicium si grauius iudicio aduersarii dicam, non digne agam cum uiro illo diuino, cū explicare articulum trinitatis nobis studeat, a' uestigio dimēsionum accipit argumētum, sed a' processione uerbi, & amoris in nostra aīa positi, quod non ita ageret, si (ut aduersarius indicat) uestigium in corpore expressius, cōmodius'q; ad cognoscendam trinitatē cōtineretur. Nō diuus Thomas in tractatu de rōne fidei docens quēadmodum respōdendum sit infidelibus de fidei ratiōe, corpus, dimensiones'q; ꝓbat, & petit, sed nullū est, inquit medium aptius ad declarandam infidelibus trinitatem, q̄ ea, quæ in nostra anima reperiunt, nō cæteri sancti, qui exemplum, aut ab aīa, aut a' nōnullis aliis rebus, spreto corpore acceperunt, & recte illi quidem. notior. n. nobis est imago posita in aīa nostra, q̄ dimensiones, & uerius suggerit similitudinis rōnem, qñ quisq; nostrū in se ipse experit uerbū, amorem'ue in spūm, dimensiones uero cōiectura quadam intelligit. Iam si aduersario cōcedatur lineam esse improductam, superficiem aūt, & ꝓfunditatem esse ꝓductam, cognosci quidem hoc uestigio pōt unum esse improductum, duo aūt ꝓducta. Sed quæ nam ꝓductio sit, cognosci non pōt. At aīæ nostræ argumento cognoscit ꝓductionem filii esse modo uerbi, spiritus sancti, modo amoris. Non ergo dimensiōes corporis certius nos ad trinitatis cognitiōem ducent, q̄ aīæ distincta, eadem'q; unita ratio, nec sordibus immergi intellectus humanus existimandus est, dum intelligentiis iungitur, & Deo immortali assimulatur.

Cōfutatio, ac solutio multorum, quæ aduersarius collegit, ut ostenderet Aristotelem trinitatis diuinæ cognitionem habuisse, cum id principiis eius sit plane' contrarium.

Formam, quę non nisi in materia esse pōt, secūdum Aristotelem cōmunicari pluribus eiusdem

speciei indiuiduis posse. formã autẽ, quæ in materia non est, cõicari non posse. Itẽ plurẽs fo re motores, si plures essent mundi, non aũt posse distingui numero, nisi materiam habeant. Secũdum Aristotelẽ, causam multiplicationis indiuiduoꝝ dũtaxat esse, ut spẽs conseruetur. Principium primum & unum esse plene perfectum, & sua ipsum ratione sufficiẽs. De triplici usu articuli apud Græcos.
τἀγαθὸν in principio moralium Aristotelis ipsum bonum potius, q̃ summum bonum interpretandum esse.
Falso dici non aliud esse naturam, q̃ Deum.

Caput XIX.

SEd quãuis finem capitis aduersarius faciat, tñ ꝓpositi finem nõ dum facit. Veꝝ pcedens ulterius capite etiã quarto, & quinto conatur Aristotelem corporis usu cognouisse trinitatem diuinã ostendere, Scriptũ esse ab Aristotele ait, principiũ, ultimum, & medium habere numerũ uniuersi, eaq; ipsa trinitas, quo in loco, cũ trinitatis nomen, inquit, cũ articulo posuisset, dicens, τῆς τριάδος, summam trinitatem significare uoluit; quæ deus est. Alioquin fuerit alia præcipua trinitatis ratio, quod ne fingi qdem potest. Hoc argumẽtum tãtam habere uim dicit, ut & sibi, & cæteris recte sentiẽtibus plene satisfacere possit. Dictum etiam ab eodẽ authore refert, homines quasi lege a natura accepta, uel ad cærimõias deorum hoc uti numero, & appellationes hoc pacto accõmodare, cum duo ambo dicamus, et duos ambos aut utrosq; non omnes, sed de tribus hac appellatione primum utamur. Ex quibus arguere sic uelle uidetʳ, ad quod impellimur a natura, & maxime in sacrificãdi rõne, id & profluit a Deo, & referendũ ad deũ est, cum quodcũq; in natura cõmuni ꝯtentum a prima impressum sit causa. Ergo quod in sacrificando seruãdum natura ipsa docuerit, id naturæ diuinæ attribuẽdum est. Item cũ homines oẽs a natura impellantur ad sensum trinitatis, sequitur ut ratio trinitatis naturalis ratio sit, ꝑinde'q; trinitatẽ in Deo esse putãdum sit, natura enim ipsa impellẽs nihil aliud est, nisi naturæ author ille, & creator, q deus est, & cũ oĩs causa imprimat sui similitudinem in effectu, res autẽ naturalis sit dei effectus, sequitur, ut quod in hac pateat, idem in deo esse intelligẽdum sit. Eodem tendũt & quæ in primo libro de cœlo de supercœlestibus substãtiis modo plurali, modo singulari numero differunt, hoc. n. trinitatem dei declarat. Adde quod in problematibus quæritur, cur aquilo nocte ortus nunq̃ tertiam lucem excedat. Redditur enim causa, q oĩa per terna perficiantur, & quæ minima sunt, per primam trinitatem finẽ assequantur, nam si omnia trinitate perficiunt, quo autem unũquodq; perficitur, finis ultimus est, sequitur, ut trinitas sit ultimus finis, & bonũ ultimum rerum, sed tale bonum deus est, ergo deus trinus & unus est. Hinc intelligi etiam facile potest, trinitatem diuinã causam esse efficientem omnium rerum. principium enim primum, & finis idem re sunt, q̃q̃ differant ratione, ut in natura, & quauis arte manifestum est. Efficiens nãq; forma, & finis coincidunt authore Aristotele, quod si trinitas sit finis ultimus rerum, ut demonstratum est, principiũ quoq; efficiens eandem esse necesse est. Ita fit, ut Aristoteles trinitatem sanctam & cognouerit, & coluerit. Hæc ex longa eius futilitate collegisse me fateor, & nulla forma ratiocinandi ab eo exposita, redegisse ad syllogismos, quẽadmodum ipse argumentari uelle mihi uidebatʳ. Nam ipse quidẽ suum sensum ne exprimere quidem satis mihi uidetur. Conatur igitur Aristotelem ex gentili, & infideli apostolũ facere, &, quod peius est, ꝯ sñiam authorũ sanctoꝝ, qui trinitatẽ non nisi ex fide posse cognosci arbitrantur. Cæterum quod Hieronymus scribens ad Paulinam dicit in illos, qui
" Virgilium de incarnatione filii dei locutum putarent, Puerilia sunt hæc, & circulatorum ludo
" similia, ac si, sine Marone non possemus esse christiani. Idem aptissime dici potest in aduersarium nostrum, puerilia ab eo scribi, & ut minime uera, sic nullo pacto christianæ religioni utilia. Atque ut latius doctrina hominis appareat, primum trinitatis diuinæ rationem principiis Aristotelis esse absonam, & contrariam, ostendam, Mox rationes, quas hic attulerit, patefaciam, falsas, leues, pueriles esse, & authoritates, quas allegauit, minime quo tẽdant, ab ipso intelligi. Nã tertium illud Aristotelem dico, ne suspicatũ qdem fuisse trinitatis diuinæ ratiõem, declaratum iam est eo loco, ubi trinitatem cognosci naturali quidem rõne non posse ostendi, & fide illum philosophum caruisse, sine qua ipse quoq; aduersarius fatetur nemini posse cõtingere hanc cognitionem, nec uero reuelatione dignatũ, aut a libris hoc didicisse iudæorũ, quando ne aduersarius quidem ipse uel peritiorem fuisse Aristotelem iudæorum libris, uel diuinitus reuelatum sibi habuisse trinitatis intellectum cõtendit, sed una rerum naturalium scientia id factum autumat. Ergo cum primo de cœlo Aristoteles mũdi unitatem inuestigaret, accepit uelut pronunciatum

tiatum quoddam, siue proloquiũ, ut forma, quæ nõ nisi in materia esse potest, cõmunicari plu
ribus speciei eiusdem indiuiduis possit. Forma autem, quæ in materia non est, cõmunicari non
possit, utpote quę per se ipsa subsistat, sed adiicit, ut si forma in tota materia est, cõmunicari cũ
pluribus nõ possit. Ex quo intelligi potest, ut si diuina essentia, et deitas ipsa sit forma p se subsi
stens, nec in materia posita, nullo modo pluribus naturæ eiusdem personis cõmunicari possit,
eius quidẽ ipsius philosophi sentẽtia, Nec dici potest Aristotelẽ hoc de cõmunicatione cum di-
stinctione substãtiæ, non de cõmunicatione cum unitate essentiæ cogitasse. Impossibilius enim
Aristoteli est, unam essentiam numero non in materia positã, cõmunicari pluribus numero di-
stinctis, q̃ formã non in materia positam cõmunicari pluribus indiuiduis cum distinctione sub-
stantiæ, quippe cum in illo duo repugnent. s. formã subsistẽtem cõmunicari pluribus, & unum
numero esse in tribus realiter distinctis, in hoc autẽ unũ tãtum illud obsistat, formam subsisten
tẽ cõmunicari pluribus. Item. XII. metaphysicæ plures fore motores arbitrat᷑, si plures sint mũ
di, nec posse distingui numero, nisi materiã habeant. Quod si plures personę distinctæ numero
sunt in diuinis cõuenientes in natura una, sequitur iudicio eius philosophi, ut distinguãtur nu-
mero per materiam, quod absurdum est, nec dici potest distingui ꝓprietates relatiuas, hoc. n.
nõ Aristotelis est, ut ex iis, quæ modo exposui, patet. Distinctio enim indiuiduorũ eiusdem na
turæ per materiã est, nec possibile apud Aristotelem habet᷑, ut suppositum cõstituat᷑ in esse per
sonali, subsistat'q; nobilissimum per relationẽ, quæ minimæ entitatis est, nec fundat᷑ immedia
te in substãtia, sed in quãtitate, qualitate, & actione, ut author ipse in quinto metaphysicæ est,
& inter prædicamẽta accidẽtis enumeratur, quæ & si a' nostris theologis ita exponuut᷑, ut q̃d
fide tenemus, non implicet sibi cõtradictionem, tamen hoc tuẽtis est sua, nõ mõstrantis, & Ari
stotelem itidem sensisse dicitur etiã secũdo de anima causam esse multiplicationis ĩdiuiduorũ,
ut species conseruetur, cum in uno indiuiduo cõseruari nequeat. At natura primæ substãtiæ ab
stractæ conseruari in uno supposito potest. ergo authore Aristotele trinitatẽ in illa eẽ nõ neces
se est. Addo etiam, quod in duodecimo metaphysicę demõstratũ est principiũ primũ, & unũ
esse plene perfectũ, & sua ipsum ratione sufficiens. Nam si ipsum sufficit unum ad oĩa tuenda,
quæ de Deo dicantur, frustra posueris plura, sicut & primo physicorũ scribit᷑. principia frustra
esse infinita, quando tria sufficiũt, & cum generatio sit species motus, quod'q; intelligit, & q̃d
intelligitur idem sit in abstractis substãtiis, nullus autem motus esse possit in primo motore, &
abstracta ipse substãtia sit, non est, quod Aristoteles ex suis principiis cogatur ponere trinitatẽ,
uel propter filii generationem, uel ꝓpter uerbi productionẽ, ita ratio trinitatis diuinæ nõ ex pͥn
cipiis Aristotelicis accipi potest, immo uero pugnat cum eis, & altius ad gratiam reuelationis
se refert, quæ si aduersarius animaduertisset, non frustra tam multa dixisset. Sed uenio ad eiꝰ ar
gumenta. Atq; ad primum, quod a' primo libro de cœlo sumitur, respondeo, male id ita sumi.
Expositores enim, quorũ maior, q̃ aduersarii authoritas est, non ita eũ locũ exponũt, sed diuus
Thomas in primo sentẽtiarum. Non, inquit, trinitatẽ personarum ponẽdam in Deo Aristote-
les censet, sed cum in omnibus creaturis perfectio in trinario principium dico, medium, & finẽ
appareat, ideo ueteres numerum hunc seruandum in cærimoniis statuisse narrat. Idem in quæ
" stionibus de ueritate, quæstione. XI. dicẽdum, inquit, Aristotelem non triuarium numerum in
" Deo intellexisse, sed huius perfectionem numeri ostendere uult ex eo, quod ueteres hunc in sa-
" cris seruarint. Quod idem in prima etiam parte. q. XXXII. ar. primo refert. Albertus ẽt tractãs
eundẽ locũ C. II. Numerus, inquit, hic trinitatẽ rerum significat naturalium. quamobrem Py-
thagoras eo ipso colẽdos esse Deos per sacra admonuit, quoniã eius actus apparet ĩ naturalibꝰ
rebus, utpote cum ita perficiantur. Reliqui uero expositores, quos enumerare lõgum est, in hac
eadem sentẽtia sunt, ut Aristoteles, cũ uerbis uteret᷑ illis, non intellexerit trinitatem diuinã, sed
trinitatẽ solũ rei naturalis, cuius perfectio in ternario cõsistit, cũ oẽs eiusmodi res perficiant᷑ suo
principio, medio, & fine. Articulus uero, quẽ Aristoteles græce loquens ꝯiũgit cũ noĩe trinita-
tis, nõ summã, & præcipuã quandã rem significat, ut aduersarius credit, sed præterea usus eiꝰ ẽ
tum ad rei ipsius rationẽ, & formã, hoc est nõ sub cõditione particulari suppositi huius, aut illi-
us, sed sub rõne formali, in qua supposita cõueniant oĩa, ut si cum dicere uelim hoĩem, in quo
particulares cõueniãt oẽs hoĩes, cum articulo dicam ὁ ἄνθρωπος, cũ aũt particularem, sine articu
lo ἄνθρωπόν τινα, tum etiã ad rẽ cognitã iam ei, apud quẽ loquor, tendit usus eiusdẽ, ut si discipu-
li inter se de suo doctore loquuntur, cum articulo nominẽt necesse est ὁ διδάσκαλος. Res enim
alteri cognita ab altero nominatur. Cum itaq; triplex usus articuli apud græcos sit, Aristo. cum
uniuersitatẽ rerũ naturaliũ numero cõtineri pͥncipii, medii, & finis dixisset, hæc trinitatis habe

re numerꝫ attulit cũ articulo τῆς τριάδος, ac si diceret, non huius, aut illius particularis trinitatis, sed trinitatis ipsius simpliciter sub ratione trinitatis. qđ non facit ut trinitas abstracta in diuinis illa intelligatur, sed qđ ex ꝓposito est, ea significeť trinitas, quę in materia est sub trinitatis simpliciter rõne, quæ cã formali singulis trinitatibus est, sicut & forma hoĩs addicta materiæ, cum hoĩs nomine spẽm humanam significo. Sed aduersarius, ꝗ Leonardum Aretinum audierat cõuertisse primo ethicorũ libro τἀγαθὸν summũ bonum, credidit semp usum eiusmodi articuli egregiã quãdam, & summã rem dicere, cũ nec Leonardus recte cõuerterit, sed melius Ioannes Argyropilus noster, ꝗ bonum ipsum interpretatus est. Appetũt.n. oĩa bonum, nõ rõne summi, sed ea qua bonũ, & expetendum est, rõne formali, qđ per ipsum nõ ꝑ summũ significatur. & licet aliquando summũ significetur, tñ nõ semp, ut satis iam declaratũ est. Hoc est illud aduersarii argumentũ, in quo tãtam uim esse dicit, ut plene & sibi & cæteris, ꝗ recte sentiunt, satisfaciat. sed ꝗ̃ imbecille, ac friuolũ hoc sit, iam oĩbus constat. quæ tñ de eo aduersarius prædicat, non omni ex parte falso dicta uelim. facile.n suo, ut dicit, authori, & qdem plene satisfacere potest.

Ad secũdum, cũ a deo, & in deo esse id, in qđ a natura impellimur, dicit, ꝯcedo id eẽ in deo, neqꝫ nõ eodẽ modo, sed ut effectus in sua cã est, nihil igiť ualet ꝯsequentia aduersarii illa, ꝗ a natura impellimur offerre deo aĩal aut numerꝫ ꝑfectum, ergo id tale in deo est, quale a nobis offertur, ꝗ̃ꝗ̃ seqtur, ut in deo sit aliquo modo, qđ qdem & nos ꝯfitemur ex sñia Aristotelis numerum ternarium esse in deo, ut effectus in sua cã est, nec minus quaternariũ, ꝗ in quadrupedis ratione continetur. ꝗ̃ꝗ̃ ne efficiens qdem deus est iudicio Aristotelis, nisi in quãtum qđ a secũdis efficitur causis ꝓprie, id referri quodãmodo possit ad primã, quæ principium essendi, uiuendi, seruandi, dependendi secundis est, sed tamen qđ nos dicimus, qcqđ factum est, in deo fuisse & esse, ne Aristoteles quidem negare poterat, cum oĩa unite in illo principio contineri, atqꝫ ex eo dependere fateretur, ꝗ̃ꝗ̃ creatum, & factum dicere recusaret. Ad tertium non sequitur trinitatem esse in deo, propterea qa trinitatis ratio naturalis est, ut dictũ iam est. unite.n. in deo sunt ea, quæ distincta res ꝑficiunt naturales iudicio Aristotelis. Ad rõnem uero, nec uere dicitur nihil aliud esse naturam nisi deũ, qppe cum natura non deus sit, sed ex deo dependeat authore Aristotele, & si istud, quod male diciť, trahere ad meliorem sensum uelimus, ut natura quodãmodo deus sit, quia dei uicarius quidam est, inquantum ea facit, quæ deus ab ęterno uoluerit, tñ non sequitur, ut si ternario res suas perficiat, ternario quoqꝫ ꝑficiatur ipse, qui naturæ author est. Vt.n. ille longe eminentior est, ꝗ̃ natura, sic & modo suæ ꝑfectionis longe superior est, ꝗ̃ ut trinitate perficiatur. quod itaqꝫ in deo unitum est, id in natura distinctum ternario refert sui authoris summã & ineffabilem unitatem, quod idem & Synesius Cyrenẽsis philosophꝰ illustris docet, cum dicat. Entia prima simplicia sunt, descẽdens uero natura multiplici ratione uariať. Plato, Proclus & omnes platonici idem sentiunt. Igitur ex Aristotelis sentẽtia, unitas quæ in deo est simplicitatis repræsentatur trinitate, quæ in rebus naturæ est, scilicet modo, quo fieri poterat meliori, quãdo impossibile erat, ut simul & natura esset, & unitas seruaretur. Ad quartum, non sequitur, ut dictum sæpius est, eodem modo haberi in causa quod exprimitur in effectu. non enim quia homo bipes, aut equus quadrupes est, deum quoqꝫ bipedẽ esse, aut quadrupedem dixeris. omnem autem causam imprimere suam similitudinẽ in effectu, ita intelligẽdũ, ut pro subiecta materia, & pro natura ipsius effectus, modo, quo fieri potest meliori, similitudo exponatur. quo fit, ut qm̃ forma producẽda in materia, stare non poterat cum unitate, sed optime ꝑ re subiecta cũ ternario staret, idcirco trinitas in re naturali sit, quæ in causa esse nõ potest, sicut & quadrupedis rõnem distinctam, sine qua equus stare non potest, in deo esse nefas dictũ est. Ad quintum satis ante responsum est. Ad ultimũ, Aristoteles in eo problemate, non ita usus est uerbo, ut argumentando aduersarius sumit. In tribus.n. & per terna ille ad exitum deueniri dicit, quo & medici ternariis diem criticum .i. decretoriũ statuunt morbis. Sed aduersarius inexperiẽtia tum rerũ, tum græci sermonis putat τελειοῦσθαι. unũ illud semp significare, formaliter ꝑfici, cum nõ solũ formalẽ ꝑfectionẽ, sed ẽt exitum rei, & terminũ motus significet. unde & τέλος non mõ finem, cuius cã cætera agant, significat, ueꝝ terminũ quoqꝫ, & exitum ipsum actionis ꝗ̃obrem & ridiculũ dicere, ꝑductũ ait Aristoteles illum poetã, ꝗ dixerit, habet ipsum finẽ, cuius ortus gratia est, finem.n. statui, nõ omne extremũ, sed qđ optimum est. Cæterꝫ, si ita loqui aduersario placet, non referat, modo trinitate ꝑfici ita intelligatur, ut per ternariũ aut ternarios ad exitũ uentũ sit, aut bonũ, aut malũ, Sic.n. æger quarto aut septimo die moritur, & flatus aquilõis, de quo Aristoteles differit, tertio finitur, idest definit. Quo ita posito, quẽadmodũ arguit aduersarius, uideamus. Oĩa trinitate ꝑficiunť inqt. quo antẽ unumquodqꝫ

perficitur,

pficit, finis ultimus est, ergo trinitas est ultimus finis. Respōdeo pfici trinitate bifariā. aut. n. fi/ne, qui forma est pficit, aut fine, qui terminus, & exitus motionis est, finitur, quod & ipsum per fici dici potest, præsertim si exemplo græci huius loqui uelimus, ut & perfecte periisse Aristoteles dixerit, quod in ultimo corruptionis iam est. Sed quid ulterius? Ergo inquit, trinitas est ultimus finis, & bonū ultimū rerum. Nō sequitur bone uir, finem enim, cuius causa cætera sint, nō omne extremum statuimus, sed quod optimū est & forma. Quid uero dicam cum progrediēs afferat conclusionem illam? Ergo hoc ultimum & bonum Deus est. Nam & siquis concesserit trinitatem esse bonum, & ultimum, nō sequitur ut & Deus hoc sit. perficitur enim unūquodq; suo bono, & hoc ultimū, & optimum analogice est. Alioquin cōsequetur ex hac illatoria ratio/ne aduersarii dialectici noui, ut asinus sit Deus. forma enim asini finis, & ultimū bonum, quo perficit asinus, est suo in genere. Quod si omne bonū & ultimum est Deus, forma asini est Deus, & asinus est Deus rōne aduersarii nostri, qui in eos errores dilapsus est per ignorationem distinguendi. Sed corollarium eius uideamus. hinc & facile intelligi potest, inquit, trinitatē eē causam efficientem omnium rerum. principium enim primum & finis, idem re sunt, efficiens nanq; & forma, & finis coincidunt. Formam esse finem uere ab aduersario dicitur, sed hoc nu/per, uti puto, didicit, correctus a Theodoro nostro familiari, quippe agens aduersus Theodorū hoc argumento mādauerat suis literulis, Generatio inquit, nihil aliud est q̄ inductio formæ in materia, unde si forma generationis sit finis, sequi idem sibiipsi finem esse, quod ridiculosissi/mum inuenit. Hæc ita antea sentiebat, & scribebat, nūc uero postq̄ responsione Theodori me lius sentit, formam esse finem confitetur. Sed sit ita, ut tria hæc ueniāt sæpe in idē authore Ari/stotele. nā homo hoīem generat, & equus equum. Verū qd tandē? Ergo inquit trinitas, qui fi/nis est, efficiens quoq; est. Ridicula res. quasi coincidāt semper, ita argumentat. At nō semper hęc conuenire, sed sępe, hoc est, quoties quod efficit idē sibi specie efficit, Aristoteli placet. Ali/ter enim sequetur ut cœlū, aut sol sit homo, cū in generādo hominē, finē hominem habeat, qd & aduersarius usus est argumento, cum demonstrare uellet hominē esse cœlo pręstantiorem. Adde q; si finis & efficiens cōueniunt in diuina trinitate, ad Aristotelis sensum, quo aduersarii ratio fundatur, sequitur ut trinitas diuina, efficiat trinitatem sibi eandem specie. Cæterum tri/nitas nec finis est is, quē aduersarius putat, ut declaratū iam est. nec efficiens esse potest, & lōge minus ad deū referri hæc possunt. Sed ipse fallitur, & miscet, confundit'q; res, quarum conclu/siones monstra plane sint contra naturæ rationem.

Confutatio & solutio octo argumentorū aduersarii, quibus demonstrare se putat Aristotelem uoluisse mundum ex nihilo esse productum.
Sententia Aristotelis non modo ex nihilo productum esse mundum, sed nullo mō eē ꝓductū.
Apud Aristotelem pro principio haberi, nihil fieri ex nihilo.
Mundum esse ingenitum, sempiternum, & necessarium secundum Aristotelem.
Auerroem aperte tenere, q; ex nihilo nihil fiat, & contrarium tenentes reprehendere.
Auicennam ab Auerroe reprehendi, q; ex nihilo aliquid fieri posse, contra philosophorum sententiam existimauerit.
Alberti sententia, non posse a principiis Aristotelicæ disciplinæ accipi productionē rerum ex nihilo, quod etiam Ericis, & diui Thomæ sententia confirmatur. Caput. XX.

Ransit aduersarius ad mundi creādi rationem, & q; Platonem audierit scripsisse mūdū esse creatū ex materia, conatur capite suo sexto. VIII. IX. X. demonstrare Aristotelem opinatum ex nihilo mundi productionē, ut uteriorē christianū faciat Aristotelē, quasi Plato ex materia sensibili præsupposita mūdū creatū putauerit, quę cū ꝓbare studeat, sic argumētari uelle uidet. Deus prima causa efficiens omnium rerum est, authore Aristotele q. XII. metaphysicæ libro, cœlū & naturā dependere ex deo ait, hoc enī produci & effici est. & secūdo de generatiōe, deū cōpleuisse totū faciēdo cōtinuā generationē. & primo de cœlo, & tertio de anima, deū, & naturam nihil facere frustra, hoc enim indicat, deū esse efficientē causam principalem, Naturam autem causam instrumentalem. Item cum Deus causa finalis rerum omnium sit, finis autem, & efficiens in deo coincidant. Agit enim propter seipsum Deus, sequitur, ut deus sit causa efficiens omniū, & proinde mūdi, de quo agit. Itē causa, quæ est actus purus, nō agit per motum, neq; ī tēpore, & ꝑinde nō ex potētia materiæ alicui⁹, nec subiectū ullū materiale sibi ꝓsupponit, quia sic per motū & in tēpore ageret. Deus aūt est

causa, quæ actus sit purus, ut duodecimo metaphysicæ demõstratũ est ergo deus sine motu, & tẽpore agit, & nihil præsupponit, & pinde ex nihilo producit. Itẽ cũ oĩpotẽs nihil in pducẽdo sibi præsupponit. nã nisi eius potentia ultra subiectũ materiale se extenderet, non oĩpotẽs esset. sed deus est causa omnipotẽs, cũ enim actus sit purus, sine ulla potentia passiua, habeat infinitã potẽtiam intẽsiue non extẽsiue necesse est, proindeq́; oĩpotẽs sit, ergo Deus ex nihilo oĩa producit. Item necesse fuit, ut Dei omnipotẽtia aliquo modo manifestaret̃, quod cum non alio modo fieri posset, nisi per productionẽ ex nihilo, ita.n. potẽtia infinita requiritur, quæ super distantia infinita, quę inter ens & nõ ens terminos creationis est, præualeat, ideo cũcta ex nihilo Deus produxit. Item dari primã simpliciter causam efficiẽtem in ordine causarũ efficiẽtium necesse est, ut secũdo metaphysicæ demonstrat̃. Hęc aũt deus est, quę causa cũ nihil præsupponat sua rõne, nam nisi ita esset, non prima simpliciter, sed in gñe esset, ageret enim in subiectũ & per motum, sequitur quod deus propter primam causalitatẽ efficientis causæ, nihil sibi præsupponat, sed ex nihilo agat. Item cum tria principia sint agentia, ars, quæ formam accidẽtalẽ producat, non attingẽs substãtiam, natura, quæ formam producat substantialẽ, non attingens materiam, & deus quod potius primo, secundóq; est, cum ex eo illa dependeant, sequit̃ ut hoc simpliciter possit producere, & nihil agendo præsupponere sibi, atq; ita ex nihilo facere. Itẽ si unũquodq; resoluit̃ in sua principia, ut domus in lapides, & ligna, ex quibus constituta est, mũdus quoq; si resoluetur, ad id reuerteretur, ex quo factus est. at remota uolũtate diuina, reuerteṫ ad nihilum, ex nihilo ergo factus est. His rationibus persuasus aduersarius, Aristotelem mundi productionẽ sensisse, & ex nihilo arbitratur, quæ ipsi quidẽ potissimæ quædam habentur demonstrationes. Cæteris uero etiã mediocriter eruditis, sophismata sunt, & solui facillima. Sed prius, q̃ soluam ineptias istas, explicabo sententiam Aristotelis, & expositorum, impossibile esse, nõ solũ ut ex nihilo, sed etiam ut omnino productus sit mundus, aut creatus, nihil enim refert, apud philosophum hunc, siue productũ, siue creatum, siue factum, aut gñatum dicis. ergo nihil ex nihilo fieri inter omnes constat. Quod & Aristoteles primo physicorum pro principio accipit. quod siquis aliquid ex nihilo factum, siue productum dicit, aduersus Aristotelem enuntiat. Nihil enim fieri posse, & aliquid fieri posse, sibi inuicem pugnant. Nec recte dici potest, hoc intelligi de productione rerum p motum, quæ materiam præsupponat, non de simplici emanatione rerum, quæ nihil pręsupponit. Hęc enim distinctio non ex sensu Aristotelis est, sed eorũ, qui Aristotelis opinionem non pugnare cum creatione ostendere uelint. Quod & ipsum non tollit, quin Aristotelis senserit mundum nõ productum. Hic enim philosophus nec uerbo usus est tali, ut & aduersarius ipse fatetur, nescio quo admonente, nec suis principiis indicat simplicem illam emanationem, ut quamuis non explicite, tamen implicite dicta elici possit, nisi quis cœli, naturęq́; depẽdẽtiam, emanationẽ interpretetur, quod uel nos facile concesserimus. Iam uero is primo physicorum libro, cum materiã primam ingenitam esse probare uelit, accipit rationẽ, quod si gñaretur, præsupponeret sibi aliquod aliud subiectum, & in octauo eiusdẽ operis, omne, quod fit, inquit, possibile est fieri, alioquin impossibile esset id fieri, & quod esse possibile est, id ex materia est, quæ est in potẽtia ad formam, in quinto etiam metaphysicorum potẽtia actiua est, inquit, principium mutandi alterum, qua alterum ẽ. Quod & in octauo eiusdẽ operis repetit, ubi Commentator definitionem hanc dicit esse priorem omnibus definitionibus eorum, quæ nomine potẽtiæ appellantur, ut principium sit mutandi alterum, qua alterum est. Item eodem in libro scriptum legimus. Siqua substantia est forma sine materia, hanc protinus per seipsam esse ens, atq; unum, nec ullam habere causam, quæ se faciat ens, & unũ, ita patet nullam aliam productionẽ intelligi ab Aristotele, nisi eam, quę per motũ fit, subiectũq́; præsupponat, quandoquidem in libris metaphysicis ita loquitur, ubi non de motu, non de natura, non de aliquo eiusmodi agitur, sed de ente ipso, qua ens est. Profecto si ad physicam tãtum producendi rationem hæc redigenda putaret, ut aduersarius credit, non ea parte philosophiæ, qua res diuinas tractare uellet, potẽtiam definiret actiuam per mutationem, nec diceret potentiam immutandi esse primam in genere potẽtiarum, si potentiam creandi illam agentem sine motu ullo pacto admitteret, neq; negaret formam sine materia subsistẽtem habere causam sui esse, nisi materiam semp in productione præsupponi arbitraretur esse necesse. Quid uero mundum ingenitum, sempiternũ, & necessarium esse diceret, si productum putaret? necessarium.n. id esse uult, quod nullo modo possit non esse. at si creatus ex nihilo est, potest non esse, cum ita eius naturæ conueniat non esse, & habeat esse à causa externa, & prius naturæ ordine conueni at non esse, quàm esse, quod necessarii rationi repugnat. Quamobrem Auicenna opinatus est,

quod creat̃

quod creatur a' primo, possibile esse sua natura, & necessarium causa externa. quam opinionē Auerroes improbat in primo de cœlo commentator, quo diligentiorem neminem Aristotelis opinionum fuisse omnes arbitrantur, quapropter in allegandis expositoribus hunc in primis censui adducendum. Hic igitur in primo physicorum cōmento octuagesimo primo, exponens locum Aristotelis illum ex nihilo nihil fieri, hæc refert. Qui generatum esse quicquam ex non ente dicit, cōcedat alterum de his duobus necesse est. aut enim nt mutatum sit sine mutatione, aut, ut mutatio sit in mutatione, quæ impossibilia sunt. Sed iuniores, hoc impossibile recipiunt, scilicet assueti, quoniam a' pueritia id audiant. Cōsuetudo enim natura altera est. Nunquid dubium sit, ne iudicio Auerrois ex sententia Aristotelis impossibile sit aliquid ex nihilo fieri. Hoc igitur primum ex Aristotelis opinione accepimus ab Auerroe, ut nihil productum ex nihilo esse possit. Secundum autem in octauo physicorum cōmento quarto, ad hunc modum. Conuenit inter ueteres omnes authores, ut ex non ente puro nihil generetur, sed assertores, & Sarraceni nostri negant principium hoc, & possibile putant, ut ex nihilo aliqd generetur, cuius erroris causa est, qnod plura uisu comprehensibilia generentur a' rebus uisu incomprehēsibilibus, nam ratio, quam afferunt ad id probandum, ꝙ subiectum necessarium agendi diminuit authoritatē agentis, uulgaris, & friuola admodum opinio est. Agens enim, si agere non potest quicquā impossibile, dicendum non est amittere suam authoritatem, sed rē, quæ impossibilis est, effici posse arbitrari. Id certe falli, & decipi est. Ita Auerroes ꝯsectator intimus Aristotelicæ disciplinæ, & principium hoc per se notum esse existimat, nihil ex nihilo fieri, & christianos, iudæos, & sarracenos, qui creatum esse ex nihilo opinantur, impossibile sibi admittere, assertores enim, & loquentes hos uocat, quoniam sine demonstratione loquātur, & tantum asserāt. Rationem enī illam, ꝙ subiectum requiritur in actione agentis imperfecti, non perfectissimi & infiniti. Friuolum esse arbitratur, cum fieri non possit, ut aliquod agens rem impossibilem faciat, quale est ex nihilo quicquā fieri, id'ꝗ non esse impotentiam, & defectū agentis, quando dignius id nō posse, quàm posse Deo est. Falli item, ac decipi eum, qui credit ex nihilo posse quicquam fieri aperte exponit. Ex quibus latissime patet aduersariū loqui ex opinione fidei nostræ, & Platonis nō Aristotelis, sed Auerroes, uel super tertio physicorum idem fatetur, ubi & Auicēnam reprehēdit, ꝙ aliquantulum dissentire uisus fuerit in opere de substantia orbis a' communi philosophorum consensu, ut nihil ex nihilo possit fieri. Quod si opinio hæc Auicennæ aperte ab Auerroe improbatur, ut a' sententia Aristotelis aliena, nemo utiꝗ potest sine reprehensione attribuere Aristoteli creationem ex nihilo factam, plura etiam Auerroes de hoc locis aliis affert improbando, q̄le uel illud est, qđ in duodecimo metaphysicæ, cōmento decimonono, his uerbis exponit. Qui aūt creationem statuūt, ens totum ab agente creari ex nihilo aiunt, nec esse necesse, ut materia sit, in quā agat. Totum enim ipsum creari, quę quidem opinio assertorum legis tum nostræ, tum christianorum est, & quidē Ioannes christianus possibilitatē nō esse nisi in agēte ait, ut Alpharabius narrat libro de entibus mutatis. Auicennæ quoꝗ opinionē loco eodē meminit, quæ datorē statuit formaꝝ, ut agentia naturalia disponāt tantū materiā ꝑ qualitates primas. Forma aūt detur aliūde. Memorat etiā Anaxagoræ opinionē de formaꝝ latitatione. Postremo Aristotelis affert sñiam, ut agēs faciat cōpositum ex materia, & forma, id'ꝗ certo modo mouendo, & immutando materiam, donec exeat de potētia in actū, atꝗ educēdo nō inducendo, ne creatio ex nihilo fit, sed præsupposito semꝑ subiecto, agens extrahat in actū, quod in potentia est, & quodāmodo latitat, quo fit, ut & latitationi Anaxagorę aliqua ex parte assimileť, & creationi uidelicet, quatenus, quod potentia fuerit, actu ex nihilo qnodāmodo existat. Addo quod super eodē libro cōmento quadragesimo quarto cōtra Auicennā ab eo diciť de intelligentiis. Aiunt, inquit, quasdam intelligentiaꝝ consequi, quasdam, ut causatum causam, primā uero unā esse debere, ac simplicem, a' motore autem primo ꝓuenire aīam primi cœli, & motorem orbis sequentis, atꝗ ita esse necesse, ut nō sit simplex, & habeat causam priorē. Quæ ratio imaginaria est. Nullus enim ibi prouentus, nulla consecutio est, ut actio, ut dici possit unam actionem consequi unum agens tantum. Causa enim, & causatum ibi eo modo est, quo intellectum esse causam dicimus intelligentis. Quod cū ita sit, possibile est, ut qđ est per se intelligentia & intellectum, Id causa plurimorum entium sit, in quantum uariæ intelligūtur. Idem mox. Verborum autem, inquit, consuetudo illa apud iuniores, ut a' tali motore, talis proueniat motus, aut prosequatur, aut producať, aut procedat, & reliqua id genus nō uere de abstractis substantiis prædicantur. Hæc enim omnia dispositiones sunt agētium superficie tenus, non ueræ.

nihil enī prouenit ab agente, ut dixi, sed tm̄ extrahere in actū, qđ est, ī potentia inerest agētis. Itaq; cū ibi potentia nō sit, nec agens est. Intellectus utiq; tātum, & intellectū ibi est pficiens, & pfectū, quēadmodū artificia alia ab aliis pficiscuntur eo', q̄ sua prīcipia alia ab aliis trahunt, de mū'q; oīa reducunt' ad idem uniuersale artificium, unde sua quæq; principia accipiant. Quam obrem scientia proprior primi dei est, quæ inprima philosophia continetur, scientia uero propria principiorum, quæ sub illo sunt, similis est sciētiis particularibus, quæ primæ philosophiæ subiacent, ut Nicolaus peripateticus in suo de philosophia primo opere refert. Quod autem a' Platone scribitur, creatos esse a' primo deos, quibus præciperetur ut mortalia animalia ipsi crearent, primum autem illū creatorem requieuisse, ac uacuum labore māsisse, non est ita intelligēdum, ut uerba sonant. Quinto etiam libro eiusdem operis exponens locum de necessario, hæc refert. Si sunt entia simplicia, ęterna, & īmutabilia, ut declaratum alibi est, nullum illorū acquirit sibi esse necessarium, ab alio, neq; est quicquā in illis extra naturā. Hæc Auerroes. Sed redigamus ad summam, quæ huius Aristotelici authoris sententia contra aduersarium dicit, opinionem Auicennæ statuentis creationem esse omnino repudiandam. In intelligentiis nō esse causam, & causatum, nec agens, & actum, sed intelligens, & ītellectum, quoniā aliam alia ītelligit, ītelligendo'q; perficit. Agens nulla alia ratione dici agēs, nisi quia extrahit, ad actum, quod in potentia est, & proinde semper agens præsupponere subiectum materiale, nec esse possibile, ut nullo præsupposito ipsum agens producere quicq̄ possit. Intelligētias esse entia necessaria per se, ac sibi esse necessarium, ab alio non acquirere. Item Platonis uerba non ita esse exponēda, ut sonant, quæ cum ita sint, constat latissime aduersarium falso' per ignorātiam attribuere Aristoteli creationem ex nihilo. Sed alterum testem, & hunc grauissimū adducam, Albertum Aristotelicæ scholæ familiarem, ut q̄ aduersarius erret, magis, magisq; explicet'. Hic duodecimo metaphysicæ tractatu ultimo, capitulo septimo, ita concludit. Incertus est nobis motorum numerus cœlestiū corporum cum suis motibus, Ideo'q; Aristoteles dubie locutus de his est. sed quoniam per rationem causandi, nihil aduersus hæc comprehēdi possit, ideo aut nihil omnino de his differit, aut talia esse reprobat. Cæterum sunt, qui neutram harum uiarum sequentes putant sese per uiam philosophandi incedere. si philosophiam cū theologia confundant, ab uno simplici primo agente per essentiam, non est nisi unū inquiūt. Itaq; si quod ab aliquo est, multum & multiplex sit, non id, a' quo est, agit per essentiam. Videmus autem nō alterum per alterum cœlum produci inesse, nec omnino generari ex materia, ipsum'q; multiplex esse, & uariū. Ergo producitur inesse ab aliquo agente per electionem. Hoc enim multa agit unū existens, ut uult, & causat ex nihilo, cum nō indigeat materia præiacente, ꝓpter suæ infinitæ uirtutis excessum supra omnis agentis rationem. Sed nos, ut supra diximus, non positiones has tractare hoc loco nolumus. non enim hoc negotio nisi sententiam peripateticorum instituimus explicare. Quæ autem a' Platone dicuntur, maneant quoad possunt, donec ab aliquo exponantur. Theologiæ uero ratio nostræ, non cum philosophorum principiis conuenit, quoniam reuelatione, inspiratione'q; diuinitus hæc fundatur, non demonstratione humana. Sic Albertus negat a' principiis Aristotelicæ disciplinæ accipi posse, productionem rerum ex nihilo, & deum esse agens per electionem multa producens, & propter suæ infinitæ uirtutis excessum, nulla egens materia, sed a' theologia tantum hæc accipi posse fatetur, quæ per reuelationem habeatur. Verum aduersarius, quod peculiare fidei est, ad peripateticam scholā refert, & quod nostri theologi penitus repudiarunt, ipse tueri, & ad sacram ducere aulā contendit. Erix Candauēsis doctor egregius, ex Aristotelis opinione, inquit, Trifariam aliquid dici se habere ad esse potest, aut enim, ut ex se sit formaliter necessum esse, & ab alia causaliter, aut ex se sit formaliter necessum esse, & ab alio dependenter. Aut tertio, ut ex se sit possibile esse, & ab alio habeat esse necessariū, qa causa possibile illud necessario causet. Primus modus ꝯtradictionē īcludit, nam qđ causatum ab alio est, id de se est nō ens, & possibile esse, quod autem de se est necessū esse, nullo mō possibile ē. Ergo dicendum est Aristotelem addidisse hunc modū notando cōtradictionem, & quia putauerat intelligētias habere necessariū per se eē, negauit eas a' prima causaliter depēdere. Tertiū etiam modum negat, qui similiter contradictionem includit ut Cōmētatoris iudicio patet in duodecimo metaphysicæ. Contra Ioannem grammaticū. Male, inquit, a' Ioanne grammatico dicitur, motum de se possibilem posse ab alio perpetuari. Substantia enim possibilis perpetuari non potest, atq; ita substantia perpetua non est ab alio, quoniā si ab alio esset, perpetuaretur, quæ possibilis de se esset, q̄ oppositum sententiæ authoris est. In primo etiam de cœlo idem exponens locum

ponens locum illũ. Impossibile est ne generabile deueniat ad corruptionem. Si inueniretur, inquit, aliquod generabile æternum, possibile esset, ut natura possibilis mutaretur in necessariam naturam. aliter enim esse non potest, nisi aut altera in alteram mutetur natura. Aut duæ naturę contrariæ sint in eodem. Reliquum igitur est, ut ex tribus his modis secundus tãtum ab Aristotele probetur, hoc est ut aliquid habens formaliter ex se necessum esse. Dependeat ex deo, non ut a' causa efficiente, sed finali, & perfectissimo entium omnium. in hac sententia nonnulli etiã moderniores doctores sunt. Tertium testẽ fide dignum referã, diuum Thomam Aristotelicæ disciplinæ peritissimum, qui in prima parte quæstione quadragesima quarta, articulo secundo, quærẽs an materia prima sit facta a' Deo, Veteres, inquit, philosophi paulũlum ueritatis cognitionem attigerunt. primi enim illi rudiores adhuc, nulla entia nisi corpora sensibilia esse putauerunt, ponentes'q; in his motum, non nisi per aliqua accidentia motum consyderarunt. Verbi gratia, secundũ raritatem, densitatem, aggregationem, segregationem, & cum substantiam ipsam corporum incausatam statuerẽt, causas aliquas reddebãt accidẽtalium mutationũ, amorem, litem, intellectum, aut huiusmodi aliquid. Tum processu temporis distinguere formã substantialem, & materiam, quam ponerent incausatam excogitarũt, & mutationes in corporibus secundum formas essentiales percipere inceperunt. Sed earum mutationũ causas uiliores quasdam esse uoluerunt, ut circulum obliquũ, aut Ideas. Sed consyderandum materiã cõtrahi per formam ad speciem sibi determinatam, ut substantia alicuius speciei per accidẽs sibi aduenĩẽs contrahitur ad determinatum modum essendi, ut homo per album. Vtriq; igitur illi consyderarunt ens particulare, uel in quantũ hoc ens, uel in quantum tale ens, atq; ita causas agentes particulares reddiderunt. Sed ulterius alii studio progressi se altius erexerunt ad consyderandum ens, qua ens est, atq; ita contemplati sunt causas rerum non solum qua hęc, aut talia sunt, sed ẽt qua entia sunt. Hoc igitur, quod causa entibus est, in quantum entia sunt, causam esse oportet nõ modo in quantũ per formas accidentales talia sunt, uerum etiam secundum unũquodq; ad esse eorum pertinens quoquomodo. Atq; ita materiam etiam primam statui causatam, a' causa entium uniuersali. Ergo ad primũ dicendum. Aristotelẽ loqui de fieri particulari, quod & de forma in formam, siue accidẽtalẽ, siue substãtialem. Nos autem loquimur de rebus secundũ emanationem earum ab uniuersali principio essendi, a' qua quidem emanatiõe materia nõ excluditur, licet a' primo modo faciendi excludatur. Sic diuus Thomas. primum ueteres philosophos totam substantiam rerum naturalium incausatam esse existimasse, productionem tantum accidentium statuentes refert. secundo Platonem, & Aristotelem indicat, qui productionẽ particularem animaduertentes formam substantialem produci, materiam autem primã improductam & ingenitam, utpote primum subiectũ & cuiq; facturæ subditum existimarũt. Postremo ad eos uenit, qui ulterius pergentes consyderarunt ens simpliciter, & materiam quoq; a' Deo esse productam putarunt, Platonicos indicans, qui hęc apertissime dicunt. Quod si testimoniũ uel huius doctoris sancti, Aristoteles non inter eos enumerandus est, qui productionem rerum uniuersalem, & entis simpliciter poneret, sed inter eos, qui productionem tãtum particularem attigerint, sequitur prorsus, ut Aristoteles non consyderauerit productionem materiæ primæ, & proinde ne creationem quidẽ ex nihilo, de Platone uero, cuius nam opinionis de hac re fuerit, & in secundo dictum est latius, & post hæc clarius dicetur. Nunc ad respondendũ argumẽtis aduersarii uenio. primum, dependentia cœli fundatur, & eo q; Deus fecerit generationem ꝯtinuam, & sæpius dixerit idem author Aristoteles deum facere. Hinc enim aduersarius putat causam esse deũ efficientẽ omnium rerum. Ratio, quam sibi potissimã arbitratur, & sæpius repetit, hæc est. Sed q̃ leuis, & infima sit, facile iam ex iis, quæ exposuimus, intelligi potest. Depẽdere enim quod ἐξηρτῆσθαι Aristoteles dixit, nõ efficientiã, aut creationẽ monstrat, sed aut finẽ, cũ res unaquæq; ex suo depẽdeat fine, aut si propriã termini significationẽ, & usum frequentẽ sequamur, sitũ dicit partis fundatæ in altera pte, sine qua eẽ nõ possit, atq; plurimũ refert, creari aut effici, an dependere dicas, si snĩam Aristotelis seq uelis, & usum seruare uerboꝝ, quem ipse ꝓbauerit. Alimentũ enĩ augeri, & δημιουργεῖσθαι, qđ creari est, a' calore dicit in libro de sensu, & in corde, primo uim eẽ creantẽ sanguinẽ, in secũdo de ptibus aĩaliũ, in quo & sanguinẽ crassiorẽ, calidiorem'q; ποιητικώτερον, idest efficientiorẽ esse uiriũ corporis asseuerat, Videlicet cũ causam efficientẽ alimenti sanguinis, uiriũ uelit explicare. At uero cũ partiũ situm, respectũ, & copulationẽ certã exponit, non effici, aut creari dicit, sed dependere, uelut in primo de historia animalium ex medio renum uenam dependere scribit, & in quarto de partibus aĩalium, omentum ex medio uentriculo dependere. Non enim uel renes uenam, uel uenter omentũ creat, sed

principium est, sine quo stare ad totius compositionē non possit ea pars, quæ inde dependeat. Vt igitur in his dependendi ratio partium copulationem secundam in primis, & principalioribus fundatam significat, sic in uniuersæ naturæ ratione intelligendum est, id quod duodecimo metaphysicæ scribitur, cœlum & naturā ex principio, quod Deus est, dependere, & primo de cœlo ex æuo immortali, diuino'q; dependere. Cæteris partim apertius, parti obscurius esse, & uiuere. Nominat hanc uniuersā naturam apertius Aristoteles in primo politicorum libro, cum dicat. In omnibus, quæ ex pluribus siue continuis, siue diuisis cōstituūt, & unum aliquod fiūt, inspici imperans, & imperatū, id'q; ex uniuersa natura inesse in singulis animatis. Non itaq; deū efficere, aut creare putandum, eo q; dependere ex illo uel naturam, uel uitam scriptum est. Sed ad aggregati rationem referendū, q; ueluti partium modum, tum essentialium, tum etiā integralium recipere potest, aut certe ad finem, cum a' suo quodq; dependeat fine, ut dictū est, & finis, qua finis est, esse non possit efficiens causa. Quod si aduersarius significatum dependētiæ, ita intelligens, ut nos exponimus, uerbo tamen efficiendi, & creandi abutitur ad eundē sensum, non plus peccat, q̃ q; impropie loquitur. Sed si, quoniam causam esse Deū, ut mundus sit, audit, ideo & efficere putat, longe aberrat, non enim q; causa sit essendi, idē propterea & efficiendi est. Iam aīa causa est, ut homo sit, sed tamen non est, quæ efficiat hominem, nisi in quātū id efficit, cuius forma ipsa anima est, quod deo, & nos ex Aristotelis opinione tribuimus, ut per cœlum efficiat quæcunq; ab ipso cœlo immediate efficiunt. Vnde uel alterius loci solutio patet, quo libēter aduersarius uoluitur. Facit enim & Deus, & quidem bonitas, atq; diuinitas semper secundum suam naturam causa melioris in rebus contigentibus est, ut in secundo de generatione animalium dicitur, sed per motum cœlestem, & naturam. Cum enim duplex sit ratio causæ efficientis, aut enim per se, aut per alterū, hoc est, altera unde principium motus simpliciter, altera, quæ forma est eius, quod simpliciter moueat, & efficiat, Deus non ita causa efficiens est, ut quod simpliciter moueat, sed sicut id, quo actu quicq̃ iam substās moueat, & efficiat, quomodo, & animę causam efficientem tribuimus. Quod enim forma hominis est, qui simpliciter & proprie agere dicatur, ideo, quæ ab homine effectiue agantur, hæc ad formam quoq; referētes dicimus ab anima effici, quanq̃ melius dici potest anima effici, q̃ ab anima, teste Aristotele primo de anima. melius, inquit, fortasse sit non animā dicere misereri, aut discere, aut intelligere, sed hominem anima. Atq; lōge improprius dici existimat, si quis texere, aut ædificare animam refert. Atqui texendi, ædificandi'q; principium, unde motus anima est. Sed quoniam ita principium efficiens est, ut non simpliciter sit, sed in quantū forma est eius, quod simpliciter, & pprie efficiens texendi, ædificandi'ue est, ob id inepte anima dicitur texere, aut ædificare, & lōge inepitus dixeris deum efficere cœlum, aut ex his aliquid, quæ cœlū suo motu efficiat iudicio Aristotelis. Nec enim anima efficit hominem, quāuis principium sit actiuum, nec deus cœlū, quāuis nō passiuum, sed actiuum principium sit, de quo sit, & seruetur cœlum, atq; natura. Cū itaq; aduersarius dicit deum fecisse, & facere continuam generationē, Id'q; ad Aristotelē authorē refert, discat, ita deum fecisse, & facere sententia Aristotelis, sic ut anima texit, atq; ædificat. Id'q; nō solum ex rōne disciplinæ Aristotelicæ colligi, sed uerbis etiam eiusdem authoris exprimi in libro de mundo ad Alexandrum regem. Cum deum dicat genitorem omnium, quæ in mūdo efficiuntur esse, nō q; ipse operator sit, sed quoniam cœli opera, quod primum uirtutis diuinæ particeps est, omnia faciat, disponat, gubernet, conseruet. Tale est argumentum aduersarii, quo præcipue fretus, Aristotelem christianum non dubitauerit facere. Sed attendēdum quod adiecerit, naturam causam esse instrumentalem. Sibi enim ipse contradicit, cum superiori tempore scribēs ad Hesaiam contra Platonem demonstrare uoluerit, ex sua opinione, naturam esse nō posse causam instrumentalem, ratione'q; uteretur, quod instrumentū separatur ab eo, qd' per ipsum efficitur. Natura autem non separatur a' rebus, quas efficit naturalibus, sed altera tūc nostra responsione emendatus dicit captiunculam sui argumenti, & intellectum instrumentalis causæ ex opinione Platonis, quem non parum probasse uidetur quando, quod ante reprehendebat, eo nunc decorare Aristotelem studet. Sit igitur natura causa instrumentalis. Id'q; Aristotelem uoluisse, concedo, quando eum non solum hoc, sed omnia Platonis sui præceptoris placita animo coluisse intelligo, quanquā interdum uerbo præceptorem urget, & imperitos fallit. Sed quid nam si natura sit Dei instrumentū, fecerit ita profecto Deus mediante natura, ut & anima mediante corpore. Verum naturam ipsam nunquā, nec fecit, nec facit. Ad secūdū, Finis & efficiēs, & si concidunt, siue conueniunt in idem, tamē quoniā deus nihil immeditate efficit, ut ostensum est, frustra ita arguitur, & licet idem, Deus & finis sit, & efficiēs, tñ qa non

per se, sed per aliud efficiens est, nihil hoc aduersarium iuuat, ut deus ex nihilo faciat. Ad tertium, Theologorum nostrorum sunt ista, quibus nos quoque adhæremus, nõ Aristotelis, ut iam expositum est. Nam sententia eius quidem authoris nihil effectiue, nisi mediante cœlo a' Deo agitur. Cœlum autem semper subiecto præsupposito efficit, quicquid efficit, contra, inquit, si per motum, & tempus, & subiectum agit, esse actus purus non potest. Immo uero potest, non enim suæ puritatis ratione impossibile etiam agere debet, quale istud est, ex nihilo aliquid fieri. Quod enim separatum a' materia est, nõ posse immediate materiam immutare, author Aristoteles septimo metaphysicæ est, quem locum exponens Auerroes. Impossibile est, inquit, ut formæ separatæ immutent materiam nisi corpore mediante non mutabili, scilicet cœlesti. Ad quartum. Si omnipotentiam accipit eo mõ, quo nostri theologi, ut deus facere possit immediate, nec repugnat fieri a' Deo, quicquid non implicat cõtradictionem. Respondeo talem omnipotentiam remotam esse ab Aristotelis opinione, quod & cęteri oẽs theologi nostri, & Scotus doctor insignis fatetur, & rationem cur a' philosophis impossibile uocatur, ut deus ita omnipotens sit, ut imediate efficere possit, illam reddit, quia principium necessarium, & oĩno perfectũ ad nihil imediate ꝯtingenter se habet. Ita enim fit, inquit, ne Deus possit omne possibile causare, cũ hæc nouitatis ratio assignari non possit, neque ex parte principii, quod necessariũ est, neque ex parte alicuius impedimenti, qñ principium ipsum pfectissimũ, & inimpedibile est. Sequeretur ẽt si deus creare posset oẽm effectum sine causa secũda, ut & facere posset, quo nulla causa secũda haberet propriã actionẽ, & essentiã propriã. Quod absurdum oĩno est, ut Cõmẽtatoris sententia patet in duodecimo metaphysicæ. Quoniã secundum Aristotelẽ, præter causam primã, Aliæ quoque sunt necessariæ, quin etiam sequeret, ut ordo in causis nõ esset simpliciter necessarius & essentialis, quod negat ab Aristotele, secũdo metaphysicæ libro. Sic & Scoti iudicio referri ad Aristotelẽ nõ potest, omnipotentia eo modo, quo a' nostris theologis intelligit. Quam obrem, aut nulla dei omnipotentia est, sententia Aristotelis, aut ea tantũ est, quæ in dependentia mundi ex prima causa, & in ꝯseruatione reꝝ cunctaꝝ appareat. Contra, inqt, Deus est actus purus, ergo habet potentiã infinitã intensiue, & proinde omnipotentiã. Respondeo, nõ sequi istud, quando nec usquam ab Aristotele scriptũ legimus, deum esse uirtutis infinitæ intensiue, & licet sit actus purus, tñ non propterea ita esse omnipotens possit, ut aliquid ex nihilo faciat. Quod enim separatũ a' materia est, materiam imutare nõ potest, qua rõne usus Aristoteles est contra Platonis ideas septimo metaphysicæ. Nullam igitur rem factibilẽ attingere possit, nisi p motũ cœlestem. Cõtra, inquit, debuit ita manifestari omnipotentia dei. Hoc enim qntũ erat argumentum. At non ita manifestari debuit, sed potius in depẽdentia cœli ex prima causa, & in cõseruatione cunctaꝝ rerũ, qñ impossibile est, etiã deo ipsi, ut quicq̃ ex nihilo fiat. Ad sextũ. Dari qdem primã causam efficientem, in ordine causaꝝ efficiẽtium, ꝯcedo, sed quod præterea adiicit causam illã efficiẽtem primã nihil ꝑsupponere, nego, & ad rõnem, quia si præsupponeret, non esset prima simpliciter, falsum id esse respondeo, cũ non dicat prima simpliciter, qa nihil præsupponat. Id enim ĩpossibile est, sed quia non in uirtute prioris causæ efficiẽtis ipsa efficiat, & per primũ motum agat uniuersalẽ. Sic enim ab Aristotele causa efficiens definitur, ut hoc sit unde principium motus. Subiectum autem motui eẽ necesse est. Ad septimũ. Non quia deus agens potentius cæteris agentibus est, ideo ex nihilo possit agere. Non enim ita a' natura deus distinguitur, ut subiectum, qđ sibi præsupponit natura, ille non ꝑsupponat. Quod enim impossibile est, ratio diuini agentis non recipit. Sed quia, quod natura facit, ut instrumentũ & ministra, id a' Deo efficit, ut authore, agenteque principali. Ideo potentius agẽs, & nobilius illud est. Hic enim agendi modus & dignior est, & perfectionis diuinæ significãtior. Quãobrem opus naturæ, opus esse intelligentiæ Auerroes ait. Similitudo itaque, quã aduersarius ab agentibus inferiorib⁹ sumit, non admittenda est, cum deus nõ agat in uirtute prioris agentis, satisque ad eius pręstantiam sit, ut primũ, principaleque enumeretur. Ad ultimum. Conceditur, remota dei uolũtate, mũdum posse reuerti in nihilũ, sed negatur sequi propterea, ut ex nihilo creetur. Multa.n. uel ex materia creata, siue generata, reuerti in nihilum possunt, remota dei uolũtate, ut singula animalia, singulæ plantæ, & reliqua generis eiusdem. Sed tamen nemo ob id negauerit hęc esse ex materia facta. Nempe dato uno absurdo, cætera consequuntur, quod si Dei uoluntas remoueatur, quod impossibile est, nulli dubium est, quin mundus in nihilum reuertatur, sed hoc, non ideo euenit, quia ex nihilo creatus est, sed quia causa remouetur, quæ cuncta ingenita ab æterno conseruat. Refugit etiam aduersarius ad obscuriora, ut suus lateat error, aitque Aristotelem non aperte, sed occulte scripsisse de hac ex nihilo productione, quod cum dicat, fatet quo-

dammodo nihil se habere, quod certo referat. Nos uero & diui Thomæ iudicium sequimur, qui Aristotelem scribit attigisse productionem entium particularium, nō uniuersalem, & Platonem eiusdem ætatis authorem uidemus ausum dicere aperte talem mundi productionem. Quod si ille ita locutus est, ne Aristotelem quidem tacere, aut perobscure inserere suis scriptis uoluisse arbitramur, si ita sentiret. Falsò igitur ad Aristotelem aduersarius refert creationē, quā neq;, ut Auicēna, ab æterno, neq;, ut theologi nostri, de nouo ille opinatus est.

Cōfutatio, & solutio argumētorū aduersarii, qbus ostēdere nitit̃ secundū opinionē Aristotelis mundū pduci, & depēdere ex pria cā, nō natura, aut ulla necessitate, sed libera dei uolūtate.
Aduersarium, nec uerbis Aristotelis, nec ullo dicendi modo illius uti.
Aristotelem, & Auicenam secundum sententiam Scoti, statuisse deū necessario se habere ad omnia exteriora.
Rationes philosophorum, quas adducit Scotus ad probandum Deum agere ex naturæ necessitate, quod etiam Ericis Cādauensis authoritate probatur, & Alberti magni.
Sentētia diui Thomæ, noluisse Platonem mundum a' Deo creatum ex materia præexistente, ut aduersarius putat. Caput. XXI.

Ititur prætera altera argumentorum colluuione probare Aristotelem arbitratum, n produci, & rependere mundum ex prima causa nō natura, aut ulla necessitate, sed libera dei ipsius uoluntate, quon rationibus his demōstrare conatur, quas & ipsas redactas a' me in formam, & congruam locutionem intelligi uolo. Nam, ut ipse exposuit, non caput, nō pes, ut aiunt apparet. Omne, quod ab aliquo naturaliter dependet, aut depēdet, ut pars a' toto, aut, ut propriū accidens a' suo subiecto, sed mūdus nō depēdet a' Deo, ut pars a toto, cū enim Deus sit actus purus, partē nō habet, nec, ut propriū accidens a' suo subiecto, qa cognitio proprii accidētis confert ad cognitionē qditatis subiecti, per mundū aūt cognoscere dei qditatē non possumus. Adde, q̄ nullæ sunt oppositiones, quæ nō possunt conuenire æque substātiæ, & proprio naturaliter a' substātia pfluēti, siue substātia, siue accidēs est. Nō est.n. possibile, ut subiectū æternū sit, propriū autē tpale, aut, ut alterū corruptibile, alterū incorruptibile sit. Nā si propriū corruptibile est, subiectū quoq; corruptibile est, quēadmodū si ignis est corruptibilis, & calor eius corruptibilis est. Quod si æternitas, & imutabilitas Deo cōueniant, q̄ non cōueniant mūdo, seqtur ne mūdus naturaliter a' deo emanet, qd si ois, inqt, dependētia naturalis sit, aut partis a' toto, aut pprii accidentis a' subiecto, & tñ neutra mūdo attribui possit p relatione ad deū, seqtur mundū nullo mō a' deo naturaliter depēdere, & cū præter depēdētiā naturalē sit altera, q̄ dependeat qppiā ex uoluntate, seqtur si mūdus non naturaliter ex deo depēdet, ut ex libera ei⁹ uoluntate depēdeat. Itē demonstratū iam, inqt, a' nobis est, deū ex nihilo facere. Quod si ex nihilo Deus mūdū produxit, atq; ex se depēdetē habet, sequitur, ut libere ab eius uoluntate mūdus ipse dependeat. Itē propriū accidens pfectio substātiæ est, at mundus, nullam deo affert pfectionē, ergo mūdus non naturaliter a' deo depēdet, ut pprium accidēs a' subiecto. Itē Aristoteles, secundo phy sicorū rephendit eos, q cū plantas, & aialia dicerent nō furtuito facta, sed aut natura, aut intellectu, tñ neutrā harum causarū motui corporum cœlestiū tribuerunt, ex quo loco sic arguimus, corpora cœlestia causam aliquā habent, a' qua motus eorū ordinate pcedat necesse est, sed cū duæ causæ illæ sint natura, & intellectus, natura aūt causa esse nō possit rebus sup naturā substantibus, intellectum esse principiū cœli necesse est. Igitur ab intellectu cœlum dependet, ut a' causa primi principii, & proinde ab eius uoluntate. Vbi enim itellectus, ibi & uoluntas est, idem'q; intellectus, & uoluntas in primo est, quod si ab eius uolūtate depen det, non natura, sed libera uoluntate, mundū produci & pseruari a' deo, authore Aristotele cōstat. Item secundo de generatione scriptū ab Aristotele est, motū esse factum a' Deo perpetuum propter generationem cōtinuam, uidelicet eius gratia finis, ut generatio continuaretur. Ad qd' factum ab aliquo est, & ad finem. Id a' uoluntate agentis, aut dirigentis actionem agentis factū est. Ergo cœlum, & dei motus a' dei uoluntate & fit, & dependet. His rationibus philosophus hic noster noui peripati author mundū producit a' libera dei uolūtate. Sed qd de hoc peripatetico dicam? qui cū se ex opinione & libris Aristotelis differere fateatur, nullis Aristotelis uerbis utitur, nullo diceendi modo illius philosophi agit, præsertim eo loco, ubi uis tota argumentationis consistit, sed liberā uoluntatem esse in deo dicit, unde mundus procreetur, & producatur. ubi.n. Aristoteles usus lingua sua his uerbis est? Velim ipse aduersarius dicat, quid libera uoluntas apud

tas apud Ariſtotelem ſit, & quemadmodum græce dicatur. Vt an id eſſe in Deo poſſit, iudicio Ariſtotelis uideamus. Nam uoluntatem ille ſecundo de anima appetitum eſſe aperte fatetur. Quid ſi in Deo uoluntas ſit, appetitum quoq; in eo eſſe neceſſe eſt, & cum appetitus, uirtus'q; appetẽdi moueat, cum ipſa moueatur, ut in libro de motu aīalium dicitur, primum, inquit, nõ motũ mouet, appetitus autem & appetitiuũ motũ mouet, & cauſa ultima eſt, ut qđ appetit mo-ueatur. Atq; etiam in tertio de aīa, qua appetitiuum animal eſt, eo ſui motiuum eſſe, nec appetitiuum eſſe ſine phantaſia poſſe ſcriptum ſit. Cum inquam hæc ita apud Ariſtotelem legamus, ſequitur, ut Deus, qui non motus mouet, moueatur, & phantaſiam habeat, & plura alia abſurda ex definitione uoluntatis, & appetitus recipiat. Item quod libere quis uelit, contingenter id uelit, authore eodem philoſopho. Contingens autem, ut eſſe poteſt, ſic & nõ eſſe poteſt. Itaq; ſequitur, ut ſi Deus contingenter uult, & producit, poſſit & non uelle, & non producere, proinde'q; mundus poſſit non eſſe, quod remotum ab Ariſtotelis opinione eſt. Nam, quod noſtris theologis placet, ut Deus immutabiliter uelit quicquid ab æterno uoluerit, non tollit, quin poſſibile ſit mundum non fuiſſe. Sed id quoq; ab his admittitur. At uero Ariſtoteles pati non poteſt, quin mundus fuerit ſemper, & futurus ſit ſemper, & ut nullo fine, ſic nullo principio deſcribi debeat. Quamobrem uerius ſequitur, opinione quidem eius philoſophi, ut naturaliter, et neceſſario mundus ex Deo dependeat, ſi corrumpi non pote[illegible]quam corrumpi nõ poſſe, ſi contingenter a' libera uoluntate producatur. Contingens etiam [illegible] Deo ſequitur, cũ libera ipſa uoluntas de contingentibus ſit, nam ſi libere Deus produxit, [illegible]at etiam non ꝑducere. ideo enim libere agi dicitur, quod in poteſtate agentis eſt, ita non [illegible]t agere, ergo præceſſerat Deus mundum ſua duratione nihil mouens, ſed in potentia ſu[illegible]s ad mouendum, quod arguit eum non eſſe actum purum, ut in XII. metaphyſicæ patet, [illegible]o præterea cauſarũm eſſentialis tollitur, quando contingenter ex Deo mundus dependet, quod ab Ariſtotele improbat', ubi ordinem cauſarum ſecundarum eſſentialem eſſe demonſtrat. Vnde & Scotus doctor illuſtris negat admitti a' philoſophis omnipotentiã Dei, rationem'q; affert, quod pro principio potiſſimo apud philoſophos eſt. principium neceſſarium, & omnino perfectum nullam ad rẽ immediate contingenter ſe poſſe habere, cũ nulla reddi ratio nouitatis, ac ꝯtingentiæ poſſit in ꝑncipiato ĩmediate a' tali principio, q enim, inqt, aliter ſe habere poſſit hoc principiũ, quod oĩno neceſſarium eſt, ſemper'q; uniforme, aut a' quo tandẽ impediatur, qđ ꝑfectiſſimũ, & potiſſimũ eſt? Non igitur Deus effectum oẽm cauſare ĩmediate, hoc eſt ſine ſecunda cauſa põt, ordo nãq; cauſatoꝝ in cauſis eſt neceſſarius & eſſentialis, prẽter'q; Deũ, alia quoq; neceſſaria ſunt ſentẽtia Ariſtotelis. Quæ ſi uere ab hoc tanto doctore dicuntur, mentitur certe, qui Ariſtotelẽ dicat ita ſenſiſſe, ut mũdus a' libera Dei uoluntate dependeret, cũ naturaliter, & neceſſario depẽdere cõſtet. Quærit etiã idem doctor diſtinctione octaua, quæſtione qnta. An Deus ſit ĩmutabilis, ubi concludens, Ariſtoteles, inqt, & Auicenna ſtatuerunt Deũ neceſſario ſe habere ad oĩa exteriora, quo ſequit', ut cætera oĩa neceſſario ſe habeant ad Deũ, ſiue immediate referant' ad eũ, ſiue mediante motu, q ex uniformitate in toto ponat difformitatẽ in partibus mobilis, & mediante mobili generabilia, & corruptibilia difformiter referant' ad eum. Quod ſi qs Ariſtotelis fundamentũ hoc ſeruans Deũ neceſſario creare, uel eſſe cauſam neceſſariã dicit, non uidet' ꝯtradicere ſibi, ſtatuens cauſatũ neceſſarium, ut quinto metaphyſicæ edocet. Adiicit idem author eodẽ in loco rõnes philoſophoꝝ, qbus ꝓbat, Deũ agere ex naturæ neceſſitate, quaꝝ prima hæc eſt, ꝑfectior cauſandi modus attribuendus cauſæ primæ eſt. Sed cauſare neceſſario perfectior modus, q̃ cõtingenter eſt, cũ neceſſariũ ſit nobilius, q̃ contingẽs. Ergo prima cã neceſſario cauſat. Secũda ratio eſt, ꝙ in quo agente, idẽ eſt eſſe & agere. Si eſſe eſt neceſſariũ, & agere neceſſariũ eſt, ſed in deo idẽ eſt eſſe & agere, ergo ſi dei eẽ eſt neceſſariũ, & agere neceſſarium eſt. Deꝰ igitur neceſſario cauſat, nõ libere, aut ꝯtingẽter. Tertia, ꝙ ſũmo enti nihil ꝑ accidẽs cõpetere põt, cũ ens ꝑ accidẽs imꝑfectionẽ dicat. Agere aũt ꝯtingẽter, ẽ agere ꝑ accidẽs, ergo attribui deo nõ põt. Hæc Scotꝰ. Erix uero Cãdauẽſis author & hic clarus, philoſophi, inqt, ſtatuũt deũ eẽ cauſam creaturæ nõ uoluntatis diſpõne, ſed naturæ neceſſitate, ut Ambroſius primo hexameri refert, Idẽ mox, ſentẽtia philoſophoꝝ de mũdi æternitate eſt, ne mũdus hẽat nõ eẽ ex ſua natura; ſed tñ ꝑ intellectũ, & ĩpoſſibile ſit ne fuerit, & aliqñ poſſit nõ eſſe. unde principiũ apud eos eſt, nõ poſſe mundũ nõ eẽ, aut nõ fuiſſe, qm̃ deus nec potuerit nõ dare eẽ, nec põt auferre, qñ ſola naturæ neceſſitate mũdus hẽt eſſe a' deo, aut uolũtate ĩmutabilitatis, cõiuncta neceſſitate non libera ad dandũ, & non dandũ. Ita ab his doctiſſimis uiris de rõnibus potiſſimis philoſophoꝝ exponit', Ariſtotelẽ, & Auicẽnã cõuenire, ut deꝰ agat ex naturæ neceſſitate, nec libere, ut aduer

nihilo est, tamen naturaliter ex deo dependeat, nec sequitur, quod infert, ut si ex Deo naturaliter dependet, ex aliquo insito, naturali'q; inferiori Deus mūdum produxerit. modus. n. iste agēdi naturalium imperfectorū agentium est, non illius perfectissimi naturalis agentis, qđ Deus est.

Ad tertium, quidam respondēt, non omne agens naturaliter perfici suo effectu, aut eo q ex se dependeat. Sed hoc de agente imperfecto naturali tantū dici, nam perfectissimum illud agens naturale, quod Deus est, non perfici suo uel effectu, uel dependente, ut dictum est. Sed nos posito, ut Deus agat efficiendo & producendo, dicimus etiā eum qua ita agens est, sua ipsum prici actione, hoc est seipsum perfectissimum semp esse, & qua sibi annexum, dependentem'q; habet mundum, non nouo perfici, sed semper esse pfectum, quoniam & semper habeat sibi depēdentem, nec id inconueniēs est, ut deus sua perfectus sit actione, immo uero attribuendum necessario est, cum imperfectus sit, nisi agat, quæ sua maiestate sunt digna. Ad quartum, Intellectum diuinum esse fateor, ex quo mundus dependeat, quē intellectum, si libet, & uolūtatem, & naturam diuinam uocare non recuso. Sed hic intellectus principium apud Aristotelem est conseruans, & mouens id, quod ex se naturaliter dependet. Intellectus, inquit, idem quod uolūtas in deo est. Quod si mundus ex intellectu dependet, ex uoluntate quoq; dependeat, necesse est. Respondeo, concessum iam esse, mundum ex dei uoluntate dependere, uerū id non facit, ne naturaliter dependeat. uoluntas enim finem naturaliter appetit. Diuus etiam Thomas concedit spūm sanctum produci per modum uoluntatis, & tamen non libere, sed naturaliter produci.

Ad qntum. Non sequitur, si quid factum ad aliquem finem est, ut idē & ex uoluntate tantū, nec naturaliter factum sit. Deus enim, ut naturaliter sese uult, sic & mundi conseruationem naturaliter uult propter se ipse. Ad ultimum quoq; pari ratione respondemus. Nam si uolūtas diuina remoueatur a' mundo, nemini dubium est, quin mundus in nihilū conuertatur, sed, ut consequens istud impossibile est, ita & antecedens uidelicet, ut deus suam uoluntatē a' mundo remoueat, quādo id naturaliter, & necessario uult. quippe, qui naturaliter suam uult bonitatē, quam naturaliter sequitur mundi uel productio, uel conseruatio. Concedo igitur uoluntatem diuinam esse principium mundi, sed quod sæpius dictum iam est, uoluntas dei naturaliter mūdum uult siue statuit per quandā comitantiam naturalem, eaq; ipsa dei uoluntate exultat mundi productio, aut conseruatio. Ratio respondendi ad hæc eadem argumenta, uel a' naturæ differentia accipi potest. Nam, ut dictum iam est, duplex naturæ ratio intelligitur, altera uniuersalis, altera particularis, quam & secundam, & inferiorem, & temporalem dici nō dedecet. Sunt qui alteram naturantem. alteram naturatam uocent. alii aliter nominant. Eodem'q; pertinere, uel illud uidetur, quod causarum essentialem ordinem dicimus. Nō referat quo nā nomine appelletur, quando nomina ex instituto aut facta sint, aut facimus. Appellet unusquisq;, ut libet, modo de re conueniat. Mihi uniuersalem uocare placuit. quod Aristoteles deum complecuisse totum siue uniuersum faciendo generationem cōtinuam dixerit, propterea quod natura omnibus semper quod melius sit, appetit. Naturæ enim uniuersalis intētionem his uerbis significat, cuius causa consulēs deus patri deficienti suppleuit eo, quo fieri poterat modo, effecit'q; ut species seruarentur, nequid rerum uniuersitati deesset, quæ cum ita sint, cum aduersarius mūdum produci, aut seruari a' dei libera uoluntate dicit, ita ne naturæ illius necessitatē intelligat, errat. necessaria enim naturæ ratione producitur, non ἐκ προαιρέσεως, quod liberā uoluntatē dicit. Sic enim hoc utitur uerbo Aristoteles, ut primo politicorum constat. Coniungi, inquit, marem cum fœmina necesse est, id'q; nō ἐκ προαιρέσεως, sed sicut in cæteris tum aīalibus, tum plantis naturale est appetere, tale re linquere alterum, quale ipsum quodq; est, naturaliter igitur, & necessario producitur, & serua tur. Verū non naturæ particularis necessitate, sed uniuersalis, cuius causa deus agit nequid desit ex ūs, quibus uniuersum consumat. Deum enim esse, & mundum aut aliquam partem mundi necessariam non esse, ratio uniuersalis naturæ non patitur. Quamobrem simul fuerunt mundus, & deus, & erunt simul semper iudicio Aristotelis, q̄q̄ fides, & uera religio ita uult, ut libere omnino mūdus productus a' Deo fuerit, nulla'q; necessitate id factū aut inclinatione naturali a uthore diuo Paulo, qui scribēs ad Ephesios, Opatur omnia, inquit, secundum propositum uolūtatis suæ. Hęc ubi ita probauerit aduersarius, quasi iam indubie demonstratum esse Aristotelem produxisse mundum ex nihilo, Platonem inuadit crimine, quod ille materiam dixerit, coæternam deo, & improductam. Addit'q; ad huius sententiæ reprehensionē, quod ita deus nihil plus posset, q̄ opifex, qui ex materia facit, & quod materia sine loco, tempore, forma, ab æterno fuisset. Quod nō conueniret, nec per se, nec p accidēs, & quod deus esset materia prima, cum deus non sit in loco, nec p se, nec per accidēs, & duo essent principia,

quorum neutrum sub altero esset, & alterum summum bonum esset, alterum summum malũ. Proinde Platonem posuisse dicit deos duos primos, Alterum fontem lucis, & uitæ alterum tenebrarum, & mortis. Sed materiã non esse a' Deo productam ex Aristotelis opinione ostẽsum iam est. Platonem uero ita creari materiam, ut & cõpositum, quod ex materia est, uoluisse, satis libro superiore exposui, & nunc ea, quæ a' diuo Thoma dicuntur de Platone in exponẽdo ope re diui Dionysii de diuinis nominibus refero, ut aduersarii imperitia, teste tãto uiro, fit notior.
» Consyderandum est, inquit, emendatum esse a' Platone errorẽ ueterum authorum, qui non di
» stinguere materiam a' forma poterant in rebus generabilibus, & corruptibilibus. Statuerunt
» enim materiam primam esse aliquod corpus in actu, ut ignem, aut aerem, aut aliquid tale. Pla
» to autẽ formæ corporali subesse materiam animaduertit, quæ in sui essentia nullam speciem ha
» beret, sed tantum esset materia. Eandẽq; a' priuatione non distinxit, ut ab Aristotele in primo physicoꝝ libro scriptum est. Quãobrem tam ipse, q̃ eius consectores materiã appellarunt, non ens ꝓpter priuationem adiunctam, quo modo loquendi Dionysius etiam utiť, q̃q̃ secundum Aristotelẽ necessarium est materiam a' priuatione distingui. quoniam interdũ sub forma, inter dum sub priuatione repiatur, itaq; priuatio adiungitur ei per accidens. Itẽ consyderandum secũ dum Platonicos authores, quo altior causa aliqua est, eo' ad plura se extendere eius causalitatẽ. Vnde quod primũ subiectum in effectibus est, materiã dico primã, hoc esse oportet effectũ primæ naturæ solius, quæ bonum est. omnis aũt effectus conuertitur ad suã causam p desyderiũ, unde materia prima desyderat bonum, quod desyderium magis naturale in esse uidetur, q̃ priuatio, & ordo eius ad actum. Ergo Plato, & eius consectores, non materiã præfuisse, ex qua deus mundũ crearet, putarunt, nec duos primos statuerunt deos, ut aduersarius calũniatur, sed argumẽta quoq; ipsa nullam habere uim qs non uideat? non. n. sequiť ne deus præstantior opifice sit, qa uterq; ex materia faciat, nã deus formaꝝ substantialium author est, opifex uero accidẽtalium. Quid uero sequať, ut materia ab æterno fuerit sine forma, aut materia prima sit deus. nec enim Plato ex materia præsupposita mũdum creatũ scribit, sed uia, rõne'q; gñationis præcedere materiã intelligẽs, docendi gratia, ex materia creatũ dicit, & deo non ꝯuenit locus, neq; tẽpus ꝓpter infinitatẽ actiuitatis. Materiæ aũt hæc determinata non ꝯueniunt ꝓpter passibilitatis indeterminationem. est. n. pura potẽtia passiua indeterminate habẽs ad oĩa. Ita aduersarius præ sua ignoratione, & falsa ꝓponit, & inepte argumẽtať, hęc in aduersarium potius, q sese ex opinionũ Aristotelis fonte ista hausisse ꝓfiteť, q̃ in ipsum Aristotelẽ disputata uolumus, nã qđ ad hunc philosophum spectat, nõ admodũ difficile nobis foret, pluribus, ac certioribus scriptorum suoꝝ testimoniis ostẽdere eũ a' præceptoris sui sñia de æterna mundi ꝑcreatione nõ discessisse, quã rem a' nõnullis cũ theologoꝝ, tum philosophoꝝ factitatam fuisse nõ ignoramus, nec certe minus studiose amplectimur Aristotelẽ huius opiniõis authorẽ, q̃ Platonẽ ipsum cũ fidei nostræ ueritate, quãtum gẽtilitatis ratio pati potuit, ꝯsentiẽtem in productione uniuersi ex uno primo, simplicissimo'q; principio, q̃uis nõ ꝑaliter, neq; libere, siue ꝯtingẽter, ut religio nr̃a docet, qđ diuus quoq; Thomas in iis q̃õnibus, quas de potẽtia diuina grauiter, & apposite disputauit, plane ꝯfirmat, utrũq; philosophũ dicẽs in mũdi creatiõe ab æterno inter se consentire.

Platonem optime disseruisse de animæ immortalitate, ita ut secũdum Albertum rationes eius paucis mutatis, demõstrationes uideri possint. Aristotelem uero secũdum Themistium, Alexandrum, Auerroem, & alios, aut unicam esse animam omnibus ingenerabilẽ, & incorruptibilem sensisse, aut primum Deum esse intellectum agentẽ, qui illuceat omnibus, & separabilis, atq; incorruptibilis sit, animam uero humanam generari, atq; corrumpi.

De uehiculo animæ, quid Plato senserit.

Solutio argumentoꝝ aduersarii, qbus probare nititur, Aristotelẽ aĩæ immortalitatẽ posuisse.

Incorruptibilem esse intellectum, trifariam accipi posse.

Quomodo intelligatur illud Aristotelis, separari hoc ab hoc, tanq̃ perpetuum a' corruptibili.

Reprehẽsio aduersarii, qđ neminem dicat Aristotelis sñiam intellexisse, se uno excepto.

Quæ de compositione animi ex intellectu possibili & agente essentialiter, & de compositione intelligentiarum similiter scribit aduersarius tanquam primus earum rerum inuentor, hæc ab Auerroe primo scripta esse.

Argumenta, quibus hæc probare nititur aduersarius, & eorum confutatio, ac solutio.

Vnãquãq; substantiam abstractam esse sine materia, actionem'q; esse puram sine ulla potentia ad esse contra aduersarii sententiam.

Nullam

Nullam formam abstractam, esse compositam.

Nullam esse distinctionem in substantiis separatis, nisi intellectum, & proinde, nullam esse diuersitatem partium essentialium componentium.

Licet diuus Thomas intelligẽtias citra primam dicat compositas esse ex essentia, & esse, aut ex potẽtia, & actu, non tamen intelligendum componi eas ex materia, & forma. Cap. XXII

Vm capite suo septimo, & usq; ad decimumsextum agit de aĩa, & primũ Platonem dicit, nihil noui differuisse de immortalitate animorũ, sed, quæ a' poetis acceperat re tulisse, & uehiculo sustentari corporeo animũ uoluisse, quod poetæ umbrę nomine appellauerunt. Sed qbusnã, & quot rationibus Plato animã esse immortalẽ ostenderit, satis me libro supiore exposuisse arbitror. Cæterũ aduersarius cõuitio magis, q̃ iudicio motus differentiam, quæ inter Platonẽ, & poetas est, cernere animo neqt. Itaq; spurcissimis uerbis fœdat authorẽ, cum ne unum qdem ex multis argumẽtum eius in mediũ integre afferat, quod refellere conetur. Agit ipse, tantũmodo maledictis insectans rationem Platonis de immortalitate, quã rationem Macrobius uir doctissimus non modo probat, sed etiam tuendo, rñdet argumentis Aristotelis, qbus ille negat, aliqd posse mouere seipsum, quã Albertus magnus cõmendat opere suo de origine animæ his uerbis. Quibusdã, inqt pquam paucis mutatis ratio hæc Platonis fortis demonstratio est. Sed.n. intelligere motũ, q a' Platone tribuit' animæ, non esse aliud nisi actionem, siue operationẽ, quæ corporeo instrumẽto non utat', quo quidẽ argumẽto præcipuo Aristoteles deforis intellectum, siue mẽtem accedere, immortalẽ'q; esse probat, non interest hominis, qualis hic Platonis aduersarius est, uehiculum uero illud animę ex corpore lucido, ætherio'q; cõtractum, aduersarius quidẽ pro sua consuetudine irridet, Platonici uero his rationibus necessario id ponẽdum existimant. Cum enim animam bifariam distinguãt, & aut imparticipatam esse dicant, qualis est uniuersalis illa, quam mundi animam uocant, tertiam'q; in diuinitate personam ponunt, quam scilicet nos spiritum sanctum eẽ dicimus, ut sæpe in superioribus ostendimus, aut participatam, hanc quidem aiunt, cum participata sit, atq; æterna, uti corpore oportere primo æterno, ingenito, & incorruptibili. Cum enim omnis anima per essentiam æterna sit, esse aũt eius sit immutabile, pfecto ipso esse animet aliquod corpus, semper'q; illud animet necesse est, unde sequitur, ut & quod animatur, semp animet', semper'q; uitæ particeps sit, & cum semper uiuat longe magis, semper sit, quod uero semper est, profecto ęternũ est. Cum igitur anima participata sit, suoq; ipsius esse, animet, necessariũ est, ut corpore primo, æterno, ingenito, & incorruptibili secundũ essentiam. Huiusmodi uero sunt cum cœlorum, & syderum animæ, tum reliquæ illis inferiores, quemadmodum enim syderum, ac cœlorum animas perpetuo unitas corpore, tam Aristotelici, q̃ Platonici uolunt, & hæc diuina nominãt animalia, ita has quoq; inferiores animas cẽset Plato aĩalia esse, & perpetuo corpore unitas, quippe nisi ex anima & corpore constet, esse animal non potest. cui sentẽtiæ nonnulli etiam ex philosophis nostræ religionis consentire uidentur, aut enim non esse animam formam substantialem corporis, aut perpetuo uniri corpori debere asseuerant, ne alioquin sit forma per accidens. Necessarium præterea esse huiusmodi uehiculũ Platonici dicunt ad adunitiones, abunitiones, & transitiones. oportet enim in latina lingua rebus huiusmodi noua accommodare uocabula. Nam cum nihil secundum naturam de extremo. ad extremum procedat, sic enim uacuum daretur, sed per aliquod medium omnis transitus fiat, necessarium existimarũt, animam immaterialẽ, & incorpoream corpori huic composito uisibili, materiali, & corruptibili, non immediate, sed medio aliquo sublimiore, subtiliore, incorruptibili, atq; perpetuo corpore uniri, id autem diuersis animis, diuersum esse arbitrantur, & eam unum uehiculum ad aliud proportionẽ habere, quam habet anima superior ad inferiorem, quippe secundum cuiusq; animæ naturam, distributionem etiam uehiculorum esse oportere. Ad hæc cum Plato, & sectæ eius æmuli nihil se re' in hac parte a' nostra religione, & fide catholica discrepantes, quemadmodum præmia æterna, & ueram felicitatem recte agentibus statuerunt, ita etiam male uiuentibus non leues pœnas & corporis cruciatus paratos esse censuerint, anima uero incorporea atq; imaterialis, pati a' corpore immediate non possit. itaq; nec pœnas ullas sentire, nec'sentiẽdo turbari. haud ab re corpus istud quãuis subtile, atq; ætherium, corpus tamen ei perpetuo uniuerunt, in quo puniri pro meritis possent. sic etiam aliqui ex doctoribus nostris, haud ignobiles philosophi inuestigare uolentes, quomodo incorporea anima, igni corporeo affici possit, dicunt posteaq; carne ipsa exuta est, sensitiuas potentias remanere in ea, & ut Augustinus, inquit, omnes sensus uiuaciter tene

re. Enimuero hanc rationem unionis extremorum per medium usqueadeo necessarium etiam Aristoteles ipse putauit, ut idem fere libro de gñatione animalium secundo, dixerit, unionẽq; animæ cum corpore hoc corruptibili fieri statuerit intercedẽte alio corpore diuiniore ipsis elementis, ac separato. Omnis, inquit, animæ uirtus aliud sortiri corpus uidetur, & his quidem diuinius, quæ uocantur elementa, atq; ut animæ inter se nobilitate, uel ignobilitate differunt, sic talis natura corporis inuicem differt, & paulo post de eodem corpore loquẽs, hoc, inquit, non ignis est, nec ulla talis potẽtia, sed spiritus, qui in semine illo genitali, spumeo'q; concipitur, & natura, quę in ipso spiritu, analogum est elemẽto stellarum, quin etiam paulo post id ponit, partim a' genituræ corpore separatum, partim nõ separatum, quod scilicet crassius, ac materialius humidum, atq; aquosum sit. hoc. n. dissolui & difflari per totum sperma existimat, tanq̃ in lacte coagulum. Nulla igitur ratio est, cur irridere Platonẽ Aduersarius debeat, quod animam existimarit cum excellẽtis naturæ corpore ad gñationẽ accedere. Secundum, ait Platonẽ ineptius etiam, quàm poetas ipsos scripsisse. Illos enim immortalitatẽ animæ solum humanæ, hunc omni animæ tribuisse, & nobis animam talẽ, qualẽ scarabeis, & uermiculis statuisse, eandẽ'q; transire de belluis ad homines, & de hominibus redire ad belluas. Hæc obiicit Platoni, & turpẽ, indoctũ, atq; hostẽ fidei catholicæ suis nominibus appellat, q̃bus de rebus nos satis supiori libro rñdimus, ut nisi q̃s bestia sit, & belluino ducat sensu, non ita de Platone sentire possit. Tertio, Platonẽ dicit ratione usum remota a' reꝝ natura ad probandã animæ ĩmortalitatẽ, Aristotelẽ uero naturæ conueniẽter sic demõstrasse, q̃d corporeo non utit̃ organo, id separabile est, Intellectus non tali utit̃ organo, ergo intellectus separabilis, & ꝑinde incorruptibilis, ĩmortalis'q; ẽ. Equidẽ Aristotelẽ male sensisse de anima non dixerim, immo plura afferre possum ex eius opiniõe de animæ ĩmortalitate, quã aduersarius afferat. Nec uero id institutum est mihi, ut Aristotelẽ errasse ostẽdam, sed ut Platonẽ non errasse, quando uel Aristoteles eadẽ, quæ Plato dissetit. Itaq; sit ita, ut Aristoteles recte opinetur, nec aliter atq; Plato, & mea quidẽ causa non ualeat authoritas uel Auerrois, uel Alexandri, quorum alter Aristotelẽ scribit sensisse unicã esse animã intellectiuã omnibus ingñabilẽ, & incorruptibilẽ, Alter primum Deum esse intellectũ agẽtẽ, qui illuceat omnibus & separabilis, atq; incorruptibilis sit. Animã uero humanã gñari, atq; corrumpi. Themistius itẽ eadẽ fere Aristoteli tribuit, quæ Auerroes. Sed, quod modo dixi, ualeant plus, qui meliora, q̃ qui ista illi ascribunt. plura tñ referre ad Aristotelẽ authorẽ, q̃ philosophorum ratio patiatur, derogare profecto est religioni nostræ, & fidei, quæ neminem, præter sanctos christianæ fidei authores, animam esse ꝑpetuam parte post solũ uoluisse autumat. Cum itaq; aduersarius contra religionis sentẽtiam dicat, animã intellectiuã ex Aristotelis opinione formam esse substantialẽ humani corporis, quæ det esse specificum, & multiplicetur ad corporis multiplicationem, & incipiat esse cum corpore, & tamen non finiat corrupta per corporis corruptionẽ, sed æterna parte post maneat, an ita Aristoteles senserit, uideamus. fieri enĩ non posse uidetur, iudicio eius quidẽ philosophi, ut aliqua forma substantialis materiæ det esse specificum, & tamen remaneat materia, hoc est proprio subiecto corrupta. Nam si forma incipit esse cum materia, & esse desinat cum materia necesse ẽ, ut septimo metaphysicæ demonstratur. Quod. n. partes, ex quibus totum consistit, materiales sunt, hinc his destructis, destruatur totum necesse est, & cum pręter partes, formam poni in toto oporteat, hinc toto non manẽte, forma ipsa manere non potest, ut si ce syllaba resoluatur in suas literas, fuerint quidem c, & e, sed non fuerit ce ipsa syllaba, & proinde forma interimetur, quæ exultans cõpositum ipsum cõsequitur, nec dici potest id de forma totius, nõ de forma partis intelligi, quasi corrupto corpore, non remaneat humanitas, quæ forma totius est, & principia speciei eẽtialia refert, licet remaneat anima, quæ forma est partis. Humanitas. n. contracta in hoc corpore, per formã partis contracta est. Itaq; si corrupto corpore, non manet humanitas, animam ipsam prius periisse necesse est, quando nihil corrumpitur saluis adhuc suis principiis. Item aliquid incipere esse, & tamẽ non desinere aliquando eẽ, impossibile apud Aristotelẽ iudicatur, unde principium eius est, ut quod perpetuum & incorruptibile est parte post, idem etiam parte ante perpetuum sit. Quamobrẽ Platonẽ primo de cœlo reprehendit, quod mundum principium habuisse, finẽ autẽ nunquã habiturum dixerit, quod si anima aliquando incepit, & esse aliquando desinet, Dixerit aiam dari a' Deo creatam de nouo, & propterea non subiici naturæ rationi, ut q̃a incepe rit, desinat, id'q; ita Aristotelem uoluisse. Sed ubi nam hoc ab Aristotele scriptum est, aut quo modo ex libris, quos ille reliquit id accipi potest? Tribuit aduersarius Aristoteli, quæ fidei nostræ peculiaria sunt. Mirum, q; & incarnationem, & passionẽ, & resurrectionem, & reliqua nostræ religiõis

ſtræ religionis ſacra profanare in gentes tẽperarit. ſed enim non alienis placitis exponenda do/ctrina Ariſtotelis eſt, ſed ſuis, nec ſatis eſt, aſſeruiſſe Ariſtotelẽ eadẽ, quę nos chriſtiani, ſenſiſſe, ſed etiam refelli rationes eorum, qui id negent, requiritur. Reſpondeat igitur aduerſarius, ſi poteſt, diuo Thomæ improbanti rationem illorum, qui cum mundũ æternum ſtatuant, animas eſſe actu infinitas abſurdum non putent, & iudicanti fieri non poſſe, ne aut infinitũ ſit actu cõtra naturæ rõnem, aut per circuitionẽ animarum agant, aut una omnibus anima ſit, aut unà cũ corpore intereat omnibus. Nam per infinitum tẽpus præteritum infinitas fuiſſe animas certum eſt, quæ ſi non ſunt, deſiit, quod inceperat, ſi autẽ ſunt, ſequitur ut actu ſint numero infinitæ. Reſpondit qdem Auicenna nõ eſſe inconueniens eſſe infinitũ actu in multitudine per accidẽs, qualis multitudo ſit animarum, cum omnes eiuſdem ſint ſpeciei, ꝗ̃ impoſſibile eſt in multitudine, quæ per ſe ſit, qualis multitudo eſt cauſarum eſſentialiter ordinatarum. Sed Diuus Thomas, nullam uim eſſe in hac reſponſionis ratione arbitratur. Cum enim quæuis multitudo certa ſpecie numeri contineatur, quiſq; autem numerus ſit finitus, ſequitur, ut nulla ſit multitudo actu infinita, neq; per ſe, neq; per accidẽs, & cũ omnis multitudo indiuiduorum ſit cauſata, ſequtur, ut animarum quoq; ſeparatarum multitudo ſit cauſata. At omne cauſatũ ſub certa agentis intentione comprehenditur, proinde'q; ſub certo numero eſt. Sic Diuus Thomas, qui etiã quærens, an poſſibile ſit mundum eſſe ab æterno, quæſtione quadrageſimaſexta, reſpondet de animarum infinitate hoc modo. Qui mundi æternitatem ponunt, rationem hanc multiſariam uitare conantur. alii enim non putant impoſſibile eẽ animas actu infinitas in multitudine per accidens, quod ſupra refellimus, alii animam unà cum corpore corrumpi exiſtimarunt, alii circuitum quendam ſtatuũt animarum per itum, ac reditum, alii eandem omnibus eẽ intellectiuã animã uolunt. Reſpondeat itaq; aduerſarius iudicio, & rationibus his ſancti doctoris, Quonã pacto animæ ſint ab æterno. Nõ per circuitum dixerit, & tranſitionẽ, quia Platonis hoc eſt, nõ per infiniti rationẽ, quia hoc improbatum eſt. Igitur alteꝝ de his duobus dicat neceſſe eſt. aut enim unum, eundem'q; intellectum omnibus eſſe, aut unà cum corpore animam interire. Quo fit, ut nemo ex Ariſtotelis opinione poſſit animam dicere diſtingui ad corporis diſtĩctionem, & eãdem poſt corporis corruptionem permanere. Albertus etiam in hac eadem ſententia eſt, Thomas uero Anglicus in ea quæſtione, quam de intellectu ſcribit, Arbitror, inquit, Ariſtotelẽ & Auerroem eiuſdem fuiſſe opinionis, & quod ad primum articulum pertinet, eam ſentẽtiam Ariſtotelis eſſe, ut intellectus incorruptibilis quidem ſit. Sed cum omne incorruptibile ſit ingenerabile iudicio eiuſdem philoſophi, ſequitur, ut æternus ſit, tã parte ante, ꝗ̃ parte poſt. Quod autem ad ſecundum pertinet, licet nec Ariſtoteles, nec Commentator poſuerit indiuidua in genere ſubſtantiæ diſtingui ſub eadem ſpecie, per quantitatem, aut per aliquid exterius, ſed per interius, tamen multitudinem indiuiduorum ſpeciei eiuſdem incorruptibilibus tãtum poſuerũt, quoniam natura ſpeciei ſeruari in uno indiuiduo non poteſt. Quamobrem ubi tota ſpecies in uno aliquo ſeruari poſſe uidebatur, fruſtra poni eiuſdem ſpeciei indiuidua putauerũt, nec adiici oportere conditiones indiuiduales ſpeciei arbitrati ſunt. Itaq; in formis carentibus materia, nec ſuo eſſe dependentibus ex materia, ſingula indiuidua, ſingulis ſpeciebus poſuerunt, ut duodecimo metaphyſicę conſtat. Sed Scotus quidem in quarto ſententiarũ, neq; perſiſtere Ariſtotelem in eadẽ ſnĩa, quoties de aĩa agit, ſed dubitare, & modo hoc, mõ illud adducere ait. Varie, inquit, locutus Ariſtoteles eſt, & locos eoſdem ex diuerſis principiis tractat, ut tum hoc, tũ oppoſitum ſequi uideať. Vnde crediderim illum hac in re dubitaſſe, itaq; ut fit, dum in dubio eſt animus, modo huc, modo illuc impulſum acceſſiſſe, prout materia alterutram in partem cõuenienter tractaretur. Affert etiam argumenta plura, quibus probet immortalitatem animarũ principiis Ariſtotelis repugnare, quale uel illud adduci poteſt, cum enim ex eius philoſophi opinione, melius ſit animæ eſſe cũ corpore, ꝗ̃ ſine corpore, Si anima ita à corpore ſeparatur, ut ſubſiſtere per ſe poſſit, aut reuertetur aliquãdo ad corpus, ut Plato opinatus eſt, aut nũꝗ̃, ut aduerſarius dixerit, ſi ſibi conſtare uelit, quod ſi nunꝗ̃ reuertetur, carebit prorſus per infinitum tẽpus corpore, quo cũ eſſe melius eſt, et deſyderio tenebitur eius, ſine quo infelicius degat, neceſſe eſt, & appetet fruſtra, quod aſſequi nunꝗ̃ poſſit. Sed ſi, ut ſolet, conuictus ratione, fugiet reus ad aram, & inde reſurrectionẽ fidei noſtræ peculiarem Ariſtotelẽ opinatum clamabit, ridendum iam fuerit, non diſputandũ. Merito igitur & diuus Thomas, quãuis & ipſe poſſibile eſſe mundum fuiſſe ab æterno ſtatueret, tamen multitudinem infinitã per accidens aĩarum ĩprobat, & aut unum omnibus eſſe intellectum, aut tranſitũ animarum probat in ea ipſa æternitatis mundi opinione, & ante Themiſtius, Alexander, Auerroes, quorũ mentionem modo fecimus, pu

tant intellectus unitatē conuenire Aristotelis opinioni, quę cum ita sint, cur aduersarius dicere non dubitat necessariis argumētis demonstrari ab Aristotele, animos esse immortales, eodem modo, quo nos ex fide opinamur, sed rationes, quas potissimas affert, uideamus. Quoniam, in quit, animus non utitur organo corporeo, separabilis, proindeq́ immortalis est. Sed cum ideo uti organo negetur corporeo, ne pfectio organi sit, & corrupto organo, ipse quoq; corrumpatur, dicat aduersarius quo nam organo phantasia a' se perfecto utatur, quæ non separabilis est. cum enim aliud sit phantasia, q̄ sensus, & intellectus, ut in tertio libro de anima scribitur. Non est dicēdum phantasiā, qua pbantasia est, & p se, id esse quo organum, aut tactus, aut uisus, aut auditus, aut odoratus formetur, & pficiat. Quod si ne a' phantasia quidem pficitur ullum sentiendi instrumētum, quod organū aduersarius græce appellat, nō necessario sequitur, ut propterea incorruptibilis sit intellectus, quia non utatur instrumento. Item incorruptibilem esse intellectum, trifariam accipi potest, aut enim ita ne a' toto depēdeat naturali & corruptibili, aut, ut incorruptibilis sit in sua opatione, quāuis corruptibilis in esse, quomodo potentiam uidendi, q̄q̄ corruptibilem in essendo, utpote dependentem a' toto corruptibili dicimus, tamen non in sua operatione corruptibilis est, nisi per accidens, uidelicet ratione instrumenti, unde fit, ut si senex oculum obtinuerit iuuenis, possit pinde, ac ipse iuuenis cernere, ut in primo de anima scribitur, aut tertio modo, ut ratione tum instrumēti, tum operationis incorruptibilis sit, quomodo intellectus, ut qui non utatur corporeo instrumento incorruptibilis est ratione instrumenti p accidēs, & ratione opationis per se. Verum nisi probetur non dependere a' toto corruptibili, quod nusq̄ pbatum ab Aristotele est, nō sequit' incorruptibilē esse suo esse. Ergo si intellectus non habet instrumētum corporeum, non corrumpitur per instrumēti ipsius læsionē, & ob eam rē non corrumpitur ab amplificatione rei intelligibilis, sed non sequitur, ut simpliciter incorruptibilis sit, cum depēdeat in esse a' toto, cuius ē actus primus. In hac eadē snīa Scotus quoq; est, quarto snīaꝝ, distinctione quadragesima quarta, ubi non posse ex his Aristotelis uerbis accipi animam esse īmortalē, aut separabilē, nisi instrumēti rōne ostendit, quin etiā si quis adducat ex libro secundo de anima, genus hoc animæ aliud esse uideri, & separari, ut ppetuum a' mortali, Respondeo item cum eodem doctore Scoto, dici de separatione, quæ ratione instrumēti intelligatur, cum intellectus ipse nullius instrumēti actus siue perfectio sit, proindeq́ perpetuus esse debeat, atq; immortalis, quia nunq̄ ratione instrumenti quidē corrumpi potest. Vel dicā cum Alexandro, intellectum esse agentem perpetuum, & incorruptibilem qui deus sit, non q remaneat singularis exutus corpore. Quod autem ab Auerroe scribitur aīam cōponi ex partibus incorruptibilibus, intellectū dico possibilē & agentē, opinio eius ppria est, nec uniri corpori aīam secundum esse, sed eandē distribui oībus scriptum ab eo est. Nos de ea differimus anima, quæ forma hominis sit dans esse, & ad corporum numerum multiplicetur. Quod uero aduersarius adiicit aīam a' se ipsam intelligi, & in seipsam conuerti, id q̄q̄ a' Platonicis deducitur argumētū & immortalitatem, ut ipsi sentiunt, concludit, tamē peripatetica schola nō assentit', eoq; imortalitatem non indicari cōtendit. Nam & cogitandi uirtus ab Auerroe dicit' cognoscere intentiones indiuiduales oīum prædicamentorum, quod quidem explicat eam uirtutem seipsam cognoscere, & in seipsam conuerti, & tamen nemo dubitat corruptibilem eā esse, atq; extensam. Si ad hunc locum ratiōnē argumenti a' Platonicis authoribus mutuetur, ut ante pluribus locis iam fecit, audiat satis esse non uti corporeo instrumento, aut materiali & extenso ad eam facultatē, ut intellectus ad se ipsum conuertatur. Quarto neminē intellexisse Aristotelis sententiam dicit, se excepto, gloriosum militē & hominē nouæ laudis auidissimum, qui cum philosophiæ rudimēta non dum satis attigerit, se unum ea intellexisse iactat, quæ alii complures, & summi uiri philosophandi sciētia clari, assequi nequiuerint, scilicet ne quempiam suæ gloriæ participem habeat, damnat omnes, qui sentētiam philosophi Aristotelis exposuerint, & neminem, se excepto, uiam p intellectum possibilē esse ad intelligēdum substantias separatas animo aduertere potuisse gloriatur, & tamē uerba, quæ hac de re ipse frangit, sumpta ab Auerroe sunt. Sed quid & unde nam sit quod refert, non eius interest nosse, atq; ppēdere. Quinto animum nostrum dicit eē compositum ex intellectu possibili & agēte eēntialiter, ut possibilis pro materia sit, agēs pro forma, & ut res corporeæ ꝯstant ex materia & forma sensibili, sic intelligētias oēs excepta prima componi ex possibili & agēte intellectu, ut ex materia & forma intellectuali, & sicut inter corpora, quæ supiora sunt, nobiliora sibi trahunt principia, sic substantias incorporeas, quo supiores sunt, eo nobiliorē intellectum agētem, & possibilem obtinere. Nunquid parum cogitasse uidetur, qui snīam nouam dicturum pollicitus est, quæ ab Auerroe scribuntur sup

tur super tertio de anima, commento quinto, hic pro nobis & suis adducit. Audite Auerroem. Tertia, inquit, quæstio est, quo nam modo intellectus materialis sit aliqđ ens, nec sit aliqua for ma rei materialis, aut materia prima, quæ dissolui sic potest, ut sensibile esse diuidit in materiā & formam, sic intelligibile esse diuidi potest in similia quædam his duobus, ut alteꝝ simile ma teriæ, alterum formæ simile sit, idq̃ statui in omni abstracta intelligentia necesse est, quæ intel ligat aliud, alioqn esse non põt multitudo in rebus abstractis. Quamobrem declaratũ in prima philosophia est, nullam esse formā liberatam simpliciter a' potentia, nisi prima, quę nihil extra se intelligat, sed eius essentia quiditas eius sit, cum cæterarum formarum essentia differat a' qui ditate quoquomodo. Nec uero intelligere possemus multitudinem in substantiis abstractis, ni si genus hoc entium esset, quod scientia acquirimus animæ. quemadmodum nisi sciremus ma teriam nostri intellectus, intelligere non possemus uirtutes mouentes abstractas esse debere in tellectus. Ita Cõmentator prius, q̃ hic nouus author scripserat. Sed qbusnam argumẽtis hoc ad uersarius probet, uideamus, Omnia, inquit, differũt a' primo, quod simplicissimũ est. Ergo cæ tera omnia sunt composita. Item scriptum in duodecimo metaphysicæ legimus, ideo eẽ mũdũ unum, quia motor unus est primus, pluresq̃ eẽ posse, si plures essent motores, qui numero dif ferrent, specie cõuenirent, haberẽtq; materiā. primũ uero motorẽ quia entelechia est, nõ habe re materiā, hoc est intellectum possibilem. Ergo si primus solus materia caret, sequitur ut cæte ræ intelligentiæ materiam habeant talem, & ex actu & potentia componantur, Itẽ omnis mo tus est actus eius, quod in potentia est, qua mobile est, quare, ut mobilia sunt in potentia, quia mouentur, ita & motores appropriati, quo fit ut potentiam habeant, & actum, & proinde cõ positi sint. Item dicitur tertio de anima, in omni natura esse aliquid eodem in genere, ut mate ria, quæ sit in potentia ad omnia eius generis, & aliquid ut efficiẽs, quod faciat omnia in actu, quæ uerba rem omnem subsistentem significant. Ergo præter primam, in qua nulla est com positio, cæteræ omnes compositæ sunt, aut ex materia & forma, aut ex possibili, & agen te intellectu. Item consyderandum, inquit, intellectum appellari interdum partem ani mi essentialem, interdum uim intelligendi, interdum etiam operationem ipsam intellectus. partes autem animæ essentiales esse intellectum possibilem, & agentem, & probat ex proprie tatibus attributis ab Aristotele, & modo docendi, & quod alterũ ut formam, alterũ ut materiā ille nominarit. nam si utriq; intellectui attribuerit, inquit, immistum, separatum, incorporeum, quæ substantiæ primitus, & per se cõueniant, qualitatibus autem rõne substantiæ, sequitur, ut uterq; intellectus sit substantia, & pars animæ essentialis, quibus hæc primũ competãt. modus etiam docendi idem ostendit. Tractatur. n. in tertio de anima, primum de intellectu, qui substā tia est. mox de intellectu, quę potentia est. prius. n. intellectum dixit impassibilẽ esse, specierũq; susceptiuum, & tale potentia non hoc, & reliqua huiuscemodi, quæ ad intellectum, qui substā tia sit, plane referunt. Sed cum intellectum id esse dicat, quo aĩa ratiocinet, atq; existimet, neq; corpori admisceri, quoniā ita, calidus, aut frigidus esset, neq; pati, ut sensus patit, hæc de intel lectu, quæ potentia sit, dicuntur. procedens etiam a' manifestis ad intellectum agentẽ, ꝓponit in omni natura corporea, esse aliquid ut materiam, & aliquid ut causam efficientem, & formā huius materiæ, mox affert has differentias esse in anima quoq; oportere. ergo ut in re corporea partes esentiales cõpositi sunt materia, & forma, ita p ꝓportionẽ agẽs, & possibilis ĩtellectus, partes essentiales sunt animæ intellectiuæ. Dicit etiā Aristotelem opinari intellectum agentẽ, esse causam efficientem intellectus possibilis, & formalẽ, & finalẽ, quoniā sicut in rebus corpo reis forma est causa formalis materiæ, & efficiens, cum per eam habeat formam, & finalis cum ad eam ordinentur, ita de intellectu agente per ꝓportionẽ respectu intellectus possibilis. dicen dum est. quæ cum ita sint, inquit, patet ex Aristotelis opinione, animam intellectiuam compo ni ex possibili, & agente intellectu, tanq̃ partibus essentialibus. quod idem de quauis etiā intel ligentia citra primam dicendum est. Hæc aduersarius, ex quibus omnibus tria hæc certe colli gi possunt, quæ & ipsa minime principiis Aristotelis congruũt. primum omnem intelligẽtiam citra primam esse cõpositā ex duabus essentialibus partibus, hoc est intellectu possibili, & agẽ te. Secũdum intellectum possibilem, & agẽtem partes esse animæ nostræ essentiales, quibus cõ ponatur. Tertium, intelligẽtiam citra primam esse intelligentiam possibilem, & agentem. Sed q̃q̃ nonnulli philosophi alii intelligentias, & theologi nostri angelos uoluerunt compositos es se ex materia spirituali, & forma, tamen idem referri ad Aristotelem quoq; non potest, quippe cum ille duodecimo metaphysicæ, ubi cõditionem substantiarum separatarum diligẽtius inue stigat, primum probet statui posse substantiam insensibilẽ, in qua nulla materia, aut potẽtia sit,

plures'q; esse substantias eiusmodi ostēdat ex numero delationum cœlestium corporũ, easdē'q; natura sempiternas esse, & immortales, quo fit ne solum primæ, sed etiā cæteris substantiis abstractis attribuatur ab Aristotele conditio simplicitatis, & immaterialitatis. Auerroes etiam cōmento trigesimoprimo super eodem libro, oportet, inquit, substantias illas existere, quæ mouent enim sine ulla potentia, & sine ulla materia sint necesse est, propterea ut æternæ sint. æternũ.n. omne actio pura est. quæcq; autem actio pura nullam potentiam habet, cum & cōmento trigesimonono, omne, inquit, compositum est nouum, nisi quid per se componi dicatur. sed siquid p se compositum sit, idem per se exeat de potentia ad actum necesse est. Plura ad hunc locum ab Auerroe differuntur, demũ concluditur, differentiam esse in substantiis abstractis, non ex parte rei ipsius, sed ex parte intellectus. patet igitur ex his uerbis Auerrois, primo substantiam unāquāq; abstractam esse sine materia, actionem'q; esse puram sine ulla potentia ad esse, cōtra aduersarium, qui intelligentiis potētiam passiuam essentialem ad esse tribuit. secundo nullam formam abstractam esse cōpositam, quoniā ita sequeret̃, ut noua esset, & p motum producenda, quo planum est, falso ab aduersario dici intelligētias compositas esse ex duabus essentialibus partibus authore philosopho Aristotele. Tertio nullam esse distinctionē in substantiis separatis nisi in intellectu, & ,pinde nullam esse diuersitatē partium eētialium componētium, cōsonat uero his & quod duodecimo metaphysicæ dicit̃ eē aliqua, quæ materia careāt. quod exponēs idē Auerroes, non de corporibus cœlestibus hoc dicit̃, inquit, ut aliqua ex iis corporibus sint, quæ materia uacēt. Oīa.n. cœlestia corpora materia uacant, materiæ nanq; esse in potētia est, quæ quidē potētia non nisi in substantiis gñabilibus, & corruptibilibus reperiatur. substantiæ.n. æternæ, quoniam potētia ad corruptionē carent, materia etiam carēt. sed pro materia habent, quod substet in actu, hoc est corpus, quod dignius appellari potest subiectum, q̃ materia. Substātiæ itaq; cœlestium corporum materia carēt, quæ in potētia sit, cum nec generentur, nec corrũpantur, q̃q̃ materiam habeant, quæ in loco eē dicatur. Hinc duo illa contra aduersarium afferam. Primum compositionē esse ex partibus eētialibus, ubi potētia sit ad esse, ubi autē potentia sit ad esse, ibidem esse gñationem, & corruptionem, quæ intelligentiis non conueniunt, Secundum, nullam esse potētiam ad esse intelligentiis, nam si cœlestia corpora potētiam ad esse non habēt, sed tantũ ad locum, longe minus intelligētiæ habeant, quæ nobiliores sunt. In hac eadem snia & diuus Thomas aperte locis pluribus est, sed præcipue, secundo contra gētiles, capite quadragesimonono, ubi non esse materiam in substantiis intellectualibus, sed formas esse subsistentes ostendit, quo in loco rationes adducit, quod materia formas diuersas recipere non potest, nisi per distinctionem quantitatis in partibus suis distinctis, quoniā substantia ipsa, quantitate subtracta indiuisibilis est, ut primo physicorum Aristoteles docet, quod si intelligētiæ quantitate carent, materia quoq; uacent necesse est. sed si aduersarius dicit argumētum ualere in materia corporea non intelligibili, qualis intelligētiarum est. contra sic arguo. operatio cuiusq; potentiæ pro modo suæ naturæ est, angelis autem natura est intellectualis, ergo potētia intelligendi erit pro modo essendi, potentia autem cuiusuis rei talis est, qualis eius perfectio recipitur, perfectio uero intellectus est intelligere, qua intelligere est. id autem est qua forma intelligibilis in intellectu recipiatur, cum itaq; talis forma in intellectu sit secundum rationem communem, potentia tali formæ proportionata, non potest esse materia, cum materia formam recipiat, contrahendo eam ad esse indiuiduale, siue materia sit corporea extensa, ut omnes fatentur, siue spiritualis, atq; intelligibilis. cum enim materia formam recipit, contrahit, in indiuiduum, quod uel aduersarius confitetur, cum dicat formas intelligētiarum per proprias indiuiduari naturas item forma lapidis, & reliquæ huiusmodi formæ sitę in intellectu, nobiliores, quàm foris habentur, sunt enim simpliciores, & illimitatæ, cum per eandem hominis formam intelligamus homines omnes. formæ autem positæ in materia & limitantur, & singulares describunt̃. Quod si ex intellectu, ut materia, & forma lapidis unum aliquod componat̃, fuerit certe id lapis uerior, q̃ qui materialis sit lapis, non igit̃ angelos, siue intelligētias ullo pacto componi ex materia, & forma dicēdum est, nec uero si diuus Thomas intelligentias citra primam compositas esse ex eētia & eē, aut ex potētia & actu dicit, propterea compositionē materię & formæ, intelligendum qualiscunq; materia sit. qui autē dici potest ex Aristotelis quidem sententia materiam esse eandem intelligētiarum omnium? Sic enim fuerit unum primum principium actiuum, & plura passiua æque prima, nisi altera materia dependeat ab altera, quæ dependētia quo nam in gñe sit, interrogo. Nō enim in gñe causæ materialis, aut efficiētis, aut formalis, aut finalis esse potest. ergo intelligentiæ non ex duabus partibus essentialibus compositæ sunt, sed

formæ

formæ simplices subsistunt, quibus conueniat intelligere, uelut proprius actus. Ad primum uero argumentum respondendũ, intelligentias non esse tanta simplicitate, quanta est prima. Habent enim cõpositionem, sed non essentialem ex duabus partibus, materialem dico, & formalem, ut aduersarius arbitratur. Cõpositum enim bifariam accipi potest, aut enim ita, ut ex pluribus reali distinctis ratione consistit, quo modo nec Aristoteles, nec Auerroes componi intelligentias opinatur, aut ita ut respectu, ratione'ue compositum esse intelligatur, ita ut una, eadẽq; res simplicissima cõparatione nobilioris, potentia esse dicatur, ignobilioris autem, actus. ut forma sensiua comparatione intellectiuæ, potentia est, uegetatiuæ autem, actus, q̃q̃ sensiua ipsa nõ est cõposita ex materia, & forma. Alioquin processus in infinitũ fuerit requirendo subinde formæ cõpositionem, ad hunc sensum, & in primo physicorum ab Auerroe dicit', formas, quę inter materiam primam, & formam ultimã sunt, compositas esse. Igitur eadem intelligẽtia respectu superioris, inferioris'ue, potentia dicitur, aut actus, atq; ita cõposita per respectũ est, & hoc modo Auerroes in omni forma abstracta præter primam esse potentiã dicit. Ad secundũ, Aristoteles, cum duodecimo metaphysicę illa de intelligentiis differit, materiam nominat eã, quæ radix indiuiduorum sit per quantitatem eadem in specie, nec intelligentiis ullo pacto conueniat, materiam uero spiritualem, quã aduersarius somniat, nullus expositor laude dignus Aristoteli tribuit. Adde q; licet primus motor distinguatur nobilitatis præstantia a' cæteris intelligentiis, tamen cõmune cum his habet, ut quẽadmodũ esse plures motores primi eadem in specie non possunt, quia primus caret materia, sic plures esse intelligentiæ non possunt eadem in specie, propter eandem rationem, & maxime ducimur ad hoc ita intelligendum ex eo ipso Aristotelis scripto. Vnde Albertus, tractatu secũdo, capite uigesimo octauo, super hoc loco, ex hac, inquit, probatione habemus omnes substantias separatas differre inter se specie, & ut differunt, ipsę, sic & sphæras, quę ab his mouẽtur, differre. Non igit' oĩs conditio attributa primæ remouetur a' cæteris intelligentiis, id'q; planum Aristoteles facit, cum postea, q̃ cõclusit substantiam abstractam non habere potentiam, aut materiam, quærat an talis substantia sit una, uel plures, ac plures esse decernat. Ad tertiũ, scriptũ illud tertii libri de anima male ab aduersario intelligitur. Aristoteles.n. postquam intellectum esse possibilem docuit, mox statuens probare intellectum agentem, Sed quoniam, inquit, in omni natura est aliquid partim materia generi cuiq;, idest quod potẽtia sit, oĩa illa, alterum uero, quod causa, effectiuum'q; sit, eo qua omnia faciat, quale ars ad materiam est, ideo in anima quoq; has differentias inesse necesse est. quem locum exponens Auerroes, Aristotelem dicit uoluisse explicare, ut in omni natura, hoc est omni genere rerum corporalium, & naturalium aliquid est, uelut materia, aliquid uelut agens, atq; efficiens, sic uel in ratione intellectus esse. Itaq; cum omnem naturã noĩat, corpoream, & generabilem naturam intelligit, non oẽm naturam subsistentem, quẽadmodum aduersarius accipit, ut enim in rebus corporeis, quia materia est, ideo agens esse, necesse est, sic in intellectu, qa possibilis intellectus est, ideo agentem esse intellectum necesse est. Cum itaq; formæ abstractæ possibili intellectu careant, ut quæ simplices sint, non sequitur ex eo, ut compositæ sint ex duabus partibus essentialibus. Item cũ usus intellectus possibilis sit recipere species abstractas, ut Auerroi placet, cõmento uigesimo tertio, super tertio de anima, Abstrahere autem nihil aliud sit, nisi imaginata, quę potẽtia intellecta fuerint, facere actu intellecta, quod remotũ ab intelligẽtiis est. Non enim illæ per phantasmata, & imaginationem intelligunt. Idcirco non est, quod habere intellectum possibilem debeant. Diuus etiam Thomas ita sentit, ut ne intelligentiis sit intellectus agentis, & possibilis ratio, tum propter phantasmata, quæ nullo modo intelligentiis cõpetant, tum quia nos quidem actu aliquando intelligimus, qui potentia ad hunc actum fuerimus. Virtutem enim aliquã inesse nobis talem oportet, quæ sit in potentia ad intelligendum, atq; etiã alteram talem, quę rerum naturalium formas actu intelligibiles faciat, cum ipsę nõ subsistant, nec actu intelligibiles sint, sed in angelis, siue intelligentiis hæc necessitatis ratio nõ est. Intelligunt enim illæ actu semper, & rem sibi habent intelligibilem, nõ in potẽtia, sed in actu. Quod enim intelligant principaliter immateriale est, & actu intelligibile, quamobrem agẽtẽ, aut possibilem intellectum in illis esse, non nisi ęquiuoce dici potest. Angelum uero inferiorem subinde a' superiori illuminari, placet theologis nostris, & alterum agentem, alterũ esse recipientem, sed æquiuoce superiorem angelum intellectum agentem, inferiorem possibilem dixerint. Agens enim intellectus illuminat non alterũ intelligentem, sed rem ipsam intelligibilem, possibilis uero intellectus est in potentia respectu rei naturalis cognoscibilis, neq; semper in actu est. Ita patet, non esse intellectum possibilem in omni natura citra primũ, ut aduersarius falso' exi-

ſtimat. Errat etiã, cum aĩam intellectiuam compoſitam dicat ex partibus eſſentialibus, tanq̃ materia & forma, ita ut intellectus agens, & poſſibilis partes ſint eſſentiales animæ componentes. Nam & ſi nonnulli ex theologis noſtris hoc tueri uoluerunt, tñ ex Ariſtotelis opinione, aliter differẽdum eſt. Cum enim aĩa forma corporis ſit, aut ſecundũ ſe totam forma eſt, aut ſecundũ ſui partem. Si ſecundum ſe totam, nulla eius pars materia eſſe poteſt, cum materia ſit ens in potẽtia oppoſitum actui, ſed ſi parte aliqua ſui forma eſt, pars, quæ materia eſt, prius formabitur ab anima, quę eſt forma, quod contra Ariſtotelem eſt, cum eo authore anima ſit actus purus corporis naturalis, & nihil ſit prius corpore naturali, quod recipiat animam, & cum anima ſit uirtus intellectiua, qua ratione intelligentiæ componi ex materia & forma non poſſunt, eadem ne ipſa quidem componi poteſt. Qui enim fieri poteſt, ut intellectus poſſibilis recipiat aliquid uniuerſaliter, & per cõmunem rationem, ſi, ut aduerſario placet, indiuiduet intellectum agentem, ſicut materia formam, & contrahat? recipitur enim quodq; pro modo recipiẽtis, neq; uero ex uerbis, quæ adducit Ariſtotelis, ſequiť eſſe partes eſſentiales animæ intellectum poſſibilem, & agentem, licet enim ſeparatum eſſe conueniat prius ſubſtantiæ, quàm qualitatibus, tamen non ſequitur intellectum poſſibilem eſſe ſubſtantiã, ſi ſeparatus, ſiue abſtractus eſt, quanq̃ ſequitur, ut anima intellectiua, cuius intellectus agẽs, & poſſibilis, qualitates abſtractæ ſunt, ſubſtantia ſit non immerſa materiæ, neq; per modum docendi, quo uſus Ariſtoteles eſt, id oſtenditur. Semper enim de intellectu, qui qualitas eſt, loquitur, quem non partem eſſentialem animæ uocat, ſed potentialem, & cum agentem, & deficientem cauſam dicat, nuſquam formam eſſe intellectus poſſibilis agentem intellectum dixiſſe reperitur. Qui uero cauſa eſſe efficiens materiæ poſſit? rõne'ne ipſius materiæ? at materia formã præcedit, an ratione eſſendi? at eſſe aut idem, quod forma eſt, ut aliqui uolunt, aut, ſi differt ab agente, eſt efficienter, ut dixi, quamuis per medium formæ. Errat itaq; cum formã eſſe efficientem cauſam materiæ dicit, formalis enim, finalis'q; tantum eſt, neq; efficienter a' forma eſt eſſe, ſed formaliter agente formã de potẽtia educẽte in actum, neq; efficiens, ſed formalis cõuenire in idem numero poſſunt. non igitur intellectus agens eſſe forma ſubſtãtialis intellectus poſſibilis poteſt, eo quod agens eſt, ut aduerſarius putat. Eodem uel illa diui Auguſtini pertinent, quibus ſeptimo ſuper Geneſi probat animã non eſſe compoſitam ex materia neq; corporali, neq; ſpiritali, quã eſſe intellectũ poſſibilem, aduerſarius opinatur. Se de his hactenus.

Confutatio aduerſarii dicentis plura eiuſdem ſpeciei indiuidua eſſe poſſe in ſubſtãtiis intelligibilibus, & in mundo intelligibili, ſecundum Ariſtotelem. Caput. XXIII.

Equitur caput decimumquintum aduerſarii, in quo primum plura eiuſdẽ ſpeciei indiuidua eſſe in ſubſtantiis intelligibilibus, & in mundo intelligibili poſſe argumentatur, hoc modo. Cum in ſubſtantiis intelligibilibus citra primam materia ſit, materia autem cauſa ſit, ut indiuidua multiplicentur in eadem natura, quemadmodum ĩ hoc ſenſibili mundo cernimus, neceſſe eſt, ut in mundo quoq; intelligibili ſubſtantiæ intelligibiles, excepta prima, ſint numeroſæ, in eadem ſpecie, indiuidua plura habeantur, Sed quanq̃ plures ex noſtris theologis ita putarunt, ut plures angelos eſſe ſpeciei eiuſdem nõ repugnaret. tñ non ſatis hoc eſt aduerſario, qui niſi ex Ariſtotelis opinione nihil ſe differere confitetur, quã obrem ne ipſe quidem hoc negat, ſed ita Ariſtotelem opinatũ aſſeuerat, uidendum itaq; eſt, an id Ariſtoteles ſenſerit. Demonſtrat ille in primo de cœlo, formas nõ ſubſtantes in materia, non poſſe eadem in ſpecie multiplicari, & primo phyſicorũ uult, ut remota quantitate ſubſtantia ſit indiuiſibilis, & ſeptimo metaphyſicę. Homo inqt, & equus, & reliqua huiuſcemodi particularia ſunt, uniuerſalis uero non eſt ſubſtantia, ſed concretum quid ex hac ratione, & hac materia ut uniuerſali, particulare autem ex particulari materia, Socrates iam eſt, idem'q; de reliquis ſentio. Idem mox. conſtat etiã animam eſſe ſubſtantiam primã, corpus autem materiã, hominem uero, aut aĩal, quod ex utroq; ſit, ut uniuerſale. Socratem aũt, aut Coriſcum ſi aĩa ſit duplex eſſe. alii enim pro aĩa, alii pro concreto accipiunt, ſed ſi ſimpliter anima hæc, & corpus hoc ſit, quẽadmodum uniuerſale, ſic eſſe & particulare. ex quibus Ariſtotelis uerbis patet materiã eſſe, tũ uniuerſalem, tum particularẽ, & alteram eſſe partẽ ſpeciei, aut generis, alterã eſſe indiuidui partem, neq; diuidi in particularia, ſiue indiuiduari poſſe uniuerſalẽ materiam, niſi recepta quãtitate. Quod ſi materia, quæ pars ſpeciei, aut generis eſt, non ſuapte natura in indiuidua multiplicatur, ſed alio ad ipſum eſſe indiuiduale cõtrahitur, ſequitur porrò, ut, & ſi materiam eſſe in ſub

ſtantiis

ſtantiis intelligibilibus damus, tñ multiplicari ipſa in indiuidua non poſſet, quando neq; quantitas eſt, neq; coniuncta eſt quãtitati, ut ne in ſubſtantiis quidem corporeis ſpecies cõtrahi poſſit in indiuiduorum numerũ ſine quãtitate, quãuis ſua ipſa natura cõmunicabilis pluribus ſit. Non ergo quia materia eſt, continuo & diuiditur, qua ſcilicet paſſiuum principium eſt, ut aduerſarius putat. deceptus certe ex uerbis illis, generãs generat alterum, ꝑpter materiã, & in iis, quæ materiã habent, quiditas differt ab eo, cuius qditas eſt, & aliud eſt magnitudo, & magnitudini eſſe, & caro & carni eſſe, quę nõ materiam per ſe, & quomodolibet principium eſſe indiuiduationis ſignificant, ſed materiã unã cum quãtitate principium eſſe indiuiduationis. Auicenna etiam ſuo quinto metaphyſicæ libro. Equum, aut hoĩem, neq; unum, neq; plura eẽ, ſed tantum equum, aut hoĩem eſſe confirmat, quoniã ex ſua natura, neq; unitatem habeat ſingularem, ſic enim nõ niſi in uno poſſit reperiri, neq; pluralitatem oppoſitã unitati ſingulari, quoniã ſic repugnet unitas ſingularis, ergo huius quoq; authoris ſentẽtia materia nõ per ſe ipſa indiuiduatur, ſed per aliud, cũ itaq; materia ſuapte natura, hoc eſt qua materia eſt, indifferens ſit ad unitatem ſingularem, atq; ſpecificam, ſequitʳ, ut per ſe ipſa principiũ eſſe nequeat indiuiduationis, alioqui in quocunq; eſſet, ilico per indiuidua eſſet ſignata, & pars eſſe naturæ communis non poſſet, cuius oppoſitum Ariſtoteles probat, ut iam expoſitum eſt. Item ſi ſubſtãtiæ plures intellectuales ſint in eadem ſpecie, materias eſſe diſtinctas ipſarum diuerſaꝝ ſubſtãtiarũ intellectualium neceſſe eſt. Diſtinguitur aũt materia aut ſua ratiõe, quomodo genera diuerſa exiſtũt, aut ratione quantitatis, quatenus diuerſis dimenſionibus uariatur, quomodo diuerſa indiuidua eadem in ſpecie exiſtunt. At in angelis ſiue intelligentiis diſtinctio materiæ, ratione quantitatis eſſe non poteſt, cum illæ ſubſtantiæ incorporeæ ſint, & ſine dimẽſionibus ſubſtẽt. Ergo quod reliquum eſt, ratione materiæ diſtingũtur. Itaq; non ſolũ ſpecie, ſed etiã genere differũt. Item ſi tot numero intelligentiæ ſunt, quot motus cœleſtium corporum, ut Ariſtoteli, & Auerroi placet, ſeqꝛ, ut quemadmodum mobilia ipſa differunt ſpecie inter ſe, qđ oſtenſum iam eſt, ita motores etiam ſpecie diſtinguanᷓ. probatur etiã ab eodem philoſopho eſſe unum mũdum ex unitate motoris. Nam ſi plures mundi eſſent, plures quoq; primi eſſent motores, atq; ita cõuenirent ſibi ſpecie, & differrent numero. Ex quo Ariſtotelis argumento, Albertus affert, ut dictum eſt, cœleſtia corpora, & eorum motores differre inter ſe ſpecie, ſed tamen aduerſarius, qſe Ariſtotelem ſequi fatetur, intelligentias numero inter ſe differre ſub eadem ſpecie opinatur, & ſcribit exiſtimans idem Ariſtotelem quoq; ſenſiſſe. Quod argumentũ ſibi a` quodã Scoteo datum exponit. Non enim ipſe, quid interſit inter materiã, de qua Ariſtoteles agit, & hęcheitatem, de qua Scotus, facile poſſet diſcernere, ſed cum a` Scoto, non ea materia pro ꝑncipio indiuidu[illegible]i angelos diuinos ponatur, quæ ſit pars compoſiti, ſed quæ ſit differentia indiuidualis, quæ ſingularitas quædam dici poteſt, & materia non recipiens (hoc enim ſibi uult nomẽ illud hæcheitatis) Ipſe materiam, quæ uariis receptis dimenſionibus diſtinguatur in numerum indiuiduorum, intelligentiis accipit, ſperatq; idem ꝑuenire poſſe ex tam diuerſis principiis Scoti, & Ariſtotelis. Nam Ariſtotelem, ne Scotus quidẽ aliter q̃ nos opinatum expreſſe fatetur, in ſecundo ſententiarum, quippe qui Ariſtotelis eſſe opinionem dicat, ſubſtantiam unãquanq; intellectualem carentem materia, uidelicet ea, quæ pars cõpoſiti ſit, idem eſſe, quod quid eſt eẽ, cum oẽ tale ſecũdum eum philoſophum, ſit formaliter neceſſarium, & de ſe ſingulare, item, ſi ita eſſet, ut aduerſarius putat, ſequeretur, ut ordo accidentalis in intelligentiis eſſet, quod remotum ab Ariſtotelis ſententia eſt. In indiuiduis enim ſpeciei eiuſdem, non eſſe ordinem eſſentialem, neq; prius & poſterius tertio metaphyſicæ conſtat, & cum pars uniuerſi pręcipua ſint intelligentiæ ipſæ, participẽt in primis neceſſe eſt bono ordinis neceſſario, & ſi in corporibus cœleſtibus ordo accidentalis non eſt, longe minus in intelligentiis talem eſſe ordinem decet. Legimus etiam apud eundem philoſophum in ſecũdo de anima, cauſam quamobrem plura indiuidua eadem in ſpecie habeantur eſſe, quod in uno indiuiduo ſpecies ſeruari non poteſt. Quod ſi in eodem indiuiduo intelligentiarum ſpecies tota ſeruari poteſt, quãdoquidem perpetua eſt, ſuperuacuum certe eſt plura conſtitui. ſit igitur & ratione rei ipſius, & authoritate doctiſſimoꝝ uirorum, ut in rebus diuinis, & intelligibilibus illis materia aut nulla ſit, aut, ſi eſt, faciat differre non modo numero, uerum ſpecie quoq; & genere, quod perabſurdum eſt. Nec ſequitur, ut cętera a` ſimpliciſſimo uno ſi numerantur, numerentur, ut plura indiuidua ſpeciei eiuſdem. Cum enim formæ abſtractæ ſint, nulloq; pacto in materia recipianᷓ indiuiduari per ſe ipſæ poſſunt, ut quæ ſubſiſtant, & per gradus ſuos ſpecificos diſtinguantur.

Cõfutatio alterius partis, in qua aduersarius dicit, quasi ex Aristotelis opinione, queadmodum in substantiis corporeis, quædam formæ totã materiam perficiunt, ita, ut nõ nisi unum in diuiduum sit in specie, quædam autem non totam perficiunt, ideo'q; plura in eadem specie indiuidua sunt, sic in mundo quoq; esse intelligibili. Caput. XXIIII.

s Ecundum eiusdem capituli est, ut in substantiis corporeis quædam formæ peficiũt materiam totã, ita, ut non nisi unum indiuiduum sit in specie, quædam aũt non totam perficiunt, & ideo plura indiuidua eadẽ in specie sunt, sic in mundo quoq; esse itelligibili. Sed quoniam hoc ita esse ex Aristotelis opinione aduersarius asseuerat, dicat & ubi nam philosophus ille docuerit, intelligentias alias inter se specie differre, alias numero, uel unde apud eum authorẽ accipi talis differẽtia possit in iis rebus, quę nullam oĩno materiam, nullam habeãt quantitatẽ. Nam si, quæ in hoc sensibili mũdo, siue sunt, siue aguntur, eadem in illo quoq; intelligibili, ratione optima esse debent, ut ipse iudicat, non id prætermissum esse ab Aristotele, consentaneum est, immo uero necessario ille de re tanta edocuisset. Dicat igitur ipse locum, in quo hac de re agitur, etenim nos quidẽ nusquã id reperimus, & remotissimum eb eius philosophi sententia arbitramur, sed argumentum ipsum, qua ratione fundetur, uideamus. Ait hunc mundum imaginem esse illius intelligibilis, & propterea, ut ĩ hoc, ita uel in illo distinctionẽ esse numeralem debere, sed hoc argumento generabiles quoq;, & corruptibiles esse intelligentias statuendum est. Nam si, quoniã mundus sensibilis imago est mundi intelli gibilis, cuncta, quæ in sensibili sunt, & in intelligibili esse debent. Sequitur prorsus, ut & aliquid corruptibile ibi sit, ut hic est, quinetiam, ut in sen sibili mũdo portiones materiæ suis indiuidualibus formis, non bene acquiescunt, sed sunt in potẽtia ad aliam formam, cum talis forma non obtineat totam speciei perfectionem, sic in intelligibili, cum plura sint eadem in specie indiuidua, portiões illæ materiæ acquiescere suis formis nõ possunt, utpote, quibus singulis tota speciei perfectio non contineatur, sed appetant subinde alteram formam, & proinde generabiles, & corruptibiles intelligentiæ sint argumento aduersarii philosophi noui. Item materia, quam ipse intelligentiis tribuit, aut plene pficitur sua forma, atq; ita singula indiuidua in singulis speciebus esse necesse est, aut non plene, atq; ita mutatio de forma in formam sequatur necesse est. Nam nisi tota speciei perfectione materia cõtineatur, ꝯstare in eadẽ forma nõ potest.

De tribus erroribus aduersarii, ꝙ animas dicat indiuiduari per materiam, quam ĩtellectũ possibilem esse dicit, ꝙ animas indiuiduari per inclinationem ad corpora diuo Thoma authore, ꝙ eandem esse dicat compositionem ex esse, & essentia, quæ est ex materia & forma. Quid essentia sit secundum Thomam. Caput XXV.

t Ertium eiusdem capituli est. Animas separatas à corpore non confundi in unã, eandem'q; aĩam, propterea, qa materiã habeãt, quæ causa sit, ut distinguantur, dici'q; à diuo Thoma animas indiuiduari per inclinationem ad corpora, ut resurrectio probet, implicari'q; ꝯtradictionẽ, cũ idem libro de esse, & essentia ꝓbauerit aĩam cõponi ex eẽ & essentia. talẽ.n. cõpositionẽ nõ esse nisi ex materia & forma. Cõmittit in his aduersarius errores tres. Primũ, animas indiuiduari p materiã, quã ĩtellectum possibilem esse dicit. Secũdũ, animas indiuiduari per inclinationẽ ad corpora authore diuo Thoma, ut resurrectio probetur. Tertium, eãdem esse cõpositionẽ ex esse & essentia, quę ex materia & forma, apud eundem sanctũ doctorem, quem & sibi ipsi cõtradicere audet dicere. Ad primũ, cũ intellectus possibilis sit pars animæ essentialis specifica iudicio aduersarii, omnes certe animę cõuenient in eo ipso intellectu possibili, proinde, quæ non distinguãtur inter se per eum ipsum intellectum possibilem indiuidualiter, Idem enim principium esse distinctionis, & conuenientiæ non potest. Dixerit fortassis conuenire animas in intellectu possibili non indiuiduali, sed ꝗ hoc dicat, idem intellectum possibilem de sua natura non esse indiuiduum confiteatur necesse est, atq; ita non intellectus possibilis fuerit materia, quæ indiuidualiter distinguatur, sed aliud, quid igitur illud sit, prorsus aut hæcheitas fuerit Scoti, aut aptitudo quædam ad corpus, ut diuo Thomæ ex Auicennæ sententia placet. Sic enim uoluit Auicenna, ut animę indigerent corporis ad sui indiuiduationem in fieri, & quantũ ad suum principiũ, quia nisi corpora essent distincta non animæ distinctæ producerentur, sed nõ quantũ ad esse completum, & in facto esse, quia destructis corporibus remanent animę in suo esse indiuiduato distinctæ, quod in corpore acquisiuerint.

acquisiuerint. Ad secundum, nusquã ideo dictum hoc est a' diuo Thoma, ut resurrectio pos se fieri naturaliter probaretur, sed oĩbus locis, quibus agit ille sanctus de resurrectione, ita diffe rit, ut dato, aĩam separatam a' corpore manere, & aptitudinem ad suũ corpus habere, nõ tñ na turaliter possit corpori reuniri, ea scilicet ratione, quia forma se ipsa unire materiam nõ potest, sed indiget agentis, ꝙ id extrinsecus faciat. Nullũ autem agens naturale præstat authoritate ad formam separatam a' materia. Itaq; opus est agente supernaturali. Ad tertium, aperit aduer sarius latissimæ suum ingenium, cũ diuum Thomam cõpositionẽ intellexisse dicat materiæ cũ forma, dum esse, & essentiæ cõpositionem statueret. Quis.n. excepto aduersario, tã ignarus est, ne nullam compositionem ex forma & materia eẽ in substãtiis separatis authore diuo Thoma intelligat? quando ille secundo contra gentiles apertissime probat, nullam in angelis composi tionem esse ex materia & forma, & tamen cõpositionẽ esse ex eẽ, & essentia. Quod si manife ste ille alterã de his compositionibus affirmat in angelis, alteram negat, mentitur aduersarius, cum non differre, nisi termino differentias has enunciat. Addo, ꝙ secundum eundem sanctum authorem essentia est completa natura in specie, gradum habẽs determinatum sibi inter entia specificum. Materia uero prima, siue spiritualis, siue corporalis pura potentia est, & pars nõ totũ, neq; gradum ullum inter entia speciei determinate sibi uendicat. Esse autem existẽtia ipsa est, quæ non est forma, quæ esse specificum det, sed actus, qui esse specificũ præsupponat, quãobrẽ in rebus corporeis, duplex cõpositio est, altera ex materia & forma ad esse speciei, altera ex na tura speciei, & eẽ existentiæ ad esse utiq; indiuidui. At in rebus intellectualibus una tantũ com positio est, quoniam eẽntia simplex est ad esse duntaxat specificum, non sibi includẽs partes di stinctas, & eẽ existere cum natura specifica angeli existat. tale.n. esse participatio quædam pri mi est authore hoc quidẽ sancto. Quapropter non hic ꝑ essentiam materiam, ꝑ eẽ formam in telligi uoluit, ut aduersarius putat, q̃q̃ si æquiuoce loqui libet, materia dici potest eẽntia illa, sed hoc nihil præsidii aduersario eẽ põt. Non enim quid æquiuoce dixeris, sed quid essentia sit re rum diuinarum differimus. Itaq; seruandus est terminorum usus cõmunis, & significatio pro pria, ut idem sanctus in quæstione de creaturis spiritalibus censet.

Non eẽ culpandum Platonem, ut aduersarius censet, ꝙ animum constitui dicat ex elemẽtis, & linea recta in circulum flexa, ex eodem'q; circulo duos produci, quorum ex altero septẽ pro ductos circulos naturæ animæ tribui. Caput. XXVI.

Ltimum huius capitis est, male a' Platone cõstitui animum ex elemẽtis, & linea re cta in circulum flexa, ex eodẽ'q; circulo duos produci, quorum ex altero septẽ pro ductos circulos naturæ animæ tribui. Hæc & reliqua, quę ex mathematica discipli na Plato ꝑ suo excellenti ingenio aptissime ad animã trãsfert, portẽta aduersarius appellauit, homo ingenii plane portẽtosi, qui non uideat, q̃ aptius ratiões, & uerba mathema ticæ disciplinæ accõmodari rebus diuinis possint, q̃ materia, & reliquæ sordes, quas ipse eodẽ transfert. Cognatio enim longe maior rebus mathematicis cũ diuinis, q̃ cum naturalibus est, quãdo abstractionis ratio cõmunis mathematicis, & diuinis est, quam præcipue diuinis attri buimus. Quod si animæ uirtutes, & actiones Plato similitudine, siue exemplo quodam circulo rum & linearum docere uoluit, quod portentum, quod'ue inconueniens hoc sit, nõ uideo. Iã & Aristoteles ipse exemplo usus est linearum in tertio libro de anima, cum intelligendi ratio nem exponat, partim per modum lineę rectę, partim per modum lineæ flexæ existere, & diuus Thomas Aristotelem dicit, non sensum Platonis, sed uerba carpere, & diuus Dionysius Areo pagita, motum duplicem cõtemplationis animi statuit, alterum circularẽ, alterum rectum, sed de his satis libro superiori respondimus.

Confutatio, ac solutio trium argumentorum aduersarii, in quibus probare nititur, quasi ex Ari stotelis sententia, animam esse immortalem, atq; æternam parte post, item eãdem cum cor pore esse incipere, & tamen non incipere esse per generationem, sed per creationem a' Deo ex nihilo.

Aduersarium, sensum Aristotelis in libro de anima conuertendo peruertere. non enim intelle ctum innasci in corpore ab Aristotele scribi, sed contingere, aut superuenire, quod in libro de generatione animalium dixit de foris ingredi.

Caput XXVII.

d Ecimumsextum caput aduersarii est, in quo duo hæc esse ex Aristotelis sententia dicit. Vnum, animam esse immortalem, atq; æternam parte post, quod superioribus suis capitibus demonstrare conatus est. Alterũ, Animã cum corpore esse incipere, & tamen nõ incipere esse per generatiõem, sed per creationem a' Deo ex nihilo, cuius prolixam probatoriam delirationem collegimus ad tria illa argumẽta. Vnum, quod dicitur ab Aristotele primo de anima, intellectum innasci substantiam quandam existentem, & non corrumpi. Nam si in corpore nascitur, inquit, incipere cum corpore certum est, & si nõ corrumpitur corpore corrupto, æternus est parte post, uerum nõ incipere per generationẽ, sed per creationem ostenditur secundo de generatione animaliũ. Cum enim intellectus ipse sine organo corporeo operetur, deforis fit necesse est. Alterũ ex eodem libro habetur. Inquit, animam uegetatiuam, sensiuam, & intellectiuam esse in potẽtia, prius, q̃ in actu, ergo, ut uegetatiua & sensiua, sic intellectiua quoq; incipit esse cum corpore, sed quomiã fieri in corpore, nõ per principia corporis dicitur, non educi de potentia materiæ declaratur. Tertiũ, Si Deus, inquit, oĩa creauit ex nihilo, ut demonstrauimus, animam quoq; esse creatam a' Deo necesse est, cum alio modo produci non possit, & Deus de facili possit omnia creare. Vere aduersarius narrat animã cum corpore esse incipere, nec perempto corpore, interire, & bene cãtat gallus, sed nihil ad propositum. Fidei enim, & religionis nostræ hæc sunt peculiaria bona, ut animæ infundantur corporibus a' Deo creatore, & incipiant quidem cum ipsis corporibus, sed nõ ex uirtute seminis genitalis, uerum a' Deo ipso infundẽte. Aristotelis uero opinio longe ab his nostris discedit. Nec enim principia doctrinæ eius philosophi patiuntur creationem de nouo, &, si credendum commentatoribus eius est, aut Deus est, quem pro intellectu agente cunctis distribuens cõmendat, aut unus, idem'q; intellectus omnibus pro phantasmatum differentia aliis aliter appropriatus. Nam intellectũ quidem possibilem, tametsi aliter Cõmẽtator, Arabẽ dico, iungit cum agente, & ęque incorruptibilem statuit, tamen alter grẹcus ille, corruptibilem esse asseuerat, neq; aliter hunc q̃ sentiendi, uegetandi'q; animam produci sententia Aristotelis, deforis autẽ illum superuenientem non esse intellectum possibilem, sed agentẽ solum, qui Deus sit immortalis lucem impartiens, idem oĩbus ad agendum pro captu cuiusq; recipientis, quomodo & colores a' solis luce actuari, formari'q; certum est, id'q; constare, luce clarius ait ex tertio de anima, ubi exclusis omnibus, quæ leuius ante fuerint tacta, solum hunc intellectum agentem, immortalem, sempiternum'q; esse concluditur. Quid igitur garrulitas aduersarii efficit cum authoritas tanta commentatorum aduersetur? sed missos facio cõmentatores ipsos, Auerroem dico, & Alexãdrum, quid ex uerbis Aristotelis accipi de anima potest, & argumenta ipsa aduersarii qua ratione fundentur uideamus, ne nos dicat authoritatem hoĩum indoctorum secutos se cõtempsisse, ait Aristotelem opinari animum esse æternum parte post, & tamẽ incipere esse cum corpore per creationem. At uero, quod æternum parte ante est, idem æternum etiã esse parte post, & quod parte post, idem & parte ante esse ęternũ author ipse Aristoteles est in primo libro de cœlo & mũdo. Statuitur etiam ab eodem authore primum agens nihil agere immediate in his inferiorib⁹ rebus, hoc est sine causis secundis propter essentialem ordinẽ, quo fit, ut anima quoq; siue creatur, siue generatur, non a' Deo immediate proueniat, ut aduersarius putat, probat' item ab eodem philosopho septimo metaphysicæ contra Platonem, nullum agẽs separatum posse immediate mutare materiam primam, q̃q; mediante motu id facere potest. Itaq; impossibile est Deũ immediate animam creare, atq; infundere corpori iudicio eius quidẽ authoris, si aduersarius dicat fieri posse, ut materia causa suæ dispositionis aliquid extrinsecus influens sibi recipiat, quod non ante recipere, atq; ita corpore suis instrumentis bene instituto, præparato'q; animam diuinitus influere. Respõdeo, nihil ita consequi posse, quod in Platonem ibi ab Aristotele cõcluditur. Dixerit enim Plato ideam, licet forma sit separata, posse tamẽ immutare materiam propter diuersam subiecti dispositionem. Addo, q; si causa dispositionis, quæ pręcesserit immediate anima accedit, non infundi a' Deo dicenda est, sed prouẽnire ab eo, qui ita materiam disposuerit. sequitur enim sua quãq; dispositionẽ forma, & actio, idem'q; esse, quod disponat, & formam præstet naturæ ratio exigit. Quid uero Deus potius creator sit adhibendus, q̃ secunda aliqua causa, quando subiecta sufficiẽti dispositione materiæ, agens generale, hoc est primũ mobile satis sit ad animæ quoq; productiõem, necessitas uero nulla est, qua Deus animam creet; cum & qui unicum intellectum omnibus ex opinione Aristotelis statuunt, non dum conuinci physicis rationibus potuerint. Cum itaq; opinio Aristotelis non ea fuerit, quam aduersarius refert, sequitur, responsio quoq; recte ad eius argumẽta, per q̃ facilis sit. Quod enim primum adducit ex

adducit ex primo libro de anima, ſua interpretatione non id cõuertit, ſed peruertit, ut ſolet. nõ enim intellectum innaſci in corpore ab Ariſtotele ſcribitur, ſed cõtingere, aut ſuperuenire. uerba hæc Ariſtotelis ſunt. ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι οὐσία τις οὖσα, οὐ φθείρεσθαι. Quod in ſecundo de generatione animalium θύραθεν ἐπεισιέναι, hoc eſt deſoris ingredi, aut adire dicit. Quæ quidem Theophraſtus, Alexander, Themiſtius, Auerroes, ita accipiunt, ut cõmune qd ſit, ex quo quiſq; hoĩum ortus ilico ſibi intellectum excipiat, & ſuam quiſq; appropriatam, ſiue applicatã portionem, ita extinctus relinquat in cõmune, ut ortus excepit, non aliter, ac ſi Sole quis naſcẽs participare dicatur, moriens autem priuari, & lucem, quam exceperit, iam relinquere. Deſoris enim & ſolis lux homini ſiue contingit, ſiue accedit, aut ſuperuenit, neq; oritur, aut perit, ſed incorruptibilis, & ingenerabilis eſt, cõmune tamen bonum quibuſcunq; hominibus id contingere quis negetẽ Nõ igitur particularẽ animam eſſe, quæ deſoris accedat, illi uolunt, ſed ex cõmuni exceptam applicationem, & ſiquis admittat uerbum aduerſarii iſtud innaſci, in quo uim ſummam eſſe arbitratur, non ſequitur, ut eſſe ſimpliciter cum corpore incipiat intellectus, ſed eſſe in aliquo indiuiduo, in quo ante non fuerit. Itaq; principium, & inceptio iſta non ſubſtantiæ intellectus, ſed effectus eſt, quo modo loquendi & Iſaias propheta utitur, cum dicit. Domi
» nus ſupra te Hieruſalem orietur. ortus enim hic non ad Dei ſubſtantiam, quæ æterna eſt, refer
» tur, ſed ad effectum ab ipſo Deo in Hieruſalem producendum. Quod autem a' ſecundo de generatione aduerſarius ſumit, quid ſignificet, ſatis conſtat ex iis, quę modo diximus. Diſtinguitẽ enim intellectus a' ſenſiua & uegetatiua anima, eo, ꝙ deſoris adeat, ſiue ingrediatẽ, hoc eſt excipiatur per unionem hominibus ſingulis ex cõmuni aut numine, ut Alexandro placet, aut mẽte, ut Auerroi, nouitio enim creari a' Deo animum, qui deſoris accedat, nuſquam ſcriptum ab Ariſtotele eſt, unde, quod mundi æternitati, & ſpeciei humanæ conueniret, idem'q; aptũ oĩno doctrinæ Ariſtotelis eſſet, Id cõmentatores primarii Alexander, & Auerroes ei philoſopho tribuere uoluerunt. Nouitio tamen excipi, & uniri, quod ſemper fuerit, nemo neget. Ad ſecundum, etſi anima intellectiua eſt in potentia, tamen alio modo, q̃ ſenſiua eſt. cũ enim ſenſiua ſit in potentia ad eſſe ſimpliciter, nam, ut eſſe deſinit parte poſt, ſic incipit parte ante ſimpliciter. Intellectiua certe ipſa non ſimpliciter eſſe in tali corpore recipit, ſed præſiſtens eſt in potẽtia, ut tali corpori uniatur, quo modo ne corrumpi quidem ſimpliciter poteſt, corrupto corpore, ſed ſecundum quid, cum non præterea eſſe in tali corpore habeat. Ad ultimũ, quod ſe demonſtraſſe dicit, non uerum dicit. non enim ſolum non demonſtrare, ſed ne probare quidem leuiter potuit ex Ariſtotelis opinione, Deum cuncta ex nihilo creare. Quod ſi Deus neq; ex nihilo quicq̃ facit, neq; immediate, animæ certe rationem, ſi Ariſtotelis iudicio loquimur, nõ ad creationẽ ex nihilo, quam a' noſtris accepimus ſanctis, referre debemus, ſed ad eorum ſententiã, qui unũ, eundem'q; omnibus tribuunt intellectum.

Non eſſe reprehendendum Platonem, ut aduerſarius facit, ꝙ uel animam dixerit corporibus præexiſtere, quod etiam Ariſtoteles uidetur ſentire, uel ſcire hominis eſſe reminiſci. Quomodo ĩtelligendũ ſit illud Ariſtotelis, intellectũ eſſe ueluti tabulã raſam. Cap. XXVIII.

ITem reprehẽdit Platonem aduerſarius, ꝙ aĩam præexiſtere corpibus, & ſcire hominis recordari, & reminiſci dixerit. probat enĩ, quod ab Ariſtotele dicitur, intellectum eſſe, perinde, ut tabula, in qua, nihil ſit ſcriptum, neq; cẽſet animam intellectiuã, quæ forma corporis eſt, præexiſtere poſſe ſine materia, ſed quid hæc in Platonẽ iuſtius, q̃ in Ariſtotelẽ dici poſſuntẽ Nã ſi deſoris animus adeat, ut & Ariſtoteles ipſe fatetẽ, præexiſtat neceſſe eſt ante q̃ corpori uniatur, uel, ſi hoc aduerſarius negat, detẽ oppoſitũ nõ pręexiſtere ante, quã uniatur, & quid cõſequitur, animaduertat, ſi poteſt. Venerit, deſoris enĩ, qđ nihil ſit, niſi id per ſe ſit, & præexiſtat, qđ ueniat. Ratio quoq; reminiſcendi, aut recordãdi illa Platonis per generationem, nõ contẽnenda eſt, ut aduerſarius putat. Quis enim ĩmortalẽ, atq; æternam ſtatuens animam, & longe ante corpora præexiſtentem, negare poſſit eã ſcientiæ plenam eſſe, & rerum oĩum intelligibilium ſpecies in ſeſe habereẽ obliuiſci autem earum, cum corpori unitur, ob nimium materiæ fluxum, rurſum'q; doctrina, & ſtudio, atq; exercitatione reminiſci, nec niſi prouecta iam ætate fluxu materiæ, uel ceſſante iam, uel potius refluente. aut igitur explodenda eſt illa poſitio, aut ea ſalua, prædicta ſequantur oportet, quemadmodum & philoſophus Arabs Auerroes poſſibilem intellectum, quem unicum omnibus, & immortalẽ tribuit, cenſet omnium ſpecierum ſemper pleniſſimum eſſe, ſemper'q; adeptum eſſe, ſed quatenus cor

pori coniunctus est per uaria phantasmata, uarie intelligere. Quinetiam aliquando quidem intelligere, aliquando uero minime, nec ipse sane Aristoteles ab huiusmodi opinione reminiscentiæ longe abesse uidetur, quippe uerba illa ex septimo physicorum, ad hûc etiam sensum accómodari possunt, ut scilicet omnibus sedatis passionibus, siue affectibus prauis, sublatis'q; impedimentis, incipiat anima scire, & sapere. Scientię primæ acquisitio, inquit, nō est generatio. Scire enim, & sapere dicimus eo, q̃ quieuerit, & constiterit intellectus, ad quiescendum autē nulla est generatio, nulla enim mutatio est, ut dictum iam est. Quid uero inconsyderatius dici potest, q̃ quod aduersarius refert, ut anima intellectiua sine materia esse non possit, quam separabilem esse fatet, & perpetuā parte post, nam si postea superesse ppetue sine materia potest, pari ratione uel ante præexistere potest sine materia, siue igit' prçexistere aīam, eo modo Aristoteles uoluit, quo suus præceptor statuerat, animas ab çterno creatas præcedere, singulas hominū generationes, siue unum, eundem'q; intellectum esse putauit unicum toti speciei humanæ, qui quoduis indiuiduum eiusdem speciei præcederet. Non adducenda in argumētum est ratio inde, q̃ anima sine materia stare nō potest, nam neq; si unus, idem'q; omnibus intellectus est, nō præexistit sine materia, neq; si per creationem præcedit, repugnet priuatio materiæ, quādo ad suum simpliciter esse, ut post, sic ante sine materia stare potest. Tabulę autem illa similitudo, nō ad simpliciter esse intellectus referenda est, sed ad corporariam operationē, ad quā intellectus perinde se habet, ac tabula, in qua nihil sit scriptū. nihil enim cognitionis phantasmatariæ possidet, sed in potentia est ad cognoscendum duntaxat per phātasmata ipsa, aut certe, qđ ἀκροαματικώτερον, & ex penitiori ratione disciplinæ peripateticæ est, ad scientiæ primæ acquisitionem per quietem, & constantiā intellectus, illa tabellę ratio referri debet, quā & ipsam recordatiōis, & reminiscentiæ nomine Plato significare uoluit. Nam respectu quidem speciei ipsius refertus semper scientia est intellectus, neq; aliter Aristoteles, q̃ Plato hac de re sensit, qđ & Auerroes fatetur, cōmento quinto, super tertio libro de anima.

Falsum esse, quod aduersarius affirmat prouidentiam secundum Aristotelem, non modo usq; ad lunam, sed etiam ad ea, quæ inferiora sunt, se extendere etiam minima, atq; terrestria. Prouidentia quid sit. Caput XXIX.

a Ed quid post hæc aduersarius differit, uideamus. Facit caput decimumseptimū, & decimumoctauum, quibus de fato, & Dei prouidētia agit. Dicit prouidētiā authore Aristotele, non se extendere solum usq; ad lunam, sed etiam ad ea, quæ inferiora sunt, & ad quæuis minima, & terrestria, qđ probat ex. XII. metaphysicæ, q̃ ibi cœlū & naturā dependere a' Deo dicitur, atq; etiam ex secūdo de generatiōe, quod ibi Deū fecisse continuam generationē dicitur. Adde, inquit, q̃ animi a' Deo producuntur immediate ex nihilo, & corporibus infunduntur. quod quia deus tantum facere potest, utpote actus purus & nec creatura illa, quia finita est, eundem etiā prouidere singulis, opinari, & mūdū eiusdē ꝓuidentia regi, necesse est, sed Aristotelem non ea esse opinione, ut prouidētia Dei rebus generabilibus, & corruptibilibus consulat. s. opera immediata, cōstat authorum græcorū sententia, qui eam non ulterius, q̃ ad lunam descendere ex Aristotelis iudicio asseuerant, tum aliorū, tum Plutarchi uiri sapientissimi, qui in libris de opinionibus philosophorum, Aristoteles, inqt, mundum non totum usquequaq; aīatum, aut rationalem, aut intellectualem, aut prouidentia gubernandum statuit, sed cœlestia quidem his prædita. orbes. n. qui contineant, animatos, animantes'q; esse, At inferiora, & terrena, nihil eiusmodi obtinere, nec ordine principaliter, sed p accidens participare. Auerroes etiā cōmento. LI. libri. XII. metaphysicę, Deū nihil ex iis, quæ hic fiunt, intelligere, utpote nihil extra seipsum intelligentē ex Aristotelis sententia scribit, q̃ si non hæc intelligit, quæ a' luna inferiora sunt, sequitur necessario, ut his nō prouideat. prouidentia. n. actio siue officium intellectus est dirigens rem, cui consulitur ad finem cōmodum, qđ nisi cum cognitione rei ipsius effici minime potest, ut idem etiā cōmentator Auerroes super eodem Aristotelis libro. Species tantum cognosci, easdē'q; solum procurari a' Deo propter materię priuationem fatetur, quinetiam diuus Thomas super primo sententiarum, distinctiōe trigesimanona. Alii, inquit, nullam prouidentiā esse statuerūt, ut Democritus, alii eatenus prouidentiam esse uoluerunt, quatenus se extendere ad species, neq; ad indiuidua descēderet, uideli cet ea de causa, quia, quod suum egreditur cursum, id legibus non subiicitur prouidentiæ. Itaq; ea, quæ sæpe a' cursu ordinato deficiunt, non prouidentia gubernātur, qualis particularis generabilium, &

rabilium, & corruptibilium rerum conditio est, quæ quidem opinio tribuitur Aristoteli, q̃q̃ ex eius uerbis manifeste id accipi non potest. Cōmentator tamē Auerroes negat expresse fas esse bonitatem diuinam solicitari rebus particularibus, nisi quoad in naturæ cōmunis ratione conueniunt, sic diuus Thomas, & cōmentator Auerroes, qui summus Aristotelicæ scholæ consectator habitus est, unde latissime iam patet prouidentiam Dei, non ad hæc inferiora descendere, sententia Aristotelis. Quid uero tam prolixæ ab eo ipso philosopho ostēditur. i. periherme nias, uerum non esse determinatum in futuris contingentibus rebus, si cognitio dei seipsam ad hæc usq; inferiora porrigat. sic. n. cognitione ipsa, & præsciētia dei determinetur, altera pars cō tradictionis, nec consultare, aut agere quicquam oporteat, ut uel ita eueniat, uel ne ita eueniat, probatur etiā ab eodem philosopho. VI. metaphysicæ esse aliquod ens per accidēs, qđ nō semper, aut magna ex parte fiat, sed raro, ac eiusmodi entis non esse sciētiam, neq; causam ullā per se, sed casualem, siue fortuitam, quæ ad nullam aliam causam reducatur. At si prouidentia Dei ad hęc usq; perueniat causa illa fortuita, & casualis, reduci profecto ad causam per se, hoc est ꝓuidentiam ipsam potuerit, atq; ita omnia fient ex necessitate, nullum'q; ens per accidens fuerit, qđ Aristotelis sententiæ aduersat'. Non ergo ita putandū, ut Aristoteles senserit ꝓuideri a Deo rebus his contingentibus & particularibus, in qbus nihil certi est, fatum autem non referri ad Aristotelem authorem, non mētiri aduersarium dixerim, si id esse fatum intelligit, quod motui cœlesti, & causæ per se tribuatur. hinc. n. & qui prouidentiam statuunt, negāt ullā rem casu, & fortuito posse fieri. Quapropter diuus Thomas in exponēdo eo prædicto loco, Idcirco, inquit, ex fide catholica dicimus nihil temere, aut fortuito, sed cuncta prouidentiæ subdita esse diuinæ. Aristotelem etiam eodem in loco, benigne interpretatur, asserens illum de rebus his contingētibus ordine ad causas particulares dixisse, non ordine ad causam uniuersalem, quæ diuina prouidentia est, quæ rerum effectus partim necessario, partim cōtingenter prouenire statuerit, q̃q̃ ipsi effectus suis assimulentur causis proximis non remotis, quas pro sua imbecilli natura attingere nequeant. Sed hæc, ut modo dixi, benignius referuntur. nam argumenta adhuc Aristotelis manent insoluta, quoniam si causa contingens reducatur ad causam per se, proueniret necessario effectus, atq; ita nihil per accidens sit, Ita enim secūda causa mouet, ut a prima mouet', & prima plus influit in effectum quā secunda, ut ex authore de causis constat. Nec uero cōcedi ex doctrina Aristotelis potest aliquid immediate contingenter a Deo ipso ordinari. Ad argumenta quoq; aduersarii facilis responsio est, quod enim sæpenumero repetit cœlum, & naturā dependere ex deo, non id prouidentiæ ratione significat, ut quæ contingenter proueniunt, & generabilia, corruptibilia, fortuita sunt, reducantur, qua talia sunt, ad causam primam. Sed causationem primā rei cuiusq;, & cōseruationem refert. cuncta enim ex prima causa trahūt sibi eē, & quod sunt in eodē semper inde seruantur. Quod si contingentis siue ratio, siue portio in natura continetur, prorsus, ut natura ipsa ex deo dependens, & est, & seruantur, sic & ipsa contingētiæ ratio, inde est, quod est, & seruatur. Non ergo ꝯtingens, & corruptibile, ut tale referēdū ad causam necessariam est, sed aut ad fortuitam, quæ nō reducatur per se ad superiorem, aut ad prauam materiæ conditionem, quæ causæ contingentiæ, temeritatis'q; est. Vel, ut Auerroi placet ex Aristotelis sententia, dependent a Deo, omnia quantum ad species, non quantum ad indiuidua. Ad secundū etiam argumentum eadē ratione respōdemus, nā & si deus propterea prouidet, quod continuam fecerit generationem, non tamen ideo constat, prouidentiam longius se porrigere, quàm ad esse rei specificum, & necessariū. Ideo enim facta est generatio continua, ut species seruarentur. Deus nanq; speciem conseruandam spectat, quæ stabilis, & perpetua est. non indiuiduum, quod mutatur, & perit, utpote, quod non ratiōe sui esse indiuidualis, sed specifici participet ordine. Quod autem de creatione animæ aduersarius dicit, satis iam responsionem suo loco recepit, & quæ subnectit, labuntur de facili cum eo fundentur. quod iam confutatum est. Plura de prouidentia, fato, & libero arbitrio superiori libro exposui, quare paucis hunc locum prætereo, & cum non plura ex Aristotelis, ac cæterorum philosophorū opinione, hic tum ne nostrarum quidem literarum sacrarum placita repeto, quæ longe a sentētia dissentiunt Aristotelis. Cuncta enim legi diuinæ prouidentiæ subiecta esse uera religio probat. Sapientia, inquit, attigit a fine ad finem, & res hominum disponit suauiter.

Mentiri aduersarium de Platone, q; nullam esse prouidentiam putauerit, sed omnia fieri necessitate stellarum.

Non ideo res necessario fieri, quia a Deo præscitæ fuerint. Caput. XXX.

Dicit aduersarius falso nullam a Platone statui diuinitus prouidentiam, & omnia
a fieri ex necessitate, quæ a stellis dependet, sed nos, quoniam quid de prouidentia Plato senserit, satis libro superiori exposuimus, non hic plus respondemus, quam ut quid simpliciter, quid ex suppositione sit necessarium, quæ conditionalis necessitas, quæ absoluta sit, Aduersarium ignorare, dictum uelim. Nam si Plato præsciri cuncta a Deo putauerit, non ideo necessario fieri omnia sequitur. Non enim ipsa præscientia Dei affert rerum côtingentium futurarum necessitatem, nisi respectu causæ primæ, quæ necessitas consequentiæ est, non consequentis, & conditionalis, non absoluta, ut & nostris sanctis authoribus placet. Quare eadem pro Platone responsio reddi potest, quæ pro nostris theologis in eos, qui côtingentiæ rationem, & liberum arbitrium tolli ex Dei prouidentia arbitrantur.

Impie dici ab aduersario, res non ideo esse futuras, quia Deus præuidit, sed ideo Deum præuidere, quia futuræ sint. Caput XXXI.

Postremum uelut apicem suæ impietatis apposuit aduersarius contra oîum sanctorum
P sententiam, res non ideo esse futuras, quia Deus præuidit, sed ideo Deû prævidere, quia res sunt futuræ. Diuus uero Augustinus in decimoquinto de trinitate
» Diuersas, inquit, creaturas, & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideo nouit
» Deus, sed ideo sunt, quia nouit. Reliqui etiam sancti hoc idem docuerût, & author quoque sententiarum in primo, Dicimus, inquit, res futuras nullatenus esse causam præscientiæ, uel sciêtiæ
» Dei. Nec ideo præsciri, uel sciri, quia futuræ sunt, quinetiam res ita exigit, ne têporale sit causa
» æterni, & scientia Dei causetur. Cum enim prouidentia, & præsciêtia Dei æterna sit, futura autem sint temporalia, sequitur porro, ut temporale sit causa æterni, & scientia Dei nô aliter, quâ
» nostra a rebus ipsis causetur, & per multa alia deduci possent absurda. Res igitur, ideo futura
» est, quia Deus præuidit, non ecôtrario. Sed iam satis me respôdisse arbitror, uel ad eas ineptias, quibus ipse aduersarius plurimum confidens, certamen aggressus est, in quo si recte iudicabit, profecto non minus prostratum se esse dolebit, quam lætatus pro sua imperitia est, cum hæc arma ne dicam festucas fragiles in Platonem sumere uoluit. Nam & ea, quæ Aristoteli tribuit nô iure ad illum referri posse, & quæ Platoni obiicit, aut eadem, quæ uel Aristoteles senserit esse, aut falso, peruerse, & imperite adduci explicatum iam est.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER QVARTVS.

Plus esse

Plus esse uoluptatis in temperantia, plus doloris in luxuria.
Homines uoluptatum uictores esse felices, molles esse miseros.
Non a' maribus solum, uerũ etiam ab innuptis fœminis abstinendum.
Concubitores masculorum, & innuptarum, capite damnandos.
Adulterum impune a' uiro posse occidi.
Quales esse debeant obstetrices.
Hominem luxuriæ deditum pecudi similem esse.
Expetendam esse temperantiam, siquis optet felicitatem.
Omnes Platonis libros ad uirtutem hortari, a' uitiis retrahere.
De ortu, & incunabulis Platonis.
Socratis somnium de Platone.
Cur Plato in academiam locum insalubrem, ac pestilentem se receperit.
Quomodo sit intelligendum, mortem a' philosopho expetendam esse.
De duplici mortis genere.
Augustini de Platone præclarum testimonium.
Platonem cœlibem, ac castum semper uixisse,
Platonem naturæ sacrificasse, quasi piaculum commisisset, q; liberos non procreauerat.
De modestia, & grauitate Platonis etiam ab incunabulis.
Raro subridere, ridere nũquam uisum esse Platonem.
Sine mercede Platonem docuisse.
Quàm iræ pepercerit Plato.
De somno, & uigiliis Platonis.
Nocte surgendum ad res agendas.
Immodicum somnum & corpori, & animo obesse.

Caput Primum.

SVPEREST, ut de cõtumeliis, iurgiis, ac maledictis, quibus Platonem aduersarius insectatur, agamus. Neq; enim hoc loco deserendus est uir singulari, ac pene' diuina uirtute præditus, nec permittendum, ut præter ius, fas'q; ab homine iniquissimo laceretur. Quanq̃ hũc locum, ex quo alioqn laudes Platonis facile dilucescerent, difficilem tractatu facit temeritas maledici hominis. quis enim dũtaxat uir modestus, & grauis possit sine pudore ea scelera nominare, quæ aduersarius tam fœde, ac turpiter de moribus Platonis fingens adducit? Auget uero difficultatem loquacitas hõis prope' immensa, quæ uix comprehendi nisi oratione longissima potest, uerũ tamen conabor ita agere, ut nec defensio necessaria prætermissa esse uideatur, & quę ab aduersario sparsim, ac tumultuarie dicta sunt, quanto honestius, & breuius potero, attingam, Quod si forte contigerit ob nimiam aduersarii loquacitatem trahi me aliquando longius, q̃ uellem, erit certe iusti, & humani uiri officiũ mihi ignoscere, & dare hoc Platoni, ne molestum sit pro tãto uiro aduersus summam iniuriam nobis aures pbere, Quippe res honestas, non modo explicandas latius, sed etiã sæpenumero repetendas Platonis, quem defendimus, sentẽtia est. Quæ autem res esse, aut dici honestior potest, q̃ defensio ueritatis? hanc nos pro Platone facile, libenter'q; suscepimus, ne in hominem tam magnifice de hominũ genere benemeritum, parũ grati esse uideremur. At quoniam aduersarius uoluptatem in primis Platoni obiicit, & eam maxime uoluptatis partẽ, quæ in rebus uenereis consistit, studet'q; in primis Platonem ostẽdere incõtinentem, & obscœnis deditum uoluptatibus fuisse, nos quoq; hũc locum primum aggrediamur, & in quo libẽtius ille uersatur, ei primum occurramus. Postquã igitur ita aduersario placet, ut ex iis, quæ de moribus a' Platone, atq; Aristotele scripta sunt, utrius uita honestior fuerit, iudicet, Platonis'q; uitia explicaturum se ex illius operibus ostẽdit, & ita, quãtum in se est, molitur, Primum libri ipsi Platonis a' nobis in medium proferendi sunt, ex iis'q;, quid ille de uirtute, moribus, honestate, præcipiat, moneat, consulat, perspiciendum. Mox uero ab iis, qui ante nos fuerũt, doctissimis uiris testimonium petendum est, tum ad ratiões aduersarii plane' falsas, ac temeritatis, & impudentiæ plenas ueniendum, ut uidere omnes manifestissime possint, hunc, quæ scribit, partim fingere, partim animi malignitate peruertere. Platonis itaq; uitam continentissimam fuisse, abhorruisse'q; eum semper ab omnibus corporis uoluptatibus, licet in oĩbus eius sermonib[9] animaduertere. ubiq; enim uirtutem mirifice laudat, Contra uero, uitia reprehendit, & ipsam in primis,

de qua agimus, uoluptatem ita insectatur, ut non tam philosophi, quàm seuerissimi cuiusdam censoris officio fungi uideatur. Multi profecto quid uirtus esset, & quæ sint eius officia, scripsere, sed nemo tanto studio, tanta facundia, tanta erga genus humanum beneuolẽtia, & charitate ita inuitat, hortatur, consulit, excitat ad uirtutem, ut Plato facit. Quod non uerbis quidem nos fingimus, ut aduersarius scelera, sed facile discerni potest, q̃ hęc i eius libris uarie, apte, grauiter, accommodate, tractẽtur, q̃ uetustos poetas, seu legum autores reprehendat, qui inhonestis uoluptatibus locum aliquem reliquerint, quando uel summum hominis bonum uoluptate definierint, uel illustrium uirorum, aut etiam deorum, uoluptates narrauerint, uel quouis alio modo ea uisi sint probare, quę ad turpem uoluptatem referri possunt. Hinc cum ratiõe, qualis esse debeat reipublicæ status firmaret, poetas censuit urbe depellendos esse, nec iuuentuti permittẽdum, ut eorum libros lectitarent, ne teneræ adhuc mẽtes deorum, siue heroum authoritate permotæ, his moribus corrumperentur, quos abolere postea ualidior ætas non posset. Nam si uel stuprum, uel aliquod huiusmodi scelus a' diis patratum serio adolescentes audierint, parum abstinere poterunt, cum homines sint, ne simile aliquid committant, quãdo id referre possint ad tam excellentes authores. Hæc cum pluribus aliis in locis, tum tertio de republica libro a' Platone scribuntur, ubi cum permulta de officiis, quasi diuinitus disseruisset, & quamadmodum musica eruditi iuuenes clari possent euadere, tũ de modestia, temperãtia, cõtinentia seorsum præcipit, & hortatur, modestiam itaq;, & temperantiam in primis magnopere excolendam censet, ut iuuenes senioribus, & principibus ciuitatis obtemperẽt, uoluptatibus resistãt, libidinẽ, id est cibi, ac potus, rerum'q; uenerearum usum deuitent. Probat ad modestiæ officium illa Homeri.

» Mi iuuenis taceas, & nostra amplectere dicta, & reliq; similia. Reprobat illa, Ebrie, cui catuli
» sunt lumina, corda'q; cerui. Illa quoq; tanq̃ contra officium continentiæ dicta reprehẽdit. Nul-
» la, crede mihi, res mensa suauior illa est, Quæ cererem, bacchum'q; simul, carnes'q; ministret.
» Item illud, Quam parit atra fames, dirum est heu morte perire. Improbanda etiam illa eiusdẽ poetæ censet, in quibus Iouem usqueadeo libidine incensum narrat, ut omnium rerum, quas optimo consilio agendas statuerat, oblitus, cum primum Iunonem uidit, ita arserit, ut ne tantisper quidem potuerit differre, quo ad Domiciliũ ingrederent', sed humi, ubi forte erant, uxorem amplexus, desyderium explere uoluerit, fassus nunq̃ se amore ardentius concitatum, etiam eo tempore, quo primum mutuo amplexu clàm nequid parentes sentirent, coniũcti fuerant. Martis etiam & Veneris fœdos amores, & uincula a' Vulcano instructa apud eundem poetam reprehendit. Ea autem, quę animi magnitudinem, constantiam, & patientiam declarant uehementissime laudat, quale illud est eiusdem poetæ.

» Intendens animum percusso pectore fatur.
» Fortiter ista feras. iamiam grauiora tulisti.

Tum latius imitari suadet, quæ ad uirtutẽ perducunt, uitare autẽ, quæ parere uitiũ possunt, aut detrimentũ iis, qui audiũt, afferre. Quo in loco maiorẽ in modum poetaꝶ carmen detestatur, qui de diis turpiter, atq; inhoneste locuti sunt, & suaues potius, atq; iucundi, q̃ honesti, & utiles esse uoluerunt. A' custodibus deinde suæ ciuitatis, nihil aliud curandum censet, præter ea, quæ ad conseruandam reipublicæ libertatem pertineãt, hoc unum officium, hanc solam prouinciã illis demandat, & exẽplar, quod aut imitentur, aut fingãt, proponit. At siquid præterea fingendum est, inquit, fingi continuo a' pueritia oportet, quæ officio conueniant, uidelicet animi magnitudinẽ, constantiam, fortitudinẽ, fidem, temperantiam, modestiam, ꝯtinentiam, religionẽ, & reliqua, quæ mores ĩgenuos, ac liberales instituãt. Res autẽ illiberales, & inhonestę, & turpes neq; agẽdæ, neq; fingendę sunt, ne fictione huiusmodi eorum, quæ fingunt, habitũ ꝯcipiãt.

» An nescis, inquit, eam uim simulationis esse, ut si a' pueritia lõgius perseuerct, mores, naturãq;
» constituere & animi, & uocis, & corporis possit? Hominibus igitur, quibus consulimus, & mo
» res ingenuos cõparari probamus, minime concedimus simulare, uel mulierem, uel iuniorem,
» uel seniorem, uel litigantem, & maledicentem, uel se iactantẽ, & cum diis immortalibus cõten
» dentem, uel suas calamitates deplorantem, ac multo minus ægrotantem, aut amãtem, aut par-
» turientẽ, nec uero improbos uiros, & cõtraria his rebus, quas superius laudauimus, agẽtes, ma
» ledicos, petulantes, contumeliosos, reliquos'q;, qui rem turpem uel agunt, uel loquũtur. Deniq;
» nullum facinus, quod ab hoĩe improbo, uel contra se, uel contra alios inferatur, simulandũ est.
» quin etiam mentecaptos effingere, uel in agendo, uel in loquendo, nequaquã tutum opinor.
» Cognoscendi sunt enim & mentecapti, & moribus deprauati, non modo uiri, sed etiam mulie
» res, effingendi uero non sunt. Hęc & alia pleraq; Plato de ingenuis moribus scribit. Sed plura

afferre in

afferre in præsentia longum esset. Satis sit hæc breuiter tetigisse, quasi indicium quoddam, un-
de cætera & peti, & sumi facile possint. An igitur Plato uoluptati se, uitiis'q; permittit? an scele
ra probat? an meretur hæc à tali homine de se dici? qui non modo cęteros ciues, qui honestius,
q̃ milites solent uiuere, sed ipsos etiam custodes, qui milites sunt, ita erudiendos censet, ut cum
à cæteris malis, tum à uoluptate in primis abstineãt, nec solum amore inflammari se minime
sinant, sed etiam amãtes non simulent, qui cognoscere quidẽ uitiosos pmittit, sed agere quicq̃
more uitiosorum, ne per simulationẽ quidem & iocum, aut ludum concedendũ existimat. Atq;
» in militibus plus licentiæ esse Aristoteles quoq; secũdo Politicorũ libro fatetur, maior pars, in-
» quit, nationum militariũ, strennarum'q; libidini mulierũ dedita est, exceptis Gallis, & siqui alii
aperte mulieribus mares anteposuerunt. Et certe, qui primus fabulam finxit, nõ sine causa Mar
tem cum Venere uidetur cõiunxisse. Vniuersum enim id hominum genus puerorũ, aut mulie-
rum auidissimum est. At Plato eos quoq; seruare temperantiã iubet, sed facit hoc testimonium
Aristotelis, quod modo adduxi, ut mecum cogitem, quid aduersarius ageret in Platonẽ, quo-
modo eum urgeret, insectaret', clamaret, & tam nefarium scelus notari ab omnibus flagitaret,
siquid tale ab eo dictum fuisset, q̃le militibus Aristoteles sine aliqua detestatiõe permittit, qua-
si parum ad rei ueneræ libidinem intersit, mulierem'ne aliquis, an marem expetat. Verũ Pla-
to non in quibus uitiis uersentur milites, narrat, nec fabulæ authoritate sceleris usum compro-
bat, sed authores huiusmodi fabularũ detestatur, atq; è Rep. eiicit, milites autẽ non minus, quã
cæteros honestissimos ciues, & principes Reip. non modo à tam nefando scelere, sed à q̃uis ue
nerea uoluptate iubet abstinere, & quo pacto ita uiuere possint, docet, peruicaces digno suppli
cio authoritate legũ constringit. Nec poetis modo nequid flagitiosum narrẽt, interdicit, sed ẽt
fabris, ut sunt fictores, pictores, excusores, & cæteri id genus, nequid tale reprę̃sentẽt. Sic enim
» eodem de Rep. libro scribit. Num igitur poetas solũ monere debemus, & cogere, ut bonorum
» morum exempla carminibus suis præbeant, alioquin apud nos carmen non componant, an cę
» teris quoq; opificibus uetandum est, nequid peruerse, libidinose, lasciue, illiberaliter, turpiter,
» uel in imaginibus, statuis'q; animalium, uel in ædificiis, aut in quouis alio opere faciant, ne no-
» stri custodes dũ in exemplis uersant' uitiosis, q̃si per herbas noxias uagãtes, paulatim ad id ani-
» mũ adhibeant, & q̃si ex tanta copia metentes quotidie aliqd, malũ usq; ad summũ imprudẽtes
» augeãt. Post hæc ita de uoluptate rõcinat'. Cum ꝑpter ĩmodicã uoluptatẽ hoĩem de statu suæ
mẽtis labi cõtigerit, nullũ cum prudẽtia, modestia, tẽperantia, cõmerciũ habet uoluptas, sed co
mes est luxuriæ, dementiæ, & temeritatis. Voluptate aũt uenerea nulla est uehemẽtior. Quocir
ca repudiandã esse oĩno huiusmodi uoluptatẽ arbitrat', ut pestẽ quãdam animi, rõnis'q; pniciẽ.
Quin etiã talem principẽ, atq; custodẽ perficiẽdũ cẽset, qui in reb⁹ formidabilibus, & uario uo
luptatũ genere cõstitutus, & q̃si aurũ in igne probatus, tñ constans euaserit integer, honestus,
& sui ipsius custos egregius, qui autẽ talis non fuerit, eum oĩno dimittẽdũ. In nono etiã eiusdẽ
libri uolumine, libidines rei ueneræ, & cruoris, & gulæ iniquas esse, inquit, immanes efferas.
Tum etiam triplicem eẽ uoluptatẽ, ꝓ triplici animi parte, ut singulæ uoluptates, singulis animi
partib⁹ cõueniãt, ex his unã eẽ suauissimã, q̃ in prudẽtia, & rõne sita est. Cũ eñi triplex sit, inqt,
» genus uoluptatis, suauissimum id est, quod parti animi, qua discimus, & erudimur, tribuẽdum
» est, & homo, in quo ea pars pręcipue dominatur, suauissime uiuit. Cæterorum autem uolupta
» tes, nõ ueræ, neq; synceræ sunt, sed quasi umbratiles. homines enim prudẽtię, & uirtutis exper
» tes, epulis, & aliis huiusmodi delitiis obruti humi detinentur, et si aliquando paululum emerse
» rint, non amplius, q̃ interpositam partẽ attingutit, sic'q; tota uita aberrant, nec parte inferiore
» unquã supata, superiorẽ illam, & uere excelsam, aut attingere, aut suspicere possunt, nec rei ue-
» ræ cognitione se satiant, aut integram, firmam, synceram'q; uoluptatem degustãt, sed more pe-
» cudum proni humum semper spectant, & terrestres mensas secuti, se cibis ingurgitant, & reb⁹
» ueneteis inuoluuntur, quarum rerum cupiditate alterutrum calcitrant, & cornibus, aut ungui-
» bus ferreis se inuicem percutientes interimunt, utpote, qui gustum rei ueræ nullũ habent, cibo
» partem sui animi integram exaturantes. Postremo, qui recte sibi cõsulit, inquit, primũ discipli-
» nas colere debet, quibus animus totus meliori natura informatus, habitum recipit meliorem,
» & prudentiam, iustitiam, temperãtiam'q; acquirit, tum corporis habitudinẽ, & uitæ cultũ cura
» re, non quemadmodũ uoluptati ferinæ deditus uitam degat, aut quẽadmodum uel uiribus su-
» peret, uel secunda ualetudine, ac pulchritudine præstet, si hæc bona modestiæ, ac tẽperantię ra
» tionẽ adimant, sed ita, ut uitæ, & corporis cultus oĩs accõmodari ad animi rationem aptissime
» uideatur. Hæc cum ita à Platone scribãtur, iudicare cuicũq; liberum sit, an uoluptatis reus agi

debeat, qui ita de uoluptate loquitur, qui uitã uoluptati deditam brutorũ, & pecudum eſſe arbi
tratur, qui nõ modo, ne quis aliquid fœde, aut turpiter agat, uerũ etiam ne loquatur quidẽ, aut
fingat rem turpem, uetat, & prohibet. Quid autem in libris quoq; de legibus, de eadẽ re docue
» rit, quæſo animaduertite. Non modo enim illic hortatur, & monet, uerũ etiam iubet, & forma
» legum præſcripta, unũquẽq; ad uirtutis officia impellit, & cogit, honorẽ ſtatuit probis, ſuppli-
» cia improbis, ut alteri uirtutẽ ardentius colant, alteri uel inuiti ſeruent honeſtatem. Primo itaq;
libro de legibus, cũ de rebus uenereis loqueretur, coniunctionẽ maris, & fœminæ legitimam,
» naturalem'q; eſſe dixit, utpote à natura ad liberorũ procreationẽ conceſſam, At maris cũ mare,
» aut fœminæ cum fœmina, contra naturã eſſe dixit, ſummũ'q; & nefandũ luxuriæ ſcelus. quo lo
co plane oſtenditur, nõ modo rem turpẽ, atq; illicitam prohiberi, ſed etiã legitimã maris, & fœ
minæ coniunctionẽ, non alia, quã procreandæ ſobolis cauſa cõcedi, quod apertius etiã octauo
» eiuſdem libri uolumine exponitur. Vbi pcipit debere quẽq; ab omni fœminea tellure abſtine-
» re, in qua oriri nolit, quod ſeminatũ ſit, itaq; Plato in rebus etiam uenereis, nequaq̃ à legib⁹, &
inſtitutis noſtræ religionis diſſentit. Quod ſi maris etiã cum fœmina cõiunctionem non aliter
concedit, quã procreandorum liberorum gratia, quo modo dirum illum, atq; nefarium coitum
aduerſus naturã, ſuũ etiam ſexum profanantem, quem ipſe quoq; ꝯtra naturam eſſe fatetur, &
ſcelus ferum, ac ſummę miſeriæ cauſam noĩat, uel permiſiſſet alius, uel ipſe cõmiſiſſet? Ad hęc
» duo iſti, inquit, uoluptatum, dolorũ'q; fontes, ut à natura profluant permiſſum eſt, ex qbus, q
» quẽadmodũ, & quando, & quãtum oportet haurit, ſiue ciuitas uniuerſa, ſiue priuatus ciuis, ſeu
» quodlibet animans id fuerit, felicitatis ſuæ modum cõſequatur, neceſſe eſt, At qui imperite, in
» opportune'q; haurit in ſumma miſeria, atq; infelicitate uiuat oportet. Itẽ unuſquiſq; noſtrũ, q̃q̃
» unus eſt, duos tamen intra ſe comites habet, quorum conſilio utitur, utrũq; amentem, & alterũ
» alteri contrarium, nomẽ huic uoluptas, illi dolor eſt. Singulos præeunt futurorum opiniones,
» quarũ nomen cõmune ſpes eſt. Proprium eius, quæ dolorẽ præcedit, timor, eius, quæ uolupta-
» tem, fiducia. Hæc oĩa præcedit ratio, diiudicans quid melius, aut deterius ſit rationis, deinceps
» cõſilium aureum, fortunatũ'q; eſſe ait, ac hoĩes priuatim, & publice huic obtẽperantes, uirtute
» præſtare, uitam'q; feliciſſime agere. Quin etiã ſecundo eius operis libro, duplex eſſe uitę genus
» ſcribit, alterũ iucũdiſſimũ, iuſtiſſimum alterũ, & q uitã uiuũt iuſtiſſimã, eos feliciſſimos eſſe, con
» tra qui iucũdiſſimam ſine uirtute, eos eſſe miſerrimos. Itẽ qui uirtute pditus uitã uiuit, ſua mo-
» deſtia, tẽperantia, iuſtitia felix, beatus'q; eſt, ſiue magno, & pualido corpore ſit, ſiue paruo, atq;
» ĩbecilli, & ſiue diues ſit, ſiue pauper. Si uero opib⁹, plus etiã, q̃ Cinyras ille, aut Midas excellit,
» iniuſte aũt uiuit, pfecto ĩfelix eſt, oẽm'q; uitam acerbiſſimam ducit. Quinto etiã libro, dum qb⁹
officiis colat̃ animus, quibus uitiis negligat̃, exponit, uoluptatis uſum neglectũ, ac dedecus aĩo
parẽre his uerbis declarat. Quin etiã quoties uoluptatibus, pter legis, & laudis rõnem ĩdulget,
minime animum colit, immo ſpernit, & ignominia afficit, cum ſcilicet malis, pœnitendis'q; fa-
» cinoribus eum patitur compleri. Mox addit, animum eſſe rem omnium, quas homo poſſidet,
» maxime diuinam, nec aurum omne, quod ſub terra, ſupra'q; terram eſt, cum uirtute eẽ æquipa
» randum. Tum uoluptatũ, dolorum'q; rationem deſcribit, & uitæ genera, atq; hominum uolun
tates complexus, negotia exponit, quæ uita deligenda, quæ uitanda ſit, demõſtrat. Modeſtam,
ac temperantẽ deligendam cenſet, luxurioſam uitandam. Plus etiam uoluptatis in temperãtia,
» & caſtitate, plus doloris in luxuria, & libidine eſſe his uerbis exiſtimat. Qui recte iudicat, uitam
» continentem, ac temperantem ſtatuit in unaquaq; re placidam eſſe, atq; trãquillã. habet enim
» hæc uiuendi ratio tum dolores, tum uoluptates moderatas, ac mediocres, cupiditates etiam le-
» ues, & amores non effrenatos, aut furibundos, luxurioſam autẽ cõtra, in unaquaq; re inquietã,
» ac perturbatã uehementes habere tũ dolores, tum uoluptates, cupiditates intẽſas, atq; inſanas
» amores urgentes, & ſupra quã dici poteſt inflammatos. Voluptates etiam in temperantia plu-
» res eſſe, quàm dolores, in luxuria autem contra, tum amplitudine, tum etiam copia, aut cõtinua
» tione. unde fit, ut uita altera iucundior, altera acerbior neceſſaria naturę ratione ſequatur. Qui
» itaq; læte, & iucunde uiuere cupit, caueat ne uiuat luxurioſe. Ad hæc libro ſexto uoluptatem
ueneream incenſam dicit, quo uerbo acumen uitii, & temeritatem, & furorem ſignificat, quẽ
impetum incenſum, modo ratione moderandum, modo metu legum cohibendũ præcipit, &
» ſeptimo libro. Mea, inquit, ſententia eſt, ut recte uiuendi ratio, nec uoluptates appetere, nec do-
» lores omnino uitare debeat, ſed mediocritatem quandã ſeruare, & colere, quod nũc leuiter mi-
» ti nomine expoſui. quã quidem animi diſpoſitionem, Dei etiã eſſe quadam celebris oraculi fa-
» ma recte ab omnibus exiſtimari poteſt. Hãc igitur habitus, mediocritatem experti ab eo, qui di-

minus futurus est, censeo oportere, suumq; arbitrari officium, nō modo ne ipse uoluptatibus se permittat, quibus potiri non sine dolore potest, uerū etiam, ne alium uel seniorem, uel iuniorē, siue marem, siue fœminā, ita affici patiatur. ita suos homines ad uirtutem hortabatur Plato, ut suis etiam diis, bis scilicet inferioribus, & regioni aereæ præsidētibus, qbus & uoluptates, & do lores accidere gentiles putabant, eos cuperet æquari. Atqui libro octauo, præter alia pleraq; ne cessaria, quæ paulopost proferemus, homines inquit, cōtinentes, & uoluptatū uictores felicissi me triumphare, molles autem, & a' uoluptatibus pessundatos instar mancipiorū, duci infelices, & miseros. Cauere etiam eos, qui bene, beate'q; uitam agere uolunt, nō modo a' maris, sed etiā a' mulieris innuptæ nefanda libidine, nec aliam, quā suam queq; uxorem pertingere, nec spurios procreare, & genitale semen irreligiose mandare pellicibus. Nono etiam non modo eum, qui cū puero, sed etiam, qui cum muliere innupta se miscuerit, mortis supplicio cōdemnat. Adul terum etiam lege sanxit, impune occidi a' uiro posse. In Phędone autē temperātes dicit, nō eos, qui uoluptates cum uoluptatibus permutant, nec eos, qui timore quodā, ne aliis, quas cupiunt, uoluptatibus priuentur, ab aliis abstinent, & ab iis, quas appetunt, tenētur. Quod etiam his usu uenit, qui præseferre modestiam uidentur. superant enim aliqua genera uoluptatū, cum tamen ab aliis superentur, ut plane' propter luxuriā, atq; libidinem alteram, tēperantes esse in altera ui deantur. ergo non tales temperantes esse, sed eos, qui omnem uoluptatem prudentię, rationi'q; postponunt, & officio debito, uel omnem uoluptatis usum despiciunt, uel honeste admittunt, hos temperantiam colere, & uera, itemerata'q; uirtute decorari, cęteros lineas quasdā, atq; um bras habere uirtutis, nō ueritatis, aut itegritatis speciem possidere. At in Theæteto coitum illi- citum iniuriam uocat, & inertē piūctionē, lenocinia etiā pbro dat, & obstetrices honestissimas recusare auspicū officiū dicit, ne forte incidāt lenocinii finitimā culpā. in Phædro quoq; hoīem luxuriæ deditū pecudi similē dicit, & flagitiosum, īpudentē, uoluptatis non naturalis auidū uo cat. Multa etiā alia refert cōtra inhonestū, turpē'q; amorē, de qbus tūc dicemus, cū ad eū locum uentū erit, in quo aduersarii calūniæ, quas īpudēter ex eodē sermone fingit, refellēdæ erūt. Cę terū i Gorgia Calliclem Socrates uehementer rep̄hēdit, q̄ dicēdi facultatē ita tractaret, ut nihil laudare posse uideret, nisi qd' uoluptatē p̄staret, & delitiis, luxuria, atq; licētia, mō tute percipi possent, uirtutē, felicitatē'q; describunt, nec modū cupiditatis, aut uoluptatis ullū statueret, sed quo assuētius uoluptates undecūq; possent hauriri, eo meliorē, beatiorē'q; agi uitā cōtenderet. Doliū hoc eē illud danaidū facete Socrates dicit, inexplebilē istā uoluptatū satietatē, & animī luxuriā, atq; effrenatā libidinē, monetq;, ut p uita lasciua, & libidinosa, quā laudat, modestiam deligat, & paucis ꝯtentus sobrie, honeste'q; uiuat. Tū pluribus interiectis, hoc postremū addit, ut bō tēperans, iustus, & reliqsuirtutib' p̄ditus, pfecte, absolute'q; felix sit, & cōpos hn̄, beate'q; uiuēdi, luxuriosus aūt iniustus, īprobus sit, miser, atq; īfelix. Itaq; eū, q felicitatē optat, tēperan- tiā expetere oportere, luxuriā uero deuitare, & q̄ magis ueloci, ac pcipiti cursu pōt, aufugere. Ex qh' fit ut aduersarii īprudētiā satis admirari nō possim, qd' ꝯtra ueritatē manifestissime differēs, latere se posse existimauerit. quis. n. locus apud Platonē, nō plenus est laudibus cōtinētiæ, tēpe rātiæ, modestiæ, ꝯstantiæ, patiētiæ, tolerātiæ? Quis nō uitia rep̄hēdit, & reprimit, atq;, ut uirtu- te felicē, sic uitio miserū fieri unūquēq; declarat? qs postremo nō ad uirtutē hortat̄, & a' uitiis re trahit sūmo studio, cura, & uigilantia? an forte latinos hoīes fallere se posse aduersarius cēsuit? At ne latini qdē authoritatē tāti p̄hi unius homūcionis uerbis, deiicere aīs potuissent, & gręcos facile erat ueritatē rei detegere, & falsam, atq; iniustā criminationē cōfutare, atq; refellere, sed oīa, quæ p sua diuina sapientia de uirtute, & moribus Plato conscripsit, hoc loco repetere non est necesse. rem. n. immēsam aggrederemur, & oratio uoluminis modū nimis excederet. Qua- propter iis, quę diximus, contenti, postbac doctissimorū uirorum, & omni uirtutis genere illu- strium testimonia petemus, q Platonē ita uixisse memorāt, ut uirtutes, quas scribit, & probat, et laudat oī uita sua excoluisse mirifice fateantur. Quo in loco græcos authores, qui uitam Plato- nis innocentissimam admirantur, atq; extollunt, sponte omittam, quanq̄ plurimos habeo, im- mo fere' omnes, qui aliquid unquā scripsere, quod eo ꝯsilio facio, ne aduersarius oblatrare pos- sit, authores græcos, ꝑpterea uberius Platonē laudasse, quia Aristoteli inuiderūt, latinos dū- taxat testes citabo, de qhus nullam huiusmodi suspicionem mentiri obiurgator auderet, uerum quæ de ortu Platonis, tam a' latinis, q̄ a' græcis authoribus, eodem modo narrant' in pręsentia prætereo, ut scilicet Perictiona mater prius, q̄ cum marito congrederetur, dæmonis cuiusdam aspectu conceperit, atq; enixa fuerit, ut infanti, dum adhuc in cunalibus esset, examen apum cir ca ora præteruolans labellis insederit, & postq̄ aliquādiu imurmurauerat, abiit, ut Socrates per

quietem uiderit, cygnum primo in uolucrem suis genibus assedisse, mox uero uolucrem factũ, suauissimo quodam cãtu in cœlum aduolasse. Postridie uero cum Plato ad eum uenisset, se'q; illius doctrinæ tradidisset, illis, qui aderant, dixerit, hunc esse illum cygnum tam suaue canentẽ, quem pridie per quietẽ uiderat, hæc inquã omnia prætereo. At illud certe prætereundum non est, ideo se Platonem in academiam cõtulisse, locum non solũ desertum, sed etiam pestilentem ut partim cura, & assiduitate morborum, partim solitudine, corporis irritamenta compesceret, ac partem animi, rationis expertẽ moderaretur, rationi'q; subiiceret, sic'q; libidinis impetũ frangeret, & modestiam, continentiam, temperantiam sequens, nullam aliã uoluptatem, q̃ studiorũ sentiret. Hæc enim de eo refert sanctissimus uir Hieronymus, in eo libello, quem aduersus Iouinianum eloquentissime scripsit. Plato, inquit, cum esset diues, & toros eius Diogenes lutatis pedibus cõculcaret, ut posset uacare philosophiæ, elegit Academiam uillam ab urbe procul, nõ solum desertam, sed etiam pestilentem, ut frequentia morborum, simulq; solitudine, libidinis impetus frangeretur, discipuli'q; sui nullam aliã sentirẽt uoluptatem, nisi earum rerum, quas di scerẽt, ita fiebat, ut academiam colentes, cæteris omnibus curis omissis, duntaxat philosophiæ uacarent. Quo certe pertinere uidetur Platonis illa descriptio, qua philosophiam definit, esse mortis meditationem, atq; illud quoq;, quod in Phædone scriptum est, debere philosophum mortem expetere. neq; enim ista significant expetendam esse animæ dissolutionẽ a corpore ante, quàm præstitutum a Deo tẽpus aduenerit, quod Plato nefas esse dicit, sed debere quẽq; animum ab hac mole corporea, & uitiis hinc, atq; hinc scaturientibus erigere, & quantum fieri potest, omni cantagione carnis sequestrata, in sola profundissimarum rerum contemplatione uersari, legat, qui uelit Macrobii librum de saturnalibus, & bipartitam hanc mortis diuisionem inueniet, ut altera natura accidat, altera ex uirtute proficiscatur, quã præcipi a Platone cõfirmat, eamq; esse cũ aĩus adhuc iunctus cũ corpore, uoluptates corporis respicit, & oĩbus uitiorũ uinculis solutus ad nobiliora erigit, studio'q; ad superiora, & natura sua digna sublimis euehitur, legat pterea sapientissimũ uirũ, & uere diuinũ Aureliũ Augustinũ, cuius duntaxat grauissimo, firmissimo'q; testimonio, oĩa ineptissimi obiurgatoris cõuitia, & maledicta debilitari, dissolui, infringi, reiici possunt, & longe qdem facilius, quã tela aranea rapidissimo uenti fragore disrumpi, nec certe sine admiratione uel legi, uel audiri possunt, quæ a tãto uiro dicunt, libro nãq; de uera religione, Platonẽ scribit discipulos suos docere solitũ, ut a uenereis uoluptatibus abstinerent, psuasum'q; sibi haberẽt, ueritatẽ non corporeis oculis, aut sensu aliquo, sed sola mẽtis puritate uideri, ad quã percipiendã nihil magis ĩpedimento esse, quã uitam libidinibus deditã, & falsas imagines rerũ sensibiliũ, quæ nobis p corpus imprimunt. Itaq; sanandũ in primis esse animum ad pcipiendã incõmutabilem rerũ formã, & eodẽ modo semp se habentẽ, atq; omni ex parte sibi similẽ pulchritudinẽ, ipsum prĉterea Platonẽ, uitam cœlibem, ac castã semp uixisse, propter, qđ usqueadeo timuisse puersam tẽporum suorũ opinionem, ut sacrificasse naturæ phibeatur, quasi peccatũ expiare uellet, q liberos nõ pcreasset. Sic Augustinus de Platone refert, Quo testimonio, quid amplius dici, quid certius potest? Quis eni excepto aduersario, tam ĩprobus, tam'q; ab omni ueræ rõnis cogitatione remotus sit, ut Platonẽ incõtinẽtẽ, aut libidinosum fuisse existimet, quẽ Augustinus, cũ de uera religione scriberet, in exemplum castitatis adduxit? Legimus etiam Platonẽ ab ipsis iam inde ĩcunabulis usqueadeo modestũ, & grauẽ fuisse, ut raro subridere, ridere nunq̃ uisus sit. Mercedẽ a nemine unquã ex iis, quos docebat, exegit, ultro etiã oblatam respuens. Iræ tam continens fuit, ut ne in seruos qdem unq̃, quod inauditũ est, uel fecerit quicq̃, uel dixerit iratus. Virgis, ĩquit, aliqñado te cæderẽ, nisi irat⁹ essem, & rursus, cũ q dã ex ei⁹ seruis grauiter errasset, ad Xenocratem, qui tũ forte aderat, uersus, uerberato tu, inqt, puerum, ne ego per iram concitatius id agam. Continentiam autem cibi, & potus tãtam in eo fuisse tradunt, ut non solum delicatiores epulas, & opipara conuiuia spreuerit, & bis tantum in die cibum sumere consueuerit, sed tantum duntaxat per omnem uitam sumpserit, quãtum satis esset ad uitæ necessitatem, oliuis tantum academicis, & uili pane, atq; aqua cõtentũ fuisse accepimus, quem uictum, quantum somni sequi uerisimile est, tantũ dormire solitum, scilicet non plus, q̃ quod satis esset ad euitandam ex nimia uigilia malam ualetudinem. Cæteros etiã, quod ex primo libro de legibus constat, solebat admonere, ut nocte surgerent ad res tum publicas, tum priuatas obeundas. Somnum enim immodicum, & corpori, & animo obesse dicebat, parumq; inter mortuum, & dormientẽ interesse, itaq;, ut quisq; uiuere, & sentire cuperet, sic uigilare oportere, quantum salua corporis ualetudine id fieri posset. Hæc omnes tã græci, q̃ latini de Platone perhibent, & latissime referunt. Quanq̃ ego, ut institui, breuiter ea percurro, ne in

rebus notissimis

rebus notissimis longior sim. Quis enim uestrum uiri latini, non legit laudes de uita, ac moribus Platonis, apud M. Tullium, apud Quintilianum, apud A. Gellium, Apuleium, Macrobiú, reliquos'q; linguę latinæ authores, quos enumerare lógissimú esset? Quot, & quáta uir sapientia, & morum integritate insignis. L. Anneus Seneca de Platone honestissime refert in epistolis ad Lucilium, in libro de ira, de beneficiis, reliquis'q; operibus, quàm mores illius admirat, & pro exemplari quodam uirtutis pulcherrimo constituit? Quantam splēdor, & decus Romanæ linguæ M. Tullius Platoni laudem tribuit? Omnes profectò quocúq; te uerteris illius uirtutem admirantur, etiam siqui opinione ab eo dissentiunt, quod etiam ab ipso, quem modo nominaui, M. Tullio aperte explicatur in libro, quem Thusculanas quęstiones inscribit. Credamus igitur, inquit, Panętio à Platone suo dissentiente, quem omnibus locis diuinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorum appellat. At si Augustinus, & Hieronymus, non modo sciētia præclari, sed etiam uita, & moribus tales sunt ut in religione nostra pro sanctissimis uenerētur, & Platonem quidem testantur optime, ītegerrime'q; uixisse, quis hoc nō satis testimonii esse existimet, & hunc uirum iure optimo arbitretur omni uirtutis genere ornatissimum fuisse? Ita Plato non modo suis operibus, sed optimorum etiam uirorum testimonio sine ulla culpa, sine reprehēsione, sanctissime, innocentissime'q; uixisse demonstratur, nec est, qui rem hanc in controuersiam unq̄ traxerit, præter aduersarium.

De amore, & eius differentia.
Amorem castum, in sacris literis celebrari.
Bonos recte, syncere'q; interpretari, malos nequiter.
Socratem reprobare Lysiæ oratoris de turpi amore sermonem.
Quo modo Phædrum amauerit Plato.
Qui sit animus uere felix.
Qui non sint beati, q̄q̄ infelices, ac miseri non sint.
Animos post. X. millia annorum eodem, unde uenerint, redire.
Qualis sit dialogorum forma.
Quibus personis soleat Plato sententiam suam in dialogis explicandam committere.
Quem amorem Plato laudet.
A definitione semper incipiendum esse.
De partu quodam amoris.
Labores, & pericula propter gloriam suscipi.
Quæ sit optima ratio amoris.
Epigramma Platonis.

Caput II.

a Vnc eius argumenta aggredior, & quoniam nefandi amoris crimen in primis Platoni obiicit, quibus id rationibus ostendere conetur, post uidebimus. Nunc de amore aliquid disseramus. Equidem non is sum, qui neminem unquam incidisse ī amores illicitos, ac per libidinem scelus commisisse existimem. neq; enim negari potest plures ex omni natione extitisse natura peruersa, & deprauatis moribus, qui non animos sed corpora marium amant, instar eorum, qui, ut Plato inquit, fructus appetunt. Quippe & Apostolus Paulus in epistola, quā ad Romanos scribit, eos nefandi amoris arguit, et Plato nō sine causa idipsum & reprehendit, & lege uetat. Sed illud animaduertendum est, nō omnem amorem uitiosum esse, ac turpē, sed quemadmodú pleraq; alia cómuni nomine appellata, diuersam habere rationem, & partim honestum, partim turpem constitui, quod non modo ex iis, quæ gentiles authores scripsere, sed etiā ex sacris nostræ religionis literis ostendi potest. Gentiles enim amorem siue cupidinem, sicui ita uocare magis placet, quanq̄ non apte hoc omnibus locis dici potest, duplicem esse uoluerunt, ne eadem uia, eodem ue afflatu animos hominum incendere, sed alterum, ut nimis pueriliter sentientem, nulla ratione regi, ac insipientium solummodo animis insidere, libidinis, atq; luxuriæ comitem, impudentem, scelestum, ad id, quod male appetit temere ruentem, alterum honestum, modestum, uerecundum, cóstantem, sanctum, beatum, castitatis, continentiæ'q; custodem, benigne animis afflantem, & amantem, obseruātem'q; uirtutis, itaq; cum unum amoris sit nomen, non easdem, ex utroq; prodire actiones, quēadmodum pudoris quoq;, & contentionis eodem permanente nomine diuersæ actiones sunt. Nēpe homini cultus profuit, nocuit'q; pudoris, ut Hesiodus inquit. Cótentionis item genus non sim/

plex, sed duplex est, ut.n. idem poeta, īquit, Hæc puersa nimis digna est laudarier illa. Aduersos'q; animos longe propellere tendunt. Quid igitur mirum si beneuolētia honesta & sancta, idem nomen habet, cum turpi, fœdo'q; affectu? Honestum hoc genus amoris, quem Plato cœlestem etiam, ac diuinum appellat, in literis quoq; sacris celebrari uidemus, quemadmodū Salomon specie quadam elegiæ sacra cantica modulatus est, quæ nisi quisq; pro sua, & scribentis uirtute iudicet, male de uiro illo diuino sentiat necesse est. Profecto ita natura comparatum est, ut qui castitate, ac moderatione animi præstat, quæcunq; huiusmodi uerba in meliorem partē accipiat, qui uero propriis sceleribus coinquinatus est, omnia perperā interpretatur, & pro suis moribus & sentit, & iudicat. Sed quid sponsus ille apud Salomonem loquatᵉ attēde. Quàm pulchra es amica mea, q̄ pulchra es, & decora, oculi tui columbarum, capilli sicut gregis caprarum, quæ ascenderunt, de monte Galat. Dētes sicut greges tonsæ, quæ ascēderint de lauacro; Labia tua, ut uitta coccinea, & eloquiū tuum melle dulcius. Sicut fragmē mali punici, ita genæ tuæ, & sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cū ꝓpugnaculis. Vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis. Tota pulchra es amica mea, & macula nulla in te est, ueni de libano sponsa mea, ueni de libano, uulnerasti cor meum soror mea, sponsa mea, uulnerasti cor meum oculis tuis, & crine colli tui. Quid sponsa? dilectus meus candidus, & rubicūdus, electus ex millibus, caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus, oculi eius sicut columbæ, genæ sicut areolæ aromatum cōsitæ à pigmētariis, labia distillāt myrrhā primam, manus tornatiles aureæ plenæ hyacinthis, uenter eburneus distinctus sapphyris, crura columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas, species eius, ut libani, lectus, ut cedri, guttur suauissimū, & totus desyderandus, talis est dilectus meus. Et plura alia ad hūc modum amatoria uerba, quæ siquis peruertat, & male intelligat, nō minus cantica Salomonis, q̄ Platonē libidinis ueneræ arguere poterit. Dionysius uero Areopagita, uir sanctissimus, qd quarto de diuinis nominibus, capite de amore locutus fuerit, uideamus, uel potius, quid ante eū Hierotheus dixerit, uir sanctimonia uitæ præclarus, qui Dionysii præceptor fuit, cuius sentētias ex amatoriis hymnis ipse Dionysius accipit, Amorem, inquit, siue diuinū, siue angelicum, siue intellectualem, siue animalem, siue naturalem dixerimus, uim quandam uniendi cōtinēdi'q; intelligere debemus. Item plures, & uarios amores de uno ait prodire, deumq; ipsum esse authorem generalem, cæteros singulares, qui ex illo proficiscantur, & ad eundem unū & cōplicatum amorem redeant, & coniungatur. Hunc præceptorē suum Dionysius secutus, Omnia, inquit, summum bonum, honestum, & pulchrum petunt, affectant, diligunt, tum propter ipsum, tum ipsius gratia, & superiora à suis inferioribus amantur per conuersionis respectum, inferiora à suis superioribus per prouidentiam, paria à suis paribus per cōmunicationē, quæq; se ipsa amant per conseruationem. Deniq; omnia per appetitū boni, honesti, & pulchri, & uolunt, et agunt q̄cunq; uolūt, & agūt. Ausim dicere, uere enim ipsum etiā reꝝ oīum authorē, & principē propter suæ bonitatis exuperantiā, quæq; amare, quæq; agere, perficere, seruare quæq; ad se conuertere, est'q; amor diuinus bonus boni propter bonum. Ipse enim amor omnium reꝝ author, & effector præcipue, supraq; modum præexistens ī summo bono noluit se infœcundum in eodem manere, sed mouit ad agendum per exuperantiam omnium rerum genitiuā. Sed quoniā amoris nomen magna ex parte minus honeste accipi solet, quàm modeste aures pati posse uideantur, quid ea causa idē doctor dixerit, animaduertendū. nemo nos, inquit, existimet præter usum literarum sacrarum amoris nomen probare, quasi dicat, rudem siue improbum esse, qui non sermonis sensum consyderat, sed uerba rimatur, & speciem sequitur, quam illa prætendūt. Plura quoq; similia de eadem re scribit, docēs ne alienam quidem uerborum speciem aspernādam esse, dum uis, & sententia sermonis incolumis seruetur. usum enim uerborum, propterea duntaxat necessarium esse, quia sensus nostri moueri aliter nequeāt, hæc latius ab eo scribuntᵉ, & nomen amoris, haud alienum esse à sacris literis demonstratur. Ne, inquit, hæc de amore dicta à nobis putet quispiam aliquid in sacris literis innouare, audiant qui amoris, aut amorum uocabula aspernantur. Amato ardentius eam, & te seruabit, uallo eam munito, & te extollet, honore eam prosequere, ut te amplectatur, & reliqua, quæ per diuinos amores dicuntᵉ. Diuus etiā Ignatius ita scribit. Meus amor crucifixus est, & alius amator pulchritudinis eius factus sum. Item alius. Incidi in amores tuos, ꝑinde quasi in puellarū amores. ergo nomen hoc siue amoris, siue amorū minime formidare debemus. Nihil est enī, quod nos ea causa turbare, ac deterere possit. Nam si recte uerba sanctorum theologorum animaduertimus, nomē caritatis dilectionis, & amorum, pro eodem accipi uidetur. Sed ne, si plura afferam documenta, nimis in longum oratio

gum oratio nostra uagetur, Caput illud Dionysii de amore legendum arbitror, siquis plura nosce uoluerit, mihi satis in præsentia sit, tum sanctorum authoritate, tum sacrarum literarum exẽplo demonstrasse, amorum nomen non semper uitio dari, sed fieri sæpenumero, ut qui se amore teneri, aut amoribus excitari, aut ardere dicit, non continuo inconnnentiæ damnandus sit. Sed iam, quid Plato de eadem te senserit, & an cõsentanea sacris literis locutus sit, uideamus, ac primo Phædrum, deinde conuiuium in medium proferamus. Quos sermones obiurgator Platonis in primis criminatur, & libidinis arguit. In Phædro igitur, siue Plato, siue Socrates apud Platonem loquens, orationem, quam Lysias orator de amore turpi ediderat, non modo non probat, sed in eam acerrime inuehitur, & eiusmodi amorem insectatur, arguit, detestatur. O Iesu bone, qua animi integritate, qua ui uerborum, qua copia dicendi, peruersum illũ, & sceleratum, & nefarium affectum damnat, quàm turpem, fœdum, pernitiosum, tam amanti, quã amato esse ostendit? Et quidem cum definire ipsum amorem uellet, audi quibus uerbis orsus est. Ita statuendũ est, inquit, duo quædam genera esse in nobis, quæ dominantur, & regunt, quæ'q; nos sequimur, quocunq; duxerint. Vnum est innata in nobis uoluptatũ cupiditas, alterum adueniens opinio affectatrix boni, hæc aliàs consentiunt inter se, aliàs dissentiunt, & modo hoc, modo illud superius est. Cum itaq; opinio illa ad id, quod optimum est, ratione ducit, & superat, tum huic potestati nomen est temperantia, Cum autem cupiditas temere trahit ad uoluptates, & principatum in nobis obtinet, contumelia uocatur, quod genus, ut uarium, & multiplex est, ita in plures partes secatur, quæ singulæ pro sua cuiusq; cõditione nomen sibi cõsentaneum uendicant, & ut quæq; uictrix extiterit, sic hominẽ suo nomine appellari facit, haud certe honesto, uel digno, uel liberali. Cum enim in edendo rõnem optimam, cæteros'q; appetitus superarit, gula nuncupatur, & homini ita affecto hinc uendicat nomen. Rursus cum per ebrietatem uicerit eò ducens hominem, quonam appellari nomine debeat, apertum est, & reliqua his germana, & germanarum cupiditatum nomina, ut quæq; uicerit, manifestum est, quo nõse sint uocanda, sed quorsum hæc, & si iam ferè constat, omnia tamen clariora solent eẽ, cũ dicta sunt, quàm cum non dicta. Cupiditas igitur, quæ sine ratione superat opinõẽ, ad recta tẽdẽtem, rapit'q; ad uoluptatem formæ, postq̃ a' germanis, quæ sub ea sunt circa corporis formã, cupiditatibus cõfirmata uictrix euadit, & hoiem ducit ab ipsa insolentia, & res insolita, & absq; more sit, amor appellatur. Tum paulopost, quãta ignominia, quantũ dedecus, quantum incõmodum ex amore uitioso, & turpi amatore redũdet, Plato exponit, & tũ amorem huiusmodi fœdum, atq; teterrimum, tum talem amatorem perfidum, molestum, pernitiosum, labẽ humani generis, & fortunarum excidiũ esse ostẽdit. Postremo animaduertere, inquit, adolescẽtule, & certo scire oportet, animum hominis te amãtis, haud tibi beneuolum esse, sed perinde, ut in ciborum desyderio, satietatis causa incendi, & quemadmodum a' lupis agnos, sic ab amatoribus pueros amari. Ita Plato quid amor turpis, & qualis sit explicat, ut nihil dici melius possit, nihil eruditius, nihil doctorum nostrorum sententiæ cõuenientius, qui libidinem, & omnẽ uitiosum amorem reprehendunt, modestiam, continentiam, & temperantiam cõmendant, & prædicant. Quæ cum ita sint, quis iure Platoni succensere, aut detrahere possit, & amoris turpitudinem ei obiicere? Atqui reclamabit aduersarius Phædrum a' Platone amari, fateor, sed nõ talem se amatorem exhibet Plato, qualis erat Lysias, & cæteri, quos detestat', cauere'q; ab his, quasi a' peste quadam, atq; pernitie hortatur, & consulit, uerum talem, qui honesto, sancto'q; amore deuinctus ducem sibi statueret formæ, quam cernerent elegantiam, ad summã illã, inauditam'q; uoluptatem cœlestem, quam non minus ipse, q̃ quiuis nostrum sanctissimus author futuram hominibus, qui uirtutem colerent, opinabatur. Sed obiurgator noster, turpe illud & sceleratum, non pium hoc syncerum, & felix amoris genus respiciens, exclamat prò nefas, & latinos hortat', ut Phędrum Platonis legant, quasi turpem Platonis amorẽ in eo possint intueri, Legite, legite, inquit, ipsum Phædrum, qui non creditis, aut ab eis, qui legerunt, nisi Platoni saueat, quæritote. Quem Phædrum quæso nominas, in quẽ ita inueheris? Certe nihil istiusmodi huic nostro accommodari, aut infligi potest, quem si æquioribus oculis introspicere uoluisses, neq; ipse te uidens fortasse, uolens'q; decepisses, aliqd ex iis, quæ modo protuli, intelligere potuisses in Phædro, & ueritatis ipsius ueneratione Phędrum adorares, tanq̃ diuini amoris rationem, atq; doctrinã. Sed legite quæso Phædrum uiri latini, nihil enim impedio, immo rogo, & oro, & in eo interpretando operã meã libentissime præsto, ut hominis calumnias, & falso obiecta crimina percipere aperte possitis. Et hęc enim, quę nos exponimus, & alia longe plura ad eundem modum in eo comperietis, aut si malueritis audire, ab iis, qui legerint intelligetis,

modo eruditi sint, nec, quales uelle uidetur aduersarius, idocti. Sic enim, dicit, nisi Platonis lau
di faueant, quasi quis esse queat, qui, cum Platonem intelligat, possit laudi eius non fauere. Idē
profectò & doctrina profecit, & Platonis laudator est, idē & iudex idoctus est, & Platonis ui/
tuperator. Quæritote, inquit, ab iis, qui legerunt, ita prosus, sed à doctis hominibus, non ab im
peritis, rudibus, & furiis, ut aiunt, agitatis, sed cur ipse uobis non ea, quæ uituperat, in medium
profert? sicut nos ea, quæ laudamus, exponimus, & digna laude esse demōstramus? Nempe qa
pro libidine animi sui, illa reprehēdit, & quæ ipse non potest ferre, alios, ut legant, hortatur, le
gite legite inquiens, quæ ego sine stomacho lectitare non possum. Scilicet hic longe uobis ho/
nestior est optimi uiri, quos ad ea legenda mittit, quæ ipse referre, quia obscœna sunt, non po/
test. Atqui Platonis dicta, utrum talia essent, debuit demonstrare, prolatis in medium, quæ sto
machari uidebat, uerbis authoris, ne mētiri, calumniari, & in hoīem, quem, ut cæteros omittā,
Augustinus, & Hieronymus, uiri sanctissimi tantopere laudant, inuehi temere uideretur. Veru
quia proferre nihil nisi aduersus se poterat, nihil protulit, sed mittit latinos ad Phædrum legen
dum, qui, si literas nesciunt græcas, qui legere possunt? Si sciunt cur eos testes non adhibet? sed
ad legendum transmittit. Enimuero ista tergiuersatio, nec docti, nec probi hoīs est. neq; enim
damnari quēpiam fas est, nisi uel errorem fassus, uel testibus conuictus fuerit. Quorum neutrū
aduersarius quærit, sed suo unius iudicio eum, quem accusat, quasi dictatoria potestate cēset es
» se condemnandum. At quemadmodum Platonis sētētiā referat, uideamus. Prò nefas, inqt,
» prò inquam nefas, eorum beatam forè uitam ausus est scribere, quos Deus aliquis amatū, atq;
» amantem contusos, liquefactos'q; in unum ex duobus hoīem rediget, legite librum, qui de cu/
» pidine inscribitur, quemadmodum in breuibus, atq; stagnis saxa plerūq; latentia subsunt, ita oīs
» doctrina eius, sicut adulteratum aurum lapidi admotū, subalbet, & orichalcum, si proiiciatur in
» ignem, prodit, Sic fallacem sub specie rerum bonarum scelerum congeriem subostendit. Hæc
sunt aduersarii uerba in Platonem, ubi primo animaduertendum est, q; Platonem dicit sub spe
cie rerum bonarum scelera docuisse. ergo amās & amatus, quos p amore beatos futuros Pla/
to affirmat, speciem honesti non sceleris præseferunt, etiam ipsius aduersarii sententia. Sic'q; re
prehendi Platonem nefas est, sin saxum in his latet, ut aduersarius scribit, ostendendū id primo
est, post reprehendēdū, & exclamandum, prò nefas, nam si nō latet, & tuta omnia sunt, auide
nimis, & frustra exclamatur, prò nefas, & ipse potius, qui ita exclamat, q̄ Plato deridēdus est,
nerum, quoniam tuta sunt uniuersa, & per uirtutem unicuiq; uiam, & domicilium præbent, ni/
hil tale demonstrare potest, ideo'q;, quod peruersi hominis est, exclamādo subterfugit, & falle/
re auditorum animos conatur. Hoc igitur modo, uel quæ ipse fingit, uituperat, uel sibi repu/
gnantia loquitur, cum sermonis speciem reprehendat, quam bonam esse confitetur. Nos au/
tē & speciē honestā, quod aduersarius nō negat, in Platonis oratiōe seruari dicimus, & quod
ipse fingit, negamus, atq;, ut nullam ipse rerum, quas cōmētatur, rationem affert, sic nos uerā
illam, & necessariam rationem adducimus, quod si Plato sub specie honestatis scelus suaderet,
profectò non idem scelus tam aperte in eodem sermone reprehenderet, nec palàm honestum
amorem laudaret, turpem uero detestaretur, quod ne leuis quidē, & rudis homo faceret, ne dū
Plato uir in dicendo grauissimus. Tum etiam quod mores Platonis, qui à tot optimis, atq; do
ctissimis uiris laudantur, nō fallacem induunt speciem, sed quod proferre uidentur, idem intra
sese conplectuntur, & excolunt. Verum quid aduersarius suopte ingenio hominibus honasta
beneuolentia deuinctis addiderit, uideamus. Ita tamē, inquit, ut utriusq; uoluptas permaneat.
Sic enim futurū, inquit, ut nunq̄ ardor ille libidinis extinguatur, nunq̄ uoluptas minuat, nunq̄
amor commutetur, sed una, eadem'q; perduret, atq; permaneat, si in unum confusi eisdē semp
amoribus uoluptate, libidine'q; perfruantur, hæc & si non recte intelligunt, illud tamē sibi uel/
le aduersarius uidetur, ut amans cum amato per libidinem quandam turpem coniungatur. qd
Plato apertissime execratur, & amentem, qui ita amat, nō amātem appellat, quippe honesto,
pio, sancto'q; amore coniungi animos præcipit, quod & aduersarius ipse cōcedit, cū Platonem
dicit sub specie rerum bonarum fallacem congeriem scelerum ostendere, quod si Platonis ser/
mo præsefert speciem honestissimi amoris, certe quæ turpia ab aduersario & scribuntur, & ui
tuperant, nō Platonis, sed ipsius aduersarii eē certum est, quod ex ipsius quoq; Platonis sermo
ne perspici facile poteit, in quo nihil tale est, quale refert aduersarius. Cū itaq; Plato de amore
modestissimo sermonem se habere fateatur, & quod ab eo scriptum est ea specie, qua docetur,
accipere debeamus, profecto aduersarius perinde agit, ac si uirum aliquē religione uenerandū
publice prædicantem (Sic enim concionantes hodie uocant) cōtra turpem, nefandum'q; amo/
rem, & quēadmodum

rem, & quemadmodum pie, ac sanctè amandum sit, docètem, sceleratus aliquis id ægre ferès eum maledictis insectetur, & quod improbarit, detestatus'q; sit, agere ipsum mentiatur. Sic pla ne' facit aduersarius iste Platonis, introducit enim Phædrum Atheniésem adolescétulum, nar rantem perquam multos pulchritudinis suæ turpes amatores habuisse, quasi hoc uitium com mune Athenis esset, & tamē Platonē summū philosophum, & magistrum bonorum morum uituperat, q; eundem Phædrū moneret a' turpibus amatoribus cauēdum esse, & quo pacto ho neste amandi adolescentes essent, doceret, cū summa cōmendatione, & laude uirtutis. Lysiam uero oratorem laudat, cuius oratio detestabile istud scelus, quod a' Platone reprehēditur, ado lescenti Phædro nititur suadere. Quæ cum ita sint, quis dubitet aduersarium, non ratione aliq, sed duntaxat malignitate animi motum in hæc aduersus Platonem iurgia prorupisse? cuius ui tam, si aliorum testimonia quærimus, omnes laudant, si ex ipsius sermone colligimus, non nisi piam, & honestam, & sanctam possumus iudicare. uerū id quidem uix tolerabile uidet', qđ ad uersarius ea, quæ grauissime, honestissime'q; a' Platone suo iudicio dicuntur, dedita opera præ terit, quæ uero in conuiuio, & a' persona qualibet referūtur, ut his propositis habeat Socrates quid possit reprobare, ea auide complectitur, & partim addit aliqd, partim adimit, partim per uertit, ac suo arbitratu cōmutat, & paginas male literatas sordibus complet, ac fœda uerborū suorum colluuione commaculat, hac una re fretus, ita fore, ut homines, qui Platonis libros nō legerunt, uaniloquentia sua decipi facile possint, sed, ut magis hominis peruersitas pateat, et quo modo Platoni tribuat, quæ ab eo dicta non sunt, uideatur, proferenda sunt loca ipsa Platonis, & an tale aliquid in his sit, quale aduersarius simulat, attendēdum. neq; enim, pro' nefas, a' no bis exclamandum est, nec, ut Phædrum, aut conuiuium homines legant suadendū, quod ideo aduersarius facit, quia nihil, quo sustentare possit calumnias suas inueniens, & omni rationis præsidio destitutus, quo' se uertat, non habet, incerta'q; incertis probans, pro cōclusione iurgio rum congeriē affert. Sed quæ aliter a' Platone dicta sunt, q̄ ipse recitet, explicabo, nihil addens, aut cōminuens, aut mutans, aut instar aduersarii deprauans, atq; corrumpens, qn authoris sen tentiam syncere, & de uerbo, ut aiunt, ad uerbum, interpretabor. Cū itaq; Plato in Phædro Ly siæ orationem, quæ fœdum, ac detestādum amorem suadebat, reprehēdisset, & libidinis uitiū, ortum'q;, & incrementū eius ita docuisset, ut non modo authoritate, institutis'q; maiorū suoꝝ, sed etiam ratione credere quisq; cogeretur, rem turpem, ac noxiam esse luxuriā, tum quot mo dis amoris nomen de quo agitur accipi possit, ostendit. Itaq; duplicem esse amorē dicit, alterū terrestrem, atq; uulgarem, alterum cœlestem singularem, & plane' diuinum. Hunc quidem lau dabilē esse, & omni studio, opera, ac diligentia expetendū, illum uero reprehēdēdū, uitandū'q; tanq̄ humano generi pniciosum, & hunc quidē cœlestem, ac diuinū amorē, furorē etiā uocat, sed sanctum furorem, & diuino quodam instinctu prouenientem, ac ueluti raptu mentis cuius dam numinis complexum, & formæ cōtemplationem, quā Aurelius Augustinus incōmutabi bilem, & eodem modo semper se habentem, atq; undiq; sui similem pulchritudinem interpre tatur. Furorem enim haud simplicem esse, Plato existimat, sed primo bifariam diuidit, ut unus ab humanis morbis fiat, alter diuina quadam mentis alienatione. Mox partem hanc laudabi lem quadripartito distribuit. Vnum diuinatione contineri statuit, alterum initiationibus, ter tium poesi, postremum sancto, felici'q; amore, tum bona, & utilitatem, & commoda singuloꝝ furoꝝ, quæ modo enumeraui, commemorat, & nequis amoris nomen uelut anceps repudiet, Ne id, inquit, uereamur, nec ratio nos ulla deterreat, quasi homo mente cōstans potius, quàm alienatus in amicum deligendus sit, sed illud si demonstret, uincat, genus hoc amoris, qđ ego probo, non utile a' diis immortalibus datū amanti, atq; amato. Quo in loco animaduertēdum est, quomodo Dionysius in iis, quæ superius retuli, non modo sensu, sed uerbis ipsis Platonis usus sit, cū de amore loqueretur. Ergo hoc nomē amoris, inquit, minime formidare debem⁹. nihil est enim, quod nos hac de causa turbare possit, aut deterrere. Plato igitur, nec uerer', nec in deligendo amico prohibendum existimat, quo minus furentis hominis familiaritas constan tis hominis amicitiæ preferatur. Sed si illud demōstret, inquit, uincat genus hoc amoris, quod ego probo non utile datum a' diis immortalibus amanti, atq; amato. Nobis autem contra de monstrandum est pro summa felicitate datū esse id genus furoris, quod cū demonstrare aper tius uellet, repetit de immortalitate animorum, rationem, animos'q; immortales esse declarat, atq; æternos, tum ad ipsius animi formam uenit, ac occultis quibusdam, profundis'q; sentētiis eam indicat, ut mos eius est, dum de rebus diuinis, & intelligibilibus loquitur, quippe bigarū alatarum, aurigæ'q; specie animum repræsentat uidelicet rationē eius aurigæ, irā, & cupiditatē

equis comparans, sed iram equo probo, & pulchro, cupiditatem cõtra. Itaq; aurigam nõ sine
difficultate posse bigam regere ostendit, cum par illud equorum ex contrariis naturis constet,
animum igitur, quãdiu integer, & alatus sit, sublimẽ ferri, inquit, & diuino frui aspectu, ubi ue
ro alas amiserit, deferri, quoad solidum aliquid nactus fuerit, tum terrenum corpus subeuntem
constituere animal mortale, atque ĩmortale, ali itaque, augueri'q; animi alas, dum pondus sibi
coniunctum sublime tollunt, quo genus deorũ incolit, bonitate'q;, & sapientia, & pulchritudĩe
animus præstat. minui uero, & perire, dum uitiis animus deprauatur, atq; degenerat. neq; per
ardua usq; ad cœli conuexum sectari numina potest, bigarum prauitate auersus, quæ nõ æque
iugi equorum concordia pergunt, alterum enim equorum sua improbitate deorsum labi, &
pondere suo deferri in terram, quando ab auriga non recte institutus fuerit. Animum igitur q
deum ducem optime sequitur, q̃q̃ non sine molestia equi uitiosi, nec sine labore, tamẽ ad super
cœlestem illam regionem tandem euehi, ubi res uere substantes contempletur, & scientia, iusti
tia, modestia, temperantia uera pefruatur. sciẽtiam dicit, non qualis rebus generabilibus tribui
tur, & diuerse in diuersis comprehenditur, sed quæ in uere entis ratione contemplanda semp
uera, eadẽ'q; habetur. Sic de iustitia temperantia, reliquis'q; uirtutibus par ratio est, & hunc esse
aĩum felicem, beatum'q; ostendit. Qui aũt nõ satis securus est, sed modo superarit optatũ illud
ꝯuexũ, modo defecerit, & equoꝝ discordi itinere, partim aspexerit, partim nõ, hunc, & si non
miserũ, non tñ felicem appellat. Reliquos sequi quidem desyderio regionis superioris, sed sua
imbecillitate collapsos in imum deferri, & interim uitio aurigarum plures collidi, læsis'q; cruri
bus fieri claudos, plures confractis alis effici tardiores, omnes longo labore frustra consumpto
exortes uisionis summi entis abire. Tum defatigatus cibo opinabili recreari, & lapsos ĩ terram
subire corpora, quibus egressos ꝓ sua quosq; anteacta uita citius, tardius'ue redire, unde descen
derint. Postquam purificati grauiori, leuiori'ue pœna fuerunt, hæc omnia quis non uideat ho-
» nestissime dici? Quid uero deinceps, quasi fœde, ac turpiter dictum aduersarius inuadit. Nul-
» lum aĩum Plato ait, nisi post decẽ millia annorum instaurato alarum remigio eodem, unde ue-
» nerit, redire, præter eius animum, qui digne philosophatus sit, aut amori pulchritudinis, ut phi
» losophũ decet, ita ĩdulserit. hos enim tribus annorum millibus recuperatis alis euolare eo' pos-
» se, unde descenderint, hoc est summum illud iudicio aduersarii crimen, qđ Plato indulgendũ
amori censuit, hoc scelus uocat, hoc uituperat, hoc detestatur, ita clamitans, quasi Platonem in
furto deprehendisset. At si Plato amorem in officio synceræ philosophiæ cõstituit, profecto' is
sceleratus est, qui sceleris Platonem accusat, non ille, qui honestissime, castissime'q; amare præ
cepit, siue puellæ, siue pueri nomine placeat aduersario amoris obiectum statuere, puer, inquit,
aduersarius a' Platone nominatur. Ita est, sed cur non sine iusta causa, satis ex iis, quæ de Lysiæ
oratione dicta sunt, intelligi potest, & tamen si rursus etiã breuiter dicemus, nõ erit absurdum.
Lysias, cuius sceleratissimam orationẽ aduersarius ꝓbat, ita Phædro suadere uidebatur, ut pue-
ri quinam eorum amore caperentur, minime aduerterẽt, sed quoties cum cõmodo eorum fie-
ret, libidini obsequerentur, etiã eoꝝ, qui non amore capti eos adirent. Quod Lysiæ scelus Pla
to in eodem puero, quem ille nominauerat, reprehẽdit, ac detestatur, & primo quidẽ turpem,
nefandum'q; amorem execratur, mox uero quo pacto quis honeste amare possit, puerum, quẽ
turpiter Lysias amabat, ostendit, ita Plato pueri non puellæ nomẽ iusta causa motus usurpauit,
amori'q; pueri honeste, & ut philosophi officium est, indulgendum dixit, q̃q̃ sub hoc nomine
omnem hominum honestã, ac probam conditionem, cui amore possumus, beneuolentia'q; cõ
iungi, intelligit, & pulchritudinem, uenustatem, cõuenieẽtiam diuinam, ad cuius exemplar ho-
mo formatus est, sui animi oculis cernit, ac ex creaturis, ut Paulus apostolus ait, ad rem inuisibi
lem dei intelligendam, contemplandam'q; reducitur, oculorum, inquit, in nobis est sensus acer
rimus, quibus sapientiam non cernimus. Quàm illa ardẽtes amores excitaret sui, si uideretur?
Hanc igitur pulcherrimam sapientiæ formã, quæ oculis percipi nequit, mentis acie, & philoso
phię studio, solertia'q; indagandam hortatur, hunc amorem probat, & laudat, qui nõ sordibus
naturæ inuolutus est, sed ad excellentem, iucundissimum'q; Dei aspectum aspirat, & tendit, hoc
captum amore non dubitat repetere cœlum facilius posse, ita adolescentulum constituit in de-
» litiis, ut id seruetur, quod diuus Apostolus ait, omnia diligentibus Deũ cooperant' in bonum,
» & quanq̃, ut alter ille uir sanctissimus dixit, incidisse te fatearis in amorem dei, quasi in delitias
» puellarum, nihil tamẽ sit, quod te amasse pœnitear. Quod si aduersarius præter turpem amorẽ,
diuinum quoq; illum oculis interioribus, & mentis lumine cernere noluisset, non statim amo-
ris nomine audito, tam fœdã, nefandam'q; libidinem animo concepisset, & Platonem censuis-

set tantopere

set tantopere reprehendendum, agit sane hirudinum more, quæ feces semper, partẽq; sanguinis uitiosam sugere, salubrem uero, integram'q; relinquere solent, quæ rit duntaxat circũquaq; quibus calumniari innocentem possit, & cum nihil afferat ex Platonis sermone documenti, nihil iterpretet, quod turpitudinẽ amoris redarguat, sæuit, & huc, atq; illuc lingua fœdissima debacchatur. Nos uero, quã ueritatis uiribus freti Platonis causam agamus, attendite. Hierotheũ uirum nostræ religionis sanctissimum, idem, quod Platonem dixisse ostendimus. Cũ enim hic amorem distingueret, præter cætera eius genera, animale genus constituit, quod uim uniendi, continendi, seruandi'q; haberet, & ab uno primo, uniuerso'q; amore, qui deus est, proficisceret, eodẽ'q; rediret, atq; ex hac siue animi, siue corporis uenustate, quæ participatione, ac delibatio ne quadã diuinæ pulchritudinis habetur, ad ipsam ueræ, diuinæ'q; uenustatis rationem ascenderet. Plato uero soli animo philosophi restituto alarum beneficio patere eodẽ, unde uenerit, aditum scribit, propterea q; philosophus, dum uitam sua pfessione dignam agit, repetit ea memoria, quæ olim in diuina sede conspexerat, & hæc est inquit, recordatio illorum, quæ noster animus a Deo comitatus aliquando uidit, cum despectis iis, quas nunc esse dicimus, rebus studio contẽplandi uerissimi entis ad suprema illa emersisset, unde fit, ut sola integri philosophi mens alas recuperet. Quippe ad ea semper, quantum fieri potest, memoria incũbit, ad quę deus semper intendens diuinus est. Huiusmodi igitur recordatiobus qui recte utitur, perfecta semper perfectione solus uere perfectus efficitur. Sed cũ a studio rerum humanarum se retrahit, & rebus diuinis hæret, reprehenditur a multitudine, tanquam mentecaptus, atq; insanus, cum tamen ipse deo plenus multitudinem lateat. huc ergo tota nostra oratio tendit, ut quartum furoris genus declaret, quando quis hic uisa pulchritudine aliqua ueræ illius uenustatis reminiscat, alas'q; recipiat, quibus euolare conetur, sed cum id facere nequeat, tanq̃ auis superna aspiciens, & inferiora contemnens, quasi furore correptus reus agitur. hæc igit omniũ alienationum optima, & ex optimis orta cõtingit, tam habenti, quàm participãti, & qui hoc furore concitatus est, amore uenustatis tenetur, & amator dicitur, nam, sicut dictum est, omnes hominum animi suapte natura diuinas res ĩspexere, alioquin nunq̃ in hæc animantia descendissent. Verum ex iis, quæ hic sunt, reminisci illorum non facile omnibus est, neq; iis, qui illa breui tempore aspexerunt, neque iis, qui huc delapsi infelices fuerunt, neq; iis, q cõsuetudine quadam deprauati, sacra, quæ aliquando uiderant, obliuioni tradiderunt, perpauci itaq; supsunt, quibus satis memoriæ sit, qui quoties similitudinem aliquam eorum, quæ illic inspexerant, uident, obstupescunt, & quasi mente alienantur, quæ tamẽ istæc affectio sit, quoniam non satis sentiunt, ignorant. Iustitiæ igitur, & temperantiæ, & reliquarum rerum, quæ præclare animis insunt, nullũ lumen clarum, nulla perfecta similitudo est, sed porobscura quædã instrumenta ad illam iustitiam, & alias ueras uirtutes reducimur. pulchritudinem uero tunc cernere apertissime fas erat, cum in cœtu illo felicissimo cõspectum, uultum'q; diuinum intuebamur, nos quidem comites Iouis, alii uero aliorum deorum, initiabamur'q; sacris, quæ licet beatissima dicere, eaq; integri celebrabamus, & malorum omium expertes, quæ nos in in posterum expectabãt, uisa etiam ĩtegra, syncera, stabilia, solida, beata, per cęrimonias sanctas, pura in luce aperiebantur, puris nobis, atq; hoc onere liberis, quod nunc circũferentes, corpus, uocamus, in modũ ostreæ illud induci, sed hæc memoriæ concedantur, per quam desyderio rerum illarum proliziorem sermonem habuimus, pulchritudo autẽ, quemadmodum diximus, inter illa elucebat, & nunc ex iis locis, in quos deuenimus, perspici a nobis potest per sensum, quem omnium efficacissimũ habemus. Visus enĩ in nobis sensuũ nostri corpis oĩum acerrimus est, quo sapientiã nõ cernimus. incredibiles enĩ sui excitaret amores, siquid eius simulachrum oculis nostris expressum haberemus, idem'q; cætera amabilia facerent. Nunc uero hoc uni pulchritudini datũ est, ut & illustrior sit, & amabilior. Qui igitur iamiam initiatus non est, aut qui est deprauatus, nõ subito hinc ad illam diuinæ pulchritudinis rationem reducitur, cum hic uestigium, & nomen illius sentit, itaq; non ueneratur, nec pie aspicit, sed per uoluptatem instar pecudis prosusus aggreditur, et nefandum maris concubitum appetit, contumeliose'q; agens, non metu, non pudore retrahitur, contra naturam uoluptatem secutus. Atqui initiatus iam est, & plura tũc diuina inspexit, quoties formam liberalem, & diuinitus delibatam uenustatem, quasi incorpoream quãdam speciẽ uidet, horret primum animo & formidine quadam sicut in diuinis ante conturbatur, mox uero intuens, quasi Deum ueneratur, & colit, ac nisi uehementioris furoris uulgarem opinionem timeret delitiis suis, quasi sacræ statuę, & immortali Deo sacrificaret. Quemadmodum igit locutus Plato fuerit, iam uidetis, quem aduersarius turpem amorem probasse, laudasse, consuluis

se affirmat. At ille amorem, & uenustatis humanæ consuetudinem castissime ad contemplandam diuinæ pulchritudinis rationem aspirare posse fatetur, sed solos eruditos, ac philosophiæ studiis incumbentes. hos enim excellenti uirtute, ac sapientia informatos moueri sanctissimo impulsu, feliciq; cursu eo efferri, unde descẽderunt. Nihil est igitur, ut Dionysius ait, quod nos turbet, aut deterreat nomine amantis, aut capti amore, aut amati. rudis enim inquit, ac temerarii hominis est, non uim rei attendere, sed uim facere uelle uocabulis. Solent certe de nominibus altercari, qui non diuinas res exquirunt, sed sonos uerborum sectantur, & aurium tenus ea recipiunt, quæ mente uolutare, recto, pioq; iudicio debuissent. Nolunt quippe inquirere, quid uerbum hoc significet, & quemadmodum idem aliis quoq; uerbis expressius eodẽ seruato sensu possit exponi, sed elementis, formulis, & nominibus friuolis, stolidisq; argutiolis inhærent, quæ minime ad numen animi penetrant, sed foris per labra, & aures obstrepunt, q̃si non liceat quaternarium numerũ, si bis duo potulerim significare, aut homines si mortales dixerim, aut patrem, si genitorem, aut aliud, quod perinde, ac plures aliæ partes oratiõis significet. Hoc modo nonnulli peruerse cõtẽdunt, cũ scire, probareq; debeant uerbis nos uti uel scriptis, uel nõ scriptis, ut sensum necessarium moueamus, non, ut mentem, aut intelligentiam ad uocabulorũ legem obligemus. Sic diuus Dionysius homines, qui uerba reprehendunt, quorum sensus integer est, ut rudes, & temerarios increpat, cõtemnit, ac pro nihilo habet. Plato uero post ea, quę modo protulimus, amoris tam honesti q̃ turpis occupationem sapientissime exponit, tum rationis cum libidine contentionem, & pugnam, iræ præterea, uel cum ratione societatem, uel tã cum ea ipsa ratione, q̃ cum libidine dissidium, atq; omnibus rationẽ disputandi eisdem de rebus amplissime, commodissimeq; ministrat. Capitur, inquit, qui amat hoc modo, quẽlibet animum ab initio huius nostræ fabulæ trifariã diuisimus, ut duo quædã genera essent, quæ equorum speciem gererent, tertium quod auriga. eodem modo nunc illa nobis seruentur. equorum itaq; illorum alterũ probum, alterum improbũ diximus, sed quæ nã uirtus probi, aut quod improbi uitium sit, non dum dictum est. Quamobrem dicendum iam censeo. Probus igitur ille corpore procero, compacto, robustoq; est, ardua ceruice, naribus leuiter aduncis, colore cãdido, nigris oculis, appetẽs honoris, sed modestæ, ac uerecũdæ, & bonæ, ueræq; existimatiõis studiosus, item agilis, promptus, iussu tantum, & uerbo regi idoneus. Alter uero corpore intorto, fuso, male composito, ceruice rigida, breui collo, naribus aduncis, surdus etiam, & uix flagello stimulisq; obtemperans contumeliosus, temerarius, insolẽs. Cum igitur auriga uenustatem, & elegantiam obiecti aspexerit, toto animo feruet, & desyderio rei amatæ allicitur. Tum equus, q aurigæ obtemperare cõsueuit, solito pudore, quin in amatum desiliat, se sustinet, alter uero nõ stimulis, non uerberibus, non habenis cohiberi potest, sed exultans ui fertur, & socium equum, aurigamq; perturbat, & rapit ad suas delitias, & uenereę gratiæ meminisse cogit, illi principio resistunt, & moleste ferunt, ut qui rem pati coguntur iniquam, & grauem. Demum, cum nullus exitus rei malæ in præsentia pateat, cedunt, & sequuntur, facturos se polliciti quodcũq; iussum fuerit. Cũq; ad ipsas delitias peruenerint, splendoreq; eaæ senserint, cõfestim auriga memoria repetit uẽustatis naturã, & rursus caste aspicit, fixaq; pudico solo obseruat. Timet etiã & reuocãs gradũ labit supinus, simulq; habenas retrorsũ trahit, usqueadeo uehemẽter, ut uterq; equus femoribus innixus resideat, sed un⁹ ultro, q nullo mõ aurigæ resisteret, alter uero, flagitiosũ dico, admodum inuitus. Cũq; longius aliquanto discesserint, alter pro uerecundia, atq; stupore summo sudore totum animum perfundit. Alter sedato iam dolore, quẽ a freno, lapsuq; acceperat, uix recreatus maledictis per iram socium, atq; arigam lacessit, quasi formidine, & pusillanimitate loco cesserint, deseruerint ordinem, & nequaq̃ promissa seruauerint, ac rursus ad idẽ repetendum inuitos hortatur, eoq; accedere impellit, recusant illi, & ut in aliud tẽpus differat, precantur, uix in pręsentia impetrant. Vbi uero iam tempus statutum aduenerit, cuius illi haud meminisse se simulant, hic rem ad illorum memoriam reducens, impellens, hinniens, trahens, tãdem denuo cogit delitias petere. Cumq; iam haud lõge absunt, procumbẽs caudã tẽdit, frenũ mordet, impudẽtissimeq; enixus, omni conatu trahit. Auriga item eodem, quo ante, modo enititur, & quasi de termino flectens, resupinus habenas longe uehementius trahit, dentes eq flagitiosi reprimit, linguam, & os cruore inficit, crura, & femora solatio addicta graui dolore perturbat. Cũq; hoc modo sæpius tractatus equus a contumelia, flagitioq; destiterit, obtemperat iam humilis, atq; aurigæ consilium sequitur, & ubi aliquam pueri liberalem formã aspexerit, memor cruciatus propemodum metu iterit. Sic Plato sustinet prauum appetitum, sic libidinẽ coercet, & eam, quam aduersarius concedi, probari, laudari, scribit, exterminat, potestne quicq̃

iniquius dici,

iniquius dici, aut à ueritate magis alienum, quàm quod homo iste cõtumeliæ plenus fingit, & uirum honestissimum, ac sapiētissimum criminatur? Videte uiri optimi, quanta hominis huius calumnia sit. Phædrum quidem legendū à nobis suadet, quasi in eo res fœda, ac turpis à Platone probet, & tamē quid in Phædro dicat, iam intellexistis, diuersum plane, quàm aduersarius asseueret. Quippe amor turpis eiicitur, uituperatur, exterminat, honestus uero, ac pius probat, laudatur, extollitur. Verum aduersarius Platonē uituperat, ab eius'q; disputatiōe ita abhorret, ac refugit, quasi in graueolentia, aut uenefica animalia incidisset, orationem uero Lysiæ prosequitur laudibus, & consilium eius probat, qui scelus, quod Plato detestatur, aperte, & suadet, et consulit. Ac nequis fortasse existimet nos odio aliquo ista fingere, ut aduersarius ea fingit, quæ nunq̃ Plato aut probauit, aut sensit, dicta illius proferam, & partem oratiōis Lysiæ interpretabor. Totam enim conuertere cum longum esset, tum minime necessarium, siquidem ex parua illius particula facile totius orationis sensus percipi potest, facit hic prosopopeiam quādam risu dignam, & Phædrum introducit laudantē orationem, de qua loquor, his uerbis. Ibi orationē Lysiæ perbreuem, quasi diuinam, mihiq; perutilem Socrati perlegi. Hæc aduersarius. quid uero oratio probet, quam ipse perutilem, & diuinam existimat, pudet certe dicere. Id enim suadet, ut Phędrus, & quicūq; adolescētulus, nō propterea à prętando alicui turpi, atq; nefando obsequio temperet, quod illū sui amore ardentem non uideat, à quo desyderatur, sed cuicūq; sine discrimine obsequatur, modo sibi commodum sit, potius'q; libidini illius obtēperet, à quo minime amatur, quàm eius desyderium expleat, quem sui amore flagrantem intelligit. Talis est uiri optimi oratio Lysiæ, quam aduersarius amat, laudat, in cœlum tollit, nec perutilem solū, sed etiam diuinam appellat. Lysias aūt ipse, & si minus se Phędri amore captum simulabat, non minus tamen, neq; honestius amabat, quàm cæteri scelerati amatores faciunt, quod à Platone in eodē sermone significatur. » Erat, inquit, puer quidam forma eleganti, ac liberali, cuius » amore capti pleriq;, ut sibi obsequeretur, orabāt. Sed inter eos unus aderat fallax, fraudulētus, » atq; occultus, qui cum nihilo minus, quàm cæteri, amore pueri captus esset, ita tamen adolescē» tulo suadebat, quasi ipse minime flagraret. Cūq; sibi obsequium aliquando ab eo peteret, ea ra» tione hortabatur, quod non amanti potius, quàm amanti obsequendum, ac gratificandum foret. Hic est Lysias ille, quē aduersarius Platonis sibi amicum facit, & diuinam, ac perutilem habuisse apud Phædrum adolescentulum orationem dicit, ac iureiurando affirmat. Sed quid oratio ipsa Lysiæ sibi uelit, illius etiam uerbis attendendum est, ut quemadmodum Platonem iam loquentem audistis, sic etiam ipsum Lysiam audiatis. Sed ignoscite mihi obsecro, facit enī peruicacia, atq; importunitas aduersarii, ut loqui de rebus cogar, quæ sine pudore dici ab hone» sto homine nequeant. Vnum igitur ex argumentis, quibus in ea oratione utitur, tale est. Sed » si forte morē publicum metuis, ne, cum id senserint homines, probro tibi dent obsequiū, quod » mihi præstiteris, uelim ita scias, eos, qui capti sunt amore, ut ipsi magnifacere res suas arrogan» tius solent, sic etiam cupere, ut ab aliis existimētur, itaq; uerbis se ambitiosius extollere, & iacta» re res suas cum omnibus, quod bene, feliciter'q; euenerint. At eos, qui capti amore nō sunt, quo» niam continere se possunt, caute agere, &, quod tutius est, id hominū existimationi anteponendum cēsere. Quid ergo suadeat Lysias, quid Phædrū postulet, iam uerbis ipsius omnes intelligunt, nihil certe hac suasione turpius, nihil flagitiosius, nihil detestabilius esse, aut dici potest, & tamen ab aduersario probatur, laudatur, extollitur. Quantum inter hanc sceleratam Lysiæ orationem, & sanctissimam illam Platonis intersit, iam uiri latini uidetis. Et tamē aduersarius Platonem uituperat, ac bonorum morum subuersorem uocat, Lysiam uero in cœlum tollit, & perutilem, ac diuinum uirum appellat. Sed de his satis. Quàm uere enim in Platonem uir iste inuehatur, quem etiam in rebus apertissimis, nouas machinari calumnias non pudet, uestrum sit iudicium. Venio ad alterū Platonis sermonem, quem de cupidine inscriptum aduersarius dicit, hoc est Symposium Platonis, quod latine conuiuium dicimus, in quo uarie de amore à compluribus agitur, ut in eiusmodi rebus fieri solet. Phædrus, Pausanias, Eryximachus, Aristophanes, Agathon, Socrates inter medias epulas loquuntur, & pro suo quisq; arbitrio amorē laudat, incipit Phædrus, sequitur Pausanias, mox Eryximachus. Tum Aristophanes, deinde Agathon, postremo Socrates. Cæteri igitur mistim de amore diuino, humano'q; agunt, & uel laudant utrunq;, uel alterum laudant, alterum reprehēdūt, pro suis quisq; moribus, siue studiis, & ingenio. Hinc nactus occasionem aduersarius, quę uel à poeta, uel ab oratore, uel ab aliquo adolescēte inter potum, uoluptatem'q; conuiuii dicuntur, transfert in Platonē. Aristophanes quippe poeta comicus fuit, & ridiculorum, ac turpium uerborum uel author, uel simulator offi

cio suo fungit, & quod sibi decens sit, seruat. Narrat fabulas, & partim obscœna, partim ridi- cula quædã admiscet, hic est, q cõflari, & coalescere simul duos ardore amoris exposuit, quos aduersarius cõtusos, & liquefactos in unũ interpretatur. Beatam etiam uitam iis, qui amore ita deuincti fuerint, idem Aristophanes futuram pollicetur. Atqui Phædrus admodũ adolescens amori uulgari, & publico fauens, honestũ Achillis, & Patrocli, atq; Alcestis, & Admeti amorẽ peruertit, & in peiorem accipit partem, atq; ita demum laudat, cum minime laudandus sit, nec ad Homerum quidem, aut aliquem nobilem authorẽ referri possit, nemo enim, cui fides adhibenda sit, amorẽ Achillis cũ Patroclo turpem fuisse ait, sed honestũ fuisse cũ cæteri, tũ maxime Homerus fatet, q primus Achillẽ, & Patroclũ, singulari, mutuaq; beneuolẽtia deuinctos fuisse cõmemorat. Hæc igit, quę ab Aristophane, & Phædro, seu quouis alio turpiter, quasi per iocũ dicta sunt, obiurgator noster Platoni ascribit, & quasi sñiam, ac decretũ eius reprehẽdit, pinde, ac si ignoraret, hanc esse dialogi formam, ut, quæ reprobare uult author, ea prius pbari ab aliquibus faciat, tales'q; adhibeat collocutores, qui qđ eos deceat seruent, & pro ratiõe suæ q̃sq; personæ, & loci, & temporis loquant. Quod Plato pro more suo diligẽtissime seruauit. Nam cum cæteri fœdum, atq; inhonestum amorem probassent, Socrates pluribus eũ uerbis insectatus est, honestum'q;, & sanctum amorem digne cõmẽdauit. Quod omnibus fere dialogis suis facere Plato cõsueuit. Aut enim Socratem introducit, qui ex opinione sua loquatur, aut aliquẽ aliũ doctrina, & authoritate præstantẽ. Quinq; autem sunt personæ illæ, quibus tribuere Plato suã sententiã solet, Socrates, Timæus, Parmenides, hospes Atheniẽsis, & hospes Velinus. Cæteri omnes, qui apud eum disputant, suis opinionibus agunt, & ab aliquo eorũ, quos supra me moraui, uel probantur, uel arguuntur. Quæ cum ita sint, quid ad tantam iudicii iniqtatem possit accedere? quando ea, quæ Plato reprehẽdit, dãnat, refellit, aduersarius Platoni, quasi ab eo dicta sint, obiicit, & fœdissime calumniatur philosophum, qui uirtutis cultũ, ornatum'q; & seruauit ipse semper, & cæteris, ut seruarent, consuluit, ac cum summa cõmendatione prædicauit. Iam Aristoteli quoq; obiicere idem aduersarius posset, cum & ipse aliorum opiniones sibi proponat, quas arguat, atq; confutet. Cur enim magis Platoni hæc obiici debeant, quàm Aristoteli? cum non minus ab Aristotele, quàm à Platone scribantur, quę corrigi, reprehẽdi'q; possint? Sed, ut insanus esset, qui propterea detraheret Aristoteli, Sic amens, planeq; ratiõis expers iudicandus est, qui ista iudicet obiicienda esse Platoni. Ergo ubi cæteri conuiuæ, quemadmodum diximus orationem de laudibus amoris habuerunt, ad extremum Socrates, ut qui grauissimã, honestissimam, sanctissimam'q; Platonis sententiam declaraturus erat, ac cæteros correcturus, & quem nam amorem, colere, laudare'q; deberent, eos docturus, quo pacto de amore, quasi numine quodam diuino afflatus loquatur, animaduertite. Spernit hic quidem, omnem humanum amorem, & labem naturæ, contagionem'q; omnem mortalis generis exterminat, cœlestẽ duntaxat, ac diuinam petit rationem amoris, illum probat, illum laudat, illum omnibus hominibus amorem commendat. Ab eo autẽ orditur, ut quid sit ipse amor ostendat, quod in omni-

» bus rebus principium esse aptissimum dixit, tum in hoc libro, tũ in Phædro. Omnibus, inquit,
» in rebus adolescentule, unum illud initium seruãdum est iis, qui recte consilium capiunt, ut in-
» telligatur, quid sit, de quo consultetur, alioquin aberrent prorsus necesse est. Primum igitur, quis, aut qualis amor sit, exposuit, quem cum cæteri egregia quadam statura, forma, & sapiẽtia esse dicerent, deumq; laudando demonstrare conarentur, ipse interrogando, ut mos disputantium est, eo deducit, ut desyderio earum rerum, quas expetit amorem teneri, ob id'q; inopem, atq; egentẽ earundem rerum esse declaret. Neminem enim, quæ possidet, sed ea, quibus caret, desyderare. Quod si amor, inquit, uirium, pulchritudinis, prudentiæ, sapientiæ, rerum prorsus bonarum, honestarum'q; desyderio tenetur, constat eum idcirco desyderare, q̃a caret, & subinde non ualidum, non pulchrum, non sapientem, non aliquid ex iis, quæ desyderat, esse, quanq̃ ne contrarium quidem, sed medium inter hæc esse ait, solitũ ad res bonas, ac laude dignas obrepere, solicitum etiã, uigilantem, audacem, uersutum, callidum, foro uti, ad colendum, obseruãdum'q; idoneum, machinantem aliquid semper, solertem, ingeniosum, prudentiæ cupidum, omni uita philosophandi studio incumbentem, Sapiẽtem quidem non esse, sed sapientiæ studiosum, ideoq; non deũ, nullum enim deum philosophari, aut effici cupere sapiẽtem. Etenim cum dii omnes sapientissimi sint, & sapiẽtia uniuersas res forma, pulchritudine'q; excedat, cuius incredibili cupiditate amor ipse semper incensus est, profecto expeti ab amore pulchritudinem, desyderari'q; oportere, Quæ cũ ita sint, effici, ut amor plurimum hominibus ad beatitudinem cõferat, Bonis enim, quæ expetit, ac sibi magnope studet acquirere, felicitatem hominis

comparari, Audiendos item non esse illos, qui amantem sui dimidium dicunt quærere, quod Aristophanes fabulose iocabatur, & cōflari quodammodo in unum, coalescere'q; dicebat, quę aduersarius Platoni tribuere non ueretur. Cum tamen Socrates, qui Platonis opinionē exprimit, ita dicat. Mea quidem sententia neq; dimidii amor est, neq; totius, nisi bonum sit, qd' ametur. Nam & pedes, & manus abscindi sibi homines patiuntur, si forte ea membra uitiū contrahere cœperint. Etenim ne sua quidē amare quenquā intelligo, nisi rem bonam suā putet, malā alienam, cū nihil aliud hoīes ament, quām bonum. Cupiūt enim, & amāt, ut bonum sibi & adsit, & semp adsit, ita, ut in summa, amor sit rei bonæ habēdæ, semper'q; habendæ appetit⁹. Partum quoq; amoris quēdā fieri dicit, tū corpore, tū etiā animo. hominū enī naturā, uterū partim corpore, partim animo gerere, cum'q; iusta ætatis ratio uenerit, parturire, nec deforme, sed formosum id in quo pariat, petere. Maris itaq;, & fœminæ coitum partū corporis esse, & hoc præclarum qddā esse, ac plane diuinum, quod mortalē humani generis ꝯditionem faciat immortalem, id'q; ipsum ab amore expeti, ut immortalis seruetur, & quod bonum est, fiat quantū natura patitur, hac rōne perpetuum. Hinc etiam labores suscipi ad res præclaras obeundas, quo immortalis memoria seruetur, hinc pericula, mortē'q; ipsam homines libenter subire, ut nomē, immortalis memoria seruetur, hinc pericula, mortem'q; ipsam homines libenter subire, ut nomē, gloriam'q; apud posteros relinquant. An tu, inquit, censes Alcestē pro Admeto mortē oppetere uoluisse, aut Achillē pro Patroclo, aut Codrum maiorem nostrum, pro imperio filiorū suorum, nisi uirtutis immortalem quādam memoriam se relicturos existimassent? Omnes profecto pro fama, pro gloria, pro nominis immortalitate, omne suum studium, operam'q; consumunt, & quo uirtute præstantiores sunt, eo magis rebus agendis incumbūt. Sic igitur Socrates differit, quo in loco animaduertendū est, quam longe aliter Alcestis, aut Achillis amorem Socrates, quām Phædrus accipiat. Phædrus enim mortē illorum nō satis honestam, Socrates honestissimam ponit, siquidem eos pro gloria, & immortalitate nominis mortē oppetiisse fatet, etenim Alcestem, tametsi propter immoderatum mariti amorem, tamen nō sine laudis cupiditate, mortem uitæ anteponendam duxisse, Achillem uero pariter, & honestissimo amori, & immortalitati nominis ꝯsuluisse. At Codrum, partim boni, & gratissimi ciuis officium in patriam præstitisse, partim filiis imperium suo interitu quæsiuisse, quæ certe aduersarii calumnias ostendunt uanas esse, ac plane pueriles. Sed amoris partum illum corporeum, mulieris inquit, gremium requirere, & ita per liberorum procreatiōem immortalitatem generis, felicitatem'q; acqri. At partu altero, qui utero animi in lucem ꝑditur, sapientiam, iustitiā, tēperantiā, & reliq uirtutis genera procreari. hæc enim fas esse aīum & utero ferre, & parere. Quæ siquis ab ineūte ætate ingenue educatus, eruditus'q; conceperit, hūc postquā per ætatem licuerit, parere, fœtum'q; producere in lucem uehementer cupere. Itaq; formam petere liberalem, in qua partum emittat. Turpem enim ad hunc partum suscipiendum, ineptam arbitrari. Quod si ingenium liberale, ut natura fert, iunctum cum forma corporis liberali forte compererit, duci indicio corporis ad uirtutē animi interiorem, quā sancto, immaculato'q; amore complexum, ea uirtutis decora parere, quibus immortale nomē, & felicitas longe perfectior comparetur. Itaq; pręceptis instituere optimis, rationes rerum docere, & omnino, quæ ante utero gerebat, edere in lucem, summa cum utilitate illius, in quo parere statuit, alere etiam partum una cum eo, & ambos longe cōiunctiores uiuere, quā patres cū suis liberis, cōstantiores etiam in amando esse, cū procreatione contineantur liberorum multo honestiorum, ac diuturniorum, talium etiam facile dixerim, quales sibi quisq; potius optaret, quām quos Homerus, Hesiodus, cæteri'q; poetæ relique runt, aut quales Lycurgus, & Solon leges tutrices Reip. Lacedæmonioꝝ, & Atheniensiū, atq; uniuersæ Gręcię cōdiderunt. Hanc esse animi rationem amatoriam, cœlestis'q; operā amoris, parere'q; eam cuiq; Socrates ait. Quanq; aliam quoq; amoris rationem statuit, in cōtemplanda idea longe perfectiorem, ad quam tandem hanc ipsam refert, & ad summam felicitatem ascribit, illam adipisci, ac possidere. Eundum enim ad ipsam rei rationem cēset, & a pulchritudine corporis, ad ideæ, hoc est exemplaris pulcherrimi rationem, qua pulchra omnia uniūtur, docet esse transeundū. Animi etiam pulchritudinem, nobiliorem, quām corporis statui oportere existimat, & legum, officiorum'q; formam elegantiorem censeri, hinc scientiarum decorē petere, & in pelagus tandē pulchritudinis dirigendo magnifice parere. Hic receptis auctis'q; uirib⁹ reduci ad ipsam sciendi ideā, & pulchritudinis ratiōem, ac speciem, uere'q; pulchrū, & nihil aliud nisi pulchrum ipsum agitare. Qui enim, inquit, hucusq; amatoria facultate erudietur contemplando per ordinem pulchrarum rerum genera, hic ad extremum uidebit mirum quoddam pulchritudinis genus, uidelicet idipsum, cuius causa labor omnis susceptus est, hoc primū qui

dem semper est, nec oritur, aut interit, neq; augetur, aut minuitur, præterea nõ partim pulchrũ, partim turpe est, aut interdum pulchrum, interdũ turpe, aut in alia re pulchrũ, in alia re turpe, aut aliis pulchrum, aliis turpe. Nec uero uidebitur ipsum pulchrum uelut facies quædã, aut pectus, aut manus, aut quoduis corporis particeps, nec sicut ratio, aut scientia quædam, nec in aliqua re positum, uerbi gratia, in animali, aut terra, aut cœlo, aut aliqua alia re huiusmodi, sed ipsum per se secum, uniforme, sempiternum. Cætera uero pulchra ita illo participant, ut dum ipsa oriunť, atq; intereunt, nec augeatur illud, nec minuatur, nec pati aliquid possit. Cũ itaq; ex his q̃spiã per amorẽ honestũ, & probũ repetens, pulchrũ illud supernũ intueri cœperit, iã penè finẽ attigisse iudicandus est. Hæc est eni ratio illa recte in amore pficiscẽdi, siue suo q̃s, siue alterius ingenio utať, ut hinc ex pulchris, quæ apud nos sunt, initiũ capiať, supni illi⁹ pulchri gratia, q̃si per gradus ab uno ad duos, a' duobus ad omnia corpora, mox a' corporibus ad pulchra officia, tum ab officiis ad pulchras disciplinas, post a' disciplinis ad illam disciplinam, quę nõ nisi pulchri ipsius disciplina sit, & postremo pulchrum ipsum per se cognoscatur. Hac uitę ratione magis, q̃ alia uidendum in pulchro ipso per se cõtemplando. Quod si uidere poteris, profecto' non tale tibi uidebitur, quale aurum, aut uestis, aut adolescentulus, quẽ quando aspicis, admiraris uehementer, & tam tu, q̃ alii plures amantes, ita aio ardetis, ut his delitiis incũbere semp uelitis, nec cibus, aut potus uobis curæ sit, modo illis frui possitis. Quod si hęc ita hoiem rapiũt, qd fore putandũ est, siquis pulchrum ipsum summũ, syncerum, purũ, immistũ, nõ humana carne, non colore, non multis aliis mortalibus nugis implicitum, si ipsam inquã diuinam pulchritudinem uniformem ualeat intueri. Nũ praui hois uitam existimas illuc posse aspirare, & qď uidendum pcipue est, uidere, eidem'q; adesse? an tantũmodo homini uirtute prædito facultatẽ dari pariendi non uirtutis simulachra, sed uerã uirtutem, quæ ab hoie uirtutem adepto contingi possit? hanc aũt ueram uirtutem q peperit, educauit'q;, carissimus Deo est, & sicui imortalitatis munus debeť, ei ipsi deberi par ẽ. Hi sunt uiri optimi amores illi Socratis, atq; Platonis, hunc amorẽ, hanc uenerẽ, has delitias probarũt illi, & coluerunt. Sic amare, amari'q; hortatur, ita patere in cœlum aditum amanti, amato'q; fatentur, hoc modo felices futuros affirmant, si in contemplanda uera, diuina'q; pulchritudine uersentur, nõ si, queadmodum aduersarius scribit, in unum confusi, eisdẽ semper amoribus, uoluptate, libidine'q; perfruanť, ita cũ cæteri oẽs, tum in primis diuus Dionysius discipulus diui Hierothei, diui'q; Pauli apostoli, doctor nostræ religionis, primus accipiunt Platonis amorẽ. Et ueri, inquit, Dionysius amoris, qui nõ solum a' nobis, sed etiam a' sacris literis laudatur uniformẽ rationem multitudo capere, sibiq; accõmodare non potuit. Sed ad diuiduum corporeũ multiplicẽ, & dispartitũ amorem dilapsa est, qui nõ uerus est amor, sed simulachrũ, uel potius lapsus ueri amoris. Iisdẽ etiã uerbis sanctissimus uir, quibus Plato usus est, cũ de amore, quarto de diuinis nominibus libro loqueretur, ut dictũ iam, atq; ostensum est. Totũ illud de amore caput, laus, & cõmendatio amoris est ex Platonis sermone deducta, nõ modo sensu, sed etiam uocabulis eisdẽ. quod si obiurgator iste sententiã Platonis uituperat, quid de sanctissimis nostræ religionis doctoribus dicet, qui eadẽ cum Platone & sentiunt, & loquuntur? Quid dicam, aduersarius inquit? quos appellabo? qui mihi iudices erunt? hominũ, aut dei fidem exclamabo? Sed cur tam uehemẽter indignetur, moleste'q; ferat homo, qui male, quę bene dicunť, accipere solet, nõ uideo. iudices tñ uidetur petere, & iam iudices adsunt, Augustinus, Hieronymus, Dorotheus, Ignatius, Dionysius, & pmulti alii sanctissimi, ac sapientissimi uiri, qui Platonis dicta, atq; sententias probant, accusatorẽ ipsum calumniatorẽ esse iudicãt, fidem requirit hominum. Dei etiam fidem exclamat, quã penitus tollit, dum amorem diuinum, quem Plato cõmendat, improbat, atq; uituperat. Sed, ut tam grauem aduersarii indignationem propterea fuisse intelligatis, quia Plato scelera improbarit potius, q̃ probarit, audite quid Plato ipse octauo libro de legib⁹ dicat. Hoc est, inquit, quod a' me dictũ est, ingenium scilicet, atq; solertiam adhibere me posse ad hanc legem, quo usus procreandorũ liberorum, ut natura requirit, seruetur, Si abstinent amare, ne genus humanum consulto ita interimant, si cauent, ne in terram, & lapides semen iaciant, ubi nunq̃ actis radicibus, uim suã genitalem, atq; naturam capere possit, si abstinent ab omni fœmineo solo, in quo id, quod satum sit, nequeat enasci. Quinetiam si nobilem, innuptam'q; mulierẽ nemo tangere audeat, sed sua quisq; contentus uxore uiuat, nec femina irreligiosa, & spuria pellicibus mãdet, aut in marem præter naturam iaciat, inane semen, ac sterile. An maris quidem hũc usum prohibere omnino debemus. Mulierum aũt ita describere, ut siquis cũ aliqua congressus fuerit, præter eas, quas cũ diis, & sacris nuptiis domum duxerit, uel emptas, alio'ue modo acquisitas habuerit, nec lateat

omnes sic

» omnes sic egisse, hũc si honore, ac laude Rep. priuari lege statuerimus, recte sancitum sit. nono
» etiam libro huiusmodi delictis supplicia statuens, si quis, inquit, mulieri, aut puero, uim per libi
» dinem affert, impune ab eo occidi possit, cui allata uis est, aut a' patre, uel fratre, uel filio. Et si ma
» ritus uxorem uiolari repererit, interficere impune possit eum, qui uiolat. Sic Plato lege consti
tuit, ne cui liceat marem ad libidinem prouocare, quem aduersarius bonorum morum subuer
sorem, & in clunibus puerorum uersari solitum dicit. Sic cum nostris euangelicis legibus con-
uenit, quando ne mulieris quidem sterilis, aut infœcundæ concubitum permittit. Quid de ea
re loquar, quam significare uidetur, cum dicit, Si caueant ne semen in terram, & lapides iaciant?
His enim uerbis id uitii uetat, quod religionis nostræ professores molliciei nomine reprehen-
dunt, & dãnant. Vsqueadeo rem omnem ueneream Plato semper detestatus est, ea dũtaxat ex
cepta, quæ procreãdorũ liberorũ gratia pmittitur, nec tã in alios, q̃ in se ipsũ iudex fuit acer, atq;
seuerus. Quippe ne legitimis qdem nuptiis ĩmiscere se uoluit, sed ĩtegerrime semp et castissime
uixit, qđ etiã ex dictis sanctissimi, atq; sapiẽtissimi uiri Thomæ Aquatis, ubi ĩ secũda secũdæ de
» uirginitate loquitur, colligi potest. Legimus, inquit, Platonẽ unum apud ueteres abstinuisse
» ab omni uenerea uoluptate, studio cõtemplandæ ueritatis, & optimarũ artiũ cupiditate. Quod
si Diogenes Laertius Platonem in eo libro, quem de eius uita, & moribus scribit, adolescentu-
los quosdam dicit in delitiis habuisse, & epigrammata quædam lasciuiora adiungit, facile in-
telligi potest, minime eum ex sua sententia ista scripsisse, sed ad comicos quosdã, & Aristippũ
referri. Nã, quod ad ipsius Diogenis opinionẽ ptinet, nõ modo hoc uitiũ alienum a' Platonis
moribus arbitratur, uerũ etiam moleste admodũ fert, calumniã hanc in tantum uirũ, & plane'
quid ipse sentiat, exprimit. Quippe postq̃ de ortu, educatione, eruditione, uirtute, opinionibus
Platonis honeste, honorifice'q; locutus est, & quæ nã de eo uiro apud oẽs opinio fuerit, declara
uit, ut'q; ingredientem olympia græci oẽs spectare consueuerint, & Mithridates Persa statuam
» eius in academia collocarit, hæc affert. Sed quanq̃ ita uirtute Plato claruerit, tamẽ ne is quidẽ
» carere maledictis improborũ hoĩum potuit, sed ipse quoq; a' comicis conuitio affectus est. Quo
in loco comicorum in eum cõuitia exponit, & Aristippi Cyrenẽsis, quem modo nominaui, ca-
lumniam ex adolescentulorũ familiaritate conceptam. Verum, an iuste Aristippus hæc de Pla-
tone scripserit, & quanti uerba eius facienda sint, argumentũ ex uita eius, & moribus accipi põt,
» de quibus idẽ Diogenes scribit. Licet.n. ut breuiter oĩa cõplectar, percipere eum hoĩem, facile
» semp quæstui seruiuisse, & uentri uoluptatibus oĩbus obscœnis tyrannorũ assentationi deditũ
» fuisse, in primis'q; Dionysii Syracusani mancipiũ extitisse turpissimum. Ad hæc inimicũ Plato
» nis, Xenophontis, oĩum doctissimorũ, modestissimorũ'q; uirorũ uituperatorẽ de gurgite suorũ
» uitiorũ emersisse. fit.n. ut q pessimis moribus sunt, facile linguã suam maledicã in uiros probos
» exerceant, ne cũ reprehendunt' a' probis, ꝑptera rephendi uideant', q; sua culpa rephensione di
» gni fuerint. Quis igit' mẽte sanus homini tam improbo, scelerato, & inimico fidẽ adhibeat?
quis eũ non detestetur? & scelus, qđ ab eo commissum est, fingi in Platonẽ arbitret'? Diogenes
uero ipse, qd nã de Platone senserit, q̃q̃ de eo honeste loquatur libro toto, quẽ de eius moribus,
& disciplina edidit, dilucide ostendit. pulcherrimo etiam disticho uirtutem eius commẽdat.
» Sol genuit terris Asclepion, atq; Platona,
» Scilicet hic animam, corpus ut ille regat.
» Quinetiam de uita, & moribus Speusippi, qui nepos Platonis fuerat, scribẽs, Seruauit, inquit,
» Speusippus easdem Platonis opiniones, sed mores nõ eosdem seruauit, quippe irę, & uolupta
» ti indulsit. Quod si hic longe aliter, q̃ Plato fecerat, uoluptati deditus fuit, quis non uidet iudi-
cio Diogenis Platonem spreta uoluptate, castissime uixisse? quod latissime cęteri quoq; nobiles
scriptores testantur. Sed hæc longius sane', q̃ Platonis optima apud omnes existimatio require
ret, scripsimus furore aduersarii tracti, qui Platonis libros scelera probasse gloriabatur. Sic enĩ
necesse fuit, quædam huius philosophi loca interpretari, ut ab his legi possent, qui græce Plato
nem legere nescirent.

De communi usu mulierum.

Vsum communem mulierum perdifficilem esse, non ignorasse Platonem.
Quid optimum in republica, quid pessimum.
Quomodo conducat Reip. communicatio uxorum.
Aristotelis argumenta contra hanc Platonis opinionem.
Responsio ad argumenta Aristotelis.

Vnde labefactetur sæpenumero respub.
Platonem non multum in hac parte dissentire ab Aristotele.
Aristotelem magis sequi, quæ sensibus exposita sunt, Platonem, quæ intellectui,
Quomodo res, quæ aliena est, propria fiat.
Ciuitates non posse felices esse, nisi philosophi dominentur.
Quo meliori natura sit, eo peiorem fieri hominem, nisi recte instituatur.
Cur magnæ labes accidere soleant ciuitatibus.
Platonem non in omnibus libris communem mulierum usum probare.
Eundem non qualitatis, sed quantitatis ratione, unum accipere.
Quæ animalia unum habeant commune negotium,
Apud multas nationes, rem uxoriam communem fuisse.
Massagetas communibus usos fuisse uxoribus.
Nasamones usos communiter matrimoniis.
Thracum uirgines fuisse communes.
Brachmanes Persarum sapientes, uxores communes habuisse.
Aethiopes non ducere uxores, sed mulieres habere communes.
Troglodytarum & mulieres, & liberos communes esse.
Apud Romanos, & græcos usum mulierum aliquando communem fuisse.
De uaria hominum consuetudine.
Massagetas, & Indos patres occidere, & esse.
Nouercas apud Persas priuignis nubere.
Apud Æthiopes infamem esse, siquis capitis reus e patria fugiat.
Quale præceptum dabant Lacænæ matres filiis in aciem proficiscentibus.
Nonnullas gentes propalàm coire.
Apud græcos turpe, & irreligiosum haberi, siquis matrem & filiam, patri & filio, uel duas sorores, duobus fratribus matrimonio iuuxerit.

Caput. III.

Hvnc, quoniã quæ de libidine Platonis obiiciebãtur, multis, optimis'q; rationibus, ac doctissimorum, & sanctissimorum uirorum testimonio, refutaui, Venio ad eam partem, in qua de cõmuni mulierum usu agitur, quam reprehẽdens aduersarius argumento Aristotelis accinctus inuadit. Verum hunc locũ nemo a me ita defẽdi existimet, quasi recte prorsus hoc a Platone scriptum existimẽ. absit.n. hoc a nobis, ut qui rationem didicimus meliorẽ, ritum'q; sanctæ ecclesiæ probauimus, cum Platone sentiamus. Sed ratiõe eius ætatis, qua Plato nulla religiõe astrictus, mores, & iura, arbitratu suo statuebat, haud perperam eum ita sensisse existimo. Nam si professio, & instituta illorũ temporum patiebantur, ut uir unus plures haberet uxores, & quã quisq; nollet, facile repudiare, & pro libidine animi sui ducere aliam posset, si non rationem naturæ perfectiorem sequebãtur, quam nos postea secuti, tam nobis melius instituisse iudicamur, si deniq; non quid honestius, aut sanctius ciuilis illorũ hominum usus quæreret, sed quid aptius, aut commodius foret, ad naturę uulgaris uoluptatem attendebant, eatenus certe excusari posse Platonem arbitror, dum ratio, cur ita fecerit, aut plus aut non minus ualeat, q̃ eorum, quos eadem ætate, eadem'q; religione cum Platone uixisse indubitatum est, q̃q̃ ætas deinde melior, & uera religio omnia ad meliorem, perfectiorem'q; cultum reducere potuerit. Nam, ut tota ætas eiusdem hominis, plures continet partes, quarum officia diuersa sunt (alia.n. pueritiæ sunt, alia adolescentiæ, alia constãtis ætatis, alia senectutis,) & adolescentẽ optimum iudicamus, non qui hoc, aut illo seniore optimo præstãtior fuerit, sed qui iter æquales suos iure debeat anteponi, sic ætatis hoĩum uniuersæ, atq; æui communis, partem accipi quãdam oportet, qua Plato uixerit, & num melius, quàm cæteri suę ætatis homines, senserit, decreuerit, scripserit, attendendum, nõ aũt quid diui Apostoli melius, quid sancti, atq; beati, quid in nostræ religionis professione edocti diiudicauerint, atq; probauerint. Perdifficilem sane esse usum mulierũ communem, haudquaq̃ Plato ignorauit, qui & uix, ut de ea re scriberet, adductus est, & postquã eius cõmoda declarauit, quo'ue modo effici posset, q̃q̃ summa cum difficultate ostendit, rursus ambigit, & diuinum potius, q̃ humanum huius reip. statum esse fatetur. Sed quoniã inter omnes constat nihil, uel melius in Rep. esse, q̃ quod homines cõiungit, & unit, uel peius, q̃ quod distrahit, & uario animo, ac diuersa uoluntate multiplicat. alterum enim meũ, & non meum, exitiosum illud in repu. peculiare, summam'q; discordiã ciuium facit, alterum

facit, alterum cõmune omnium cõmodum, & summam concordiam parit, hanc autẽ coniun/ctionem, & quasi unionẽ effici nõ posse Plato existimat, nisi unà cum cæteris rebus, uxores etiã & filii sint communes, idcirco rem uxoriam communem esse uoluit, putauit'q; ita fore, ut ciues omnes ex eisdem rebus uoluptatem, mœrorem'q; perciperẽt, idem'q; omniũ esset uel ꝓprium, uel alienum, undiq; animo omnes omnia agerẽt, & cogitarent. Itaq; sicut alii quidam nõ igno/biles Reip. authores, uni uiro plures uxores concedendas esse duxerunt, Sic Plato pluribus plu res dari posse sine errore existimauit, modo plures illi uiri ita eruditiõe, uirtute'q; instituti eẽnt, ut omnes quasi unus eadem bona et uellent, & queadmodũ ipse docuit, exercerẽt. uirtus enim & si non sine difficultate, efficere tamen potest, ut plures homines idem sentiant, idem uelint, idem nolint, ita deniq; uiuant, ut qui plures sunt, quasi unus secum uiuere, consentiẽs, cõstans, placidus uideatur. Contra hoc Aristoteles arguit, cuius argumentis, quasi telis armatus aduer/
» sarius, in aciem descẽdit. Negocia, inquit, publica, necesse erit, negligantur, charitas, & amor,
» extinguatur, tollatur officium, quod à filiis parẽtibus debetur. Sed, quod cum bona uenia Ari/stotelis dictum sit, nihil contra dicta Platonis ratio hæc momenti habet. Plato enim & cogita uit hoc, & dissoluit prius, quàm usum mulierum cõmunem statueret. Præcepit. n. ciues, uirtu/te, doctrina, literis, ita educari, institui, erudiri, ornari oportere, ut q̃si homo unus sibi ꝯstans, cõ sentiẽs, aptus uirtutis beneficio esse uideret, sic'q; ciuitas uniuersa sibi ꝯstaret, sibi ꝯsentiret, idẽ uellet, idẽ nollet, iisdem rebus gauderet, iisdem mœreret, quo posito, quid est, inquit, ꝙ nego cia publica negligantur, quando plures ciues periude, quasi unus rem suam, hoc est cõmunem tuetur, & curat, quod nõ secus esset, q̃ si quis rem hominis unius negligi propterea existimaret, quia plura sunt membra, ex quibus cõstat, ut caput, pectus, uenter, crura, cæteraq; huiusmodi. at uideat, qui ita sentit, ne contra prorsus contingat, & dum suam quisq; rem agit, & curat, tan to proprii cõmodi desyderio teneatur, ut contemnat publica, ac pro nihilo habeat. unde fit sæ/penumero, ut amplissimarum urbium status debilitetur, infringatur, euertat, dum ciues singu li studẽt uel sibi, uel liberis suis, honores, opes, dignitates acquirere, augere, seruare, nõ patriæ saluti, non publico cõmodo, non communi felicitati consulere. Sic præclarus Atheniẽsium sta tus periit, sic Lacedæmoniorum admiranda Resp. euersa est, sic summũ illud, stupẽdum'q; Ro manorum imperiũ ita paulatim corruit, ut qui olim uniuersi orbis habenas tenebant, uix nunc exiguo Italiæ angulo uideant imperare. Florebat profectò Romana Resp. cũ Iunius Brutus filios suos studio publici commodi, nõ secus, q̃ alienos, atq; hostes morte multauit, cum P. De/cius se pro Rep. deuouit, cum alter Decius ad uoluntariam mortẽ, cursu equi pro eiusdẽ Reip. salute prolapsus est. at euerti iam cœpit, cum C. Cæsar rerum suarum auidus, regẽ se facere ur/bis Romæ, & Octauio nepoti Romanum imperium relinquere cogitauit. Omitto exẽpla no/stræ ætatis, necui forte molestus sim. Equidẽ nullam ciuitatem uel priscis illis temporibus, uel nostra ætate euersam alia causa fuisse arbitror, q̃ quod ciues relicta publicarum rerum cura pro, priis negotiis nimis indulserint. Verũ tamen usum cõmunem rerũ omnium, ita nonnulli asper/nantur, ut Platonẽ audiendũ esse nõ putent, perituram'q; eam Rẽp. credant, ubi quotidianas controuersias reꝝ priuatarum, furta, rapinas, mendacia, extorsiones, minas, uiolẽtiã, seditiões, cætera'q; huiusmodi esse non senserint. nã quæ alia causa horum oĩum malorum censenda est, nisi quod proprii cupiditate distractæ familiæ, tot sibi urbes, oppida'q; cõstituũt, quot ipsę nu/mero sunt, quæ quãdiu cum exteris pugnant, cogunt necessitate quadã, uitam agere ꝯcordem, ubi uero ab externis bellis requieuerint, sæuiunt ipsæ inter sese, & tandiu confligantur, donec cruentis seditionibus, & ad extremũ etiam ciuilib9 bellis patriam perdant. Quo enim modo fi lius Marci, fratrem sibi Lucii filium, non hostem potius arbitret, quãdo sic ei ꝑsuasum est, natu ram in propriis potius, q̃ in communibus esse consyderandam, colendam, & obseruandam. Quanq̃ non solus aduersarius (fatendum est. n.) rem hanc aduersus Platonẽ defendit. Iam. n. Aristotelem quoq; huc profectũ esse, cõfessus sum. Sed quoniã Platonem ea, quæ ab Aristote/le obiiciuntur, & animaduertisse, & dissoluisse uideo, quæ eum ad hæc ratio mouerit, & intelli gere me arbitror, & iam clare exposui. Quid uero Aristotelem in contrariam sententiam traxe rit, deberet aduersarius explicare. Ego uero cum mecum, quid uterq; philosophus dicat, ꝯtem/plor, non contrariũ mihi omnino dici ab Aristotele uidet, sed quod Plato intẽsius dicit, id re/missius ab Aristotele decerni. uterq; enim unire ciuitatem uoluit, sed alter magis, alter minus id facit. Verum quo minus fit, eò plura euenire incõmoda necesse est, principium nãq;, & cau/sa commodi unio est, & ciuium cõmunitas, incommodi uero diuisio, & proprietas. facilius ta/men id est, & sensui nostro propinquus, quod quidem sectari Aristoteles solet, id'q; physici offi/

cium esse arbitratur. Plato contra cōmune respicit. partem enim hominis, quæ sensu nobilior est, mentem uidelicet, atq; intelligentiam sequitur, ob id'q; difficiliora semper aggreditur, sed quæ menti, & intelligentiæ magis conueniant. Aristotelis itaq; sententia sensui Platonis intelligentiæ propinquior est, hæc tanq̃ à Platone dicta uelim. Curabunt igitur uniuersi ciues, tanq̃ unus, rem communem, & amabunt non minus ne dicam magis, q̃ singuli suam amare solent. plurimū enim amoris & charitatis in iis est, qui optimis moribus copulati uitam agunt, & uirtutis necessitudine deuincti, unanimes idem amant, idem'q; oderūt. Brutum Romanum ciuē, quem supra memoraui, securi filios percussisse legimus, nequid sui erga Remp. officii præteriret, sed pietatem, quam patriç debebat, pietati, qua liberos psequebatur, anteferret. Erat enim uirtute cum cæteris ciuibus ita deuinctus, ut suum id esse putaret, quod commune, non proprium haberetur, & rem communem magis, q̃ propriam diligeret, atq; curaret. Aliena.n.res sic propria fit, si quod propriū dicimus, iunctum cum cæteris propriis uenerit in proprietatem uniuersi. ergo amabat ille suos filios, tanq̃ partem prolis communis suæ ciuitatis, quandiu commode cum reliquis partibus iuncti totum conficiebant, quod patris uniuersi proprium erat. At ubi incommode, propter eorum prauitatem coniungi perspexit, illico nō suam rem, sed alienam esse duxit, & quasi putridum, & incurabile membrum ex toto corpore amputandum, abiiciendū'q; putauit. Non igitur extinguitur amor, immo diligentius seruatur in uniuersum, quod uniuersorum ciuium obiectum est, reuerētia autem, & officium minoꝶ erga natu maiores ita seruat', sicut unius filii optime instituti erga parētem, ut enim singuli filii, singulos patres nunc obseruant, sic tunc uniuersi uniuersos obseruarēt, & colerēt, & uniuersos singuli, quando ita ab ipsis incunabilis instituti essent, ut omnibus natu maioribus, tanq̃ patri obtemperarent, omnes colerēt, oēs omni officii, & uenerationis genere prosequerentur. Cōmodius itaq; futurū Plato existimauit, si proprium, ex quo cōtentiones, crimina, controuersiæ, seditiōes, ciuilia bella oriri solent, omnino tolleret, & usus rei uxoriæ, qui propriæ possessionis præcipua causa est, cōmunis fieret. Veꝶ perdifficile id fore minime dubitauit, fieri tamen posse qnto, & sexto de Rep. libro exposuit. Initium etenim, & quasi fundamentum, quo talis Resp. constitui possit, uirtus perfecta, & absoluta est, quæ si desit, ne Plato quidem ipse constitui posse existimat. Eius uerba hæc

» sunt, Omnino nisi uel philosophi imperēt, uel imperantes diligenter perfecte'q; philosophent',
» & ipsa ciuilis potestas cum philosophandi ratione coniungat', excludantur'q; uariæ uolūtates,
» quç seorsum in utranq; partem hominū animos trahunt, fieri non potest, ut ciuitatibus ulla ma
» lorum requies adsit, immo, ut opinor, nec huius, quē modo exposui, Reip. status, consistere in
» genere humano, augeri'ue poterit, nec primo quidē ortu in lucem prodire. Quæ cū ita dixisset,

singulatim psequit', quales esse philosophos oporteat, ueritatis scilicet studiosos, uirtutis æmulos, contemplationis studio feruentes, per quā ex iusta, honesta'q; reꝶ humanarum ratione reduci ad illa diuina possint, quoꝶ participatione hæc sunt, appellantur'q;, & non dubiam quandam opinionē, sed certam rerum scientiam possidere. Tales simul & philosophos, & principes, & tutores, custodes'q; ciuitatis esse, inquit, oportere, quos.n. legum, officiorū'q; obseruatores statuit, eosdem custodes quoq; idoneos fore nō dubitat. sic.n. sperat futuꝶ, ut ipsi optimo philosophādi studio nihil agant, nisi, quod ad exemplar illud pfectum, absolutum'q; referatur, quod humana officia imitant', & quoadeius fieri potest, repræsentant, & exprimunt, rerum'q; usu, & uirtutis cultu, atq; exercitatione cogitent, & quæ facto opus sunt, egregie faciant, quç'ue seruanda instituta sunt, diligentissime seruent. Esse prçterea philosophi, inquit, uoluptates corporis repudiare, animo studere, pecuniā quasi rē exiguam, & philosophi magnitudine animi minime dignam cōtemnere, mortē nō formidare, iustitiam colere, cōstantem, fidelem, modestum, benignum, facilem, ingeniosum, memorē, iucundum, elegantem, tum natura, tum industria festiuum esse, cæteꝶ perraro eius naturç hoiem reperiri fatetur, & siquis huiusmodi ortus fuerit, multa, grauia'q; pericula obire, nisi ingenue educetur, regatur'q;. Naturæ.n. optimç hanc esse rationē, ut nisi recte instituat', uitiosior euadat, q̃ ea, quæ à natiuitate uilis, ignobilis'q; extiterit. Deniq; animos ingenio præstantissimos, si male instituti fuerint, pessimos reddi, quippe non uulgarē, & quālibet esse naturam, quæ summi uel boni, uel mali causam præbeat, sed eximiam quādam, & singularē, quæ, ut summa bona, sic summa mala facere possit, si debita educandi ratio defuerit, labem autem, perniciē'q; naturæ tum maxime accidere, cum permulti, frequentes'q; scelerati uel in senatu, uel in foro, uel in theatro, uel in exercitu, uel in quouis hominum cœtu, res, quæ honeste, & cum laude aut aguntur, aut dicuntur, reprehendunt, atq; uituperant, contra, quæ turpiter agunt', dicuntur'ue, probant, & laudant, atq; utrunq; supra modū faciunt,

faciant, & tumultuantes uociferantes, plaudentes, suum uitium augent. Sic. n. adolescentū animos cogi, ut illis assentiantur, eadem'q; & probent, & agant, accedere ad hæc supplicia, uirorū bonorum ignominias multas, discrimina capitis, damna, iacturas, quibus optima quæq; indoles ab officio uirtutis ad facinus euocetur, cui paulatim assuescens, peior in dies, ac cæteris longe scelestior euadat, itaq; uerissime dici posse, diuino quodam auxilio contingere, siquis in statu huiuscemodi Reip. incorruptus seruari, & uirtutē colere possit. Cum igitur Plato principes ciuitatis philosophos instituat, ciues'q; omnes perfecta uirtute, & integerrimis moribus institutos, ac præditos, quasi unum hominem formet, non temere censet fieri posse, ut usus mulierum cōmunis seruetur, sine detrimento, atq; incommodo ciuitatis. Siquidem peculiaris ille, & proprius distrahit ciuium uoluntates, facitq;, ut per discordiam mala oriantur, quibus tandem ciuitates intereunt, atqui perdifficile hoc esse, minime negat. Verum si fieri possit, ut homines plures cum natura, tum studio eum faciant perfectū, ut omnes uno animi consensu uiuāt, usum'q; rei familiaris, atq; uxoriæ, non propria uoluptate, sed procreatione duntaxat liberorum, & patriæ tutela definiant, satis sibi rationis esse ad opinionem tuendam arbitratur. quod siquis plures hoc modo coniungi uinculo uirtutis non posse, uel contra naturam id fieri existimat, ratione demonstret, & explicet, ut sublata Platonis positione, nihil præterea sit, quod consequi possit, etenim hac salua, frustra laborare uidetur, qui rem communem damnat, & reprobat. nā si cuti ostensum a' se putat, & cura negotiorum, & charitas liberorum, & reuerentia parentū, nō minus hoc modo seruatur, q̄ si uarie sua quisq; seorsum matrimonia procuret, mihi quidē non secus argumentari uideretur, qui ita obiiceret, q̄ si corpus humanum ex pluribus, uariis'q; membris a' natura constitutū in cæteris qdē uitæ officiis, cōmuni opera oīum mēbrorū fungi cēseat oportere, quod autem uniuersum corpus seruet, non ab eodem, pari modo procedere, sed singulatim id a' singulis partibus fieri, ut partim caput, partim manus, aut pedes dissimili id fine perficiant, nec uidet magis naturæ consentaneum esse, immo plane' necessarium, ut q̄ ad ꝯseruationem uniuersi attinet, id ab uniuerso agatur cōmuni partium opera, pariq; consensu, &, ut ita dicam, magis unito. Quod enim ciuitatis speciem seruat, liberorū procreatio est, quę ut dirimit, atq; interimit, si priuatim secedit, sic si publice cōstituitur, unit, & seruat. sed enim falli plerīq; consueuerunt, dum priuatis fauēt, quia id melius esse iudicant, ad quod homines sentiunt esse propensiores. Natura quidem ad uoluptatem homo propensior est, quam usu propriæ potius, q̄ communis rei augeri constat. Verum cōmodum ciuitatis, dignitatem'q; uirtutis, nō maioris uoluptatis cupiditate, sed melioris conditionis ratione definire fas est, etiam si labores, si pericula, si mortem ipsam subire oporteat. Ob nimiam tamen difficultatem, quæ in hoc Reip. statu constituendo esset, atq; seruando, ne Plato quidem ubiq; hanc matrimonii cōmunionem probat, sed in libris de re publica hoc cōsulit, de legibus uero, suum cuiq; matrimoniū assignat, ut si quod optimum esse ei uisum est, effici nimia difficultate non potest, non desit consilio, & opera eius, secundum reipublicę genus, & tertiū, quo homines cōmode in unum locum coalescere possint, & uiuere. Cū igitur plura sibi ipse, q̄ uel Aristoteles, uel quiuis alius obiecisset, de communi mulierum, cæterarum'q; rerū usu, de uictus, & cultus tenuitate, de auri, & argēti inopia, se'q; ex aliorum opinione damnasset, quasi ex cera finxisset ciuitatē, aut somnia narrasset,
" aut rem factu impossibilem suasisset. O' amici, inquit, nō sum nescius, dici quodammodo uere
" istæc posse, nec me fugit, tantam esse rei difficultatem, ut quasi omnino effici nequeat, prætermittenda uideatur. Veruntamen in unaquaq; re agenda, exemplar proponendum optimum
" est, cuius imitatione enitendum pro uiribus sit, maiora attingere. Vbi uero contingit, ut uires
" nostræ deficiant, desistendum est, satisq; actum esse existimandum, si studio, opera, solertia, et
" diligentia nostra q̄maxime fieri potest, ad eius exemplaris dignitatē accesserimus, quod nobis
" imitandum, sequendum'q; proposueramus. Quamobrem in ea quoq; Reip. ratiōe, de qua agi
" mus, hoc idem seruandum est. Et si enim ita uidetur eiusmodi Reip. statum effici minime posse, proponendum tamē exemplar fuit, omni ex parte perfectum, cuius specie, forma, & imago
" Reip. q̄maxime excellentissima constitueretur. Queadmodum de iustitia quoq;, qualis nam esset, quęrendo hucusq; egimus. Nam si qualis iustitia sit, comperimus, nō iam uirum iustum nihil ab illa differre, omni'q; ex parte talem esse oportere, qualis ipsa est, censebimus, sed satis esse, si q̄proxime accesserit, & supra cæteros oēs particeps eius factus sit, perinde, ac si pictor aliquis exemplaris gratia, pulcherrimū hominem pinxerit, & uniuersa humani corporis ornamēta, perfectissime expresserit, non propterea minus laudandus erit, si effici nō poterit, ut talis homo procreetur, qualem suo ingenio, artificio'q; confinxit. Sic nos cum ciuitatis optimæ statum

» uerbis depingimus, & eximia quadam forma describimus, nihil propterea erramus, ꝙ nullam
» ita cõstitui ciuitatem, ut disputat', demonstrare possimus. Quid ad hęc dicet aduersarius? An
Platonem affirmabit ignorasse difficultatem Reip. quam constituit, nec aliud quicq̃ de re uxo/
ria, nisi publicum, ac cõmunem usum probasse? Cum enim hæc, & multo plura in eandem sen
tentiam Plato scripserit in libris, quos aduersarius in latinam linguam conuertisse gloriatur, ta
men, q̃si nihil unq̃ ex his legerit, illud unum semper in ore habet, communem mulierum usum
Platonem statuisse, quæ res, utrum'ne ideo acciderit, ꝙ ea, quæ conuertisse in latinum se iactat,
parum intellexerit, an quia ueram rationem peruertens, fallere alios conatus sit, haud facile di
xerim. Vtrunq; certe à probi, & docti uiri officio alienũ est. Sed quid præterea Plato de re uxo
» ria, statu'q; Reip. optimo, in libro de legibus scripserit, uideamus. Nostrum, inquit, officiũ est,
» ut statum Reip. primæ, & secundæ, & tertiæ explicemus, tum positis omnibus, quẽ quisq; ma
» luerit, pro suo arbitrio sibi colendum, seruandum'q; eliget. Ergo ita agendum, ut primum, qui
» primus sit, qui secundus, & tertius uirtute, dignitate'q; exponamus, mox eligendi potestatem
» Cliniæ nostro in præsentia demus, & siquis alius utcũq; libitum fuerit, patriam sibi eligere, ciui
» tas prima, & Resp. & leges optimę illæ sunt, ubi quod ueteri prouerbio dicitur, per omnem ci
» uitatem diligentissime seruatur, ut scilicet res amicorum omnes cõmunes sint. Hoc igitur, siue
» terrarum uspiam temporibus nostris seruatur, siue aliquando seruabitur, ut uxores communes,
» liberi communes, pecuniæ cõmunes, res deniq; omnes cõmunes habeãtur, & quod proprium,
» peculiare'q; uocatur, ex omni uita tollatur, adhibeatur'q; opera, quanto magis fieri potest, ut ẽt
» quæ natura unicuiq; nostrum propria esse uoluit, nostro studio communia efficiantur, et iidem
» sint oculi, aures, manus, quo & uidere, & audire, & facere cõmuni sensu omnia possimus, idẽ
» omnibus expetendum sit, idem laudandum, idem uituperandum, idem iucundum, idem mole
» stum, & iisdem legibus uniuersi ciues diligentissime copulentur, & quasi in unum corpus coa/
» luisse uideãtur, profectò nihil ad huius status integritatem accedere poterit, nihil ad felicitatis
» cumulum, uel cõmodius, uel iucundius, uel pręstabilius excogitari. Talem igitur urbem si ali/
» cubi uel dii, uel deorum filii incolunt, & plures unius uitam degunt, quid ni felicissime uiuunt,
» nihilq; experiri possunt hac sua societate iucundius. Quamobrem non aliud Reip. exemplum
» proponendum est, sed hoc uno proposito enitendum, pro uiribus, ut statum, quem intẽdimus,
» Reip. huic q̃ simillimum faciamus. Posthæc alium statum secundo loco exponit, & hunc legi/
bus mandat, primo illo prætermisso, quasi parum cõsentaneo moribus præsentis ætatis, sic ne
Plato quidem rei difficultatem ignorauit, & ętati suæ moderatius cõsulens, alterum Reip. sta/
tum instituit, sic quo pacto primus ille effici posset, declarauit, dissoluit'q; eorum ratiões, qui ci
uitatem in uaria, & multiplici quadam rerum partitione constituendã censebant, putabant'q;
eam solui, atq; perire si in unum redigeretur. Neq;.n. unum ratione quantitatis accepit Plato,
quod destructio ciuitatis esset, sed qualitatis, ut unum sit concordia, consensu, unanimitate, de
niq; uirtutis unitate, quod unum ciuitatem egregie non modo constituit, sed etiam conseruat,
& auget, quapropter Aristoteles quoq; hominẽ ciuile, ac sociale animal uocat, ciuilia uero ani/
malia primo libro de historia animalium ea esse dicit, quorum negotium unum, commune'q;
omnium est, id'q; non omnibus animantibus, quæ gregem constituunt accidere, sed aliquibus
ut sunt homo, apes, uespa, formica, grus, quod siquis exterarum nationum exempla petere ue
lit, quæ usu rei uxoriæ cõmuni, non modo sine discordia, uel publica, uel priuata uixerunt, uerũ
etiam hostes superarunt, propagarunt fines imperii, & Remp. suam felicissime seruauerũt, per
multa sanè comperiet. Verum nos paucis quibusdam cõmemoratis, ne longiores simus, huic
parti finem imponemus, cum præsertim etiam pauciora, satis, superq; sint ad refellẽdum eorum
errorem, qui Platonem ea, quæ ferre natura non posset, scripsisse de Rep. opinant', id tantũ na
turę concedendum rati, quod legibus, aut institutis, aut moribus suæ uel gentis, uel ætatis sen
tiunt comprobari. Massagetæ gens ampla, & strenua, cõmunibus matrimoniis utuntur, ut He/
rodotus Halicarnaseus eximius historiarum scriptor refert. Atqui hi sunt, qui contra Cyrũ ma/
ximum illum Persarum regem, & uires, ac potentiam eius nationis, quæ sibi cæteras nationes
subegerat, bellum gesserunt, & pro cõmunibus liberis, & uxoribus pugnantes, non rem cõmu
nem neglexerunt, non amorem erga liberos cõmunes remissius exhibuerunt, sed magno, for/
ti'q; animo dimicantes, uictis, triumphatis'q; hostibus, & occiso Cyro, domum cum ingenti glo
ria remigrauere. Quem morem C. Iulius Cæsar à Britanis ita coli, in cõmentarios suos retu/
lit, his uerbis. Omnes uero se Britani ultro Glasto inficiunt, quod cœruleum efficit colorem,
» atq; hoc horridiore sunt in pugna aspectu, capillo'q; sunt promisso, atq; omni parte corporis ra/
sa præter

sa præter caput, & labrum superius, uxores habent deni, duodeni'q; inter se cõmunes, & maxie fratres, cum fratribus, parentes'q; cum liberis. Sed siqui sunt ex his nati, eorum habẽtur liberi, quorum primũ uirgo quæq; deducta est. Afros etiam Nasamones apud Herodotum legimus communi uxorum usu, eodem, quo Massagetæ, more uitam degere, horum Aristoteles quoq; secundo politicorum libro mentionem facit, appellat'q; Afros superiores, & procreatos liberos inter se postea ex similitudine partiri cõmemorat. Thraces uirgines suas cum quibuscunq; libitum fuerit concumbere ex more permittunt. Brachmanes Persarum sapientes uxoribus utunt' cõmunibus Philostrato, atq; Ariano authoribus. Diodorus etiã Siculus narrat plerasq; natiões eisdem legibus, ac moribus uiuere. Aethiopes uxores nõ ducere, sed cõmunes habere, natos'q; pueros communi opera educare, atq; æque diligere. Sæpe etiam infantes permutare, ut ne matres quidem suos cognoscere possint, quo fieri, ut nullo propriæ rei studio inter se dissidentes uitam felicem agant, ita nõ modo posse cõmuni rei uxoriæ usu Remp. constitui, sed etiam commodissime posse ostendit. Tum uero incolas orarum arabici maris ad Indiam usq; tendentes complures tradit cõmuni usu degere mulierũ, & liberos habere cõmunes. Troglodytas quoq; & mulieres, & liberos communes habere, excepta una, quæ principis uxor est. Nec uero apud exteras nationes duntaxat, sed etiam apud Romanos, & Græcos, qui optimis legibus claruere, nobilissimus historiæ scriptor Plutarchus Cheroniensis, hoc idem in usu fuisse testatur, temporibus Numæ Pompilii grauissimi legum cõditoris, & Lycurgi Lacedæmonii, qui eam Remp. condidit, quæ hoĩum memoria maxime celebratur. Numa, ut ab eo, quem modo noĩaui, scriptore traditum est, lege sanxit, ut liceret omnibus, postq̃ satis liberorum procreassent, uxorem suam, alteri prolem desyderanti ad procreandum concedere, seu magis cõmodare, seu locare libuisset, quod Catonem quoq; Vticẽsem uirum sapientissimũ Hortensio concessisse certũ est. Lycurgus locare, aut ullo pacto emittere domo uxorem non permisit, sed cuicunq; domi apud se uxorẽ habẽti saluis matrimonii iuribus, admittere aliũ concessit, quẽ existimaret ex uxore sua digne posse sobolem procreare, hoc idem Xenophon quoq; Socraticus, uir doctrina illustris, non modo ad Lacedæmonios refert, sed etiam probat, ita illi, quorum leges præ cæteris maxie probari solent, instituerunt, & cum nullam gentem felicius uixisse, quã Romanos, & Lacedæmonios scriptorum omnium sententia sit, utrũq; tamẽ populum idẽ fere, quod a' Platone præcipitur, seruasse manifestum est. Verum quid melius sit, nõ est nostri consilii in præsentia explicare, cum nostra opinio cum sacra religione conueniat. Satis est, quod obiecta aduersarii dissoluimus, & quod ille dixerat statum huiusmodi Reipublicę fieri non posse, & factum, noxium, exitiosum'q; fore, maledici, & per ignorantiam, tum rationis naturæ, tum etiam rerũ gestarum & morũ, qui fuerunt, & sunt, ita existimari demonstrauimus, plus'q; fere' cõsuetudinẽ, usum'q; præsentem rei, quàm naturæ rationem ualere. Quippe, ut Aristoteli etiã placet, tãta est in unaquaq; re uis cõsuetudinis, ut fabulæ etiã, & figmẽta sæpenumero pro ueris accipiantur, nedum pcepta legũ, & instituta longo tpe cõprobata. Quid crudelius, qd ĩmanius, qd execrabili⁹ dici, aut fingi põt, q̃ filios, senes parentes occidere, & eoꝝ carnibus uesci? Et tñ Historicoꝝ pnceps Herodotus de Massagetis, & Indis hoc refert. Darium quoq; regem perhibent interrogasse aliquando Indos, quo prẽmio induci possent, ut parentes suos non ederent, sed Grẹcorum more rogo imponerent, atq; cremarent, illos uero respondisse, dii meliora. tum ad Grẹcos ꝯuersum, ab illis quoq; quæsiuisse, qua spe permoti, defunctos patres non cremare, ut eorũ mos erat, sed instar Indorum edere paterent', eos uero ita dixisse, nullam rem esse, pro qua tantũ scelus pati, aut committere possent. Atq apud Persas nouercæ priuignis nubunt, ut idẽ scriptor refert, qđ apud alias nationes nefas haberet'. Diodorus hũc esse morẽ Æthiopũ narrat, ut rei capitis quærendæ salutis gratia, e' patrio solo sine dedecore migrare non possint. Itaq; cum quidam capite damnatus, fuga aliquando salutem quærere cogitasset, mater eũ ne uniuersa familia sua ob id factum ignominiæ nota afficeretur, iniecto ad collum cingulo strangulauit, quæ res apud alias gentes ĩpia, & crudelis fuisset iudicata. Nec ob aliã causam id euenire ipse historicus existimat, quàm ob consuetudinem inueteratam, quæ quamuis iusta careat ratiõe, longo tamen tẽpore, usu'q; animis hominum hærẽs, nescit rebus etiam absurdis dissentire, atq; obsistere. Tale etiam est præceptum illud, quod lacænæ matres filiis, dum in expeditionem proficiscerentur, scutum porrigentes demandare solebant, ἢ τὰν, ἢ ἐπὶ τὰν, idest, aut hoc scutũ reporta uictor, aut sup hoc mortuus reportare. Sicut enim temporibus illis fœdissimum habebatur, quoties aliquis derelicto ordine, & armis per metũ abiectis, aufugeret, Sic nunc, (modo uita seruet') nihil est, qđ miles, uel propter iacturam armorum, uel propter fugam, dedecoris, aut ignominiæ uereatur.

Nam quæ tandem mulier ætate nostra id filio iuberet? At Lacędemoniorum matres facile id præcipiebant, & reportatis sicut fortuna aliquando ferebat, super scuto filiis, non eiulatu, & lachrymis, sed gaudio, & lætitia celebrabant diem, quo filios intellexerunt pro patria fortiter pugnantes occubuisse, non secus, quã si uictores in patriam remigrassent. Taceo, quod de Troglodytis, qui postremã Ægypti oram incolunt, idem author refert, quanquam summo ardore solis adurantur, non modo tamen de solo natali discedere nolle, sed mortem etiam potius pati, quàm loca alia, & diuersum uitæ genus uelint experiri. Præterea fuisse nationes quasdam, quæ coitum in propatulo instar pecudũ sine pudore exercuerunt, quas imitatus Diogenes ille philosophus cynicus idem Athenis egit, cũque à cæteris reprehẽderetur, si turpe est, inquit, ne occulte quidem agẽdũ est, si non turpe, cur omnibus spectantibus agi non debeat? quis nescit honestum, decensque apud christianos latinos haberi, si pater, & filius, uxores sibi matrem, & filiam ducãt, uel duobus fratribus duæ sorores nuptui tradantur, quo & familiæ arctius colligentur, et patrimonia integriora seruentur? Apud græcos uero turpe id, irreligiosum'que cẽsetur, nec minus illicitũ est uxoris sororem, quam propriam, ducere uxorem. usqueadeo apud omnes consuetudo ualet, & quam in re suam quisque ætatem cõsumpserit, hanc meliorem, honestiorem'que esse arbitratur. Hæc igitur pro suo quæque arbitrio gentes constituunt, & utcũque aliquid commodius esse uidetur, sic alii rationibus aliis probant, atque recipiũt. Nihil ergo mirum uideri debet, si alii aliter de re uxoria statuerunt. Quod si non soli Platoni communem mulierum usum placuisse manifestum est, nec sine ratione ab eo ita esse cogitatum, profectò non modo longa illa aduersarii disputatio de naturæ rõne, de liberorum amore, de cura negotiorum, frustra cogitata est, sed etiam, quod de uiro forti postea addidit, nullum habet locum reprehensionis. Nam si usum uenereũ duntaxat ad necessariã sobolis procreationẽ determinandũ esse existimauit, quid uel sibi, uel naturę, uel reipu. aduersatur, qui uiro forti mulieris, quam desyderat, usum concedit? Absurdũ certe id esset, si nostris legibus, ĩstitutis'que iudicaret, sed, si, quod ille uoluit, priuata coniugia tollunt, si nulla uirginitatis ratio est, si cõmodius agi putat, ut nemo priuatis rebus studeat, sed rẽ cõmunem, & publicam oẽs procurent, quæ tandẽ iniuria, aut iuidia, aut obtrectatio sequi Platonem debeat, si tali præmio ad strenue, fortiter'que agendum ciuium suorum animos inflammãdos esse putauit?

Iniuste obiici Platoni, quod ad uoluptatem, luxuriam'que iuuentutem hortetur.
Platonẽ fortitudinem ponere non modo in rebus horrendis, sed etiã in uoluptatibus superandis.
Oportere uirum etiam in uoluptatibus exerceri.
De duplici genere timoris.
Malorum etiam notitiam haberi debere, ut uitari possint.
De liberis educandis.
Animos iuuenum facile quoscũque mores imbibere, & pertinacius retinere. Caput. IIII.

Ed de his hactenus. Post hæc aliud crimen, quo reum facere Platonẽ aduersarius nititur, uideamus. Hunc, inquit, uoluptatem, atque luxuriam iuuentuti suadere, cũ ita libro de legibus primo scribat. Quæ nã igitur officia ĩ utroque uestræ reipublicæ statu conseruentur, explicemus, quæ uoluptatem degustandam, non omnino deuitandã censebant, quemadmodum, nec dolores euitabant, sed in mediis uoluptatibus, atque doloribus homines statuendo bonoribus propositis hortabantur, eos illa superare. Hinc Platonem aduersarius reprehendit, quasi iuuentuti licentiam uoluptatum permittat. Ita omnia inique iudicat, & Platonis uerba, arbitrio suo interpretatur, & damnat. Atqui Platonis sentẽtia longe alia ẽ, uirtutem animi, quam fortitudinem appellamus, uir ille doctissimus, non modo in rebus, in quibus metus, aut fiducia sit, uersari uoluit, sed etiam in uoluptatibus, & doloribus, & desyderiis, fortis'que animi officium esse statuit, tam rebus formidolosis, quàm iucundis obsistere, ac timidũ non modo eum, qui timore, uerum etiam qui uoluptate superatur, existimat. itaque, ut neminem effici constãtem, fortem, impauidum putat, nisi se per uarios casus, & pericula, & res formidãdas exerceat, sic neminem censet fieri posse continentem, temperantẽ, modestum, nisi inter medias collapsus uoluptates fortiter resistat, & cum his colluctatus tãquam fortis athleta eas superet, atque prosternat, & quemadmodũ, qui ab ineunte ætate, omnes labores, oẽs curas, omnẽ'que dolorem uitare consueuit, siquando laborare cogitur, & cum hominibus robustis, exercitatis'que contendere, facile superatur, & uincitur, sic qui inexercitatus est, & spernere uoluptates, ac resistere illecebris insuetus, ut ille à timore, ipsum à uoluptate superari, & qui dñs est, mãcipiũ fieri eius, qui

ri eius, qui temperans esse in rerum delectabilium copia potest. Quæ cum ita sint, iudicare iam
quilibet potest, an iure hoc aduersarius Platoni obiiciat, & utrum per ignorantiam potius Pla
tonicæ linguæ, quàm per malitiam peccet. Id enim aliorum iudicio liberũ relinquimus. Nunc
» quid latius Plato de duplici timoris genere differuerit, consyderãdum est. Vnum esse ait, cum
» res aduersas expectamus, alterum, cum timemus, neqd a' nobis turpiter factũ, dictũ'ue sit, q̃d ma
» lam de nobis opinionem parere possit, hoc pudorem uocat, colendum'q; a' nobis in primis exi/
» stimat, & contrarium eius uocat impudentiam, summum'q; esse malum, & publice, & priuatim
» existimat. Tali uidelicet timore, ciuium salutem conseruari, bona augeri, uictoria magis, quàm
» alia re acquiri. Etenim duo esse, quæ parere uictoriam possint, aũim in hostes, pudorẽ erga ami
» cos. Itaq; ununquẽq; nostrum pauidum, & impauidum esse oportere. & quemadmodum quo
» ties hominem intrepidum, audacem'q; facere uolumus, in rebus trepidis, ac formidabilibus eũ
» constituimus, eoq; modo aduersus metum exercemus, Sic cum pauidum, & uerecũdũ reddere
» studemus, ad eas res eum ducentes, a' quibus impudentes minime temperant. Nam qui huius
» certaminis expers, atq; insuetus est, Plato, inquit, dimidio uirtutis carebit. nec perfecte tẽperans
» erit, qui non aduersus uoluptates, libidines, cupiditates'q; multas ad impudentiã, iniuriam, con
» tumeliam trahentes, diu, multum'q; pugnauerit, tandẽ'q; uictor euaserit, ratione, officio, solertia,
» studio, siue ioco, siue serio quicq̃ aut agit, aut loquitur. Quinetiam libro tertio, eos, qui uariæ ra
» tionis rerum tum honestarum, tum inhonestarũ expertes sunt, perfectos uirtute esse non putat.
» Item septimo, ambo contraria cognosci ab homine pefectæ uirtutis affirmat, sed alterum dun
» taxat agere quod bonum est, alterum uitare, quod malum. Enimuero cognoscenda esse mala,
» non, ut agantur, sed, ut uitentur, siquidem, quæ ignoramus, uitare non possumus, Seriã, inquit,
» rem, sine ioco, & contrariam prorsus sine cõtrario percipere nequit, qui prudentẽ se facere stu
» det, Agere uero utrunq; nemo potest, si quod in se uirtutis specimen cupit habere, sed ipsius rei
» causa nosse contrarium conuenit, ne quid, quod minus deceat, per ignorantiã uel faciamus, uel
» dicamus. Ad hæc cum in eodem libro de educatione liberorum scriberet, & quemadmodum
animi iuuenũ sublato clamore, ploratu, & querelis, trãquilli, placidi, et lęti fieri posset, doceret,
quod Clinias adhibitis uoluptatibus effici posse dicebat. Equidem, inquit, minime id Cliniæ
» nostro dandum existimo. Nã si ita agere cœperimus, omnis liberalis educationis ratio peribit,
» mea quidẽ sententia, nec uoluptates recta uiuendi ratio sequitur, nec dolores prorsus uitandos
» ducit. sed mediocritatem quandam amat, q̃d mitiori nõie dictũ a' me uelim, quàm quidẽ ani/
» mi dispositionem, dei etiam esse quadã celebris oraculi fama recte ab omnibus existimari po/
» test. Hunc habitum sectari debet, qui uirtute diuinus est futurus. ergo elaborandum omnibus
» est, ut nec ipsi ad uoluptatem procliues sint, nec alios siue senes, siue iuuenes, siue mares, siue fœ
» minas, ita affici patiantur, minime autem omnium, qui nuper in lucem prodierint. Tunc enim
» tenera ætas facile mores imbibit, qui ita animo hærent, ut nulla deinde ratione possint aboleri.
» Sic Plato interitum iuuentutis uoluptatem & putat, & nominat, sic omnibus locis ei occursat,
» aduersatur, exterminandam'q; existimat. Siquidẽ tertio quoq; de republica libro, dignos reip.
» custodes, hanc sibi firmam tenere opinionẽ ait, ut quod reipublicæ prosit, id probẽt, & faciant,
» quod obsit, id nullo pacto probare, aut facere uelint. Quę opinio an seruari quacunq; ętate pos
» sit, experiendum est. Et quoniam his tribus rebus furto, ui, fraude amittere inuiti ueræ opiniõis
» possessionem solemus, animaduertendum, an ipsi non furtim, aut uerbis persuasi, aut tempore
» obliti, nõ per uim doloribus, & cruciatibus coacti, aut illecebris uoluptatum decepti, aut metu
» perculsi, decretũ illud animi, quod modo diximus, amiserint, & ueræ opinionis possessionem.
» Item animaduertendum, inquit, est ab incunte ætate, & propositis quibusdam negotiis, in qui
» bus quis possit maxime decipi, obliuisci'q; eius opinionis, quam seruare statuerit, & memorem,
» constantem, cautum probare, immemorem, incõstãtem, incautum reprobare oportere. Labo
» res etiam, & contentiones, & dolores, adhibẽdi, in quibus hæc eadem obseruentur. Necnon
» tertii generis, idest fraudis periculum faciendum. Velut, qui pullos equinos ad strepitũ, tumul/
» tum'q; ductos, an timidi, feroces'ue sint, experiuntur. Sic homines teneræ ætatis ad metus, et pe
» ricula ducendi sunt, rursus'q; ad uoluptatẽ transferendi, exquirendo etiam diligentius, quã de
» auro in igne fieri soleat, an honestus esse possit, omnibus'q; in rebus inuictus, probus sui custos,
» & meritò laudandus. Atq; eũ, q̃ sine ulla culpa euaserit, cõstituere principẽ, custodem'q; reipu
» blicę decet, & dignis eum honoribus, tum uiuum, tum etiam defunctum afficere. Contra uero,
» qui talis euaserit, hunc reprobãdum esse, ac pro nihilo habẽdum. Iam ergo sentire Platonem,
quis non uideat, quoniã officia, uirtutes'q; omnes, quæ ad mores pertinent, cõsuetudine, actio

ne, exercitatione & oriuntur, & uires sumunt, idcirco præcipiendum esse, ut in oppugnandis, propulsandis'q; uoluptatibus ciues exerceátur, quo eas illecebras ualeant superare. At obiurgator, quę a' Platone recte dicta sunt, pro sua consuetudine, uel malignitate, uel inuidia peruertit, & ad libidinem, ac uitiosam institutionem transfert.

Quomodo Plato mares, ac fœminas nudos exerceri uoluerit.
Minoem, & Lycurgum, non minus mulieres, q̃ uiros palæstra exercuisse.
Cur uirgines debeant nudæ exerceri.
Quid recta educatio iuuenum boni afferat.
Gorgonis uxoris Leonidæ perpulchrum responsum.
De saltatione multa, & q̃ saltatio ad matrimonia concilianda non parum conferat.
Rerum omnium ortum plurimum uelere ad frugem, ac finem commodum afferendum.
Qualis debeat esse iuuentutis custos. Cap. V.

a Ddit deinde, ut calumnię suæ argumēta corroboret, Platonē nudos adolescētes, et puellas simul exerceri, choreas'q; agere uoluisse, q̃propter exclamat pro' nefas, nec fieri posse existimat, quin iuuentus hunc in modū se exercēs, libidinis ardore inflammetur. Nos uero adolescentium, puellarum'q; nuditatem ueterem illam esse arbitramur, quæ sine uitii suspicione fieri solebat. Permultas enim nationes, ita olim exerceri consuetas, omnis historia testatur, nec solum exterę, incultę'q; nationes id fecerunt, sed nostræ etiá moribus, & eruditione cultiores, ut Athenięses, Lacedęmonii, Macedones, alii'q; complures. hi enī naturam ducem sequebātur, quæ cum tam marem, quám fœminam nudos procreasset, uestem utriq; dedit, cōtra frigus, rōnem castitatis, & cōtinentiæ contra luxuriá, omnem'q; libidinis cupiditatē. Itaq; exuti uestib⁹, illi se priscis tpibus exercebāt uirtute potius, q̃ lana opti. Nec uideo fœminas nostræ ætatis lacænis illis castiores esse, quæ nō modo domi, sed etiá foris, femore, deducta tunica nudato solebant incedere. Nec tpibus nostris italicæ mulieres, q̃ facie, collo, pectore'q; aperto ambulant, magis ad libidinē mouent hoīem ptinentē, quám turcæ, quæ mēbris omnibus obnuptæ domo prodeunt. Sic igitur illæ, quanq̃ femur, aut quoduis membrum detegerent, nihilo tamen propterea magis prouocabant ad libidinem uiros, qui ab ineunte ætate continentiam fuerant, ac temperantiam secuti. Valet etiam in his plurimū cōsuetudo. ita enī natura comparatum est, ut magis moueant, quæ raro uidentur. Quod si uiri illi crebro, immo uero quotidie, publico usu, ea membra perspiciebant, quæ hoc tempore detegi, obscœnū uidetur, profecto' credendum est, non magis tunc illos moueri solitos, cum uiderent, quám nos hac tempestate, qui nihil uidemus. Ergo nec ratione naturæ, quod ita statuerit, reprehēdendus est Plato, nec primus hunc morē probasse dicendus est. Quippe ante eū Minos, & Lycurgus sapientissimi legumlatores, nō minus mulieres, quám uiros cursu, palæstra, iaculo, saxo exerceri uoluerunt, ut Plutarchus uir doctrina, uirtute'q; ornatissimus testatur. nec solum recitat, sed etiá probat hunc morem, ea scilicet ratione, ut liberorum procreatio ualidum nacta initium in matre firma, atq; robusta, quasi solidis actis radicibus cōmodius prodeat, tum etiá matres ipsæ corpore exercitato, ac duro, facilius tolerare possint part⁹ dolorē, & si quādo res ita exegerit, pro patria pugnare. Quod si tu reprehendis, inquit, & causam quæris, cur uirgines nudæ sese exercere debuerint, disce propterea sic agendum fuisse, ut, quæ uires corporis, & animi uirtutem, nō minus, quám uiri capere possent, non secus etiam, quám uiri erudirentur. Opinionem autem exterorum, qui diuersa sentiunt, contemnunt, putantes eos sub nomine honestatis uoluptatem sibi parare, dum mulieres, ītra septa domus inexercitatas continent, quo eas molliores, cádidiores,
» delicatiores'q; efficiant. Quid pterea de legibus Lycurgi Plutarchus refert? Respublica, inquit,
» Lacedæmoniorum, quádiu leges Lycurgi seruauit, īter omnes græcorum ciuitates pricipatum
» tenuit annis fere' quingentis. Mox ubi eas negligere cœpit, & cupiditate luxu, priuatis'q; stu-
» diis Reipu. curam omittere, eo' decidit, ut quibus imperare solebat, seruiret. Quid igit' aduersarius de Lycurgo dicet? qui uirgines nudis corporibus exerceri, certare'q; inter se corám uiris præcepit, nec animaduertit tam grauem eius sententiam, quod præ libidine status reipublicę interimeretur. At Lycurgum opinor laudabit, Platonem minime, ut semper sui similis, nullo in loco sibi cōstet. Sed enim Plato, qui Lycurgum secutus est, eadē, qua Lycurgus eruditione, atq; etiam integriore fretus, non dubitauit corpora mulierum nudare, atq; ita publice exercere. Ná si recte, inquit, iuuenes educentur, atq; erudiantur, bene se res habebunt. Sin minus taceo in noua republica,

» ua republica, ne tanq̃ in diuinatione superstitiosi mali, aliquid ominemur. Itaq; nõ modo ado/
lescẽtes, uerum etiam puellas armatas prosilire, choreas instruere, saltãdo exerceri, & quicquid ad
bellum, ac pugnam pertinet, meditari, & Lycurgus, & Plato pcipiunt, nec rẽ aggrediunt, quã
natura muliebris ferre non possit. Iam enim & Amazones rebus præclarissime gestis, satis do
cuerunt, muliebrẽ naturã id pati, & Lacænæ postea ita exercitatæ, quæ de Amazonibus dicta
fuerant, cõfirmarunt. Vnde pulcherrimũ illud Gorgonis Leonidæ Lacædæmonii uxoris dictũ
extat, aduersus eã, quæ ita dixerat, solæ uos Lacænæ uiris uestris imperatis, certe, inqt, solæ eni
uiros parturimus. Apud Lacedæmonios, id genus saltationis Lycurgus instituit quam Hormũ
dici Lucianus in libro, quem de saltatione edidit, refert. Constituebatur id genus ex adolescen
tibus, & uirginibus alternatim ad choream dispositis. Ducebat adolescens militarem exercens
peritiam, qua postea, cum hostem inuaderet, uteretur. Sequebatur uirgo modestia quadã insi/
gnis, & saltum fœminæ decenter agebat, ex qua re intelligebatur hormum constitui, ex duab⁹
illis uirtutibus tẽperantia, & fortitudine. quod saltandi genus id fortasse est, quod ueteres Ro/
mani Sicinum appellarunt, & in usu frequentissimo habuere. Virtutem igitur, & eruditionem
non inutilem saltatio illa præseferebat, non uitium, ut dare probro aduersarius conatur. Com/
munionem etiam quandam, & necessitudinem ad matrimonia obeunda commodissimã hinc
fieri Plato dicebat, quod aduersarius irridet, quasi nihil omnino ad futuri matrimonii rõnẽ cõ/
ferat, conspectus mutuus maris, & fœminę & uerba, & gestus corporis, & reliqua, quæ experi
ri inuicem possunt prius, q̃ matrimonio copulentur. Atqui complures puellæ plus uirtutis, q̃ au
ri, aut argenti possidentes, cum pro dote uirtutem suam ita patefecissent, ut Plato consulit, fa/
cilius nupsere, quàm quæ pręgrandi pecunia sibi matrimonium quæsiuerunt. Laudandũ præ/
terea illud est tam Lycurgi quàm Platonis consilium, quod puellas, quas ita cõparere proba/
baut, nequaq̃ sine custode esse uoluerunt, sed delegerunt uirum ætate prouectũ, ex eo ordine,
unde summi magistratus creabantur, qui adolescentum, ac uirginum collegio pręesset, & inho
nestum, aut turpe aliquid agentes puniret acerrime. Hunc pædonomum Lycurgus appellauit,
quem Plato non minus quinquaginta annis natum esse uoluit, ciuem'q; esse honestissimũ, &
legitimorum filiorum parentem statuit, qui erudiendæ, gubernandæ'q; iuuentutis curam susci
peret. Ac ne senectute quidẽ, & liberis, & honestate ptentus fuit, quanquã hæc præcipua sunt,
uerum etiam addidit, ut qui huic prouinciæ præfuerit, omnium reipublicæ magistratuum sum/
» mus habeat. Ortus, inquit, primus uniuscuiusq; rei bene depromptus pro suæ naturæ uirtute
» plurimum ualet ad finem commodum afferendum tam in stirpibus, quàm in omnium animã
» tium, tum mãsuetorum, tum agrestium genere. Homo autem, quanq̃ mite animal est, atq; man
» suetum, tamen si bene erudiatur, & felici quadam natura præditum sit, mitissimũ, & uere diui
» nũ animal reddet, Sin minus, omniũ, quæ natura pduxit, maxime agreste euadat, necesse est.
» Quamobrem, non secundo loco, nec pro re superuacua, educatio liberorũ habenda est, apud
» legum authorem, Sed ante omnia, qui recte consulit, inde exordiri debet, ut ex ciuibus unus eli
» gatur, qui omnibus in rebus uirtute præstantissimus sit, is'q; summa diligentia constituatur iu/
» dex, procurator, tutor, magister iuuentutis, & quinquennio magistratum gerat. Mox alius eo/
» dem modo eligatur, qui'q; officio suo recte functus esse censorum examine diligentissimo, qui
» & ipsi ex summis debent esse magistratibus, decernetur, maximis donetur honoribus. Qui ue/
» ro cõtra fecerit, summis suppliciis plectatur. Quis igitur putet negligi posse iuuẽtutẽ ab homi
ne prudẽti, honesto, annos quinquaginta nato, patrefamilias, summo magistratu duntaxat ad
quinquennium fungente, subtili examini subiecto, & uel summum honorem, uel summã igno
miniam recepturo, usu etiam rerum prudente, paterno amore, propinquo tẽpore magistratus
breui, solicito, examinis expectatione cauto. Nemini profecto formidandũ est, ne talis uir sum
mo studio, fide, diligentia'q; procuret adolescẽtum, & puellarum pudicitiam, & eruditioni eo
rum liberali, quantum potest, inuigilet. Primum itaq; hoc statutum a Platone est, ad seruandã
iuuentutis honestatem, Secundo, ut, quod idem fere est, iuuenum animis persuaderet, nihil tur
pius, aut pernitiosius esse, quã obscœnis uoluptatibus, ac libidinibus indulgere. Sed pręstat uer
» ba ipsius Platonis audire. Vbi, inquit, ad iuuenum eruditionẽ ueni, animaduerti adolescentes,
» & puellas inter se perquã familiariter congredientes, atq; ob eam rẽ, timui, ut fieri solet, ne pa/
» rum frugi ea Resp. esset, in qua adolescentes, & puellæ robore corporis præstãtes, otiosi forẽt,
» & uehementiorum, atq; illiberalium laborum expertes, quibus præcipue extingui uitiorum cu
» piditas solet, dediti etiã festis, & ludis, & choris. Quo igitur pacto in ea ipsa Rep. abstinere iu/
» uenes poterunt a uoluptatibus, quæ multos, multas'q; impulerunt in mala postrema, cũ aliarũ

rerum, tum uel maxime amoris in puellas, aut quod detestabilius est, in pueros, et uel mulierum in uiros, uel uirorum in mulieres, unde innumera damna extitisse hominibus, & publice, & priuatim manifestum est? Quo inquam cõsilio uitare tantum hoc malum licebit? aut quam medicinam tanto discrimini adhibere? Quæ cum dixisset, habeo, inquit, quo iuuentus, nõ quidẽ in uita, sed sponte sua sese contineat, quo etiam frater cum sorore, pater cum filia castissime uiuãt, & caueant summopere, ne aut aperte, aut clàm, cũ simul cubant, aut quouis modo se inuicẽ tãgunt, libidinose quicquam agatur. Lex nimirum nõ scripta, sed uehemens hoc agit, & exiguũ quoddam uerbum, omnem huiusmodi uoluptatem potest extinguere, si uidelicet hæc turpissima esse, nefanda, impia detestanda dicũtur, nec id quidem raro, sed crebro sermone usurpatur, ut omnes ab ipsa natiuitate sentiant omni tempore, omni loco, hæc uituperari, expui, exterminari, tum per ridicula quædã, tum per studia tragica, quoties aut Thyestę, aut Oedipodes, aut Macarei concubuisse clàm cum sororibus suis introducuntur, & peracta re, statim sibi mortem cõsciuisse, quasi sui erroris, ac peccati pœnam sibi ipsis digne decreuerint. Famæ enim admirabilis quædam uis est, cum nemo contra legem dicere aliquid audet, & in unoquoq; tam seruo, quam libro, tam puero, quàm muliere, deniq; in uniuersa ciuitate, famæ ipsius obseruantia, & cura, consecrata lex est, ita enim firmissima, certissima'q; efficitur. Sic Plato, de iuuentutis eruditione præcepit, & ut honestas, & continentia seruaretur, summo studio curauit. Verum aduersarius neq; ueritatem cernere, neq; Platonis ratioues intelligere uidetur.

Falso' obiectam esse Platoni abrogationem legis Laiæ.
Platonis sententiam de amore cum Lycurgi lege conuenire.
Quibus mulieribus, & quomodo Plato commisceri uelit.
Quibus remediis uenus coerceatur. Caput VI.

POst hæc subiungit Platonem, legem laiam abrogasse, quæ igne cremãdos sanxerat, qui nefariam ĩ mares libidinem exercuissent. Reuoluit' semper iste eodem, sed nos quoq;, quocunq; se uerterit, sequi necesse est. Non modo autem reprobasse Platonẽ hanc legem aduersari⁹ scribit, sed etiam turpem, atq; nefandam libidinem non prohibuisse, immo, ut clàm patrari posset id scelus, concessisse, quod falsum esse, apertissimum est. Nusquam enim a' Platone lex ista abrogatur, aut tollitur. Legem autẽ laiam recte afferri posse, Plato affirmat, ut quæ naturam ducem secuta mares maribus misceri prohibeat, id'q; brutorũ exemplo confirmet, apud quæ inauditus est adeo turpis, nefarius'q; cõcubitus. Hanc igitur legem Plato nimirum approbat, & recta ratione conditã esse fatetur, Vtrunq; enim peccare, & dignum esse, qui uituperetur, existimat, & eum, qui mare pro fœmina utitur, & eum, qui usum huiusmodi fœdissimum præstat, alterum, q; nefariæ uoluptati cedat, alterum, q; mutare sexũ, & ex uiro instar fœminæ fieri patiatur, non tamen amorem omnem reprehendendum, tollendum'q; esse dicit. Sed cum duplex amandi genus sit, ut superius declaratum est, alterum turpe, alterum honestum, turpe quidem eiiciendum, honestum uero tanq̃ uirtutis alumnum seruãdum censet. distinguit itaq; Plato amandi rationem, & bipartitum, quod dixi genus, assignat, ita tamen agit, ut simul & lex laia seruetur, & genus amoris honestum, turpis illius gratia, non temere improbetur. Quo in loco, triplici illa partitione, amoris pulcherrime usus est. quam secutus Aristoteles, formam amari a' materia scribit. Amorẽ enim, aut iter similes uirtute ac pares esse, aut inter dissimiles, atq; cõtrarios, cum alter alterius egeat, quomodo diuitem amari ab inope dicimus, aut ex utroq; istorum constare, quoties pars diuersa ad res suaues, atq; iucũdas hortatur, similis dehortatur, fit'q;, ut modo huc, modo illuc animus trahatur, & pẽdeat, quam dissensionem, imagine etiam illa equorũ, & specie significauit, cum alterum equorum pulchrum corpus aspicere, ad id'q; potiundum hortari, & cogere diceret, alterũ recusare, dehortari, obsistere, utpote non pulchritudinem corporis appetentem, sed animi elegantiam, & liberalem uirtutis formam amãtem. quod si diuersa amandi ratio est, non male Plato, inquit, legem illam distinguere amorem debuisse, & primum illum ex uirtute ortum concedere, reliquos duos prohibere, queãdmodum a' Lycurgo quoq; Reip. Lacedæmoniorũ authore grauissimo lege ante sancitum fuerat, teste Xenophonte Atheniẽsi uiro illustri. Hic enim, cum Lacedæmoniorum rẽp. describeret, Lycurgi consiliũ probat, quo rõnẽ amandi distinxerat, & quomodo amandi adolescẽtes forent, ex cõmoda, laudata'q; morũ honestate descripserat, cõmẽdauerat'q; amorem ex uirtute ꝓficiscẽtẽ, alioquin nõ minus abstinere, q̃ patrem a' filio, aut fratrem a' fratre uoluerat.

Verba ipsa

Verba ipsa Xenophontis hæc sunt, λεκτέον δέ μοι δοκεῖ καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων. ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι ἕλληνες, ἢ ὥσπερ οἱ βοιωτοὶ, ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέντες ὁμιλοῦσιν, ἢ ὥσπερ ἠλεῖοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται. εἰσὶ δὲ καὶ οἳ παντάπασι τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἴργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων. ὁ δὲ λυκοῦργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνοὺς, εἰ μέν τις αὐτὸς ὢν οἷον δεῖ, ἀγασθεὶς ψυχὴν παιδὸς, πειρῷτο ἄμεμπτον φίλον ἀποτελέσασθαι, καὶ συνεῖναι, ἐπῄνει, καὶ καλλίστην ταύτην παιδείαν ἐνόμιζεν, εἰ δέ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος αἴσχιστον τοῦτο θεὶς, ἐποίησεν ἐν λακεδαίμονι μηδὲν ἧττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι, ἢ γονεῖς παίδων, ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. Ita lex laia à Platone emendatur, nō tollitur, immo, quod ad turpe amoris genus pertinet, & probatur, & recipitur in Rep. & diligētissime seruatur, perficitur etiam addita illa parte perutili, qua siue negligētia, siue imperitia sui authoris carebat, ut infamia rerum eiusmodi ab ineunte ætate cognita, & teneris adhuc animis concepta faciat legibus positis obtemperare. Quas autem leges de rebus nenereis statuerit, & quēadmodum continētiæ, castitati'q; consuluerit, iam uidetis. Qua in re, nequis forte plus iuberi existimaret, q̄ natura humana uideretur posse tolerare, exemplo usus est Icai Tarētini, Crisonis, Astyli, Diopompi, & alioꝝ athletarum, qui tametsi robore, & bona habitudine corporis proniores eē ad libidinem uisi sunt, q̄ qui corpore imbecilliori fuerunt, tamen uictoriæ cupiditate, quam consequi ex palæstra cupiebant, continentissime uixerunt, nullam alioquin animi eruditionem habentes. quod si eiusmodi homines, inquit, ita faciunt, longe profecto facilius id facere possunt, qui pulcherrimæ oīum uictoriæ causa aduersus uitia pugnāt, séq; felicissimos sperant futuros, si superatis uoluptatibus continentiæ palmam obtinuerint. oportere ait homines, haud deteriores esse auibus, aut cæteris belluis, quæ inter greges amplissimos ortæ, ad iustam usq; ætatē procreādæ prolis, caste, immaculatéq; uiuunt, ubi uero ætatis iam ratio exigit, mas cum fœmina, & fœmina cū mare suauissime iunguntur, atq; ita reliquum uitæ suæ tempus, iuste, religioséq; uiuunt, summa fide, prima amoris sui fœdera, & iura seruātes, oportere igitur homines meliores belluis esse, non deteriores. Primam itaq; legem de rebus nenereis Plato suis hominibus tulit, ut à marium, omni'q; contra naturam libidine prorsus abstineāt, & ab omni solo, in quo nasci nequeat, quod satum est. Secundam, ut si se nullo modo continere possunt, maris saltem nefandam, & plenam sceleris, atq; abhominandam libidinem uitent, fœminas autem, siquas libuerit, præter coniuges, utpote ancillas, & pedisequas, aut alias contubernales, adeant quidem, ueꝝ non temere, neq; imprudēter, sed ita, ut cæteros lateant, alioquin priuari laude ciuili, & notari ignominia debeant. Ita. n. ait. εἴ τις συγγένοιτό τινι, ἄλλῃ πλὴν ταῖς μετὰ θεῶν, καὶ ἱερῶν γάμων ἐλθούσαις εἰς τὴν οἰκίαν, ὠνηταῖς, ἢ ἄλλῳ τῷ τρόπῳ κτηταῖς, μὴ λανθάνων ἄνδρας τε, καὶ γυναῖκας πάσας, τάχ᾽ ἂν ἄτιμον αὐτὸν τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπαίνων νομοθετοῦντες, ὀρθῶς ἂν δόξαιμεν νομοθετεῖν. Sic Plato legitimaꝝ uxorum usum passim cōcedit, reliquarum prohibet, uel siquid plus ueneris naturalis permittit, non nisi cum pellicib⁹ domesticis, & clàm, & ut omnes tam uiros, q̄ mulieres lateat, fieri iubet, ea. s. causa, ut pudore, atq; ignominiæ metu, homines raro ausint peccare. Sic enim libro sexto de legibus scribit.
» Duplicem esse appetitum, in quo uirtus, uitium'ue cōsistat, prout quisq; bene, uel
» male institutus est, alterum nentris, alterum ueneris, præcedit ille edēdi, bibendi'q; appetitus,
» sequitur summo cum ardore, quasi furiis hominem agitans nenus. Itaq; consilio opus est, quo
» animus à uoluptate ad uirtutem reuocet, quod tribus illis præcipue fit, metu, lege, uera monen
» di ratione. Hæc Plato, aduersarius uero, quæ de fœminarum usu ab illo dicta sunt, trahit ad mares, & Platoni obiicit, q maris usum cōcesserit, modo qui peccat, latere possit, homo magis calumniæ, q̄ ueritatis studiosus. Quod enim Plato de fœminæ usu illicito puniendum esse dixit, nisi omnes, tam uiros, q̄ mulieres lateat, hic ita accipit, ut siue mare, siue fœmina aliq̄s libidinē se utatur, modo id clàm fiat, irreprehensibilis sit, quod certe fieri sine ignorātia, aut animi peruersitate non potest.

De breuitate matrimoniorum, paucitate liberorum, & patrimoniorum tenuitate.
Qualem rempublicam Plato describat.
Non minus, q̄ duos liberos procreandos esse.
An nouerca liberis superducenda sit.
Ante trigesimum annum non esse ducendam uxorem, & ante decimumoctauū annum minime nubendum.
Ex connubio iuuenum debilem, atq; imbecillam prolem creari.
Interpretatio sententiæ Aristotelis de matrimonio.

Cur opes improbet Plato.
Bonam, non opulentam oportere esse ciuitatem.
Non posse eundem & ditissimum esse, & optimum.
Quantam deceat esse magnitudinem ciuitatis.
Aristotelis sententia de magnitudine ciuitatis in Rep. uitanda.
Nimium numerum ordinem seruare non posse.
Immensum oportere esse agrum, qui militum quinque millia alat.
Non minus ab Aristotele, quam a Platone aduersarium dissentire. Cap. VII.

S Ed quid præterea Platoni obiiciat, uideamus. Vetuisse huc, inquit, nequis ultra decennium uxore uteretur, neue plures duobus liberos procrearet, tum etiam prohibuisse, ne patrimonia supra quatuor minas augerent, super quibus exclamat aduersarius, & uerba inordinate de opulentia fundit. Tum mores Platonis hoc etiam loco uituperat. Sed maledicentiam aduersarii nihil, quod Platonis moribus conueniat, exprimere, supra demonstrauimus, in qua re necessariũ fuit pleraque loca Platonis interpretari, ut latini græcam ignorantes linguam, quod ex illius sententia legerent, haberent. Hoc uero loco, multorum interpretatio minime necessaria erit, quippe ratio ipsa rerum satis superque erit ad Platonis defensionem, quam quisque uestrum approbare facile poterit, etiam si plura Platonis uerba non audiat. Enimuero non uulgarem quandam lasciuiam, & diuitiis affluentem Remp. condit. non colluuiem pastorum, aut profugorum hominũ, quasi in Asylum congregat, non mercatores, sartores, tonsores, nutrices, uectores, histriones, saltatores, adulatores, parasitas, coquæ, & popinarũ ministros admittit, sed puram, synceram, sine ullo fuco, sine ulla labe uoluptatis, ciuitatem constituit, quæ omnia ad humanam uitã necessaria abunde suppeditet, superuacua, & inutilia, quæ appetere deprauata natura consueuit, nõ habeat, nihilo egeat, nihilo abundet. Itaque modũ & pecuniis, & liberis procreandis describit, ne alterutra re uoluptas, quæ exitiũ Reip. eẽ solet, contrahatur, aut per inopiam proles numerosior ali digne, educarique nõ possit, præsertim temporibus belli difficilibus, & iniquis, non tamen duobus filiis prolem ad summum determinat, ut aduersarius fingit, sed, ut saltẽ duo sint liberi iubet, nec uetat, nequis ulterius procreet, sed nequis minus, quam marem, & fœminam habeat, edicit, quanquam nõ quot quisque uoluerit, procreãdos censet, sed hunc statuit terminum minoris numeri, quod aduersarius intelligere noluit, & quasi duorum duntaxat numerum Plato præscripserit, reprehẽdit. Cæterũ sicui procreatis iam liberis mare, & fœmina uxor obierit, huic liceat nouercam suis liberis non ducere, si ita libuerit, quem etiam locum male aduersarius intelligit. non enim ne omnino ducatur nouerca Pla. iubet, sed, ut, si libuerit, non ducat, liceat tamen ducere, si uelit, cũ aduersarius intelligat, omnino ne ducatur, Platonem prohibere. uoluit sane Plato postquam & naturæ satisfactum, Reip. maris & fœminæ procreatione, censebat nouercæ molestiam, quæ sæpenumero intolerabilis est priuignis, si ita patres uellent, auferre, officiumque legulatoris existimauit. Id parentis arbitrio integrum relinquere. illud uero uetuisse Platonem fateor, ducere quẽquam uxorem nisi annos triginta, uel quinque & triginta natus esset, & nubere aliquã nisi uigesimum, uel saltẽ duodeuigesimum annum excessisset, quod eo consilio fecit, ut florente ætate parentum, liberi robustiores procrearentur. Aetate. n. adhuc imperfecta debiles, infirmos, parum uiuaces necesse est liberos procreari, quapropter nec ingrauescente iam ætate, procreandæ soboli indulgendũ arbitratur. Vt enim iuniorum, sic seniorum filii, parũ perfecti, ualidique gignunt. Quod Aristoteli quoque placere uidetur, cũ libro politicorum septimo, ita scribit. Iuuenum coniunctio uitiosa est ad sobolem procreandam. Nam in omni animantium genere, proles adolescentũ imperfecta est, magnaque ex parte fœminea, & perexigua oritur. Quamobrem hoc idẽ hominibus quoque accidat, necesse est. Cuius rei argumentum est, quod in his ciuitatibus, in quibus mos est adolescentes cum puellis nõ dum uiro maturis matrimonio copulari, homines imperfecti, & parua statura sunt. Tum etiam in parturiendo uehementius laborant puellæ, magnaque ex parte pereunt. Seniorũ quoque imperfecta est proles, tum animo, tum etiam corpore, & sicut iuniorum, ita etiam senum lõge imbecillior, prouenit. Aetas etiam ab Aristotele eadem fere, quæ a Platone soboli procreandæ decernit, fœminæ enim quintus & uigesimus annus, mari quintus, & trigesimus statuitur. Cum igitur tam Plato, quam Aristoteles, annum quintum, & trigesimum initio procreandi tribuant, neuterque eorum seniorum procreationem probet, cur errare dicendus est Plato, si tẽporis spatium, quo procreari commode possit, decem, aut quindecim annis descripsit, quod

ab aduersario

ab aduersario reprehēditur? Profectò si animo libero esset, si rectè iudicaret obiurgator iste Platonis, non tanta id cum asseueratione reprehenderet. Opes autē, & diuitias Plato de sua Rep. eiicit, quia nouit hinc oriri seditiones, controuersias, odia, simultates, inimicitias, tum uero uoluptates, luxum, libidinem, & reliqua malorū genera, quæ Remp. pessundāt, & optimā quāq; ciuitatem euertunt. Bonam enim non opulentam ciuitatē suam facere conatur, nec fieri posse existimat, ut idem & prædiues sit, & uirtute præfectus, quemadmodū in sacris libris nostræ religionis legitur, facilius esse camelum per foramen acus transire, quàm diuitem ingredi regnū cœleste. Quàm multa in tertio de legibus libro? quàm multa in quinto, in octauo, in nono de malis disseruit, quæ à diuitiis proficiscuntur? quæ, ut prolixitatem fugiam, hoc loco prætereo. Quadraginta uero & quinis millibus locupletum constituēs ciuitatem, non exiguam, ut aduersarius dicit, & contēnendam facit, sed talem, quæ & ulcisci uicinos, si iniuriam fecerint, & iuuare, si acceperint, ualeat. Nam si de quinq; millibus familiarum decem millia strenuorū militum proficiscuntur, qui tandē tot uiros, tam fortes animo, tam corpore robustos, tam diligenter eruditos, atq; exercitatos, nec qdē mercenarios, aut peregrinos, sed ciues, pro patria, p uxoribus, pro liberis, p larib⁹, & sepulchris parentū dimicātes, uincere, supare, ac psternere possit? Audiat aduersari⁹, si tamē assequi potest, quid Plato quarto de Rep. libro de hac re dicat. Nā cum id de ciuiū inopia sibi ipse obiecisset, quod aduersarius affert, ciues scilicet inopes, atq; egētes, impotentes esse ad bellum gerendum, præsertim si aduersus magnam gentem, atq; opulētam mouere arma cogunt. Nulla, inqt, maior hac nostra ciuitate esse potest, nec ulla alia ciuitas appellanda est, sed potius ciuitates, quando ciues ipsi partim diuites, partim pauperes sunt, eosq; rursus distrahi in plures, ac uarias conditiones necesse est. Itaq; ciuitatem eiusmodi minime formidare debemus. facile. n. nostri homines belli, pugnæ'q; peritissimi, diuites illos parum peritos superabūt, etiam si numero multo plures fuerint. Tum si nostri ciues oratoribus missis ad alteram ciuitatem hæc uere referant, Nos quidem auro, & argento non utimur, nec fas uti apud nos est, uobis fas uti, & licet. Quod si amici, & socii nobiscū bellū, aduersus alios geritis, uos soli illorum diuitiis potiri facile poteritis, putas'ne aliquos fore, qui cum hæc audierint, malint aduersus robustos canes, ac macilētos pugnare, quàm præsidio borum canum aduersus pecudes pingues, & teneras? Sic Plato sacra illa sententia fretus, omne regnum in se diuisum desolabitur, non dubitat, quin sui homines tam unanimes, atq; cōcordes, facile debellare possint diuisos inter se hostes, atq; discordes, & animo, officio, rebus ferè omnibus distractos, quam ciuium concordiam communitatem'q; perfectam, quoniam in quocūq; populi numero seruari posse non arbitratur, idcirco Remp. non amplius augendam censet, quàm dum una esse, seruari'q; possit, & si magis crescat, amissura sit uires, qbus & se tueri queat, & alios supare. Quā sententiam Platonis, Aristoteles quoq; secutus septimo politicorum libro, magnitudinem ciuitatis, non magno ciuium numero, sed uirtute describit. De qua, inquit, urbe artifices multi, milites pauci proficiscuntur, hæc magna esse non potest. Neq; enim numero populi maiore, magnitudo ciuitatis iudicāda est, sed uirtute, ac morib⁹. Quod si quātalibet ciuitas, fungi ciuitatis officio potest, hanc magnam esse arbitrandum est. Frequēs admodum illa, ne rectè quidem legibus regi fortasse poterit. Itaq; nullam ex iis, quæ regi bene existimantur, Remp. uidemus excedere numero. Quin etiam ratione hoc idem constat. Lex enim ordo quidam est, & legis uirtutem, ordinis esse uirtutem necesse est. Numerus autem admodum excedens, seruare ordinē non potest. Terræ etiam amplitudo quanta satis sit iusto ciuium numero, modusq; ipsius numeri statui debet, & quidem tam à Pla. quàm ab Aristotele rectè statuitur. Nam Plato, qnto de legibus libro author, inqt, Reip. sapiens amplissimam constituere ciuitatem, cui iura datu rus est, non debet, neq; uero opulentissimam, argenti'q;, & auri prædiuitem, & plurimarū nationū terra, ac mari dominam. Sed, ut q̃ optimam, felicissimam'q; constituat, dare operam debet, qui rectè consulit. Partim enim ex iis, quæ optamus, effici possunt, partim nequeunt. Itaq; ea, quæ effici possunt, qui consulit, uelit, at ea, quæ fieri nequeūt, nec uelit frustra, nec tētet. Homines igitur simul probos, felices'q; effici posse, manifestū est. At uero prædiuites fieri, simulq; optimos, impossibile est. Sed ditissimum queq; pessimum esse, necesse est. Author autem legū, & Reip. eò spectat, ut sua opa ciues, q̃ felicissimos faciat. Aristoteles uero in eo libro, quē modo nominaui, Officium, inquit, ciuilis institutionis est, quot, quales'q; ex ratione naturæ oporteat esse ciues, decernere, eodem'q; modo, & q̃lis terra esse debeat. Quin etiam, secundo libro de numero militum agēs, quos Plato quinq; millibus constituerat, Tot, inquit, militibus terra Babylonia, aut aliquo agro summæ amplitudinis opus erit, ex quo qnq; millia hominū otiosa

rum uictum quærant, & cũ his etiam numerus alter mulierum, famulorũ'q; multo amplior ali possit. Sic Aristoteles pro terræ amplitudine, modum numero hominum instituit, & quidem parcius, q̃ Plato facit. At obiurgator noster Platonem reprehẽdit, frustrá'q; eum metuere dicit, ne propter ciuium multitudinem uictus desit, rem minime formidandam, quippe lõge plures facillime ali posse, nec solum uictu necessario, sed etiam delicato, & quib⁹ Aristoteles uix a' terra Babylonia suppeditari uictum posse existimat, eos, immo uero longe plures ex eius exigua regione uiuere delicate posse affirmat, ita, qui cum Aristotele sentire se iactat, non minus Aristoteli, quàm Platoni diuersa, & plane' contraria loquitur.

De Milciade, Cimone, Themistocle, & Pericle Atheniensium oratoribus.
Non modo bona agenda pro patria, sed etiam bene agenda.
Qualem secundum Platonem esse oporteat gubernatorem ciuitatis.
De duplici opera animo adhibenda.
Quibus uitiis Athenienses periere.
Milciadem, Cimonem, Themistoclem, & Periclem nauali tantum industria Atheniẽses exercuisse, terrestres pugnas contempsisse. Caput VIII.

Nunc quid de quatuor illis siue oratoribus, siue imperatoribus Atheniensium Milciade, Cimone, Themistocle, Pericle scripserit, Platonem ingratitudinis arguens, uidendum est. Facinus ingratissimi, atq; iniquissimi hominis esse dicit, eos uiros assentatores appellare, & turpes ministros, & uoluptatum authores, qui ea tempestate, qua Resp. Atheniẽsium in summo discrimine erat, adiuuerunt, seruarunt'q; nõ modo Athenas, sed etiam Græciam uniuersam. Hoc aliud Platonis crimen est, si aduersario credimus. Atqui Platonem, homines bene de Rep. meritos laudare, summis'q; extollere præconiis, nemo, qui eius libros legit, ignorat. Eos tamen bene de Rep. meritos putat, qui non modo bona pro patria, sed etiam bene egerint. Itaq; hominum salutem, non summum bonum, secundum uulgi opinionem statuit, sed salutẽ cum uirtutis cultu, & officio summum bonum appellat.
» Quippe in libro de Rep. quarto ita scribit. Seruat sæpenumero nauem gubernator, magno'q;
» periculo eximit eos, qui nauigant, uerum meliores non reddit. Sic qui Remp. regunt, uincunt
» quidem interdum hostes, & populum seruant, sed quoniam eius, quẽ seruant, praua explent
» desyderia, & quæ iucunda, non quæ commoda sunt, student administrare, nequaq̃ benemeri
» ri eos de Rep. dixerim, immo uero malefacere, ac ueheměter errare. Equidem nõ inficior esse,
» qui hostẽ superarunt, Remp. fecerunt opulẽtiorẽ, urbẽ muris auxerunt, ædificiis'q; tũ publicis,
» tũ priuatis ornarunt, Veꝝ nõ hos de ciuitate benemeritos dixerim, sed eos, q cines suos bonis
» moribus instituerunt, ingenue erudierũt, uirtutẽ docuerunt, probum deniq; unũquẽq;, & fru-
» gi, quantum in eis fuit, reddiderunt. Nã qui hæc fecerint, illud etiam non minus, immo longe
» plenius consequentur, ut hostem uincere, uitam'q; omnẽ cum summa felicitate agere possint.
» Etenim si aliter seruari patria, ornari'q; ciuiũ beneficiis non posset, quàm si gratificari unusquisq;
» semper, & iucunda agere studeret, profecto hac uia eundum eẽt, & ita regẽda, gubernanda'q;
» Resp. q uero ita gubernarẽt, sũmis laudibus efferendi forent. At si potius probitate morum, &
» uirtute contingit populis, ut hostium copias prosternant, id'q; pſæpe euenit, rationẽq; fieri so-
» let, contra uero perraro uictoria, fortunáq; excipitur, cur eos, qui utrunq; simul, uirtutẽ scilicet,
» & potentiam suis ciuibus pepererunt, iis non longe anteponẽdos existimem, qui alterum duntaxat, & quidẽ deterius Reip. præstiterẽt Hac igitur lege, & optima regula exquirit Plato, recenset'q; uiros, quos modo nominaui, in eo sermone, qui Gorgias inscribitur, de quibus uiris testatur, profecto', quod clari imperatores fuerint, quod uictoria potiti triumphum meruerint, quod Remp. summo discrimine liberarint, quod uero uirtute non minus cum suis hominibus, quàm pro his cum hostibus dimicauerint, quod'q; uincere, ac refrenare suos potius appetitus, quàm hostium impetũ docuerint, testari non potest. Cum'q; eos animaduertat in administranda Rep. multa temeritati plebis concessisse, multa, ne displicerẽt, prætermisisse, pleraq; etiam, ut populo gratificarentur, iucunda, q̃q noxia essent, adhibuisse, recto philosophiæ studio ad ea reprehendenda duci uidetur. Itaq; a' Callicle, cum quo Socrates disputabat, ueram illam reprehendendi rationem accipit, quæ duplicem operam animo adhibendam statuit, alteram a' consilio, & solertia proficiscentem, quæ, ut probus efficiatur animus suscipi solet, alterã, quæ quid animo prosit, minime curat, sed quemadmodum uoluptate affici possit, studet, operatur'q;, hãc

assentationem,

assentationem, siue adulationem, tum corpori, tũ animo, inquit, adhiberi, & oratores magna ex parte, in administrãda Rep. hanc operam nauare, omissa'q; communi utilitate, cõmodis suis dũtaxat cõsulere. Qua culpa, ne eos quidem, de quibus sermo habetur, quatuor uiros caruisse. non enim uera dicendi facultate usos fuisse, sed ea, qua oblectare potius populum, quàm emẽdare uiderentur, quæ a' Demosthene quoq; oratore grauissimo damnatur, cum eos oratores reprehendendos putat, qui id fere' sciscitantur apud populum, quid scribam? quid placeat? quid gratificer? Quod si quis uiros istos tueri uolens, uictoriam narret, & trophæa, & triũphos, imperatorum officia hæc esse, aut tẽporum, & præsentis necessitatis munera Plato respondebit, quæ a' se quoq; laudẽtur. Sed quoniam, qui exercitum feliciter duxerunt, uiros se bonos ꝓfitentur, & bello iam peracto sese ad Reip. gubernacula cõtulere, functuros'q; bonorum uirorũ officio in ea quiete, ac tranqlle administranda polliciti sunt, dicat nunc, qui patrociniũ eorum suscepit, quid egerint, demonstret nihil eos fecisse reprehendendum, etenim Plato minime curasse uiros istos, quod in primis curãdum erat, arbitratur, ut ciues moribus meliores, uirtute'q; animi præstantiores euaderent. Sed late populo concessisse otia, luxum, cupiditatem, dicacitatem, superbiam, permulta'q; alia uitia, quibus Athenienses infensi sociis, seditiosi'q; inuicem facti, tandẽ perituri essent. An uiri isti (loquar enim Platonis uerbis) statum Reip. emẽdare studuerunt, ut melioribus legibus iustitia, & uirtutes reliquæ colerentur? An honestiore unq̃, siue commodiore pugnæ genere, quàm nauali ciues suos exercuerunt, ut si quando arma, uel Macedonum, uel Romanorum, aut aliorum mortalium terra inualuissent, non deessent, qui fortiter possent obsistere? Iam pugna terrestris apud Marathonem, & apud Plateas acta potius, q̃ naualis apud Salaminem, aut Artemisium rem seruauit, & tamen nihilo diligẽtius terræ, q̃ mari nauare operam quatuor illi uiri consulere, immo uero nauium numerum longe amplius auxerũt, & duntaxat rem naualem maiorem in modum amplexi sunt, quasi duplex hoc cõsilium esset, aut nauali pugna semp decernere, aut si quis a' terra inuaderet, classe per mare fugere, & in alium locum migrare. Hæc Plato q̃tuor illis uiris obiicit, quæ si ita se habent, haud iniuria id facit, Sin minus, exponere ea primũ aduersarius deberet, quibus mentiri Platonem ostẽderet, tũ eum reprehendere. Verum dicere iste permulta potest, non periisse autẽ Remp. Atheniẽsium, consilio prauo, & eorum uitio, qui ciuitatis gubernacula tenebant, nunq̃ poterit ostendere. Sũma igitur criminis, quod a' Platone obiicitur, hæc est, quatuor illos uiros populum, cuius curã gerebãt, non reddidisse uel moribus meliorem, uel solertia cautiorem, uel industria ualidiorẽ, id'q; permultis rationibus explicat in eo sermone, quem Gorgiam inscribi supradiximus. Nec propterea ĩgratitudinis, aut inuidiæ damnandus est Plato, sed potius laudandus, quod & morum probitatem exigat, & consilii cõmoditatem. quæ res cum apud omnes proculdubio probentur, frustra aduersarius conatur ostendere Athenienses culpa eorum, qui remp. regebãt, minime periisse, cum se bonorum morum authores, & commodissimarum rerum magistros profiterentur. Verum ne solum quidem Platonem de iis, qui Reip. Atheniensium præerãt, ita sensisse animaduertimus, cum Aristoteles quoq; secundo Politicorum libro idem præseferat.

Tribunos, inquit, rectores'q; plebis in præsentem popularem statum Remp. detulisse, cum populo tanq̃ tyranno gratificarent. Quoniam Solon forum iudicibus forte sumẽdis ex omnibus constituendum cẽsuisset, id'q; ualeret. Senatum enim Areopagitarum, inquit, Ephialtes diminuit, & Pericles, iudices uero mercenarios Pericles instituit. Atq; in hunc modũ unusquisq; tribunus, & rector ad præsentem popularem magistratum rem auxit, quod quidem minime ex Solonis sententia uidetur accidisse, sed casu potius, atq; euentu. Populus enim, q; causa fuerat, ut pugna nauali Medorum copiæ superarentur, elatus animo exercere superbiam cœpit, & suo arbitratu tribunos sibi, rectores'q; constituit, improbos aduersus probos, qui bene remp. administrarent. Quarto etiam libro, populum non legibus obtemperantem, sed ipsum principem rerum omnium constitutum improbat, & tribunos, rectores'q; ab eo declarari dicit, qui idem apud populum faciant, quod assentatores apud tyrannos facere consueuerunt. Etenim plebiscita omnia neglectis legibus ad populi potestatem deferri, ꝓpterea'q; usu uenire, ut rectores ipsi magni efficiantur, cũ populus rerum omnium dominus sit, populi autem uoluntati ipsi dominentur, qui remp. gubernant, & regunt. Sic Aristoteles, eos, quos Plato, oratores reprehendit, quem si nemo propterea uel inuidum, uel ingratum appellat, cur aduersarius Platonẽ ea causa inuidiæ, atq; ingratitudinis tanquam deterrimum hominem arguit, & quantum potest insequit? Nec intelligit ea, quæ in Platonem dicit, Aristoteli quoq; obiici posse. Quippe Aristoteles non minus, quàm Plato officium tribunorum plebis, & Reip. rectorũ esse dicit, ne multitu

dini adulentur, ne assententur, ne gratificentur, ne res iucundas, sed commodas consulant, atque suppeditent, ne propriis, sed publicis commodis summo studio, uigilantia'que incumbant. Tum quatuor illos oratores crimine nequaquam caruisse arbitratur. Verum, neque Plato, neque Aristoteles accusandi sunt, sed ambo laudandi, quod ueritatē dūtaxat, cuius indagatores erant, respicientes philosophorum officium persoluerunt.

Alexandrum

POst hæc alia quoq; crimina aduersarius adducit, quod Plato ciuibus suis abuti uino, & ebrietati indulgere concesserit, longum'q; ac prolixum de ea re sermonē habuerit, quod deum se appellari quæsierit, homo alioqn stultus, & leuis, qđ nullis aliis literis, q̃ legibus suis institui iuuentutem iusserit, quod deniq; tantū mathematicis disciplinis tribuerit, ut nullā alicuius rei curā suscipi ab ullo cōmode posse existimet, nisi sit mathematicis disciplinis recte institutus. Hæc obiicit, & suo more uituperat, partim peruertens uerba Platonis, partim addens aliquid, aut minuens, dū insatiabilem illā maledicēdi sitim possit explere. Primo autem, quo modo deū se appellasse Platonē uelit, et unde id acceperit, audite. Plato a`Clinia interrogatus, an effici posset, ut conuiuia, & edēdi, bibēdi'q; societas ad usum ciuilem, rectam'q; erudiendi rationem publice conferrent, respondit, certum quicquā de his rebus asserere non suum esse, sed dei immortalis. Tū ita esse, ut tempestiua cōuiuia iuuent suo iudicio ostendit, hinc aduersarius arguit, quod Deū se fecerit, & cum iudæis clamat, crucifigat. Vsqueadeo uerborum rimator, & consequentiarum acutus artifex est, ut sequi illud solus ipse aīadnertat, quod nemo alius nnq̃ uidit. Deo, inquit, Plato tribuit eius rei cognitionem, quam ipse exponere uoluit, ergo Deum se ipse fecit. O' nouum argumentandi genus, o'dignam demonstrationem, atq; præclaram. quis tam firmam, ac solidam argumenti uim infringere, & tā inexplicabilem probandi rationem dissoluere possit? At non sequitur bone uir, ut se Deum faciat, qui cū Deum dixerit ueritatem rei nosse, nihilo minus eam, quantū humano ingenio assequi potest, inuestigare, atq; aperire conatur. Cognitio enim, quā Deo tribuimus, ea certior est, quam sibi homines uendicant. Itaq; ut certissima illa dei scientia carere se Plato fatetur, sic humanā, quam attingere potest, exponit, & pro uiribus, ut homo, non, ut Deus, docet. Cū enim de uini usu disputaretur, qui si mediocris, & modicus est, prodest, si uero immodicus, detrimētum affert, nō facile pro sua modestia suscipere uini, haud satis honestis nominis patrociniū uoluit. Sed paulatim ipsa differendi ratione ducitur, ut modici uini usum cōprobet, quod prius, q̃ faciat, ad eum, q interrogauerat, an uini usus ad mores, ad peritiā, ad ualetudinem, ad ciuilem usum adiumenti aliqd afferret, ita respondet. Quid ueri, certi'q; ea de re dici possit, Deus scit. Varia enim hominū sententia est, quid ego quidem probē, pace omniū explicare, ut opinor, potero. Hanc partem, qd ego quidem probē, aduersarius tacuit, ut suam calūniam faceret uerisimiliorem, etenim quod causam aperit, cur ipse quod ad Deum refert, exponat, hoc ipsum est. Si certam, inquit, ueritatem quæris amice Clinia, non paruam rem, non uile negotium, nō satis homini cognitū scire cupis, Deus enim unus id nouit, cuius id nosse interest, q unus ueritas ipsa & est, & appellatur. At si quid mihi ex hoc humano ingeniolo uideatur, dicendum est, dicam, ut opinor, si placet, absq; hominū molestia. Quid quæso his uerbis Platonis modestius dici potest? quid moderatius? quid ab insolētia magis alienum? Veruntamen aduersarius, ut arroganter dictū uituperat, & Platonē ob hanc rem, fecisse se Deum exclamat. Nec minus mentitur, cū Platonem magnam operis partem consumpsisse differendo de usu uini, & temulentiā concessisse hominibus dicit. Pars, quā ipse reprehendit, & sextam esse asseuerat, uix decima totius operis pars est, eius'q; partis exigua quędam particula est, in qua de uini usu tractatur. Reliqua de erudiendi ratione, & musica institutione scribuntur. Cum enim pars liberalis institutionis, sit ipsa uiuendi sobrietas, & cibi potus'q; moderatio, non immerito addi uidetur in ipsa erudiendi ratione. Quod tamen in primis cōsyderatur, & agitur, ipsa eruditio publica est, quā si in toto etiam opere tractari aduersarius uere diceret, nihil tamen esset, quod posset iure reprehendi, siquidem totum opus eo' spectat, ut ciues bene instituantur, erudiant, ornētur. Vereor, inquit, Plato, ne de uinolentia parua re, multa dicere, ac prolixius, q̃ debeam, progredi uidear, quanq̃ usus ipsius temperari, emendari'q; satis debita naturæ ratione non potest, nisi musicę rationis integra præceptione quasi cōciunior efficiatur, quæ musicæ ratio absq; uniuerso erudiendi negotio tradi non pōt, unde fit, ut permulta dici necesse sit. De musicæ igitur, erudiendi'q; rōne sermo habetur, in ea parte, quā aduersarius dūtaxat uino tribuit. Nec indecens est Platonem de conuiuiis, & uini usu eo loco differere, quandoquidem legumlatoris officiū est conuiuiorum quoq;, & uini usum legibus pscribere, quod & Lycurgus apud Lacedęmonios fecit, et Romæ sodalitates, Catone quæstore constitutæ sunt, quanq̃ semper in usu maiorum fuere tempestiua conuiuia, & solatia quædam ad publicam eruditionem accōmodata. Quāmulta hoc loco Plato de disciplina ciuiū docet, q̃ bene iuuenes suauissimis moribus instituit, musicæ ratio-

nem cõmendat, usum uini honestissimũ, & tum ad ualetudinem corporis, tum ad animi facilitatem, & mores accõmodatissimũ tradit. Nemo profecto est, qui eius ingenium non admiret, & summa cũ laude cõmendet, solo aduersario excepto, qui ebrietatis, & temulentiæ nomine uocat tẽpestiua cõuiuia, & sodalitates, quas more Lacedæmoniorum, Romanorum, reliquarum'q; honestissimarum nationum cõmodissime constitutas ad publicæ disciplinæ usum, & mutuã ciuium gratiam, & charitatẽ accepimus, de quibus Cato, quẽ modo nominaui, apud M. Tullium in eo libro, q de senectute inscriptus est, plura cũ summa approbatione, & laude disseruit. Plusscula etiam ex Platonis sermone hoc loco interpretemur, oportet, ut clarissime, quid ille de ingenua ciuiũ institutione, de conuiuiis publicis, de uini usu scripserit, uideatur, & iniqua aduersarii calumnia deprehendatur ab omnibus. Quem locũ non ita à me positũ uelim, quasi eodẽ, quo à me profertur, sermone, Plato scripserit. Nã quæ de hac re pluribus ille locis disseruit, nos simul texentes ab illo dici ostendimus, ne uel plures libros enumerare cogeremur, uel, inquit, sæpius interponeremus. Cũ Lacedæmonius ille hospes, qui apud Platonem disputat, haudquaquam licere suis hominibus diceret per temulentiã debacchari, quomodo Atheniẽses festis diebus liberi patris agere consueuerunt, Plato ita respondet, ut siquid prima minus honeste faceret, nõ ilico stulte insultando reprehenderet, sed modeste, prudenter'q; corrigeret, & distinguẽdi rationẽ, quã primus ipse teste Eudemo doctissimo uiro, in disputãdo cõpererat, explicaret, & quid ex ea re ad uirtutis officiũ capi cõmode posset, ostenderet. Ita enim, inquit. Nec uinolẽtia, nec quiuis ex more usus laudãdus omnibus in rebus, aut uituperandus mox est. Sed ante animaduertendum est, qua tandẽ causa, seu ratione id agatur, & quo modo, quibus personis, cum quibus, quo animo, affectu, studio, tempore, loco. Vt. n. si alius cultũ caprarum, & possessionem eius gregis probat, usui'q; esse, & cõmodo arbitratur, alius cũ capras sine pastore depascẽtes per segetem, fruges uastare uiderit, improbat, & omnẽ pecudem damnat, quod aliquas errare, atque obesse, uel sine pastore, uel prauo cũ pastore aliquãdo perspexit, sniam non eius, qui damnat, pro recta accipimus, sed illius potius, qui probat, & quemadmodũ grex colendus sit, præcipit, sic siquis ciuilẽ aliquem cœtum, qui regi suo magistratu cõmode potest, quia peccantẽ uidet, quod aut magistratu careat, aut prauo gubernetur, idcirco uituperat, non iudiciũ eius probandum censemus, sed expectamus consilium illius, qui & rem seruet, & usum corrigat. Cõuiniorum itaq;, & sodalitatũ cœtus, si quoadeius fieri potest, probe cõstitutus, magistro præfecto sermone adhibito, reliquis officiis conseruatis, iure adhuc improbari potest, recte uituperes. At si male institutũ, & temere sine magistro congestum, tumultuantem'q; cõspiciẽs aspernaris, neque rem, sed modũ consyderas, haud recte facis, ita. n. unaquæq; res mala iudicaretur, quoties bonus princeps, ac dñs deesset. Et poculis igitur magister, ac princeps cõstituendus est sobrius, sapiens, eruditus non temulẽtus, & stultus. Nã si, qui præest hominibus liberalius per cõuiuii licentiam potantibus, non ipse sobrius, ac sapiens fuerit, sed uel temulentus, uel imperitus iuuenis, ac temerarius, nimirũ fortunatus hic erit, nisi tetrum aliquid, scelestum'q; cõmiserit. Cogitandũ est igitur, an ex conuiuio recte instructo boni aliquid uel publice, uel priuatim possit accidere. Nã si unus quilibet ex ciuium numero recte institutus profecerit, aut etiã si cœtus aliquis ad chorẽã agẽdam bene compositus, probatus fuerit, parũ utilitatis hinc Reip. fore manifestũ est. At si uniuersam erudiendi rationem, & publicã disciplinã tractamus, facile magni aliquid ciuitati ita afferri posse dixerimus, ut. s. ingenue instituti, uiri boni efficiantur. Tales autem facti cum cæteras res præclare agere, tum hostes superare facile poterũt. Quod si hæc ita se habẽt, quid uerũ, certum'q; sit, Deus nouit, quid ego sentiam, si dicẽdũ sit, pace omniũ dicam, Sed uereor, ne de uinolẽtia parua re plura dicere, prolixũ'q; admodũ sermonem producere uidear, quia uini usus temperari, emẽdari'q; satis debita naturæ ratione non potest, nisi integra musicæ præceptione concinnior efficiatur, quæ absq; uniuerso erudiendi negotio tradi non potest. Vnde fit, ut permulta dici necesse sit. Dicendũ tamen est, & primũ quid eruditio sit, & quam uim, facultatem'q; habeat, definiendum. Ea igitur instituendi unica ratio, quæ per uirtutem, educationem'q; liberalem cupiditatem in animis iuuenũ parit, ut ciues optimi efficiantur, & iuste tum imperare, tum imperari consuescant, eruditio appellanda est, quæ autem ad rem pecuniariam pertinet, aut ad corporis uires, aut ad ullam solertiã, iustitiæ, mẽtis'q; expertem, hanc illiberalẽ esse, ac sordidam, nec eruditionis nomine appellandam existimo. Ergo nullo in loco eruditio ratio contemnẽda est. Quandoquidẽ omnium rerum pulcherrima contingere homini potest. Præterea memoria repetẽdum est, quod ante concessimus, uiros esse bonos, qui continere sese, sibiq; dominari possunt, malos, qui id nequeunt facere. Sed quoniã unusquisq; nostrum, quia unus est,

unus est, habet tamen secum duos comites, quasi consultores, sibiq; inuicem aduersos, quorū alterum uoluptatem, alterum dolorem uocamus, tum etiam metum habet, & fiduciam. Ad hæc rationem cogitandi, quid nam ex iis melius, quid'ue deterius sit, quæ quidem ratio redacta in decretum ciuitatis publicum, lex dicta est. Ergo hi affectus, quasi nerui, & funes quidam tendentes in nobis cōuellunt, cōtra'q; uicissim ad res agendas contrarias retrahunt. Quo fit, ut rei ratio, cuius uirtutē præscriptam habemus, in retrahēdo eniti debeat, & nūq; quin aduersus alteros neruos contendat, desistere, eadem'q; ipsa cogitandi, & renitendi ratio aurea, sancta, et augusta nomen legis communis Reip. accepit. In hac enim uel illud apertius intelligi potest, quid significetur, cū quempiā seipso superiorē, aut inferiorē dicimus. Enimuero singuli quiq; homines ueram rationem, quā ex hoc senixu statuerunt sequentes uiuunt, & ciuitas lege, quā recepit uirtutem probat, uitiū reprobat, recte'q; cū cæteras res, tum uini usum, de quo dicere incepimus, quomodo bonus, malus'ue sit, potest iudicare. Cōfessum itaq; id accipimus, liberiorem uini usum, uoluptates, dolores, iras, amores, reliquas animi affectiones intēdere, atq; augere, quasi habitus eorum hominum, qui hauserint eo' uigoris redeat, in quo erat tempore iuuenilis ætatis, propterea'q; homines continere se nequeāt. Quod tam graue malū, an aliquid nobis cōmoditatis afferre possit, animaduertendū est. Quomodo exercitatio corporis licet hominem fessum, debilem, imbecillum reddat, & quomodo epotum medicamētū, q̄q; extenuat corporis uires, atq; debilitat, nihilo minus futuri commodi gratia in usum recipiuntur. Nam si pari ratione ex uino utilitatis aliquid percipi potest, satius istud fieri dixerim, quandoquidem exercitatio corporis, non sine labore, molestia'q; contingit, uini aūt usus maiori facilitate suscipitur. Cum itaq; duplex sit timoris genus, unū, quod expectatio mali est, alterū, quo ne dicēdo aliqd aut agendo tanq̄ mali reprehendi possimus, formidamus, simul atq; cauemus, quod genus pudor, seu uerecundia dicitur, contrariam'q; sibi habet impudentiam, & cum alia summa bona tum uictoriæ, salutis'q; munus præclarum adhibet, hinc porro' fit, ut uini usus, ad hoc bonū cōparandū, dignoscendam'q; animi naturam, utrum idonea, uec'ne sit, non parū mea sentētia cōferat. Ita eni uelim consyderes. Quæ pariunt uictoriam, duo sunt, animus fidens, aduersus hostes, timor, seu pudor erga amicos, ita ut unusq́sq; nostrū, & impauidus, pauidus'q;, & fidēs, ac uerecundus esse debeat. Quapropter quemadmodū cum impauidū aliquē reddere uolumus, in rebus formidabilibus, atq; horrendis eum constituimus, sic'q; salubri lege eum exercentes, talē reddimus. Eodem mō quē pauidum, seu uerecūdū facere statuimus, ad res minus pudicas ducimus, & in medio earum, illos probantes, ac uoluptatibus opponentes superare eas assuefacimus. Neq; enim, qui uim plurimarum uoluptatum, cupiditatum'q; ad impudētiam prouocātiū, cū ratione, atq; solertia aduersus eas pugnādo non superarint, esse perfecte temperans pōt. Neq; ad uiri fortis officiū accedere quisquā integer potest, nisi animi timiditatē pugnando p/uicerit. Etenim, qui expers, inexercitatus'q; huiusmodi certaminis est, ne dimidiā quidē uirtutis partē attingere potest. Officium autē legislatoris est, posse, uelle'q; experiri ciuium animos, quomodo se ad fortitudinem, ac timiditatem habeant, id'q; facere loco, & tēpore cōmodo, & tuto, potius, q̄ suspecto, & periculoso, ut fortitudinem conciliet animis, timiditatē exterminet. Queadmodum igitur si quis deorum immortaliū medicamentū aliquod, quod haustū timorē pelleret, ciuibus dedisset, hoc tractando, hortādo'q; impauidos illos effici oportere diceremus, sic cū uini usus medicina quædā, sic ad audaciā, & nimiam, importunam'q; ɔfidentiā, fit enim, ut qui id hauserit, hilarior sit, & quo liberalius hauserit, eo spe maiore, meliore'q; impleatur, et audacia plenus, quasi præcipua sapientia præditus, animosior fiat, & libere, atq; impauide audeat, profecto' hoc modo pauidos, uerecūdos, & ingenuo quodā pudore præditos hoīes fieri posse dicendum est. Cum enim duo illa, animis nostris perfecte concilianda sint, fiducia, & timor, ut fiduciā, & fortitudinem in bello meditari debemus, sic timorem, & uerecūdiam in his rebus exercere, per quas audere, & fidentes esse possimus. Talē autē rem, uini usum esse intelligo. Nulla enim leuior, aut securior uoluptas, uel ad experiendū, uel ad exercendum esse, aut dici pōt, quàm hęc iocandi, atq; solandi ratio, quā exhibere uinū uidemus. Nihil sane' moderati⁹ adhiberi potest, præsertim si caute agatur, Nec enim animum difficilem, agrestē, iniquū experiri potius per cōmercia, nō sine tuo periculo debes, q̄ per conuiuium liberi patris, nec examen animi ueneri succumbentis, per fallacem uxoris, & liberoꝝ cōmendationem faciēdū est, & catissimaꝝ periculo reꝝ potius, quā per iocum, usu uini sine discrimine iacturæ mores animi pspiciendi sunt. Hoc igitur unum non mediocre cōmodum ex uini usu ad examē ciuium capitur, perutile certe homini ciuili, ne habitus, naturas'q; animoꝝ ignoret, sit'q; etiam per eius impu/

nitatem, ut pauidi, uerecundi'q; efficiantur, qui caute, & moderate sub optimo magistro tempestiuis conuiuiis utũtur. Alterũ longe amplius, & maiori studio dignius sequitur, quod planius, perfectius'q; explicabitur, si rectã erudiendi rationẽ repetierimus. Dicimus itaq; puerorũ primũ sensum esse dolorem, ac uoluptatẽ, quibus primus efficitur, ut uirtus, aut uitiũ animo primũ cõcipiatur. Nam prudentiã, ueram'q; opinionem uix nõnulli prouecta etiam ætate capessunt, eruditionẽ uero eam esse uirtutẽ, quæ a' pueris prima recipiatur. Voluptatis igitur amoris & odii, ante q̃ ratio recipiat, usus rectus, postq̃ recepta ratio est, & cõuenientia, recta'q; consuetudo, uirtus integra est. Sed eruditio, proprie eius uirtutis pars est, quæ in uoluptatib⁹, ac doloribus adhibito temperamento consistit, ut mox ab initio ad finem odio habeant, quæ habenda odio sunt, amentq;, quæ amanda sunt, Verum cũ omnis erudiendi ratio in uoluptatibus, ac doloribus recto adhibito temperamento uersetur, sed accidat, ut pleraq; in uita langueant, atq; ĩterimãtur, dii immortales, labores mortaliũ miserati requiem his laborũ, ferias, & solẽnes numinũ dies statui uoluerunt, musas'q;, & musarũ principem Apollinẽ, ac Liberũ patrem, celebritatũ socios adhibuerunt, qui deprauatam institutionẽ emendarent, Quod idẽ naturæ quoq; consentaneũ esse uidemus, siquidem iuuentus fere' omnis corpore, aut lingua quiescere nõ potest, sed semp moueri, loquiq; appetit. partim saliens, & exultans, quasi numerosum quendam motũ ac ludũ cum uoluptate exercens, partim etiam uocem emittens crebram, & uarã. Cæterũ reliquæ animantes sensu ordinis, inordinationis'q; suorũ motuum uacant, quibus bene compositis nomẽ inditum est numeri, & concentus. Nos deos, quos modo nominaui, celebritatũ nostrarũ comites habuimus, qui sensum numerosum, concinnũ, suauẽ, periucundũ nobis dedere, modulos, saltandi'q; genera docuere, choros ἀπὸ τῆς χαρᾶς, hoc est gaudio aptissime nominarunt. Itaq; primam erudiendi rationem effici musarũ, & Apollinis opera perspicuũ est, ineruditũ'q; hominẽ esse, qui choreæ musarũ expers est, eruditũ uero, qui compos eius est, totũ'q; id genus in choream, saltationem, & cantũ distribui declaratur. Quo fit, ut qui bene eruditus est, bene cantãdi, saltandi'q; peritiam habeat, quã cum bene exerceat, bona etiã suo cantu, & suo saltu præstet necesse est. Plurimũ enim inter eum interest, qui bene, & bona agit, atq; eum, qui uel bona quidẽ exercet, sed minus bonis delectatur, malaq; aspernatur, uel qui bona amat, mala odit, sed uoce, aut corpore nequit exercere. Quæ cum ita sint, quid boni in cantu aut saltatione sit, nosce eos oportet, qui scire cupiunt, quo modo eruditio conseruetur. Indagandus est igitur honestus corporis gestus, modulus, cantus, saltus siquando uenturi eo' sumus, ut recte, nec'ne institutũ sit, & quæ nam recta erudiendi ratio, siue græca, siue barbara sit, nosse possimus. Sed quoniam uaria studia fortitudinis, timiditatis'q;, & omnino uirtutis, ac uitii habentur, uarii sunt gestus, saltus, soni, uoces, & partim honesti, partim inhonesti. Verum homines per errorẽ non omnes æque eisdem modis chorearũ utuntur, sed aliis alii, ut suo quisq; ingenio, aut more decreuerit, non paruum'q; hinc detrimentũ iis euenit, qui prauis, aut modulis, aut gestibus delectẽtur, contra summũ iis cõmodum, qui uoluptatem capiant ex honestis. Similem enim his queq; effici, quibus oblectatur, necesse est. Idcirco, ubicunq; leges, aut nunc bene constitutæ seruantur, aut in posterũ constituentur, maxima cura adhibenda est, ne poetis liberum sit, omnia suo numero, modulo, & uocabulo mandare, & pro arbitrio suo, liberos optimorũ ciuiũ, quibuslibet modis instruere. Licentia enim huiusmodi poetarũ, quibus licere uideo in omnibus fere' ciuitatibus ita agere, causa est, ut summa cũ improbitate usus rerũ ciuilis habeatur. Quod si moduli, numeri, uocabuli recta ratio capienda est, lege, atq; ordine cõstituendũ. quemadmodũ hæc agi debeant, atq; ita iuuenes educandi, instituendi'q; sunt, ut præter hæc nihil omnino cantare aut noui facere ausint, sicut apud Ægyptios lege sancitũ est, apud quos ea, quæ ante decẽ millia annorũ picta, sculpta'ue habentur, iis, quę modo facta sunt proxima cernimus. Et quoniam rectus musicæ, ac ludorũ usus non sine chorea habetur, chorus autẽ ipse ἀπὸ τῆς χαρᾶς, idest gaudio, ut supradiximus, nomen accepit, gaudemus autẽ, cũ nos felices sentimus, gaudentes'q; felices nos esse arbitramur, nec quiescere possumus, sed iuuenes in choreã uertuntur, seniores, quia ingrauescente iam ætate nequeunt saltitare, assident, ludos iuuenum cũ delectatione, & amœna celebritatũ solatia spectantes, statuunt etiã certandi genera, quæ nos memoria, q̃ maxime possint ad florentis ætatis officia reuocare. Cũ inquã hæc ita sint, illũ ex omniũ celebrantium numero sapientissimũ iudicari, præstantiorem'q; cæteris haberi, fortasse dixeris oportere, qui nos maiorem in modũ gaudere, atq; oblectari faciat. Attamen nõ recte ita iudicaueris. Cũ enim uariũ iudicium a' uaria ætate de hominibus uarie certantibus proficiscatur, quo modo & oblectatio euenit, Alii enim circulatores, putant præstantiores, quoniam his uehementius delectantur,

ut qui

ut qui pueri adhuc sunt, Alii comoedos, ut qui florescente iam adolescentia comoediis delectantur, & eius generis authores obseruant. Alii tragoedos, ut mulieres, quas tragici actus tenent, alii rhapsodos, ut seniores fortasse, quos ex Homeri, aut Hesiodi carmine series quædã decantata oblectat. Hinc illos potissimum præstare iudicandum est, qui præstantiorum spectatorum iudicio, nostrorum'q; æqualium sententia decernantur esse præstantiores, & optimorum, atque eruditorum uirorum non uulgi delectatione statuendum, quæ musa iucũdior, aut quod modulandi genus pulchrius sit. Etenim dignos iudices, cum sapientes, tum fortes esse oportet, alterum ne uulgi tumultu arrepti, sui consilii inopes a' temerario theatro quid sentire debeant, admoneantur, alterum, ne, quod ipsi recte norunt, per pusillanimitatem in iudicando mentiantur, & ut magistri, quod esse debent, qui iudices adsunt, non discipuli spectantis multitudinis sedeant, & his contradicant, qui uoluptatem non digna ratione describunt. Quæ cum ita sint, eadem illa ratio sequitur, ut eruditio sit educatio, & institutio iuuenũ ex recta legum ratiõe deducta, & peritia optimorum uirorum approbata. Ergo, ut animus iuuenis legi obtemperet, eisdem'q; qbus senex rebus delectet', aut mereat, elaborandũ est, ut iuuenes cantu, & modulo, quo eorũ animus, q̃si carmine quodã adhibito duci solet, erudiant'. Cum enĩ, eorum natura studia grauiora suscipere nequeat, ludi, & moduli genera adhibenda sunt honesta, qbus oblectari assuescant in rebus honestis, & his acquiescere, quemadmodũ in curãdis ægrotis agitur, qb⁹ salubres cibos suauiter conditos ꝑbere solemus, ut libenter accipiãt, insalubres contra aliq̃ spar sos amaritudine, ut aspernent', atq; reiiciant. Hac igitur causa sapiẽs legumlator minime poetę concedet, ut quoscũq; numeros, modulos'q; iucundiores existimauerit, docere possit, sed ut persuadeat, uirorũ fortium continentiũ, optimorũ uirorũ nõ uitiosorum res gestas canat, easdem'q; uerbis honestis decoret, & gestibus, numeris, cõcẽtibus moderatis, ut nostri iuuenes ab ineunte ætate, honesta erudiendi rõne imbuti, & liberali musica instituti ingenue educent', & in pręclaros uiros euadant, amantes semp, atq; amplectentes res honestas, inhonestas aũt aspernãtes atq; uitantes. Ergo cogendus est poeta, ut eum felicẽ, beatum'q; appellet, qui iustus, ac tẽperãs est, etiãsi pauper, infortunatus'q; sit, miserum aũt, & uitæ acerbitate semp anxium eũ uocet, q iniustus, incontinens, improbus est, etiãsi Cinyra, aut Mida fuerit opulẽtior. Quę enim uulgo bona appellantur, ualetudinẽ dico, pulchritudinẽ, uires, diuitias, ingenium etiam, imperiũ, immortalitatẽ, non recte prorsus ita appellari censeo, sed si iuncta cũ iustitia fuerint, optima erũt, si cũ iniuria, pessima. Neq; enim homo, qui bene ualet, aut diues, potensq; est, felix esse cũ iniquitate, & contumelia põt, sed plane miser est, licet pulcher, & uiribus corpis ꝑstans, sed iniustus, sed contumeliosus moleste, anxie, turbide uitã agit. Quod siquis e' ciuibus nostris aliter dixerit, putans esse aliquos, q quãuis praui, tñ læti uiuant, aut alia cõmodiora, utiliora'q; esse, alia iustiora, atq; honestiora, hunc summa propemodum poena condemnandũ arbitraretur, uita enĩ eadẽ, & iustissima, & iucũdissima est, nulla'q; res bona esse potest, quin eadem sit iucunda. Sicuti nec mala, quæ eadem anxia nõ sit. Laus nãq;, & honor, & gloria apud oẽs, siue homines, siue deos, ut bona, honesta'q; sunt, sic iucũda etiam sunt. Vituperatio, ĩfamia, ignominia, dedecus, ut mala, & turpia sunt, sic etiam anxia. Iuuat ergo ne bonum a' iucundo separet', ad uitæ usum iustæ, pięq; agendæ. Nemo enim id agere ultro uelit, ex quo non plus uoluptatis capiat, q̃ doloris. Hæc igitur & legumlatoribus oĩbus, & poetis dicẽda sunt, tum choris omnibus, quos tres numero instituendos diximus. Musarum, Apollinis, Liberi patris. Hæc, & reliqua eiusdem generis semper cantanda sunt, quorum summa, & caput illud est, ut idem uiuendi genus, & iucũdissimũ, & optimum esse putetur. Hæc primus adolescentulorum chorus rite carmine poetarum suorum corãm omnibus canet. Secundus eorum, qui ad trigesimum usq; ętatis suæ annũ peruenerit pæana referet, cõscium ueritatis suorum uerborum, optabit'q; iuuenibus benigno numine inspirari. Tertius eorum, qui a' trigesimo anno, ad sexagesimum sunt prouecti, hæc eadem, & omnino quicquid ad uirtutis officium spectat, modulabitur. Totidem enim choris, Lacedæmonium illum legumlatorem, tribusq; his ætatibus apte disposuisse, manifestum est, Senes exordiri choream uoluit, cantantes.

Nos fuimus iuuenes robusto pectore quondam,
Mox iuuenes florẽtis ætatis respondere.
Nos sumus, & siquis dubitat, ualet ille probare,
Postremo adolescentes subdere,
Nos probitate alios quidni superare necesse est.

Cum enim iuuentus oĩs, ut dictum iam est, non uoce, nõ corpore quiescere possit, sed concitet' semper, & saliat, uocem'q; inordinate emittat, ordinis aũt sensum homo solus ex oĩbus aĩantibus suapte natura habeat, hunc ordinem in mouendo numerũ uocauit, temperamentum autẽ

uocis concentum, compositum uero ex utroq; choream. Sic'q; & choreæ cōstitutę sunt, & dii
præsides chorearum, socii'q; accesserũt, Musę, Apollo, Liber pater, eorum'q; singulis, chori sin
guli delegati sunt, ut primus musarum sit, secũdus Apollinis, tertius Liberi patris, cui ordinem
senectutis nostræ commendamus, & cantare, choream'q; agere homines annum sexagesimum
excedentes censemus. Quam rem profecto non temere ita probari à nobis animaduerto, siqui
dem omnes tam uiros, q̃ pueros, tam seruos, q̃ liberos, tã mares, q̃ fœminas, honestissime mo/
dulari, id'q; sedulo exercere par est, In primis autem ciuitatis præstantissimi uiri, & tum ætate,
tum prudentia insignes, quæ maxime honesta sunt, ea de sua Rep. optime merentes, modulari
debẽt. Hoc itaq; & cōueniens, & cōmodum, & honestũ esse aperte iã declaratũ est. Verũ haud
satis facile esse uidetur, quippe senior quisq; tardior iam ad canẽdum, & pigrior factus, minꝰ ea
re delectari uidet', & quo senior est, eo magis pudore retrahit'. Quod cũ ita sit, agendũ ne aliqd
est, quo senes aĩo recreati, & hilariores facti, modulos, & musaꝝ gratiã recipiãt? An Liberi pa
tris festiuam illã iucunditatẽ minutis poculis prælibantes p tẽpestiua conuiuia inuitabimus ad/
officiũ? Iuuenibus enim usq; ad octauũ supra decimũ ætatis annum, oĩno ne uinũ gustent præ/
cipiendũ, efficiendum'q; est, ne ignẽ supra ignem corpori, atq; aĩo hauriant. Ab hoc ad trigesi/
mum usq; annum cōcedendũ aliqd uini est, modice tñ, pro ætatis iam cōstantis rõne, sed uetã/
dum oĩno, ne liberalius hauriãt. At senili ætati iã tardæ, ac frigidæ dãdum plus aliqd est. Iuuat
enĩ, ut hęc ætas Liberi patris benignitatẽ in suæ necessitatis auxiliũ imploret. Pater ipse demul/
cendo repubescere faciet, & ex molliusculis duriores, quasi ferrũ igne demissum reddet, animi
mores obliuioni anxietatis cōciliabit, unde fiet, ut tandẽ socios se in cantãdo exhibeãt. Nec uul
gari, & theatrali modo id faciẽt, sed sua musa hoc est illa uenustissima, quæ suã ætatem deceat,
& laudatissime senectuti cōueniat, quæ facile p̃stabit, ut præclara bona publice usu ueniãt. Prę
centione enĩ, & succentione huiusmodi mores iuuenũ, & oĩno uniuersæ ciuitatis nostræ infor/
mati, iustissimi, honestissimi'q; euadent, & qđ optamus, beata uita ꝯtinget. Quemadmodũ cō
trarii mores ex ꝯtrariis uerbis sententiis modulis ꝓcedere consueuerunt. Pulcherrima autem
musa illa sit, quæ non modo uoluptatẽ parit, & iucunditatẽ, uerum etiã cōmoditatem, opemq;
ad uitã recte agẽdam. Nullius enim officii ratio intẽdit, ut dũtaxat uoluptatẽ suppeditet, sed ut
utilitatẽ cum honesta uoluptate, qđ in singulis perquirẽdis perspicuum erit. Ergo pulcherrima
musa, quã petimus non uoluptate, iucunditate'q; tantũmodo, sed uera quoq; utilitate determi
nãda ẽ. At qa rei naturã nosse oportet, siqs de quauis re iudicare uere, recte'q; uoluerit, idcirco
musicæ natura consyderanda est iis, qui scire cupiũt, qd in ea recti, boniq; sit, & eo magis, quo
ipsa mores uel deprauat, uel instruit, ut male, bene'ue adhibita fuerit cũ prę sertim uideamus in
terdũ poetas gestibus, & modulis mulierculaꝝ uerba uirorũ tribuere, & modulis, ac gestibus
hoĩum liberoꝝ, honestissimorũ'q; numeros seruorum, atq; illiberaliũ hoĩum accōmodare, aut
ingenuis numeris, & gestibus reddere modulos, uerba'q; ꝯtraria, ac rursus numerũ, & gestus si
ne modulo uerbis solis in uersu collocare, aut modulũ, atq; numeꝝ sine uerbis, solo fidium pul/
su, aut tibiæ flatu exprimere. Quo fit, ut perdifficile cognitu sit, qd sibi numerus, aut concentus
uelit, & quã dignã simulationẽ sequat'. Ergo seniores nostros institutos esse oportet numero/
rũ, & concentuũ ratione, ex qbus musica constat, & in quibus maxime uersatur pollere'q; indi
cio, quo uirtutẽ modulandi discernãt, & finiãt. Cũ enim genus omne modulandi, si ea, quæ cō
ueniant, habet, recte cōpositum est, si quæ minus cōueniant, praue, & qui norit qd habeat, idẽ
dignoscere, an recte sit compositum, põt eatenus seniores nostros ĩstitui, & musicę rõne erudi
ri decet, q̃tenus numeroꝝ gradus, & moduloꝝ, fidiculas assequi ualeant, quo peritia, & longo
usu concentus, & numeri, qd tãtæ, tali'q; ætati conueniat, quibus'ue ipsi sese uoluptatibus tute
afficiant, deliberare possint, præbere'q; exẽpla iuuenibus morũ bonoꝝ, ac sese exhibere dignos
uirtutis authores, atq; magistros. Tãtũ nobis afferet bonũ chorꝰ Liberi patris, si recte exerceat',
tãtum'q; ad cōparandã uirtutem iuuabit. Bene aũt exerceri poterit, si qđ euenire in cōuiuiis so
let, ut pleraq; per tumultũ cōmittant', id ne fiat, ꝓcurabit', adhibito magistro sobrio, atq; erudi/
to, q lege optima alacrioris animi contumaces motus cōtineat. Nulla enĩ res, ut supradictũ est,
tam bona haberi põt, quin, si bono careat rectore, praua esse uideat'. Ergo cōuiuiis quoq; magi
ster præficiendus est sobrius, constans, & integer, qui aĩos cōuiuaꝝ seniorum, leuiores qdẽ, agi
liores, audaciores'q; faciat fomento poculi liberalioris, sed nihilo minus molliores, pinde, ut fer
rum igne remittitur, atq; obedientiores magistro, qui informare, erudire'q; possit, quẽadmodũ
olim cum ætatẽ adolescentis habebãt, corrigat etiã audaciam, & quod pudoris, ordinis, silẽtii
impatiens est, emendet, & fiduciæ minus honestæ occurrat, honestissimo illo metu perterrens,

quem uerecũdiam,

» quem uerecundiã, pudorem, & formidinẽ quandã diuinam supra appellauimus. eos præterea,
» qui obtẽperãt, bonore, qui nõ obtẽperant, ignominia afficiat. Ita eni effici poterit, ut conuiuæ
» amiciores discedãt, nõ, ut nunc accidit, inimici. Ergo munera Liberi patris, unde nr̃a oĩs oratio
» fluxit, non oĩno uituperanda, abiiciẽda'q; ex usu Reip. uidenť, nã si recte, digne'q; adhibeatur,
» gignere ea possunt, quę modo exposui, hoc est aĩo pudorẽ, uires, ac ualetudinẽ corpori. Quod
» siqua ciuitas hoc munere modeste utetur, cõparans sibi cõtinentiã uoluptatis, & tẽperãtiæ ha/
» bitum, felicẽ, tranqllam'q; uitam aget. Sed si ioco, et uoluptate cõuiuia, & uini usum describet,
» ut cuiq; cũ qbus, & quoties, & queadmodũ uelit, epulari, ac bibere liceat, equidẽ nunq̃ aut hác
» ciuitatẽ, aut húc uirũ uñ uino statuerim. Hæc Plato de uino disseruit, suoꝝ tempoꝝ usum cor
rigens, quẽ reprebendere uideť, dum cõuiuas ita affirmat sæpe discedere, ut q amici uenerant,
abeant inimici. Sic ille uix senibus uini usum relinqt, quẽ adolescentiæ prorsus tollit, iuuentuti
parcissime cõcedit, id'q; p cõuiuia tẽpestiua, & publice charitatis, ciuilis'q; solatii gratiã more
Lacedæmonioꝝ. Sic ille ad pudoris, & uerecũdiæ tẽperamentũ, babitũ'q; exercendũ uini usum
accõmodat, qď aduersarius ebrietatẽ, uinolentiam, temulentiã uocat, ꝓclamat'q;, & uociferať,
sextã partẽ totius libri de legibus, nihil aliud cõtinere, q̃ quo modo ciues debeant ebriari. Mos
certe priscis illis tpibus fuit, ut iuuenes musicæ usu instituerenť, id'q; pars publicæ erudinõis ha
bebať, quem morẽ, quoniã minus recte exerceri uidebať, emendare conatus est Plato, & quẽ/
admodũ agi modeste ex lege deberet, instituit. Quo loco senili ętati tũ remedii, tum solatii gra
tia uinũ indulsit, illoꝝ sententiã reprobans, q ita de rebus differunt, ut distinguẽdi rõnem igno
rent, qď oĩbus fere` locis facere solet, iure'q; diuidẽdi artificiũ sibi tribuit. Primus eni distinguẽ
di rõnem excogitauit, permultas'q; ueterũ dubitatiões ita dissoluit teste, (queadmodũ supradi
ximus) Eudemo. Vsum itaq; uini, quẽ illi penitus reprobabãt, distinguẽdũ ipse censuit, & par/
tim honestum, cõmodum'q;, partim inhonestũ, & noxiũ eẽ ostẽdit. Sed an sexta totius operis
pars in his cõsumatur, facile ex iis, quæ dicta sunt, põt iudicari. Nullũ enim de hac re uerbũ ali
bi fecit, & hic pauca, ut uidetis, de uino, multa de musica rõne, de educatione, & institutiõe ui
tæ, de morũ ꝯsuetudine grauissimo, ornatissimo'q; sermone disseruit, quæ simul, & qd de ipso
Platone sentiẽdũ sit, admonẽt, & qd de aduersario, qui sextã operis partẽ in cõmendãda ebrie
tate consumptã esse calũniať. Medici etiã uini usum ꝓbant, non modo quotidianum, & modi/
cum, sed etiã, quod interdũ ebrietatẽ faciat, qlis illa Auicennæ sentẽtia est. Sũt qbus placeat se/
mel, aut bis in mense uino ingurgitari, ꝓpterea q̃ ita & uirtutes aĩales corroboranť, & urina
moueť, et sudores excitanť, & excremẽta resoluunť. Quod si Plato etiam cõmodi alicuius gra
tia uini usum liberaliorẽ aliquãdo probauerit, qs ei iure succenseat, aut quis, nisi mentis inops, ꝓ
multa de uino frustra a` Platone disputata existimet? quãdo oẽm ille sermonẽ, de recta erudiẽ/
di rõne pfecit, nec nisi minimã partẽ in usu uini cõsumpsit? Postrema etiã parte libri secũdi mi
litibus oĩbus uini usum prohibuit, & seruis, & magistratib⁹, quo tpe gubernacula Reip. tenẽt,
& iudicibus, & senatoribus, & nauiũ gubernatorib⁹, & interdiu oĩbus, nisi aut exercitii, aut ua
» letudinis gratia necesse sit, & nocte cũ procreatiõi liberoꝝ indulserit. Permulta, inqt, dici pos
» sunt, quæ uino minime utendũ esse ostẽdant. Itaq; ne uino qdem utendũ esse facile aliquis di/
» xerit. De custodibus aũt, tertio de Rep. libro, hæc scribit. Abstinendũ his esse ab ebrietate iã di
» ctum est. nemini eni tam turpe, atq; indecens uideri debet ebrietatis uitiũ, q̃ custodi, q uino⁹de/
» tẽtus, ubi nã sit ignoret, & q custos alioꝝ designatus est, ipse custode egere uideatur. Quinetiã
alibi uinũ Deum furentẽ appellat, sibiq; exposcentẽ beneficium aquæ, dei sobrii, ac modesti, q
modereť, & tẽperet. Sũma certe animi prauitate is peccat, q Platonẽ de publico uini usu rep/
hendit, quæ eni ille palã uetat, & uel tollit prorsus, uel moderať, quis sine magno scelere ascri/
bere ei uitio potest? Veꝝ hoc sane` facit aduersarius exemplo ebrii, ac nebulonis illius, de quo
A. Gellius mentionẽ facit. bic enim bortabať oẽs ad bibẽdũ, id'q; facere se ex Platonis sentẽtia
ꝓdicabat. Sed queadmodũ uir doctissimus Gellius eũ reprebẽdat, attendite, facile enim ex uer
» bis eius, qd Plato senserit, itelligetis. Plato, inqt, in primo & secũdo de legibus, nõ, ut ille ne/
» bulo opinabať ebrietatẽ istã turpissimã, quæ labefacere, & imminuere hoĩum mẽtes solet, lau/
» dauit, Sed hanc largiorẽ paulo, iucundiorem'q; uini inuitationẽ, quæ fieret sub qbusdã q̃si arbi
» tris, & magistris conuiuioꝝ sobriis, nõ improbauit. nã & modicis, honestis'q; inter bibẽdũ re/
» missionibus, refici, integrari'q; aĩos ad instauranda, sobrietatis officia existimauit, reddit'q; eos
» sensim lætiores, atq; ad intentiones rursum capiendas fieri habiliores, & simul siqui penitus in
» his affectionum, cupiditatum'q; errores inessent, quos aliquis pudor irreuerens concælaret, ea
» omnia sine graui periculo, libertate per uinum data, detegi, & ad corrigendum, medendum'q;

m

» fieri opportuniora. Atq; hoc etiam Plato ibidem dicit, nō diffugiendas esse, neq; respuendas
» huiusmodi exercitationes aduersus propulsandam uini uiolentiam. Neq; ullum unquam conti
» nentem prorsus, ac temperantem satis fideliter uisum esse, cuius uita nō inter ipsa errorum peri
» cula, & in mediis uoluptatum illecebris explorata sit. Nam cui libentiæ, gratiæ'q; omnes con
» uiuiorum incognitæ sunt, qui'q; illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas huius
» modi uoluptates, aut uolūtas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas coegerit, deliniri plerūq;,
» & capi, neq; mentem, aīum'q; eius cōsistere, sed ui quadam noua ictū labi, atq; pfundari. Cō/
» grediendū igit, & quasi in acie pugnandū censet cū uoluptatibus, & cū ista uini licentia com/
» minus decertandū, ut aduersum eas non fuga, aut disiunctione tuti simus, sed uigore animi, &
» ꝯstanti pſentia, moderato'q; usu cōtinentiā, ac tēperantiā tueamur, calefacto'q; simul, ac redin
» tegrato aīo, siqd in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpētis uerecūdiæ fuerit, diluamus. Ita illustris
autbor A. Gellius aptissima, uerissima'q; sentētiæ Platonis expositione, ebriosum, ac nebulonē illum auertit, quē aduersarius sequēs eandē repetere controuersiā uidet, nisi qd' ille Platonicā disciplinā simulabat, ut uino operā daret authoritatē, hic uinū dissimulat, ut Platoni ꝑperā de/ mat authoritatē. Porro ad hāc eandē sentētiā, illa accōmodata esse uident, quæ Macrobius uir
» præstantissimus in saturnalibus suis scripta reliquit his uerbis. Et Euāgelus agite ante ꝙ surgen
» dū nobis sit, uino indulgeamus, quod decreti Platonici authoritate faciemus, q existimauit fo/
» mitē esse quēdam, ignitabulū ingenii, uirtutis'q;, si mens, & corpus hoīs uino flagret. Tum Eu
» stachius, qd agis, inqt, Euangele? An Platonē existimas haurienda passim uina suasisse? Et nō
» magis inter minuta pocula iucūdiorē, liberiorē'q; inuitationē, quę fieret sub qbusdā qsi arbitris,
» & magistris cōuiuiorū sobriis nō improbasse? Et hoc est, qd' in primo, & secūdo de legib⁹, nō
» inutile uiris esse decernit. Nā & modicis, honestis'q; inter bibēdū remissionibus refici, integra/
» ri'q; aīos ad instauranda sobrietatis officia existimauit, redditos'q; sensim lætiores, ad intentio/
» nes rursus capessendas fieri babiliores. Hęc, & plura alia ab eo authore egregio in hūc sensum
conscripta sunt, quæ siqs latius haurire cupit, repetat secundū de saturnalibus librū, ex quo son te hæc pauca deduximus. Sed qm̄ quæ a Platone de musica rōnedicunt, min⁹ ꝯsuetudini no stræ ætatis ꝯsentanea esse uident, repetere parūper uetustæ illius ætatis memoriā debemus, & hoīum illoꝝ eruditionē cogitare, quæ talis sane usu fuit, ut ineruditior haberet, qui musicę di sciplinæ operā nō dedisset. Plurimū itaq; studii īpendere illi solebāt fidibus, choris, numeris, & cōcētu, usu'q; musicę īstruebāt se morib⁹ moderatis, tranqllis, & placidis, & saltādi exercitio ui res curab.it, corpa agiliora, robustiora, aptiora'q; reddebāt, tū uero ꝯstātē, fortem'q; aīum, quo nti in hostē, qn̄ usus exigeret, possent, eadē musicæ rōne sibi parabant, & tum tranqlli, tū citati
» nitebant. Nēpe Lacedæmonii authore Plutarcho tibia utebant ꝯcitatoria, & modulis, q aīos
» augerent, ac īpetus facerent uehemētiores. Quippe res gestæ uiroꝝ illustriū, qui pro Sparta, &
» patriæ suæ salute mortē obiuerant, eorū'q; laudes canebant, aut cōtra conuitia eoꝝ, qui ꝑpter ti
» miditatē uitam agere uoluissent, infelicē, & miserā. Usum itaq; musicæ ad rem militarē accō/
modabant, & ut aīum modo incēderent, modo sedarēt tibiis, ac fidiculis operā impendebant.
» Eodē etiam spectat Cariatas, de quo Lucian⁹ Syrius scribit. Genus id saltatiōis erat ex Cariis
» Laconicæ terræ oppido a Castore, & Polluce delatū. Alteꝝ item genus, qd' supradiximus hor
» mum, apud eosdē Lacedæmonios usui fuisse, idē Lucianus narrat. Homerus etiā pheaces saltā tes, & planipedes facit. Thessali uero strenuos uiros, & in dimicando principes planipedes pri mos appellabāt, ita apud illos genus hoc exercitatōis honestū, atq; in primis cōmodū babebat. Ad hæc cęrimoniæ cū modulis, & saltatione, Orpheo, Museo'q; authorib⁹ ꝯstitutæ sunt. Adde sacrificia, quæ Apollini nō sine musicæ, & saltationis amœnitate in Delo insula fieri solebant. Indos quoq; prima luce, cū primum surrexissent, saltādo solē salutare solitos legimus, et Æthio pes prælīu ex saltatione cōficere. Romanos quoq; baudquaq; genus hoc eruditionis cōtempsis se, memoriæ ꝓditū est. Salios eni sacerdotes Martis, q bello ꝑerat, ex nobilissimis familiis cōsti/ tuebant, q sacris choris, & saltatione, a qua nomē sumpserūt, Deo Marti sacrificia facerēt. Per/ multa ex usu diuersaꝝ gentiū accipi possunt, qbus musicā, in publica educatione, ciuili'q; erudi/ tione usui fuisse, manifestū est. Pythagoras uero Samius, uir admirandæ sapientiæ, & uirtutis cultor eximius, quantū musicæ indulserit qs ignoret? Hic eni & inflāmare, & rursus sedare, nō modo iuuenū, uerū etiā seniorum aīos musico artificio, & excogitauit, & docuit. Alexandrum etiā Macedonū regē, uario modo ex Timothei tibia moueri solitū legimus, & tum impelli, pro uocari'q; ad arma, tum ad otium, quietem'q; reuocari. Quæ cum ita se habeant, non temere ue teres illi ad usum ciuilem adhibēdum hoc disciplinæ genus summa cū diligētia censuere.

Platonem nequaq̃ tyrannidem probasse, ut aduersarius calumniatur.
Regis imperium a' Platone probari.
Optimates labi in factiosos, quorum imperium ὀλιγαρχία dicitur.
Imperium in tyrannum lapsum, ad regem artificio reuocari.
Qualis esse debeat bonus artifex ciuitatis.
Quid tyranni nomen significet.
Quanto odio apud ueteres fuerit unius imperium.
Cur Plato unum principem uelit.
Summũ imperiũ cum prudentia, modestia'q; coniunctũ optimũ reipublicæ statũ constituere.
Qualem tyrannum expetat Plato.
Platonem recusasse Cyrenensibus leges ferre. Caput X

Enio nunc ad tyrannidis crimen, qđ Platoni aduersarius obiicit. Ex eo sane' ꝓbatã a' Platone tyrannidẽ conatur ostẽdere, q; eam ciuitatẽ idoneã eẽ ad mutationẽ in optimũ statũ suscipiendã esse existimat, quæ sub tyrãno degere cõsueuit. Sed nullum hoc eẽ Platonis crimen optima ratione demõstratur, q̃q̃ aduersarius pro sua ꝯsuetudine, & uerba, & sñias oẽs in malã accipit partem, culpat'q; ea, quæ quo modo a' Platone dicta sint, nescit. Plato qdem imperiũ unius, atq; optimi uiri maxime ꝓbat, id'q; regnum uocat, qđ simulac deprauatũ, uitiosum'q; extiterit, tyrannidẽ esse arbitrat', hoc Aristoteli etiã placet, nã, ut optimatũ imperiũ deprauatum in paucoꝝ imperiũ degenerat, qđ græci ὀλιγαρχίαν uocant, & ut Reip. status in popularẽ statũ mutat', sic regia potestas, cũ ab officio suo discedit, in tyrannidẽ labitur. Quod si repetẽdũ, instituendũ'ue est laudatissimum illud genus imperandi, quod regi tribuimus, nõ ex populari statu, aut paucoꝝ, aut optimatum repetẽdũ, siue instituendúm est, sed potius ex ĩperio tyranni, ad hoc enim per errorẽ, optimum illud imperiũ collapsum erat, & quẽadmodũ medici lapsum corporis temperamentum in calidiorem, frigidiorem'ue habitũ, inde ad pristinã temperiem reuocãt, nõ ex paruitate, aut magnitudine, aut numero, aut situ, Sic author, qui ad bonã, ut ita dicam, ualetudinẽ ciuitatis respicit, non ex quolibet statu, quẽlibet ꝯstituere, aut ꝯsentaneũ, aut facile arbitrat', sed, si optio detur, id accipere debet, qđ propinquius est. Vt si optimatũ imperium cõstituere uelimus, ex paucis, penes quos rerum potestas est, id faciẽdũ sit, si regem ex tyranno. Quod qa Plato ita agendũ statuit, uitupe ratur, ex quo facile ĩtelligi põt, quantã aduersarius eaꝝ rerum, de qbus loqtur, peritiam habeat. Nihil enim interesse existimat undecunq; corruptã, ac deprauatã ciuitatem corrigere, atq; emẽdare quis cœperit. Præterea tyranni nomẽ nõ modo eum significat, q iniustũ, atq; iniquum imperiũ in subditos exercet, sed etiã eum, q etsi optime ĩperat, sibi tñ omnia tribuit, & in sua unius potestate reꝝ oĩum arbitrium constituit, quẽ hoĩes priscorum temporũ uehemẽter detestabantur, uel iniquitate tyranni alterius territi, uel cupidi libertatis, quã natura oẽs expetũt, licet plerũq; temere, & cõtra ꝓpriam salutẽ eam aliq quærant. Itaq; magna ex parte populari imperio, qđ græci δημοκρατίαν uocãt, ciuitates illis tpibus regebant', rara optimatũ potestas erat, nulla unius. Quod siqs se unũ constituere principẽ nitebat', q̃uis bonus esset, tyrannus appellabatur, & odiũ hoĩum uitare non poterat. insolentia itaq; rei, ea tẽpestate non minus, q̃ uitio, infensum erat unius uiri imperiũ, qđ quia tyrannidis noĩe uocabat', Plato tyrannũ reqrit ueteri usu unicum principẽ ita appellans, quẽadmodum apud latinos quoq; hoc nomen in bonã partem frequentissime usurpat', ut apud Maronẽ de optimo rege dictũ est, dextram tetigisse tyranni. Nã si nõ plures, sed unus principatũ obtinet, facile ei fuerit addere, quæ optimo regi adhibẽda censet. iam. n. bonã desyderii sui partẽ habet, si unũ assecutus est principẽ, qui nõ plures, sed unũ intendit cõstituere. Quin etiã Plato cum suũ instituendæ ciuitatis genus, asperius esse ĩtelligeret, q̃ ut facile ab hoĩbus otio, uoluptati'q; deditis recipi posset unũ desyderat, q cæteris oĩbus uim etiã, si ita res exigat, possit inferre. Vnius. n. iussu, atq; authoritate cogi, emendari'q; plures & » cõmodius, & facilius possunt. Legumlatorẽ itaq; dicit interrogatũ, qd nã aliunde nactus ope » ra sua adhibita recte ciuitatẽ constituere posset, ita respondisse. Detur mihi ciuitas sub tyrãno, » sit'q; tyrannus ipse iuuenis, ĩgeniosus, memoria ualens, fortis, sua natura magnificus. Talem. n. » nõ longo tpis interuallo egere ad morũ publicoꝝ, quã decreuerit, institutionẽ. Sed ipsum pri » mum quo' libuerit iter posse facere, siue ad uirtutis officia, seu ꝯtra hortari ciues statuerit, tũ sua » ipsum authoritate, qd cæteris agendũ sit, decernere, partim laudando, quę ꝓbet, partim uitupe » rãdo, quæ ĩprobet, & siqs minus obtẽperauerit, puniẽdo, quẽadmodũ ipse iudicauerit, oporte

re. Sic.n.ex tẽplo fieri posse, ut cæteri ciues eũ sequanť, qui simul & suadendi ratione, & cogendi uim habeat. Nec uero existimandũ posse cõtingere, ut ciuitas illa alioqn mores, leges'q; suas facilius mutet, q̃ si apud huiusmodi tyrannũ summus aliqs legũlator, & laude dignus extiterit, aut si ipse simul & tyrãnus sit, prudentia, ac modestia p̃stet. Nõ eni mala ciuitatis extingui posse iã dixit, nisi uel philosophus ĩperet, uel rex ingenue philosopheť, in idẽ'q; incidãt facultas ciuilis, & sciẽtia philosophãdi. Quod cũ usu uenerit, tum bona oĩbus supra, q̃ dici fas sit, posse cõtingere in libro de legib⁹ affirmat. Cũ'q; diuinus qdam amor uirtutis, potentium aĩs infulserit, uel principatu unico, uel diuitiarum excellẽtia, uel familiæ nobilitate, uel Nestoris, quem oẽs suæ ætatis homines eloquentia superasse legimus, mira quadã facultate dicendi, tunc nimirum felices fore ciuitates. At Nestorem illum belli troiani tẽporibus uixisse, inqt, nostris nihil tale extitisse, quod equidẽ sciam, affirmare possum. Siquis tamen aut futurus est, aut nunc ex nostro numero est, felix ipse, felices, qui orationẽ ex eius ore fluentem audiũt. Eadem'q; de reliquis oĩbus uirtutibus ratio est, ut cum summa potestas, cũ prudẽtia, & modestia coniuncta fuerit, tũc optimæ reipu. status, & huiuscemodi legum ortus existat, alioquin id fieri nequeat. Tum ueterem quãdam rempu. sub forma, & specie fabulæ optimã narrat, cuius simulatione præsens fieri optimatum imperium dicit. In qua non hoĩes hominibus præerant, ĩinquit, sed dii, quomodo nos hoc tempore, non boues præficimus bobus, aut capras caprarum principes cõstituimus, sed cu tam armenti, & gregis damus hoĩbus, quod genus animalis est longe præstantius. Sic temporibus illis dii, nullam esse hoĩum naturam rati, quæ res humanas ita gubernare, ac regere posset, ut nulla iniuria, aut uitio deprauaretur, non hoĩes, sed dæmones, genus certe magis diuinum, q̃ humanũ, præficere ciuitatibus uoluerunt, qui & pro sua natura possent, & pro nostro commodo uellent rerum gubernacula tenere, & humanum genus felix tueri. Quib⁹ itaq; ciuitatibus nõ deus, sed mortalis aliquis dominatur, iis nulla contingere potest laboꝝ, aut malorum requies. Verum nos sequi uitam illam antiquã oportet, & huic, quod in nobis immortale est, obtemperando, ciuitatẽ publice, ac priuatim gubernare, legem'q; appellare nostri consilii accomodatam distributionem. Quinto etiam de legib⁹ libro, cum de ciuitatũ lustratione dissereret, quã, ut percommodam, sic uariam putat, aliam, inquit, faciliorẽ, & mitiorem esse, aliã difficiliorẽ, asperiorem'q;, secundã hanc meliorem, ac commodiorem statuit, qualis ea est, quæ grauiora delicta supplicio capitis, aut exilio plectit, & istam posse tyrannum inferre ait, qui idẽ & dominus est, & legumlator, legumlatorem aũt sine tyrannide, in cõstituenda noua repu. & sanciendis legũ præceptis uix miti lustratione, qualis est in coloniam mitere, ad exterminandos malos mores agere posse, quid hoc loco, tyranni nomen significet, apertum iam est, nam & uirtute pręditum esse decernit, & secum doctissimum aliquem uirum habere, cuius consilio, præceptis'q; utatur, quæ res manifeste declarat, non tyrannum illum a` Platone probari, qui iniquã in subditos potestatem exercet, sed eum, qui se principẽ unum omnium moderatorem fecerit, qui bonis disciplinis incumbat, memoria, ingenio, studio p̃ditus singulari, sit præterea philosophiæ alumnus, bonoꝝ morum studiosus, fortis, liberalis, magnificus, cõtinens, prudens. Itaq; tot, tãtis'q; uirtutibus huic nomini adiunctis, profecto`, optimus ille princeps describiť, quem regẽ dicimus, non is, quẽ aduersarius intelligit, uerboꝝ uim, & uariũ linguæ usum ignorans. Hunc sibi tyrannum Plato exigit, q eũ existimat optima rõne posse facilius iura dare populis, & deprauatos p libertatẽ, atq; opulentiam ciuiũ mores corrigere. Neq;.n. fieri põt, ut hoĩes, qui uel suo consilio non eligunt, aguntq;, quæ meliora sunt, uel recte cõsulentibus nõ parent, aliter, q̃ ui, & summa q̃dã necessitate a` prauis moribus discedere possint, quã melius, lõge'q; facilius unus princeps, q̃ plures põt inferre. Nec uero si unus ille iuuenis aliqd uitii in se habeat, idcirco Plato errare dicendus est, quandoquidẽ unum potius, q̃ plures uitiosos desyderat. facilius.n. unus, q̃ plures emendari põt, & iam præceptorẽ ei adhibet summũ aliquem uiꝝ, q eum erudiat, atq; instruat bonis moribus, & literis, & dignũ reddat regẽ, quem uerã felicitatem allatuꝝ ciuitatibus polliceť. Sic Plato de tyrãno locutus est, quẽ aduersarius cupidũ iniquæ tyrannidis dicit, & leges, quas scripsit huc tãdẽ spectare. Atqui si cupidus tyrãnidis Plato fuisset, nõ recusasset leges ferre` Cyrenẽsibus tãtopere ab eis rogatus, atq; ĩpulsus, quod p̃difficile esse diceret illis iura dare, q tanta reꝝ copia affluerent, & tam diuturna in uiuẽdo licentia usi fuissent. Permulta sane` adduci possent, qbus palã fieret, Platonẽ non tyranno, qualẽ aduersarius ĩtelligit, sed regi hoc est optimo, & iustissimo principi, omni opera, cura, & diligentia semp fauisse. Sed obiurgator ĩstitutũ suum sequitur diligẽter, & quæ male iudicat, uituperat, peruertit, atq; cõtaminat. Equidẽ mirari satis nõ possum, q hoc etiã loco non dixerit Platonẽ sese Deum appellasse, q ille Deũ ciuitatibus dominari

minari oportere, & leges ferre tradiderat, aut regnum sibi poposcisse, cũ malorum exitum non contingere ciuitatibus, nõ aliter posse scripserat, q̃ si philosophus qualis ipse erat, Reip. guber/nacula teneret. Iam quoq; eum, qui regiam potestatẽ dixerit tũ armis, tum iustitia munitam esse oportere, prauitatis arguere, crudelitatis'q; potest, q; armis dixerit, non facultate dicẽdi, qua sci licet psuadere melius esset, siue exteri aductarent, siue domestici res nouas molirentur, aut ali/quid prorsus contra leges auderent, facile quisq; puertere quælibet, & mẽtiri potest. Sed hoc, ut nefandum optimus quisq; existimat, & nunq̃ ad id faciẽdum inducitur, ita pessimus quisq;, quasi pulcherrimum officium, & semper, & perlibenter exercet.

Iniuste criminari Platonem, q; suas tantum leges iuuentutem doceri uoluerit.
Quomodo Plato uoluerit iuuenes literis erudiri.
Tardos ingenio ad eloquentiam aptos non esse.
Lyræ triennio uacandum esse.
Quo' spectent Platonis leges.
Omnia bona legenda esse siue carmine scripta sint, siue soluta oratione, siue etiam illiterata uo ce tradita. Caput XI.

P Ergit deinde aduersarius, ac Platoni detrahit, q; leges dũtaxat suas doceri iuuẽtutẽ cæteris omnibus literis neglectis uoluerit. Sed utrum id recte, atq; ex usu Reip. dictũ sit, uideamus, qui ius ciuile, quasi animũ ciuitatis esse optima ratione cẽsemus. Nã cum Plato septimo de legibus libro, quemadmodum literis erudiẽdi sint pueri tra dat, ita præcipit, ut tantum literarum pueri discant, tantum'q; scientiæ, lyræ, aut solis, lunæ, reli quorum'q; syderum hauriant, quantum necesse sit ad rem militarem exercendam, ad rem fami liarem tractandam, ad Remp. administrandã, literis itaq; triennio dandam opam censet, quo/usq; uidelicet legere, ac scribere possint. Aptam uero, aut celerem ad scribendum manum, eos, qui ingenio tardiores sunt, habere minime curat. Lyræ etiam triẽnio altero studere. Poetarum scripta lyra uacua quouis in genere uersuum, quoniã partim honeste, partim inhoneste fœdis fabularum figmentis, nec deoræ natura, de qua sępe loquuntur, dignis, composita sunt, iudiciũ censoris exquirere, qui quantum utilitatis aliquid afferre possit, legi permittat, quantum uero obesse posset, prohibeat, ne teneræ iuuenum mẽtes fœda fabularæ lectione deprauentur. Cõce/dit igitur, immo uero suadet ea lectitare, quæ recte ad cõparandam uirtutem scripta sunt, & le/gum suarum exemplar proponit, quod spectare debeant, qui alia sibi legenda eligãt, alia omit/tant. Legum aũt eius iudicium illud est, quo de religione, de moribus, de eruditione ad usum ciuilem præcepit, quæ si recte præcepta sunt, recte etiam suas leges in primis doceri iuuenes uo luit, nec est ullo pacto reprehendẽdus, q; sibi tantũ tribuerit, dum quæ præcepit, & commoda, & iure laudanda iudicant. Nã, quod aduersarius addit, ut, cæteris literis neglectis, legibus dũ/taxat opera daretur, aperta calumnia est. Enimuero Plato simul cum suis legibus cætera quoq; bonarum literarum genera præceptoribus cõmendat, quæ a' norma, ac ratione legum non dis/sonẽt, siue poetarum carmina sint, siue soluta oratione scribantur, siue etiã illiterata uoce prose
» rantur. Cẽsori, inqt, & custodi, & præceptori nullum exẽplum, meo quidem iudicio, commo
» dius dare possum ad doctrinam iuuẽtutis, q̃ quæ legibus modo expositis continentur, & his si
» milia sunt. En Plato, non sua sola, sed etiam bis similia tradenda iuuentuti existimat. Quod si surdis auribus aduersarius est, ipse potius non Plato reprehẽdẽdus est Audiat iterum, & intel/
» ligat, si potest, uerba Platonis rectius, q̃ sua sint a' nobis latine interp̃tata. Siqua, inquit, poetaræ
» carmina compiuntur, aut alioræ authorum soluta oratione scripta, aut etiam illiterata uoce tra/
» dita, germana scilicet sermonum, rationum'q; nostraræ, officium censoris sit prouidere, ne quo
» pacto ea omittantur, sed excribi iubeat, & præceptores bonaræ literarum hortetur, cogat'q; hęc
» cõmendare, & iuuenes, quos erudiẽdos acceperint, doctrina eorum cõmoda, atq; honesta insti
» tuere. Plato'ne igitur, an aduersarius peccat, qui Platonis uerba nequaq̃ intelligit, & quẽ intel ligere non põt, reprehẽdere conatur, & audet. Ille quidẽ non modo hortandos, uerum etiam cogendos præceptores existimat, ad cæterarum literaræ præcepta tradenda, hic non nisi sua le/genda dixisse eum calumniatur, nec cum tam aperte ementitur, erubescit.

Inepte reprehendi ab aduersario Platonem, quod scripserit mathematicis erudiendos esse, qui diuini esse uoluerint.

Naturam ducem sequentibus nihil magis opitulari ad cognitionem diuinorum, ꝗ mathematicas disciplinas.
A contrario ad contrarium uiam sine medio difficillimam esse.
Quales oporteat esse legum custodes.
De Arithmetice necessitate. Caput XII.

Imile etiã illud obiicit, ꝙ Plato diuinos fore ait, qui mathematicis disciplinis recte s instituti fuerint, iisq; summo studio, ac diligentia incubuerint. Deridet hæc aduersarius, & negasse Platonẽ dicit, attingere quẽꝗ diuinitatẽ posse, nisi unum, duo, tria, paremq;, atq; imparem numeꝝ nouerit, his dũtaxat omnẽ mathematicã rationem obiurgator describit, & proinde irridendũ censet Platonẽ, ꝙ neminem inter mortales sine his dignum nomine Dei, uel genii, uel herois euadere posse arbitratus est. Sed quid Plato dixerit, uideamus. Cum oĩs mathematicarum disciplinaꝝ ratio quadrifariam diuidatur, in musicã uidelicet arithmeticam, geometriam, astrologiã, Postꝗ de musica satis quatenus ad ciuilẽ usum ptinere uidebatur, disseruit. Tres, inquit, disciplinę adhuc restant dignę homine libero, in quibus elaborandũ usq; ad summũ, multitudini quidẽ non arbitror, sed paucis qbusdã, de quibus postea dicam. Multitudini enim licet ex his quantũ necessariũ sit, ignorare turpe est, tamen, ut diligẽter cuncta inuestiget, ne fieri quidẽ potest. Primum igitur quampaucissimos ad earum disciplinarum pfectissimam sciẽtiam hortatur, reliquos necessaria tantum, & quæ ad ciuilem usum accõmodata sint, cape iubet. Tum quanta sit in eius disciplinæ pfecta, absoluta'q; cognitione utilitas, ꝗq; ad diuinũ cultũ, & summam felicitatẽ hoĩbus prosit, differẽs, paucis qbusdã explicatis, Pleniorem expositionẽ in finem operis differt. Quippe in Epinomide quem librum legibus additum supradiximus, latius disputat de his rebus, & nullam esse uiam cõmodiorem ad diuinarum rerum cognitionẽ fatetur, quàm mathematicarum disciplinarum rationẽ, siquidem nulla adhuc ætati suæ concessa diuinitus reuelatio erat, quod postea diuina pietas mortalibus indulsit. Ducitur ipse dũtaxat naturalis lucis ratione, diuinam'q; naturam pro uiribus explorans, nihil compire commodius potest ad illustrationem humani ingenii, quàm mathematicas disciplinas, quæ a materia abstrahẽtes diuinam præseferre conditionẽ uidentur, & quasi gradus præbẽt, quibus animus ad res diuinas possit ascẽdere. Cum enim res diuinæ immateriales sint, & sola mente percipi possint, naturales autem materiæ prorsus cohæreant, & triplici dimẽsione constent, ac loco, tempori, mutationibus omnibus subditæ sensu cognoscantur, hinc rerum naturalium adminiculis diuina intelligi posse, non modo Plato, sed etiam omnes uetustiores, iuniores'q; philosophi negare non dubitarunt, sensis enim uisis, imaginatis'q; indagando mentem, atq; intelligentiam hominis occupari existimant, fieri'q; ne syncerius possit ad res immateriales aspirare. Mathematicis autẽ, quæ in media natura constitutæ, partim materiales, partim immateriales sunt, confidunt effici posse, ut mens quo tendit peruenire facilius possit. Quippe triangularẽ figuram, aut lineam, aut punctum contineri in materia necesse ẽ, constat autem, mente abstrahi posse ad usum mathematicæ rationis, sine ulla materiæ præscriptione. Nec ad pedalem lineam Aristoteles, inquit, quæ descripta est, sed ad eam, quam animo conceptam habemus, respiciẽtes, pedalem dicimus, quanꝗ fortassis tanta non sit. Sic discedere a materia per abstractionem assuescimus, & ad formam per se sine ulla materiali conditione consyderandam ingenium exercemus, atq; ita facilius ad res diuinas aptissimo medio, quasi uehiculo quodam penetrantes reducimur. Via enim de contrario in contrarium sine medio, non modo facilis, aut tuta non est, sed ne perfici quidem potest, seu diuinarum rerum cognitionem petamus, seu quoduis officium alicuius artis, aut ingenii pertractemus. Enimuero mathematicæ res quasi imagines quædam rerum uere intelligibilium esse uidentur, eo fere modo, quo naturalium rerum imagines umbris, aut aquis, aut speculis repræsentari uidemus. Qui autem earũ studiis incumbunt, non semp in huiusmodi imaginibus consyderandis immorantur, sed tandem ad ea, quorum sunt imagines, eriguntur. Itaq; geometræ, & arithmetici positis figuris, & paribus, imparibus'ue numeris, reliquis'q; materia contẽtis incipiunt agere, demũ'q; ad id, quo tendunt consyderandum deueniunt, nec insuper iis utuntur, quæ uisus percipit, sed illa, quorũ hæc similitudinem gerunt, contemplantur, ipsam scilicet quadrangularem figuram, aut ipsam diametrum, non eam, quam pauloante descripserant. Sensum quippe paulatim sequestrant, & solo animi iudicio de iis rebus agunt, quas intelligibiles mathematicas dicimus, quarum consuetudine iam dispositi ad res illas ueniunt uere substantes, proprie'q; intelligibiles, hoc est substantiam

stantiam illam omnino immaterialẽ, atq; æternam, cuius cognitio pietatẽ affert, religionem, uirtutem, felicitatem pfectam, qua una, homo uere diuinus, ac Deus appellari potest. Quapropter perutilem Plato, & admodum necessariam libero homini mathematicarum disciplinarũ cognitionem arbitratur, hortatur'q; ad earum studia iuuenes, ut felices, & quantum natura humana patitur, diuini possint euadere. Verum paucis quibusdam ad hæc studia uehementius incumbẽdum præcepit. Hi autem sunt custodes ciuitatis, & tutores, & præceptores bene uiuẽdi. Reliquis necessaria tantũ statuit discenda, seruanda'q; esse. Etenim præcipuos legum custodes oportere, inquit, perfecte ueritatem cognoscere cum omnium rerum, tum uel maxime diuinarum, ut deos immortales esse, & quanta eorum potestas sit, quantum humano ingenio percipi potest, accommodatissimis uerbis, & honesta dicendi facultate possint explicare. Reliquis omnibus satis superq; esse si credant, ac legum authoritatẽ, & famam sequant̃. His enim necessaria tantum discẽda esse, septimo libro præcipit, & illa necessaria esse dicit, unde tritum illud,
» prouerbium sumptum est, necessitati ne Deum quidẽ posse resistere. Atqui diuinas quasdam
» esse necessitates arbitratur, quas siquis, inqt nec intellexerit prorsus, nec exercuerit, nunq̃ inter
» homines, uel Deus, uel genius, uel heros haberi poterit, quo suscipere curã, & negotium mor-
» talium cõmode ualeat. Lõge igit̃ abest, ut homo diuinus effici possit, qui non unum, non duo,
» non tria, nec oĩno parẽ, aut imparẽ numeꝝ norit, aut sciat enumerare, nec dies, ac noctes cõple
» cti numero possit, nullã habẽs lunæ, & solis, & reliquoꝝ sydeꝝ necessariã cognitionẽ. Sic Plato cognitionẽ, & usum numeri uulgarẽ, ad uitam ciuilẽ cõmodũ, ac necessariũ, leuiore quadã appellatione unius, duoꝝ, trium, paris, atq; imparis numeri significauit, quæ ratio mercibus, et negotiationibus, & oĩno rei familiari tam accõmodata est, ut siue ea negotiũ omne familiare necessario pereat. Norũt hoc prudẽtes oẽs patresfamilias, norũt piti mercatores, norũt deniq; uiri ciuiles, usu, & experientia reꝝ callidi, & ingenio ad agendũ idonei. Quã cõmoda, necessaria'q; sit in uita hoĩum cognitio eius rõnis numeroꝝ, qua uulgares utunt̃, nemo ambigit, hãc uero designat Plato, cũ sine peritia arithmeticæ effici ullum posse diuinũ negat, consilio scilicet & prudentia rei familiaris gubernatrice, quã ciuilẽ partem diuinitatis licuit appellari. Quo.n. qsq; eruditior, ac peritior est, eo plus diuinitatis attingit, & sicut q in rebus cõtẽplandis excellit, tanq̃ deus qdã inter hoĩes ciuiles uersari putat̃, ita ciuilis ipse peritus, & prudens, si cũ rustico impito'q; conferat̃, diuinus non iniuria dici põt. Hoc inq̃ genus arithmeticæ Plato tradit, quod si aduersarius teneret, non tam turpiter in expõnẽdis legibus Platonis erraret, ut nonaginta bo
» minum partem duodecimã accipiẽdam esse affirmaret, ita.n. inepte, ut assolet, scribit. Centũ
» octuaginta de oĩbus censibus deligantur, quorum dimidia pars suffragio comprobet̃, duodeci
» ma uero pars eius in mẽses distributa, alia post aliã custodiat. En q̃recte diuidere, & multiplicare numeꝝ scit aduersarius noster, q duodecimam partẽ ex nonaginta accipi posse existimat, & Platonẽ reprehẽdit, q̃ pitiam numeri ptinere ad hoĩs diuinitatẽ, hoc est felicitatẽ uoluerit. Hanc igit̃ tantã numeroꝝ impitiam Plato detestatur, hanc iacturã, calamitatẽ, & pniciem rei familiaris tum publice, tum priuate deuitans, opam uulgari numero impendi iubet, longe'q; a' diuinitate abesse eum hoĩem dicit, qui ignoret rationem numeri ad usum ciuilem, summa cum necessitate accõmodari. Potest etiã ea Platonis sñia hoc modo intelligi, non, ut q numerorum peritus est, continuo fit diuinus, sed cũ is diuinus sit, q mathematicis disciplinis excellet, longe ille a' diuinitate remotus sit, q ne partem qdem necessariã, quę uitæ usum continet, nouit, qua, q caret, ne homo qdẽ appellari meret̃, sed bellua potius, q̃ homo dicẽdus est, q oĩno nescit numerare, cũ ipsa numerandi facultas p̃ cæteris aĩantibus in primis homini tribui possit. Quippe solus homo præterita repetit, futura prospicit, unũ ex pluribus colligit, unũ in plura distinguit, partes dinumerat, respectus inuicẽ notat. Cæteræ aĩantes dũtaxat sensu mouent̃. Quapropter
» ita apud eundẽ authorẽ in Epinomide legimus. Nunq̃ aĩa eius aĩantis uirtutẽ capere integre
» põt, cui ratio deest. Animal aũt, quod duo, & tria ignorat, nec numeꝝ parem, aut imparem no
» uit, & oĩno numerandi rõne uacat, nunq̃ reddere poterit rationẽ earum rerum, quas sensu dũtaxat, & memoria pcipit. Ad hæc artes oẽs perire affirmat sublata numeri rõne, quam arithmeticam dicimus. Vbi enim hæc ratio deest, ibi nec rõnem ullam, nec uniuersationẽ esse posse existimat, qbus sublatis, nullam posse uirtutẽ consistere, & subinde abesse felicitatẽ, diuinitatẽ'q; illam, quã beatis hoĩbus uirtutis merito tribuimus. Ita siue partẽ diuinitatis in usu rei familiaris, ciuili'q; negotio consumẽdam dicas, siue in reꝝ cõtẽplatione oẽm diuinitatis rõnem ꝯsistere arbitreris haud perperã dixisse Plato uidet̃, neminẽ impitum, atq; ignaꝝ numeri, posse esse diuinũ. An hæc exprobranda Platoni, & maledictis insectãda sunt, qđ aduersarius facit? An po-

tius digna laude, & prudentiū oīum iudicio cōmendanda, legat, qui latius hæc ītelligere cupit septimū de legibus librum, & decimū, & Epinomidem totam, & qntum, sextum, ac septimum de Rep. plurimaq; in his comperiet, de hac re pulcherrime scripta, & facile cū Platone sentiet, » nullam esse uiam ad cognitionem reꝝ diuinarum certiorē. Hic modus est, inqt, hæ disciplinæ, » quæ siue faciles, siue difficiles sunt, hac uia gradiendum est, & rursus. Animi oculus cæteris ne» gotiis obcæcatus, atq; obrutus bis tantum relucescit, & exercetur, eum oculum dico, quem seruare accuranus, quam mille corporis oculos debemus. hoc enim uno rerum omniū ueritas cernitur. Hęc qui eo modo, quo a me dicuntur, acceperit, hunc ego sapientissimum appello, & siue ioco, siue serio agam, semper id affirmabo, sed de his hactenus.

Confutatio aduersarii Platonem damnantis, quia peregrinos e ciuitate pellēdos censuerit.
Quo temperamento utatur Plato circa peregrinos.
Concedit Plato peregrinis .xx. annorum habitationem in ciuitate, quam cōstituit.
Peregrinos omni immunitate donandos Plato existimat.
Talem uoluit Plato ciuitatem, qualem Romani Senatum. Caput XIII.

NVnc reliqua uideamus. Peregrinos e ciuitate pelli reprehēdit, eamq; legem incōmodam esse ciuibus arbitratᷣ. Laudat Asyla, in quæ nocētes recepti numeꝝ, & uires ciuium augent. Platoni detrahit, quod hac lege de expellēdis inqlinis, ciuitatem longe melius conseruari posse crediderit. Sed uetusta lex ista fuit, & apud Lacedæmonios, q rōne legum præstitisse putantur, Lycurgo authore probata. Ita. n. primus ille præcepit pegrinos hospitio prohibendos esse, ne ciues externis moribus inficerentᷣ, & per contagionem quorūlibet hoīum suā integritatē amitterent. Quāquā Plato non prorsus secutus est Lycurgū, sed mitius hoc præcepit Enimuero neminem pegrinum in ciuitatem recipi neminem ciuem peregrinari, alterum ut inhumanū, atq; īhonestum, alterū, ut difficile repudiat, mediam autem quandam uiā constituit, ut ciues alio peragrare interdum honestis de causis possint, & peregrini in urbem modo conuenienti recipi, ut duodecimo de legibus libro latius exponit Frequētia autem illa peregrinorum commercia, & liberos congressus non temere suspectos habet. Nam cum Remp. suam, quēadmodum Lycurgus fecerat, nō magnitudine populi, & copia pecuniarum potētem, sed uirtute præstantē instituat, & auꝝ, argētum, reliquaq; huiusmodi uel artibꝰ, uel pecudibus, uel fœnore quæri uetet, cultum & animi, & bonoꝝ morum curam præcipue iubeat, non sine iusta ratione externos mores, & ignotorum hominum diuturniorem in ciuitate » morā probibuit. Solet. n. inqt, peregrinorum mora parere in ciuibus mores uarios, perfidos, » inconstantes, prauos peruersos, & alienigenæ societatis contagionibus inficere, quod homini» bus optimarū legum alumnis, maximam solet afferre iacturam. Quemadmodum nos quoq; in sacris literis habemus, corrumpere bonos mores colloquia mala. Idcirco ex duobus summis legumlatoribus, alter peregrinorum contubernium omnino uetat, alter parce admodū, & caute concedit, incolas siquidem recipiendos censet opifices, q ciuitati utiles sint, sed ne ætatē illic consumētes peregrina prole urbem contaminent, familiasq; suas propagare latius possint, certis pactionibus recipi eos iubet, hoc est, ut non diuturniorē, quàm uiginti annorū moram in ciuitate liceat facere, quo tempore & ipsi rebus suis consulere commode possint, & ciues fructū ex peregrinis capere, quem desyderant. Sed enim donat eos omni immunitate, nec a uectigalibus duntaxat, quæ aut asportantur, aut importantur, eos absoluit, a quo apud alias gētes ne ciues quidem immunes esse consueuerunt, uerum etiā a solutione annui census, quo incolæ oēs tenentur, quæ res profecto causam præbet, ut peregrini libentius sese ad ciuitatem conferant. Ad hæc peracto iam habitandi tempore, permittit abeuntibus res omnes suas secum ferre, et si qui inter eos de Rep. benemeriti sunt, uelintq; aut differre commigrationē, aut ius habitandi perpetuum impetrare, concedit id fieri posse, si ciuibus persuasum fuerit. Ex quo facile intelligi potest Platonem non peregrinos, aut incolas uiros bonos ciuitate expellere, sed potius ad beneficia in Rep. conferenda prouocare. Siquidem ius perpetuo habitandi concessum iis est, qui bene de Rep. meriti fuerint. Cum cæteris uero satis humane actum uidetᷣ, si terminus abeundi ad uigesimum annū concessus sit, Interea enim quo se conferre debeant mature consulere, & quod statuerint, cōmodius agere possunt. Ita Plato & peregrinos humanissime souet, & suos pariter tuetur, nequid labis extrinsecus cōtrahere possint. Atqui aduersarius neminem ad eam urbem uenturum existimat, ex qua post uigesimum annum migrare oporteat, nec attendit immunitatem

munitatem

munitatem, qua donantur, qui ueniunt, atq; usum artium, & quæstum ex quibuscunq; honestis operibus. Sic præterea licere peregrinis, quemadmodum ciuibus, aut posse quenq; quantum si bi acquisierit, secum portare, cum abit, aut si bene egerit, posse quẽq; manere, quæ res profectò inuitare omnes, atq; allicere ad colendam Platonis urbem uidetur. Nihil ergo a' Platone ini/quum præcipitur, nihil incõmodum, nihil turpe, ut aduersarius opponit, & detrahit. Immo ue ro honestissime, commodissime'q; ab eo agi uidetur, quando nihil a' peregrinis exigit, præter uirtutem, quam si præstiterint, licebit eodem iure perfrui, quo ciues utuntur, Sin minus, opera pro iis, quas ceperunt, pecuniis, ad usum ciuium reliquentes abibunt. Sic'q; ciues non paruam utilitatem a' peregrinis capient, peregrini uero nihil, de quo curandum sit, incommodi afferent. Solent enim magna ex parte homines, qui uirtutem simulant, primo quoq; tẽpore modestius, & cautius uitam agere, postea uero audere aliquid. quod tempus ne tutum prauitati hominũ foret, prudentissime Plato prospexit, dum post uigesimum annum iussit incolas recenseri, re/moueri'q; eos, qui uirtutem minime exercuisse uiderentur. Ergo non Asyla turbæ hominum sceleratorum paranda sunt, non quælibet multitudo in ciuitatem recipienda, non peregrino/rum colluuies admittenda est, ut aduersarius censet, & Romanorum exemplo opinionem suã nititur confirmare, quasi id Romani, ut melius elegerint, non, ut postremum necessitatis reme dium passi fuerint, nec intelligere potest eodem delectu ciuitatem a' Platone constitui, quo a' Romanis Senatum. Itaq;, ut illi non quem libet in senatorio ordine, recipiendum iudicarunt, ita hunc peregrinos quoscũq; suæ ciuitati inserere noluisse, ac miscere iis ciuibus, quos optimo eruditionis genere institutos satis complere numerum posse ciuitatis existimabat. Addit hoc lo co aduersarius descriptionem factam tempore Octauii Cæsaris Augusti, cunctorum ciuium ro manorum descriptionem fuisse, quippe, qui oẽs romani imperii dicto audientes ciues roma/nos factos, & ob eam causam descriptos cõmemorat. Quod q̃ inepte dicatur, quis non uideat? Nemo certe ignorat descriptionem illam nõ ciuium romanoꝝ, sed subditorum oĩum Roma/ni ĩperii fuisse. Quid uero diuus Paul⁹ noster se ciuẽ romanũ dicebat, cũ a' iudæis, & Felice illo uirgis cædebatur, si omnes, qui romano imperio subsunt, ciues romani dicuntur? Quid M. Tullius Archiam poetam romanum esse ciuem tot rationibus demonstrare nitebatur, si græci omnes ciues erant romani? Legimus apud Suetonium Trãquillum Octauiũ uix tandem eos ci uitate donasse, qui summa in remp. beneficia cõtulerant, multis'q; aliis petẽtibus oĩo id muneris negasse. Ex quo quanta sit huius historici nostri peritia, facile percipi potest.

¶ Perperam damnari ab aduersario Platonem super censuum existimatione.
Quid sit iustum inæquale secundum Aristotelem.
De duplici æquali eiusdem Aristotelis sententia.
Aequum in rerum inæqualium proportione consistere.
Quæ inæqualitas sit causa discordiæ.
De pecuniis, quid Plato sentiat.
Quod sit optimum patrimonium.
Disciplinas, & honesta certamina diuitiarum cupiditate destitui.
Cupiditatem errorum omnium causam esse.
Pecunias tertium in bonis locum tenere.
Lacedæmonios tum defecisse, cum spernere Lycurgi leges cœperunt.
Continentiam esse fontem fortitudinis.
Solonis uersus contra diuitias.
Cur Numa Pompilius fictilibus sacrificauerit.
M. Curii præclara sententia de diuitiis.
Aristotelis sententia de diuitiis.

Caput XIIII.

POst hæc census inæquales, quos Plato decernit, seditionis causam esse existimat, & authorẽ eius cõsilii maledictis icessit. quod si æquales probat, laudare profecto' Pla tonem debuit. genus enim reipublicæ, quod optimum ille arbitrat', nõ modo in æ/quali censu consistit, uerũ etiam in omnium rerum usu comuni, ac pari. etenim Pla to parem omnium esse rationem, & arithmetica quadam mediocritate cuncta æquari uehemẽ. ter optabat. Verum hoc maius esse, quàm ut a' præsente hominum more, atq; institutione reci pi posset existimans, geometricam ipse quoq; illam mediocritatem probauit, qua uetustiores

omnes, iunioresq́; usi authores fuerunt. Nam Aristoteles quoq; tertio politicorum libro iustum, inquit, esse uidetur, quod inæquale est, etenim ita est, sed non oĩbus, sed inæqualib⁹ tantum. Quinto etiã uolumine eiusdẽ libri, cũ eos reprehenderet, qui iustũ, & quod ꝑ proportionem æquale esset, probarẽt, nec idipsum assequerentur, aberrare eos dicit ex ea re, quã sibi statuerunt, & in aliud Reip. genus incidere. Dissident enim, inquit, omnino de æquali. Duplex autem æquale est, alterum numero, alterum dignitate. Numero æquale dico, quod multitudine, aut magnitudine idem, æqualéq; est. dignitate autẽ, quod ratiõe. Verbi gratia, duo à trib⁹, & unum à duobus, æquali numero exuperãtur. dignitate autem æque excedunt quatuor duo, & hæc unum. Partes. n. æquales hæ inter se sunt, cũ utraq; dimidiũ sit, altera quaternarii, altera binarii numeri. Eos igitur, qui iustum simpliciter confitentur, & de distribuendis pro dignitate facultatibus dissentiunt, perperam agere dicit, idq́; exitu rei palàm fieri. Nullam enim ex his rebus publicis, quæ ita agunt, firmam, constantemq́; permanere posse affirmat. Quod idem à Platone quoq; iam dictum fuisse, manifestũ est. Sexto nanq; de legibus libro. Aequalia, inquit, inæqualibus distributa, nisi modum obtineant suum, inæqualia erunt, hinc Reip. seditiones redundant. Vetusq;, & uerum illud prouerbium, ęqualitatem amicos facere, recte admodũ, atq; eleganter dictum est. Quæ uero sit ea æqualitas, quæ id facere possit, non satis constat. Ideoq́; usu uenit, ut sæpe fluctuantes erremus. Tum de duplici genere ęqualitatis, quod supra dictum fuit, pulcherrime, atq; commodissime docet, & iustum ciuile id esse cõfirmat, quod pro dignitate ęquale, iustumq́; distribuitur, & eius exemplo condere ciuitatẽ, quã instituit, oportere. Ob hanc causam quinto etiam libro eiusdem operis cum de diuidũdis prædiis, & distribuendis pecuniis dixisset, & q̃ quisq; sibi sortitus esset partem agri, eam putare cõmunem iuberet, cũ uniuersa ciuitate habere, ac pro uirili colere, & unũ ex libris, quẽ uellet, hæredẽ relinquere, nec prędia aliquo modo uenũdare, atq; ẽt fieri nõ posse disseruisset, ut idẽ & ditissimus sit, & optim⁹, oẽmq́; pecuniaꝝ curam tertio loco post animi, & corporis curam iis habẽdam addidisset, qui uitã feliciter agere uellẽt, & aurũ, atq; argẽtum nemini licere priuatim possidere subiunxisset. Postremo optimum, inqt, esset. reliqua ẽt omnia pari modo oẽs habẽtes in coloniã proficisci, sed quoniã ita fieri nequit, uerum, ut alii plura, alii pauciora possidẽtes, migrent, oportet. Ideo æqualitatis gratia, necesse est census fieri inæquales, ut magistratus, munera, distributiones, singuli quiq; non solũ pro uirtute sua, maiorumq́; suoꝝ, aut pro uiribus, & forma corporis digne assequanť, sed etiã copiarum, aut pauptatis ratione, quã æqssime inæquali qdem, sed modico certe iudicio ius recipientes acquiescant. Nec uero ratione tãtum Plato, & Aristoteles freti de hac iuris inæquali distributione ita scripsere, sed etiam exemplo, cũ cæterarũ ciuitatũ, tum maxime Atheniẽsium, q quadripartito distincti, munera pro facultate cuiusq; partis uario modo obire solebant, maiora locupletes dicti, leuiora iugarii, tum eqtum ordo, postremo artiũ uulgarium professores. Nec seditio unq̃ Athenis ea causa fuit, immo concordia, & congruentis ordinis ratio semp seruata est. Aequũ. n. quod seruari conuenit, non minus in proportione rerum inæqualiũ, quàm in q̃titate æquali, sicut supradictũ est, consistit. His itaq; causis, quæ non parum quieti, & tranquillitati Reip. conducere posse uidenť, inæquales qdem census Plato instituit, sed non sine termino, quatenus plus, minusue decernatur, & quo maxime aduersarius decipitur, ut inæqualem censum simpliciter incõmodum putet, id ne accidat, euitandum arbitrať. Neq;. n. inæquale simpliciter est, quod discordiarũ, ac seditionum causam præbet, sed qđ pluris, aut paucioris modũ excedit. In ciuitate, inquit, quæ morbo illo grauissimo uacat, quem discordiam, & seditionẽ nuncupamus, neq; summã inopiam, neq; summas opes, & copias esse oportet, utraq; enim discordiam pariunt. Itaq; Plato extrema uitat, & nequid uel per negligẽtiam rei familiaris, uel per iniquã æstimationem fiat, quod in ciuitatem discordiã inducere possit, procurat, unde fit, ut inæqualitatis, & æqualitatis rõne commode habita, cõsulat. Quanquã aduersarius oẽs auri, atq; argenti diuites magnifaciẽdos exclamet, & Platonẽ dicat humanaꝝ rerum ignarũ, diuitias prohibuisse. Atq Plato, quantũ boni insit in pecuniæ mediocritate, quã probat, tertio de legibus libro ostendit. In quacũq;, inqt, hominũ societate, nec summa copia, nec summa inopia comes est, in ea ferme mores æqssimi effici possunt. Neq; enim contumelia illic erit, neq; iniuria, neq; æmulatio, neq; inuidia. Quinto etiam libro ita ait. In possidendis pecuniis copia inimicitias, seditionesq́; publice, ac priuatim parit, inopia magna ex parte seruitutem. Liberorum autem grã, nemo studere debet pecuniis acqrendis, ut. s. hæredes quamditissimos relinquat. hoc enim neq; illis, neq; patriæ cõmodum est. Iuuenũ enim patrimonia, si luxu uacant, dũmodo non careant necessariis, oĩum patrimoniorũ accõmodatissima, laudatissimáq; habẽda

ma'q; habēda sunt. Et rursus mediocritatē ciues amare debent, paupertatē'q; existimare, nō cū patrimonia minuerint, sed cū auxerint cupiditatē. Salutis Reip. optimū initiū est, ipsa rerū mediocritas, super eaq; quasi super fundamento firmissimo ædificandū est, curandū'q; non tam, ut maxima, opulentissima'q; ciuitas sit auri, atq; argenti possessione, q̄ ut felicissima, & uirtutū ornamentis celeberrima. Octauo etiam libro causam, quare exercitationes, & reliquæ rationes certandi negligantur, in primis diuitiarū assiduū studiū esse scribit, quod hoiem occupat, facitq; ne prædiorū suorū cultum procuret. Qui enim toto animo a' diuitiis pendent, nullam rem nisi afferat quæstum, exercent, omne'q; studium suum, oēm diligentiam, atq; industriam eo' cōuertunt, cetera negligunt, cōtēnunt, ac pro nihilo habent, nullum'q; est tam sordidū opus, & turpe, quod inexplebili auri, atq; argenti cupiditate, non libēs aggrediatur, quo tandē diues fieri, facultatē'q; assequi possit, oia tam bona, quā mala pro animi sui libidine agendi. Nono item libro omniū, inquit, per iniuriam errorum, quos ultro quispiā cōmiserit, causa est cupiditas, quæ animū exuperat, & uariis agitat desyderiis, quod tunc fieri maxime solet, cū homines pecuniarum desyderio tenentur, & copiarū libidine inflāmati, explere auiditatem nequeunt, quadam naturæ, atq; institutionis suæ prauitate. Causam autem prauæ institutionis diuitiarū laudes dederūt, quæ publica existimatione, & authoritate tam apud græcos, quā apud barbaros celebrātur. Cū enim id primum in bonorū enumeratione constituant, quod tertio loco ponēdum eēt, rem tā sibi, quā in posteris perniciosam instituunt. Permulta Plato de hac re non modo in libris de legib⁹, sed etiā de rep. & reliquis suis sermonibus, diuinitus, pp' disseruit grata hoibus, qui uirtutis studiosi sunt, illis inuisa, qui uirtuti diuitias anteponunt. Nec Plato duntaxat, uerū etiam Xenophon lumen alterum Socraticæ scholæ, & Lycurgus ille grauissimus legūlator id senserūt simul, ac præceperunt. Quippe Lycurgus lege sanxit, necui liceret aurum, aut argentum, aut aliquid tale possidere. Xenophon uero Remp. Lacedæmoniorum exponens, hanc legem commendat his uerbis. Quinetiā hæc a' Lycurgo diuerso, q̄ a' cæteris græcis modo, constituta iura sunt. Cū enim in cæteris ciuitatibus, oēs pecuniis comparandis pro uiribus studeāt, ipse spartanis liberis omnino ꝓhibuit ne quis sibi pecuniā acquireret. Quæ autem ad liberalem usum pertinent, ea tantum in officio habenda decreuit. Post hæc, causam malorū, quæ Spartæ acciderant, eam reddidit, quod leges Lycurgi minime seruarentur. Noui, inquit, Lacedæmonios prius domestica tenuitate cōtentos uiuere uoluisse potius, q̄ peregrinis delitiis deprauari. Mox uero, qui ante formidare solebant, nequid auri possidere uiderentur, eos gloriari opibus, atq; diuitiis uideo. Post hæc fructū, quem contra leges, ex auro ceperint, adiungit. Ergo, inqt, græci oēs, priscis temporibus Lacedęmonē confugientes obsecrare cōsueuerant, ut se ducerēt in eos, a' quibus iniuriam recepissent. Nunc uero plerią; potius mouētur ad prohibendum, ne iterum imperiū Lacedæmonii obtineant. Plutarchus quoq; insignis historicus, Lycurgi uitam scribens, ita inquit, Resp. Lacedæmoniorū uniuersæ Græciæ pręstitit bonis legibus, & authoritate annis fere' q̄ngentis, q̄diu s. Lycurgi leges seruatę sunt. has nullus e' regibus, quos quatuordecim a' Lycurgo ad Agim Archidami filiū fuisse constat, negligi passus est. Regnāte aūt Agi de lapsus primū in ciuitatem est nummus, & cū eo cupiditas, & opulentię æmulatio urbē introierunt authore Lysandro, qui tametsi pecunia ipse capi nō potuit, tamē patriā uertit, in studia diuitiarum, & luxum, atq; illecebras. Hęc Plutarchus refert, & in quantā pernitiē auri, atq; argēti gratia Spartani inciderint, subiungit. Lycurgū etiam scribit a' ciuibus suis interrogatū, quomodo obsistere hostibus possent, respondisse, si pauperes sitis, nec inter uos uicissim, ut alius alio ditior euadat, decertetis facile omnem hostilē impetū propellere, ac propulsare poteritis.

Sic ille fortitudinis fontē esse inopiam, & cōtinentiā existimauit, quā usqueadeo aduersarius detestatur, ut lasciuiam, & luxum, quæ ex opulētia oriri solent, plane' probare uideat. Qui enī mediocritatē, qua Plato opes definit, ne uia uitiis aperiatur, sequendam non censet, is certe diuitias probare uidetur, quæ ea uitia pariunt, quæ Plato prohibere conatur. Solon quoq; Atheniensium legūlator, diuitiarū uitium lepidissimis uersibus declarauit.

Nullus opum finis miseris mortalibus extat. Et rursus.
Sæpe malus diues, sæpe est pauperrima uirtus,
Ast ego uirtutem præfero diuitiis.
Illa uiget semper, florens'q; & uiuida durat,
Has fortuna suo dat'q; capitq; modo.

Quid Numā Pompilium memorē, quo nemo pręstantior uir, nemo disciplinæ ciuilis peritior fuit? Hic usqueadeo diuitias ꝯtempsit, ut omnē sumptū, magnificentiam, omnē'q; lasciuiā ciui

tate exterminâs a diis primum incepit, nec argẽteis, aut aureis uasis, sed fictilibus res sacras fieri iusserit. Merito igit talis princeps quãdiu regnauit, annos scilicet tres, & q̃draginta, pacẽ, tranquillitatẽq; oĩum rerum populo Ro. seruauit. Quo tẽpore urbs Roma, non opibus, sed uirtute amplificata, totius orbis principatũ obtinuit. Mox uero eo defuncto, diuitiæ simul, & bella urbẽ inuasere. Atq; aduersarius, nõne propter diuitias, inquit, Roma amplificata est, & omnibus nationibus imperauit? Cui non ego, sed Plutarchus respondeat in ultima parte eius libri, quẽ de uita, & moribus Numæ Pompilii edidit. Longius, inquit, sermonẽ producat oportet, qui respondere uelit hoĩbus, qui bonũ diuitiis, lasciuiis, & imperio determinãt potius, quã salute, pace, uirtutibus, & usu reȝ, quẽ uirtus necessario suppeditat. Quid uir doctissimus Plutarchus senserit, manifeste indicat, & prauam eoȝ sententiam refellit, qui Platonẽ damnant, quod suos hoĩes ditari, lasciuire, & studio quæstus inuicem contẽdere noluerit. An satis ab eo responsum aduersario sit, uestrum sit iudicium. Ego uero illam M. Curii sñiam, summi apud Romanos ciuis, omni hoĩum memoria dignam existimo, qui, cum Samnites magnũ ei auri pondus attulissent, repudiauit, nec habere aurum, præclarum sibi uideri dixit, sed iis, qui aurũ haberẽt, imparare. Sed quid ais o M. Curi? Quo modo impare aurum habẽtibus potest, qui auro caret? Diuitẽ esse oportet, qui cæteris studet imparare. Ita sane stultorum, & auarorum iudicio, sed sñia hominis mẽtem sanam habẽtis non ita est, neq; enim diuitiis hostes uincuntur, sed uirtute, quæ debilitari potius, q̃ augeri diuitiis solet. Non aureo, argenteo'ue mucrone opus est, sed ferreo, non mercenarium quærere militẽ debemus, quẽ grandi pecunia conductum nobis dominum constituamus, eiq; turpius, q̃ hosti seruiamus, sed nos ipsi ciues, & principes esse, & milites. Nõ cõmeatus magno emi pretio oportet, nam si in gerẽdo bello uirtute præstantiores sumus, cõmeatus nobis illi abũde suppeditabũt, quoȝ agrum inuaserimus, nec solũ cõmeatus, sed etiam pecunias eorum nostras facere poterimus, cauẽdũ tñ, ne qd supra necessitatẽ capiamus. Copia. n. diuitiarum facit, ut hi mancipia ducantur, quoȝ diuitias aduersarius magnifacit, & admirat, hęc certe M. Curius ad obiecta respõderet, Aduersarius uero illinc traxisse hũc errorẽ uidet, q epulas instrui lautius, domos ædificari magnificẽtius, uestes parari decentius ex ampliori pecunia perspexerit. Vnde hoc idẽ arbitratur in re militari effici posse, ut qui ditiores sunt, hi uictoriam adipisci facilius ualeant, pinde quasi existimare uideatur, non peritiores medicos posse ægrotum piculo eximere, sed ditiores, nec philosophum oportere esse, qui de rerum natura egregie disserat, sed locupletẽ. At non ita esse Aristoteles quoq; ostẽdit, cum primo politicorum libro, ita de diuitiis, & re familiari loquitur. Genus, inquit, possidẽdi unum naturale est rei familiaris pars, quod aut præesse oportet, aut adhiberi studio curæ ipsius rei familiaris, ut pecuniæ tantum adsit, quantum ad usum necessarium, & commodum sit pro ciuitatis, aut familiæ societate, & in hoc consistere ueræ diuitiæ uidentur. Etenim eius possessionis necessitas ad bonorum hominum uitam immẽsa non est, pecuniæ uero illius exitum nullum esse fatetur, nec naturalẽ quidẽ eam esse, cum altera, quæ desyderiis satisfaciat necessariis, & naturalis, & laudabilis sit. Quippe nihil a natura uel impsectum, uel frustra fit. Sic Aristoteles, Plato, Lycurgus, Xenophon, Solon, Plutarchus, & reliqui sapiẽtissimi uiri de hac re in eandẽ sententiam locuti sunt, q bus aduersari, & contradicere obiurgator noster conatur.

Falsum esse, quod aduersarius scribit ideo græcos periisse, quia Platonis usi sint legibus.
Circulum quendam esse rerum humanarum.
Vt singulorum hominum, ita etiam nationum certam ætatem esse. Caput XV.

Aec ubi de uita, & moribus, & legib⁹ Platonis blaterator effudit, addit gręcos Platonis legib⁹ usos fuisse, ideoq; miseros periisse. Ac proinde latinos admonet, ne his legibus utantur, quod si secus faciant, pituros testatur, & peccato nefario homines pios, & sanctissimã dei ecclesiam fœdat, quod profanum mariũ congressum usurpa uerint. At. n. græcos amisisse impium, quod multis annorum curriculis tenuerant, fateor, sed non ideo qdẽ, quod Platonis legibus usi eẽnt. eadẽ. n. illi iura, quæ cæteri christianæ. Reip. homines coluere. Veȝ qa natura reȝ ita fert, ut nihil ortũ sit, qđ nõ aliquando occidat. Quapropter non temere dici solet, circulũ esse usum reȝ humanaȝ sese uoluẽtem, & quos modo habebat superiores, inferius deducẽtem, & otra, q inferiores erant, tollẽtem supius. Tenuerunt quidẽ aliquãdo græci principatũ, nec exiguo tpis spatio dñi fuerunt. Sed fieri non poterat, quin ipsi quoq; legi naturę obsequerent, & fortunę uicissitudini subiecti forẽt, ne semp felices, fortunatiq; durarent.

ti'q; durarent. Quod si aliqñ euenire necesse erat, miserandi sunt, postquã perierũt, nõ uituperãdi. Sic Assyrioꝝ imperiũ periit, sic Medoꝝ, Persaꝝ, Macedonũ, Atheniẽsiũ, Lacedæmoniorũ, Romanoꝝ, quos Platonis legib⁹ usos eẽ ne aduersarius qdẽ dicere auderet. Eniuero, ut singulos hoium, ita nationũ quoq; certa ætas est, qua ꝯsumpta uniuersa gẽs perit, eo mõ, quo Plato, aut Theophrastus, aut quis mortaliũ senectute extinguit', sic illi perierũt, qbus hic obiicit nefandũ coitum pueroꝝ, & latinos hoc ipso scelere Turcoꝝ mancipia futuros uociferat, nõ ob leges Platonis. Nã qđ ad eas qdẽ attinet, si quæ in illis præcipiunt', uel greci, uel qcunq; antehac perierũt, seruassent, ut ciues iugi ꝯcordia uixissent, ut suos amassent, ut hostes odissent, ut oẽ stu diũ, laborẽ, atq; industriã ad unã patriæ salutẽ, & libertatẽ, & gloriã ꝯuertissent, nec mercenariis, peregrinis'q; militib⁹ usi fuissent, sed ipsi rẽ militarẽ exercuissent, postremo studia literaꝝ, et liberales artes, qb⁹ olĩ græci excelluerũt, coluissent, neglexissent diuitias, et tenuiorẽ uictũ secuti essent, sibi hæc inq̃, quæ & Plato præcepit, & oẽs, q unq̃ claruere, seruarũt, græci hoies, & alii obseruassent, nequaq̃ perire potuissent. Ita non modo ꝓpter Platonis leges greci nõ perierunt, sed seruari ẽt potuissent, si eaꝝ legũ ꝯsilio, qteñ⁹ diuinis legib⁹ nr̃is ꝯueniũt, rẽp. admĩstrassent.

¶ Aduersariũ magnam esse inconstantiam, quod Platonem uituperet, quẽ aliquãdo summis laudibus extulerit. Caput XVI.

Æteꝝ hæc pro Platone exposuisse satis sit, longe quidẽ pauciora q̃ eius uiri diuina sapiẽtia, & uirtus, & ingeniũ exigere uideant'. Superest, ut aduersariũ ipsum parũper audiamus, laudantem Platonis doctrinã, & mores, & ingeniũ, præferentẽ'q; eum cæteris oĩbus clarissimis uiris, quos unq̃ anteacta secula tulerũt, ut ipsius etiã uerbis deprehendat', q̃ iniquus, prauus, peruersus'q; sit, cũ uirtutes Platonis, quas alias prędicauit, & quanto potuit studio, atq; ingenio extollere conatus est, nunc neget, & scelera fingẽs ui tuperet, maledictis'q;, & contumeliis insectetur. Hic iussu Nicolai Quinti, pontificis maximi, ui ri doctrina, & sanctitate uitæ singularis, Platonis leges interpretatus, & ad eum, ut moris est, præfationem scribens, quot Platonem laudibus extulerit, quo studio eruditionem eius, summam'q; doctrinam, cognitionem omnium rerum, sanctitatem morum, uitæ integritatem, diuinam pene legum inuentionẽ, ac inauditã sapientiam prosecutus sit, ipsius uerbis, quamuis inepta sunt, quæso parumper uideamus. Iussisti, inquit, beatissime pater, ut libros Platonis de legibus de græca lingua in latinam uerterem, tum quia res ipsa uel a maioribus nostris digna semper principe iudicata est, tum quia sanctitas tua Platoni tanquam philosophorum patri, ac principi, unde philosophia recte propagata est, plurimũ, atq; plurimum afficitur. Parui mandatis tuis, rem'q; arduam, ac nemini priscoꝝ attentatã suscepi. Qua quidem in traductione, adeo sum admiratus uel ingenium, uel doctrinam, uel potius diuinitatem illius hoĩs, ut rem præ stupore uerbis exprimere nequeam. Nam quod a sanctitate tua memini audisse a pręclaris qbusdam theologiæ magistris, cum in comparationem disciplinæ ciuilis Aristotelicæ, atq; Platonicæ incidissent, scriptum esse, huic quidẽ uitæ hoĩum Aristotelicam, innocẽtię uero, si homo lapsus peccando nõ esset, Platonicam magis conuenire, id certe in his libris, quasi per integmenta quædã, & ænigmata cernitur, ænigmata dixi? immo uero sic aperte nonnulla quadrãt, ut liberari a pturbationibus totũ humanũ genus posse legibus suis sperare uideatur. Nõ enim male facta magis punit, quã motus ipsos. nulla ira, nulla cupiditate moueri oportere sancit, siqs pecunia motus hoĩem in iudicio sua oratione defenderit, morte plectit, quod'q; mirabilius est, decẽnio solum dare oportere liberis operam censet. Id aũt uel hac luce clarius eidẽ illi est, quod in nonnullis ecclesię doctoribus legitur, si homo lapsus non esset, cum inferior ratio nullo modo superiori repugnaret, conuenirent quidem masculus, & fœmina, ut procrearent, sed nõ ita longis temporibus conuenirent, quippe cum ita multos nasci opus non esset, sed electos tantũmodo, qui coelos adimplerent, quod ipse quoq; somniasse uidetur. Nam quamuis decennio, ut diximus, statuat, dandam liberis operam esse, magistratibus tamen permittit, siqui forte non procreauerint, aut si procreati obierint, ut ad longius tempus conuenire, cõiugatis indulgeãt, procreatorum'q; numerũ sufficere ait, cum masculus, & fœmina unus, & una e cõiugio nati sunt. Ita non tam multos, quã bonos, & quasi ab hac uiuẽdi colluuie separatos ciues habere studet, quæ oĩa nõ magis crediderim, quod uulgo fertur, a iudæis illum institutum fuisse, quam diuinitus illi ad futurorum hoĩum utilitatem donata. Et paulo post. Sic ergo duos præstãtes hoĩes diuerso tramite profectos, Platonem, atque Aristotelem ex diuina prouidentia hoĩbus eodem

penè tempore missos cōtenderim, quorum alteri naturæ secreta, & quæcūq; huic hoīum statui conueniunt, infudisse uidetur, alteri spem iniecit posse ciuitatem legibus suis ad sublimiorem uitam, quā hæc sit, reduci, atq; ab aliis separari, mētes certe gentiū diuinitās, & quasi ꝑ somnia uaticinando ad suscipiendam euangelicam doctrinam pręparasse Plato uidetur, quippe, qui sic ad separatam illam uitam, atq; diuinam oēs leges accommodat, ut si hoīum illius temporis mores, atq; uitam traducere præcepta penitus urbis, multo minus cōsequenter dici certe uideant̃. Nam, quæ de cœlo, stellis'q; tanq̄ de diis dicit cōsuetudini tēpoꝝ, moribus'q; illius seculi seruisse ipsum crediderim, uel forsan, quia Deus nihil perfectum ab humano ingenio posse gigni tam per multos, q̄ maxime per hunc ostendere uoluit, cum nemo sit, qui nihil errauerit, præter eos, qui spiritu diuino compulsi diuina scripserunt, unde scripta quoq; sua, non suam, sed diuinam scripturam appellamus, quod'q; tanta ei authoritas apud oēs, quod'q; ad oēs gentes, quę literis utātur, adeo late Platonis nomen diffusum est, ut nulla uis hoīem præsertim priuatū, atq; pauperem, cuius scripta linguam adhuc alienam ignorant, præter diuinam, ad tātam nominis gloriam perducere potuisse uideatur. Huius ergo tanti uiri, tam'q; diuini libros de legibus, quibus nihil melius edidit, iussibus tuis magis parentes, q̄ nobis confidentes traducere aggressi, orationibus tuis, atq; felicitate adiuti absoluimus, tibiq; asserimus. Post hæc Platonē Deum appellat, & grauissimarū sententiarū authorē primariū esse iudicat, nec digne rem tantam conuertere se posse in latinū sermonē fatetur, atq; hæc addit. Plato autem sic grauitatē in his maxime libris, suauitatem'q; in unum conduxit, ut arduū sit iudicare, utrum grauior, an iucundior oratio sit. Quin etiam in altera præfatiōe, quam ad uirū doctissimū Nicolaum Cardinalem Cusensem misit in īterpretationē sermonis Platonici, qui Parmenides inscribit̃, hæc de Platone testatur. Est autem liber sic & altitudine rerū profundus, & argumentorū crebritate refert⁹, ut facile hinc Platonis ingeniū, & naturæ acumen, & differendi in utranq; partē mirabilis facultas illuceat, breuitas'q; dicendi tanta, ut nil breuius dici possit. Sic Platonē homo iste, quem pauloante doctissimum, quē eloquentissimū, quē uita, & moribus præstantissimū, quem ingenio, & prudentia singularem, quē legūlatorem egregiū, quē deniq; uere diuinū dixerat, & summis laudibus extulerat, admiratus'q; fuerat, nunc indoctū, īprobū, ineptū, dementē fuisse dicit, & iurgiis, ꝯtumeliis'q; īseqt̃. Nū igit̃ īterea mutat⁹ ē Plato, & ex laudato uiro, factus illaudat⁹, An poti⁹ aduersarius ubiq; sui similis, hoc est īconstās, uan⁹q; est? Et Platonē mō laudat, modo uituperat, nec unquam sibi uel re, uel uerbo cōsentit? Nam & librum, quē, ut supradiximus, Nicolao quinto pontifici maximo nuper dicauerat, non longe post Frācisco Barbaro patritio Veneto misit, & Venetorum nomini dedicaturū se pollicitus est. Atqui uir doctissimus Frāciscus Barbarus his uerbis illi respondet. Tibi gratias ago, qui docuisti patres nostros nō solum usu rerum humanarum, sed Platonis quoq; consilio usos esse secundum deum ad iaciendum fundamenta, quæ tantam laudem, atq; amplitudinē cū belli, & pacis artibus essent habitura, & paulo post. Vnde cum ciuitas nostra nullum ferè magistratū habere potuerit, aut gloria clariorē, aut authoritate grauiorem, aut humanitate politiorem, quàm Platonem, mihi gaudeo ex memoria uetustatis, te interprete tandem erutam esse antiquam nobilitatem quarundam legum nostrarū, quarum utilitas, & si satis ex diuturnitate, concordia, & tranquillitate status per se laudatur, tamen ex hoc etiam authore tantam dignitatē, & authoritatē habent, ut non minus, quā Cretenses Minoe, q̄ Athenienses Solone, quàm Lacedæmonii Lycurgo conditoribus legū suarum, sic nos, si deo placet, Platone uestro gloriemur. Cæterum te hortor, si tibi licet, & integrū est, cū præfatiuncula, quæ digna sit authore, & magnitudine rei, inscribas nobis leges istas Platonis uestri, & ego illas ita disseminabo apud ciues nostros, ut aliquādo nō mediocrem fructum sis consecuturus laborum tuorum. Hæc Barbarus. Aduersarius uero rursus hunc librum altera præfatione Venetis dicat, rursus leges Platonis cōmendat, & admiratur, & laudat, tāto'q; libros istos cæteris eiusdem authoris operibus præstare fatetur, quāto Venetorum resp. cæteris, quæ unquā fuerunt, rebus publicis antecellit, & siquis Platonis leges consyderat, quibus remp. suam liberam, ac perpetuam fore confidit, facile intelligi posse Venetorū leges, perinde, ac scintillas, aut riuulos quosdam inde prouenire. Etenim quod ille optimum Reip. statum esse disseruit, qui ex hac triplici regis, & optimatum, & populi potestate constaret, hoc planè Venetiis actum intelligi posse, illum præterea custodes legum statuisse, Venetos aduocatos fecisse, illū suffragiis agi comitia iussisse, Venetos hoc idem seruasse. Permulta'q; alia eodem modo, quo Platonis iura decernūt apud Venetos in usu esse. Tum his uerbis, easdem Platonis leges defendit, & laudat. Nā ea, quæ de perpetuitate ciuitatis Plato scripserit, quis multis etiā ante remp.

Venetam

» Venetam seculis, & posteaquam initium cœpit, parumper doctus non intellexit? Quis autē in-
» tellexit, qui non probauit? Fabulæ tamen, figmenta'q;, ac omnino impossibilia hæc uidebātur.
» Curita? Quia cum cupiditates nostræ alium alio' rapiant, dum imperare glisscimus, parēre ne-
» quimus. Vnde nec periculum quidem huiusmodi statuendæ ciuitatis factum unquam antea
» fuit. Recte præter cæteras laudes, quas Platoni aduersarius tribuit, hanc addit, neminem esse etiam mediocriter eruditum, qui Platonis præcepta non intellexerit, nec intellexisse quēq̃, qui non idem probarit, Quod si nemo intellexit, quin probarit, etiam ipsius iudicio reprehensoris, profecto', qui non intellexit, probare non potest. At ipse nunc probare non potest, ergo mini me ipsum intelligere manifestum est. Ita fit, ut nō minus sibi ipsi, quàm Platoni aduersarius repugnet, & quod nos ei opponimus, idem sibi ipse deducat ignorantiæ argumentum. Quid uero præterea ad Ducem Venetum scribit? Ciuem se Venetum facit, & permultis se beneficiis a' Veneto? Senatu honestatum dicit. Quapropter nihil cōmodius, nihil aptius, nihil dignius habuisse, quod reip. redderet bene de se merenti, quàm Platonis leges e' græco in latinum conuer
» sas. Ita fit, inquit, ut reip. in qua natus sum, educatus'q;, & tibi, per quem, ipso uiuo, nūc feliciter
» gubernatur, hoc opere gratias referā, & me si Platonis diuinā eloquentiā assecutus ī traducēdo
» non sum, sub authoritatis tuæ defensione delitescere patiaris. Ergo perbelle tu qdem gratias habes, & refers gratiam Venetis, a' quibus permulta te bñficio fateris accepisse. Leges eni Platonis pro eorū erga te meritis reddis. In qbus quicqd unq̃ flagitii fuit, quicqd libidinis, quicqd luxuriæ, quicqd iniuriæ, impietatis, demētiæ, prauitatis, cōtineri, lōgo sermone conatus es ostēdere. Tali'ne munere homines bene de te meritos donandos esse censuisti? tales'ne gratias habendas esse amicis? aut tali præmio eos, qui in te benefici fuerāt, remunerādos, aut talibus præceptis cohortādos ad uirtutem homines existimasti? An talis est resp. Venetorum, quā tu Platonis reipu. simillimam esse confirmas? Probāt'ne leges Venetæ dirum, atq; nefandum mariū concubitū, quē tu ꝓbari a' Platone uociferaris? Tu'ne in ea repu. natus, educatus, eruditus'q; es, ubi ea scelera exercētur, quæ Platonis legibus sanciri affirmas? Donas Venetis leges, qbus græcos periisse commemoras? Proponis liberis eorum ad uitæ, ac morum eruditionem instituta Platonis, quæ tua quidem sententia nihil aliud docent, quàm uino ingurgitari, & profanare sexum, naturam'q; peruertere. Quin potius si huiusmodi leges apud eos uidisses, tollere e' rerum natura, & uel igni absumere, uel digitis lacerare, uel in profundum deiicere, uel alio quouis modo absumere, ac labefactare debebas, ut nec audiri possent, nec uideri, nec in hominum conspectum proferri, ne ciues sanctissimi, & de te optime meriti, earum præceptis aīos cōtaminarent. Tu uero cōtra, illas literis abditas græcis summo studio latinis referasti, & īcognitas Venetis, reuocandas in usum, colendas'q; ab his, atq; obseruandas tradidisti. Scilicet hoc illud erat, quo te nihil cōmodius, nihil aptius, nihil dignius reddere posse ei reipu. fatebaris, in qua natus, educatus, istitutus'q; esses. Quid quæso aliud dici de hoc hoīe potest, nisi summum illum interpretandi laborem ea causa suscepisse, ut scelera iuuentutem doceret? bonos mores peruerteret? uirtutem exterminaret? si modo credendū iis, quæ obiicere Platoni conatur. q; si uel tum, quæ praua iudicabat, pro bonis dedisset, ut Venetorum remp. cōtaminaret, uel nūc quæ optima, atq; sanctissima esse cognoscit, dānat, & ut pro pessimis habeantur conatur efficere, quid ad tātam hominis improbitatem potest accedere? Talis hic Platonis aduersarius est, quē laudauit, uituperat, quem probauit, improbat, quē sequendum, imitandum, amandum'q; proposuit, enndē detestandum, eiiciendum, exterminandū scribit, tanta est eius inconstantia, tāta peruersitas. Ad hæc, Platonem non satis sibi constare, sed repugnantia loqui audet dicere, qui tam aperte incōstans est, & sibi ubiq; contrarius. Indignatur etiam siquando homines assentatores, incōstātes, dictis, factis'q; instabiles Plato reprehendit, quasi ad officium pertineat, nunq̃ in eadem sentētia permanere. Sed cum satis iam et rationibus, & doctissimorum uirorum autboritate crimina ab aduersario in Platonem obiecta diluta sint, quarto quoq; uolumini finem imponamus.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI TRANSLATIONIS LEGVM PLATONIS EXAMINATIO, ET ERRORVM EIVS DECLARATIO, LIBER QVINTVS.

¶ Procœmium, in quo pollicet' author se ex infinitis pene' erroribus, quos aduersarius in libris legum Platonis interpretandis commisit, se quosdam magis insignes notaturũ. Caput.I.

P

OST HAEC, VT MANIFESTIVS ELVCESCAT, QVANta sit peritia huius hominis, qui se Platonis, atq; Aristotelis summorum philosophorum iudicẽ facere, & uter eorũ in philosophia, atq; altioribus disciplinis magis excelluerit, statuere nõ ueretur, interpretationem legum Platonis, quã eum semel, atq; iterum edidisse supra memorauimus, perscrutemur, in qua eo diligentiorem fuisse aduersarium existimandũ est, quo opus suum primo.Ro.ponit.rursus senatui Veneto dedicauit, cum præsertim multum ĩtersit, recte'ne, an perperam conuersæ leges edãtur; Ex quarum fonte, & uita, & mores hominum, & oĩno felicitas omnis emanat. Sed quanto summo studio, & diligẽtia fuerit assecutus, operæpretiũ est uidere. Quo, sicut pauloante dixi, apertius fiat, quanta sit in eo homine peritia earum rerũ, quarũ iudicium suscepit, & reprebendere eas, dãnare, uituperare, temere disquiredo præsumpsit. Exponam aũt non omnes eius errores. Longũ enim id admodum esset, cũ nullus sit locus, qui uacet errore, sed carptim ea duntaxat colligam quæ uel quilibet interpres intelligere facile potuisset, et sine tanta labe conscribere. Ex bis percipi facillime poterit, q̃ in grauiori uel sententiæ, uel elocutionis genere deficere buius interpretis ingenium oportuerit quandoquidẽ in locis adeo facilibus labitur, errat, iacet, & turpiter ab eo, quem ĩterpretatur, authore recedit. Sed nemini quæso molestum sit, si pluribus ĩterdum uerbis explicauero, quod Plato breui oratione complexus est. Ita enĩ me facere oportet, quo error interpretis conspici facilius possit, tum re, qua de agitur, cognita, tũ ui uerborum, & forma orationis, ac authoris dignitate perspecta. Initium uero a' primo capiemus libro, & secundum uoluminum ordinẽ procedemus, aperientes, quæ maxime interpretis periniã demonstrẽt. Quanq̃ difficilius futurum est iudicare, quid omittendum, q̃ quid accipiẽdum nobis sit, ita nihil sine iusta reprehensione potest præteriri.

¶ Reprehensio, & emendatio unius, & quadraginta errorum aduersarii, quos ĩ primi libri interpretatione maximos commisit.

Præclara Platonis sententia, q in re pu. bonis legibus potius reconciliandi sint mali, q̃ securi feriendi.

Bellum pacis gratia fieri, pacem per se ipsam expeti, atq; optari.

Fortitudinem non modo aduersis, sed etiam secundis rebus resistere.

Cum maiori dedecore uinci, qui a' uoluptate superatur, q̃ qui a' dolore. Caput.II.

q

Væritur apud Platonem in ipso fere' initio primi libri de legibus, belli'ne, an pacis respectu scribere leges legumlatores debeant. Et quoniam id agebatur inter bomines disputantes, quorum alter Cretẽsis, nomine Clinias, alter Lacędemoni⁹ erat, & Megillus uocabatur, ĩterrogatum est, quid nã apud eorum homines potius probaretur. Clinias itaq; Minoem legum latorem suum existimat, eo animo leges tulisse, ut bellũ potius, q̃ pacem spectare uideretur. Itaq; de armis eum præcepisse diligẽtissime, cuius generis esse deberent, quo & naturæ locorum, & bominũ disciplinæ magis accõmodarentur, conuiuia etiam instituisse, quorum usus ad rem militaré aptissime cõueniret, cuius rei rationem cũ Clinias redderet.
» Quæ enim, inquit, tẽpore belli, eadem pacis etiam tempore exercenda sunt, propterea q
» omnes inter se ciuitates bellum natura nõ caduceatore indictũ gerunt improuisum. Itaq; nibil
» utilitatis in cæteris officiis est, nisi quis bello, armis'q; superior sit. Cuncta enim eorum, qui uicti
» sunt, bona ad eos trãseunt, qui uictoriam fuerint adepti. Hæc ille. Interpres uero bellum, quod
» natura nasci improuisum, & πόλεμον ἀκήρυκτον. i. sine caduceo dicitur, ĩterpretatus est bellum,
» quod nullo fecialium officio tolli possit. His enim uerbis usus est, quod si ita esset, & nullo fe

cialium

cialium officio id bellum tolli posset, sequeretur unaquanq; ciuitatem belligerando tempus omne consumere, nullamq; ab armis uacationem habere. hoc uero falsum est, & plane' ridiculum. Hæc eadem sententia, cum ab altero quoq; disserendi socio Megillo Lacedæmonio diceretur, Plato fateri eos ratiõibus coegit, nõ modo ciuitatem cum ciuitate, sed etiam uillam cum uilla, & uirum cum uiro singillatim bellum gerere, & ad postremum singulos quosq; homines dissentire secum, atq; pugnare. In qua pugna pulcberrimũ esse, cum quis seipsum uincit, turpissimũ uero cum a` seipso superatur. Ita bellum singulos quosq; aduersus seipsos gerere. Et sicut in quouis nostrum usu euenit, ut aut superet, aut superetur, ita in quauis familia, & uilla, & urbe contingere, q; si, qui meliores sunt, uicerint, recte succedere, si uero, qui deteriores, nõ recte. Tum affert τὸ μὲν τοίνυν ἄρτι ῥηθέν, τὸ χεῖρον κρεῖττον τοῦ ἀμείνονος, ἐάσωμεν. Verum, q; aliquando ita accidat, ut pars deterior superet meliorem, missum boc loco faciamus. Quem locũ Interpres ita conuertit. Sed utrum, quod peius est, meliore aliquando sit melius, mõ prætermittamus. Quid nam hoc peius sit, quod esse possit melius meliore, equidem nõ intelligo, dicat ipse, qui Platonis clara, & dilucida uerba, in obscura quædam ænigmata, & monstrosa conuertit κρεῖττον, quod quandoq; melius, qñq; fortius significat, pro meliori accepit interpres, p æquiuocationem deceptus, cum hoc in loco fortius significet. Item Plato εἰ πολῖται ξυγγενεῖς, καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως γεγονότες ἄδικοι, καὶ πολλοὶ ξυνελθόντες, δικαίους ἐλάττονας ὄντας βιάζοιντο δουλούμενοι. Si ciues, inquit, gentiles, sodalesq; iniqui, & plures in pauciores uiros bonos cõspirabunt, atq; in seruitutem eos redigent. Interpres. Si multi, inquit, conspirauerint aduersus iustos, quasi multorum conuentu, non iniuria uiri boni opprimantur, eam partem tanquam superuacaneam omisit. Nec uero tam proborum aduersus improbos uictoriam prodesse Reip. Plato existimat, q̃ si quispiam inter eos arbiter constitutus, non improbos interimat, probos autem imperare sibiipsis decernat, nec probos sperare, improbos uero subesse imperio faciat, sed alteros alteris reconciliet, amicosq; inuicem reddat legibus commode institutis. Nam etsi superiora quoq; illa iuuare possunt, hoc tamen longe præstantius esse, atq; commodius, & qui ita egerit legumlatorem, ac iudicem esse multo excellentiorem. Cui sententiæ cum omnes assentirẽt, tandem ipse concludit, non bellum, sed pacem potius spectando, leges scribi oportere, qđ bis uerbis exp̃ssit καὶ μὴν ἐκείνων γε ἢ πρὸς πόλεμον αὖ βλέπων αὐτοῖς τοὺς νόμους διανομοθετοῖ. At uero contra, atq; respectu belli leges eis ferre uoluerit. Interpres, atq inquit, contra, q̃ si bellum respiceret, buiusmodi leges sibi conscribet, q̃si sibi legumlatores non aliis leges conscriberent. & de quibusdam buiusmodi legibus, non simpliciter de legibus ageretur. Tum Plato pacẽ esse in primis a' legumlatoribus spectandam probare nititur, exitu rei dignioris, quod enim præstãtius est, inquit, id spectari in primis oportere, pacem autem bello esse prȩstantiorem. Quippe bellum siue ciuile sit, siue externum, comparandæ pacis gratia, necessarium esse, pacem uero per seipsam expeti, atq; optari. Sed cum defensores illi opinionis alterius, leges tum Lacedȩmoniorum, tum Cretẽsium eo` spectare contenderent, ut dũtaxat res bellica excolatur, atq; seruet. Plato ad Cliniam conuersus. Fortasse, inquit, ita sit, uerũ tamen non contẽtiose altercari. ἀλλ' ἠρέμα αὖ ἐρωτᾶν, ὡς μάλιστα περὶ ταῦτα, ἡμῶν τε, κἀκείνων σπουδαζόντων. sed modeste percunctari debemus, studio q̃maxime tam a` uobis, q̃ ab illis buiusmodi rebus adhibito. Interpres. Sed tamen, inquit, non oportet cõtẽtiose, sed quiete inquirere, quasi maxime rebus bellicis & nos, & illi studeamus. Hic particulam illã Platonis, fortasse ita sit omisit. Et quod ille ad Cretenses, & Lacedæmonios refert, dicens tam a` uobis, q̃ ab illis, hic prima persona interpretaẽ, nos, & illi studeamus, quasi Plato, & ii, cum quibus disputat cum aliis agant, nõ cum Clinia, & Megillo sermo sit. quorum alter Cretensium iura, alter Lacedæmonioꝝ tueatur. Ad hæc Plato uersus cuiusdam Tyrtæi poetæ attulit patria Atheniensis, sed in Lacedȩmoniorum ciuitatem asciti, & Cliniã Cretensem rogauit, num id carmen aliquando legisset. Ab altero enim, boc est Megillo Lacedȩmonio sæpius lectitatum esse nõ dubitabat. Cretensis igitur ita respondit. καὶ μὴν, καὶ παρ' ἡμᾶς ἐλήλυθε κομισθέντα ἐκ λακεδαίμονος. Nempe ad nos quoq; Lacedæmone delatum fuit. Interpres, ad nos quoq;, inquit, uenisse ipsum Tyrtæum Lacedæmone ꝯstat. Tyrtæũ præterea Plato, inq̃t, summopere laudasse uiros, qui strenue aduersus exteras nationes pugnassent. Cui Theognin opponit Siculum poetam. Hic enim bomines, qui se constantes, fidos, & strenuos tempore seditionis exhibuerint, magnis effert laudibus, quos Plato quoque præstantiores esse arbitratur, tum quia genus id belli grauius est, tum q; iustitia, temperantia, & prudẽtia cum fortitudine iunctæ αὐτῆς μόνον ἀνδρείας. ipsa una fortitudine præstantiores habentur. Interpres. ipsa una fortitudine reliquit, & ita exposuit, ut uirtutes ipsæ plures conglutinatȩ, cum

tandem comparentur intelligi minime possit. Cum itaq; Plato, inquit, nemo sine olbus uirtutibus integer possit esse seditione urgente, multi autem mercenarii peregre profecti strenue pugnent, & mori potius, q̃ uinci patiantur, q̃q̃ magna ex parte iniurii, contumeliosi, dementes'q;
» sunt, ut Tyrtæus etiam fatetur, δῆλον ὡς παντὸς μᾶλλον καὶ ὁ τῇδε παρὰ διὸς νομοθέτης, πᾶς τε,
» οὗ καὶ σμικρὸν ὄφελος. Constat, q; tam hic a' Ioue profectus author, q̃ quiuis alius, a' quo uel parũ
» fructus habeatur, nisi in primis uirtutis potius respiciat amplitudinem, leges ferre non sustine-
» bit. Interpres conclusionem hanc Platonis, cõstat, & reliqua, quæ sequuntur, quemadmodum
» exponat audite. Quia si utilis futurus sit, q̃ eum, qui huc a' Ioue missus sit, ac legũlatorẽ oẽm.

Vos nũc, quod nos assequi minime possumus, quid sibi interpres uoluerit, diuinetis. Eueniret Plato ait, ex ea ipsa Tyrtæi ratiõe, ut fortitudo, quã ille anteposuerat, locum obtineat quartũ in rerum nobilium, atq; honestissimarum numero, & Iouis author Minos, si ad bellũ respiciens leges tulit, ad uirtutis membrum, id'q; minimum, non ad uirtutem uniuersam, ac summã, mentem aduertat. Quamobrem Cretensis ille, quasi iniuria quadam afficeret, cum id esse minimũ
» audiret, subdidit. ὦ ξένε, τὸν νομοθέτην ἡμῶν ἀποβαλλόμεθα εἰς τοὺς πόῤῥω νομοθέτας; ergo legum-
» latorem nostrum abiici inter scriptores imperitos patiemur? Quam indignationem Interpres
» ita reddidit. Legum latorem nostrum lõge ad alienigenas legum scriptores eiicimus. Mox Plato genera bonorum enumerat de matrimoniis, de procreandis, educandis'q; liberis, de prædiis, de sumptibus, de funeribus, & sepulturis, de obseruatione legum plenius differens, quibus
» hæc subdit. οὕτως ὦ ξένοι ἤθελον ἂν ὑμᾶς διεξελθεῖν, πῶς ἐν τοῖς τοῦ διὸς λεγομένοις νόμοις, τοῖς τε τοῦ
» πυθίου ἀπόλλωνος, οὓς μίνως τε, καὶ λυκοῦργος ἐθέτην, ἔνεστί τε ταῦτα πάντα, καὶ ὅπῃ τάξιν τινὰ ἔλη-
» φότα, διάδηλα δὲ τῷ περὶ νόμων ἐμπείρῳ τέχνῃ, ἢ καί πον ἔθεσι. τοῖς δὲ ἄλλοις ἡμῶν, οὐδαμῶς ἐστι κα-
» ταφανῆ. ita hospites audire a' uobis uellem, Quo modo in iis legib⁹, quæ ad Iouem, aut
» Apollinem Pythium referuntur, quas Minos, aut Lycurgus tulit, cuncta hæc cõtineãtur, & quo
» ordine posita conspicua sint homini, qui legum siue arte, siue more quodã, usu'q; peritus sit, no-
» bis autem aliis minime pateant. Interpres ut eam sententiam seruauerit, quæso attẽdite. Sic
» o amici, inquit, ego uos uoluissem dicere. Nã hæc omnia in legibus Iouis, & Apollinis Pythii,
» quas Minos, & Lycurgus conscripserint, inesse uidebitis, quæ omnia patent illis, qui artificio,
» & exercitatione legũ peritiam habent, cæteris uero nullo pacto. Sic quod Plato requirit, &
» propterea leges illas minus integras esse arbitratur, quia id non habent, hoc interpres inesse affirmat, cum'q; Plato, quo ordine posita pateant, roget, hic patere omnia asserit. Quod, ut latius
» declaretur, Plato subiungit. Officia fortitudinis repetamus. Non'ne exercitationum, & conui-
» uiorum rationem constitutam a' legumlatore ad belli negotium tuendum censemus? Ita est.
» καὶ τρίτον, ἢ τέταρτον. ἴσως γὰρ ἂν οὕτω χρεὼν διαριθμεῖσθαι, καὶ περὶ τῶν τῆς ἄλλης ἀρετῆς, εἴτε
» μορίων, εἴτε ἅττ' αὐτὰ καλεῖν χρεὼν ἐστί. Tum tertium, & quartum aliquid reddi potest. Sic enim
» fortasse enumerandum sit, tum in hoc uirtutis genere, tum in cæteris siue partibus uirtutis, seu
» quo tandẽ libet nomine appellari. Ita Plato. Interpres, tertium uero, inquit, aut quartũ adhuc
» non diximus. Sed forsan enumeranda, & de aliis uirtutibus siue partibus. Item ubi Lacedæmo-
» nius dixit. Equidem quartum dixerim, quod consyderandum est. in doloribus perferẽdis, qđ
» plene seruari apud meos homines perspicuum est. Interpres partem hanc, Quod plene seruari apud meos homines perspicuum est, omisit q̃q̃ necessariam, siquidem usus rei Lacedæmoniorum authoritate confirmandus erat. τὴν ἀνδρείαν δὲ φέρε τιθῶμεν, πότερον ἁπλῶς οὕτω πρὸς φόβους,
» καὶ λύπας εἶναι μόνον διαμάχην, ἢ καὶ πρὸς πόθους τε, καὶ ἡδονάς, καί τινας δεινὰς θωπείας κολακικάς, αἳ καὶ
» τῶν σεμνῶν οἰομένων εἶναι τοὺς θυμοὺς μαλάττουσαι, κηρίνους ποιοῦσι. Tum Plato de fortitudine quæ-
» rit, num etiam aduersus timores, uoluptates'q; pugnet, quod genus ultil assentationis, & blan-
» ditiarum nomine appellat, eoq; animos, inquit, grauiorum etiam moribus hominum molliri,
» & quasi cereos effici. Interpres. Quæ faciũt, inquit, ut ira de honestorum numero esse uideat.

O' rem plane ridiculã, ita, ne seipsum quidem quid dicat intelligit, nedum Platonẽ. Quis. n. mentis compos uoluptate effici putet, ut ira honestetur, quæ longe turpior cum libidine, q̃ sine libidine habenda est? Plato fortitudinem aduersus uoluptates quoq;, & dolores obsistere certum esse confirmat, & tum uiros singulos, tum ciuitatem uniuersam a' se ipsa uinci, atq;, ut q do-
lore, ita q uoluptate succumbit, esse ignauum, magisq; eum, qui uoluptate superatur cum de-
» decore uinci, q̃ qui dolore opprimitur, quanto scilicet fœdius, ac detestabilius uitium est, uolu-
» ptas quàm dolor. οὐ δήπου ὁ διὸς, καὶ ὁ πυθικὸς νομοθέτης, χωλὴν τὴν ἀνδρείαν νενομοθετήκατον,
» πρὸς τὰ ἀριστερὰ μόνον ἀντιβαίνουσαν. πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ, καὶ κομψὰ, καὶ θωπευτικὰ, ἀδυνατοῦσαν. Quã-
obrem nequaq̃, inquit, ita existimãdum est, ut Iouis ille, et alter Apollinis author fortitudinem

claudicare

» claudicare in legibus suis uoluerint, ut rebus sinistris, hoc est tristibus occurreret. Dextris autẽ,
» & blandis, ac lætis deficeret. Quibus uerbis apertissime declaratur, fortitudinem impfectã, & quasi claudam, tradi a' Minoe, atq; Lycurgo, si eius officium in metu tantũ, dolore'q; constituant, nec uoluptati quoq; eiusdem uirtutis studio resistendum existiment, cum optima ratiõe constet, ad fortitudinis officium pertiuere, non modo timori, ac dolori, uerum etiam uoluptati obsistere. Interpres uero, quo modo rem tam facilem, claram'q; intellexerit, uos, qui legitis ex
» illius uerbis iudicate. Iouialis ergo, inquit, Pythius'q;, legumlatores bilẽ nequa solũ aduersis
» resistat. Secundis uero, atq; iucũdis, ac assentatiunculis nullo pacto fortitudinem esse sanxerũt,
» an qua utrisq;? Ita hic biliosum ex claudo fecit, qui non modo interpretari Platonem, sed etiã reprehendere audet. Sed unde tãdem persuasus, claudicationem in bilem cõuerterit, operæpretium est audire. Bilem, quã medicorum nostræ ætatis scholæ choleram uocant, græci appellãt χολὴν, atq; o breui primam syllabam scribunt, ut cuiuis etiam imperito, palam sit eã literã breuem esse, non longam, eodem nomine etiam claudam adiectiuo uocabulo nominant, sed o productã, ea scilicet litera, quæ ultima alphabeti est, longe'q; a' breui diuersa, cum breui ipsa geminata figuretur, hoc modo ω. Cum itaq; Plato uirtutem χωλὴν, hoc est læsam, & claudicantẽ nominarit, & scripserit, Interpres noster pro clauda bilem dixit, & postea reprehendere, ac uituperare audet Platonẽ. Tum illis Platoni assentientibus idem'q; a' suis autboribus actum dicẽ
» tibus, ut fortitudo utroq; spectans tradita eorum legibus haberetur, Plato λέγω μὲν τοίνυν φανὲν
» ἐπιτηδεύματα ποῖα ἔσθ' ὑμῖν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσιν, ἃ γεύοντα τῶν ἡδονῶν καὶ οὐ φεύγοντα αὐτάς,
» καθάπερ τὰς λύπας οὐκ ἔφευγεν, ἀλλ' ἄγοντα εἰς μέσας, ἠνάγκαζε, καὶ ἐπειθε τιμαῖς, ὥστε κρατεῖν
» αὐτῶν. Exponantur, inquit, officia, quæ in uestra repu. degustandum aliquid uoluptatis, non
» omnino uitandum aperiant. Sicut ne dolores quidem uitari, sed in medias eas duci iubẽtur, ut
» homines partim ui impellantur, partim præmiis inuitentur ad superandum laboris incommo
» dum. Quę Platonis uerba eo' tendunt, ut consuetudo ea exercitandi ratione capi debeat, qua rem uitandam nisi degustando experiaris, spernere, ac superare nõ possis. Fit enim, ut quam ratione cõtempseris, eandem impulsu propensioris naturæ nequeas uincere, cum primum cœperis experiri. Re itaq; uoluptatem experiri, sed caute iubet, atq; ita assuescere eam contẽnere, & facile desyderium eius tolerare, q̃q; ne desyderium quidem adesse dicendum est, ubi cupiditas deest. Plato igitur hæc scribens, quo modo spernendis uoluptatibus assuescẽdum sit, docet. Interpres autem modum ipsum assuescendi, in quo uis tota, ratio'q; consistit, omisit, & exponat, inquit, quæ nam studia, exercitationes'q; uestris ciuitatibus sunt, quibus non, ut fugiant, sed, ut superent uoluptates compelluntur. Sic plura illa Platonis, & necessaria ratiõe dicta in hæc pauca peruertens hic scribit, & quasi compelli tantum, non etiam persuasus ratione agere quispiã possit, relinquit eam partem, qua Plato præmiis persuaderi, inuitari'q; ad laboris incõmoda tolerãda existimat. Post hæc dicatur, inquit, Plato, quid est, qđ uos tum ad dolores, tũ ad uo
» luptates fortes faciat. οὔδε μὲν ὁμοίους τῶν ἐγγύτατα ἑαυτῶν καὶ χαλεπωτάτων πολεμίων.
» idest proximorum, & atrocissimorum hostium uictores. Interpres dolores, & uoluptates, de quibus agitur, & quos hostes propinquos Plato appellat, omisit Graues autẽ, & proximos hostes duntaxat in quæstione constituit, quasi id quæreretur, quid esset, quod hostem uicinum superaret, non quid uoluptatem, aut dolorem. Tum Cretensis ille, & Lacedæmonius nõ æque
» abundare sese exemplis de uoluptate, & de dolore fatentur. Mox Plato se excusans αἴ τις φαύ
» λους αὐτῶν ἑκάστων οἴκοι νόμους ψέξει τί, βουλόμενος εὑρεῖν τὸ ἀληθὲς ἅμα, καὶ βέλτιστον, μὴ χαλεπαί
» νειν πως, ἀλλὰ πράως ἀποδεχώμεθα. Siquis, inquit, nostrum domesticas reliquorum leges repre
» hendit, cum quid ueri, atq; optimi sit, reperire uelit, non moleste, sed æquo animo alter alteri
» pati debet reprehensionem. Interpres ultimam partem, qua sic fieri oportere affirmat, quasi dubiam affert, & ueluti problema quoddã a' Platone propositum. Moleste'ne, inquit, an æquo
» animo feretis? Id'q; ita ingeniose facit, ut ne suæ quidem interrogationi reddat conueniens responsum, sed quod apud Platonem apte ad assertionẽ illam affertur, recte ais, inepte hic suæ coniungat interrogationi, instar ceretanorum illorum, qui cum de nomine urbis suæ interrogarentur, χαῖρε responderunt, hoc est salue. Ita hic cũ interrogarit, moleste'ne, an æquo ani
» mo feretis Subdit. Probe tu dicis Atheniẽsis amice. Ad hæc Plato. εἰ μὲν τοίνυν ὀρθῶς, ἢ μή, τίς
» ἐπιτιμᾷ τῇ τε λακώνων, καὶ τῇ κρητικῇ πολιτείᾳ, λόγος ἂν ἕτερος εἴη. Recte'ne igitur an non, quis
» piam reprehendat Laconum, aut Cretẽsium remp. alia inquirendi ratio est. Interpres. Sed uirum Laconum, quis, aut Cretensiũ leges reprebẽdere posset? alia quæstio est, omisit, recte'ne,
an non? quod uim omnem continet rationis, non enim utrũ reprehendere aliquis possit, quæ

ritur, cum clarum sit, quælibet reprehendere posse etiam imperitũ, ficut Interpres ipse Platonẽ reprehendit. Sed recte'ne id facere possit, quærere consentaneum est, quod Interpres omisit.

Hinc Plato sententiam illam probat legum Cretensis, & Laconicæ, reipu. q; nemini liceat coram iuuenibus ea reprehendere, quæ cuncta recte se habere ab ea ætate existimari oportet. Senibus autem permissum sit, de huiusmodi rebus cum æqualibus agere, non liuore aliquo, sed studio, & beneuolentia erga remp. Vobis igitur, inquit, a' legumlatore sancitum est, solis omniũ mortalium, tam græcorum, q̃ barbarorum, quorum notitiam habemus, summis abstinere uoluptatibus, atq; solatiis, nec degustare quidem rem tantam permissum est, τὸ δὲ τῶν λυπῶν, καὶ φόβων, ὅπερ ἄρτι διεληλύθαμεν, ἡγήσατο, εἴ τις ἐκ παίδων φεύξεται διὰ τέλους, ὁπόταν εἰς ἀναγκαίους ἔλθῃ πόνους, καὶ φόβους, καὶ λύπας, φεύξεσθαι τοὺς ἐν ἐκείνοις γεγυμνασμένους, καὶ δουλεύσειν αὐτοῖς. Doloris autem, timoris'q; rationem, quod modo exposuimus, huiusmodi esse ille quoq; existimauit, ut siquis eam à pueritia omnino euitauerit, cum aliquando uel in necessariis laboribus, uel in metu, aut dolore constitutus fuerit, fugiat homines, qui in his exercitati sunt, & seruire illis patiatur. Interpres, ad dolores autem, atq; timores, ut modo tetigim⁹, dux est, putauit enim exercitatos in istis ita effugere posse, ut eis non seruiant. Ducem dicit fuisse, legumlatorem ad dolores, & dux sit, q̃q; Plato non ducem dixit, sed duxisse, hoc est existimasse, quẽadmodum enim apud latinos, ita etiam apud græcos uerbum hoc ambiguum est, & ut sæpe alias, ita hoc loco interpres, uerbi æquiuocatione labitur in eorrorem, & ducem interpretatur, pro eo, q existimauit. Illud uero desydero, & cur omissum sit, quæro. Siquis eam a' pueritia omnino euitauerit, cum aliquando uel in necessariis laboribus, uel in metu, & dolore constitutus fuerit, Id enim totum præteriit interpres, quod tamen necessarium est. Quibus uero seruiant tandem, q dolores nequeant tolerare, Plato hostibus exercitatis in labore, ac dolore tolerando dicit. Interpres exercitatos in istis, uti enim uerbis eius necesse est, effugere posse, ut eis non seruiãt, scribit. Plato inexercitatos præ ignauia fugere exercitatos homines asserit. Interpres exercitatos ita in doloribus effugere posse, ut eis non seruiant. Quàm recte itaq; Platonem intellexerit, Platonis reprehẽsor, facile est iudicare. Item Plato ὦ λακεδαιμόνιε ξένε, ἐπαινετὰ μὲν πάντ' ἐστὶ τὰ τοιαῦτα, ὅπου τινὲς ἔνεισι καρτερήσεις, ὅπου δ' ἀνεῖνται, βλακικώτερα. Hospes lacedæmonie, ĩquit, hæc quidem omnia laudanda sunt, ubi aliquis tolerandi animus inest. At uero ubi laxatus est animus, nimirum molliorem reddunt, atq; effœminãt. Interpres laudabilia hæc omnia sunt o amice lacedæmonie, ubi abstinentia quædam est, ubi autem omnino permittuntur, mollificant. Item Plato explicare uolens uictoriam belli, non esse uirtutis documentum, cum pleriq; etiam improbi uincere aliquãdo potuerint ὦ ἄριστε φησί, μὴ λέγε ταῦτα. πολλαὶ γάρ εἰσι φυγαὶ, καὶ διώξεις, ἀτέκμαρτοι γεγόνασί τε, καὶ ἔσονται. διὸ, φανερῶς ὅρον τοῦτον οὐκ ἄν ποτε λέγοιμεν ἀναμφισβητήσιμον περὶ καλῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ μὴ, νίκην τε καὶ ἧτταν λέγοντες μάχης. Noli, inquit, uir egregie ita dicere, permulti enim fugarũt, aut fugati sunt, nõ iustis de causis, id'q; sępe usu eueniet.

Quamobrem nihil certi hinc statui potest de uita, & moribus, quando uictoriæ cõflictus'ue nulla ratio certa est. Interpres. Noli hæc dicere o amice. nam cum multi iam fugauerint, fugati'q; sint, de quibus hæc caûsa nec cogitari poterit, fiat'q; id sæpius ambiguum profecto', non certum id argumentum de uita sumemus, si uictoriam, offensionem'q; belli accidere hinc putauerimus. Item cum Plato iudicium cunctarum nationum pluris fieri debere, q̃ duarum, cum quibus agebat, explicare uellet, præsertim, inquit, cum infinitæ pene' nationes in ꝯtrouersiam, cum uestris duabus ueniant ciuitatibus, & contradicendo pertinacius pugnẽt. Interpres uestris omisit, quod ciuitates, siue nationes, cum quibus agitur, declarat. Alter enim eorum, qui cũ Platone disputabant, Cretẽsis fuerit, ut supra dictũ est, Gnoso ciuitate. Alter Lacedæmonius Sparta oriundus, quas Plato proculdubio signat, cum dicit, uestris. Et tamen interpres, quasi nihil id ad rem pertineret, omisit. Præserti, inquit, cum mille gentes de hac ipsa re dubitantes, duabus cũ ciuitatibus cõtendant, ex quo sequi manifestum est, ut cum quibus ciuitatibus cęterę nationes contendat, ĩtelligi minime possit. Post hæc Plato εἴ τις αἰγῶν τροφὴν, καὶ τὸ ζῶον αὐτὸ κτῆμα ὡς ἔστι καλὸν, ἐπαινοῖ. Siquis caprarum cultum, & genus id animantis habendũ, ac possidendum probet. Interpres, siquis caprarum lac, animal'q; ipsum, quasi bonum laudet. Notari hinc facile potest, quanta sit eruditio interpretis, cultum, & curã in alendo, ac possidendo grege, lac ĩterpretatur, & animal, quod in possidendo cõmodum esse probet, laudari, quasi bonũ dicit, inepte sane', ut non minus offendere aures, q̃ percipi intelligentia nõ posse uideat', τροφὴν, quæ & alimentum, & educationem in hominibus significat, in aliis uero animantibus cultum hic pro alimento accepit, & lac pro cultu dixit. Rursus Plato constituendum aliquem censet

νέφαντα, καὶ

» νήφοντα, καὶ σοφὸν ἄρχοντα. Sapientem, & sobrium, qui temulentis hominibus præsit, & im/
» peret. Interpres pro sobrio uigilantē dixit, quasi melius, aptius'q; ebrietati opponeret uigilan
tia, q̃ sobrietas. Item Plato necessariam esse iuuenum ingenuā educationē idcirco existimās,
» quia effici boni ciues non possint, nisi liberi, ex qbus sunt ciues, bene instituantur. εἰ δ' ὅλως ἐρω/
» τᾷς φησι παιδείαν τῶν παιδευθέντων τί μέγα τὴν πόλιν ὀνίνησιν. Sin rogas, inquit, quid omnino
» magni eruditio iuuenum bene institutorum afferat. Interpres uero, si uniuersaliter de discipli
na quid magni ciuitatibus afferat, interrogati fuerimus, plurali numero protulit, interrogati,
emendans scilicet Platonem, qui se respondere, Cliniam autem, siue Megillum interrogare sta
tuerat, ut prætereeam omisisse eum mentionem facere iuuenum, de quibus tota ratio consistit.
» Item Plato uini usum moderari musica ratione optime posse existimans ἡ κατὰ φύσιν αὐ τῆς
» διόρθωσις, οὐκ ἂν δύναιτο ἄνευ μουσικῆς ὀρθότητος. Temulentiæ, inquit, castigatio, nunq̃ apte sine
» musica norma afferri poterit. Interpres, compotationis autem naturalis gubernatio, nunquam
» sine musica regula recte fiet. Item Plato de uinolentia uerba facturus, quoniam pleraq; ex mu
sica ratione, ad eum locum accommodari posse animaduerterat, ueniam precatur, si forte pli/
xiori oratione usus fuerit, cum præsertim alter eorum, cum qbus loquebatur, Cretēsis, Lacedæ
monius alter foret, uterq; breuitati sermonis, more patrio studēs. Quibus uerbis subdit Megil/
lus agere eum debere, quo magis libeat modo, & causam huius rei affert, q̄ familia sua hospes
sit Reip. Atheniēsium, & ipse Atheniēsium sit amicus, & defensor eorū, aduersus oēs, q Athe
niensium nomen carpere uellent ὦ ξένε φησὶν ἀθηναῖε, οὐκ οἶδ' ἴσως ὅτι τυγχάνει ἡμῶν ἡ ἑστία τῆς πό
λεως οὖσα ὑμῶν πρόξενος. Hospes, inqt, Atheniēsis tu fortasse nescius es, familiā nostram ho/
spitem esse Reip. uestræ. Interpres. ignoras, inquit, Atheniēsis amice, quia Vesta nostra ciuita
» tis uestræ causa fuit. Quam recte hic & græcam, & latinā linguam callet? Familiaritatē enim
» qua quispiam publice deuictus sit, causam Reip. nominat. Proximis, enim quo nomine Plato
» usus est familiaritatem quādam, atq; hospitium significat alieni ciuis cum populo. Nam, ut φι/
» λίαν græci amicitiam inter ciues eiusdem patriæ uocant, hospitium uero ξενίαν, hoc est amici
tiam inter ciues diuersa ortos patria, sic πρόξενον eum nominant, q ciuis cuiuscunq; urbis con
suetudine deuinctus est honestis de causis cū Rep. aliena. At uero Interpres noster cām Athe/
narum fuisse dicit, Vestam Lacedæmonii illius. Quænam obsecro te, Vesta hæc est? Nam eam,
quam religiose olim Romani coluerunt, accipi hoc loco posse non uideo, quicquid tamen sit,
certe, ut Atheniēsium ciuitas sit, causa esse non pōt. Nihil. n. tale Lacedæmonii præseferunt.
» Paulopost in eundem etiā incidit errorem, cum enim Plato diceret, ἴσως μὲν δὴ καὶ πᾶσι τοῖς
» παισὶν, ἐπειδὰν ἀκούσωσιν ὅτι τινός εἰσι πόλεως πρόξενοι. Forsitan omnibus adolescētibus idem
» accidit, cum audiant se hospites alicuius ciuitatis esse. Interpres, quod forsan oībus adolescen/
» tibus accidit, cum audiant patriam suam ciuitatis cuiusdam causam fuisse. addidit ipse patriam,
ut Platonem corrigeret, & πρόξενον, idest hospitē in causam traduxit. Tum Megillus idem
» apud Platonem. Audiebam, inquit, a pueritia Lacedæmonios, quoties aliquid uel succenserēt
» Atheniēsibus, uel laudi darēt, ita dicere, ἡ πόλις ὑμῶν ὦ μέγιλλε ἔφασαν οὐ καλῶς, ἢ καλῶς ἔρξε.
» Vestra Megille urbs nobis hoc mali, aut boni fecit. Interpres. nam cū audirem æquales accu
» sari Atheniēses a Lacedæmoniis, q̄ nō recte ciuitatē nostrā tractassent. Clinias etiā ille Cretē/
sis Atheniēsem hortat' ad dicendū fidēter, quæ uelit, & amicitiā, ipse quoq; suorū ciuiū cū Athe
niensibus cōmemorat, atq; Epimenidē Cretēsem, aliquando Atheniēsibus utilem fuisse dicit,
» ἐπιμενίδης φησὶ, γέγονεν ἀνὴρ θεῖος, ὃς ἡμῖν οἰκεῖος. ἐλθὼν δὲ πρὸ τῶν περσικῶν δέκα ἔτεσι πρότερον
» παρ' ὑμᾶς κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ μαντείαν, θυσίας τέ ἐθύσατό τινας, ἃς ὁ θεὸς ἀνεῖλε. καὶ δὴ, καὶ φοβου/
» μένων τὸν περσικὸν ἀθηναίων στόλον εἶπεν ὅτι δέκα μὲν ἐτῶν οὐχ ἥξουσιν. ὅταν δ' ἔλθωσιν, ἀπαλλαγήσον
» ται, πράξαντες οὐδὲν, ὧν ἤλπιζον. Epimenides, inquit, ciuis noster, atq; ex familia nostra uir fuit
» diuinus, annis decem ante Persicum bellum ad uos Dei oraculo profectus, sacrificia quædā, di
» uino iussu peregit. Quo tempore cum metu Persicæ classis, perculsi Atheniēses forent, prædi
» xit Persas non nisi decēnio post uenturos, & postq̃ uenissent, reb⁹, quas sperassent, infectis, di/
» scessuros. Interpres. prędixit decennio illos nequaq̃ cessuros. Quod plane cōtrarium est uer/
bis illius. ille ante decennium non uēturos Persas prædixit, hic nequaq̃ cessuros interpretatus
est. Cuius erroris causam hanc fuisse existimo, quod græcum uocabulum ἥκω si p. η. literam
scribitur, uenire significat. Si uero per ει diphthongum, cedere, Itaq; uir doctus, & reprehensor
Platonis uerbi similitudine lapsus est in errorem. Item Clinias Cretēsis maiores nostri, inqt,
facti uobis sunt hospites, Ideo'q; mihi, & parentibus meis beneuolētia uobiscum intercessit. In
terpres tunc maiores nostri Athenas reliquerūt. Nō parum sane hoc erroris est, ut Clinias ho/

mo cretensis maiores suos Athenas reliquisse dicat. Ille quidem Epimenidem, & alios Cretēses hospitatos aliquando Athenis narrat, Hic quoniā Athenienses aduentante Persarum exercitu, deserta urbe, sese in naues receperunt, Cretēses dicit urbem reliquisse, & uerbum illud græcum ξενοῦσθαι existimat esse alienari, cum hospitari, & deuinci cōsuetudine hoc loco aperte significet. Item Plato definiēdam primum esse eruditionē censet, & quænam eius facultas sit, quærendum. Cui sentētiæ hæc subdit, per eam enim eundum huic nostræ, quā instituimus, disputationi censemus. Interpres per eam nanq; illi eundum est, de quo modo diximus. Item Plato, cum oportere unūquenq; id à pueritia exercere perciperet, in quo præstare cæteris studeat. Statim, inquit, hoc idem exercere oportet, siue agriculturæ, sen fabrili, aut cuiuis arti studendū est, & ferramēta, atq; instrumēta parua effigies quasdam ueræ, atq; integræ speciei teneris adhuc annis adhibenda sunt, ab eo, qui instruendi curam susceperit. Interpres, aut quædam agriculturæ instrumenta fabricare, quæ q̄uis inutilia sunt, ad imitationem tamē utilium, uerorum'q; instrumentorum, non parum conferunt, hoc q̄uis non ineleganter dictum latine uideatur, multum tamen a sensu recedit authoris. Rursus Plato de eruditione iuuenum κεφάλαιον δὴ παιδείας λέγομεν φαμὲν, τὴν ὀρθὴν τροφὴν, ἣ τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν, εἰς ἔρωτα ὅτι μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ δεήσει γενόμενον, ἄνδρα αὐτὸν τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς. Caput, inquit, eruditionis statuimus, rectam educandi rationem, quæ pueri adhuc, & ludētis animum, ad eius rei amorē præcipue trahat, quæ uirilem ætatem adeptū sua uirtute perfectū facere possit. Interpres, caput autem doctrinæ infantium alimentum est, quod ludentium animum ad expetēdum illud adducet, quo in uirili ætate ipsos uti decreuimus. Quid istud alimenti sit, quod uim tantam habeat, ut hominem uirtute præstantem efficiat, non uideo, præsertim infantium, ut interpres dicit, alimentum, quod lac est. Nam quid addiderit hoc loco, quid dempserit non est opus quęrere. Merito reprehendere uidetur Platonem Interpres, quando omnia mutans, sapientius, ornatius'q; cuncta exponit, & quoniam τροφὴ apud græcos, & eruditionē animi, & alimētum significat corporis, alimētum maluit, q̄ eruditionē dicere, ignorauit. n. alterā significationē ita huic loco cōuenire, ut altera sit penitus absurda. Ad hęc Plato de affectibus, rōneq; animi differēs, δεῖ δὴ τῇ καλλίστῃ ἀγωγῇ τῇ τοῦ νόμου ξυλλαμβάνειν· ἅτε γὰρ τοῦ λογισμοῦ καλοῦ μὲν ὄντος, πρᾴου δὲ, καὶ οὐ βιαίου, δεῖσθαι ὑπηρετῶν αὐτοῦ τὴν ἀγωγήν. Pulcherrimo igitur, inquit, legis instituto opitulandum est rationi, ut affectus uidelicet uincere ualeat. Cum enim ratio ipsa bona quidē, sed mitis, ac minime uiolenta sit, subministrantis officium desyderat. Interpres, oportet igitur optimam legis ductionem sequi. Nam cum ratiocinatio bona sit, miti etiam, & non uiolenta, ductione sibi opus est, quasi ministra. Itē Plato δύο φόβων εἴδη, σχεδὸν ἐναντία δυνάμεθα κατανοῆσαι, duo, inquit, metuendi genera ferè inter se cōtraria animaduertere possumus. Interpres. ꝯtraria omisit, in quo uerbo tota uis sentētiæ est. Metuimus enim, aut de rebus horrendis, aut de turpibus, & an duo timoris genera intelligi possint, interrogat. Item Plato, quo pacto quis timidus effici possit, ac rerum omniū, quæ iure timēda sunt, metu detineri perquirit, atq; ita rogat τί δ᾽ ὅταν ἐπιχειρῶμέν τινα φοβερὸν ποιεῖν μετὰ δίκης. Quid cum timidum quēpiam facere aptissime tentamus. Interpres. Quid porro' cum pertimescēdum iure facere aliquem cupimus, quæ sententia plane' contraria est sententiæ Platonis. Iterum Plato modum exponens, quo quispiam timidus fieri aptissime possit. ἆρ᾽ οὐκ ἀναισχυντίᾳ ξυμβάλλοντας αὐτὸν, καὶ προσγυμνάζοντας, νικᾶν δεῖ ποιεῖν, διαμαχόμενον αὐτοῦ ταῖς ἡδοναῖς. Non'ne, inquit, rebus parum pudicis admouendo enim, tentare, atq; exercere instituemus, atq; ita assuefaciemus, pugnando uoluptates superare? Interpres, non'ne ipsum in impudētiam iniiciētes aut uoluptates suas, aut fortitudinem uincere pugna hortamur? Equidē hominem, quem interpres in impudētiam, ut uerbis eius utar, iniecit, fortitudinem suam uincere pugna non debere, exploratum habeo. seruanda est enī fortitudo animi, uoluptatem, aut hostem uincere uolenti. Cur autē contrarium aduersarius dixerit, aut quid sibi tandem uelit, non satis intelligo. Deinde Plato, duos, inquit, timores aiebā, quorum alter quidem contrarius doloribus, contrarius etiam plurimis, atq; maximis uoluptatibus est, utrūq; uidelicet horum de eo timore, qui ex pudore oritur dicens his uerbis, δύο ἐλέγομεν φόβους· ὧν ὁ ἕτερος, ἐναντίος μὲν ταῖς ἀλγηδόσιν, ἢ τοῖς ἄλλοις φόβοις· ἐναντίος δ᾽ ἐστὶ ταῖς πλείσταις, καὶ μεγίσταις ἡδοναῖς. Interpres corrigēs Platonem, quorum ait alter doloribus, alter plurimis, atq; maximis uoluptatibus contrarius est. Ad hæc Plato interrogat. Num effici q̄spiam perfecte temperans possit, nisi uoluptatibus longe aduersatus, uictor tandem euaserit. Respondet socius, οὔκουν τόν γ᾽ εἰκότα λόγον ἂν ἔχοι. Non, quoad probabili quidem ratione fieri possit. Interpres hoc socii responsum cum Platonis interrogatione coniungit, & additis quibusdam ꝯtinentem

dam ꝯtinentem

dam continentem reddit orationem, hoc modo. Nam qui nihil harum rerum perpessus est, is rationem modestiæ ueram non possidebit. Itē Plato uini usum existimans adhiberi cōmode posse ad tētandos hoīum animos, explorādūq; timore'ne moueant, an nō? & ad alacritatē, ac ↄfidentiā excitandā, interrogat sociū, an uino uti uelit? ad huiusmodi rei desyderiū his uerbis. χρεώ δ' αὖ εἰς τοὺς φόβους τούτους ἄγων, καὶ ἐλέγχων ἐν τοῖς παθήμασιν, ὥστε ἀναγκάζειν ἄφοβον γίγνεσθαι· παρακελευόμενος, καὶ νουθετῶν, καὶ τιμῶν· τὸν δὲ, ἀτιμάζων, ὅς τις σοι μὴ πείθοι τὸ εἶναι τοιοῦτος, οἷον σὺ τάττοις ἐν πᾶσι. καὶ γυμνασάμενον μὲν εὖ καὶ ἀνδρείως, ἀζήμιον ἀπαλλάττοις ἄν· κακῶς δὲ, ζημίαν ἐπιτιθείς, ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἂν χρεώμενον ἄλλο ἐγκαλῶν τῷ πώματι. Vis'ne, inquit, uti ui no? cū homines in metu constituis, & disquiris per animi affectus, ut impellendo intrepidū facias, & partim hortando, admonendo, honorando, partim notādo, siquis demandatū sibi officium negligendo non pareat, atq; exercitio strenue functum, impunem dimites. Qui uero contrafecerit, perages reum? An oīno hoc potiōis genere abstinēdum censes, quanq̄ nihil habeas in eo aliud, quod accuses. Interpres hæc omnia ita confundit, atq; peruertit, addendo, minuendo, mutando quæ libet, ut dubitē non tam si Platonem, quā si seipsum quid dicere uelit intelligat. Vtaris igitur, inquit, ad terrores istos compellens, ac in ipsis affectibus arguens, ut imperterritos monitu tuo, ac iussu homines facias, alios honorans, alios uituperans, siqui tibi non pareant. Ita eos, qui probe, atq; uiriliter seipsos exerceant indēnes. Improbe uero, atq; ignaue, aut damno afficias, aut nulla in re postea utaris. adhibebis'ne hanc potionem? Hic cum nihil sine errore dictum sit, tum in primis quod Plato de uino dixit, an omnino hoc potionis genere abstinēdum cēses, bonus interpres ad homines transtulit puertēs ad partem suæ illius disiunctionis, aut dāno afficias, aut nulla in re postea utaris. Mox Plato uinū, eam habere uim dicit, ut homines, q liberalius hauserint, uaria impleat spe, & summoq; bonorum opinione, his uerbis. ὁ πόσῳ ἂν πλεῖον αὐτοῦ γίγνηται, τοσούτῳ πλειόνων ἐλπίδων ἀγαθῶν πληροῦται; καὶ δυνάμεως, εἰς δόξαν. Quo amplius hauserit, eo spe ampliore, & facultate secundum suam opinionem impletur. Interpres, quanto plus biberit, tanto maiore spe, meliore'q; cum uirtute ad gloriam refertur uirtutis, & gloriæ nomine ea uerba interpretatur, quæ apud Platonem facultatem, & opinionem significāt. Nimirum ea de causa, quia & δόξα tam opinionem, quàm gloriā significat, & uirtus apud latinos tam δυνάμιν. idest facultatē, quàm ἀρετήν. idest uirtutē. sectator igitur uerborum potius, quàm sniarum, quas non percipit, accommodare rebus propria nomina nequit. Hæc ex primo libro interpretationis legum, omissis aliis permultis, notanda existimauimus, ad ostēdendā pitiam eius interpretis, qui doctrinam Platonis ita aperte reprehēdit, & damnat.

EX LIBRO SECVNDO. Caput III.

Ecūdus quoq; liber totus ferè erroribus scatet, ut si comparare singula cum authoris uerbis uelimus, necesse sit totum fere Platonis librū rursus interpretari. Sed nos hic etiam passim quædam adnotanda cēsuimus, quo doctrina interpretis nostri fiat illustrior. Plato igitur cū in secundo libro, de publica eruditiōe dissereret, ὃ ποτέ φαμεν λέγω μὲν ἡμῖν εἶναι τὴν ὀρθὴν παιδείαν· τούτου γὰρ ὡς ἐγὼ τοπάζω, τανῦν ἦν ἐν τῷ ἐπιτηδεύματι τούτῳ καλῶς κατορθουμένῳ σωτηρία. Dicamus, inquit, quid recta erudiendi ratio sit, eius nāq; incolumitas mihi uidetur hoc officio contineri. Interpres. Quid rectè disciplinam esse fatemur, id enim, ut ego arbitror in recta uini potione inest, salus ne? Item Plato deus, inquit, cōstituisse hominibus uarietatem dierum festorum, requiem laborum. Interpres. multas, inqt, quieter laborum statuerunt, diesq; festos in retributionem sibi ipsis præbuerunt. Cum enim ἀμοιβὴ apud græcos, & retributionem, & uarietatem, siue permutationem significet, pro retributione hic accepit, addidit & sibi ipsis, quasi dii ipsi laborum requie indigeant. Item Plato ἀπόλλωνα, καὶ μούσας ξυνεορταστὰς ἔδοσαν, ἵν' ἐπανορθῶνται τὰς γενομένας τροφὰς ἐν ταῖς ἑορταῖς, μετὰ θεῶν. ὁρᾶν οὖν χρὴ πότερον ἀληθὴς ἡμῖν κατὰ φύσιν ὁ λόγος ὑμνεῖται τανῦν, ἢ πῶς; Apollo, & Musæ socii celebrandi adhibiti sunt, qui deorum consilio mores publicos emēdarent ipso tempore celebritatum. Quocirca diligentius consyderandum est. utrum nostra hæc ratio disputandi uera ex genio proficiscens in præsentia agatur, an non. Interpres concelebratores ad emendationem concesserunt, alimenta quoq; in diebus festis unà cum ipsis diis, ut, quę decet, oculis uideant. Vtrum modo uerus hic sermo uideatur, an non, satis hinc habent homines latini quid de præclaro hoc Platonis interprete iudicent. Hæc sunt præclara illa interpretationis munera, quæ primo Pōtifici romano, mox Reipublicę Venetorum dicata sunt. Hic certe, neq;

Platonis uerba seruantur, nec ordo, nec sensus, nec est ulla cũ his prorsus similitudo. Huius rei causam reddet Interpres. Plato, cum inter rectam, prauamq́; eruditionem plurimum interesse diceret, his usus est uerbis, πολὺ δὲ διάφορον ὃ λέγεις τῆς παιδείας. Dicis tu quidem hospes discrimen eruditionis non mediocre. Interpres magnam huius disciplinæ præstantiam esse amice dicis. Item Plato, cum de musica ratione dissereret, quatenus ad erudiendi rationem liberis accommodandam pertinet, genera modulandi distinguit, & alia permittit, alia uetat, qualia sunt quædam poetarum minus honesta, & Phœbo indigna. Vbi ita rogat ὅπου δὴ νόμοι καλῶς εἰσικείμενοι, ἢ καὶ ἐς τὸν ἔπειτα χρόνον ἔσονται, τὴν περὶ τὰς μούσας παιδείαν τε, καὶ παιδιὰν, ἐξέσεσθαι τοῖς ποιητικοῖς. ὅ, τι περ ἂν αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐν τῇ ποιήσει τέρπῃ, ῥυθμοῦ ἢ μέλους, ἢ ῥημάτων ἐχόμενον, τοῦτο διδάσκοντα, καὶ τοὺς τῶν εὐνόμων παῖδας καὶ νέους ἐν τοῖς χοροῖς, ὅ, τι ἂν τύχῃ ἀπεργάζεσθαι πρὸς ἀρετὴν, ἢ μοχθηρίαν; οὔτοι δὴ τοῦτο λόγον ἔχει· πῶς γὰρ ἄν; Quid apud homines, qui uel hac ætate uiuunt, uel aliquando uicturi sunt, legibus bene ratione erudiendi, musica, & solatio conditis, licebit'ne poetis, in quo genere numeri, moduli, uocabuli ipsi delectantur, id docere? liberos'q́; ciuium bene institutorum, atque adolescentes in scenis, quouis modo afficere ad uirtutes, & uitia? Equidem nullam in hoc uideo esse rationem. Respondet, qui ita interrogatus est, nec ego quidem. Sic Plato aperte uetat, nequid poetæ minus graue, minus'ue honestum fingant, Id'q́; socius cum quo disputat consentit. Interpres uero, quid pro hac sententia reddiderit, operæpretium est uidere. Vbi ergo, inquit, bene se habent, ibi musarum disciplina, & actum poeticis connexum fore putamus. Poeta quippe uel rhythmico, uel cantu, uel uerbo innixus delectabit pueros, adolescentes'q́; docens in chorea, quid uirtutem, quid prauitatem efficiat, non'ne rationabiliter dicitur? quo modo non? Hæc quidem sententia, ut cætera taceam, plane contraria est sententiæ Platonis. Nam quod ille uetat, hic tanquam liceat, permittit. Deinde Plato τὸ δ' οὖν περὶ μουσικὴν φησὶν, ἀληθές τε, καὶ ἄξιον ἐννοίας, ὅτι δυνατὸν ἄρ' ἦν περὶ τῶν τοιούτων νομοθετεῖσθαι βεβαίως θαῤῥοῦντα μέλη τὰ τὴν ὀρθότητα φύσει παρεχόμενα. Musicæ tum uera ratio est, tum digna, quæ docet, quàm licuerit fidenter decerni legibus de huiusmodi rebus modulos, qui recta naturæ ratione ad usum accommodentur. Interpres. Sed de musica diximus, & uerum, & memoratu dignum est. Est ergo possibile legem de talibus condere, fretum concentu, qui rectitudinem natura præstare solet. O' bone Deus, quod hoc portentum est, diuidit orationem, commiscet uerba, nec quid intelligat, nec quid intelligi possit, animaduertit. Mox Plato iudicia ætatis suæ de huiusmodi poetarum carminibus reprehendit, & prauam consuetudinem, qua homines indocti, id esse melius, atque præstantius iudicant, quod iucundius, suauius'q́; est. ἐξῆν, φησὶ, τῷ παλαιῷ τε, καὶ Ἑλληνικῷ νόμῳ, καθάπερ ὁ σικελικός τε, καὶ ἰταλικὸς νόμος, νῦν τῷ πλήθει τῶν θεατῶν ἐπιτρέπων, καὶ τὸν νικῶντα διακρίνων χειροτονίαις, διέφθαρκε μὲν τοὺς ποιητὰς αὐτούς· πρὸς γὰρ τὴν τῶν κριτῶν ἡδονὴν ποιοῦσιν, οὖσαν φαύλην· ὥστε αὐτοὶ αὐτοὺς οἱ θεαταὶ παιδεύουσιν. Licebat, inquit, lege ueteri, & græca, ut nunc lege sicula, & italica, plebi enim demandatur iudicium, & suffragiis populi, quis præstantius egerit, declarandum censetur. Itaq́; ipsi poetæ huiusmodi lege deprauantur, quandoquidem tale edere carmen student, quod iudicibus suis pariat uoluptatem, quam illi prauam anteponunt. ita, ut spectatores poetarum sint magistri. Interpres. Quod prisca, græca'q́; lege fiebat, non queadmodum sicula lex, & italica modo se habet, quæ multitudini spectatorum rem permittens, & manibus tensis uictorem declarans poetas ipsos deprauauit. Ad uoluptatem enim iudicum prauam, omnia componunt. Ita, ut ipsi spectatores seipsos doceant. Tollit hic, quod Plato ponit de lege, cum dicat, quemadmodum sicula lex, & italica modo se habet. Et quos Plato iudices esse poetarum dicit, hic sui ipsorum iudices interpretatur. Item Plato. ἵν' οὖν φησὶν, ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς, μὴ ἐναντία χαίρειν, καὶ λυπεῖσθαι ἐθίζηται τῷ νόμῳ, καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ νόμου πεπεισμένοις, ἀλλὰ ξυνέπηται χαίρουσά τε, καὶ λυπουμένη τοῖς αὐτοῖς, οἷσπερ ὁ γέρων, τούτων ἕνεκα, ἃς ᾠδὰς καλοῦμεν, ὄντως μὲν ἐπῳδαὶ ταῖς ψυχαῖς αὗται νῦν γεγονέναι, πρὸς τὴν τοιαύτην, ἣν λέγομεν συμφωνίαν ἐσπουδασμέναι. διὰ δὲ τὸ σπουδὴν μὴ δύνασθαι φέρειν τὰς τῶν νέων ψυχὰς, παιδιαί τε, καὶ ᾠδαὶ καλεῖσθαι, καὶ πράττεσθαι. Ne igitur pueri lætitiam, mœrorem'ue cõcipere animo discant, secus, q̃ lex, & qui legem sequuntur, iubeant, sed obtemperantes eodẽ, quo senes uoluptatis, seu doloris genere afficiantur, Idcirco moduli, quos uulgo cantiunculas uocamus, sin quidem accentus quidam carminis adhibendi ad animos salutaris commode compacti, scilicet ad eum, quem tractamus, concẽtum. Sed quoniam iuuenũ animi

adhuc

adhuc teneriores pati studia nequeunt, nomine, consilio'que solatii, & cantilenæ uocentur, atque agantur. Interpres. Vt igitur puerorum animus legem ita sequatur, quod una doleat, atque gaudeat, odas perdiscat, crebro'que cantet, quibus laudes, uituperationes'que earum rerum cōtineantur, quas lex laudat. Quoniam enim teneriores animi rationem uirtutis non suscipiunt, ludo, cantu'que præparentur. Quid quæso ineptius dici potest, quàm, ut pueri odas perdiscant, quibus una doleant, & gaudeant? Quid enim hoc commodi, aut honesti est, una dolere, & gaudere, nisi recte id, atque ex officio agatur? Quod Plato addit, cum dicit, eo modo, quo lex, & boni uiri præcipiunt. Interpres autem eam partem relinquit, quasi satis sit dixisse, neminem unà gaudere, & dolore, quod ita esse, cum natura comparatum est, tum ne pueri quidem, atque infantes ignorant. Item Plato, lege etiam cogendum esse poetam existimans ad carmen honestum, & clarorum uirorum commendationem. Hoc idem, inquit, ταὐτὰ δὴ καὶ τὸν ποιητικὸν ὁ ὀρθὸς νομοθέτης ἐν τοῖς καλοῖς ῥήμασι, καὶ ἐπαινετοῖς, πείσει τε, καὶ ἀναγκάσει μὴ πείθων, τὰ τῶν σωφρόνων τε καὶ ἀνδρείων καὶ πάντως ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἔν τε ῥυθμοῖς σχήματα, καὶ ἁρμονίαις μέλη ποιοῦντα, ὀρθῶς ποιεῖν. Sapiens legumlator poetam admonebit, & nisi dicto audiens fuerit, coget honeste loqui, & recte suo numero, concentu, & gestu uti, quoties de uiris continētibus, strenuis, & uirtute præstantibus aget. Interpres, ita probus legum conditor suadebit, immo uero coget poetam laudabilibus uerbis, laudabilibus'que figuris in rhythmis, & cantu, & harmonia, recte facere. Equidem non reprehendo interpretem, quod poetam cogendum ad recte agendum dixerit, quippe recte agendum est, & poetis, & ægrotis, sed quid sit, quod recte agatur, requiro. Nam ut medicus ille imperitus est, qui uictum quidem salubrem probat, & iubet, sed qui cibus salubris sit, qui contra insalubris, ignorat, utputa gallinam quidem salubrem esse, anserem uero insalubrem. Ideo'que non tam insalubre uitandum esse præcipere medicus debet, quàm quid insalubre sit, ostendere. Sic Interpres quid esset, quod recte facere oporteret, poetam debuit exprimere. Nam Plato ipse satis quid à poeta recte agatur exponit, cum dicat, quoties de uiris continentibus, strenuis, & uirtute præstantibus agit. Sed ubique sui similis Interpres est, nec quid Plato dicat, nec quid ipse loquatur, intelligit. Item Plato, cum consuetudinem musicæ deprauatæ, & nouæ saltationis suorum temporum argueret, οὐχ ὑπὸ νόμων μεταβαλλόμενα φησίν, ἀλλ' ὑπό τινων ἀτάκτων ἡδονῶν τῷ μουσικῶν τῶν αὐτῶν εἶναι, καὶ κατὰ τὰ αὐτά· ὡς σὺ κατ' Αἴγυπτον ἀφερμηνεύεις. Non legibus, inquit, mutatio huiusmodi fit, sed uoluptate quadā enormi, quæ multū uariat, nec in eodē cōtēta persistit, quemadmodū tu in Aegypto cōstare omnia existimas. Interpres. nō à legibus mutata, sed à uoluptatibus quibusdā, quę nec eorūdē sunt, nec eodē pacto, ut tu nūc ī Ægypto dicebas. Itē Plato, ταῦτα μὲν λέγειν οἶμαι τοὺς παρ' ὑμῖν ποιητάς, πείσετέ τε, καὶ ἀναγκάσετε καὶ ἔπι τούτοις ἑπομένους ῥυθμούς τε καὶ ἁρμονίας ἀποδιδόντας, παιδεύειν οὕτω τοὺς νέους ὑμῶν. Hæc, ut opinor, dicere uestros poetas, & hortari, & cogere statuetis, uestros'que adolescētes numeri debiti, & concentus usu erudire. Interpres. Hæc igitur uestros cogetis poetas dicere, & sic numero, ac rhythmo adolescētes erudietis. Breuior in his esse uoluit Interpres, ideo cogendos tantum dixit poetas esse, non etiam hortandos, taceo, quod nescius quid rhythmus significet, numero, ac rhythmo dixit, cum inter numerum, ac rhythmum nihil intersit, nisi, quod hoc nomen græcum est, illud latinum. Deinde Plato, multa de uirtute refert, ac uitæ felicitate, in quo loco, ostendit neminem sine iustitia posse ad beatitudinem peruenire, etiam si cætera omnia possideat, quæ bona existimari ab hominibus solent, eandem præterea uitam esse iustam, & iucundam, non aliam iustam esse, aliam iucundam, ut illis, cum quibus disputatio erat, uidebatur. ἐμοὶ γὰρ δὴ φαίνεται φημὶ ταῦτα οὕτως ἀναγκαῖα, ὡς οὐδ' ὦ φίλε Κλεινία, Κρήτη νῆσος σαφῶς· καὶ νομοθέτης ὢν ταύτῃ πειρώμην ἄν, τούς τε ποιητὰς ἀναγκάζειν φθέγγεσθαι, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει· ζημίαν τε ὀλίγου μεγίστην ἐπιθείην, εἴ τις ἐν τῇ χώρᾳ φθέγξαιτο. Nam mihi, inquit, hæc ita necessaria esse uidentur amice Clinia, ut Creta insula est. Quod si legumlator essem, profecto poetas, & reliquos ciues ita dicere compellerem, pœnam'que in eos grauissimam statuerem, siquis apud suos dicere auderet, aliter uidelicet.

Interpres. Nam mihi quidem ò Clinia ita hæc necessaria uidentur, ut si leges ipse Cretensibus conderem, tam poetas, quàm cæteros omnes ciues sic dicere compellerem, maxima'que damna intentarem, siquis in tota insula diceret. Profecto bonus Interpres, ut nomen patriæ suæ præteriret, uim ademit orationi, subticuit'que particulam illam, ut Creta insula est. In cæteris uero quid somniet, aut quo modo cum Platonis sententia conueniat, ipse uiderit. Tum Plato, hoc idem latius explicans interrogat eos, qui aliam esse iustam uitam aliam iucundam exi

ſtimant, utram feliciorem ſtatuant, iuſtam'ne, an iucundam, Nam ſi iucundam reſpondeant, conſtare ſibiipſis non poterunt. Sic enim, inquit, filium aduerſus patrem argumentari, ὦ πάτερ, οὐχ ὡς ἥδιστα μονίστατά με ἐβούλου ζῆν, ἀλλ' ἀεὶ διακελευόμενος οὐδὲν ἐπαύου ζῆν με ὡς δικαιότατα. Non'ne mi pater, uitam mihi feliciſſimã comparans, iubebas ſemper, ut q̃ iuſtiſſime uiuerem? Interpres. O' pater non'ne q̃ feliciſſime uolebas me uiuere? Cur ergo nunq̃ ceſſabas iubere, ut q̃ iuſtiſſime uiuerem? Diuiſit hic unicam Platonis propoſitionẽ in duas, & primam eius partem ſine ullo medio reprehendit, quaſi iuſtiſſime uiuere contrariũ ſit uitæ felicitati, & ſimul iſta cõſiſtere nequeant. Prorſus mutatum eſſe Platonis ſermonẽ, & in aliam formam redactum, quis non uidet? Tum Plato, εἰ δ' αὖ τὸν δικαιότατον, ἥδιστα μονίστα τινὰ ἀποφαίνοιτο βίον εἶναι, ζητοῖ που πᾶς ἂν ὁ ἀκούων οἶμαι, τί ποτ' ἐν αὐτῷ τὸ τῆς ἡδονῆς κρεῖττον ἀγαθόν τε, καὶ καλὸν ὁ νόμος ἐνὸν ἐπαινεῖ. τί γὰρ δὴ δικαίῳ χωριζόμενον ἡδονῆς ἀγαθὸν ἂν γίγνοιτο; φέρε κλέος τε, καὶ ἔπαινος πρὸς ἀνθρώπων τε καὶ θεῶν; ἆρ' ἐστιν ἀγαθὸν μὲν, καὶ καλὸν, ἀηδὲς δέ; δύσκλεια δὲ τοὐναντίον; At uero ſi uitã iuſtiſſimã eſſe feliciſſimam dicet, quæret aliquis quid tandẽ in ea uita boni, aut honeſti ſit, quod tanq̃ a' uoluptate ſeparatum laudari poſſit? Quid enim boni contingere iuſto poteſt ſine uoluptate? Dic obſecro. Gloria, & laus ab hominibus, ac diis immortalibus proficiſcens num res honeſta, bonaq; eſt, at uero iniucunda? contra autẽ ignominia, & infamia inhoneſta, & tamẽ iucunda?

Hæc ita a' Platone dicuntur, ut uita, quæ iuſta eſt, eadẽ iucũdiſſima, & feliciſſima eſſe exiſtimetur, ſcilicet ex patris reſponſo, qui uitam iuſtam, felicẽ eſſe conceſſit. Aſſumitur uero, ut etiã ſuauiſſima ſit, ea ratione, q' nullum bonum poteſt eſſe iniucundum, ut gloria, & laus, nec malũ iucũdum, ut ignominia, & uituperatio. Interpres, qđ Plato per interrogationem dicit. Quid boni, aut honeſti eſſe poteſt in iuſto ſine uoluptate, quaſi dicat, nihil eſſe huiuſmodi, ſed idem eſſe bonum, atq; iucũdum, ipſe inq̃ Interpres ita cõuertit. Et cur nam, inquit, uoluptatis bonũ lex laudat, quaſi reperiatur, inſit'q; in uita? Quid enim a' uoluptate ſeparatũ iuſto bonũ adeſſe poteſt? An laus, & gloria apud homines, & apud deos? Num reperitur aliquid bonum quidẽ, atq; honeſtũ, iniucũdũ autem? Ornatum hic, & acrimoniam facit diſertus Platõis Interpres, ſed quid dicat, neſcio ſi rediens ab inferis Oedipus diuinare facile poſſit. Item Plato eos etiã, qui trigeſimũ annum exceſſerint, & ad ſexageſimũ uſq; puenerint, cantare iſtituit. τοὺς ὑπὲρ τριάκοντα μέχρις ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονότας ᾄδειν. Interpres & ad ſexageſimum uſq; peruenerint omiſit, cum hic terminus ſit ætatis, cui cantandi officium demandatur. Eos enim, qui ſexageſimum annum exceſſerint, à cantandi munere immunes eſſe Platonis leges uolũt. Quod ita Interpres exponit. Non minus eos compellere, qui ſexageſimum exceſſerint, q̃ qui trigeſimum, plane contra ſenſum eius, quem interpretatur, authoris. Item Plato, λέγεις δὲ ὦ ξένε, τίνας τοὺς τρεῖς τοὺς φίλους; Sed quoſnam hoſpes tertios choros conſtituis? Interpres quoſnam o' amice tres tu hos choros appellas? Itẽ Plato. μάλα γάρ ἄτοπος γίνοιτ' ἂν ὥς γ' ἐξαίφνης ἀκούσαντι, Διονύσου πρεσβυτῶν χορός, εἰ ἄρα οἱ ὑπὲρ τριάκοντα, καὶ πεντήκοντα δὲ γεγονότες ἔτη μέχρις ἑξήκοντα αὐτῷ χορεύσουσι. Nimirum primo aſpectu, abſurdus quidam ſenilis chorus hic Liberi patris uideri poteſt, quando homines, qui trigeſimum annum exceſſerunt, & qnquaginta iam annos nati, ac etiam ad ſexageſimum uſq; prouecti choream agere conantur. Interpres. Turpe nanq; erit, ſi ſeniorum chor' ultra trigeſimum, & quinquageſimum, & uſq; ad ſexageſimum, cum ſubito Dionyſum audierint, tripudio ſaliant. Quàm recta, & pulchra interp̃tatio iſta ſit, facile a' quouis iudicari poteſt. Tũ Plato eos, q ſexageſimum annũ exceſſerint à cantãdi munere eximẽs. ὀκνηλῶς ἐν θεάτρῳ γε, καὶ παντοίοις ἀνθρώποις ᾄδειν ἑστὼς ὀρθὸς, ἔτι μᾶλλον αἰσχύνοιτ' ἄν, καὶ ταῦτά γε ἄν, καθάπερ οἱ περὶ νίκης χοροὶ ἀγωνιζόμενοι, πεφωνασκηκότες, ἰσχνοί τε, καὶ ἄσιτοι ἀναγκάζοιντο ᾄδειν οἱ δ' ὄντι παντάπασίν που ἀηδῶς τε, καὶ αἰσχυντηλῶς ᾄδοντες, ἀπροθύμως ἂν τοῦτ' ἐργάζοιντο. Et quidem in theatro, inquit, inter uarios homines ſtare cantando longe turpius ſibi putabit, præſertim, ſi quemadmodum chori de uictoria certantes ſtudio clarificandæ uocis, extenuati, ieiuni'q; cantare cogentur. Tales enim moleſte prorſus, nec ſine pudore cantabunt. Itaq; ſegni, & pigro animo id facient. Interpres. Sed multo magis in theatro corà'm multitudine rectus cantare non poterit, præſertim ſi chori quemadmodum, qui de uictoria contendunt, tenues, atque ieiuni cantent, propter meliorem habitudinem uocis. Sic enim omnino alieni ab hac re ſeniores erunt. Poſthæc Plato adoleſcentibus uinum omnino uetat, uſque ad duodeuigeſimum annum. μὴ χρῆναι, φησί, πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχήν, πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι, τὴν ἐμμανῆ εὐλαβουμένους ἕξιν τῶν νέων. ignem igni ſuggerere in corpus, atque animam adoleſcentis, nequaquã, inquit, oportere prius, q̃ aditus detur ad labores, ſcilicet ne furibundi iuuentæ impetus uſu uini effrenatiores reddantur. Interpres, non oportere ignem

re ignem

re ignem ad ignem ſiue animæ, ſiue corporis effundere, ante, quàm labores furioſus iuuenum habitus ſubire incipiat. Confundit ſententiam Platonis, & cauſam, quam ille poſuerat dicēs, Ne furibundi iuuentæ impetus effrenatiores reddantur, omittit. Item Plato quadraginta annos natis aliquando meracius uinum haurire permittit, cum aliorum plurium commodorum gratia, quæ ipſe enumerat, tum etiam, ut hilariori animo fungantur officio cantandi diebus feſtis, & publicis patriæ ſolatiis ὡς μέγα τὸ προάγειν τοίνυν αὐτοὺς μετέχειν ἡμῖν ᾠδῆς, ὥστε ὁ τρόπος οὐκ ἂν παντάπασιν ἀσχήμων γίγνοιτο. Non omnino, inquit, hic modus indecens fuerit ad maiores natu in moduli noſtri conſortium inuitandos. Interpres, hic igitur modus erit, quo nos quoq; ſine pudore cātu participabimus. Vertit in primam perſonam, quod a' Platone in tertia dictū fuit, quaſi illi de ſeſe agerent, non de ſenioribus ciuitatis condereut legem. Itē Plato Cretēſes & Lacedæmonios dicit rēpublicam habere, quaſi caſtrenſem potius, q̄ ciuilē. Itaq; fieri, ut adoleſcentes ſuos, ueluti pullos eqnos gregatim paſcentes, ſtulte, atq; īprudenter poſſideāt, & īfert, λαβὼν δὲ οὐδεὶς ὑμῶν τὸν αὑτοῦ παρὰ τῶν ξυννόμων αὐτοῖς σφόδρα ἀγριαίνοντα, καὶ ἀγανακτοῦντα, ἱπποκόμον τε ἐπέστησεν ἴδιον, καὶ παιδεύει ψήχων τε, καὶ ἡμερῶν, καὶ πάντα προσήκοντα ἀποδιδοὺς τῇ παιδοτροφίᾳ. ὅθεν οὐ μόνον ἀγαθὸς ἂν στρατιώτης εἴη, πόλιν δὲ, καὶ ἄστυ δυνάμενος διοικεῖν.

Et nemo ueſtrum eſt, inquit, qui capiat ſuum, & ex ſociorū cōſortio euellat, ut ferocē admodum, ac ad uehendum difficilem domari ſeorſum iubeat, erudiat'q; pertractando manſueſaciēdo, & conuenientem cultū oībus in rebus adhibendo. Quo non modo in re militari præſtet, ſed etiam rempublicā adminiſtrare egregie poſſit. Hanc Platonis elegantiſſimam ſimilitudinem Interpres in aliam ſermonis ſpeciem inepuſſime peruertit. Nec ſententiam Platonis, nec ſplendorem orationis reddens. Vnde, inquit, quiſq; ueſtrum arripiēs ſuum priuatim domat, & cætera, quæ conueniunt, facit, quare miles quidem probus erit, ciuitates autem, atq; urbes gubernare neſcio ſi poterit, ſicut ille, de quo iam diximus. Ex hoc in primis coniecturam facere latini homines poſſunt, quanta ſit huic interpreti cæteris in rebus fides adhibenda. præſertim cū de Platone, de Ariſtotele, ac de cæteris philoſophis iudicat. Poſt hæc Plato, quænam muſa ſenectuti accommodatior ſit, quærit, cum'q; hanc iudicet optimam eſſe debere, decernit eā eſſe, quæ non modo uoluptatem, ſed etiam fructum commodiſſime pariat his uerbis. οὐκοῦν πρῶτον μὲν δεῖ τόδε γε ὑπάρχειν ἅπασιν, ὅσοις συμπαρέπεταί τις χάρις. ἢ τοῦτο αὐτὸ μόνον τὸ σπουδαιότατον εἶναι, ἢ τινὰ ὀρθότητα, ἢ τὸ τρίτον, ὠφέλειαν. Itaq; hoc primū, inqt, ineſſe oportet oībus rebus, quas uoluptas cōſequitur, ut aut uoluptas ipſa ſola alliciat, eaq; præcipuum ſit, ut aliqua recti ratio, aut tertium commoditas teneat. Sic Plato. Interpres. Quid uel, inquit, ut id ipſum, quod ſit cauſa ſolūmodo ſui ametur. Reuiuiſcat iterum, atq; exurgat Oedipus, & qd hoc loco Interpres dicere uoluerit, diuinet. Item Plato demonſtrare exemplis conatur, quid in ſingulis officiis, ſtudiis'q; uoluptatem afferat, quid recti ratiōem, quid cōmoditatem, aut in educando, erudiendo'q;, aut in coniectandis, imitādis'q; artium exemplaribus. Quo in loco uoluptate determinandum cenſet, quid ſine detrimento oblectet, nec recti, aut commodi ratione expetatur, id'q; iocum, ſolatium'ue appellat. Recti autē rationem in rerum imitatione cōſtituit, & iudicio, quid tandem recte animo conceptum noſtra opera expreſſerimus, deſcribit, quo pertinere, inqt, diligentem rei cognitionē. Neq; enim fieri poſſe, ut recte'ne an cōtra imago quælibet repręſentetur, intelligas, niſi exemplaris naturam fueris ſummo ſtudio perſcrutatus. Itaq; peritum iudicem tria illa noſſe oportere, quid ipſa res ſit, quid in ea recte a' natura tributum fuerit, quid bene, male'ue in exprimenda eius effigie ab ingenio factum extiterit. Quod ut apertius declaret, exemplum affert huiuſmodi. τί δ' εἰ γιγνώσκοιμεν ὅτι τὸ γεγραμμένον, ἢ τὸ πεπλασμένον ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ τὰ μέρη πάντα τὰ ἑαυτοῦ, καὶ χρώματα ἅμα, καὶ σχήματα ἀπείληφεν ἀπὸ τῆς τέχνης; ἆρ' ἀναγκαῖον ἤδη τῷ ταῦτα γνόντι, καὶ ἐκεῖνο ἑτοίμως γιγνώσκειν, εἴτε καλὸν, εἴτε ὅπῃ ποτὲ ἐλλιπὲς ἂν εἴη κάλλους; Quid ſi forte, quod pictum, fictum'ue eſt hoīem eſſe, ac ſua mēbra oīa, ſuas figuras, ſuos colores, ab arte recepiſſe cognoſcimus? Num quoniā hæc ita ſentimus, illud etiam continuo agnoſcamus oportet, dignitatem hominis aut integre apparere, aut ex aliqua parte deficere? quaſi dicat minime id continuo cogniturum, qui hominem eſſe norit, quod pictum eſt, & membra, colorem, figuram'q; hominis uiderit. Nam ſi hominem cernis, & caput, aut manū, ſiue pedē eius intueris, quid aūt recti in unoquoq; mēbro requiri debeat, quā conuenientiā, ac moderationē ſeruari deceat, ignoras, nequaq̄ tu qdem aut officiū noſſe poteris, aut uenuſtatis, dignitatis'q; rationē. Quippe nō cuiuſuis hoc iudiciū eſt, ſed exploratoris naturæ, et architecti opifici aīantiū contēplandi authoris. Quapropter idē hęc uerba addit, πάντες μέν τ' ἂν ὡς ἔπος εἰπεῖν ὦ ξένε, τὰ καλὰ τῶν ζῴων ἐγιγνώσκομεν. Nēpe mi hoſpes, ſi hoc ita eſſet, oēs ferē

quænam animalia pulchra forent, nosse facile possemus. Sic Plato. Interpres autẽ nec quid interrogetur, nec quid respondeatur, intelligit. Et quod Plato interrogando, ac reprehẽdẽdo refutat, ponit ipse, atq; admittit. Siquis, inquit, depictum cognoscet hominẽ, qui partes, colores, figuras omnes artificiosissime habeat, nõne statim cognoscet, sicubi defectus aliquis sit? omnes o' amice hoc pacto picturam animalium cognoscimus. O' præclarum ĩterpretis ingenium, merito scilicet Plato reprehendi à tali homine meruit. Quid hoc loco musicam disciplinã commemorem, de qua Plato latissime tractat publicæ eruditiõis gratia? hanc noster Interpres amplissimam operis partem usqueadeo peruertit, ut tota unus error sit prorsus intolerabilis. Quapropter hac parte, ne prolixiores simus, omissa, ad reliqua pergemus. Constituit deinde Plato uiros seniores, uirtute præstantes, q conuiuiis præsint, & errores, qui per uini usum fieri plerũq; solent, moderentur. Quocirca lege decernit, nequid turpiter agatur, sed sobrii magistratus consilio uinolentorum uitia compescant his uerbis ὧν δὴ χρεὼν, μάθη διαμάχεσθαι δεινότερον, ἢ πολεμίοις εἶναι μὴ μετὰ ἀρχόντων ἀθορύβων. Difficilius esse dicit ebrietati resistere sine magistro, atq; authoritate legis, q̃ hostibus sine duce constante, atq; tranquillo. Quem locum Interpres ita exposuit. Vinolentorũ duces, quibus cum pugnare non ebriũ difficilius est, quã cum hostibus perturbatis. Tum Plato καὶ τὸν αὖ μὴ δυνάμενον ἐθέλειν πείθεσθαι τούτοις, καὶ τοῖς ἡγεμόσι τοῖς τοῦ Διονύσου, τοῖς ὑπὲρ ἑξήκοντ' ἔτη γεγονόσιν, ἴσην, καὶ μείζω τὴν αἰσχύνην φέρειν, ἢ τὸν τοῖς τοῦ ἄρεος ἀπειθοῦντα ἄρχουσι. Qui, inqt, his obtemperare nolit præceptis, & liberi patris ducibus, ætate iam ultra sexagesimum annum prouectis non minus, immo grauius notetur, quãm, q Martis principibus non obtemperat. Interpres. Siquis autem ultra sexagesimum annum natus legibus, ac ducibus Dionysii non obtemperet, æquale uel etiã maius dedecus ferat, quã qui ducibus Martis non paret. Parũ ne hoc loco errat Interpres Platonis, cum in eos pœnam statuat, quib⁹ tanq̃ integerrimis uiris gubernandi munus à Platone demandatur, & non secus his parendum censetur, q̃ ducibus exercituum? Supplicium uinolentis præscriptum bonus Interpres transfert in uiros sobrios, & probos magistratus, qui sexagesimũ iam ætatis annum excesserint. Itẽ Plato, τόδε γοῦν οἶδα, φησίν, ὅτι πᾶν ζῶον, ὅσον αὐτῷ προσήκει νοῦν ἔχειν τελεωθέντι, τοῦτον, καὶ τοσοῦτον οὐδὲν ἔχον ποτὲ φύεται. Noui equidem, inqt, ita esse, ut nullũ animal quantũ ingenii sibi conuenit iam perfecto, tantũ à primo naturæ ortu habeat. Interpres Illud tamen scio, q aĩal cum tanto nascitur ingenio, quantũ pfecta ætate habet. Peruersor sanè potius, q̃ conuersor legum Platonis dici aduersarius merito potest, cum planè per contrarium pleraq; interpretetur. Item Plato cum de musica ratione satis disseruisset, uelletq; iam de corporis exercitationibus agere, interrogauit socios, an audire de ea re aliquid uellent. Cui Clinias hoc modo respondet. ὦ ἄριστε, κρησὶ, καὶ λακεδαιμονίοις διαλεγόμενος μουσικῆς πέρι, διελθόντων ἡμῶν, ἐλλειπόντων δὲ γυμναστικῆς, τί ποτε οἴει πότερον ἡμῶν ἀποκρινεῖσθαι πρὸς ταύτην τὴν ἐρώτησιν, πρὸς ἃ ὁ πολέτας ἀποκρινεῖσθαι; ἐγώγ' αὖ τι φαίην σχεδὸν, ταῦτ' ἐρόμενον σαφῶς, καὶ μανθάνω ὡς ἐρώτησις οὖσα αὕτη, τανῦν ἀπόκρισίς τέ ἐστιν, ὡς εἶπον· καὶ ἔτι πρόσταξις διαπεράνασθαι τὰ περὶ γυμναστικῆς. O' uir egregie, q cum Cretensibus, & Lacedæmoniis disseris, postq̃ de musica disciplina satis disputatum est, & desyderio exercitationum adhuc tenemur, quid tandem nos potius, ad istam tuam interrogationẽ responsuros arbitraris? Tum Plato equidẽ satis tam abs te responsum arbitror, post, q̃ ita interrogas, planèq; intelligo te sic rogando respondere qd maius, & quæ ad exercitatiõis rõnem ptinẽt, iubere explicari. Interpres, qd o' uir optime, tu cũ Lacedæmõios, & Cretẽses alloquaris, ac tractatũ de musica sit, sed de gymnastice nihil, qd inq̃ siqs interroget rñdebis? Interrogantẽ te affirmabo ipse apte rñdisse. Nã hæc interrogatio respõsio est. quã pclara interpretatio uiri in utraq; lingua eruditi? Sed hæc pauca ex multis satis sit ex secundo lib. collegisse.

EX LIBRO TERTIO. Caput IIII.

Vnc tertiũ quoq; librũ q̃ scite cõuerterit, uideamus. Narrat Plato uitã, & mores hominũ, q post diluuiũ illud generale primi fuerũt, rudes scilicet, atq; exptes uirtutũ, ac uitiorũ ei⁹ ætatis, qua ipse uiuebat, atq; ita ĩterrogat. δὲ οἰόμεθα, ὦ θαυμάσιε, τοὺς τότε ἀπείρους ὄντας, πολλῶν μὲν καλῶν τῶν κατὰ τὰ ἄστη, πολλῶν δὲ καὶ ἐναντίων τελέους πρὸς ἀρετὴν, ἢ καὶ πρὸς κακίαν γεγονέναι. Nũ priscos illos hoĩes exptes rerũ, usu ciuili, tũ honestarũ, tum inhonestarũ, uirtute aut etiã uitio calluisse arbitremur? Interpres. Nũ intelligis uir eximie multorũ bonorũ, multorũq; contrariorũ, quæ in urbibus sunt exptes tũc illos, uel ad uirtutẽ, uel ad uitia pfecti⁹ postea pfectos fuisse? Negat ætatem pfecisse uirtute, aut uitio, & curriculo

annorum

» annorum uersutiorē fuisse, qđ apte a' Platone scriptū uidem'. Tum q̄m priscis illis tpib' non dū
» usus ferri, aut æris, & cæterorum metallorum erat, affert Plato, οὐκοῦν καὶ τέχναι, ὅσαι περὶ σιδήρου δέον
» ται, καὶ χαλκοῦ, καὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων, τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἔτι πλείονα, ἠφανισμέναι ἂν εἶεν. Igit' ar
» tes etiā oēs, quæ ferrū, aut æs, aut quod uis huiuscemodi metallum sibi requirunt, iisdem illis tē
» poribus, ac longe post baberi non poterat. Interpres, Erant igit' ferri, æris, omniū'q; buiusmo
» di artes eo tpe, imo maiore ignorantiæ tenebris obsitę. Quod Plato superius dixerat, repetit
frustra, & qđ a' Platone affertur, cernere nō pōt. Non enim artē excusoriam defuisse affert hic
Plato, hoc.n.dictū superius est. Sed cęteras etiā oīs artes, quæ ferri usum regrunt. Nam si usus
ferri, aut alterius huiusmodi materiæ nō dū erat, ne artes quidē baberi poterāt, quæ sine ferro,
aut alia huiuscemodi re exerceri nō possunt. Quis.n.esse faber lignarius possit, sine serra, ascia,
dolabro, cultro, ac cæteris serramentis ad bāc artē necessariis? At uero Interpres unā ferri, atq;
» æris artē affert, q̄si cæteræ esse eo tpe possent, quo ferrum nō babebat'. Item Plato. ὅτι δ' ἔφημεν
» εὐχῇ χρῆσθαι σφαλερὸν εἶναι, νοῦν μὴ κεκτημένον, ἀλλὰ τἀναντία ταῖς βουλήσεσι γίγνεσθαι.
» Optare quicq̄, inquit, aut pcibus a' Deo petere, baud tutū eē, nisi q optat prudēti, & recto cō/
» silio ea expetat, quæ tribui sibi a' Deo desyderat. Nisi.n.ita agatur, satius esse bis cōtraria pe/
» tere, quæ optant'. Interpres hanc Platonis sententiā ita exponit. Dico.n.non esse tutū cupidi/
» tatē seq, si mētē nō babeas. ɔtra.n.q̄ nelles oīa fiunt. Itē Plato uiros, q magistratib' pesse debeāt
» enumerans θεοφιλῆ δέ φησι, καὶ εὐτυχῆ τινα λέγοντες ἑβδόμην ἀρχὴν, εἰς κλῆρόν τινα προάγομεν.
» Septimum, ingt, magistratū felicē, d.is'q; carissimū constituētes ad sortē aliquam euocemus.
» Interpres. Deo aūt, amicis, atq; felicibus septimā in principando sortē attribuimus. Post bæc
Plato Remp. Lacedæmoniorum cōmendat, ut ex rege, senatu, & cōsulibus, quos illi epboros uo/
cant, ad ciuitatis salutē commode constitutā, & nisi talis, ingt, Resp. eorum esset, nequaq̄ superio
ribus tpibus a' Temeno, & Cresphonte, & legūlatoribus ætatis illius, factio Aristodemi serua/
» ri potuisset. ἐπεὶ Τημένῳ, καὶ Κρεσφόντῃ, καὶ τοῖς τότε νομοθέταις, οἵτινες ἄρα ἦσαν νομοθετοῦντες,
» οὐδ' ἡ ἀριστοδήμου μερὶς ἐσώθη ποτ' ἄν. Aristodemus aūt iste Lacedęmoniorū rex fuit, cuius nomē
» quoniā ab optimo, & populo est cōpositum, quemadmodum sæpe accidit, ut noīa propria ab
» appellatiuis reperiant' esse cōposita, Doctus Interpres putauit, non unū proprium nomē esse,
sed duo appellatiua, & non regē Lacedęmoniorum, sed partē populi optimā significari. Itaq; húc
» in modū conuertit. Nec optima quidem pars populi seruata esset. Itē Plato uitā priscorū ho
» minum q̄q̄ ferro caruit, artibus tñ, quæ sine ferro exerceri possunt, nō caruisse fatetur αἱ πλεῖσται
» καί φησι, καὶ ὅσαι πλεκτικαὶ τῶν τεχνῶν, οὐδὲν οὐ προσδέονται σιδήρου. Quippe figuli, inquit, & ɔtexto
» rum ars ferro non eget. Interpres ne longior esset, cōtextorum omisit, quanq̄ ea particula ad
artium diuisionem necessaria adbibita a' Platone fuerat. Item Plato, causas interitus rerū pu/
blicarū quærit, quarum unā dicit esse cupiditatem, atq; auaritiā, unde sæpenumero bella oriūtur,
hoc exemplo græcorum confirmat, repetens bellum persicū, quo græcos parum boneste pro se di
» cit pugnasse, non quia uictoriam adepti nō fuerint ἀλλὰ τῶν τριῶν τότε οὐσῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων τῶν
» μεγίστων, ἀργους, λακεδαίμονος, καὶ τῆς ἀθηναίων πόλεως, μίαν μὲν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀμῦναι, τὼ δὲ
» δύο κακῶς οὕτως εἶναι διεφθαρμένω, ὥστε ἡ μὲν καὶ λακεδαίμονα διεκώλυεν ἐπαμύνειν αὐτῇ, πολε/
» μοῦσα κατὰ κράτος. Sed, q; cum tres essent Gręciæ præcipuæ ciuitates, Lacedæmon, Argus, Athe
» næ, una tantum earum pro Gręcia decertarit, reliquæ non modo nō fuerint utiles, sed etiam al
» tera alteram bello impedierit, ne communi saluti succurrere posset. Interpres, ut altera Lacedę
» monem quoq; ne se defenderet probibuerit. Officium, quod Plato in communem omnium
græcorum statū requirit, hic dūtaxat ad Lacedæmonios refert. Item Plato genus omne græco
rum dicit facile dirimi potuisse, & facile per barbaras nationes dispergi, nisi Atbeniēses, & La
» dæmonii strenue pugnantes cōmunem statum seruassent. Et καθάπερ ὧν πέρσαι τυραννοῦσι τα/
» νῦν, διαπεφυρμένα, καὶ ξυμπεφυρμένα, κακῶς ἐσπαρμένα κατοικεῖται. Quemadmodum, inquit,
» graii, quibus Persæ hoc tēpore dominantur, passim dispersi, male diducti, ac dissipati incolunt,
» Sic tum genti græcorum uniuersæ accidere potuisset. Interpres. Sicuti modo Persæ male dissipa
» ta omnia tyrannice regunt. Item Plato, cū ostendere uellet idem Persis, atq; Atheniensib' ac/
» cidisse, sed alteris ob summam seruitutē, alteris ob summam libertatē πῶς δὴ, καὶ τί λέγομεν
» φανοῖμεν ἐντεῦθεν, οἱ προγεγονότες ἡμῖν ἔμπροσθεν λόγοι, τρόπον τινὰ καλῶς εἰσιν εἰρημένοι. Quid, &
» quemadmodum, inquit, deinceps dicendum est. Sermo, quem adhuc habuimus, recte quodā/
» modo est babitus. Interpres. quomodo uero, & cur babita iam uerba quodāmodo dicta osten
» derunt. Ita, qđ Plato dicturus est, boc dictum iam esse Interpres putat. Tum Plato, ubi ordi/
nem, & modestiam ueterum Atheniēsium exposuit, poetis potissimum culpam deprauatę mu

» ficæ tribuit. ποιηταὶ φησὶν ἐγένοντο φύσει μὲν ποιητικοί, ἀγνώμονες δὲ περὶ τὸ δίκαιον τῆς μούσης,
» καὶ τὸ νόμιμον βακχεύοντες, καὶ μᾶλλον τοῦ δέοντος κατεχόμενοι ὑφ' ἡδονῆς. Poetæ, inquit, inge-
» nio quidem ualuerunt, sed in officio, ac iure musicæ disciplinæ fuerunt iniquiores, cum debac-
» chari, & uoluptati, ultra, quàm oporteret, indulgere statuerunt. Interpres. natura quidem
» poetici, sed erga iustam musicam ingrati, legem cauponantes, & a' uoluptate magis, q̃ oporte-
» ret uicti. Egregie certe, ut reliqua. Item Plato deprauatæ musicæ errorem primum fuis-
» se dicens, hæc scribit. νῦν δὲ, ἦρξε μὲν ἡμῖν ἐκ μουσικῆς, ἡ πάντων εἰς πάντα σοφίας δόξα, καὶ παρα-
» νομία. Incepit quidem a' musica omnium in omnibus sapiĕtiæ uulgaris opinio, & depra-
» uatio. Interpres. Nunc uero cum a' musica reciderimus, iniquitas sapientiæ, quæ opinio, quã
» omnes in omnibus habebant, principiata est. Sed hæc ex tertio libro satis.

EX LIBRO QVARTO. Caput V.

Transeo nunc ad quartum librum, in quo Plato interrogat. Num ciuitas, quę condi-
tur, portum habeat. Respondet Clinias, portum habere, et quidem cõmodissimum.
» tum Plato, παπαῖ φησὶν, οἷον λέγεις; Heu inquit, quid ais? improbans uidelicet ma-
re, ac portum uicinum, ob deprauationem morum quæ ex cõgressu, & cõmerciis ho-
minum peregrinoꝝ solet accidere. Interpres dictũ hoc Platonis omisit. Heu qd ais, quanquam ne-
cessarium erat, ad eam, quã modo dixi, sententiã Platonis, uerba enim hæc aspernantis sunt, &
rem, de qua agitur repudiantis. Deinde Plato, causam cur maris uicinitas incõmoda sit, expo-
nit. Ita, ut eius etiã rationem tangat, q aliter sentit, & cõparatione maioris damni postponat le-
» ue delectationis cõpendium. πρόσοικος γὰρ φησὶ θάλαττα χώρᾳ, τὸ μὲν παρ' ἑκάστην ἡμέραν ἡδύ,
» μάλα γε μὴν ὄντως ἁλμυρὸν, καὶ πικρὸν γειτόνημα. Mare, inquit, ciuitati uicinũ affert quidẽ in ui-
» ta delectationẽ, sed certe salsum admodum, & amarum consortium est. Interpres q̃ prærogati-
ua quædã, est maris uicini, & ut id probetur efficiat, hoc esse causæ dicit, ut uitia cõsequãtur, sic
» enim scribit. Mare nanque ciuitati proximũ salsam nimium, atque amarã ex quotidiana iucundi-
» tate solet uicinitatem afferre. Non ex quotidiana iucunditate praua affertur uicinitas, bone in-
terpres. Non enĩ iucundus aspectus, aut cõmodus usus maris ciues deprauat, sed inhonesti, ac
uitiosi peregrinoꝝ mores, quos Plato deuitat. Nã quod ad eam quidẽ uicinitatis iucũditatem
attinet, profecto' mare Platonis quoque sentẽtia probãdũ est. Deinde Plato. Etsi ciuitas, inquit,
» uicina mari sit, portum'que cõmodissimum habeat, παραμύθιον πρὸς ταῦτα τὸ καὶ πάμφορος εἶναι
» κέκτηται. Remedium tamen contra hæc habet, q̃ oĩum est maxime fertilis, quæ uidelicet ad ui-
» tam hoĩum necessaria sunt, abunde suppeditat, nec eget peregrinaꝝ rerum commerciis. Inter-
pres, aduersus, quæ oĩa fœcũditatem, inquit, etiã possidet. Omnia esse putat, q̃d unũ ad mariti-
mum sitũ Plato refert, fœcunditatẽ etiã male pamphoriæ, quo uerbo Plato utit', reddit, nõ enĩ
copiã, sed uarietatẽ reꝝ hoc uerbũ significat, quã ipse quærere uidet', cũ agrũ suum tantũ uniuſ-
cuiusque rei afferre desyderet, quantũ modestæ sufficiat ciuitati. Copiã enim, & fœcunditatẽ illã
interpretis, nõ modo non optat, sed etiã recusat, ne in asportandis rebus, quę superãt, ciues nõ
minus deprauẽtur, q̃ in importãdis, quæ desunt. Quãobrem ita subdit, τραχεῖα δὲ οὖσα, δῆλον ὡς
» οὐκ ἂν πολύφορός τε εἴη, καὶ πάμφορος ἅμα. Asper aũt si sit ager, fieri nõ põt, ut simul, & fertilis
» sit, & oĩum ferax. Quẽ etiam locũ peruertit Interpres, cũ inqt, Verũ cum terra sit, atque aspera, nõ
oĩum erit fœcunda, omisit enĩ fertilis, q̃d copiã indicat diuersam, a' uaria reꝝ, et, ut uerbũ Plato
» nis latino exprimere uerbo conemur, omnifaria facultate. Itẽ Plato τὸ μὲν πονηρὸν ἐκ νόμων ἴσως
» κὸς φησὶ γένος ἀνθρώπων ἀπολεσθὲν, καὶ ἔθη συνήθειαν, ζητοῦν ἐπὶ χρόνοις τοῖς αὐτοῖς ἤθεσι, δι' ἃ καὶ πρότερον
» ἐφθάρη. Quod uitio legũ suaꝝ, inqt, diffidere iã pridẽ cœpit, genus uidelicet hoĩum, & ppter
» cõsuetudinẽ quæritat iisdẽ moribus uti, qbus ante deprauatũ est. Interpres. Quod uero seditiõe
» cõcitatur cũ primos, qbus corruptũ est, mores desyderat. Itẽ Plato, θεὸν φησὶ πρὸς τὴν τῆς πό-
» λεως κατασκευὴν ἐπικαλώμεθα. ὁ δὲ, ἀκούσειέ τε, καὶ ἀκούσας, ἵλεως, εὐμενής τε ἡμῖν ἔλθοι συνδια-
» κοσμήσων τὴν πόλιν. Deũ, inqt, ad ciuitatẽ a' nobis condendã inuocemus, qui annuat optatis,
» uotis'que nostris benignus, ac propitius accedat exornaturus ciuitatem, cui operã dare statuim°.
» Interpres deum igitur ad ciuitatis constitutionẽ inuocemus, qui cum audiat, exaudiat'que, felix,
» propitius'que unã nobiscum ciuitatẽ, & leges exornaturus ueniat opto. Item Plato de æquo, &
» iniquo differẽs, primũ opinionẽ illoꝝ exponit οἱ δίκαιον εἶναί φασι τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον.
» Qui æquũ id esse existimarũt, quod potentioris cõmodum sit, & hoc equi rõnem descripse-
rũt, quẽadmodum etiã Thrasimachus ille primo reipublicæ libro cõtendit, quo in loco poten-
tioris nomen principẽ indicat, & fortuna superiorẽ. Nam uulgo ita fieri uidet'. ut superior quisque

ita & leges

ita & leges constituat, & cætera omnia agat, ut non tam subditorum commodũ, q̃ suum specta
» re uideatur. Interpres melioris utilitatẽ dixit, quod est a'Platonis proposito prorsus alienum.
Adducit enim ille hanc opinionem refellendam, ut prauam, cum sæpenumero ita accidat, ut potentiores, hoc est principes sua abutantur potestate, & tyrannica authoritate faciant, quod sibi, non quod subditis prosit, hic melioris utilitatem dicens, nihil inconueniens iustitiæ affert, iustam enim actionem uiro bono, & meliori esse commodam posse, nemini dubium est, quo fit, ut Plato desipere uideatur, cum per interpretem dicat, melioris utilitatem esse iniuriam, & quod uiro uirtute prædito commoditatem affert, id esse iniquum. Sed certe non Platonis, sed Interpretis error est, qui potentiorem nomine melioris appellat. Item Plato, · ἀρ᾽ οὖν οἴει
» ποτέ φασὶ δῆμον νικήσαντα, ἤ τινα πολιτείαν ἄλλην, ἢ καὶ τυραννίδα, θήσεσθαι ἑκόντα πρὸς ἄλλο τι νό
» μους, ἢ τὸ συμφέρον ἑαυτῷ τῆς ἀρχῆς τοῦ μένειν; Num inquiunt, siquando tyrannus, aut popu
» lus, aut Resp. ulla uicerit, putas eos ultro legem laturos aliter, quam ut commodum suum in
» primis seruetur, & status permaneat? Interpres. Num igitur putas inquiunt, populum, si ty
» rannum, aut alium quempiam ciuitatis modum euerterit, leges'q; sponte ferat ad aliud prius.

Quod Plato commune dixit siue populus, siue tyrannus, siue aliquis uicerit, hic ad populum unum refert. Etsi populus, inquit, tyrannum, aut alium quempiam euerterit, quasi de populo solum a'Platone quæratur, non de quouis domino, aut principe. Item Plato sentẽtiam reiicit Protagoræ, qui hominem esse dicebat modum, siue mẽsuram, aut metam rerum omniũ. quam sententiam in sermone quoq;, qui Theætetus inscribitur, pluribus, atq; optimis rõnibus ɔfutat.
» ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν φησὶ πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἤ που τις, ὥς φασιν ἄνθρωπος.
» Deus, inquit, sit nobis meta omnium rerum in primis, longe'q; magis, quam homo, ut aliqui
» uolunt. Interpres. Deus igitur omnium mensura maxime rerum est, multo'q; magis, siquis, ut De Deo.
» fertur homo est. Ergo Deum hominem esse fertur, Platonis sententia, si credendum est interpreti. Et quoniam homo est, meta est omnium rerũ, quod Plato naturæ humanæ tribui nefas arbitratur. Ita hic opiniones nouit philosophorũ, Ita Platonẽ, quẽ reprehẽdit, intelligit. Itẽ Plato, postq̃ de parẽtibus tũ uiuis, tum mortuis docuit, cõtinuo de prole, & cõsanguineis præcipit.
» ἃ δὲ πρὸς ἐκγόνους, καὶ ξυγγενεῖς, καὶ φίλους, καὶ πολίτας φησίν, ὅσα τε ξενικὰ πρὸς θεῶν θεραπεύματα,
» καὶ ὁμιλίας, συμπάντων τούτων ἀποτελοῦντα τὸν ἑαυτοῦ βίον φαιδρυνάμενον, κατὰ νόμον κοσμεῖν
» δεῖ τῶν νόμων αὐτῶν ἡ διέξοδος. τὰ μὲν, πείθουσα. τὰ δὲ μὴ ὑπείκοντα πειθοῖ τῶν ἠθῶν, βίᾳ. καὶ δίκῃ κο
» λάζουσα τὴν πόλιν ἡμῖν, ξυμβουληθέντων θεῶν, μακαρίαν τε καὶ εὐδαίμονα ἀποτελεῖ. Quibus, in
» quit, erga prolem, cõsanguineos, amicos, ciues, atq; etiam erga hospites propter deos, & in cõ
» gressum horum omnium seruandis officiis, uitam quisq; suam illustrare, ornare'q; optima lege
» debet, ordo legum ipsarum, partim suasione, partim ui, & supplicio, moribus consulens effi
» cit, ut diis bene iuuantibus Respublica nostra felix, beata'q; habeatur. Interpres. oportet etiã
» filiis, atq; nepotib⁹, consanguineis, amicis, ciuibus'q; nostris, & deniq; aduenis, honorem suum
» tribuere, atq; ita ornatu, secundum'q; leges uiuere, legum uero ipsarum tractatio aliis quidem
» persuadendo, duritiæ aũt morum inobedientes uia iustitiæ puniendo, ciuitatem nobis diis uo
» lentibus felicem reddet, atq; beatam. Quid pro quo ĩterpretetur, ut sententiam omnem peruertat, & quemadmodũ loquatur, ipsa interpretatio ostendit, nec est, cur id apertius explicare debeamus. Tũ Plato singulis rebus prædictis legẽ dicit debita forma accõmodari nõ posse, sed
» aliter tractare de his oportere. ἔστι δὲ δὴ τὰ τοιαῦτα οὔ τινι μάλιστα σχήματι κείμενα, ἃ πάνυ ῥᾴδιον ἐνὶ
» περιλαβόντα, δεῖ τύπῳ εἰπεῖν. ἀλλ᾽ οὕτω τινὰ τρόπον λάβωμεν. Quo, inquit, in genere sint hæc,
» haud facile una quasi forma complecti possunt, sed hoc modo ferme accipi debet. Interpres
» plane contrarium uertit. Alia, inquit, etsi maxime figuram habeant suam, non facile tamen for
» ma una connectuntur, sed modum quendam capiamus. Item Plato interrogat simplices'ne leges scribi oporteat, an duplices? hoc est additis exordiis quibusdam, & causis, cur unũquodq; ita præcipiatur, respondet Megillus, duplicem approbans legum expositionem. Plato nõ satis ait esse Megilli approbationem. Sed præterea Cliniæ uoluntatem requiri, cui ciuitas conde
» batur. Non satis hoc est, inquit, ἡ μὲν ἀλλ᾽ ἄπου καὶ Κλεινίᾳ τούτῳ ἀρέσκειν δεῖ τὰ νῦν νομοθετού
» μενα. τούτου γὰρ ἡ πόλις ἡ νῦν τοιούτοις νόμοις χρῆσθαι διανοουμένη. Sed Cliniæ quoq; placere ea,
» quæ legibus sancimus, oportet. huius enim ciuitas est, quæ huiusmodi legibus uti debet. Itaq;
» interrogatus Clinias respondet, simili modo, duplicem legum approbans expositionem. In
» terpres quod interrogandum erat, pro certo, & iam explorato ponit his uerbis. Quod huic
» etiam Cliniæ probari existimo. Item Plato causam, cur ita in legibus additã eo' pertinere exi
» stimans, ut auditor beneuolus, docilis, attentus reddatur, διὸ δὴ κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον τοῦτ᾽ αὐτὸ

προοίμιον, ἀλλ' οὐ λόγος ἂν ὀρθῶς προσαγορεύοιτο τοῦ νόμου. Mea, inquit, sententia hoc exordiũ rectius, quàm ratio legis appellari potest. Interpres. Quare non legis pars, sed exordium recte, ut ego arbitror, appellabitur.

EX QVINTO LIBRO. Caput VI

Ed iam quintum librum aggredior, in quo Plato suum cuiq; animũ post deos colendum dicit, & quisnã animi cultus, quæ obseruãtia sit, docet, quo in loco, οὐδ' ὁπόταν φησὶν ἡγῆταί τις τὸ ζῆν πάντως ἀγαθὸν εἶναι, τιμᾷ τὴν αὑτοῦ ψυχήν. Nec uero inquit, cũ uitam quispiã summũ esse bonum arbitratur, animum colit. Interpres, nec quando uitam bonum animo arbitratur, honorat. Omisit summum, quod uim totam sententiæ continet, uitam non malum esse, sed summum bonum non esse à Platone decernitur. Hic autem quasi malum decerneretur, interpretatus est dicens, nec cum uitam bonũ arbitrat᷑.

Deinde Plato eum, qui pecuniis, & muneribus animum suũ prosequitur, nequaq̃ eum colere dicit, sed παντὸς μὲν οὖν λείπειν, idest tota uia aberrare, seu longe abesse, utroq; enim modo dici latine potest. Interpres eam particulam, tota uia aberrare, sic exponit. Sed dolore penitus exagitat, scilicet ipse quoq; tota uia à recta ĩterpretatione aberrans. Idcirco autem in hunc errorem delapsus est, ꝙ per imperitiam literarum græcarũ existimauit λείπω uerbũ, quo usus est Plato λύπην, hoc est dolorẽ significare, quanq̃ locus iste nullam doloris suspicionem affert.

Mox Plato corporis ualetudinem, dignitatem, robur, celeritatem, & reliqua huiusmodi χαύνους φησὶ τὰς ψυχὰς, καὶ θρασείας ποιεῖ. animum uel audacem, uel quodammodo mollẽ dicit, reddere, nisi moderationis ratio adhibeatur, hic mollem illum prodigum interpretatur, prodigos inquit, aĩos, audaces'q; reddunt. Deinde Plato amicitias, & sodalitates ita potissimum constitui gratas, firmas'q; existimat, si sua quisq; beneficia in amicum collata minora, q̃ ille arbitret᷑, ꝯtra uero, qui acceperit maiora, q̃ qui dederit, putet. Quo loco his utitur uerbis ἐλάττους δ' αὖ τὰς αὑτοῦ διανοούμενος εἰς τοὺς φίλους χάριτας, αὐτῶν τῶν φίλων τε, καὶ ἑταίρων. Minoris autem sua in amicos beneficia facit, q̃ ipsi amici, sodales'q; faciãt. Interpres. Suam uero in eos gratiã minorem. Item Plato, cum eum reprehenderet, qui nihil fortunarum suarum impertiat aliis αὐτὸν μὲν φησὶ ψέγειν, τὸ δὲ κτῆμα, μηδὲν μᾶλλον δεῖ τοῦ κεκτημένου ἀτιμάζειν. Ipse, inquit, uituperandus est. Res autem, quam possidet, nihilo magis damnãda est, uitio possessoris. Interpres. Nec propter hominem, qui male possideat, res uituperanda ulla, nullam rem esse uituperandã dicit propter hominem, qui male possidet. Hoc uero nec Plato dicit, nec ullo pacto congruit ueritati. Nam si res bona est, uitium possessoris rei bonitatem non adimit. Itaq; res nequaquam damnanda est uitio possessoris, ut Plato ait. Sed si mala res est, eò magis uituperanda est, quo usu possessoris sui reddi deteriorem oportet. Item Plato, θυμοειδῆ μὲν φησὶ χρὴ πάντα ἄνδρα εἶναι, πρᾶον δὲ ὡς ὅτι μάλιστα. Omnes, inqt, bonos uiros, & animosos simul, & mites esse oportere, ut animositate uidelicet, iniuriam uincant, atq; propulsent, eam scilicet iniuriam, quæ corrigi alioquin non potest, facilitate autem non miserentur eos, quos in tolerabilem aliquem errorẽ prolapsos uiderint, & pro sua mãsuetudine, atq; humanitate, neqd præterea peccent, admoneant. Tales autem & in Rep. dicit esse debere custodes ciuitatis, canibus eos comparans, animosos scilicet erga inimicos, erga ciues uero mites, atq; humanos. Interpres. Oportet, inqt, unũquenq; maximi quidẽ animi esse, sed mitem sũmopere. quid inter animosum, & magnanimum intersit, notum est omnibus, solo aduersario excepto. Tum Plato de iis, qui tolerabilius peccant, τῶν δ' αὖ, τῶν, ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι φησὶν ἰατὰ δέ. Errorem, inquit, eorũ, qui iniuriam quidem fecerint, sed quæ corrigi possit. Interpres. Qui autẽ sua iniuriis ita uexant, ut sanabiles sint. Quod coniunctio, & quod articulus est gręci sermonis, hæc, pronomine, sua, Interpres accipit, exprimi hoc latinis literis difficile potest, tamen ita est, ut per ignorantiam erret. nesciens quid αὖ, quid τῶν græce dictiones significent, quarum altera coniunctio est, interdum exornans potius sermonem, q̃ aliquid designans, interdum aduerbium significans rursus, altera articulus est, qui in lingua gręca cum noĩe iunctus profertur. Apud latinos uero, dum grammatice loquuntur, in usu nõ est, quanq̃ uernacula lingua loquentes eo utantur, & more græcorum cum nominibus iungant. Ex his nanq; Interpres noster unum constituit illud pronomen sua, frangens uerba, & Platonis sententiam nõ intelligens. Agit enim Plato de iniuria, quæ in alios infertur. Hic sanabilem eum dicit, qui sua iniuriis uexet, uti enim eius uerbis, qualiacũq; sunt, necesse est. Item Plato πάντα τὰ ἀνθρώπων φησὶ χρὴ φεύγειν τὸ σφόδρα φιλεῖν ἑαυτόν, τὸν δὲ αὑτοῦ βελτίω,

τὸν βελτίω, διώκειν δεῖ. Neminem, inquit, diligere se nimium oportere, sed unũquenque sequi eum, quem se præstantiorem esse cognouerit. Interpres. Meliores se uehementer amare, inqt. Inepte sane amare pro sequi posuit. Platonis enim sensus est, neminem debere sibi turpe existimare, quando id agat. turpitudo autem non eum, qui amat, comitatur, sed eum, qui sequitur meliorem, quasi meliorem sectando, deteriorem se esse fateatur. Nullo igitur modo amare dicendum est, sed sequi. Item Plato de dolore, ac uoluptate differens λύπην ἐλάττω μετὰ μείζονος ἡδονῆς βουλόμεθα φησίν· ἡδονὴν δὲ ἐλάττω μετὰ μείζονος λύπης, οὐ βουλόμεθα. ἴσα δὲ, ἀντὶ ἴσων ἑκάτερα τούτων· οὐχ ὡς βουλόμεθα ἔχοιμεν ἂν διασαφεῖν. Dolorem, inquit, leuiorem nos uelle cum uoluptate maiore. Voluptatẽ autem minorem cum dolore maiore nequaquã uelle. Subdit'que. Pari autem modo, utrunque horum habere nos nolle, fateri possumus. Interpres. Æqualia uero si uolumus, non possumus declarare. Cur declarare non possimus, si qd uolumus, aut cur uolumus pro nolumus, posuerit, Interpretem interrogare. Itẽ Plato decernẽdos esse censet magistratus eo modo, quo in texendis telis fila firmiora pro stamine, infirmiora uero pro subtegmine capimus. ὅτι δεῖ φησὶ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρξοντας, δεῖ διακεκρίσθαί τινα, τρόπον ταύτῃ. καὶ τοὺς σμικρᾷ παιδείᾳ βασανισθέντας, ἑκάστοτε κατὰ λόγον. Ita uiros, inquit, q magistratum gerant, decerni, eodem fere modo semper oportet, & eos, qui in leuiori eruditione comprobentur. Interpres, Ita homines magistratus habituros in ciuitate oportet discernere in disciplina ciuili comprobatos. Item Plato de lustrandis ciuitatibus agens, genera lustrãdi, partim grauiora esse, inquit, partim leuiora, meliora'que esse ea, quę grauiora sunt, instar medicamentorũ, quæ eo amplius purgant, quo molestiora sunt. ἔστι δ' ὁ μὲν ἄριστος φησὶν, ἀλγεινὸς, καθάπερ ὅσα τῶν φαρμάκων τοιουτότροπα. Idcirco genus, inquit, lustrandi optimum cum dolore est, sicut ea medicamẽta, quæ ualidiora corporibus adhibemus. Interpres. Nam optima purgatio, quemadmodũ medicina ueneni particeps, ita doloris plena. Quoniam pharmaca apud græcos, & salubria dicuntur, ut sunt medicinæ, quæ exhibentur ægrotis, et mortifera, ut est cicuta, quæ data fuit Socrati, quo modo etiam uenena apud latinos capiuntur, ideo dicta, quod per uenas eant, existimauit doctus Interpres, quod à Platone de salubribus dictum fuerat, intelligi de mortiferis debere. Item Plato genus lustrandi alterum explicat, quod ratione coloniæ describit, ciues enim non probos remoueri, mitti'que per colonias censet his uerbis. ὅσοι διὰ τὴν τῆς τροφῆς ἀπορίαν. τοῖς ἡγεμόσιν ἐπὶ τὰ τῶν ἐχόντων μὴ ἔχοντες, ἑτοίμους αὐτοὺς ἐνδείκνυνται παρεσκευακότες, ἕπεσθαι τούτοις, ὡς νόσημα πόλεως ἐμπεφυκότι. δι' εὐφημίας ἀπαλλαγῆς. ὄνομα ἀποικίαν τιθέμενος εὐμενῶς, ὅτι μάλιστα ἐξεπέμψατο. Qui per uictus inopiam duces quærunt, his'que sponte se offerunt secuturi inopes aduersus eos, qui non egent, hos tanquam morbum ciuitatem labefactantem, honesto coloniæ nomine, benigne expellendos censuit. Interpres. Vt quotquot alimentorum indigentia premuntur, si paratos se principibus offerunt, ad habẽtiũ loca migrare laudabili coloniæ nomine mittantur, isto'que pacto ciuitatem ægrota parte liberemus. An nos interpretem istum iniuria existimamus iudicem se, ac reprehẽsorem Platonis constituisse? dignus certe est, qui summa petat, & palmam deferat, quando tã excellenter Platonem interpretari potest. Eiiciendos ille de ciuitate censet homines seditiosos, & sibi ducem quærentes, qui cum improbitatem suam exerceant, & fortunas bonorum ciuium suorum diripiant, Quibus eiectis, lustrari ciuitatem arbitratur, hos Interpres facit sese principi offerentes, cupidos migrare longius, ad loca nescio quorum habentium. Qui enim sint habentes illi, nisi ipse explicet, necesse est uaticinari. Ad hæc colonia, quam mittit Interpres, eo animo mitti uideatur, ut antiquis possessoribus sua sede expulsis, alienam occupet ciuitatem. Et occisis per scelus habitatoribus, eorum bona diripiat, & nefandissimæ partis gaudeat. At hoc Plato maxime detestatur, & nequid tale ciues sui committant, summo studio iubet. Prauos itaque homines tãquam pestem, ac perniciem ciuitatis, urbe expellendos censet, honesto coloniæ nomine, quod Interpres laudabile dicit, & hominibus tribuit, quos mittit in excidiũ alicuius iustæ, piæque nationis. Item Plato plura differens de seditione ciuitatum, ac ciuium dissensiõe, unde nouæ tabulæ, & æris alieni decisiones, & agrorum distributiones solent prouenire, & quemadmodũ ea discordia uitari possit, præcipiẽs, ἀνεγκλήτους δεῖ φησι τὰς οὐσίας πρὸς ἀλλήλους κατασκευάζεσθαι ἀμωσγέπως. ἢ μὴ προϊέναι πρότερον εἰς τοὔμπροσθεν ἑκόντας εἶναι τῆς ἄλλης κατασκευῆς, οἷς ἦ παλαιὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὅσοις νοῦ καὶ σμικρὸν μετῇ. Census, inquit, quos sibi ciues pararint, careant quodammodo crimine oportet, uel ulterius in acquirendo progredi ultro desistant, quibus inuicem uetera crimina habẽtur, quibus'que uel parumper mens impartita est.

Interpres, ut nisi census ipsos inculpabiles inter se ciues quodammodo parauerint, ad maiora

» non progrediantur. Reliquam partem sermonis hic separat, & inferiori coniungit, multis, quæ
intelligere nequit, omissis. Item Plato numerum locupletum, quem quinq; millibus, & qua-
» draginta consumpsit, digerens primú in duas partes. δύο μὲν δὴ μέρη φησὶ τοῦ παντὸς ἀριθμοῦ τὸ
» πρῶτον νεμηθήτω Primum, inquit, duæ partes totius eius numeri distribuantur. Interpres.
» Duæ igitur partes numerum primum distribuant. Tum Plato quisnam sit in ciuitatibus con
» modior numerus pquirens, λέγωμεν δὴ τὸν πλείστας, καὶ ἐφεξῆς μάλιστα διανομὰς ἐν αὑτῷ κεκτη-
» μένον. Dicamus, inquit, eum numerum commodiorem esse, qui plurimas, & præsertim συνε-
» χεῖς, οὐ διεχεῖς ordine dispositas in se distributiones continet. Quibus uerbis aperte numerus
» ille significatur, qui continuo ordine in plures partes secari potest. Interpres. Dico autem quis-
» nam deinceps maxime plurimas in se ipso diuisiones recipiat. Item Plato, cum pleraq; de re-
pub. suæ ciuitatis, minus uulgo, & hominibus ætatis suæ consueta exposuisset, expositurus'q;
» esset, Mirari, inquit, fortassis eum, qui audierit primo aspectu hæc cogent, ueruntamen siquis
» diligentius cogitet, rem'q; experiatur, uidebit ciuitatem condi loco secundo, respectu optimæ,
quasi dicat, ista respu. quæ minus consueta, & factu difficilis esse uidetur, non optima illa est, &
primo loco constituenda, sed, quæ secundo loco optima censetur. Nam & si alia longe perfe-
ctior explicari potest, tamen fragilitati hominum parcens illam omisi, hanc tractans, quæ post
» illam secundo loco tanquam optima sit collocanda. Vnde hæc subdit. Recte sane agetur, si
» optimum reipu. genus, & secundum, & tertium explicabimus, tum eligendum proponemus,
» ut arbitratu suo statuat sibi quisq;, quod condere malit. quod idem etiam paulopost exprimit,
» cum dicit, exemplar, ad cuius similitudinem fieri aliquid oportet, perfectum, absolutum'q; omni
ex parte poni debere, at siquis id assequi non potest, agere quod illi proximum est. His itaq; po
sitis optimum, ac primú reipub. genus esse dicit, in quo res omnes communes sunt, etiam quas
nobis natura peculiares fecit, si fieri potest, quod quidem genus a' diis, seu deorum filiis incoli
summa cum felicitate cõmemorat, id'q; esse exemplar optimæ reipub. quod respiciens, & quan
tum natura patitur, atingens, proximum ei per similitudinem constituas. Tale autem uult esse
» quod ipse in præsentia condit, etenim ita ait. ἣν δὲ νῦν ἡμεῖς ἐπικεχειρήκαμεν, εἴη τε ἂν γενομένη
» πως ἀθανασίας ἐγγύτατα. καὶ ἡ μία, δευτέρως. τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, διαπερανού-
» μεθα. Quam nos rempu. condendam suscepimus, proxime quodammodo ad immortalitatẽ
» accedet. Hæc autem secundo sit loco, tertiã posthac, Deo propitio, explicare curabimus. Ita pri
mum illud Reip. genus exemplar constituit, secundum autem, quod ipse iam cœpit condere,
secundum esse dicit a' primo, quanquam non tam immortalitatis compos, quasi primum, ter-
tium autem pollicetur, quod secundo leuius sit, quæ prorsus eodem tendunt, quo' illa supradi-
cta genus reipu. primum, secundum, & tertium explicari oportere, tum deligendum propone
re conditori, quod eorum malit accipere. Nunc quemadmodum hæc Interpres reddat, ani-
» maduertite. Quam uero, inquit, modo nos ingressi sumus, utinam proxime ad immortalita-
» tem perueniat. & una secundo, sed de tertia postea, si Deus uoluerit, determinabimus. Pro' De-
ũm, atq; hominum Iesum, interpretatur'ne hic Platonem? hoccine est conuertere leges e' græco
in latinum sermonem? An potius peruertere eas deprauare, atq; corrumpere? ponit Plato secũ
do loco rẽpu. quam condere incepit, & proximam immortalitati constituit, hic uero optat, ut
proxime ad immortalitatem perueniat, & una secundo. Quid autem una secundo sibi uelit, in
margine libri declarat, significare enim, inquit, utinam una, sola'q; secundo post illam primam
ad immortalitatem perueniat. Ita hic primum, secundum, & tertium genus reipu. Platonis in-
terpretatus est, qui philosophos iudicat, & quis eorum doctior sit, doctrina sua fretus, exponit.
Deinde Plato patriam coli, uenerari'q; non modo tanquam matrem, sed etiam tanquam domi
» nam, utpote deam censet oportere. πατρίδος δὲ οὔσης τῆς χώρας, θεραπεύειν αὐτὴν δεῖ φησι μει-
» ζόνως, ἢ μητέρα παῖδας, τῷ καὶ δέσποιναν θεὸν αὐτὴν οὖσαν, θνητῶν ὄντων, γεγονέναι. Patriam, inquit,
» quam sibi quisq; sortitus est, colere, ac uenerari debet magis, quàm filius matrem, siquidem pa
» tria, cum dea sit immortalis, domina mortalium habetur. Interpres. Nam cum tota regio una
» patria sit, magis eam, colere debent, quàm filii matrem. Hæc enim diuorũ etiam, qui mortales
» sunt, domina est. Tum Plato, quoniam ex quinq; & quadraginta millibus ciuium constitui
ciuitatem decernit, nec ampliorem patitur populi multitudinem, coloniam mitti præcipit,
ubi aut sobolis fœcunditate, aut alia causa auctus populus eum numerum excesserit, his uerbis.
» ὡς ἐὰν ἐπίχυσις ἡμῖν πολιτῶν ὑπερβάλλουσα, διὰ φιλοφροσύνην τὴν τῶν ξυνοικούντων ἀλλήλοις ξυμ-
» βαίνῃ. καὶ ἀπορῶμεν, τὸ παλαιόν που ὑπάρχει μηχάνημα, ὃ πολλάκις εἴπομεν, ἐκπομπὴ ἀποικιῶν
» φίλη γιγνομένη παρὰ φίλων, οἷς ἂν ἐπιτήδειον εἶναι δοκῇ. Quod si, inquit, ob nimium in procrean

dis liberis

dis liberis studium, ita aucta sit ciuitas, ut numeri modum excedat, itaq; inopia, & caritate rerum prematur, uetus illud repetatur consilium, quod sæpe iam dictum est, ut colonia mittatur cara a' caris, quo commodius agi posse uidebitur. Interpres. In magna uero ciuium abundantia si timetur inopia, colonia emittatur beneuole a' beneuolis facta quibuscunq; id commodum esse uideatur, quod Plato dicit, quo commodius agi posse uidebitur. hic interpretatur quibuscunq; id commodum esse uideatur. Item Plato, dum consulit, ne locupletum ille numerus quinq; & quadraginta millibus præscriptus unquam deficiat. καὶ δὴ καὶ νῦν φησι, τὸν ἀριθμὸν πρῶτον διὰ βίου παντὸς φυλάξατε τὸν εἰρημένον. Primum, inquit, numerum supradictum tota uita seruate. Interpres. numerum primum per totam uitam conseruate. reliquit supradictum, sine quo uerbo, qui sit seruandus numerus non potest intelligi. Item Plato. μηδὲ νόμισμά φησι παρακαταθέσθαι, ὅτῳ μή τις πιστεύει. Neq; pecunia, inquit, deponenda est apud hominem, cui non adhibes fidem. Interpres, nec pecuniam deponere, inquit, reliquum prætermisit, boc est apud hominem, cui fidem non adhibes, quanquam id suo cum detriméto didicerat, quod Plato monet nemini credendam esse pecuniam sine fide, sine consilio astuto, & callido. Item Plato. τοῦτ' οὖν δὴ πολλάκις ἐπισημαίνεσθαί φησι χρὴ τὸν νομοθέτην τί τε βούλομαι, καὶ ἄν μοι ξυμβαίνῃ τοῦτο, ἢ καὶ ἀποτυγχάνω τοῦ σκοποῦ. καὶ οὕτω τάχ' ἂν ἐκ τῆς νομοθεσίας αὐτός τ' ἐκβαίνοι, καὶ τοὺς ἄλλους ἀπαλλάττοι. Hoc igitur sępius protestetur legumlator oportet, quid uelit, quid si contigerit, bene succedet, sin minus, instituti sui spe frustrabit', atq; ita fieri forsitan poterit, ut & ipse onere legum scribendarum leuetur, & cæteros leuet. Interpres. Sæpius igitur legislator significet qd ipse uelit, & si sibi illud contingit, aut ꝯtra, & sic forsan & ipse a' ferendis legibus liber erit, & cæteros liberabit. Itē Plato de fundorum possessoribus. ὁ δὴ λαχών φησι, κεκτήσθω τὸν κλῆρον ἐπὶ τούτοις, οἷς εἰρήκαμεν. Possideat, inquit, suam quisq; partem, quam sortitus est ea, qua diximus, côditione. Interpres partem hanc ea, quam diximus, conditione reliquit, quanquam necessariam. etenim seruari in ea re iussum est, nequis fundú aut uédat, aut emat, & ut pater unú ex filiis, quem malit, hæredem fundi relinquat, non plures. Hæc, & pleraq; alia tam necessaria legi agrariæ a' Platone adhibita prætermisit interpres, & boc solum dixit. Sortitus igit' fortē suam possideat. Item Plato. δεῖ γὰρ ἐν πόλει φησὶ τῇ τοῦ μεγίστου νοσήματος οὐ μεθεξούσῃ, ὃ διάστασιν, ἢ στάσιν ὀρθότατον ἂν εἴη κεκλῆσθαι. In ciuitate, inquit, quæ grauissimo illo morbo nô laborat, quæ discordia, aut seditio recte appellatur, oportere censemus. Interpres igitur dicimus, ut in ciuitate, quæ sit expers summæ pecuniæ, quam dissidium, aut seditionem appellari. Hic profecto' peritior fusoriæ artis, quàm interpretandi est, postq̃ ex summo morbo pecuniam sibi summã facere potuit. νόσημα nanq;, quod morbum significat in νόμισμα, hoc est pecuniam transtulit.

Item Plato ubi numerum, modúq; census ciuibus descripsit. ἐὰν δέ τις, φησὶν ἀπειθῇ τούτῳ τῷ νόμῳ, φαινέτω μὲν ὁ βουλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡμίσεσιν. ὁ δὲ ὀφλὼν, ἄλλο τοσοῦτον μέρος ἀποτίσει τῆς αὑτοῦ κτήσεως. Siquis, inquit, buic legi nô pareat, deferet, qui uelit sub dimidio, qui autem iudicium pro se nô habuerit, tantúdem de suo censu exsoluet. Interpres. Si uero legi non obtemperauerit, iudex medietatem consequatur. Satis, quod uolumus ab interprete habemus. Tum Plato agrum diuidens totum, μετὰ δὲ ταῦτα, φησὶ, μέρη δώδεκα διελέσθαι θέμενον ἑστίας πρῶτον, καὶ διὸς, καὶ ἀθηνᾶς ἱερὸν ἀκρόπολιν ὀνομάζοντα. Deinde, inquit, distribuendum in partes duodecim, Quarú prima Vestæ, Ioui, ac Mineruæ dedicanda est, quæ arx nominatur. Interpres. deinde duodecim partes eligantur, Vesta'q; tam Iouis, quàm Palladis côsecretur, & sacrum arx appellet'. Eligit hic quod Plato distribuit, & Vestã Ioui, & Palladi consecrat. Cui Plato nihilo minus, quàm Ioui, & Palladi partem agri dicandam censuit. Item Plato, quod supradictum erat, repetit, exéplar uidelicet optimú côstitui oportere, tú seq quoad quisq; niti propinqus poterit. δικαιότατον, φησὶν, οἶμαι τόδε εἶναι τὸν μὲν τὸ παράδειγμα δεικνύντα, οὗ δεῖ τὸ ἐπιχειρούμενον γίγνεσθαι, μηδὲν ἐλλείπειν τῶν καλλίστων, καὶ ἀληθεστάτων. ᾧ δὲ ἀδύνατόν τι ξυμβαίνῃ τούτων γίγνεσθαι, τοῦτο μὲν αὐτὸ ἐκκλίνειν, καὶ μὴ πράττειν. ὅ, τι δὲ τούτου τῶν λοιπῶν ἐγγύτατά ἐστι, καὶ ξυγγενέστατον ἔφυ τῶν προσηκόντων πράττειν, τοῦτ' αὐτὸ διαμηχανᾶσθαι ὅπως ἂν γίγνηται τὸν νομοθέτην δ' ἐᾶσαι τέλος ἐπιθεῖναι τῇ βουλήσει. Aequissimum, inquit, esse id arbitror, ut qui exemplar ponit ad cuius similitudinem, quod opus est fieri debeat, nihil prætermittat, quod ad summam dignitatē, ueritatem'q; conueniat. Quod siquis excellentiam illam imitando assequi nequeat, is omisso, quod uires superat, ad id incumbat, quod proximum, cognatum'q; est eius, ad quod aspirabat, & quomodo id ipsum efficiat, summo studio inuigilet, nec legis latorem interpellet, quo minus institutum suum usq; ad finem prosequatur. Interpres, qua sententiæ integritate, qua uerborum dignitate, hæc in latinum conuerterit, quæso attendite. Sed iustissimum, inquit, est, ut cum exemplari

» proponam, quale fieri oporteat, quod incipitur, quod autem fieri ab aliquo non poteſt, prętere
» mittatur, & quod rebus conueniat, nec impoſſibile eſt, id omni ſtudio legiſlator aggrediatur,
» & ad finem perducat. Quàm longe à Platonis ſenſu labatur, uerba eius aperiunt, ut nihil dice
» re præterea opus ſit. Item Plato. τὸ ὁμολογούμενον αὐτῷ ἑαυτό, φησί, δεῖ που πανταχῇ ἀπεργά
» ζεσθαι, καὶ ὁ τῷ φαυλοτάτῳ δημιουργῷ ἄξιον ἑαυτόν ἐστιν λόγου. quod ſecum conſentit, id à quo
» uis authore ubiq; efficiendum eſt, etiam in re minima, quandoquidem hoc modo laudem aſſe
» qui poteſt. Interpres. nam quod ſibiipſi undiq; conuenit, id uel uiliſſimus opifex non recuſa/
» bit. Item Plato. νομίσαντα φησί, πρὸς πάντα εἶναι χρησίμους τὰς τῶν ἀριθμῶν νομὰς, καὶ ποικίλ/
» σεις, ὅσα τε αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ποικίλονται, καὶ ὅσα ἐν μήκεσι, καὶ βάθεσι ποικίλματα. ita ſentiens, in/
» quit, perutiles in omnibus rebus numerorum eſſe diſtributiones, ac uarietates, quibus cum ipſi
» inter ſe uarii ſunt, tum in longitudinibus, ac profunditatibus, quas uario modo conſtituunt.
» Interpres. Sed danda opera, ut ad omnia perutiles ciues ſint, tam ad numerorum partitiones,
» quã ad uarietates, quibus ſeipſos exornẽt, quibus'q; longiora, profundiora'ue ornamenta effici
» unt. Quænam ſint iſtæ uarietates, quibus ſeſe ciues exornent, & longiora ornamenta efficiant,
explicet rurſus Interpres in margine libri, non enim minus hoc obſcurum eſt, quàm quod ſupe
rius dixerat, una ſecundo. Item Plato, cum uarios eſſe hominum mores pro locorum uarieta
» te conaretur oſtẽdere, μηδὲ τοῦθ' ὑμᾶς λανθανέτω, φησὶ ὦ μέγιλλέ τε, καὶ κλεινία, ὡς οὐκ
» εἰσὶν ἄλλοι τινὲς διαφέροντες ἄλλων τόπων, πρὸς τὸ γεννᾶσθαι ἀνθρώπους ἀμείνους, καὶ χείρους, οἷς οὐκ οἱ
» ἐναντίοι νομοθετητέον. Ne uos inquit, hoc lateat Megille, & Clinia plurimum in locis diſcrimi/
» nis eſſe ad hominum uel meliorum, uel deteriorum generationem, quibus contrariæ pene le/
» ges conueniant. Sic Plato dilucide de locorum diſcrimine ſcribit, & leges ob eam rem prope
modum contrarias ferendas exiſtimat, aliæ nanq; aliis pro uaria naturæ, atque ingenii ratione
» cõueniunt. At uero noſter Interpres, ne id quidem intelligere potuit. Sed nec illud uos fugiat,
» inquit, magnam eſſe locorum ad ferendos meliores, peiores'q; uiros differentiam. Quibus con
» traria legibus ſancienda non ſunt. Videte quanta ſit huius hominis peritia, magnum eſſe di/
ſcrimen locorum dicit, nec tamen animaduertere poteſt, diuerſa loca, diuerſam poſcere legum
rationem. Sed contraria non eſſe ſanciẽda in tanta locorum, & hoium differentia teſtaẽ. Hæc
ex quinto libro interpretatiõis eius excerpſimus, pauciſſima ex plurimis, ut ſi tot errores, quot
uerba eſſe dixerimus, non diſcedamus à uero.

EX LIBRO SEXTO. Caput VII.

AT ſextum iam eodẽ modo percurramus. In quo, cũ Plato de comitiis Reip. diſſe
rat, quoniam Reſp. de qua agit, noua adhuc, parumq; erudita, nõ ſine errore, am
pliores magiſtratus creare poſſet, quo modo tutius tanta res agaẽ, exquirit, & q̃q̃
difficile id eſſe cõſilium fatetur, neceſſario tñ ſubminiſtrandũ affirmat his uerbis.
» ἀλλὰ γὰρ ἀγῶνα, προφάσεις οὐ πάνυ δέχεσθαι. Sed enim certaminis ratio nullam patitur excuſa
tionem, quaſi dicat, ſed quoniam ſcribendarum legum prouinciam iam ſuſcepimus, nulla dif
ficultatis cauſa eſt, per quam ab inſtituto recedere debeamus, quemadmodum illis detrectãdi
pugnam facultas nõ datur, qui iam certamẽ adierint. Vnde prouerbiũ hoc in uſum uenit, Cer/
» tamen nullam patitur excuſationem. Interpres, hoc à Platone tam breuiter, & pulchre di/
» ctum, quo modo peruertat attendite. Atqui non oportet, inquit, nõ quærendi cauſam ſuſci/
» pere. Tũ Plato φημὶ γὰρ ὦ κλεινία, λέγω, κνωσίους χρῆναι διαφερόντως τῶν ἄλλων κρητῶν, μὴ μό
» νον ἀφοσιώσασθαι περὶ τῆς χώρας, ἣν νῦν κατοικίζετε. συντόνως δ' ἐπιμεληθῆναι τὰς πρώτας ἀρ/
» χὰς εἰς δύναμιν, ὅπως ἂν στῶσιν ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ ἄριστα. Equidem Gnoſios tuos ò Clinia, in
» quit, præ cæteris Cretẽſibus debere arbitror, nõ modo quaſi libando inchoare, quã nunc rẽp.
» conditis, uerum etiam ſummo ſtudio nauare operam, ut ampliſſimi magiſtratus pro uiribus,
» quamfirmiſſime, atq; optime conſtituantur. Interpres. Gnoſios oportet o Clinia non ſolũ ha/
» bitandam hanc eſſe regionem determinare, ſed operam quoque pro uiribus nauare, ut quam
» tutiſſimi, atq; optimi magiſtratus conſtituantur. Item Plato. μέγα μὲν φησίν, ὦ κλεινία, φρονοῦ
» σιν αἱ ἀθῆναι, μέγα δὲ καὶ ἡ σπάρτη. καὶ μακρὰν ἀποικοῦσιν ἑκάτεραι. Plurimum ſibi Athenienſes
tribuunt mi Clinia, plurimum ſibi Lacedęmonii, & longinqui incolunt, quod ita Cliniæ di/
cit, quoniam ille tum Platonem, tum Megillum rogarat, ut ſe ſocios declararent ampliſſimo/
rum magiſtratuum nouæ Reip. quam ipſi in agro ſuo conderent. Hoc enim Plato recuſat, par
tim ob Athenienſium, ac Lacedæmoniorum elatiorem animum, partim ob locorum longin/
quitatem, ſed licere, inquit, perbelle, tam illum, quã eius Gnoſios ſeſe ad eã, quã cõdunt Rẽp.
conferre.

conferre. Hæc Interpres intelligere minime potuit, sed quod ad interuallum locorum refertur,
» ipse ad coloniam uertit, & longe, inquit, nimium colonias mittunt. Ita quos habitare procul
Plato scribit, Interpres longe colonias mittere exponit. Deinde Plato præcipuum magistra/
tum, in primis'q; declarandum esse scribit eum, qui leges tueatur, atque custodiat, & quoniam
plurium consilio opus est eruditorum uirorum, qui decernant, ac deligant, tot autem in ciuita/
te adhuc noua haberi non possint, Megillum, & Gnosios ipsos tanquam conditores, & pa/
» tres patriæ, summis præficiendos magistratibus censet. Atque hoc ita agendum consulẽs. Ἴδε
» δὴ οὖν ὦ κλεινία, καὶ μέγιλλε, φησὶ, πάντα ἡμῖν ταῦτ' ἐν τῇ πόλει κατασήσουσι τῶν ἀρχῶν τε πέρι,
» καὶ δοκιμασιῶν αὐτῶν; ἀρ' ἐννοοῦ μεν, ὡς ταῖς πρῶτον οὕτω κατα ζευγνυμέναις πόλεσιν, ἀνάγκη μὲν ἐ
» ναί τινας, οἵ τινες δὲ εἶεν ἂν πρὸς πασῶν τῶν ἀρχῶν γεγονότες οὐκ ἔστι. Quinam tandem, inqt, Cli/
» nia, & Megille, hæc omnia in hac nostra urbe magistratibus, & eorum probationibus apte, cõ
» mode'q; constituant? num necesse existimamus ciuitatibus nouis præfici aliquos, nec tamen
» sunt, qui ex omnibus magistratibus eligantur? Interpres. Sed, qui magistratus omnes præce
» dant in ciuitatibus, quæ primo conduntur, minime sunt. Tum Plato de senatu constituendo
differit, quem numero trecentorum & sexaginta describit, quos ex omni cẽsu iudicat esse pro/
ponendos, tum eorum dimidiam partem sorte accipit, his negotium consultaudi annuum de/
» mandans, ἐγδοήκοντα δὲ φησὶ καὶ ἑκατὸν ἐκλέξαντας ἀφ' ἑκάστων τῶν τιμημάτων, τούς ἡμίσεις τού
» των ἀποκληρώσαντας, δοκιμάσαι. τούτους δὲ εἶναι τὸν ἐνιαυτὸν βουλευτάς. Horum, inquit, quos
» ex omnibus censibus elegeris, dimidium, hoc est centum & octuaginta. Hic nanq; numerus dĩ
» midius est trecẽtorũ, & LX. quorum superius meminit, sorte ad Senatus ordinẽ comprobent.
» Interpres, ita centum, & octuaginta de omnibus censibus deligantur, quorum dimidia pars
» suffragio comprobetur, qui annui consiliarii sint. Dimidiam partem centum & octuaginta hic
nonaginta accipit. Vnde cum paulopost à Platone dicatur, partem duodecimam, hoc est quin
decim, dimidii iam sumpti, idest centum, & octaginta delegandam ad circuitores, hoc est cu/
stodes agri mobiles, & uagantes, manifeste in alterum præcipitatur errorem, ut dimidii, quem
acceperat, numeri, hoc est nonagenarii partem duodecimam dicat, quod falsum esse perspicuũ
est. Nulla .n. nonagenarii numeri pars duodecima integra est. Item Plato, cum iam ab omni/
bus probaretur, ut constituerentur uiri, qui seruandarũ legum curam haberẽt. τὰ μὲν περὶ τῶν
» νομοφυλάκων, φησὶ, ταῦτα εἰρήσθω προστάγματα τρία. προϊόντων δὲ εἰς τοὔμπροσθεν τῶν νόμων, ἕκα
» στος προστάξει τούτοις τοῖς ἀνδράσιν, ὧν τινων αὐτοὺς δεῖ πρὸς τοῖς νῦν εἰρημένοις, προσεπιμελεῖσθαι.
» De custodibus, inqt, legum tria hæc sint præcepta tum legibus proficiẽtibus, quiuis poterit
» his uiris præcipere, quæ procurare opus erit plura, quã modo diximus. Interpres. Legibus iam
» confirmatis, si plurium rerum curam hos uiros habere oportet à ciuitate quauis proponente
» consyderabitur. quasi quid ciuitates aliæ proponant, quid illę consyderent quæratur, non qd,
ciuium eius, quæ conditur, ciuitatis consilio addi debeat, sic noster Interpres iudicat, atq; expo/
nit. Dehinc Plato de æqualitate inæqualis hoc est æqui proportionarii, & distributione pro
uirtute, ac dignitate differit, quod quidem æqualitatis genus, & si ratiõe ad usum ciuilem reqri
» tur, raro tamẽ, & à paucis seruatum legumlatoribus cõstat. τὴν ἀληθεστάτην, καὶ ἀρίστην ἰσότητα
» οὐκέτι ῥάδιον παντὶ ἰδεῖν. διὸς γὰρ δὴ κρίσις ἐστὶ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀεὶ, σμικρὰ μὲν ἐπαρκεῖ, πᾶν
» δὲ ὅσον ἂν ἐπαρκέσῃ πόλεσιν, ἢ καὶ ἰδιώταις, πάντα ἀγαθὰ ἀπεργάζεται. Verissimam, inquit,
» optimam'q; æquabilitatem cernere, haudquaquam facile omnibus est. In Iouis enim iudicio
» hæc consistit, & quamuis mortalibus quidem raro eam sufficiat, tamen quoties, & quantulum
» cunq; suffecerit, aut publice, aut priuatim plurimum iuuat, bonorum'q; omniũ author est. Inter
» pres. Iouis enim iudicium est, cuius parua quædam pars hominibus sufficit, & bene omnia
» tam ciuitatibus, quàm priuatis, si adhibetur, disponit. Sufficit uerbo utitur non improprie, sed
ita inscite, ut non suppeditare, sicut apud Platonem est, sed plene satisfacere id uerbum putet si
gnificare. Quapropter uerba ita coniungit. Parua quædam pars hominibus sufficit, & bene
omnia disponit. scilicet idem est sufficere, & bene omnia suppeditari, uel, ut uerbo eius utar, di/
sponi. Item Plato, cum hanc æqui inæqualitatem causam interdum effici posse animaduerte/
ret, ut seditiones essent, diuerticulis uti quibusdam admonet, & partim sorti rem committere,
partim Deũ, fortunam'q; inuocare, ut recte, feliciter'q; succedat. Quippe nisi ita agatur, fieri nõ
» posse, quin detrimentum sequatur. τὸ γὰρ ἐπιεικὲς, φησὶ, καὶ ξύγγνωμον τοῦ τελέου, καὶ ἀκριβοῦς,
» παρὰ τὴν δίκην τὴν ὀρθὴν ἐστὶ παρατεθραυσμένον, ὅταν γίγνηται. Aequalitas enim, inquit, illa lau
» dabilis, & æqua diiudicatio boni, cum præter rectam rationem fiat, uiolatur, & frangitur. In/
» terpres. Humanitas enim, & indulgẽtia quando adhibetur à perfecto, exacto'q; iuxta rectum

fatetur. Itaq; iuuenes laborare plurimum suadet, propter uigorem incrementi, & excrementorum abundantiam, quæ res cum probari in omni ætate non posset, is, qui cum disputatur, quid hospes, inquit, num infantibus quoq; nuper editis plurimum laboris mandabimus? Tum Plato, minime, inquit, his primis, sed illis prius, qui adhuc in utero genitricis alimenta suscipiunt. Miratur denuo socius, & quo modo hæc inqt, uir egregie dicis? ἢ τοῖς κυουμένοις φράζεις; Num de iis loqueris, qui adhuc intra aluum parētis geruntur? Interpres hanc ultimam partē sic trāsfert, prægnantes ne laborabunt, & matres uterū ferentes pro fœtu accepit, qui adhuc maternis uisceribus continetur. Mox Plato, θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν ἐστὶν ἀγνοεῖν ὑμᾶς τὴν τῶν τηλικούτων γυμναστικήν. Nihil sane mirum est, si uos tantillæ ætatis exercitationem ignoratis. Interpres, nec mirum est tantæ rei gymnasticam uos ignorare. quàm recte, atque eleganter expressit primordia eius ætatis, quibus nullum consuetum exercitationis genus tribuimus. Posthæc interrogat Plato, an infantium nutrices eos gestare debeant, modo rus, interdū ad templa, aliquando ad gētiles, & familiares exercendæ eius ætatis gratia, & nisi id faciant pœna legitima puniri. Hęc autem ita interrogat, utrunq; sane illud comprobans, ut, & gestet infans, & pœna nutricib⁹, nisi ita egerint, decernat, εἰ γοῦν μὴ φησὶ, γέλωτα ἂν πολὺν ὀφλεῖν ἡμᾶς, πρὸς τῷ μὴ ἐθέλειν ἂν πείθεσθαι γυναικεῖά τε καὶ δούλεια ἤθη τροφῶν. Alioquin, inquit, risum late captabimus, dum muliebres, seruiles'q; mores nutricū recusent obtemperare, quasi dicat, nisi nutricibus pœnam constituamus, irridendi erimus, cum a mulierculis contemnemur. Interpres. risus, inquit, de nobis magnus, quando nutrientium moribus muliebribus, simulatq; seruilibus obtemperare nolint. Itē Plato motum, & modulum iuuare ad somnum infantibus excitandum dicit, quo modo etiam ad desipientem debacchationem uidetur conferre. Et utrunq; huiusmodi affectū genus esse timoris existimat, uitio quodam animi contractū, quod tolli numeroso motu adhibito possit, & concussione leui, ac placida, interiorem illam animi furibundam, ac timidam concitationem sedari, ac tolli posse, arbitratur. Cū itaq; exponere, quid uterq; affectus sit, uelit δειμαίνειν ἐστί που ταῦτ' ἀμφότερα τὰ πάθη. Timor, inqt, uterq; huiusmodi affectus est. Interpres. formidandæ utræq; istæ sunt passiones. Ita, quod Plato sub timoris genere posuit, hic è contrario formidandum dicit. Debacchationē uero insipientis, baccham furentem interpretatur. Item Plato per interrogationem, ὁ δὲ δύσκολος, φησὶν, ἥκιστά τε ἵλεως. ἆρ' οὐ δοκεῖ σφῶιν θρηνώδης τε εἶναι, καὶ ὀδυρμῶν ὡς εἰκὸς τὸ πολὺ πλήρης μᾶλλον, ἢ χρεὼν δὴ τὸν ἀγαθόν; Homo, inqt, difficilis, & minime placidus, nō'ne gemebūdus, magna'q; ex parte qrulus ultra, q̃ deceat bonū uirū eē, uobis uidetur? Interpres. Nō'ne igitur difficilis, ac minime placabilis fletu, clamoribus'q; plenior fore uobis uidetur, q̃ mitis, & māsuetus? Itē Plato, uoluptatis, ac doloris mediocritatē cōmēdans, subdit eādē mediocritatis rōnem diuinæ quoq; naturæ ꝯsentaneā esse his uerbis. ἣν δὴ ἵλεων, καὶ θεοῦ κατά τινα μαντείας φήμην, εὐστόχως πάντες προσαγορεύομεν. Quē affectū, uel deo nō inepte oēs quadā diuinatiōis fama tribuimus. Interpres. Quē affectū placabilē dei quodā oraculo cōmode appellam⁹. Itē Plato, neq; se uoluptatib⁹ dedat, admonet, qm̄ dolore ita uacare nō poterit, μήτ' οὖν αὐτὸν προπετῆ, φησὶ, πρὸς τὰς ἡδονὰς γιγνόμενον ὅλως, ὡς οὐδ' ἐκτὸς λυπῶν ἐσόμενον. Quapropter, nec ipsum, inqt, ad uoluptates ꝓpensiorē esse oportet, qm̄ ne dolore qdē uacare possit, Interpres. Nec ipse ad uoluptates, inqt, ꝓcliuus erit oīno. Reliquā partē ꝑtermisit, hoc est, qm̄ dolore uacare nō poterit, qđ ad euitandā uoluptatē alioqn plurimū ualet. Itē Plato, nutrices adhuc tantillorū, qbus īfantes cōmittit, τὰς δὲ τροφὰς, φησὶν, ἔτι τῶν τηλικούτων, κοσμιότητός τε, καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι. Oportere, inqt, curam ornatus, cōtinentiæ'q; hr̄e. Interpres. De qbus curā nutrices habeāt, ornatū uero, & ꝯtinentiā, & adhuc tantillorū ne lōgior esset, omisit. Tū Plato, ex singulis tribub⁹ singulas mulieres ætate ꝓuectas, deligēdas cēset numero duodecim, quę tum gregi puerorū, tū nutricib⁹ ꝑsint, earū officiū reuisant, & quoties opus est, emēdent, τῶν δὲ τροφῶν αὐτῶν, καὶ τῆς ἀγέλης ξυμπάσης, τῶν δώδεκα γυναικῶν μίαν ἐφ' ἑκάστῃ τετάχθαι κοσμοῦσαν κατ' ἐνιαυτὸν τῶν προειρημένων, ἃς ἂν τάξωσιν οἱ νομοφύλακες. Ipsarū aūt nutricū, inquit, gregisq; uniuersi, singulis, singulæ de duodecim mulieres præficiantur, quæ ordinēt, ac disponant per annum quæcunq; ex supradictis censores mādauerint. Interpres. Vna mulier unicuiq; gregi annuo tempore præsit, omisit nutrices, & duodecim mulierum numerū, & quod dixit, ita obscurum est, ut non possit intelligi. Item Plato, ταύτας δὲ, φησὶν, αἱρείσθωσαν μὲν αἱ τῶν γάμων κύριαι τῆς ἐπιμελείας, ἐξ ἑκάστης τῆς φυλῆς μίαν ἥλικα αὐτοῖς. Eligant, inquit, eas, quæ nuptiis præsint, mulieres, singulas singulis tribubus sibi æquales. Interpres. Duodecim mulieres de duodecim tribubus eligant, & nuptiarum principes mulieres eligant. reliquit sibi æquales, quod necessarium est. non enim ætatem iuuenilem res postulat, sed senilem. Item Plato, mulieri, quæ

lieri, quæ præfecta sit nutricibus, aīaduertendī in quosdā iuuenes peccantes potestatē concedit, reliquos aūt ad tribunitiā refert potestatē, δοῦλον φησὶ, καὶ δούλην, καὶ ξένον, καὶ ξένην, κολαζέτω αὐτὴ διά τινος τῶν τῆς πόλεως οἰκετῶν. Seruum autē, inquit, aut seruā, peregrinū, aut peregrinā, ipsa p aliquē ex ministris reip. puniat. Interpres, omisit ipsa, quod uerbum pernecessarium est, additur enim respectu tribunitiæ potestatis, a` qua puniri reliqui debent. Item cum Plato ignorantiā dicat nutricū, & matrum, ἄγνοιαν τροφῶν, καὶ μητέρων, Interpres nutricum, & matrum amentiā dicit, q̄si nihil, aut parū īter ignorantiā, amentiā'q; intersit. Itē Plato, pueros, puellas'q; ad choreā hortatur, exēplo Mineruæ uirginis, quæ Athenis præcipue colebať. Hāc enī studio choreæ delectatā, aliqn̄ armatā saltitasse memoriæ p̄ditū est. Interpres, pro Minerua, aut Pallade, de qua Plato locutus est, Proserpinā dixit. Itē Plato, agones, & proagones dicit, hoc est, ludos, & p̄ludia quædā. Interpres, certamina & bella interpretať. Itē Plato, τὸ τῶν παιδιῶν γένος, εἰ μὴ μεταβαλλόμενον ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ἀλλὰ μόνιμον εἴη, μεγάλην ἰσχὺν ἔχειν, πρὸς τὸ καὶ τοὺς νόμους τοὺς τεθέντας μονίμους εἶναι. Ludoꝝ genus, si nō ab uno in aliud muteť, sed idē semp maneat, plurimū, inq̄t, ad legū stabilitatem ualere. Interpres. Genus pueroꝝ scribit τὴν παιδιάν. hoc est ludū, pro παιδίου. uidelicet puero accipiēs, ubi nec ōronis series, nec rō rei stabilitatē patiť pueroꝝ. Itē Plato, iura recte cōstituta, ut rata, firma'q; maneāt, scribit oportere, q̄nquidē mutatio eoꝝ magnā afferret iacturā. Quem locū ita exponit, κινόμενα δὲ τὰ αὐτὰ, καὶ καινοτομούμενα, μεταβολαῖς τισὶν ἀεὶ χρώμενα, καὶ μηδέ ποτε ταυτὰ φίλα προσαγορευόμενα τῶν νέων μήτ' ἐν σχήμασι τοῖς τῶν αὐτῶν σωμάτων, μήτ' ἐν τοῖς ἄλλοις σκεύεσιν ὁμολογουμένως αὐτοῖς ἀεὶ κεῖσθαι, τό, τ' εὔσχημον, καὶ ἄσχημον ἀλλὰ τόν τι νέον ἀεὶ καινοτομοῦντα, καὶ εἰσφέροντα τῶν εἰωθότων ἕτερον κατά τε σχήματα, καὶ χρώματα πάντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τοῦτον τιμᾶσθαι διαφερόντως. τούτου πόλει λώβην οὐκ εἶναι μείζω φαῖμεν ἄν, ὀρθότατα λέγοντες. Cū aūt eadē mouenť, & inouanť, ac mutatione subinde uaria dissidēt, nec eadē unq̄ iuuenib⁹ grata, familiaria'q; appellanť, ut nō in corpoꝝ gestibus, nō in aliqua supellectile certū, confessum'q; habeať, q̄d honestū, q̄d turpe sit, sed q subinde aliq̄d noui cōpererit, diuersum'q; attulerit a` sup̄iori uel figura, uel colore, uel aliqua huiusmodi diuersitate, hic præ cæteris comprobetur, hac re si nullam perniciosiorem pestem esse in rep. posse dicimus, recte p̄fecto` arbitramur. Interpres. Quo modo locū hunc in latinā linguam transtulerit operæpretiū est audire. Si uero, inq̄t, nouis semp rebus, mutatiōibus'q; utať, ac aliis, atq; aliis, tū figuris corpoꝝ, tum cæteris uasis delectari assuescat, honestū quoq;, ac turpe sit, semp esse mouēdum arbitrabitur. Quare siq̄s aliqua noua figuris, odoribus'q; in mediū afferēs honorať, hoc recte sentiētes dicemus pestē Reip. maiorem nullam futurā. Quid in his Platonis sit, equidem nō uideo, nec alios puto secus; q̄ ego sentio, existimaturos. Quid aūt sibi hæc uelint, Interpres dicat, si tñ, q̄ď mihi difficile uideť, se ipsum intelligit. Itē Plato, erudiendos in re militari liberos ciuiū, seu uolentibus, siue inuitis parentibus decernit. οὐχ ὃν μὲν ἂν βούληται φησὶν ὁ πατὴρ φοιτῶντα, ὃν δ' ἂν μὴ ἐῶντα τὰς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον, πάντ' ἄνδρα, καὶ παῖδα κατὰ τὸ δυνατὸν, ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας, παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης. Non quem pater, inq̄t, uoluerit discere, quē noluerit, missas facere disciplinas, sed, ut aiunt, oēs, quauis ætate dare pro uiribus operā, etiam inuitos, q̄nquidem Reip. filii potius sunt, q̄ eoꝝ, a` q̄bus geniti fuerunt. Interpres. Venient aūt illuc, non q a` parentibus mittunť solū, sed uiri, adolescentes'q; oēs. Ciuitatis enī magis, q̄ genitoꝝ suoꝝ sunt, ita nec dignitatē seruat Platonici sermonis, & sentētiam oīno peruertit.

Itē Plato, mulieꝝ nimium otium, atq; inertiā improbat, nec satis esse arbitrať, q; res domi recōditas seruant, & aut nent, aut texunt, sed ad exercitationes etiā p̄deūdū arbitratur, & corpus parandū ad labores, & pericula, quoties opus sit, subeunda, εἴς τινα μίαν οἴκησιν ξυμφορήσαντες, φησὶ τὸ λεγόμενον πάντα χρήματα παρεδώκαμεν ταῖς γυναιξὶ διαταμιεύειν τε, καὶ κερκίδων ἄρχειν, καὶ πάσης ταλασιουργίας. Domi, inquit, uniuersas res, ut dici solet, reconditas mulieribus custodiendas tradimus, & radiis, omni'q; lanificio cōcedimus, dūtaxat eas p̄esse. Interpres. Conductis in unā mulieribus domū, radios, & texturā, cætera'q; huiusmodi cōmittemus. Quā scite, & prudēter, res domi reconditas uertit peritus Interpres, in mulieres unam in domum conductas. Itē Plato, mulierū lacænaꝝ morē in lanificio, et re militari positum narrans, γυναῖκας δὲ, φησὶν, ἀργοὺς μὲν ταλασίας, ἀσκητικὸν δέ τινα βίον, καὶ οὐδαμῶς φαῦλον, οὐδ' εὐτελῆ διαπλέκειν. θεραπείας δὲ, καὶ ταμιείας αὖ, καὶ παιδοτροφίας, εἴς τι μέσον ἀφικνεῖσθαι, τῶν δ' εἰς τὸν πόλεμον, μὴ κοινωνούσας. Mulieres, inquit, lanificio quidem uacare, sed uitam quandam solertiorē, & minime uilē, atq; abiectā agere, quinetiā domestici cult⁹, & penuarii officii, ac curæ filioꝝ mediū quoddam tenere, bellicæ aūt rei consortium recusare. Interpres. Mulieres uero cultui filioꝝ uacare, bellis'q; nō participare. Itē Plato. γεωργίαι δὲ φησὶν, ἐκδεδομέναι δούλοις ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς

fatetur. Itaq; iuuenes laborare plurimum suadet, propter uigorem incrementi, & excrementorum abundantiam, quæ res cum probari in omni ætate non posset, is, qui cum disputatur, quid hospes, inquit, num infantibus quoq; nuper editis plurimum laboris mandabimus? Tum Plato, minime, inquit, his primis, sed illis prius, qui adhuc in utero genitricis alimenta suscipiunt. Miratur denuo socius, & quo modo hæc inqt, uir egregie dicis? ἢ τοῖς κυουμένοις φράζεις; Num de iis loqueris, qui adhuc intra aluum parētis geruntur? Interpres hanc ultimam partē sic trāsfert, prægnantes ne laborabunt, & matres uterū ferentes pro fœtu accepit, qui adhuc maternis uisceribus continetur. Mox Plato, θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν ἐστὶν ἀγνοεῖν ὑμᾶς τὴν τῶν τηλικούτων γυμναστικήν. Nihil sane mirum est, si uos tantillæ ætatis exercitationem ignoratis. Interpres, nec mirum est tantæ rei gymnasticam uos ignorare. quàm recte, atque eleganter expressit primordia eius ætatis, quibus nullum consuetum exercitationis genus tribuimus. Posthæc interrogat Plato, an infantium nutrices eos gestare debeant, modo rus, interdū ad templa, aliquando ad gētiles, & familiares exercendæ eius ætatis gratia, & nisi id faciant pœna legitima puniri. Hęc autem ita interrogat, utrunq; sane illud comprobans, ut, & gestetur infans, & pœna nutricib⁹, nisi ita egerint, decernatur, εἰ γοῦν μὴ φησί, γέλωτα ἂν πολλὸν ὀφλεῖν ἡμᾶς, πρὸς τῷ μὴ ἐθέλειν ἂν πείθεσθαι γυναικεῖά τε, καὶ δούλεια ἤθη τροφῶν. Alioquin, inquit, risum late captabimus, dum muliebres, seruiles'q; mores nutricū recusent obtemperare, quasi dicat, nisi nutricibus pœnam constituamus, irridendi erimus, cum a' mulierculis contemnemur. Interpres. risus, inquit, de nobis magnus, quando nutrientium moribus muliebribus, simulatq; seruilibus obtemperare nolint. Itē Plato motum, & modulum iuuare ad somnum infantibus excitandum dicit, quo modo etiam ad desipientem debacchationem uidetur conferre. Et utrunq; huiusmodi affectū genus esse timoris existimat, uitio quodam animi contractū, quod tolli numeroso motu adhibito possit, & concussione leui, ac placida, interiorem illam animi furibundam, ac timidam concitationem sedari, ac tolli posse, arbitratur. Cū itaq; exponere, quid uterq; affectus sit, uelit δειμαίνειν ἐστί που ταῦτ' ἀμφότερα τὰ πάθη. Timor, inqt, uterq; huiusmodi affectus est. Interpres. formidandæ utræq; istæ sunt passiones. Ita, quod Plato sub timoris genere posuit, hic è contrario formidandum dicit. Debacchationē uero insipientis, baccham furentem interpretatur. Item Plato per interrogationem, ὁ δὲ δύσκολος, φησὶν, οὐδαμῶς τε ἵλεως. ἆρ' οὐ δὲ καὶ σφόδρα θρηνώδης τε ἐστὶν, καὶ ὀδυρμῶν ὡς ἰδεῖν τὸ πολὺ πλήρης μᾶλλον, ἢ χρεὼν ἐστὶ τὸν ἀγαθόν; Homo, inqt, difficilis, & minime placidus, nō'ne gemebūdus, magna'q; ex parte qrulus ultra, q̄ deceat bonū uirū eē, uobis uidetur? Interpres. Nō'ne igitur difficilis, ac minime placabilis fletu, clamoribus'q; plenior fore uobis uidetur, q̄ mitis, & māsuetus? Itē Plato, uoluptatis, ac doloris mediocritatē cōmēdans, subdit eādē mediocritatis tōnem diuinæ quoq; naturæ ꝯsentaneā esse his uerbis. ἣν δὴ διάθεσιν, καὶ θεοῦ κατά τινα μαντείαν φήμην, εὐστόχως πάντες προσαγορεύομεν. Quē affectū, uel deo nō inepte oēs quadā diuinatiōis fama tribuimus. Interpres. Quē affectū placabilē dei quodā oraculo cōmode appellam⁹. Itē Plato, neq; se uoluptatib⁹ dedat, admonet, qm̄ dolore ita uacare nō poterit, μήτ' οὖν αὐτὸν προπετῆ, φησὶ, πρὸς τὰς ἡδονὰς γιγνόμενον ὅλως, ὡς οὐδ' ἐκτὸς λυπῶν ἐσόμενον. Quapropter, nec ipsum, inqt, ad uoluptates ꝓpensiorē esse oportet, qm̄ ne dolore qdē uacare possit, Interpres. Nec ipse ad uoluptates, inqt, ꝓcliuus erit oīno. Reliquā partē ꝑtermisit, hoc est, qm̄ dolore uacare nō poterit, qđ ad euitandā uoluptatē alioqn plurimū ualet. Itē Plato, nutrices adhuc tantillorū, qbus īfantes cōmittit, τὰς δὲ τροφὰς, φησὶν, ἔτι τῶν τηλικούτων, κοσμιότητός τε, καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι. Oportere, inqt, curam ornatus, cōtinentiæ'q; hr̄e. Interpres. De qbus curā nutrices habeāt, ornatū uero, & ꝯtinentiā, & adhuc tantillorū ne lōgior esset, omisit. Tū Plato, ex singulis tribub⁹ singulas mulieres ætate prouectas, deligēdas cēset numero duodecim, quę tum gregi puerorū, tū nutricib⁹ ꝑsint, earū officiū reuisant, & quoties opus est, emēdent, τῶν δὲ τροφῶν αὐτῶν, καὶ τῆς ἀγέλης ξυμπάσης, τῶν δώδεκα γυναικῶν μίαν ἐφ' ἑκάστῃ τετάχθαι κοσμοῦσαν κατ' ἐνιαυτὸν τῶν προειρημένων, ὅσας ἂν τάξωσιν οἱ νομοφύλακες. Ipsarū aūt nutricū, inquit, gregisq; uniuersi, singulis, singulæ de duodecim mulieres præficiantur, quæ ordinēt, ac disponant per annum quæcunq; ex supradictis censores mādauerint. Interpres. Vna mulier unicuiq; gregi annuo tempore præsit, omisit nutrices, & duodecim mulierum numerū, & quod dixit, ita obscurum est, ut non possit intelligi. Item Plato, ταύτας δὲ, φησὶν, αἱρείσθωσαν μὲν αἱ τῶν γάμων κύριαι τῆς ἐπιμελείας, ἐξ ἑκάστης τῆς φυλῆς μίαν ἥλικας αὐτοῖς. Eligant, inquit, eas, quæ nuptiis præsint, mulieres, singulas singulis tribubus sibi æquales. Interpres. Duodecim mulieres de duodecim tribubus eligant, & nuptiarum principes mulieres eligant. reliquit sibi æquales, quod necessarium est. non enim ætatem iuuenilem res postulat, sed senilem. Item Plato, mulieri, quæ

lieri, quæ præfecta ſit nutricibus, aĩaduertendi in quoſdã iuuenes peccantes poteſtatẽ concedit,
» reliquos aũt ad tribunitiã refert poteſtatẽ, δοῦλον φησὶ, καὶ δούλην, καὶ ξένον, καὶ ξένην, κολαζέτω
» αὐτὴ διά τινος τῶν τῆς πόλεως οἰκετῶν. Seruum autẽ, inquit, aut ſeruã, peregrinũ, aut peregrinã,
ipſa p aliquẽ ex miniſtris reip. puniat. Interpres, omiſit ipſa, quod uerbum pernecesſarium eſt,
additur enim reſpectu tribunitiæ poteſtatis, a' qua puniri reliqui debent. Item cum Plato igno/
» rantiã dicat nutricũ, & matrum, ἄγνοιαν τροφῶν, καὶ μητέρων, Interpres nutricum, & matrum
» amentiã dicit, q̃ſi nihil, aut parũ ĩter ignorantiã, amentiã'q interſit. Itẽ Plato, pueros, puellas'q
ad choreã bortatur, exẽplo Mineruæ uirginis, quæ Athenis præcipue colebat̃. Hãc enĩ ſtudio
choreæ delectatã, aliqñ armatã ſaltitaſſe memoriæ ꝓditũ eſt. Interpres, pro Minerua, aut Palla
de, de qua Plato locutus eſt, Proſerpinã dixit. Itẽ Plato, agones, & proagones dicit, hoc eſt, lu/
» dos, & ꝑludia quædã. Interpres, certamina & bella interpretat̃. Itẽ Plato, τὸ τῶν παιδιῶν γένος,
» εἰ μὴ μεταβαλλόμενον ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ἀλλὰ μόνιμον εἴη, μεγάλην ἰσχὺν ἔχειν, πρὸς τὸ καὶ τοὺς νό
» μους τοὺς τεθέντας μονίμους εἶναι. Ludoꝝ genus, ſi nõ ab uno in aliud mutet̃, ſed idẽ ſemp ma/
» neat, plurimũ, inq̃t, ad legũ ſtabilitatem ualere. Interpres. Genus pueroꝝ ſcribit τὴν παιδιάν.
hoc eſt ludũ, pro παιδίον. uidelicet puero accipiẽs, ubi nec ordnis ſeries, nec rõ rei ſtabilitatẽ pa
tit̃ pueroꝝ. Itẽ Plato, iura recte cõſtituta, ut rata, firma'q maneãt, ſcribit oportere, qñquidẽ mu
» tatio eoꝝ magnã afferret iacturã. Quem locũ ita exponit, κινούμενα δὲ τὰ αὐτὰ, καὶ καινοτομούμενα,
» μεταβολαῖς τε ἄλλαις ἀεὶ χρώμενα, καὶ μηδέποτε ταὐτὰ φίλα προσαγορεύειν τοὺς νέους, μήτ' ἐν σχήμασι
» τοῖς τῶν σωμάτων, μήτ' ἐν τοῖς ἄλλοις σκεύεσιν ὁμολογουμένως αὐτοῖς ἀεὶ κεῖσθαι, τό, τ' εὔσχημον, καὶ ἄσχη/
» μον· ἀλλὰ τόν τι νέον ἀεὶ καινοτομοῦντα, καὶ εἰσφέροντα τῶν εἰωθότων ἕτερον κατά τε σχήματα, καὶ χρώμα/
» τα πάντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τοῦτον τιμᾶσθαι διαφερόντως. τούτου πόλει λώβην οὐκ εἶναι μείζω φαῖμεν ἄν,
» ὀρθότατα λέγοντες. Cũ aũt eadẽ mouent̃, & ĩnouant̃, ac mutatione ſubinde uaria diſſidẽt, nec
» eadẽ unq̃ iuuenib⁹ grata, familiaria'q appellant̃, ut nõ in corpoꝝ geſtibus, nõ in aliqua ſupel/
» lectile certũ, conſeſſum'q habeat̃, qd honeſtũ, qd turpe ſit, ſed q ſubinde aliqd noui cõpererit,
» diuerſum'q attulerit a' ſupiori uel figura, uel colore, uel aliqua buiuſmodi diuerſitate, hic præ
» cæteris comprobetur, hac re ſi nullam perniciosſiorem peſtem eſſe in rep. poſſe dicimus, recte ꝓ
» fecto' arbitramur. Interpres. Quo modo locũ bunc in latinã linguam tranſtulerit operæpretiũ
» eſt audire. Si uero, inq̃t, nouis ſemp rebus, mutatiõibus'q utat̃, ac aliis, atq aliis, tũ figuris cor
poꝝ, tum cæteris uaſis delectari aſſueſcat, boneſtũ quoq, ac turpe ſit, ſemp eſſe mouẽdum arbĩ
» trabitur. Quare ſiqs aliqua noua figuris, odoribus'q in mediũ afferẽs bonorat̃, boc recte ſentiẽ
» tes dicemus peſtẽ Reip. maiorem nullam futurã. Quid in his Platonis ſit, equidem nõ uideo,
nec alios puto ſecus; q̃ ego ſentio, exiſtimaturos. Quid aũt ſibi bæc uelint, Interpres dicat, ſi tñ,
qd̃ mihi difficile uidet̃, ſe ipſum intelligit. Itẽ Plato, erudiendos in re militari liberos ciuiũ, ſeu
» nolentibus, ſiue inuitis parentibus decernit. οὐχ ὃν μὲν ἂν βούληται φησὶν ὁ πατὴρ φοιτῶντα, ὃν δ'
» ἂν μὴ ἐῶντα τὰς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον, πάντ' ἄνδρα, καὶ παῖδα κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς τῆς πόλε
» ως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας, παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης. Non quem pater, inq̃t, uoluerit diſce/
» re, quẽ noluerit, miſſas facere diſciplinas, ſed, ut aiunt, oẽs, quauis ætate dare pro uiribus operã,
» etiam inuitos, qñquidem Reip. filii potius ſunt, q̃ eoꝝ, a' qbus geniti fuerunt. Interpres. Veni/
» ent aũt illuc, non q a' parentibus mittunt̃ ſolũ, ſed uiri, adoleſcentes'q oẽs. Ciuitatis enĩ magis,
» q̃ genitoꝝ ſuoꝝ ſunt, ita nec dignitatẽ ſeruat Platonici ſermonis, & ſentẽtiam oĩno peruertit.

Itẽ Plato, muliеꝝ nimium otium, atq inertiã improbat, nec ſatis eſſe arbitrat̃, q res domi re
cõditas ſeruant, & aut nent, aut texunt, ſed ad exercitationes etiã ꝓdeũdũ arbitratur, & corpus
» parandũ ad labores, & pericula, quoties opus ſit, ſubeunda, εἴς τινα μίαν οἴκησιν ξυμφορήσαντες,
» φησὶ τὸ λεγόμενον πάντα χρήματα παραδῶναι ταῖς γυναιξὶ διαταμιεύειν τε, καὶ κερκίδων ἄρχειν,
» καὶ πάσης ταλασιουργίας. Domi, inquit, uniuerſas res, ut dici ſolet, reconditas mulieribus cu/
» ſtodiendas tradimus, & radiis, omni'q lanificio cõcedimus, dũtaxat eas ꝑeſſe. Interpres. Con/
ductis in unã mulieribus domũ, radios, & texturã, cætera'q huiuſmodi cõmittemus. Quã ſcite,
& prudẽter, res domi reconditas uertit peritus Interpres, in mulieres unam in domum condu/
» ctas. Itẽ Plato, mulierũ lacænaꝝ morẽ in lanificio, et re militari poſitum narrans, γυναῖκας δὲ,
» φησὶν, ἀργοὺς μὲν ταλασίας ἀσκητικὸν δέ τινα βίον, καὶ οὐδαμῶς φαῦλον, οὐδ' εὐτελῆ διαπλέκειν.
» θεραπείας δὲ, καὶ ταμιείας αὖ, καὶ παιδοτροφίας, εἰς τι μέσον ἀφικνεῖσθαι, τῶν δ' εἰς τὸν πόλεμον, μὴ κοι/
» νωνούσας. Mulieres, inquit, lanificio quidem uacare, ſed uitam quandam ſolertiorẽ, & minime
» uilẽ, atq abiectã agere, quinetiã domeſtici cult⁹, & penuarii officii, ac curæ filioꝝ mediũ quod/
» dam tenere, bellicæ aũt rei conſortium recuſare. Interpres. Mulieres uero cultui filioꝝ uacare,
» bellis'q nõ participare. Itẽ Plato. γεωργίαι δὲ φησὶν, ἐκδεδομέναι δούλοις ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς

ἀποτελοῦσιν ἱκανὴν ἀνθρώποις ζῶσι κοσμίως. Ager seruis traditus ad colendum fructum sane reddet, q satis sit hoībus uitā modeste agentibus. Interpres. Agricultura seruis cōmendata, q homines primitias agroꝝ satis persoluant, honeste uiuunt, recte sane, ut cætera. Itē Plato, Ciues ne otiose uiuāt, deterret, inde afferēs metū, ꝙ nisi uitæ officiis pfungant̃, facile in eā quæ conueniat, rem delabent̃. Conuenietem aūt, ac debitā esse rem dicit, ut aīal, qđ otiose, ac negligēter degit, ab alio aīali rapiat̃, qđ riget laborib⁹, & uirib⁹ præstat. οὐδ' οἷόν τε, φησὶ, τὸν ζῶντα οὕτως ἀτυχῆσαι τοῦ προσήκοντος. προσήκει δὲ ἀργῷ, καὶ ῥᾳθύμως κατα πεπιασμένῳ ζώῳ, σχεδὸν ὑπ' ἄλλου διαρπασθῆναι ζώου τῶν σφόδρα τεταλαιπωρημένων μεθ' ἀνδρείας ἅμα, καὶ τῶν πόνων. Nec fieri, inqt, potest, ut homo, q ita uiuit, ea re uacet, quæ ꝯuenit. Conuenit aūt otioso, & p inertiā obeso, iacenti'ꝗ aīali, ut ab alio rapiat̃, qđ labore extenuatū sit, & ualeat aīo. Interpres. Nec possit uiuus qſpiam ad tantū infortuniū deuenire, otioso enim, pingui'ꝗ aīali ꝯuenit, ut ab alio laborib⁹ extenuato, forti'ꝗ rapiat̃. Itē Plato, ad exercendū tam corp⁹, q̄ aīum hortat̃, & neqd tpis rei tam necessariæ detrahat̃ psuadens, πᾶσα δὲ νύξ τε, φησὶ, καὶ ἡμέρα σχεδὸν, οὐκ ἔστιν ἱκανὴ τοῦτ' αὐτὸ πράττοντι, τὸ τέλεόν τε, καὶ ἱκανὸν αὐτῶν ἐκλαμβάνειν. Nox, inqt, tota, diesꝗ fere totus, satis nō est ad plenū, absolutum'ꝗ eius rei fructū capiendū. Interpres. Tota uero nox, tota'ꝗ dies, id facienti nō sufficit, reliqua ne lōgior esset, omisit. Sic.n. sæpe, quæ Platonis sunt ꝑtermittit, quæ nō sunt, addit, & ut in necessariis, quæ authoris sunt, breuior, sic in suis, quæ pabsurda sunt, ꝓlixior est. Item Plato, quantū somni satis ad hoīs ualetudinē sit, describens, ἔστι δὲ οὐ πολὺ, φησὶ, καλῶς εἰς ἔθος ἰόν. Non multū est, inqt, si bene assuescis, qſi dicat, qđ ad ualetudinē reqrit̃, nō multū est, præsertim homini bene morato, & mediocritati assueto. Interpres. Somn⁹ ergo turpis est, & ꝯsuetudine crescit. Itē Plato, ὁ δὲ μὴ πειθόμενος, φησιν, ἄτιμος τῶν παιδείων ἔστω τιμῶν. Qui nō parebit, inqt, expers honoꝝ erit, q uiris eruditis, & in aliquo disciplinę genere excellētibus dari solēt. Interpres. Pueriles, inqt, honores non ꝯsequet̃. a' disciplina dilapsus est in puerilitatē. Item Plato, ne puellas qdem in reb⁹ bellicis uult esse inexercitatas, ut cū matronę fuerint, possint, si ita res exigat, ꝓ filiis suis pugnare, nec ad sacra solū, & tēpla, ꝓuolutæ ululatu, ac gemitu oīa cōpleāt, & muliebrib⁹ suppliciis insistāt, prauā generi humano opinionē contrahētes, qſi oīum aīantiū natura ignauissimū sit. Interpres, opinionem'ꝗ generi hoīum dare, oīum aīaliū mulieres esse ignauissimū. Mulieres tm̄ ꝓ uniuerso hoīum genere, de quo Plato loquit̃, accipit. Item de exercitio luctādi, & reliquo iuuenilis ætatis motu, Plato disputat, quo in loco plura saltandi genera enumerat, quorū alia probat, alia improbat, & in hunc modū loquit̃.

δύο μὲν αὐτῆς εἴδη χρὴ νομίζειν εἶναι, φησὶ τὴν μὲν, τῶν καλλιόνων σωμάτων, ἐπὶ τὸ σεμνὸν μεμουμένην. τὴν δὲ, τῶν αἰσχιόνων, ἐπὶ τὸ φαῦλον. καὶ πάλιν τοῦ φαύλου τε δύο, καὶ τοῦ σπουδαίου δύο ἕτερα. τοῦ δὴ σπουδαίου, τὴν μὲν κατὰ πόλεμον, καὶ ἐν βιαίοις ἐμπλακέντων πόνοις, σωμάτων μὲν καλῶν, ψυχῆς δ' ἀνδρικῆς. τὴν δ' ἐν εὐπραγίαις τε, οὔσης ψυχῆς σώφρονος, ἐν ἡδοναῖς τε ἐμμέτροις εἰρηνικὴν ἄν τις λέγων, κατὰ φύσιν τὴν τοιαύτην ὄρχησιν λέγοι. τὴν πολεμικὴν δὴ τούτων ἄλλως οὖσαν τῆς εἰρηνικῆς. πυῤῥίχην ἄν τις ὀρθῶς προσαγορεύοι. τάς τε εὐλαβείας πασῶν βολῶν, καὶ πληγῶν ἐκκλίσεσι, καὶ ὑπείξει πάσῃ, καὶ ἐκπηδήσεσιν ἐν ὕψει, καὶ σὺν ταπεινώσει μιμουμένην. καὶ τὰς ταύταις ἐναντίας, τὰς ἐπὶ τὰ δραστικὰ φερομένας αὖ σχήματα, αἵ τε ταῖς τῶν τόξων βολαῖς, καὶ ἀκοντίων, καὶ πασῶν πληγῶν μιμήματα ἐπιχειρούσας μιμεῖσθαι. τό, τε ὀρθὸν, ἐν τούτοις, καὶ τὸ εὔτονον τῶν ἀγαθῶν σωμάτων, καὶ ψυχῶν, ὁπόταν γίγνηται μίμημα εὐθυφερὲς, ὡς τε πολὺ τῶν τοῦ σώματος μελῶν γιγνόμενον, ὀρθὸν μὲν τὸ τοιοῦτον. τὸ δὲ τούτοις ἐναντίον, οὐκ ὀρθὸν ἀποδεχόμενον. τὴν δὲ εἰρηνικὴν ὄρχησιν, τῇ δ' αὖ θεωρητέον ἑκάστην, εἴτε ὀρθῶς, εἴτε μὴ κατὰ φύσιν τις τῆς καλῆς ὀρχήσεως ἀντιλαμβανόμενος ἐν χορείαις πρεπόντως εὐνόμων ἀνδρῶν διατελεῖ. τὴν τοίνυν ἀμφισβητουμένην ὄρχησιν, δεῖ πρῶτον χωρὶς τῆς ἀναμφισβητήτου διατεμεῖν. τίς οὖν αὕτη; καὶ πῇ δεῖ χωρὶς τέμνειν ἑκατέρας;

Eius duo genera esse censendum est. Alterum, quod digniorum corporum honestatem imitet̃, alterum, quod deformium uitia sequatur. Vitiosi item generis species duplex est, & duplex probi. Probi inquā si alteram speciem bellicam dixeris, cū uiolentis laboribus, corpore digno, forti'ꝗ animo implicamur, alteram uero pacificam, cū per felicitatem animo modesto uoluptatibus modice utimur, scite, recte'ꝗ cum ratione appelles. Bellicum igitur genus illud diuersum ab hoc pasico pyrrichiam recte nomines, ꝙ cautiones omnium tum iactuum, tum plagarum declinatione, cessionéꝗ uaria, & saltu, aut sublimiore, aut humiliore referat, atꝗ etiam ꝯtrarios gestus, quos agēdi peritia formet. Tū uero in iaciendis aut sagittis, aut iaculis, in omni deniꝗ telo siue ictu, conetur decorum exacto simulandi ingenio seruare, ac reddere. Itaꝗ officium in his probet, & corporum, animorum'ꝗ constantiam sępe directo membrorum gestu, interdum etiam indirecto simulatam cōmendet. Pacificum rursus saltitandi genus in singulis hoc modo

consyderandum

consyderandum est, recte nec'ne professor dignæ saltationis in choreis uirorũ optima lege eru ditorum recipiatur. Ergo saltandi genus, quod in cõtrouersiam cadit, primum seorsum ab eo, quod certum, confessum'q; habetur, secari debet, quod nã igitur hoc est, & quo modo seorsum distinguendum. Hæc cum ita a' Platone scripta sint, Interpres partem maiorem, & insigniorem, & cõmodiorem notarum, quib9 Plato saltandi genera exprimit, prætermisit, & uerba inculcans ita loquitur, ut qd dicat, a' nemine possit intelligi. In duas, inquit, species eam distribuimus. Nã uel ad honestius, uel ad turpius deducũtur, quorũ utriusq; duo rursus genera sunt, honesti ergo generis, si corpora pulchra sunt, animus'q; modestus, pacifica hæc secũdum naturam motio appellabitur. Quæ autem bellica est, magnitudinem'q; animi quærit, Pyrriche recte nocabitur, in qua sunt, fluxus corporis, quibus tela, plagæ'q; uitantur, exaltationes in altum, humiq; protractiones, cætera'q; huiusmodi dubiæ quoq; saltationis seorsum genera distinguẽda. Quã scripta Platonis ab hoc interprete recte in latinum uertantur, manifestum est, hinc moueẽ aduersarius, ut obiiciat Platoni, q pulchritudini corpoꝝ indulserit, quia uidelicet dignitatem corporis, quam ille tribuit bello, hic ad pacẽ peruertit, magnitudinẽ prorsus corporis, pulchritudinem esse, nemo, excepto interprete, ignorat. Quapropter Plato corpus dignitate prẽditũ, & animum fortitudine præstantem in bello constituit, hic huiusmodi corpus in pace ponit, & pulchritudinis nomine contaminat animi modestiam uoluptate modice utentem. Fluxũ uero corporis quis nesciat apud latinos uentris profluuium dici, & tamen hoc uocabulo usus est Interpres pro iis, quæ Plato nutum, flexum, cessum, saltum nominat. Taceo, q ea, quæ a' Platone ptraria supradictis adducũtur, hic eis uerba illa adiungit, alia'q; similia. Facit hic sane' ex oratione Platonis, tanq̃ ex pulcherrima arbore truncum quẽdam, omnibus, quæ dignitatem illius complerent, amputatis, atq; rescissis. Tum Plato de disciplinarum studio disserit, & quaten9, aut quomodo his danda opera sit, iubet. Tum uero in sermonem incidit incõmensuratarum, & cõmẽsuratarum magnitudinũ, quas nosse necessariũ arbitraẽ, alioqn tortũ esse, uicissim'q; seniores, propositis huiusmodi qõnibus morã animi causam trahere, multo iucundiorẽ talis, & tesseris studio cõtendentes, libero hoĩe digno. Respondet his socius, ἴσως ἔοικεν ὅτι πλεῖστον, καὶ ταῦτα ἀλλήλων τὰ μαθήματα, καὶ πάμπολυ κεχωρίσθαι. Quid ni? Plurimum enim inter tesseras, ac disciplinas istas interesse, longo'q; interuallo disiungi manifestum est. Quod responsum plane' illud explicat, longe iucundius posse senes in his disciplinis, animi causa uersari, quam in talis, & tesseris, quandoquidem hæc studia longæ nobiliora sunt, & senili ætati magis accommodata. Interpres. Non multum forsan tesseræ, istæ'q; doctrinæ inter se distare uidentur. Parum, si Deo placet, recessit a' Platonis sententia, quando ille disiungi hæc longo interuallo dicit, hic non multum inter se distare interpretatus est. Deinde Plato, de uenatione, & quæ nã sequenda, quæ respuenda sit, dicturus. τὸν μὲν νομοθέτην ἐπαινέσαι, καὶ ψέξαι φησί, χρεὼν τὰ περὶ θήρας πρὸς τοὺς τῶν νέων πόνους τε, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. τὸν δ' αὖ νέον ἀκούσαντα πείθεσθαι. καὶ μήθ' ἡδονὴν, μήτε πόνον ἐξείργειν αὐτόν. τῶν δὲ περὶ ἕκαστα ἀπειληθέντων μετὰ ζημίας, καὶ νομοθετηθέντων, τὰ μετ' ἐπαίνου ῥηθέντα μᾶλλον τιμᾶν, καὶ προσταχθέντα ἀποτελεῖν. Legumlatorem, inquit, uenandi rationem, partim probare, partim dãnare, oportet ad labores, & studia iuuentutis. Iuuenes autem ipsi obtemperare pręceptis debent, & neq; a' uoluptate, neq; a' labore arceri, quo minus officio suo fungantur. Tum uero, quę cum cõminatione dicta sunt diligentius colere, atq; seruare, quã quę minaciter addita poena, lex sanxerit. Interpres. Oportet ut legislator ad incitandum labores, studia'q; iuuenum uenationem laudet. Iuuenes autem ita parẽre, cum audierint, ut nec labor, nec uoluptas a' uenãdo ipsos arceat, magisq; honorẽt, quæ dicta cũ laude sunt, q̃ quæ minis, multis'q; firmata perhorreant. Mox Plato, τούτων δὴ προρρηθέντων, φησίν, ἑξῆς ἂν γίγνοιτο ἔμμετρος ἔπαινος θήρας, καὶ ψόγος. Hoc ita, inquit, exorsi, laudẽ deinceps modice, improbationem'q; uenandi dicemus. Interpres pro modica laude, metricam dixit, qui uel solus error satis, superq; hominis peritiam ĩdicat. Quis est enim adeo mẽtis inops qui carmen, & metricam poetarum rationem, huic loco accommodari posse, arbitretur? Item Plato, νυκτερευτὴν δή, φησί, θηρευτὴν δηλονότι, κυσί, καὶ πλεκταῖς πιστὸν, μηδεὶς μηδέποτε ἐάσῃ μηδαμοῦ θηρεύειν. Venatorem, inquit, nocturnum, retibus, & canibus suis fidẽtem, nemo uspiã sinat uenari. Interpres. Noctu sine canibus, & retibus nemo id audeat facere. Sed reliqs omissis, quę notari in hoc libro possent, nunc ad octauum transeamus.

EX LIBRO OCTAVO.

Reprehensio, & emendatio duodeuiginti magis insignium errorum, quos aduersarius in octaui libri legum interpretatione commisit.

Qui fructus rustici a' Platone nuncupentur. Caput IX.

» Isserit in hoc Plato de duplici amicitiæ genere, atq; his utitur uerbis, φίλον μέν που
» d καλοῦμεν, φησὶν, ὅμοιον ὁμοίῳ κατ' ἀρετὴν καὶ ἴσον ἴσῳ· φίλον δ' αὖ καὶ τὸ δεόμενον, τοῦ πε
» πλουτηκότος, ἐναντίον ὂν τῷ γένει· ὅταν δ' ἑκάτερον γίγνηται σφοδρὸν, ἔρωτα ἐπονομάζο
» μεν. Amicum appellare eum solemus, qui uirtute similis, ac par est, atq; etiam eũ,
» qui pecunijs eget, diuitis amicũ nuncupamus, quanq̃ genere est plane diuersum. Vtrunq; uero
» quoties amplificatum est, amoreˉ iam dicimus. Interpres. Amicum enim simile simili, & æqua
» le æquali asserimus. Sed rursus etiam amicum, qui diuitis indigeat, quanq̃ genere contrariũ sit.
amicum dicit eum, qui diuitis indiget, sed cuius tãdem amicus sit, tacet, cum id Plato exponat dicens, amicum diuitis esse, qui pecuniis eget. Item, quod Plato dicit, utrũq; uero quoties amplificatum est, amorem iam dicimus. Interpres ita exponit. Cum uero utrunq; concurrat, cupidinis ardorem nuncupamus, quod duplicem in se continet errorem, neq; enim coniunctio, aut concursus, ut ipse ait, amicitiarum huiusmodi amor est. Vtraq; enim per se cum amplificata est authore Platone, nomen amoris recipit, neq; si coniungantur, amoreˉ facient, nisi amplificatio, hoc est uehemẽtia quædam amoris accesserit, quod ab interprete prætermissum est. Taceo, q; ne ardor qdem cupidinis dici debet, quod Plato ἔρωτα dixit. ἔρως enim amplificationeˉ beneuolentiæ refert, & honestæ rei melius, q̃ ardor cupidinis accõmodari potest. Item Plato tertium amicitiæ genus exponit, quod ex duobus iam dictis mistum habetur, explicatis'q; duorum
» illorum simplicium conditionibus affert tertium his uerbis, ὁ δὲ μικτὸς, φησὶν, ἐξ ἀμφοῖν τρίτος
» ἔρως, οἷος εἶναι ὃν διελαλύθαμεν ὡς τρίτον. Tertius autem amor, qui ex ambobus illis permistus
» est, genus illud est amoris, quod nos tertium exposuimus. Interpres hoc totum relinquit, causam ipse afferat, si potest. Item Plato, modũ, quo superari libido, atq; inhonesta uoluptas possit, exponens cõuiuiorum exemplo utitur, quæ quanq̃ institui posse ante, q̃ in usum ueniret, minime putabantur. postea tamen recepta sunt. Sic enim de uoluptate sentiendum arbitratur, ut quanq̃ superari posse nequaquam existimetur, excogitari tamen modus aliquis possit, quo superetur, qui si adhibeatur, crederetur facile, qđ ante psuaderi sine difficultate nequiuisset. Quo
» in loco his utit' uerbis, ἀλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο πρὸς ἔβαινε νῦν, ὡς τ' ἐδόκει οὐ ποτε γίγνεσθαι δοκεῖ. Sed
» enim, eo res prouecta nunc est, ut nunq̃ effici posse uideatur. Interpres. Sed ad hoc modo per
» uenit, ut uideatur, nec tunc quidem fieri posse, sicut pcibationis studiũ non credebatur. Quod Plato existimari dixit, minime effici posse, hic ad tempus quoddam præteritũ refert, sed quod sit illud, nec ipse dicit, nec nos quærimus, quando nullum tempus a' Platone determinatur, cõcibationes autem appellat suopte uocabulo, quæ nos conuiuia dicimus. Itẽ Plato, dum uinci posse uoluptates ostendit, mentioneˉ athletaꝝ quorundã facit, qbus tametsi corpora ualidiora, & animi longe deteriores, q̃ cæteris bene institutis ciuibus erant, a' rebus tamen uenereis abstinere potuerũt, quo in palæstra possent uictores euadere, quibus affert. Longe igitur magis nostri adolescentes multo pulchrioris uictoriæ gratia temperare a' uoluptate deberent, post, quæ socius percunctatur, quam tandem uictoriam intelligat, cui Plato uoluptatum, inquit, uictoriã, quas qui superare potest, felicem agit uitam. Qui uero ab his pessundari se permittit, infelicẽ,
» ac miseram, πρὸς δὲ τούτοις ἔτι φόβος ὁ τοῦ μηδαμῇ μηδαμῶς ὅσιον αὐτὸ εἶναι. Δυνήσεται οὐκ ἄρα
» ἔξει κρατεῖν, ὧν ἄλλοι κεκρατήκασι, τούτων ὄντες χείρονες; Ad hæc timor, inquit, neqd impie com
» mittatur, non'ne efficere poterit, ut ea meliores superent, quę superare deteriores potuerũt? Inter
» terpres. Quid igitur formidamus, ne minime rem uincamus, quã alii peiores superarunt? Item
» Plato, modos, quibus superari uoluptas possit, exposuit, eos q̃q̃ non faciles, tamen commodos
» esse existimans, ταῦτα δέ φησι, καθάπερ ἴσως ἐν μύθῳ ταῦτα λεγόμενα εἴη, ἀρχαί. πολὺ γὰρ ἂν ἄρι
» στα, εἴπερ γίγνοιτο, ἐν πάσαις πόλεσι γίγνοιτ' ἄν. Hæc fortasse, inquit, quæ modo dicimus, perin
» de quasi per fabulam optanda sunt. Verum si fieri potuerunt, q̃ optima omnibus ciuitatibus cõ
» tingent, q̃si dicat, fabulas ista esse, & quæ optari potius, q̃ capi consilio possint. Interpres. Duo
» hæc membra orationis commiscens, & sententiam Platonis deprauãs. Hæc, inquit, quasi per
» fabulam dicta, preces ad Deum sint multum collaturæ, si hę leges ubiq; obtinebunt. Tum Pla
» to de aquarum ductibus, & puteis faciendis differens, ὕδωρ ἐὰν δὲ ποτίσεις, φησὶ, ξύμφυτος ἐκ
γῆς, τὰ

γῆς τὰ ἐκ Διὸς ἰόντα ἀποστέγει νάματα, καὶ ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων πομάτων, ὀρυττέτω μὲν ἐν τῷ ἑαυ
τοῦ χωρίῳ μέχρι τῆς κεραμίτιδος γῆς. Siqua, inquit, aliquibus in locis aquæ inopia solo incita,
» riuos arcet a` Ioue prodeuntes, atq; ita defectus necessarii liquoris urget, suo quisq; in loco ad
» cretam usq; effodiet. Interpres. Quod si aquæ inopia in agris est aliquibus, & pluuialibus aqs
» retentis uiuunt cum necessitate, quispiam in loco suo ad terram usq; solidiorem effodiat. De-
inde Plato de fructuum usu, διττὰς ἡμῖν, φησὶ δωρεὰς ἡ θεὸς ἔχει χάριτος αὕτη, τὴν μὲν, παιδιὰν
Διονυσιάδα ἀθησαύριστον, τὴν δ᾽ εἰς ἀπόθεσιν γενομένην κατὰ φύσιν. Duplex, inqt, gratiæ munus
» hæc dea nobis largitur, alterum ad delitias non recondendas, alterũ ad recõdendas aptissimũ.
» Interpres, alterum ante depositionem, alterum in depositione. Item Plato, ὃς ἂν, φησιν ἀγροί
» κου ὀπώρας γεύσηται, βοτρύων, εἴτε καὶ σύκων, Quicũq; de rusticis fructib⁹, uuas, aut ficus gusta
» rit, quo in loco rusticos fructus, eos nominat, qui apti sunt ad recondendum. Interpres. Qui
» uuam ante uindemiæ tempus gustauerit. Item Plato, contumaces eius legis de fructu rustico
» puniens, ἐὰν δὲ δὴ δοῦλος, φησὶ, μὴ πείσας τὸν δεσπότην τῶν χωρίων, ἅπτηται του τῶν τοιούτων, κα-
» τὰ ῥᾶγα βοτρύων, καὶ σῦκον συκῆς, ἰσαρίθμους πληγὰς τούτοις μαστιγούσθω. Si seruus, inquit, domino
» fundi inuito, tetigerit hæc, quotcunq; uuæ acinos siue ficus comederit, totidem plagis cædatur.
» Interpres. Quod si si seruus id quispiam fecerit, per singulas ficus, acinos'q; uuæ, æqualia nu
» mero uulnera patiatur. Omisit particulam illam domino fundi inuito, quæ maxime necessaria
erat, Nam siquis cõcedente domino collegerit, nulli pœnæ obnoxius erit. Nec uero reliquam
» partem sine errore interpretatus est, seruum enim, qui uuam comederit, totidem, ĩquit, pati uul
» nera debere, quot acinos comederit, quare nihil esse posset iniquius, nihil a` Platonis sententia
» alienius. Ille enim uerbera ait, seu plagas, non uulnera. Item Plato, ἐὰν δέ τις, φησὶν ἀΐστωρ ὢν
» αὐτὸς, ἢ δοῦλος, ἅπτηται τὸν μὲν δοῦλον, κολάζειν τὸν δ᾽ ἐλεύθερον ἀποπέμπειν. Siquis nescius te-
tigerit, si seruus est, flagris cædat͛, si liber, dimittatur admonitus, ut reliquos tãgat fructus, qui
» uuæ passæ conficiendæ, aut uino, aut carycæ commodi non sint. Interpres. Si uero depositio
» ni aptas sciẽs tetigerit, seruus quidẽ plectatur, Liber autem repellatur, ut re doceat ficus, uuá'q;
» solummodo ad depositionem ineptas capere alienis licere. Nescium Interpres scientem dicit,
& repelli, quem dimitti Plato cẽsuit, quid tangi posset, a` quo abstinere oporteret admonitum.
passam autem carycam, uinum hoc est fructus reconditos, dicat cur nominare noluerit. Item
Plato, legem de malis, piris, malis punicis, reliquis'q; huiusmodi scribens peregrinis quidem &
in fundo comedere, & domum deferre permisit. Ciuibus uero liberis esse tantum in fundo ni-
» hil uero inde deferre, ἐὰν δὲ πρεσβύτερος ὢν, φησὶν, ἅπτηται τούτων, φαγὼν αὐτοῦ, καὶ ἀποφέρων μηδὲν,
» καθάπερ ὁ ξένος. ταύτῃ κοινωνείτω τῶν τοιούτων ἁπάντων. Si senior, inquit tetigerit edendo, & ni
» hil deferendo, sicut peregrino permissum est, omnium huiusmodi fructuum particeps sit. Inter-
» prẽs. Sin uero senior quispiá comederit, nec asportauerit, sibi quoq; ĩ his oĩbus liceat. Itẽ Pla
» to tertiã partem fructuũ duntaxat cogi quẽq; debere ĩstituit, ut cuiq; uẽdet, & qm̃ fruct⁹ partim
» nobiliores, partim ignobiliores afferri solẽt, mistã ex utroq; genere tertiã partẽ uẽdi decernẽs,
» χείρω που, καὶ βελτίω τούτων, φησὶν, ἕκαστα ἀνάγκη φύειν, καὶ ἐκ τρέφειν τὴν γῆν. Meliora, inqt, aut deterio
» ra queq; ex his agrũ gignere, augere'q; necesse ẽ. Interpres. Necesse est enĩ, ut agri alia copiose,
» alia cõtra ꝓducãt, modũ reddit ꝑ genere, cũ dicat copiose. Mox Plato, λαβὼν δ᾽ ἕκαστος τῶν πο
» λιτῶν τὰ δύο μέρη, φησὶ, κύριος ἔστω τῆς νομῆς δούλοις τε καὶ ἐλευθέροις, ὅπως ἂν, καὶ ὁποῖα βούληται διανέμειν.
» Duas, inquit, partes, quas ciuis sibi quisq; seruauerit, distribuere suo arbitratu possit seruis, libe
» ris'ue, quatenus, & quo modo uoluerit. Interpres. Quilibet autem ciuis, cũ duas partes seruo
» rum, liberorũ'q; acceperit, sicut uelit ipse, distribuat. Tum Plato de eisdẽ rebus uenalibus agẽs,
quemadmodum ciues uendere debeant peregrinis statuit, eas scilicet res, quas uendere peregri
nis licebat. τῶν δὲ ὠνίων, φησὶ, πρῶτα μὲν τὰ περὶ τοὺς ξένους ταχθέντα πωλεῖν. τοῖς ἀστοῖς, σκοπεῖν,
» εἰ γίγνεται κατὰ τὸν νόμον ἕκαστα. In uenalibus, inquit, rebus primum de his ꝯsyderandum est
» quas a` ciuibus uẽdi peregrinis decreuimus. Interpres. Tametsi hoc a' Platone subobscure di-
» ctum ex iis, quæ sequuntur, apertius intelligi possit, ita tamen trãstulit, consyderent'q;, an cõue
» næ secũdum leges singula ciuibus uendant. Ita cum Plato consyderandum dicat, An ciues iu-
ste uendere peregrinis possint, hic contra interpretat͛, an peregrini iuste ciuibus ualeant uenun
dare. Nam cõuenas recens eius uocabulũ, ego quidẽ peregrinos significare arbitror. Itẽ Plato
nullam cauponandi rationem ciuibus suis permittit, uetatq;, ne aut ipsi aliis cauponẽtur, uel ab
aliis emant obsonia, Peregrinos tamen peregrinis in foro peregrinoꝝ cauponari posse conce-
» dit, hoc modo, οἱ δὲ ταῖς τῶν ξένων ξένοι ἀγοραῖς, πωλείτω τοῖς δημιουργοῖς τε καὶ τούτων δούλοις.

» ficæ tribuit. ποιηταί φησιν ἐγένοντο φύσει μὲν ποιητικοὶ, ἀγνώμονες δὲ περὶ τὸ δίκαιον τῆς μούσης,
» καὶ τὸ νόμιμον βακχεύοντες, καὶ μᾶλλον τοῦ δέοντος κατεχόμενοι ὑφ' ἡδονῆς. Poetæ, inquit, inge-
» nio quidem ualuerunt, sed in officio, ac iure musicæ disciplinæ fuerunt iniquiores, cum debac-
» chari, & uoluptati, ultra, quàm oporteret, indulgere statuerunt. Interpres. natura quidem
» poetici, sed erga iustam musicam ingrati, legem cauponantes, & à uoluptate magis, q̃ oporte-
» ret uicti. Egregie certe, ut reliqua. Item Plato deprauatæ musicæ errorem primum fuis-
» se dicens, hæc scribit. νῦν δὲ, ἦρξε μὲν ἡμῖν ἐκ μουσικῆς, ἡ πάντων εἰς πάντα σοφίας δόξα, καὶ πα-
» ρανομία. Incepit quidem à musica omnium in omnibus sapiẽtiæ uulgaris opinio, & depra-
» natio. Interpres. Nunc uero cum à musica reciderimus, iniquitas sapientiæ, quæ opinio, quã
» omnes in omnibus habebant, principiata est. Sed hæc ex tertio libro satis.

EX LIBRO QVARTO. Caput V.

Ranseo nunc ad quartum librum, in quo Plato interrogat. Num ciuitas, quę condi-
t tur, portum habeat. Respondet Clinias, portum habere, et quidem cõmodissimum.
» tum Plato, παπαί φησιν, οἷον λέγεις; Heu inquit, quid ais? improbans uidelicet ma
re, ac portum uicinum, ob deprauationem morum quæ ex cõgressu, & cõmerciis ho
minum peregrinorum solet accidere. Interpres dictũ hoc Platonis omisit. Heu qd ais, quanq̃ ne
cessarium erat, ad eam, quã modo dixi, sententiã Platonis, uerba enim hæc aspernantis sunt, &
rem, de qua agitur repudiantis. Deinde Plato, causam cur maris uicinitas incõmoda sit, expo
nit. Ita, ut eius etiã rationem tangat, q aliter sentit, & cõparatione maioris damni postponat le
» ne delectationis cõpendium. πρόσοικος γάρ φησι θάλαττα χώρᾳ, τὸ μὲν παρ' ἑκάστην ἡμέραν ἡδὺ,
» μάλα γε μὴν ὄντως ἁλμυρὸν, καὶ πικρὸν γειτόνημα. Mare, inquit, ciuitati uicinũ affert quidẽ in ui
» ta delectationẽ, sed certe salsum admodum, & amarum consortium est. Interpres, q prærogati
na quædã, est maris uicini, & ut id probetur efficiat, hoc esse causæ dicit, ut uitia cõsequãtur, sic
» enim scribit. Mare nãq; ciuitati proximũ salsam nimium, atq; amarã ex quotidiana iucundi-
» tate solet uicinitatem afferre. Non ex quotidiana iucunditate praua affertur uicinitas, bone in
terpres. Non enĩ iucundus aspectus, aut cõmodus usus maris ciues deprauat, sed inhonesti, ac
uitiosi peregrinorum mores, quos Plato deuitat. Nã quod ad eam quidẽ uicinitatis iucũditatem
attinet, profectò mare Platonis quoq; sentẽtia probãdũ est. Deinde Plato. Etsi ciuitas, inquit,
» uicina mari sit, portum'q; cõmodissimum habeat, παραμύθιον πρὸς ταῦτα τὸ καὶ πάμφορος εἶν
» κέκτηται. Remedium tamen contra hæc habet, q oĩum est maxime fertilis, quæ uidelicet ad ui
» tam hoĩum necessaria sunt, abunde suppeditat, nec eget peregrinarum rerum commerciis. Inter-
pres, aduersus, quæ oĩa fœcũditatem, inquit, etiã possidet. Omnia esse putat, qđ unũ ad mariti-
mum sitũ Plato refert, fœcunditatẽ etiã male pamphoriæ, quo uerbo Plato utit', reddit, nõ enĩ
copiã, sed uarietatẽ rerum hoc uerbũ significat, quã ipse quærere uidet', cũ agrũ suum tantũ unius
cuiusq; rei afferre desyderet, quantũ modestæ sufficiat ciuitati. Copiã enim, & fœcunditatẽ illã
interpretis, nõ modo non optat, sed etiã recusat, ne in asportandis rebus, quę superãt, ciues nõ
minus deprauẽtur, q̃ in importãdis, quæ desunt. Quãobrem ita subdit, τραχεία δὲ οὖσα, δῆλον ὡς
» οὐκ ἂν πολύφορός τε εἴη, καὶ πάμφορος ἅμα. Asper aũt si sit ager, fieri nõ põt, ut simul, & fertilis
» sit, & oĩum ferax. Quẽ etiam locũ puertit Interpres, cũ inqt, Verũ cum terra sit, atq; aspera, nõ
oĩum erit fœcunda, omisit enĩ fertilis, qđ copiã indicat diuersam, à uaria rerum, et, ut uerbũ Plato
» nis latino exprimere uerbo conemur, omnisaria facultate. Itẽ Plato τὸ μὲν πονηρὰ νόμων ἰσχυρῶς
» πῶς φησι γένος ἀνθρώπων δηλαδὴ, καὶ διὰ συνήθειαν, ζητοῦν ἔτι χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς ἔθεσι, δι' ἃ καὶ πρότερον
» ἐφθάρη. Quod uitio legũ suarum, inqt, dissidere iã pridẽ cœpit, genus uidelicet hoĩum, & ppter
» ɔsuetudinẽ quæritat iisdẽ moribus uti, qbus ante deprauatũ est. Interpres. Quod uero seditiõe
» cõcitatur cũ primos, qbus corruptũ est, mores desyderat. Itẽ Plato, θεὸν φησὶ πρὸς τὴν τῆς πό
» λεως κατασκευὴν ἐπικαλώμεθα. ὁ δὲ, ἀκούσειέ τε, καὶ ὑπακούσας, ἵλεως, εὐμενής τε ἡμῖν ἔλθοι συνδια
» κοσμήσων τὴν πόλιν. Deũ, inqt, ad ciuitatẽ à nobis condendã inuocemus, qui annuat optatis,
» uotis'q; nostris benignus, ac propitius accedat exornaturus ciuitatem, cui operã dare statuim⁹.
» Interpres deum igitur ad ciuitatis constitutionẽ inuocemus, qui cum audiat, exaudiat'q;, felix,
» propitius'q; unà nobiscum ciuitatẽ, & leges exornaturus ueniat opto. Item Plato de æquo, &
» iniquo differẽs, primũ opinionẽ illorum exponit οἱ δίκαιον εἶναί φασι τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον.
» Qui æquũ id esse existimarũt, quod potentioris cõmodum sit, & hoc ęqui tõnem descripse
rũt, quẽadmodum etiã Thrasimachus ille primo reipublicæ libro cõtendit, quo in loco poten-
tioris nomen principẽ indicat, & fortuna superiorẽ. Nam uulgo ita fieri uidet'. ut superior qsq;

ita & leges

ita & leges constituat, & cætera omnia agat, ut non tam subditorum commodũ, q̃ suum specta re uideatur. Interpres melioris utilitatẽ dixit, quod est a' Platonis proposito prorsus alienum. Adducit enim ille hanc opinionem refellendam, ut prauam, cum sæpenumero ita accidat, ut potentiores, hoc est principes sua abutantur potestate, & tyrannica authoritate faciant, quod sibi, non quod subditis prosit, hic melioris utilitatem dicens, nihil inconueniens iustitiæ affert, iustam enim actionem uiro bono, & meliori esse commodam posse, nemini dubium est, quo fit, ut Plato desipere uideatur, cum per interpretem dicat, melioris utilitatem esse iniuriam, & quod uiro uirtute prædito commoditatem affert, id esse iniquum. Sed certe non Platonis, sed Interpretis error est, qui potentiorem nomine melioris appellat. Item Plato, · ἆρ' οὖν οἴει ποτέ φησί δῆμον νικήσαντα, ἤ τινα πολιτείαν ἄλλην, ἢ καὶ τυραννίδα, θήσεσθαι ἑκόντα πρὸς ἄλλο τι νόμους, ἢ τὸ συμφέρον ἑαυτῷ τῆς ἀρχῆς τοῦ μένειν; Num inquiunt, siquando tyrannus, aut populus, aut Resp. ulla uicerit, putas eos ultro legem laturos aliter, quam ut commodum suum in primis seruetur, & status permaneat? Interpres. Num igitur putas inquiunt, populum, si tyrannum, aut alium quempiam ciuitatis modum euerterit, leges'q; sponte ferat ad aliud prius.

Quod Plato commune dixit siue populus, siue tyrannus, siue aliquis uicerit, hic ad populum unum refert. Etsi populus, inquit, tyrannum, aut alium quempiam euerterit, quasi de populo solum a' Platone quæratur, non de quouis domino, aut principe. Item Plato sentẽtiam reiicit Protagoræ, qui hominem esse dicebat modum, siue mẽsuram, aut metam rerum omniũ. quam sententiam in sermone quoq;, qui Theætetus inscribitur, pluribus, atq; optimis rõnibus ꝯfutat. ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν φησί πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἤ πού τις, ὥς φασιν ἄνθρωπος. Deus, inquit, sit nobis meta omnium rerum in primis, longe'q; magis, quam homo, ut aliqui uolunt. Interpres. Deus igitur omnium mensura maxime rerum est, multo'q; magis, siquis, ut fertur homo est. Ergo Deum hominem esse fertur, Platonis sententia, si credendum est interpreti. Et quoniam homo est, meta est omnium rerũ, quod Plato naturæ humanæ tribui nefas arbitratur. Ita hic opiniones nouit philosophorũ, Ita Platonẽ, quẽ reprehẽdit, intelligit. Itẽ Plato, postq̃ de parẽtibus tũ uiuis, tum mortuis docuit, cõtinuo de prole, & cõsanguineis præcipit. ἃ δὲ πρὸς ἐκγόνους, καὶ ξυγγενεῖς, καὶ φίλους, καὶ πολίτας φησὶν, ὅσα τε ξενικὰ πρὸς θεῶν θεραπεύματα, καὶ ὁμιλίας, συμπάντων τούτων ἀποπληροῦντα τὸν ἑαυτοῦ βίον φαιδρυνάμενον, κατὰ νόμον κοσμεῖν δεῖ. τῶν νόμων αὐτῶν ἡ διέξοδος. τὰ μὲν, πείθουσα. τὰ δὲ μὴ ὑπείκοντα πειθοῖ τῶν ἠθῶν, βίᾳ, καὶ δίκῃ κολάζουσα τὴν πόλιν ἡμῖν, ξυμβουληθέντων θεῶν. μακαρίαν τε, καὶ εὐδαίμονα ἀποτελεῖ. Quibus, inquit, erga prolem, cõsanguineos, amicos, ciues, atq; etiam erga hospites propter deos, & in cõgressum horum omnium seruandis officiis, uitam quisq; suam illustrare, ornare'q; optima lege debet, ordo legum ipsarum, partim suasione, partim ui, & supplicio, moribus consulens efficit, ut diis beneiuuantibus Respublica nostra felix, beata'q; habeatur. Interpres. oportet etiã filiis, atq; nepotib⁹, consanguineis, amicis, ciuibus'q; nostris, & deniq; aduenis, honorem suum tribuere, atq; ita ornatu, secundum'q; leges uiuere, legum uero ipsarum tractatio aliis quidem persuadendo, duritiæ aũt morum inobedientes uia iustitiæ puniendo, ciuitatem nobis diis uolentibus felicem reddet, atq; beatam. Quid pro quo ĩterpretetur, ut sententiam omnem peruertat, & quemadmodũ loquatur, ipsa interpretatio ostendit, nec est, cur id apertius explicare debeamus. Tũ Plato singulis rebus prædictis legẽ dicit debita forma accõmodari nõ posse, sed aliter tractare de his oportere. ἔστι δὲ δὴ τὰ τοιαῦτα ἐν τινὶ μάλιστα σχήματι κείμενα, οὐ πάνυ ῥᾴδιον ἐν ἑνὶ περιλαβόντα, δεῖ τύπῳ εἰπεῖν. ἀλλ' οὕτω σὺ τινα τρόπον λάβωμεν. Quo, inquit, in genere sint hæc, haud facile una quasi forma complecti possunt, sed hoc modo ferme accipi debet. Interpres plane contrarium uertit. Alia, inquit, etsi maxime figuram habeant suam, non facile tamen forma una connectuntur, sed modum quendam capiamus. Item Plato interrogat simplices'ne leges scribi oporteat, an duplices? hoc est additis exordiis quibusdam, & causis, cur unũquodq; ita præcipiatur, respondet Megillus, duplicem approbans legum expositionem. Plato nõ satis ait esse Megilli approbationem. Sed præterea Cliniæ uoluntatem requiri, cui ciuitas condebatur. Non satis hoc est, inquit, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Κλεινίᾳ τούτῳ ἀρέσκειν δεῖ τὰ νῦν νομοθετούμενα. τούτου γὰρ ἡ πόλις ἡ νῦν τοιούτοις νόμοις χρῆσθαι διανοουμένη. Sed Cliniæ quoq; placere ea, quæ legibus sancimus, oportet. huius enim ciuitas est, quæ huiusmodi legibus uti debet. Itaq; interrogatus Clinias respondet, simili modo, duplicem legum approbans expositionem. Interpres quod interrogandum erat, pro certo, & iam explorato ponit his uerbis. Quod huic etiam Cliniæ probari existimo. Item Plato causam, cur ita in legibus additã eo pertinere existimans, ut auditor beneuolus, docilis, attentus reddatur, διὸ δὴ κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον τοῦτ' αὐτὸ

προοίμιον, ἀλλ' οὐ λόγος ἂν ὀρθῶς προσαγορεύοιτο τοῦ νόμου. Mea, inquit, sententia hoc exordiũ rectius, quàm ratio legis appellari potest. Interpres. Quare non legis pars, sed exordium recte, ut ego arbitror, appellabitur.

EX QVINTO LIBRO. Caput VI

Ed iam quintum librum aggredior, in quo Plato suum cuiq; animũ post deos colendum dicit, & quisnã animi cultus, quæ obseruãtia sit, docet, quo in loco, οὐδ' ὁπόταν φησὶν ἡγῆταί τις τὸ ζῆν πάντως ἀγαθὸν εἶναι, τιμᾷ τὴν αὑτοῦ ψυχήν. Nec uero inquit, cũ uitam quispiã summũ esse bonum arbitratur, animum colit. Interpres, nec quando uitam bonum animo arbitratur, honorat. Omisit summum, quod uim totam sententiæ continet, uitam non malum esse, sed summum bonum non esse a' Platone decernitur. Hic autem quasi malum decerneretur, interpretatus est dicens, nec cum uitam bonũ arbitrat'.

Deinde Plato eum, qui pecuniis, & muneribus animum suũ prosequitur, nequaq̃ eum colere dicit, sed παντὸς μὲν οὖν λείπειν, idest tota uia aberrare, seu longe abesse, utroq; enim modo dici latine potest. Interpres eam particulam, tota uia aberrare, sic exponit. Sed dolore penitus exagitat, scilicet ipse quoq; tota uia a' recta iterpretatione aberrans. Idcirco autem in hunc errorem delapsus est, q̃ per imperitiam literarum græcarũ existimauit λείπω uerbũ, quo usus est Plato λύπην, hoc est dolorẽ significare, quanq̃ locus iste nullam doloris suspicionem affert.

Mox Plato corporis ualetudinem, dignitatem, robur, celeritatem, & reliqua huiusmodi χαύνας φησὶ τὰς ψυχὰς, καὶ θρασείας ποιεῖ. animum uel audacem, uel quodammodo mollẽ dicit, reddere, nisi moderationis ratio adhibeatur, hic mollem illum prodigum interpretatur, prodigos inquit, aĩos, audaces'q; reddunt. Deinde Plato amicitias, & sodalitates ita potissimum constitui gratas, firmas'q; existimat, si sua quisq; beneficia in amicum collata minora, q̃ ille arbitret', ꝯtra uero, qui acceperit maiora, q̃ qui dederit, putet. Quo loco his utitur uerbis ἐλάττους δ' αὖ τὰς αὑτοῦ διακονούμενος εἰς τοὺς φίλους χάριτας, αὐτῶν τῶν φίλων τε, καὶ ἑταίρων. Minoris autem sua in amicos beneficia facit, q̃ ipsi amici, sodales'q; faciãt. Interpres. Suam uero in eos gratiã minorem. Item Plato, cum eum reprehenderet, qui nihil fortunarum suarum impertiat aliis αὐτὸν μὲν φησὶ ψέγειν, τὰ δὲ κτήματα μηδὲν μᾶλλον διὰ τὸν κεκτημένον ἀτιμάζειν. Ipse, inquit, uituperandus est. Res autem, quam possidet, nihilo magis damnãda est, uitio possessoris. Interpres. Nec propter hominem, qui male possideat, res uituperanda ulla, nullam rem esse uituperandã dicit propter hominem, qui male possidet. Hoc uero nec Plato dicit, nec ullo pacto congruit ueritati. Nam si res bona est, uitium possessoris rei bonitatem non adimit. Itaq; res nequaquam damnanda est uitio possessoris, ut Plato ait. Sed si mala res est, eo' magis uituperanda est, quo usu possessoris sui reddi deteriorem oportet. Item Plato, θυμοειδῆ μὲν φησὶ χρὴ πάντα ἄνδρα εἶναι, πρᾶον δὲ ὡς ὅτι μάλιστα. Omnes, inqt, bonos uiros, & animosos simul, & mites esse oportere, ut animositate uidelicet, iniuriam uincant, atq; propulsent, eam scilicet iniuriam, quæ corrigi alioquin non potest, facilitate autem non miserentur eos, quos in tolerabilem aliquem errorẽ prolapsos uiderint, & pro sua mãsuetudine, atq; humanitate, neqd præterea peccent, admoneant. Tales autem & in Rep. dicit esse debere custodes ciuitatis, canibus eos comparans, animosos scilicet erga inimicos, erga ciues uero mites, atq; humanos. Interpres. Oportet, inqt, unũquenq; maximi quidẽ animi esse, sed mitem sũmopere. quid inter animosum, & magnanimum intersit, notum est omnibus, solo aduersario excepto. Tum Plato de iis, qui tolerabilius peccant, τῶν δ' αὖ, τῶν, ὅσοι μὲν ἀδικοῦσί φησι, ἰατὰ δέ. Errorem, inquit, eorũ, qui iniuriam quidem fecerint, sed quæ corrigi possit. Interpres. Qui autẽ sua iniuriis ita uexant, ut sanabiles sint. Quod coniunctio, & quod articulus est græci sermonis, hæc, pronomine, sua, Interpres accipit, exprimi hoc latinis literis difficile potest, tamen ita est, ut per ignorantiam erret. nesciens quid αὖ, quid τῶν græce dictiones significent, quarum altera coniunctio est, interdum exornans potius sermonem, q̃ aliquid designans, interdum aduerbium significans rursus, altera articulus est, qui in lingua græca cum noĩe iunctus profertur. Apud latinos uero, dum grammatice loquuntur, in usu nõ est, quanq̃ uernacula lingua loquentes eo utantur, & more græcorum cum nominibus iungant. Ex his nanq; Interpres noster unum constituit illud pronomen sua, frangens uerba, & Platonis sententiam nõ intelligens. Agit enim Plato de iniuria, quæ in alios infertur. Hic sanabilem eum dicit, qui sua iniuriis uexet, uti enim eius uerbis, qualiacũq; sunt, necesse est. Item Plato πάντα ἀνθρώπῳ φησὶ χρὴ φεύγειν τὸ σφόδρα φιλεῖν ἑαυτὸν, τὸν δὲ αὑτοῦ βελτίω,

» τῷ βελτίω, διώκειν δεῖ. Neminem, inquit, diligere se nimium oportere, sed unumquenque sequi
» eum, quem se præstantiorem esse cognouerit. Interpres. Meliores se uehementer amare, inqt.
Inepte sane amare pro sequi posuit. Platonis enim sensus est, neminem debere sibi turpe existi
mare, quando id agat. turpitudo autem non eum, qui amat, comitatur, sed eum, qui sequitur
meliorem, quasi meliorem sectando, deteriorem se esse fateatur. Nullo igitur modo amare di-
» cendum est, sed sequi. Item Plato de dolore, ac uoluptate differens λύπην ἐλάττω μετὰ μείζον
» νος ἡδονῆς βουλόμεθα φησιν. ἡδονὴν δὲ ἐλάττω μετὰ μείζονος λύπης, οὐ βουλόμεθα. ἴσα δὲ, ἀντὶ ἴσων ἑκά
» τερα τούτων. οὐχ ὡς βουλόμεθα ἔχοιμεν ἂν διασαφεῖν. Dolorem, inquit, leuiorem nos uelle cum
» uoluptate maiore. Voluptatē autem minorem cum dolore maiore nequaquā uelle. Subdit'q;.
» Pari autem modo, utrunq; horum babere nos nolle, fateri possumus. Interpres. Æqualia ue
» ro si uolumus, non possumus declarare. Cur declarare non possimus, siqd uolumus, aut cur uo
lumus pro nolumus, posuerit, Interpretem interrogate. Itē Plato decernēdos esse censet ma-
gistratus eo modo, quo in texendis telis fila firmiora pro stamine, infirmiora uero pro sub-
» tegmine capimus. ὅθεν δεῖ φησι τοὺς ἀρχὰς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρξαντας, δεῖ διακρίνεσθαί τινα,
» τρόπον τοῦτον. καὶ τοὺς σμικρᾷ παιδείᾳ βασανισθέντας, ἑκάστοτε κατὰ λόγον. Ita uiros, inquit, q ma-
» gistratum gerant, decerni, eodem fere modo semper oportet, & eos, qui in leuiori eruditione
» comprobentur. Interpres, Ita bomines magistratus babituros in ciuitate oportet discernere
» in disciplina ciuili comprobatos. Item Plato de lustrandis ciuitatibus agens, genera lustrādi,
partim grauiora esse, inquit, partim leuiora, meliora'q; esse ea, quę grauiora sunt, instar medica
» mentorū, quæ eo amplius purgant, quo molestiora sunt. ἔστι δὲ ὁ μὲν ἄριστος φησιν, ἀλγεινὸς, καθά
» περ ὅσα τῶν φαρμάκων τοιουτότροπα. Idcirco genus, inquit, lustrandi optimum cum dolore est,
» sicut ea medicamēta, quæ ualidiora corporibus adhibemus. Interpres. Nam optima purgatio,
» quemadmodū medicina ueneni particeps, ita doloris plena. Quoniam pharmaca apud græ-
cos, & salubria dicuntur, ut sunt medicinæ, quæ exhibentur ægrotis, et mortifera, ut est cicuta,
quæ data fuit Socrati, quo modo etiam uenena apud latinos capiuntur, ideo dicta, quod per
uenas eant, existimauit doctus Interpres, quod a'Platone de salubribus dictum fuerat, intelligi
de mortiferis debere. Item Plato genus lustrandi alterum explicat, quod ratione coloniæ
» describit, ciues enim non probos remoueri, mitti'q; per colonias censet his uerbis. ὅσοι διὰ τὴν
» τῆς τροφῆς ἀπορίαν. τοῖς ἡγεμόσιν ἐπὶ τὰ τῶν ἐχόντων μὴ ἔχοντες, ἑτοίμους αὑτοὺς ἐνδείκνυνται πα-
» ρεσκευακότες, ἕπεσθαι τούτοις, ὡς νόσημα τῆς πόλεως ἐμπεφυκότι. δι' εὐφημίαν ἀπαλλαγῆς. ὄνομα ἀποι-
» κίαν τιθέμενος εὐμενῶς, ὅτι μάλιστα ἐξεπέμψατο. Qui per uictus inopiam duces quærunt, bis'q;
» sponte se offerunt secuturi inopes aduersus eos, qui non egent, bos tanquam morbum ciuita-
» tem labefactantem, honesto coloniæ nomine, benigne expellendos censuit. Interpres. Vt
» quotquot alimentorum indigentia premuntur, si paratos se principibus offerunt, ad habētiū
» loca migrare laudabili coloniæ nomine mittantur, isto'q; pacto ciuitatem ægrota parte libere-
» mus. An nos interpretem istum iniuria existimamus iudicem se, ac reprehēsorem Platonis
constituisse? dignus certe est, qui summa petat, & palmam deferat, quando tā excellenter Pla
tonem interpretari potest. Eiiciendos ille de ciuitate censet homines seditiosos, & sibi ducem
quærentes, qui cum improbitatem suam exerceant, & fortunas bonorum ciuium suorum diri-
piant, Quibus eiectis, lustrari ciuitatem arbitratur, hos Interpres facit sese principi offerentes,
cupidos migrare longius, ad loca nescio quorum babentium. Qui enim sint babentes illi, nisi
ipse explicet, necesse est uaticinari. Ad hæc colonia, quam mittit Interpres, eo animo mitti ui
detur, ut antiquis possessoribus sua sede expulsis, alienam occupet ciuitatem. Et occisis per sce
lus habitatoribus, eorum bona diripiat, & nefandissimæ partis gaudeat. At hoc Plato maxime
detestatur, & nequid tale ciues sui committant, summo studio iubet. Prauos itaq; homines tā-
quam pestem, ac perniciem ciuitatis, urbe expellendos censet, bonesto coloniæ nomine, quod
Interpres laudabile dicit, & hominibus tribuit, quos mittit in excidiū alicuius iustæ, piæq; na-
tionis. Item Plato plura differens de seditione ciuitatum, ac ciuium dissensiōe, unde nouæ ta
bulæ, & æris alieni decisiones, & agrorum distributiones solent prouenire, & quemadmodū
» ea discordia uitari possit, præcipiēs, ἀνεγκλήτους δεῖ φησι τὰς οὐσίας πρὸς ἀλλήλους κατασκευά
» ζεσθαι ἁμωσγέπως. ἢ μὴ προϊέναι πρότερον εἰς τοὔμπροσθεν ἑκόντας εἶναι τῆς ἄλλης κατασκευῆς, οἷς
» ἂν παλαιὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὅσοις νοῦ καὶ σμικρὸν μετῇ. Census, inquit, quos sibi ci-
» ues pararint, careant quodammodo crimine oportet, uel ulterius in acquirendo progredi ultro
» desistant, quibus inuicem uetera crimina habētur, quibus'q; uel parumper mens impartita est.
» Interpres, ut nisi census ipsos inculpabiles inter se ciues quodammodo parauerint, ad maiora

» non progrediantur. Reliquam partem sermonis hic separat, & inferiori coniungit, multis, quæ
intelligere nequit, omissis. Item Plato numerum locupletum, quem quinq; millibus, & qua-
» draginta consumpsit, digerens primú in duas partes. δύο μὲν δὴ μέρη φησὶ τοῦ παντὸς ἀριθμοῦ τὸ
» πρῶτον τεμνέσθω Primum, inquit, duæ partes totius eius numeri distribuantur. Interpres.
» Duæ igitur partes numerum primum distribuant. Tum Plato quisnam sit in ciuitatibus con
» modior numerus pquirens, λέγωμεν δὴ τὸν πλείστας, καὶ ἐφεξῆς μάλιστα διανομὰς ἐν αὑτῷ κεκτη-
» μένον. Dicamus, inquit, eum numerum commodiorem esse, qui plurimas, & præsertim συνε-
» χεῖς, οὐ διεχεῖς ordine dispositas in se distributiones continet. Quibus uerbis aperte numerus
» ille significatur, qui continuo ordine in plures partes secari potest. Interpres. Dico autem quis-
» nam deinceps maxime plurimas in se ipso diuisiones recipiat. Item Plato, cum pleraq; de re-
pub. suæ ciuitatis, minus uulgo, & hominibus ætatis suæ consueta exposuisset, expositurus'q;
» esset, Mirari, inquit, fortassis eum, qui audierit primo aspectu hæc cogent, ueruntamen siquis
» diligentius cogitet, rem'q; experiatur, uidebit ciuitatem condi loco secundo, respectu optimæ,
quasi dicat, ista respu. quæ minus consueta, & factu difficilis esse uidetur, non optima illa est, &
primo loco constituenda, sed, quæ secundo loco optima censetur. Nam & si alia longe perfe-
ctior explicari potest, tamen fragilitati hominum parcens illam omisi, hanc tractans, quæ post
» illam secundo loco tanquam optima sit collocanda. Vnde hæc subdit. Recte saue' agetur, si
» optimum reipu. genus, & secundum, & tertium explicabimus, tum eligendum proponemus,
» ut arbitratu suo statuat sibi quisq;, quod condere malit. quod idem etiam paulopost exprimit,
» cum dicit, exemplar, ad cuius similitudinem fieri aliquid oportet, perfectum, absolutum'q; omni
ex parte poni debere, at siquis id assequi non potest, agere quod illi proximum est. His itaq; po
sitis optimum, ac primú reipub. genus esse dicit, in quo res omnes communes sunt, etiam quas
nobis natura peculiares fecit, si fieri potest, quod quidem genus a' diis, seu deorum filiis incoli
summa cum felicitate cómemorat, id'q; esse exemplar optimæ reipub. quod respiciens, & quan
tum natura patitur, atingens, proximum ei per similitudinem constituas. Tale autem uult esse
» quod ipse in præsentia condit, etenim ita ait. ἣν δὴ νῦν ἡμεῖς ἐπικεχειρήκαμεν, εἴη τί ἂν γενομένη
» πως ἀθανασίας ἐγγύτατα. καὶ ἡ μία, δευτέρως. τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, διαπερανού-
» μεθα. Quam nos rempu. coudendam suscepimus, proxime quodammodo ad immortalitatē
» accedet. Hæc autem secundo sit loco, tertiá posthac, Deo propitio, explicare curabimus. Ita pri
mum illud Reip. genus exemplar constituit, secundum autem, quod ipse iam cœpit condere,
secundum esse dicit a' primo, quanquam non tam immortalitatis compos, quasi primum, ter-
tium autem pollicetur, quod secundo leuius sit, quæ prorsus eodem tendunt, quo' illa supradi-
cta genus reipu. primum, secundum, & tertium ex plicari oportere, tum deligendum propone
re conditori, quod eorum malit accipere. Nunc quemadmodum hæc Interpres reddat, ani-
» maduertite. Quam uero, inquit, modo nos ingressi sumus, utinam proxime ad immortalita-
» tem perueniat. & una secundo, sed de tertia postea, si Deus uoluerit, determinabimus, Pro' De
ûm, atq; hominum Iesum, interpretatur'ne hic Platonem? hoccine est conuertere leges e' græco
in latinum sermonem? An potius peruertere eas deprauare, atq; corrumpere? ponit Plato secū
do loco rēpu. quam condere incepit, & proximam immortalitati constituit, hic uero optat, ut
proxime ad immortalitatem perueniat, & una secundo. Quid autem una secundo sibi uelit, in
margine libri declarat, significare enim, inquit, utinam una, sola'q; secundo post illam primam
ad immortalitatem perueniat. Ita hic primum, secundum, & tertium genus reipu. Platonis in-
terpretatus est, qui philosophos iudicat, & quis eorum doctior sit, doctrina sua fretus, exponit.
Deinde Plato patriam coli, uenerari'q; non modo tanquam matrem, sed etiam tanquam domi
» nam, utpote deam censet oportere. πατρίδος δὲ ὅπης τῆς χώρας, θεραπεύειν αὐτὴν δεῖ φησι μει-
» ζόνως, ἢ μητέρα παῖδας, τῷ καὶ δέσποιναν θεὸν αὐτὴν οὖσαν, θνητῶν ὄντων, γεγονέναι. Patriam, inquit,
» quam sibi quisq; sortitus est, colere, 'ac uenerari debet magis, quam filius matrem, siquidem pa
» tria, cum dea sit immortalis, domina mortalium habetur. Interpres. Nam cum tota regio una
» patria sit, magis eam, colere debent, qua'm filii matrem. Hæc enim diuorū etiam, qui mortales
» sunt, domina est. Tum Plato, quoniam ex quinq; & quadraginta millibus ciuium constitui
ciuitatem decernit, nec ampliorem patitur populi multitudinem, coloniam mitti præcipit,
ubi aut sobolis fœcunditate, aut alia causa auctus populus eum numerum excesserit, his uerbis.
» ὡς ἐὰν ἐπίχυσις ἡμῖν πολιτῶν ὑπερβάλλουσα, διὰ φιλοφροσύνην τὴν τῶν ξυνοικούντων ἀλλήλοις ξυμ-
» βαίνῃ. καὶ ἀπορῶμεν τὸ παλαιόν που ὑπάρχει μηχάνημα, ὃ πολλάκις εἴπομεν, ἐκπομπὴ ἀποικιῶν
» φίλη γιγνομένη παρὰ φίλων, ὅταν ἐπιτήδειον εἶναι δοκῇ. Quod si, inquit, ob nimium in procrean

dis liberis

» dis liberis studium, ita aucta sit ciuitas, ut numeri modum excedat, itaq; inopia, & caritate reȩ
» prematur, uetus illud repetatur consilium, quod sæpe iam dictum est, ut colonia mittatur cara
» a' caris, quo commodius agi posse uidebitur. Interpres. In magna uero ciuium abundantia si
» timetur inopia, colonia emittatur beneuole a' beneuolis facta quibuscunq; id commodum esse
» uideatur, quod Plato dicit, quo commodius agi posse uidebitur. hic interpretatur quibuscunq;
id, commodum esse uideatur. Item Plato, dum consulit, ne locupletum ille numerus quinq; &
» quadraginta millibus præscriptus unquam deficiat. καὶ δὴ καὶ νῦν φαμεν, τὸν ἀριθμὸν πρῶτον δεῖν
» εἰς πάντας φυλάξατε τὸν εἰρημένον. Primum, inquit, numerum supradictum tota uita seruate.
» Interpres. numerum primum per totam uitam conseruate. reliquit supradictum, sine quo uer
» bo, qui sit seruandus numerus non potest intelligi. Item Plato. μηδὲ νόμισμά φησι παρακατα-
» τίθεσθαι, ὅτῳ μή τις πιστεύει. Neq; pecunia, inquit, deponenda est apud hominem, cui non
» adhibes fidem. Interpres, nec pecuniam deponere, inquit, reliquum prætermisit, hoc est apud
hominem, cui fidem non adhibes, quanquam id suo cum detrimēto didicerat, quod Plato mo
net nemini credendam esse pecuniam sine fide, sine consilio astuto, & callido. Item Plato.
» τοῦτ' οὖν δὴ πολλάκις ἐπισημαίνεσθαί φησι χρὴ τὸν νομοθέτην τί τε βούλομαι, καί μοι ξυμβαίνει τοῦτο,
» ἢ καὶ ἀποτυγχάνω τοῦ σκοποῦ. καὶ οὕτω τάχ' ἂν ἐκ τῆς νομοθεσίας αὐτός τ' ἐκβαίνοι, καὶ τοὺς ἄλλους
» ἀπαλλάττοι. Hoc igitur sępius protestetur legumlator oportet, quid uelit, quid si contigerit,
» bene succedet, sin minus, instituti sui spe frustrabit', atq; ita fieri forsitan poterit, ut & ipse one-
» re legum scribendarum leuetur, & cæteros leuet. Interpres. Sæpius igitur legislator significet
» qd ipse uelit, & si sibi illud contingit, aut ɔtra, & sic forsan & ipse a' ferendis legibus liber erit,
» & cæteros liberabit. Itē Plato de fundorum possessoribus. ὁ δὴ λαχών φησι, κεκτήσθω τὸν κλῆρον
» ἐπὶ τούτοις, οἷς εἰρήκαμεν. Possideat, inquit, suam quisq; partem, quam sortitus est ea, qua dixi-
» mus, cōditione. Interpres partem hanc ea, quam diximus, conditione reliquit, quanquam ne-
cessariam. etenim seruari in ea re iussum est, nequis fundū aut uēdat, aut emat, & ut pater unū
ex filiis, quem malit, hæredem fundi relinquat, non plures. Hæc, & pleraq; alia tam necessaria
» legi agrariæ a' Platone adhibita prætermisit interpres, & hoc solum dixit. Sortitus igit' sortē
» suam possideat. Item Plato. δεῖ γὰρ ἐν πόλει φησὶ τῇ τοῦ μεγίστου νοσήματος οὐ μεθεξούσῃ, ὃ διάστασιν,
» ἢ στάσιν ὀρθότατον ἂν εἴη κεκλῆσθαι. In ciuitate, inquit, quæ grauissimo illo morbo nō laborat, quæ
» discordia, aut seditio recte appellatur, oportere censemus. Interpres igitur dicimus, ut in ciuita
te, quæ sit expers summæ pecuniæ, quam dissidium, aut seditionem appellari. Hic profecto'
peritior fusoriæ artis, quàm interpretandi est, postq̄ ex summo morbo pecuniam sibi summā
facere potuit. νόσημα nanq;, quod morbum significat in νόμισμα, hoc est pecuniam transtulit.
» Item Plato ubi numerum, modūq; census ciuibus descripsit. ἐὰν δέ τις, φησὶν ἀπειθῇ τούτῳ τῷ
» νόμῳ, φανεῖ μὲν ὁ βουλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡμίσεσιν. ὁ δὲ ὄφλων, ἄλλο τοσοῦτον μέρος ἀποτίσει τῆς αὑτοῦ
» κτήσεως. Siquis, inquit, huic legi nō pareat, deferet, qui uelit sub dimidio, qui autem iudicium
» pro se nō habuerit, tantūdem de suo censu exsoluet. Interpres. Si uero legi non obtemperaue
» rit, iudex medietatem consequatur. Satis, quod uolumus ab interprete habemus. Tum Plato
» agrum diuidens totum, μετὰ δὲ ταῦτα, φησὶ, μέρη δώδεκα διελέσθαι θέμενον ἑστίας πρῶτον, καὶ διὸς,
» καὶ ἀθηνᾶς ἱερὸν ἀκρόπολιν ὀνομάζοντα. Deinde, inquit, distribuendum in partes duodecim,
» Quarū prima Vestæ, Ioui, ac Mineruæ dedicanda est, quæ arx nominatur. Interpres. deinde
» duodecim partes eligantur, Vesta'q; tam Iouis, quàm Palladis cōsecretur, & sacrum arx appel
» let'. Eligit hic quod Plato distribuit, & Vestā Ioui, & Palladi consecrat. Cui Plato nihilo mi-
nus, quàm Ioui, & Palladi partem agri dicandam censuit. Item Plato, quod supradictum erat,
repetit, exēplar uidelicet optimū cōstitui oportere, tū seq quoad quisq; niti propinquus poterit.
» δικαιότατον, φησὶν, οἶμαι τόδε εἶναι, τὸν μὲν τὸ παράδειγμα δεικνύντα, οὗ δεῖ τὸ ἐπιχειρούμενον γίγνε-
» σθαι, μηδὲν ἐλλείπειν τῶν καλλίστων, καὶ ἀληθεστάτων. ᾧ δὲ ἀδύνατόν τι ξυμβαίνει τούτων γίγνεσθαι, τοῦτο
» μὲν αὐτὸ ἐκκλίνειν, καὶ μὴ πράττειν. ὅ, τι δὲ τούτου τῶν λοιπῶν ἐγγύτατά ἐστι, καὶ ξυγγενέστατον ἔφυ τῶν
» προσηκόντων πράττειν τοῦτ' αὐτὸ διαμηχανᾶσθαι ὅπως ἂν γίγνηται, ἂν νομοθέτην ἢ ἐᾶσαι τέλος ἐπιθεῖναι
» τῇ βουλήσει. Aequissimum, inquit, esse id arbitror, ut qui exemplar ponit ad cuius similitudi-
» nem, quod opus est fieri debeat, nihil prætermittat, quod ad summam dignitatē, ueritatem'q;
» conueniat. Quod siquis excellentiam illam imitando assequi nequeat, is omisso, quod uires su
» perat, ad id incumbat, quod proximum, cognatum'q; est eius, ad quod aspirabat, & quomodo
» id ipsum efficiat, summo studio inuigilet, nec legis latorem interpellet, quo minus institutum su
» um usq; ad finem prosequatur. Interpres, qua sententiæ integritate, qua uerborum dignitate,
» hæc in latinum conuerterit, quæso attendite. Sed iustissimum, inquit, est, ut cum exemplari

proponatur, quale fieri oporteat, quod incipitur, quod autem fieri ab aliquo non potest, prętermittatur, & quod rebus conueniat, nec impossibile est, id omni studio legislator aggrediatur, & ad finem perducat. Quàm longe à Platonis sensu labatur, uerba eius aperiunt, ut nihil dicere præterea opus sit. Item Plato. τὸ ὁμολογούμενον αὐτῷ ἑαυτῷ, φησὶ, δεῖ που πανταχῇ ἀπεργάζεσθαι, καὶ τὸν τοῦ φαυλοτάτου δημιουργὸν ἄξιον ἐσόμενον λόγου. quod secum consentit, id à quouis authore ubiq; efficiendum est, etiam in re minima, quandoquidem hoc modo laudem assequi potest. Interpres. nam quod sibiipsi undiq; conuenit, id uel uilissimus opifex non recusabit. Item Plato. νομίσαντα φησὶ, πρὸς πάντα εἶναι χρησίμους τὰς τῶν ἀριθμῶν τομὰς, καὶ ποικίλσεις, ὅσα τε αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ποικίλλονται, καὶ ὅσα ἐν μήκεσι, καὶ βάθεσι ποικίλματα. ita sentiens, inquit, peruuiles iu omnibus rebus numerorum esse distributiones, ac uarietates, quibus cum ipsi inter se uarii sunt, tum in longitudinibus, ac profunditatibus, quas uario modo constituunt. Interpres. Sed danda opera, ut ad omnia perutiles ciues sint, tam ad numerorum partitiones, quā ad uarietates, quibus seipsos exornāt, quibus'q; longiora, profundiora'ue ornamenta efficiunt. Quænam sint istæ uarietates, quibus sese ciues exornent, & longiora ornamenta efficiant, explicet rursus Interpres in margine libri, non enim minus hoc obscurum est, quàm quod superius dixerat, una secundo. Item Plato, cum uarios esse hominum mores pro locorum uarietate conaretur ostēdere, μηδὲ τοῦθ' ὑμᾶς λανθανέτω, φησὶ περὶ τόπων, ὦ Μέγιλλέ τε, καὶ Κλεινία, ὡς οὐκ εἰσὶν ἄλλοι τινὲς διαφέροντες ἄλλων τόπων, πρὸς τὸ γεννᾶσθαι ἀνθρώπους ἀμείνους, καὶ χείρους, οἷς οὐκ ἐναντία νομοθετητέον. Ne uos inquit, hoc lateat Megille, & Clinia plurimum in locis discriminis esse ad hominum uel meliorum, uel deteriorum generationem, quibus contrariæ penè leges conueniant. Sic Plato dilucide de locorum discrimine scribit, & leges ob eam rem propemodum coutrarias ferendas existimat, aliæ nanq; aliis pro uaria naturæ, atque ingenii ratione cōueniunt. At uero noster Interpres, ne id quidem intelligere potuit. Sed nec illud uos fugiat, inquit, magnam esse locorum ad ferendos meliores, peiores'q; uiros differentiam. Quibus contraria legibus sancienda non sunt. Videte quanta sit huius hominis peritia, magnum esse discrimen locorum dicit, nec tamen animaduertere potest, diuersa loca, diuersam poscere legum rationem. Sed contraria non esse sanciēda in tanta locorum, & hoīum differentia testat̄. Hæc ex quinto libro interpretatiōis eius excerpsimus, paucissima ex plurimis, ut si tot errores, quot uerba esse dixerimus, non discedamus à uero.

EX LIBRO SEXTO. Caput VII.

T sextum iam eodē modo percurramus. In quo, cū Plato de comitiis Reip. differat, quoniam Resp. de qua agit, noua adhuc, parumq; erudita, nō sine errore, ampliores magistratus creare posset, quo modo tutius tanta res agat̄, exquirit, & q̄q̄ difficile id esse cōsilium fatetur, necessario tñ subministrandū affirmat his uerbis. ἀλλὰ γὰρ ἀγῶνα, προφάσεις οὐ πάνυ δέχεσθαι. Sed enim certaminis ratio nullam patitur excusationem, quasi dicat, sed quoniam scribendarum legum prouinciam iam suscepimus, nulla difficultatis causa est, per quam ab instituto recedere debeamus, quemadmodum illis detrectādi pugnam facultas nō datur, qui iam certamē adierint. Vnde prouerbiū hoc in usum uenit, Certamen nullam patitur excusationem. Interpres, hoc à Platone tam breuiter, & pulchre dictum, quo modo peruertat, attendite. Atqui non oportet, inquit, nō quærendi causam suscipere. Tū Plato φημὶ γὰρ ὦ Κλεινία, λέγω, Κνωσίους χρῆναι διαφερόντως τῶν ἄλλων Κρητῶν, μὴ μόνον ἀφοσιώσασθαι περὶ τῆς χώρας, ἣν νῦν κατοικίζετε. συντόνως δ' ἐπιμεληθῆναι τὰς πρώτας ἀρχὰς εἰς δύναμιν, ὅπως ἂν στῶσιν ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ ἄριστα. Equidem Gnosios tuos ô Clinia, inquit, præ cæteris Cretēsibus debere arbitror, nō modo quasi libando inchoare, quā nunc rep. conditis, uerum etiam summo studio nauare operam, ut amplissimi magistratus pro uiribus, quamfirmissime, atq; optime constituantur. Interpres. Gnosios oportet o Clinia non solū habitandam hanc esse regionem determinare, sed operam quoque pro uiribus nauare, ut quam tutissimi, atq; optimi magistratus constituantur. Item Plato. μέγα μὲν φησὶν, ὦ Κλεινία, φρονοῦσιν αἱ Ἀθῆναι, μέγα δὲ καὶ ἡ Σπάρτη. καὶ μακρὰν ἀποικοῦσιν ἑκάτεραι. Plurimum sibi Athenienses tribuunt mi Clinia, plurimum sibi Lacedęmonii, & longinqui incolunt, quod ita Cliniæ dicit, quoniam ille tum Platonem, tum Megillum rogarat, ut se socios declararent amplissimorum magistratuum nouæ Reip. quam ipsi in agro suo conderent. Hoc enim Plato recusat, partim ob Atheniensium, ac Lacedæmoniorum elatiorem animum, partim ob locorum longinquitatem, sed licere, inquit, perbelle, tam illum, quā eius Gnosios sese ad eā, quā cōdunt Rēp. conferre.

conferre. Hæc Interpres intelligere minime potuit, sed quod ad interuallum locorum refertur, ipse ad coloniam uertit, & longe, inquit, nimium colonias mittunt. Ita quos habitare procul Plato scribit, Interpres longe colonias mittere exponit. Deinde Plato præcipuum magistratum, in primis'q; declarandum esse scribit eum, qui leges tueatur, atque custodiat, & quoniam plurium consilio opus est eruditorum uirorum, qui decernant, ac deligant, tot autem in ciuitate adhuc noua haberi non possint, Megillum, & Gnosios ipsos tanquam conditores, & patres patriæ, summis præficiendos magistratibus censet. Atque boc ita agendum consulẽs. Ἴθι δὴ οὖν ὦ κλεινία, καὶ μέγιλλε, φησί, πάντα ἡμῖν ταῦτ' ἐν τῇ πόλει κατασήσουσι τῶν ἀρχῶν τε πέρι, καὶ δοκιμασιῶν αὐτῶν; ἀλλ' ἐννοοῦ μεν, ὡς ταῖς πρῶτον οὕτω κατασκευαζομέναις πόλεσιν, ἀνάγκη μέν εἶναί τινας, οἳ τινες δ' ἂν εἶεν αὖ πρὸς πασῶν τῶν ἀρχῶν γεγονότες οὐκ ἔστι. Quinam tandem, inqt, Clinia, & Megille, bæc omnia in hac nostra urbe magistratibus, & eorum probationibus apte, cõmode'q; constituant? num necesse existimamus ciuitatibus nouis præfici aliquos, nec tamen sunt, qui ex omnibus magistratibus eligantur? Interpres. Sed, qui magistratus omnes præcedant in ciuitatibus, quæ primo conduntur, minime sunt. Tum Plato de senatu constituendo differit, quem numero trecentorum & sexaginta describit, quos ex omni cẽsu iudicat esse proponendos, tum eorum dimidiam partem sorte accipit, his negotium consultandi annuum demandans, ὀγδοήκοντα δέ φησί, καὶ ἑκατὸν ἐκλέξαντας ἀφ' ἑκάστων τῶν τιμημάτων, τούς ἡμίσεις τούτων ἀποκληρώσαντας, δοκιμάσαι. τούτους δ' εἶναι τὸν ἐνιαυτὸν βουλευτάς. Horum, inquit, quos ex omnibus censibus elegeris, dimidium, boc est centum & octuaginta. Hic nanq; numerus dimidius est treccẽtoꝝ, & LX. quorum superius meminit, sorte ad Senatus ordinẽ comprobent. Interpres, ita centum, & octuaginta de omnibus censibus deligantur, quorum dimidia pars suffragio comprobetur, qui annui consiliarii sint. Dimidiam partem centum & octuaginta hic nonaginta accipit. Vnde cum paulopost à Platone dicatur, partem duodecimam, boc est quindecim, dimidii iam sumpti, idest centum, & octaginta delegandam ad circuitores, boc est custodes agri mobiles, & uagantes, manifeste in alterum præcipitatur errorem, ut dimidii, quem acceperat, numeri, hoc est nonagenarii partem duodecimam dicat, quod falsum esse perspicuũ est. Nulla .n. nonagenarii numeri pars duodecima integra est. Item Plato, cum iam ab omnibus probaretur, ut constituerentur uiri, qui seruandaꝝ legum curam haberẽt. τὰ μὲν τοίνυν τῶν νομοφυλάκων, φησί, ταῦτα εἰρήσθω προστάγματα τρία. προϊόντων δὲ εἰς τὸ ἔμπροσθεν τῶν νόμων, ἕκαστος προστάξει τούτοις τοῖς ἀνδράσιν, ὧν τινων αὐτοὺς δεῖ πρὸς τοῖς νῦν εἰρημένοις, προσεπιμελεῖσθαι. De custodibus, inqt, legum tria hæc sint præcepta tum legibus proficiẽtibus, quiuis poterit his uiris præcipere, quæ procurare opus erit plura, quã modo diximus. Interpres. Legibus iam confirmatis, si plurium rerum curam bos uiros babere oportet à ciuitate quauis proponente consyderabitur. quasi quid ciuitates aliæ proponant, quid illę consyderent quæratur, non qd, ciuium eius, quæ conditur, ciuitatis consilio addi debeat, sic noster Interpres iudicat, atq; exponit. Debinc Plato de æqualitate inæqualis boc est æqui proportionari, & distributione pro uirtute, ac dignitate differit, quod quidem æqualitatis genus, & si ratiõe ad usum ciuilem reqritur, raro tamẽ, & à paucis seruatum legumlatoribus cõstat. τὴν ἀληθεστάτην, καὶ ἀρίστην ἰσότητα οὐκέτι ῥᾴδιον παντὶ ἰδεῖν. διὸς γὰρ δὴ κρίσις ἐστί, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀεί, σμικρὰ μὲν ἐπαρκεῖ, πᾶν δὲ ὅσον ἂν ἐπαρκέσῃ πόλεσιν, ἢ καὶ ἰδιώταις, πάντα ἀγαθὰ ἀπεργάζεται. Verissimam, inquit, optimam'q; æquabilitatem cernere, baudquaquam facile omnibus est. In Iouis enim iudicio hæc consistit, & quamuis mortalibus quidem raro eam sufficiat, tamen quoties, & quantulum cunq; suffecerit, aut publice, aut priuatim plurimum iuuat, bonorum'q; omniũ autbor est. Interpres. Iouis enim iudicium est, cuius parua quædam pars hominibus sufficit, & bene omnia tam ciuitatibus, quàm priuatis, si adhibetur, disponit. Sufficit uerbo utitur non improprie, sed ita inscite, ut non suppeditare, sicut apud Platonem est, sed plene satisfacere id uerbum putet significare. Quapropter uerba ita coniungit. Parua quædam pars bominibus sufficit, & bene omnia disponit. scilicet idem est sufficere, & bene omnia suppeditari, uel, ut uerbo eius utar, disponi. Item Plato, cum hanc æqui inæqualitatem causam interdum effici posse animaduerteret, ut seditiones essent, diuerticulis uti quibusdam admonet, & partim sorti rem committere, partim Deũ, fortunam'q; inuocare, ut recte, feliciter'q; succedat. Quippe nisi ita agatur, fieri nõ posse, quin detrimentum sequatur. τὸ γὰρ ἐπιεικές, φησί, καὶ ξύγγνωμον τοῦ τελέου, καὶ ἀκριβοῦς, παρὰ τὴν δίκην τὴν ὀρθὴν ἐστὶ παρατεθραυσμένον, ὅταν γίγνηται. Aequalitas enim, inquit, illa laudabilis, & æqua diiudicatio boni, cum præter rectam rationem fiat, uiolatur, & frangitur. Interpres. Humanitas enim, & indulgẽtia quando adbibetur a perfecto, exacto'q; iuxta rectum

iudicium declinat. humanitatem, & indulgentiam uocat Interpres, quam Plato ęquabilitatem nominat, & declinari à perfecto, exactoq; eandem humanitatem ait iuxta rectum iudiciũ, cũ à Platone uiolari, frangiq; dicatur, cum contra rectum ius agitur. Item Plato de assidua ciuitatis custodia disserit, quo in loco custodes decernẽs, πλῆθος δὲ, φησὶν, ἀδύνατον ὀξέως οὐδέ ποτε οὐδὲν τούτων πράττειν. Multitudo, inquit, nihil huiusmodi agere celeriter potest. Interpres. quorum nihil multitudo acute agere potest. Incidit sæpissime noster hic Interpres in eundem errorem, qui pereruditè à diuo Augustino reprehenditur libro de doctrina christiana in iis, qui ex ancipiti linguæ uocabulo, hoc est per æquiuocationem falluntur, ut sententiam transferant, quæ à sensu scriptoris omnino sit aliena. Ex ambiguo, inquit, ille diuus linguæ præcedentis plerunq; Interpres fallitur, cui non bene sententia nota est, & eam significationem transfert, quę à sensu scriptoris penitus aliena est, sicuti quidam codices habent, Acuti pedes eorum ad effundendũ sanguinẽ. ὀξὺς enim & acutum, & uelocem apud græcos significat. Ille autem uidit sententiã, qui transtulit, ueloces pedes eorum ad effundendũ sanguinem. Ille autem alius ancipiti signo in aliam partem raptus errauit. Ita planè & hic noster non solum genere erroris eodẽ, sed etiã specie, eodemq; ancipiti signo omnino labitur, cũ quod Plato ὀξέως dicit, referens ad rei mãdatæ paratiorem executionem, ipse non celeriter, sed acute interpretetur. Item Plato, ἱερῶν δὲ, ἱερέας· οἷς μὲν εἰσὶ πάτριαι ἱερωσύναι, καὶ αἷς μὴ κινεῖν· εἰ δὲ οἷον εἰκὸς πρῶτον κατοικιζομένοις, εἰκὸς γίγνεσθαι περὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ μηδενὶ, ἢ τισὶν ὀλίγοις, οἷς μὴ καθεστήκοι, καταστατέον ἱερέας τε, καὶ ἱερείας. Sacerdotes, inquit, qui paterna sacerdotia habent, permaneant, sed si, quod usu euenit hominibus, qui nuper simul uiuere cœperint, aut nulli, aut paucissimi habent, noui constituendi sunt sacerdotes tum mares, tum fœminæ. Interpres. Si uero nulla huiusmodi sunt, quod accidere illis par est, qui nunc ciuitates condere cœperunt, aut nullis, aut paucis concedendũ. Quã bene Platonem Interpres noster intelligit, cum nullos cõstitui sacerdotes arbitratur præcipi à Platone, qui cõtra ubi nulli sunt, paterna sacerdotia habentes, ibi sacerdotes constituẽdos esse decernit. Item Plato de eligẽdis legũ interpretibus iubet, ut quatuor tribuũ unaquæq; tres de suis eligat uiros, atq; ex his duodecim, qui electi sunt, tres præ cæteris suffragio cõstitui, reliquos nouem mitti probent ad Apollinem Delphicum, qui ex singulis ternis, singulos discernat. Hi uero tota uita interpretes sint. Interpres uero. Expositores, inquit, quatuor tribus ferant quatuor quælibet, ex quibus nouem, qui suffragio erũt delecti, Delphos mittãtur. Sexdecim eligit iste non duodecim, siquidem quatuor tribuum unaquęq; quatuor exhibet. nec à tribus ter tres mittentur, quem numerum trinitatis ratione Plato obseruat, sed à septem quos interpretes cõstituit. Omitto, quod si, ut hic scribit, quælibet tribus quatuor præstet, nec sexdecim erũt, q eligentur, nec nouem, sed quatuor tantũ. Quis enim Romanæ linguæ peritus nõ intelligat, quãlibet, non omnes, siue unãquanq;, sed duntaxat unam aliquam significare, nec referre si aliquã quatuor tribuum dicas, uel quamlibet quatuor tribuum, sub neutro enim licet, nisi disiunctim descendere. Cum igitur dicit aduersarius, ut quælibet tribus quatuor ferat, perinde est, ac si diceret, ut una tribus, quæcunq; illa sit, quatuor ferat. Item Plato, in demortui locum eligi à quatuor tribubus alium iubet, ex ea, unde ille fuerat, tribu, his uerbis, τὸν δέ γε λειπόντα προαιρείσθωσαν αἱ τέτταρες φυλαὶ, ὅθεν ἂν ἐκλίπῃ. Interpres, & ad mortui locum quatuor tribus alium eligant, omisit, ex ea, unde ille fuerat, tribu, quod in primis necessarium est, non enim de qualibet tribu eligẽdum Plato censet, sed de ea, cuius tribulis erat, qui uita est functus, ne qua tribus sit, quæ honore careat magistratus. Item Plato de agrorum custodibus. σπουδὴ δὲ περὶ ταῦτα ἤδη ἔστω φησὶ, τῶν ἑξήκοντα ἑκάστους, τὸν αὐτῶν τόπον φυλάττειν. Danda, inquit, summo studio opera est, ut singuli sexagenis sua loca custodiant, non modo hostium gratia, uerum etiam eorum, qui se amicos uocant. Interpres. Studium autem sexaginta uiris, qui loca custodiũt sit, ut aduersus hostes amicis ista custodiant. Item Plato de causis, & iudicib9, & magistratibus disputans omnem iudicem, magistratumq; reddere administrationis suæ rõnem iubet, exceptis iis, qui finem causis imponunt, à quibus fas non sit prouocare, quod in ciuitatibus regi subiectis, honor regius est. δικαστὴν δὲ, καὶ ἄρχοντα ἀνυπεύθυνον, οὐδένα φησὶ, δικάζειν, καὶ ἄρχειν δεῖ, πλὴν τῶν τὸ τέλος ἐπιτιθέντων· οἷον βασιλέων. Nullus itaq;, inquit, iudex, & magistratus immunis examinis sit, exceptis iis, qui finem imponunt, instar regum, quod enim in ea ciuitate, quæ uni us imperio gubernatur, rex sibi uendicat, idem in rebus publicis, iis, qui tertio foro finem causis imponũt, iudicibus datur. Interpres. Nemo autem iudex magistratusue in ciuitate aliqua sit, qui gesti officii sui rationem non referat præter reges. quasi de regibus solum dicatur, præter reges, inquit. Et quod loco exempli Plato ex persona regum addit, id pro magistratu, qui unus à reddenda

a reddenda ratione immunis fit, accipit, & tertium cancellũ Platonis prætermittit, quod aliás reges, aliás principes, nomine, quo magis tádem libuerit, appellandos, cõtinet summos magistratus, finem'q; affert causis, à quo nemini licet prouocare. Vnde fit, ut quátum ex uerbis interpretis accipi potest, non de quauis Rep. sed de regio duntaxat statu præcipiatur. Item Plato conuiuia instituit agri custodibus, quibus cum adesse omnes præcipiat, ὁ δὲ ἀποσυσσιτήσας φησί, καὶ ἥντινα οὖν ἡμέραν, ἢ νύκτα ἀποκοιμηθείς. Qui autem cõuiuio, inquit, defuerit, etiam si uno die, aut una nocte excubarit, probro detur. Interpres, qui aũt concibationi non affuerit, omisso excubauerit reliquo, quod potius lege punitur. Item Plato, τοὺς ἀγορανόμους φησί, τὸν περὶ τὴν ἀγορὰν κόσμον διαταχθέντα, ὑπὸ νόμων φυλάττειν. Aediles, inqt, ordinem in foro à legibus deputatum seruent. Interpres, uenalium curatores uenditionis loca legibus constituta ornate custodiant, Aediles uenalium curatores uocat, & forum locum uenditionis interpretatur. Item Plato. αἱ πᾶσαι τοίνυν ἀρχαὶ φησί, πλὴν βουλῆς, καὶ πρυτάνεων. Omnes, inqt, magistratus senatu, quæstoribus'q; exceptis. Interpres. Omnes magistratus consiliũ, & consilii principes, nihil hic excipit, & senatum consilium appellat eodem modo, quo ędiles uenalium curatores, sed sit ita sane, res enim seruatur, quáquam sub nomine parum proprio. At uero cum quæstores consilii principes dicit, quis ferre possit rem usqueadeo absurdam? Item Plato, res, quæ in cõtrouersiam cadunt, perscrutari diligentius pręcipit, percũctari'q; ipsum etiam iudicem, non tantũ, quæ ab aduersariis dicuntur, audire ea uidelicet causa, ut ueritas clarius eluceat, quod idem arbitris quoq; agendũ censet, & arbitrorum exemplo legitimos iudices ita agere iubet, his uerbis. ἄφωνος δ' αὖ δικαστὴς ἡμῖν φησί, καὶ μὴ πλείω τῶν ἀντιδίκων ἐν ταῖς ἀνακρίσεσι φθεγγόμενος, καθάπερ ἐν ταῖς διαίταις, οὐκ ἄν ποτε ἱκανὸς γένοιτο περὶ τὴν τῶν δικαίων κρίσιν. Iudex tacitus nec amplius aliquid instar arbitri, quàm dictum ab aduersariis fuerit, percunctans iudicare integre nunq̃ poterit. Interpres, Iudex, qui nihil plus, quàm litigantes dixerint, loquitur, quemadmodum in diæta nunquam ad iuste iudicandum sufficiẽs erit. An quid præceptum à Platone fuerit, intellexerit Interpres, quæso iudicate, diætam enim huic loco inseruit, quod uerbum apud latinos id significat, quod à medicis pro uictus rõne ægrotis datur, & iudicem scribit loqui oportere, quid autem debeat loqui, non explicat, quasi fabellas etiam, & anicularum deliramenta liceat iudicibus causas audiẽtibus recitare. Plato quidem percunctari uult iudices, & hoc modo plus aliquid ab aduersariis elicere, quàm ab his propositum fuerit, hic autem nõ percunctari, sed loqui dicit. Diæta uero quam Interpres rationem uictus esse existimauit, arbitri officium est, hoc est eius, quem agens, & reus priuatim sibi eligunt iudicem, & sequi sentẽtiam eius consentiũt. Licet enim arbitrũ, dum causam audit, interrogare, & percũctari, partim actorem, partim reũ, atq; ita re diligentius intellecta, iudicare. Iudicem uero publicum, & legibus institutum audire tantũ solitum est, quæ'q; audierit, lege iudicare, atq; ita sententiam ferre, quem morem Diodorus historicus etiam à iudicib⁹ Aegypti seruari solitum scribit. At Plato minime hanc consuetudinem probat. Ideoq; instar arbitri agere iudicem iubet, ut res, de qua agitur, percipi certi⁹ possit, & iudex ipse quasi procurator, & tutor ueritatis, nõ modo audire rem, sed etiam pscrutari ueritatem, & quod æquum fuerit, decernere syncerius possit. Interpres uero ita hunc locum exponit, ut plane dicere uideatur iudicem nihilo magis loqui, quàm ægrotum, cum rationem uictus à medico tacitus, atq; obtemperans accipit. Hos igit̃ admodũ paucos, ex infinita pene errorum sexti libri colluuione notauimus, qui ingenium, atq; doctrinam interpretis demonstrarent. Nunc, ne longiores simus, septimum aggrediamur.

EX LIBRO SEPTIMO.

Reprehensio, & emendatio unius & triginta magis insignium errorum, quos idem in septimi libri legum interpretatione commisit. Caput VIII.

Radit Plato in septimo de educatione, atq; eruditione liberorum, & educatiõis nomen frequenter eo in loco usurpat. Interpres uero pro educatione ubiq; alimẽtum ponit, nec tantum consequi ingenio potuit, ut intelligeret, non quid cibi, aut potus capiant, sed quo modo ingenuis moribus, ac liberalibus disciplinis ciuium liberi instituendi sint, à Platone disqri, atq; tractari. Item Plato, quoniam recta erudiendi ratio efficit, ut tam corpus, quàm animus bene habeat, primo de corporibus, quomodo apta, robusta, & salubria reddant, exponit, cui rei nihil tam commodum esse, quàm laborem, atq; exercitationem

fatetur. Itaq; iuuenes laborare plurimum suadet, propter uigorem incrementi, & excremento rum abundantiam, quæ res cum probari in omni ætate non posset, is, qui cum disputatur, quid hospes, inquit, num infantibus quoq; nuper editis plurimum laboris mandabimus? Tum Plato, minime, inquit, his primis, sed illis prius, qui adhuc in utero genitricis alimenta suscipiunt. Miratr denuo socius, & quo modo hæc inqt, uir egregie dicis? ἢ τοῖς κυουμένοις φράζεις; Num de iis loqueris, qui adhuc intra aluum parētis geruntur? Interpres hanc ultimam partē sic trāsfert, prægnantes ne laborabunt, & matres uterū ferentes pro fœtu accepit, qui adhuc maternis uisceribus continetur. Mox Plato, θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν ἐστιν ἀγνοεῖν ὑμᾶς τὴν τῶν τηλικούτων γυμναστικήν. Nihil sane mirum est, si uos tantillæ ætatis exercitationem ignoratis. Interpres, nec mirum est tantæ rei gymnasticam uos ignorare. quàm recte, atque eleganter expressit primordia eius ætatis, quibus nullum consuetum exercitationis genus tribuimus. Posthæc interrogat Plato, an infantium nutrices eos gestare debeant, modo rus, interdū ad templa, aliquando ad gētiles, & familiares exercendæ eius ætatis gratia, & nisi id faciant pœna legitima puniri. Hęc autem ita interrogat, utrunq; sane illud comprobans, ut, & gestetr infans, & pœna nutricib⁹, nisi ita egerint, decernatr, εἰ τοίνυν μὴ φησί, γέλωτα ἂν πολὺν ὀφλεῖν ἡμᾶς, πρὸς τῷ μὴ ἐθέλειν ἂν πείθεσθαι γυναικεῖά τε, καὶ δούλεια ἤθη τροφῶν. Alioquin, inquit, risum late captabimus, dum muliebres, seruiles'q; mores nutricū recusent obtemperare, quasi dicat, nisi nutricibus pœnam constituamus, irridendi erimus, cum a mulierculis contemnemur. Interpres. risus, inquit, de nobis magnus, quando nutrientium moribus muliebribus, simulatq; seruilibus obtemperare nolint. Itē Plato motum, & modulum iuuare ad somnum infantibus excitandum dicit, quo modo etiam ad desipientem debacchationem uidetur conferre. Et utrunq; huiusmodi affectū genus esse timoris existimat, uitio quodam animi contractū, quod tolli numeroso motu adhibito possit, & concussione leui, ac placida, interiorem illam animi furibundam, ac timidam concitationem sedari, ac tolli posse, arbitratur. Cū itaq; exponere, quid uterq; affectus sit, uelit δειμαίνειν δεῖ που ταῦτ' ἀμφότερα τὰ πάθη. Timor, inqt, uterq; huiusmodi affectus est. Interpres. formidandæ utræq; istæ sunt passiones. Ita, quod Plato sub timoris genere posuit, hic è contrario formidandum dicit. Debacchationē uero insipientis, baccham furentem interpretatur. Item Plato per interrogationem, ὁ δὲ δύσκολος, φησίν, οὐδαμῶς τε ἵλεως. ἆρ' οὐ δοκεῖ σφῶϊν θρηνώδης τε εἶναι, καὶ ὀδυρμῶν ὡς αὐτὸ τὸ πολὺ πλήρης μᾶλλον, ἢ χρεὼν ἐστὶ τὸν ἀγαθόν; Homo, inqt, difficilis, & minime placidus, nō'ne gemebūdus, magna'q; ex parte qrulus ultra, q̄ deceat bonū uirū eē, uobis uidetr? Interpres. Nō'ne igitr difficilis, ac minime placabilis fletu, clamoribus'q; plenior fore uobis uidetr, q̄ mitis, & māsuetus? Itē Plato, uoluptatis, ac doloris mediocritatē cōmēdans, subdit eādē mediocritatis rōnem diuinæ quoq; naturæ ꝯsentaneā esse his uerbis. ἣν δὴ διάθεσιν, καὶ θεοῦ κατά τινα μαντείας φήμην, εὐστόχως πάντες προσαγορεύομεν. Quē affectū, uel deo nō inepte oēs quadā diuinatiōis fama tribuimus. Interpres. Quē affectū placabilē dei quodā oraculo cōmode appellam⁹. Itē Plato, neqs se uoluptatib⁹ dedat, admonet, qm̄ dolore ita uacare nō poterit, μήτ' οὖν αὐτὸν προπετῆ, φησὶ, πρὸς τὰς ἡδονὰς γιγνόμενον ὅλως, ὡς οὐδ' ἐκτὸς λυπῶν ἐσόμενον. Quapropter, nec ipsum, inqt, ad uoluptates ꝓpensiorē esse oportet, qm̄ ne dolore qdē uacare possit, Interpres. Nec ipse ad uoluptates, inqt, ꝓcliuus erit oīno. Reliquā partē ꝑtermisit, hoc est, qm̄ dolore uacare nō poterit, qd ad euitandā uoluptatē alioqn plurimū ualet. Itē Plato, nutrices adhuc tantillorū, qbus īfantes cōmittit, τὰς δὲ τροφὰς, φησὶν, ἔτι τῶν τηλικούτων, κοσμιότητός τε, καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι. Oportere, inqt, curam ornatus, cōtinentiæ'q; hēre. Interpres. De qbus curā nutrices habeāt, ornatū uero, & ꝯtinentiā, & adhuc tantillorū ne lōgior esset, omisit. Tū Plato, ex singulis tribub⁹ singulas mulieres ætate ꝓuectas, deligēdas cēset numero duodecim, quę tum gregi puerorū, tū nutricib⁹ p̄sint, earū officiū reuisant, & quoties opus est, emēdent, τὴν δὲ τροφῶν αὐτῶν, καὶ τῆς ἀγέλης ξυμπάσης, τῶν δώδεκα γυναικῶν μίαν ἐφ' ἑκάστῃ τετάχθαι κοσμοῦσαν κατ' ἐνιαυτὸν τῶν προειρημένων, ὅσας ἂν τάξωσιν οἱ νομοφύλακες. Ipsarū aūt nutricū, inquit, gregisq; uniuersi, singulis, singulæ de duodecim mulieres præficiantur, quæ ordinēt, ac disponant per annum quæcunq; ex supradictis censores mādauerint. Interpres. Vna muler unicuiq; gregi annuo tempore præsit, omisit nutrices, & duodecim mulierum numerū, & quod dixit, ita obscurum est, ut non possit intelligi. Item Plato, ταύτας δὲ, φησὶν, αἱρείσθωσαν μὲν αἱ τῶν γάμων κύριαι τῆς ἐπιμελείας, ἐξ ἑκάστης τῆς φυλῆς μίαν ἥλικα αὐτοῖς. Eligant, inquit, eas, quæ nuptiis præsint, mulieres, singulas singulis tribubus sibi æquales. Interpres. Duodecim mulieres de duodecim tribubus eligantr, & nuptiarum principes mulieres eligant. reliquit sibi æquales, quod necessarium est. non enim ætatem iuuenilem res postulat, sed senilem. Item Plato, mulieri, quæ

lieri, quæ præfecta sit nutricibus, aīaduertendì in quosdā iuuenes peccantes potestatē concedit,
» reliquos aūt ad tribunitiā refert potestatē, δοῦλον φησὶ, καὶ δούλην, καὶ ξένον, καὶ ξένην, κολαζέτω
» αὐτὴ διά τινος τῶν τῆς πόλεως οἰκετῶν. Seruum autē, inquit, aut seruā, peregrinū, aut peregrinā,
ipsa ꝑ aliquē ex ministris reip. puniat. Interpres, omisit ipsa, quod uerbum pernecessarium est,
additur enim respectu tribunitiæ potestatis, a` qua puniri reliqui debent. Item cum Plato igno/
» rantiā dicat nutricū, & matrum, ἄγνοιαν τροφῶν, καὶ μητέρων, Interpres nutricum, & matrum
» amentiā dicit, q̄si nihil, aut parū īter ignorantiā, amentiā'q; intersit. Itē Plato, pueros, puellas'q;
ad choreā hortatur, exēplo Mineruæ uirginis, quæ Athenis præcipue colebat᷑. Hāc enī studio
choreæ delectatā, aliqn̄ armatā saltitasse memoriæ ꝓditū est. Interpres, pro Minerua, aut Palla
de, de qua Plato locutus est, Proserpinā dixit. Itē Plato, agones, & proagones dicit, hoc est, lu/
» dos, & ꝑludia quædā. Interpres, certamina & bella interpretat᷑. Itē Plato, τὸ τῶν παιδιῶν γένος,
» ἂν μὴ μεταβαλλόμενον ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ἀλλὰ μόνιμον ᾖ, μεγάλην ἰσχὺν ἔχειν, πρὸς τὸ καὶ τοὺς νό
» μους τοὺς τεθέντας μονίμους εἶναι. Ludoꝝ genus, si nō ab uno in aliud mutet᷑, sed idē semꝑ ma/
» neat, plurimū, inqt, ad legū stabilitatem ualere. Interpres. Genus pueroꝝ scribit τῶν παιδιῶν.
hoc est ludū, pro παιδίου. uidelicet puero accipiēs, ubi nec or̄onis series, nec rō rei stabilitatē pa
tit᷑ pueroꝝ. Itē Plato, iura recte cōstituta, ut rata, firma'q; maneāt, scribit oportere, qn̄quidē mu
» tatio eoꝝ magnā afferret iacturā. Quem locū ita exponit, κινούμενα δὲ ταῦτα, καὶ καινοτομούμενα,
» μεταβολαῖς ἄλλαις ἀεὶ χρώμενα, καὶ μηδέποτε ταὐτὰ φίλα προσαγορευόντων τῶν νέων μήτ' ἐν σχήμασι
» τοῖς τῶν αὐτῶν σωμάτων, μήτ' ἐν τοῖς ἄλλοις σκεύεσιν ὁμολογουμένως αὐτοῖς ἀεὶ κεῖσθαι, τό, τ' εὔσχημον, καὶ ἄσχη/
» μον ἀλλὰ τὸν τι νέον ἀεὶ καινοτομοῦντα, καὶ εἰσφέροντα τῶν εἰωθότων ἕτερον κατά τε σχήματα, καὶ χρώμα/
» τα πάντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τοῦτον τιμᾶσθαι διαφερόντως. τούτου πόλει λώβην οὐκ εἶναι μείζω φαῖμεν ἂν,
» ὀρθότατα λέγοντες. Cū aūt eadē mouent᷑, & īnouant᷑, ac mutatione subinde uaria dissidēt, nec
» eadē unq̄ iuuenib⁹ grata, familiaria'q; appellant᷑, ut nō in corpoꝝ gestibus, nō in aliqua supel/
» lectile certū, confessum'q; habeat᷑, q̄d honestū, q̄d turpe sit, sed q subinde aliq̄d noui cōpererit,
» diuersum'q; attulerit a` ſupiori uel figura, uel colore, uel aliqua huiusmodi diuersitate, hic præ
» cæteris comprobetur, hac re si nullam perniciosiorem pestem esse in rep. posse dicimus, recte ꝓ
» fecto` arbitramur. Interpres. Quo modo locū hunc in latinā linguam transtulerit operæpretiū
» est audire. Si uero, inqt, nouis semꝑ rebus, mutatiōibus'q; utat᷑, ac aliis, atq; aliis, tū figuris cor
poꝝ, tum cæteris uasis delectari assuescat, honestū quoq;, ac turpe sit, semꝑ esse mouēdum arbi
» trabitur. Quare siq̄s aliqua noua figuris, odoribus'q; in mediū afferēs honorat᷑, hoc recte sentiē
» tes dicemus pestē Reip. maiorem nullam futurā. Quid in his Platonis sit, equidem nō uideo,
nec alios puto secus, q̄ ego sentio, existimaturos. Quid aūt sibi hæc uelint, Interpres dicat, si tn̄,
q̄d mihi difficile uidet᷑, se ipsum intelligit. Itē Plato, erudiendos in re militari liberos ciuiū, seu
» uolentibus, siue inuitis parentibus decernit. οὐχ ὃν μὲν ἂν βούληται φησὶν ὁ πατὴρ φοιτῶντα, ὃν δ'
» ἂν μὴ ἐῶντα τὰς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον, πάντ' ἄνδρα, καὶ παῖδα κατὰ τὸ δυνατὸν, ὡς τῆς πόλε
» ως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας, παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης. Non quem pater, inqt, uoluerit disce/
» re, quē noluerit, missas facere disciplinas, sed, ut aiunt, oēs, quauis ætate dare pro uiribus operā,
» etiam inuitos, qn̄quidem Reip. filii potius sunt, q̄ eoꝝ, a` q̄bus geniti fuerunt. Interpres. Veni/
» ent aūt illuc, non q a` parentibus mittunt᷑ solū, sed uiri, adolescentes'q; oēs. Ciuitatis enī magis,
» q̄ genitoꝝ suoꝝ sunt, ita nec dignitatē seruat Platonici sermonis, & sentētiam oīno peruertit.
Itē Plato, mulieꝝ nimium otium, atq; inertiā improbat, nec satis esse arbitrat᷑, q; res domi re
cōditas seruant, & aut nent, aut texunt, sed ad exercitationes etiā ꝓdeūdū arbitratur, & corpus
» parandū ad labores, & pericula, quoties opus sit, subeunda, εἰς τινα μίαν οἴκησιν ξυμφορήσαντες,
» φησὶ τὸ λεγόμενον πάντα χρήματα παρέδωκεν ταῖς γυναιξὶ διαταμιεύειν τε, καὶ κερκίδων ἄρχειν,
» καὶ πάσης ταλασιουργίας. Domi, inquit, uniuersas res, ut dici solet, reconditas mulieribus cu/
» stodiendas tradimus, & radiis, omni'q; lanificio cōcedimus, dūtaxat eas ꝑesse. Interpres. Con/
ductis in unā mulieribus domū, radios, & texturā, cætera'q; huiusmodi cōmittemus. Quā scite,
& prudēter, res domi reconditas uertit peritus Interpres, in mulieres unam in domum condu/
» ctas. Itē Plato, mulierū lacænaꝝ morē in lanificio, et re militari positum narrans, γυναῖκας δὲ,
» φησὶν, ἀργοὺς μὲν ταλασίας, ἀσκητικὸν δέ τινα βίον, καὶ οὐδαμῶς φαῦλον, οὐδ' εὐτελῆ διαπλέκειν.
» θεραπείας δὲ, καὶ ταμιείας αὖ, καὶ παιδοτροφίας, εἰς τὸ μέσον ἀφικνεῖσθαι, τῶν δ' εἰς τὸν πόλεμον, μὴ κοι/
» νωνούσας. Mulieres, inquit, lanificio quidem uacare, sed uitam quandam solertiorē, & minime
» uilē, atq; abiectā agere, quinetiā domestici cult⁹, & penuarii officii, ac curæ filioꝝ mediū quod/
» dam tenere, bellicæ aūt rei consortium recusare. Interpres. Mulieres uero cultui filioꝝ uacare,
» bellis'q; nō participare. Itē Plato. γεωργίαι δὲ φησὶν, ἐκδεδομέναι δούλοις ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς

» ἀποτελοῦσιν ἱκανὴν ἀνθρώποις ζῶσι κοσμίως. Ager seruis traditus ad colendum fructum sanè red-
» det, q satis sit hoíbus uitá modeste agentibus. Interpres. Agricultura seruis cómendata, q ho-
» mines primitias agrorum satis persoluant, honeste uiuunt, recte sane, ut cætera. Itē Plato, Ciues
ne otiose uiuát, deterret, inde afferēs metú, ꝙ nisi uitæ officiis pfungant, facile in eá, quæ conue
niat, rem delabent. Conueniētem aút, ac debitá esse rem dicit, ut aíal, qđ otiose, ac negligēter
» degit, ab alio aíali rapiat, qđ riget laborib⁹, & uirib⁹ præstat. οὐ γὰρ οἷόν τε, φησὶ, τὸν ζῶντα οὕτως
» ἀτυχῆσαι τοῦ προσήκοντος. προσήκει δὲ ἀργῷ, καὶ ῥαθύμως κατὰ πεπιασμένῳ ζώῳ, σχεδὸν ὑπ' ἄλλου
» διαρπασθῆναι ζώου τῶν σφόδρα τετειχωμένων μετὰ ἀνδρείας ἅμα, καὶ τῶν πόνων. Nec fieri, inqt,
» potest, ut homo, q ita uiuit, ea re uacet, quæ ꝯuenit. Conuenit aút otioso, & p inertiá obeso, ia-
» centiq; aíali, ut ab alio rapiat, qđ labore extenuatú sit, & ualeat aío. Interpres. Nec possit ui-
» uus qspiam ad tantú infortuniú deuenire, otioso enim, pinguiq; aíali ꝯuenit, ut ab alio laborib⁹
» extenuato, fortiq; rapiat. Itē Plato, ad exercendú tam corp⁹, q̄ aium hortat, & neqd tpis rei
» tam necessariæ detrahat psuadens, πᾶσα δὲ νύξ τε, φησὶ, καὶ ἡμέρα σχεδὸν, οὐκ ἔστιν ἱκανὴ τοῦτ' αὐτὸ
» πράττοντι, τὸ τέλεόν τε, καὶ ἱκανὸν αὐτῶν ἐκλαμβάνειν. Nox, inqt, tota, diesq; fere totus, satis nó
» est ad plenú, absolutumq; eius rei fructú capiendú. Interpres. Tota uero nox, totaq; dies, id sa
» cienti nó sufficit, reliqua ne lōgior esset, omisit. Sic. n. sæpe, quæ Platonis sunt ꝑtermittit, quæ
nó sunt, addit, & ut in necessariis, quæ authoris sunt, breuior, sic in suis, quæ pabsurda sunt, pli
» xior est. Item Plato, quantú somni satis ad hoís ualetudinē sit, describens, ἔστι δὲ οὐ πολὺ, φησὶ,
» καλῶς εἰς ἔθος ἰόν. Non multú est, inqt, si bene assuescis, qsi dicat, qđ ad ualetudinē reqrit, nó
» multú est, præsertim homini bene morato, & mediocritati assueto. Interpres. Somn⁹ ergo tur
» pis est, & ꝯsuetudine crescit. Itē Plato, ὁ δὲ μὴ πειθόμενος, φησιν, ἄτιμος τῶν παιδείων ἔστω τιμῶν.
» Qui nó parebit, inqt, expers honorum erit, q uiris eruditis, & in aliquo disciplinę genere excellēti
» bus dari solēt. Interpres. Pueriles, inqt, honores non ꝯsequet. a disciplina dilapsus est in pue-
» rilitatē. Item Plato, ne puellas qdem in reb⁹ bellicis uult esse inexercitatas, ut cú matronę fue-
rint, possint, si ita res exigat, p filiis suis pugnare, nec ad sacra solú, & tēpla, puolutæ ululatu, ac
gemitu oía cōpleát, & muliebrib⁹ suppliciis insistát, prauá generi humano opinionē contrahē
tes, qsi oíum aíantiú natura ignauissimú sit. Interpres, opinionemq; generi hoíum dare, oíum
aíaliú mulieres esse ignauissimiú. Mulieres tm̄ p uniuerso hoíum genere, de quo Plato loquit,
accipit. Item de exercitio luctádi, & reliquo iuuenilis ætatis motu, Plato disputat, quo in loco
plura saltandi genera enumerat, quorú alia probat, alia improbat, & in hunc modú loquit.

» δύο μὲν αὐτῆς εἴδη χρὴ νομίζειν εἶναι, φησὶ τὴν μὲν, τῶν καλλιόνων σωμάτων, ἐπὶ τὸ σεμνὸν μι-
» μουμένην. τὴν δὲ, τῶν αἰσχιόνων, ἐπὶ τὸ φαῦλον. καὶ πάλιν τοῦ φαύλου τε δύο, καὶ τοῦ σπουδαίου δύο
» ἕτερα. τοῦ δὴ σπουδαίου, τὴν μὲν κατὰ πόλεμον, καὶ ἐν βιαίοις ἐμπεπλεγμένων πόνοις, σωμάτων μὲν
» καλῶν, ψυχῆς δ' ἀνδρικῆς. τὴν δ' ἐν εὐπραγίαις τε, οὔσης ψυχῆς σώφρονος, ἐν ἡδοναῖς τε ἐμμέτροις
» εἰρηνικὴν ἄν τις λέγων, κατὰ φύσιν τὴν τοιαύτην ὄρχησιν λέγοι. τὴν πολεμικὴν δὴ τούτων ἄλλως οὖ-
» σαν τῆς εἰρηνικῆς, πυρρίχην ἄν τις ὀρθῶς προσαγορεύοι. τάς τε εὐλαβείας πασῶν βολῶν, καὶ πλη-
» γῶν ἐκνεύσεσι, καὶ ὑπείξει πάσῃ, καὶ ἐκπηδήσεσιν ἐν ὕψει, καὶ σὺν ταπεινώσει μιμουμένην. καὶ τὰς
» ταύταις ἐναντίας, τὰς ἐπὶ τὰ δραστικὰ φερομένας αὖ σχήματα, αἵ τε τὰς τῶν τόξων βολὰς, καὶ ἀκον-
» τίων, καὶ πασῶν πληγῶν μιμήματα ἐπιχειροῦσαι μιμεῖσθαι. τό, τε ὀρθὸν, ἐν τούτοις, καὶ τὸ εὔτονον τῶν ἀγα-
» θῶν σωμάτων, καὶ ψυχῶν, ὁπόταν γίγνηται μίμημα εὐθυφερὲς, ὡς τὸ πολὺ τῶν τοῦ σώματος μελῶν γιγ-
» νόμενον, ὀρθὸν μὲν τὸ τοιοῦτον. τὸ δὲ τούτοις ἐναντίον, οὐκ ὀρθὸν ἀποδεχόμενον. τὴν δὲ εἰρηνικὴν ὄρχη-
» σιν, τῇ δ' αὖ θεωρητέον ἑκάστην, εἴτε ὀρθῶς, εἴτε μὴ κατὰ φύσιν τῆς τῆς καλῆς ὀρχήσεως ἀντιλαμβανόμε-
» νος ἐν χορείαις πρεπόντως εὐνόμων ἀνδρῶν διατελεῖ. τὴν τοίνυν ἀμφισβητουμένην ὄρχησιν, δεῖ πρῶ-
» τον χωρὶς τῆς ἀναμφισβητήτου διατεμεῖν. τίς οὖν αὕτη; καὶ πῇ δεῖ χωρὶς τέμνειν ἑκατέραν;

» Eius duo genera esse censendum est. Alterum, quod digniorum corporum honestatem imi
» tet, alterum, quod deformium uitia sequatur. Vitiosi item generis species duplex est, & duplex
» probi. Probi inquá si alteram speciem bellicam dixeris, cú uiolentis laboribus, corpore digno,
» fortiq; animo implicamur, alteram uero pacificam, cú per felicitatem animo modesto uolupta
» tibus modice utimur, scite, recteq; cum ratione appelles. Bellicum igitur genus illud diuersum
» ab hoc pafico pyrrichiam recte nomines, ꝙ cautiones omnium tum iactuum, tum plagarum
» declinatione, cessionéq; uaria, & saltu, aut sublimiore, aut humiliore referat, atq; etiam ꝯtrarios
» gestus, quos agēdi peritia formet. Tú uero in iaciendis aut sagittis, aut iaculis, in omni deniq;
» telo siue ictu, conetur decorum exacto simulandi ingenio seruare, ac reddere. Itaq; officium in
» his probet, & corporum, animorumq; constantiam sępe directo membrorum gestu, interdum
» etiam indirecto simulatam cōmendet. Pacificum rursus saltitandi genus in singulis hoc modo
consyderandum

consyderandum est, recte nec'ne professor dignæ saltationis in choreis uirorũ optima lege eruditorum recipiatur. Ergo saltandi genus, quod in cõtrouersiam cadit, primum seorsum ab eo, quod certum, confessum'q; habetur, secari debet, quod nã igitur hoc est, & quo modo seorsum distinguendum. Hæc cum ita a' Platone scripta sint, Interpres partem maiorem, & insigniorem, & cõmodiorem notarum, quib[9] Plato saltandi genera exprimit, prætermisit, & uerba inculcans ita loquitur, ut qd dicat, a' nemine possit intelligi. In duas, inquit, species eam distribuimus. Nã uel ad honestius, uel ad turpius deducũtur, quorũ utriusq; duo rursus genera sunt, honesti ergo generis, si corpora pulchra sunt, animus'q; modestus, pacifica hæc secũdum naturam motio appellabitur. Quæ autem bellica est, magnitudinem'q; animi quęrit, Pyrriche recte uocabitur, in qua sunt, fluxus corporis, quibus tela, plagæ'q; uitantur, exaltationes in altum, humiq; protractiones, cætera'q; huiusmodi dubiæ quoq; saltationis seorsum genera distinguẽda. Quã scripta Platonis ab hoc interprete recte in latinum uertantur, manifestum est, hinc mouet aduersarius, ut obiiciat Platoni, q; pulchritudini corpo[rum] indulserit, quia uidelicet dignitatem corporis, quam ille tribuit bello, hic ad pacẽ peruertit, magnitudinẽ prorsus corporis, pulchritudinem esse, nemo, excepto interprete, ignorat. Quapropter Plato corpus dignitate pręditũ, & animum fortitudine præstantem in bello constituit, hic huiusmodi corpus in pace ponit, & pulchritudinis nomine contaminat animi modestiam uoluptate modice utentem. Fluxũ uero corporis quis nesciat apud latinos uentris profluuium dici, & tamen hoc uocabulo usus est Interpres pro iis, quæ Plato nutum, flexum, cessum, saltum nominat. Taceo, q; ea, quæ a' Platone ꝯtraria supradictis adducũtur, hic eis uerba illa adiungit, alia'q; similia. Facit hic sane' ex oratione Platonis, tanq̃ ex pulcherrima arbore truncum quẽdam, omnibus, quæ dignitatem illius complerent, amputatis, atq; rescissis. Tum Plato de disciplinarum studio disserit, & quaten[9], aut quomodo his danda opera sit, iubet. Tum uero in sermonem incidit incõmensuratarum, & cõmẽsuratarum magnitudinũ, quas nosse necessariũ arbitrat', alioqn tortũ esse, uicissim'q; seniores, propositis huiusmodi qõnibus morã animi causam trahere, multo iucundiorẽ talis, & tesseris studio cõtendentes, libero hoĩe digno. Respondet his socius, ἴσως ἔοικεν ὅτι πεττείᾳ, καὶ ταῦτα ἀλλήλων τὰ μαθήματα, καὶ πάμπολυ κεχωρίσθαι. Quid ni? Plurimum enim inter tesseras, ac disciplinas istas interesse, longo'q; interuallo disiungi manifestum est. Quod responsum plane' illud explicat, longe iucundius posse senes in his disciplinis, animi causa uersari, quam in talis, & tesseris, quandoquidem hæc studia longæ nobiliora sunt, & senili ætati magis accommodata. Interpres. Non multum forsan tesserę, istæ'q; doctrinæ inter se distare uidentur. Parum, si Deo placet, recessit a' Platonis sententia, quando ille disiungi hæc longo interuallo dicit, hic non multum inter se distare interpretatus est. Deinde Plato, de uenatione, & quæ nã sequenda, quæ respuenda sit, dicturus. τὸν μὲν νομοθέτην ἐπαινέσαι, καὶ ψέξαι φησί, χρεὼν τὰ περὶ θήρας πρὸς τοὺς τῶν νέων πόνους τε, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. τὸν δ' αὖ νέον ἀκούσαντα πείθεσθαι. καὶ μήθ' ἡδονὴν, μήτε πόνον ἐξείργειν αὐτόν. τὴν δὲ περὶ ἕκαστα ἀπειληθέντων μετὰ ζημίας, καὶ νομοθετηθέντων, τὰ μετ' ἐπαίνου ῥηθέντα μᾶλλον τιμᾶν, καὶ προσταχθέντα ἀποτελεῖν. Legumlatorem, inquit, uenandi rationem, partim probare, partim dãnare, oportet ad labores, & studia iuuentutis. Iuuenes autem ipsi obtemperare pręceptis debent, & neq; a' uoluptate, neq; a' labore arceri, quo minus officio suo fungantur. Tum uero, quę cum cõminatione dicta sunt diligentius colere, atq; seruare, quã quę minaciter addita pœna, lex sanxerit. Interpres. Oportet ut legislator ad incitandum labores, studia'q; iuuenum uenationem laudet. Iuuenes autem ita parere, cum audierint, ut nec labor, nec uoluptas a' uenãdo ipsos arceat, magisq; honorẽt, quæ dicta cũ laude sunt, q̃ quæ minis, multis'q; firmata perhorreant. Mox Plato, τούτων δὴ προρρηθέντων, φησίν, ἑξῆς ἂν γίγνοιτο ἔμμετρος ἔπαινος θήρας, καὶ ψόγος. Hoc ita, inquit, exorsi, laudẽ deinceps modice, improbationem'q; uenandi dicemus. Interpres pro modica laude, metricam dixit, qui uel solus error satis, superq; hominis peritiam ĩdicat. Quis est enim adeo mẽtis inops qui carmen, & metricam poetarum rationem, huic loco accommodari posse, arbitretur? Item Plato, νυκτερευτὴν δὲ, φησί, θηρευτὴν δηλονότι, κυσί, καὶ πλεκταῖς πιστὸν, μηδεὶς μηδέποτε ἐάσῃ μηδαμοῦ θηρεύσαι. Venatorem, inquit, nocturnum, retibus, & canibus suis fidẽtem, nemo uspiã sinat uenari. Interpres. Noctu sine canibus, & retibus nemo id audeat facere. Sed reliqs omissis, quę notari in hoc libro possent, nunc ad octauum transeamus.

EX LIBRO OCTAVO.

Reprehensio, & emendatio duodeuiginti magis insignium errorum, quos aduersarius in octa ui libri legum interpretatione commisit.

Qui fructus rustici a` Platone nuncupentur. Caput IX.

Isserit in hoc Plato de duplici amicitiæ genere, atq; his utitur uerbis, φίλον μέν που d καλοῦμεν, φησὶν, ὅμοιον ὁμοίῳ κατ' ἀρετὴν, καὶ ἴσον ἴσῳ· φίλον δ' αὖ καὶ τὸ δεόμενον, τοῦ πεπλουτηκότος, ἐναντίον ὂν τῷ γένει· ὅταν δ' ἑκάτερον γίγνηται σφοδρὸν, ἔρωτα ἐπονομάζομεν. Amicum appellase eum solemus, qui uirtute similis, ac par est, atq; etiam eú, qui pecuniis eget, diuitis amicú nuncupamus, quanq̃ genere est plane diuersum. Vtrunq; uero quoties amplificatum est, amoré iam dicimus. Interpres. Amicum enim simile simili, & ęquale æquali afferimus. Sed rursus etiam amicum, qui diuitis indigeat, quanq̃ genere contrariú sit. amicum dicit eum, qui diuitis indiget, sed cuius tádem amicus sit, tacet, cum id Plato exponat dicens, amicum diuitis esse, qui pecuniis eget. Item, quod Plato dicit, utrúq; uero quoties amplificatum est, amorem iam dicimus. Interpres ita exponit. Cum uero utrunq; concurrat, cupidinis ardosem nuncupamus, quod duplicem in se continet errorem, neq; enim coniunctio, aut concursus, ut ipse ait, amicitiarum huiusmodi amor est. Vtraq; enim per se cum amplificata est authore Platone, nomen amoris recipit, neq; si coniungantur, amoré facient, nisi amplificatio, hoc est uehementia quædam amoris accesserit, quod ab interprete prætermissum est. Taceo, q̃ ne ardos qdem cupidinis dici debet, quod Plato ἔρωτα dixit. ἔρως enim amplificationé beneuolentiæ refert, & honestæ rei melius, q̃ ardos cupidinis accómodari potest. Item Plato tertium amicitiæ genus exponit, quod ex duobus iam dictis mistum habetur, explicatis'q; duorum illorum simplicium conditionibus affert tertium his uerbis, ὁ δὲ μεχθεὶς, φησὶν, ἐξ ἀμφοῖν τρίτος ἔρως, οἷ τεθέντ' ὂν διελλύθαμεν ὡς τρίτον. Tertius autem amor, qui ex ambobus illis permistus est, genus illud est amoris, quod nos tertium exposuimus. Interpres hoc totum selinquit, caussam ipse afferat, si potest. Item Plato, modú, quo superari libido, atq; inbonesta uoluptas possit, exponens cóuiuiorum exemplo utitur, quæ quanq̃ instituí posse ante, q̃ in usum uenirét, minime putabantur. postea tamen recepta sunt. Sic enim de uoluptate sentiendum arbitratur, ut quanq̃ superari posse nequaquam existimetur, excogitari tamen modus aliquis possit, quo superetur, qui si adhibeatur, crederetur facile, qđ ante psuaderi sine difficultate nequiuisset. Quo in loco his utit̃ uerbis, ἀλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο προβέβηκε νῦν, ὥστ' οὐδ' ἄν ποτε γενέσθαι δοκεῖ. Sed enim, eo ses prouecta nunc est, ut nunq̃ effici posse uideatur. Interpres. Sed ad hoc modo peruenit, ut uideatur, nec tunc quidem fieri posse, sicut ɔcibationis studiú non credebatur. Quod Plato existimari dixit, minime effici posse, hic ad tempus quoddam præteritú refert, sed quod sit illud, nec ipse dicit, nec nos quærimus, quando nullum tempus a` Platone determinatur, cócibationes autem appellat suopte uocabulo, quæ nos conuiuia dicimus. Itē Plato, dum uinci posse uoluptates ostendit, mentioné athletaꝶ quorundá facit, qbus tametsi corposa ualidiora, & animi longe deteriores, q̃ cæteris bene institutis ciuibus erant, a` rebus tamen uenereis abstinere potuerút, quo in palæstra possent uictores euadere, quibus affert. Longe igitur magis nostri adolescentes multo pulchrioris uictoriæ gratia temperare a` uoluptate deberent, post, quæ socius percunctatus, quam tandem uictoriam intelligat, cui Plato uoluptatum, inquit, uictoriá, quas qui superare potest, felicem agit uitam. Qui uero ab his pessundari se permittit, infelicé, ac miseram, πρὸς δὲ τούτοις ἔτι φόβος ὁ τοῦ μηδαμῇ μηδαμῶς ὅσιον αὐτὸ εἶναι. Δυνάμεις οὐκ ἄρα ἕξει κρατεῖν, ὧν ἄλλοι κεκρατήκασι, τούτων ὄντες χείρονες; Ad hæc timos, inquit, neqd impie committatur, noti'ne efficere poterit, ut ea meliores superent, quę superare deteriores potuerút? Interpres. Quid igitur formidamus, ne minime sem uincamus, quá alii peiores suparunt? Item Plato, modos, quibus superari uoluptas possit, exposuit, eos q̃q̃ non faciles, tamen commodos esse existimans, ταῦτα δέ φησι, καθάπερ ἴσως ἐν μύθῳ τανῦν λεγόμενά ἐστιν, εὐχαί. πολὺ γε μὴν ἄριστα, εἴπερ γίγνοιτο, ἐν πάσαις πόλεσι γίγνοιτ' ἄν. Hæc fostasse, inquit, quæ modo dicimus, perinde quasi per fabulam optanda sunt. Verum si fieri potuerunt, q̃ optima omnibus ciuitatibus cótingent, q̃si dicat, fabulas ista esse, & quæ optari potius, q̃ capi consilio possint. Interpres. Duo hæc membra orationis commiscens, & sententiam Platonis depsauás. Hæc, inquit, quasi per fabulam dicta, preces ad Deum sint multum collaturæ, si hę leges ubiq; obtinebunt. Tum Plato de aquarum ductibus, & puteis faciendis differens, ἀνυδρία δὲ εἴ ποι τόποις, φησί, ξύμφυτος ἐν γῆς, τὰ

γῆς τὰ ἐκ Διὸς ἰόντα ἀποστέγει νάματα, καὶ ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων πωμάτων, ὀρυττέτω μὲν ἐν τῷ ἑαυτοῦ χωρίῳ μέχρι τῆς κεραμίτιδος γῆς. Siqua, inquit, aliquibus in locis aquæ inopia solo incita, riuos arcet a` Ioue prodeuntes, atq; ita defectus necessarii liquoris urget, suo quisq; in loco ad cretam usq; effodiet. Interpres. Quod si aquæ inopia in agris est aliquibus, & pluuialibus aqs retentis uiuunt cum necessitate, quispiam in loco suo ad terram usq; solidiorem effodiat. Deinde Plato de fructuum usu, διττὰς ἡμῖν, φησὶ, δωρεὰς ἡ θεὸς ἔχει χάριτος αὕτη, τὴν μὲν, παιδιὰν Διονυσιάδα ἀθησαύριστον, τὴν δ' εἰς ἀπόθεσιν γενομένην κατὰ φύσιν. Duplex, inqt, gratiæ munus hæc dea nobis largitur, alterum ad delitias non recondendas, alterū ad recōdendas aptissimū. Interpres, alterum ante depositionem, alterum in depositione. Item Plato, ὃς ἂν, φησὶν ἀγροίκου ὀπώρας γεύσηται, βοτρύων, εἴτε καὶ σύκων, Quicūq; de rusticis fructib⁹, uuas, aut ficus gustarit, quo in loco rusticos fructus, eos nominat, qui apti sunt ad recondendum. Interpres. Qui uuam ante uindemiæ tempus gustauerit. Item Plato, contumaces eius legis de fructu rustico puniens, ἐὰν δὲ δὴ δοῦλος, φησὶ, μὴ πείσας τὸν δεσπότην τῶν χωρίων, ἅπτηται ὅσων τῶν τοιούτων, κατὰ ῥᾶγα βοτρύων, καὶ σῦκον συκῆς, ἰσαρίθμους πληγὰς τούτοις μαστιγούσθω. Si seruus, inquit, domino fundi inuito, tetigerit hæc, quotcunq; uuæ acinos siue ficus comederit, totidem plagis cædatur. Interpres. Quod si si seruus id quispiam fecerit, per singulas ficus, acinos'q; uuæ, æqualia numero uulnera patiatur. Omisit particulam illam domino fundi inuito, quæ maxime necessaria erat, Nam siquis cōcedente domino collegerit, nulli pœnæ obnoxius erit. Nec uero reliquam partem sine errore interpretatus est, seruum enim, qui uuam comederit, totidem, ĩquit, pati uulnera debere, quot acinos comederit, quare nihil esse posset iniquius, nihil a` Platonis sententia alienius. Ille enim uerbera ait, seu plagas, non uulnera. Item Plato, ἐὰν δέ τις, φησὶν ἀΐστωρ ὢν αὐτὸς, ἢ δοῦλος, ἅψηται τὸν μὲν δοῦλον, κολάζειν τὸν δ' ἐλεύθερον νουθετήσαντα ἀποπέμπειν. Siquis nescius tetigerit, si seruus est, flagris cædat', si liber, dimittatur admonitus, ut reliquos tāgat fructus, qui uuæ passæ conficiendæ, aut uino, aut carycæ commodi non sint. Interpres. Si uero depositioni aptas sciēs tetigerit, seruus quidē plectatur, Liber autem repellatur, ut re doceat ficus, uuá'q; solummodo ad depositionem ineptas capere alienis licere. Nescium Interpres scientem dicit, & repelli, quem dimitti Plato cēsuit, quid tangi posset, a` quo abstinere oporteret admonitum. passam autem carycam, uinum hoc est fructus reconditos, dicat cur nominare noluerit. Item Plato, legem de malis, piris, malis punicis, reliquis'q; huiusmodi scribens peregrinis quidem & in fundo comedere, & domum deferre permisit. Ciuibus uero liberis esse tantum in fundo nihil uero inde deferre, ἐὰν δὲ πρεσβύτερος ὢν, φησὶν, ἅπτηται τούτων, φαγὼν αὐτοῦ, καὶ ἀποφέρων μηδὲν, καθάπερ ὁ ξένος, ταύτῃ κοινωνείτω τῶν τοιούτων ἁπάντων. Si senior, inquit tetigerit edendo, & nihil deferendo, sicut peregrino permissum est, omnium huiusmodi fructuum particeps sit. Interpres. Sin uero senior quispiā comederit, nec asportauerit, sibi quoq; ĩ his oĩbus liceat. Itē Plato tertiā partem fructuū duntaxat cogi quēq; debere ĩstituit, ut cuiq; uēdet, & qm̄ fruct⁹ partim nobiliores, partim ignobiliores afferri solēt, mistā ex utroq; genere tertiā partē uēdi decernēs, χείρω που, καὶ βελτίω τούτων, φησὶν, ἑκάστη ἀνάγκη φύειν, καὶ ἐκτρέφειν τὴν γῆν. Meliora, inqt, aut deteriora queq; ex his agrū gignere, augere'q; necesse ē. Interpres. Necesse est enī, ut agri alia copiose, alia cōtra ꝑducāt, modū reddit ꝑ genere, cū dicat copiose. Mox Plato, λαβὼν δ' ἕκαστος τῶν πολιτῶν τὰ δύο μέρη, φησὶ, κύριος ἔστω τῆς νομῆς δούλοις τε καὶ ἐλευθέροις, ὅπως ἂν, καὶ ὁποῖα βούληται διανέμειν.

Duas, inquit, partes, quas ciuis sibi quisq; seruauerit, distribuere suo arbitratu possit seruis, liberis'ue, quatenus, & quo modo uoluerit. Interpres. Quilibet autem ciuis, cū duas partes seruorum, liberorū'q; acceperit, sicut uelit ipse, distribuat. Tum Plato de eisdē rebus uenalibus agēs, quemadmodum ciues uendere debeant peregrinis statuit, eas scilicet res, quas uendere peregrinis licebat. τῶν δὲ ὠνίων, φησὶ, πρῶτα μὲν τὰ τοῖσδε τοὺς ξένους ταχθέντα πωλεῖν. τοῖς ἀστοῖς, σκοπεῖν, εἰ γίγνεται κατὰ τὸν νόμον ἕκαστα. In uenalibus, inquit, rebus primum de his ꝯsyderandum est quas a` ciuibus uēdi peregrinis decreuimus. Interpres. Tametsi hoc a` Platone subobscure dictum ex iis, quæ sequuntur, apertius intelligi possit, ita tamen trāstulit, consyderent'q;, an cōuenæ secūdum leges singula ciuibus uendant. Ita cum Plato consyderandum dicat, An ciues iuste uendere peregrinis possint, hic contra interpretat', an peregrini iuste ciuibus ualeant uenundare. Nam cōuenas recens eius uocabulū, ego quidē peregrinos significare arbitror. Itē Plato nullam cauponandi rationem ciuibus suis permittit, uetatq;, ne aut ipsi aliis cauponētur, uel ab aliis emant obsonia, Peregrinos tamen peregrinis in foro peregrinoꝝ cauponari posse concedit, hoc modo, εἰ δὲ ταῖς τῶν ξένων ξένος ἀγοραῖς, πωλείτω τοῖς δημιουργοῖς τε καὶ τούτων δούλοις.

to, omnẽ actum, affectum'q; quatenus æqui particeps sit, eatenus honestatis quoq; participẽ esse offẽdens, ἐὰν δ' ἄγε, φησὶ, δίκαιον μὲν εἶναι ὁμολογῶμεν, αἰσχρὸν δὲ πάθος, διαφωνήσει τό, τε δίκαιον, καὶ τὸ καλὸν, λεχθέντων τῶν δικαίων αἰσχίστων εἶν. At si æquum, inquit, affectum esse, uerum non honestum, sed turpem confitemur, discrepet honestum ab æquo necesse est, cum iam turpe eẽ dicatur, quod æquum est. Interpres, poema quanto iustitiæ, tãto boni, honesti'q; particeps est, Quare affectus quoq; tanto bonus, honestus'q; esse cognoscitur, quanto iusti particeps non dissonam ab eo habet rationem. Si ergo, qui iustus conceditur, is turpis esse affectus, non negatur, iustum, honestum'q; dissonabunt. Iusta.n.turpissima esse dicentur. Poema uir doctus interpretatur, quod apud Platonem actionem significat, quã respectu passionis Plato consyderans, idẽ cõuenire agenti, patienti'q;, uel potius actioni, passioni'q; iudicat, quãdoquidem idem sunt, ut etiam Aristoteli placet. Quãuis alterum respectu agentis actio, alterum respectu patiẽtis passio dicatur. Magna est ergo peritia interpretis, qui poema pro actione ponit, magni uidelicet alicuius poetæ carmen. Quid enim aliud, q̃ carmen ĩtelligere possunt latini, cum poematis audiunt mentionem? Item Plato, cum superius omnẽ iniuriam inuoluntariam esse dixerit, quam sententiam sequi uidetur, ꝙ non recte similibus peccatis pœnæ inferri dissimiles debeãt, socius alterum ex duobus faciendum dicit, ἢ μὴ λέγειν ὡς πάντα ἀκούσια τὰ ἀδικήματα, ἢ ὡς τοῦτο ὀρθῶς εἴρηται, πρῶτον διοριστέον. Aut dicendum non omnem iniuriam inuoluntariam esse, aut primo demonstrandum recte, hoc dictum fuisse. Respondet his Plato, τούτοιν τοίνυν τοῖν δυοῖν τὸ μὲν, οὐκ ἀνεκτὸν ἐμοὶ πάντως συγγίγνεσθαι· τὸ γὰρ δὴ μὴ λέγειν, οὕτως οἰόμενον ἔχειν τἀληθές· οὐ γὰρ ἂν ἐμὸν, οὐδ' ὅσιον εἴη· πῶς δὲ διαφέρετον, εἰ μὴ τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ πειρατέον δηλοῦν; Alterum igit' istorum pati equidem non possum, ut quod ita esse existimo, negem. Cum enim à uitæ meæ instituto alienum hoc est, tum pium eẽ, nequaquã iudicatur. Reliquum explicare aliquo modo conabor, quemadmodũ duo sint, quæ non uoluntario, & inuoluntario, sed quodã alio differant, Interpres. Quorum alterũ ipse non patiar, sed dicam, cur nam ita mihi uerum uideatur. Non enim æquum, idest, quo modo autem si sponte, & non sponte non differunt, duo sunt, et quo alio differant subaperire conemur. Item Plato, ἂν ἄρα, φησὶ, τὶς αὐτόχειρ μὲν κτείνῃ ἐλεύθερον, τὸ δὲ πεπραγμένον ἀπροβουλεύτως ὀργῇ τινι γένηται πραχθὲν, τὰ μὲν ἄλλα, καθάπερ ἄνευ θυμοῦ κτείναντι προσήκει, τὰ πάσχειν, πασχέτω· δύο δὲ ἐξ ἀνάγκης ἔτη φευγέτω. Siquis sua manu hominem occiderit liberum, uerum id per iram inconsulto fecerit, cætera quidem mala subeat, quæ conueniunt ei, qui non per iram hominem occiderit, sed biennium à patria exulet. Interpres. Siquis liberum hominẽ sine præmeditatione, & sine insidiis, sed repentina cõmotus ira interemerit, cum ea fecerit, quæ illi facienda sunt, qui absq; ira occiderit, duobus ad iram suã domãdã exulet annis. Quo modo hæc cum Platonis sententia conueniant, manifestum est. Itẽ Plato suam illam sententiam exponit nihil mente, & scientia esse præstantius nõ ordinem, non legẽ, non quiduis ex omnibus rebus protuleris, neq; enim fas esse mentẽ alicui rei subiici, atq; seruire, sed omnium principem esse illã decet. Itaq; siquis mente, sciẽtia'q; liberali, ac naturali præditus est, hunc legẽ minime desyderare. Quo in loco, νῦν δὲ οὐ γάρ ἐστιν οὐδαμοῦ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ κατὰ βραχύ· διὸ δὴ τὸ δεύτερον αἱρετέον τάξιν τε, καὶ νόμον. Sed nunc, inquit, quoniam nemo uspiã nisi raro talis habetur, eligendum, quod loco secundo est, ordinem dico, & legem. Interpres.

Nunc uero nusq̃ hic est, quare alterum, lex uidelicet, atq; ordo eligẽdus. Nusq̃ hunc esse dicit, qui mente, scientia'q; prẽditus sit, quoniã Plato nusq̃ nisi raro reperiri, ut debuit, dixit, hic nusq̃ esse affirmat. Item Plato dum legumlatorem, non de omnibus etiã notissimis rebus iubere existimat oportere, sed pleraq; iudicibus decernenda opinatur, ἡ μὲν δὴ, φησὶ, τανῦν αἰνιξάμενοι τὸ μὴ νομοθετεῖν αὐτοῖς τὰ πλεῖστα, καὶ μέγιστα, ἃ καὶ φαυλοτέρως ἂν πεπαιδευμένοι δικασταὶ δύναιντο κατιδεῖν. Nobis, inqt, succensendũ non est, qđ nõ de summis, plurimis'q; scripserimus, q̃ etiã mediocriter eruditi iudices possint ꝑspicere. Interpres. Nemo ergo nos incuset, si maiora, pluraq; legibus ordinamus, quæ uel improbe educati iudices possent conspicere. Quãta sit prudẽtia, quod acumẽ, quale ingenium interpretis, facile ex hoc loco licet perspicere. Plato, quę notissima sunt omittenda existimat, uel quia minima, uel quia summa, ut cuique perspicua esse possint. Fit enim in usu ciuili, ut minima, & summa æque omnes cognita habeant. Quis enim paricidam, aut impium nesciat esse puniendum, quod summum est? aut qs ignoret, licere unicuiq; panem, quem comedat, emere, quod est minimum? Interpres uero maiora, & plura, quæ iudices uel improbe educati possint conspicere dicit ab eo ordinari, à quo superius dictum fuerat, legumlatorem non de omnibus oportere decernere. sed ad reliqua pergamus. Plato prohibet nequis ætate minor seniorem ciuem, à quo nasci ratione ætatis posset, uerberare ausit. Tũ

etiam nequis peregrinos uerberibus uel inferendo, uel ulciscendo emendet. Interpres, quod
de ætate ciuibus præscribitur, idem peregrinis etiam tribuit, quod ex Platonis sentētia nō est.
Item Plato, cum iunioribus ciuibus legem præscripsisset, nequem seniorem cædere audeant,
siue ciuis, siue peregrinus sit, quāuis ab eo lacessiti, deinceps, quod ad peregrinos pertinet, ita
sancit, ut siquis iunior a` peregrino uapulet, non audeat eum afficere ipse uerberibus. At si puni
endum iudicat, ad tribunorum plebis iudicium uocet, his uerbis, ξένον δὲ ἀσελγαίνοντα, καὶ θρα-
» συνόμενον ἑαυτὸν τύπτοντα, ἄν τις οἴηται δεῖν κολασθῆναι, λαβών, πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἀστυνόμων ἀ-
» παγέτω τοῦ τύπτειν, δὲ εἰργέσθω, ἵνα πόῤῥω γίγνηται τοῦ τὸν ἐπιχώριον αὖ τολμῆσαί ποτε πατάξαι.
» Audentem peregrinum, contumeliose'q; agentem, ut ciuem cædat, si qui cæditur puniendū
» illum censet, capiat, & ad tribunos plebis perducat, nec ipse uerberet, ut eo magis a` cædendis
» ciuibus suis abstineat, quando etiam se a` peregrinis ptinet. Interpres, quod si peregrinus ela-
» tus furore uerbera inferat, & inde puniēdus uideatur, captum ad tutores urbis perducat, ut mi
» nus audeat ciuem cędere. Reliquit, nec ipse uerberet, ut errorem suum similem ueri faceret,
quandoquidem, ut minus audeat ciuem cædere, dicit de peregrino, cum Plato non de peregri
» no, sed de ciue dicat, ciuem non esse cædendum. Item Plato ἧλιξ δὲ, φησὶν, ἥλικα, καὶ ὃς ἂν
» ἄπαιδος προέχοντα ἡλικίᾳ ἑαυτοῦ ἐὰν τύπτῃ, ἀμυνέσθω κατὰ φύσιν αὖ βέλους ψιλαῖς ταῖς χερσίν.
» Si iuuenis æqualem aut etiam maiorem filiumfamilias non dum patrem cæciderit, liceat
» eum ulcisci armis naturalibus, hoc est manibus nudis. Interpres. æqualis autem æqualem, aut
» eum, a` quo natus esse per ætatem non posset, si uerberibus cædat ex filio familias natu maiore,
» eum facit, a` quo cædens natus esse per ætatem non posset. Item Plato iubens nequis per faci
nus audeat parentes cædere omnes ad opitulaudum, defendendum'q; hortatur, quicunq; pa-
trem, aut matrem cædi a` pignoribus suis uiderint, & tum spe præmii, tū metu ignominię quos
cunque impellit, siue ciues, siue incolæ, seu peregrini sint, qui intersunt. ὁ δὲ μὴ μέτοικος, φη-
σὶ, βοηθῶν μὲν ἔπαινον ἐχέτω· μὴ βοηθῶν δὲ, ψόγον. Non incola, inquit, si opē tulit laudē assequa-
tur, si nō tulit, uituperet. Interpres, incola uero, aut uituperationē, aut laudē si fecerit, psequat.
Quis incola sit, uidetur iguorare, & ideo de eadem re duo cōtraria ponit. Taceo enim, quod
Plato incolis, ac peregrinis pro præmio statuit, si opitulentur conuocationem ad auxilium di-
» xisse. Ita enim Plato scribit, ὁ μὲν μέτοικος, ἢ ξένος, εἰς προεδρίαν τῶν ἀγώνων καλλείσθω βοηθῶν· μὴ
» βοηθήσας δὲ ἀειφυγίαν ἐκ τῆς χώρας φευγέτω. Incola, & peregrinus, si opem tulit, ad sedendum
» ante alios, dum ludi aguntur, uocetur. si nō tulit, perpetuo exul sit, non incola, si opem tulit, lau
» dē consequatur, si non tulit, uituperetur. Interpres uero & peregrini, ac incolæ ad auxilium cō
» uocentur, & qui auxiliari noluerit, peregrinus quidē ppetuo exterminetur, Incola uero aut ui-
» tuperationem, aut laudem, si fecerit, consequatur. Sed iam tempus est, ut ad decimum li-
» brum transeamus.

EX LIBRO DECIMO.

¶ Reprehensio, & emendatio trium magis insignium errorum, quos aduersarius in decimi li
bri interpretatione commisit. Caput XI.

Isserit Plato in decimo legum libro de anima solis tripartita quadā opinione. Vt
d anima, aut forma corporis eius uolubilis naturalis hærēs intrinsecus moueat, quē
admodum nos ab anima nostra de loco ad locū mouemur, aut extrinsecus adepta
corpus quodam ignis, aeris'ue, ut aliqui uolūt, impellat per uim corpe corpus, aut
tertio ipsa, quamuis uacans corpore, alias quasdam uirtutes habeat admirabiles, supra, quā di-
cere homini fas sit, quibus regat, & moueat. Assentitur his socius, qui cū disputatio est, atq; ita
» demū concluditur [illegible] μὲν ἀνάγκη τούτων ἕν γέ τι δρῶσαν ψυχὴν, πάντα διάγειν· αὐτοῦ δὲ ἄμεινον
» ταύτην τὴν ψυχὴν, εἴτε ἐν ἅρμασιν ἔχουσα ἡμῖν ἥλιον ἄγει, φῶς τοῖς ἅπασιν, εἴτ' ἔξωθεν, εἴθ' ὅπως, εἴθ' ὅ-
» πῃ, θεὸν ἡγεῖσθαι χρεὼν πάντα ἄνδρα. Anima igitur, ut aliqua ex iis, quas diximus, ratione agēs
» omnia regat oportet, unde præstat aīam eius, siue intus agitās currum, solem nobis adducit, lu
» men cunctis mortalibus iucundissimū, siue extrinsecus, siue quo modo, & qua tandē libet, præ-
» stat inq, ut deum esse oēs arbitremur. Sic Plato cōcludit superiora, quæ de anima solis dixit af-
» firmans, aut scilicet intrinsecus mouere, aut extrinsecus tactu corporis, aut incorporea quadam
» uirtute, quod uerbis illis significat quo modo, & qua tādem libet. Interpres. Certe uno isto
» rum modorum cuncta circunduci ab anima necesse est. Quid porro' cum sine curru solem no-
bis anima

bis anima eius circunducit, siue cum in ipso insit, siue cum foris sit, siue quomodocunq; quis
» imaginetur, Non'ne Deum esse oẽs arbitrari debemus? Addit hic modum quartũ, ut p currum
» aĩa moueat, quo sublato, quomodocũq; quis imaginet', inqt, Deũ eẽ oẽs arbitrari debemus, Vi
dete uidete hominis eruditionem. Plato poetaq; metaphoram tangens, qua solem curru ferri dicunt, siue intus, inquit, agitans currum, solem nobis adducit, hic quid porro cum sine curru solem nobis anima eius circũducit, siue cum in ipso insit, siue cum foris sit. Item Plato plura de prouidentia locutus est, quæ doctus Interpres non literarum luci, sed tenebris tradidit, siquidẽ alia præterit, alia adiicit, alia confundit, oĩa miscet, ut, quid dicat, a' nemine intelligi possit, longum admodum esset exponere, q̃ deprauauerit eum locum, in quo Plato, ita iquit, Ob hęc oĩa te ĩcusare tãq̃ rerum eiusmodi authores minime pati propter cognationem certum est, q̃ etiam peruerterit ꝯclusionem, qua Plato per disiunctionem complectitur, deos, aut propterea parua negligere, quia indecens esse norunt ea curare, aut quia, uel ita agendum esse ignorant, uel negligere patiuntur, quæ curanda esse ĩtelligunt. Quid cũ dicit, indigere adhuc uerbis, quibus q̃si cantu frangatur. Vbi Plato, inquit, afferenda esse, adolescẽi uerba quædam, quasi carmẽ, quo pſuadeatur, ducatur'q; ad credendum singula agi, ad tuendam, absoluendam'q; uniuersi incolumitatem. Item Plato, cum principes quosdam necessario esse dixisset, Qui cœli uniuersi gu
» bernacula tenerẽt, subdit, ἀλλ' ἄρα εἰσὶ προσφερεῖς τῶν ἀρχόντων, ἢ τινὲς τούτοις, ὧν δυνατὸν ἡμῖν
» ἀπεικάζουσι τυγχάνειν, μείζοσιν ἐλάττονας; πότερον ἡνίοχοι τινὲς ἂν εἶεν τοιοῦτοι ζευγῶν ἁμιλλω-
» μένων, ἢ πλοίων κυβερνῆται; τάχα δὲ κἂν ἀπεικασθεῖεν, στρατοπέδων ἄρχουσί ποι. εἴη δ' ἂν καὶ νόσων
» πόλεμον ἀλλαζουμένοις ἰατροῖς. ἐοικέναι περὶ σώματα, ἢ γεωργοῖς περὶ φυτῶν γένεσιν εἰωθυίας ὥ-
» ρας χαλεπὰς διὰ φόβον προσδεχομένοις ἢ καὶ ποιμνίων ἐπιστάταις. Sed quibus tandem principi-
» bus similes illi sint, Aut quinam illis similes ex his habeantur, quos apte conferre possimus? in
» feriores uidelicet cum superioribus? Vtrum aurigæ bigarum certãtium speciem illam beatam
» referant? an nauium gubernatores? Tum uero cum prĩcipibus quibusdam exercituum fortasse
» conferri possunt, aut cum medicis, qui bella morborum ab humanis corporibus arcẽt, atq; pro-
» pulsant, aut, cum agricolis, qui orientibus stirpibus tẽpora solito grauiora suspicãtur. Aut etiam
» cum pecudum custodibus, atq; magistris non inepte comparari posse existimem. Interpres.
» Sed forsan quibusdam prĩcipum omnes, aut eorum aliqui similes sunt, ut possibile nobis sit,
» minores, maioribus comparare, utrum aurigæ aliqui certantium curruum tales sunt, aut guber
» natores nauium? fortasse etiam exercituum ducibus constituendum, uel medicis, quasi aduer-
» sus ægrotationes corporum bellum gerãt, aut agricolis inimicas fructuum tempestates timen
» tibus, aut etiam gregum, armentorum'q; præsidẽtibus. En Interpres noster omnes, aut eorum
» aliquos similes principibus dicit, cum Plato omnes scripserit, quasi ipse animaduerterit, esse aliquos cœli rectores, qui conferri cum principibus nequeant, & qđ Plato medicis tribuit, ut morborum bella arceant, & propulsent, hic in bellum peruertit, quod dii aduersus ægritudines gerant. Et cum Plato ortum stirpium dicat, hic fructus reddit, quasi absurdũ sit ortui arborum tempora aliqua esse aduersa, & grauia. Præterea reliqua, quæ tum in hac, tum in cæteris huius libri partibus noatri merito possent, cum satis hæc ad institutum nostrum esse existimemus.

DE LIBRO VNDECIMO

¶ Reprehensio, & emendatio septẽdecim magis insignium errorum, quos aduersarius in undecimi libri interpretatione commisit

Perq̃ pia Platonis sententia de cultu parentum. Caput XII

q Vam in undecimo quoq; libro sibi constet Interpres, nũc uideamus, Censet in hoc libro Plato ciuium libertos non admodum diuites effici oportere. Itaq; supra tertiũ censum augeri eorum peculium nõ permittit ἐὰν δὲ, τῷ ἀπελευθερωθέντι, φησὶν, οὐ-
» σία πλείων γίγνηται τοῦ τρίτου μεγέθει τιμήματος, ᾗ ἂν ἡμέρᾳ γίγνηται, τριάκοντα ἡ-
» μερῶν ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας, λαβὼν ἀπίτω τὰ ἑαυτοῦ, καὶ μηδὲ μία τῆς μονῆς παραίτησις, ἔπ
» τούτων παρ' ἀρχόντων γιγνέσθω. Si liberto, inquit, tertii census modum facultates excesserint,
» Is. XXX. die postq̃ deprehẽsa res fuerit, cũ suis rebus abito, nec magristratus facultatem ei am
» plius in ciuitate manendi cõcedunto. Interpres. Si autem liberti alicuius bona tertiũ censum
» adæquauerit, trigesimo die, posteaquam hoc factum sit, rebus suis acceptis recedat, nec ulla ma
» nendi facultas a' magistratibus sibi concedatur. Hæc lex interpretis est, non Platonis. Lex enim Platonis facultates liberti tertium censum excedere nõ patitur, æquare permittit. Lex uero ista

interpretis ne æquare quidem permittit. Item Plato ciuibus suis abstinēdum ab illiberali cau
» ponandi negotio censet ὃς δ' ἂν, φησί, καπηλείας τῆς ἀνελευθέρου τέχνῃ τινὶ μετάσχῃ, γραφέσθω
» μὲν αὐτὸν γένους αἰσχύνης ὁ βουλόμενος, πρὸς τοὺς ἀρετῇ πρώτους κεκριμένους. Siquis cauponandi,
» inquit, illiberale negotium tractare ullo pacto uoluerit, accusato eum, qui uolet familiæ deho-
» nestatæ apud uiros in ciuitate uirtute primarios. Interpres. Qui autem illiberali cauponationi,
» atq; arti operam dederit impudētiæ a' uolente ad optimates, uirtute'q; primos accuset. Quod
Plato ait, arte aliqua, hoc est ullo pacto, pro arte Interpres simpliciter accepit, et cauponatiōi,
ut uerbo eius utar, adiunxit, pro dehonestata uero familia, impudentiam dixit. Item Plato de
opificibus scribens, partim eos Vulcano, et Palladi dicatos ait, utpote eos, qui artibus humanā
uitam instruxerunt, partim Marti, & Palladi, eos scilicet, qui opera opificum seruant aliis admi
niculis, & arte alia opitulante. Interpres, qui opificum officium cæteris quibusdam cōseruant
» artibus, reliquit adminiculi nomen, quod rei militari Plato accōmodauerat. Item Plato, ὁ μὴ
» ἀποδιδοὺς, φησί, τοὺς ἐφειλομένους μισθοὺς ἐν τῷ τεταγμένῳ χρόνῳ, διπλοῦν πραττέσθω· ἐὰν δ' ἐνι-
» αυτὸς ἐξέλθῃ, τῶν ἄλλων ἀτόκων ὄντων χρημάτων, ὁπόσα δανεισμῷ ξυμβάλλει τις, οὗτος τῇ δραχμῇ ἑκά-
» στου μηνὸς ἐπωβελίαν κατατιθέτω. Qui mercedem, inquit, tempore constituto ex pacto non red
» diderit, duplicem soluito, & si annus præterierit, quanq̄ cæteræ pecuniæ, quæ mutuo dātur, ua-
» cant usura, Hic tamen pro singulis drachmis, singulas sextas drachmæ partes, mēsibus singulis
» dato. Interpres. Qui mercedem, ut pactum est, non obtulerit, duplum reddat. Si aunus præ
» terierit, & pecunia, quæ usura parari poterat, sine fœnore sit retenta, qui retinuit sextam singu
» lis mēsibus partē deponat. Nullam pecuniam solui per usuram Plato iubet, immo amitti eam,
quæ cū usura data est, alibi iubet, & hoc loco dicit cæteras pecunias nulla cū usura dari debere.
Sed hanc unam ex pœna quasi usuram soluere sextantem, nequis audeat pacta uiolare, Hic ue
» ro pecuniam usura dari iubet. Item Plato de testamentis, legatis'q; dicturus, τούτων ἀρχαί, φησί,
» πάντων, αἵ τε τῶν τελευτᾶν μελλόντων ἐπιθυμίαι τῆς διαθέσεως. Horum initia, inquit, oīum esse
» solent uoluntates ultimæ morientium, ut tandem libuit testari. Interpres. Eorum, qui moriebā
» tur, cupiditas, & affectus. affectum pro testamento interpretatus est, & cupiditatem pro ultima
» uoluntate. Item Plato, χαλεπὸν δεῖ, φησίν, ἡμῖν γιγνώσκειν τὰ ἡμέτερα αὐτῶν, καὶ πρός γε ἡμᾶς αὐτοὺς,
» ὡς πρὸ καὶ τὸ τῆς Πυθίας γράμμα φράζει ταυτόν. Difficile, inq̄t, est nostra cognosci a' nobis, q̄n
» etiā nos ipsos, quod illo quoq; Apollinis Pythii oraculo significatur. Nosce te ipsum. Inter-
» pres. Difficile nobis est pecuniam nostrā cognoscere, quare ad uos illud repetimus, quod Py-
» thius dixit. Quàm magnifice Interpres noster haurit oēs sensus autboris! Ideo dicit repetēdū
esse Pythii dictum, quasi ille de pecunia dixerit, nosse eam difficile esse. Et cū Plato dicat, q̄n
etiam nos ipsos, difficile scilicet esse cognoscere, hic ad uos illud repetimus, transfert. Item Pla
to de orbitate filiorum tractat, ne pupilli a' tutoribus, aut magistratibus negligātur, aut patianē
iniuriā, Quo in loco pœnam magistratui statuit, si in illos uel negligentia, uel iniuria usus fue-
rit. Interpres, si de magistratibus quisquā afflixisse orphanum uidebitur, affligere dixit solum,
quasi nō referat siue negligentia, siue iniuria quis offenditur. Atqui apud Platonem refert, nec
» eadem pœna negligentiæ, qua iniuriæ crimen punitur. Itē Plato, ὑεῖς τ' αὖ σφίσι πατέρας, ἐ-
» ὰν, ἐκ νόσων, ἢ γήρως διατεθειμένους αἰσχρῶς, ἐξεῖναι παρανοίας γράφεσθαι. Liceat, inquit, filiis ac
» cusare parētes dementiæ, aut senectutis uitio turpiter affectos. Interpres, & filiis, ut cōfectos pa
» rentes morbis, uel senio, liceat amentiæ crimine accusare. Hæc quoq; lex interpretis est, nō Pla
tonis. Ille enim si turpiter affectus est pater, uel morbo, uel senectute, citandum a' iudicibus cē-
set, & a' rei familiaris cura remouendum. Hic uero si morbo duntaxat, aut ætate cōfectus est, ci
tandum censet, quasi idem sit cōfectum esse ætate, & morbo, & amentē esse, atq; desipere. At-
» qui permulti sunt, tametsi senes, atq; ægroti, prudentia tamen, & consilio uigentes. Item Pla-
» to, ne patres ex quauis causa filios abdicent, prouidendū ratus, ὃν ἂν, φησί, θυμὸς ἐπίῃ, μετὰ δυσ-
» τυχίας, εἴτ' οὖν ἐν δίκῃ, εἴτε καὶ μή, ὃν ἔτεκέ τε, καὶ ἐξεθρέψατο, τοῦτον ἐπιθυμεῖν ἀπαλλάξαι τῆς αὑ-
» τοῦ συγγενείας, μὴ φαύλως οὕτως ἐξέστω, μηδ' εὐθὺς τοῦτο δρᾶν. Cui animus, inquit, minime felix si-
» ue iure, siue iniuria fuerit, ut quē genuit, educauit'q; remouere a' sua familia uelit, nō facile, nec
» statim id facere liceat. Interpres. Quod ne ita facile fiat, perhibet, ne ita turpiter exponit, nō
liceat, inquit, ita turpiter eiicere. Item Plato, filios abdicatos, nisi per decennium quispiam re
ceptus, adoptatus'ue sit mitti in coloniā censet, Itaq; præcipit cēsoribus prolis, hoc est adauctæ
iuuentutis magistratibus, ut nimiam populi multitudinem transmissis coloniis amputent, quē-
admodum in quinto libro legū eius latissime legitur. Interpres prolem adauctam, pro posthu-
mis accipit, ita inquens. Quod si nemo citra decennium adoptione sibi eum coniungere uo-

luerit

luerit curatores posthumorum, quos in coloniam mitti uolumus, de iis quoque prouideant.

Item Plato de discordia mariti, & uxoris prouidendum existimans, iubet, ut decē uiri ex censorum ordine, & decem mulieres, ex iis, quæ nuptiis præsunt, reconciliare inter se cōiuges conentur, quod si nullo pacto id assequi possunt, quærant alios, quibus illos facto diuortio, coniungant, aut procreandorum liberorum gratia, aut ratione necessarii cultus, ꝯsumendæq́ per gratā societatem ætatis. [illegible], ὅσοι μὲν ἂν ἄπαιδες ὦσιν αὐτῶν, ἢ ὀλιγόπαιδες ὄντες, διαφέρονται, καὶ παίδων ἕνεκα, καὶ τὴν συνοίκησιν ποιεῖσθαι. ὅσοι δ' ἱκανῶν ὄντων παίδων, τῆς συγκαταγηράσεως ἕνεκα, καὶ ἐπιμελείας ἀλλήλων, τὴν διάζευξίν τε, καὶ σύζευξιν ποιεῖσθαι χρεών. Qui carentes liberis, inquit, aut pauciores, quā opus sit, habentes, disiuncti sint, eos uel procreandorū liberorum gratia matrimonium adire alterum conuenit, Qui autem satis iam liberis procreatis dissenserint, his mutui cultus, & consumendæ per gratam societatem ætatis gratia, idem faciendum est. Interpres quo modo hæc intellexerit, & in latinum uerterit uideamus. Sed cum multi, inquit, absq́ filiis sint, aut paucissimos procreent, ac liberorum gratia unà se habitasse querantur. Multi q̃uis non paucos habeant liberos, consenescendi tamen studii negligentia, alter de altero queratur.

Item Plato, cui mortua uxor superstites liberos reliquerit mares, & fœminas, huic ducere alteram, si uelit, quæ filiorum curam habeat, concedit. nolentem uero non cogit, quod si defuncta uxor, filios non reliquerit, duci alteram iubet, atq́ cogit, ex qua tum familiæ suæ, tum ciuitati, quātū satis sit, prolē procreet. ἐὰν τελευτᾷ γυνὴ καταλιποῦσα παῖδας θηλείας τε, καὶ ἄρρενας, συμβουλευτικὸς ἂν εἴη νόμος ὁ τιθέμενος, οὐκ ἀναγκαστικὸς, τρέφειν τοὺς ὄντας παῖδας μητρυιὰν ἐπαγόμενον. μὴ ὄντων, δὲ ἀναγκαίως γαμεῖν, μέχρι περ ἂν ἱκανοὺς γεννήσῃ παῖδας τῷ τε οἴκῳ, καὶ τῇ πόλει.

Si mortua, inquit, uxor filios reliquit mares, ac fœminas, lex adhibenda est, quę cōsulat, nō quæ cogat adducta nouerca filios educare. Sin filii nō sint, ducere alterā ex necessitate iubēdū, quo satis liberorū tū suæ familię, tum etiā Reip. ꝓcreet. Interpres. Si mulier liberis marib⁹, fœminisq́ relictis mortua est, non cogens, sed consulens, ista lex fit, cum uxorē ducere, necessariū nō sit, nisi ad liberos domi suæ, ac ciuitati creandos, nutriat filios suos, non adducta nouerca. Sic Interpres totam legem peruertit. Deinde Plato de colendis, obseruandisq́ parentibus iubet, & deorum exemplo ad hoc officium hortatur filios, ut parētes quasi diuinas statuas domi aspiciāt, & ueluti numina colant, obseruēt, uenerētur. τοὺς μὲν, γάρ φησι, τῶν θεῶν ὁρῶντες, σαφῶς τιμῶμεν. τῶν δ' εἰκόνας, ἀγάλματα ἱδρυσάμενοι, οὓς ἡμῖν ἀγάλλουσι, καίπερ ἀψύχους ὄντας, ἐκείνους ἡγούμεθα τοὺς ἐμψύχους θεοὺς πολλὴν διὰ ταῦτα εὔνοιαν, καὶ χάριν ἔχειν. Deos, inquit, nō omnes cernimus, sed partim expresse uidentes colimus, partim per effigies, atq́ imagines eorū pio animo ueneramur, quas deorū imagines quāuis inanimas, dum colimus, deos ipsos animatos ob eum cultum existimamus gratos nobis, & beneuolos esse. Interpres. Nempe alios quidem deorum cernentes colimus, alios imagines cōstituentes, quos ipsæ, quamuis inanimæ sint, significent, Illos deos esse animatos putamus, & propter hæc affici nobis ipsos fatemur. Hem quanta est peritia interpretis, pro quos cum colimus, quos ipsæ significent, ponit. Mox Plato genera furoris exponens, alios dicit morbo furere, alios per iracundiā prauæ naturæ, uitiosamq́ educationem citari. Interpres, rursus educationem alimentum exponit, & omnē deprauat sententiam, cum dicat, quæ mala simul natura, & alimento concrescunt. Item Plato, magistratus docet, quo modo hoīes maledicos puniāt, ἢ, μηδέποτ' ἀριστείων πέρι φιλονεικήσῃ φησὶ, νόμων ὡς οὐ κηδόμενος. Quod nisi faciant, nolint, inquit, de præmio uirtutis cōtendere, qui leges, & iura neglexerunt. Interpres. Qui si non fecerit, quasi leges prodens, nūquā ad certamen descendat. Facit hic ne ad certamen descendat iudex, aut magistratus, sed cum certandi plura genera sint, ad quodnam certamen descendere nequeat, non dicit, atq́ ita pœna ignoratur, qua affici eum par est, qui deliquit. Item Plato, τί δὲ δὴ τὴν τῶν κωμῳδῶν προθυμίαν τοῦ γελοῖα εἰς τοὺς ἀνθρώπους λέγειν, ἢ παραδεχόμεθα, ἐὰν ἄνευ θυμοῦ τὸ τοιοῦτον ἡμῖν τοὺς πολίτας ἐπιχειρῶσι κωμῳδοῦντας λέγειν; Quid, inquit, comicorum, & satyrorū iocos, & ridiculosa cōuitia, num ea admittemus, si absq́ ira nostros hoīes afficere conuitiis uideantur? Interpres hoc totum pro sua authoritate dimisit, quod & necessarium est, & a'non contemnēdo oratore perscriptum. Itē Plato de mēdicis loquens, ἐξείργεσθαι τῆς πόλεως βούλεται, ἅις εὐχαῖς ἀνηνύτοις βίον ξυμμίγνυται. Pellendū esse de ciuitate scribit, siquis uictū sibi inanibus precibus, atq́ inexpedibilibus parat. Interpres. Si uero quispiam precibus ultam colligere audebit, a' rerum uenaliū curatoribus e' foro pellatur. Reliquit inanibus, aut inexpedibilibus, aut tale aliquid, quo exprimeretur, nō oēs preces esse spernendas, sed eas tantum, quibus ea optantur, quæ assequi nō possumus. Sed cæteris undecimi libri erroribus prætermissis, duodecimum aggrediamur.

EX LIBRO DVODECIMO.

¶Reprehensio, & emendatio tredecim magis insignium errorũ, quos aduersarius in duodecimi libri legum interpretatione commisit. Caput XIII.

Docet Plato in duodecimo libro, quid inter Rhipsaspida, & apouolea hoplon inter
d sit. hoc est inter eũ, qui scutum abiecit, & eum, qui arma amisit. Atq; alterum, inquit, ultro iacturam scuti facere, alteq; arma inuitũ amittere. διαφέρει δὲ ὅλον που, καὶ τὸ πᾶν. Hæc autẽ plurimum habere discriminis, imo inter se usquequaq; differre. Interpres, quo modo hunc locum latinum fecerit, operæpretium est uidere. Sicuti, inquit, abiector non de omnibus merito dicitur, Armorum uero amissor de omnibus, Ita nec similiter, qui ui amisit, & qui sponte abiecit iudicandi sunt. Inter totum etiam, atq; omne multum interesse tuto prouerbio dicitur. Vix equidem cõtinere hoc loco risum possum. Scribit Plato duo ista, de quibus sermo habet', inter se totum, & omne differre, idest ex toto, & omni, quod est usquequaq; differre, hic enim loquendi mos est apud doctissimos græcos. Interpres autem pulchritudinem Platonicæ linguæ nequaquã intelligens, existimauit hoc prouerbium esse, ut inter totum, atq; omne multum interesse diceretur, quasi ad hunc locum pertineat, quo modo ea duo uocabula inter se differant declarare. Vt scilicet totum ex partibus constet continuis, omne aũt ex discretis, quæ res a'legum proposito longissime abest. Scribit item Plato, eum minime puniendum esse, qui per aduersam fortunam arma inuitus amiserit, sed eum, qui per ignauiam, ac timiditatẽ sponte abiecerit, atq; ordinẽ deseruerit, id'q; propterea iubet, ut qui deliquerit, melior
» efficiatur. ἀλλὰ τὸν κακὸν δεῖ κολάζειν, ἵν' ἀμείνων ᾖ, οὐ τὸν δυστυχῆ. Interpres, non enim infelices,
» sed malos, inquit, punire semper oportet. Facit hic locum cõmunem in malos, non legem de ignauis, ac timidis interpretatur, sed de malis per æquiuocationem in hunc errorem adductus. quia κακὸς uidelicet, & malum, & ignauũ significat, nec causam pœnæ, quã Plato addidit, posuit. Item Plato, plura de eligendis uiris, qui magistratu defunctos examinent, & ab his officii sui rationem exigant, pertractat, hos examinatores, & rationum exactores appellat. Interpres totum hunc locum ita peruertit, ut facile admodum sit legenti perspicere. Mox Plato examinatoribus tum uiuis, tum mortuis, summos honores decernit, ut uiris summo iudicio probatissimis. Verum non immemor humanę fragilis, inconstantis'q; naturæ, effici posse suspicatur, ut de uirtute in uitium delabantur, eo, quo cæteris antepositi sunt, iudicio nimium freti, & uirtutẽ,
» ut sæpe fieri solet, postquam ad summum gloriæ peruentum est, negligentes. δεῖ ταῦτα, φησὶν,
» ἐὰν δέ τις τούτων πιστεύων τῷ κεκρίσθαι τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐπιδείξηται, κακὸς γενόμενος ὕστερον τῆς
» κρίσεως, γράφεσθαι μὲν τὸν βουλόμενον αὐτὸν ὁ νόμος προστάττέτω. Itaq; siquis eorum, inquit, iu-
» dicio confidens, quo prælatus fuit naturæ humanæ fragilem conditionem detexerit, lapsus ui-
» delicet in errorem, postquam egregius habitus est, sanciatur lege, ut q uelit, possit eũ accusare,
» Interpres, siquis autem istorum male iudicasse putetur, a' uolẽte accusetur. Sic ille, de quo iudicio locutus sit Plato, intelligit, & naturæ humanæ fragilitatem, casus'q; inexpectatos exponit. Posthæc Plato de causis ineundis tractat, & de iis, qui non uerberibus, non uinculis, non morte digna commiserint, sed in choreis, aut pompis, aut aliis huiuscemodi celebritatibus, muneribus'ue officium non seruarint. Interpres totum etiam hunc locum suo more deprauauit. Prohibet præterea Plato hominibus suis peregrinationes, & nisi caduceatoribus, & legatis, & spectatoribus publicis, nemini concedit peregrinari. Interpres ceryces, qui caduceatores, siue præcones dicuntur, præter rationem feciales uocat. Sunt enim feciales, non qui nũtiant, quod præconis officium est, sed qui hostiam, aut uictimam cædunt, & facto ritu religionis sacrificio bellum aut fœdant, aut inchoant, ubi iam id per præconẽ, siue caduceatorem, indictum est. Itẽ Plato causam, cur spectatores peregre proficisci debeant, reddens, cõgressum esse, inquit, uirorum bonorum, qui uel in ciuitatibus secundum integram legem minime uiuẽtibus haberi possint.
» εἰσὶ γὰρ, φησὶν, ἐν τοῖς πολλοῖς, ἄνθρωποι ἀεὶ θεῖοί τινες οὐ πολλοὶ παντὸς ἄξιοι συγγίγνεσθαι. Existunt,
» inquit, uel in uulgo, & multitudine homines quidam diuini, quãuis pauci, tamen digni, cum q
» bus congrediaris. Interpres. Inueniuntur quippe pauci homines inter multos omni honore di
» gni. Præclare sane' causam illam reddidit, propter quam Plato peregrinandum existimauit.
Item Plato eos constituit, qui per nocturnum collegium de legibus, & reip. statu consultẽt,
» atq; deliberent. πρώτους μὲν δεῖν, φησὶ, συνελθεῖν τῶν ἱερέων τῶν τὰ ἀριστεῖα εἰληφότων. ἔπειτα τῶν
» νομοφυλάκων τοὺς ἀεὶ πρεσβεύοντας. δέκα. ἔτι δὲ ὁ περὶ τῆς παιδείας πάσης ἐπιμελητής. ὅ, τε νέος ἅ
τε ἐκ τῆς ἀρχῆς

» τι ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀπηλλαγμένοι. Primos, inquit, intereſſe oportet ſacerdotes, qui merito
» uirtutis obtinuerint dignitatem, & præmia, tum cenſores legum decem ſeniores, deinde mor,
» & eruditionis publicæ cenſorem, tam eum, qui in præſentia eſt, quam eos, qui prius eodē fun
» cti ſunt magiſtratu. Interpres. primū de ſacerdotibus, qui muneribus, atq; donis affecti ſunt, de-
» inde de legum cuſtodibus decē ſeniores, poſtremo diſciplinæ uniuerſæ curator, qui modo eſt,
» & quorum magiſtratus iam exactus eſt. Muneribus, donisq; affectū dicens, putat ſe ſatis expri-
mere eum, quem Plato merito uirtutis ſcribit dignitatem, ac præmia conſecutū. Cuſtodes aūt
legum, & curatorem diſciplinæ recentia uocabula interpretis, conſtat optima ratione cenſores
iuris dici, & cenſorem publicæ eruditionis, quemadmodum apud Romanos cenſores mor di
» cebant. Itē Plato, τὰς ξένων τοῖς θεωρίας ἕνεκα ἐπιδημοῦσι, πρὸς ἱεροῖς, φησί, καταλύσεις εἶναι,
» φιλοξενίαις ἀνθρώπων παρεσκευασμένας. Peregrinis, q ſpectandi gratia ad urbem acceſſeriut,
» diuerſoria iuxta templa deorum decernit, quæ ſuſcipiendis hoſpitibus cōmodiſſima ſint. Inter
» pres, hi omnes, inquit, diuerſoria in templis habeant, & hoſpitaliter à ciuibus recipiantur. Item
» Plato, ἐάν τις ἕνα δίκην παραγενέσθαι κωλύσῃ βίᾳ, εἴτε αὐτὸν, εἴτε μάρτυρας, ἐὰν μὲν δοῦλον, εἴτε
» αὐτοῦ, εἴτε ἀλλότριον, ἀτελῆ, καὶ ἄκυρον γίνεσθαι τὴν δίκην. ἐὰν δὲ ἐλεύθερον, πρὸς τῷ ἀτελῆ, δεδέσθαι
» μὲν ἐνιαυτὸν, ὑπόδικον δὲ ἀνδραποδισμοῦ, τῷ ἐθέλοντι γίγνεσθαι. Siquis quēquam impedierit, ne
» cauſam ſuam agere poſſit, aut ſorte teſtes interpellarit, ſi ſeruus eſt, aut eius, qui impedierit, aut
» alterius, cauſa irrita eſto, ſin liber, qui impedierit, ultra cauſæ iacturam per annum in uinculis
» tenetor. Et ſiquis latrocinii eum accuſare uoluerit, fas eſt. Interpres. Siquis ui colligatorem
» ſuum, alienum'ue ſeruū in iudiciū uenire prohibuerit, nullius momenti lata ſententia ſit. Quod
» ſi non ſeruum, ſed liberum ui prohibuerit, & anno uinciatur, in ſeruitutem'q; duci poſſit à uolē
» te. Quid hoc loco dicam neſcio, niſi interpretem, tam facile intelligi, quàm recte Platonis ſen
tentiam interpretatur. Vel ſi contrarium malis, tam recte interpretari hunc locum, quàm facile
intelligitur. Multa præterea, quæ Plato de iudiciis publicis refert, & legibus, quibus magiſtra-
tus utunt, Interpres mutat, atq; peruertit, partim adiungens, partim detrahens uerba, ea etiam,
quæ de laudatione, ac uituperatione, ſeu ſoluta oratione, ſeu carmine referuntur, pene omnia
deprauat. Item cum Plato ſcribat, ſumptus funebres moderate fieri oportere, cum præſertim
corp⁹ ſimulachrum quoddam bominis ſit, bomo autem ipſe ſit immortalis, & animi nomine
appellatus ad deos proficiſcatur, uitæ ſuæ, ac morum, ut paterna lege aſſeritur, rationem reddi
» turus. Hic preterea addat. τῷ μὲν γὰρ ἀγαθῷ, θαρραλέον. τῷ δὲ κακῷ, μάλα φοβερόν. βοήθειάν τε αὐτῷ
» μή τινα μεγάλην εἶναι τετελευτηκότι. ζῶντι γὰρ ἔδει βοηθεῖν ἅπαντας τοὺς προσήκοντας, ἵνα δικαιό
» τατος δηλονότι ἔζη. uirum bonum animo erectum eſſe, uitioſum autem admodum formi-
» dare in reddenda uitæ, ac morum ratione, nec eſſe ullum bominibus improbis, poſt, quā obie-
» rint, præſidium, uiuentibus autem debuiſſe familiares omnes opitulari, ut iuſte, pieq; uiuerēt,
» & uita functi, innocentes, ac grauioris peccati inſontes abirēt. Interpres hæc ita à Platone nar
» rata in formam quandam præceptionis redigit. Boni, inquit, confidere, mali formidare de-
» bent, ne poſt mortem magno auxilio careant, quare uiuis neceſſarii omnes conſulant, ut quam
» iuſtiſſime, atq; ſanctiſſime uiuant. Sic enim poſt banc uitam, pro peccatis non uexabuntur. Tū
» Plato, ἐκ δὲ τούτων οὕτως ἐχόντων, φησὶν, οὐδέποτε οἰκοφθορεῖν χρὴ διαφερόντως, νομίζοντα τὸν αὐ
» τοῦ, εἶναι τὸν τῶν σαρκῶν ὄγκον θαπτόμενον. quæ cum ita ſint, inquit, nunq̄ maiori ſumptu rē
» familiarem extenuare debes, quaſi exiſtimes tuam eſſe eam carnium molem, quæ ſepulturæ
» mandatur. Interpres, hæc cum ita ſe babeant, nunquam oportet luctu affligi, quaſi putes hanc
» carneam molem, quæ ſepelitur, tuum illud eſſe. Talē affert Interpres noſter concluſionē, ubi
Plato de funeribus, & ſepulturis moderandos lege ſūptus exiſtimat, ne patrimonia decoquan-
tur. Ratiocinemur enim parumper ſermone interpretis, boc modo. Agger non altior ſit, quàm
quinq; uiri qnq; dieb⁹ poſſint conſtruere, lapidesq; ſuperſtruantur, polianturq; non maiores,
quàm ut poſſint mortui laudes non pluribus, quàm uerſibus heroicis quatuor editas recipere.
Elationes autem nō breuiori tempore fiant, quàm uere mortuus ſignificari, cognoſciq; poſſit,
ac, ut humana ſe habent, triduana mediocris uidetur. Mox de animi immortalitate afferamus
ea, quæ ſupradicta ſunt, uidelicet pro rationis confirmatione. Tum concludamus. bæc cum ita
ſe habeant, nunq̄ oportet luctu affligi. En docti hominis concluſionem. Cum omnis ratio eò
tendat, ut moderati fiant ſumptus in ſepulturis, concluſionē hanc infert, nunquam affligi luctu
oportere. Sed bæc adnotaſſe ſatis ſit, notare longe plura poterunt, quibus plus otii ſuppetat.
Nunc poſtremum librum, quem Epinomidem Plato uocat, percurramus.

Reprehensio, & emendatio uigintiquatuor magis insignium errorum, quos aduersarius in tertiidecimi libri legum interpretatione commisit. Caput XIIII.

Errat in primis Interpres in ipsa hui⁹ libri inscriptione, cũ apicẽ dicat, quẽ Plato Epinomidem, quasi legibus additum uoluit dici, quod in hoc res aliqua necessaria legibus adderet. Tum initium libri ipsum peruertit. Cũ enim à Platone dicatur. πρὸς μὲν τὴν τῆς ὁμολογίας, ἥκομεν ἅπαντες ὀρθῶς ὦ ξένοι, τρεῖς ὄντες. Recte iã hospites, quẽ admodum institutum à nobis fuerat, omnes tres pariter accessimus, hic iam, inquit, ut cupiebamus, recte tandem oẽs tres amice deuenimus. Deinde Plato, τίνι ποτὲ, φησὶ, λόγῳ διεξελθεῖν χρή, ὃ τὴν ἀνθρωπίνην ἕξιν φαμὲν ὅταν διανοηθῇ, κάλλιστ' ἔχειν ποιεῖ πρὸς φρόνησιν, ὅσην δυνατὸν ἀνθρώπῳ σχεῖν. Quibus tandem uerbis, inquit, explicare debemus eam rem, quam cum mens humana perceperit, posse eam optime agere ex prudentiæ ratione putamus, quatenus natura humana assequi potest. Interpres. Qua nam ratione ad illud perueniendum est, quò humanus habitus si intelligatur, optime pro humanis uiribus ad prudentiam se habeat. Item Plato, ἄτοπον μὲν ἀκούσεσθαι σε λόγον οἶμαι, καί τινα τρόπον οὐκ ἄτοπον αὖ. Equidem rem inopinatam auditurum te arbitror, eandem'q; aliquo modo, minime inopinatam. Interpres, rem inopinatã Platonis absurdam, indignam'q; exponit. Item Plato, οὔ φημι εἶναι δυνατὸν ἀνθρώποις μακαρίοις τε, καὶ εὐδαίμοσι γενέσθαι, πλὴν ὀλίγων· καλὴ δ' ἐλπὶς τελευτήσαντι τυχεῖν ἁπάντων, ὧν ἕνεκά τις προθυμοῖτ' ἂν ζῶν τε ὡς κάλλιστα ζῆν, κατὰ δύναμιν· καὶ τελευτήσας τελευτῆς τοιαύτης τυχεῖν.

Non equidem homines felices, beatos'q; effici posse reor, dum uitam uidelicet hanc mortalẽ uiuunt paucis admodum exceptis. Optima tamen spes est posse mortuũ omnia consequi, quorum causa, & honeste uiuere quantum humanæ uires patiuntur, & mori honeste uoluit. Interpres. Impossibile esse aio hominibus, donec uiuant, felicitatem, atq; beatitudinem assequi, nisi admodum paucis, sic censeo. Bona tamen spes est, siquis optime pro uiribus uixerit, ac similiter mortuus est, ut post mortem ea consequatur, quæ concupiuit. Item Plato, uitæ molestias enumerans, parumq; temporis res lætas, plurimum uero tristes dicens afficere. καὶ χρόνος βραχὺς αὖ τις ἂν πρὸς λογισμὸν, μὴ ὅτι τῶν μοχθηρῶν ἀλλ' ὃν πᾶς ἂν ὑπολάβοι μέτριον. Tempus, inqt, quoddam perbreue sit, non modo respectu diuturnitatis malorum, uerum etiã quocunq; modo quis cogitet. Interpres. Breue autem in non deprauatis, sed moderatis hominibus tempus relinquitur. Ita, quod Plato commune in uita humana esse dicit, hic moderatis tantum hominib⁹ tribuit. Itẽ Plato, qua uirtute, aut qua facultate homo prudens effici possit, inuestigás, ὅτι δὴ, φησὶ, τὴν τῶν ἀναγκαίων ὁρῶμεν κτῆσιν, διὰ τέχνης μὲν ἀπεργαζομένην· τούτων δὲ οὐδεμίαν οὐδένα σοφὸν ποιοῦσαν· τό γε μὴν λοιπὸν, παιδιά τις ἂν λείποιτο μιμητικὴ μὲν τὸ πλεῖστον, ἀλλ' οὐδαμῇ σπουδαία. Sed quoniam, inquit, res necessarias acquiri per artem uidemus, nullam autem eiusmodi artem nouimus, posse hominem reddere sapiẽtem, reliquum ab his est iocus, & solatii, ratio, quæ magna ex parte in simulando uersatur, sed non studio rerum seriarum. Interpres. His artibus necessaria uidemus acquiri, quarum nulla sapientem hominẽ reddit. Doctrina igitur quædam erit, id enim reliquum est imitatiua, ergo studio digna non est. Doctrinam dicit, ubi Plato iocum, & solatii rationem, quæ quũ in imitando uersatur, aut imitatiua est, ut ipse loquitur. Concludit non esse studio dignam, quod nec ueritati conuenit, & à Platonis sermone longe aberrat. Nã & aliquæ imitatiões probæ, ac studio dignæ esse possunt, & Plato scribit iocos, & solatia in imitatione uersari, sed non in ea, quæ digna studio sit, atq; hominem possit reddere sapiẽtem. Tum Plato, cum ingeniũ, & uim, qua meminimus, ἄτοπον, idest singularẽ, & admirabilem quandam esse facultatem diceret, hic uim indignam esse exponit. Item Plato, πῶς γὰρ τὸν ἀγαθῶν αἴτιον ξυμπάντων, οὐ καὶ τοῦ πολὺ μεγίστου τῆς φρονήσεως αἴτιον ἡγεῖσθαι δεῖ γεγονέναι; Quid, inquit, eum, qui cunctarum bonarum rerum author est, non'ne etiam prudentiæ summi boni authorem putare debemus? Interpres, cur enim cæteroꝝ omniũ bonorum maximi etiam boni prudentiæ dico causam nõ putabimus? Item Plato de deo, τὸ δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἴτιον ἀγαθῶν πάντων ἡμῖν αὐτὸν γεγονέναι, πάντες ἂν ὁμολογοῖμεν. Cæterorũ'q;, inqt, bonorum omnium authorem eum fuisse, ingenue omnes cõfitebimur. Interpres cæterorum etiam bonorum id causa nobis fuisse, omnes utinam cõcederemus. Quod pro confesso Plato ponit, Deũ omnes fateri authorem omniũ esse reum bonaꝝ, Interpres optat ab omnibus concedi. Item Plato de numero, οὕτως ἀριθμὸν μὲν ἀνάγκη ποιόν τι ὑποτίθεσθαι. διότι δὲ τοῦτο ἀνάγκη, λόγος ἔτι

πλείων

πλείων πάντων γίγνοιτ' ἂν τῶν νῦν εἰρημένων. ἀλλὰ καὶ ὁ νῦν, ὀρθῶς ῥηθήσεται. ὅτι καὶ τὰ τῶν ἄλλων τεχνῶν λεγόμενα, ἃ νῦν δὴ διήλθομεν ἐῶντες εἶναι πάσας τὰς τέχνας, οὐδὲ τούτων ἕν, οὐδὲν μένει. πάντα δ' ἀπολεῖται τὸ παράπαν, ὅταν ἀριθμητικὴν τις ἀνέλῃ. δόξειε δ' ἂν ἱκανῶς ποι βραχέων εἵνεκα, ἀριθμοῦ δεῖσθαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, εἰς τὰς τέχνας ἀποβλέψαντι. καίτοι μέγα μὲν καὶ τοῦτο. εἰ δέ τις ἴδοι τὸ θεῖον τῆς γενέσεως, καὶ τὸ θνητόν, ἐν ᾧ καὶ τὸ θεοσεβὲς γνωρισθήσεσθαι, καὶ ἀριθμὸς ὄντως, οὐκ ἂν ἔτι πᾶς ἄν τις γνοίη ξύμπαντα ἀριθμόν, ὅσης ἡμῖν δυνάμεως αἴτιος ἂν εἴη ξυνιμόμενος. Ita, inquit, fit, ut numero subiici necesse omnino sit, sed cur necesse sit, lõgior adhibēda disputatio est, quã adhuc fecerimus. Attamẽ uel hoc loco, eatenus recte dici põt, ut cæteraꝝ quoq; artiũ ratio, quã nulla arte sublata, iam explicauimus, seruari nõ possit, sed ars oĩs oĩno pereat, si arithmeticã tolli patiaris. Prorsus nonnullis uideri põt, quarũdam paucaꝝ reꝝ causa genus humanũ numero egere, cũ ad artes respiciat, q̃q̃ id quoq; nõ leue est. Veꝝ siqs ipsam diuinitatẽ cogitat gn̄atiõis, & mortalẽ naturã, in qua & pietatis, & numeri ratio cognosci ꝑcul dubio potest, nequaq̃ præterea cuiusq; interfit ꝑcipere, q̃tum nobis facultatis ꝯciliat numerus, cũ uniuersus affuerit. Interpres ut hæc oĩa corrũpat, aĩaduertite. Ita necesse est, inq̃t, numeꝝ præsupponere, id q; necesse esse, nõ a' supioribus magis, quàm hac rõne recte ostẽdit, nam cæteræ quoq; artes, quas paulo ante numerauimus, si numeꝝ auferas, penitus euanescũt. Nã licet putauerit forsan qspiam pauca esse in artibus, in qbus numero humanum indiget genus, magnũ tamen id quoq; est, siquis diuinitatem generationis, & mortalitatis respexerit, qua in re pietas & erga deos cognoscet, numeris quoq; ipse, quã magnæ uirtutis causæ nobis sit. hoc modo Interpres more suo omnia deprauat. Item Plato, τότε δὴ δίκαιόν τε, φησί, καὶ ἀγαθόν, καὶ καλόν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, οὐδείς ποτε μὴ γνώσεται, ἀληθῆ δόξαν ἐπιλαβόμενος, διαριθμήσεται πρὸς τὸ ἑαυτόν τε, καὶ ἕτερον πεῖσαι τὸ παράπαν. Iustum, inquit, bonum, honestum, & reliqua generis huiusmodi, qui ignorat, nunq̃ ueram opinionem nactus dinumerabit, ut uel sibi, uel alteri, rem aliquã possit persuadere. Interpres. Nec enim, qui iustum, bonum, honestum, huiusmodi'q; omnia ignorat, uerã unquam gloriam nanciscetur, nec illa sine numero possidebit, nec possidẽda esse, nec sibi, nec aliis unq̃ persuadebit. Quàm recte noster Interpres Platonem intelligat, qui ne opinio qdem quid sit norit, sed pro opinione gloriam reddit, & quàm bene interpretatus leges sit, facile quiuis potest percipere, præsertim si cũ illius scriptis nostra contulerit. Itẽ Plato de Deo, παρὰ δ' ἡμῖν τοῦτ' αὐτὸ πρῶτον ἐνῴκισεν ὁ θεός, ὥστε ἱκανοῖς εἶναι δεικνύμενον ξυννοεῖν. ἔπειτ' ἔδειξε, καὶ δείκνυσιν. ὧν τί καλλίον ἐν ἑνὸς ἄν τις θεάσαιτο, πλὴν τὸ τῆς ἡμέρας γένος. εἶτα εἰς τὸ τῆς νυκτὸς ἔλθοι μέρος ἔχων ὄψιν. ὅλον ἕτερον πᾶν αὐτῷ φαίνοιτ' ἄν. Hominibus hoc ipsum immortalis Deus, primum iniecit, ut re oblata, numerum possent agnoscere, tum uero apertius ostendit, idem'q; assidue facit, qua in explicatione rerum, quid tandem pulchrius unum uno cernere possis, quã speciem ipsam diei, mox ad noctis uices deuenies officio oculorum, unde alterum tibi appareat, illud'q; omnino diuersum. Interpres nobis id primum indidit Deus, ut possimus, quod ostenditur intelligere, deinde ostendit, ostendet'q; unum uno pulchrius esse, ut siquis non cæcus a' die in noctẽ ꝑueniat, atq; hinc diuersa hæc sibi uideñt. Quot, quãti'q; errores hic sint, uidetis. Idcirco reliqua ꝑsequamur. Plato, καὶ μέχρι μὲν τούτων, φησί, καὶ ἐν τούτοις, ξύμπαν τὸ δυνατὸν τῶν ζώων, μάλα ἀριθμητικὸν γέγονε, τὸ καθ' ἓν αὐτὸ καθ' αὑτὸ σκοποῦν. τὸ δὲ πρὸς ἄλληλα πάντα ἀριθμὸν ἀεὶ λογίζεσθαι, δοκῶ μὲν μείζονος ἕνεκα. Ad hæc usq;, & in his omne, quod potuit animal enumerandi uim habuit, qua res ipsas per se singulas consyderaret, at uero numerũ cogitare inuicem omnem, uidetur ad altiora pertinere. Interpres. In his igitur, & ad hæc usque quodcunq; animal discendi potestatem habet, singula per se ipsa consyderando numeratiuum maxime factũ est, sed collatione numeri ad numerum facta, magis, & minus habentur. Sic Interpres Platõis sententiam explicat, & differentiam ex instituto illius reddit numeri, qui per se, & qui respectu alterius consyderetur. Deinde Plato, cum deos esse colendos, honeste'q; uiuendum hortaret', ut ita finem quis pulcherrimum consequi posset, quisnam deorum cultus sit, rogat, his uerbis. πῶς οὖν ὦ Κλεινία, λέγομεν; ἆρ' δοκεῖ τοὺς θεοὺς ὑμνοῦντες, σφόδρα τιμῶμεν εὐχόμενοι τὰ κάλλιστα, καὶ ἄριστα τοιαῦτ' αὐτῶν ἐπιέναι λέγειν ἡμῖν οὕτως; ἢ πῶς λέγεις; θαυμαστῶς μὲν οὖν οὕτως. Sed quonã modo mi Clinia censeamus, num deos laudibus extollentes colere magis placet, optãtes, quæ optima, & pulcherrima sunt, hæc nobis de eis dicenda contingere? Ita'ne censes, an secus? Respondet Clinias, ita prorsus. Interpres hoc totũ reliquit, honestius, opinor, existimãs omittere, quæ ignorat, quàm male interpretari. Itẽ Plato, θεογονίαν τοίνυν, καὶ ζῳογονίαν, ἀναγκαῖον ὡς ἔοικε, πρῶτόν μοι κακῶς ἀπεικασάντων τῶν ἔμπροσθεν βέλτιον ἀπεικάσαι κατὰ τὸν ἔμπροσθεν λόγον ἀναλαβόντα, ὃν πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς ἐπικεχείρηκα, λόγους φράζων ὡς εἰσὶ θεοί. De ortu igitur deo-

rum, ortúq; animātium cum ueteres authores male retulerint, melius à nobis agat necesse est, superiorem illam repetentibus rationem, qua aduersus impios disseruimus, deos esse explicantes. Interpres. Deorum igit, animalium'q; generationem, quoniā male maiores nostri de bis tradiderunt, suscipere melius est, ac ita defendere, ut aduersus impios non caueam, ut feci, disserere primo, q; dii sunt. Hem doctrinam, facundiam'q; interpretis, q se iudicem, reprehēsorē'q; Platonicæ disciplinæ constituit. Item Plato, stellas, aut deos, aut deorum statuas opifice Deo factas esse cum existimandū cēseret, τούτοιν δὲ πότερα θετέον, φησί. τὰ δὲ τεθέντα, τιμητέον πάντων ἀγαλμάτων διαφερόντως. Alterum, inquit, de his duobus statuendum, quod'q; statueris supra omnes statuas, effigies'q; humanas maxime colendum est. Interpres. Alterū igitur istorum decernamus, & quod decreuerimus, firmiter teneamus, magisq;, quā deorū simulachra colamus.

Quis hic Interpretis prudētiam nō admiretur? cum deorum simulachra magis, quàm simulachra deorum colenda esse affirmet, alterutrum enim decernendum dicit, alterum autem est, ut stellæ pro deorum simulachris colantur. Itaq; sequitur, ut colenda sint deorum simulachra magis, quàm deorum simulachra. Deinde Plato, stellas deos esse φανερούς, idest ꝑspicuos dicit. Interpres uero esse deos exponit. Tum Plato, tertium dæmonum genus, quod aeream incolit plagam, interpretes esse, uectores'q; precum, ac uotorum nostrorū ad Deum decernit, ἀέριον δὲ γένος ἔχον ἕδραν τρίτην, καὶ μέσην, τῆς ἑρμηνείας αἴτιον, εὐχαῖς τιμᾶν χρεὼν μάλα χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας. Aerium, inquit, genus, quod sedem tertiam, mediam'q; obtinuit, interpretandi'q; autor est, honorare profecto debemus, ipsius honestę intercessionis gratia. Interpres. Aerium genus, in loco tertio, & medio, qui causa interpretationis est collocatus, orationibus honorare gratia laudabilis quæstionis oportet. Hic quoq; risum continere uix possum, quandoquidem Interpres intercessionem, & operam dæmonum, transmissionem'q; illam precum, ac uotorum non potuit exprimere, sed quæstionem appellauit. præsertim ubi ne suspicio quidem ulla quæstionis haberi poterat. Mox Plato, cœlestia, & terrestria omnia animalia conspicua esse dicit. Quæ autem medio loco in æthere, atq; aere posita sunt, inuisibilia esse affirmat. τῶν δὲ δύο τούτων, φησί, ζώων, τοῦ τ' ἐξ αἰθέρος, ἐφεξῆς τ' ἀέρος, οὐ διορώμενον ὅλον αὐτῶν ἑκάτερον εἶναι. παρὸν δὲ πλησίον, οὐ κατάδηλον ἡμῖν γίγνεσθαι. Duplicis, inqt, huius generis animaliū, quæ scilicet aeream plagam, & quæ prima est, ætherеā incolūt, ea natura est, ut neutrū conspici totū possit, sed quā quam propius adest, nostrum tamen refugit sensum. Interpres. Horum duorum animalium, quorum alterum ex æthere, alterum deinceps ex aere est, utrūq; uisibile totum est. Sed quāuis prope nos sint, minus tamen nobis apparent. Quàm recte hoc expressum fuerit quis non iudicet? Visibile quidem est, inquit, sed minus nobis apparet, quod Plato adesse quidē propius fatetur, sed quoniam incorporeum est, cadere sub sensum non posse. Itē Plato, τοὺς δαίμονας φησί, γιγνώσκειν μὲν ξύμπασαν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν λέγω μεν, καὶ τόν τε καλὸν ἡμῶν, καὶ ἀγαθὸν ἅμα θαυμαστῶς ἀσπάζεσθαι, καὶ τὸν σφόδρα κακὸν, μισεῖν. Fatemur, inquit, dæmones conceptus oēs animi nostri cognoscere, & qui bonus inter nos est, hunc mirum in modū amare, qui uero malus, huic summopere infensos esse. Interpres. Vniuersas cogitationes nostras cognoscunt, & bona quidem ex istis mire nos diligunt, quæ uero ualde mala sunt, uehementer oderūt. Ergo dæmonum, si interpreti credimus, alii boni, alii mali. Hoc uero à Platonis sententia alienum est, qui optimos esse omnes dæmonas opinatur, contra sanctorum uirorum nostræ religionis doctrinam, qui contra malos esse omnes existimant. Item Plato, dum cœlestia omnia corpora nobilia esse, atq; diuina ostēdit, τὸ γὰρ μὴ τίμια ταῦτα εἶναι, ἢ ταῦτα μὴ θεῖα, σαφῶς οὐκ ἐμφρόνων.

Res, inquit, diuinas non esse nobiles, ac uenerādas, aut hæc nequaquam diuina esse arbitrari, extremæ dementiæ esset. Interpres, non prudentis est alia diuinorum honoribus prosequi, alia negligere. λάβωμεν δὲ, φησὶν, ὡς ὅ, τι περ ἂν ἕλληνες παρὰ βαρβάρων λάβωμεν, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται. καὶ δὴ καὶ περὶ τὰ νῦν λεγόμενα, ταὐτὸν δεῖ διανοηθῆναι τοῦτο, ὡς χαλεπὸν μὲν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀναμφισβητήτως ἐξευρίσκειν, πολλὴ δ' ἐλπὶς ἅμα καὶ καλὴ, κάλλιον, καὶ δικαιότερον ὄντως τῆς ἐκ τῶν βαρβάρων ἐλθούσης φήμης τε ἅμα, καὶ θεραπείας πάντων τούτων τῶν θεῶν ἐπιμελήσεσθαι τοὺς ἕλληνας. Item Plato, græcos dicit omnia, quæ à barbaris acceperunt, fecisse meliora. Itaq; cultum quoq; deorum græcos accepisse quidem à barbaris, sed lōge meliorem reddidisse. Ita sentiendum est, inquit, maiores nostros, omnia, quæ à barbaris accepunt, meliora tandem reddidisse. Et quidem qua de re in præsentia agitur, hoc idem existimandum est reperiri qdem tantā rē sine ambiguitate difficile eē, sed spem certe plurimā, pulcherrimā'q; haberi, q græca gens, lōge honestius, & sanctius & uelit, & possit hos omnes deos colere. quā barbaros, uel prædicasse, uel coluisse acceperim⁹. Interpres. Hinc aūt fit, ut quicqd græci à barbaris accipiant,

» baris accipiant, melius illud reddant. Quare quamuis inuentu hæc difficilia sint, sperare tamẽ,
» credere'q; oportet, cum a' barbaris hæc deorũ cognitio, cultus'q; peruenerit, omnium istorum
» deorum curam græcos habituros, quid in his uerbis est non modo obscurum, sed etiam a' sen-
» tentia Platonis alienum? Tale etiam illud est, paulo posterius, pulcherrime, atq; sufficienter di-
» xisse nos putet, deorum plena esse uniuersa, ut nulla maiorum rerũ obliuio, aut negligentia nos
» capiat. Plato enim diis hoc tribuit, quod Interpres hominibus. Sic enim ille plene, pulchre'q;
» hoc dictum existimat, θεῶν εἶναι πάντα πλέα, καὶ μηδέποτε λήθῃ, καὶ ἀμελείᾳ τῶν κρειττόνων ἡμᾶς
» παρολιγωρεῖσθαι. Deorum esse omnia plena, nec obliuione, aut negligentia superiores unquã
» teneri, ut nos deserant. Tum uero, quis nisi mẽtis inops existimet, nulla nos uel obliuione, uel
» negligẽtia capi posse, si omnia sint plena deorum? Hortari enim ita mortales possunt ad capes-
» sendam uirtutem, cogere nequaquã possunt, etenim seruari arbitri libertatẽ oportet, etiã si De-
» um præsentem semper habeamus. Deinde Plato, cum studium quatuor disciplinarum, quas
» mathematicas nuncupamus, eodem referri, atq; idem institutũ spectare præcipiat, πᾶν διάγραμ-
» μα ἀριθμοῦ τε σύστημα, καὶ ἁρμονίας σύστασιν ἅπασαν· τῆς τε τῶν ἄστρων περιφορᾶς τὴν ὁμολογίαν οὖ-
» σαν μίαν ἁπάντων ἀναφανῆναι δεῖ τῷ κατὰ τρόπον μανθάνοντι. Omnem, inquit, linearũ descriptio-
» nem, omnem numeri constitutionem, omnem concentus rationem, omnem delationem astro-
» rum necesse est, ut uno, eodẽq; cõsensu inter se coniungi censeat, qui rectæ disciplinæ doctrinã
» accipit. Interpres. omne diagrãma, cõstitutionẽ'q; numeri, ac harmoniæ, & cõuenientiã circui-
» tus astrorũ, quæ una oĩum est, perspici oportet ab eo, qui modo cõgruo discit. Sed hæc quãuis
pauca ex plurimis, satis tamen ad huius libri errores iudicandos esse existimauimus, eundẽ enĩ
modum, quem in cæteris omnibus libris tenuimus, in hoc quoq; postremo censuimus esse ser-
uandum, ut non omnes, aut plurimos, sed aliquot duntaxat errores notaremus, quibus satis iu-
dicari quanta esset interpretis peritia posset. Nam siquis suppetente otio, conferre huius inter-
pretationem cum Platonis scriptis uoluerit, tot certe errores, quot uerba notabit. Quæ cũ ita
sint, utrum'ne merito maximorum, atq; illustrium philosophorum iudicẽ, optimarum discipli-
narum censorem, & Platonis reprehensorem se cõstituerit, uos uiri docti, in quos manus hæc
forte uenient, de hoc homine iudicate.

¶BESSARIONIS CARDINALIS SABINI PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI, DE NATVRA, ET ARTE ADVERSVS GEORGIVM TRAPEZVNTIVM CRETENSEM LIBER SEXTVS.

¶HAEC de arte, atq; natura disputatio, seiuncta est ab opere, quod aduersus calumniatorem Platonis editũ est, & ab authore multis annis, ante, q̃ libri isti scriberentur, edita. Veruntamẽ quia ad utrunq; philosophum Platonem. s. atq; Aristotelem hæc quæstio pertinet. non sine ratione hæc in calce operis ponendam author existimauit in quo multa de utriusq; philosophi opinionibus tractabantur. opus enim defensionis quinq; libris diuiditur. Quatuor primi Platonem tuentur. Quintus hoc duntaxat ostendit, non potuisse aduersarium de eo philosopho iudicium ferre, quem minime intellexit. Vltimus est, de quo proxime dictum est.

¶Procemium libri, in quo continetur, q; Plethon Constantinopolitanus, contra Aristotelis sententiam, naturam, & artẽ asseruerit omnia consulto agere, et argumenta Theodori Thessalonicensis aduersus ipsum Plethonem. Caput Primum.

CVM ARISTOTELES PHILOSOPHVS IN SECVNDO libro eius operis, quod de rebus naturalibus scripsit, naturam quidẽ statuisset omnia alicuius rei gratia facere, ueruntamen nihil consulto agere, quemadmodum ars quoq; licet sine consilio agat, omnia tamen alicuius rei gratia facit, Plethon Constantinopolitanus uir nostra ætate, opinionum Platonis æmulus, atq; defensor, hanc Aristotelis sentẽtiam improbandam longe, refellendam'q; existimauit, & tam artem, q̃ naturam asseruit, secundum Platonicorum opinionem, quæ faciunt consulto agere, Cui sententiæ repugnãs Theodo-

uero naturam solum, sed etiam artem Platonici ponunt consilium præcedere, quippe artificẽ sibi finem proponere, & quæ ad illum ducant, inuestigare. cum autẽ plura, ac diuersa sint, quæ ad finem perducunt, oportere artificem, quid celerius, melius'q; eo pducat, cogitare, atq; discernere. Hoc uero iure consilium appellari. Nam cũ pleraq; occurrant artifici minus cõsueta, quorum quodlibet ad propositum finẽ perducere potest, consilium capiat oportet, qd rectius operi, quo'ue modo accõmodetur. Nec ideo existimandum est, nullũ posse in arte consilium esse, quia factiuus potius, q̃ actiuus habitus est, neq; enim actio a' faciendo differt cõsilii ratione, sed eo, q; in faciẽdo præter factionem ipsam opus aliquod relinquitur, utputa domus, aut aliquid huiusmodi, & quidẽ ipsa faciendi operatione præstantius. In agendo autem nihil tale relinqui solet, sed ipsa agendi operatio finis est, atq; ob eam rem quemadmodum opus artis artificis sui habitu nobilius est, sic ipsa actio, habitu, ex quo profluit, nobilior habetur. Ita maius iter hæc discrimen afferunt oriri. Certa autẽ esse, & cognita, quæ ad artis finẽ pertinẽt, ex Platone quoq; percipi potest. Sed non parum interest, quonã modo cognita, ac certa habeãtur, siqdem, & genere cognita esse possunt, & specie, quæ autem cognita genere sunt eadem, ut specie incognita sint, fieri posse, facile intelligi potest. Quod si genere cognita capiamus, non oportet artificẽ quicq̃ quærere, aut consultare, nouit quippe, si medicus est, contraria curanda esse contrariis. At si specie Ignorantur, & ratio eorum particularis anceps, ac dubia est, tum consultandũ, quærendum'q; est, quid facto opus sit, quid magis expediat, quæ frigidior medicina calidiori ægritudini magis conueniat, quo genere purgationis ægroti corpus purgandum sit, quo tempore qua hora, quatenus oporteat purgare. Hæc nisi medicus ingenio, consilio, prudentia'q; comperit, frustra norit contraria contrariis curari oportere, aut uitiosum humorẽ in primis euacuandum esse. Item cum ars, quemadmodum manifeste Aristoteles tradit, sit habitus cum uera ratione factiuus in rebus, quæ possunt aliter se habere, eisdem autem in rebus, ut idem philosophus censet, consultatio etiam, cogitatio'q; habetur, sequitur sane', ut siue prudẽtia aliqd agas, seu arte facias, consilium adhibendum sit, & quid utilius, ac melius sit, quærendum, quærẽdo, inueniendum, inueniendo, agendum, seu faciendum. quippe ante inuentionẽ, esse inquisitionem oportet, deinde consilium. Incognita enim quærendo, atq; inueniendo cognoscimus. Inueniri autem quicq̃ nisi consilium præcesserit, non potest. Atqui, ut in agendo minus dubitare in his rebus solemus, in quibus sæpenumero officio functi ex uoluntate egerimus, Siquid autẽ noui occurrit, ambigimus, & quid agendum sit, quærimus, atque consulimus, Sic in faciendo, quod genus operationis tribuimus arti, ea, quæ communiora, & longo usu præcepta sunt, certiora habentur, nec egent consilio, quæ autem in particularem conditionem ueniunt, hæc a' ratione, regula'q; discedunt, & quo minus rationi artis parent, eo magis consilium requirũt. Nec Aristoteles quidem uelle uidetur quaslibet artes nõ consultare, sed diligentiores dũtaxat, hoc est quarum subiecta certiora sunt, quasi uelit significare non de omnibus artibus idem habendum esse iudicium, sed existimandum alias quidem consilio uti, alias uero non uti. Ita enim in tertio libro de moribus, inquit, In diligẽtibus, ac sufficientibus scientiis consilium nõ est, utputa in scribendis literis nulla nobis dubitatio occurrit quẽmadmodum sit scribendum. In iis uero, quæ nostra opera effici solent, nec semper eodem modo contingunt, consultamus, ut de rebus ad medicinam spectantibus, de pecuniariis, de naualibus magis, quàm de gymnasticis, quo scilicet minus illarum ratio certa est, & de reliquis similiter. magis autem & in artibus q̃ in scientiis, siquidem in his magis dubitamus. Sic Aristoteles cadere in artem consilium non negat, si ea, de qua agitur, minus certa res est. Quod si nulla ars est, quæ subiectum usqueadeo certum habeat, ut nihil in ea anceps, ac dubium sit, quod tandem peccatũ est, siquis nullã artẽ carere consilio dicat, & quanquam non æque omnes, aliam tamen magis, aliam minus cõsultare arbitretur? Equidem Aristotelem ne hac quidem in re dissentire a' præceptore suo Platone existimo, sed, quod ab eo dictum est, non uti consilio ita intelligendum arbitror, quasi minus uti consilio dixisset, minus enim in consilium ea cadunt, quæ siue natura sua, siue usu certiora habentur. Quod siqui contentionis cupidiores, quàm ueritatis instare pertinacius uoluerint, eam fuisse Aristotelis sententiam, ut artem nihil consilio agere existimandũ sit, sciãt se rationibus nostris conuictos, simul & Plethoni cædere oportere, & argumentum illud Aristotelis debilitare prorsus, atq; infringere, quo naturam asseruit alicuius gratia agere. Ita enim ille aduersus eos argum entatur, qui idcirco naturam alicuius gratia agere negarunt, q; sine consilio agat, exemplo nan q; artis ostendere nititur, naturam, tametsi absq; consilio agat, non tamen propterea existimandum nullius causa agere, quando ne ars quidem consilio facit, & tamẽ ali/

cuius causa eam facere manifestum est. Quod si hac una ratione ab Aristotele ostenditur, consilio naturam carere, satis, qui artis consilium explicauerit, omnem illius rõnem infringet. Itaq; perstabit eorũ sententia, qui nisi consilium adsit, nihil alicuius causa agi, censent affirmãdum. Naturæ igitur consilium, uniuersæ mentis consilium est. Quippe ratio, quæ apud mortales, ex diligenti rerum inquisitione consilii nomen accepit, apud mentem illã uniuersam naturæ principem certior est, quam 'ut quæri, & dubitari possit. Veruntamen consilii cogitationis, prouidẽtię, curæ, operæ, & alia huiusmodi nomina mutuata est rationi cognata, & quæstionem de nomine potius, quam de re patitur. Quamobrem, ut summatim obiectis rationibus respondeamus, consilium duplex esse dicimus, humanum alterum, cui res dubiæ subiiciuntur, alterum diuinum, cui nihil nisi certum, exploratum'q; subiectum est. Hoc ad theologiam pertinet, illud ad philosophum, qui eam philosophiæ partem sectatur, quæ de moribus est. Vterq; autem in genere suo id proprie nominat, usurpari'q; æquiuoce ab altero arbitratur. Ea est enim disciplinarum omniũ lex de nominibus, ut eisdem non eædem uario modo utantur, & in suo quæq; genere quasi quodam priuilegio recte, ac proprie nominare uideatur. Vnaquæq; uero ars partim cognita, certa'q; habet, quæ fini accõmodat, partim dubia, & decernenda consilio. Naturã aũt cõsultare non sua facultate dicimus, sed uniuersæ mentis, quæ rebus naturę omnib[9] instat, & suo diuino cõsilio, prouidẽtiaq; gubernet. Ita fit, ut, & ars consilio proprie utatur, & natura nõ temere rationem suæ mentis exquisitissimam consilii nomine probet appellari.

Quibus rationibus Georgius Trapezuntius ostendere conetur falsum esse, quod supra dictum est, per eos, qui Aristotelem negant uelle artem consilio uti, debilitari argumentum ipsius Aristotelis, quo ostendit naturam alicuius causa agere.
Cur motus fuerit Georgius ad scribendum contra authorem.
Authorẽ plibenter audire eos, a' qbus discere aliqd possit, etiã si sint paꝝ amici. Cap. III.

Haec tũ ad Theodoꝝ breuiter perscripsim[9], quę ubi Georgius Trapezũtius Cretẽsis legit, ut odium, qd' in nos iãdiu, hoc est ab eo tpe, quo ei Theodoꝝ in doctrina præponendũ cẽsuimus, parturierat, aliqñ pareret, aduersus ea scripsit, Sed ut uelle psonæ nostræ parcere uideret', nos'q; honestius impeteret, finxit se ignorare, qsnã eius libelli author esset, & Theodori nõ Bessarionis disputationẽ hanc esse, seq; Theodoro cõtradicere simulauit. Ostẽdit præterea Athanasiũ fuisse, q hæc scripta ei tradiderat, cũ tñ Hesaias nõ Athanasius fuisset. Solus enim Hesaias ea scripta a' nobis habuerat. Hic tñ, quasi nr̃a interesset a' quo ea accepisset, epistolã ad nos scripsit, qua oblatũ sibi ab Athanasio fuisse opusculũ significauit. Eqdẽ neq; a' quo datũ sit, reqro, neq; latere, quæ scripsi, cupio. qn potius nihil tantope desydero, q̃ ut primo nihil nisi recte & loquar, & sentiam, tum siqd erro (homo. n. sum, nec innocentiam cũ deo immortali cõem habeo) error meus non modo ab homine amico benigne corrigat', sed etiam ab inimico, qualem se Georgius sua certe non mea culpa constituit. dũmodo enim fructũ, quem cupio, percipiam, nihil mea interesse existimo, amicus'ne an inimicus sit, qui me emendat, & corrigit. Et qdem Georgio nunc magnas agerem gratias, si nostra arguẽs scripta ipse aliquid recte diceret, ex quo fructum capere aliquem possem. perlibenter enim eos audio, q melius, qua'm ego intelligunt, tales'q; esse plerosq; non diffiteor. Verum hic certe non ratione aliqua, sed iniqua animi perturbatione commotus, ita docet, ac disputat, ut si se ipsum posset intelligere, puderet pfecto hoiem, ac suo ipsius iudicio condemnatus discederet. Iã uero qd scribat, quo'ue modo reprehẽdat, & disputet, quæso parumper audite. Petiisti a' me, inqt, amice Hesaia, ut breuiter ad te scriberem, quo modo tueri qspiam Aristotelem posset, ubi ptradicere sibi ipsi uidet'. Cũ enim in libro, quẽ de rebus naturalibus scripsit, artẽ negasset consilio agere, quæ facit, alibi eandẽ asseruit habitũ esse cũ rõne factiuũ. Addidisti etiã, te pleraq; alia audiuisse ab aliis, qbus tam artem, q̃ naturã consultare existimas, q; scilicet natura, & ars alicuius gratia agere solent, quæ uero alicuius gr̃a agũt, cogitatione, rõne'q; agãt, oportet. quo in genere consiliũ contineri certum est. Hæc & alia huiusmodi illi. Ego uero sapientiam illoꝝ hominum admiror, quos nescio an philosophos potius, qua'm philotenebras appellare debeã. Proponere enim debebant quid sit consultare, & de quibus consilium habeat', quid'ue differat a' ratione, & fine, cuius causa agitur. Non enim omne, qd' alicuius causa agit, cõsultat, sed omne, quod consultat, alicuius causa agit, nec omne, qd' ratione fit, alicuius causa fit, Sed omne, quod alicuius causa fit, ratione fit. Ratio enim non solum ad causam finalem, sed etiam ad formalẽ,

& materialẽ

» & materialem refertur. Itaq; amplius est alicuius causa fieri, quàm cõsultare, & ratione fieri, quã alicuius causa fieri. Recte igitur ratiocinantur naturam agere ratione, nam alicuius causa agit, sed falso ex his colligunt consultare naturam. Longe autem magis per ignorantiam peccant, cum Aristotelem sibi ipsi contradicere arbitrantur. Solet enim Aristoteles sic abuti rebus manifestis, licetq; apud eum contraria eadem de re reperire, ut aerem esse calidum, & rursus frigidum. Leuissimi quippe hominis esset existimare, Aristotelem hæc simul esse in aere censuisse. Sed, quod modo dixi, manifestis abutitur quasi per suppositionem. Iam tertio libro de anima, cum intellectum separabilem esse dixisset, hæc subdit. Sed non meminimus, quoniã hic impassibilis est. passibilis autem intellectus corruptibilis est, sine quo nihil intelligit. Contradicere enim sibi uidetur, cum ita ad altiora reducit auditores prudentes, & iustos. quod ita esse facile patet. Nam si nihil intelligit sine passibili intellectu, hoc est phantasia, quo modo maneat intellectus phantasia sublata? Significat igitur intelligere quidem intellectum, quoniam intellectus est, sed non per phantasiam, nec per exteriora motum, aut per ea, quæ in phantastica memoria deposita sunt, intelligentem, sed modo altiore, perfectioreq;, quod ne intelligere quidem dicendum est, nisi æquiuoce. Hoc igitur modo ĩ physicis quoq; locutus est. Cũ.n. naturam ostẽdere uellet, non consultare, quamuis alicuius causa faciat, necui forte indocto mirum uideretur, alicuius causa agere, quod non consultat, accepit artem non consultare. non autem id simpliciter accepit, nouerat enim artẽ consultare, quæ res cęco quoq;, ut aiunt, manifesta est. Sed si ĩ ligno, inquit, esset non consultaret. quamobrem certum est, ut cum in ligno nõ sit, consulet. Nam si cum in ligno sit, haud consultare artem asserimus, sequitur porro, ut cum in ligno non sit, cõsultare eam fateamur. Illud igitur sumit, nõ hoc, & naturam uirtuti artificiosæ innatæ, cognatæq; assimilat, ut siquis cupressum statim ad lecti figuram nasci posuerit. Sed nihil aget natura, inqt, aduersarius, inconsulte, quæ alicuius causa agat, ratioueq; procedat. O hominem cæcum, qui uidere non potest, se ab uniuersalioribus ad particularia affirmatiue descendere, cum contra facere debeat. Non enim siquid animal est, hoc iam homo est, sed siquid homo est, hoc animal est. Ratio enim, & alicuius causa aliquid effici, uniuersalius est, quàm consultare, ut dictum à nobis iam est. Quippe alicuius causa effici in rebus etiam perpetuis est, ut Zodiacus, & motus solis obliquus idcirco est, ut generatio, & corruptio fiat, quemadmodũ Aristoteles testat. Consultandi autem ratio nullum in perpetuis locum habet. Est enim consultatio, & consilium, inquisitio rerum, de quibus ambigimus. Quamobrem parum attigisse doctrinã dialecticæ eos, qui ita loquuntur, existimo. Sed quamuis inquiunt, natura ipsa non consulet, tamen gubernatrix illa mens, quæ per omnia transit, consultat, atq; deliberat. Itaq; fit, ut natura causa sit tantũ modo instrumentalis. Quàm bene Platonem sequeris, errasq; cum eo, qui ita sentis. Dicas enĩ necesse est mentem illam, quæ p omnia transit, omnibusq; insistit, aut unã esse, aut plures, quã quam uario fortasse nomine pro uariis officiis appelletur, ut Bacchus in uitibus, Ceres in frumentis, Venus in coitu, & cætera, quæ pro diis gentiles coluerunt. Veruntamen siue hoc, siue illud dixeris, quid tandem respondeas, siquis te roget num illa per omnia transiens mens, idẽ cum natura ipsa sit, an diuersa? Nam si idem sit, naturę nomen tantum habetur, causa uero nullo modo est. Atqui tua quidem sententia causa est instrumantalis. Ergo natura diuersa est à gubernatrice mẽte, & tua opinione mentis ipsius instrumentum est, quo mouentur à mente ea, quæ mouentur. Quo dato, erit profecto natura à rebus mobilibus separata, qđ prorsus falsum est. Inest enim natura in rebus suis, cognataq; est. Instrumentum autem, quo ea, quæ mouentur, ab alio moueitur, non rebus ipsis, quæ mouentur, innatum est, nam si esset innatum, pars substantiæ rei, quæ moueretur esset, non instrumentum. Ad hæc instrumẽtum mouet, qđ mouetur, quod autem ita mouet, ante quàm moueatur aliquid actu est. Aliquid enim est, ĩ quo motus, sic, quod ad aliud aliquid non actu substans, sed potentia mouetur, ut album actu, potentia nigrum est, & albi motus ad nigrum tendit. Ergo natura quoq; si instrumentũ est, actu aliquid est. Quid igitur natura eius erit? Num compositum? Minime hoc est enim, quod à natura efficitur, & ex natura, aut secundum naturam est, non natura. An materia, & forma erit ipsa natura? Sed hæc actu esse ante quàm compositum sit, impossibile est. Ergo natura nõ est causa instrumentalis. Sed quod in rebus ipsis innatum hęret, id natura est. Consultare autem hoc nõ potest, cum semper eodem modo se habeat. consiliũ autem de rebus fit, quæ in nostra sunt potestate, nec de perpetuis, sed de contingentibus rebus consultetur nemo enim de perpetuis, & necessariis rebus consilium capit. Qui autem Deum ante ꝗ naturã crearet, cõsilio usum dicũt, profecto impie sentiunt, & pro inscitia eorum errant uehementer, cuncta se scire arbitrãtes, cũ

» nihil sciant. Consilium etenim, quemadmodum supradiximus, dubitantis est. Deus autem oīa » nouit, etiam prius, quàm generentur. hoc & pietas requirit, & ratio probat. quam ratione hoc » loco, ne longiores simus, omittimus. Sed iam a nobis fundamenta istuc iacta sunt, in libro de » comparatione philosophorum secundo, quem latine scriptum edidimus. Vale, ac philosopha » re, & siquid contra Platonicos a nobis dictū est, tua causa dictū existima. Te enim amicū non » patimur Platonem admodum sequi, quem nos nullo pacto sequi uolumus.

Confutatio eius rationis, qua aduersarius dicit, aliud esse aliqd ratione agi, aliud alicuius causa agi, cum ratio ipsa nihil aliud possit, esse, quàm causa.
Quod alicuius causa agitur non ratione solum humana, sed etiam naturali agi posse.
Duplicem esse rationem, alteram, quæ menti tribuitur, alteram, quæ naturæ.
Aristotelem, & si consilium naturæ non nominet, rationem tamen expresse fateri, qua naturaliter omnia perfici existimat.
Sententia ipsius Aristotelis rationem finem esse, cuius causa agitur, non materiam, ut aduersarius sentit.
Causas secundum Aristotelem esse quatuor, rationem uero unam esse causam finalem, seu formalem. Caput IIII.

Aec Georgius, aduersus quam hominis maledicētiam potius, q̃ disputationem, agē dum cum eo epistola non censuimus. Nullam enim familiaritatem seruare amplius cum hoc homine patior, quem iam aperte iniquum in amici officio deprebēdi. Decepit me ille longo tpe uirtutē simulans, & fingens erga me bñuolentiā. q̧ certe eo facilius facere potuit, quo maiori fiducia, pro fide, atq̧ constantia morum meorum nihil mali poteram suspicari. Nunc hominis fraudulentiā plane expertus, caueo, & bis per eosdem scopulos nauigare recuso, ne iterum naufragium faciam, ipse profecto me docuit familiaritatem suā aspnari, ac fugere, & mihi iam optimo iure cōcessum, pmissum'q̧ est, uitare familiarē inimicū. Sed ne uel ipse, uel alii, ideo me tacuisse existiment, quasi uanitatem uerborum suorum refellere non potuerim, dicam, quę mihi rei ueritas suggeret, & nisi me animus fallit, ostendam, tum ea, quæ contra sententiam Aristotelis dici existimat, nihil ab illius sententia discrepare, tum, quæ pro declaratione suæ opinionis, aut sumit, aut exponit, non carere summo errore, id'q̧ quanto breuius potero, faciam, ne pluribus contendere cum eo uidear. Dicam autem quātum res ipsa, de qua quæstio est, exigere uidebitur. Nam ad maledicta eius, quibus se ita iactat, & effert, non est animus respondere, Detur hoc ignorantiæ hominis, ut impune delabi in maledicta possit, cum disputare de natura conatur. Rationem, inquit, sese amplius existimare, q̃ quod alicuius causa agitur, nec omne, quod ratione agiť, alicuius causa agi, tametsi omne, quod alicuius causa agitur, idem ut ratione agatur necesse sit. Hæc quidem sentētia peculiaris est huius philosophi. Neminem sane tam indoctum arbitror aut esse, aut unq̃ fuisse, qui in tātum incidere errorem potuerit. Quis enim ignoret quicquid ratione agitur, idem alicuius quoq̧ causa agiť quandoquidem ratio ipsa, qua agitur, causa est, propter quam agitur. Cogitat profecto, & consyderat, qui rem aliquam agit, an bene, & recte agat. Boni autem, ac recti ratio finis agendi est. Cū q̧ id agit, quispiam, quod bene, recte'q̧ agere decreuerit, ratione agere dicitur. siquidem nō temere, sed fine cōstituto, ratione finis agitur, itaq̧ ratio fine describitur, cuius causa agitur, & finis ratio ne, qua de causa agitur. Quanquam, quod alicuius causa agitur, non ratione solum humana, sed etiam naturali agi potest. quod apud Aristotelem quoq̧ libro de rebus naturalibus secundo scriptum legimus, hoc modo. Ea sunt alicuius causa, quæ uel ab intellectu, uel a natura agūtur. Vnde si natura nō sine ratiōe agit, duplex ratio est, altera, quæ mēti humanæ tribuitur, altera, quæ ad naturam refertur, cui ea etiam cognita esse dicimus, quæ nobis obscura sunt. Quam nim, rationem'q̧ naturæ, Plato natura superiorem constituit, & consilium, uoluntatem'q̧ ei attribuit, quatenus hæc uerba ab intellectu humano ad diuinū fas est transferri. Sensus enim nō idem est, cum de rebus diuinis loquimur, quanq̃ uerba sint eadem. Ita ille non solum rationē, sed etiam consilium menti naturæ gubernatrici tribuendum censet. Aristoteles uero, & si naturæ consilium non nominat, rationem tamen expresse ponit, per quam natura optime omnia ad finem constituat, agat, atq̧ perficiat. Patet hoc in libro de generatione, & corruptione secūdo, ubi Empedoclis sententiam reprehendit, q̧ litem, & amorem, mistionem'q̧, & segregationē nascentiū rerum causas nominat, rationis autem nullam omnino mentionem facit. Quid causæ sit,

causæ sit, inquit, ut ex homine homo semper, aut magna ex parte proueniat, & ex tritico triticũ, non olea, uel etiam, ut si hoc modo componatur, os fiat, non enim quomodolibet facto cõgressu, ut ille, inquit, sed ratione aliqua ita agitur. Quid igitur causæ sit? Neq; enim ignis, aut terra, nec uero amor, & lis, alterum quippe horum commiscendi, alterum segregandi causam obtinet, quod autem quærimus, rei cuiusq; substantia est, non mistio, & segregatio, ut ille exstimat, fortunam siquidem in his nominamus non rationem. fieri enim potest, ut casu, fortunaq; per mistio fiat. Naturæ aut rerum causa est ita se habere, hoc est ratione sic fieri, & hæc uniuscuiusq; rei natura est, de qua ille nihil docuit, nihil ergo de natura locut⁹ est. Quin etiam hoc idem, de ratione loquor, rectum rei, bonumq; est, At ille mistionem tantummodo probat. En, quam aperte philosophus ratione fieri, quæ secũdum naturam fiunt exponit, rationemq; ipsam, cur ita fiant, causam esse, & essentiam, bonũ, rectum uniuscuiusq; rei eadem rõne describi, nõ ea uidelicet, quæ in ipsa natura continetur, sed, quæ superior profuit, quemadmodũ Alexander quoq; Aphrodisiẽsis huius philosophi expositor, aperte declarat ratione quidem naturam agere, sed non ea, quam in se continet ipsa natura, non aliter, quàm Plato faciat in sophista, ubi de animalium, & stirpium, & rerum etiam inanimatarum ortu disserit. Deum enim earum omnium rerum creatorem, atq; opificem dicit, naturam uero genitricẽ esse, ratione, sciẽtiaq; diuina à Deo ipso proficiscente, atq; res ipsas natura nascentes, diuina arte effici, & conseruari. At nouus hic philosophus noster Georgius, qui alios philotenebras uocat, cũ ipse in tenebris summæ ignorantiæ uersetur, esse dicit, quæ ratione quidem, sed non alicuius causa agantur, cũq; id demonstrare uelit, rationem dicit non modo ad causam finalem referri, uerum etiam ad materialẽ, atq; formalem. Quapropter talem format, uel potius formare uellet, si tamen id assequi posset, syllogismũ. Materia, inquit, nõ est, cuius causa agitur, at materia ratio est, ergo aliqua ratio est, cuius causa nihil agitur. Sed, ut nos respõdebimus ad id, quod de mente interrogat, sic ipse de materia respondeat, quam rationẽ esse opinatur. Non enim fieri potest, ut idem & materia sit, & ratio rei. Alterum quippe ad formam, & finem pertinet, alterum formę, finiq; opponitur. Quod autem non materia, sed ratio finis sit, cuius causa agitur, ipsum quoq; philosophum Aristotelẽ authorem habemus. Sic enim libro primo de partibus animalium scribit. Quoniam plures in generatione naturali esse causas uidemus, unam scilicet, cuius causa, alteram, unde principium motus, de his quoq; definiendum est, utra earum prima, aut secunda natura sit. Videtur autem prima, quam alicuius causam dicimus. Hæc enim ratio est, principium autem est ratio tam in artificiosis, quàm in naturaliter constitutis reb⁹. Siue enim intellectu, siue sensu definiens medicus sanitatem, ædificator ædes, rationem, & causas reddunt ambo uniuscuiusq; rei, quam faciunt, & cur ita sit faciendum. Sic nos tãti uiri authoritatem sequẽtes, rationẽ fini nõ materiæ tribuimus, & quoties aliquid dicimus, fieri ratione, id non materiæ, sed finis ratione, ac contemplatione fieri intelligimus. Vtputa quoniam forma ædium talis est, aut quoniam tales sunt ædes, idcirco ita fit, & ratio cur ita fiat, hęc est. Atqui nouus iste philosophus, quem opinionis suæ authorem habeat, non uideo. Quis enim unquam mẽtis compos rationẽ tribuit materiæ, & subiecto? aut qua tandem ratione, ut ita sentiat, ipse mouetur? Adhuc enim nihil amplius dixit, quàm ita esse, nisi forte dicat, illud se exprimere uoluisse, non modo eum ratione agere, qui finẽ inducat, sed etiã eum, qui materiam faciat, atq; ita materiam esse ratiõem, & amplius rationem significare, quàm finem, & cuius causa. Quando agit quidem, qui materiã tractat, sed finem confestim non inducit. At uero, nec ratio propterea appellanda materia est, quod ratione uel omnino fiat, uel ab artifice aptior reddatur, & ea ratio, qua fieri materiam dicis, finem respiciat oportet. finis etenim ratione, & simpliciter disponi materiam, & in melius mutari manifestum est, quippe omnia, & præscribuntur fine, & ad finem accommodãtur. Dicet etiam fortassis nouus hic philosophus idcirco materiam rationem esse, quoniam materialis causa est. nihil enim nisi absurdum, ex tam absurda sententia augurari possumus. Quod si ita est, putat homo parum doctus, quicquid causa rei est, id etiam esse rationem, quod nemo nisi mẽte captus, assereret. Causæ enim quatuor sunt, ut ipse Aristoteles tradit. Quoniã, inquit, quatuor causæ sunt, de omnibus notitiam habere physicus debet, isq; ad omnes referens cur ita est, naturaliter reddet materiam, formam quod mouerit, cuius causa agatur. Ratio autẽ, qua agitur, una finalis, formalis'ue est eodem philosopho authore, qui in primo de generatione animalium libro, ita inquit, Quatuor causæ habẽtur, una, quæ cuius causa dicit, & pro fine est, altera est essentiæ ratio, quæ quidem, & si nomine uariant, tamen fere pro una existimandæ sunt. Itẽ undecimo de rebus diuinis, quem librum metaphysica uocat. Tres igitur, inquit, causæ, triaq; principia sunt,

» duæ in quibus consumitur contrarietas, cuius pars altera forma, & ratio est, altera priuatio, &
» tertia materia. Ita ratio ab Aristotele omnibus locis ad formam, non ad materiam refertur. Et quãquam plures causæ, plura'q; principia sunt, tamen rationis nomẽ formæ, fini, actui, habitui assignatur, non materiæ, quæ contrarietatis aduersus formam altera pars est, quando materia, cum priuatione idem numero est, ut Aristoteles tradit. Quæ cũ ita sint, minor syllogismi extremitas, qua materiam esse rationem posuit, ut falsa improbanda est, nec sequitur, si causa est, etiã rationem esse. Neq; uero si rationem modo ex forma, modo ex materia petimus, ratio ipsa materia erit, sed rationem, cur homo mortalis sit, licet ex materia capere, materiam autẽ ipsam nomine rationis appellare non licet. Quapropter ratio, qua rem ita esse, siue creari dicimus, natura ipsa rei præcipua est, nec amplius qcquam significat, quàm forma, finis'ue, cuius causa gignit', ostendat. Itaq; rationem conuerti cum fine, & forma, unicuiq; manifestũ est, excepto hoc uno philosopho, & uocabulorum authore. Adde, quod si rationem non modo formalẽ, finalẽ'q;, uerum etiam materialem posuerimus, quam sibi ipse concedi cupit, nihilo propterea magis se ratio porriget, quàm forma, & finis. Neq; enim si detur ratio materialis, mox ratio simpliciter erit, quandoquidem a' doctoribus ita accepimus, rationem simpliciter, absolute'q; eã esse, quæ formam significat, quanquam Georgius existimare uidetur æthiopem, cũ parte aliqua sui corporis albus sit, album dici merito posse. Sit ergo materia, si ita libet, ratio materialis, sed ratio, qua natura agit, non aliter capienda est contemplatiõe finis, quã ea, qua ars, intellectus'q; agit pro sui finis ratione. Quamobrem nihil plus ratio, de qua agitur, significat, quã forma, & finis. Quocunq; igitur modo ratio sumatur, siue pro humana ratione, quæ cum appetitu coniuncta deligit uitia, aut uirtutes, siue appetitu res efficit artificiosas, ut lectum, ut ędes, siue pro ratione separata, atq; abstracta, cuius author est Plato, siue pro ratiõe iuncta cum natura rerũ effectrice, non potest nisi cõtemplatiõe, respectu'q; formæ, ac finis intelligi. Quapropter Georgius nihil, quod ad propositum pertinere uideatur, opponit, frustra'q; rationem illam materialem diu, ac multum cogitatam producit in lucem.

¶ Confutatio alterius rationis aduersarii, qua dicit naturam nihil cõsultare, quanquã alicuius causa agat, cum longius se extendat alicuius causa agere, quàm consultare.

Consilium modo ad intellectum humanum, modo ad diuinum sententia doctissimorum uirorum referri.

Platonicos naturã non sua intima facultate, uel agere, uel consultare, asserere, sed hæc mẽti tribuere siue intellectui exteriori.

Rationem consultandi exteriorem in natura, etiam ab Aristotelicis non tolli.

Impie damnare Georgiũ eos, qui in deo consiliũ esse dicũt, cum sanctissimi nostræ religionis uiri contrarium & sentiant, & prædicent. Caput V.

Equitur aliud eius obiectum, quod natura nihil consultet, quanquam alicuius causa agit, cum longius se extendat alicuius causa agere, quã consultare, q' uerba Aristotelis frangens ostendere nitit', cum res perpetuæ agant quidem alicuius causa, sed sine ullo consilio. Est enim consilium inqsitio rerum, quæ in nostra sunt potestate, contingunt'q;, & dubiæ sunt. In perpetuis autem, quoniam necessariæ sunt, nullus est ɔsilio locus. His uerbis, atq; rationibus non suis, sed alienis sese Georgius ostendat, & Platonicos omnes aggressus, neminem posse impetum suum ferre exclamet, nos etiam quid cõsilium sit, minime definisse mentitur. Sed quis ita indoctus, atq; insipiens est, ut, quod Georgius accipere ab Aristotele potuit, idẽ Plotinos, Porphyrios, Proclos, Damascios, Simplicios reliquos'q; Platonicæ sectæ doctissimos uiros accipere nequaquã potuisse arbitretur? Nam si homo tã rudis, atq; indoctus recte id quidem refert, quo pacto sapientissimi illi uiri, nõ idem & intellexissent, & quatenus fieri potuisset, declarassent. Legerunt profecto hęc illi quoq; apud Aristotelem, et recte dici non negant. Verum consilii nomen, non unam rem significare respondẽt, sed modo ad intellectum humanum, modo ad diuinum referri. Itaq; licet cõsilium nostrum rei minus cognitæ inquisitione describitur, diuinum tamen omnium rerum certitudine excellit, suiq; generis est. Consultandi igitur, seu cogitandi ratio, aut inquisitionem rerum per transitionem de alio in aliud dicit, aut cogitationem, intelligentiam, uoluntatem, et prouidentiam, quo modo & Aristoteles sexto ethicorum libro consultare, & cogitare idem esse affirmat. Cum itaq; naturam cõsultare dicimus, id uolumus significari, ut ratio, & intelligẽtia princeps, insistẽs'q; naturæ animaduertat

ræ animaduertat ea, quæ certa, explorata'q; sibi meliora habeat, celeri'q; intuitu, quasi cōcepta peragat sua negotia longe consultius, quàm humanum agere queat ingenium, & nomine quidem loquimur usitato, sed longe aliter, quàm uulgus, exponimus, quod certe licet facere, id'q; ipse Georgius, quanquam imprudens fatetur, siquidem Aristotelem scribit de intellectu dixisse, quod intelligit quidem, sed non per imaginationem, & sensum, quod genus intelligēdi, longe perfectius esse confitetur, nec nisi æquiuoce intelligendi rationem recipere. Quod si Aristoteli licuit intelligendi uocabulo id exprimere, quod altius, atq; nobilius est, quam humana itelligendi ratio constet, cur Platoni quoq; non liceat consilium ascribere intellectui, non per humanam de re dubia inquisitionem, sed altiore, nobiliore'q; modo, qui menti conueniat separatæ, atq; eximiæ. Sed illuc redeo, unde discessi. Aristoteles naturā uel cogitare, uel cōsultare sua intima ratione negat. exteriore autem ne ipse quidem negaret, ut ex his intelligi facile potest, quæ aduersus Empedoclem scripta supra memoraui, atq; etiam ex uerbis Alexandri summi expositoris, qui ita inquit, Natura non per delectum, nec sua intima agit ratione. Sed quæret aliquis, utro tandē significato Aristoteles ꝯsultandi uocabulū usurpauerit, cū ueteres philosophos erroris argueret, quod naturā alicuius causa agere non putassent. Nam exemplo, quod de arte mutuatus est, inquisitionem rerum obscuriorū uidetur exponere. Veterum aūt illorum sententia non nisi cogitationē significari ꝯsentaneū est. Cū enim illi cogitādi rōnem, cuius dūtaxat interest alicuius causa agere, in natura nequaquā inesse arbitrarent̄, necessario negabant naturā alicuius causa agere. qđ si Aristoteles e' directo opponit, fortasse non inquisitionē, sed cogitandi rōnem designat, cum noīat ꝯsilium. An minime incōueniens sit agi de cogitatione, exēplo significati alterius. ꝯsultare enim cogitare aliquod est. Itaq;, ut ars, quāuis nihil quærat, alicuius tamē causa agit, sic natura, & si nō cogitat ipsa, tamē alicui⁹ causa agere pōt. Volebant igitur illi, quæ a' natura ꝑcreant̄, nulla rōne effici, sed una materiali necessitate, & p accidens fieri. qppe imbrem mitti a' Ioue per æstatē, nō ut frumētū in area pereat, sed propter uaporē eleuatū, qui refrigeratus, & in aquā ꝯuersus, suo pōdere feratur deorsum. accidere aūt, ut imbre demisso, frutnētum pereat, imbrem'q; ipsum nō rōne effici, sed necessitate materiali. Hęc illi, cū nihil a' tiatura cogitari, nihil alicuius causa agi arbitrarent̄. Quoꝝ sentētiā reprobās Aristoteles naturā alicuius causa agere ostēdit, tametsi ꝯsilii, ac cogitationis expers esse uideat̄. Cōcedit igit̄ nihil a' natura cogitari, quēadmodum ueteres illi censuerunt, sed ꝑpterea nō alicuius causa agi, dicendū non arbitratur. qđ idē a' Platonicis quoq; dictū Georgius non intelligit Neq; enī naturā ipsam sua intima facultate uel cogitare, uel consulere Platonici asserunt, sed hęc mēti, siue intellectui exteriori tribuūt, qui præsit, insistat, incūbat naturæ, atq; officia dirigat. Veteres igit̄ illi, ea cogitandi rōne, quā naturæ demebant, eā uolebāt nō alicuius causa agere, & ad hūc sensum occurrisse Aristotelē existimo. Quis enim tam pingui Minerua est, ut intellectu naturæ cōcesso, eā neget alicuius causa agere? Nā & si nihil esse, qđ mens ambigat, & quærat arbitraris, tñ, quod illa certo norit, id recta rōne mandari operæ, & causa alicuius effici, ꝑculdubio conce des. Mentem enim, quādiu mens est, res certa cognoscendi rōne cōplecti necesse est. qđ Alexāder quoq;, cuius modo mētionē feci, aperte declarat. Aristoteles ēt fortunā, & casum inter causas efficiētes connumerās, aut reꝝ naturaliū, inqt, aut ab intellectu ꝓficiscentiū, aliqd semp causa est, ut rei naturali rem ab intellectu ꝓficiscentē plane' opponere uideatur, cū eius quoq; sentētia natura nec aīaduertat, nec cogitet. Consiliū itaq; partim cogitandi rōnē significare, partim inquisitionē reꝝ, de qua in libro de moribus agit̄, satis iam declaratū est. Sed meminisse illud oportet, quod supradictū est, naturā ea cogitandi, intelligēdi'q; rōne, tum Aristotelis, tum expositoris eius Alexandri sentētia carere, quæ intima est, nā exteriore illa, cuius actionem, dum natura explicat, cogitare a' Platonicis dicitur, ne ipsi qdem tollunt, quādo alter naturā agere dicit, alter sua intima rōne nihil a' natura agi confitetur, ut dictum iam superius fuit. Quid enī natura agere possit, quæ teste Aristotele non actiuum, sed passiuum principiū est, ni si extrinsecus adsit, quod intelligendi obtinens facultatem agat, dirigens alterā hanc naturam, quasi instrumentum ad finem, & alicuius causa quæq; efficiat? His de causis nos superiori nostro opusculo pro opinione Platonis diximus, naturā cōsilio agere, & si non suo, tamen uniuersæ mentis, quæ per oīa transeat, omnibus'q; insistat naturæ operibus, & ex officio gerat. Sic nos religiōis nostræ sanctissimos uiros, q & ipsi ꝯsiliū Deo tribuūt, recte, pieq; sentire existimam⁹, q̄q̄ Georgius econtrario impios putat, qui in deo esse consilium arbitrant̄. Non enim imperitiam reꝝ significat ꝯsilium dei, sed summū finis complexū, plenissimam'q; notitiā. Et quēadmodum ualere ingenio hoīem dicimus, qui sine longa indagatiōe reꝝ exitū assequi potest, sic Deum, qui

nulla oīno indagatione utitur, ineffabili ingenio, miro conſilio, inaudita uoluntate excellere
» opinamur. Faciamus, inquit, hoīem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Nōne doctores
noſtri ſanctiſſimi uiri hunc locum exponentes, conſiliū diuinum aiunt creationē hoīs præceſ-
ſiſſe? At Georgius impios, indoctos, inſcios uocat, qui diuinū dicunt eſſe conſiliū. Plato etiā ea
» dem, qua doctores noſtri, ſentētia fretus in Epinomide ita inqt, Stabile, firmūq;, cū aīa rem
» optimā mente optima deliberarit, perfecte, atq; abſolute prouenit. Qua re ne adamas qdem fir
» mior eſt, nec ulla res poteſt eſſe ſtabilior. Enimuero tres illæ Parcæ eam rem cōtinent, ſeruāt'q;
» integerrimā, quæ optimo cōſilio Deo, cuiq; deliberata eſt. Atqui Georgius diſtinguēdi, deter
» minandi'q; ignorātia, In eū dilabitur errorē, ut dum alios īpietatis dānat, ſe ipſum impiiſſimū
». eſſe demonſtret, Neq; enī Platoni tantū detrahit, qui Deo adimit conſiliū, ſed etiā doctrinæ re
ligionis noſtræ, & literis ſacris. Ita fit, ut cōſilii ratio nihil, minusq; ratio finis contineat, & hæc
q̄ſi reciproca ſint, ut q conſultat, alicuius cauſa agat, & q alicui⁹ cauſa agit, cōſultet. Quod ſi na
tura alicuius cauſa agit, conſultet etiā neceſſe eſt, ſiue cogitandi, intelligendi'ue ratione, ſiue ce
leri finis comprehenſione, q̄q̄ non ſua facultate, ſed ſocietate mētis principis, atq; rectricis. Ars
etiam ita agit, uerum nō ea, quæ in re artificioſa poſita eſt, ſed quæ in artifice continetur.

¶ Confutatio alterius partis, in qua aduerſarius inepte fatetur Ariſtotelem conſultare artē no-
luiſſe, cum potius Ariſtoteles exemplo artis non conſultare naturam conetur oſtendere.
Quod Ariſtoteles ſenſerit contra aduerſarii ſententiam artem non cōſultare, omnium expo-
ſitorum ſuorum ſententia comprobari.
Authorē concordare potius īter ſe utrunq; philoſophū, q̄ alteꝝ reprehēdere conari. Caput. VI

g
Eorgii autem quantum ſit ingenium, quāta'q; doctrina, uel ex hoc intelligi maxime
poteſt, q; cum Ariſtoteles naturam dicat non conſultando opus ſuum efficere, id'q;
exēplo artis confirmet, hic, qui ſe Ariſtotelicū facit conſultare artem opinatur, nec
Ariſtotelē negare ait artē cōſultare, cū id ēt cæco manifeſtū eſſe arbitretur, artem ſci
licet cōſilio, ac deliberatione uti. Verū accipi hoc non ſimpliciter dicit, ſed per ſuppoſitionē, ad
hunc uidelicet modum, ſi in ligno eſſet non conſultare. qua ratione etiam demonſtrat artem
ſententia Ariſtotelis conſultare. Si in ligno eſſet, inquit, non conſultaret, ergo cū extra ſit, con-
ſultat. Secundum hanc igitur Georgii expoſitionem, propterea Ariſtoteles naturam cōſultare
non putat, quia non conſultat. Nam ſi propterea duntaxat non conſultare artem arbitraretur,
quia ſi in ligno eſſet, non conſultaret, nihil diuerſum à natura id caperet, quandoquidem natu
ra perinde, atq; ars in ligno clauderetur. Tollitur enim hoc modo differētia, ut ars principium
ſit extrinſecus, natura intrinſecus, ſi tam ars, q̄ natura in ligno comprehenditur. Quid uero Ari
ſtoteles non conſultare naturam artis, exemplo contendit, ſi iudicio Georgii conſultare natu-
ram luce clarius eſt? Nam Plato tam artem, q̄ naturā conſilio uti affirmat. Quo fit, ut ſi ars cō
ſultat, quæ naturam imitatur, & ſequitur, fruſtra Ariſtoteles naturam non conſultare argumen
to artis oſtendat. Quid præterea eorum ſententiam Georgius improbat, qui conſultare artem
affirmant? Platonicorum quippe, quibus repugnare ipſe nititur, hæc opinio eſt, ut & artis con
ſilium ſit, & naturę. In hunc modum homo iſte argumentatur, & iudicat, q ſe expoſitorem, ac
» defenſorem Ariſtotelis facit. Nouit, inquit, Ariſtoteles artem conſultare, hoc enim uel cæco,
» ut aiunt, patet, ſed ſi in ligno eſſet, non conſultaret. Sic Georgius, inquit, Nunc Themiſtium, ſi
placet, audiamus, uirum doctum, & diſciplinæ Ariſtotelicæ familiariſſimum. Is hunc locū ex-
» ponens, ita inquit, Neq; enim faber lignarius cōſultat, utrum prius ſecandum ſit, aut dolandū,
» nec grammaticus, quemadmodum literarum elementa ſcribenda ſint, hoc eſt a. aut b. Nec ue
» ro cum Cleonem ſcribit, cogitat, quam primam, quam ſecundam literam collocet, ædificator
» etiam non conſultat, utrum iacienda primo fundamenta ſint, an parietes cōſtruendi, an tectum
» apponendum. Eodem modo textor, lapicida, reliqui'q; artifices ſuo officio funguntur, nullus
» conſultat, ſed habet ſibi ſuum quiſq; certum, finitum'q; opus, nec ordinem ad finem propoſitū
» pertinētem ignorat. Hęc eadem ab Alexandro, Simplicio, Auerroe, Alberto, Thoma, reliqs'q;
Ariſtotelis expoſitoribus hoc loco ſcribuntur. Solus Georgius cæco quoq; perſpicuum eſſe di-
cit, artem conſultare, nec uidet iudicio ſuo doctiſſimos illos uiros, qui locum hunc ita expo-
nunt, cæcos fieri. Atqui ipſe potius cæcus eſt, qui quod cæteri omnes uidere potuerunt, ſolus
ipſe non uidet. Iam Ariſtoteles aperte non conſultare artem eo loco profitetur, cuius rei argu
mentum affert, quod ſi ars in ligno eſſet, nihilo minus officio ſuo fungeretur, quàm cum in ar
tifice eſt.

tifice est. Ex quo concludit naturam, quæ in ligno, & reliqs huiusmodi est, alicuius causa agere, tametsi nullo consilio agat. Apte igitur, & conuenienter exemplum ab arte petitur, quoniã ars naturæ similis est, eamq; imitatur. Sed nequis artem idcirco existimaret consulere, quia extrinsecus est, naturam uero minime, quia intrinsecus, ideo subiunxit, artem ne in ligno quidem si esset, posse aliter facere. Quãobrem exemplum rursus magis propinquum ex medico petiit se ipsum curante, siquidem agendi principium in eo intus est, quanquam per accidens, non enim quatenus medicus est, sed quatenus æger à se ipso curatur. At nouus hic peripateticus cognitũ habuisse Aristotelem dicit, artem consultare. Sed qua dialecticæ peritia, ad propositum Aristotelis referat, quæso animaduertite. » Ars, inquit, consultat quidem, sed, si in ligno esset, nõ cõsultaret. » Ergo ne natura quidem consultat, quæ in ligno est. En, q̃ idoneis mediis probat, quod quæritur, qui nos ignorare dialecticam scribit. Ignoramus ꝓfecto dialecticam talem, qualem ipse scit, absit'q;, ut talem aliquando sciamus. Sed enim Georgius non modo concordiam ĩter Platonem, & Aristotelem, ubi dissidere inter se uidentur præ sua inscitia cogitare nõ potest, uerũ etiam, cum temere audet uel defendere Aristotelem, uel Platoni eum præferre, ita id pueriliter facit, ut risum apud omnes captet, quando se iudicem earum rerum, authorem'q; constituit, quas prorsus ignorat. À me uero tantum abest, ut in defendendo Platone, doctrinam dãnare Aristotelis uelim, ut potius conuenire semper inter sese duos philosophos, quantum in me est, coner ostendere. Quæ res quo modo à me agatur, obsecro parumper attendite. Aristoteles, cũ de rebus naturalibus ageret, principiis naturæ intimis contẽtus, noluit superiorẽ, separatam'q; causam attingere, quæ ad primum philosophum pertinet, ne disciplinarũ præcepta præter morem suum misceret, atq; confunderet. Itaq; recte naturã tradidit sine cõsilio agere. Neq; enim ei naturæ cogitandi uis inest, quæ immediata est, ac proxima rebus. Physicum quippe eatenus naturalem formam consyderare debere ipse Aristoteles author est, quatenus à natura non separetur. Idem etiam, duplex, inquit, est principium, quod naturaliter mouet, alterum nõ naturale est, quippe quod in se motus principium non continet, quale est siquid mouet, cum ipsum non moueatur, ut, quod omnino immobile, primum'q; omnium est, & quiditas, ac forma. Ad hæc homo hominem generat, & omnino, quæ mouent, cum ipsa moueantur, quæ autem non ita mouent, minime ad physicum pertinent. Item siqua forma separata per essentiã sit, & quẽadmodum se respectu naturalium rerum habeat, & quid sit, definire primæ philosophiæ officium est. » Themistius etiam, siquid immobile, inquit, principiũ motus est, id definire non physici, » sed primi philosophi officium est. Aristoteles igitur his rationibus res physicas physice tractans, & causam separatam nequaquã attingens iure consultare naturam negauit. Plato uero non immerito consyderauit, scientias, cum minus perfectæ essent, ad perfectionem suã desyderare officium perfectiorum, & quemadmodum geometria nunquam perfici sine arithmetica potest, quippe, quæ de commensibilibus, & incommensibilibus magnitudinibus nequit sine arithmetica agere, sic etiã eam partem philosophiæ, quæ de rebus naturalibus differit, percipi integre, absolute'q; non posse absq; ea, quæ est de rebus illis superioribus, atq; diuinis, siquidem res naturales non carent diuina illa causa, atq; suprema, immo uero ea potissimũ causa cõsistunt, seruantur'q;. Quapropter non temere de rebus naturalibus, admistis altioribus illis rationibus docendum existimauit, sperans ita fore, ut & ipse haberet, & cæteris traderet scientiã pleniorem. Repetit ergo præcipuam illam causam ad perfectiorem naturalium rerum cognitionem, & certiorem efficere disciplinam conatur, ex primæ illius causæ demonstratione. Ita enim comparatum est, ut natura non sua constet facultate, sed aliunde dependeat, moueatur'q; à causa illa separata, quæ naturæ finem in se continet, & consultandi, cogitandi'ue ratione in agendo non uacat. Nam consilium, & cogitationem in rebus diuinis, summæ rationis, & exquisitissimi iudicii nomina esse, satis iam supra declaratum est. Itaq; per syllepsim cõsilium, 'cogitandi'q; rationem naturæ tribuit, quemadmodum medici febrem interdum inflammationis nomine solent nuncupare. Aristoteles etiam naturam principium motus, & quietis esse affirmat, non actiuum, ut supra dictum est, sed passiuum, hoc est, non quo moueat, sed quo moueatur. Cum'q; de quatuor elementis differat, Nullum, inquit, ex his seipsum mouere apertum est, sed principium motus habent, non quo moueant, aut agant, sed quo moueantur. Ergo ipsius quoq; sententia natura aliunde mouetur, & rationem non ipsa possidet, sed à quo mouetur. Ex quibus sequitur, ut inter sese duo philosophi consentiant, & diuerso rerum respectu uterque uere, ac sapienter & loquatur, & sentiat. Sic ego exponendum censeo, quamuis me Georgius calumnietur, quasi contradicere sibi ipsi Aristotelem putem. Illius illius hæc impudentia

est, qui ita alterum laudat, ut alteri maledicat, & per distinguendi, ac definiẽdi imperitiam, ad uersarium se contra alterum constituit. Sed ualeat ipse, & siquis ei similis est, a' nobis uero longe absit, ut uiros doctissimos, & omnium bonarum artium parentes iudicare, aut reprehendere uelimus. Equidem siquid ex meo iudicio in hanc quæstionem attuli, nõ Aristotelem dãnãs, non pro Plethone contendens id feci, sed Platonis opinioni, ex eiusdẽ philosophi locis, ac principiis argutus, faui. Nihilo minus alterum, hoc est Aristotelem, & admirãs semper, & laudãs. Sed de his hactenus.

¶ Responsio ad interrogationem Georgii utrum mẽs, & natura idem sint. Vbi hæc longe inter se differre latissime declaratur.

Confutatio eius argumenti, quod affert Georgius, naturam si instar instrumenti moueretur, et moueret, necessario prius actu esse oportere. Capur VII.

D id autem, quod Georgius rogat, an idem esse mentem, & naturam dicamus, ita
a respondendum censeo, nõ idem esse, sed diuersum. Alterum enim separatum, alterum nõ separatum est, atq; alterum mouet, alterũ mouetur. Natura etenim ita mouet, ut nisi a' mente, siue intellectu illo moueatur, nõ moueat, quod etiam ipse Aristoteles docet, cũ naturã esse principium motus, non quo moueat, sed quo moueatur, & quietis
» non quo quiescere faciat, sed quo quiescat, exponit. Quamobrem res naturales, inquit, nõ a' se
» ipsis dicũtur moueri, possent enim & se ipsas sistere, si se possent mouere. et alibi. utpote cũ na
» tura, inquit, sit principium, & causa, qua res moueatur, & quiescat. Itaq; Plato naturã idoneam dicit esse ad motum, ordinem'q; recipiendum, & hac sua aptitudine inuitare sibi causam, quæ exornet, & moderetur, & ordinet. Addo, quod si anima differt a' natura. Sunt enim omnia animata naturalia, sed non omnia naturalia animata sunt, animata autẽ omnia a' se ipsis
» mouentur, naturalia autem nequaquam per se moueri Aristoteles testatur. Inanimatorum in
» quiens nulli inesse uidemus, unde principium motus sit, sequitur, ut natura esse non possit principium motus, quo scilicet moueat, nam quo moueatur principium esse iam diximus. Placet hæc sententia magna ex parte expositoribus Aristotelis in rebus inanimatis, quæ proprie naturales dicuntur, qualia sunt simplicia corpora. In animatis autem duplex ratio est. quatenus enĩ ipsa animata, res sunt naturales, corpus enim naturale corpori animato subiectum est, quando anima actus est corporis naturalis, ea quoq; naturam habent, quæ principium motus sit, non quo moueant, sed quo moueantur, quatenus autem res sunt animatæ, naturam & habẽt, quæ principium sit, quo moueant, quanquã eo modo, ut nisi ab alio moueantur, minime moueãt. Alterum igitur est, quod moueat naturam, quod proprie causa efficiens motus rerum naturalium dicitur, id'q; a' natura diuersum, quod siue uniuersam naturam, siue mentem, aut formã libeat appellare, controuersia de nomine est, sensus idem seruari potest, & siue plura eiusmodi sint, siue unũ, nihil ad hanc quæstionẽ interest, q̃q̃ Georgius multitudinẽ deorum Platoni obiicit, quasi Aristoteles plures esse deos negarit, cum totidem dixerit intelligentias esse, quæ mouent, quot cœlos, qui mouentur. Commune prorsus hoc crimen Platonis, atq; Aristotelis est, si nomina sequi non sententiam uolumus. Nã primum quidem, quod causa suprema, & a' nullo dependens est, nec a' Platone, nec ab Aristotele in plura secatur. Verum natura causa quoq; efficiens esse dicitur, quicquid enim fit, id ex aliquo fit subiecto. potentia id substans, quod futurum est, & ab agente actu substante efficitur. Itaq; si naturam eorum, quæ generant, cogitas, natura ꝓfecto' agit actu substans, siue primũ generans accipis, siue secundum, quod Aristoteles uirtutem, naturam, & principium primum mãdatum appellauit. nam id quoq; agendi obtinet facultatem. actu enim aliquid est, agitq; uirtute, quã immediate a' generante accepit. quãobrẽ tum concausa, hoc est comes, aut consors causa, tum instrumentalis causa dictũ est, utpote, qđ aliis plerisq; interpositis causis, ac postremo superiori, & omnium causæ seruiat. Nec ꝓpterea sequitur, quod Georgius cẽset, ut a' re mobili separari simpliciter debeat. dum enĩ ab ea re mobili, quam moueat, separetur, satis est ad mouentis, mouendæ'q; rei necessariã separationẽ. Separatur igitur mouẽs natura a' natura eius, quod mouetur, sed nõ a' simpliciter mobili natura, siue enim agens, siue patiens, cum re mobili coniuncta est, quanq̃ altera mouetur, quatenus mobilis est, altera mouet, non quatenus mobilis, sed quatenus motiua, actiua'q; est. omnino subiectum aliquid esse oportere, & semper in subiecto naturam esse, Aristoteles author ẽ. Quinetiã theologi religionis nostræ, & præsertim latini, q authoritatẽ Aristotelis pluris, q̃ cæteri faciunt,

naturam

naturam tanq̃ instrumentum referri ad Deum, primum'q; agens proculdubio uoluerũt, atq; ob eam causam rationalis naturæ propriũ esse finem respicere, utpote cum se ipsa ducat ad finem, irrationalis autem, quoniam aliunde ducitur, peculiare esse, ut ad finem apprehensum, inconsyderatum'q; moueatur. Siquidem omnia, quæ sine ratione sunt, moueri ad finem particularem a uoluntate aliqua, quę se ad finem uniuersalem extendat, eum scilicet, qui ad uoluntatem diuinam refertur. Quæ cum ita dicant, nihil aduersus Aristotelem dici arbitrantur, immo uero maiores propositiones suas ad eum referunt. Sic nos, quę proponimus, demonstramus, & tot tãq; eruditorum uirorum opinioni consentanea loquimur. Illud autem prævalidum, & pene inexplicabile Georgii argumentum est. Naturam inquit, si secundum opinionem nostrã, ut instrumentum moueretur, & moueret, prius esse actu necesse foret. Quicquid enim ad aliquid mouetur, potẽtia quidẽ id est, ad quod mouetur, sed actu aliud quiddam. Itaq; naturam quoq; aliqd esse actu oportet. Quid igitur hoc sit, quærit. neq; enim compositum esse naturam dicit. nõ materiam, non formam. neutrum enim esse actu, ante quàm compositum sit. Ego uero ita respõdeo, hoc argumentum in primis uitiosum esse, quia uerti pari modo in eum, qui arguit, potest. Quid enim ipse esse naturam dicat, quam mouere non negat, quanquam esse causam instrumẽtalem, & ita mouere, ut moueatur, negat? Vtrum aliquid esse actu dicet an nihil? q; si nihil est actu, ne mouere quidem poterit. Prius enim aliquid esse, q̃ agere unaquęq; res intelligenda est. Aliquid igitur actu naturã ipsam esse necesse est, si agere, mouere'q; debet. Quid ergo hoc erit? Vtrum compositum, an materia, an forma? Præterea dico, quod mouetur, aliquid actu esse prius, q̃ fiat, quod potentia est, ad quod tendit. Siquidem nulla materia eorum, quę generant̃, aut corrumpuntur, forma omnino priuata est. Item, q; natura duplex est, altera eo℞, quę generant; quę proprie causa est efficiens, eorum, quę generãtur, & tempore, natura'q; prior est, q̃ res, quę generatur, actu'q; simpliciter est. Altera in ipsis, quę generantur, est, quę aut materia est, aut forma, cuius causa agitur, quam etiam composito priorem esse fateor ratione, atq; natura.

¶ Duplicem esse naturam agentem Themistii, & aliorum peripateticorum authoritate.
Authoritate Simplicii, & Procli probari naturam causam instrumentalẽ esse.
Aliis placere, simplicia corpora per se moueri, & in se principium motus continere, aliis nõ per se, sed ab alio, & extrinsecus moueri.
Formam, quamuis non sit principium unde motus, esse tamen principiũ, ut finis, & cuius gratia agitur, quod proprie principium est.
Duobus modis dici rem naturalem. Caput. VIII.

D Vplicem quoq; esse naturam agentem Alexandro, Themistio, & plerisq; aliis doctissimis uiris, & Aristotelicę disciplinæ expositoribus placet. Primam, quam modo exposui, eorum, quæ generant, Secũdam, quę unicuiq; naturalium rerum inest, & causa est eius motionis, quę ortus dicitur. Natura enim, ut Aristoteles tradit, tribus modis accipi potest, aut enim, ut materia, aut, ut forma, quæ rationẽ, & finem cõtinet, aut, quæ generatio, ortus'q; uocatur, motio quædam, & uia, tendens ad formam. Efficiens itaq; huius tertii generis uiri, quos modo nominaui, quartũ addiderunt, quod referunt quidem ad causam agẽtem, sed non primam, remotiorem'q;, uerum secũdam, & propriquiorem unicuiq; naturalium rerum demandatam. Hanc Alexander alio etiam nomine appellans uirtutem, seu facultatẽ uocat, & principium primum mandatum materię, quæ tum idipsum principium, tum ea, quæ ab ipso ꝑficiuntur, recipit, id'q; principium efficere ait, quantum rei sibi determinatũ habuerit. mox id effectum aliud efficit, tum illud, aliud, atq; ita subinde prouenitur usq; ad finem, & formã naturalẽ, cuius principiũ id erat, qđ primũ fuerat materiæ mandatũ, & ita per successum pgit̃, donec res similis ei, a quo mandatũ est, ꝑficit̃, id'e; aut specie reddit̃, aut genere. Auicenna arabs hoc idem uirtutẽ rebus inditã uocat, ex simili simile ꝑcreantẽ. Doctores nostræ religiõis tam græci, q̃ latini, rõnes spermaticas uim illã nũcupant. Ita ꝯstat naturã aliq̃ causam esse eo℞, quæ generant̃, inditã, demandatã'q; subiecto. Sed quoniã talis natura anceps, & dubia est, tũ enim formam, tũ materiã præfert, ut materiale quoddã agẽs dici possit, qđ nanq; subinde ꝓcesserit, id uelut materia subuciitur sequẽti, & de impfectiori ad pfectius itur, utputa granũ germẽ emittit, germẽ culmũ, culmus spicam, Seq̃tur ulterius quærẽdam esse aliq̃ causam, eã uidelicet, quam generãtiũ esse naturã diximus, quæ causa proprie agens sit, cuius uirtute natura altera in iis, q̃ generant̃ simul, et fit, et agit, efficiẽs simul, et efficiẽda ab alio, & ad aliud. Remotiores et

& perpetuæ causæ ulterius repetendæ sunt, quarum respectu propinquior hæc dici potest. Ergo causam esse hanc naturam mihi cum aduersario conuenit, sed præcipua'ne an nō præcipua causa sit, nunc eum interrogo. Et certe non ita descipit, ut præcipuam hanc esse confirmet, Superest igitur, ut secundo loco habeatur, & concausa sit, quod instrumentalem causam dicimus. Quid ni igitur natura causa instrumētalis erit? Afferam, quæ Simplicius de hoc genere naturæ exponit, ne Georgiū uidear sine testibus cōdēnare. Causa, īquit, ea quoq; natura est agens. simul enim & fit, & agit, aptitudo quædā substans, formæ'q; appetens, quæ concausa nominãda est, quoniam causas ante se alias habet, tum propinquiores, tum superiores. Fieri nanq; res natura les Aristoteles quoq; sexto de diuinis rebus libro testatur. Omne autē, quod fit, causam suæ generationis habere, nemo mentis compos negauerit. Dabitur igitur natura generantis ī animalium genere, ac omnino paterna, aut materna natura, actu substãs, in plantis uero natura seminis, & terræ. Forma enim præest in patre, & matre, atq; in rõnibus, quę actu insunt in terra. post quas ea, quæ potentia sunt, ad actum proueniunt. Vlterius etiam motus æternorum, & uolubilium corporum datur. Etenim homo hominē generat, & sol, ut Aristoteles īquit. Item ulterius rationes sitæ in anima ordinantur, cum etiam causa ea ipsa anima superior habetur, mens eximia, formæ'q; intellectuales, hoc est ideæ, ex quibus primis delibatur omnibus lux formalis pro natura, & aptitudine recipientis. Hæc Simplicius. Quibus cōsentanea etiam Proclus in eo libro, qui theologica institutio īscribitur, tradit, necnō latinus ille author, qui de causis scribit, quē latini, quãuis Aristotelem magna ex parte sequantur, plurimi tamen faciunt. Ab his enim quatuor hæc ex Platonis sententia enumerantur, mens, anima, cœlum, natura. Quapropter si natura eius, quod fit, agens, efficiens'q; dicatur, ita eorum sententia agens erit, ut etiam ipsa fiat. Proprie autem agens natura ei⁹ est, quod tale est actu. natura quippe productiua rei similis est, hæc autē generantis est propinqua, ut dictum est, actu substans, ex qua rationes seminariæ decernunt, mouentes, quod fit, donec formã recipiat. Vt enī dilucidius loqr, aliter de generatione secundū substantiã, quę & ipsa motus, q̃q̃ improprie, dicit, cogitandū est, q̃ de motu, ꝓprie dicto, hoc est, secundū qualitatem, quantitatē, & locū, Nã in his nihil fortasse ꝓhibet, ne inditum intrinsecus habeat principiū, quo augeantur, alterentur, deferãt, idē'q; sit agens, & patiens q̃q̃ nō secūdum idem, sed parte alia agat, alia patiatur. quemadmodū & aīalia moueri ex se dicimus, eo, q; aliqua parte mouēt, aliqua mouētur, quãtitas enim cubitalis, cū iam suã receperit formã, augere se ipsa potest, principiū iam habens intrinsecus augendi atq; ita moueri pōt. Simili modo in cæteris motibus agitur. Nam graue, & leue, cū alterum grauitatem, alterum leuitatē tanq̃ formam habuerit, alterum sursum, alterum deorsum, se ipsum mouet, q̃q̃ uelle Aristoteles uidetur motus hosce in rebus inanimatis, & ꝓprie naturalibus, qualia simplicia corpora sunt, extrinsecus esse, & pluribus rationibus hoc ostendit, sicut supradictum est. Causam enim, quæ formã induxerit, & esse rem fecerit, quã esse extrinsecus ait, motus quoq; rei causam esse arbitratur. Verum quæstio de hac re, non modo inter diuersas sectas, uerū etiam inter eiusdem Aristotelicæ sectæ studiosos oritur. Aliis. n. simplicia corpora per se moueri placet, & in se principiū motus habere. Alii non ex se, sed ab alio, & extrinsecus moueri opinantur. At uero de motu, qui generationi secundum substantiam tribuit, nemo est, qui causam propriam esse extrinsecus neget. Nulla res enim secundum idem & generat, & generatur, & efficit, & efficitur, & mouet, & mouetur. Ita enim eadem res eadem esset potentia, & actu, quod impossibile est. quippe nō ignis, non aqua, nō ulla alia res, siue animata, siue inanimata se ipsam generat, sed q̃ potētia ignis est, ab igne actu substante extrinsecus, ad ignē actu producitur. Quo facto, opinio illa extat, ignē a seipso posse sursum moueri. Itaq; in genere quoq; aīatorum ita effici creditur, ut natura, quæ rei particularis generatur, hoc est mãdaticia illa prima, siue uirtus, siue facultas, a natura generantis, ac producentis, quæ actu est, generetur, & producatur, quę autem post sequunt, ab ipsa iam generata natura, quæ uirtus quædã uitalis, & primū principium, & actu aliquid fit, moueãtur, & fiant, donec ad postremum formæ deueniat, res'q; aut genere, aut specie similis existat. Itaq; efficiatur, ut partim extrinsecus, partim intrinsecus fiat, & moueatur, quod secundum substantiam gignitur. Constat hoc idem planius Aristotelis uerbis, quibus usum eum legimus, cū de quatuor causis loqueretur. siquidem causam unde principium motus a causa formali distinguit, rationali, & quiditali. Quod si proprie natura cōpositi forma eius, et quiditas est, hoc aūt diuersum est causę genus ab eo ipso, unde motus fieri nō potest, ut cōpositi forma sit causa mouens generationis eius cōpositi, sed unde principiū motus, id generationē agat, necesse est, q̃d diuersum a forma est, hoc est natura compositi. Hoc igitur proprie natura ipsius est generãtis

extrinsecus,

extrinsecus, & simpliciter actu substans, atq; etiam, quod ex eo ipso mandatum est principium primũ, uirtus'q; naturalis, quæ & ipsa natura uocatur, ut dictũ est. Mouet hæc qdē intrinsecus, & actu aliqd est, sed ita, ut ex generante primo dependeat. Atq dicet Georgius sequi ex prędictis, formã cõpositi naturã nõ esse, qñ generationis ipsius cõpositi principiũ esse nõ dicit̃. Etnĩ forma cõpositi generationē consequit̃. Facilis qdem est ad ista responsio, q̃q̃ nunq̃ intelligere eã aduersarius potuit. Siqdem forma, quãuis unde motus principiũ non sit, tñ est principiũ, ut finis, & cuius causa agit̃, quod qdē proprie principiũ est. Sic enĩ proprie nominare solemus, ut elementa sint materia, & forma, causa unde motus, principiũ finis. ꝙ si forma, & finis idē sunt, ut plerisq; in locis apud Aristotelem legimus, forma ipsa, ut finis principiũ est. Verũ Georgius nullo pacto rõnē hanc põt probare, sed arguit ꝯtra Theodoꝝ, deducens illud absurdum, ꝙ idē sit, & nõ sit per ꝯtradictionē, si forma ullo modo ꝑ fine intelligat̃. Quam rē deridēdam potius Theodorus existimauit, quã uerbis refutandã. Coincidere etiam in idē tres illas causas, formã, finē, & unde motus, apud eundem legimus authorē. Itaq; si unde motus principiũ, & natura est, sic forma quoq; principium est, & natura. Addo, ꝙ forma principiũ est, quo res moueatur motibus ꝓprie dictis, quod satis est, ut statuatur, formã & esse, & uocari naturam. Id Aristotelis quoq; sententia manifestũ est, qui libro secundo de naturalibus rebus, dum ostendere nitit̃ res naturales motus, quietis'q; principium in se habere, motuum proprie dictorum exēplo utit̃ auctionis, alterationis, delationis. Generationem uero omnino præterit. Quod siquãdo generationē quoq; ad naturã referens Aristoteles, naturalē uocat mutationē, quandoquidē naturalis, & secũdum naturã est, ut quinto de rebus naturalibus libro ostēditur, nõ tñ ita hoc intelligendum est, quasi generatio proprie a' principio fiat, quod in re sit, quæ generat̃. Etenim duobus modis res naturalis dicit̃, aut tanquã principium, quod in re, quæ mutat̃ insit, cui res uiolenta, artificiosa'q; opponit̃, aut qđ uia naturæ consueta fiat, cui res diuinitus acta, siue casus ex aduerso constituit̃. Generatio itaq; hoc secundo modo nõ primo dici naturalis potest. Hęc doctissimorũ uiroꝝ sententia est. Sic nos ab illis accepimus, quod latius hoc loco censuimus explicandũ, ut quæstionis determinatio dilucidior fieret. At Georgius nõ modo cõtra Platonis sententiam disputat, sed etiã Hesaiam, ad quē scribit, hortatur, ut doctrinã Platonis contēnat, ac ꝑ nihilo habeat, optat præterea ei ne huius philosophi disciplinã imbibat, quod equidem nõ admiror, sic enim imprecari bona amicis Georgius consueuit.

¶ Epilogus libri, quo ostenditur nõ recte dissuadere Georgiũ a' lectione Platonis, quē alioqn oẽs latinæ linguæ doctissimi uiri longe cæteris oĩbus philosophis anteponunt. Cap. IX.

i Llud uero in primis risu dignũ est, quod te, inquit, amicum non patimur Platonē admodum sequi, quē nos nullo pacto sequi uoluimus. quod perinde est, ac si diceret, te enim amicum non patimur aliquid scire, cum nos nihil sciamus. Atqui non ita sentiunt doctissimi uiri, qui post Platonē, atq; Aristotelem tam in Asia, quã in Europa claruere, quos longe plures esse constat, quàm, ut hoc loco enumerari possint. Nemo sane' inter eos est, qui non admiret̃ Aristotelem, nõ colat, ueneretur'q; Platonē. Nam, ut græcos prætercam, non'ne M. Tullius Platonē omnibus locis mirũ in modũ extollit? quod ignorari a' Georgio profecto' turpissimum est, cum se Ciceronis æmulum faciat. Augustinus uero inter doctores nostræ religionis sapientissimus Platonē quidem supra cæteros oẽs philosophos admiratur. Boetius etiã philosophiæ studiosissimus Platonis disciplinã prędicat, eamq; usque adeo sequit̃, ut in libro, quo opus Aristotelis περὶ ἑρμηνείας exposuit, multa, in qbus dissentire a' Platone Aristoteles uidetur, nullam continere discordiam, pollicitus sit ostendere. Quid Albertum memorem, cui ob excellentem inter recentiores philosophos doctrinam, magno cognomentum fuit? Hic quanquam omnibus fere' locis Aristotelem sequit̃, nihil enim tunc Platonicæ disciplinæ in latinam linguam conuersum habebatur, tamē ui quadam ueritatis cogitur laudare Platonem propter paucissima quædã, quæ ex libris Procli interꝑtata perlegerat. Itaq; neminem posse in philosophia perfectum esse fatetur, nisi se utriusq; philosophi doctrina excoluerit, & tam Platonis, quã Aristotelis sententiam diligenter secutus, philosophetur. Georgiꝰ uero longe aliter sentit, & disciplinam Platonis spernendam, uituperandam'q; existimat. Sed utinã ueritatē aliqñ intelligat, intelliget autē, cũ nosse se ipsum poterit. Nos aũt admiremur quidem Aristotelē, admiremur ēt Platonē, & ex utriusq; disciplina, quãtũ possumus fructum haurire conemur, Georgiũ, & q Georgio similes sunt, cũ eorum moribus relinquentes.

F I N I S.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI METAPHYSICORVM ARISTOTELIS XIIII LIBRORVM TRALATIO.

CLARISS. ET SAPIENTISS. PRINCIPIS D. BESSARIONIS Episcopi Thusculani S. Ro. Ecclesiæ Cardinalis dignissimi in nouam Metaphysicorum Aristotelis tralationem ad Alphonsum serenissimum Regem Aragonum, & utriusque Siciliæ Principem inuictiss. præfatio.

Magnum illum Alexandrum Macedonem inclyte, atq; inuictissime princeps, editionem Metaphysicorum Aristotelis, quibus apprime eruditus fuerat, iniquo animo tulisse memoriæ prodiderunt. cuius rei rationem in literis, quas ad præceptorem suum Aristotelem dedit, facile expressit, quod scilicet doctrina, ac sapientia potius quàm armis, uiribus'q; anteire cæteros cupiebat. Et quidem merito. cum illud hominis, hoc animalis, illud ingenii, hoc corporis sit uirtus. hunc tu rex sapientissime imitatus, neq; armis solú, ac tot, tantis'q; uictoriis, quibus immortalem tibi gloriam comparasti, contentus, literis quoq; modo diuinis, modo gentilibus, & his cum ad sapientiam, tum ad eloquentiam conducentibus, non in pace solum, uerum etiã in medio bellorum feruore incumbis. & ita incumbis, ut cum summus in armis sis, summum'q; in re militari locum teneas, dubium sit huiusmodi rebus studentibus, quonã magis excellas, armis'ne an scientia, potentia an sapientia. Cuius rei argumentum est, quod me ut librum metaphysicorum Aristotelis tibi latinũ facerem, efflagitasti. & ita efflagitasti, ut ego tanti principis tam honesto desyderio uictus, oblitus fuerim meiipsius. & tantam rẽ aggressus sim, quam ueteres aggressi latini, quid fecerint, quo'ue modo in latinũ uerterint, aliorum sit iudicium. Ita certe uerterunt, ut opus fuerit & sanctissimum, ac clementissimum dominum Nicolaum quintum, Pontificem maximum, qui omnis sciẽtiæ, omnis diuinæ humanæ'q; sapientiæ doctissimus in apostolicam sedem conscendit, qui'q; ut loco, & dignitate, ita philosophia, theologia, & omni optimarum scientiarum genere principatum obtinet, uiros eligere utriusq; linguæ peritos, qui omnes fere Aristotelis libros denuo in latinã uerterent orationem. & maiestatem tuam ante illius in apostolicum tribunal assumptionem à nobis petere, ut hunc, de quo loquimur, librum latinum faceremus. quem iandiu à me perfectum, tuæ sacræ maiestati rex inclyte dedicaui. Hunc, qualiscunq; erit, cum tua serenitas hilari uultu acceperit, nõ dubito cæteris quoq; ob authoritatem, & dignitatem tuã, acceptum, gratum'q; futurum. Vale feliciter rex inuictissime.

PRIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS AD ALPHONSVM REGEM INTERPRETE BESSARIONE.

OMNES homines natura scire desyderant, signum autem est sensuum dilectio, nam & absq; usu, propter seipsos amantur. Præ cæteris autem, qui per oculos fit. non enim ut agamus solum, uerum etiã nil acturi, ipsum uidere præ omnibus aliis (ut ita dicam) eligim⁹. causa autem est, quod sensuum hic uel maxime nos cognoscere quicquã facit, multasq; differẽtias manifestat. Natura itaq; animalia sensum habentia fiunt. a sensu uero quibusdam eorum non innascitur memoria, quibusdam uero innascitur. & ob hoc alia prudentia, alia disciplinarum capaciora sunt, quàm illa, quæ memorare non possunt. Prudentia quidem absq; eo, quod discant, quæcunq; scilicet audire sonos non possunt, ut apes, & siquod animalium genus simile est. Discunt autem quæcunq; unà cum memoria, hunc quoq; sensum habent. Cætera igitur phantasiis, ac memoriis uiuunt, experientia uero parum participant. Humanum autem genus, arte etiam, ac ratiocinationibus. fit autem ex memoria, experientia hominibus. multæ etenim eiusdem rei memoriæ, unius experientiæ uim efficiunt. Quare experientia penè simile quid scientiæ, ac arti esse uidetur. per experientiam autem ars, & scientia hominibus efficitur. experientia enim (ut recte ait Polus) artem efficit, imperitia uero casum. Fit autem ars, cum è multis expimentalibus conceptibus, una de similibus uniuersalis opinio fiat. opinari etenim, quod Calliæ hoc morbo laboranti hoc conduxit, similiter Socrati, ac sigillatim aliis multis, experientiæ, quod autem omnibus huiuscemodi secundum unam speciẽ determinatis hoc morbo laborantibus conduxit, utpote flegmaticis, aut cholericis, aut æstu febricitantibus, hoc artis proprium est. Ad agendum itaq;, nil uidetur experiennia differre ab arte. quinimmo uidemus expertos magis id, quod intendunt, consequi quàm illos, qui rationem absq; experientia tenent. causa uero est, quod experientia singularium, ars autem uniuersalium cognitio est. actiones autem, ac generationes omnes, circa singulare sunt. non enim hominem nisi per accidens sanat, qui medetur. sed Calliam, aut Socratem, aut alium quẽpiam eorum, q sic dicuntur, cui accidit homini esse. Siquis itaq; rationem absq; experientia teneat, & uniuersale quidem cognoscat, quod autem sub eo particulare est, ignoret, sæpenumero errabit à sanando. id enim magis sanabile est, quod singulare est. Nihilo minus scire, & cognoscere magis arti, quàm experientiæ arbitramur inesse. ac eos, qui artem tenent, quàm eos, qui experiẽtiam habent, sapientiores esse putamus. eos quod sapientia propter scientiam, magis omnes sequitur. hoc autem, quoniam illi quidem sciunt causam, hi uero minime. experti etenim sciunt quidem quod est, propter quid autem nesciunt. illi uero, propter quid, & causam cognoscunt. Quare & eos, qui in quaq; re architecti sunt, honorabiliores, & doctiores, ac eis, qui manibus operant, sapientiores putamus. quoniam causas eorum, quæ fiunt sciunt. illi uero, sicut & quędam inanimata, faciunt quidem, sed nescientia faciunt ea, quæ faciunt, ut ignis comburit. sed inanimata natura quadam, horum singula faciunt. manibus laborantes, propter cõsuetudinem. Tanquã sapientiores sint, non prout actiui sunt, sed prout rationem habent, causasq; cognoscunt. Et prorsus signum scientis est, posse docere. Quam ob rem, magis artem quàm experientiam scientiam esse putamus. illi enim possunt, hi uero minime possunt docere. Præterea sensum nullum putamus, sapientiam esse. tametsi singularium hæ maxime propriæ cognitiones sunt, de nullo tamen dicunt propter quid, ut propter quid calidus ignis, sed solum quod calidus. primũ itaq; cuiuscunq; artis supra cõmunes sensus inuentorem, non solum quoniam utile esset, quod inuentum erat, uerum etiam ut sapiẽtem, & cæteris præstantem (ut uerisimile est) homines admirabantur. Cum autem plures artes inuenirentur, quarum aliæ ad necessaria, aliæ ad degendum essent, semper tales sapiẽtiores illis esse putamus, quod eorum scientiæ non ad utilitatem essent. Quo fit, ut huiusmodi iam omnibus institutis, illæ sapientiarum, quæ neq; ad degẽdum uoluptarie, neq; ad necessaria conducunt, inuentæ sint. & in illis locis primo, ubi uacabant. Quare circa Aegyptum, mathematicæ artes constitutæ sunt. illic enim gens sacerdotum uacare permissa est. Dictum autem in moralibus est, quænam sit artis, & scientiæ differentia, ac cæterorum, quæ eiusdem generis sunt. Cuius autem gratia nunc sermonem facimus, illud ẽ, quod appellatam sapientiam circa primas causas, & principia, omnes arbitrantur uersari. Quare (ut dictum est prius) expertus quidem sensum quẽcunq; habentibus sapientior esse uidetur. arti/

sex uero expertis. architectus etiam, manibus laborante. speculatiui autem, factiuis. Quod igitur sapientia circa aliquas causas, & principia, scientia sit, patet. Cap. II.

q Voniam autem hanc scientiam quærimus, hoc utique fuerit consyderandum circa quales causas, & qualia principia scientia, sapiẽtia est. si itaq; repetat quisquã quas de sapiente opiniones habemus, fortassis ex hoc magis appareat. Primo igitur opinamur, sapientem, maxime omnia ut possibile est scire, non habentem singulariter eorum scientiam. Deinde illum, qui difficiliora, neq; scitu facilia homini, cognoscere possit, sapientem existimamus. sentire enim, omnibus commune est. quamobrem facile, & neutiquam sapiens est. Item illum, qui certior, ac magis docere ualens, causas reddat, sapientem in omni scientia esse. Scientiarum quoq; illam, quæ gratia suiipsius, & propter ipsum scire quam illã, quæ aliorum gratia, eligenda sit, magis sapientiam esse. Et principaliorem quàm ei subministrantẽ, potius sapientiam esse. non enim ut sapienti præcipiatur, sed ut ille præcipiat, nec ut illi ab altero, sed ut ab eo minus sapienti suadeatur, decet. Opiniones itaq; tales, ac tot, de sapientia, & sapientibus habemus. Horum autem hoc quidem, omnia (inquam) scire, illi, qui maxime uniuersalem scientiam habeat, necesse est inesse. hic enim quodam modo omnia subiecta scit. Ferè autem & difficillima hominib⁹ cognitu sunt ea, quæ maxime uniuersalia sunt, siquidem remotissima sunt à sensibus. Scientiarum autem illæ certiores sunt, quæ maxime primorum sunt. nã quæ sunt ex paucioribus, certiores iis sunt, quæ ex additiõe dicunt. ut Arithmetica quàm Geometria. At uero illa magis docet, quæ causas speculatur. ii enim docent, qui causas singulorum dicunt. Intelligere autem, & scire eorum ipsorum gratia, illi præcipue scientiæ inest, quæ eius est, quod maxime scibile est. qui enim scire eius ipsius gratia eligit, eã, quæ maxime sciẽtia est, præcipue eliget. talis autem est eius, quod maxime scibile. maxime autem scibilia sunt ipsa prima & causæ. propter hæc enim, & ex iis cætera cognoscuntur, sed non hæc per subiecta. Principalissima autem scientiarum, & principalior subministrante est, quæ cognoscat id, ob quod quodq; agendum sit. hoc autem est bonum cuiusq;, & uniuersaliter quod in omni natura optimum est. Ex omnibus itaq; dictis, in eandem scientiam cadit, quod quæritur nomen. oportet etenim, primorum principiorum, & causarum eam speculatiuam esse. Nam & bonũ, & cuius gratia, una de causis est. Quod autem non factiua, etiam ex primis philosophantibus patet. propter admirationem enim, & nunc & primò inceperunt homines philosophari. à principio quidem, admirando ea, quæ de dubitandis faciliora erant. deinde paulatim ulterius procedentes, etiam de maioribus dubitando, ut de passionibus lunæ, & eorum quæ circa solem, & stellas fiunt, ac de generatione uniuersi. Qui uero dubitat & admiratur, putat se ignorare. quare philosophus, amator fabularum quodam modo est. eo quod fabula, ex mirandis constat. Quare si propter fugam ignorantiæ philosophati sunt, patet quod causa cognoscẽdi, & nullius usus gratia ipsum scire prosequebantur. testatur autẽ id ipsum, quod contingit. ferè enim omnibus inuentis, quæ ad necessaria, & ad facilitatem, ac ad degendum conducant, huiusmodi prudẽtia quæri cœpta est. Patet itaq;, quod ob aliam nullã utilitatẽ quærimus, sed quemadmodum dicimus, liber homo de eo, qui suiipsius, & non alterius gratia est, ita & hęc sola scientiarũ libera ẽ. siqdem sola hæc, suiipsius gratia est. Quare merito non humana eius possessio putabitur. natura etenim hominũ in plerisq; serua est. Quapropter secundũ Simonidẽ, deus utiq; solus hanc habet dignitatẽ. hominẽ uero indignum non quęrere illã, quę sibi conuenit, scientiam. quod siquid poetę dicunt, & natura comparatum est, ut diuinitas inuideat, in hoc maxime id uerisimile est contingere, & infelices omnes esse, qui altiora se quærunt. Sed nec diuinam naturam inuidam esse conuenit. poetę'q; (secundum prouerbium) multa mẽtiuntur. Nec aliã q̃ huiusce modi, decet honorabiliorem putare. quę. n. diuinissima, eadẽ etiam honorabilissima est. Talis uero bifariam duntaxat utiq; fuerit. nã & illa, quã maxime deus habeat, diuina scientiarũ est, & siqua est, quę diuinorum sit. hęc autẽ sola, utrũq; consecuta est. deus etenim tum causa omnib⁹ esse uidetur, tum quoddã principium, & talem aut solus, aut pręcipue deus habet. Cęterę itaq; omnes magis ea necessarię sunt, nulla uero melior. Oportet autem quodã modo eius ordinẽ, in contrarium nobis inquisitionum, quę à principio fiebant, constitui. incipiunt etenim omnes (ut diximus) ab admiratione, an sic se habeat. sicut de pręstigiosis, quę per seipsa mouentur, illi, qui non dum speculati sunt causam. aut de solstitiis, aut de diametri incõmensurabilitate. admirabile enim omnibus uidetur, siquid, cum non sit minimũ, non mensuretur. decet autẽ in cõtrarium, & in melius (secundũ prouerbium) consumare. quẽadmodum in his fit, cum discant. nil enim magis uir geometricus admiraretur, q̃ si diameter commensurabilis fieret. Quænam

igitur

igitur natura eius scientiæ, quæ quæritur, & quæ intentio, quam debet quæstio, & totus tractatus consequi, dictum est. Caput III.

Vm autē manifestum sit, quod primarū causarū oportet scientiam accipere (tum.n. scire unūquodq; dicimus, cū primā causam nos nosse arbitramur) causæ uero quadrifariam dicantur, quarū unā quidem causam dicimus esse substantiā, & quod qd erat esse, nā ipsum quare primum refertur ad rationē ultimam, causa autem & principiū, ipsum quare primū. unam uero materiā, & subiectum. tertiam autem, unde principiū motus. quartam uero oppositam ei causam, & cuius gratia, & bonū, hoc enim finis totius motus, & generationis est. de his autem omnibus & si satis in de naturalibus speculatum sit, nihilo minus tamen illos quoq;, qui ante nos ad entiū pescrutationē uenerunt, & de ueritate philosophati sunt, asciscamus. Patet etenim, quod illi etiā principia aliqua, & causas dicunt. Proderit itaq; profecto huic tractatui nūc, si illa breuiter repetemus. aut enim aliud causæ genus inueniemus, aut certe magis illis credemus, quæ nunc dictæ sunt. Plurimi igitur eorū, qui primo philosophati sunt, solas illas existimarunt omniū esse principia, quæ in materiæ specie sunt. ex quo enim omnia entia sunt, & ex quo primo fiunt, & ad quod ultimū corrumpuntur, substantia quidem permanente, mutata uero passionibus, hoc elementū, & hoc omnium entium esse principium aiunt. & ob hoc nihil fieri, neq; corrumpi opinantur, tanquam huiuscemodi natura semper cōseruata. quemadmodū neq; Socratem, quando formosus, aut musicus efficitur, simpliciter fieri dicimus. neq; cum istos habitus amittat, corrūpi. eo quod subiectum ipsum Socrates pmanet. ita & cæterorū, nihil. Oportet enim aliquam naturā aut unam, aut plures esse, e quibus cætera fiunt, illa conseruata, pluralitatem tamen, & speciem huius principii, non eandem omnes dicunt. Sed Thales qdem huiusmodi philosophiæ princeps, aquam ait esse. Quare terrā quoq;, super aquam asserebat esse. Fortassis hanc habuit opinionem, quia nutrimentum omnium humidum esse uidebat, ipsum quoq; calidū ex eo factum, eoq; animal uiuere. ex quo autem fit, id esse principium omniū. propter hoc igitur hanc habuit opinionem, & quoniā cunctorum semina, naturam humidam sortita sunt. aqua uero, naturæ principiū humidis est. Sunt autem qdā, qui etiam antiqßimos illos, & nimis a præsenti generatione remotos, & primos theologizantes, sic arbitrantur de natura sensisse. Oceanum nāq;, & Tethyn generationis parentes esse cecinerunt. iusiurandum quoq; deorum, aquam esse, stygem ab ipsis poetis appellatam. honorabilißimū enim, quod antiqßimum est. iusiurandum aūt, honorabilißimū est. Si igitur antiqua ista & uetusta de natura opinio est, fortasse non est manifestum. Thales tamen hūc in modum de prima causa dicitur asseruisse. Hipponē etenim nemo dignabitur cū istis connumerare, propter intellectus eius simplicitatē. Anaximenes autē, & Diogenes, aerē priorē aqua, & maxime simpliciū corporū principium statuunt. Hippasus aūt Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, ignē. Empedocles autem, quatuor, una cum prædictis superaddens etiā terrā quartum. hęc.n. semper permanere, nec fieri nisi pluralitate, & paucitate coniūcta, & disiūcta in unū, & ex uno. Anaxagoras autem Clazomenius, ætate qdem illo superior, operibus uero inferior, infinita dicit esse principia. fere enim omnia, quæ consimilium partium sunt, ut aquam, uel ignem, ita fieri, & corrumpi, ait coniunctione, & disiūctione solū. aliter uero nec fieri, neq; corrūpi, sed ppetua permanere. Ex his itaq; solam quis causam illam, quæ in materiæ specie dicit, putabit. hoc aūt modo procedentibus, ipsa res eos duxit, & coegit ulterius quærere. nam & si q̄maxime oīs corruptio, & generatio ex aliquo ut ex uno, aut ex pluribus fit, cur hoc accidit, & quæ causa est? nō.n. ipsum subiectū, sese mutari facit, utputa, dico quod neq; lignū, neq; æs causa est, ut utrūq; eorū mutetur. neq; lignū qdem lectum, æs uero statuā facit, sed aliud qppiam mutationis causa est. hoc aūt quęrere, aliud principiū quærere est, pinde atq; id, qd nos unde principiū motus dicimus. Qui igit oīno a principio istā uiā attigerūt, unū'q; esse subiectū asseruerunt, nil difficultatis sibi ipsis reliquerunt. uerū qdam eorū, qui unū constituerunt, quasi deuicti ab hac quæstiōe, ipsum unū immobile dicunt esse, naturā'q; totam non solū secundū generationē, & corruptionem (hoc.n. uetus est, & cui oēs consenserunt) sed etiā secundū reliquam omnē transmutationē. & hoc eorū est propriū. illorū igitur, qui unū solum esse dixerunt ipsum uniuersum, nulli contigit talem inspicere causam, nisi fortassis Parmenidi. & huic eatenus quatenus non solū unā, uerū etiam duas quodā modo ponit causas esse. illis uero, q plura faciunt, magis accidit dicere. utputa illis, q calidū, aut frigidū, aut ignē, & terrā. utuntur etenim igne, tanq̄ motiuā habente naturam. aqua uero & terra, & huiuscemodi, econtrario. Post hos aūt, & huiusmodi principia tanq̄ non sufficientia, ut entiū naturam generarent, rursus ab ipsa ueritate (ut diximus) coacti, il

lud, quod sequitur, quæsiuerunt principiū. ut. n. entia bene se partim habeant, partim fiant, nec ignem fortassis, nec terrā, nec aliud huiuscemodi quicq̄ uerisimile est causam esse, nec illos uerisimile est arbitrari. nec rursus, casui, & fortunæ tantā attribuere rem, probe se habet. Quare q ut animalibus, ita in natura intellectū inesse causam mūdi, totius'q ordinis dixerat, quasi sobrius comparatus ad antiqores uana dicentes, apparuit. istas autem rationes q palam attigit, Anaxagoram fuisse scimus. attamen Hermotimus Clazomenius dicitur causam prius dixisse. Qui igitur ita arbitrati sunt, principium existentium posuerūt simul tam causam ipsius bene quam illam, unde motus existentibus inest. Caput IIII.

Suspicaretur aūt aliqs Hesiodum primum hoc quæsiuisse, & siquis alius amorem, aut desyderiū in existentibus, ut principiū posuit, sicuti Parmenides. etenim is uniuersi generationē monstrando, primū quidē inter omnes deos, amorē (ait) produxit. Hesiodus uero, ante omnia fuisse chaos, deinde terrā spatiosam, atq amorē, q inter omnes immortales elucet. tanq̄ opportunū sit, ut in existētibus aliqua causa insit, quæ res ipsas moueat, atq coniūgat. Hos aūt quomodo ordinare oportet, quis scilicet eorū primus sit, liceat posterius iudicare. Cum autem contraria quoq bonis inesse naturę apparerent, nec solū ordo, & pulchrum, uerum etiam inordinatio, & turpe, plura'q mala, quam bona, & turpia, q̄ pulchra, ideo alius quidam amicitiā introduxit, & contentionem, utrūq utriusq horū causam. siquis enim sequatur, & secundum sententiam accipiat, non secundū ea, quæ balbutiēs Empedocles dicit, inueniet amicitiam quidem bonorum causam esse, contentionem uero malorum. Quare siquis dicat quodā modo dicere, & primum Empedoclem dicere malum, & bonū esse principia, fortassis bene inquiet. siquidem bonorum omnium causa, ipsum bonū. ac malorum, ipsum malū est. Hi quidem (ut diximus) & hucusq duas causas, quas nos in de naturalibus determinauimus, attigerunt, materiā, & unde motus. obscure tamen, & non clare, sed quēadmodum inexercitati in prælio faciunt. etenim illi circūeuntes, egregias plerūq plagas infligūt. sed nec illi ex scientia, nec isti uidentur scire, quid dicant. Fere etenim nullo modo uidentur his uti, nisi paulum quiddā. nam & Anaxagoras, tanquam machina utitur intellectu ad mundi generationem. & cū dubitat propter quam causam necessario est, tunc eum attrahit. in cæteris uero, magis cætera omnia quam intellectum causam eorū, quæ fiunt, ponit. Et Empedocles plus quidem isto causis utitur, neq sufficienter tamen, neq in his reperit, quod sequit. multis enim in locis apud eum amicitia quidem disiungit, contentio uero coniungit. cum enim in elementa per contentionem uniuersum dissoluitur, tunc ignis in unum coalescit, & cæterorum elemētorum unūquodq. cum autem rursus per amicitiam in unum conueniant, necesse est iterū particulas uniuscuiusq separari. Empedocles itaq præter alios antiquiores, primus hanc causam diuidēs, introduxit. nec unum motus principium, sed diuersa fecit, & contraria. & ad hæc elemēta, quæ in materiæ specie dicuntur, quatuor esse primus asseruit. non tamē eis, ut quatuor utit, sed tanquam duo essent sola, igne quidem per seipsum, oppositis uero, terra, aere, & aqua tanquam una natura. comprehendat autem quispiam idipsum, ex eius carminibus contemplans. Is igitur (ut diximus) ita & tot principia asseruit. Leucippus uero, ac eius familiaris Democritus, elementa quidem plenum, & uacuum esse aiunt, dicentes hoc quidem ens, hoc uero non ens. & rursus, ens quidem plenum, & solidum, non ens autem uacuum, & rarum. Quare nihilo magis ipsum ens, quam ipsum non ens esse aiunt, quia neq uacuū quam corpus. hęc autem causas existentium, ut materiam esse. & quemadmodū qui unū faciūt subiectam substantiam, cætera passionibus eius generant rarum, & densum passionum statuentes principia, simili modo hi quoq differentias, causas cæterorum aiunt esse. has autem, tres esse dicunt, figuram, ordinem & situm. differre etenim ens aiunt duntaxat rysmo, diathige, & trope. quorum rysmus quidem, figura. diathige uero, ordo. trope autem, situs est. differt autem A ab N, figura. AN uero ab NA, ordine. Z autem ab N, situ. De motu uero unde, uel quomodo existentibus iest, & hi perinde, atq alii per negligentiam omiserunt. Hactenus itaq de duabus causis, ut dicebamus, uidetur quæsitum a prioribus fuisse. Caput V.

Inter hos uero, & ante istos, qui appellati Pythagorici, primi mathematicis operā dederūt, illa præponebant, & in eis nutriti, eorum principia, entium quoq cūctorum esse putarunt principia. cum autem numeri priores his natura sint, in numeris uero plures similitudines tum ad existentia, tum ad ea, quæ fiūt, q̄ in igne, in terra, & in aqua inesse uiderent (talis etenim utputa numerorum passio iustitia, talis uero anima, & intellectus, alia uero tempus, cæterarum quoq, ut ita dicam, unaquæq similiter) itē cum harmoniarum in

rum, in numeris inspicerent passiones, ac rationes, cum itaq; cætera quidem uiderētur in omnibus, numeris assimilari, numeri uero totius naturæ primi, numerorum elemēta, entium quoq; cunctorum elementa esse putarunt, totum'q; cœlum harmoniam, & numerum esse, & illa quidem, quæ de numeris, & harmoniis consentanea passionibus, & partibus cœli, ac uniuersi dispositioni monstrare poterant, colligentes applicabant. q; siquid alicubi deerat, supplebant, ut totus eis tractatus consentaneus esset. dico autem ueluti quoniam denarius perfectus esse uidea tur, totam'q; numerorum naturam comprehendere, ideo & ea, quæ in cœlo ferūtur, decem esse aiunt. cum uero nouem solummodo sint, quę manifeste apparent, decimam oppositam terrā faciunt. Determinatum autem est a' nobis alibi de his magis exquisite. sed cuius gratia hæc repetimus, hæc est. ut & ab his etiam accipiamus, quæ ponunt esse principia, & quo modo in dictas causas incidunt. Apparet etenim etiam isti numerum existimare, principium esse, ut materiam existentibus, & ut passiones, ac habitus. numeri autem elementa, par, & impar. quorū, alterum finitum, alterum infinitum. unum uero, ex ambobus his esse. par etenim & impar eē. numerum autem, ex uno. numeros uero, ut dictum est, totum cœlum. Horum autem alii decē aiunt, inter se coordinata esse principia. finitum, Infinitum. impar, par. unum, plura. dextrum, sinistrum. masculinum, fœmininum. quiescens, motum. rectum, curuum. lumē, tenebras. bonū, malum. quadratum, longius altero latere. Quēadmodum etiam Alcmeo Crotoniates putasse uidetur. & aut iste ab illis, aut illi ab isto hāc mutuati sunt opinionē. fuit etenī ætate Alcmeo Pythagoræ iam senioris. asseruit autem istis similiter. In duo nāq; plerunq; humanas res ait distingui, contrarietates dicens. non tamen (ut illi) distinctas, sed quascunque, utputa album, & nigrum. dulce, amarum. bonum, malum. paruum, magnum. is itaq; indistinctum de reliquis effudit sermonem. Pythagorici uero quot etiam, & quæ sunt contrarietates, asseruerunt. Ex ambobus igitur his tantum accipere est, q; contraria principia entium sunt. Quot autem, & quæ illa sint, ex cæteris solum. uerum quomodo illa ad dictas causas applicentur, clare quidem ab eis non est determinatum. uidentur tamen, ut in materiæ specie ponere elementa. ex his enim tanquam intrinsecis, constare, ac fingi substantiam aiunt. Veterum itaq;, ac plura elementa naturæ dicentium, mentem ex his satis speculari licet. Sunt autem qui de uniuerso, tanquā si una natura esset, ita asseruerunt. non tamen modo eodem omnes. neq; eius, quod bene, neq; eius, quod secundum naturam est. in præsenti itaq; causarum consyderatione, nullo modo conuenit sermo de eis. Non enim, ut quidam physicorum, unum supponentes ipsum ens, nihilo minus ex uno tanquam ex materia generent, sed alio modo hi dicunt. illi enim, cum generent uniuersum, addunt tamen motum. Hi uero immobile esse aiunt. Attamen aliquatenus præsenti ꝑscrutationi proprium est. Parmenides etenim unum secundum rationem attigisse uidetur. Melissus uero, secundum materiam. Quare & id ille quidem finitum, hic uero infinitum ait esse. Xenophanes autem, quanquam prior istis, unum posuerat (nam Parmenides, eius auditor fuisse dicitur) nihil tamen clarum dixit, & neutrius horum naturam attigisse uidetur. sed ad totum cœlum respiciens, ipsum unum ait esse deum. Hi igitur, ut diximus, de præsenti quæstiōe omittendi. duo quidem, & penitus tanquam paululum agrestiores, Xenophanes, atq; Melissus. Parmenides uero, magis uidisse quæ dixit, uidetur. quod enim est præter ipsum ens ipsum nō ens nihil iudicans esse, necessario unum putat ipsum ens esse, & nihil aliud. de quo clarius In de naturalibus diximus. Coactus uero illa, quæ apparēt, sequi, & unum ratione, plura uero secundū sensum putās esse, duas causas rursum, ac duo principia ponit calidum & frigidum, uelut ignē & terram dicens. Horum autem alterum, calidum scilicet cum ente, alterum uero cum non ente collocat. Ex dictis itaq;, ac ab illis, qui rationi incubuerunt, sapientibus, ista accepimus. a' primis quidem & corporale principium. aqua nanq; & ignis, & similia, corpora sunt. & horum, a' quibusdam unum, a' quibusdam plura corporalia principia. utrisq; tamen, ista ut in materiæ specie ponentibus. cæteris uero & hanc causam, & cum ista, etiam unde motus statuentibus. et hanc, a' quibusdam unam, a' quibusdam duas. Vsq; ad Italicos igitur & absq; illis, mediocrius cæteri de eis dixerunt. nisi quod, ut diximus, duabus causis usi sunt. & harum, alterā unde motus, quidam unam, quidam duas faciunt. Pythagorici uero, duo quidem eodem modo dixerunt principia. Tantum autem addiderunt, quod proprium eorum est, q; finitum, & infinitum & unum, non putarunt ullas alias esse naturas, utputa ignem, aut terram, aut aliud simile. sed ipsum infinitum, & ipsum unum, substantiam horum esse, de quibus prædicātur. Quare & numerum, substantiam omnium esse. In hunc itaq; modum & de his asseruerunt, & de ipso qd est. inceperunt quidem dicere, & definire, sed ualde simpliciter tractarunt. definiebant nanq;

perfunctiore. & cui primo dicta definitio iesset, hoc esse substantiam rei putarunt. perinde ac si quis putaret idem esse duplum, & dualitatem, quoniam primum dualitati duplum inest. sed nō est idem fortassis, duplo & dualitati esse quod si non, ipsum unū erit multa. quod illis quoque accidebat. A' prioribus quidem, & cæteris hæc demum licet accipere.

Caput VI.

Post dictas uero philosophias disciplina Platonis superuenit, in plerisque quidem istos secuta, quædam autem etiam propria, ultra Italicorum habens philosophiam. cum Cratillo nanque ex recenti conuersatus et Heracliti opinionibus assuetus, tanquam omnibus sensibilibus semper defluentibus, & de eis non existente scientia, hęc quidem etiam postea ita arbitratus est. Cum uero Socrates de moralibus quidem tractaret, de tota uero natura nihil, in his tamen uniuersale quæreret, & primus mentem ad definitiones applicaret, illum ob hoc laudans, putauit de aliis & non de aliquo sensibiliū hoc fieri. impossibile enī definitionem communem cuiuspiam sensibilium esse, quæ semper mutantur. & sic talia entium ideas appellauit. sensibilia uero præter hæc. & secūdum hæc, omnia dici. secundum participationem nanque, hæc multa uniuocorum, esse speciebus æquiuoca. participationem uero, secundum nomen solum, mutauit, Pythagorici etenim imitatiōe numerorū aiunt entia esse. Plato uero nomen mutando, participatione. participationem uero, aut imitationem specierum, quænam sit, communiter quærere omiserunt. Item præter sensibilia, & species mathematicas res ait medias esse a' sensibilibus quidem differentes, eo' quod perpetuę & immobiles sunt. a' speciebus uero, eo quod illæ quidem multæ quædam similes sunt, species uero ipsa, unaquæque sola. et quoniam species causæ cæteris, illarum elementa omnium putauit entium elemēta esse. & ut materiam quidem magnum & paruum esse principia, tanquam uero substātiam ipsum unum. ex illis enim participatione ipsius unius, species numeros esse. ipsum tamen unum substantiam esse, & non aliquid aliud, dici unum esse, quemadmodum Pythagorici dicebat numeros quoque causas cæteris substantiæ esse, similiter atque illi. Sed pro infinito tanquam uno, dualitatem facere, infinitum uero ex magno, & paruo, hoc eius proprium est. Item is quidem numeros præter sensibilia, illi uero numeros ipsas res esse aiunt, & mathematica in medio horum non ponebant. Ipsum igitur unum & numeros pręter res facere, & non ut Pythagorici, & introductio specierum, propter eam, quæ in orationibus fit perscrutationem, euenit. priores enim, dialecticæ expertes fuerunt. dualitatem uero facere alteram naturam, propterea quod numeri præter primos, ex ea aptissime uelut ex quadam effigie generantur. atqui accidit econtra. non enim uerisimile est, ita fieri. nunc etenim ex materia multa faciunt. species uero, semel generat solum. apparet autem ex una materia, una mensa. qui uero speciem inducit, quæ una est, multas facit. Similiter autem & masculus ad fœminam se habet. hæc etenim ex uno congressu adimpletur, masculus uero multas implet. at ista, imitationes illorum principiorū sunt. Plato igitur de propositis quæstionibus ita determinauit. Patet autem ex dictis, quod duabus causis utitur solum, ea, quæ ipsius quid est, & ea, quæ secūdum materiam, species enim cęteris ipsius quid sint, causæ sunt, speciebus uero ipsum unum. & quæ subiecta materia, de qua species. illæ quidem de sensibilibus, illud uero in speciebus unum dicitur, quia dualitas hęc est, magnū & paruum. Item ipsius bene, ipsiusque male, causam elementis attribuit, utrisque utranque. quod etiam, primorum quosdam philosophorum Empedoclem, & Anaxagorā magis dicimus quæsiuisse. Breuiter igitur, & summatim percurrimus, quinam, & quomodo locuti sunt de principiis, & ipsa ueritate. Tantum tamen ex eis habemus, quod eorum, qui de principio & causa dixerunt, nemo quicquam præter ea, quę in de naturalibus determinata sunt, dixerit. sed omnes, obscure quidem, illa tamen aliquatenus uisi sunt attingere, quidam enim ut materiam principium ponunt, siue unam, siue plures supponant. & siue corpus siue incorpoream ponant, ut Plato magnum, & paruum dicens, Italici infinitum. Empedocles, ignem, terram, aquam, & aerē. Anaxagoras uero, infinitatem similium partium. hi igitur omnes, talem causam perstrinxerūt. & ad hæc quicunque aerem, aut ignem, aut aquam, aut igne quidem densius, aere uero tenuius. etenim tale quidam dixerunt, primum elementum esse. hi igitur hanc attigerunt causam solam. Alii uero quidam unde principium motus, quicunque scilicet amicitiam & contentionem, intellectum, aut amorem principium faciunt. Ipsum uero quod quid erat esse, & substantiam, clare quidem nullus assignauit. Maxime uero dicunt, qui species ponunt. nec enim ut matariam sensibilibus species, & ea, quæ in speciebus sunt, neque tanquam illinc

principium

principium motus fieret, putant. immobilitatis enim causa, & quietis, magis eas esse aiunt. sed quod quid erat esse unicuiq; cæterorũ species attribuunt. speciebus autẽ, ipsum unũ. Ipsum uero, cuius gratia actiones, mutationes, & motus quodam modo quidem dicunt causam, non autem ita dicunt, ut aptum esse natum est. qui enim intellectum, aut amicitiam dicunt, tanquam bonum quoddam hæc ponunt. non tamen tanquam horum causa, quicquam existentium, aut sit, aut fiat, sed tanquã ex his motus eorum essent, ita dicunt. Similiter & qui unum uel ens esse hanc naturam aiunt, substantiæ quidem causam esse dicunt, non tamen huius causa, aut esse, aut fieri. Quare contingit eis quodammodo dicere & negare, bonum esse tale. non enim simpliciter, sed secundum accidens dicunt. Quot igitur de causis, & quot, & quales sint recte determinatum sit, testari nobis isti etiam omnes uidentur, cum non possint aliam attingere causam. & ad hæc ꝙ principia, aut ita omnia, aut horum aliquo modo quærenda sint, patet. Quo uero pacto horum quisq; dixerit, & quo modo de principiis se res habet, dubitationes, quæ cõtingere possunt de his ipsis, deinceps percurramus.

Caput VII.

q Vicunq; igitur uniuersum unum, & unã quandam esse naturam, ut materiam ponunt, & hanc corporalem, & magnitudinem habentem, patet ꝙ multipliciter errant. corporum enim, elementa solum ponunt, incorporeorum uero minime, cum etiam incorporea sint. cum'q; de generatione, & corruptione causas dicere conarẽtur, & de natura omnium rationes reddere, motus causam perimunt. Item substantiam nullius causam ponendo, nec ipsum quid est, & ad hæc facile simplicium corporum quodcũq; principium esse (terra excepta) non considerantes mutuam inter ea generationem, quoquo modo ponunt. dico autem ignem, terram, aquam, & aerem. quædam enim coniũctione, quædam uero disiunctione inuicem fiunt. hoc uero ad hoc ut prius & posterius sit, multum differt. id etenĩ apparere possit maxime omnium elementale, ex quo primo coniunctione fiunt. tale uero illud fuerit profecto, quod partium minutissimarum, subtilissimum'q; corporum sit. Quicunq; ignẽ principium statuunt, maxime conuenienter, huic rationi dicent. tale autem cæterorum quoque quisq; fatetur elementum corporum esse. Quare nemo posteriorum, qui unum ponebant, terram elementum existimauerat, scilicet propter partium magnitudinem. Trium uero quodcũq; elementorum habuit authorem aliquem. quidam enim ignem, quidam aquam, quidam aerẽ, hoc aiunt esse. At cur non dicunt & terram, ut multi hominum? omnia etenim terram esse dicunt. Hesiodus quoq; primam corporum terram ait esse, tam uulgarem & publicã accidit hãc opinionem esse. Secundum hanc itaq; rationem, si quis aut quicquam horum excepto igne, dicat, aut aere quidem dẽsius, aqua uero tenuius hoc ponat, non recte profecto inquiet. Quod si id generatione posterius, natura prius sit, quod uero digestum, & coniunctum generatione posterius sit, contrarium his esset utiq;. aqua quidem aere prior, terra uero, hac ipsa aqua. De his igitur, qui unam (qualem diximus) causam ponunt, hæc dicta sint. Idipsum autem, & si quis hæc plura ponit, ut Empedocles quatuor corpora ait esse materiam. & huic enim partim eadẽ, partim propria necesse est accidere. nam & quod inuicem fiunt, uidemus, tanquam non semper igne, & terra manẽte eodem corpore. Dictum autem de eis in de naturalibus est, de'q; causa mouentium. utrum, an duo ponenda sint, neq; recte, neq; irrationabiliter omnino arbitrandum est dictum fuisse. & simpliciter alterationem auferant necesse est, qui ita dicũt. non enim ex calido frigidum, nec ex frigido calidum erit quidnam ipsa contraria patiantur, & quænam una natura sit, quæ ignis & aqua fiat? quod ille minime inquit. Anaxagoram uero si quis putat duo dicere elementa, maxime secundum rationem arbitrabitur, quam ille quidem ipse non digessit. necessario tamen sequeretur eos, qui eam inferrent. quandoquidem aliter absurdum sit dicere à principio omnia mista esse, tum quoniã accidit immista oportere antea esse, tum quoniam non est natura aptum quodcunq; cuicunq; misceri. Et ad hæc, quoniam passiones, & accidentia separarentur à substantiis. eorundem enim est mistio, & separatio. Si quis tamen secum quatuor digerens unà cum eo, quod dicere uult, fortassis uideatur quædam noua dicere. quando enim nil erat separatum, patet ꝙ nil erat uere de illa substantia dicendum. dico autem, ꝙ neq; album, neq; nigrum, aut fuscum aut alium colorem, sed quod colore uacans necessario esset. alioqui nanq; aliquem horum colorum haberet. similiter etiam sine sapore. eadẽ rõne nec aliud qcq̃ similiũ. nec enĩ quale qd possibile est illud esse, neq; q̃tum, neq; qd. specierũ. n. q̃ in pte dicunt, aliquę ei sane inessent. hoc uero ĩpossibile, si mista sint oĩa. eẽnt. n. iã separata. ait aũt

pat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens. accidit enim duplo, æterno esse. quare species, substantia erunt. hę autem hic, & ibi substantiam significant. An quicquam erit dicere esse aliquid præter has, unum in multis? Et si eadem species est idearum, & participantiū, erit aliquid commune. cur enim magis in corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed æternis, dualitatem esse unum, & idem sit, quàm in hac & quadam? Et si non est eadem species, æquiuocatio erit profecto, & simile, ac si quis & Calliam, & lignum hominem appellarit, quorum nullam inspicit communicationem. Potissimum uero dubitabit aliquis, quidnam species conferant sempiternis sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur. nec enim motus, nec alicuius transmutationis eis causæ sunt. At nec ad scientiam aliorum prosunt. nec enim horum illæ substantia sunt. in his etenim essent. nec ad esse, cum non insint participantibus. Ita etenim fortassis causæ putabuntur esse, ut album mistum albo. sed ista ratio facile redargui potest, quam Anaxagoras prius, Eudoxus uero posterius, & quidam alii dixerunt. facile enim est multa, & impossibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex speciebus cætera sunt, secundum ullum illorum modorum, qui dici solent. Dicere uero exemplaria eas esse, & cætera eis participare, uaniloquia, & metaphoras poeticas dicere est. Quod enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? possibile enim est & esse, & fieri quodcunq; simile, etiam non ad illius imaginē. quare & existente Socrate, & non existente, fiet utique qualis Socrates est, similiter autem etiam si Socrates sempiternus esset. At eiusdem erunt plura exemplaria. ergo etiam species. uelut i hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item non solum sensibilium exemplaria species erunt, uerum etiam ipsarum (utputa genus, tanquam genus) specierum. quare idem erit exemplar, & imago. Item uideri possit impossibile esse separatam substantiam, & cuius est substantia. quare quo modo ideæ, cum rerum substantiæ sint, separatæ fuerint? in Phædone ita dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri species causæ sunt. quāquam speciebus existentibus, non tamen participantia fiunt, si non sit, quod moueat. At multa alia fiunt, uelut domus, aut annulus, quorum non dicimus esse species. quare patet posse contingere cætera quoque & esse, & fieri, etiam propter tales causas, quales eorum, quæ nunc dicta sunt. Item si species numeri sunt, quomodo erunt causæ? utrum quoniam ipsa entia, sunt diuersi numeri? utputa hic quidem numerus homo, hic uero Socrates, hic autem Callias? Cur igitur illi his causæ sunt? etenim si hi quidem æterni, hi uero non, nihil differt. Quod si quoniam proportiones numerorum hęc, aut consonantia, patet, quod unum quiddam erit, quorum proportiones sunt. si igitur hoc materia est, manifestum est, quod ipsi etiam numeri proportiones cuiusquam alterius ad alterum erunt. dico autem, ut si Callias proportio est, in numeris ignis, terræ, aquæ, & aeris, & ipse homo aliquorum aliorum subiectorum erit. & idea numerus, ac etiam ipse idealis homo, siue aliquis numerus sit, siue non, erit tamen proportio in numeris aliquorum, & non numerus. & propterea nullus erit numerus. Item e multis numeris, unus numerus fit. ex speciebus uero, quomodo species una? Quod si nec ex his, sed ex numerabilibus, ut ex decē millibus quomodo se habent unitates? siue enim eiusdem speciei sunt, multa inconuenientia sequentur. siue non eiusdem speciei, nec eædem inuicem, nec cæteræ omnes omnibus, in quo different, cū impassibiles sint? hęc enim nec rationabilia sunt, nec intellectioni consentanea. Item necesse est aliud quiddam numeri genus ponere, circa quod arithmetica, & omnia, quæ media dicuntur a quibusdam. quæ quomodo, aut ex quibus principiis sunt, aut cur ista sunt, quæ media illorum, & horum erunt? Item unitates, quæ in dualitate sunt, utraq; ex aliqua priore dualitate. at hoc impossibile est. Item cur unum est, numerus collectus? Item ad hęc, quę dicta sunt, si unitates differentes sunt, oportet ita dicere, sicut quicunq; quatuor, aut duo dicunt elementa. etenim horum singuli non dicunt elementum, quod commune est, utputa corpus, sed ignem, & terram, siue commune, quid sit corpus, siue non. nunc autem dicitur, ac si unum, ita esset (ut ignis, aut aqua) similium partium. quod si ita sit, numeri non erūt substantię. Sed si ipsum unum aliquid est, & hoc principium est, patet, quod unum multipliciter dicitur. aliter nanq; impossibile est. uolentes autem substantiam referre ad principia, longitudines quidem ex longo, & breui, ponunt ex quodam paruo, & magno. planum uero, ex lato, & stricto. corpus autem, ex alto, & humili. At quomodo aut planum habebit lineam, aut solidum lineam, aut planum? aliud nanq; genus latum, & strictum, altum, & humile. quemadmodum igitur neque numerus est in eis, eo quod multum, & paucum ab his aliud est, ita manifestum est, quod nec aliud quicquam superiorum inferioribus inerit. at uero nec latum, ge-

SECVNDVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE.

Peculatio de ueritate, partim difficilis, partim facilis est. signum au/
tem, q neque satis eam aliquis consequitur, neq; aberrant omnes ab
ea. sed quisq; aliquid de natura dicit, & singuli quidem nil aut parũ
ei addunt, ex omnibus uero collectis aliqua magnitudo fit. Quare si
s ita se uidetur habere, ut in prouerbio dicim⁹, quis aberrabit à ianua?
hoc modo profectò facilis esset. totũ autem, & partem habere nõ pos
se, hoc eius difficultatem ostẽdit. Cũ uero difficultas duobus sit mo/
dis, fortassis causa eius non rebus, sed nobis ipsis inest. quemadmo/
modum enim uespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & in
tellectus animæ nostræ ad ea, quæ manifestissima omnium sunt. Verum non solum illis agẽdæ
sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescet, sed illis, qui superficie tenus dixerunt confe/
runt enim aliquid etiam isti. habitum nanq; nostrum exercuerunt. si enim Timotheus non fuis
set, multum melodiæ nequaquam habuissemus. si tamen Phrynis non extitisset, ne Timothe/
us quidem. simili modo & de illis est, qui de ueritate asseruerunt. à quibusdam enim aliquas
accepimus opiniones. quidam uero, ut hi fierent, causa fuerunt. Recte autem se habet, philoso
sophiam, scientiam ueritatis appellare. speculatiuæ etenim finis, ueritas. practicæ autem, opus.
etenim si quo modo se habent, considerant, non causam per se sed ad aliquid, & eo in tempo/
re practici speculãtur. Nescimus autem uerum absq; causa. unũquodq; uero id ipsum maxime,
aliorum est, secundum quod aliis uniuocatio inest. utputa ignis, calidissimum. et enim cæteris
hic est caliditatis causa. Quare uerissimum etiã est id, quod posterioribus ut uera sint, causa est.
Propter quod principia semper existentium, necesse est uerissima esse. nec enim aliquando ue/
ra. nec illis ut sint, aliquid aliud causa est, sed illa cæteris. Quare ut secundum esse unũquodq;
se habet, ita etiam secundum ueritatem.

Caput II.

T uero q est principium aliquod, neq; sunt infinitę entium causæ, neq; in rectum,
a neq; secundum speciem, patet. nec enim ut ex materia, hoc ex hoc potest esse infi/
nitũ. ut carnem ex terra, terram ex aere, aerem ex igne, & hoc non stare. Nec unde
principium motus. ueluti hominem quidem ab aere moueri, hunc uero à sole, so/
lem autem à contentione, & huius nullum esse finem. Similiter nec cuius causa, in infinitum p
gredi potest. ut deambulationem quidem sanitatis causa, illam uero felicitatis, fœlicitatem ue/
ro alterius, & ita semper aliud alterius gratia esse. Similiter autẽ & de eo, quod est, quod quid
erat esse. Mediorum sanè, quorum extra aliquid ultimum & primũ est, necesse est qđ prius est,
causam esse eorum, quæ post illud sunt. si enim dicere nos oportuerit quid trium causa est, pri/
mũ dicemus. nõ enim ultimũ (nullius enim, qđ ultimũ est) neq; mediũ. unius enĩ. nil enĩ differt
unũ an plura sint, nec infinita an finita. infinitorũ qdem hoc mõ, & simpliciter infiniti, oẽs ptes
medię sunt similiter hucusq;. Quare si primũ nihil est, oĩno nulla causa est. Et neq; deorsum pos
sibile est in finitum descendere cum id, quod sursum uersus principium habet. ut ex igne qui/
dem aquam, ex hac uero terram, & ita semper aliud quoddam genus fieri. Dupliciter enĩ hoc
ex hoc fit, non ut hoc post hoc dicitur. ut ex isthmüs ludis, olympiaci, sed ut aut ex puero muta/
to uir, aut ut ex aqua aer. uerum enimuero ut ex puero quidem uirum fieri dicimus, tanquam
ex eo, quod fiebat, id, quod factum est, aut quod perfectum est ex eo, quod pficiebatur. semper
etenim est aliquid medium, ut inter esse, & non esse generatio. ita quod fit, inter existens & nõ
existens. qui autem discit, fit sciens. & hoc est, quod dicitur, quod fit ex discente sciens. ut autem
tanquam ex aere aqua, corrupto altero. Quare illa quidem non reflectuntur mutuo, nec fit pu/
er ex uiro. non enim fit ex generatione quod fit, sed post generationem est. sic enim dies ex di/
luculo, quoniam post hoc est. quare nec diluculum ex die. cætera uero reflectuntur. Vtroq; ta/
men modo ĩpossibile est in infinitũ pgredi. illorũ. n. cũ media sint, necesse est finẽ esse. hæc aũt
inuicẽ reflectunť. alterius. n. corruptio, alterius generatio est. Simul autẽ impossibile est primũ
corrũpi, cũ sempiternũ sit. cũ. n. generatio nõ sit infinita sursum uersus, necesse est nõ eẽ sempi
ternũ illud, quo primo corrupto qcq̃ factũ est. Itẽ ipsum, cuius causa finis. tale aũt est, qđ nõ est
alterius gratia, sed eius causa cætera. quare si tale erit ultimũ, nõ erit infinitũ. q si nil tale, nõ erit
ipsum, cuius causa. sed qui faciunt infinitum, latet eos, quod boni naturam auferunt. at nullus in
ciperet agere quicquam, si non esset peruentus ad finem, nec esset intellectus in huiuscemodi.
alicuius enim causa agit, qcũq; intellectũ habet. hoc nãq; terminus est. finis uero, ipse termin⁹.

At uero nec quod quid erat esse, reduci ad aliam definitionem ratione abundantē contingit.
Semp etenim prior, magis est, posterior uero, non est. cuius autem primum non est, nec quod
sequitur est. Item ipsum scire perimunt, qui ita dicunt. non enim possibile est scire antea, quā'm
ad indiuidua deueniat, & ipsum cognoscere non est. quæ enim ita infinita sunt, quomodo in-
telligere contingit? Nec enim simile de linea est, quæ secundum diuisiones quidem non stat.
intelligere uero nemo potest, nisi sistat. quare non numerabit diuisiones, qui infinitam pertrā
sit. Sed etiam materiam, necesse est in eo, quod mouetur, intelligere. at nulli est esse infinito, q̄d
si non, non infinitum est infinito esse. Quod etiam si species causarum infinitæ multitudine es-
sent, nec hoc modo esset ipsum cognoscere. tunc enim scire putamus, cū causas cognoscimus.
infinitum uero secundū additionē, non est in tempore finito pertransire. Caput III.

Vscultationes autem, secundum consuetudines accidunt. quēadmodum enim con
a sueuimus, ita iudicamus dici debere, & quæ præter hæc, non apparent similia. sed
quia non consueuimus, ignotiora, & magis peregrina. consuetū etenim notius est.
quantam uero uim consuetudo habeat, leges declarant, in quibus fabulosa, ac pue-
rilia plus possunt propter consuetudinem, quā'm si cognosceremus ea. Aliqui igitur, nisi mathe
matice loquentes, non admittunt. Quidam uero, non nisi exemplis utentem. Quidam autem
dignum ducunt, ut testis producatur aliquis poeta. Et quidam cætera omnia uolunt. Quosdā
uero tędet certitudinis, aut propterea quod non possunt sequi, aut propter curiositatem. habet
enim certitudo tale aliquid. quare ut in contractibus, ita & in oratiōibus illiberale esse q̄busdā
apparet. Quapropter oportet institutum esse, quomodo singula admittenda sunt. quoniā ab-
surdum est simul scientiam, & modum scientiæ quærere. neutrum autem facile accipere est.
Certitudinem uero mathematicam non oportet in cunctis quærere, sed in iis, quæ non habent
materiam. Quare non est naturalis modus. tota enim natura, forte habet materiam. Quam ob
rem consyderandum est primum, quidnam natura sit. sic enim & de quo naturalis scientia est,
manifestum erit, & utrum unius sciētiæ, an plurium est, causas, & principia speculari.

TERTIVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE.

D illam, quę quæritur, scientiam, necesse est in primis nos pcurrere, de
quibus primo dubitandum est. hæc autem sunt, & quæcunq; de eis ali
ter quidam existimarunt, & siquid ultra hæc prætermissum sit. Est au-
a tem operępretium, aliquid facultatis habere uolētibus, bene dubitare.
nam posterior facultas, solutio eorum est, quæ antea dubitata fuerūt.
Soluere autē non est, cum nodus ignoretur. sed intellectus hæsitatio,
manifestū hoc de re facit. quatenus enim dubitat, eatenus simile quid
dam ligatis patitur. utroq; nāq; modo impossibile est ad ulteriora pro-
cedere. Quare omnes primo difficultates speculari par est. & horum gratia, & propterea quod
illi, qui quærunt, nisi primo dubitent, similes illis sunt, qui quonam ire oporteat, ignorant, &
adhæc neq; utrum inuenerint quod quæritur, an non, cognoscere possunt. finis etenim his qui
dem non est manifestus, illi autem, qui antea dubitauerit, patescit. Item melius se habere neces
se est, illum ad iudicādum, qui tanquam aduersarios, omnes utrinq; rationes oppositas audiat.
Est autem prima dubitatio de iis, quæ in proœmio quoq; dubitauimus, utrum unius an multa-
rum scientiarum sit causas speculari. Et utrum prima substantiæ principia, solum huius sit sciē
tiæ consyderare. an etiam de principiis, ex quibus omnes demonstrant. utputa utrum contin-
git unum, & idem simul affirmare, & negare an non, & de cæteris huiusmodi. Quod si circa
substantiam est, utrum una, an plures circa omnes sint. & si plures, utrum omnes inter se affi-
nes, an aliquas earum sapientias, nonnullas aliquid aliud appellandū sit. Et hoc etiā ipsum, ne
cessarium est, ut quæratur, utrum sensibiles substantias esse duntaxat dicendum sit, an præter
has etiam alias. Et utrum, unum an plura substantiarum genera, sint. ueluti qui species, qui'q;
mathematica harum, & sensibilium media faciunt. Et de his igitur (ut dicimus) consyderandū
est. Et utrum circa substantias solum speculatio sit, an etiam circa ea, quæ per se substantiis acci
dunt. Et ad hæc de eodem & diuerso, simili & dissimili, & contrarietate, & de priori, & poste-
riori, & cæteris cunctis huiuscemodi, de quibus dialectici consyderare conantur, ex probabili-
bus solum perscrutantes, cuius est de his omnibus speculari. Item quæcūq; per se, eisdem ipsis
accidunt,

accidunt, & non solum quid horum unumquodq; est, sed etiam utrum unum uni cõtrarium. Et utrum ipsa genera sint principia, & elemẽta, an illa, in quæ diuiduntur, quæ insunt singula. Et si ipsa genera, utrum quæ ultima de indiuiduis prædicantur, an priora. utputa, utrũ animal uel homo principium, & magis quàm singularia sit. Potissimum uero quærendum & tractandum est, utrum est aliqua præter materiã, causa per se, an non. & hæc separata, an non, & utrũ una, an plures numero, & utrum est aliquid præter cunctum (dico autem cunctum, cum quicq̃ de materia prædicatur) an nihil. an quorundam quidem sit, quorundam uero non. & quęnam entium talia sint. Item principia, utrum numero, an specie definita sint. Et quæ in rationibus, & quæ in subiecto, & utrum corruptibilium, & incorruptibilium, eadem, an diuersa. Et utrum incorruptibilia omnia, an corruptibilium corruptibilia. Item quod omnium difficillimum est, & maximam ambiguitatem habet, utrum unum & ens, ut Pythagorici, & Plato dicebant) nõ est aliud quicquam, sed entium substantia, an non, sed aliud quid subiectum, ut Empedocles amicitiam ait, alius uero quidam ignem, etiam alius aquam, aut aerem. Et utrum principia uniuersalia sint, an tanquam singularia rerum, & potentia, an actu. Item utrum aliter, an secundũ motum. & hæc enim multam dubitationem præbere queant. Et ad hæc utrum numeri, longitudines, figuræ, & puncta, substantiæ quædam sint, an non. & si substantiæ, utrum separatæ a' sensibilibus, an in eis. De his enim omnibus non modo inuenire ueritatem difficile, uerum neq; bene ratione dubitare' facile est.

Caput II.

PRimum itaq; de quibus primo diximus, utrũ unius an plurium scientiarũ sit omnia causarum genera speculari. unius enim scientiæ, quomodo esset, principia (cum nõ sint contraria) cognoscere? Item multis entium, non omnibus, omnia insunt. quo nãq; modo possibile est motus principium in immobilibus esse, aut boni naturam? Siquidem omne quodcũq; per se, & propter suam ipsius naturam bonum sit finis est, & ita causa, quoniam illius gratia cætera & fiunt, & sunt, finis autem & cuius causa actionis cuiusdam finis sit, omnes sane' actiones cum motu. Quare in immobilibus nõ contingere queat hoc principium esse. non autem esse contingat quicquã per se bonum. unde in mathematicis, nihil per hãc causam probatur, nec est aliqua demonstratio. quare eius, quod melius, aut peius, & omnino alicuius talium, nemo mentionem facit. Quapropter quidam sophistarum (ut Aristippus) spernebat eas. in aliis enim artibus, ac ipsis etiã illiberalibus, ut in fabrili, & coriaria, inquiebat, cur melius, aut peius, de omnibus dici. mathematicas autem, nullã de bonis, & malis rationem facere. At si plures sunt causarum scientię, & alia alius principii, quam earum dicendũ, eam esse, quæ quęritur? aut quis illorum, qui eas habent, rem, quæ quæri? maxime sciet? contingit. n. eidem, omnes modos causarum inesse. utputa domus, unde quidem motus, ars & faber. cuius uero causa, opus. materia autem, terra, & lapides. species uero, definitio. Ex iis itaq;, quæ ab antiquis determinata sunt, quæ scientiarum appellanda sit sapientia, rationabile uideatur unamquãq; ita appellandã esse. Verum quatenus principalissima & honorabilissima, & cui cæteras scientias tanquam ancillas non contradicere decet, illa est ipsius finis, & boni. huius enim causa, cætera. Quatenus uero primaꝝ causaꝝ, & eius qđ maxime scibile definita est esse, ipsa utiq; substantiæ fuerit. Cum enim multipliciter sit idẽ scire, magis quidẽ illum scire dicimus, qui rẽ quidnam sit ipso esse cognoscat, quàm illum, qui ipso non esse. Istorum autem ipsorum, alterũ altero magis, & maxime illum, qui quid est, non uero illum, qui quantum, aut quale, aut quid, agere, siue quid pati natura aptum est. Item & in cæteris tunc scire unumquodq; eorum etiam quorum demonstratiões sunt arbitramur, cũ quid est sciamus. utputa quid est tetragonismus, quod inuentio mediæ. similiter & de cæteris. Circa generationem autem, & actiones, totã'q; transmutationem, cum sciamus motus principium. hoc autem aliud, & fini oppositum est. Quare alterius esse scientiæ uideatur, harum causarum unãquãq; speculari. At uero & de principiis demonstratiuis, utrum unius scientiæ an plurium sunt, ambiguũ est. dico autem demonstratiua, opiniones communes, ex quibus omnes demonstrant. utputa quod necesse est omne aut affirmare, aut negare. & quod impossibile est, simul esse & non esse. & quæcunq; aliæ similes propositiones sunt. utrum una istarũ, ac substantiæ scientia est, an diuersa? quod si non una, utra dicenda est illa esse, quæ nunc quæri? Vnius itaq;, non est rationabile esse. cur geometriæ magis quàm cuiuscunq;, proprium sit de his speculari? si itaq; æqualiter quidem cuiuscunq; est, de omnibus uero non contingit, sicuti nec cæterarum, ita nec illius, quæ cognoscit substantias, proprium est, de eis cognoscere. Et adhæc, quo modo eorum scientia erit? quid. n. hoꝝ quodq; est, nunc quoq; cognoscimus. utuntur nãq; eis cæteræ etiam artes, tanquam cognitis. Quod si

demonstratiua de eis est, oportebit aliquod genus subiectum esse, & aliquas passiones, & aliquas eorum dignitates esse. de omnibus enim demonstrationem esse, impossibile est. siqdem necesse est ex quibusdam & circa quippiam, & quorundam, demonstrationem esse. Quare accidit cunctorum, quæ demonstrantur, unum quoddam genus esse. omnes enim demonstratiuæ utuntur dignitatibus. At uero si altera, quæ de substãtia, & illa, quæ de his, utra earũ principalior, & prior est? uniuersaliter enim, & maxime principia omnium, dignitates sunt. & si non est philosophi, cuius alterius erit de eis uerum, & falsum speculari? Et omnino utrum una omnium substantiarum, an plures scientiæ sunt? si igitur non una, cuius substantiæ hæc sciẽtia erit ponenda? unam autẽ omniũ esse, non est rationabile. etenim demonstratiua una, de omnibus accidentibus esset. siqdem omnis demonstratiua, ea, quæ per se circa aliquod subiectum accidunt, speculatur ex communibus opinionibus. Circa itaq; idẽ genus, per se accidentia eiusdem est speculari ex eisdem opinionibus. Circa enim quod est unius, & ex quibus unius, siue eiusdem, siue alterius. unde & accidentia, aut hæ speculabuntur, aut ex his una. Item utrum circa substantias solum speculatio est, an etiam circa accidentia eis? dico autem, utputa si solidum quædam substantia est, ac lineæ, & plana, utrum eiusdem scientiæ est, ista cognoscere, & quæ circa unũquodq; genus accidunt, de quibus mathematicæ demonstrant, an alterius? Si enim eiusdem, demonstratiua quædam erit etiam quæ substantiæ. non uidetur autem ipsius qd est, demonstratio esse. Quod si alterius, quæ erit, quę speculatur circa substantiã accidentia? hoc. n. difficillimũ reddere est. Item utrum sensibiles solum substantias esse dicendum est, an præter istas etiam alias? & utrum unum, an plura substãtiarum genera sunt, ut ii, qui dicunt species & media, circa quæ mathematicas aiunt scientias esse? Quomodo igitur dicimus species causas, & substantias per se ipsas esse, in superioribus sermonibus dictum est. Cum uero multiplicem difficultatem habeant, non minus est inconueniens dicere quidem esse quasdam naturas præter eas, quæ in cœlo sunt, illas uero easdem, quas & sensibiles ponere, nisi quod illa quidẽ sempiterna, hæc uero corruptibilia. Idealem nãq; hominem & idealem equum, & sanitatẽ aiunt, & nihil aliud simile, quid illis facientes, qui dicunt quidem esse deos, sed formæ similis hominibus. nec enim isti aliud faciebãt, nisi homines sempiternos. nec illi species, nisi sensibilia sempiterna. Item siquis pręter species, & sensibilia ponat media, multas dubitationes habebit. patet etenim quod similiter, & lineę pręter etiam ipsas sensibiles erunt, & aliorum generum singula. Quare cum astrologia una earum sit, erit & cœlũ aliquod pręter sensibile cœlum, & sol, & luna, & cętera similiter quę in cœlo sunt. At quomodo credendum est talibus? nam immobile, non est rationabile esse. mobile autem, & omnino est impossibile. Similiter & de quibus perspectiua tractat, & quę in mathematicis harmonica. & hęc enim impossibile est pręter sensibilia esse, propter similes causas. si. n. sensibilia sunt, media & sensus, patet quod aĩalia etiam erunt eorum mediorum, & quidem corruptibilium. Dubitauerit autem aliqs, circa quæ entia oportet has sciẽtias quærere. si enim in hoc differret solum a' geometria, Geodæsia, quod hæc quidem eorum est, quæ sentimus, illa uero non sensibilium est, patet quod præter medicinam erit aliqua scientia, & præter quãcunq; aliarum, inter ipsam medicinam, & hanc medicinam. At quomodo possibile est? etenim etiam salubria quædam essent, præter sensibilia, & ipsum salubre. simul autem nec hoc uerum est, quod Geodæsia sensibilium, & corruptibilium magnitudinum sit. corrumperetur enim illis corruptis. At neq; sensibilium magnitudinũ neq; circa hoc cœlũ astrologia esset. nec enim sensibiles lineæ tales sunt, quales geometria dicit. nil enim sensibilium, ita rectum, atq; rotundum. tangit enim circulus regulam, non secundum punctũ, sed sicut Protagoras dicebat redarguens geometras. nec motus, nec reuolutiones cœli similes, de quibus astrologia rationes facit. neq; puncta eandem naturam, quam stellæ habent. Sunt autẽ quidam dicentes, esse quidem hæc, quæ specierum, & sensibilium media dicuntur, non tamen a' sensibilibus separata, sed in eis, quos quæ impossibilia sequuntur, omnia quidem enumerare longi sermonis esset. sufficit autem talia speculari. non enim de his solum, ut ita se habeant, rationabile est, sed patet, quod etiam species contingeret in sensibilibus esse. eiusdem enim rationis utraq; hęc sunt. Item duo solida in eodem loco necesse esset esse, & non esse immobilia, in sensibilibus existentia motis. Et omnino cuius causa quis ponet quidem esse ea, esse inquam in sensibilibus? eadem enim, quę prędicta sunt, absurda sequentur. erit nanq; aliud quoddam cœlum pręter cœlum, nisi quod non separatum, sed in eodem loco. quod impossibilius est.

Caput Tertium.

Magna

m Agna itaq; tam de his dubitatio est, quonam modo ponendo, ueritatem consequemur, quam de principiis, unde oporteat genera existimare elementa, & principia. an illa magis, ex quibus insitis quicquam primum est. ut uocis elementa, & principia uidentur ea esse, ex quibus primo omnes uoces compositæ sunt, sed non uox in communi. & figurarum ea dicimus elementa, quorum demonstrationes, in aliarum aut omnium, aut plurium demonstrationibus insunt. Item etiam corporum, & qui plura dicunt elementa esse, & qui unum, ex quibus componuntur, & ex quibus constant, principia esse aiût. ut Empedocles ignem, & aquam, & quæ cum eis sunt, elementa ait esse, ex quibus insitis existentia sunt. sed non ea, ut genera entium ponit. Et adhæc si quis cæterorum quoq; naturam uelit considerare, ueluti lectum ex quibus partibus, & quomodo compositus est, tunc eius naturam cognoscit. Ex his itaq; rationibus, non essent principia, genera entium. Cum autem singula cognoscamus per definitiones, principia uero definitionum genera sint, necesse est definitorum etiam principia genera esse. Et si entium habere scientiam est ipsum habere specierum scientiam secūdum quas etiam dicuntur, specierum principia, ipsa genera sunt. Videntur autem quidam etiam eorum, qui elementa entium ipsum unum, aut ens, aut magnum, aut paruū dicunt, tanquam generibus eis uti. Aut uero non possibile est utroq; modo principia dicere. ratio nāq; substantiæ, una. diuersa uero erit, quæ fit per genera, definitio, & quæ dicit, ex quibus insitis. Et adhæc, & si quammaxime ipsa genera, principia sunt, utrum prima generum arbitandum sit esse principia, an ultima, quæ de indiuiduis prædicantur? etenim hoc dubitatur. Si enim quoniam uniuersalia, magis principia sunt, patet quod summa generum (hæc enim de omnibus dicuntur) Tot sane principia entium erūt, quot prima generum sunt. Quare & ipsum ens, & ipsum unum, principia & substantiæ erunt. hæc enim de omnibus maxime entibus dicuntur. Non est autem possibile, neque ipsum unum, entium esse genus, neq; ipsum ens. necesse etenim est uniuscuiusq; generis differentias & esse, & unamquāq; unam esse. impossibile uero est, aut species generis de propriis differentiis prædicari, aut genus esse absq; suis speciebus. Quare si unum, uel ens genus est, nulla differētia, nec unum, nec ens erit. at si non genera, nec principia erunt. siquidem genera principia sunt. Item etiam media cum differentiis collecta, erunt genera usq; ad indiuidua. nunc autem quædam uidentur, quædam uero non uidentur. & adhæc, differentiæ magis principia, quam genera. si igitur istæ etiam principia, infinita (ut ita dicam) principia fiunt, & maxime si quis primum genus, principium ponat. At uero & si principalis species, magis ipsum unum est (unum autem est, quod indiuisibile est. omne uero diuisibile, aut secundum quantum, aut secundum speciem. prius autem, quod secundū speciem est. genera autem, magis diuisibilia in species) unū erit profecto, quod ultimo prædicatur. non enim est homo, genus singularium hominū. Item in quibus prius, & posterius est, non est possibile, quod de his dicitur, aliquid præter hæc esse. Vt pura si dualitas numerorum est prima, non erit aliquis numerus præter species numerorum. similiter neq; figuræ, præter species figurarum. quod si non horum, multo minus aliorum erunt genera præter species. horū enim, maxime uidentur genera esse. in indiuiduis uero, non est hoc quidem prius, hoc uero posterius. Item ubicūq; hoc quidem melius, hoc uero deterius est, semper prius est, quod melius est. quare nihil horum genus esset. Ex his itaq; magis apparent, quæ de indiuiduis prædicantur quam genera esse principia. Rursus tamen quomodo oporteat ista existimare principia, non est facile dictu. principium enim, & causam esse oportet præter res, quarum principium est, & posse esse separatum ab eis. tale quid autem esse præter singulare, cur quisquam opinaretur nisi quoniam uniuersaliter, & de omnibus prædicatur? at si propter hoc, quæ magis uniuersalia sunt, magis ponenda principia sunt. quare prima genera, utiq; principia sint.

Caput IIII.

e St autem consequens his, & ad speculandum omnium difficillima, maximeq; necessaria dubitatio, de qua præsens fit sermo. si etenim non est quicquam præter singularia, singularia uero infinita sunt, quomodo possibile est infinitorum habere scientiam? quatenus enim unum quid, & idem, & quatenus uniuersale quid est, eatenus omnia cognoscimus. at si hoc necesse est, & oportet aliquid præter singularia esse, necesse erit, ut genera aut ultima, aut prima, sint præter singularia. hoc autē, quod impossibile sit, paulo ante dubitauimus. Item, si quammaxime aliquid est præter cunctum, cum quicquam de materia prædicetur, utrum si species est, præter omnia esse aliquid oporteat, an præter aliqua esse, & præter aliqua non esse, an præter nullum? Si igitur nihil præter singularia est, nihil intelligibile erit, sed omnia sensibilia. & scientia, nullius erit, nisi quis sensum dicat scientiam esse. Item,

nihil esset sempiternum, nec immobile. sensibilia enim omnia corrumpuntur, & in motu sunt. At si nihil est sempiternum, neq; generationem esse possibile est. necesse est enim aliquid esse id, quod fit, & ex quo fit, & ultimum horum ingenitum esse. siquidem stat, & ex non ente fieri impossibile est. Item generatione & motu positis, necesse est, ut finis etiam sit. nec enim infinitus est aliquis motus, sed cuiusq; est finis. & fieri non est possibile, quod factum esse impossibile sit. quod autem factum est, necesse est, ut sit cum primo factum est. Item si materia est, propterea quod ingenita est, multo magis rationabile est, ipsam substantiam esse, cum illa existat, ut hæc sit. si enim nec hæc erit, nec illa, nihil erit omnino. quod si hoc impossibile est, necesse est, ut forma, & species aliquid præter cunctum sit. Si autem rursus hoc aliquis ponet, dubium est, de qbus hoc ponet, & de qbus non. quod enim de omnibus non est possibile, patet. non enim ponemus aliquam esse domum, præter domos singulares. Et ad hæc utrum una erit omnium substantia, utputa hominum. Sed absurdum est. non enim unum essent omnia, quorum substantia una, sed multa, atq; diuersa. sed hoc etiam incōueniens est. Simul autem quomodo materia unumquodq; horum est, & est cunctum hæc ambo? Item de principiis hoc etiam aliquis dubitabit. nam si specie sunt unum, nihil erit numero unum, nec ipsum unū, & ipsum ens. Ipsum'q; scire quomodo erit, si non aliquod unū in omnibus erit? At uero si numero unum, & quodq; principiorum unum, & non, ut in sensibilibus alia aliorum. utputa huius syllabæ cum specie sit eadem, etiam principia specie eadem sunt. etenim hæc, numero alia sunt. quod si non ita, sed principia entium numero sunt unum, non erit pręter elementa aliquid aliud. numero unum dicere, aut singulare, nil differt. ita enim singulare dicimus, quod unum numero est, uniuersale uero, quod in his. quemadmodum si uocis elementa, eo quod unum numero est, determinata essent, necesse esset tot omnes literas esse, quot elementa, cum nō essent duo, aut plura eadem. Nihilo autem minor dubitatio & posterioribus, & prioribus prætermissa est, utrum eadem corruptibilium, & incorruptibilium principia sint, an diuersa. si enim eadem sunt, quomodo hæc quidem incorruptibilia, hæc uero corruptibilia sunt, & propter quam causam? Quicūq; igitur circa tempora Hesiodi fuerunt, & cuncti theologi, solum quoad sibi persuaderent, curæ habuerunt, nos autem contempserunt. cum enim principia deos facerent, & ex diis fuisse dicerent, quæcunq; non gustarunt nectar, & ambrosiam, mortalia dicunt fuisse. manifestum autem est, quod sibiipsis hæc nomina cognita dicentes, tales'q; afferentes causas, supra uires nostras dixerunt. nam si uoluptatis gratia ea attigerunt, nequaquam sunt ipsius esse causa nectar, & ambrosia. quod si ipsius esse gratia, quomodo essent sempiterni, cum alimēto indigerent? Sed de iis, quæ fabulose, & sophistice dicuntur, non est dignum accurate consyderare. Ab illis uero, qui per demonstrationem dicunt, petere oportet, ac interrogare, cur cum ex eisdem sint, hæc quidem entium sempiterna natura sunt, hæc uero corrumpuntur? cum autem neq; dicant causam, neq; rationabile sit, ita se habere, patet quod non sunt eorum eadem principia, neq; causæ. Empedocles nāq;, quem quis maxime sibiipsi putauerit consona dicere, is quoq; idem passus est. ponit enim quoddam principiū, corruptionis causam, contentionem. nihilo minus tamen & hæc uideatur generare præter ipsum unum. cuncta enim alia ex hac sunt, præter deum. dicit enim, ex quibus omnia, quæ erant, quæ sunt, quæ'q; in posterum erunt, orta sunt. ac arbores, & uiri, ac mulieres, ferę, alites'q;, & pisces in aqua nutriti, ac dii longęui. At etiam absq; his, patet. nam si non inesset in rebus contentio, unum omnia (ut ait) essent. cum enim conueniant, tunc extima statuitur contentio. Vnde & accidit ei, felicissimum deum, minus sapientem cæteris esse. non enim cognoscit omnia elementa. contentionem nāq; nō habet. cognitio autem similis simili. terra enim (ait) terram inspicimus. aquam uero aqua, ac amicitia amicitiam, & contentionem contentione perniciosa. Sed unde sermo digressus est, hoc est manifestum, quod accidit ei, contentionem non magis corruptionis quàm ipsius esse causam esse. similiter nec amicitiam, ipsius esse. cum enim congreget in unum, corrumpit cætera. & simul ipsius transmutationis nullam causam dicit, nisi quod ita natura aptum est. cū enim ait. Magna contentio in membris nutrita fuit, ac ad honores ascendit tempore perfecto. quod eis cum alternum sit, amplum pręcessit iusiurandum. tanquam necesse sit quidem transmutari, causam tamen necessario nullam manifestat. tantum tamen sibiipsi consentanee dicit, quod non facit hæc quidem entium corruptibilia, hæc uero incorruptibilia, sed omnia corruptibilia præter elementa. Quæ autem dicitur nūc dubitatio est, cur si omnia ex eisdem sunt, hæc quidem sunt, hæc uero non? Quod igitur non sint eadem principia, hæc demum dicta sint. Quod si diuersa principia sunt, una quidem dubitatio est, utrum incorruptibilia etiam ista erunt, an corruptibilia. Si enim corruptibilia, patet

lia, patet quod necesse est ea quoque ex aliquibus esse. omnia enim, in illa, ex quibus sunt, corrũpuntur. Quare accidit, principiorum alia esse principia priora. hoc autem impossibile, siue statur, siue in infinitum progreditur. Item si principia adimentur, corruptibilia quomodo erunt? Quod si incorruptibilia sunt, cur ex his quidem, cum incorruptibilia sint, corruptibilia erunt, ex alteris uero incorruptibilia? hoc enim non est rationabile, sed aut impossibile est, aut multis indiget rationibus. Item nemo conatus est alia ostendere, sed eadem omnium principia dicunt. & quod primo dubitatum est, tanquam paruum quiddam putantes, prætereunt. Omnibus autem, & ad speculandum difficillimum, & ad cognoscendam ueritatem, maxime necessarium est, utrum ipsum ens, & ipsum substantiæ entium sint, & non aliquid aliud utrunque eorum sit, sed hoc unum, illud uero ens sit. An oportet quidnam sit, ipsum ens, & ipsum unum quærere, tanquam altera natura subiecta? quidam enim illo, quidam uero hoc modo putant naturam habere. Plato namque, ac Pythagorici, non esse aliud quid ipsum ens, nec ipsum unum aiebant, sed hoc eorum naturam esse, tanquam substantia idem unũ, & ens esset. Qui autem de natura tractarunt, ut Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quod unum est ens. uideri namque possit dicere hoc amicitiam esse. causa enim hæc omnibus est, ut unum sint. Alii uero ignem, & alii aerem aiunt ipsum unũ, & ipsum ens esse, ex quo entia et esse, & facta esse. Similiter, & qui plura elementa ponunt. necesse enim & his est, tot esse dicere ipsum ens, & ipsum unum, quot aiunt principia esse. Accidit autem, quod siquis non ponat esse aliquam substantiam ipsum unum, & ipsum ens, nec aliorum uniuersalium quicquam esse. hæc enim uniuersalia maxime omnium sunt. Quod si non est aliquid ipsum ens, & ipsum unum, multo minus quicquam aliorum sit præter ea, quę singularia dicuntur. Item si ipsum unum non sit substantia, patet quod nec numerus erit tanquam natura alia separata ab entib⁹. numerus enim, unitates unitas uero unum quid est. Quod siquid est ipsum unum, & ipsum ens, necesse est eorum substantiam esse unum & ens. non enim aliquid aliud uniuersaliter prædicatur, sed eadem ipsa. At uero siquid erit ipsum ens, & ipsum unum, magna dubitatio est, quonam modo aliqd aliud præter hæc erit. dico autem quomodo entia erunt plura uno. quod enim aliud ab ente est, non est. quare secundum Parmenidis rationem, necesse est accidere omnia entia, esse unum, & hoc esse ens. Vtroque autem modo difficile est. siue enim unum non sit substãtia, siue ipsum unum sit, impossibile est numerum esse substantiam. & quare quidem si non sit, dictum est prius. Si autẽ sit, eadem ac de ente dubitatio est, ex quo enim & præter ipsum unum, erit aliud unum, necesse profecto est nihil esse. omnia uero entia, aut unum, aut plura, quorum unumquodque unũ est. Item si ipsum unum indiuisibile, secundum quidem Zenonis positionem, nihil utique fuerit. qđ enim neque additum, neque demptum facit aliquid maius, id non esse entium aiunt, tanquam ens magnitudo sit. & si magnitudo, corporalis. hæc namque, omniquaque ens. cætera uero quodã modo quidem addita facient maius, quodam modo uero nihil. ut superficies, & linea facient, punctum uero, & unitas minime. Sed cum ipse moleste speculetur, ac contingat aliquid indiuisibile esse, sic ad illum habetur aliqua responsio. huiuscemodi nanque additum non maius, sed plus efficit. Sed quomodo ex uno tali, aut pluribus, magnitudo erit? Simile nanque est, ac si dicatur ex punctis lineam esse. Quod siquis ita putat, ut, quemadmodum quidam dicunt, ex ipso uno, & alio quodam non uno numerus fiat, nihilo minus tamen quærendum est, cur, & quomodo quandoque numerus, quandoque magnitudo erit, quod fit, si ipsum non unum, inæqualitas, ac eadem natura erat? nec enim apparet, quo pacto ex uno, & ista, neque quo pacto ex aliquo numero, & ista, magnitudines fieri queant.

Caput V.

h Is autem consequens dubitatio est, utrum numeri, & corpora, superficies, & puncta aliquæ substantiæ sint, an non. Si enim non sunt, fugit nos quidnam ipsum ens, & quæ entium substantię sint. passiões enim, & motus, & quę ad aliqd sunt, ipsæque dispositiones, ac proportiones, nulli⁹ substãtiam significare uidentur. cũcta etenim de aliquo subiecto dicuntur, nihilque horum ipsum quid est. Quæ uero maxime substantiam uideantur significare, sunt aqua, terra, & ignis, ex quibus composita corpora consistunt. horum caliditates quidem, & frigiditates, & huiuscemodi passiones, non substantiæ sunt. corpus uero solum, quod hæc patitur, permanet tanquam aliquod ens, & aliqua existens substantia. At uero corpus, minus est substantia, quam superficies, & superficies, quam linea, & linea, quam unitas, & punctũ. his enim corpus definitur. & hæc quidem uidentur posse sine corpore esse, corpus uero absque his impossibile esse. Quare plures quidem, & antiquiores, substantiam quidem & ens, putabant esse corpus, cætera uero huius passiones. ut & principia corporum, entium es-

ſent principia. poſteriores uero, & illis ſapientiores habiti, numeros. Quemadmodum itaq; diximus, ſi hæc non ſunt ſubſtantiæ, nulla ſubſtantia, nec aliquod ens omnino eſt. quæ enim eis accidunt, non conuenit entia nominare. At ſi hoc quidem conceditur, quod longitudines, & puncta magis quàm corpora ſubſtantiæ ſint, at qualia corpora, hæc ſint non uidemus (in ſenſibilibus nãq; impoſſibile eſt eſſe) non erit profectò ulla ſubſtantia. Item uidentur hæc omnia, dimenſiones corporis eſſe, hoc quidem ad latitudinem, hoc uero ad profunditatem, illud porrò ad longitudinem. Et ad hæc ſimiliter ineſt in ſolido quæcunq; figura. Quare ſi nec in lapide mercurius, nec in cubo dimidium cubi, ſic ut diſterminatum, ergo nec ſuperficies. nam ſi quæcunq;, & ea profectò ſit, quæ dimidium diſterminat. eadem autem ratio & de linea, puncto, et unitate eſt. Quare ſi corpus maxime ſubſtantia eſt, hæc autem corpore magis, hæ uero non ſint, neq; ſubſtantiæ quædam ſint, fugiet nos profectò quidnam ſit ens, quæ'ue entiũ ſubſtantia eſt. Ad hæc enim quæ dicta ſunt, etiam quæ circa generationem, & corruptionem accidunt inconuenientia. Videtur enim ſubſtantia cum ante non ſit, nunc ſit, aut cum antea ſit, poſtea non, hæc pati, fieri ſcilicet, atq; corrumpi. at puncta, lineas, & ſuperficies, neq; fieri, neq; corrũpi contingit, cum quandoq; ſint, quandoq; uero non ſint. cum enim tangant, aut diuidant corpora, quandoq; una, cum ſimul tangunt, quandoq; duæ, cum diuiduntur, fiunt. quare neq; iam compoſitis ſunt, ſed corruptæ ſunt, & diuiſis ſunt, cum antea non eſſent. punctum nanq; indiuiſibile, non eſt diuiſum in duo. Cæterum ſi generantur, & corrumpuntur, ex aliquo fiunt. Similiter autem ſe habet & circa nunc quod eſt in tempore. nec hoc enim contingit generari, & corrumpi, ſed tamen aliud eſſe ſemper uidetur, cum non ſubſtantia aliqua ſit. patet autem quod etiam circa pũcta, lineas, & ſuperficies, ſimiliter ſe habet. eadem enim ratio eſt. cuncta nanq; ſimiliter aut fines, aut diuiſiones ſunt.

Caput VI.

OMnino autem aliquis dubitabit, quare oportet alia quædam præter ſenſibilia, & media quærere, utputa eas, quas ponimus, ſpecies. Si enim propterea quod mathematica quidem ab iis, quæ hic ſunt, alio quodam differunt, in eo ſane, qđ plura eiuſdem ſpeciei ſunt, nihil differunt, & ideo non erunt eorum principia, numero determinata. ſicuti etiam hic literarũ, numero quidem non ſunt, omnium principia determinata, ſed ſpecie. niſi quis, huius ſyllabæ, & huius uocis accipiat. harum enim, numero etiam determinata erunt. Similiter etiam de mediis. infinita etenim etiam illic ſunt, quæ eiuſdem ſpeciei ſunt. quare ſi præter ſenſibilia, & mathematica, non ſint alia quædam, qualia dicunt quidam ſpecies eſſe, non erit una numero, & ſpecie ſubſtantia. nec entium principia aliqua numero aliquot, ſed ſpecie erunt. Si itaq; hoc neceſſarium eſt, & ſpecies propterea neceſſe eſt eſſe. etenim quanquam non bene declarent, qui hæc dicunt, hoc tamen eſt, quod uolunt. & neceſſe eſt eis hoc dicere, quod ſpecierũ unaquæq; ſubſtantia quædã ſit, & nulla ſecundum accidens. At uero ſi ponemus ſpecies eſſe, & principia unum numero non ſpecie eſſe diximꝰ, quæ impoſſibilia neceſſe eſt accidere. His autem propè eſt dubitare, utrum potentia, an alio quodam modo elementa ſint. ſi enim alio quodam modo, erit aliquid aliud principiis prius. potentia nanq;, prior illa cauſa eſt. non eſt autem neceſſe, ut omne, quod potentia eſt, illo modo ſe habeat. Quod ſi elementa potentia ſunt, contingit nihil entium eſſe. poſſibile enim eſt eſſe, etiam quod non dum eſt. fit enim quod non eſt. ſed nihil eorum fit, quæ eſſe impoſſibilia ſunt. Et his itaq; de principiis dubitationibus, neceſſe eſt dubitare. Et utrum uniuerſalia ſint, an (ut dicimus) ſingularia. ſi enim uniuerſalia, non erunt ſubſtantiæ. nihil enim communium, quod quid, ſed quale quid ſignificant. Sed ſubſtantia, quod quid. Quod ſi quod communiter prædicatur, quod quid ſit, & exponi poſſit, multa animalia erunt ipſe Socrates, & homo, & animal. ſi ſingula quidem, quod quid & unum ſignificant. Si igitur principia uniuerſalia ſunt, hæc accidunt. Quod ſi non uniuerſalia ſint, ſed ut ipſa ſingularia, non erunt ſcibilia. ipſius enim uniuerſalis, omnium ſcientiæ ſunt. quare erunt alia principia priora de principiis uniuerſaliter prædicata, ſi ſint quidem eorum futura ſcientia.

QVARTVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

St quædam ſcientia, quæ ſpeculatur ens, prout ens eſt, & quæ ei per ſe inſunt. hæc autem, nulli earum, quæ in parte dicuntur, eadem eſt. nullæ nanq; cæterarum, uniuerſaliter de ente prout ens eſt, conſyderant. ſed eius aliquam partem abſcindentes, quod ei accidit ſpeculantur. ut mathematicæ ſcientiæ. Cũ autem principia, & ſupremas cauſas quæramus, patet quod alicuius naturæ per ſe, neceſſe eſt eas eſſe. ſi igitur illi etiam, qui entium elementa quærunt, iſta principia quærebant, neceſſe eſt etiam elementa entis non ſecundum accidens eſſe, ſed prout entia ſunt. Quare nobis quoque entis prout entis, primas cauſas accipiendum eſt.

Caput II.

Ns autem multipliciter quidem dicitur, uerum ad unum, unam'q; quandam naturam, & non æquiuoce, ſed quemadmodum omne ſanum ad ſanitatem. quoddam eo quod conſeruat. quoddam, eo quod facit. quoddam eo, quod ſignum ſanitatis. quoddam uero, quod capax ei⁹ eſt. & medicinale, ad medicinam. quoddam enim eo, quod habet medicinam, medicinale dicitur. quoddam propterea quod natura aptũ ad eam, ſit. quoddam propterea quod opus medicinæ ſit. eodem modo cætera quoq; accipiemus. ita & ens multipliciter quidem dicitur, ſed totum ad unum principium. quædam enim, quoniam ſubſtantiæ, entia dicuntur. quædam, quoniam paſſiones ſubſtantiæ. quædam, quoniam uia ad ſubſtantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua ſubſtantiæ, ſiue eorum, quæ ad ſubſtantiam dicuntur, aut ad aliquorũ ex his negationes, aut ſubſtantias. Quare & ipſum non ens, eſſe non ens dicimus. Quemadmodum igitur ſanorũ omnium una ſcientia eſt, ita & de cęteris eſt. non enim ſolum eorum, quę ſecundum unum dicunt̃, uerum etiam eorum, quę ad unam naturam dicuntur, unius ſcientię eſt ſpeculari. etenim hęc, etiam quodam modo ſecundum unum dicuntur. Patet itaq; unius eſſe, & entia prout entia ſpeculari. ubiq; autem proprie primi, & ex quo cętera pendẽt, & propter quod dicuntur, ſcientia. quod ſi hoc ſubſtantia eſt, oportet profecto', ut ſubſtantiarum principia, & cauſas philoſophus habeat. Omnis autẽ generis, & ſenſus unus unius, & ſcientia. ueluti grammatica una exiſtens, omnes uoces ſpeculatur. Quare entis quoque quot ſpecies ſunt, & ſpecies ſpecierum ſpeculari, unius ſcientię genere eſt. Si itaq; ens, & unum idem, ac una natura ſunt, propterea quod ſe inuicem ſequuntur, quemadmodum principium, & cauſa, non quod una ratione ſignificant̃, nihil quidem refert, ſi etiam ſimiliter putabimus, quinimmo magis proderit. idem enim unus homo, & ens homo, ac homo. & non ſignificat diuerſum aliquid ſecundum dictionem repetitam, ideſt homo, & homo, & unus homo. Patet autem quod non ſeparatur ens nec in generatione, nec in corruptione. ſimiliter & de uno. Quare manifeſtũ eſt, quod additio in his idem ſignificat. & quod unum nihil aliud eſt, pręter ens. Item cuiuſq; ſubſtantia, unum eſt, non ſecũdum accidens. ſimiliter & ipſum ens, quoduis. Quare quot uni⁹ ſpecies, totidem & entis ſunt. de quibus ipſum quid eſt ſpeculari, eiuſdem generе ſcientię eſt. dico autem, utputa, de eodem, & ſimili, cęteris'q; huiuſcemodi. fere' autem omnia contraria, ad hoc principium reducuntur. Cõſyderata ſunt autem hęc a' nobis in electione contrariorum. tot'q; philoſophię partes ſunt, quot ſubſtantię. Quare neceſſe eſt, ut aliqua earum prima, & alia ſequẽs ſit. ſunt autem ſubinde habentia genera, ipſum unum & ens. quare etiam ſcientię ſequentur iſta. philoſophus nãq; eſt, ut ille, qui mathematicus dicitur. & hęc enim habet partes. ac prima quędam, & ſecunda ſcientia eſt. cęterę quoq; conſequenter, in mathematibus. Cęterum unius eſt oppoſita ſpeculari, uni uero opponitur pluralitas, negationem uero, & priuationem unius eſt ſpeculari, propterea quod utroque modo unum ſpeculatur id, cuius eſt negatio, aut priuatio, ſiue quę ſimpliciter dicit̃, q; non ineſt illi, ſiue alicui generi. ibi ſiquidem uni differentia eſt, pręter illud, quod in negatione. negatiõ nãq;, abſentia illius eſt. in priuatione uero, & ſubiecta quædam natura ſit, de qua priuatio dicitur. uni aũt pluralitas opponit̃. Quare etiam pręditis oppoſita, diuerſum, diſſimile, & inęquale, & quęcunq; alia, quę aut ſecundum eadem dicuntur, aut ſecundum pluralitatem, & unitatem cognoſcere, dictę ſcientię eſt. ex quibus unum quiddam eſt, ſcilicet contrarietas. contrarietas enim, differentia quędam. differentia uero diuerſitas. Quare cum unum multipliciter dicat̃, hęc quoq; multipliciter qdem dicent̃. unius tamen eſt cuncta cognoſcere.

non enim si multipliciter, ideo alterius. sed si neque secundū unum, neque ad unum rationes reducuntur, tunc alterius. cum autem ad primum cuncta reducuntur, utputa quotcūque unum dicuntur ad primum unum, similiter de eodem, & diuerso, & contrariis dicendum se habere. Quapropter diuidendo quoties singula dicuntur, sic attribuendū est ad primum in unoquoque prædicamento, quomodo ad illud dicitur. quædam, eo quod habent illud. quædam, eo quod faciunt. quædam, secūdum alios huiuscemodi modos dicentur. Manifestum itaque quod in dubitationibus dictum est, unius esse, tam de his, quam de substantia rationem habere. hoc aūt unū erat eorum, quæ in dubitationibus diximus. Et philosophi est de omnibus posse speculari. si. n. non philosophi, qs erit, qui consyderabit, si idem Socrates, & Socrates sedens? aut si unū, uni contrarium? aut quid est contrarium, aut quoties dicitur? Similiter de cæteris quoque huiuscemodi. Cum itaque unius prout unius, & entis prout entis, hæ per se passiones sint, & non prout numeri, aut lineæ, aut ignis, patet quod illius scientiæ est, & quid est cognoscere, & accidētia eis. & non in hoc errant, qui de his consyderant, tanquam non philosophantes, sed quoniam substantia, de qua nihil sciunt, prior est. nam quemadmodū & numeri prout numerus est, propriæ passiones sunt, ut imparitas, paritas, commensuratio, æqualitas, excessus, defectus, & hæc tum absolutis, tum mutuo relatis insunt numeris, similiter solido, & immobili, & mobili, & leui, & graui aliqua propria sunt, ita & enti prout ens est quędam propria sunt. & hæc sunt, de quibus ueritatem consyderare philosophi est. Signum autem est, quod dialectici, & sophistæ eandem quidem quam philosophus subeunt figuram. sophistica enim, apparens solum sapiētia est. dialectici quoque de omnibus disputant. ens uero, commune omnibus est. disputāt autem de his, scilicet eo, quod hæc propria philosophiæ sunt. circa idem enim genus, sophistica & dialectica uersatur cum philosophia. uerū philosophia, ab hac qdem modo potestatis, ab illa uero electio ne uitæ differt. dialectica autem est tentatiua, de qbus philosophia est cognitiua. sophistica uero apparens, existens uero minime. Item contrariorū altera coordinatio priuatio est, & cuncta ad ens & non ens, & unum, & pluralitatem reducūtur. utputa status quidem, unius est. motus uero, pluralitatis. entia uero, & substantiam, fere cuncti concedūt ex contrariis compositam esse. omnes etenim principia aiunt esse contraria. quidam, par & impar. quidam, calidū & frigidum. quidam finem & infinitum. quidam, amicitiam & contentionem. cætera quoque omnia, uidentur reducta ad unum, & pluralitatem. Accipiatur autem reductio a nobis, in primis principia, & omnino, & quæ ab aliis, in hæc tanquam in genera cadūt. Manifestum itaque ex his etiam est, quod unius scientiæ est ens prout ens est, speculari. cuncta etenim, aut contraria, aut ex contrariis. principia uero contrariorum, unum & pluralitas. hæc autem, unius scientiæ, siue secundum unū dicantur, siue non, sicuti fortassis, & ueritas se habet. Et quāuis unum multipliciter dicatur, ad primum tamen cætera reducentur. & contraria, similiter. Ac propterea & si ens, aut unum non est uniuersale, & idem in omnibus, aut separatum, sicuti fortassis non est, hæc nihilo minus ad unum, illa uero consequenter. Et propterea, non est geometræ, quid contrarium, aut perfectum, aut unum, aut ens, aut idem, aut diuersum sit speculari, nisi ex supposito. Quod igitur unius scientiæ, est ens prout ens est, & quæ ei prout enti insunt speculari, manifestum est. & quod non solum substantiarum, uerum etiam eorū, quæ substantiis insunt eadem speculatiua est, ac illorum, quæ dicta sunt, & de priori & posteriori, & genere & specie, & toto & parte, cæteris'que huiuscemodi.

Caput III.

Icendum autem est, utrum unius, an alterius scientiæ est, de iisce, quæ in mathematibus dignitates nominantur, & de substantia speculari. patet utique quod
d unius est, & eius, quæ philosophi est, consyderatio. omnib[9] enim entibus insunt, sed non alicui generi separatim ab aliis. & omnes quidem utuntur, quia entis, prout entis sunt. unumquodque autem genus, ens. Ateatenus utuntur, quatenus eis satis est. hoc autem est, quantum illud continet genus, de quo demonstrationes afferunt. Quare cum pateat, quod prout entia sunt, eis insunt (hoc namque eis commune est) illius de his speculatio est, cuius est, de ente prout ens est cognoscere. Propter quod nemo eorum, qui particulariter consyderant, conatur aliquid de eis, siue quatenus uera, siue non, dicere. nec enim geometra, nec arithmeticus, sed naturalium quidam merito hoc facientes. soli namque putabant, & de tota natura, & de ente consyderare. cum autem aliquis adhuc superior naturali sit (natura namque unum quoddam entis genus est) illius uniuersalis, & circa primam substantiam speculatiui, profecto fuerit de his etiam consyderatio. est autem physica, sapientia quædam, sed non prima. Quæcunque uero quidam eorum, qui de ueritate dicunt,

quonam

quonam modo oportet admitti, dicere conantur, propter ignorantiam Analyticorum hoc faciunt. oportet enim accedere, hæc edoctum, sed nequaquã, dum audiunt, quærere. Quod itaq; philosophi, & eius, qui de tota substantia, quoad natura fert, speculatur, etiam de principiis syllogisticis est consyderare, manifestum est. decet autem illũ, qui maxime circa quodq; genus cognoscat, ut dicere habeat certissima rei principia. quare & illum, qui de entibus, prout entibus, omnium certissima, hic autem est philosophus. Omnium autem certissimum principium est, circa quod impossibile est mentiri. notissimum etenim, ut huiusmodi sit, necesse est. circa nãq; illa, quæ non cognoscunt, decipiuntur omnes. Et non ex suppositione. quod enim necesse est illum habere, qui quoduis entium intelligat, hoc non est suppositio. quod autem cognoscere illum necesse est, qui aliquid cognoscat, necesse est, ut ueniat habens illud. Quod igitur tale principium, omnium certissimum est, patet. Quid autem illud sit, deinceps dicamus. idem enim simul inesse & non inesse eidem & secundum idem, impossibile est. & quæcunq; alia annotaremus, sint ad logicas difficultates annotata. hoc autem, omnium est principiorum certissimum. habet etenim dictam annotationem. Impossibile nãq; est, quempiam idem putare esse & non esse, quemadmodum quidam Heraclitum dicere arbitrabantur. non enim necesse est quæcũq; quis dicat, ea etiam putare. ꝙ si non, contingit inesse eidem contraria. annotentur autem à nobis, etiam huic propositioni consueta. contraria uero opinio opinioni est, quę contradictionis est. Patet itaq; ꝙ impossibile est simul eundem idem arbitrari esse, & non esse. simul etenim haberet opiniones contrarias, qui de ea re haberetur mendax. Quare omnes demonstrationes ad hanc ultimam opinionem reducunt. natura ętenim hæc, cæterarum quoq; dignitatum omniũ principium est.

Capus. IIII.

s Vnt autem quidam, qui (ut diximus) ipsi quoq; dicunt contingere idem esse, et nõ esse, & ita arbitrari. utuntur autem hac oratione multi quoq; eorum, qui de natura tractant. nos autem nũc accepimus, tãquam impossibile sit, de eodem simul eẽ & non esse. & per boc monstrauimus, ꝙ certissimum hoc cunctorum principiorũ est. Conantur autem quidam hoc quoq; probare, propter ignorantiam. Est etenim ignorãtia, nescire quorum oportet quærere demonstrationem, & quorũ nõ, etenim omnino impossibile est, omnium esse demonstrationem. in infinitum nãq; progrederetur. quare nec hoc modo eẽt demonstratio. Si autem aliquorum non oportet quærere demonstrationem, quod magis principium esse tale iudicarent, dicere non haberent. Est autem etia m de hoc demonstrare, redarguendo ꝙ impossibile est, dum modo aliquid dicat, qui dubitat. Quod si nihil, ridiculũ est quærere rationem ad eum, qui nullius habet rationem, quatenus nullam habet rationem, similis nanq; plantæ talis est, prout talis est. Demonstrare uero redarguendo, dico differre a demonstratione. quia qui demonstraret, uideretur quærere quod à principio, cum aliter huiusce causa sit redargutio, & non demonstratio. Principium uero ad hæc omnia, non petere ut aut esse aliquid, aut non esse dicat, hoc enim fortassis aliquis esse putaret, quod à principio petere, sed aliquid significare & sibiipsi & alteri. hoc enim necesse est, siquidem aliquid dicat. Quod si non, tali non esset sermo, nec sibi ad seipsum, nec ad alium. si autem aliquis hoc concedat, erit demonstratio. iam enim erit aliquid determinatum. attamen non qui demonstrat, sed qui sustinet, causa est. tollens enim orationem, sustinet orationem. Primo igitur manifestũ est hoc ipsum uerum esse, ꝙ nomen esse hoc, aut non esse significat. Quare non utiq; omne ita & nõ ita, se habet? Item si homo unum significat, sit autem hoc animal bipes, dico autem unũ significare hoc, si hoc est homo. si quid homo sit, hoc est homini esse. Nihil autem differt, etiam si plura quis significare dicat, solum sint determinata. imponeretur etenim cuilibet orationi aliud nomen. dico autem utputa, si non dicat hominem unum significare, sed multa, quorum unius quidem una oratio, animal bipes, sint autem cęteræ quoq; plures, determinatæ uero numero, imponeretur etenim proprium nomen secundum quanq; orationem. Quod si non poneretur, sed infinita significare dicat, manifestum est, ꝙ non esset oratio. non unum enĩ significare, nihil est significare. nominibus uero non significantibus, perit ipsa re uera disputatio, & ad inuicẽ, & ad seipsum. nihil enim intelligere contingit, nihil unum intelligẽtes. ꝙ si cõtingit, imponetur nomen huic rei, unum. Nomen itaq; ut à principio dictum est, sit aliquid significans, & unum significans. non potest igitur homini esse significare id, quod nõ esse homini, si homo quidem non solum de uno, sed etiam unum significat. Non enim hoc dicimus unum significare, quod de uno. hoc enim modo, musicum etiam & album & homo, unum significarent. quare unum, omnia erunt. uniuoca nãq;. & non erit esse & non esse idem, nisi secũ

dum æquiuocationem, ſicuti ſi quem nos hominem nominamus, alii non hominem uocarẽt.
quod autem dubitatur, non eſt hoc ſi contingit ſimul idem eſſe, & non eſſe hominem nomi/
ne, ſed re. ſi autem non alterum ſignificat homo & non homo, patet ꝙ nec nõ eſſe homini ab
eo, quod eſt eſſe homini. quare homini eſſe, erit non homini eſſe. unum nanq; erit. hoc enim ſi/
gnificat unum eſſe, ſicuti tunica & ueſtis, ſi ratio una. ſi autem erit unum, unum ſignificat homĩ
ni eſſe, & non homini. uerum monſtratum eſt, ꝙ aliud ſignificat. neceſſe eſt igitur, ſiquid eſt ue
rum dicere, ꝙ homo ſit, animal eſſe bipes. hoc enim erat, quod ſignificabat homo. ſi autem ne
ceſſe eſt, non poteſt idem nõ eſſe animal bipes. hoc nanq; ſignificat ipſum neceſſe eſſe, quod im
poſſibile eſt, non eſſe hominem. non contingit ergo ſimul uerum eſſe, idem dicere hominem
eſſe & non eſſe hominem. Eadem ratio eſt & de non eſſe hominem. homini nanq; eſſe & nõ
eſſe homini, diuerſum ſignificat. Siquidem & album eſſe & hominem eſſe, diuerſum. multo
enim magis, illud opponitur. quare diuerſum ſignificat ſi autem album aliquis dicat unum &
idem ſignificare, rurſus idem dicemus, quod & antea dictum eſt, ꝙ omnia unum ſunt, & non
ſolum oppoſita. Quod ſi hoc non contingit, accidit quod dictum eſt, ſi ad interrogatum reſpõ
deat. Si uero ſimpliciter interrogante, addat etiam negationes, non reſpondet ad interrogatũ.
nihil enim prohibet idem & hominem & album & alia infinita multitudine eſſe. attamen in/
terroganti ſi uere eſt dicere hoc hominem eſſe an non, id reſpõdendum eſt, quod unum ſigni
ficat, & non addendum, ꝙ & album & magnum. impoſſibile nanq; eſt, accidentia, cum infi/
nita ſint, percurrere. aut igitur omnia percurrat, aut nullum. Similiter & ſi infinities idem eſſet
homo, & non homo, interrogatus ſi homo eſt, non debet unà cum eo, ꝙ ſimul etiam non ho
mo eſt reſpondere, niſi certa quoq; quæcunq; accidunt, quæcunq; homo eſt, aut non eſt reſpõ
deat. quod autem ſi non fecerit, non diſputat. Et qui hoc dicunt, omnino perimunt ſubſtan/
tiam, & quod quid erat eſſe, neceſſe eſt nanq; eis dicere omnia accidere, & ipſum homini eſſe,
aut animali eſſe non eſſe. ſi enim quicq̃ erit ipſum homini eſſe, hoc non erit non homini eſſe,
aut non eſſe homini, tametſi hæ ſunt eius negationes. unum nanq; erat, quod ſignificabat, &
hoc erat alicuius ſubſtantia. ſubſtantiã uero ſignificare, eſt ꝙ non eſt ei eſſe, aliud quippiam. ſi
autem ipſum homini eſſe, eſt ei ipſum non homini eſſe, aut nõ eẽ homini, aliud erit. Quare ne
ceſſe eſt eis dicere, ꝙ nullius, talis ratio erit, ſed omnia ſecundum accidens. hoc enim, ſubſtãtia
& accidens differunt. albedo etenim homini accidit; quoniam eſt quidẽ albus, ſed non eſt ipſa
albedo. Si autem omnia ſecundum accidẽs dicuntur, nihil erit primum uniuerſale. ſi autem ac/
cidens ſemper de aliquo ſubiecto ſignificat prędicationem, neceſſe eſt in infinitum progredi.
ſed impoſſibile eſt. plura enim quàm duo, non conueniunt accidens enim nõ eſt accidenti ac/
cidens, niſi quia utrunq; eidem accidit. dico autem ueluti albũ eſt muſicum, et hoc album, quo
niam utrunq; homini accidit. ſed non ita Socrates muſicus, quoniam utrunq; alicui alteri acci/
dit. Cum itaq; quædam ita, quædam aliter accidentia dicantur, quæcũq; ita dicuntur ut album
Socrati, nõ poſſunt infinita ſurſum uerſus eſſe, ut Socrati albo alterum aliquod quoq; accidẽs.
non enim fit unũ, quod ex oĩbus. nec albo aliqd aliud accidens erit, utputa muſicũ. nõ enĩ ma/
gis hoc illi, q̃ illud huic accidit. Et ad hæc diſtinctũ eſt, ꝙ q̃dã ita accidũt, quædã, ut muſicũ So
crati. quotcũq; uero hoc modo, nõ accidẽti accidit accidẽs. ſed quotcũq;, illo mõ. quare nõ oĩa
ſm accidẽs dicent̃. erit ergo aliqd tanq̃ ſubſtãtiã ſignificãs. qđ ſi eſt, monſtratũ eſt qđ impoſſi
bile eſt ſimul ꝯdictiones ꝑdicari. Itẽ ſi ꝯdictiones ſimul ucrę de eodẽ oẽs, patet ꝙ oĩa erũt unũ.
erit etenim idẽ & triremis, & paries, & homo, ſi de oĩ cõtingit qcq̃ affirmare aut negare. Sicu/
ti illis neceſſe, q Protagoræ opinionẽ ſequunt̃. ſi enĩ cuiq̃ uideat̃ homo nõ eſſe triremis, patet
ꝙ nõ erit triremis. ſed ẽt eſt, ſi ꝯdictio qdẽ uera eſt. Et certe fit qđ Anaxagoras aiebat, ſimul o/
mnes res eẽ, ita ut nil uere unũ ſit. Indefinitũ itaq; uident̃ dicere. & putãtes de ente tractare, de
nõ ente dicũt, qđ enim potentia, & nõ actu eſt, illud eſt indefinitũ. at uero dicẽda eſt eis de oĩ,
aut affirmatio, aut negatio. incõueniẽs nanq; eſt. ſicuti ſua qdẽ negatio inerit, alterius uero qđ nõ
ineſt ei, nõ inerit. dico aũt utputa ſi uerũ eſt dicere de hoĩe, quod nõ eſt homo, manifeſtũ eſt,
qđ etiã nõ triremis eſt. ſi affirmatio igitur, neceſſe eſt ẽtiam negationẽ ineſſe. Quod ſi affirma
tio nõ ineſt, negatio tamẽ inerit, magis q̃ quæ ipſius eſt. ſi igit̃ & illa ineſt, inerit triremis nega/
tio. & ſi hæc, etiã affirmatio. Hæc igitur eis accidũt, q hanc orationẽ dicunt, & ꝙ nõ eſt neceſ
ſe, aut affirmare aut negare. nã ſi uerũ eſt ꝙ homo & nõ homo, patet ꝙ nec homo, nec non ho/
mo erit. duorũ enĩ, duę negationes. ꝙ ſi illa ex utriſq; una, & hæc una ꝑfectò oppoſita eſſet. Itẽ
aut in oĩbus ita ſe habet, & eſt albũ, & nõ albũ, & ens & nõ ens, & circa cæteras affirmationes
& negationes ſimili mõ, aut nõ, ſed circa aliquas, circa uero aliquas nõ. Et ſi nõ circa oẽs, iſtæ

utiq; certæ

utiq; certæ essent. ꝙ si circa oẽs, rursus, aut de qbuscũq; est affirmare, ẽt negare est, & de qbuscũq; negare ẽt affirmare, aut de qbus qdẽ est affirmare, ẽt negare est, de qbuscũq; uero negare, nõ de oĩb⁹ est affirmare. et si ita eẽt, aliqd utiq; ꝓ certo nõ ens, & hæc firma opinio. ꝙ si ipsum nõ eẽ, certũ quid, & notũ est, notior erit opposita affirmatio. Quod si quodcũq; est negare, similiter etiã affirmare necesse sit, aut ueꝝ est diuidẽdo dicere, utputa albũ, & rursus qđ nõ albũ, aut nõ. Et si nõ est ueꝝ diuidẽdo dicere, neq; dicit hæc, nihilq; prorsus sunt illa sane, quæ non sunt, qũo loquent̃, aut ambulabũt? Et, ut ẽt antea dictũ est, oĩa unũ erũt. & hõ, deus, triremis, ac eoꝝ cõtradictoria, idẽ erunt. Quod si de quocũq; similiter, nihil aliud ab alio differret. nã si differret, hoc ueꝝ & ꝓpriũ erit. similiter aũt & si diuidẽtem uera dicere ꝯtingit, qđ dictũ est accidit. & ad hæc, ꝙ oẽs uera dicerẽt, oẽsq; mentirent̃, ipseq; seipsum mentiri ꝯcederet. simul aũt manifestũ est, ꝙ de nullo est ad eũ ꝯsyderatio. nihil enĩ dicit neq; enĩ ita, neq; nõ ita ait, sed ita & nõ ita. Et rursus bis ambobus negationẽ, ꝙ nec ita neq; nõ ita. nã si nõ, eẽt aliqd utiq; determinatũ. Itẽ si cũ affirmatio uera sit, negatio falsa, & cũ hæc uera sit, affirmatio falsa est, nõ sit simul idẽ affirmare & negare uere. Sed dicẽt fortassis, hoc eẽ, qđ à principio positũ ẽ. Itẽ utrũ ille qdẽ, q quãq; rem aut aliquo modo se hr̃e existimat, aut nõ se hr̃e mentit̃, q uero ambo uerũ dicit? nã si uerũ dicit, qd aliud, qđ dicit̃, est, nisi ꝙ talis natura entiũ est? Quod si nõ iste, sed ille magis dicit uerũ, q illo mõ existimat, iã aliquo mõ se haberẽt existẽtia. & hoc ueꝝ eẽt, & non simul etiã, nõ uerũ. Quod si cũcti similiter & mẽtiũtur & ueꝝ dicũt, nec loq nec dicere qcq̃ tali hoĩ possibile est. simul enĩ eadẽ, & nõ eadẽ dicit. ꝙ si nihil existimat, sed similiter arbitratur & nõ arbitrat̃, qd nã differat à plãtis? Vñ & maxĩe manifestũ est, ꝙ nemo, nec cęteroꝝ nec eoꝝ, q hanc orationẽ dicũt, ita affectus est. cur enĩ Megara uadit, & nõ quiescit ire putans? nec mox à diluculo ad puteũ, aut ad præcipitiũ aliqđ pergit? sed uidet̃ ueritus, tanq̃ nõ similiter nõ bonũ, & bonũ esse putans cadere in illa. patet itaq; quod hoc qdẽ melius esse putat, illud uero minime. si aũt hoc, necesse est, ut & hoc qdẽ hoĩem, illud uero nõ hoĩem, & hoc qdẽ dulce, illud uero nõ dulce putet. nõ enĩ æqualiter oĩa quærit et putat, cũ melius eẽ bibere aquã aut hoĩem uisitare arbitratus, deinde q̃rat ea. attamen oportebat, si similiter eadẽ eẽnt homo et nõ homo. sed (ut dictũ est) nemo est, q nõ uideat̃ aliqua ueritus, aliqua nõ. Quare uidet̃, ꝙ oẽs arbitrant̃ simpliciter se habere (etsi nõ circa oĩa) saltẽ circa melius, & deteri⁹. ꝙ si nõ scientes, sed opinãtes, multo magis curãdũ esset de ueritate, sicuti & infirmo existẽti q̃ sano, de sanitate. opinans nãq; ad scientẽ, nõ sane ad ueritatẽ dispositus est. Itẽ etsi q̃maxime oĩa ita, & nõ ita se habeãt, attamẽ ipsum magis & minus inest entiũ naturę. nõ enĩ similiter paria eẽ, duo ac tria dicemus. nec eodẽ modo mẽtitus est q q̃tuor esse putet qnq; aut q mille. si itaq; nõ similiter, patet ꝙ alter minus. q̃re, magis uerũ dicit. si igit̃ qđ magis est, propinquus est, profectò erit aliqd uerũ, cui ꝓpinquius est, quod magis uerũ est. qđ si nõ est, at iam saltem aliquid est certius, & uerius. et ita ab illa intẽperata oratiõe remoti erimus, q̃ ꝓhibet quicq̃ mẽte determinare.

Caput V.

e X eadem uero opinione, Protagoræ quoq; oratio est. & similiter est necesse, ipsas ambas, aut esse aut non esse. si enĩ oĩa, de qbus opinant̃, quęq; apparẽt, uera sint, necesse est oĩa, simul uera & falsa eẽ. siqdẽ multi ꝯ̃ria inuicẽ opinant̃, ac eos, q nõ opinant̃ eadẽ, quę ipsi mentiri putãt. quare necesse est idẽ esse & nõ esse. qđ si est necesse est oĩa, de qbus opinent̃, uera esse. opposita nãq; opinãt̃ q mẽtiũtur, & q uerũ dicũt. si igit̃ ea, quę sunt, ita se habẽt, uerũ oẽs dicũt. Quod itaq; ambę orationes ex eadẽ mẽte sint, patet. Non est autẽ idẽ, oẽs cõueniendi, modus. Quidã enĩ persuasione, qdã uero ui indigẽt. Quicũq; nãq; ꝓpterea ꝙ dubitẽt, ita existimarũt, horũ ignorãtia sanabilis est. nõ enim ad sermonẽ, sed ad mẽtẽ eoꝝ obuiatio est. quicũq; uero sermonis gratia dicũt, horũ sanatio, redargutio est, & eius sermonis, q in uoce, & eius, qui in noĩbus. Aduenit autẽ illis, q dubitãt, hæc opĩo, à sensibilibus. illa qdẽ, qua dicit̃ simul cõtradictoria & ꝯ̃ria esse, uidentibus ex eodẽ contraria fieri. si igitur nõ est possibile qđ nõ est fieri, præextitit similiter utrũq; ens. sicut & Anaxagoras oẽ in oĩ misceri ait, atq; Democrit⁹. etenĩ hic quoq; uacuũ & plenũ, silr̃ in q̃cũq; pte eẽ. atq hoꝝ hoc qdẽ ens, hoc uero nõ ens eẽ. Ad illos itaq;, q ex his ita arbitrãt̃, dicem⁹ ꝙ quodãmõ qdẽ uere dicũt, quodãmõ uero ignorãt. ens nãq; dupliciter dicit̃. quare aliquo mõ qdẽ possibile ẽ aliqd ex nõ ente fieri, aliquo uero mõ, nõ est. simulq; idẽ ens & nõ ens esse, sed nõ ẜm idẽ ens. potentia nãq; cõtingit, simul idẽ cõtraria esse, actu uero minime. Itẽ eos efflagitabimus aliam quoq; substantiã entiũ existimare, cui neq; motus, neq; corruptio, neq; oĩno gñatio insit. Similiter aũt ueritas in iis quoq;, q̃ apparent, qbusdã ex sensibilibus aduenit. at enĩ, uerũ nõ pluralitate neq; paucitate, iudicari cẽsere debẽt. idẽ aũt, qbusdã gustãtibus, dulce, qbusdã amarũ esse uidet̃. Quare

si oēs ægrotarēt, aut oēs insanirēt, duo uero, uel tres sani, aut mētis cōpotes eēnt, hi utiq; uideri possent ægrotare, ac insanire, cæteri uero minime. Itē multis alioꝝ aialiū cōtraria apparerent q̄ nobis, ac nostrū cuiq; non eadē ad seipsum semp secundū sensum apparēt. Qualia igit̄ hoꝝ uera uel falsa, nō est manifestū. nihilo minus enī magis hæc q̄ illa uera sunt, sed æqualiter. Propter qđ Democritus, aut nihil esse ueꝝ, aut nobis ignotū ait. Et simpliciter ꝓpterea ꝙ sensum qdē prudentiā putant, hanc uero alterationē esse, ꝙ secūdū sensum apparet, necessario, uerū eē aiūt. Ex his enī & Empedocles, & Democritus, cæteroꝝ quoq; singuli, talibus opīonibus irretiti sunt. Empedocles etenī habitu mutato, prudētiā quoq; mutari ait. ad p̄sens nāq; prudētia hominibus augetur. In aliis quoq; dicit, ꝙ quatenus alterantur, eatenus semper etiam altera sapere eis assuit. Parmenides quoq; eodem asserit modo. ut enī cuiq; cōplexio mēbrorum flexibilium se habet, ita intellectus hominibus adest. idem nanq; est, quod sapit membrorum natura hominibus, et omnibus, & omni. quod enī plus est, intelligentia est. Anaxagoræ autē sentētia, ipsa quoq; à quodā suorū necessariorū memoriæ tradita est. ꝙ talia eis entia erūt, qualia ea esse putarint. Homerū etiā talē aiunt opinionem habere uideri. quippe, qui faciat Hectorē, cum a uulnere insaniret, iacere, aliud sapientem. tanq̄ & insanientes saperent quidē, sed nō eadē. Patet itaq; ꝙ si utraq; prudentia est, entia quoq; simul ita & nō ita se habēt. Qua ex re difficillimū quod sequitur est, si enim qui maxime possibile uerū uident, ii autem sunt, q maxime illud quærunt, & amant, ii tales opiniones habent, & talem de ueritate sententiā ferunt, quomodo nō secordia illis sit, qui philosophari conantur? nā quærere ueritatem, non esset nisi uolucres persequi. Causa uero huius opinionis his fuit, quia ueritatem quidem de entibus consyderabant. entia uero, sola arbitrati sunt, sensibilia esse. In his autem, magna indeterminati natura inest, et eius, quod ita ens est, ut prædiximus. quare uerisimiliter quidē, sed nō uere dicūt. ita enim magis conuenit dicere, q̄ ut Epicarmus in Xenophanem. Itē cum hanc omnem naturam moueri uiderent, de eo autem, quod mutatur, nihil uerificari, circa illud, quod omnino mutat̄, nihil uerificari posse putabant. Ex hac enim existimatione, summa illa eorum opinio pullulauit, qui se Heraclitum sequi affirmabant. qualem & Cratylus habebat, qui tandem nihil putabat dicere oportere, sed solum digitum mouebat. & Heraclitum, ꝙ bis dixisset in eundem fluuium non esse intrare, reprehendebat. ipse enim existimabat, ne semel quidem. Nos autem ad hanc etiā rationē dicemus, ꝙ id, quod mutatur, cum mutatur, habet aliquam ueritatē, nō esse putare. At hoc etiam, ambiguum est. abiiciens enim habet aliquid eius, quod abiicit. ac necesse est, aliqd etiam eius, quod fit, esse. & simpliciter si corrumpitur, erit aliquid ens. & si fit, necesse est esse, ex quo fit, & à quo generatur, & hoc non esse in infinitum. Sed his omissis, illa dicamus, quod non est idem secundum quātitatem, & secūdū qualitatē transmutari. detur itaq; nō permanere secūdū quātitatē, attamē secūdū speciē, omnia cognoscimus. Itē dignum est reprehendere eos, qui ita arbitrant̄, quoniā cū & ipsoꝝ sensibiliū pauciora numero ita se habere uiderent, de toto tamē cœlo similiter senserunt. hic enim, qui circa nos est, solū sensibiliū locus, in corruptione & generatione est, qui nulla (ut ita dicam) uniuersi pars est. unde iustius fuisset, propter illa, ista etiam absoluisse, q̄ propter ista, illa condemnasse. Item manifestum est, ꝙ & ad istos eadem dicemus, quæ olim dicta sunt. ꝙ enim est immobilis quædam natura, ostēdendū, & persuadendum est eis. At accidit eis, qui simul dicunt esse, & nō esse, magis dicere quiescere cuncta, q̄ moueri. nō enim est, in quo qnicquam moueretur, nam omnia omnibus insunt. De ueritate uero, ꝙ non omne, quod apparet, uerum sit, primo quidem neq; sensus proprii, fallax est. sed phantasia non est idem, quod sensus. Deinde admiratione dignum est, si hoc dubitāt, utrū tantæ sint magnitudines, tales'q; colores, quales eminus, an quales cominus apparent. et utrū qualia sanis, an qualia ægrotantibus. & grauiora utrum qualia debilibus, an qualia robustis. & uera, utrum qualia dormientibus, an qualia uigilantibus. Quod enim non arbitrātur, patet. nemo etenim si noctu existimet se Athenis esse, cum in Libya sit, ad Ariopagum uadit. Item de futuro (ut Plato quoq; ait) non est profecto similiter certa medici, & ignari opinio. utputa, de futuro sano, aut non futuro. Item ipsismet sensibus, non est similiter certus, qui alieni est, & q proprii. nec illius, qui prope est, & ipsiusmet. sed de colore quidem uisus, nō gustus, de sapore gustus, & non uisus, quorū nullus unqnam ait eodem tempore circa idem simul ita, & non ita se habere. at nec in alio tempore circa passionem dubitarint, sed circa illud, cui passio accidit. dico autem ueluti idem quidem uinum, aut ipsum mutatū, aut corpore mutato, uideri possit quādoq; dulce, quandoq; non dulce. sed non ipsum dulce cum quale est, sit, unquā mutatū est, sed semper uerificatur de eo. & quod futurum est dulce, necessario tale est. attamē omnes illæ orationes, hoc

tiones, hoc perimunt. & quemadmodum substantiam non esse ullius, ita nec quicquam necessario esse. necessarium enim non contingit aliter, & aliter se habere. Quare siquid necessario est, non ita, & non ita habebit, & simpliciter si sensibile solum esset, nihil esset profecto, cum animata non essent. sensus nanque non esset. neque sensibilia itaque, neque sensiones esse, fortassis uerum esset. sentientis enim hæc passio est. ipsa subiecta, quę sensum faciunt, non esse etiam absque sensu. hoc impossibile est. sensus nanque non ipse est suiipsius, sed est aliquid aliud etiam præter sensum, quod necesse est prius sensu esse. mouens enim, natura prius est moto. & si ad seinuicē dicuntur ipsa eadem, nihil minus. Caput VI.

Vnt aūt qdam eoꝝ qbus de his persuasum est, q́ꝗ has orationes solū dicūt, q dubi-
s tant. quærūt etenim, qs eū, q sanus est, & oīno q circa singula recte iudicarit, exami
net. Tales aūt dubitationes, similes sunt, ac siqs dubitaret, utrū dormimus nūc, an uigilamus. tales nāque cūctæ dubitationes, idem possunt. de omnibus etenim hi dignū ducūt rationem esse. principiū nanque (& hoc per demonstrationem) accipere quærūt. Q đ aūt non est eis persuasum, ex eoꝝ actionib⁹ manifeste apparet. sed (ut diximus) iste eoꝝ affectus est. rationem nāque eoꝝ quærūt, quoꝝ non est ratio. demonstratiōis enim principiū, non est demonstratio. His qdem facile hoc persuadebit'. non enim est difficile perceptu. q uero in oratione solū uim quærūt, impossibile quærūt. contraria nāque dicere dignū censent, mox contraria dicentes. Si aūt non sunt omnia ad aliqd, sed quædam ipsa per seipsa sunt, non erit utique ueꝝ oē, quod apparet. apparens enim, alicui est apparens. quare q dicit omnia uera, quę apparent esse, omnia entia facit ad aliqd. Quare obseruandū est iis, q uim in oratione quærunt, simulque reddere orationem dignum ducūt, quod non quod apparet est, sed quod apparet, cui apparet, & quando apparet, & quatenus, & quomodo. Quod si reddant qdem orationem, non tamen ita reddant, accidet eis ꝙprimū contraria dicere. potest etenim eidem secūdum uisum qdem mel apparere, gustu autem non. & cū oculi duo sint, si sint dissimiles, non eadem utrique uisui. Cæterū ad eos, q propter olim dictas causas, quod apparet uerū esse dicūt, & ob hoc omnia similiter esse falsa & uera, nec sane omnibus eadem apparere, nec eidem semper eadem, sed plerūque cōtraria, etiam eodem tempore. tactus etenim duo dicit in digitoꝝ uariatione, uisus autem unū. sed neque eodem sensu, & secūdum idem, & eodem modo, & in eodē tempore. quare hoc esset ueꝝ profecto. Sed ob hoc fortassis iis, q non propter dubitationem, sed orationis gratia dicūt, necesse est dicere, ꝙ hoc non sit uerū, sed huic uerū. & (ut antea dictū est) necesse est, ad aliqd, & ad opinionē, & ad sensum oīa facere. quare nec factum est, nec erit qcq̄, si nemo prius opinatus sit. qđ si factū fuit, aut erit, patet ꝙ non ad opinionem oīa sunt. Itē si unū ad unū, aut ad determinatū, & si idem est, & dimidiū, & æquale, non tamen ad duplū, qđ æquale est. ad opinionem itaque, si idem est homo, & qđ opinatū est, non est homo, qđ opinat', sed qđ opinatū est. Q đ si unūquodque ad illud erit, qđ opinat', infinita specie, qđ opinat' erit. Quod igit' oīum certissima opinio est, non esse simul ueras oppositas dictiones, & qd illis, q sic dicūt accidat, & cur ita dicūt, hæc demū dicta sint. Cū uero impossibile sit contradictionem simul de eodē uerificari, patet ꝙ neque contraria simul eidem inesse contingit. contrarioꝝ enim alteꝝ non minus priuatio est. substantiæ uero priuatio, negatio a quodam determinato genere est. si impossibile itaque est simul affirmare, & negare uere, impossibile est etiam contraria simul inesse. sed aut ambo secūdum aliqd, aut alteꝝ secūdum aliqd, alterū simpliciter. Cap. VII.

T uero nec inter contradictionem possibile est qcq̄ mediū esse, sed necesse est dice-
a re, aut negare unum quodcūque de uno. manifestū aūt est, primo qdem definientib⁹,
qd ueꝝ, qđ ue falsum est. dicere nāque ens non esse, aut hoc esse, falsum. ens aūt esse, & non ens non esse, ueꝝ est. Quare & q dicit esse, aut non esse, uerū dicet, aut mentiet'. sed nec ens, dicit' non esse, aut esse, nec nō ens. Item mediū inter ꝯtradictionē, aut erit quēadmodū fuscū inter albū & nigrū, aut quēadmodū neutrū inter hominem & equū. si itaque ita est, nō mutabit' ꝑfectò. ex nō bono nāque in bonū mutat', aut ex hoc in nō bonū. nūc uero semp apparet. nō. n. est mutatio, nisi ad opposita & media. ꝙ si est mediū, etiā sic aliq erit in albū nō ex nō albo gñatio. nūc aūt nō uidet'. Itē oē intellectuale, aut intelligibile, mens aut affirmat, aut negat. hoc uero ex definitione patet, cū ueꝝ dicat, aut mentiat'. cum. n. sic componēs dicat, aut neget, ueꝝ dicit. cū uero sic, mētit'. Itē in oīb⁹ ꝯdictionib⁹ oportet, nisi orōnis grā dicat'. qre neque ueꝝ dicet aliqs, neque nō ueꝝ, & ꝑter ens & nō ens erit. qre ēt pręter gñationē & corruptionē trāsmutatio aliq erit. Itē in qbuscūque gñib⁹ negatio ꝯriū inducit, in his ēt erit. utputa in nūeris nec ipar, nec nō ipar, nūer⁹. sed ipossibile ē. ex definitiōe aūt ē māifestū. Itē in ifinitū ꝓcedet. &

entia non solum sesquialtera, sed etiam plura erunt. rursus nanque, hoc negare erit ad affirmationem, & negationem. & hoc quicquid erit. substantia nanque eius est alia quædam. Item cum aliquo interrogante an album est, dicat quod non, nihil aliud negauit nisi ipsum esse. ipsum uero non esse, negatio est. Aduenit autem quibusdam opinio ista, sicuti cæteræ quoque præter communem opinionem sunt. cum enim non possint argumenta contentiosa soluere, cedunt orationi, assentiunturque uerum esse quod syllogisatum est. Quidam itaque ob talem causam dicunt. quidam uero, propterea quod omnium causam quærunt, principium uero ad hos omnes, ex definitione. fit autem definitio ex eo, quod necessarium est aliquid eos significare. ratio enim, cuius signum est nomen, definitio fit. Videtur autem Heracliti quidem opinio, omnia esse & non esse dicens, uera omnia facere. Anaxagoræ uero, esse aliquid, contradictionis medium quare omnia falsa. Cum enim miscentur, neque bonum neque non bonum est illud mistum. quare nihil est dicere uerum. Caput VIII.

Is autem determinatis, manifestum est, quod illa quoque, quæ uno modo, & de omnibus dicuntur impossibile est esse, ut quidam aiunt quidam quidem. nullum dicentes uerum esse. nihil enim prohibere ita cuncta esse aiunt, uti diametrum commensurabilem esse. quidam uero, omnia uera. fere enim rationes eorum, eædem, quæ & Heracliti sunt. qui enim dicit quod omnia uera & omnia falsa, etiam separatim utranque harum orationum dicit, quare si hæc impossibilia sunt, illa quoque impossibilia esse necesse est. Item patet quod contradictiones sunt, quas non possibile est simul ueras esse, neque falsas. Et si id uideri possit magis contingere ex iam dictis, ad has tamen omnes rationes petere oportet, ut in superioribus sermonibus dictum est, non si fit aliquid aut non fit, sed si aliquid significat. quare ex definitione disputandum est, accipientibus quid uerum quid'ue falsum significat. Si autem nihil aliud est quam quod uerum est affirmare, aut quod negare falsum est, impossibile est omnia falsa esse. necesse est enim alteram contradictionis partem, ueram esse. Item si omne aut affirmare, aut negare necesse est, impossibile est utranque falsa esse. altera enim contradictionis pars, falsa est. Accidit autem (quod etiam publice fertur) his omnibus orationibus eas seipsas perimere, quæ enim omnia uera dicit, contrariam quoque sibi orationem ueram facit. quare suam ipsius non ueram. contraria nanque. dicit eam non esse ueram, qua uero omnia falsa, & hæc seipsam. Quod si excipiant illa quidem contrariam, quod sola non uera est, hæc uero seipsam, quod sola non falsa, nihilo minus infinitas accidit eis petere orationes ueras & falsas. qui enim dicit ueram orationem esse ueram, consentit huic quod uera est. hoc uero in infinitum procedet. Clarum autem est, quod nec illi, qui omnia quiescere dicunt, uerum dicunt, nec qui omnia moueri. etenim si omnia quidem quiescunt, semper eadem uera, & falsa erunt. apparet autem hoc transmutari, quod enim hoc dicit, aliquando ipse non erat. & rursus non erit. Si uero omnia mouentur, nihil erit uerum. cuncta ergo falsa. sed demonstratum est, hoc impossibile esse. Item necesse est, ens transmutari. ex aliquo nanque ad aliquid transmutatio. At uero, nec omnia quiescunt, aut mouentur aliquando, semper uero nihil. Est enim quiddam, quod semper mouet ea, quæ mouentur. & primum mouens, ipsum immobile est.

QVINTVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

Principium, hoc quidem dicitur illud rei, a' quo quis primum mouetur. utputa, magnitudinis, & uiæ. hinc quidem, hoc principium est. Ex opposito uero aliud principium est illud, unde quodque optime fiat. ut doctrinæ. non a' primo, ac rei principio, aliquando inchoandum est, sed unde quis facilius discat. Aliud autem, a' quo primo insito fit. ut nauis, carina. & domus, fundamentum. animalium quoque quidam cor, quidam cerebrum, quidam quodcunque tale contingit, putant. Aliud uero, a' quo primo non insito fit, & a' quo primo natura aptus est motus, & transmutatio inchoari. ut proles, ex patre & matre. & bellum, ex contumelia. Aliud porro' id, ad cuius electionem mouentur, quæ mouentur, & mutantur, quæ mutantur. quemadmodum ciuitatum principatus, potentiæ, regna, & tyrannides principia dicuntur. etiam artes, & ex his maxime architectonicæ. Item unde primum res cognita est, illud quoque principium rei dicitur. utputa, demonstrationum, suppositiones. Toties autem, causæ quoque dicuntur. omnes nanque causæ, principia. Omnibus igitur principiis commune est, esse primum, unde aut est, aut fit, aut cognoscitur. horum uero quædam intrinsecus, quædam extrinsecus sunt. Quare natura quoque principium est, & elementum, mens etiam, & electio.

& electio, & substantia, & quod cuius causa. multis etenim & cognitionis, & motus principiū, ipsum bonum, & malum. Caput II.

Ausa uero uno modo dicitur, ex qua insita aliquid fit. ut æs, statuæ, & argentū, pateræ, & horum genera. Alio uero, species, & exemplar. hæc autem est ratio
c eius, quod quid erat esse. & horum genera. ut ipsius diapason, duo ad unum. & simpliciter, numerus, & partes, quæ in ratione sunt. Item, unde principium mutationis primum, aut quietis. ut qui consuluit, causa. & pater, prolis. & simpliciter, faciens, eius quod factum est. & transmutatiuum, transmutati. Item, ut finis. hæc autem est cuius causa. ut ambulandi, sanitas. propter quid enim ambulat, dicimus ut sanetur. & cum ita dicamus, putamus causam reddidisse. & quæcunq;, inter illud mouens, & finem, media fiunt. ut sanitatis, attenuatio, purgatio, medicamenta, aut instrumenta. omnia etenim hæc, finis gratia sunt. differunt uero ab inuicem, eo quod hæc qdem ut instrumenta, illa uero ut opera sunt. Causæ itaq; fere toties dicuntur. At cum multifariam causæ dicantur, accidit multas quoq; eiusdem non secundum accidens causas esse. ut statuæ, & ars statuaria, & ipsum æs non secundum aliud quippiam, sed prout statua est. non tamen eodem modo, sed hoc quidem ut materia, illa uero ut unde motus. Et inuicem, causas esse. ut laborare, bonæ habitudinis. hæc uero, laborandi. non tamen eodem modo. sed hæc quidem, ut finis, illud uero, ut principium motus. Item, idem aliquando contrariorum causa est. quod enim cum adsit, alicuius causa est. idem cum absit, causam contrarii nonnunquam dicimus. ut absentiam gubernatoris, naufragii. cuius præsentia, salutis causa erat. ambæ autem & præsentia, & priuatio, tanquam mouentes causæ sunt. Omnes autem nunc dictæ causæ, in quatuor incidunt manifestissimos modos. elementa etenim syllabarum, & materia factorum, & ignis, & terra, & omnia huiuscemodi corporum, partes quoque totius, & suppositiones conclusionis, causæ sunt, ut ex quo. Harum uero hæc quidem tanquam subiectum, ut partes. hæc uero tanquam quod quid erat esse, ut totum, & compositio, & species. Semen uero, & medicus, & consiliator, & simpliciter efficiens, omnia unde transmutationis, aut status principium. Cætera uero, tanquam finis, & bonum aliorum. quod enim cuius causa, optimum, & finis aliorum uult esse. nil autem differat, bonum id, an apparens bonum dicatur. Hæ itaq; causæ, ac tot specie sunt. modi autem causarū, numero quidem multi sunt, in pauciores autem reducuntur. Dicuntur etenim causæ etiam earum, quæ eiusdem speciei sunt, multipliciter, prius uidelicet, & posterius alia, quàm alia. ut sanitatis, medicus, & artifex. & ipsius diapason, duplum & numerus, & illa semper, quæ continent quodcunq; particularium. Item ut ipsum accidens, & eorum genera, ut statuæ, aliter Polycletus, & aliter statuarius, quia accidit statuario Polycleto esse. & ea, quæ continent accidens, ut homo causa statuæ. aut simpliciter animal, quoniam Polycletus homo, homo autem animal est. Est autem accidentium quoque aliud alio remotius, & propinquius. utputa, si albus, & musicus dicantur statuæ causa, & non solum Polycletus, aut homo. Præter omnes autem, quæ proprie dicuntur, quæ'ue secundum accidens, aliæ ut potentia dicuntur, aliæ ut agentes. ut ædificii extruendi, ædificator, aut ædificans ædificator. Similiter autem, illæ quoque dicuntur, de iis, quorum causæ sunt. ut huius statuæ, aut statuæ, aut simpliciter imaginis. aut huius æris, aut æris, aut simpliciter materiæ. & de accidentibus similiter. Item hæ, & illæ, coniunctæ dicentur. utputa non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus statuarius. Attamen hæ omnes, multitudine quidem sex sunt. dicuntur autem dupliciter. aut enim ut singulare, aut ut genus eius. aut ut accidens, aut ut genus accidentis. aut ut coniunctæ, aut simpliciter dictæ. item tanquam agentes, aut secundum potentiam. Differunt autem, eo quod agentes quidem & singulares simul sunt, & non sunt, tam ipsæ, quàm illa, quorum causæ sunt. ueluti hic medicans, huic conualescenti. & hic ędificator, huic, quod ędificatur. Quod uero secundum potentiam, non semper. corrumpitur enim non simul domus, & ędificator. Caput. III.

Lementū dicitur, ex quo componitur primo inexistenti indiuisibili specie in aliam speciem. ut uocis elementa, ex quibus componitur uox. Et in quę ultima, di-
e uiditur. illa uero, non amplius in alias uoces ab ipsis specie diuersas. sed & si diuidantur, particulę tamen eorum eiusdem speciei sunt. ut aquę particula, aqua. sed non syllabę. Similiter etiam corpoꝝ elementa dicunt, ea dicentes ultima, in quę corpora diuidunt. Illa uero, non amplius in alia specie differentia corpora. & siue unum, siue plura huiuscemodi sint, hęc elementa aiunt. Similiter autem figurationum quoq; elementa

dicuntur, ac simpliciter demonstrationum. Primæ enim demonstrationes, quæ in pluri/
bus demonstrationibus insunt, hæ elementa demonstrationum dicuntur. sunt autem tales, pri/
mi, ex tribus per unum medium syllogismi. Hinc autem metaphorice appellant etiam elemen
tum, quod unum & paruum existens, ad plura utile sit. Quare & paruum, & simplex, & indi/
uisibile, elementum dicitur. Vnde euenit, quæ maxime uniuersalia sūt, elementa esse. quoniam
cum unumquodq; eorum unú, & simplex sit, in multis, aut omnibus, aut quamplurimis inest.
Et unum, & punctum, principia esse uidetur. Cum itaq; illa quæ genera uocantur, uniuersalia,
& indiuisibilia sint (una enim est ipsorú ratio) genera quidam dicút elementa. & magis quàm
differentiam, quoniam genus magis uniuersale est. cuicúq; enim differentia inest, genus quoq;
sequitur illud. cui uero genus, non utiq; differentia. Omnibus uero commune est, illud cuiusq;
esse elementum, quod primum cuiq; inest. Caput IIII.

Atura uero, dicitur uno quidem modo nascentium generatio. ut siquis producta
n uoce dicat Y. Alio uero, ex quo primo in existente generatur, quod gignitur. Item,
unde primus motus in unoquoq; eorum, quæ natura sunt, in eo secundum quod
ipsum est. nasci autem dicuntur, quæcúq; incrementum per aliud habent, tangen/
do, & connascendo, aut adnascendo, sicuti embriones. Differt autem connascentia à tactu. hic
enim nihil aliud præter tactum necesse est esse. in connascentibus uero, est quiddam unum in
ambobus idem, quod propter id, quod se contingant, facit ut connascantur, & unum secundú
continuationem, & quantitatem non secundú qualitatem sint. Item natura dicitur, ex quo pri
mo inordinato existente, & immobili ex sua potentia, aut est, aut fit aliquid eorum, quæ natu/
ra sunt. ut statuæ, uasorum'q; æneorum, æs, natura dicitur. ligneorum uero, lignum. similiter au
tem & de cæteris. ex his enim unumquodq; est, prima materia salua. hoc enim modo, & eorú,
quæ natura sunt, elementa dicút esse naturam. quidam, ignem. quidam terram. qdam aerem.
quidam aquam. quidam, aliquid aliud tale dicentes. & quidam, aliqua horum. quidam uero,
hæc omnia. Alio item modo, natura dicitur substantia eorum, quæ natura sunt. sicuti q dicunt,
naturam esse primam compositionem. aut, sicut Empedocles dicit, quod nullius entium natu/
ra est, sed mistio solum, & mistorum permutatio est. natura uero ab hominibus nominatur.
Quare & quęcunq; natura sunt, aut fiunt, iam existente, ex quo aptum est fieri, aut esse, non dú
dicimus naturam habere si speciem, & formam non habeat. Natura igitur, quod ex ambobus
his est. ut animalia, & partes eorum. Natura uero hæc, prima materia. & hæc, dupliciter. aut
quæ ad ipsum prima, aut simpliciter prima. utputa operum æneorum, ad ipsa quidem æs pri/
mum. simpliciter autem, aqua fortassis, si omnia quidem liquabilia aqua. Hæc species, & sub/
stantia. hæc autem est generationis finis. Metaphorice uero, omnino omnis substantia, natu/
ra propter hanc dicitur. quoniam & natura, est aliqua substantia. Ex dictis itaq; prima, & quæ
proprie dicitur natura, est substantia eorum, quæ in seipsis, ut ipsa sunt, motus principium ha/
bent. materia enim eo quod huius est susceptiua, dicitur natura. generationes autem, ac ipsum
nasci, eo quod ab hac motus sunt. principium quoq; motus eorum, quæ natura sunt, hæc est,
insita quodammodo aut potentia, aut actu. Cap. V.

Ecessarium dicitur, sine quo non contingit uiuere tanquam concausa. ut respira
re, & alimentum, animali necessarium est. impossibile enim est, absque his ani/
n mal esse. Et sine quibus, bonum non contingit aut esse, aut fieri, siue aliquid ma
li repellere, aut eo priuari. ut bibere potionem medicatam, necessarium est, ut
non ægrotet. & in Aeginam nauigare, ut pecuniam recipiat. Item, uiolentum,
& uis. hoc autem est, quod præter propositum & electionem obstat, & prohibet. uiolentum
enim, necessarium dicitur. quare etiam triste, ut Euenus quoque ait. omnis nanq; necessaria
res, tristis est. & uis, necessitas quædam est. quemadmodum Sophocles dicit, etiam uis me
cogit hæc facere. & recte, necessitas uidetur ineuitabile quiddam esse. contrarium enim uo/
luntario, & secundum cogitationem motui est. Item, quod non contingit aliter se habere, ne/
cesse dicimus, ita se habere. & secundum hoc necessarium, cætera quoq; omnia dicuntur quo/
dam modo necessaria. nam & ipsum necessarium aut agere, aut pati, tunc dicitur, cum non
contingat propter illud, quod uim infert, secúdum propositum fieri, tanquam illa existente ne/
cessitate, propter quam non contingit aliter. & in eis, quæ concausæ uiuendi, & boni sunt, simi
liter. cum enim non contingat, hic quidem ipsum bonum, hic uero ipsum uiuere, & esse sine q/
busdam, hæc necessaria. & hæc causa, necessitas quædam est. Item demonstratio, necessariorú
est. quoniam non contingit aliter se habere, si simpliciter demonstratum est. huius uero causę,
ipsa prima,

ipsa prima, si impossibile est aliter se habere, ex quibus fit syllogismus. Quorundam itaq;, alia est causa, ut necessaria sint. quorundam uero nihil, sed propter hæc, alia necessario sunt. Quare & proprie necessarium est, quod simplex est. hoc enim non potest multipliciter se habere. quapropter, nec aliter & aliter. etenim multipliciter se haberet. Si igitur aliqua perpetua, & immobilia sunt, nihil in eis uiolentum, aut præter naturam est. Caput VI.

a Unum, dicitur uno modo secundum accidens. altero, per se. secundum accidens quidem, Coriscus, & musicum, & Coriscus musicus. Idem enim est dicere Coriscus, & musicum, & Coriscus musicus. & musicum & iustum, & musicus iustus Coriscus. Cuncta etenim hæc, unum dicuntur secũdum accidens. iustum quidem & musicũ, quoniam uni substantiæ accidunt. musicum uero, & Coriscus, quoniam alterum alteri accidit. similiter etiam quodam modo musicus Coriscus, cum Corisco, unum est. quoniam altera partium earum, quæ in oratione sunt, alteri accidit. utputa musicũ, Corisco. & musicus Coriscus, iusto Corisco, quoniam utriusq; pars una, eidem uni accidit. nihil enim differt, aut Corisco musicum accidere, aut isti hoc. similiter autem, tam si de genere, quàm si de aliquo uniuersaliũ nominum accidens dicatur. utputa, quod idem homo, & musicus homo. aut enim homini, q una est substantia musicum accidit, aut quoniam ambo alicui singularium accidũt, ueluti Corisco. non tamen, eodem modo ambo insunt. sed hoc quidem, ut genus fortassis, & ut in substantia, illud uero ut habitus, aut passio substantiæ. Quæcunq; itaq; secundum accidens unum dicunt̃, hoc modo dicuntur. Illorum uero, quæ per se unum dicuntur, hæc quidem dicuntur eo, quod continua sunt. ut fascis, uinculo. & ligna, uisco. linea quoq;, etiam si curua sit, sed continua, una dicitur. sicuti partium etiam unaquæq;, crus, & brachium. Ex his autem ipsis, illa magis unum sunt, quæ natura, quàm arte continua sunt. continuum uero dicitur, cuius unus per se motus, et non potest aliter esse. unus uero, qui indiuisibilis. indiuisibilis autem, secundum tempus. Secũdum se autem continua, quæcunq; non tactu unum sunt. si enim pones inuicem tangentia ligna, non dices ea unum, neq; lignum, neq; corpus, nec aliquid continuũ esse. igitur & illa quæcunq; omnino continua sunt, unum dicuntur etiam si habeant flexionem. & adhuc magis, quæ non habent. ut tibia, aut femur, quàm crus. quoniam contingit, unum non esse motum cruris. & recta magis, quàm curua, unum est. curuam uero, & angulum habentem, & unam, & non unam dicimus. quoniam contingit, & non simul eius motum, & simul esse. rectæ uero, semper simul, nullâq; particula magnitudinem habens, hæc quidem quiescit, hæc uero mouetur, quemadmodum curuæ. Alio item modo unum dicitur, cum subiectum sit specie indifferens. indifferens autem, quorum species indiuisibilis secundum sensum est. subiectum uero, aut primum, aut ultimum ad finem. etenim uinum unum, & aqua una dicitur, quatenus indiuisibilis secundum speciem est. liquores'q; omnes, ut oleum, uinum, & liquabilia unum dicuntur, quoniam omnium ultimum subiectum idem est. aqua nãq; & aer, hęc, omnia sunt. Dicuntur autem unũ, & quorum unum genus differens oppositis differentiis. ac cuncta hæc, unum dicuntur, quoniam unum est genus subiectum differentiis. ut homo, equus, canis, unũ quid. quoniam omnia, animalia. Et quodam simili modo, sicuti materia una. Hæc autem quandoq; quidem, ita unũ dicuntur, quandoq; uero superiore genere. quod idem dicitur, si ultimæ generis species sunt, illa autem superiora ipsis. utputa triangulus duorum ęqualium laterum, una & eadem figura cũ triangulo trium æqualium laterum est. ambo etenim trianguli, sed non iidem trianguli. Item unum ea dicuntur, quorum ratio, quod quid erat esse dicens, indiuisibilis ad aliam est, qd erat erat esse rei significantem. ipsa enim per seipsam omnis ratio, diuisibilis. sic enim & auctum, & diminutum unum est, quoniam ratio una. quemadmodũ in superficieb[9] est ipsius speciei una. Et omnino quorũcũq; intellectio, quę quod quid erat esse intelligit, indiuisibilis est, neq; separare potest nec tẽpore, nec loco, nec ratione, hæc maxime unũ sunt. & hoꝝ, quęcũq; substãtiæ sunt. Vniuersaliter nãq; quotcũq; nõ habẽt diuisionẽ, quatenus nõ habẽt, eatenus unũ dicunt̃. utputa, si prout homo non habet diuisionem, unus est homo. ꝙ si prout aĩal, unũ aĩal, ꝙ si ꝑut magnitudo, una magnitudo. Plurima itaq;, unũ dicunt̃, eo ꝙ aliqd unũ aut agũt, aut patiunt̃, aut habent, aut ad aliqd unũ sunt. Quæ uero primo unũ dicunt̃, illa sunt, quoꝝ substantia una. una uero, aut ꝯtinuatione, aut specie, aut ratione. numeramus etenim tanq̃ plura, aut quæ non ꝯtinua sunt, aut quoꝝ spẽs non est una, aut quoꝝ ratio nõ est una. Itẽ est qdẽ, ut quotcũq; dicamus cõtinuitate unũ esse, modo q̃tum & continuũ sit. est aũt ut non, si non aliqd totũ sit. hoc aũt, si non hẽat spẽm unã. non. n. dicemus similiter unũ (cũ uiderim[9] ꝑtes calceamenti quomodocũq; cõpositas) ꝑpter ꝯtinuitatem, sed si ita, ut calceamẽtũ sit, ac quãdã spẽm hẽat, tũc unũ.

Quare maxime linearum, circuli linea, una est, quoniam tota, & perfecta est. Vni autem esse, principium est alicui numero esse. prima enim mensura principium est. quo nanq; primo cognoscimus, hæc prima cuiusque generis mensura. Principium itaq; scibilis circa unumquodq;, ipsum unum. non est autem, idem in cunctis generibus unum. sed hic quidem, diesis. hic uero, uocalis aut muta. grauitatis autem, aliud. & motus, aliud. ubiq; autem, ipsum unum aut quantitate, aut specie indiuisibile. Illud igitur, quod secundum quantum, & prout quantum indiuisibile est, quod quidem omnino, & sine positione est, dicitur unitas. quod uero omnino & positionem habens, punctum. quod autem secundum unum, linea. quod uero secundum duo, superficies. quod autem omnino, & in tria secundum quantum diuisibile, corpus. & econuerso. in duo quidem diuisibile, superficies est. quod uero in unum, linea. quod autem nequaquam secundum quantitatem diuisibile est, punctum & unitas est. quæ quidem sine positione, unitas. quod uero habet positionem, punctum. Item alia numero, alia genere, alia specie, alia analogice, unum sunt. Numero quidem, quorum materia una. specie uero, quorum ratio una. genere autem, quorum eadem prædicationis figura. secúdum analogiam uero, quæcúq; se habent, ut ad aliud. Semper autem posteriora sequuntur præcedentia. utputa quæcunq; numero, specie quoq; unum sunt. quæcunq; uero specie, non etiam numero, sed genere cúcta unum sunt quæcunq; etiam specie. quæcúq; autem genere, non omnia specie, sed secundum analogiam. quæcunq; uero analogia unum, non omnia genere. Manifestú autem etiam est, quod multa quoq; uni opposite dicuntur. quædam enim, eo quod non sint continua. quædam uero, eo quod diuisibilem secundum speciem materiam habeant, aut primam, aut ultimam. quædam autem, eo quod rationes, quod quid erat esse dicentes, plures sint. Caput VII.

e Ns dicitur aliud secundum accidens. aliud, per se. secundum accidens quidem, ut iustum musicum esse dicimus. & hominem musicum, ac musicum hominem, similiter dicentes. at cum dicimus musicum ædificare, quia accidit ædificatori musico esse, aut musico ædificatori. hoc etenim hoc esse dicere, significat hoc huic accidere. ita igitur de iis, quæ dicta sunt, cum hominem dicimus musicum esse, & musicum hominem, aut album musicum, siue hunc album. hoc quidem, quoniam ambo eidem accidút. illud uero, quoniam enti accidit. Hoc autem musicum hominem, quoniam huic musicum accidit. ita etiã dicitur album esse, quoniam cui accidit illud est. Quæ igitur secundum accidens esse dicuntur, ita dicuntur, aut quoniam eidem enti ambo insunt, aut illi enti inest, aut quoniam ipsum inest, cui inest, de quo ipsum prædicatur. per se uero esse dicuntur, quæcunq; significant prædicationis figuras. quoties enim dicuntur, toties ipsum esse significant. cum ergo eorum, quæ prædicantur, quædam ipsum quid est significant, quædam quale, quædã quantum, quædam ad aliquid, quædam facere, aut pati, quædam ubi, quædam quando, horum cuiq; idem ipsum esse significat. nihil enim differt homo conualescens est, aut homo conualescit. & homo ambulans uel incidens est, aut homo ambulat, uel incidit. similiter in aliis quoq;. Itẽ ipsum esse, & ipsum est, significat, quod uerum est. ipsum uero non esse, quod non uerum, sed falsum. similiter, tam in affirmatione, quàm in negatione. utputa, quod Socrates musicus est, quoniam uerú hoc est. aut quoniam Socrates non albus, quoniam uerum. Quod autem diameter non sit incommensurabilis, quoniam falsum est. Item ipsum esse, & ipsum ens, quoddam eorum, quę dicta sunt, potentia dici posse significat, quoddam actu. uidens etenim dicimus esse, & quod potentia, ut dicit', uidet, & quod actu. ipsum quoq; sciens similiter, & quod potest uti scientia, & quod iam utitur. ac etiam quiescens, tum illud, cui iam inest quies, tum quod quiescere potest. similiter autem in substantiis. etenim Mercurium in lapide dicimus esse, & lineæ medietatem. ac triticú, quod non dum maturum est. quando uero possibile, & quando non, in aliis determinandum est. Caput VIII.

f Vbstantia dicuntur & simplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & quæ talia sunt. & uniuersaliter, corpora, & quæ ex his consistút animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ. hæc uero omnia dicuntur substantia, quoniam non dicuntur de subiecto, sed de eis cætera. Alio uero modo, quodcúq; fuerit causa existentię, talibus'q; inexistẽs, quæ non dicuntur de subiecto, ut anima animali. Item quæcunq; particulæ insitæ sint in talibus, definientes, & quod quid significantes, quibus peremptis, totum perimitur. ut superficie, corpus, ut quidam aiunt. & linea, superficies. & uniuersaliter, numerus uidetur quibusdam talis esse (eo etenim perempto, nihil esse) & omnia terminare. Item quod quid erat esse, cuius ratio, definitio est. & hoc, uniuscuiusq; substantia dicitur. Accidit igitur duobus modis substantiã

dici, &

dici, & ipsum ultimum subiectum, quod non dicitur de alio, & id, quod cum quod quid sit, eti am separabile fuerit. tale uero cuiusq; forma, & species. Cap. IX.

e Adem uero, quædam secūdum accidens dicuntur. ut albū, & musicum idem, quo/ niā eidem accidūt. ac homo & musicum, quoniā alterū alteri accidit. musicus ue/ ro homo, quoniā musicum, homini accidit. utriq; uero hoc, & huic utrūq; illorum. etenim homini musico, & homo & musicū idem dicit᷑. & his, illud. Quare omnia hæc, uniuersaliter non dicunt᷑. non enim est uerum dicere, ꝙ omnis homo idem & musicum. uniuersalia nāq; p se existunt. accidentia uero, non per se. sed de singularibus simpliciter dicun tur idem enim uidetur Socrates, & Socrates musicus esse. Socrates enim, non de multis. quare non dicitur omnis Socrates, sicuti omnis homo. quædam igitur ita dicūtur eadem. Quædam uero per se, sicuti & unum. etenim quorum materia, aut specie, aut numero una, eadem dicun tur. & quorum substantia, una. Quare patet, ꝙ identitas unitas quædam essentiæ est, aut plu/ rium, aut cū ut pluribus utatur. utputa cū dicat ipsum sibiipsi idem, ut duobus enim ipso utit᷑. Diuersa uero dicuntur, quorū aut species plures, aut materia, aut ratio substantiæ. & omnino, diuersum dicitur opposite ad id, quod idem dicitur. Differentia uero dicuntur, quæcūq; diuer/ sa sunt, cum idem quid sint, modo non sint idem numero, sed aut specie, aut genere, aut pro/ portione. Item, quorum diuersum genus, & contraria, & quæcunq; diuersitatem in substantia habent. Similia dicuntur & quæ idem passa sunt. & quæ plura eadem ꝗ̄ diuersa, passa sunt. et quorum, qualitas una. ac secundum quęcūq; contrariorum alterari cōtingit, id, quod plura his aut magis ꝓpria habet, simile illi est. Opposite uero similib⁹, dissimilia dicunt᷑. Cap. X

o Pposita dicuntur, contradictio, contraria, ad aliquid, priuatio & habitus. & ea, ex quib⁹, & in quę ultima. ut generationes & corruptiones. & quæcūq; susceptiuo am borum, non contingit simul adesse, hæc opponi dicunt᷑ aut ipsa, aut ex quib⁹ sunt. fuscum nāq; & albū, simul eidem non insunt. quare ea, ex quibus sunt, opponuntur ipsis. Contraria dicuntur, quæ non possunt simul eidem adesse, cum eorum sint, quæ secundū genus differunt. & quæ plurimum differunt, cum in eodem genere sint. quæ'ue plurimum dif/ ferūt, cum in eodem susceptiuo sint. ac etiam quæ plurimum differūt, cum eorum sint, quæ sub eadem potentia sunt. & quorum differentia maxima, aut simpliciter, aut secūdum genus, aut secūdum speciem. Cætera uero contraria dicuntur, quædam eo ꝙ talia habent. quædam, eo ꝙ susceptiua taliū sunt. quædam, eo ꝙ actiua aut passiua talium sunt, aut agentia, aut patientia, aut abiectiones, aut sumptiones, aut habitus, aut priuationes sunt horū, ac talium. Cum autem unum & ens multipliciter dicatur, necesse est, ut cætera quoq;, quæcūq; secūdum hęc dicuntur, sequantur. quare & idem, & diuersum, & contrarium, ut secūdum unūquodq; prædicamentū diuersum sit. Diuersa uero specie dicuntur quæcūq; cum eiusdem sint generis, non sunt subal terna. & quæcunq; cum in eodem genere sint, differentiam habent. & quæcūq; in substan/ tia contrarietatē habent. Contraria quoq; diuersa specie inuicem sunt, aut omnia, aut quæ pri/ mo dicuntur. et quorum in ultima generis specie, rationes diuersæ. ut homo et equus, indiui/ dua generi, rationes uero eorum diuersæ. et quæcūq;, cum in eadem substantia sint, differentiā habent. Eadem uero specie sunt, quæcunq; his opposite dicuntur. Cap. XI.

p Riora, & posteriora dicuntur, uno qdem modo tanꝗ̄ aliquo primo & principio in quoq; genere existente, quod propinquius est principio cuidam determinato, aut simpliciter, & natura, aut ad aliquid, aut ubi, aut ab aliqbus. utputa quædā secūdū locū, eo ꝙ propinqora sunt alicui loco natura determinato, medio uidelicet, aut ulti timo, aut ad quodcūq;. qd᷑ uero remotius, est posterius. Quædā, secūdum tempus. aliqua enī, eo ꝙ remotiora à nūc sunt. ut de eis, quæ facta sunt. quæ. n. in Troia fuerūt, priora sūt iis, quæ apud Mediā facta sunt, quoniā remotius à nūc distant. aliqua uero, eo ꝙ propinqora ipsi nunc sunt. ut de futuris. prius. n. festum, quod apud Nemeam futuꝝ est, quàm quod apud Delphos, quoniam propinquus ipsi nunc est, ut principio, & primo ipso nūc, posito. Quædam secūdum motum. quod enim propinquius primo mouente est, prius est. ut puer, uiro. etenim quoddam & hoc simpliciter principium est. Quædam, secundum potentiam. quod enim excellit poten/ tia, & fortius est, prius est. tale uero est, cuius electionem, ut alterum, & quod posterius est, se/ quatur necesse est. ita ut non mouente illo, non moueatur. & mouente, moueatur. electio enim principium est. Quædam, secundum ordinem. hæc uero sunt, quæcunq; ab aliquo uno deter/ minato proportionaliter distant. ut in tripudiis, qui secundum locum obtinet, prior est eo, qui tertium tenet. & paranete, quàm nete. illic enim, tripudii ductor, hic uero media, principiū est.

hæc itaq; hoc modo priora dicuntur. Alio uero modo, quod cognitiõe prius, tanquam & simpliciter prius. horum autem aliter ea, quę secundum rationem, atq; ea, quæ secundum sensum. secundum enim rationem, uniuersalia priora. secundum uero sensum, singularia. & secundum rationem, accidens, toto prius. ut musicum, homine musico. non enim erit ratio tota absq; parte. tametsi non contingit musicum esse, si non sit aliquis musicus. Item priora dicuntur, passiones priorum, ut rectitudo, leuitate. istud enim lineæ per se passio, hoc uero superficiei. quædam igitur ita priora, & posteriora dicuntur. Quædam uero secundum naturam, & substantiam, quæcunq; contingunt absq; aliis esse, ista uero sine illis minime, qua diuisione usus est Plato. Cum autem ipsum esse multipliciter dicatur, primo quidem subiectũ est prius. propter quod, substantia prior. Deinde aliter quæ secundum potentiam, & quæ secundum actum. quædam enim secundum potentiam priora sunt, quædam uero secundum actum. ueluti secundum potentiam quidem, dimidia quàm tota. & particula, quàm totum. & materia, quàm substantia. secundum actum uero, posterior. dissoluto etenim, secũdum actum erit. quodam modo igitur omnia quæcunq; prius, & posterius dicuntur, secundum hæc dicuntur. Quædam enim secundum generationem, contingit absq; aliis esse. ut totum, partibus. quædam uero secundum corruptionem. ut pars, toto. similiter etiam cætera. Cap. XII.

Potentia dicitur, quædam quidem principium motus, aut transmutatiõis in altero, aut prout alterum est. ut ædificatiua, potentia est, quæ nõ inest in ædificato. sed ars medendi cum sit potentia, inerit tamen in eo, qui sanatur, sed non prout sanatur. quædam igitur, omnino principium transmutationis aut motus dicitur potentia in altero, aut prout alterum est. Quædam uero, ab altero, aut prout alterum est. secundum quam profectò, quod patitur, aliquid patitur. quandoq; igitur, siquid quodcunq; pati possibile est, dicimus illud posse pati. quandoq; uero non secũdum omnem passionem, sed si ad melius. Item qua eius, quod bene, quippiam efficiatur, aut secundum electionem. aliquãdo enim eos, q solũ ambularunt, aut dixerunt, non autem bene, nec ut proposuerunt, non dicimus posse dicere, aut ambulare. similiter quoq; de pati. Item quicunq; habitus secũdum, quos impassibilia omnino, aut immutabilia sint, aut non facile ad deterius moueantur, potentiæ dicuntur. frãguntur nãq; & conteruntur, & flectuntur, & omnino corrumpuntur, non propter posse, sed propter non posse, & in aliquo deficere. impassibilia uero à talibus sunt, quæ propter potentiam & posse, & aliquatenus se habere, uix & parum patiuntur. Cum autem potentia tot modis dicatur, potens quoq; uno quidem modo dicetur, quod motus, aut transmutationis principium habet. etenim sedatiuum potens, quid est in altero, aut prout alterum est. Alio uero, siquid eius aliud talem potentiam habet. Alio uero, siquid ut ad quodcunq; transmutetur siue in peius, siue in melius, potentiam habeat. etenim quod corrũpitur, uidetur possibile esse corrumpi. aliter non corrumperetur, si impossibile esset. nũc autem, habet quandam dispositionem, causam, & principium huiuscemodi passionis. quandoq; enim propterea quod habet, quandoq; propterea qđ priuatur, tale uidetur esse. Quod si priuatio, habitus quodam modo est, omnia propterea qđ habent, profectò aliquid erũt. æquiuoce autem dicimus, ipsum ens. quare propterea quod habet habitum quendam, & principium, possibile est. & propterea quod habet huius priuationem, si possibile est priuationem habere. Alio autem modo, propterea quod nõ habet eius potentiam, aut principium in altero, aut prout alterum, corruptiuam. Item hæc omnia, aut eo qđ solum contingant hæc fieri, aut non fieri, aut eo quod bene. etenim inanimatis etiam talis potentia inest, ut instrumentis. aliquam enim posse sonare lyram aiunt, aliquam minime, si non bene sonãs est. Impotentia uero potentiæ priuatio est, & quædam talis principii ablatio, quale diximus. aut omnino, aut ab eo, qui natura aptus est habere, aut & cum natura aptus sit iam habere. non enim similiter dicent impossibile esse, puerum generare, & uirum eunuchum. Item utriq; potentiæ est impotentia opposita, & ei, quæ solum motiua, & ei, quæ bene motiua est. Impossibilia quoq; quædam secundum hanc impotentiam dicuntur, quædam alio modo. uti possibile, & impossibile. Impossibile quidem, cuius contrarium necessario uerum est. ueluti diametrum commensurabilem esse, impossibile est. quoniam falsum huiuscemodi est, & cuius contrarium non solum uerum, sed necessarium quoq; est, ut incommensurabilis sit. commensurabile igitur non solum falsum, sed necessario etiam falsum est. Ipsum uero possibile huic cõtrarium, cum non sit necessarium, contrarium falsum esse. ut sedere hominem, possibile est, nõ enim necessario non sedere falsum est. possibile itaq; uno quidem modo significat, ut dictum est, quod non necessario falsum est. alio uero, ipsum uerum esse. alio autem, contingens uerum esse. Meta-

esse. Metaphorice autem, quæ in geometria potentia dicitur. hæc igitur possibilia, non secundum potentiam. Quæ autem dicuntur, omnia ad primam unam dicuntur. hæc autem, est principium transmutationis in altero prout alterum est. cætera nanq; possibilia dicuntur, quædam eo quod eorum aliquid, talem potentiam habet. quædam, eo quod non habent. quædam, eo quod sic habent. Similiter etiam impossibilia. Quare propria primæ potentiæ definitio profecto' erit, principium transmutatiuum in altero prout alterum est. Cap. XIII.

Q Vantum dicitur, quod insita diuisibile, quorum utrũq;, aut singula unum quid, & quod qd apta sunt esse. multitudo igitur, quantum quid, si numerabilis est. magnitudo uero, si mensurabilis. Dicitur autem multitudo quidem, quæ potentia diuisibilis est in non continua. magnitudo uero, quæ in cõtinua. Magnitudinis autem quę quidem ad unũ continua est, longitudo. Quæ uero ad duo, latitudo. Quæ autem ad tria, profunditas est. Horum autem multitudo quidem finita, numerus. Longitudo uero, linea. Latitudo autem, superficies. Profunditas uero, corpus est. Item alia, per se quanta quædam dicũtur. alia, secundum accidens. utputa linea quidem, quantum quiddam per se est. musicum uero, secundum accidens. Eorum uero, quæ per se sunt, quædam secundum substantiam sunt, ut linea quantum quiddam (in definitione nanq; quod quid est dicenti, quantum quiddam inest) quædam passiones, & habitus huiuscemodi substantiæ sunt, ut multum & paucum, longum & breue, latum & strictum, profundum & humile, graue & leue, & cætera quoq; huiuscemodi. sunt autem magnum etiam & paruum, maius & minus, tam secũdum se, quàm ad seinuicem dicta, quanti per se passiones. transferuntur autem & ad alia ista nomina. Eorum autem, quæ secundum accidens, dicuntur quanta, quoddam ita dicitur, ut prædictum est, quod musicum, & album quantum est. eo quod illud, cui insunt, quantum quid est. quædam, ut motus & tempus. & hæc enim quanta quædam & continua dicuntur, eo quod illa diuisibilia sunt, quorum hæc sunt passiones. dico autem non quod mouetur, sed quo motũ est. etenim quoniam illud quantum est, & motio est quanta. tempus autem, propter illam. Cap. XIIII.

Q Vale dicitᷣ uno modo, differentia substantiæ. utputa quale animal homo, quoniam bipes. equus uero, quadrupes. & circulus qualis quædam figura, quoniam absq; angulis est. tanquam differentia, quæ secundum substantiam, qualitas sit. uno itaq; modo, qualitas dicitur substantiæ differentia. Alio ut immobilia, & mathematica, ueluti numeri, quales quidam sunt. ut qui compositi. & non solum, qui ad unũ sunt, sed ii, quorum imitatio superficies & solidum. hi autem sunt, qui quoties quanti, aut quoties quanti quoties. & omnino quod in substantia, præter quantum existit. substantia nanq; cuiusq; est, quod semel, utputa ipsorum sex, non qui bis, uel ter, sed qui semel. sex enim semel, sex sunt. Item quæcunq; substantiarũ, quæ mouentur, passiones. ut caliditas, & frigiditas, albedo & nigredo, grauitas & leuitas, & quæcunq; similia secundum quæ dicuntur alterari corpora, ipsis mutatis. Item, secundum uirtutem, & malitiam, & omnino bonum & malum. Fere' itaq; secũdum duos modos, dici possit ipsum quale, & horum unum maxime proprium. prima etenim qualitas, substantię differentia est. huius autem pars, & quę in numeris qualitas est. etenim differentia quędam substantiarum est. sed non aut eorum, quę mouentur, aut non prout mouentur. hęc autem, passiones eorum, quę mouentur, prout mouentur sunt, & motuum differẽtię. uirtus autem & malitia, passionum quædam partes sunt. differentias enim motus, & actionis quasdam manifestant secũdũ quas bene, uel male agunt, aut patiuntur ea, quæ in motu sunt. quod enim hoc modo potest moueri, aut agere, bonum. quod uero illo modo & contrario, malum. maxime autem bonum & malum significant qualitatem in illis, quæ animata sunt, & illis maxime, quę habent electionem. Cap. XV.

A D aliquid dicũtur quædam, ut duplum ad dimidiam, & triplum ad tertiam partẽ. simpliciter multiplex, ad multiplicati partem. & excedens, ad excessum. Quædam, ut calefactiuum ad calefactibile, & sectiuum ad secabile. & simpliciter, actiuum ad passiuum. Quædam, ut mensurabile ad mensuram, & scibile ad scientiam, & sensibile ad sensum. Dicuntur autem prima, quidem secundum numerum, aut simpliciter, aut determinate ad eos, aut ad unum. utputa duplum quidem ad unum, numerus determinatus. multiplex uero secundum numerum, ad unum non tamen determinatum, ut hũc uel hunc. sesqualterum uero ad subsesqualterum secundum numerum, ad numerum determinatum. superpartiens autem ad suppartientem secundum indeterminatum, sicuti multiplex ad unum. excedens autem ad excessum, omnino indeterminatum secundum numerum. numerus enim commen-

surabilis, secundum uero incõmensurabilem numerũ dicitur. excedens enim ad excessum, tantum est, & ultra. hoc uero, indeterminatum est, quodcunq; enim contingit, est aut æquale, aut non æquale. hæc itaq; ad aliquid omnia, secundum numerũ dicuntur, & numeri passiones sunt. Et adhuc æquale, simile, & idem, secundum alium modum. Secundum unum etenim, omnia dicuntur. eadem enim sunt, quorum substantia una. Similia uero, quorũ qualitas una. Aequalia autem, quorum quantitas una. ipsum uero unum, numeri principium, & mensura. unde hæc omnia ad aliquid dicuntur. secũdum numerum quidem, non tamen eodem modo. Actiua uero & passiua, secundum actiuam, & passiuam potentiam, & potentiarum actiones. utputa calefactiuũ ad calefactibile, quoniam possunt. & rursus calefaciens ad id, quod calefit, & secans ad id, quod secatur, ut agentia. Eorum autem, quæ secundum numerum sunt, non sunt actiones, nisi quemadmodum in aliis dictum est. sed secundum motum actiones non existunt. Eorum uero, quæ secundũ potentiam, etiam secundum tempora iam dicuntur ad aliquid. ueluti quod fecit, ad id, quod factũ est. & id, quod facturum est, ad id, quod faciendum est. sic enim pater quoq;, filii pater dicitur. hoc enim fecit. at illud passum quid est. Item quædam secũdum priuationem potentiæ, ut impossibile. & quæcunq; ita dicuntur, ut inuisibile. Quæcũq; igitur secundum numerum & potentiam ad aliquid dicuntur, cũcta sunt ad aliquid, eo quod ipsum, quod est alterius, dicitur ipsum, quod est, sed non eo, q aliud ad illud. mensurabile uero, & scibile, & intelligibile, eo quod aliud ad illud dicitur. nam intelligibile significat, quod eius est intellectus. non est autem intellectus ad illud, cuius intellectus est. idem enim profecto bis dictũ esset. similiter & uisus cuiusdam est uisus, non cuius est uisus (etsi uerum est hoc dicere) sed ad colorem, aut aliquid aliud tale. illo uero modo bis idem diceretur, quod uisus est cuius est uisus. Eorum igitur, quæ per se ad aliquid dicuntur, quædam ita dicuntur, quædam si genera eorum talia sunt. utputa medendi ars eorum est, quæ ad aliquid sunt, quoniam genus eius scientia uidetur eorum esse, quæ ad aliquid sunt. Item secũdum, quæ ad aliquid dicuntur ea, quæ illa habent. ut æqualitas, quoniam ipsum æquale. & similitudo, quoniam & ipsum simile. Aliqua uero, secundum accidens dicuntur. ut homo ad aliquid, quoniam accidit ei duplo esse. hoc autem eorum est, quæ ad aliquid sunt. aut album, si eidem accidit duplo, & albo esse.

Caput XVI.

P Erfectum dicitur uno quidem modo, extra quod non est ullam accipere particulam. utputa, tempus ipsum uniuscuiusq; perfectum est, extra quod non est ullũ accipere tempus, quod pars huius temporis sit. Et quod secundũ uirtutem, & quod est eius, quod bene, non habens excessum ad genus. ut perfectus musicus, & perfectus tibicen, cum secũdum propriæ uirtutis speciem in nullo deficiant. ita etiam in malis, metaphorice dicimus calumniatorem perfectum, & furem perfectum, quoniam etiam bonos eos appellamus, utputa furem bonum, & calumniatorem bonum. Virtus quoq;, quædam perfectio est. unumquodq; nanq; tunc perfectum est, cunctaq; substantia tunc perfecta, cum secundum speciem propriæ uirtutis nulla desit particula magnitudinis naturalis. Item quibus finis studiosus est, ea perfecta dicuntur. etenim secundum quod habent finem, perfecta dicuntur. Quare cum finis ultimorum quippiam est, ad praua quoque transferentes, dicimus perfecte interemptum esse, & perfecte corruptum esse, cum nil corruptionis, aut mali desit, sed in ultimo sit. propter quod & mors metaphorice dicitur finis, quoniam ambo ultima. finis autem & quod cuius gratia, ultimum. Quæcunq; igitur per se perfecta dicuntur, toties dicuntur, quædam eo quod secundum bene in nullo deficiant, nec habent in aliquo genere excessum. nec est quicquam extra. cætera uero iam secundum ipsa, eo quod aut aliquid tale faciunt, aut habent, aut conueniunt, aut tali, aut aliquo alio modo ad ea, quæ primo dicta sunt, perfecta dicuntur.

Caput XVII.

T Erminus dicitur, quod ultimum cuiusq; est. Extra quod nihil est accipere primũ. Et intra quod omnia primum. Et quod magnitudinis species, aut magnitudinem habentis. Et cuiusq; finis. tale uero est, ad quod motus & actus, & non à quo. Quandoq; autem ambo, & à quo, & ad quod. Et cuius causa. Et substantia uniuscuiusq;, ac quod quid erat esse unicuiq;. cognitionis enim, hoc, terminus est, quod si cognitionis, rei quoque est. Quare patet, quod quoties dicitur principium, toties etiam terminus, & amplius. principium nanq; terminus quidam. sed non omnis terminus, principiũ.

Caput XVIII.

Secũdum

Ecundú quod, multipliciter dicitur. uno modo, species & substantia cuiusq; rei. ut
s secundú quod bonus, ipsum bonú. Alio, in quo primo fieri aptum est, ut color in su perficie. quod igitur primo dictum est secúdum quod, ipsa species est. secundo uero tanquam cuiusq; materia, & primum cuiusq; subiectum. Et omnino ipsum secundú quod, toties dictum erit, quoties dicitur causa. secúdum quod enim uenit, aut qua causa uenit, dicitur. & secundú quod paralogizatum, siue syllogizatum est, & quæ syllogismi, siue paralogismi causa est. Item secundú quod dicitur, quod secúdum positionem est. secundum quod stetit, aut secúdum quod uadit. etenim hæc omnia positionem, & locum significant. Quare & secundum se, multipliciter ut dicatur necesse est. uno nanq; modo secundú se, est quod erat esse cuilibet. ut Callias, & quod quid erat esse Calliam. Alio uero quæcunq; in eo quod quid est insunt. utputa Callias, secúdum se animal est. in ratione enim, animal inest. Callias enim, quoddam animal est. Item si In seipso primo suscepit, aut in aliquo sui. utputa, superficies alba secúdú se. & homo, secundú se uiuens. anima nanq; pars quædam hominis est, in qua prima ipsum uiuere est. Item cuius non est aliqua alia causa. hominis nanq; multę causæ sunt, animal bipes. attamen secundum se, homo est homo. Item quæcunq; soli, prout soli insunt. Quare quod separatum est, secundum se est. Caput XIX.

d Isposítio, dicitur ordo partes habentis, aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem. positionem enim quandam esse oportet, sicut ipsum etiam dispositionis nomen significat. Caput XX.

Abitus autem dicitur uno modo, tanquam quidam habentis, & habiti actus. sicuti
h actio quædam aut mótus. nam cum hoc quidem efficit, illud uero fit, est media effectio. Ita & habentis uestem & uestis habitæ, est medius habitus. Hunc itaq; habitú, quod non contingit habere, manifestum est. in infinitum enim progrederetur, si habiti, esset habitum habere. Alio modo habitus, dicitur dispositio secundum quam bene uel male disponitur dispositum, & aut secundum se, aut ad aliud. ut sanitas, quidam habitus est. dispositio etenim, talis est. Item habitus, dicitur si particula, talis dispositionis sit. Quare partium quoq; uirtus, quidam habitus est. Cap. XXI.

Assio dicitur, uno quidem modo qualitas, secúdum quam alterari contingit. ut al
p bum & nigrum, dulce & amarum, grauitas & leuitas, & quæcunq; alia similia. Alio modo, horum actiones, & iam alterationes. Item harum magis, quæ noxiæ alterationes, & motus, & maxime quæ tristes, et noxiæ sunt. Item calamitatum & tristium magnitudiues, passiones dicuntur. Cap. XXII.

Riuatio dicitur uno modo, si non habeat aliquid eorú, quæ apta sunt haberi, etiam
p si ipsum non sit natura aptum habere. ut planta dicitur oculis priuari. Alio modo, si cum aut ipsum, aut gen⁹ eius aptum habere sit, non habeat. utputa, aliter cæcus homo uisu priuatur, & aliter talpa. hæc quidem secundum genus, ille uero secúdú se. Item si cú aptum sit, & quando sit aptum habere, non habeat. cæcitas nanq; priuatio quædam est. cæcus autem non secúdum omnem ætatem, sed si in qua aptus est habere, non habet. Similiter si in quo, & secúdum quod, & ad quod, & quemadmodum natura aptus sit, non habeat. Item uiolenta cuiusq; ablatio, priuatio dicitur. & quoties negationes ab IN, uel simili negatione incipientes dicútur, toties etiam priuationes dicentur. inæquale nanq; dicitur, eo quod non habeat æqualitatem, aptum existens habere. Inuisibile uero, eo quod non habeat omnino colorem, & quod exigue. & impes, eo quod & non habeat omnino pedes, & quod debiles. Item cum parum quid habeat. ut cum dicimus oliuam exossem, hoc autem est, eo quod exile quiddam habet. Item, cum non facile, aut non bene. ut insecabile, non solum eo quod non secetur, sed etiam eo quod non facile, nec bene. Item, cú omnino non habeat. cæcus nanq; dicitur non qui unoculus est, sed qui utriusq; oculi uisu caret. Quare non omnis, bonus uel malus, aut iustus uel iniustus, sed etiam intermedium est. Cap. XXIII.

Abere, multipliciter dicitur. uno modo, cum quid secúdum suam naturam, aut suú
h impetum agat. quare dicitur, quod febris hominem habet. & tyranni, ciuitates. & induti, uestem. Alio modo, in quo quid tanquam susceptiuo existit. ut æs, habet statuæ speciem. & corp⁹, ægritudinem. Alio modo, ut continens ea, quæ contenta sút. in quo náq; contentú qddam est, haberi ab eo dicitur. ut uas, habere humidum, dicimus. & urbem, homines. & nauem, nautas. sic & totú, partes habet. Item quod prohibet aliqd secúdum suum impetú moueri, aut agere, habere dicitur hoc ipsum. ut & colúnæ, imposita onera. & ut

poetæ Atlantem faciunt cœlum habere, tanquam nisi ipse teneret, casurũ super terram, ut quidam Physiologorum tradunt. hoc autem modo & continens dicitur quę continet habere, tanquam separaretur secundum suum impetum unũquodq;. In aliquo etiam esse, similiter & consequenter sicuti habere dicitur. Cap. XXIIII.

E X aliquo esse, uno modo dicitur ex quo, ut ex materia est. & hoc dupliciter, aut secũdum primum genus, aut secũdum ultimam speciem. utputa, omnia liquabilia quodam modo quidem ex aqua sunt. quodam modo uero, ex ære statua est. Vno modo dicitur, ex primo mouente principio. ut ex quo pugna, ex conuitio. quia hoc, pugnæ principiũ. Vno modo ex composito ex materia, & forma. sicuti ex toto, partes. & uersus, ex iliade. & lapides, ex domo. finis nanq;, est forma. perfectum uero, quod habet finem. Quædam uero, tanquam ex parte species. ut homo, ex bipede. & syllaba, ex elemento. aliter nanq; hoc, atq; statua ex ære. ex sensibili nanq; materia, composita substantia est. species quoq; ex speciei materia. Quædam itaq; ita dicuntur. Quædam, si quis horum modorum secundum aliquam partem sit. ut ex patre, & matre, proles. & ex terra, plantæ. quia ex aliqua eorum parte. Vno modo, post quod tempore. ut ex die, nox. & ex sereno, tempestas. quoniam hoc, post illud. horum autem quædam eo quod habent mutuam transmutationem, ita dicuntur, sicuti & quæ nunc dicta sunt. quædam, eo quod solum secundum tempus consequenter. ut ex æquinoctio facta est nauigatio, quoniam post æquinoctium facta est. & ex dionysiis thargelia, quia post dionysia. Cap. XXV.

P Ars dicitur uno quidem modo, in quod quoquo modo quantũ diuidi potest. semper enim quod à quanto prout quantum aufertur, pars illius dicitur. ut duo, pars trium quodam modo dicitur. Alio modo, ex iis ea duntaxat, quę metiuntur. quare, duo quodam modo quidem sunt pars trium, quodam modo uero non. Item in quæ species absq; quanto diuidi potest, hæc quoq; partes eius dicuntur. quare species, generis aiunt partes esse. Item in quæ aliquid diuiditur, aut ex quibus totum componitur, aut ipsa species, aut quod speciem habet, ut sphæræ æneæ, & ænei cubi, & ipsum æs pars. hoc autem, est materia, in qua species. & angulus, pars. Item quæ in ratione unũquodq; significante sunt, hæc quoq; pars totius sunt. quare genus, pars etiam speciei dicitur. aliter uero species, generis pars est. Cap. XXVI.

T Otum dicitur, cuius nulla pars eorum abest, ex quibus totum natura dicitur. Et quod continet contenta, ut unum quid illa sint. hoc autem, dupliciter. aut enim, ut unum quodq; unum. aut ut ex his, illud unum. ipsum enim uniuersale, & quod omnino, ut totum quippiam ens dicitur, sic est. uniuersale ut multa continens, hoc eo quod de singulis prædicatur. & unum, omnia sunt singula. ut homo, equus, deus, quoniam omnia animalia. Cæterum continuum & finitum, cum è pluribus insitis unum quid sit maxime quidem potentia non actu. horum autem ipsorum, magis quæ natura, quàm arte talia sunt, sicut & de uno dicimus, tanquam totalitas unitas quędam sit. Item cum quantum habeat principium medium, & ultimum, quorumcũq; positio non facit differentiam, omne dicitur. quorumcunq; uero facit, totum. quæ autem ambo facere contingit, & omne & totum. sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in transpositione, forma uero minime, ut cera & uestis. etenim totum & omne, dicuntur. ambo nanq; habent. aqua uero, & quæcunq; humida, ac numerus, omne quidem dicuntur. totus uero numerus, tota'q; aqua, non dicuntur nisi metaphorice, omnia uero dicuntur. de quib⁹ omne tanquam de uno, de his omnia ut de diuisis. omnis hic numerus, omnes hæ unitates. Cap. XXVII.

M Vtilum dicitur quantorum non quodcunq;, sed ut diuisibile. Et totum illud sit, oportet. duo etenim non sunt mutila altero ablato uno. non enim æquale, mutilamẽ & reliquum unquam est. Nec omnino, numerus ullus. substantiam nanq;, manere oportet. si calix mutilus, adhuc oportet esse calicem. numerus uero, non amplius idem. Et adhæc etiam si partium dissimilarium sint, nec hæc omnia. numerus etenim est, ut etiam dissimilares habeat partes, utputa binarium & ternarium. Cæterum nihil omnino eoꝝ, quorum positio differentiam non facit, mutilũ est. ut aqua uel ignis. sed oportet talia esse, quæ secundum substantiam, positionem habent. Item continua. harmonia nanq; & ex partibus dissimilaribus est, & positionem habet, mutila autem non sit. Et ad hęc nec illa, quæ tota sunt cuiuscunque particulæ priuatione, mutila sunt. non enim oportet, nec quæ principales ipsius substantiæ, nec ubicunque existentes. ut si perforetur calix, non mutilus, sed si ansa, aut extremum aliquod. homo quoq; non si carnem, aut splenem, sed si extremitatem, & hanc non oẽm,

sed quæ

sed quę tota ablata nō habeat generationem. quare calui, non mutili. Cap. XXVIII

Enus dicitur hoc quidem, si generatio eorum, quæ speciem eandem habent, con
g tinua sit. utputa dicitur quousq; genus hominum sit, quia donec eorum generatio continua sit. Hoc uero, a' quo sint primo ad esse mouente. ita enim græci, genere. alii uero Iones dicuntur. eo quod illi quidem a' græco, hi uero a' Ione primo generante sunt. & magis qui a' generante, quàm qui a' materia. dicuntur etenim a' fœmina genere, ut a' Pyrrha. Item, ut superficies, figurarum superficialium genus. & solidū, solidarum, quęq; enim figurarum, hæc quidem superficies talis, illa uero solidum tale. hoc autem est, quod subiectum differentiis est. Item, ut in rationibus quod primum inest, quod dicitur in eo quod quid est, hoc genus, cuius differentiæ dicuntur qualitates. Genus itaq; toties dicitur, hoc quidem secundum generationem continua eiusdem speciei, hoc uero, secundum primum mouens eiusdem speciei, hoc autem, ut materia. cuius enim differentia, & qualitas est, hoc est, subiectum, quod dicimus materiam. Diuersa autem genere, quorum primum subiectum diuersum est, & non resoluitur alterum in alterum, nec ambo in idem. utputa species, & materia, diuersa genere. Et quæcunq; secundum diuersam figuram prædicationis entis, dicuntur. quædam enim entium, quid est significant. quædam autem, quale, quid, quędam, ut prius diuisum nec enim hęc resoluūtur in inuicem, nec in unum quiddam. Cap. XXIX.

Alsum dicitur uno modo. ut res falsa, & huius, hoc quidem eo quod non compo
f nitur. aut quod impossibile sit componi, quemadmodum dicitur, diametrum esse commensurabilem. aut ite sedere, horū enim illud qdē semper, hoc uero aliqñ falsum est. sic enim non entia hæc. Alia uero, quæcunq; sunt quidem entia, apta tamen natura sunt apparere aut non qualia sunt, aut quæ non sunt. ut umbra, picturæ, & insomnia, hæc enim sunt quidem aliquid. sed non sunt ea, quorum faciunt phantasiam. res itaq; falsæ sic dicuntur, aut eo quod non sunt, aut eo quod phantasia ab eis facta non entis est. Ratio uero falsa, prout falsa est, quæ non entium est. unde omnis ratio, falsa alterius est quàm ei9, cuius est uera, utputa quæ circuli, falsa trianguli, cuiusq; uero ratio, quodam modo quidem una quæ est eius, quod quid erat esse, quodam modo uero, multæ, quoniam idem quodam modo est ipsum, & ipsum passum. ut Socrates, & Socrates musicus. falsa uero ratio. nullius est simpliciter ratio. quare Antisthenes inscite putabat, nihil ducens dignum dici, nisi propria ratione unum de re una. ex quibus accidebat, non esse contradicere. fere' autem, neq; mentiri. est autem unūquodq; dicere, non solum sua ratione, sed etiam ea, quæ alterius est, & false quidem omnino, quodam autem modo etiam uere. quemadmodum octo, dupla sunt, ratione dualitatis. quædam igitur, ita falsa dicuntur. Homo uero falsus, qui promptus tales eligit orationes, non propter aliquid aliud, sed propter id ipsum, & qui aliis talium orationum causa. quemadmodum res falsas esse dicimus, quæ falsam phantasiam faciunt. unde oratio, quæ apud Hippiam est, sophistica est, quod idem sit mendax & uerax. eum nanq; qui potest mentiri, accipit ut mendacem. hic uero, sapiens & prudens est. item eum, qui sponte prauus est, meliorem ait. hoc autem falsum, per inductionem accipit. qui enim sponte claudicat, melior est eo, qui inuitus. claudicare dicens, pro imitari. nam si claudus sponte, esset peior fortassis. quemadmodum in moribus, ita & in hoc esset. Cap. XXX

Ccidens dicitur quod inest alicui, Et quod uerum est dicere, nō tamen neq; necef
a sario nec ut plurimum. utputa si quis pro planta fodiens fossam, inuenit thesaurū. hoc itaq; accidens fuit fodienti fossam, thesaurum inuenire. nec enim necessario hoc ex hoc, aut post hoc. nec ut plurimum, si quis plantet thesaurum inuenit. Musicus quoq; fuerit quispiam albus, sed cum nec necessario, nec ut plurimum hoc fiat, accidens ipsum dicimus. cum igitur sit existens aliquid, & alicui, & horū quædam etiā alicubi, & qñq; qd' utcunq; existit quidem, sed non ,ppter id, hoc aut nūc, aut hic, accidens erit. nec ulla causa determinata accidentis est, sed quęcuuq; contingit. hæc autem, indeterminata. ut abire in Aeginam accidit, si non propter hoc euenit, ut illuc iret, sed a' tempestate pulsus, aut a' latronibus captus, fuit igitur, & est ipsum accidens, sed secundum se, sed nō secūdum alteꝝ. tempestas enī causa, ut iret, quo' non nauigabat. hoc autem erat Aegina. Dicitur etiam aliter accidēs, ut quę cunq; existunt in unoquoq; secundum se, non existentia in substantia. ut triangulo, duos rectos habere, & hæc quidem contingit sempiterna esse, illorum uero nihil. ratio autem huius, ī aliis.

SEXTVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

P

Rincipia, & cauſæ entium quæruntur. & patet, quod prout entia ſunt. Eſt etenim aliqua ſanitatis, bonæq; habitudinis cauſa. mathematicorum quoq;, principia, elementa, & cauſæ ſunt. & ſimpliciter omnis intellectualis ſciẽtia, ſiue aliquo modo intellectu participans, circa cauſas, & principia, aut certiora, aut ſimpliciora eſt. attamen hæ omnes circa unum quid, & quoddam genus circunſcribentes, de eo tractant, ſed non de ente ſimpliciter, nec prout ens eſt, neq; ipſius quid eſt ullam rationem faciunt. ſed ex hoc, quædam ſenſu illud manifeſtum facientes, quædam ſuppoſitione ipſum quid eſt accipientes, conſequenter ea, quæ per ſe generi inſunt circa quod ſunt, aut magis neceſſario, aut debilius demonſtrant. Quare manifeſtum eſt, non eſſe demonſtrationem ſubſtantiæ ipſius'ue, quid eſt ex ipſa inductione, ſed alium aliquem manifeſtationis modum. Similiter autem nec ſi eſt, aut non eſt genus, circa quod tractant, quicquam dicunt, eo quod eiuſdem intelligentiæ eſt, & ipſum quid eſt manifeſtare, & ſi eſt hoc. Cum autem phyſica etiam circa quoddam entis genus ſcientia ſit (etenim circa talem ſubſtantiam eſt, in qua principium eſt motus, & ſtatus, qui in ea eſt) patet, quod nec actiua, nec factiua eſt. factiuarum etenim, in faciente principium eſt, aut intellectus, aut ars, aut aliqua potentia. actiuarum uero, in agente electio. idem enim agibile & eligibile. Quare ſi omnis intellectus, aut actiuus, aut factiuus, aut ſpeculatiuus eſt, phyſica, ſpeculatiua quædam profecto eſt, ſed ſpeculatiua circa tale ens, quod poſſibile moueri. & circa ſubſtantiam ſecundum rationem ut plurimum inſeparabilem, ſolum eſt. Oportet autem, ut non lateat, quomodo ipſum quid erat eſſe, & ratio ſit. nam abſque hoc, quærere, nihil eſt facere. definitorum igitur, & ipſorum quid eſt, quædam quidem ita ſunt, ut ipſum ſimum. quædam, ut ipſum concauum. differunt autem, hæc. quoniam ſimum quidem, una acceptum eſt, cum materia. eſt enim ſimum, concauus naſus. concauitas uero abſq; materia ſenſibili. Si cuncta igitur phyſica ita, ut ſimum dicũtur, ut naſus, oculus, facies, caro, os, & omnino animal, folium, radix, cortex, omnino planta (nullius enim eorum ratio abſq; motu, ſed ſemper habet materiam) manifeſtum eſt, quomodo in phyſicis oportet ipſum quid eſt quærere, & definire. & cur etiam de quadam anima ſpeculari, phyſici eſt, quæcunque non ſine materia. Quod igitur phyſica ſpeculatiua eſt, ex his patet. Sed & mathematica, ſpeculatiua eſt. uerum ſi immobilium & ſeparabilium, adhuc non eſt manifeſtum. quod autem aliqua mathematica, prout immobilia & prout ſeparabilia ſunt ſpeculatur, dilucidum eſt. Quod ſi quippiam eſt immobile, & perpetuum, & ſeparabile, patet quod ſpeculatiuæ eſt cognoſcere, & non phyſicę (de mobilibus nanq; quibuſdam, phyſica eſt, nec mathematicæ, ſed prioris ambabus. phyſica etenim circa inſeparabilia quidem, ſed non immobilia, mathematicæ uero nonnulla ſunt circa immobilia quidem, non tamen ſeparabilia fortaſſe, ſed ut in materia. prima uero, etiam circa ſeparabilia, & immobilia. Neceſſe autem eſt, omnes quidem cauſas perpetuas eſſe, maxime uero has. hæ etenim, cauſæ manifeſtius diuinorum ſunt. Quare tres utique erunt ſpeculatiuæ philoſophiæ, mathematica, phyſica, theologia. manifeſtum eſt enim, quod ſicubi diuinum exiſtit, in tali natura exiſtit. Et honorabiliſſimam, oportet circa honorabiliſſimum genus eſſe, ſpeculatiuæ itaque, aliis ſcientiis præponendæ ſunt, hæc uero, ſpeculatiuis. Dubitauerit etenim aliquis, utrum prima philoſophia uniuerſalis ſit, an circa aliquod genus, & unam naturam. non enim idem modus ẽ, atq; in mathematicis. ſed geometria quidem, & aſtrologia, circa quandam naturam ſunt. illa uero, uniuerſaliter omnibus communis eſt. ſi igitur non eſt aliqua alia ſubſtantia præter eas, quę natura conſiſtunt, phyſica profecto prima ſcientia eſt. Quod ſi eſt aliqua ſubſtantia immobilis, hæc prior, & philoſophia prima, & uniuerſalis ſic, quod prima. & de ente prout ens eſt, ac quid eſt, & quæ ei inſunt, prout ens eſt, ſpeculari, huius eſt.

Caput II.

Sed cum ens

Ed cum ens illud, quod ſimpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum unũ qui
5 dem erat, quod ſecũdum accidens, aliud uero, quod ut uerũ, & non ens ut ſalſum,
præter hæc autem ſunt prædicationis figuræ, ut quid, quale, quantũ, ubi quando,
& ſiqd aliud hoc modo ſignificat, item præter hæc omnia, quod potentia, & actu,
cum itaqꝫ ens multipliciter dicatur, primo de eo, qnod ſecundum accidens eſt, dicẽdum, ꝙ nul
la circa illud ſpeculatio eſt. Signum autem, ꝙ nulli ſcientiæ curæ eſt illud, neqꝫ actiuæ, neqꝫ ſacti
uæ, neqꝫ ſpeculatiuæ. nec enim qui ſacit domum, ſacit ſimul quæ accidunt domui ſactæ. infini/
ta nanqꝫ ſunt. quibuſdam enim delectabilem, quibuſdam noxiam, quibuſdam utilem, nihil ꝓ/
hibet ſactam eſſe, & (ut ita dicam) ob eas res omnes eſſe aliam, quarũ nullius ſactiua eſt ædifica
tiua. ſimili modo, nec geometra ea, quæ ita figuris accidunt, ſpeculatur, nec ſi diuerſus, triangu
lus, & triangulus duos rectos habens. & hoc rationabiliter contingit. nam quaſi nomine ſo/
lum, ipſum accidens eſt. Quare Plato non male quodam modo circa Sophiſticam, ipſum non
ens applicuit. ſophiſtarum etenim rationes, circa accidẽs (ut ita dicam) maxime omnium ſunt,
utrum diuerſum an idem, muſicum & grãmaticum. & muſicus Coriſcus, ac Coriſcus. & ſi o/
mne, quod eſt, non autem ſemper, ſactum eſt. quare ſi muſicus exiſtens grãmaticus ſactus eſt,
& grammaticus, exiſtens muſicus. & quæcunqꝫ aliæ orationum, tales ſint. Videtur etenim ac/
cidens, propinquum quiddam eſſe non enti. hoc autem ex his etiam orationibus, maniſeſtum
eſt. eorum etenim, quæ alio modo ſe habent, eſt generatio & corruptio. eorum autem, quæ ſe/
cundum accidens, nõ eſt. Attamen dicendum eſt amplius de accidẽte, quoad poſſibile eſt, quę
nam eius natura ſit, & ob quã cauſam eſt. ſimul autem patebit, & cur eius ſcientia nõ eſt. cum
igitur in entibus ſint quædam ſemper ſimiliter ſe habentia, & ex neceſſitate, nõ ea, quæ ſecun/
dum uim dicitur, ſed quã dicimus eo, ꝙ non contingit aliter, quædam ex neceſſitate quidẽ nõ
ſunt, nec ſemper, ſed ut plurimum, hoc principium & huius cauſa eſt, ut accidens ſit. quodcũqꝫ
enim non ſemper, neqꝫ ut plurimum eſt, hoc dicimus accidẽs eſſe. utputa ſi ſub cane tempeſtas,
& ſrigus ſactum ſuerit, hoc dicimus accidiſſe. non ſi ęſtus aut calor. quoniam hoc quidem, ſem
per, aut ut plurimum. illud uero, non. hominem quoqꝫ album eẽ, accidit. nec enim ſemper, nec
ut plurimum. animal uero, non ſecũdum accidens. & ſabrum ſanitatẽ ſeciſſe, accidens eſt. quo
niam non eſt aptus ad ſanitatem ſaciendam ſaber, ſed medicus. uerum accidit, ſabrum eſſe me
dicum. cocus etiam uoluptati intentus ſacit quicquam ſalubre, ſed non ſecundum pulmentari
am. unde dicimus, quod accidit. & quodam modo quidem ſacit, ſimpliciter uero minime. illo
rum etenim aliæ quandoqꝫ ſactiuæ potentiæ ſunt, horum uero nulla ars, nulla'qꝫ potentia de/
terminata eſt. eorum enim, quæ ſecundum accidens aut ſunt, aut fiunt, cauſa quoqꝫ ſecundum
accidens eſt. Quare cum non omnia ex neceſſitate, & ſemper aut ſint, aut fiãt, ſed multa ut plu
rimum, neceſſe eſt eſſe, quod ſecundum accidens eſt. utputa, nec ſemper nec ut plurimum al/
bus muſicus eſt. cum autem aliquando fiat, ſecundum accidens erit. quod ſi non, cuncta ex ne/
ceſſitate erunt. Quare materia erit cauſa contingens eius, quod aliter accidit quàm illud, quod
ut plurimum eſt. Principium autem hoc ſumendum eſt. utrum nihil eſt, quod nec ſemper, nec
ut plurimum, an hoc impoſſibile? Præter hæc igitur, aliquid eſt, quod utcunque contingit, &
ſecundum accidens. ſed utrum, quod ut plurimum, quod'ue ſemper nulli ineſt, an aliqua ſunt
ſempiterna, de his ſane` poſterius conſyderandum eſt. Quod autem non eſt accidentis ſcien
tia, patet. omnis enim ſcientia eius eſt, quod aut ſemper aut ut plurimum eſt. quomodo enim
diſcet, aut alium docebit? oportet enim ut determinentur, aut per ſemper, aut per ut plurimum.
utputa, ſebricitanti, proficuum melicratũ eſt ut plurimum. quod uero præter hoc eſt, nõ habe/
bit dicere quando non, ut in nouilunio. nam etiam in nouilunio, aut ſemper aut ut plurimum.
accidens uero, præter hæc eſt. Quid itaqꝫ accidens eſt, & ob quam cauſam, & quod non eſt
eius ſciẽtia, dictum eſt. Quod aũt ſint principia & cauſæ generabiles, & corruptibiles abſqꝫ eo,
quod generentur, & corrumpantur, maniſeſtum eſt. etenĩ ſi nõ hoc, ex neceſſitate omnia erũt,
ſi eius, qđ generať, & corrũpitur non ſecundum accidens cauſam aliquã neceſſe ſit eſſe. utrum
enĩ erit hoc, an nõ. ſi hoc, fiet. ſin uero nõ? minime. hoc uero, ſi aliud. & hoc modo uidelicet (tẽ
pore ſemper dempto a` tempore finito) deuenies uſqꝫ ad nunc. quare hic morietur ægritudine,
aut ui, ſi exiuerit. hoc aũt, ſi aliud. & ſic deueniet ad id, qđ nũc eſt, aut aliqd eoꝝ, quę ſacta ſũt.
utputa, ſi ſitiuerit. hoc uero, ſi comederit acuta. hoc uero aut eſt, aut nõ. quare, neceſſario mo/
rietur. aut non morietur. ſimiliter & ſiqs ad iam ſacta aſcenderit, eadẽ ratio eſt. iam enim hoc,
in aliquo eſt. dico autem quod ſactum eſt. ex neceſſitate ergo erunt omnia ſutura. ut mori, ui/
uentem. iam enim aliqd ſactum eſt, utputa contraria, in eodem corpore. ſed ſi ægritudine, aut

ui, non dum. sed si hoc, factum fuerit. patet igitur, quod usq; ad aliquod uadit principium. hoc uero, non amplius ad aliud. erit igitur hoc eius, quod utcunq; contingit, causa'q; generationis eius nulla. Sed in quale principium, & qualem causam talis reductio est, utrum ut ad materiã, an ut ad cuius gratia, an ut ad mouens, maxime consyderandum est. De eo itaq;, quod secundum accidens est, dimittatur. determinatum enim sufficienter est. Quod autem tanquam ueꝝ ens, & non ens, ut falsum, quoniam circa compositionem, & diuisionem est, & omnino circa partitionem contradictionis (uerum etenim affirmationem in composito habet, negationẽ uero in diuiso, falsum uero huius partitionis cõtradictionem) quo autem modo, quod simul, aut quod separatim est intelligere accidit, alia ratio est. dico autem quod simul, et quod separatim, ut non consequenter, sed ut unum quid fiat non enim est falsum, & uerũ in rebus (ut quod bonum, uerum. quod uero malum, falsum) sed in mente. quæ uero circa simplicia, et circa ea, quę quid sunt, non quidem sunt in mente. quæcunq; igitur speculari oportet circa id, quod ita ens & non ens est, posterius perscrutandum est. cum autem compositio, & diuisio in mente, nõ in rebus sit, quod profecto' ita est, diuersum a' proprie dictis, ens est. aut enim quod quid est, aut quod quale, aut quod quantum, aut si quid aliud, copulat, aut diuidit mens. Quod autem tanquam accidens, & ut uerum ens, omittendum est. causa enim, illius quidem indeterminata. huius uero, mentis aliqua passio. & ambo, circa reliquum entis genus, & non extra ostendunt eẽ aliquam entis naturam. Propter quod, hæc quidem prætereantur. Consyderandæ autem sunt ipsius entis causæ, & principia, prout ens est. manifestum autem est in iis, quę determinauimus de eo, quoties unũquodq; dicitur, quod ens multipliciter dicitur.

SEPTIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

Ns multipliciter dicitur, quemadmodum in iis, quæ de quoties prius diuisimus. significat enim aliud quidem quid est, & quod quid. aliud uero, quod quale, aut quantum, aut singula aliorum, quæ ita prędicantur. Cum autem ens toties dicatur, patet primum horũ ens esse ipsum quid est, quod'q; substantiam significat. cum enim dicimus quale quippiam hoc, aut bonum dicimus, aut malum. sed non, tricubitum, aut hominem. cum autem quid est, non album, nec calidum, nec tricubitum, sed hominem aut deum. cætera uero entia dicuntur, eo quod entis ꝓprie dicti quædam sunt quantitates, quędam qualitates, quædam passiones, quædam aliquid aliud tale. Vnde dubitauerit aliquis, utrum ipsum ambulare, & sanũ esse, ac sedere, & unũquodq; horum, ens an non ens sit, similiter & de quocunq; cæterorum similium. nihil enim horum est per se natura aptum, neq; possibile a' substantia separari. sed magis, siquidem ambulans entium aliquid, & sedens, & sanum. hæc autem magis entia apparẽt, quoniam subiectum eis determinatum est. hoc autem substantia, & singulare est, quod in tali prædicatione apparet. bonum enim, aut sedens, absq; hoc non dicitur. patet igitur, quod ꝓpter hanc, illorum quoque singula sunt. Quare quod primo est ens, & non aliquod ens, sed simpliciter ens, substantia. Multis quidem modis primum dicitur, attamen substãtia & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum est. aliorum enim categorematum nullũ est separabile, sed hæc sola. ratione quoq;, hoc primum. necesse est enim in cuiusq; ratione inesse rationem substantiæ. scire etiam, tunc putamus unũquodq; magis, cum quid est homo, aut ignis sciamus, quàm quale, aut quantum, aut ubi. nam & horum ipsorum tunc unũquodq; scimus, cum quid est ipsum quale, aut ipsum quantum sciamus. Quod quoq; tam olim, quàm nunc & semper quęritur, semper'q; dubitatur quidnam ipsum ens sit, hoc est quænã substantia est. hoc enim, quidam unum aiunt esse. quidam plura quàm unum. & quidam finita. quidam uero infinita. Quare nobis quoq; maxime, & primum, & solum (ut ita dicam) de ente hoc pacto, quidnam sit, speculandum est. Caput II.

Idetur autem substantia existere, manifestissime qdẽ in corporibus. quare animalia, & plantas, & eoꝝ partes, substãtias esse dicimus, ac naturalia corpora, ut ignẽ, aquã, & terrã, cęteroꝝ quoq; singula. & quęcunq; aut hoꝝ partes, aut ex his sunt, aut partibus, aut oĩbus. ut cœlũ, & eius partes, sydera, luna, et sol. utrũ autem hę solæ substantiæ sint, an etiam aliæ, an haꝝ qdem nulla, sed aliquę alię, cõsyderandũ est. Videt' autem quibusdam

tem quibusdam, corporis terminos, ut superficiem, lineam, punctum & unitatem substantias esse, & magis quàm corpus, & solidum. Item præter sensibilia, quidam non putant aliquid esse tale. quidam, plura, & quæ magis sempiterna sunt. sicuti Plato, & ipsas species, & mathematica, duas substantias. tertiam uero, sensibilium corporum substantiam. Pseusippus uero, etiam plures substantias ab uno incipiens, & principia cuiusq; substantiæ, aliud numerorũ, aliud magnitudinum. deinde, animæ. & hoc modo, extendit substantias. Quidam autem, species quidem & numeros eandem habere naturam aiunt. cætera uero sequentia, lineas & superficies, usq; ad cœli substantiam, & sensibilia. De his igitur quid bene, quid'ue non bene dicat, & quæ substantiæ sint, & utrum aliquæ præter sensibiles sint, nec'ne, & hæ quomodo sint, & utrum est aliqua separata substantia, & cur, & quomodo, an nulla præter sensibiles, perscrutandum est, descripta primo substantia, quidnam sit. Cap. III.

Dicitur autem substantia, si non pluribus, saltem quatuor modis. maxime etenim qđ
d erat esse, & uniuersale, & genus, substantia cuiusq; esse uidetur. & quartum, subiectum. subiectum autem est, de quo cætera dicuntur, illud uero non amplius de alio. Quare primo de eo determinandũ est. maxime nanq; substantia, subiectum primũ esse uidetur. Tale uero, quodam modo qdem materia dicitur. quodam modo uero, forma. tertium uero, quod ex his est. dico autem materiam quidem, ut æs. formam autem, figuram ideæ. quod uero ex his est, totam statuam. unde si species prior materia est, & magis ens, illud quoq; quod ex ambobus est, prius erit ob similem rationem. Nunc itaq; quidnam substantia sit, quasi in figura dictum est, quod non de subiecto, sed de quo cætera. Oportet autem, non ita solum. non enim sufficiens est. & hoc nanq; ipsum, non est manifestum. Et item, materia, substantia est. nam si hæc non est substantia, quæ alia esset, fugeret nos. dēptis etenim cæteris, nihil aliud remanere uidetur. cætera nanq;, passiones corporum, & effectiones, & potentiæ sunt. longitudo uero, latitudo, & profunditas, quantitates quædã, sed non substantiæ sũt. quantitas etenim non est substantia, sed magis cui hæc ipsa primo insunt, illud est substantia. enimuero ablata lõgitudine, latitudine, & profunditate, nihil uidemus reliquum, nisi siquid est, quod ab eis determinetur. ut ita consyderantibus, materiam solam necesse sit apparere substantiam. dico autem materiam, quæ per seipsam, neq; quid, neq; quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur quibus ens determinatur. est enim quid, de quo singula horum prædicantur. cui esse, ac cuiq; prædicationum, diuersum est. cętera nanq; de substantia prædicantur. hæc uero, de materia. Quare quod ultimum est per se, neq; quid, neq; quantum, nec aliquid aliud est, neq; etiam negationes. etenim hæ quoq;, secundum accidens erunt. ex his itaq; speculantibus, accidit substantiam esse materiam. At impossibile est. etenim separabile, & quod quid esse, uidentur maxime inesse substantiæ. propter quod species, & quod ex ambobus, uidetur esse substantia magis, quàm materia. At illa substantia, quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia & forma est, omittenda est. posterior enim, & manifesta est. manifesta uero, quodam modo etiam ipsa materia. At de tertia, consyderandum est. hæc enim maxime dubitabilis. conceditur autem, quasdam esse substantias sensibilium. quare in his, primum quærendum est. Cap. IIII.

Cum autem in principio diuiserimus quot modis substantiam determinamus, ac ho
e rum unum quiddam esse uideatur, quod quid erat esse, de eo consyderandum est. prodest etenim transcendere ad notius. ita nanq; disciplina fit omnibus, per minus nota natura, ad magis nota. & hoc opus est, ut in actibus ex eis, quæ cuiq; sunt bona facere, quæ simpliciter bona sunt, sint cuiq; bona, ita ex sibi notioribus, quæ natura nota sunt sibi facere nota. quæ autem singulis nota, & prima, sæpenumero parum nota sunt, & parum, aut nihil entis participant. attamen ex eis, quæ parum nota, sibi tamen nota sunt, conandum est noscere, quæ simpliciter nota sũt, per hæc ipsa (ut dictum est) transcendentibus. At primo quædam de eo logice dicemus. quod illud est, quod quid erat esse unũquodq;, quod secundum se dicitur. etenim tibi esse, non est musico esse. non enim secundum teipsum musicus es. quod ergo secundum teipsum. Nec tamen hoc totum. nec enim illud, quod ita secũdum se est, ut superficies alba. quoniam superficiei esse, non est albo esse. At uero, nec quod ex ambobus est superficiei albæ esse. Quare? quoniam hæc inest. in qua ergo ratione ipsum dicente, non inerit ipsum, hęc ratio eius, quod quid erat esse cuiq;. Quare si superficiei albæ esse, est superficiei læui esse, albo & læui esse unum, & idem est. Cum autem secũdum cætera quoq; prædicamenta composita sint (est etenim aliquod subiectum cuiq;, ut qualitati, & quantitati, & quando, & ubi, & motui) perscrutandũ est utrum est ratio eius quod qd erat esse cuiq; horũ, & utrũ inest

etiam his ipsum quod quid erat, ut homini albo, quid erat albo homini. sit autem nomen eius, uestis. qd ē uesti esse? at uero, nec eorum est, quæ secundum se dicuntur. an hoc non secundum se dupliciter dicitur? & huius, est hoc quidem ex additione. istud uero, non. hoc enim dicitur, eo quod ipsum, quod definitur, alteri adiicitur. utputa, si albo esse, definiens dicit albi hominis rationem. istud uero, eo, quod aliud ipsi. ut si uestis album hominem significat, ille uero definiat uestem ut album. quod autem est albus homo, est album quidem, non tamen quid erat esse albo homini, sed uesti esse. Vtrum quod quid erat esse, est qd, aut simpliciter, an non? ipsum enim quod quid erat esse, est ipsum quid erat esse. cum uero aliud de alio dicatur, non est ipsum quod quid. ut homo albus, non est quod quid. si ipsum quidem quod quid, substātiis solis inest, quare quod quid erat esse illorum est, quorūcunq; ratio est definitio. Definitio autem est, non si nomen idem, quod oratio significet (omnes etenim sermones, definitiōes essent. erit nanq; nomen idem cuicunq; sermoni, quare & ilias definitio erit) sed si primi alicuius, sit. talia uero sunt, quæcunq; dicuntur, non eo quod aliud de alio dicatur. non ergo ulli eorum, quæ nō sunt species generis, inerit quod quid erat esse, sed his solum, hæc enim uidentur, non secundum participationem, & passionem, nec ut accidens dici. Sed oratio quidem cuiusq; etiam aliorum erit quid significat, si nomen sit, quod hoc huic inest. aut pro simplici oratione, certior. definitio uero non erit, neq; quod quid erat esse. An definitio quoq; ut & ipsum quid est, multipliciter dicitur. etenim ipsum quid est, uno quidem modo substantiam & quod quid significat. alio uero, singula eorum, quæ prædicantur, quantitatem, qualitatem & quæcunq; cætera talia sunt. quemadmodum enim & ipsum EST inest quidem omnibus, non tamen similiter, sed huic quidem primo, illis uero consequenter, ita & quod qd est, simpliciter substantiæ, cæteris uero quodam modo. etenim interrogare possimus, qd est ipsum quale. quare & ipsum quale est eorum, quorum est quid est. non tamen simpliciter, sed sicut de non ente logice quidam aiunt esse ipsum non ens, nō simpliciter, sed non ens. ita, & ipsum quale. Oportet igit' & considerare, quomodo de quocūq; dicere decet, nō tamē magis, q̄ quomodo se habet. quare nūc quoq; cum manifestum, quod dicitur, sit, ipsum etiam quod quid erat esse similiter inerit primo quidem & simpliciter substantiæ, deinde cæteris sicut & ipsum, quid est. non simpliciter quid erat esse, sed qualitati aut quantitati quid erat esse. Oportet etenim, aut æquiuoce ista eē, aut cū additione uel ablatione. sicut & quod non scibile scibile. nā rectius est neq; æquiuoce dicere, neq; eodē modo. sed queādmodum medicinale, eo quod ad idem quidem & unum, non autem idem & unum. nō tamē etiam æquiuoce. nullū etenim medicinale, corpus, opus, & uas dicitur æquiuoce, neq; secundū unum, sed ad unū. sed hæc qdem quomodocunq; dicere qs uelit, nihil differt. Illud aūt manifestū est, q̄ quæ primo & simpliciter definitio, & qd' quid erat esse, substātiarum est. at cæterorum quoq; similiter est, nō tamē primo. Nō enim ē necesse, si hoc ponamus, huius definitionē esse quodcūq; oratione idē significat, sed quod aliqua oratione. hoc aūt si unius sit, nō cōtinuatione sicuti ilias, aut quæcunq; cōiunctione, sed si quoties dicit' unū. Vnū aūt dicit', sicuti & ens. ens aūt quoddā, ipsum qd' qd. quoddā, quātū. quoddā, quale qd significat. Quare & albi hoīs erit oratio & definitio. alio uero mō, & albi & substātię.

Caput V.

Abet autem dubitationem, si quis non dicat definitionem esse eam, quæ ex additione fit, orationē, cui' erit definitio non simplicium, sed copulatorum? ex additione enim, necesse ē manifestare. dico autem utputa, est nasus, & cōcauitas, & simitas, quod ex ambobus dicit'. eo q̄ hoc, in hoc, & nō secūdum accidens. neq; cōcauitas, neq; simitas, passio nasi, sed secundū se. nec ut album Calliæ, aut homini, quoniā Callias albus, cui accidit homini esse. sed ut masculum animali, & æquale quāto, & cuncta, quæ per se esse dicuntur. hæc sunt, in quibus inest aut ratio, aut nomen eius, cuius hæc passio est. & nō cōtingit, separatim ostendere, sicuti album absq; homine cōtingit. sed nō fœmininum, absq; aīali. q̄re istorum, quod qd erat esse, & definitio, aut nulli' est, aut si est, aliter est q̄ queādmodum diximus. Est autē alia quoq; de eis dubitatio. si enī idem simus nasus, & concauus nasus, idē erit simum, & cōcauū. quod si nō, propterea quod impossibile est dicere simū absq; ipsa re, cui' per se passio est, & simū erit cōcauitas in naso, nasum simū aut nō est dicere, aut bis idē erit dictū nasus nasus cōcauus. nasus nāq; simus, nasus nasus concauus erit. propter qd', incōueniens est, talib' inesse, qd' qd erat eē. q̄ si nō, in infinitū progredie'. naso nāq; naso simo aliud ierit. Patet igit', q̄ solius substātię definitio est. s. n. & cæterorum quoq; prędicamētorum, necesse est ex additiōe eē. ut q̄litatis, & imparis. nō enim sine numero. nec huius, qd' est fœmininū, sine animali. ex additione autem dico,

autem dico, in qbus accidit bis idem dicere, ficut in iftis. quod fi hoc uerũ eft, neq; copulatorũ erit. utpote, numeri imparis. Sed latet, quod non accurate dicuntur orationes. fi autem & ifto/rum funt definitiones, aut alio modo funt, aut (ficuti dictum eft) multipliciter eft dicẽdum definitionem, & quod quid erat effe. Quare quodam modo qdem nullius erit definitio, nulli' q; inerit quod qd erat effe nifi fubftantiis, quodam modo uero erit. Quod igitur definitio eft ipfi us qd erat effe oratio, & quod quid erat effe, aut fubftantiarũ folum eft, aut maxime primo & fimpliciter, manifeftum eft.

Caput VI.

Trum autem idem eft, an aliud ipfum quid erat effe, & unumquodq;, perfcrutandũ. proderit etenim aliqd, ad confyderationem de fubftantia. nam & unũquodq;, non uidetur aliud effe a' fua fubftantia. & ipfum quid erat effe, dicitur effe uniufcu iufq; fubftantia. De his igitur, quæ fecundum accidens dicuntur, uideri poffit aliud effe. utputa albus homo aliud eft, & albo homini effe. fi enim idem homini effe, & albo homini idem. idem nanq; homo, & albus homo, ut aiunt. quare & albo homini, & homini. An non neceffe eft quæcunq; fecundum accidens, eadem effe? non enim extrema, fimiliter eadem fiũt. fed fortaffis illud uideatur accidere, extrema eadem fecundum accidens fieri. utputa, albo effe, & mufico effe. Videtur autem minime. de his autem, quæ per fe dicunt', femper neceffe eft eadem effe. ut fi quæ fubftantiæ funt, quibus diuerfæ fubftantiæ non fũt, nec aliæ naturæ priores. quales aiunt aliqui effe ideas. fi enim erit aliud ipfum bonum, & bono effe, & animal, & animali effe, & enti, & ipfum ens, erunt & aliæ fubftantiæ, & naturæ, ac ideæ præter eas, quæ dicuntur. & illæ priores fubftantiæ, fi ipfum quod quid erat effe, fubftantiæ eft. Et fi abfolutæ ab feinuicem, harum quidem non erit fcientia, illæ uero non erũt entia. dico autem abfolui, fi nec ipfi bono eft effe bono. nec huic, effe bonum. fcientia nanq; cuiufq; hæc eft, quod quid erat illi effe. & de bono, & de cæteris fimiliter fe habet. unde fi neq; ipfi bono effe bonum, nec ipfi enti ens, nec ipfi uni unum, fimiliter autem omnia funt, certe nihil eft, quod quid erat effe. quare fi nec ipfi enti ens, nec aliorum alicui. Item cui non ineft bono effe, non bonum eft. neceffe eft igitur, unũ effe bonũ & bono effe, & honeftum & honefto effe, quęcũq; non per aliud dicunt', fed prima & per fe. etenim hoc fufficiens eft, fi exiftit, etiam fi non fint fpecies. fortaffis autem magis, fi fpecies fint. Simul autem patet etiam quod fi ideæ fint, quales eas qdam aiunt, quod etiam non erit fubiectum fubftantia. has enim fubftantias qdem, neceffe eft non de fubiecto qdem effe. effent enim fecundũ participationem. ex his itaq; rationibus, unũ & idem eft non fecundũ accidens ipfum unũquodq;, & quod qd erat effe. & qd' fcire unũquodq;, hoc eft, ipfum qd erat effe fcire. quare, fecũdum expofitionem neceffe eft unum qddam, ambo effe. Quod autem fecundum accidens dicitur, ut muficum, aut albũ, propterea quod duplex fignificat, non eft uerũ dicere, quod idem fit, quod qd erat effe, & ipfum. etenim, cui accidit albũ, et accidens. quare quodam modo qdem eft idem, quodam modo uero non eft idem, quod qd erat effe & ipfum. homini nanq;, & albo homini, non eft idem. paffione uero, idem. Abfurdum autem apparet, & fiquis unicuiq; ipforum quid erat effe nomen imponat. erit nanq; etiam præter illud, aliud, quod qd erat effe equo. at uero quid prohibet nunc quoq; e ueftigio effe quędam qd erat effe, fi fubftantia qdem eft, quod quid erat effe? enimuero non folum unũ, fed ratio etiam eorum eadem, ut ex dictis patet. non enim fecundum accidens unum, uni effe & ipfum unũ. Item fi aliud erit, in infinitum procedet. etenim hoc quidem, erit quid erat effe uni effe. illud uero, unum. quare de illis quoq; eadem ratio erit. Quod igitur de primis & quæ per fe dicuntur, unicuiq; effe & unumquodq; idem, & unum eft, patet. Sophifticæ autem ad hanc pofitionem redargutiones, manifeftum eft, quod eadem folutione foluuntur. & fi idem Socrates, & Socrati effe. nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, nec ex quib' foluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuiq; eft, quod quid erat effe, & quomodo non idem, dictum eft.

Caput VII.

Orum autem, quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam a' cafu fiunt. omnia uero, quæ fiunt, & ab aliquo, & ex aliquo, ac aliquid fiunt. aliquid uero dico, fecundũ quodq; prædicamentum. aut enim, hoc, aut quantum, aut quale, aut ubi. generationes uero naturales qdem hæ eorum funt, quorum generatio ex natura eft. ex quo autem fit, ea eft, quam materiam dicimus. a' quo uero, qppiam eorũ eft, quæ natura funt. ipfum autem aliquid, homo aut planta, aut quicquam aliud fimilium, quæ maxime dicimus fubftantias effe. Cuncta uero, quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam. poffibile enim eft effe, & non effe, eorum unumquodq;. hoc autem cuiq;,

materia. Vniuersaliter uero & id, ex quo natura, & illud, per quod natura. quod enim fit, habet naturam ut planta, aut animal. Et a' quo, natura quæ ſm ſpecię dicit', quæ eiuſdem ſpeciei eſt. hæc autem, in alio eſt. homo nanq; hominem generat. ſic igit' fiunt, q̄ ob naturã fiũt. cęteræ uero generationes, dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut a' poteſtate, aut ab intellectu. harum autem quædam etiam a' caſu fiunt, & a' fortuna, perinde atque in iis, quæ a' natura fiunt. quædam enim & illic, eadem & ex ſemine, & abſq; ſemine fiunt. de his itaq; poſtea conſyderandum eſt. ab arte autem fiunt, quorum ſpecies in anima. ſpeciem autem dico, ipſum quid erat eſſe uniuſcuiuſq; & primam ſubſtantiam. Etenim contrariorũ quodam modo eadem ſpecies eſt. priuationis nanq; ſubſtantia, oppoſita ſubſtantia. ut ſanitas, ægritudinis. illius enim abſentia, oſtenditur ægritudo. ſanitas uero eſt ratio, quæ in anima & in ſcientia eſt. fit itaq; ſanum, ita intelligente. cum hoc, ſanitas ſit. neceſſe eſt ſi ſanitas erit hoc, fieri utputa æqualitatem. qđ ſi hoc, caliditatem. & ita ſemper intelligit, donec redigat in illud, qđ ipſe poteſt ultimum facere. deinde motus, qui iam poſt hæc fit, effectio ad ſanitatem appellatur. Quare quodam modo ex ſanitate, ſanitatem accidit fieri, & domum ex domo. quæ ſine materia, eam, quæ habet materiã. ars enim medendi, & ædificandi, eſt ſpecies ſanitatis, & domus. dico autem ſubſtantiam abſque materia, quod quid erat eſſe. Generationum autem, & motuum. hæc quidem intellectio, hæc uero effectio uocatur. quæ quidem a' principio & ſpecie, intellectio. quæ uero ab ultimo ipſius intellectiõis effectio. ſimiliter autem & in cæteris mediis unumquodq; fit. dico autem utputa, ſi conualeſcet, oportet adæquari. quid igitur eſt adæquari? hoc. hoc autem erit, ſi calefiet. hoc autem quid eſt? hoc quidem. hoc autem poteſtate ineſt, hoc uero iam in ipſo eſt. Faciens igitur, & unde conualeſcendi motus incipit, ſi ab arte, ſpecies eſt, quæ eſt in anima. quod ſi a' caſu, ab eo, quod eſt faciendi principium illi, qui ab arte facit. ſicuti fortaſſis & in medendo principium a' calefaciendo fit. hoc autem facit, fricatione. calor itaq; in corpore, aut pars ſanitatis, aut ſequitur eum aliquid tale, quod eſt pars ſanitatis, aut plura. hoc autem ultimum faciens, & quod ita pars eſt ſanitatis. & domus, & aliorum, ut lapides. Quare quẽadmodum dicitur, impoſſibile eſt fieri, ſi nihil præexiſtat. quod ſane' pars ex neceſſitate exiſtet, patet. materia nanq;, pars. ineſt etiam hæc, & fit. Sed utrum eorum etiã eſt, quę in ratione? utroq; quidem modo dicimus multos circulos quidnam ſint, & materiam dicentes, quod æs, & ſpeciem quod talis figura, & hoc eſt genus, in quo primo ponitur. æneus autem circulus, habet in ipſa ratione materiam. Ex quo uero tãquam materia fiunt aliqua, dicitur cum fit non illud, ſed illiuſmodi. ut ſtatua, non lapis ſed lapidea. homo autem conualeſcens, non dicitur illud, ex quo. cauſa uero eſt, quia fieri contingit ex priuatione, & ſubiecto, qđ dicimus materiam. utputa, & homo & ægrotus fit ſanus. magis tamen dicitur ex priuatiõe fieri, ueluti ex ægroto ſanus, quàm ex homine. quare ſanus, ægrotus quidem non dicitur, ſed homo, & homo ſanus. Quorum uero priuatio incerta & innominata eſt, ut in ære cuiuſcunq; figuræ, aut in lateribus & lignis domus, ex his non dicentur fieri, ſicuti illic ex ægroto. quare ſicut nec ubi ex quo, hoc non dicitur illud. nec hic, ſtatua lignum. ſed deriuatiue dicitur lignea, non lignum, & ænea non æs, & lapidea, & non lapis. & domus lateritia, ſed non lateres. cum neq; tanquam ex ligno fit ſtatua, aut ex lateribus domus (ſiquis accurate inſpexerit) profecto' ſimpliciter dicet. propterea quod oporteat fieri, mutato ex quo, ſed non permanente. propter hoc igitur, ſic dicitur.

Caput VIII.

Vm autem & ab aliquo fiat, quod fit (hoc autem dico unde generationis principium eſt, & ex aliquo, fit autem hoc non priuatio, ſed materia, iam enim determinatum eſt, quẽadmodum hoc dicimus, & quod fit, hoc autem eſt, aut ſphęra, aut circulus, aut quodcunq; cæterorum euenit, ſicuti neq; ſubiectum facit ipſum ęs, ita neq; ſphęrã, niſi ſecundũ accidens, quia ænea ſphæra, ſphæra eſt. illam autem nõ facit. hoc aliquid enim facere, ex omnino ſubiecto, hoc facere eſt. dico autem quod æs facere rotũdum, nõ eſt ipſum rotũdum, aut ſphæram facere, ſed aliquid aliud, utputa ſpeciem hanc in alio. ſi enim facit, ex aliquo alio profecto' facit. hoc enim ſupponebatur, utputa facere ęneam ſphęram. hoc autem ita, quia ex eo, quod eſt æs, hoc facit quod ſphæra eſt. ſi igitur & hoc ipſum facit, patet q; ſimiliter faciet, & generationes in infinitũ procedent. Manifeſtum igitur eſt, quod neq; ſpecies fit, aut quodcunq; nominare oportet formã, quæ in ſenſibili eſt, nec eſt eius generatio. nec eſt hæc, ipſum qd erat eſſe. hoc enĩ eſt, qđ in alio fit, aut ab arte, aut a' natura, aut potẽtia æneã uero ſphęrã, eſſe facit. facit nãq; ex ære & ſphæra. in hoc enĩ hanc ſpeciẽ facit. & hoc eſt ſphęra ænea. hoc autem, ſphæræ eſſe. eius uero, qđ eſt ſphæræ eſſe, oĩno ſi generatio eſt, ex aliquo aliquid erit.

quid erit.oportebit nanq; diuisibile semper esse,quod fit.& esse,hoc qdem hoc.illud uero,hoc. dico autem,quod hoc quidem materiam.illud uero,speciem.si itaq; sphæra est figura, quæ a' medio æqualis est,huius hoc quidem est,in quo erit,quod facit.illud autem,in illo. totum uero,quod factum est,utputa ipsa ænea sphæra.Manifestum igitur ex dictis est,quod illud quidem, quod ut species,aut substantia dicitur,non fit.copulatio uero,quæ secundum hanc dicitur,fit. & quod in omni,quod fit,materia inest.& est,hoc quidem hoc.illud uero,hoc. Vtrum igitur est aliqua sphæra præter has,an domus præter lateres?an nec factum fuisset unquam,si ita esset quod quid,sed quoniam tale significat?hoc autem & terminatum non est.sed facit,& generat ex hoc,tale.& cum generatum est,est hoc tale?totú autem hoc,Callias aut Socrates est, sicuti sphæra ænea hæc,homo uero,& animal sicuti sphæra ænea simpliciter?Patet ergo qd' specierum causæ(quemadmodum quidam dicere solent species)si aliquæ sunt,præter singularia,ad generationes,& substantias nihil prosunt.nec sunt propter has,substantiæ secundum se.in quibusdam etenim etiam manifestum est,quod generans tale est,quale quod generatur. non tamen idem,nec unum numero,sed unum specie.ut in naturalibus(homo nanq; hominem generat)nisi quid præter naturam fiat.ut equus,mulú.& hæc quoq;,similiter. quod enim est commune equo,& asino,non est nominatum propinquissimum genus.fuerint autem ambo fortassis,uti mulus.Quare patet,quod non oportet tanquam exemplar speciem ponere.in his etenim maxime quærerentur.hæ enim maxime substantiæ sunt.sed generans sufficiens est,ut faciat,& causa sit speciei esse in materia.tota uero iam talis species,in his carnibus,& ossibus, Callias,& Socrates. & diuersa quidem,propter materiam(diuersa etenim)idem autem specie.indiuisibilis nanq; species est. Cap. IX.

d Vbitauerit autem aliquis,cur quædam & arte,& casu fiunt,ut sanitas.quędam autem minime,ut domus.Causa uero est,quod horum quidem materia,quæ principium generationis est,cum faciens fit,& factum aliquid eorum, quæ ab arte sunt, in qua est aliqua pars rei,quædam talis est,ut a' seipsa moueat̃,quædam non.& huius,quædam sic possibilis est,quædam impossibilis.multa nanq; possibilia quidem a' seipsis moueri,sed non sic,utputa saltare.quorumcúq; itaq; talis materia est,ut lapides(impossibile est sic moueri nisi ab alio,sic tamen certe est)& ignis.propterea quædam non erunt absq; eo, qui habet artem,quædam erunt.ab iis enim mouebuntur,quæ non habent quidem artem, moueri uero possunt ipsamet,aut ab aliis non habentibus artem,aut ex parte.Manifestum autem est ex iis,quæ dicta sunt,& quod quodam modo omnia fiút ex uniuoco,quemadmodum quæ natura sunt.aut ex parte uniuoca.ut dom⁹ ex domo,aut ab intellectu.ars enim species est,at ex parte,aut habente aliquam partem,si non secundú accidens fiat.causa enim faciendi prima secundum se,pars.calor enim in motu,calorem in corpore fecit.hic uero aut sanitas est,aut pars,aut sequitur eum aliqua sanitatis pars,aut ipsa sanitas.quare & dicitur facere,quia illud, quod sequitur,& cui accidit calor,sanitatem efficit.Quare sicut in syllogismis,omniú principium substantia est(ex ipso enim qd est,syllogismi sunt)hic etiam generationes.Similiter se habent & quæ natura constituta sunt.semen nanq; facit,sicut ea,quæ ab arte sunt.habet etenim potestate speciem.& a' quo semen est,quodam modo uniuocum(non enim omnia ita oportet quærere,sicuti ex homine homo.etenim mulier ex uiro.unde mulus non ex mulo)sed si nó læsura fuerit. Quæcunq; uero quorum materia potest,& a' seipsa moueri eo motu,quo semen mouet,a' casu,sicut ibi fiunt.quorum autem non,hæc impossibilia sunt aliter fieri,quam ex ipsis. Non autem de substantia solum ostendit ratio non fieri speciem,sed de omnibus primis similiter communis ratio est,utputa quantitate,qualitate,& aliis prædicamentis.fit enim utputa ænea sphęra,sed non sphęra,nec æs.& in ære fit.semper nanq; oportet præexistere materiam,& specié. ita & de quid est,& de qualitate,& quantitate,& aliis prædicamentis similiter. non enim fit qualitas,sed quale lignum.nec quantitas,sed quantum lignum,aut animal. Cæterum ex his, proprium substantiæ accipere est.quod necesse est præexistere semper aliam substantiam actu existentem,quæ facit,utputa animal si animal fit.quale uero,aut quantum non est necesse,nisi potentia solum. Cap. X.

c Vm aút definitio oratio sit,omnis aút oratio partes habeat,ac sicuti oratio ad ré similiter & pars orationis ad partem rei se habeat,dubitat̃ utrú oportet partiú oróné inesse in oróne toti⁹ an nó.in qbusdá.n.uident̃ inesse.in qbusdá uero nó.circuli.n. ratio nó habet róné incisionú.ratio uero syllabæ habet róné elementoꝝ.atq circulus diuidit̃ in icisiones,sicuti syllaba in elemẽta.Ité aút si partes priores sint toto,recti aút acut⁹

est pars, & digitus animalis, prior erit acutus recto, & digitus homine. uidentur tamen ista esse priora. ratione nanq; dicuntur ex istis. & eo q; sint absq; inuicem, priora sunt. An multis modis dicitur pars? Quorum unus modus, secundum quantum mensurans. sed hæc quidem prætermittatur. ex quibus uero substantia tanq̃ ex partibus est, hoc consyderandum est. Si igitur hoc quidem materia est, hoc uero species, hoc uero ex his, & substantia est materia, & species, & quod ex his, quodam modo quidem materia etiam pars alicuius dicitur, quodam modo uero non. quandoquidem ex quibus ratio speciei, utputa concauitatis, non est pars caro. hæc enim materia, in qua fit. simitatis autem, pars aliqua est. & totius quidem statuæ, pars, æs. eius autem, quod ut species dicitur statuæ, minime. dicendum enim specie & quatenus speciem habet, unũquodq;. materiale uero, nunquam secundum se dicendũ (Quare circuli quidem ratio non habet eam, quæ incisionum ratio est, sed syllabæ eam, quæ elementorum est, quia elementa rationis partes, sunt speciei, & nõ materia. incisiones uero horum sic partes tanq̃ materia, in quibus adueniunt. propinquiores tamen speciei, q̃ æs, cum in ære rotunditas fiat. Quodã modo uero nec elementa cuncta, in ratione syllabę inerunt. utputa, hæc cerea, aut quæ in aere sunt. iã enim etiam hæc, syllabæ pars sunt, tanq̃ materia sensibilis. etenim linea non si diuisa in medietates, corrumpitur. aut homo, in ossa, & neruos, & carnes. propter hoc & ita ex his sunt, tanq̃ ex iis, q̃ sunt partes substantiæ, uerum tanq̃ ex materia. & totius quidem sunt partes, speciei uero & cuius ratio, minime. Propter hoc, nec in rationibus. quorũdam itaq; inerit talium partium ratio, quorũdam uero non oportet inesse, nisi sit simul sumpti. Propter hoc enim, nonnullæ ex iis tãquam principiis sunt, in quas corrumpuntur. quædam uero non sunt. Quæcunq; igitur simul sumpta, species & materia sunt, ut simum, aut æneus circulus, illa sane in hæc corrũpũtur. quæcunq; non simul, cum materia sumuntur, sed absq; materia, ut rationes speciei solum, hęc profecto nõ corrũpũtur, aut penitus, aut nequaq̃ ita. Quare illorũ qdẽ principia & partes, quæ in eis sunt, speciei uero neq; partes, neq; principia huiusmodi. & propterea lutea statua in lutum corrumpitur & sphęra in æs, & Callias in carnem & ossa. item & circulus in incisiones. est enĩ aliquid, quod cum materia sumitur. æquiuoce nãq; dicitur circulus, & qui simpliciter dicitur, et singuli, propterea q; singulis non sit proprium nomen. Dicta itaq; nũc quoq; ueritas est, adhuc tamen dilucidius dicamus repetentes, quæcũq; enim rationis partes, & in quas diuiditur ratio, hæ priores, aut omnes, aut aliquæ. ratio uero recti non diuiditur in acuti rationem, sed acuti in rectum. utitur nãq; recto, qui definit acutum. minor etenim recto, acutus. similiter autem circulus, & semicirculus sese habent. semicirculus nanq; circulo definitur. & digitus, toto. talis enim hominis pars, digitus. Quare quęcunq; quidem partes ut materia, & in quas diuiditur ut in materiam, posteriores. quæcunq; uero ut rationis, & secundum rationem substantiæ, priores, aut omnes, aut aliquæ. Quoniam uero animalium anima (hoc enim substantia animati) secũdum rationem, & speciem substantia, & quod erat esse tali corpori, cuiuscunq; nanq; pars, si probe definiatur, non sine eo opere definietur, quod sine sensu non existet, sane partes eius priores, aut omnes, aut aliquę toto animali. & de unoquoq;, similiter. corpus uero, & eius partes, posteriores hac substantia. & diuidetur in eas ut in materiam, non ipsa substãtia, sed totũ. Toto itaq; quodam modo qdẽ priores sunt hæ, quodã modo uero non, quãdoquidem nec esse possunt separatæ. non enim qui quomodocũq; se habet, digitus animalis est. sed æquocus, qui mortuus est. quædam uero simul, quæcunq; principales, & in qua prima, ratio & substãtia, utputa si hęc cor, aut cerebrum est. nihil enim differt, utra talis sit. Homo uero, & equus, & quę ita se habẽt, in singularibus sunt. uniuersale uero substãtia non est, sed totum quiddam ex hac ratiõe & hac materia tanquã uniuersali. singulare uero ex ultima materia, iam Socrates est. & de cæteris, similiter. Pars itaq;, etiam speciei est (speciem autem dico, quod qd erat esse) & ipsius totius, qđ ex specie, & ipsa materia est. sed ratiõis partes, quæ speciei, solum sunt. ratio uero, est ipsius uniuersalis. circulo nanq; esse & circulus, & animæ esse & anima, idẽ est. totius uero ut circuli huius & singularium alicuius sensibilis aut intelligibilis (dico autem intelligibiles quidem, ut mathematicos. sensibiles uero, ut æneos & ligneos) horum inq̃ non est definitio, sed intellectione, aut sensu cognoscuntur. cum uero abeant ab actu, non est manifestum utrum sint aliquando, an non sint, tamen semper dicuntur & cognoscunt uniuersali ratiõe. materia uero, per seipsam incognita. materia uero, quædam sensibilis. quædam, intelligibilis. sensibilis quidem, ut æs, & lignũ, & quæcunq; mobilis materia. intelligibilis uero, quæ in sensibilibus existit, non ꝑut sensibilia. utputa, ipsa mathematica. De toto igitur, & parte, ac priore, & posteriore quomodo se habeant, dictum est. Ad interrogationem uero necesse est occurrere, cum quis interroget utrũ rectus, & circulus

rectus & circulus, & animal priora, an in quas diuiduntᵣ, & ex qbus ſunt, partes, ꝙ non ſimpliciter. nã etiam ſi anima aĩal eſt, aut animatũ, aut unũquodq;, aut uniuſcuiuſq;, & circulus circulo eſſe, & rectus recto eſſe, ſubſtãtia quoq; recti, aliqd quidem & aliquo poſterius dicendũ eſt, utputa iis, quæ in ratione, & aliquo recto. etenĩ qui cũ materia æneus rectus, & q in ſingularibus lineis. qui uero abſq; materia iis qdem, quę in ratione ſunt, poſterior, partibus uero, quę in ſingulari ſunt, prior eſt. ſimpliciter autem nõ eſt dicendũ. & ſi diuerſa eſt, & nõ eſt aĩa animal, ſic etiam quaſdam dicendum, quaſdã non dicendum, ut dictum eſt. Cap. XI

Erito autẽ dubitaᵣ etiam quęnam ſpeciei ſint partes, quę uero non, ſed eius, qđ ſimul ſumiᵣ, cũ & hoc nõ exiſtẽte manifeſto, nõ ſit definire unũquodq;. uniuer-
m ſalis etenĩ, & ſpeciei, definitio eſt. quæ igiᵣ partium ut materia ſunt, & quæ non, ſi nõ ſint manifeſtę, nec ratio rei manifeſta erit. Quæcunq; igitur apparent aduenientia in diuerſis ſpecie, ut circulus in ære, ligno, & lapide, hęc quidem manifeſta eſſe uidentur. quoniã nihil ſubſtãtiæ circuli æs, neq; lapis eſt, propterea ꝙ ab eis ſeparetur. q̃ uero nõ uidenᵣ ſeparari, nihil quidem ꝓhibet ſimiliter his ſe habere, quemadmodum ſi circuli oẽs uiderenᵣ ænei. nihil enim minus æs nõ ſit ipſius ſpeciei. difficile tamẽ eſt, hoc mẽte auferre. utputa ſpecies hominis ſemper in carnibus & oſſibus & talibus partibus apparet, utrũ igiᵣ ſint hæc partes ſpeciei & rationis, an nõ, ſed materia? uerũ quoniam nõ adueniunt etiã in aliis, non poſſumus ſeparare. Cum autem hoc uideaᵣ quidem contingere, quando uero nõ eſt manifeſtum, quidam etiam de circulo, & triangulo dubitant, tanq̃ non deceat lineis & continuo definiri. ſed hęc omnia ſimiliter dici ſicuti carnes, aut oſſa hominis, & æs & lapis circuli. & cuncta, referunt ad numeros. & lineæ rationẽ, eam, quæ duorum eſſe dicũt. Eoꝝ etiam, q ideas dicunt, quidã ipſam lineam dualitatẽ. quidã, lineæ ſpeciem. quædã etenim eadẽ eſſe, ſpeciẽ & cuius ſpecies. utputa, dualitatis & dualitatis ſpeciẽ. in linea uero nõ eſt. Accidit itaq; & unã multoꝝ ſpeciem eſſe, quoꝝ ſpecies uidetur diuerſa. quod etiã Pythagoricis accidebat. & contingit unam omnium facere ipſam ſpeciem, cætera uero non ſpecies. at hoc modo unũ, omnia erũt. Quod itaq; habent aliquã dubitationem ea, quæ circa definitiones ſunt, & quã ob cauſam, dictum eſt. Quare cuncta ita reducere & auferre materiã, ſuperuacaneum eſt. quædam uaq; fortaſſe, hoc in hoc ſunt, aut ſic hæc habentia. Et comparatio de animali, quã iunior Socrates dicere ſolebat, nõ bene ſe habet. abducit enim a` uero, & opinari facit tanq̃ contingeret hominẽ ſine partibus eſſe, quẽadmodum abſq; ære circulum. hoc autem, nõ eſt ſimile. etenim ſenſibile quiddam fortaſſis animal eſt, & abſq; motu definire non eſt. Quare neq; ſine partibus, quodã modo ſe habentibus. nõ enim omnino pars hominis eſt manus, ſed illa, quę poteſt opus perficere. quare animata exiſtens, nõ animata uero non eſt pars. Circa mathematica uero, cur rationes non ſunt partes rationũ? ut circuli, ſemicirculi? hæc enim nõ ſunt ſenſibilia. an nihil refert? erit nãq; quorũdam etiam non ſenſibiliũ, materia, & omnis quod nõ eſt, quid erat eẽ. circuli itaq; uniuerſalis quidem non erunt, ſingularium uero erunt hæ partes, ut prius dictum eſt. eſt etenĩ materia, quædam ſenſibilis, quædam intellectualis. manifeſtum autem eſt, quod anima quidẽ ſubſtantia prima, corpus uero materia. homo uero uel animal, quod ex ambobus, ut uniuerſale. Socrates uero & Coriſcus, ſi anima quidem, duplex. hi enim ut animam dicent, illi autem ut ipſum totum. quod ſi ſimpliciter anima hæc, & hoc corpus, quẽadmodum uniuerſale, etiã & ſingulare. Vtrum autem præter materiam, huiuſcemodi ſubſtãtiarũ ſit aliqua alia, & oporteat quærere ſubſtãtiã eoꝝ aliquã aliam, utputa numeros aut aliquid tale, poſterius cõſyderandum eſt. huius enĩ gratia, & de ſenſibilibus ſubſtantiis definire tentamus. quãdoquidem quodã modo phyſicæ & ſecundæ philoſophiæ opus eſt, ea, quæ circa ſenſibiles ſubſtantias ſpeculatio ẽ. non enim ſolum de materia phyſicum cognoſcere oportet, ſed etiam de ea, quæ ſecundum rationem, & magis. In definitionibus uero, quo modo partes, quæ in ratione ſunt, & cur una ratio, definitio (patet etenim, quod res una) res autem quo modo una partes habens, poſtea cõſyderandum eſt. Quid igitur eſt, quod quid erat eſſe, & quomodo ipſum per ſeipſum, uniuerſaliter de omni, dictum eſt. & cur, quorundam ratio ipſius quid erat eſſe habet definiti partes, quorundam non. & quod in ratione quidem ſubſtantiæ, quę ita partes ſunt ut materia, non inerunt. non enim ſunt illius ſubſtantiæ partes, ſed totius. Huius uero eſt quodammodo ratio. & non eſt. cum materia nanq; non eſt. indefinitum etenim. ſecundum primam autem ſubſtantiam, eſt. ut hominis, animæ ratio. ſubſtantia enim eſt, ſpecies, quæ ineſt. ex qua & materia, tota dicitur ſubſtantia. ut concauitas. ex hac enim & naſo, ſimus naſus, & ſimitas eſt. bis nanq; in his inerit naſus. in tota uero ſubſtantia, ut naſo ſimo aut Callia, ineſt etiam materia. Et quod

quid erat esse, & unũquodq;, in quibusdam quidem idem est, ut in primis substãtiis. utputa, curuitas & curuitati esse, si prima est. dico aũt primã, quæ nõ dicitur eo, q aliud in alio sit, & subiecto ut materia. Quæcunq; uero ut materia, uel ut simul cum materia sumpta sunt, non idẽ. neq; secundum accidens, unum, ut Socrates & musicum. hæc enim secundum accidens, eadẽ sunt.

Caput XII.

Nunc autem primo dicamus, quatenus in analyticis definitione non est dictum. dubitationem, quæ in illis dicta est, proderit rationibus de substantia. Dico autẽ,
n hanc dubitationem. quare unum est definitum, cuius rationem definitionem eẽ dicimus. ut hominis, animal bipes (sit nanq; eius ratio) cur igitur hoc unũ est, nõ autem multa, animal & bipes? homo enim & album, multa quidem sunt, cum nõ insint alterum alteri. unum uero cũ insint, & subiectũ, ut homo, aliquid patiatur. tunc enim albus homo, unũ fit, & est. hic uero non est alterum alterius particeps. genus etenim nõ uidetur particeps esse differentiarum. simul nanq; cõtrariorũ, idem participaret. differentiæ nanq; contrariæ, quibus genus differt. Quod si etiam participat, eadem ratio est, si differentiæ quidẽ plures sunt. ut gressiuum, bipes, implume. Cur enim unum, sed non multa sunt hæc, non enim, quia insunt. sic enim, ex omnibus erit unum. sed quia oportet unum esse, quæcunq; in definitione sunt, definitio nanq;, ratio quædã una, & substantia est. quare unius cuiuspiã oportet ipsam esse rationem. etenim substantia, unum quiddam & quod quid (ut dicimus) significat. Oportet autem, primo consyderare de iis, quæ secundum diuisiones sunt, definitionibus. nihil enim aliud in definitione est, nisi (quod primum dicitur) genus, & differentiæ. cætera uero genera, sunt, & ipsum primum, & post hoc, quæ comprehenduntur differentię. utputa ipsum primum, est animal. consequens uero, animal bipes. & rursus animal bipes implume. similiter etiam, si per plura dicatur. & omnino nihil differt per multa an per pauca dicatur. neq; utiq; per pauciora quàm duo. duorum uero, hoc quidem genus, hoc uero differentia. utputa huius, animal bipes, animal quidem genus, differentia uero alterum. Si igitur genus simpliciter non est præter eas, quæ ut generis species sunt, aut si est quidem, sed tãquam materia est (uox nanq; genus & materia, differentiæ autem species. nam elementa quoq;, ex hac faciunt) manifestum est, quod definitio est ex differentiis ratio. At uero oportet etiam diuidi differentia differentiam. utputa animalis differentia est, ut pedes habere. rursus, animalis pedes habentis differẽtiam scire oportet, prout pedes habet. quare non est dicendum, pedes habẽtis aliud plumiferum, aliud implume, si bene dicatur (uerum quia non potest, faciet hoc) sed si, aliud fissos, aliud non fissos pedes habens. hæ enim pedis differentiæ sunt. fissio nanque pedum, aliqua peditas est. & sic semper procedi uult, donec ad indifferentia deueniat. tũ aũt tot pedis species erũt, quot differẽtię. & pedes habentia aĩalia, æqualia differentiis. Si igit hęc ita se habeant, manifestũ est, q ultima differẽtia, rei substãtia erit, & definitio, nec sane oportet crebro eadẽ in definitionibus dicere. superfluũ nanq; est. Accidit autẽ, hoc. cũ enim animal pedes habẽs, bipes dicat, nihil aliud dixit, nisi animal pedes habens, duos pedes habens. & si hoc propria diuisione diuidat, crebro & æqualiter, ac differentias dicet. Si igitur differentię differentia fiat, una, quæ ultima est, erit species & substantia. Si autem secũdum accidens, ut si diuidat, habẽtis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot sunt sectiones. Quare manifestum est, q definitio est ratio, quæ ex differẽtiis ẽ, & ex harum ultima secundum rectum. pateat autẽ hoc, si quis transponat tales definitiones (utputa, hominis) dicens animal bipes, habens pedes. superfluum enim est habens pedes, dicto bipede. ordo uero, non est in substantia. quo nanq; modo, intelligere oportet, hoc qdem prius, illud uero posterius? De his igitur definitionibus, quæ secundum diuisiones fiunt, quales quædam sunt, hactenus dicta sint.

Caput XIII.

Cum autẽ de substantia cõsyderatio sit, rursus redeamus. dicit aũt, sicuti subiectũ
c substãtia esse. & quod qd erat esse. & qđ ex his. & uniuersale. De duobus itaq; dictum est. etenĩ de qd erat esse, & de subiecto, q dupliciter subiicit, aut qđ qd existẽs, ut animal passionibus. aut, ut materia actui. Videtur autem etiam uniuersale causa quibusdam esse maxime, ac esse principium ipsum uniuersale. quare de hoc ẽt tractemus. Videt nanq; impossibile, substãtiam esse quodcũq; eorũ, quæ uniuersaliter dicunt. prima nãq; substãtia uniuscuiusq;, quę ppria cuiusq; est, quæ alii nõ inest. uniuersale uero, cõmune. hoc enĩ dicit uniuersale, qđ pluribus natura aptũ est inesse. cuius igit, hoc erit substãtia? aut enĩ oĩum, aut nullius. oĩum uero, non est possibile. unius autem si erit, cętera quoq; hoc erũt. quorũ enĩ substãtia una, & qđ qd erat esse unũ, ipsa quoq; unũ sunt. Itẽ substãtia dicit, qđ nõ de subiecto. uniuersale uero,

uersale uero, de subiecto aliquo dicitur semper. Sed utrum ita quidem non contingit, ut quod quid erat esse? in ipso autem inest, utputa animal in homine, & equo. patet igitur, quod erit aliqua eius ratio. differt autem nihil, si non omnium ratio est eorum, quæ in substãtia sunt. etení, nihil minus hoc erit substantia alicuius. ut homo, hominis, in quo existit. quare iterum idem accidit. erit enim substantia, illius substãtia, ut animal speciei in qua ut proprium existit. Item impossibile, ac inconueniens est ipsum, quid & substantiam esse, si ex aliquibus non ex substãtiis, nec ex eo, quod quid est, sed ex quali. prius nanq;, non substantia, & quale erit, q̃ substantia, & quod quid. quod impossibile est. nec ratione enim, nec tempore, nec generatione, possibile est passiones priores substantia esse. essent nanq; separabiles. Item Socrati substãtiæ, inerit substãtia. quare, duobus erit substantia. & omnino si homo, & quæcunq; ita dicuntur, substantia est, accidit nihil eorum, quæ in ratione sunt, alicuius substantiam esse, nec sine ipsis existere, nec in alio. dico autem utputa, non esse aliquid animal præter aliqua, nec ullum aliud eorum, quæ in ratione sunt. Ex his itaq;, consyderantibus patet, nihil eorum, quę uniuersaliter existunt, substãtiam esse, nihilq; eorum, quæ communiter prædicantur, quod quid, sed tale significare. quod si non, & alia multa accidunt, ac tertius homo. Item sic quoq; patet. impossibile enim est, substantiam ex substãtiis esse, quæ sic insunt, ut actu. quæ enim duo sic actu sunt, nunq̃ unum actu sunt. sed si potentia, duo sunt, erunt unum. ut duplum, ex duobus dimidiis potentia. actus nanq; separat. Quare si substantia unum, non erit ex substantiis inexistentibus. & secundum hunc modum, quem recte Democritus dicit. impossibile enim ait esse, ex duobus unum, aut ex uno duo fieri. magnitudines nanq; indiuisibiles, substantias facit. Patet igitur, quod similiter & de numero se habebit. si numerus quidem compositio unitatum est, ut à quibusdam dicitur. aut ení non est unum dualitas, aut non inest in ea unitas actu. Habet autem, quod accidit, dubitationem. si enim nec ex uniuersalibus possibile est ullam substantiam esse, propterea quod tale, & non, quod quid significant, nec ex substantiis actu contingit ullam substantiam esse compositam, quicquam incompositum erit profectò omnis substantia. quare, neq; ratio ullius substantiæ erit. At cunctis uidetur. & iam dictum est, aut solius substantiæ, aut maxime definitioné eé. nunc uero, nec huius. nullius igitur definitio erit. An quodam modo quidem erit, quodam modo uero non? manifestum autem, quod dicitur, magis erit ex posterioribus.

Caput XIIII.

X his autem ipsis, id etiam patet, quod accidit illis, qui ideas pariter substantias & separatas esse dicunt. & pariter, ex genere & differentiis faciunt speciem. Si
e enim species & animal in homine sunt, & equo, aut unum & idé numero sunt, aut alterum. ratione nanq;, patet, quod unum. eãdem enim exhibebit rationem, qui dicit in utroq;. Si itaq; aliquis homo est ipsum per se, quod quid & separatũ, necesse est, ut etiam illa, ex quibus (sicuti animal, & bipes) quod quid significent, et separata, ac substantiæ sint. quare & ipsum animal. si idem igitur, & unum quiddam etiam in equo, sicuti tu tibiipsi, quomodo in separatim existentibus unum erit? & cur nõ etiam absq; seipso erit animal hoc? Deinde si participabit quidem bipede & mulripede, impossibile quiddam accidit. cõtraria nanq; simul inerunt ipsi uni, & huic quidem enti. sin minus, quis modus est, cum aliquis dicat animal, & bipes aut progressiuum esse? Sed fortassis componuntur, & tangunt, aut miscétur. At cuncta, inconueniẽtia sunt. Sed diuersum, in unoquoq; est. Infinita igitur (ut ita dicam) ea erunt, quorum substantia, animal est. non enim, secundum accidens, ex animali homo est. Item multa erit, ipsum animal. nam & substantia, animal est, quod in unoquoq; est. non enim secundum aliud dicitur. Quod si non, ex illo erit homo, & genus eius, illud. Ac item omnia, ex quibus homo, ideæ. non igitur alterius quidé idea erit, alterius uero substãtia? impossibile nãq; est. ipsum ergo animal erit unũquodq; eorum, quę in animalibus sunt. Item ex aliquo hoc ipso erit, & quomodo ex ipso animali? aut qũo é possibile eé animal, quod hoc ipsum substantia é, præter ipsum animal? Itẽ in sensibilibus, & hæc accidunt, & his absurdiora. Quod si impossibile est ita se habere, patet, quod non est eorum idea ita, ut quidam aiunt.

Cap. XV.

Vm autem substãtia altera sit ipsum scilicet totum, & ratio, dico autem, quod illa qdem ita substantia, est cú materia simul accepta ratio. hæc uero, ratio simpli-
c citer. Quæcunq; igitur illo modo dicuntur, eorum quidé est corruptio. ná & generatio. rationis aũt non é, ita ut corrumpat'. nec enim generatio é (non enim fit domui esse, sed huic domui) sed absq; generatiõe, & corruptiõe sunt, & nõ sunt. ostẽsum é enim, q nullus hæc generat, neq; facit. Propterea ét substãtiaꝝ sensibiliũ singulariũ,

neq; definitio, neq; demonstratio est, eo, quod habet materiam. cuius natura talis est, ut esse & non esse contingat. Quare corruptibilia sunt, oĩa singularia eorũ. Si igit demonstratio & definitio scientifica necessariorũ est, & nõ ꝯtingit sicuti neq; scientiã, quandoq; scientiam, quãq; ignorantiã esse, sed qđ tale est, opinio est, ita neq; demõstrationẽ neq; definitionem. sed opinio est eius, qđ ꝯtingit & aliter se habere. patet, ꝙ neq; demonstratio, neq; definitio eorũ est. corruptibilia nanq;, nõ sunt manifesta iis, qui scientiã habent, cum à sensu abscesserint. & rationib⁹ eisdem in animo saluis, non erit amplius neq; definitio neq; demonstratio. Quare cũ qs eorũ, quę ad definitionem quicq̃ singularium definiat, oportet non ignorare, quod semp perimendum est. non enim, cõtingit definire. Nec ullam ideã, est definire. singularium enim (ut aiũt) idea ẽ, & separata. necessarium autem, ex nominibus rationẽ esse nomen uero nõ faciet, qui definit. ignotum enim erit. quæ uero posita sunt, omnibus cõmunia sunt. necesse est igitur, & aliis talia inesse. Et siqs te definiat, animal dicet gracile, aut albũ, aut aliqd aliud qđ & in alio sit. Quod siquis dicat, nihil prohibere separatim qdem omnia multis simul uero huic soli inesse. primum qdem, quod etiam ambobus. ut animal bipes, animali & bipedi. & hoc in sempiternis qdem etiam necesse est esse, cum priores existãt, & partes compositi. at uero etiam separabilia, si hoc quidem, quod homo, separabile. nam aut nullum, aut ambo. si igitur nullũ, non erit genus præter species. quod si erit, erit ẽt differentia. deinde quoniam priora ipso esse, hæc sane non uicissim perimuntur. Deinde si ex ideis ideæ, minus profectò cõposita sunt ex quibus. Item de multis oportebit etiã illa prædicari, ex quibus idea, ut animal & bipes. Quod si non, quomodo scietur? erit nanq; aliqua idea, quã impossibile est de pluribus prædicari q̃ de uno. nõ uidet autem, sed omnis idea uidet esse participabilis. Quẽadmodum igit dictũ est, latet, qđ impossibile est in perpetuis definire, maxime uero quæcunq; unica sunt, ut sol, aut luna. nõ solum enim in hoc peccant, quod talia addunt, quibus ablatis, adhuc erit sol; utputa, quod circuit terram, aut quod nocte absconditur (si enim steterit, aut apparuerit, non erit amplius sol) sed inconueniens est, si non. sol enim substantiam quandam significat. Item quæcunq; in alio contingunt, ueluti si alter fiat talis, patet, ꝙ erit sol. cõmunis ergo, rõ. at sol singulariũ erat, sicut Cleon, aut Socrates. Cæterum cur nemo eorum definitionem profert ideæ? fiet enim profectò manifestum tentantibus, uerum esse, quod nũc dictum est.

Caput XVI.

Anifestum autem est, quod etiam eorum, quæ uidentur esse substãtiæ, plures potentiæ, & partes animalium sunt. nihil enim eorum, separatum est. cum autem separarentur, tum etiam ut materia omnia, terra, ignis, & aer. nihil enim eorum, unum est, sed quasi cumulus, ante quàm digerãtur, & ex eis unum fiat. Maxime autem aliquis, animatorum partes putauerit, & animæ propinquas, ambas fieri, ut sint & actu, & potentia, eo quod principia motus ab aliquo, in iuncturis habẽt. Quare quædam animalia, diuisa uiuunt. sed tamen potentia omnia erunt, cũ unum & continuũ fuerit natura, sed non ui, aut copulatione. tale nãq; lęsio est. Cum autem unum dicatur, sicuti & ens, & substantia unius una, & quorum una numero unum numero, manifestum, quod neq; unũ, neq; ens contingit substantiam esse rerum, sicuti neq; elemẽto esse, aut principio. Sed quærimus qd ergo principium, ut ad notiora referamus. magis igitur his substãtia est ens & unum, quàm principium & elementum & causa. sed necdum ista, si nec aliud quidem commune ullum substantia est. nulli enim inest substantia nisi sibiipsi, & habenti eam, cuius substantia est. item ipsum unum, in pluribus non erit simul. commune uero, simul in pluribus est. quare patet, quod nihil uniuersalium separatim præter singularia est. Sed qui species dicunt, partim recte dicunt separantes eas, si substantiæ quidem sunt. partim non recte, quoniam unam in multis speciẽ dicũt. causa uero est, quod non habent reddere quænam tales incorruptæ substantiæ præter singulares, & sensibiles, sint. faciunt igitur easdem specie iis, quæ sunt corruptibiles (has enim cognoscimus) ipsum hominem & ipsum equum addentes uocabulum ipsum, sensibilibus. attamen etiam si non uideremus astra, nihil minus (ut puto) essent substantiæ perpetuę, præter eas, quas nos sciremus. Quare nunc quoq; si non habeamus quænam sint, necesse tamen fortassis fuerit aliquas esse. Quod igitur nec eorum quicquam, quæ uniuersalia dicuntur, substantia sit, nec ulla sit substantia, ex substantiis, patet.

Caput XVII

q Vid uero & quale, quid substantiam dicere oporteat, rursus aliud quasi principium facientes, dicamus. fortassis enim ex his erit manifestum de illa quoq; substantia, quæ est separata à sensibilibus substantiis. Cum igitur substantia principiũ & causa q̃dã sit, hinc est ꝓcedendũ. Quęrit uero ipsum pp qd, semp sic. pp qd, aliud alii alicui inest.

cui inest. quærere nanq; propter quid musicus homo musicus homo est, certe quærere est, qđ dictum est, propter quid homo musicus est, aut aliud. Quærere igitur propter quid ipsum est ipsum, nihil est quærere. oportet enim ipsum quod, & ipsum esse, existere manifesta entia. dico autem utputa, quod luna patitur eclipsim. ipsius autē quod id ipsum, non nisi una rō, unaq; causa in omnibus (propter quid homo est homo, aut musicus musicus) siqs dicat, quod unumquodq; ad seipsum indiuisibile est. hoc autem erat unum esse. sed hoc, & commune de omnibus, & breue est. Quærat autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam est. hoc igitur manifestum est, quod non quærit propter quid is, q est homo, homo est. aliqd ergo de aliquo quærit, propter quid inest. quod autem inest, oportet manifestum esse. si enim non ita, nihil quærit. utputa, propter quid tonat? quia sonus, in nubibus fit. ita nanq; aliud de alio est, qđ quæritur. & propter quid hæc utputa lateres & lapides, domus sunt? manifestum itaq; & est, quod causam quærit. hæc autem, est quod quid erat esse, ut logice dicam. quæ in quibusdam quidem, est cuius gratia. utputa fortassis, in domo & lecto. in quibusdam uero, quod primum mouit. causa nanq;, etiam hoc. sed talis quidem causa quæritur, dum quippiam fit uel corrumpitur. altera uero, etiam dum est. Latet autem præcipue, quod quęritur, in iis, quæ non de aliis dicunt (utputa, q̃ritur homo qd est) eo quod simpliciter dicitur, neq; determinatur quod hæc uel hoc. Oportet igitur recte disponentes quærere. quod si non, commune fit eius, quod nihil est quærere, & eius, quod aliquid quærere. Cum autem & habere & existere ipsum esse oporteat, manifestum est, quod propter quid est, ipsam materiam quærit. utputa, hæc sunt domus. propter quid? quia hæc existūt. quod erat domui esse, & homo hoc, aut corpus hoc tale habēs, quare? causa materiæ quæritur. hæc autem, est species qua aliqd est. hæc autem, est substantia. Patet itaq;, quod de simplicibus non est aliqua quæstio neq; doctrina. sed alius talium quæstionis modus. Cum uero quod ex aliquo compositum, ita ut unum totum sit, non est ut cumulus, sed ut syllaba. syllaba uero, non est ipsa elementa. nec idem, B & A. nec caro, ignis & terra. dissolutis nanq;, hæc quidem amplius non sunt, ut caro & syllaba. elementa uero, ignis & terra, sunt. est ergo syllaba aliquid, non solum elementa, uocalis & muta, sed etiam aliquid aliud. & caro, non solum ignis & terra, aut calidum & frigidum, sed etiam aliquid aliud. Si igitur necesse est illud quoq;, aut elementum, aut ex elementis esse, si elementum qdem, rursus eadem ratio erit. ex hoc enim & igne & terra erit caro, et item alio. q̃re in infinitum ꝓgredietur. si uero ex elemento, patet qđ non ex uno sed ex pluribus q̃ idipsum, erit. quare iterum de hoc, eandem rationem dicemus, quā de carne, aut syllaba. Videatur aūt esse aliquid tale, & nō elementū, ac causam, sed hoc carnem, hoc uero syllabā esse. similiter & de cæteris. Substantia uero cuiusq; quidem, hoc. hoc nāq; prima ipsius eē causa ē. cum aūt quędam non substantię reꝝ sint, sed q̃cūq; substantię secundum naturam & natura constitutæ sint, uideri possit profecto aliquibus hæc quoq; natura, substantia esse, quæ non elemētum, sed principium est. elemētum autē est, in qđ inexistēs diuiditur ut materiam. utputa syllabę, ipsum A & B.

OCTAVVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

X iis igitur, quæ dicta sunt, colligere oportet. ac congregando summatim, finē imponere. Dictū autem est, quod substantiarum, causę principia, & elementa quæruntur. Substantiæ uero quædam, ab omnibus concessæ sunt. de quibusdam separatim enuntiauerunt quidam. concessæ quidem, quæ naturales sunt. ut ignis, tarra, aq, & cætera simplicia corpora. deinde plantæ, & partes earū. & animalia, & partes eorum, & tandem cœlum, & partes cœli. separatim autem, substantias quidam esse dicunt species, & mathematica. alias uero accidit ex orationibus substātias esse, quod quid erat esse & subiectum. Item aliter genus magis quàm species, & uniuersale quàm singularia. Vniuersali uero & generi, ideæ quoq; copulantur. eadem nanq; ratione substantiæ uidentur esse. Cum autem quod quid erat esse substantia, huius autem ratio,

definitio, ideo de definitione, & de secundum se determinatum est. Quoniam uero definitio, oratio, oratio autem partes habet, necesse quoque de parte erat uidere, quaenam substantiae partes, & quae non. & si has, definitionis quoque esse oportet. Item etiam, nec uniuersale substantia est, neque genus. De ideis uero & mathematicis, posterius consyderãdum est. etenim praeter sensibiles substantias, has quidam esse dicunt. Nunc uero de concessis substantiis tractemus. hae autem sunt, quae sensibiles sunt. sensibiles uero cunctae substantiae, materiam habent. Est autẽ substantia, idipsum, quod subiicitur. aliter quidem materia, & aliter ratio. materiã autem dico, quae cum non quod quid actu sit, potentia est, quod quid. aliter autem ratio & forma, quod cum sit, quod quid, ratione separabile est. tertium uero, quod ex his est. cuius generatio solius, & corruptio est. & separabile simpliciter. earum enim substantiarum, quae secũdum rationem, quaedam sunt separabiles, quaedam uero non. Quod autem materia quoque substãtia est, patet. in cunctis namque oppositis transmutationibus, est aliquod transmutationibus subiectum. utputa secundum locum, quod nunc hic, rursus alibi. & secundum augmentationem, quod nũc tãtum, rursus minus aut maius. & secundum alterationem, quod nunc sanum, rursus aegrum. similiter autem & secundum substantiam, quod nunc in generatione, rursus in corruptione. & nunc quidem subiectum, ut quod quid. rursus autem subiectum, ut secundum priuationem. Et sequuntur hanc etiam aliae transmutationes. caeterarum uero aut unam, aut duas, haec non sequitur. non enim est necesse, si quid materiam habet localem, hoc generabilem etiam & corruptibilem habere. uerum quae inter simpliciter fieri, & non simpliciter differentia sit, in physicis dictum est.

Caput II.

C

Vm autem quaedam ut subiecta & ut materia, concedatur substantia, haec autẽ est quae potentia est, restat illam, quae ut actus substantia sensibilium est, quaenam sit dicere. Democritus igitur tres differentias esse uidetur existimare. subiectum enim corpus, materiam, unum & idẽ. differre aũt, aut rhysmo qđ est figura. aut trope, quod est situs. aut diathige, quod est ordo. Videntur autem multae differẽtiae esse. utputa quaedã compositione dicũtur materiae, sicuti quaecunque mistura, quẽadmodum melicratum. quaedã clauo, ut arca. quaedam ligamine, ut fascis. quaedam glutine, ut liber. quaedam pluribus ex his. quaedam positione, ut limen & superliminare. haec enĩ, eo qđ modo quo dam sita sint, differunt. quaedam tempore, ut coena, & prandium. quaedã loco, ut uẽti. qđã sensibilium passionib⁹, ut duritie & mollitie, & densitate & raritate, & siccitate, et humiditate. & quaedã qbusdã ex his. quaedam oĩbus his. & simpliciter, quaedã, redundantia. quaedã, defectu. Quare patet, quod & ipsum est, toties dicit᷑. limẽ enĩ est, quoniã ita sitũ est. & eẽ, sic ipsum poni significat. & glaciẽ esse, sic densari. quorũdam uero esse, & his oĩbus definietur. eo, qđ quaedam miscẽtur. quaedã, temperant᷑. quaedã, ligant᷑. quaedã, densant᷑. quaedã, caeteris differentiis utunt᷑, sicuti manus aut pes. Accipienda igit᷑ genera differẽtiarũ. haec enim, principia existẽtiae erunt. ut quae in magis & minus, aut denso & raro, & caeteris talibus. cuncta etenim haec, redũdantia & defectus sunt. quod siqd figura, aut laeuitate, aut asperitate, oĩa recto & curuo. his uero esse, erit misceri. opposito aũt modo, nõ esse. Manifestũ igitur ex his est, qđ si substantia causa est, ut unũquodque sit, in his quaerendum est, quaenam ut horum singula sint, causa est. Substãtia itaque nihil hoꝝ est, neque cõbinatũ. attamẽ ꝓportionale in unoquoque. & quẽadmodum in substantiis, qđ de materia ꝑdicatur, ipse actus est, & in aliis definitionibus maxime. utputa, si limẽ oportebit definire, lignum, aut lapidem sic positũ dicemus. & domũ, lateres, aut ligna sic posita (an etiam & cuius causa in quibusdã est᷑) si uero glaciẽ, aquã cõgelatam, aut sic densatã. consonantia uero, est acuti & grauis mistio talis. eodem autem modo, et in caeteris. Manifestũ itaque ex his est, quod actus alius alterius materiae, & ratio. quorũdam enim, compositio. quorũdam, mistio. quorũdam, aliqd aliud eorũ, quae dicta sunt. Quare eorũ, qui definiunt, hi quidem, quĩ dicunt, qd est domus, ꝙ lapides, lateres, ligna, potentia domũ dicũt. materia enim, haec sunt. qui uero, uas cõseruatiuum reꝝ & corpoꝝ, aut aliqd aliud tale addentes, actum dicũt. qui porro haec ambo componũt, tertiam, & quae ex his est, substantiam (uidetur etenim ea quidẽ, quae ex differentiis ratio sit, speciei & actus esse. quae uero ex iis, quae insunt, materiae magis) similiter, & quas Archytas approbat definitiones. etenim, simul utriusque sunt. utputa, quid est serenitas? quies in multitudine aeris. materia quidem aer, actus uero & substantia quies. qd est trãqllitas? maris planities. subiectũ qdẽ, ut materia, mare. actus uero & forma, planities. Manifestum itaque ex dictis est. quaenam sensibilis substantia, & quomodo sit. etenim, haec quidẽ ut materia. haec autem, ut forma, quoniã actus. tertia uero, ex his.

Caput III.

Oportet autem

Portet autem non ignorare, quod aliquando latet, utrum nomen compositam
substantiam significet, an actum & formam. utputa domus utrum est signum cō
c munis, quod operimentū est ex lapidibus, & lateribus sic positis, an actus & spe
ciei, quod est operimentum. & linea, utrū dualitas in longitudine, an quod dua
litas. & animal, utrum anima in corpore, an anima. hæc enim, substātia & actus
alicuius corporis. erit autem utiq; in utrisq; animal, non ut una ratione dictum, sed ut ad unum.
Sed hæc ad aliud quidem aliquid conferunt, ad quęstionem autem substantiæ sensibilis nihil.
etenim quod quid erat esse, speciei & actui est. anima nanq; & animæ esse, idem est. homini ue
ro & homo, non idem, nisi & anima homo dicatur. sic autem alicui quidem, alicui uero non.
Non uidetur itaq; quærentibus, quod syllaba ex elementis, & compositione sit. neq; domus, la
teres, & compositio. & hoc, recte. compositio enim & mistio, non est ex iis, quorum est compo
sitio, aut mistio. Similiter, nec aliorum ullum. utputa, limen, positione. nō ex limine positio, sed
magis istud ex illa. nec homo, est ipsum animal & bipes (sed aliquid esse oportet, quod præter
hæc est) si hæc materia sunt. sed nec elementum, nec ex elementis, sed substantia, quod materiā
auferentes, dicunt. Si itaq; hoc ipsius esse causa, & hoc substantia, ipsam substantiam utique nō
dicerent. necesse autem est, aut sempiternam hanc esse, aut corruptibilem absq; eo, quod corrū
patur, & factam esse absq; eo, quod fiat. ostensum autem est, & declaratum in aliis, quod spe/
ciem nullus facit, neq; generatur. sed efficitur, hoc. fit autem, quod ex his. Si uero corruptibili/
um substantiæ sunt separatę, non dum est manifestum, nisi quod quorundam non contingit.
patet, ut ea, quæ non possunt præter particularia esse. ut domum, aut uas. fortassis nec substātiæ
sunt hæc ipsa, nec aliorum quicquam quæcunq; non natura consistunt. naturam etenim solam
profecto quis ponet eam, quę in corruptibilibus est, substantiam. Quare dubitatio qua Anti/
sthenici, & hoc pacto pariter indocti dubitabant, habet aliquid temporis, ut soluatur, quod nō
est ipsum quid est definire (definitionem enim longum esse sermonem) sed quale quid est, con
tingit etiam docere. quemadmodum argentum quid est, non. qđ autem, quale stānum. Ut ta/
men substantiæ, est quidem, cuius contingit definitionē & rationem esse. utputa, compositę, si
ue sensibilis, siue intellectualis sit. ex quibus autem hoc primis, non est. siquidem aliquid de ali
quo significat ratio definitiua. & oportet hoc quidem ut materiam, illud uero formā esse. Ma/
nifestum autem hoc etiā est, quod si aliquo modo substantię numeri sunt, ita sunt. & nō, quem
admodum quidā dicūt, unitatū, nā & definitio, numerus quidā est. diuisibilis etenim, & in in/
diuisibilia. non enim infinitæ rationes. numerus uero, tale quid est. & quemadmodum de nu/
mero, ablato aut addito aliquo, ex quibus numerus est, non est amplius idem numerus, sed di/
uersus, etiam si minimum auferatur, aut addatur, ita nec definitio, nec ipsum quid erat esse, erit
amplius ablato aliquo aut addito. & numerum oportet aliquid esse quo unus, quod nunc non
habent dicere quo unus, si unus est. an enim non est, sed quasi congeries? aut si est, dicendum
est quidnam illud sit, quod unum ex multis facit, & definitio, una est. Similiter autem, nec hāc
dicere habent. & hoc, merito accidit. eiusdem enim rationis, & substantia est, ut unum. nō (ut
quidam aiunt) ut unitas quędam existens, aut pūctum, sed actus & natura quędam unaquęq;.
& quemadmodum nec numerus habet magis & minus, ita neq; substantia, quæ secūdum spe/
ciem est. sed si est quidem, ea est, quæ secundum materiam est. De generatione igitur, ac corru
ptione dictarum substantiarum, quomodo accidit, quo'q; modo impossibile est, de'q; reductio/
ne ad numerum, hactenus determinatum sit. Cap. IIII.

E materiali uero substātia oportet nō latere, ꝙ etsi ex eodē omnia primo, aut eis/
d dem tanq̄ primis, & eadē sit materia ut principiū illis, quę fiunt, est tamen quędā
cuiusq; ꝓpria. utputa, flegmatis prima materia, ipsa dulcia aut pinguia. cholerę ue
ro, amara, aut aliqua alia. fortassis autē hæc, ex eodē. fiūt autē plures materiæ, eius
dem, cū alterius altera sit. utputa, flegma ex pingui & dulci, si pingue ex dulci. ex choleræ uero
esse, ob resolutionē cholerę in primā materiā. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniā ex eo qđ
ꝓcedet, aut quoniā ex eo, qđ resolutum fuerit in principiū. Cōtingit aūt, una existente materia,
diuersa fieri ꝓpter mouētem causam. ut ex ligno, fit arca & lectus. Quorūdā aūt, diuersa mate/
ria necessario, diuersis existētibus. utputa, serra nunq̄ fiet ex ligno. nec est hoc in causa mouēte.
nō enim faciet serrā ex lana, aut ligno. Si aūt idē ꝯtingit ex alia materia facere, patet ꝙ ꝓcipiū
& ars, quę est ut mouēs, eadē est. etenī si materia diuersa & mouens, et ipsum qđ factū est. Cū
itaq; qsquā quænam sit causa quærat, quoniā multipliciter causæ dicunt', oēs ꝯtingentes causas
dicere oportet. utputa, hoīs, quę causa ut materia, nō'ne mēstrua? quę uero ut mouēs, utrū sper

ma? quæ uero ut ſpecies, quod quid erat eſſe? quæ autem ut cuius cauſa, finis? fortaſſis autem
hæ ambæ, eadem ſunt. Oportet autem proximas cauſas dicere. quæ materia, non ignem uel
terram, ſed propriam. In naturalibus igitur & generabilibus ſubſtãtiis, neceſſe eſt ita procede/
re, ſiquis recte procedet. ſiquidem, hæ, totq́ꝫ cauſæ ſunt. & oportet cauſas cognoſcere. De natu
ralibus autem, aut perpetuis ſubſtãtiis, alia ratio eſt. fortaſſis etenim quædam non habent ma/
teriam, aut non talem, ſed ſolum quæ ſecundum locum mobilis eſt. Nec quæcunqꝫ natura qui
dem, non autem ſunt ſubſtantiæ, his materia eſt, ſed quod ſubiicitur, ſubſtãtia, utputa, quæ cau
ſa eclipſis, quæ materia? non enim eſt, ſed luna eſt, quæ patitur. quæ cauſa ut mouens, atqꝫ cor/
rumpens lumen? terra. cuius uero cauſa? forſan non eſt. quæ uero ut ſpecies? definitio. ſed non
manifeſta definitio, niſi cum ipſa cauſa ſit. utputa, quid eclipſis? priuatio luminis. ſi uero adda
tur à terra in medio interpoſita, hæc eſt cum ipſa cauſa definitio. De ſomno uero non eſt ma/
nifeſtum, quid eſt primum, quod patitur. ſed nunquid animal? ita. attamen hoc ſecundum ali/
quid. & quid primum, cor an aliquid aliud? deinde, à quo? deinde, quę paſſio, quæ illius & nõ
totius? quia talis immobilitas, ita. ſed hęc, eo quod aliquid patiatur ipſum primum. Cap. V

Vm autem quędam abſqꝫ generatione, & corruptione ſint, & nõ ſint, utputa pũ/
c ęta ſi ſint quidem, & omnino ſpecies & formę (non enim albedo fit, ſed lignum al
bum, ſi ex aliquo & aliquid fit omne, quod fit) profectò non omnia contraria fiũt
uiciſſim. ſed aliter albus homo ex nigro homine, et albedo ex nigredine. nec omni
um materia eſt, ſed quorũcunqꝫ generatio, & tranſmutatio inuicem ſunt. quæcunqꝫ uero abſqꝫ
eo, quod tranſmutentur ſunt, aut non, horum materia non eſt. Habet autem dubitationẽ, quo
nam modo ad contraria cuiuſqꝫ materia ſe habeat. utputa, ſi corpus potentia ſanum, ꝯtrarium
uero ſanitati infirmitas, utrum ambo potentia. & aqua, potentia, uinum & acetum. an huius q
dem ſecundum habitum & ſecundum ſpeciem, materia eſt, illius uero ſecundum corruptionẽ
& priuationem præter naturam? At quædã dubitatio eſt, cur uinum non ſit materia aceti, neqꝫ
potentia acetum, tametſi fiat ex eo acetum. & uiuens potentia mortuus, an non, ſed ſecundum
accidens corruptiones. Ipſa uero animalis materia, ſecundum corruptionem mortui potentia
& materia, aqua quoqꝫ aceti eſt. fiunt etenim ex illis, quemadmodum ex die nox. & quæcunqꝫ
ita inuicem tranſmutantur, ad materiam oportet redire. utputa ſi ex mortuo animal, primum
ad materiam. deinde, animal. & acetum, ad aquam. deinde, uinum. Cap. VI.

E dubitatione autem dicta, & circa definitiones, & circa numeros, quæ cauſa eſt
ut unum ſint? omnium nanqꝫ quæcunqꝫ plures partes habent, & non eſt totum
d quaſi coaceruatio, ſed ipſum totum eſt aliquid aliud præter partes, eſt aliqua cau
ſa. nam & in corporibus quibuſdam, tactus eſt cauſa, ut unum ſint. quibuſdã ue/
ro, uiſcoſitas, aut aliqua alia talis paſſio. definitio uero oratio eſt una non coniun
ctione ut ilias, ſed eo quod unius eſt. quid eſt igitur quod hominem facit unum, & cur unum
& non multa ſunt animal & bipes, pręſertim ſi (quemadmodum quidam dicũt) ſit quid ipſum
animal, & ipſum bipes? cur enim non illa, homo eſt, & erunt ſecundum participationem homi
nes, non hominis unius, ſed duorum, animalis & bipedis? & omnino profectò, homo non erit
unum, ſed plura, animal & bipes. Manifeſtum itaqꝫ eſt, quod ita quidem tractantibus (ut ſolẽt
definire & dicere non eſt poſſibile reddere rationem, & ſoluere dubitationem. Quod ſi, quem
admodum dicimus, hoc quidem materia, hoc uero forma eſt, & hoc quidem potentia, hoc ue
ro actu, profectò non uideatur amplius dubitatio eſſe, quod quęritur. etenim dubitatio eſt ea/
dem, ac ſi definitio ueſtis, eſſet æs rotundum. eſſet etenim hoc nomen, rationis ſignum. quare
quod quęritur eſt, quænam cauſa ſit, ut rotundum & ęs unum ſint. amplius uero non apparet
dubitatio, quoniam hoc quidem materia, illud uero forma eſt. Quæ igit̃ huius cauſa eſt, ut qđ
potentia eſt, actu ſit in quibuſcunqꝫ generatio eſt, præter illud, quod fecit? nulla enim alia cauſa
eſt, ut actu ſphęra ſit, quæ potentia ſphęra erat. ſed hoc erat, ipſum quid erat eſſe utriqꝫ. Eſt au/
tem materia, quædam intellectualis. quædam ſenſibilis. & ſemper, rationis hoc quidem mate/
ria, hoc uero actus eſt. ut circulus, figura plana. Quæcunqꝫ uero neqꝫ intellectualem, neqꝫ ſenſi/
bilem materiam habent, ſtatim unum quiddam eſſe, unũquodqꝫ eſt. quemadmodũ ipſum ens,
hoc quidem, hoc. hoc quale. quantum. quare non ineſt in definitionibus, nec ens, nec unum. &
ipſum quid erat eſſe, ſtatim unum quiddam eſt, quemadmodum & ens quiddam. Propterea
non aliqua alia cauſa ulli iſtorum, ut unum ſint, nec ut ens quiddam ſint. ſtatim etenim unun/
quodqꝫ eſt ens quiddam & unum quiddam, non ut in genere in ente & uno, nec tãquam ſint
ſeparata præter particularia. Ob hanc autem dubitationem, quidam participationem aiunt, &

cauſam

causam quandam participationis, & quidnam sit illud participare dubitant. Quidam copulā animæ (sicuti Lycophron ait) scientiam esse ipsius scire & animæ. Quidam cōpositionem, aut coniunctionem animę, cum corpore, ipsum uiuere. Attamen eadem de omnibus ratio erit. et enim ipsum sanum esse, aut copula, aut compositio, aut coniunctio animæ & sanitatis erit. & æs esse triangulum, compositio æris & trianguli. & album esse, compositio superficiei & albedinis. causa uero est, quoniam potentiæ & actus, rationem quærunt unientem, & differentiā. est autem (ut dictum est) ultima materia & forma, idem. & hoc potentia, hoc qdem actu. Quare simile est quęrere quidnam unius causa sit, & ut unum sit. unum enim quiddā, ununquodq;. & quod potentia, & quod actu, unum quodam modo est. Quare nulla alia causa est, nisi siqd fuit, tanquam ex potentia in actum mouens. Quęcunq; uero nou habent materiam, cūcta simpliciter entia, sunt ipsum quid.

NONVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

E primo itaq; ente, & ad quod cęteræ omnes entis prædicationes referuutur, hoc est de substantia, dictum est. nam secundum substautiæ rationem cætera dicuutur entia, quantum, & quale, ac cætera, quæ ita dicuntur. cuncta etenim habebunt substantiæ ratio-
d nem, ut in primis sermonibus differuimus. Cum autem ens dicatur, hoc quidem quid, aut quantitas, aut qualitas, hoc uero secundum potentiam & entelechiam, ac actum, determinemus etiam de poteutia & entelechia. Et primo de potentia, ea quidem, quæ dicitur maxime proprie, uō sane' est utilis ad quod núc uolumus. potentia nanq; & actus in plus est, q̄illa, quæ secūdum motum solum dicuntur. Sed cum de ea dixerimus in determinationibus de actu, ostēdemus etiā de aliis. Quod igitur multipliciter potentia & posse dicatur, determinatum est a' nobis in aliis. Harum uero quæcunq; quidem æquiuoce dicuntur potentiæ, prætermittantur. quædam etenim similitudiue quadam dicuntur, ut in geometria & possibilia, ac impossibilia dicimus, eo quod quo dam modo sint aut non siut. Quæcuuq; uero ad eandem speciē, omnes, aliqua priucipia sunt, & ad unam primam dicuntur, quę est principium trāsmutationis iu alio prout aliud est. aliqua enim est patiendi potentia, quæ in ipso patiente principium est transmutationis passiuę ab alio prout aliud est. aliqua uero, habitus impassibilitatis, quæ iu deterius est, & corruptionis, quæ ē ab alio prout aliud est, priucipio transmutatiuo. in his enim omnibus definitionibus, inest primæ potentiæ ratio. Rursus autem, hæ potentiæ dicuntur, aut ipsius faciendi solum, aut patiendi, aut ipsius bene. Quare in harum quoq; rationibus, quodam modo insunt priorum potentiarum rationes. Manifestum igitur est, quod quodam modo quidem una est ipsius facere & pati potentia (potens enim est, & eo quod ipsum, habeat patiendi potentiam, & eo quod aliud ab eo) quodāmodo uero, alia. Hęc enim in patiente est. propterea enim quod habet aliquod principium, & quod materia aliquod principium est, patitur quod patitur, & aliud ab alio. pingue nanq; combustibile est. cedens uero, sic pressibile. & similiter de cæteris. Hæc uero, in faciente. utputa, calidum, & ædificatiua. hoc quidem, in calefactiuo, hæc uero, in ædificatiuo. Propter quod nullum prout connaturale factum, ipsum a' seipso patitur. unū etenim, & non aliud est. At impotentia quoq; & impotens, atq; quæ tali potentiæ contraria est, priuatio est. Quare eiusdem & secundum idem, potentia, impoteutia'q; omnis. Priuatio autem multisariam dicitur. etenim quod non habet, & quod natura aptum est, si non habet, aut omnino, aut cum natura aptum sit, aut sic utputa omniuo aut quomodocunq;. in qbusdam autē si natura apta habere, ui non habeant, priuari ea dicimus. Caput II.

Vm autem quædam in inanimatis talia principia insint, quædam uero in ani-
c matis, & in anima, & in animæ ea parte, quæ rationem habet, patet quod potentiarum quoq; quædam irrationales, quædam cum ratione erunt. Quare omnes artes & factiuæ scientiæ, potentiæ sunt. principia enim, transmutatiua in alio prout aliud est. Et quæ quidem cum ratione omnes, eædem contrariorum sunt. irrationales uero, una unius. ut calidum, ipsius calefaciendi solius. medicandi uero potentia, infirmitatis & sanitatis. causa uero, est quia scientia, ratio est. ratio autem eadem, manifestat & rem & priuatio

nem, nisi quod non similiter. & quodam modo quidem amborum est, quodam modo uero eius magis, quod existit. Quare necesse est, tales etiam scientias esse quidem contrariorum. esse uero huius quidem per seipsas, illius uero non per seipsas. etenim ratio huius quidem secundum seipsam, huius uero quodam modo secundum accidens. negatione enim & sublatione, manifestat contrarium. prima nanque priuatio, contrarium est. hæc autem, alterius demptio est. Sed quoniam contraria non sunt in eodem, scientia uero potentia eo, quod habet rationem, anima quoque motus principium habet (salubre quidem sanitatem solum facit. & calefactiuum caliditatem, & frigefactiuum frigiditatem, sciens autem ambo. ratio enim amborum quidem est, non tamen similiter, & in anima, quæ motus principium habet) ambo profecto ex eodem mouebit principio ad idem coniungens. Quare quæ secundum rationem potētia sunt, cōtraria iis faciunt, quę absque ratione potentia sunt. unum nanque principium, continetur ratione. Manifestum autem est, quod & ipsius bene potentiam, sequitur solius faciendi aut patiendi potentia. hanc uero illa non semper. qui enim bene faciat, necesse est ut etiam faciat, qui uero solum facit, non necessario & bene facit. Cap. III.

Vnt autem quidam, ut Megarici, qui dicunt tunc solum posse cum agat. cum uero non agat, non posse. utputa, eum, qui non ædificat, ædificare non posse. sed ædificantem, cum ædificat. similiter quoque & de cæteris. Quibus quæ inconuenientia accidunt, non est difficile uidere. patet nanque, quod nec ædificator erit, si non ædificat. ædificatori enim esse, ipsum posse ædificare est. similiter autem & de aliis artibus. si igitur impossibile est huiuscemodi artes habere nisi quandoque discat, & accipiat, & non habere, nisi amittat aliquando (aut enim obliuione, aut quadam passione, aut tempore. non enim re corrupta. semper nanque est) cum cessauerit, non habebit artem. rursus autem statim ædificabit, quomodo accipiens? Et inanimata etiam similiter. nec enim frigidum, neque calidum, neque dulce, nec omnino ullum sensibile erit non sentientibus. quare Protagoræ opinionem accidet eis dicere. Atqui nec sensum aliquid habebit, si non sentiat, aut operetur. si igitur cæcum est, quod non habet uisum, natura tamen aptum, & quando aptum, & item prout natura aptum est habere, iidem sæpius in eodem die cæci & surdi erunt. Item si impossibile id est, quod priuatur potentia, quod non fit, impossibile est fieri. quod uero impossibile est fieri, qui dicit esse aut futurum esse, mentietur. impossibile enim hoc significabat. Vnde illæ orationes, & motum & generationem perimunt. semper etenim & quod stat stabit, & quod sedet, sedebit. si enim sedet, non surget. impossibile nanque erit surgere, qđ nō est possibile surgere. Quod si non est possibile ista dicere, manifestum autem est, quod potentia & actus aliud & aliud est. illæ uero orationes, idem faciunt potentiam & actum. propter quod, non parum quiddā quærunt perimere. Quare contingit possibile quidem esse quiddam, non esse autē. & possibile nō esse, esse uero. similiter in cæteris quoque prædicamentis. quicquam possibile ambulare, nō ambulare. & possibile non ambulare, ambulare. Hoc autem possibile est, cui si illius insit actus, cuius potentiam habere dicitur, nihil impossibile erit. dico autem ut si possibile sedere est, & sedere contingit, huic si extiterit ipsum sedere, nihil impossibile erit. etsi moueri quicquam aut mouere, aut stare, aut sisti, aut esse, aut fieri, aut non esse, aut non fieri, similiter. Nomē uero, actus qui ad entelechiam annectitur, aduenit etiam in aliis, maxime ex motibus. uidetur etenim maxime, motus, actus esse. Quare, non entibus non attribuunt ipsum moueri, sed alias quasdam prædicationes, utputa intelligibilia, & desyderabilia esse, ipsa non entia, non autem mota. hoc autem, quia cum non sint actu, erunt actu. non entium enim, quædam potentia sunt, non autem sunt, quoniam entelechia non sunt. Caput IIII.

I autem possibile est, quod dictum est quatenus sequitur, manifestum est, quod non potest uerum esse dicere, quod possibile quidem est hoc, non tamē erit. alio qui quænam impossibilia sint, hoc modo fugiunt nos. dico autem, ut siquis dicat posse diametrum commensurari, non tamen commensurabitur, non cogitās quidnam impossibile sit, quia nihil prohibet aliquid possibile existens, aut esse, aut fieri, non esse, nec futurum esse. Attamen ex iis, quæ posita sunt, illud necessario sequitur. quia si supponamus esse, aut factum esse, quod nō qdem est, possibile autem est, nihil impossibile erit. at accidet quidem. cōmensurari enim, impossibile est. Enimuero non est idem falsum & impossibile. te nanque nunc stare falsum quidem, sed non impossibile est. Simul autem manifestum est, quod si A existente, necesse est B esse, ita etiam A existente possibile eē, necesse est B quoque possibile esse. nam si non est necesse possibile esse, nihil prohibet non esse possibile eē.

sit itaque A,

sit itaq; A, possibile.cum igitur A possibile sit esse, si ponetur ipsum A, nihil impossibile esse accidit, at tum ipsum B necesse est esse.attamen impossibile erat.Sit igitur impossibile, quod si impossibile, necesse est A esse.necesse autem est B esse.sed erat A, possibile. ergo, etiam B. si igitur A possibile sit, B etiam possibile erit.si ita quidem se habebant, ut A existente, necesse sit etiam B esse.si itaq; sic se habentibus A B.nõ ita possibile sit B, nec ipsum B se habebit ut positum est.& si A possibile existente necesse est B possibile esse, si A est, necesse est B etiam esse, possibile namq; esse necessario B esse si A possibile, hoc significat, si A sit, & quando, & sicuti erat possibile esse, illud quoq; tunc & ita necesse esse.

Caput V.

Vm autem omnium potentiarum, quędam natura nobis insitæ sint ut sensuum, quædam consuetudine, ut tibiis canendi, quædam doctrina ut artium, has quidẽ necesse est eos, qui primo operati sunt, habere, quæcunq; scilicet cõsuetudine & rõne.quæcunq; uero non tales, sed patiendi potentiæ sunt, nõ est necesse.Quoniam uero quod potest, aliquid potest, & aliquãdo & aliquo modo, & quæcũq; alia necesse est adesse in definitione, & quędam quidem cum ratione possunt mouere, & potẽtiæ eorum cum ratione, quædam uero irrationalia, & potentiæ irrationales, & illas quidem necesse est in animato esse, has uero in ambobus, huiuscemodi quidem potentias necesse ẽ, ut cũ (quoad possint) actiuum & passiuum approximẽt, hoc quidem faciat, illud uero patiatur, illas uero non est necesse.hæ enim omnes, una unius factiua.illæ uero ɔtrariorum.Quare simul ne faciet contraria? hoc uero impossibile est.necesse est igitur, aliud quiddam esse, quod dominetur.dico autem, siue appetitum siue electionem.quodcunq; enim appetat, principaliter hoc faciet, cum quoad possit approximet passiuo.Quare omne secundum rationem potens, necesse est, ut cum appetat id, cuius potentiam habet, & ut habet, hoc faciat.habet autem passiuo præsente, & sic se habente, facere.sin minus, facere non poterit.nullo enim extrinsecus prohibente, separationem faciendo, nihilo opus amplius est.potentiam enim habet, ut eius, quod est potestate faciendi.at non quomodocunq;, sed aliquo modo se habentibus, a' quibus separabunt etiam extrinsecus prohibentia.remouentur enim hæc eorum quædam, quæ in definitione assunt.Quare nec si simul uelit aut desyderet duo, aut contraria facere, faciet.non enim ita potẽtiam eorum simul habet, nec est potentia simul faciendi.at quorum est, ita faciet.

Caput VI.

Vm autem de potentia, quæ secundum motum dicitur, dictum sit, de actu determinemus quidnam actus, & quale quid sit.etenim possibile quoq; simul manifestum erit, si diuiserimus, quod non solum hoc dicimus possibile, qđ natura aptũ sit aliud mouere, aut moueri ab alio, aut simpliciter, aut quodam modo, sed etiã aliter.propter quod cum inquiramus, de his etiã tractabimus.Est autem actu rẽ existere, non ita quemadmodum dicimus potestate.dicimus autem potestate, ut in ligno mercurium, & in tota dimidiam, eo quod auferri possit.& scientem etiam illum, qui non speculatur, modo speculari possit.est autẽ hoc actu(manifestum autem quod dicere uolumus, per inductionem in singularibus, & non oportet omnium definitionem quærere, sed etiam quod ꝓportionale est, conspicere(quoniam ut ædificans ad ædificatiuum, & uigilans ad dormiens, & uidens ad conniuens habens tamen uisum, & segregatum a' materia ad materiam, & elaboratum ad inelaboratum, huius autem differentiæ alteri parti actus applicatus sit, alteri uero possibile.Dicuntur autem actu, nõ omnia similiter, sed proportionaliter.ut hoc in hoc, aut ad hoc, ita illud in illo, aut ad illud.quædam enim, ut motus ad potentiam.quædam, ut substantia ad aliquam materiam.Aliter autem infinitum & uacuum, & quæcunq; huiuscemodi. quàm pleraq; entium potentia & actu dicuntur, ut quã uidens, ambulans, & uisum.etenim hæc quidem contingunt, & simpliciter & quandoq; uera esse.uisum enim, hoc quidem quoniam uidetur, hoc uero quoniam uideri possibile est.infinitum uero non ita potentia est, ut actu futurum separatum, sed cognitione.etenim potentia esse hunc actum attribuunt diuisioni, ne deficiat, nõ autem ut separetur.Quidnam igitur, & quale quid sit, quod actu est, & his & huiusmodi manifestum nobis sit.

Caput VII.

Vando autem potentia unũquodq; est & quando non, determinandum est.nõ enim quandocunq;.utputa, terra ne homo est potentia, an non, sed magis cum iam fuerit sperma? nec hoc adhuc fortassis.queadmodum nec a' medicina quodcunq; utiq; sanetur, nec a' fortuna, sed aliquid est, quod possibile est.& hoc, potẽtia sanum.Determinatio uero eius, quod potentia ens est, cum a' mente actu fit,

eſt quando, quod uult fiat, nullo eorum, quæ extrinſecus ſunt prohibente. ibi enim in eo, qui ſanatur, eſt, cum nihil eorum, quæ in eo ſunt, prohibeat. ſimiliter autem & domus potentia, ſi nihil eorum, quæ in ea re & in materia ſunt, ut domus fiat prohibeat, nec eſt, quod aut addat, aut tollatur, aut mutetur, hoc eſt potentia domus. ſimiliter autem de cæteris, quorum extrinſecus generationis principium, & quorum in habente ipſo, quæcunq; nullo exteriori prohibente, per ſeipſa erunt. quale, ſperma non dum eſt. oportet nanq; in alio eſſe & trãſmutari. cum autem iam per ſuum principium tale fuerit, hoc iam potentia eſt, illud uero altero principio indiget. quẽadmodum terra, nõ dum eſt potẽtia ſtatua. transmutata nanq; æs erit. Videtur autẽ eẽ, quod dicimus, nõ hoc, ſed illiuſmodi. ut arca, nõ lignum, ſed lignea. neq; lignum terra. ſed terreum. Rurſus terra ſi ſic non aliud, ſed qđ illiuſmodi, ipſum ſemper potentia, ſimpliciter poſterius eſt. ut arca, neq; terrea, neq; terra, ſed lignea. hoc enim, potentia arca, & materia arcæ hæc. ſimpliciter quidem, eius, qđ ſimpliciter eſt. huius autem, hoc lignum. Quod ſi eſt aliquid primum, qđ non ſecundum aliud dicitur illiuſmodi, hoc prima materia. utputa, ſi terra aerea, aer uero nõ ignis, ſed igneus, ignis prima materia eſt, tanq̃ quod quid & ſubſtantia. hoc enim uniuerſale, & ſubiectum differt eo, qđ ẽ, quod quid eẽ, aut non eſſe. utputa, quod ſubijcitur paſſionibus, homo, corpus, & anima. paſſio uero, muſicum, & album. dicit' autem, muſica adueniente, illud non muſica, ſed muſicum. & homo, nõ albedo, ſed album. nec ambulatio, neq; motus, ſed ambulans, aut motũ, ſic quod illiuſmodi. Quæcunq; igitur ita, ultimum ſubſtantia eſt. quæcunq; autem non ita, ſed ſpecies aliqua, & quod qd eſt, quod prædicatur, ultimum materia & ſubſtantia materialis eſt. Et recte ſane accidit, illiuſmodi dici ſecũdum materiam, & paſſiones. ambo etenim indeterminata ſunt. Quando igitur dicendum eſt potentia, & quando non, dictum eſt.

Caput VIII.

q Voniam autem quot modis dicatur prius, determinatũ eſt, manifeſtũ eſt, quod actus prius potentia eſt. dico autem non ſolum illa potentia determinata, quę dicitur principium transmutatorium in alio, prout aliud eſt, ſed prorſus omni motiuo, & ſtatorio principio. etenim natura, in eodem fit. in eodem enim genere, cũ ipſa potentia. principium enim motiuum, non tamen in alio, ſed in ipſo prout ipſum. omni itaq; tali, prior eſt actus, & ratione & ſubſtantia. tempore uero, quodã modo qdẽ eſt, quodã modo uero nõ. Quod aũt rõne prior, patet. potẽs enim eſt, quod primo poteſt, propterea, quod cõtingit operari. utputa, ædificatiuum, qđ poteſt ędificare. & uiſiuũ, quod poteſt uidere. & uiſibile, quod poteſt uideri. eadẽ autẽ de cęteris quoq; ratio ẽ. quare neceſſe, ut ratio præcedat & notitia notitiã. Tempore aũt prius, ſic. quod idem ſpecie agit prius, numero uero nõ. dico autẽ hoc, quod eo qdem homine, qui actu iam eſt, & frumento, & uidente prior tempore materia, & ſperma, & uiſiuũ ẽ, quæ potentia quidem homo, & frumentũ & uidens ſunt, actu uero non dum. ſed his, alia tempore priora actu exiſtẽtia, e' quibus hæc facta fuerunt. ſemp etenim, ex eo, quod potentia eſt, fit actu ens ab actu exiſtente, ut homo ex homine, muſicus ex muſico, ſemper aliquo primo mouẽte. mouens autẽ, actu iam eſt. Dicitur autem in ſermonibꝰ de ſubſtantia habitis, quod omne, quod fit ex aliquo aliquid & ab aliquo fit. & hoc, ſpecie idem. Quare uidetur impoſſibile, eẽ ædificatorem, qui nihil ædificauerit, aut citharœdum, qui nihil citharizauerit, q enim diſcit citharizare, citharizando diſcit citharizare. ſimiliter etiam alii. Vnde argumentatio ſophiſtica oriebatur, quod aliquis non habens ſcientiam, faciet id, cuius ſcientia. qui nanq; diſcit, non habet. Sed quoniam eius, quod fit, aliquid factum eſt, & eius, quod aliquo modo mouetur, aliqd motum ẽ (hoc autem inde motu manifeſtum eſt) diſcentem quoq; neceſſe fortaſſe eſt, aliqd ſcientiæ habere. At ex hoc quoq; patet, ꝙ actus prior potentia, & generatione, & tempore eſt.

Caput IX.

a T uero ſubſtãtia ẽt, primo qdẽ qa quę generatione poſteriora, ſpecie & ſubſtantia priora ſunt. ut uir, puero. & homo, ſpermate. illud enĩ, iam habet ſpeciẽ. hoc uero, nõ. Et qm̃ omne, quod fit, ad principium & finẽ progredit'. etenĩ cuius cauſa, principium eſt. generatio uero, finis gratia. finis uero, actus. & huius gratia, potẽtia ſumit'. nõ enim ut uiſum habeant, aĩalia uidẽt. ſed ut uideant, uiſum hñt. ſimiliter ẽt, ædificatiuã, ut ædificẽt. & ſpeculatiuã, ut ſpeculẽtur. nõ ut ſpeculatiuã hẽant ſpeculant', niſi q exercitant'. hi uero nõ ſpeculant', ſed aut ſic, aut qa nõ indigẽt ſpeculari. Itẽ materia ẽ potẽtia, qa ꝓgredi põt ad ſpeciẽ. cũ uero actu ſit, tunc in ſpecie eſt. ſimiliter ẽt de cæteris, & quoꝝ motio finis. Quare queẽadmodũ docẽtes, cũ diſcipulum oſtẽdant operantẽ, putãt impoſuiſſe finẽ, ſimiliter ẽt natura. ſi enĩ nõ ita ſit, erit Mercurius Paſſonis. nõ enĩ erit manifeſtũ, an intra uel extra ſit ſcientia,

quemadmodum

quemadmodum etiam ille. opus enim, finis. operatio uero, opus. unde nomen operatio, dicitur ab opere, & tendit ad perfectionem. Cum autem quorundam quidem ultimum sit usus, ut uisus uisio, & nihil præter hanc aliud a' uisu fiat opus, a' quibusdam uero fiat aliud, ut ab ædificatiua domus præter ædificationem, nihilo minus tamē illic quidem finis, hic uero magis finis potentiæ est. ædificatio nanq;, in ædificato simul & fit & est cum domo. Quorumcunq; itaq; aliud quiddam præter usum est id, quod fit, horum actus in eo, quod fit, est. ut ędificatio, in eo, quod ædificatur. & contexio, in eo, quod contexitur, similiter & de aliis, & omnino motus in moto. Quorum uero non est aliud quodam opus præter actionem, in ipsismet actio est. ut uisio, in uidente. & speculatio, in speculante. & uita in anima. Quare, felicitas etiam. uita nanq; quædam est. Vnde patet, quod substantia & species, actus est. & secundum hanc igitur rationem manifestum est, quod prior substantia actus, quàm potentia. Et, quemadmodum diximus, tempore semper præcedit actus, alius ante alium, usq; ad eum, qui est primo mouentis, ueruntamen etiam magis principaliter. æterna enim priora corruptibilibus substātia sunt. nihil uero potentia, ęternum est. ratio autem hęc, omnis potentia simul contradictionis est. quod enim non est possibile esse, non inerit alicui. omne uero possibile, contingit non agere. quod igitur est possibile esse, contingit esse & non esse. quod uero est possibile non eē, contingit non esse. quod autem contingit non esse, corruptibile est, aut simpliciter aut hoc ipsum, quod dicitur, contingere non esse, siue secundum locum, siue secundum quantum, siue secundum quale. simpliciter uero, quod secundum substantiam. Nihil igitur simpliciter incorruptibilium, simpliciter potentia est. secundum aliquid autem, nihil prohibet, ut quale, aut ubi. Actu'ne ergo omnia? Nec eorum, quæ necessario sunt, licet hæc prima. si enim ipsa non essent, nihil esset profecto'. nec siquis motus æternus, aut si quid æternum motum est, est secundum potentiam motum, nisi unde, quo. huius autem, materiam nihil prohibet esse. Quare, semper agit sol & stellæ, totum'q; cœlum. neq; timēdum ne quando stet, quod metuunt quidam physici. non enim fatigantur, cum hoc faciunt, eo quod motus eis non est circa contradictionis potentiam (quemadmodum corruptibilibus (ita ut laboriosa eis sit motus continuatio. substantia nanq; materia, & potentia existens non actu, huius causa est. Imitantur autem incorruptibilia, illa entia, quæ transmutantur ut terra, & ignis. etenim semper hæc agunt, secundū se enim & in seipsis, habent motum. Cæteræ uero omnes potentiæ ut determinatum est, contradictionis sunt (qđ enim potest sic mouere, potest etiam non sic) quæcunq; scilicet secundum rationem. Irrationales uero, eo ipso quod adsunt & absunt, contradictionis erunt eædem. Si igitur aliquæ naturæ, siue substantiæ tales sunt, quales dicunt in sermonibus ideas, multo magis sciens aliquid erit quàm ipsa scientia, & motum quàm motus. illa enim magis actus, hæ uero horum potentiæ. Quod igitur actus prior, & potentia. & omni transmutatiuo principio est, patet. Cap. X

q Vod autem melior ac præstantior q̃ ipsa bona potentia actus sit, ex his patebit. quæcunq; enim secundum posse dicuntur, idem est potens ꝯria. ut quod dicitur posse sanum esse, idem est etiam ægrotans, & simul. eadem enim potentia est sanum & ęgrotum esse, & quiescere & moueri, & extruere, & destruere. & extrui, & destrui. posse itaq; contraria, simul est. contraria uero simul esse, impossibile est. ut sanum & ęgrotum esse. quare necesse est unum eorum bonum esse, ipsum autem posse utrûq; simul, aut neutrum actus igitur, melior. Necesse autem est etiam in malis, finem & actū deteriorem potentia esse. etenim potens est idem, ambo contraria. Patet igitur, quod malum non est præter res. malum nanq;. natura posterius potentia est. Non igitur quicquam in iis, quę a' principio & quæ perpetua sunt, malum est neq; error, neq; corruptum. etenim corruptio de malis est. Cap. XI.

f Igura quoq; actu, inueniuntur. diuidentes nanq;, inneniūt. quod si diuisæ essent, manifestę essent. nunc autem insunt potentia. Cur triangulum duo recti? Quia qui circa unum punctum anguli, duobus rectis æquales sunt. si igitur qui circa latus est, educeretur, uidenti mox esset manifestum. Cur in semicirculo, uniuersaliter rectus? Quia si tres, æquales. & q basis est, duo & qui ex medio supra stat rectus, uidenti manifestū erit ei, qui illud sciat. Quare patet ꝙ quę potētia sunt, redacta in actū inueniūtur. causa aūt est, quia intellectio est actus q̃re ex actu, potētia, & ob hoc agēdo cognoscunt. posterior nāq; generatiōe est. qui' secūdū numerū actus est. Cap. XII.

c Vm autem ens & non ens dicatur, quoddam quidem secundum figuras prædicamētorum, quoddā autē secūdū potētiam, aut actū horū, aut cōtraria, quoddā uero

maxime proprie ens uerum aut falsum, hoc autem in rebus est cõpositione uel diuisione. Quãobrem uerum dicit, q diuisum diuidi, & cõpositũ cõponi putat. falsum aũt, q contra q̃ res se habeant, aut q̃n sunt, aut non sunt. Quare q̃d uerum aut falsum dicit', qd profecto' hoc dicimus, cõsyderandũ est. non enim ꝓpterea quod nos te uere putamus album esse, tu albus es, sed propterea quod tu albus es, nos q dicimus, uerum dicimus. Si quædam itaq; semp cõposita & impossibilia diuidi, quædam uero semper diuisa & impossibilia componi sunt, quædam uero cõtingit cõtraria esse (esse quidem est componi, & unũ esse. non esse uero, nõ cõponi, sed plura eẽ) ergo circa contingentia quidem, eadem fit falsa & uera opinio, & eadem oratio. & contingit quandoq; ueram, quãdoq; falsam esse. Circa uero ĩpossibilia aliter se habere, nõ fit quãdoq; uerum, quandoq; falsum, sed hæc semper uera, & falsa sunt. Circa incõposita uero, quid esse, aut non esse, & uerum & falsum? Non enim est compositum, ut sit quidem si componatur, non sit autem si diuisum sit (sicuti album lignũ, aut diametrum incommensurabilem esse) nec uerum & falsum, similiter etiam in illis erit. An quẽadmodum neq; uerũ est, idẽ in his, ita nec ipsum esse? Certe illud quidem uerum, hoc uero falsum est. Attingere nanq; ac dicere, uerum est. non enim est idem, affirmatio & dictio. non attingere uero, est ignorare. Nõ est profecto' decipi circa, quod quid est, nisi secũdum accidens. similiter autem est, circa non compositas substãtias. non enim est decipi. Et cunctæ sunt actu, non potentia. generarentur etenim profecto', ac corrũperentur. nunc autem ipsum ens, non fit, neq; corrumpitur. ex aliquo enim utiq; generaretur. Quæcunq; itaq; sunt uere ipsum esse quid, & actu, circa hæc non est decipi, sed aut intelligere, aut non. Verum quod quid est de eis quæritur, si talia sint an nõ. esse uero, ut ueꝝ est. & nõ eẽ, ut falsum. unum quidem si componitur, uerũ. si uero non cõponitur, falsum. unũ uero si est, quidem ens sic, ẽ. sin uero non ita, non ẽ. uerum autem, intelligere hæc. falsum uero, non est deceptio, sed ignorantia. non qualis cæcitas est. etenim cæcitas quidem, sicuti si omnino non haberet aliquis intelligendi potentiã. Manifestum autem est, quod neq; de immobilibus deceptio ẽ secundũ quando, siquis immobilia putet. utputa si triangulum nõ putet mutari, nõ opinabitur modo duos rectos habere, modo nõ. mutaretur etenim. uerũ aliquid quidẽ, aliquid uero nõ. utputa, parem numerum, primum nullũ esse. aut quosdam quidem, quosdam uero non. quo ad numerũ autẽ circa unũ, nec hoc. non amplius enim, quædã quidẽ, quædã uero nõ putabit. sed uerum dicet aut falsum, tanq̃ ita semper se habeat.

DECIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

q

Vod unũ multis dicat' modis, in diuisione de quoties, dictum est prius. Cũ autem multipliciter dicat', primoꝝ & eorũ, quæ secundum se nõ secũdũ accidẽs dicunt' unũ, quatuor in summa, modi sunt. Et ipsum nãq; ꝯtinuũ, aut simpliciter, aut maxime, q̃d natura, & nõ tactu neq; ligatione. & hoꝝ illud magis unũ & prius, cuius motus indiuisibilior & magis simplex est. Item tale etiã magis est, quod totũ est, aliquãq; formã & speciẽ habẽs. & maxime, quodcũq; natura tale sit, & nõ ui, quẽadmodum q̃cunq; aut glutine, aut clauo, aut ꝯiũctione. at habeat in se, q̃d causa ei sit, ut ꝯtinuũ sit. tale uero est, cui unus motus loco, & tpe indiuisibilis sit. Quare manifestũ ẽ, ꝙ siqd natura motiõis primæ principiũ habet primũ (dico aũt, lationis circulationẽ) id prima magnitudo una. quædã itaq; ita unũ, aut ꝯtinuum, aut totũ sunt. Quædã autẽ, quoꝝ una ratio est. talia uero, quoꝝ intellectio una. talia aũt, quoꝝ indiuisibilis. indiuisibilis uero, ei⁹ est, quod aut specie, aut numero indiuisibile est. numero igit' indiuisibile, est singulare. specie uero, cognoscibili & scientia. Quare unũ utiq; erit primũ, quod substãtiis, ut unũ sint, causa est. Toties igit' dicit' unũ. q̃d natura ꝯtinuũ est. totũ. singulare. & uniuersale. hæc aũt oĩa unũ sunt, eo, ꝙ quorundam motus, quorũdam intellectio, aut rõ, indiuisibilis est. Oportet aũt ꝯsyderare, ꝙ non est eodẽ modo accipiendũ, cum dicat', quæ unũ dicunt', & quid est uni eẽ, quæ'ue rõ eius est. unũ et enim, toties dicit'. & unũquodq; eoꝝ, cui aliqs hoꝝ modoꝝ insit, unũ erit. Esse aũt uni, q̃nq; quidem alicui hoꝝ erit, q̃nq; uero alteri, q̃d & magis ꝓpinquũ nomini est. illa uero, potentia. quẽadmodum si de elemento, & causa oporteat dicere, & de ipsis rebus, determinãdo & noĩs definitionẽ reddẽdo. ignis eteniᷓ, quodã modo quidem est elementũ (fortassis uero, secundum se etiã ipsum infinitũ, aut aliqd aliud tale) quodã modo uero minime est. nõ enim est, idẽ igni, & elemẽto esse. sed tanq̃ res quædã & natura, ignis elemẽtũ est. nomẽ aũt significat, ꝙ hoc ei cõpetat, quod

petat, quod ex eo tanquam ex primo inexistente aliquid fit. ita & de causa & uno, & cunctis huiuscemodi. Propter quod unum esse, est indiuisibile esse ipsum re uera ens, & inseparabile, aut loco, aut specie, aut mẽte, aut toto atq; determinato. Cap. II.

m Axime autem mensuram esse cuiusq; generis primum, & maxime proprie quantitatis. hinc etenim ad alia aduenit. mensura enim id est, quo quantum cognoscitur. cognoscitur autem quantum ut quantum aut uno aut numero. omnis uero numerus, uno. Quare omne quantum prout quantum, uno cognoscitur, & quo primo hoc cognoscitur, ipsum unum. propter quod, unum principium est numeri prout numerus est. Hinc autem & in aliis id dicitur mensura, quo primo unumquodq; cognoscitur. & cuiusq; mensura unum est. in longitudine, in latitudine in profunditate, in grauitate, in celeritate. Grauitas enim & celeritas, comunis est in contrariis. duplex enim & unumquodq; horum est. ut grauitas, & quæ quantuncunq; ponderis habet, & quæ excedit pondere, & celeritas, quæ quantuncunq; motũ habet, & quę excedit in motu. etenim, est aliqua tardi celeritas, & leuis grauitas. In his itaq; omnibus, mẽsura & principium, unũ quiddã & indiuisibile est. nã & in lineis, utuntur pedali tanq̃ indiuisibili. ubiq; etenim mẽsuram, unum quiddã & indiuisibile quærunt. hoc autẽ, simplex, aut quali aut quanto. ubi itaq; uidet̃ nõ esse, aut auferendum, aut addendũ, illa certa mẽsura est. Quare, numeri certissima est. unitatẽ etenim ponunt, quæ omnino indiuisibilis est. in cæteris uero, imitantur huiuscemodi. ex stadio nãq; & talento, ac semper a`maiore, magis profecto`latebit, & additum aliquid & demptũ, q̃ ex minore. Quare a`quo primo secundũ sensum nõ contingit, hoc oẽs mensuram, & humidorũ, & siccorum, & grauis, & leuis faciunt, & tunc putant cognoscere quantum, cũ per hanc mensuram sciant. ac etiam motũ, simplici & uelocissimo motu. minimũ enim tempus, hic habet. Quapropter in astrologia, tale unũ, principium & mensura est. motũ enĩ ęqualem & uelocissimũ cœli, supponunt. ad quẽ, cæteros iudicãt. & in musica, diesis, qa minimum. & in uoce, elementum. & hæc oĩa, ita unũ quiddam, nõ ut cõmune quiddam unũ, sed ut prædictũ est. Cap. III.

n On semper autem mẽsura, numero unũ est, uerum aliqñ plura. utputa dieses duę, quæ non secundũ auditũ, sed in rationibus sunt. & uoces plures, quibus mẽsuramus. & diameter, duobus mensuratur. & latus, & oẽs magnitudines. Sic igitur mensura omnium, unum est, quia cognoscimus ex quibus substãtia est, aut secũdum quantũ, aut speciem diuidentes. Et propterea unum indiuisibile est, qa singulorũ quorũcunq; indiuisibile est. nõ tamẽ oĩa similiter indiuisibilia sunt (ut pes, & unitas) sed hoc qdem oĩno, illud uero uult ad indiuisibilia secundũ sensum, ut iam dictũ est. fortassis etenĩ oẽ ꝯtinuum diuisibile est. Semp autem mẽsura, cõgenea est. magnitudinũ nanq;, magnitudo. & secũdum unũquodq;, longitudinis, longitudo. latitudinis, latitudo. uocũ, uox. grauitatis, grauitas. unitas, unitatũ. ita enim accipere oportet, & nõ q numerũ numerus. At oporteret, si similiter. Non tamẽ similiter censet, sed ac si unitatũ unitates & nõ unitatẽ cẽseret esse mensuram. numerus enim, unitatum est multitudo. At sciẽtiã quoq; & sensum, mẽsuram rerũ dicim⁹ esse, ꝓpterea quia p ea aliqd cognoscimus. Atq mẽsurant̃ magis q̃ mensurent. sed accidit nobis, ac si alio nos mensurante cognosceremus quanti nã sumus, eoq; toties nobis cubitalis mensura admota est. Protagoras autem, hoĩem ait mensuram esse cunctorũ, perinde ac si scientem, aut sentiẽtem diceret. istos autẽ, quia habẽt, ille quidẽ sciẽtiã, hic uero sensum, quæ dicimus obiectorum mensuras esse. nihil itaq; dicentes, superfluum aliquid dicere uident̃. Quod itaq; uni esse (maxime secundum nomẽ, quod determinant) mensura quædã est, maxime ꝓprie quantitatis, deinde qualitatis, manifestum est. tale aũt erit, si hoc quidẽ secundum quãtitatẽ, hoc uero secũdum qualitatem indiuisibile sit. Quare unum, aut simpliciter, aut prout est unum, indiuisibile est. Caput IIII.

s Ecundum substantiam autem & naturam, quonam modo se habeat quærendũ est, quemadmodum in dubitationibus tractauimus quiduam unum sit, & quomodo de eo opinari oporteat. utrum ut ipsum unum, substantia sit, quemadmodum Pythagorici dixerunt prius, & Plato posterius. an magis aliqua subiicitur natura. & quo modo oporteat notius dici. & an magis, sicuti physici. illorũ enĩ quidam, amicitiam ipsum unum ait esse. quidam aerem. quidam infinitum. Si autem nihil uniuersalium possibile est substantiam esse, quẽadmodum in sermonibus de substantia, & de ente habitis dictum est, nec hoc ipsum, ut unum quid præter multa, substantiam esse possibile est (cõmune nanq;) sed ut pręd icatio solum, patet, quod nec ipsum unum. ens enim & unũ, & uniuer

saliter maxime de omnibus prædicatur. Quare neq; genera, naturæ quædam & substātiæ a cæteris separabiles sunt. nec ipsum unū, genus contingit esse. neq; substantiam ꝓpter easdem causas, propter quas nec ens. adhuc autem similiter in oībus necesse est se habere. dicuntur autem æqualiter, ens & unum. Quare cum in qualitatibus sit aliquid ipsum unum & aliqua natura, similiter autem & in quātitatibus, manifestum est, quod omnino quęrendum est, quidnam unū sit, sicuti quid ens. tanq̄ non sufficiens sit, qđ hoc ipsum eius natura sit. at uero in coloribus, est unus color utputa album. deinde alii, ex hoc & nigro fieri uidenť. nigrum autem, priuatio albi est, sicuti tenebræ lucis. hæ autem, lucis priuatio sunt. Quare si entia colores essent, aliquis ꝑfecto' numerus entia essent. sed quoꝝ? patet, qđ coloꝝ. & ipsum unū, esset utiq; aliqđ unū, utputa albū. similiter si entia modulationes essent, numerus essent profecto'. attamē dieseos, & non esset numerus substantia eoꝝ. & ipsum unū esset aliqđ, cuius substantia nō ipsum unū, sed diesis. similiter autē & in sonis elemētorum essent entia profecto' numerus, et ipsum unum elemētum uocale. & si figurę linearum rectarum, figurarū profecto' numerus essent, & ipsum unum, triangulum. eadem uero ratio & in cæteris generibus est. Quare si cum in passionib⁹, qualitatibus, quātitatibus, ac in motu numeri sint, & unū quoddā in omnibus, & ipse numerus aliquoꝝ sit, & ipsum unum aliquid unū, non autem hoc ipsum substātia eius sit, necesse est, ut etiam in substantiis sic se habeat. similiter nāq; in oībus se habet. Quot igiť in omni genere ipsum unū aliqua natura est, & quod nullius hoc ipsum unū natura est, patet. quemadmodū enim in coloribus ipsum unū unus color quærendus est, ita & in substātia una substantia ipsum unū. Quod autē idē quodā modo significat unū & ens, patet etiā ex eo, qđ ęqualiter sequitur prædicamēta. & in nullo est, nec in qđ est, nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens. & ex eo, ꝙ in prædicatione unus homo, nō addit aliqđ aliud q̄ homo, sicut nec ipsum eē pręter qđ est, aut quale, aut quātum. & uni esse, est unicuiq; esse.

Caput V.

Opponuntur aūt unū & multa multis modis. quoꝝ uno, unū & multitudo, ut indiuisibile, & diuisibile. quod enī aut diuisum, aut diuisibile est, multitudo quędam dicitur. quod uero indiuisibile, aut nō diuisum, unum. Cū autem oppositiones quatuor sint modis, horum alius secūdum priuationē dicať, cōtraria erunt profecto', & neq; ut cōtradictio, nec ut ea, quæ ad aliqđ dicunť. Diciť autē ex cōtrario ipsum unū, & significať ex diuisibili indiuisibile, eo ꝙ magis multitudo & diuisibile sensibile est. Quare multitudo, rōne prior q̄ indiuisibile pp sensum est. Itē unius qdē est (quēadmodum & in diuisione ꝯriorum descripsimus) idē, simile, & æquale. multitudinis uero, diuersum, dissimile, & inęq̄le est. Cū autē idē multipliciter dicať, uno qdē mō ſm numeꝝ, qđ q̄nq; dicimus ipsum. hoc uero si rōne & numero unū sit. utputa tu tibiipsi & specie & materia unum. Itē si primæ substātiæ rō una sit. ut æquales lineæ rectæ, eædē. & æqualia & ęqualiū angulorū q̄drata, tametsi plura sint, æq̄litas tamē in eis, est unitas. Similia uero, si cum non sint eadē simpliciter, nec ſm substantiā subiectā indifferentia, ſm speciē eadē sint. quēadmodū maius q̄dratum, minori sile est. & lineæ inæquales. hæ enī similes qdem, uerū non eædē simpliciter sunt. Quædā uero, si cū eandē speciē habeāt, in qbus magis & minus fit, neq; magis, neq; minus sit. Quædā autē, si eadē & una specie passio sit. ut ualde albū & min⁹, similia esse aiunt, quia una species eoꝝ ē. Quædā uero si plura habent eadem q̄ diuersa, aut simpliciter, aut quæ in promptu sunt. ut stānum, argēto q̄ auro. auꝝ uero, igni, ꝓut flauus, & rufus est. Quare manifestū est, ꝙ diuersum, & dissimile multipliciter dicunť. aliud'q; & idē, opposite. Vū oē ad omne, aut idē, aut aliud est. hoc uero, nisi sit & materia, & rō una (quare tu & ꝓpinquus. diuersum) tertium autē, sicuti illa, quæ in mathematicis sunt. Diuersum igiť aut idē ideo oē ad oē diciť, ꝙ quæq; unum & ens dicunť. nō est enim ꝯdictio ipsius eiusdem. Quare nō dicitur de non entib⁹ (at nō idem, diciť) sed de omnibus entibus. aut enī unum, aut nō unum natura aptum ens, & unum esse. diuersum igiť & idē, ita opponuntur. Differentia uero & diuersitas, aliud est. diuersum nāq; & illud, a' quo diuersum, nō est necesse aliquo esse diuersum. oē etenī quodcunq; sit ens, aut idē aut diuersum est. differēs uero ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid idem esse, quo differunt. hoc uero idē, aut genus aut spēs est. oē nāq; differēs, aut genere aut specie differt. genere, quoꝝ nō est cōis materia, neq; mutua generatio. utputa, quoꝝ alia ꝑdicatiōis figura ē. specie uero, quoꝝ idē gen⁹. diciť aūt gen⁹, quo (ambo q̄ differunt) ſm substātiā idē dicunť. Cōtraria uero, differētia, & ꝯrietas quędā differētia ē. Quod aūt recte hoc supponim⁹, ex īductiōe patet. cuncta enī differre uidenť, et nō solū diuersa eē. sed quędā ſm genus diuersa. q̄dam, in eadē ꝑdicationis coordinatione. Quare & quæ eadē specie, in eodē genere sunt. determinatū autem in aliis

tem in aliis est, quæ eadem, aut diuersa genere sunt. Cap. VI.

C Vm aút contingat inuicem differre, quæ differunt, & plus & minus, est etiam quædam maxima differentia. & hanc, dico contrarietatem. Quod autem maxima differentia est, manifestum est ex inductione. quæ enim genere differút, non habent ad se mutuo uiam, sed plus distant, & non conueniunt. illis uero, quæ specie differunt, generationes ex contrariis tanquam ex ultimis sunt. distantia uero ultimorum, maxima est, quę etiam contrariorum. Atqui quod maximum est in quoq; genere, perfectum est. etenim maximum est, cuius non est excessus. perfectum uero, extra quod non est possibile aliquid habere. finem nanq; habet, perfecta differentia. quemadmodum cætera perfecta dicuntur, eo quod habeant finem. extra finem autem nihil est. ultimum enim in re omni est, & continet. quare, nihil extra finem est. nec indiget aliquo, quod perfectum est. Quod igitur contrarietas, est differentia perfecta, ex his patet. Cum autem multipliciter dicantur contraria, ita perfectum sequitur, sicuti eis inest esse contrariis. His autem existentibus, patet quod non contingit, uni plura contraria esse. nec enim, ultimo ulterius aliquid erit. nec unius distantiæ, plura quàm duo ultima. & omnino si contrarietas differentia est, differentia uero duorú est, ergo & ipsa, perfecta. Necesse autem alias contrariorú definitiones ueras esse. etenim, plurimum differt perfecta differentia. nanq; non esse aliquid sumendum extra ea, quæ & genere differunt, & specie, ostensum est. quia ad ea, quæ extra genus sút, non est differentia. horum autem, hæc maxima est. Et quæ in eodem genere plurimum differút, contraria sunt. maxima enim horum differentia est, quæ perfecta est. Et quæ in eodem susceptiuo plurimú differunt, contraria sunt. materia enim, eadem contrariis. Et quæ, sub eadem potentia plurimum differunt. etenim scientia circa unum eorum genus, una, in quibus perfecta differentia, maxima est. Cap. VII.

P Rima uero contrarietas, habitus & priuatio est. non tamen omnis priuatio (multipliciter enim priuatio dicitur) sed quæcunq; perfecta sit. Cætera uero contraria, secundú hæc dicentur. quædam, eo quod habeant. quædam, eo quod faciant, aut factiua sint. quædam, eo quod accipiant aut abiiciant hæc, aut alia contraria. Si opponuntur itaq; contradictio, priuatio, contrarietas, & ad aliquid, horum autem primum contradictio, contradictionis uero nihil medium est, contrariorú autem contingit, patet quod non idē est contradictio & contraria. Priuatio uero, quædam contradictio est. aut enim, quod omnino impossibile est habere, aut quod, cum natura aptum habere sit, non habeat, priuatum est. aut totaliter, aut modo quodam, determinatum. multipliciter enim hoc (ut in aliis diuisum à nobis est) dicimus. Quare priuatio, quædam contradictio est, aut impossibilitas determinata, siue simul accepta cum susceptiuo. Ideo contradictionis quidem non est medium, sed priuationis alicuius est. omne enim, aut æquale, aut non æquale. æquale uero, aut inæquale, non omne nisi solum in susceptiuo æqualitatis. Si itaq; generationes ipsi materiæ ex contrariis (siút autem aut ex specie, & habitu speciei, aut ex aliqua priuatione speciei, & formæ) patet quod omnis qdem contrarietas, priuatio est. priuatio uero non omnis fortasse, contrarietas est. causa uero est, quia multipliciter priuari contingit, quod priuatum est. e' quibus enim ultimis transmutationes, hęc contraria sunt. hoc autem & per inductionem manifestum est. omnis nanq; contrarietas habet alterius contrariorum priuationem, uerum non omnia similiter. inæqualitas enim, æqualitatis. dissimilitudo uero, similitudinis. uitiú autem, uirtutis. Differt autem, ut dictú est. etenim hoc quidem, si solum priuatum sit. hoc uero, si sit aut quando, aut in aliquo. utputa in aliqua ætate, aut in principali, aut omnino. Ideo, horum quidem est aliquid medium. & est, nec bon⁹ homo, nec malus. illorum uero non est, sed necesse est esse parem uel imparem. Præterea quædam habent subiectum determinatum, quædam nou. Quare manifestum est, quod semper alterum contrariorum, secúdum priuationem dicitur. Sufficit uero etiam si prima & genera contrariorum, utputa unum & multa. cætera enim ad hęc reducuntur. Cap. VIII.

C Vm autem unum uni contrarium sit, dubitauerit quispiam quonam modo unum & multa opponuntur, & æquale magno, & paruo. ipsum enim utrú, semper in oppositione dicimus. utputa, utrum album, an nigrum. utrum album, an non album. utrum uero homo an album, non dicimus, nisi ex suppositione, & quærentes, utputa utrum Cleon uenit, an Socrates. sed hoc, in nullo genere necesse est. Verum hoc quoq;, illic aduenit. sola nanq; opposita non contingunt simul esse. quo & hic utitur, in eo, quod est uter uenit. nam si simul contingeret, ridicula esset interrogatio. quod si etiam ita, similiter etiam in oppositionem cadit, ad unum, aut multa. utputa utrum ambo uenerunt, an alter, si fane' ipsius

utrum, quæstio semper in oppositis fit. Dicitur autem utrum maius an minus, an æquale, quę nam æqualis ad hæc oppositio est? nec alteri soli contrarium, nec ambobus est. cur enim, magis maiori, quàm minori? Præterea, inęquali æquale contrarium. quare in pluribus, quàm uno erit. quod si inæquale idem ambob⁹ simul significat, erit quidem ambobus oppositum. Et dubitatio iuuat illos, qui dicunt inæquale dualitatem esse. uerum accidit unum duobus contrariũ esse, quod impossibile est. Item æquale quidem, medium magni & parui uidetur. contrarietas uero, neq; media uidetur, neq; ex definitione possibile est. non enim esset perfecta, si alicui⁹ media esset. sed magis, semper aliquid suiipsius medium habet. restat itaq;, aut ut negationem opponi, aut ut priuationem. alterius igitur, non contingit (cur enim magis magni quàm parui?) amborum ergo priuatiua negatio. ideo ipsum utrum ad ambo, non ad alterum solum dicitur. utputa, utrum maius an æquale, uel utrum æquale an minus, sed tria, semper. non autem priuatio, necessario. etenim non omne, quod nõ maius, aut min⁹, æquale est, sed in qbus apta, natura sunt illa esse. Est igitur æquale, quod cum nec magnum, nec paruũ sit, natura tamen aptũ est magnum, aut paruum esse. & ambobus, tanquam priuatiua negatio opponitur. ideo & medium est. & quod nec bonum, nec malum est, ambobus opponitur. uerum innominatum est. multipliciter nanq; utrunq; dicitur, & susceptiuum non est unum. sed magis, quod nec album, neq; nigrum, neq; tamen hoc dicitur unum. sed determinati quodammodo colores sunt, de q bus priuatiue hæc negatio dicitur. necesse est enim, aut fuscum, aut pallidum, aut huiuscemodi aliquid aliud determinatum esse. Quare non recte reprehendunt, qui similiter putant omnia dici. ut calcei & manus medium sit, quod neq; calceus, neq; manus est, quandoquidem & qđ nec bonum, nec malum est boni & mali, ac si omnium esset aliquod medium. Verum non est necesse, ut hoc accidat. etenim hæc negatio simul oppositorum est, & quorum aliquod mediũ, ac aliqua distantia, natura apta est esse. illorum autem non est differentia. in alio enim genere ea sunt, quorum simul erant negationes. quare quod subiicitur, non est unum. Cap. IX.

Similiter autem, de uno, & multis quispiam dubitare possit. etenim si multa uni simpliciter opponuntur, accidunt quædam impossibilia. unum etenim paucũ, aut pauca erit. multa etenim paucis opponuntur. Præterea duo sunt multa (siquidem duplex, multiplex) dicitur autem duplum a' duobus. quare ipsum unum, paucum erit. ad quid enim ipsa duo dicerentur multa, nisi ad unum & paucum? nihil nanq; est minus. Præterea, si ut in longitudine longum, & breue, ita in multitudine multum, & paucum, & quodcunq; sit multum & multa, & rursus, quæ multa etiam multum, nisi forte in continuo facile terminabili differat, quod paucum est quædam multitudo erit. quare ipsum unũ, multitudo quædam est. siquidem, & paucum. hoc uero necesse est, si ipsa duo multa sunt. Verũ fortassis, multa dicuntur quidem sicuti, & multum, sed ut differens (ueluti aqua) multum, multa uero minime. sed quæcunq; diuisibilia sunt, in his dicuntur. uno quidem modo, siqua multitudo sit, excessum aut simpliciter, aut ad aliquid habens. paucum'q; similiter, multitudo defectũ habens. hoc uero, ut numerus, q solũ uni opponit'. ita. n. dicim⁹ unũ, aut multa, queãdmodũ siqs dicat unũ, & ipsa una, aut albũ, & ipsa alba, & mensurata ad mensurã, & mensuratũ. sic & multiplicia dicunt'. multa nanq;. unusq̃sq; uno numerus, qa multa una, & qa unusq̃sq; mensurabilis. & tanq̃ uni, nõ pauco, oppositus. Hoc itaq; mõ, multa sunt, & ipsa duo. tanq̃ uero multitudo, aut ad aliquid, aut simpliciter excessum habens, non sunt, sed prima. simpliciter uero sunt pauca, ipsa duo. multitudo nanq; est prima, defectum habens. Quare non recte fuerit dicens Anaxagoras. quod simul cunctæ res erant, multitudine & paruitate infinitæ. decebat nanq; pro paruitate dicere, & paucitate. non enim infinitæ, cum paucum, non propter unum (ut quidam aiunt) sed propter duo. Opponuntur autem unum & multa, quæ in numeris, ut mensura mensurato. hæc uero, ut ea, quæ ad aliquid. Quæcunq; eorum, quæ ad aliquid non secundum se dicuntur (distinctum autem a' nobis in aliis est, quod ea, quæ ad aliquid dupliciter dicuntur) quædam ut contraria, quædam ut scientia ad scibile eo quod aliquid aliud dicatur ad ipsum. Vnum nero, aliquo minus esse, utputa duobus, nihil prohibet. non enim si minus est, etiam paucum est. multitudo autem quasi genus numeri est. numerus etenim est, multitudo uno mensurabilis. Et quodam modo unum & numerus opponuntur, non ut contraria, sed (quemadmodum dictum est) ut quædam eorum, quæ ad aliquid. quatenus enim hoc quidem mensura, illud uero mensurabile est, eatenus opponuntur. Ideo non omne, quod unum sit, numerus est. utputa, si quid indiuisibile sit. Cum autem similiter dicatur scientia ad scibile, non similiter assignatur. uideri nanq; possit scientia quidem mensura esse, scibile uero quod mensuratur. Accidit autem

omnem

omnem quidem scientiam scibile esse, scibile non omne scientiam esse, eo quod modo quodã scientia scibili mensuratur. Multitudo autem neq; pauco contraria est, sed huic multũ tanquam excedens multitudo, excessæ multitudini. nec uni omnino. sed hoc qdem (ut dictum est) quod diuisibile. hoc indiuisibile, tanquam ad aliquid, quemadmodum scientia scibili si fuerit numerus. unum uero, mensura est. Cap. X.

c Um uero contrariorum contingat aliquid medium esse, & quorundam sit, necesse ex contrariis media esse. omnia enim media, & illa, quorum media sunt, in eodem genere sunt. media nanq; illa dicimus, in quæ necesse est, primo transmutari, quod transmutatur. utputa si ab hypate in netem paulatim pertranseat, prius ad medios sonos ueniet. & in coloribus, si ex albo, ad nigrum ueniat, prius ad puniceum, & fuscum, quàm ad nigrum ueniet. similiter autem & in aliis. Transmutari uero ex alio genere in aliud genus, non est nisi secũdum accidens. ut ex colore in figuram. necesse igitur, ut media, & sibiinuicem, & quorum media sunt, in eodem genere sint. At uero omnia media, aliquorum oppositorum sunt. ex his nanq; solis, per se transmutari est. Quare impossibile est, media esse non oppositorũ. esset nãq; profectò, transmutatio etiã ex non oppositis. Oppositorũ uero contradictionis quidem, nullũ est mediũ. hoc enim est contradictio, oppositio cuius cum nihil habeat medium, cui cũq; altera pars adest. cæterorũ uero, quædam ad aliqd, quædã priuatio, quędã contraria sunt. Eorũ uero, quæ ad aliqd, quæcũq; non sunt ꝯtraria, non habent mediũ. causa uero, quia non in eodem genere sunt. quid nanq;, scientiæ & scibilis medium? uerum, magni & parui est. Quod si media in eodem genere sunt (ut ostensum est) & contrariorum media, necesse est ea ex his contrariis componi. aut enim erit aliquod gen⁹ eorum, aut nullum. & si genus quidem ita erit, ut aliquid prius contrariis sit, differentiæ priores contrariæ erunt, quæ faciunt contrarias species, tanquam generis. ex genere nanq; & differentia, species sunt. utputa si album & nigrum contraria sunt, est autem illud segregatiuus color, hoc uero congregatiuus, hæ differentiæ congregatiuum, & segregatiuum, priores. quare hæc priora inuicem contraria sunt. at uero quę contraria, differentiæ sunt, magis contraria sunt. cætera quoq; & media, ex genere, & differentiis erunt. utputa quicunq; colores medii inter album & nigrum sunt, hos oportet, ut & ex genere dicantur (est autem genus color) & ex quibusdam differentiis. hæ uero non erunt prima contraria. quod si secus, unumquodq; aut album, aut nigrum erit. ergo aliæ. mediæ igitur primorũ contrariorum, hæ erunt. primæ uero differentiæ, segregatiuum & congregatiuum. Quare hoc primum quærendum est, quæcunq; contraria non in genere, ex quo media eorum? quæ enim in eodem genere sunt, necesse est, ut aut ex incompositis genere componantur, aut incomposita sint. Et quidem contraria inuicem incomposita, propterea quod principia sunt. Media uero, aut omnia, aut nullum. ex contrariis uero, aliquid fit. quare erit in hoc transmutatio, ante quàm in illa. utroq; enim, & magis & minus erit. medium igitur contrariorum, hoc etiam erit. Ergo cætera quoq; media, composita sunt. id enim, quod uno minus, altero magis est, compositum ex illis quodam modo est, quorum uno minus, altero magis dicitur esse. Cum uero contrariorũ alia priora eiusdem generis non sint, omnia media profectò ex contrariis erunt. quare & omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrariis erũt. Et qdem, qđ cũcta media in eodẽ genere, & contrariorũ media sint, ac ex contrariis componanť, patet. Cap. XI.

d Iuersum autem specie ab aliquo, diuersum aliquid est. & hoc, ambobus inesse oportet. ut si animal specie diuersum, ambo animalia. necesse est igitur in eodem genere esse, quæ specie diuersa sunt. huiuscemodi enim appello genus, quo unũ & idem ambo dicuntur, non secundum accidens differentiam habens, siue ut materia existens, siue ut aliter. etenim non solum commune oportet existere, ut ambo animalia, uerum etiam utriq; diuersum hoc ipsum animal. ut hoc quidem equum, hoc uero hominem. quare hoc commune, diuersum specie uicissim est, erit itaq; secundum se, hoc quidem tale quid animal, hoc uero tale quid. ut hoc quidem equus, hoc uero homo. Necesse igitur, hanc differentiam generis diuersitatem esse. dico nanq; differentiam generis diuersitatem, quæ diuersum hoc ipsum facit. Contrarietas igitur hæc erit: patet autem ex inductione. cuncta nãq; oppositis diuiduntť. & quod contraria in eodem genere sint, ostensum est. contrarietas enim, perfecta differentia erat. Omnis uero specie differentia ab aliquo, aliquid. quare hoc & idem, & genus in ambobus. ideo in eadem coordinatione prædicationis, sunt omnia contraria quæcunq; non genere differunt, & inuicem maxime diuersa. perfecta nanq; differentia. & simul inuicem non fiunt. differentia ergo, contrarietas est. Hoc enim est diuersa specie esse, quod cum in eodem genere

sint, contrarietatem habent indiuidua existentia. Eadem autem specie, quæcunque contrarietatem non habent indiuidua existentia. in diuisione namque, & in mediis fiunt contrarietates, ante quàm ad indiuidua deueniatur. Quare manifestum est, quod ad id, quod uocatur genus, nec eadem, neque diuersa specie, ulla, quæ ut generis species conueniunt. materia namque negatione ostenditur. genus uero, materia eius est, cuius genus dicitur. non ut quod Heraclidarum, sed ut quod est in natura. Nec ad ea, quæ non in eodem genere sunt, sed ab illis genere different, specie uero ab iis, quæ in eodem genere sunt. etenim differentiam, necesse est esse contrarietatem eius, à quo specie differt. hæc autem iis solis inest, quæ in eodem genere sunt. Cap. XII.

Dubitabit autem quispiam, cur mulier à uiro non specie differat, cum mas, & fœmi-
d na contraria existant, differentia uero contrarietas sit? neque diuersum specie animal masculinum, & fœmininum, cum tamen hæc differentia per se animalis sit, & non ut albedo, & nigredo, sed quatenus animal & masculinum, & fœmininum insint? Hæc autem dubitatio fere eadem est, & cur hęc quidem contrarietas diuersa specie faciat, hęc uero non. ut gressibile, & uolucre, albedo uero, & nigredo non. an quoniam illa quidem propriæ passiones generis sunt, hęc uero minime? & cum illud quidem ratio, hoc uero materia sit, quæcunque in ratione contrarietates sunt, specie differentiam faciunt, quæcunque uero in coassumpto materiæ, minime faciunt. Quare hominis albedo, uel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum secundum speciem differentia est, etiam si unum nomen ponatur. homo namque, ut materia est. materia uero non facit differentiam. non enim hominis species, sunt homines. Quare & si carnes, & ossa, ex quibus hic, & hic est, diuersa sint, attamen totum diuersum quidem, specie uero non est diuersum, quoniam in ratione non est contrarietas. hoc autem est ultimum indiuiduum. Callias uero, ratio cum materia est. & albus homo, quoniam Callias albus. per accidens igitur homo est albus. nec æneus, & ligneus circulus, siue triangulus æneus, & circulus ligneus ob materiam specie differunt, sed quoniam in ratione contrarietas inest. Vtrum autem materia non faciat diuersa specie, cum quodam modo diuersa sit, an aliquo modo facit? cur enim hic equus ab hoc homine diuersus specie, cum rationes eorum cum materia sint? an quoniam in ratione contrarietas inest? etenim hominis albi, & equi nigri specie diuersitas est, non tamen prout hic quidem albus, hic uero niger. siquidem & si ambo albi essent, nihil minus specie diuersi essent. Masculinum enim & fœmininũ, propriæ quidem animalis passiones sunt, sed non secundum substantiam, uerum in materia, & corpore. quare idem sperma aliquam passionem passum, aut fœmina, aut mas fit. Quid igitur sit specie diuersum esse, & cur quædam specie differant, quædam non, dictum est. Cap. XIII.

Cum uero contraria, specie diuersa sint, corruptibile autem, & incorruptibile cõtra-
c ria sunt (priuatio namque, determinata impotentia) necesse est diuersum genere esse corruptibile, & incorruptibile. nunc autem igitur, de his, uniuersalibus nominibus diximus. Videatur autem non esse necesse quodcunque corruptibile, & incorruptibile, diuersa specie esse. quemadmodum nec album, & nigrum. idem enim contingit, & simul esse, modo uniuersalium sit. sicuti homo profecto esse possit & albus, & niger. & singularium, fuerit sane idem (non simul) & albus, & niger, tametsi album nigro contrarium sit. Verũ contrariorum quædam secundum accidens quibusdam insunt, ut ea, quæ nunc dicta sunt, ac alia multa. quædam, impossibile est. quorum est corruptibile, & incorruptibile. nihil enim secundũ accidens corruptibile est. accidens namque contingit non esse. corruptibile uero eorum est, quæ necessario insunt iis, quib⁹ insunt, aut unum & idem corruptibile, & incorruptibile erit, si contingit non inesse ei corruptibile. aut substantiam igitur, aut in substantia cuique corruptibilium, necesse est corruptibile esse. eadem autem ratio & de incorruptibili est. eorũ enim ambo sunt, quæ necessario insunt. prout igitur & secundum quod primum hoc quidem corruptibile, illud uero incorruptibile, oppositionem habent. quare necesse est, genere diuersa esse. Manifestum itaque est, quod non contingit tales species esse, quales quidam aiunt. erit namque & homo hic quidem corruptibilis, ille uero incorruptibilis, quáuis species eædem specie cum particularibus esse dicantur, & non æquiuocæ. quæ uero genere diuersa sunt, plus distant quàm quæ specie.

Vndecimus

VNDECIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

Vod itaq; sapientia scientia quædam circa principia est, patet ex pri/
mis, in quibus ad ea, quæ ab aliis, de principiis dicta fuerunt, dubita/
tum est. Ambigat autem quispiam, utrum ipsam sapientiam par sit
unam esse scientiam, an plures. si enim unam, una certe semper con/
q trariorũ est. at principia, contraria non sunt. quod si non unam, qua/
les has ponere oportet. Item demonstratiua principia speculari, utrũ
unius est, an plurium. nam si unius, cur huius magis quam cuiuscũq;.
quod si plurium, quales has ponere oportet. Præterea, utrum omni/
um substantiarum, an non. nam si non omnium, difficile erit qualiũ
nam sit reddere. si autem omniũ una, incertum est, quonã mõ contingit plurium eandẽ scienti
am esse. Præterea, utrum circa substantias solũ, an etiam circa accidentia. si enim circa acciden/
tia demonstratio est, circa substantias non est. quod si altera, quænam utraq;. & utra sapientia
sit, demonstratiua qdem sapientia, quæ circa accidentia est, an uero, quæ circa ipsa prima, quæ
substantiarum est. At nec circa causas, quę in naturalibus dictæ sunt, quam quærimus, scientia
ponenda est. neq; enim circa ipsum, cuius causa. tale enim, est bonum. hoc uero, in agendis, &
iis, quæ sunt in motu, existit. & hoc primum mouet. tale nãq; finis est. in immobilibus uero, pri/
mum mouens non est. Et omnino dubitationem habet, utrum circa sensibiles substantias est,
quæ nunc quæritur, scientia, an non, sed circa alias quasdam. etenim si circa alias, aut circa spe
cies erit profecto', aut circa mathematica. quod autem species non sint, manifestum est. Atta/
men etiam siquis eas ponat esse, dubitationem habet, cur non, ita se habet de cæteris, quorum
species sunt, quemadmodũ de mathematicis: dico autem, quod mathematica quidem, media
ponunt specierum, & sensibilium esse, quasi tertia quædam præter species, & ea, quæ hic sunt.
at tertius homo non est, nec equus, præter ipsum, & particulares. Quod si, ut aiunt, non sunt,
circa qualia ponendum est, quod mathematicus tractet: non enim circa ea, quæ hic sunt. nihil
enim horum tale est, quale mathematicæ scientiæ quęrunt. At uero nec circa mathematica est,
quæ nunc quæritur scientia. nihil enim horum separatum est. Verũ nec sensibilium substantia/
rum. corruptibiles nãq; sũt. Et omnino dubitare aliquis possit qualisnam scientiæ sit, de mathe
maticorum materia dubitare. nec enim naturalis, eo quod circa ea, quę in se principium motus
& quietis habent, omnis naturalis intentio est. Nec illius, quæ de demonstratione, & scientia
tractat. circa nanq; id ipsum genus, consyderationem facit. Restat itaq; philosophiam proposi/
tam, de hisce rebus tractare. Dubitauerit autem quispiam ꝑfecto', si hæc, quæ quærit', scientia,
ponenda sit circa principia, quę a' qbusdam elementa uocantur. hæc autem, omnes inesse com
positis ponũt. At magis uideatur, uniuersaliũ eam oportere esse, quæ quæritur scientia. omnis
enim ratio, omnis'q; scientia, uniuersalium non ultimorum est. quare sic erit utiq;, primorum gẽ
nerum. hæc autem sane' fuerint ens, & unum. hæc enim maxime putabuntur cuncta entia con
tinere, & maxime principiis assimilari, eo quod natura, prima sint. corruptis nãq; eis, simul cæ/
tera quoq; pereunt. omne enim, ens & unum. Quatenus autem necesse est, ut differentiæ parti
cipent his; siquis hæc genera ponat, nulla uero differentia participat genere, hoc pacto non ui/
deatur ea genera ponere, neq; principia. Item si magis principium est, quod simplicius, quàm
quod minus tale sit, ultima uero eorum, quæ ex genere sunt simpliciora, quàm genera sint (hęc
enim indiuidua sunt. genera uero, in plures species, & differentes diuiduntur) magis species,
quàm genera uideantur principium esse. quatenus uero species simul cum generibus pereunt,
genera magis assimulantur principiis. principium nanq; est, quod cointerimit. Hæc itaq; & hu
iuscemodi alia sunt, quæ dubitationem habent.

Cap. II.

Tem utrum ponendum est quicquam præter particularia, an non, sed horum est,
l quæ quæritur, scientia. at hæc infinita sunt. quæ uero præter singularia sunt, aut ge/
nera, aut species sunt. neutrius autem horũ, quæ quæritur, scientia est. cur enim hoc
impossibile sit, dictum est. Etenim omnino hæsitationem habet, utrum arbitrandũ
sit aliquam separatam substantiã præter sensibiles substantias, & has, quæ hic sunt, an non, sed
illa esse entia, & circa illa sapientiam uersari. quærere nãq; uidemur aliam quandam, & hoc est
nobis propositum, dico autem uidere siquid per se separabile sit, & in nullo sensibiliũ existens.
Item si præter sensibiles substãtias est aliqua alia substantia, præter quales sensibiles ea ponen/

da esset. cur enim magis præter homines, quàm præter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata, ponenda sit? at his sensibilibus, & corruptibilibus substantiis alias sempiternas æquales ponere, profecto extra rationem cadere uidetur. Quod si id, quod nunc quæritur principium, non est a corporib⁹ separabile, quod aliud magis, quàm materiam quis ponet? at hęc, actu quidem non est, potentia uero est. Magis itaq; ac principalius ea uideatur esse principium, species & forma. uerum hæc quoq; corruptibilis est. quare omnino, non est perpetua substantia, & per se separabilis. Sed hoc, inconueniens est. uidetur náq; esse, ac ab ipsis maxime gratia præditis quæritur, tanquam sit tale principiũ, ac talis substantia. quo náq; pacto ordo erit, non existente aliquo perpetuo separato, ac permanente? Item si est aliqua substantia, & principiũ natura tale, quale nunc quærimus, & hoc omnibus unum, & idem, perpetuis, atq; corruptibilibus, dubitationem habet, cur cum idem principiũ sit, quædam, quæ sub illo principio sunt, æterna sunt, quædam non. & hoc enim inconueniens est, si aliud quidem corruptibiliũ principiũ, aliud æternorum est. Si etiam corruptibilium, æternũ est, similiter dubitabimus. cur enim principio æterno existente, non sint æterna, quæ sub æterno sunt? corruptibili uero existente, aliud quoddam huius principiũ sit, & illius aliud, & hoc in infinitum procedet. Quod siquis rursus (quę maxime uidentur immobilia principia esse) ens & unum ponat, primo quidem nisi quod quid & substantiam utrũq; eorũ significet, quomodo separabilia, & per seipsa erunt? talia náq; prima & æterna principia quærimus. Quod si substantiam, & quod quid utrunq; eorũ significet, omnia entia substantiæ sunt, cum de omnibus ens prædicet. de qbusdam uero, etiam unũ. cũcta uero entia substantiam esse, falsum est. Item illis, q primum principium ipsum unũ aiunt, & hoc substantiam esse, ex uno uero, & materia, primo numerũ generant, & hũc substantiam esse dicunt, quomodo contingit uerũ esse, quod dicit? dualitatem náq; & cæterorũ compositorum numerorum unũquẽq;, quonam modo unũ intelligere oportet? de hoc enim nec dicũt aliqd, nec ut dicãt facile est. Siqs uero lineas, aut quæ has sequuntur (dico aũt primas superficies) principia esse ponat, hæc non sunt substantiæ separabiles. uerum decisiones, & diuisiones, illæ qdem superficierum, hæ uero corporum. pũcta uero lineaꝝ sunt, & etiam ipsarũ earũdem termini. hæc autem omnia, in aliis sũt, & nihil separabile est. Item quonam modo arbitrandũ sit, unius & pũcti substantiam esse? omnis náq; substantiæ, generatio est. pũcti uero, minime. pũcti enim diuisio est. Præbet autem dubitationẽ hoc etiam, quod omnis qdem scientia uniuersaliũ est, & eius, quod tale est. substantiam uero nõ esse uniuersaliũ, sed magis ipsum, quod quid & separabile. quare si scientia circa principia est, quonam modo arbitrãdum sit principiũ substantiam esse? Item utrum est aliqd præter cunctum, dico autem materiam, & qđ cũ ea est, an nõ? nam si nõ est, quæ in materia sunt, omnia corruptibilia sunt. quod si est aliquid, species & forma profecto fuerit. hoc itaq; in quibus est, in qbus'ue non est, difficile determinare est. in qbusdam enim, manifestum est non esse speciem separabilem, utputa domo. Item principia, utrum specie, an numero eadem sint. si enim numero unum, omnia erunt eadem.

Cap. III.

Vm autem philosophi sciẽtia sit entis prout ens, uniuersaliter, & non secũdum partem, ens uero multipliciter, & nõ secũdum unum modum dicatur, si æquiuoce, & non secũdum aliquid cõmune dicitur, nõ est sub una sciẽtia. talium enim, non est unũ genus. quod si secũdum aliquod cõmune, erit utiq; sub una sciẽtia. Videtur autem prædicto modo dici, queadmodum medicatiuum, & salubre. etenim utrũq; horum, multipliciter dicitur. dicitur náq; hoc modo unũquodq; eorum, eo quod hoc qdem ad medicãdi scientiam quodam modo referat, hoc uero ad sanitatem, hoc uero aliter, unũquodq; uero ad idẽ. medicatiuus náq; sermo, & cultellus, dicit, eo quod ille quidem a medicãdi sciẽtia, hic uero ei utilis. similiter & salubre. hoc enim, qa sanitatis significatiuũ. hoc uero, quoniam factiuũ. idem autem modus, & de cæteris est. eodem autem modo, & omne ens dicitur. eo náq; quod entis prout ens est, passio, aut habitus, aut dispositio, aut motus, aut aliquid huiuscemodi sit, dicitur ens unũquodq; eorum. Cum autem omnis entis ad unũ quid, & cõmune reductio fiat, contrarietatum quoq; singulæ ad primas differentias, & contrarietates entis reducentur, siue multitudo, & unũ, siue similitudo, & dissimilitudo primæ sunt entis differentiæ, siue aliquæ aliæ. sint autem hæ speculatione perceptæ. Nihil autem interest, ad ens uel ad unũ, entis reductionẽ fieri. etenim si non idem, sed aliud sit, attamẽ cõuertitur. & ipsum enim unũ, quodam modo ens, & ipsum ens, unũ est. Cum autem unius & eiusdem sciẽtiæ sit cuncta contraria speculari, unũquodq; autem horum secundũ priuationem dicatur (licet de qbusdam, quoꝝ aliqd intermediũ est, queadmodũ iusti & iniusti dubitaret qspiam quonã modo secũdum priuationẽ dicantur)

circa hæc

circa hæc omnia sane priuatio ponenda, nõ totius rationis, sed ultimæ speciei. utputa si iustus est secundũ habitum quẽdam, legibus obtemperans, iniustus nõ erit oĩno tota ratiõe priuatus. circa uero obedientiã legum deficiẽs, aliquo pacto, & ob hoc ei priuatio inerit. eodem aũt modo et de aliis. Quẽadmodum autẽ mathematicus circa abstracta speculat᷑ (tollẽdo nãq; omnia sensibilia, ita speculat᷑. utputa grauitatẽ, & leuitatẽ. duritiem, & contrarium, itẽ autem caliditatem, & frigiditatem, & cæteras sensibiles ꝯtrarietates) solum uero dimittit quãtum & ꝯtinuũ, hoꝝ qdem ad unum, hoꝝ uero ad duo, hoꝝ autem ad tria, & passiones eorum prout quãta, & continua sunt, non prout aliqd aliud speculat᷑, & horum qdem situs adinuicẽ cõsyderat, & ea, quæ eis insunt, hoꝝ uero cõmensurationes, & incõmensurationes, horum autẽ rationes, attamen in unã omniũ, & eãdem scientiam ponimus geometriã, eodẽ modo etiam circa ens se habet. quæ.n. ei prout ens est accidunt, & eius ꝓut ens cõtrarietates, nõ est alterius sciẽtiæ, ꝗ philosophiæ speculari. physicæ nãq; speculationẽ de eis nõ ꝓut entia, sed prout motu participant, attribuere queat qspiam. dialectica uero, & sophistica, de iis, quę accidunt qdem entibus sunt, ueꝝ non prout entia sunt, nec circa ipsum ens prout ens ẽ. unde restat, philosophum esse circa, prædicta speculatiuũ prout entia sunt. Cum uero & omne ens, secũdum unũ qd, & cõmune dicat᷑, multipliciter dictum, cõtraria quoq; eodẽ modo (ad primas nãq; cõtrarietates, & differentias entis reducuntur) huiuscemodi uero possibile sit sub una sciẽtia esse, soluet᷑ profecto dubitatio a principio dicta. dico autẽ in qua dubitat᷑, quonam modo multoꝝ & genere differẽtium una quædam sciẽtia erit. Cũ autẽ etiam mathematicus proprie specialiter cõmunibus utatur, hoꝝ quoq; principia speculari, primæ philosophiæ ꝓfecto erit. quod.n. ab æqualibus demptis æqualibus, æqualia sunt, quę restant, cõmune qdem in omnibus quãtis est. mathematica uero accipiens, circa quãdam suæ materiæ partem speculatur, ut circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut aliqd cæteroꝝ quãtoꝝ. non tamen prout entia, sed prout unumquodq; hoꝝ ad unum, uel duo, uel tria continuũ est. philosophia uero, de particularibus qdem, prout unicuiq; horum aliqd accidit, non consyderat. circa uero ens prout ens, unũquodq; horum speculatur. Eodem autem modo circa etiam naturalẽ sciẽtiam se habet, quo mathematica. physica nãq;, accidẽtia & principia entium prout mouent᷑, & non prout entia sunt, speculat᷑. primã uero scientiam, horum diximus esse, prout ipsa subiecta entia sunt, & non ꝓut aliqd aliud. Propter quod & illã, & mathematicam scientiam, sapientiæ partes esse ponendum est.

Cap. IIII.

St autem aliquod in entibus principium, circa qđ dicere falsum nõ erit, sed necesse
e est semp contrarium facere, dico autem uerum dicere. utputa, quod non contingit idem secũdum unum, & idem tempus esse, & nõ esse. & cætera eodẽ atq; hæc, opposita. & de his talibus, simpliciter qdem demonstratio non est, ad aliquẽ autẽ est. non est.n. ex certiore principio syllogismũ ipsius eiusdẽ facere, qđ esse oporteret, si simpliciter demonstrare esset. ad illum uero, qui dicit locutiones oppositas, accipiẽdum est ab eo, q monstrat hoc falsum esse, aliqd tale, quod idem erit qdem ei, qđ nõ contingit secundũ unũ, & idem tempus idẽ esse, & non esse, non autẽ appareat idem esse. sic.n. solũmodo demonstret᷑ ad eum, q dicat oppositas locutiones de eodẽ uerificari. Qui autẽ sermonẽ inuicẽ cõmunicaturi sunt, oportet ut aliquatenus inuicẽ intelligant. hoc.n. nõ facto, quo modo erit eis inuicem sermonis cõicatio? Oportet igit᷑ nominũ unũquodq; notũ esse, & aliqd significare, nec multa, sed unum. Quod si plura significet, manifestare ad qđ eoꝝ nomen fert. Qui igit᷑ dicit esse hoc & nõ esse, hoc ipsum, qđ oĩno esse dicit, nõ dicit. quare id quod nomẽ significat, idipsum non significare dicit. hoc autẽ impossibile est. unde siqdem significat aliqd hoc. s. esse hoc, impossibile est contradictionem de eodẽ uerificari. Item si nomen aliqd significat, & hoc uerificatur, oportet hoc necessario esse. qđ uero necessario est, nõ contingit, tunc nõ esse. oppositas ergo non est possibile locutiones de eodem uerificari. Item si nihil magis affirmatio, ꝗ negatio uerificatur, q dicit hominem, uel non hominẽ, nihil magis ueꝝ dicet. attamen uideri potest, qđ si hominem non equũ esse dicat, aut magis, aut nõ minus uerum dicere, ꝗ si non hominẽ. unde etiam si eũdem dicet equum esse, ueꝝ dicet. oppositas enim similiter erit ueras esse. Accidit igit᷑ eundẽ, & hominem, & equum esse, aut cæteroꝝ animaliũ aliquod. Haꝝ sane nulla est simpliciter demonstratio, ueꝝ ad eum, q hæc ponit, demonstratio est. Facile autem & ipsum Heraclitum qspiam hoc modo interrogans, cõcedere cogeret, nunꝗ possibile esse oppositas locutiones de eodẽ uerificari. nunc uero, cum seipsum qdnam diceret, non intelligeret, hãc opinionẽ habuit. Simpliciter autem si hoc, quod ab eo dicitur, ueꝝ est, nec hoc ipsum ueꝝ erit, scilicet inquã quod contingit idem secũdum unũ & idem tempus esse, & non esse. quẽadmodum.n. & ipsis diuisis nihil

magis affirmatio, quàm negatio uerificatur, eodem modo simul utroq;, ac complexo, acsi una quædam affirmatio esset, nihil magis negatio, q̃ totum tanq̃ in affirmatione positum uerificabitur. Item si nihil est uere asserere, id etiam ipsum falsum erit dicere, assertionem nullam uerã esse. quod si aliquid sit, soluetur profectò, quod ab illis dicitur, qui ad huiuscemodi instant, & qui totaliter ipsum disputare perimunt. Simile autẽ dictis est, & quod à Protagora dictum est. & ille nanq; omnium rerum mensuram hominem aiebat esse, nihil aliud dicens, nisi quod id, qđ unicuiq; apparet, hoc etiam indubitato esse. hoc autem posito, idem accidit esse & nõ esse, & malum & bonum esse, & cætera, quæ secundum opposita locutiones dicuntur. propterea qđ plerunq; his quidem hoc apparet, istis uero contrarium esse bonum. mensurã autem esse, quod unicuiq; appareat. Caput V.

Soluetur autem hæc dubitatio, uiso unde huius opinionis principium uenit. uidetur etenim quibusdam quidem, ex physicorum opinione sumpsisse principium. quibusdã uero, ex eo quod non omnes eadem de eisdem cognoscant. sed qbusdam hoc apparere delectabile, quibusdam contrarium. nihil enim ex non ente fieri, omne uero ex ente, ferè omnium physicorum est dogma. Cum igitur non album ex perfecte albo fiat, & minime ex non albo, nunc uero factum non album, si fieret ex non ente albo, quod fit nõ album fieret profectò ex non ente secundum illos, si non erat idem album & nõ album. Nõ est autem difficile, hanc dubitationem soluere. dictum est enim in naturalibus, quomodo ex nõ ente, & quo modo ex ente fiant, quæ fiunt. At similiter utrisq; opinionibus, ac phantasiis eorum, q sibi ex aduerso addubitant, attẽdere, stolidum est. manifestum est enim, quod alteros eorum necesse est falsum dicere. Hoc etiam ex illis patet, quæ secundum sensum fiunt. nunq̃ enim idem quibusdam dulce, qbusdam contrarium apparet, nõ corruptis, & læsis alteris organo sensus, & iudicatiuo prædictorum saporum. hoc autem ita se habente, alteros qdem putandum mensuram esse, alteros uero minime. Similiter autẽ, & de bono & malo, & turpi, & aliis huiuscemodi dico. nam non ponere esse, nisi ea, quæ apparent, nihil differt ab iis, qui digitum uisui supponentes, ex uno duo apparere faciunt, ac duo esse putant propterea quod tot apparent. & rursus unum. illis nanq;, qui uisum non mouent, unum apparet, quod unum est. Simpliciter autem inconueniens est ex eo, quod præsentia uidentur mutabilia, & nunquam in eisdem permanentia, ex hoc de ueritate iudicare. oportet etenim ex eis, quæ semper similiter se habent, nullam'q; mutationem faciunt, ueritatem uenari. talia uero sunt, quæ per mundum. hæc enim non quandoq; quidem talia, rursus autem alia apparent, uerum semper eadem, nullius mutationis participantia. Præterea si motus, & aliquid motũ est, omne uero ex aliquo in aliquod mouetur, oportet igitur quod mouetur esse in eo, ex quo mouetur, & non esse in eo, & ad hoc moueri, ac esse in eo, aut contradictionem non uerificari secundum eos. At si secundum quãtum præsentia fluunt & mouentur, & hoc aliquis ponat, q̃uis uerum nõ sit, cur secundum quale non manent? uidentur autem haud minime ea, quæ secundum ꝯtradictiones sunt, de eodem prædicare, ex eo, quod putant quãtum in corporibus non manere, propterea qđ idẽ & quatuor cubitorum est, & non est. substantia uero, secundum quale. hoc enim determinatæ naturæ. quãtum uero, indeterminatæ est. Itẽ cur cum hunc cibum præcipiat medicus, sumunt? quid nanq;, magis hoc, panis q̃ non panis sit? quare nihil differt comedere, uel non comedere? nunc uero tanq̃ uerũ dicente circa id ipsum, & hoc cibo existente, q ꝑceptus fuit, sumunt illum. At non oportebat, cum nulla natura in sensibilibus firmiter maneat, sed oẽs semp fluãt, ac moueantur. Item si semp qdem alteremur, & nunq̃ iidem pmaneamus, qd mirum si nunq̃ nobis eadẽ apparent, queãdmodum etiã ægrotis? etenim his eo quod nõ similiter dispositus habitus eorum sit, ut cũ sani erant, non ea apparent similia, quæ secundũ sensus. cũ ipsa qdem sensibilia nullã mutationem propter hoc participent, diuersas tñ ægrotis, & non easdem sensationes faciunt. Eodem igitur modo fortasse necesse est se habere, si dicta mutatio fit. Quod si nõ mutamur, sed iisdem pmaneamus, sit aliqd profectò pmanẽs. Ad eos igitur, q ex oratione, prædictas dubitationes habẽt, non est facile dissoluere, si nihil ponãt, nec huius orationẽ quærãt. hoc enim modo, omnis oratio, omnis'q; demonstratio fit. si. n. nihil ponunt, ipsum disputare, & omnino orationẽ perimunt. quare ad eos qdẽ, non est sermo. ad illos uero, q hæsitant, facile est ex iam traditis dubitationibus obuiare, & ea dissoluere, quæ faciũt in eis dubitationẽ. ut ex prędictis patet. Quare manifestũ est ex his, qđ non est possibile locutiones oppositas de eodẽ, uno & eodẽ tempore uerificari. Nec ipsa cõtraria, cũ omnis ꝯtrarietas secũdum priuationẽ dicatur. hoc aũt patebit, resoluentibus ad principiũ rationes ꝯtrariorum. Similiter nec mediorũ quicq̃,

possibile

possibile est, de uno & eodē prædicari. s. n. album sit aliquod subiectum, dicentes illud, nec nigrum, nec album falsum dicemus. accidet enim, illud album esse & non esse. alterum. n. cōplexorum, de eo uerificabitur. hoc autem est, albi contradictio. Neq; igitur secūdum Heraclitū dicentibus, uera dicere possibile est, neq; secūdum Anaxagorā. aliter accidet, contraria de eodem prædicari. cū. n. in omni re, dicat omnis rei partem esse, non magis dicit esse dulce, q̃ amarum, aut quācūq; cæterarum contrarietatum, si omnia qdem non solum in omni potentia, uerū etiam actu, & seiunctim insunt. Similiter autem, nec omnes locutiones falsas, nec ueras possibile est esse, tum propter alias multas difficultates, quę ob hanc positionem euenirēt, tum etiā quoniam si cunctæ falsæ sint, nec cum hoc ipsum aliquis dicet, uerum dicet. si autem ueræ, cum omnes falsas dicet, non falsum dicet. Caput VI.

O Mnis autem scientia, circa unūquodq; eorū, quæ sub ea scibilia sunt, principia quædam & causas quærit. ut medicatiua, & exercitatiua, ac singulæ effectiuarū, uel mathematicarum. harum etenim unaquæq;, circa quoddā circūscriptum genus, tanq̃ existēs & ens, non tñ prout ens est, tractat. sed hæc, alia quædam sciētia præter illas scientias est. dictarū uero scientiarū unaquæq; accipiēs aliquo modo ipsum qd est in unoquoq; genere, cætera uel debilius, uel exactius conatur ostēdere. Accipiūt autē ipsum qd est, quædā p sensum, quædā supponētes. unde ex hac inductione patet, substātiæ & ipsius, qd est demōstrationē nō esse. Cum aūt sit aliqua de natura scientia, patet qđ & à practica, & ab effectiua diuersa erit. effectiuæ nāq;, in faciēte non in eo, qđ fit, motus principium est. & hoc, aut ars quædā, aut alia uis est. Similiter & practicæ, nō in eo, qđ agitur, sed magis in agētibus motus est. physica uero sciētia, circa ea, quæ in seipsis habēt motus principiū est. Quod itaq; neq; practicā, neq; effectiuā, sed speculatiuā esse naturalē scientiam necesse sit, ex his patet. in unū nāq; horum genus, eam cadere necesse est. Cum uero unicuiq; sciētiarū necesse sit aliquo modo ipsum qd est scire, & hoc, ut principio uti, oportet non latere quonā modo definiēdum physico sit, quo'ue modo substātiæ ratio sumēda sit. utrum ut simū, an magis, ut ꝯcauum. horum. n. simi qdem ratio una' cum materia rei dicitur, ꝯcaui uero absq; materia. simitas nāq; in naso fit. & ideo, ratio quoq; eius cum eo dicitur. simum. n. est nasus ꝯcauus. manifestum est igitur, etiā carnis, & oculi, cæterarum'q; partium rōnē cum materia reddēdā esse. Cum antē quædā sit entis sciētia, ut ens, & separabile est, ꝯsyderādum est utrum eā, eādē cum physica ponēdum sit, an magis aliā. physica sane', circa ea est, quæ motus principium in seipsis habēt. mathematica uero, speculatiua qdem est, & hæc quædam circa manētia, non tñ separabilia. Circa separabile igitur ens, & immobile, alia præter has ambas, sciētia est. si aliqua qdem talis substantia est, dico autē separabilis, & immobilis, quod tētabimus ostēdere. & si qua talis in entibus natura sit, illic profecto diuinitas erit, & hoc erit primum & principale principium. Patet igitur tria gn̄a speculatiuarū esse sciarum, physicā, mathematicā, theologiā. Optimū igitur speculatiuaꝝ qdē sciaꝝ gen⁹, harum sane ipsaꝝ ea, quæ ultimo dicta est. circa nāq; bonorabilissimum entium est. unaquæq; uero melior, aut deterior dicitur, secūdum propriū scibile. Dubitauerit aūt qspiam, utrū entis, ut ens est, scientiam uniuersaliter ponere oportet, an non. mathematicarum etenim unaquæq;, circa unum quoddam determinatum genus est. uniuersalis uero, cōmunis de omnib⁹ est. Si itaq; naturales substantiæ, primæ sint entiū, ipsa quoq; naturalis scientia, prima scientiarum erit. qđ si alia natura, atque substantia separabilis, & immobilis est, necesse est, ut scientia quoq; eius alia sit, & naturali prior, & uniuersalis prior. Caput VII.

C Vm antem simpliciter ens pluribus esse modis dicatur, quorū unus est, q secundum accidens dicitur esse, primo de ente hoc pacto consyderandū est. Quod igitur nulla sciētiaꝝ, quæ traditæ sunt circa accidēs uersetur, patet. nec. n. ars ædificatoria, qd nam illis, q usuri sunt, domo accidit consyderat. utputa, si anxie, uel econtrario habitabunt. neq; textura neq; sutura. qđ uero propriū sibiipsi est, solum, unaquæq; istaꝝ sciētiaꝝ consyderat. hoc autem finis proprius est. neq; quatenus musicum, & grāmaticum. nec qđ is q musicus ē, factus grāmaticus simul ambo erit, cū prius nō esset. qđ aūt cum non semp esset, est, hoc fiebat. quare simul musicus, & grāmaticus fiebat. Hoc aūt nulla earū, quæ certæ scientiæ sunt, quærit, præter sophisticā. hæc. n. sola, circa accidēs uersatur. Quare non male Plato ait, cū dixit, sophisticā circa non ens immorari. Q đ autē nec sit possibile accidētis sciētiam esse, manifestū erit, si uidere conabimur qdnā accidēs sit. oē, itaq; dicimus, quoddā qdem semp, & ex necessitate esse (ex necessitate aūt non ea dico, quæ secūdū uiolētiā dicit̃, sed qua in demōstrationibus utimur) quoddā uero, ut plurimū, quoddā autem, nec ut plurimum, nec semp & ex necessi

tate, sed ut contingit. utputa sub cane fiat frigus, sed hoc nec ut semp ex necessitate, nec ut plurimum fit, quandoq; tamen accidet. accidens ergo est, quod fit quidem, nõ semper tamen, nec ex necessitate, nec ut plurimum. Quid itaq; accidens sit, dictũ est. Cur uero nõ sit huiuscemodi scientia, patet. omnis nanq; scientia, eius est, qđ semper, aut ut plurimum est. accidens uero, in neutro hoꝝ est. Quod autem entis secũdum accidens non sint causæ & principia talia, qualia per se entis, manifestũ est. essent enim oĩa, ex necessitate. nã si hoc existẽte, hoc erit: & hoc, hoc (atq; id, nõ ut contingit, sed ex necessitate) illud quoq; ex necessitate erit, cuius hoc causa erat usq; ad ultimum dictũ causatum. hoc uero secũdũ accidẽs erat. quare ex necessitate omnia erũt, & de entibus auferetur. tum quod ad utrũlibet se habet, tum ipsum contingere, & fieri & non fieri. At & si causa non ut ens, sed ut ea, quę fit, supponat, eadẽ accident. omne nanq; ex necessitate fiet. etenĩ crastina eclipsis fiet, si hoc fiat. hoc uero, si aliud quiddã. & hoc, si aliud. & hoc itaq; modo, si ab eo tpe finito, quod a' nunc est usq; cras demat tẽpus, deueniet aliquando ad existens. quare cum hoc sit, cũcta, quæ sequũtur, ex necessitate profecto' fient. unde ex necessitate omnia fient. Quoddam aũt ut uerum & nõ secundum accidens est ens, quod est in mentis cõplexione, & passio in ea. quare circa illud, quod ita est ens, non quęrunt principia, uerum circa id, quod extra & separabile ens est. Quoddã uero nõ necessariũ, sed infinitũ, dico autem qđ secũdũ accidens est. huius uero, inordinatæ & infinitæ causæ sunt. Ipsum uero alicuius gratia, in eis est, quæ a' natura aut a' mente fiunt. fortuna uero est, cum aliquid horum secundũ accidens fiat. Quẽadmodum enim & ens quoddã per se, quoddã secundum accidens est, ita & causa. fortuna uero, secundũ accidẽs causa est in eis, quæ secundũ electionẽ alicuius gratia fiũt. Quare circa idem, fortuna & mens. electio nanq;, absente mente nõ est. Causæ uero, quibꝰ ea fiant, quæ a' fortuna sunt, indeterminatæ sunt. quare humanę cogitationi incertæ sunt. & causa per accidens est, simpliciter uero nullius. Bona uero fortuna & mala dicitur, cum bonũ aliqđ, aut malum euenerit. forsfortuna uero & infortunium, circa magnitudines horum. Cum autẽ nihil secundum accidens prius iis sit, quæ secundum se sunt, nec igitur causæ. Si itaq; fortuna, aut casus cœli causa est, prior, mens & natura causa erit.

Caput VIII.

Est autem hoc quidem, actu solum. illud uero, potentia. hoc autẽ, potẽtia & actu. hoc quidem, ens. illud uero, quantum. hoc autem, cæterorum aliquid. Non est autem motus, præter res. mutatur enim semper, secundum entis prædicationes. commune autem, nihil in his, in ulla prędicatiõe. unũquodq; uero, dupliciter omnibus inest uelut hoc. nã hoc ut forma, hoc uero, ut priuatio. ac secũdum qualitatem, hoc album, illud nigrum. secundum quantitatem, hoc perfectum, illud imperfectum. eodem modo & secundum lationem. nam hoc sursum, illud deorsum, aut leue aut graue. Quare motus & mutatiõis tot sunt species quot entis. Cum autem unũquodq; genus in actum & potentiam diuidatur, actum eius, quod potentia est prout tale est, dico esse motum. Quod autem uera dicimus. hinc constat. cum enim ædificabile prout tale, ipsum dicimus esse actu quatenus ædificatur, & hoc, est ædificatio. similiter eruditio, curatio, uolutatio, ambulatio, saltatio, senescentia, ac increscẽtia. Accidit autem moueri, cum actus ipse fuerit, & neq; prius, neq; posteriꝰ. actus autem eius, quod est potentia, cum actu ens agat non prout ipsum, sed prout mobile, motus est. dico autem prout, sic nam æs potentia est statua, non tamen actus æris prout ęs, motus est. non enim idem est æri esse, & alicui potentiæ. Quod si idem esset simpliciter, ac secundum ratiõem, esset profecto' æris actus, motus quidam. at nõ est idem, quod & in contrariis patet. siquidem posse sanari, posse'q; ęgrotare, nõ est idem. alioq, & sanari & ægrotare idẽ foret. subiectum uero, qđ sanabile, aut ægrotabile est, siue humor, siue sanguis, unũ, idem'q; est. Cũ non sit igitur idem, sicut nec color, ac uisibile idem est, constat motum esse actum rei possibilis prout possibilis est. Quod igitur ipse est, & quod tunc cõtingit moueri, cum actus ipse sit, & quod nec ante nec post, manifestum est. nam contingit, unũquodq; aliquando quidem operari, aliquando minime. uelut ædificabile, prout ædificabile. & ædificabilis, pnt ædificabilis, actus, ędificatio est. aut enim hoc, ædificatio in ædificabili actus, aut domus. at ubi domus sit, non ultra ædificabile erit. ædificatio uero eius est, quod ædificabile est. necesse itaq;, ædificationem, actũ esse. ædificatio uero, motus quidam est. eadem'q; in cæteris motibus ratio est. Quod uero hæc sint recte dicta, ex his quoq; constat, quæ alii de ipso referunt. tum ex eo, q; non facile est ipsum aliter definire. nec enim licebit cuiquã in alio genere eum collocare. Et patet ex iis etiam, quæ alii ptulerunt. qdam enim alteritatẽ, inæqualitatẽ, & ipsum nõ ens. quoꝝ nullũ necesse est moueri. at neq;

ueri.at neq; mutatio hæc, neq; ex his potius quàm ex oppositis est. Causa uero, propter quam in his motum statuerunt, ea est, quod indefinito quiddam uidetur esse motus. alterius uerum coordinationis principia, utpote priuatiua, indefinita sunt. nam nec quod qd, nec tale, nec aliorum prædicamentorum ullum, ipsorum est. Quod uero motus indefinitus esse uideatur, ea est causa, quod neq; inter ea, quæ sunt potentia entia, nec quę secundum actum, ponere ipsum est. nec enim quod potest quantum esse, moueri necessarium est. nec actu quantū. At motus, actus quidam esse uidetur, quāquam imperfectus. causa uero est, quod imperfectum est possibile, cuius actus est. quāobrem, difficile ipsum comprehendere, quidnam sit. nam aut in priuationem necessario reponetur, aut in potentiam, aut in actum simplicem. horum autem nullum, uidetur contingere posse. superest igitur quod dictum est, esse & actum, & non actum, qui dictus est. qui & si difficilis cognitu sit, tamē contingit esse. Simul & illud perspicuum est, motum esse in moto. actus enim ei⁹ est, a motiuo. Neq; alius est, motiui actus. oportet enim utriusq; actū esse. nam motiuū est, eo qđ possit, mouens uero, eo qđ operet. uerū actiuū, est ipsius mobilis. eodē itaq; modo unus utriusq; actus, quēadmodū eadem distantia ad duo unius, & ad unum duorum, ascensus quoq;, ac descensus. at esse, nō est unū. ita etiā in mouente, & in moto. Cap. IX.

INfinitum uero est, aut quod impossibile est pertransire, eo quod non sit aptum permeari, quemadmodum uox inuisibilis. aut quod transitum habet inconsumabilē, aut quod uix. aut quod natura aptum est habere, nequaquam tamen transitum, aut finem habet. Item secūdum appositionem, aut ablationem, aut ambo. Separatum sane ipsum quicquam esse impossibile est, nam si nec magnitudo, nec multitudo est, sed infinitum substantia eius est, & non accidens, indiuisibile erit. siquidem diuisibile, aut magnitudo, aut multitudo est. quod si est indiuisibile, non est infinitum, nisi quemadmodum uox inuisibilis est. uerum nec sic aiunt, nec nos sic quærimus, sed tanquam in permeabile. Præterea quonā modo continget esse per seipsum infinitum, si nec numerus, nec magnitudo sit, quorum infinitum passio est? Præterea si secūdum accidens, non esset sane rerū elementū prout infinitū est, sicuti nec inuisibile locationis, tametsi uox inuisibilis est. Quod autem infinitū non potest esse actu, patet. erit nāq; quæq; pars eius infinita, quæ accipiť. nam infinito esse, atq; infinitū idem, si qdem infinitū substantia, & nō de subiecto sit. aut igiť inuisibile, aut p infinita diuisibile, si partibile est. uerum multa infinita, idē esse impossibile est. quēadmodū.n. aeris aer ps, ita & infinitū infiniti, si substātia, & principiū sit. impartibile igiť, & indiuisibile est. uerum hoc impossibile, actu esse ens infinitū. necessariū.n. q̄tum esse. secundū accidēs igiť existit. at hoc modo dictū est, non posse principiū esse, uerum id potius, cui accidit numerum, uel par esse. sed hæc fortasse inqsitio, uniuersalis est. Quod uero insensibilibus nō est, hinc ɔstat. nā si est corporis ratio, hoc, esse superficie definitū, non sane fuerit infinitū corpus, nec intelligibile, nec sensibile. Cæterum nec numerus ita est, tanq̄ separatus, atq; infinitus. qppe cum numerus, aut qđ habeat numerum, numerabile sit. Quod si physice potius ɔtemplemur, ex his patet. neq;.n. cōpositum, neq; simplex poterit esse. cōpositum nāq; non erit corpus, si finita qdem sunt multitudine elemēta. oportet nāq; ɔtraria æquari, nec esse unū eorum infinitū. nā etsi q̄tumuis inferior sit alterius corporis uirtus, corrūpeť finitum ab infinito. nec possibile est unūquodq; esse infinitū, si corpus qdem est, qđ undecūq; habet dimensionē. infinitū uero, qđ infinite distat. quare infinitū corp⁹, undecūq; infinitū erit. Nec uero unū & simplex, ɔtingit infinitum esse corpus. nec (ut qdā aiūt) præter elemēta, unde hæc generāt. tale nāq; corpus præter elemēta, nō est. nā cuncta, ex qb⁹ sunt, in ea etiā resoluunť. hoc uero non uideť, præter simplicia corpora. Neq; ignis, neq; aliud ullum elemētorum. etenim absq; eo, qđ aliquod horum infinitum, impossibile est, uniuersum. & si finitū sit, aut esse, aut fieri aliqđ eorum unū, ut Heraclitus dicit, oīa quādoq; ignē fieri. Eadē ratio. & de uno est, qđ faciunt præter elemēta physici. oē.n. ex ɔtrario in cōtrarium, uelut ex calido in frigidū transit. Item corpus sensibile, alicubi est, idēq; partis, ac totius locus. uelut terræ. quare si uniforme sit, aut immobile erit, aut semp pelleť. hoc uero, impossibile ē. qd.n. deorsum potius quàm sursum, aut usq̄? uelut si gleba sit, quo mouebiť, aut ubi manebit? locus.n. cōgenei corporis illius, infinitus est. cōtinebit igiť totū locū. At quō? Quę igiť mansio, motusq; eius? An ubiq; manebit? Non mouebiť ergo. An ubiq; mouebiť. Non ergo stabit. Quod si uniuersum dissimile sit, loca quoq; dissimilia erunt. ac primū qdē nō unū uniuersi corpus, nisi tactu. deinde aut finita erūt hęc, aut infinita specie. finita qdē, īpossibile. nā quędā īfinita erūt, qdā minime, si totū infinitū sit, uelut ignis, aut aq. at hoc erit ɔtriis corruptio. qđ si īfinita, ac simplicia, loca quoq; īfinita, & elemēta īfinita erūt. Q đ si ē īpossibile, locaq; finita sint, totū itē necessario finitū erit. Et oīno īpossibile īfinitū

esse corpus & locum corporibus. si oẽ quidẽ corpus sensibile, aut grauitatẽ habet aut leuitatẽ. aut enim ad medium, aut sursum mouebitur. uerum ĩpossibile, ĩfinitũ aut totũ aut medium, aut quodcũq; passum esse. quo enĩ modo diuides, aut quo pacto ĩfiniti hoc qdẽ sursũ fuerit, hoc uero deorsum, aut extremum, aut medium? Omne item corp⁹ sensibile, in loco uero species, sex. in corpore uero infinito, hæ esse nõ possunt. & simpliciter si ĩpossibile est locũ ĩfinitũ eẽ, corp⁹ quoq; impossibile est. quod enim in loco est, id alicubi est. hoc uero aut sursum, aut deorsum, aut aliquid cæterorum significat, quorum unumquodq; terminus quidam est. Infinitum uero non idem in magnitudine, motu, & tempore tanquam una quædam natura, sed ipsum posterius secundum prius dicitur. uelut motus, secundum magnitudinem, super quam fit motus aut alteratio, aut augmentatio. tempus uero, propter motum. Cap. X.

Permutatur uero quod permutatᷓ, hoc quidem secũdum accidens. ueluti cũ dicimus, musicum ambulare. illud uero eo ꝙ eius qppiã mutetur, simpliciter dicitur mutari. ut quæ secundũ partem dicũtur. sanatur nanq; corpus, quoniam oculus.

Est præterea, quod per se primum mouetur. & hoc, est p se mobile. Est itẽ de mouente quoq; eodẽ modo. mouet nãq; quoddam p accidẽs, quoddã, secũdũ partẽ, quoddã p se. Est rursus aliquid, quod primo mouet. & est aliqd, quod mouetur. Item tempus, in quo. ac ꝓterea, ex quo. demum, & ad quod. species uero, passionesq́;, ac locus, ad q̃ mouentᷓ mota, ea im mota sunt. ueluti scientia & calor. est uero motus, non caliditas, sed calefactio. Mutatio autem non per accidens, haudquaquam in oĩbus est, sed in cõtrariis ac mediis, atq; etiã ĩ cõtradictione. cuius rei fides in inductione est. Mutatur autem quod mutatur, aut ex subiecto in subiectũ, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex subiecto in nõ subiectũ, aut ex nõ subiecto in subiectum. aio autem subiectum, quod affirmatione explanatur. Quare necesse est tres mutationes esse. illa enim, quæ ex non subiecto in nõ subiectum nõ est mutatio. nec enĩ cõtraria, neq; cõtradictio est, quia neq; oppositio. Mutatio igitur ex non subiecto in subiectum secundum contradictionem, generatio ẽ. quæ quidem simpliciter, simplex. q̃ uero cuiusdã, qdã. at q̃ de subiecto in non subiectum, corruptio. quæ simpliciter, simplex, quę cuiusdã, quędã. Si itaq; non ens multifariã dicitur, & nec quod secundũ cõpositionẽ, aut diuisionẽ dicitᷓ, moueri cõtigit, nec itẽ quod secundum potentiã, qđ oppositum est ei qdẽ, qđ simpliciter est (nõ albũ enĩ aut nõ bonũ, cõtingit nihilo min⁹ secundum accidẽs moueri. esse nãq; hõ potest, nõ albũ) qđ uero simpliciter non hoc, id nequaquam. nã ĩpossibile est, nõ ens moueri. si igitᷓ hoc, et generationẽ motũ esse. fit enim non ẽs. nã etsi maxime secundum accidẽs fit, attamẽ uerũ est dicere de eo, quod simpliciter fit, ꝙ est non ẽs. Eodem modo igitᷓ & qescere. Hæc itaq; oĩa accidũt absurda. si qcqd mouetur, in loco est, non ẽs uero in loco non est. esset enĩ usq̃. Nec corruptio igitᷓ motus. siqdẽ motui motus aut qes contrariũ est. corruptio uero generationi est cõtraria. At cũ oĩs mot⁹, mutatio quædam sit, mutationes uero tres, quę dictę sunt, harum uero, quę secũdũ generationẽ & corruptionem minime sit motus (sunt autem illæ secundum contradictionem) necesse ex subiecto in subiectum mutationem solam, motum esse. subiecta uero, aut cõtraria, aut media, nam & priuatio contrarium esse ponatur, quãdoqdem & affirmatio declaratᷓ, ueluti nudũ, cæcũ, & nigrum. Si igitur prædicamenta, substantia: qualitate, loco, facere, pati, ad aliquid & quantitate diuidantur, tres esse motus necesse est, qualis, quanti, & loci. Secundum uero substantiam, minime. propterea, quod substantię nihil cõtrarium est. Nec eius qđ ad aliqd. etenĩ altero mutato, uerificatᷓ alteꝝ nullaten⁹ mutatũ. q̈re ŝm accidẽs, boꝝ motus erit. Nec ꝓterea agẽtis aut patiẽtis, neq; oĩno moti, ac mouẽtis. cũ nõ sit, motionis motus, nec generatiõis generatio, nec deniq; mutatiõis mutatio. Bifariã enĩ ꝯtingit motionis motũ eẽ. nã aut tanq̃ subiecti. ut hõ mouetur, qa ex albo in nigrũ mouetᷓ. q̈re sic ẽt mot⁹, aut calefit, aut frigefit, aut loco transfertᷓ, aut crescit. id uero ĩpossibile est, cũ motus non sit aliqđ subiectorũ. Aut eo, ꝙ aliud quoddã subiectũ, ex mutatione in aliã speciẽ mutetᷓ. ut hõ ex morbo in sanitatẽ. at nec hoc possibile, ꝓterq̃ per accidens (oĩs nãq; mot⁹ in aliud ex alio mutatio est. & generatio item ac corruptio, eodẽ mõ. neq; tñ q̃ ex oppositis sic aut sic, nõ sunt motus) alioq simul ex sanitate in morbum mutatᷓ, atq; ex ea ipsa mutatiõe in aliã. cõstat itaq;, ꝙ cũ ægrotauerit, ĩ quãuis mutat⁹ erit. ꝯtinget enĩ qescere. ac ꝓterea nõ semp in quãcunq;, & illa quoq; ex aliquo in aliud qddã erit. Quare opposita erit ꝯualescentia. uerum ex accidẽti, ut ex reminiscentia in obliuionẽ mutatᷓ, qa id, cui inest, qñq; in sciẽtiã, qñq; in sanitatẽ mutatᷓ. In infinitũ ꝓterea ꝓcedet, si mutationis mutatio, & generatiõis generatio fuerit. necesse igitᷓ & priorẽ fore, si posterior fuerit. ut si simplex aliqñ fiebat generatio, illud quoq;, qđ fiebat, simpliciter fiebat, q̈re nõ dũ erat qđ simpliciter fiebat, sed qđ fit aliquid,

aut quod

aut quod iam fiebat. si igitur hoc etiam aliquando fiebat, cur non dum erat, quod tunc fiebat? cum uero in infinitis non sit aliquid primum, non erit primum. quamobrem neq; consequens erit. nec fieri igitur, nec moueri, nec mutari quicquam, possibile est. Eiusdem præterea motus contrarius, atque quies, generatio'q;, & corruptio. quare quod fit, cum factum fuerit, quod fit, tunc corrumpitur. nec enim statim, cum fiat, nec post. nam esse opus est, quod corrumpitur. Item necesse materiam subesse ei, quod fit, & mutatur. quę sane erit uelut alterabile quiddam, aut corpus, aut anima, ita quiddam etiam eius, quod fit, aut motus, aut generatio. & aliquid itē ad hoc mouetur. nam opus est aliquid huius ex hoc in hoc, quod motus non est, esse motum. Quonam igitur modo? Non erit, doctrina doctrinæ. quare, neq; generatio generationis. Cum uero neq; substantię, nec ad aliquid, neq; faciendi, ac patiendi, superest secundū quale, & quantum, & ubi, motum duntaxat esse. quandoquidem in horū singulis, contrarietas est. quale autem dico, non quod in substantia (siquidem differentia, quale est) uerum passiuum quale, quo dicitur res aut pati, aut impassibilis esse. Immobile autem est, & quod omnino impossibile est moueri, & quod in multo tempore uix mouetur. aut quod tarde incipit. & quod natum quidem est moueri, non possit autem, quando natum est, & ubi, & quomodo. quod sane inter immobilia solum, uoco quiescere. contraria enim quies motui. Quare priuatio erit susceptiui.

Caput XI.

Simul secundum locum esse dicuntur, quæ in uno loco primo sunt. Et separata, quę in diuerso. Tangi autem, quorum extrema sunt simul. Medium, in quod natum est prius uenire, quod mutatur, quàm ad quod ultimum mutatur, secundum naturam continue mutatum. Contrarium secundum locum, quod secundum rectitudinem plurimum distat. Consequens, est cuius principium sequentis, aut solo situ, aut specie, aut aliquo quodam modo definito. atque illius, cuius est consequens, nihil est medium eorum, quæ in eodem genere sunt. uelut linea lineæ, aut unitas unitatis, aut domus ipsius domus. aliud uero medium esse, nihil prohibet. Consequens nāq;, alicuius consequens, ac quoddam posterius est. non enim unum, consequens duorum. neq; nouilunium, consequens secundæ. Attiguum uero, quod consequens tangit. Cæterum cum omnis mutatio in oppositis sit, hęc uero contraria, ac contradictio, contradictionis uero nihil medium est, cōstat quod medium in contrariis est. Continuum sane, quoddam attiguum, aut tangens est. dicitur uero continuum, cum idem fiant, atq; unus, utriusq; termini, quibus tangunt, & se continuant. Quare patet in his esse continuum, ex quibus unum quiddam natum est secundum contactum fieri. Quod consequēs, primum sit, constat. consequens nanq; non tangit. hoc uero consequens est. & si continuum est, tangit. quod si tangit, non dum continuum est. in quibus uero non est tactus, in his non est cohærentia. Quare non est punctum idem unitati. nam illorum est tactio, harum uero minime, sed consequenter. & illorum quidem est aliquid intermedium, harum uero minime.

DVODECIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

Speculatio nobis de substantia est. siquidem substantiarum principia & causæ quæruntur. etenim siue ut totum aliquid uniuersum est, substantia, prima pars est. siue ex consequēti, hoc quoq; modo primum est substantia, deinde quale, postea quantum. At simul (ut ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter, uerum qualitates, & motus. quemadmodum, non album, & non rectum. dicimus nanq; hæc quoq; esse, ueluti est, non album. Præterea, cæterorum nullū separabile est. At hoc idem, re ipsa testantur antiquiores. quippe qui principia, elementa, & causas substantiæ quærebant. Recētiores uero, uniuersalia magis ponunt esse substantias. genera nanq; uniuersalia sunt, quæ afferunt magis principia, atque substantias esse, propterea quod logice quærunt. antiquiores uero, singularia (ut ignem & terram) non autem corpus commune.

Cap. II.

Erū substantiæ, tres sunt. una, sensibilis. cuius quædam, sempiterna, quædam, corruptibilis, quam omnes concedūt, ueluti plantæ, & animalia. Sempiterna uero (cuius elementa siue unū, siue multa sint, accipere necesse est) alia immobilis, quā aliqui separabilem aiunt esse, quidam in duo diuidentes, q̄dam in unam ponentes na

turam tam species quàm mathematica, quidam ex his mathematica solum. illæ itaq; philosophiæ naturalis. cum motu nanq; sunt. ista autem alterius est, si nullum eis commune principium est. sensibilis uero substantia, mutabilis est. Si itaq; ex oppositis, aut mediis mutatio fit, oppositis uero non omnibus (album enim non ex uoce, uerum ex contrario) necesse est aliquid subesse, quod in contrarietatem mutetur. non enim contraria transmutantur. Præterea hoc quidem permanet, contrarium uero non permanet. est igitur aliquid tertium preter contraria, ipsa materia. Si itaq; transmutationes sunt quatuor, aut secundum ipsum quid, aut secundum quale, aut quantum, aut ubi, ac generatio simplex & corruptio, quæ secundum quod qd fit augmẽtatio & diminutio, quæ secundum quantum, alteratio, quæ secundum passionem, latio uero, quæ secundum locum, profecto in contrarietates in uno quoq; mutationes sunt. necesse est igitur mutari materiam, quæ ambo possit. Cum autem duplex sit ens, omne mutat̃ ex potẽtia ente in actu ens, ut ex potentia albo, in actu albũ. eodẽ autem modo, & de augmẽtatione & diminutione. Quare nõ solum per accidens, ex nõ ente fieri contingit, sed etiã ex ente oĩa fiũt, uerũ potentia quidem ente, actu uero ex non ente. Et hoc est, Anaxagoræ unũ. melius nãq; q̃ cũcta simul, & q̃ mistura Empedoclis, ac Anaximandri. et, ut Democritus quoq; ait, simul oĩa potentia erant, actu uero minime. quare materiam tetigerunt. Cuncta uero quęcunq; mutantur, materiam habent, sed diuersam. nam & ipsorum sempiternorũ quæcũq; non sunt generabilia, sed latione mobilia, attamẽ non generabilem, sed unde, quo. Dubitare uero quispiã possit, ex quo non ente generatio fiat. tripliciter enim, non ens dicit̃. Si igit̃ quippiam est potentia (uerũtamẽ non ex quocũq;) sed cum alterũ ex altero. Nec id sufficit, q simul omnes res erant, quia differũt materia. cur enim infinita facta fuissent, & nõ unum, cum intellectus unus sit? quare si materia una, illud actu fuisset factum, cuius materia potentia erat. Tres itaq; causę, & tria principia. duo qdem ipsa contrarietas, cuius hoc quidem ratio & species, hoc uero priuatio, tertium uero materia.

Caput III.

P Ost hæc ostendendum est, quod neq; materia fit, neq; species. dico autem, extrema. omne enim, qd transmutatur, aliqd est, & ab aliquo in aliquod transmutatur. ab aliquo quidẽ, primo mouente. in quo uero, materia. in quod autem, speciem. in infinitum itaq; pcedet, si non solũ æs rotundum fiat, uerum ipsum rotundũ, aut æs. quare, necesse est stare. Deinde quod, aliquid est, quælibet substãtia est, quæ ab uniuoco fit. Quædam enim natura substãtiæ sunt, quædam autem alia. aut enim natura, aut arte, aut fortuna, aut casu fiũt. sed ars quidem, principium, in alio. natura uero, principiũ in ipso. homo nãq;, hominem generat. cæteræ causæ, priuationes hoꝝ sunt. Substantiæ uero, tres. quædam materia, quæ qd̃ quid, est eo ipso, quod apparet. quæcunq; enim tactu, non coadhærentia sunt, materia & subiectum sunt. quædam uero, natura, quod quid, & qdam habitus ad quẽ. tertia itẽ, quæ ex iis, quæ singularis est. ut Socrates, aut Callias. In quibus igit̃, quod qd nõ est præter cõpositam substantiã (ut domus forma, nõ nisi ab ipsa arte) nec est generatio aut corruptio eorũ, uerum alio modo sunt. & nõ sunt, tũ domus, quæ absq; materia, tum sanitas, & omne, quod secundum artem est. sed siquidem sunt, in iis sunt, quæ natura fiunt. Propter qd̃ non male Plato dixit, quod species eorum sunt, quæ natura sunt. siquidem species, sunt alię ab his. ut sunt ignis, caro, caput. cuncta nãq; materia sunt, & maxime eius substãtiæ, quæ est ultima. Causæ itaq; mouentes, tanq̃ antea ortæ existunt. quæ uero ut ratio, simul sunt. cum enim sanus fit homo, tunc etiam sanitas est. & forma æneæ sphæræ, simul atq; ænea sphæra. Si autem aliqd posterius permanet, consyderandum est. in qbusdam eni, nihil prohibet. ueluti si anima tale sit, non omnis, sed intellectus. omnem nanq; fortassis impossibile est. Manifestum itaq; est, q præter hæc non oportet ideas esse. homo nãq; hominem generat. singularis, aliquẽ. similiter etiam in artibus. medendi enim ars, ratio sanitatis est.

Caput IIII.

C Ausæ uero, atq; principia, quodam qdem modo alia aliorum sunt, quodam uero modo non. siquis uniuersaliter dicat, & secundum analogiã, omniũ eædem. Dubitare nanq; quispiam possit, utrum alia, an eadem principia & elementa substantiarum sint, & eoꝝ, quæ ad aliquid sunt. & eodẽ modo in quolibet prædicamento. At absurdum est, si omnium eadem sunt. ex eisdem enim, erit ad aliquid & substantia. quid igitur hoc erit? præter enim substantiã & alia, quæ prædicant̃, nihil cõe est. pri⁹ aũt elemẽtũ ẽ, q̃ ea, quoꝝ est elemẽtũ. At uero nec substãtia, eoꝝ, q̃ ad aliqd sunt, elemẽtũ est. nec aliqd hoꝝ, substãtię. Itẽ quo mõ ꝯtinget, oĩum eadẽ eẽ elemẽta? nullũ eni elemẽtoꝝ idem põt eẽ ei, qd̃ ex elementis componitur. ueluti ipsi BA, ipsum B & ipsum A. neq; sane ullum intellectualium,

ut unum uel ens elementū est. hæc enim unicuiq; compositorum insunt. nullū igit eorum, neq; substantia, nec ad aliqd erit. at necessariū est. non sunt ergo omniū eadē elementa. An (ut diximus) quodā modo qdē sunt, quodā modo uero non? ueluti fortassis corporū sensibiliū, calidū tanq̃ species, & alio modo frigidum, ut priuatio. materia uero, quod primo per se potentia hæc erat. substantiæ uero, tum hæc, tum ea ex iis, quorum hæc principia sunt. aut siquid ex frigido, & calido fit unum, ut caro, aut os, necesse profecto est aliud ab his esse illud, quod factum est. horū itaq; eadem elementa, atq; principia sunt, alia uero aliorum. Omnium uero ita quidem dicere non est, sed analogice. quemadmodum siquis dicat, quod principia sunt tria, species, priuatio, & materia. uerum unumquodq; horum, circa unumquodq; genus aliud est. ut in coloribus, album, nigrum, superficies. lumen, tenebræ, aer. ex his uero, dies & nox. Cum uero illæ non solum, quæ insunt causæ sint, uerum etiam ex iis, quæ extrinseca sūt illud, quod mouet, patet, quod aliud est principium, aliud elementum. ambo uero, causę sunt. & principium, in hæc diuiditur. quod autem ut mouens, uel sistens est, principium quoddam, & substantia est. Quare elementa quidem analogice tria, causæ uero, atq; principia quatuor. aliud uero, in alio. & prima causa, ut mouens, in alio alia. sanitas, morbus, corpus, mouens, ars medendi. species, inordinatio talis, lateres, mouens ædificatiua. & nimirum in hæc diuiditur principium. Cum autem mouēs, in naturalibus quidem homo, in iis uero, quæ a mente fiunt, ipsa species, uel contrariū sit, modo quodam tres profecto causæ erunt, alio uero modo quatuor. sanitas nanq;, quodam modo est ars medendi. & ædificatiua, species domus. & homo, hominem generat. præter hæc item cuncta mouens, tanquam omnium primum. Caput V.

Cum autem quædam separabilia, quædam inseparabilia sint, illa sūt substantiæ. propter quod hæc, omnium causæ sunt. siquidem absq; substantiis, passiones & motus non sunt. deinde hæc erunt, anima fortassis & corpus. aut intellectus, appetitus, & corpus. Item alio modo, analogice principia sunt eadem, ut actus, & potentia. uerū hæc etiam, in aliis alia, & alio modo sunt. in quibusdam enim, idem quandoq; actu, quandoq; potentia est. ut uinum, aut caro, aut homo (at hæc, in prædictas causas cadunt. actus nanq; est species, si separabilis sit) item quod ex ambobus. priuatio etiam, ut tenebræ, aut ægrotans. potentia autem, materia. hoc nanq; est, quod ambo fieri potest. Aliter autem actu, potentia'q; differunt, quorum non eadem materia est, quorum non eadem species, sed diuersa est. ueluti hominis causa, elementa, ignis, & terra, & materia. & propria species. & siquid aliud extrinsecus est, ut pater. & præter hæc, sol, & obliquus circulus, quæ nec materia, nec species, nec priuatio, nec eiusdem speciei sunt, uerum mouentia. Præterea uidere oportet, quod quædam est uniuersaliter dicere, quædam minime. Omnium itaq; prima principia, quod actu, primum, & aliud, quod potentia. At illa, quæ uniuersalia dicimus, non sunt. singulare nanq;, principium eorum est, quæ singularia sunt. homo enim hominis uniuersalis, profecto nullus est. uerum Peleus, Achillis. tui autem, pater. & hoc quidem sit B. ipsius B, A. & ipsum B, omnino. ipsius B, A simpliciter. deinde species eæ, quæ substantiarum sunt. uerum aliorum aliæ causæ, ac elementa, ut dictum est, ueruntamen eorum, quæ non in eodem genere sunt colorum, sonorum, substantiarum, quantitatis, eo quod analogon. eorum quoq;, quæ in eadem specie, sunt diuersa, non specie, sed quoniam singularium aliud, & tua materia, & species, & quod mouit, & species, ac mea materia. uniuersali uero ratione, eadem. Quæstio igitur quænam principia, siue elementa substantiarum, ad aliquid, & qualitatum sint, & utrum eadem an diuersa, patet, quod cum multipliciter dicantur, uniuscuiusq; sunt. at si diuidantur, non eadem, sed diuersa, nisi qd aliquo modo eadem. analogice nanq; eadem. quia materia, species, priuatio, mouens. ac illo modo substantiarum causæ, quasi omnium causæ sunt. quia peremptis, perimuntur. Præterea quod primum, actu est. illo uero modo, alia prima, quæcūq; contraria, quæ nec ut genera, neq; multipliciter dicuntur, item & materię. Quę itaq; sensibiliū principia sunt, & quot, quo'ue modo eadem, & diuersa, dictum est. Caput VI.

Cum uero tres sint substantię, duę quidem naturales, alia autem immobilis, de hac est dicendum, quod necesse est perpetuam aliquam, & immobilem substantiam esse. etenim substantię, primę entium sunt. & si cunctę corruptibiles, omnia corruptibilia sunt. at impossibile est, aut generari motum, aut corrumpi. nam semper erat. neq; tempus. cum non sit possibile, prius & posterius esse, tempore non existente. & motus sane, ita continuus est, sicuti & tempus. aut enim idem, aut quędam ipsius motus passio est. motus uero non est continuus, pręter hunc, qui secūdum locum, & hunc, qui circularis est. At uero si

motiuum aut effectiuum est, non autem operans aliquid, non est motus. possibile nanq; est non operari, quod potentiam habeat. nulla igitur utilitas erit, ne quidem si perpetuas substantias faciamus, quemadmodum qui faciunt species, nisi aliquod principium insit, quod mutare possit. Non igitur sufficiat illa quidem, nec alia substantia præter species, nam si non operabitur, motus non erit. nec item si operabitur quidem, substantia uero eius potentia sit. non enim erit perpetuus motus. quod enim potentia est, contingit non esse. oportet igitur esse tale principium, cuius substantia actus sit. Item has oportet esse substantias, absq; materia. sempiternas enim esse oportet, si aliquid quidem æternum est. actu igitur sunt. Atqui dubium est. nam omne quidem agens posse quoq; uidetur, potens uero non omne, agere. quare, potentia, erit prior. Verum si hoc ita sit, nihil entiũ erit. cõtingit enim posse quidem esse, non dum uero esse. At si ut theologi, qui ex nocte cuncta generaut. siue, ut physici dicunt, omnes res simul erant, idem impossibile erit. quo nanq; modo mouebuntur, si nulla erit, actu causa, non enim ipsa materia seipsam mouebit, uerum opifex uirtus. neq; mẽstrua, neq; terra, uerum semina, atq; humanũ semen. Propter quod quidam faciũt semper actum. ueluti Leucippus & Plato, cum semper esse motum dicant. cur uero uel quem, non aiunt. nec cur sic, nec causam. nihil enim, fusq; deq; mouetur, sed oportet, ut semper aliquid præexistat. sicuti nunc, natura quidem hoc modo. ui etiam aut ab intellectu, aut ab aliquo alio, hoc modo. deinde, quisnam primus sit. differt enim quammaxime. At neq; Platoni possibile est dicere id, quod quandoq; putat principium esse, quod seipsum mouet. posterior enim pariter cœlo est anima, ut ait. Arbitrari itaq; potentiam actu priorem, quodam modo quidem bene est, quodam modo uero minime. dictum autem est, quo modo. Quod autem actus sit prior, Anaxagoras testatur. intellectus, nanq; actu est. & Empedocles. amicitiam & contentionem ponens. & qui semper esse motum aiunt, ut Leucippus. Quare nõ erat tempore infinito chaos, aut nox, uerum semper eadem circuitiõe, aut aliter, si actus quidem prior potentia. Si uero semper idem circuitione, oportet ut aliquid semper similter operando permaneat. Quot si futura est generatio & corruptio, aliud operans aliter & aliter esse oportet. Necesse igitur est hoc quidem modo, illud secundum se operari, hoc uero secundum aliud. aut igitur secundum diuersum. aut secundum primum. necesse autem est ut secũdum hoc. hoc nanq; rursus, & sibi & illi causa est. Dignius ergo est, quod primum est. hoc nãq;, ut semper similiter se habeat, causa erat. ut uero aliter, aliud. ut autem semp, aliter, ambo scilicet. Patet igitur, quod motus quoq; ita se habent. cur igitur alia quærere oportet principia? Cap. VII.

Vm uero & ita contingat (& si non sic, ex nocte & simul omnibus & ex non ente erunt) hæc profectò soluentur. & aliquid, quod semper īcessabili motu mouetur. hic uero, circularis est. & hoc non solum ratione, uerum etiam opere patet.

c Quare æternum est profectò primum cœlum. est q; aliquid, quod mouet. Cum uero id, quod mouetur, et mouet, medium sit, est etiam aliquid, quod nõ motum mouet, quod æternum, substantia & actus est. Hoc autem modo, concupiscibile & intelligibile mouet, non motum. horum autem prima, eadẽ sunt. desyderabile nanq;, quod apparet bonum. primum uero uoluntate affectabile, quod est bonũ. magis uero appetimus, quia uidetur, quam uideatur quia appetimus. principium uero, intellectio. ac intellectus, ab intelligibili mouetur. Intelligibile uero, alter ordo est, qui per seipsum est. & huius, substantia prima, atq; huiusce, quæ simplex & secundum actum est. Est autem unum, & simplex, non idẽ. siquidem unum, significat mẽsuram. simplex uero, quo modo se habeat ipsum. At uero bonũ quoq; & quod per se eligibile est, in eodem ordine sunt. & semp, primũ est optimum, aut analogum. Quod uero cuius gratia in immobilibus sit, ipsa diuisio manifestat. est enim id, cuius gratia alicui eorũ, quorum hoc quidem ẽ, hoc uero nõ est. mouet itaq;, ut quod amatur. quod mouetur autem, cętera mouet. At si quid mouetur, cõtingit etiam aliter se habere. Quare si latio prima etiam actus est, quo mouetur, hoc modo sane contingit aliter se habere secundum locum, quãuis non secundũ substantiam. Cum autem aliquid sit mouens ipsum immobile existens, actu ens, hoc nullo modo contingit aliter se habere. latio nanq; prima mutationũ est. huius autẽ, quę circularis est. hãc autem illud mouet. Ex necessitate itaq;, est ens. & prout necessitas, bene est. & sic, principium necessarium nanq;, toties dicitur, quoddam ui, quia præter inclinationem. quoddã, sine quo nõ bene esset. quoddam, quod non aliter cõtingit se habere, sed simpliciter est. à tali ergo principio, tum cœlum, tum natura dependet. Degentia. uero (qualis nobis pauco tempore) optima illi ẽ. siqdem ita semper illud est nobis autẽ profectò id impossibile est) quoniã & delectatio, actus huius est. Et ob hoc uigilatio, sensus, intellectio, maxime delectabile est. spes autem ac memoriæ, propter

riæ, propter hęc. Ipsa uero intellectio secundum se, eius est, quod secundum se optimum est. & quæ maxime est, eius quod maxime est. seipsum uero intellectus intelligit assumptione intelligibilis. intelligibilis nanq; fit attingens & intelligens, ita ut idem intellectus & intelligibile sit. susceptiuum enim intelligibilis & substantiæ. intellectus est. operatur autem, habens. Quare istud magis quàm illud, est id diuinum quod itellectus uidetur habere. & speculatio optimum & maxime delectabile est. Si igitur ita bene se habet deus semper, ut nos aliquando, admirabile est. quod si magis, adhuc admirabilius est. at ita se habet. Cæterum, uita quoq; profectò inexistit. siquidem itellectus operatio, uita est. ille uero, est actus. actus uero per se, illius uita optima & perpetua est. Dicimus itaq; deum, sempiternum, optimum'q; uiuens esse. Quare uita & æuum continuum & æternum deo inest. hoc enim est deus. Quicunq; uero (ut Pythagorici & Pseusippus putant) optimum & pulcherrimum non esse in principio, eo quod plantarũ quoq; ac animalium principia, causæ quidem sunt, bonum uero & perfectum in iis esse, quæ ex his sunt, non recte putant. sperma nanq; ex aliis prioribus perfectis est. neq; sperma primũ est, sed quod perfectum est. ueluti hominem dicere quispiam possit priorem spermate esse, non illum, qui eo generatur, sed alium, ex quo ipsum sperma est. Quod itaq; est quædam ęterna immobilis'q; substãtia & à sensibilibus separata, constat ex dictis. Ostensum autem est, quod nec ullam magnitudinem possibile est hanc substantiam habere, uerum impartibilis, indiuisibilis'q; est. nam infinito tempore mouet. nihil uero finitum, infinitã potentiã habet. cũ uero oĩs magnitudo aut infinita, aut finita, sit, finitam quidem propter hoc non haberet magnitudinem, infinitam uero, quoniam omnino nulla est infinita magnitudo. At uero & quoniam quid impassibile & immutabile est. omnes nanq; reliqui motus, posteriores eo sunt, qui secundum locum est. Et quidem hæc, propter quid hoc se habeant modo, dilucida sunt.

Caput VIII.

Utrum autem una sit ponenda talis substantia, an plures, & quot, non oportet nos latere, sed meminisse quoq; aliorum sententias, quod de pluralitate nihil q[d] dictu egregium sit, dixerunt. De ideis nanq; opinio nullam accommodatam cõsyderationem habet. numeros nanq; dicunt ideas, qui dicunt ideas esse, de numeris uero quandoq; ut de infinitis aiunt. quandoq; tanquam usq; ad denarium determinatis. qua uero de causa tanta numerorum pluralitas sit. nihil cum diligentia demonstratiua dicitur. Nobis uero ex præsuppositis atq; determinatis dicendum est. Principium enĩ ac primum entium, tum per se, tum per accidens immobile est. mouẽs autem, primo, sempiterno & uno motu. Cum uero quod mouetur necesse sit ab aliquo moueri (primum'q; mouens immobile per se esse) ac motu ęterno ab ęterno moueri, & uno ab uno, uideamus'q; præter simplicem lationem totius. quam dicimus primam substantiam & immobilem mouere, cæteras etiam lationes, quæ errantium sunt, sempiternas esse (sempiternum nanq; & irrequiescibile, circulare corpus est. monstratum autem est de his in physicis) necesse est harũ quoq; lationum unamquanq;, à per se immobili & æterna substantia moueri. nam & stellarum natura, perpetua substantia quædam existens. & quod mouet, perpetuum, & prius est moto. & quod prius substantia est, substantia sit necesse est. Constat itaq; necesse esse tot substantias esse natura perpetuas, & per se immobiles, ac absq; magnitudine, ob causam prius dictam. Quod igit[ur] substantiæ sunt, & harum quænam prima, quæ'ue secunda secundum eum ordinem, quem & lationes syderum habent, patet. Pluralitatem uero lationum, ex peculiarissima philosophia mathematicarum scientiarum, uidelicet ex astrologia, consyderandum est. hæc enim de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur. cæteræ uero de nulla quidem substantia, ueluti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. Et quidem quod plures sint eorum, quæ feruntur lationes, manifestum etiam est iis, qui parum attigerunt. pluribus enim quàm una, errantiam astrorum ununquodq; fertur. Quod uero hæ sint, nunc quidem nos ea, quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, & ut aliquam determinatam, mente pluralitatem percipiamus. Deinceps quædam q[ui]dem nos ipsos quærere decet, quędam autẽ à quærẽtibus sciscitari siquid pręter ea, quæ nũc dicta sunt, iis uideatur, qui circa hæc uersantur. diligere quidem utrosq;, adhærere uero certioribus. Eudoxus igitur Solis & Lunæ utriusq; lationẽ in tribus posuit sphæris esse. quarum primã quidem eam esse, quæ nõ errantium stellarũ. Secũdam uero, s[ecundu]m id, quod per mediũ zodiacũ. Tertiã porrò secundũ eũ, q[ui] in latitudine zodiaci obliquatur. in maiori aũt latitudine obliquari eum, s[ecundu]m quẽ Luna fert[ur], q[uam] s[ecundu]m quẽ Sol. Errãtiũ uero stellarũ uniuscuiusq; in quatuor sphæris. quarũ primam quidem & secũdam, eandem illis esse.

etenim quæ non errantium est, eam illam esse, quę omnes fert, at eam, quæ sub ipsa ordinata ē, ac quæ secundum zodiacum lationem babet, communem omnibus esse. tertiæ uero omnium, polos in eo, quod per medium zodiacum esse. quartę autem lationem, secūdum eum, qui obliquatus ad medium eius est. esse uero tertiæ sphæræ polos aliarum quidem proprios, Veneris autem & Mercurii, eosdem. At Calippus, situm quidem sphærarum eundem Eudoxo ponebat, hoc est distantiarum ordinem. pluralitatem etiam stellæ quidem Iouis ac Saturni, eadem illi attribuebat. Soli uero & Lunæ duas adbuc putabat sphæras addendas esse, siquis eorum, quæ sensibiliter apparent, causas assignare debeat. cæteris uero errantium, unicuiq; unam. necesse uero esse si debent omnes simul positæ, quæ apparent, reddere, secundum unamquamq; errantium alteras sphęras una pauciores esse, quæ reuoluant, & ad idem positione semper primam eius astri sphærā, quod inferius ordinatum est, constituant. hoc enim modo solum contingit errantium lationem omnia facere. Cum igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphæris, hæ quidem octo, hæ uero uigintiquinq; sint, harum sane illas solas non oportet reuolui in quibus fertur, quod infime ordinatum est. quæ quidem duarum primarum sphæras reuoluunt, sex erunt. quæ uero posteriorum quatuor, sedecim. cunctarum uero numerus tum earum, quæ ferunt, tum quę reuoluunt eas quinquaginta quinq;. Quod si Lunę & Soli non addat aliquis, quos diximus, motus, omnes sphærę erūt septem & quadraginta. Pluralitas itaq; sphærarum tanta sit. Quare substantias quoq; & principia tum immobilia, tum sensibilia, tot rationabiliter arbitrandum est esse. quod enim nacessarium est, relinquatur potentioribus dicendum. Quod si nullam lationem possibile est esse, quæ non ordinetur ad lationem stellæ, omnem item naturam, omnem'q; substantiam impassibilem & per se, arbitrari oportet optimū sortitam finem esse, nulla profecto' præter has, alia natura erit, sed hunc necesse est numerum substantiarum esse. si etenim aliæ sunt, utiq; mouebunt, cum lationis finis sint. Sed esse alias lationes præter dictas, impossibile est. hoc autem ex iis, quæ feruntur, rationabile est accipere. si enim omne, quod fert, eius gratia, quod fertur, suapte natura est, omnis'q; latio alicuius, quod fertur, est, nulla latio sui gratia erit profecto', nec alterius lationis, uerum stellarum causa. Si nanq; latio lationis causa erit, illam quoq; oportebit aliarum gratia esse. Quare cum non sit processus in infinitum, finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod, quæ in cœlo feruntur. Quod autem cœlum sit unum, manifestum est. si enim plures essent cœli ut homines, principium uniuscuiusq; erit specie unum, numero multa. at quæcunq; multa numero, materiam habent. una etenim & eadem multorum ratio est, ueluti hominis. Socrates uero, unus. ipsum uero, quid erat esse primum, non habet materiam, cum actus sit. unum ergo, tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens est. id etiam igitur, quod semper continuo'q; mouetur, unum ergo tantum cœlum est. Tradita autem sunt quædam a' maioribus nostris, & admodū antiquis, ac in fabulæ figura posterioribus relicta, quod hi dii sint, uniuersam'q; naturam diuinum contineat. Cætera uero fabulose ad multitudinis persuasionem & ad legum ac eius, quod conferat opportunitatem, iam allata sunt. hominiformes nāq;, ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia, & similia iis, quæ dicta sunt. quorum siquis ipsum solum primum separando accipiat, quod deos arbitrabantur primas substantias esse, diuine profecto' dictum putabit. & (ut uerisimile est) sæpius quaq; arte & philosophia quoad possibile fuit, inuenta, corrupta'q; rursus. has illorum opiniones quasi quasdam reliquias, nunc usq; saluatas esse. Paterna itaq; ac priorum opinio, in tantum nobis manifesta sit. Cap. IX.

A uero, quæ circa mentem sunt, quasdam dubitationes habent. uidetur enim eorum, quæ apparent, quid diuinissimum esse. quo uero modo se habens, talis erit, e difficultates quasdā habet. siue enim nihil intelligat, sed ita se habeat, ut dormiens, quidnam præcellens erit? siue intelligat, huius uero aliud sit principale (non enim id, quod est eius substantia, intellectio erit, sed potentia) profecto' non erit optima substantia. siquidem eo quod intelligit, ei honorabilitas inest. Præterea siue mens, siue intellectio eius substantia sit, quid intelligit? aut enim ipsa seipsam, aut aliquid aliud. quod si aliud, aut idem semp, aut aliud. Vtrū autem differt aliquid an nihil intelligere bonū, uel quodcunq;? An uero de qbusdam ipsam etiam & cogitare absurdū est? Manifestum itaq; est, quod illud intelligit, quod diuinissimum, honorabilissimum'q; est. Neq; mutatur in deterius, nāq; mutatio fieret, ac motus, quod huiusmodi iam esset. Primo igit' si nō est intellectio, sed potentia, rōnabile est laboriosam ei cōtinuationē intelligēdi esse. deinde dilucidum, q' aliqd aliud honorabilius esset q̄ mens, id scilicet, qd' intelligit'. Et intelligere, p̄fecto', ac itellectio, & qd' pessimū

intelligenti,

intelligenti, inerit. quare fugiendum hoc sit. Etenim quędam melius est non uidere quàm uidere, alioqui non fuerit, quod optimum, intellectio. Seipsam ergo intelligit, si est quidem, quod optimum est, & est intellectio, intellectionis intellectio. At uidetur semper alterius esse, tum scientia, tum sensus & opinio, ac mens, sin uero ipsius, præter necessitatem. Si aliud prętetea intelligere, aliud intelligi sit, secundum quod horum inest ei bene esse, quandoquidem non est idem intellectioni esse & intellecto? An in quibusdam scientia est ipsa res? in effectiuis quidem absq; materia, substantia, & ipsum quid erat esse. in speculatiuis uero, ratio, res, & intellectio. Cum igitur non sit diuersum ab eo, quod intelligitur & intellectus, quæcunq; non habent materiam, idem erunt, ac intellectio, una eius, quod intelligitur. Item restat dubitatio, utrum compositum sit, quod intelligitur. mutaretur etenim in partibus totius. An omne non habens materiam indiuisibile est? quemadmodum humanus intellectus, an cōpositorū, se in aliquo tempore habet. uā non bene esse habet in hoc aut in hoc, uerum in toto quoddā, quod optimū est, aliud ab eo existens. sic autem ipsa suiipsius intellectio, per totū æternum se habet.

Caput X

Erscrutandum autem etiam hoc, quonam modo natura uniuersi habeat ipsum bonum, & ipsum optimum. utrum separatū quiddā. & ipsum, an per se, an ipso ordine, an utroq; modo quemadmodum exercitus. etenim bene esse eius, in ordine, & dux ipse est, ac magis ipse. non enim ipse propter ordinem, uerum ordo propter ipsum est. Cuncta autem coordinata quodam modo sunt, uerum non similiter, & natantia & uolatilia, & plantæ. nec ita se habent, ut sit ullum alteri ad alterum, sed sunt ad quippiam. ad unum nāq; coordinata sunt omnia. Verum quemadmodum in domo liberis quidem minime licet quodcunq; facere, sed ea omnia, aut plurima, quæ ordinata sunt, mancipiis uero & bestiis parum, quod ad commune conferat, sed ut plurimum quodcunq; contingit (tale nanq; principium cuiusq; eorum, natura est) dico autem pariformiter, quod necesse est omnia in discrimen uenire. & alia ita sunt, quibus omnia communicant ad uniuersum complendum. Quæcunq; uero impossibilia, siue absurda aliter dicentibus accidunt, quæ'ue dicunt gratiosius dicentes, ac in quibus minime dubitationes sunt, non decet nos latere. omnes nanq; ex contrariis omnia faciunt. At non recte id, omnia. neq; id ex contrariis. Quibus autem cōtraria insunt, quonam modo ex contrariis erunt, non dicunt. quandoquidem contraria, impassibilia sunt ab se inuicem. A nobis autem rationi consentaneæ hoc soluitur. cum aliquid tertium sit. Quidam uero alterum contrariorum materiam faciunt, quemadmodum qui inęquale ęquali, aut uni multa. Soluitur autem etiam hoc eodem modo. nam materia una nulli cōtrarium est. Item cuncta participabunt malo præter ipsum unum. alterū nanq; elementorū, ipsum malū est. at alii, neq; principia bonū & malum, quę in omnibus maxime ipsum principium ipsum bonū sit. Quidam autem hoc quidem recte, quod principium, quo uero modo ipsum bonū principium sit, utrum ut finis, an ut mouens, an ut species, non dicūt. Empedocles quoq; absurde amicitiam facit bonum, cum hæc principium sit, & ut mouens (siqdem congregat) & ut materia, nam misti pars est. At si etiam eidem accidat, & ut materiæ, principio esse & ut moueri, ipsum tamen esse non idē est, secundum quod igitur horum, amicitia est? Inconueniens item est contentionem incorruptibilem esse, cum hęc ipsa, mali natura sit. Anaxagoras autem, bonum ponit principium, ut mouens. mens enim mouet. uerum alicuius gratia mouet. Quare alterum, nisi sit, ut nos dicimus. ars enim medendi, quodam modo sanitas est. Inconueniens etiam est, qđ non fecerit aliquid bono, menti'q; contrarium. Porro nulli eorum, qui ponunt contraria, utuntur contrariis, si quem inquirere non pigeat. & cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia, nemo dicit. omnia nanq; entia, ex eisdem principiis faciunt. Præterea, quidam ex nō ente faciunt entia. quidam ut hoc non cogantur, unū, cuncta faciūt. cur item semper generatio erit, quid'q; generationis causa sit, dicit nemo. At tum illis, qui duo principia faciunt, aliud principalius principium necesse est esse. tum illis, qui species. quia aliud principalius principium est, cur enim participauit, aut participat? Et aliis quidem necesse est, sapientiæ, ac nobilissimę scientiæ aliquid contrarium ponere esse, nobis uero minime. nihil enim est primo contrarium. quando quidem cuncta cōtraria materiam habent, & potentia hæc sunt. cōtraria uero ignorātia, ad cōtrarium. primo autem nihil contrarium est. Præterea, si non erunt alia præter sensibilia, nō erit principiū, ordo, generatio, ipsa cœlestia, sed sp pncipii pncipiū, ut theologis, physicis'q; cūctis. Si aūt erūt species aut numeri, nulli9 causę erūt. si uero, nō saltē ipsi9 mot9. Quo nāq; itē mō, ex nō habētibus magnitudinē, magnitudo, ptinuum'q; erit? numerus nāq;, non faciet ptinuū, neq;

ut mouens, neq; ut species. Cæterum nihil contrariorum erit ipsum & factiuum & motiuum. alioqui contingere sane posset non esse. uerũ enimuero & facere posterius q̃ potentia est. Entia ergo non erunt sempiterna. attamẽ sunt. interimendum igitur aliquid horum est. hoc autem aliquo pacto dictum est. Item quomodo numeri sunt unum, aut anima, & corpus, & omnino species & res, nemo aliquid dicit, nec dicere possit, nisi (ut nos) dicat, quod ut mouens faciat. Qui uero dicunt mathematicum numerum primum, & ita semper aliam attiguam substantiã, ac alia cuiusq; principia, inconspirãtem uniuersi substantiam faciunt (nihil enim altera alteri cõfert, siue sit, siue non sit) & principia multa. at entia. nolunt male gubernari. nõ est bonum pluralitas principatuum. unus ergo princeps.

TERTIUSDECIMUS METAPHYSICORUM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSUM REGEM.

E sensibilium itaq; substantia quænam sit, dictum est. in traditiõe quidem naturalium, de materia, posterius uero de actu. cum autẽ hæc consyderatio sit, utrum præter sensibiles substantias, aliqua sit immobilis & æterna nec'ne, & si sit, quænam sit, quæ ab aliis dicuntur, primo speculandum est. ut tum si quid non recte dicant,
d non simus eisdem cõscii. tum si quod nobis & illis commune dogma sit, hoc separatim non contra nos grauiter feramus. sufficiens enim erit, si quis quædam melius dicat, quædam non deterius. Duæ autem de his opiniones sunt. Quidam etenim ipsa mathematica substantias esse aiunt, ut numeros, lineas, & quæ his eiusdem generis sunt. Et rursus, ideas. Cum autem quidam ideas, numeros'q; mathematicos duo genera faciãt, quidam unam amborum naturam, quidam autem alii mathematicas tantum substantias esse dicant. primum quidem de mathematicis consyderandum est, nullam aliam eis addendo naturam, ueluti utrum ideæ sint nec'ne, & utrum principia, substantię'q; entium an non. uerum tantum, ut de mathematicis, utrum sint, an non sint. & si sint, quonã modo sint. deinde postea, seorsum de ipsis ideis simpliciter, & aliquantulum legis gratia, diuulgata nanq; plurima sunt, etiam in exterioribus rationibus. Præterea ad illam consyderationem, oportet maiorem sermonis partem attendere, cum de his consyderationibus, utrum substantiæ, principia'q; entium numeri ac ideæ sint. post enim ideas, hæc tertia consyderatio restat. Necesse autem, si mathematica sunt, aut in sensibilibus ea esse, quemadmodũ aliqui dicunt, aut à sensibilibus separata, & hoc etiam modo quidam aiunt. aut si neutro modo sunt, aut alio modo sunt. Quare dubitatio nobis non de ipso esse erit, uerum de modo.

Caput II.

T quidem quod sensibilibus ea esse impossibile est, quod'q; simul fictitia ratio ẽ, dictum sane in dubitationibus est, quod simul duo solida esse impossibile est. Itẽ
e quod eiusdem rationis est, cæteras quoq; potentias & naturas in sensibilibus esse, ac nullam separatam. hæc itaq; prius dicta sunt. Verum ad hæc etiam constat, quod impossibile esset quodcunq; corpus diuidi. diuideretur enim secundum superficiem. & hæc secundum lineam. & ista secundum punctum. quare si punctum. impossibile est diuidere, etiam lineam. quod si hanc, cætera quoq;. Quid igitur differt aut has esse tales naturas, aut non esse quidem in eis tales naturas? idem nanq; accidet. diuisis enim sensibilibus, diuidentur, aut nec ipse sensibiles. At nec separatas esse tales naturas possibile est. Nam si erũt præter sensibilia solida separata ab his diuersa, priora'q; sensibilibus, patet, quod etiam prę̃ter superficies, alias necesse est esse superficies separatas, puncta quoq;, & lineas. quãdoquidem eadem ratio est. Quod si hæc rursus præter mathematici solidi superficies, lineas & puncta, alia separata. siquidem incomposita, priora compositis sunt. & si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus etiã, quæ in solidis immobilibus sunt, priores sunt eæ, quæ per seipsas existunt. Quare aliæ sunt hæ, tum superficies, tum lineæ, ab iis, quæ simul cum separatis solidis sunt. hæ nanque simul cum mathematicis solidis. illæ uero eis priores sunt. rursus illarum superficierum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione

dem ratione lineas, puncta'q; esse. & eorum, quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. at absurda sane' coaceruatio fit. accidit nãq; solida quidẽ, unica præter sensibilia esse. superficies uero triplices, præter sensibiles, illę scilicet præter sensibiles, q̃ in mathematicis sunt solidis, quæ'q; præter eas, quæ in his sunt. lineæ autem quadruplices. puncta autem quincupla. Quare circa qualia horum, mathematicæ scientiæ erunt? non enim circa superficies, lineas, & puncta, quæ in immobili solido sunt. quandoquidem semper scientia circa priora est. Eadem ratio de numeris quoq;. pręter enim quælibet puncta, aliæ unitates erunt. ac præter quælibet entia sensibilia, deinde præter intelligibilia. quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item quonam modo, quæ in dubitationibus enumerauimus solvere possunt? etenim ea circa, quæ Astrologia est, simili modo præter sensibilia sunt, ac circa q̃ Geometria. esse uero cœlum, & partes eius quonã modo possibile est, aut aliud quodcunq; motum habens? Similiter autem perspectiuæ & harmonicæ obiecta? erit nanq; uox, & uisus pręter sensibilia, & particularia. Quare patet, quod alii sensus etiã, alia'q; sensibilia sunt. cur enim magis illa q̃ ista? quod si hęc sunt, animalia quoq; erunt, siquidem & sensus. Item quædam a' mathematicis uniuersaliter præter has substãtias scribuntur. erit igitur hæc quoq; alia quædã substantia separata, ac media inter ideas, ac media, quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. quod si hoc impossibile est, constat quoq; illa, impossibile esse a' sensibilibus separata. Et omnino contrarium, tum uero, tum ei, quod existimari solitum est, accidit. siquis ita esse mathematica ponat, ut quasdam naturas separatas, necesse pfecto' est propterea quidem, quod ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse. secundum autem ueritatem, posteriores. siquidem imperfecta magnitudo, generatione prior, substantia posterior sit ut inanimatum, animato. Item quo & quando magnitudines mathematicæ unum erunt, quę quidem interdum animę, aut parti animę, aut alicui, quæ particeps est rationis, insunt. quod si non, multa erunt, ac dissoluentur. Illis uero (cum diuisibiles, quantę'q; sint) quidnam causæ est, ut unum sint, coniunctę'q; maneant? Item ipsæ etiam generationes hoc manifestant. quandoquidẽ, qđ primum est, ad longitudinem, deinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finẽ nactũ est. si itaq; substantia prius, quod generatione posterius est, corpus profecto' tum superficie, tum longitudine prius erit. & hac rõne profectum magis, atq; totum, quia fit animatũ. Linea uero, siue superficies, quonam modo animata erit? supra nanq; nostros sensus hæc certe postulatio erit. Item corpus quidem, substantia quædam sit quippe, quod iam perfectionẽ quodã modo habet, lineæ uero quonam modo substantiæ erunt? nec enim ut species, & forma quædam, ueluti si anima sit, quod tale est. nec ut materia, ueluti corpus. nihil enim, ex lineis, neq; ex superficiebus, neq; punctis uidet' consistere posse. atqui siqua materialis substantia esset, hoc pati posse profecto' uideretur. Ratione itaq; prior sit. non tamen omnia quæcunq; ratione priora, substantia quoq; priora sunt. substantia nanq; priora, quæcunq; separata, excedũt essentia. ratione uero, iis, quorũ rõnes ex rationibus. hæc autem non sunt simul. si enim passiones nõ sint præter substantias, ueluti quiddam motũ uel albũ, homine albo secũdũ rõnem albedo prior ẽ, nõ secundum substãtiam. non enim potest separata esse. uerum semper unã cum toto est. dico autem totum, hominem album. Quare manifestum est, neq; prius esse, quod ex ablatione est, neq; posterius, quod ex appositione est, ex appositione nãq;, ipsa albedine albus homo dicitur. Quod igitur nec substantiæ sint magis q̃ corpa, nec essentia sensibilibus priora sint, uerum sola rõne, nec usquã esse separata possibile esse, satis dictũ est. Cũ uero nec in sensibilibus ea esse cõtingat, manifestum est, qđ aut omnino non sunt, aut modo quodã sunt, & ob hoc non simpliciter sunt. multipliciter nãq; ipsum esse dicimus.

Caput III.

Vemadmodũ enim uniuersalia in mathematicis nõ sunt de separatis pręter magnitudines, numeros'q;, uerũ de his, q̃q̃ nõ quatenus talia, ut magnitudinẽ habe-
q ant, aut diuisibilia sint, patet, quod ẽt de magnitudinibus sensibilibus, rõnes & demonstrationes sunt, uerũ nõ pút sensibiles, sed prout tales sunt. quẽadmodum enĩ pút mota solũ multæ rõnes sunt, absq; eo, qđ qđ sit unũquodq; eorũ, ac eis accidentiũ cõsyderet', & non est necesse ppterea idem aliquid motũ a' sensibilibus separatũ esse, uel in eis aliquã naturã segregatã esse, ita de motis ẽt erunt rõnes, atq; scientiæ, nõ tñ quatenus mota, uerum quatenus corpora tantum, & rursus pút superficies tantum, & pút longitudines tantum, & quatenus diuisibilia, & quatenus indiuisibilia situm habentia, & prout indiuisibilia tantum. Quare cum simpliciter uerum sit dicere non solum separabilia, sed & non separabilia esse ueluti mota, & mathematica, quia (etiam qualia dicunt) uerum est simpliciter di-

cere, & talia esse. & quemadmodum cæteras, scientias simpliciter uerum est dicere huius esse, non eius, quod ei accidat, ueluti albi (si salubre album sit) uerum prout salubre est, ac illius, cui unaquaqꝫ est, si salubris salubre, si uero hominis prout homo est, ita & geometriam. Non si accidit sensibilia esse quoqꝫ est, non est autem eorũ, prout sensibilia sunt, non erunt sensibiliũ mathematicæ scientiæ. non profectò propter hæc aliorum separatorum erunt. Multa uero per se rebus accidunt, prout unũquodqꝫ talium est. quoniam & quatenus fœmininũ animal, & quatenus masculinum, propriæ sunt passiones, & si nõ est quicquam fœmininum, neqꝫ masculinũ, separatorum animalium. Quare etiam prout longitudines solum, & prout superficies, & quãto de prioribus ratione, ac simplicioribus, tanto magis id certitudinem habet. hoc autem simplex est. quare absqꝫ magnitudine magis quàm cum magnitudine, & maxime absqꝫ motu. qđ si habet motum, primum maxime. siquidem hic simplicissimus est, & huius, qui regularis est. Eadem ratio de harmonica, & perspectiua est. neutra nanqꝫ prout uisus, uel prout uox speculatur, uerum prout lineæ, & numeri. at hęc, propriæ illorum passiões sunt. mechanica quoqꝫ similiter. Quare siquis ab accidentibus separet, ac de eis aliquid quatenus talia sunt, consyderet, minime propter hoc mentietur. quemadmodum nec cum in terra describat, ac eam, quæ pedalis non est, pedalem dicat. non enim in propositionibus falsitas inest. Optime uero ita unumquodqꝫ profectò consyderabit, siquis separans ponat, quod non est separatum, quod arithmeticus, geometraqꝫ facit. unum etenim & indiuisum est homo prout homo. ille uero posuit unũ indiuisum. deinde speculatus est, siquid homini prout indiuisus est, accidit. At geometra nec prout homo, nec prout indiuisus, uerum prout solida, quæ certe (etiam tametsi nullibi erat *indiuisus*) inerant ei. patet, quod etiam absqꝫ his, contingit ei posse inesse. Quare propter hoc nõ male geometræ dicunt, & de entibus differunt, & entia sunt. duplex enim est ens. hoc quidem actu, hoc uero materia. Cum autem bonum & pulchrum differant (siquidem illud semper in operatione, pulchrum uero etiam in immobilibus est) qui dicunt mathematicas scientias nihil de bono uel pulchro dicere, falsum dicunt. dicunt etenim, & maxime ostendunt. nam etsi nõ nominant, cum tamen opera & rationes ostendunt, non'ne dicunt de eis? pulchri nanqꝫ maxime, species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maxime ostendunt mathematicę scientiæ. Et cum hæc multorum causæ esse appareant (dico autem ueluti ordo & definitũ) patet, quod etiam similem causam, quæ ut bonum causa est, quodam modo dicant. magis autẽ aperte in aliis dicemus. De mathematicis igitur, & qđ entia sunt, & quomodo entia, & quoqꝫ modo priora, & quomodo non priora, tot dicta sint. Cap. IIII.

E ideis autem, primo ipsam, quæ de idea est, opinionem consyderãdum, ad numerorum naturam nihil consortii habentem, sed quemadmodum opinati sunt,
d à principio, qui primi ideas esse dixere. Accidit uero de ideis opinio illis, qui dixerunt, propterea quod de ueritate adhæserant Heracliti rationibus, tanquã oĩa sensibilia semper fluant. Quare si qua cuiuspiam scientia, prudentiaqꝫ erit, oportet alias quasdam naturas permanentes esse, præter sensibiles. non enim fluentium esse sciẽtiã: cum uero Socrates circa morales uirtutes uacaret, & de his uniuersaliter definire primus quęreret (naturalia enim parũper Democritus tetigerat solum, & aliquatenus calidum & frigidũ definierat. Pythagorici etiam prius de quibusdam paucis, quorũ rationes ad numeros reducebãt, ueluti quid est tempus, aut iustum, aut nuptiæ) ille sane rationabiliter quærebat ipsum quid ẽ. syllogizare enim quærebat. syllogismorum uero, principium est ipsum quid est. nõ dum enim tunc erat uis dialectica, unde & possent absqꝫ eo ipso quid est, contraria consyderare, utrum cõtrariorum eadem scientia esset. Duo nanqꝫ sunt, quæ Socrati iure proprio attribuat quispiam, inductiuas orationes, & definitionẽ uniuersalis. hęc enim ambo circa principium scientię sunt. At Socrates quidem uniuersalia nõ ponebat separata, nec definitiones. qdam uero separarunt, ac talia, entium ideas appellarũt. quare fere accidebat eis eadẽ ratione, oĩum, quę uniuersaliter dicuntur, ideas esse. At simile est sicuti siqs numerare uolens, cum qdem pauciora existant arbitreť nõ posse, cum uero plura faciat, numeret. plures eteni (ut ita dicam) species sunt, q̃ sensibilia particularia. de quibus cum causas quærerẽt, ex his ad illas pcesserunt. nã & fm unũquodqꝫ eiusdem nois sunt, & præter substantias. cęterorꝫ quoqꝫ in multis est unũ, & in his, & sempiternis. Cæterꝫ qbus modis ostenditur, qđ species sunt, fm nullum horum apparet. è qbusdã nãqꝫ non est necesse fieri syllogismum, è quibusdam uero, etiam quorum non putant, horum species fiunt. Secundum nanqꝫ rationes, quæ ex scientiis, species erunt omnium, quorum scientiæ sunt. secundum uero unum in multis, etiam negationum. & secundum quod intelligimus

aliquid

aliquid eius, quod corruptum est, etiam corruptibilium. siquidem horum aliqua conceptio est. Insuper quædam rationum, eorum etiam, quę ad aliqd sunt (quippe cũ exactissimæ sint) ideas faciunt, quorum non dicimus esse per se genus. Quædam etiam, tertium hominem dicunt. Et simpliciter hæ de speciebus rationes, illa perimunt, quæ magis quàm ipsas ideas esse uolunt, q species dicũt. Accidit enim non esse prius dualitatẽ, sed numerum, & eo, quod est aliquid, etiã id, quod per se est. & cuncta quæcunq; cum quibusdam sequerẽtur de ideis opiniones, aduersa facere principiis. Item secundum existimationem, secũdum quam dicunt ideas esse, non solum substantiarum uerum etiam multorum aliorum species erunt. etenim unus conceptus, nõ solum de substantiis, sed de non substantiis etiam est. Et scientiæ, non solum substantiæ erunt. & alia id genus accidunt infinita. Secundum uero necessitatẽ & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. non enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus unaquaq; participare est, quatenus dicitur non de subiecto. dico autem ut si quid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens. accidit enim duplo æternum esse. quare species, substantia erunt. Hęc autem hic & ibi substantiã significant. an aliquid erit dicere esse præter hæc, ipsum quid unum in multis? etsi eadem quidem species est idearum, & participãtium, erit aliquid commune. cur enim magis de corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed ęternis, dualitas unum & idem sit, quàm de hac et aliqua? quod si non est eadem species, æquiuoca erit pfecto, & simile, ac si quis & Calliam, & lignum homines appellarit, nullam inspiciens communicationem eorum. Si autem cætera quidem, communes uidelicet rationes speciebus conuenire ponemus, ueluti ad ipsum circulum figuram planam & cæteras rationis partes, et quod ei, cuius est, apponatur, considerandum est, ne omnino uanum hoc sit. cui nanq; apponetur? medio, an plano, an cũctis? Omnia enim, quæ in substantia sunt, ideæ sunt, ut animal & bipes. Item patet, quod ipsum quoq; necesse est, qd esse, ueluti planum naturam quandam, quæ omnibus speciebus ut genus inerit. Cap. V.

P Otissimum uero quispiam dubitabit, quidnam species conferant, aut sempiternis sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur. nec enim motus, nec alicuius transmutationis, eis ipsis causæ sunt. At nec ad sciẽtiam aliorum prosunt. nec enim horum illæ substantiæ sunt. in his etenim essent. Nec ad esse. quippe cum non insint participantibus. Ita etenim fortassis causæ putabuntur esse, ut album mistum albo. Sed ista ratio facile redargui potest, quam Anaxagoras prior, Eudoxus uero posterior dubitans, & alii quidam dixerunt. facile enim est multa & impossibilia ad hanc opinionem cõgerere. At nec ex speciebus cætera sunt secundum ullum illorum modorum, qui dici solent. dicere uero exemplaria, eas esse, & cætera eis participare, uana & figmenta poetica est dicere. quid enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est, & esse, & fieri quodcũq;, etiam non ex imagine. Quare & existente Socrate & non existẽte, fiet utiq; quale Socrates est, similiter etiam dilucidum, si Socrates sempiternus esset. Et eiusdẽ erunt plura exemplaria. quare & species utputa hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item non solum sensibilium exemplaria species erunt, uerum etiam ipsarum. utputa genus specierũ, quæ ut generis sunt. quare idem erit, exemplar, & imago. Item uideretur impossibile, esse separatam substantiam, & id, cuius substantia. Quamobrem quomodo ideæ, cum rerum substãtiæ sint, separatæ erunt? in Phædone uero hoc modo dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri, species causæ sunt. attamen quãuis species existant, non fiunt, si non sit, qui moueat. & multa alia fiũt ut domus & annulus, quorum non dicunt species esse. Quare patet cætera quoq;, quorũ aiunt ideas esse, posse & esse & fieri propter tales causas, quales eorum sunt, quæ nunc dicta sunt, & non propter species. Sed de ideis quidem, & hoc modo, & per alias tum magis dialecticas, tũ certiores rationes multa iam consyderatis similia, congregari possunt.

Caput VI.

C Vm autem de his determinatum sit, decet rursus, quæ circa numeros illis accidunt, qui eos substantias separatas dicunt, ac entium causas primas speculari. Necesse uero est, si numerus quædam natura est, nec est alia quædam eius substantia, sed hoc ipsum, ut quidam aiunt, aut quoddã eius primum esse, quoddam consequens, quod sit secũdum, quod'q; specie diuersum, & hoc aut in unitatibus cõfestim existit, & est quæcunq; unitas cuiq; unitati incomparabilis, aut sunt confestim consequẽter omnes, & quæcunque quibuscunq; combinabiles, qualem aiunt mathematicum numerum esse (in mathematico enim nulla unitas alia ab alia differt) aut quasdam combina-

nabiles, quasdam non, ueluti si post unum est prima dualitas, deinde trinitas, & sic alius numerus. Sunt autem unitates in unoquoq; numero, ueluti, quæ in prima dualitate sunt, inuicem combinabiles, & quæ in prima trinitate sunt, inuicem, & ita in cæteris numeris. Quæ uero in ipsa dualitate, incomparabiles eis, quæ in ipsa trinitate sunt. & similiter de aliis consequentibus numeris. Ideo mathematicus quidem numeratur, post unum duo, cũ anteriori uno aliud unum. tria quoq; cum his duobus aliud unum. & reliquus qdem similiter. iste uero post unũ, duo alia absq; primo uno. & trinitas absq; dualitate. similiter autem & reliquus numerus. Aut igitur quendam numerorum esse oportet qualis primus dictus est, quẽdam autem qualem mathematici dicunt, tertium uero qualis ultimo dictus est. Item istos numeros aut separatos a' rebus esse, aut non separatos, sed in ipsis sensibilibus. non autem ita ut prius cõsyderabamus, sed ut ex numeris inexistentibus ipsis sensibilibus, aut quendam eorum esse, quendam non, aut omnes esse. modi quidem, secundum quos contingit eos esse, hi sunt necessario soli. At hi etiam, qui dicunt ipsum unum principium, substantiam, ac elemẽtum omnium esse, & ex hoc & alio quodam numerum esse, fere' singuli, horum aliquem modorum dixerunt præterquam quod omnes unitates incombinabiles sint. & rationaliter accidit. non enim cõtingit alium modum esse, præter eos, qui dicti sunt. Quidam itaq; ambos numeros esse aiunt. illum quidem, qui prius & posterius habet ideas. mathematicum uero, præter ideas & sensibilia. ac ambos, a' sensibilibus separatos. Quidam mathematicum solum numerum esse primum entium, ac a' sensibilibus separatum. Pythagorici quoq; unum ipsum mathematicum, uerum non separatum, sed ex eo sensibiles substantias constare dicunt. totum enim cœlum ex numeris construunt, præter id quod non ex monadicis, sed unitates existimant habere magnitudinem. Quo autem modo primum unum consistit magnitudinem habens, dubitare uidentur. Alius autem quidam primum numerum, ipsum specierum unum esse. aliĩ uero ipsum mathematicum, hunc eũdem eẽ. Simili modo, etiam circa longitudines, & plana, & solida. quidam enim, alia esse mathematica. & alia, quæ post ideas. Eorum uero, qui aliter dicunt, quidam mathematica, & mathematice dicunt, quicunq; ideas non faciũt numeros, nec esse ideas aiunt. quidam, mathematica nõ mathematice. non enim secari omnem magnitudinem in magnitudines, neq; quascunq; unitates dualitatem esse. monadicos autem numeros esse ponunt omnes, præter Pythagoricos, qcunq; unum, elementum, atq; principium entium aiunt esse. illi enim habentia magnitudinem aiunt, ut prius dictum est. Quot igitur modis contingat de eis dici, quod'q; omnes modi dicti sint, ex his manifestum est. Sunt autem cuncta quidem impossibilia, magis uero fortassis altera alteris.

Caput VII.

P Rimo itaq; consyderandum est, utrum combinabiles sint unitates, an incõbinabiles. Quod si incombinabiles, quonã modo, ut diuisimus. est enim quancunq; cuicunq; unitati incombinabilem esse. est autem eas, quæ in ipsa dualitate sunt, ad eas, quæ in ipsa trinitate. & sic eas, quæ in unoquoq; numero primo sunt, incombinabiles inuicem esse. Si omnes igitur unitates combinabiles & indifferentes sint, mathematicus numerus fit, & unus solus. neq; cõtingit ideas, numeros esse. qualis nãq; numerus, idealis homo, aut animal, aut aliqua alia specierum erit? Idea nanq; una uniuscuiusq; ueluti ipsius hominis una, & ipsius animalis alia una. hi uero similes & indifferentes infiniti. Quare nihil magis hæc trinitas ipse idealis homo erit, quàm quæcunq;. Quod si ideæ nõ sunt numeri, nec omnino possibile est eas esse. ex quibus nanq; principiis ideæ erunt? numerus enĩ ex uno & dualitate indeterminata est. ac principia & elementa ipsius numeri, dicuntur, neq; ea contingit aut priora, aut posteriora numeris ordinare. Si uero unitates incombinabiles sunt, & ita incombinabiles, ut quæcunq; cuicunq;, nec mathematicum hunc contingit esse numerum. mathematicus nanq;, ex indifferentibus est. & quæ de eo ostenduntur, tanquam in tali cõueniunt. Nec hunc esse specierum. non enim erit dualitas prima, ex uno & indeterminata dualitate. Deinde consequentes numeri, ut dicitur, dualitas, trinitas. quaternitas. simul etenim quæ sunt in prima dualitate unitates, generantur. siue quemadmodum qui prius dixit, ex inæqualibus (factis nanq; ęqualibus fiebant) siue aliter. Deinde si altera unitas prior altera erit, dualitate etiam, quæ ex his fit, prior erit. cum enim aliquid sit, quoddam prius, quoddã posterius, & qđ ex his, hoc quidem prius, illo uero posterius est. Item cum primum quidem ipsum unum sit, deinde cæterorum aliquod unum, secundum uero post illud, & rursus tertium, quod secundum est post secundum, tertium erit post primum, unum. Quare priores profecto' erunt unitates, q̃ numeri, qui eas complectũtur. ueluti in dualitate erit tertia unitas, ante quam tria sint. & in trinitate, quarta

nitate, quarta & quinta, ante quàm hi numeri sint. At nemo eorum hoc modo dixit unitates in combinabiles. uerum secundum quidem principia eorum, ita esse rationabile est. secundum au tem ueritatem, impossibile est. etenim unitates priores & posteriores esse rationabile est, si & quædam quidem prima unitas est, unum'q; primum. & dualitates similiter, si & prima quidē dualitas est. post nāq; primum, rationabile & necessarium est, secundum quiddam esse. & si se cundum, tertium. & ita, cætera consequenter. Simul uero utrunq; dicere, unitatem'q; primam post unam esse, atq; secundam & primam dualitatem, impossibile est. hi uero unitatem quidē & unum primum faciunt, secundum uero, & tertium nequaquam. ac dualitatem primam, se cundam uero, & tertiam minime. Cōstat autem quod si omnes unitates incombinabiles sunt, non contingit dualitatem ipsam esse, ac trinitatem, & sic cæteros numeros. siue nanq; sint uni tates indifferentes, siue differentes singulę a' singulis, necesse est numerum numerari per addi tionem. ueluti binarium, ad unum uno alio addito. ternarium quoq; alio uno ad duo apposito. & simili modo, quaternarium. Quare cum ita sint, impossibile est numerorum esse generatio nem, quemadmodum ex dualitate & unitate generant. binarius nanq;, pars ternarii fit. & hic, quaternarii. eodem autem modo & in consequentibus accidit. At ex primo binario, indeter minato'q; binario, fiebat quaternarius, duo binarii præter ipsum binariū. quod si non, pars erit ipse binarius. alter uero adhuc, erit unus binarius. & binari⁹ erit ex ipso uno & alio uno. Quod si est, non est possibile alterum elementum esse indeterminatum binarium. unam enim unita tem generat, sed non determinatum binarium. Item præter ipsum ternarium, ipsum'q; binari um, quomodo erunt alii ternarii & binarii? quo'ue modo ex prioribus & posterioribus unitati bus componuntur? hęc enim omnia & fictitia sunt, & impossibile esset esse primum binarium, deinde ipsum ternarium. at necesse est postquam unū quidem & indeterminatus binarius ele menta erunt. quod si quæ accidunt, impossibilia sunt, hæc quoq; principia impossibile est esse. si itaq; unitates quæcunq; a' quibuscunq; differāt, hæc & alia huiuscemodi necessario accidūt. Si autem quæ quidem in alio differentes sunt, quę uero in eodem numero indifferentes inuicē solæ, non pauciora difficultatem ingerentia, hoc quoq; modo accidunt, ueluti in ipso denario, decem unitates sunt. cōponitur autem denarius, tum ex his, tum ex duobus quinariis. cum ue ro ipse denarius non sit, quicunq; numerus, nec ex quibuscunq; quinariis componatur sicuti, nec unitatibus, necesse est unitates, quæ in hoc denario sunt, differre. nam si non differant, nec quinarii different, ex qbus denarius est. cum uero differant, unitates quoq; differēt. si igitur dif ferant, utrū nō erunt quinarii alii, sed hi duo tantū, an erunt? siue igit nō erūt, incōueniēs est, si ue erunt. qlis ex eis, denarius erit? nō est eni in denario alius denarius, ꝑter ipsum. at uero etiam necesse est, ut non ex quibusuis binariis, quaternarius componatur. Indeterminatus nanq; bi narius (ut aiunt) determinatum accipiens binarium, duos binarios effecit. eo enim, quod ce pit, binarii fuit efficiens. Item quonam modo contingit, binarium præter duas unitates, ac ter narium præter tres unitates, aliquam esse naturam, siue certe alterū altero participabit? (quem admodum albus homo præter album & hominem? his enim participat) siue cum alterum quædam alterius differentia sit? quemadmodum homo præter animal & bipes? Item quæ dam tactu, quædam mistione, quædam positione sunt unum, quorum nihil unitatibus, ex quibus binarius atq; ternarius fit, competit. sed quemadmodum duo homines non sunt unum quid præter utrunq;, ita de unitatibus quoq; necesse est. Et non quoniam indiuisibile, idcirco different. etenim puncta quoq; indiuisibilia sunt, ueruntamen dualitas eorum nihil aliud est præter duo. At uero nec hoc latere decet, quod accidit priores, posteriores'q; dualitates esse, si militer autem & alios numeros. Binarii enim, qui in quaternarios sunt, sint inuicem simul, sed ipsi iis, qui octonario insunt, priores sunt & genuerunt (quemadmodum binarius ipsos) ipsi q̄ ternario, qui in ipso octonario sunt. Quare si & primus binarius idea, hi quoq; quædam ideę, erunt. Eadem ratio de unitatibus etiam est. quæ enim in prima dualitate sunt unitates gene rant quatuor, quę in quaternario sunt. Quare omnes unitates, ideæ fiunt, & componetur idea ex ideis. Quamobrem patet, quod etiam illa, quorum hæ sunt ideæ, composita erunt. ueluti si quis animalia dicat ex animalibus cōponi, horum ideę sunt, ex animalibus ideæ erunt. Et o mnino facere unitates, quomodocunq; differentes, absurdum & fictitium est. dico autem ficti tium, quod ad suppositionem coactum est. nec enim secundum quantum, nec secundum qua le, uidemus differre unitatem ab unitate. necesse'q; est aut æqualem aut inæqualem esse omnē quidem numerum, sed præcipue monadicum. quare si nec maior neq; minor, æqualis æqualia uero & omnino indifferentia, eadem putamus esse in numeris. Quod si non ita sit, nec duali

tates, quę in hoc denerario sunt, indifferentes erunt, cum æquales sint. quam enim causam dicturus est, qui dicit indifferentes esse? Item si omnis unitas & unitas alia, duo faciunt, unitas q̃ ex ipso binario, & quæ ex ipso ternario erit binarius, & ex indifferentibus. Et utrum ternario prior an posterior? Magis nanque uidetur necessarium priorem esse. hęc nanque unitatũ simul ternario, illa uero simul dualitati. Et nos quidem omnino putamus unum & unum siue æqualia siue inæqualia sint, duo esse ueluti bonum & malum, & hominem & equum. qui uero ita dicunt, nec ipsas unitates. siue autem non est maior numerus ipsius ternarii quàm dualitatis, mirum est. siue est maior, constat quod ęqualis etiam dualitati inest. quare ipse indifferens ab ipsa dualitate. uerum non contingit, si primus aliquis numerus est, & secundus. Nec erunt ideæ numeri. hoc enim ipsum recte aiunt, qui unitates differentes debere esse arbitrantur. siquidem erunt ideæ (ut prius dictum est) una profecto erit species. Si uero unitates indifferentes, dualitates quoque, ac ternarii indifferentes erunt. quare necesse est eis dicere, ita numerandũ esse, unũ, duo, non superaddito iam præexistẽti. nec enim generatio ex indeterminata dualitate erit, nec ideam esse contingit. inerit nanque altera idea in altera, cunctæque species unius partes. quare secundum suppositionem quidem, recte dicunt, simpliciter uero, non recte. multa nãque perimũt. Cum autem hoc ipsum habere quandam profecto dicant dubitationem, utrum cum numeremus & dicamus unum, duo, tria assumentes numeramus, an secundum partes, an utroque modo facimus? quapropter ridiculum est, hanc ad tantam substantiæ differentiam reducere.

Caput VIII.

Nte autem omnia probe se habet, determinare quænam numeri, & unitatis differentia est, si est. necesse autem est, aut secundum quantum, aut secundum quale differre. neutrum autem horum uidetur posse esse. uerum prout numerus, secũdum quantum. si itaque etiam unitates quantitate differrent, numerus quoque a numero differret, qui ęqualis est, plenitudine unitatum. Item utrum primæ maiores, an minores, & postea crescant, an econuerso? hæc enim omnia absurda sunt. At uero nec secundum qualitatem differre contingit. nullam enim eis inesse passionem possibile est. etenim numeris quoque posterius aiunt inesse qualitatem quàm quantitatem. Item nec ab uno hoc ipsæ patientur, nec a dualitate. hoc enim non est quale, illa uero quantum, quale. nam ut entia multa sint, hæc natura causa est. Si igitur aliter quoquo modo se habet, dicendum hoc maxime in principio est, & de differentia unitatis determinandum. maxime quidem & propter quid necesse est existere. quod si non, quã dicunt? & quidem si ideæ numeri sunt, dilucidũ est, quod neutro modorum contingit, nec combinabiles cunctas unitates esse, nec inuicem incombinabiles. At nec, ut alii quidam de numeris dicunt, recte dicitur. sunt autem hi quicunque ideas quidem esse non putant, nec simpliciter, nec ut numeros quosdam existentes, mathematica uero eẽ & numeros entium primos, ac eorum principium esse ipsum unum. Absurdum nanque est, unum qdem esse quid primum unorum, ut illi aiunt. dualitatem uero non esse dualitatum, neque ternarium ternariorum. eiusdem enim rationis omnia sunt. Si igitur ita se habeãt quæ circa numerũ sunt, & solum mathematicum quis esse ponat, ipsum unum non est principiũ. necesse enim esset, ut tale unum differret ab aliis unitatibus. quod si hoc, dualitatem quoque primam, a dualitatibus. similiter autem cæteros quoque consequentes numeros. si autem ipsum unum est principium, necesse magis est quæ circa numeros sunt se habere (ut Plato aiebat) ac esse dualitatem primam & ternarium, nec esse numeros ad seinuicem combinabiles. siquis uero rursus, hæc ponat, dictum est, quod multa impossibilia accidunt. At necesse est aut hoc, aut illo modo se habere. quare si neutro modo, non est possibile numerum esse separatum. Constat autem ex his, quod tertius modus pessime dicitur, eundem uidelicet esse mathematicum & specierum numerum. necesse est enim in unam opinionem duos errores conuenire. nec enim mathematicum numerum contingit hoc modo esse, sed proprias suppositiones supponentem necesse est prolixum esse. & insuper quęcunque accidunt eis, qui ut species numerum dicunt, hæc etiam necesse est dicere. Modus uero Pythagoricorum, partim pauciores habe difficultates quàm prius dictæ sint, partim alias proprias. nam non separatum facere numerum, aufert multa impossibilia. Corpa uero ex numeris esse composita, & hunc numerum mathematicum esse, impossibile est. nec enim indiuiduas magnitudines dicere, uerum est. deinde quia hoc modo maxime se habent, unitates uero non habent magnitudinem. magitudinem uero ex indiuisibilib9 componi, quonam modo possibile est? At uero numerus arithmeticus, monadicus est. illi uero, numerum, entia dicunt. speculationes enim adaptant corporibus, tanquam existentibus ex ipsis numeris. Si igitur necesse quidem

cesse quidem est horum aliquo dictorum modorum esse, numerus quidem aliquid per se entiũ est, nullo autem horum esse contingit, constat non esse aliquam talem numeri naturam, qualẽ afferunt, qui eum separatum faciunt. Item utrum unaquęq; unitas ex magno & paruo adęqua tis sit, aut hæc quidem e' paruo, illa uero ex magno? Si itaq; sic, nec ex omnibus elementis unũ quodq; est, nec unitates sunt indifferentes. in hac quidem magnum, in hac uero paruum inest, suapte natura contrarium existẽs. Item quæ in ipso ternario quonam modo sunt? una enim su- perflua est. sed propterea fortassis, ipsum in impare medium faciunt. Quod si utraq; unitatum ex ambobus est adæquatis, quonam modo dualitas una quædam existens natura, ex magno et paruo erit? aut quid ab unitate differet? Item unitas prior dualitate. perempta nanq;, perimitur dualitas. ideam igitur ideæ necesse est eam esse, cum prior idea sit, ac priorem factam fuisse. ex aliquo igitur. indeterminata enim dualitas, dualitatis efficiens erat. Item aut finitum, aut infini tum necesse est numerum esse. numerum enim separatum faciunt. quare non est possibile non esse horum alterum. Et quidem quod infinitum esse nõ cõtingit, patet. infinitus enim, nec par' nec impar est. generatio uero numerorum, aut imparis numeri, aut paris semper est. cum enim unum hoc non cadat in parem, impar efficitur. cum uero hoc modo dualitas incidat in eum, q ab uno duplicatur, fit quidem imparium alius, par. Item si omnis idea alicuius est, numeri uero ideæ sunt, infinitus quoq; numerus erit alicuius uel sensibilium, uel alicuius alterius idea. quis nec secundum positionem, neq; secundum rationẽ contingit, ita tamen ordinant ideas. Quod si finitus, usquequo? hoc enim dici oportet, nõ solum, quod est, uerum etiam propter quid est. At uero si numerus ad denarium usq;, ut quidam aiunt, primo quidem cito deficiẽt species. pu- ta si ternarius est homo idealis, quis numerus erit idealis equus? etenim ad denariũ usq; nume- rus est idealis, ideo necesse est quosdam eorum numerorũ in eis esse. hi enim, substãtiæ, ideæ'q; sunt. attamen deficient, si species quidem animalis excedent. Simul autem cõstat, quod si hoc modo ternarius idealis homo sit, & cæteri quoq; ternarii, cum similes sint, qui in eisdem nume ris sunt. quare infiniti homines erunt, aut unusquisq; idealis homo, si unusquisq; ternarius idea est. aut si non, saltem homines. Et si minor pars sit maioris, qui ex iis combinabilibus unitati- bus est, quę in eodem sunt numero, si alicuius idea sit ipse quaternarius ueluti equi aut albi, ho mo erit pars equi, si homo dualitas sit. Absurdum item est denarii quidem ideam esse, undena rii autem non, neq; sequentium numerorum. Item & sunt & fiunt quædam, quorũ species nõ sunt, unde qua de causa non sunt illorum species? non sunt ergo species, causæ. Item inconue- niẽs est, si numerus usq; ad denarium magis quid ens, & ipsius denarii species, tametsi huius q- dem non sit generatio tanq̃ unius, illius tamen sit. tentant autem, tanquam si is, qui ad denari um usq; est profectus numerus sit. generant porro', quæ sequuntur, ueluti uacuũ, proportionem abundans, cætera'q; huiuscemodi. infra denarium, quędam quidem principiis attribuunt puta motum, stationem, bonum, malum. alia uero, numeris. ideo unum, impar est. si enim in terna- rio, quomodo quinarius impar? Magnitudines item & quæcunq; similia quousq; quanta? ue- luti prima linea indiuisibilis, deinde dualitas, deinde hæc etiam ad denariũ usq;. Item si nume- rus separatus est, dubitauerit quispiam utrum unum prius, an ternarius & binarius. quatenus enim numerus compositus est, unũ est. quatenus uero uniuersale & species, prior numerus est. unaquæq; enim unitatum, pars numeri, ut materia est. ille uero, ut species. ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia & in ratione definiente positus est. quodam uero modo, acutus, quia pars est, ac in hũc diuiditur. tanq̃ igitur materia, acutus, elemẽtum, & unitas, prius. ut uero secundum speciem, & eam, quæ secundum rationem est, substãtiam, rectus, ac totum, quod ex materia & specie. quod enim ambo est, propinquius est specie & ei, cuius ratio est, generatiõe uero posterius. Quo igitur modo ipsum unum, principium est? quia non est diuisibile aiũt, sed indiuisibile, tum uniuersale, tum particulare, & elementum. uerum, alio modo. illud quidẽ se- cundum rationem, hoc uero secundum tempus. Vtro itaq; modo ipsum unum est principium? ut enim dictum est, & rectus acuto, & iste illo prior esse uidetur, & uterq; unus. utroq; igi' mo do, ipsum unum faciunt principium. at impossibile. hoc enim ut species, & substantia, hoc uero ut pars & materia. est nanq; quodammodo unum, utrunq;, secundum ueritatem, quidem potẽ tia. Siqdem unum quid est numerus, & non aceruus, sed aliud ex aliis (ut aiũt) unitatibus, actu sane' non est utraq; unitas. causa uero erroris, qui accidit, quia simul ex mathematicis & uniuer salibus rationibus uenabantur. Ita ut ex illis quidem tanquam punctum posuerint ipsum unum & principium. unitas enim, punctum sine positione est. quemadmodum igitur quidam ex mi nimo entia composuerunt, ita & isti. quare unitas efficitur numerorum materia, simulq; duali-

thematica tantum faciunt præter sensibilia, cum uiderent difficultatem, atq; fictionem circa species, destiterunt a' numero ideali, ac mathematicũ fecerunt. Quidam uero, cum species simul et numeros facere uellent, neq; uiderent quonam modo siquis hæc principia ponat, mathematicus numerus præter idealem esset, eundem idealem, ac mathematicum numerum fecerunt ratione. quia autem opere sublatus est mathematicus, ꝑprias profecto' & nõ mathematicas suppositiones dicunt. Qui uero primus species & numeros esse posuit, species & mathematica eẽ rationabiliter separauit. quare accidit omnes secundũ quid recte dicere, omnino uero non recte. ac ipsi etiam fatentur non eadem, sed contraria dicentes. causa uero est, quod suppositiões atq; principia falsa sunt. difficile autem est (ut ait Epicharmus) ex nõ bene præsuppositis, bene dicere. comprimum enim aliquid dicitur, confestim apparet non bene dictum. Sed de numeris quidem sufficiant, quæ dubitata, & quæ determinata sunt. cuicũq; nanq; persuasum est, magis ei ex pluribus persuasus fuerit. ut autem illi persuadeatur, cui nõ est persuasum, nihil magis. De primis uero principiis, primis'q; causis & elementis, quæcunq; quidem dicunt, qui de sola sensibili substantia determinant, quædam in naturalibus dicta sunt, quædã non sunt præsentis sciẽtiæ. Quæcunq; uero aiunt, qui dicunt præter sensibiles esse alias substantias, consequens est dictis speculari. Cũ igitur quidam ideas, ac numeros tales esse dicant, elementa'q; eorũ elementa, principia'q; entium esse, consyderandum de his, quid & quonã modo dicũt. uerum qui numeros tantum & hos mathematicos faciunt, posterius examinãdi sunt. Eorum autem, qui ponũt ideas, simul quispiam, & modum profecto' uiderit, & dubitationem, quę de eis fit. simul nanq; uniuersales substantias faciunt ideas, & rursus ut separatas & singularium. hæc uero quod non contingant, dubitatum est prius. Causa uero eis, q uniuersales ideas dicunt, ut eas in idem coniungant, fuit, quia sensibilibus nõ faciebant easdem substantias. singularia etenim, quæ in sensibilibus, fluere putabant, nec aliquid hoꝝ manere. uniuersale autem præter hæc, tũ esse, tũ aliud quid esse. Hoc autem (ut antea dicebamus) mouit quidem Socrates propter definitiones, nõ tamen a' singularibus separauit. & hoc recte intellexit, non separans. constat autem ex operibus. etenim absq; uniuersalibus quidem non est accipere scientiam. separare autem, causa difficultatum, quæ circa ideas accidunt, est. Quidam uero tanquam necessarium sit, si substantiæ quædam præter sensibiles, & fluentes erunt, separatas esse (alias quidem non habebant) eas sane', quæ uniuersales dicuntur, attulerunt. ut fere' accidat, easdem naturas uniuersales, ac particulares esse. at hæc ipsa per seipsam erit difficultas eorum, de quibus dictum est. Caput X.

Quod uero & iis, qui dicunt ideas, & iis, qui nõ dicunt, aliquã dubitationem habet, quod & a' principio in dubitationem dictum est prius, modo dicamus. Nã siquis substantias nõ ponat esse separatas, & hoc modo sicuti entiũ singularia dicuntur, perimet substantiam quẽadmodum dicere uolumus. Quod si qs substantias separatas ponat, quomodo principia earum & elementa ponet? si singulare nanq; & uniuersale, tot erunt entia, quot elementa. neq; scibilia elementa. sint etenim syllabæ q dem, quæ in uoce sunt, substantiæ. elementa uero earum, elementa substantiarum. necesse autem est B A & unãquãq; syllabarum unam esse, si non uniuersaliter quidem & specie eędem, sed una numero unaquæq; & quod quid, nec æquiuocum. Item ipsum quod est unũquodq;, unum ponunt. quod si syllabæ, ita illa quoq;, ex quibus sunt. non erunt igitur plura A q̃ unum, nec aliorum elementorum ullum secundum eandem rationem, secundum quã nec aliarum syllabarum eadem altera & altera. at uero si hoc, præter elementa non erunt alia entia, sed solum elementa. nec item erunt scibilia elementa, cum non sint uniuersalia, scientia uero uniuersaliũ sit. constat uero ex demonstrationibus, ac definitionibus. non enim fit syllogismus, qđ hic triãgulus duobus rectis, nisi quod omnis, duo recti. nec quod hic homo animal, nisi qđ omnis homo animal. at uero si principia uniuersalia sunt, aut etiam substantiæ, quæ ex his fiunt, uniuersales sunt, erit non substantia prior substantia. uniuersale nanq;, non est substantia. elementum uero & principium, uniuersale est. est autem elementum & principium, prius iis, quibus principium & elementum est. Hæc itaq; omnia rationabiliter accidunt, tum cum ex elementis ideas faciunt, tum cum præter eas ideas, substantias'q;, quæ eandem speciem habent, unum quid separatum esse censent. quod si nihil prohibet, quẽadmodum in uocis elementis multa A, multa'q; B esse, nihilq; præter multa ipsa A, ipsa'q; B esse, erunt ob hoc infinitæ similes syllabæ. Quod autẽ omnis scientia uniuersalium sit, quãobrẽ necesse sit, tũ entium principia uniuersalia esse, tũ non esse separatas substãtias, hoc plus q̃ alia prędicta maxime dubitationẽ habet. At quodã qdem modo uerũ, qđ dicitur est, quodã autẽ modo nõ uerũ. Sciẽtia nãq; sicut & ipsum

asperū, rectū & curuū. Præterea ad hūc quoq; errorē, ēt necesse est magnū, & paruū, & q̄cūq; similia ab aliquo esse. Ad aliqd uero minime prædicamētorū oīum, natura q̄dā aut substantia est. ac posterior tum quali, tū quanto, & q̄dā quanti passio (ut dictum est) sed nō materia, aut aliquid aliud q̄ oīno cōmune ad aliqd, partibus'q; eius, & speciebus. nihil enim est, nec magnum, nec paruum, nec multū, nec paucū, nec oīno ad aliquid, qđ non aliqd aliud existens, multū aut paucū, aut magnū aut paruū, aut qđ ad aliqd est. Quod aūt ad aliqd minime aliqua substātia, aut ens aliquod sit, signum est. quod eius solum nō est generatio, neq; corruptio, neq; motus, queādmodum secundū quantum augmentatio & diminutio, secundū quale alteratio, secundū locū latio, fm substātiam simplex generatio & corruptio. At secūdū ad aliqd, minime. absq; enī quod moueat', q̄nq; maius, q̄nq; minus, aut æquale erit, altero fm quātum moto. Necesse item est cuiusq; materiā esse, qđ potentia tale est. quare etiā substātiæ est ad aliqd uero, neq; potentia, neq; actu substātia est. incōueniens itaq; est, immo impossibile, substantiæ elemētum facere nō substātiam, ac prius. posteriora nanq;, omnia prædicamēta sunt. Itē elementa, nō prædicantur de iis, quorū elementa sunt. multū uero & paucū, seorsum & simul prædicat' de numero. ac longum & breue, de linea. planū'q; latū & strictū est. q; si qua multitudo est, cuius semp ipsum paucum sit, ut dualitas (nā si eius multū sit, unū profecto' paucū erit) & si multū simpliciter, nimirū erit ueluti denarius multū, & (si hoc pacto nō est) plus q̄ dena millia. quo igit' modo ita ex pauco, multo'q; numerus erit? aut enim ambo prædicari oportebat, aut neutrum. nunc uero alterum tantum prædicatur. Caput II.

Impliciter autem cōsyderandum est, utrū possibile sit æterna ex elementis compo-
s ni. materiā nanq; habebunt. oē nanq; quod ex elemētis est, cōpositū est. Si itaq; necesse sit, ex quo quid est (siue semp sit, siue factum sit) ex eo fieri, omne uero fiat ex eo, quod potētia est id, quod fit (nec enim ex impossibili factū fuisset, nec esset) qđ uero possibile est, contingit, ut & quis agat, & non, numerū quoq; (& si q̄maxime semp sit) aut quodcunq; aliud materiam habens contingat profecto' nō esse haud secus, & quod unū diem habet, & quod annos quotcunq;, si uero sic & tēpus cum tantū sit, ut cuius non est terminus, nō erunt ergo æterna. siqdem qđ contingit nō esse, non est æternū, queādmodū in aliis tractatum est. Quod si uerū uniuersaliter est, qđ nūc dicit' nullā substantiā ęternā esse, si nō sit actu, elemēta uero, materiā substantiæ sint, nullius ꝓfecto' æternæ substantię elemēta erūt, ex qb' inexistentibus sit. Sunt aūt q̄dam, q dualitatem qdē indeterminatā una' cum uno faciunt elementū. inæquale uero haud ab re spernunt, ꝓpter impossibilia, quæ accidunt. a' quib' tot solum de difficultatibus adēptæ sunt, quotcunq; necesse est illis accidere, qui inæquale & ad aliqd faciūt elementū. quotcunq; uero præter hanc opinionē sunt, has illis quoq; necesse est accidere, siue idealem numerum, siue mathematicum ex eis faciant. Multæ igitur causæ sunt, quare in has causas lapsi sunt. maxime uero ea, quæ ob antiquitatem dubitatio est. uidebatur nanq; eis oīa entia fore unum scilicet ipsum ens. nisi quis soluat, consentaneę etiā Parmenidis rationi incedat oportet. nunquam enim hoc, ullo modo, esse non ens. Verum necesse esse ostendere, quod non ens sit. hoc nanq; modo ex ente & aliquo alio entia fore. si multa sunt. profecto' in primis quidem si ens multipliciter dicatur, quoddā enim, quia substantiā significat, quoddā, quia quale, quoddam, quia quantum, & reliqua quoq; prædicamenta, quale igitur unum omnia entia erūt, si nō erit non ens? utrum substantiæ, an passiones, & alia quoq; similiter, an cūcta? & erit unum hoc, & tale, & tantū & alia quæcunq; unum quid significant? At inconueniens est, immo uero impossibile unā aliquam naturam factā causam, & huius entis & eiusdem entis sit quoddam hoc, quoddam tale, quoddam tantum, quoddam uero ubi. Deinde ex quali nō ente, ac ente entia? Multipliciter enim, & quod non ens, sicuti etiam ens. etenim quod non hominē significat, nō esse hoc. quod non rectū autem, non esse tale. quod non tricubitum uero, nō esse tantū. ex quali igitur ente & non ente, multa entia erunt? Vult itaq; falsum, & hanc naturam nō ens dicere, ex quo & ente multa entia, qua de re dicebat, quod oportebat aliquod falsum supponere, queādmodum geometræ pedalem esse, quæ non sit pedalis. At impossibile est, hæc ita se habere. nec enim geometræ ullum supponunt falsum. nō enim id in syllogismo, propositio est. neq; entia fiunt ex ita non ente, neq; corrumpuntur. uerum quoniam non ens, quod secūdum casus dicitur, æque ac prædicamenta dicitur. præter hæc autem non ens dicitur, quod ut falsum, ac id, quod secundum potentiam. ex hoc generatio est. ex non homine, potētia uero homine, homo. & ex non albo, potentia uero albo, album. similiter, siue unum quid, siue multa fiant. Videtur autem quæstio, quomodo ens, quod secundum substantias dicitur, multa sit, cum profecto' nu

meri, longitudines, & corpora, ea sint, quæ generantur. Inconueniẽs itaq; est, quo modo quidem ens, quod quid est multa sit quęrere, non autem quo modo, aut qualia, aut quanta. nõ enĩ indeterminata dualitas, nec magnum & paruũ causa est, ut duo alba, aut multi colores, aut sapores, aut figuræ sint. numeri nanq;, hęc etiam erunt, ac unitates. At uero, si hęc cõsyderassent, uidissent profectò, quid etiam in eis causæ est. eadem enim & ꝓportionalis causa est. ipsa enĩ transcensio, causa. & id, qđ quęrebãt, enti & uni oppositum, ex quo & his entia facerẽt, causa fuit, ut ad aliquid & inæquale supponerent, quod neq; ꝯtrarium, neq; negatio illorum est, sed una natura entiũ, quẽadmodum quid & quale. Oportebat igitur hoc etiã quærere, quonã mõ ad aliquid multa esset, & non unum. Nũc uero quo qdem modo multæ unitates præter primũ unũ, quęritur, quo mõ uero multa inæqualia, minime. Quãuis utuntur & dicunt magnũ, paruum, multũ, paucum, ex quibus numeri, longum, breue, ex quibus lõgitudo, latũ, strictũ, ex qb⁹ planũ, profundum, humile, ex qbus moles, etiã adhuc plures species eius dicũt, qđ ad aliqd est. qd igiť his causæ est, ut multa sint? Necesse itaq; est (quẽadmodũ dicimus) unicuiq; supponere potentia ens. nã & ille, q hæc dixerat, hoc quoq; cõmonstrauit, quod aliquid potentia sit ens, hoc'q; substantia, non ens autem per seipsum, uidelicet qa ad aliquid. ac si diceret, tale qđ neq; potentia, est unũ, aut ens, neq; unius, aut entis negatio est, ueꝝ unũ quid entiũ est. at multo magis (ut dictum est) si quæsiuisset, quonã mõ entia multa sunt, nõ quæ in eodem prædicamento, quo modo multæ substantiæ, aut multa qualia quærẽdo, uerum quo modo multa entia. quędã nãq; substantiæ, qdã passiones, quædã ad aliquid sunt. In aliis igitur prędicamẽtis habet aliam ẽt quandã consyderationem, quonam modo multa sint. Etenim propterea q; non sunt separabilia, eo q; subiectum multa sit, & est, qualia quoq; multa sunt, & quanta. & quis oportet unicuiq; generi aliquã esse materiã, separabilẽ tamẽ à substãtiis impossibile est. In iis autem, quæ quod quid sunt, habet quãdam rõnem quomodo multa ipsum, quod quid sunt, si nõ qd erũt, & quod quid, & qdam talis natura. hæc uero dubitatio illinc magis est, quomodo multæ actu substantiæ, & non una. At uero si non idem sit hoc & quantũ, nõ dicitur quomodo, & cur entia multa sunt, sed quo modo & quare multa quãta. Omnis nãq; numerus quãtũ qd significat. & unitas non est nisi mensura, quia ea est, quæ secundum quantũ indiuisibilis est. si igitur quãtum, & quod qd est alterum, nõ dicitur, quod qd est, ex quo, neq; quomodo multa. si autẽ idẽ, multas sustinet contradictiones, qui hæc dicit. Suggerere autem qspiam de numeris etiam consyderationem possit, unde nã sit accipienda fides, quod sint. apud eũ nanq;, q ponit ideas, præbent quandã entibus causam. siqdem unusquisq; numerorum idea quædã est, idea sane' cæteris ut sint, quomodocunq; causa est. Sit enim hoc eis suppositũ. Illi uero, q hoc qdem modo nõ putet, ꝓpterea quod uideat difficultates, quæ circa ideas existunt, ita ut propter hæc, eas nõ faciat numeros, faciat uero numerum mathematicũ, unde credendum est, qđ talis numerus sit, ac q; quicq cæteris utilis? nullius nãq;, nec ille ait, q dicit eum esse. uerum ut quãdam ipsam per se existentem naturam eẽ dicit, nec apparet eum causam esse. quãdoqdem omnia arithmeticorum theoremata, etiam de sensibilibus (ut dictum est) erunt. Caput III.

Vi igitur ponũt ideas esse, ac numeros eas esse, dicere tentant, quomodo, & qua de causa sint, eo q; secundum expositionẽ cuiusq; unũ qd præter multa accipiũt unũquodq;. At uero quoniam hæc neq; necessaria, neq; possibilia sunt, neq; numeꝝ propter hæc esse asserendum est. Pythagorici uero, eo q; multas numeroꝝ passiones sensibilibus inesse corporibus uidebant, numeros quidẽ esse entia fecerunt, non tamen separatos, uerum ex numeris entia. Cur autem? quoniã numeroꝝ passiones in harmonia sunt, & in cœlo, cæteris'q; multis. Illis uero, qui mathematicum solum numeꝝ esse dicunt, nihil tale secundum suppositiones dicere contingit, uerũ q; nõ erunt, de eis sciẽtiæ, dicebatur. nos autẽ dicimus eẽ, quemadmodum diximus prius. Et patet, q; mathematica non sunt separata. si enim separata essent, non inessent corporibus passiones eorum. Pythagorici uero secundum tale, nullius culpabiles existunt. At secundũ q; naturalia corpora ex numeris faciũt ex non habentibus grauitatem uel leuitatẽ, grauitatẽ & leuitatẽ habentia, uidentur de alio cœlo, corporibus'q; aliis, nõ autem de sensibilibus dicere. Qui uero faciũt separatum, eo q; dignitates nõ sunt in sensibilibus, quod'q; uera sunt, quæ dicunť, & animæ adblandiunť, & eẽ existimãt, & separata eẽ, similiter quoq; & magnitudines mathematicas. At dilucidum est, q; oratio quoq; cõtraria, dicet ꝯria, & quod iam dubitatũ est, soluiť ab illis hoc pacto sciscitantibus, quã ob causam, si nullatenus ea sensibilibus insit, passiones eorum in ipsis sensibilibus sint? Sunt autem quidam, qui ex hoc, q; termini, extrema'q; sunt, punctum lineæ, hæc superficiei, ista solidi, putant

putant debere tales naturas ex neceſſitate eſſe. Oportet igitur & hanc rationem conſyderare, non'ne nimium debilis ſit. Nec enim ſubſtãtiæ ſunt extrema, immo omnia hæc termini. Cum & ambulationis, & omnino motus aliquis terminus ſit, is'ne igitur eſt quod quid, & ſubſtantia quædam. at abſurdum eſt. At uero etſi ſunt, ſenſibilia ſane omnia erunt. in his nanq; eſſe, ratio dixit. cur igitur ſeparata erũt? Item inquiret quiſpiam, qui non admodum facilis ſit ad credendum, de omni quidem numero, & mathematicis, hoc ipſum, quod nihil conferãt inuicem priora poſterioribus. nam & numero non exiſtente, nihil minus magnitudines erunt illis, qui mathematica ſolum eſſe aiunt. & his non exiſtentibus, anima, & corpora ſenſibilia. Ex iis uero, quæ apparent, non uidetur natura inconnexa, quemadmodum uitioſa tragœdia. Qui uero ponunt ideas, hoc quidem eos fugit. ex materia nanq;, & numero faciunt magnitudines. ex binario quidem longitudines. ex ternario uero fortaſſis, plana. Ex quaternario, ſolida, aut ex aliis numeris. nihil enim intereſt. ſed utrum hæc erunt ideæ? aut quis modus earum eſt, quid'ue conferunt entibus? Nihil profecto quemadmodum neq; mathematica, nec iſtæ conferunt. at uero nec ullum theorema de eis eſt, niſi quis uelit mathematica motum efficere, ac proprias quaſdam opiniones facere. non eſt autem difficile eos, qui quaſcunq; ſuppoſitiones ſumunt, prolixum quippiam facere, atque connectere. hi quidem hoc modo mathematica ideis annectẽtes, peccant. Primi autem duos numeros facientes, tum idealem, tum mathematicum, nullo modo dixerunt, nec dicere habeant, quomodo, uel ex quo mathematicus erit. faciunt enim eum medium inter idealem, & ſenſibilem. ſi enim ex magno, & paruo, idem erit illi, qui idearum eſt. Verum ex alio quodam magno, & paruo, magnitudines ſane facit. ſi autem aliud quoddã dicet, plura elementa dicet. Et ſi principium utriuſq; unumquid eſt, commune quid in his, id unum erit. at quærendum eſt, quomodo hæc multa unum ſint? Et ſimul ſecundum eum, aliter quàm ex uno, & indeterminata dualitate, numerum fieri impoſſibile eſt. Hæc itaq; omnia irrationabilia ſunt, ac ipſa ſibiipſis, & bene ratione utentibus compugnant. uidetur'q; in eis eſſe lõgus Simonidis ſermo. fit nanq; longus ſermo, quemadmodum is, qui ſeruorum eſt, cum nihil ſanum dicant. ipſa quoq; elementa magnum, & paruum uidentur conqueri, quod extrahunt. non poſſunt enim ullo modo generare numerum, niſi eum, qui ab uno duplicatur. Inconueniens etiam eſt, immo impoſſibile generationem quoq; eorum facere, cum perpetui ſint. utrum autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem, nihil dubitãdum eſt. manifeſte nãq; dicunt, quod uno conſtituto ſiue ex planis, ſiue ex colore, ſiue ex ſemine, ſiue ex quibus egent dicere, conſeſtim infinito propinquiſſimum trahebatur, terminabatur'q; à termino. Ve℞ quoniam de mundi factura, ac naturaliter hæc dicere uolunt, decens erat aliquid eos de natura inueſtigare, à præſenti uero uia diſcedere.

Caput IIII.

q

Værimus nanq; principia, quæ in immobilibus ſunt. quare talium numerorum generationem conſyderare oportet. Imparis itaq; generationem non dicunt, quaſi uidelicet paris generatio ſit. Parem uero, primo ex inæqualibus magno, & paruo æquatis, quidam conſtituunt. neceſſe itaq; eſt, prius eſſe ipſis inæqualitatem, quàm ipſum adæquari. ſi autem ſemper adæquata fuiſſent, non fuiſſent inæqualia prius. ipſo enim ſemper, nihil eſt prius, quare patet, quod non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum. Habet autem dubitationem, & à bene dubitante reprehenſionem, quonam modo ad bonum, atque pulchrum elementa, principia'q; ſe habent. dubitationem quidem hanc, utrũ aliquod iſtorum tale ſit, quale uolumus ipſum ideale bonum, & optimũ dicere, an non, ſed poſterius genita ſint. À quibuſdam enim recentioribus theologis cõceſſum eſſe uidetur, qui non aiunt, niſi quod entium natura procedente, bonum quoque, ac pulchrum apparet. hoc uero faciunt, ueram ueriti difficultatem, quæ accidit dicentibus, quemadmodum quidam, ipſum unũ, principium. difficultas autem eſt, non quoniam principio bonum tanquam inſitum attribuerunt, uerum propterea quod ipſum unum, ipſum poſuerunt principium, & principium, ut elementum. numerũ quoque ex uno. Poetæ uero antiqui ſimiliter quo modo regnare, eo & principia eſſe aiunt. non enim primos ueluti noctem, & cœlum, aut chaos, aut etiam oceanum, ſed Iouem. At uero his quidem, eo quod mutant entium principes, talia dicere accidit. quia ii quidem eorum, qui miſti fuerunt, nec omnia fabuloſe dicunt (ut Pherecydes, & alii quidam) primum generans optimum ponunt. ac etiam Magi. & poſteriorum quoque ſapientum, ut Empedocles, & Anaxagoras, cum hic quidem amicitiam, ille uero intellectum principium fecerit. eorum uero, qui immobiles ſubſtantias eſſe dicunt, quidam ipſum unũ, ipſum bonũ eſſe aiunt. ſubſtantiam tamen eius, ipſum unum maxime putabant eſſe. Dubitatio quidem hæc eſt, utro

modo dicendum est. Mirabile autem est, si primo, & perpetuo, ac sibiipsi sufficientissimo, hoc ipsum primum, per se sufficientia, & salus, non insit tanquam bonum. enimuero propter nihil aliud incorruptibile, uel sibi sufficiens est, nisi quoniam bene se habet. Quare dicere quidem principium tale esse, rationi consentaneum est, uerum esse. hoc uero esse, ipsum unum. Aut si non hoc, elementum, & numerorum elementum esse impossibile est. accidit enim multa difficultas, quam cum quidam fugerent, qui unum quidem fatebantur primum principium esse, ac elementum ipsius tamen mathematici numeri abnegarunt. cunctę nanq; unitates re uera fiunt aliquod bonum, & magna bonorum erit abundantia. Item si species numeri, omnes species ipsum bonum aliquod. At uero cuiuscunq; uelit, ponat quis ideas esse, siquidem bonorum solum ideæ, non erunt substantiæ. Quod si etiam substantiarum, cuncta animalia, & plantæ bona sunt, & etiam participantia. Hæc itaq; inconuenientia accidunt. Et ad hæc contrarium elementum (siue multitudo, siue inæquale & magnum, & paruum sit) ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum uni copulare, tanquam necesse sit, cum generatio sit, ex contrariis, naturam multitudinis malum esse. quidam, inæquale, mali naturam dicunt. accidit igitur omnia entia, præter unum, quod est ipsum unum, malo participare. & numeros eo magis puro participare, quàm magnitudines. & malum, locum esse boni, ac participare, & appetere corruptiui. contrarium nanq; corruptiuum contrarii est. At si, quemadmodum dicebamus, quod materia est id, quod potentia unumquodq;, ueluti ipsius actu ignis, quod est potẽtia ignis, malum erit, ipsum potentia bonum. hęc igitur omnia accidunt. quoddam quidem, quia omne principium, faciunt elementum. quoddam, quia contraria principia. quoddam, quia ipsum unum, principium. quoddam, quia numeros primas substantias, & separabiles, ac species. Cap. V.

SI igitur tum non ponere bonum inter principia, tum ita ponere impossibile est, constat, quod non recte assignantur principia, neque primæ substantiæ. At etiam nec is recte putat, qui uniuersi principia, animalium, plátarum'q; principio assimilat, quia ex indeterminatis, ac imperfectis semper perfectiora. & ideo etiam in primis, ita se habere aiunt, ut nec ens aliquod sit ipsum unum. Verum etiam hic perfecta principia sunt, ex quibus hæc sunt. homo enim hominem generat, nec sperma primum est. Absurdum item est, locum simul cum solidis mathematicis facere. locus nanq; singularium proprius. quare loco separabilia sunt. mathematica uero, non sunt alicubi. at insuper dicere quidẽ, quod alicubi erunt, quid uero locus sit, non absurdum est. Decebat uero eos, qui entia dicebant esse ex elementis, prima'q; entium numeros, diuidere qualiter aliud ex alio sit. & ita dicere, quonam modo numerus ex principiis sit. utrum mistione? At non est omne miscibile, quod & fit. alterum non erit separabile, unum ipsum, nec altera natura, neque uolunt. At compositione, dicent, ut syllabam? Sed situm necesse est esse. & qui intelligit, seorsum intelliget unũ, & multitudinem. hoc igitur numerus erit, unitas, & multitudo, aut unum, & inæquale. Et cum id, quod est ex aliquibus esse, est quidem, ut ex iis, quæ insunt, est uero, ut non, utro nã modo numerus est? Sic enim ut ex iis, quæ insunt, non sunt nisi ea, quorum generatio est. Sed tanquam à spermate erit? At non est possibile, ab indiuisibili aliquid abire. Verum fortassis tanquam ut ex contrario non permanente? At quæcunq;, ita sunt, ex alio quoque quodam permanente sunt. Cum autem unum quidam quidem ut contrarium multitudini, quidam uero inæquali ponat, uno ut æquali utens, tanquam ex contrariis erit numerus profecto. est igitur quippiam aliud, ex quo permanente, & altero est, aut factus est. Præterea cur cætera quidem, quæcunq; ex contrariis sunt, aut ea, quibus contraria sunt, corrumpuntur, numerus uero, & si ex omni sit, minime? de hoc enim nihil dicitur, quãuis contrarium tam quod inest, quàm quod non inest, corrumpat, ut contentio misturam. attamen non oportebat. non enim est illi contraria. Nihil autem determinatum est, qualiter numeri substantiarum, & existentiæ, causæ sunt. utrum ut termini, ueluti pũcta magnitudinum, &, ut Eurytus ordinabat, hæc numerus huius. puta, hic quidem hominis. hic uero, equi. quemadmodum illi, qui numeros ad figuras, triangulum, & quadratum reducunt, ita plantarum formas supputationum calculis assimulãs. An quoniam ratio, & symphonia numerorum, similiter etiam homo, & aliorum unumquodq;? At passiones, qualiter sunt numeri, album, dulce, & calidum. Quod uero numeri non sint substantia, neq; causæ formæ, patet. substantia nanq; ratio est, numerus uero materia. ueluti carnis, aut ossis numerus substantia, sic tria ipsius ignis, terræ uero duo. & semper numerus quicunq; fuerit, aliquorum est, uel igneus, uel terrenus, uel monadicus. uerum substantia tantum, ad tantum esse secundum mistionem, hoc sane non est numerus, sed ratio mistionis numerorum corporalium, aut quorumcunq;. Nec

igitur eo

igitur eo quod faciat, causa, numerus est. nec omnino numerus monadicus, aut materia, aut ratio, & species rerum est, sed nec quidem ut id, quod cuius causa.

Caput VI.

Vbitauerit autem aliquis, quidnam sit illud bene, quod a` numeris, si mistio in nu/
d mero rationali, aut impari sit. nunc etenim nihil salubrius, ter tria, si melicratum sit mistum. sed magis proderit fortassis, si in nulla proportione sit, & aquosum, aut si in numero sit purum. Item rationes mistionum, in additione numerorum, non in numeris sunt. ueluti tria ad duo, non ter duo. idem enim genus esse oportet, in multiplicationibus. Quare ipso A, mensurare oportet ordinem, in quo A B G. & ipso D, eum, in quo D E Z. quare, eodem omnia. erit igitur ipsius ignis B E G Z, & aquæ numerus bis tria. Si autem necesse est omnia numero participare, necesse est multa eadem accidere, & numerū eundem huic, & alii esse. Vtrum igitur hoc est causa, & propter hoc res est, an id immanifestū? ueluti est quidam Solis, ac rursus Lunæ lationum numerus, & uitæ, ac ætatis uniuscuiusque animalium. Quid igitur prohibet, quosdam eorum quadratos esse, quosdam cubos, & æquales, alios duplos? Nihil enim prohibet, sed necesse est in hos conuerti, si omnia numero participabant, & quę differunt, contingebat sub eodem numero cadere. Quare si quibusdam idem accidens acciderit, eadem inuicem illa erunt, eadem habentia numeri speciem. puta, Sol & Luna, eadem. Sed propter quid causæ eædem? septem quidem uocales, septem autem chordæ, aut harmoniæ, septem uero pleiades, in septem autem quædam emittunt dentes, quædam uero non, septem etiam, qui ad Thebas. utrum igitur quoniam talis quidam numerus suapte natura aptus est, ideo aut illi fuerunt septem, aut pleias septenarum stellarum est? an hi quidem propter portas, aut aliam quandam causam? Illam uero nos ita numeramus, ursam autem duodecim, quidā autem plures. nam ξ ψ ζ, symphonias aiunt esse. & quoniā illæ tres, hæc quoque tria. quod autem mille talia sint, nemo curat. ipsi enim γ & ρ, esse possit unum signum. Si autem quoniam duplum aliorum unumquodque, aliud uero minime, causa quidem est, quia cum tria loca sint, unum in unoquoque infertur ipsi σ propterea tria tantum sunt, sed non quoniam consonantiæ tres. nam plures consonantiæ sunt. hic uero non amplius possunt. Similes uero hi quoque sunt antiquis homericis, qui paruas similitudines uident, magnas uero non uident. Dicunt autem quidam, quod multa talia sunt, uelut ipsæ mediæ. quædam nouem. quædam octo. & carmen, decem & septem his esse æquale numero. ascendit autem in dextro quidē nouem syllabis, in sinistro uero octo. & quod æqualis distantia, tam in literis ab α ad ω quàm in tibiis a` grauissimo bombo ad acutissimam neten, cuius numerus æqualitas est omnimodæ cœli melodiæ. Videre autem non decet talia. nam nullus dubitaret neque dicere, nec inuenire in perpetuis, quoniam & in corruptibilibus. Vtrum quæ in numeris naturæ laudatæ, & quę his contraria, ac omnino, quæ in mathematibus, ut quidā dicunt, & causas naturæ faciunt, uidentur hoc modo consyderantes fugere. secundum nullum enim modum eorum, qui circa principia determinati sunt, ulla eorum causa est. Vt tamen manifestū faciunt, quod ipsum bene est, & quod de coordinatione ipsius boni est impar, rectum, æquale, quæ quorundam numerorū sunt potentiæ (simul nanque anni tempora, & talis numerus) & cætera, quæcunque colligunt, ex theorematibus mathematicis hanc potentiam omnia habent. Quare assimilantur casualibus accidentibus. sunt enim accidentia quidem, sed conuenientia inuicem omnia. unum autem, quod proportionale est. In unaquaque enim entis prædicatione est, quod proportionale est. ut rectum in longitudine, ita in latitudine æquale, in numero uero fortassis impar, in colore autem album. Præterea harmonicorum, atque similium non sunt causa numeri, qui in speciebus sunt. Illi nanque æquales ab inuicem, specie differunt. etenim ipsæ quoque unitates. quare propter hæc, non sunt faciendæ species. Quæ igitur accidunt hæc, & alia etiam his plura si colligerentur, uidetur id indicio esse multis male affici circa generationem eorum, & nullo modo posse connecti, eo quod mathematica non sint a` sensibilibus (ut quidam dicunt) separata, nec ipsa quidem sint principia.

quodq; aliud, atque diuersum, & principia quoque plura. Quam ob rem ipsorum concordia ad optimam tendentium expetitionem, nequaquam esse cõstabit. Quo autem ad sphærarum pluralitatem, de causa, maiorem requirit sermonem. Nec enim iste Astrologorum est. Dubium etiam est, quo pacto cum naturali babitu prædita sint, non quietem, sed motum sectent. Cur igitur simul per imitationem illud pari modo dicunt, & qui unum, & qui numeros aiunt. Ipsi enim numeros, id unum esse inquiũt. Iam desyderium, præsertim indeterminatæ rei, cum anima existit. nisi quis similitudine, ac differentia, quæ mouentur, animata dicat. simul autem anima, & motus esse uidetur. Siquidem uita inest babentibus. a' qua appetitus quoque, qui circa unũquodq; est, tanquam per alia patiantur, animam tamen obtinent. Quod si igitur motus circularis causa prima sit, non erit uniq; optimi. quippe cum is, qui animæ est, præstantior sit. Primus autem est uel maxime, qui cogitationis est. a' qua appetentia quoque existit.

Caput Secundum.

a T hoc forte quispiam interrogabit, quam ob causam, solum quæ circulo mouentur, desyderio afficiantur, eorum uero, quæ circa medium, nullum, quanquam & ipsa mobilia sunt? An quod impotens sit, aut pertransire nequeat id, quod primum est? At si propter imbecillitatem, hoc sane' erit absurdum. Robustius nanq; ipsum quispiam existimauerit Ioue Homerico, qui ait.

b Ipsa equidem a' terra trahetem, & ponto quoq; ab ipso.

Quare reliquum est, ut tanquam incomprehensibile quippiam, atque minime compositum sit. Forsitan autem rogabit prius aliquis, quo modo se habeant? Vtrum cœli'ne partes bæc sint, an non? Etsi partes, quo pacto partes? Nam nunc non secũdum regiones modo, uerum etiam secundum actionem, a' nobilissimis quasi abiecta uidentur. Siquidem circularis latio huiusmodi est. Contingit enim ueluti per accidens ex ea, quæ in gyrum fit, latione, tum ad locum, tum inuicem fieri mutationes. Quod si & optimo melius esset aliquid, circulari motu a' primo (nisi recipiendi uetaret impotentia) indigeret. Quandoquidem quod primum est, ac diuinissimum, quæ optima sunt, uult omnia. Id autem forte excedens aliquid, & ininuestigabile existit. Arbitratur sane', qui hoc dicit, similia esse omnia, & in optimis tenuem aliquam esse, aut nullam habere differentiam. Sed forte quispiam boc addubitauerit, ad ipsum primum cœlum referens, utrum circularis motio de ipsius substantia sit, & si a' quiete babita, statim in corruptionem laberetur, an cupidine quadam, atque appetentia per accidens? Nisi illa uniq; appetendi facultas ei congenita sit, nihilq; prohibeat talia quædam esse entia. Sed forsitan eum, qui talem appetitum detraxit, de ipsa latione ambigere continget, si sublata, cœlum corrumperet. Atque hoc quidem, quasi ad alios sermones pertinere uidetur. Verum hoc ipsum, de hac, aut de his principiis, quispiam existimabit. Fortassis autem post alia protinus assignare, quæ ordine sequuntur principia, atque in eo, quod antecessit, subsistere non oportere, quispiam adfirmabit. Hoc enim est perfecti, sapientis'q; uiri. quo pacto Eurytum calculos quosdam disponentem aliquando Archytas prodidit facere, dicere'q; hunc esse bominis, illum uero cuiusuis alius numerum. Nunc uero multi aliquatenus progressi, quiescunt, quemadmodum qui & unum, & indefinitam dualitatem ponunt. Numeros enim, plana'q;, & corpora cum creauerint, reliqua pene' omittunt, pauxillum attingentes. & hoc tantum declarantes, quod alia quidem ab indeterminata dualitate, proficiscuntur, ut locus, inane, infinitum. alia uero a' numeris, & uno, ut anima, & alia quædam. tempus autem, simul & cœlum, & alia quoque complura negligunt, nec ullam postea de cœlo, ac reliquis faciunt mentionem. Pari modo Speusippi discipuli, non autem aliorum ullus, præterquam Xenocrates. quippe qui omnia quodam modo, mundo similiter accommodat, sensibilia, intelligibilia, mathematica, item & diuina. Conatur quoque Estiæus, usque aliquid (non quemadmodum dictum est) de primis solum differere. Plato autem, dum ad principia redigit, alia quoque tangere uidetur, ad ideas ea referens. istas uero, ad numeros. ex his autem, ad principia. Deinde per generationem, usque ad ea, quæ dicta sunt. Alii autem usque ad principia solum. Nonnulli uero, & ueritatem in bis esse. Entia enim circa principia tantum esse. At secus hic atque in aliis accidit disciplinis. In illis enim quæ post principia sunt, robur maius obtinent, atque inter ea, quæ in illis sunt, scientiis, ueluti perfectiora solent haberi. forte autem & hoc rationabiliter. Nam ibi principiorum, in reliquis uero a' principiis quæstio est.

contrariis existat. Nonnulli uero adhuc magis inopinabili utentes, id, quod neque est, neq; fuit, neq; futurum est, in uniuersi naturam adnumerant. sed hęc quidem est, ueluti excedens quędam sapientia. At ens quod multis dicatur modis, manifestum. Etenim differentias, sensus speculatur, causas'q; inquirit. Sed forsitan uerius fuerit dicere, quod eorum, quæ cogitatione excellentia sunt, quædam quidem simpliciter quærit, quædam uero dubitationem faciendo. quam tametsi transcendere non ualet, lucem tamen aliquam in tenebris, plus aliquid indagare nolentium, ostendit. Itaq; ipsum scire, non sine differentia quadam erit. Etenim si inter se diuersa sint, differentia quædam inerit. Atque in uniuersalibus cum sub eis plurima sint, discrimen inueniri est necesse, siue hæc uniuersalia genera sint, siue species. Omnis autem scientia, fere' propriorum est. substantia nanq; & quiditas, secũdum unumquodq; proprium existit. Et quæ in speculationem ueniunt secundum se, non per accidens, aliquid utiq; de aliquo sunt. Omnino autem in pluribus idem conspicere, aut uniuersaliter, communiter'q;, aut secũdum quodq;, modo quodam proprie, esse scientiæ dicimus. ut numero, lineis, animalibus, plantis. Finis autem, ex ambobus. sunt etiam nonnulla uniuersaliũ, finis. In eo enim causa. At horum, id quod in parte est, quatenus sectio in indiuidua fit, quemadmodum & in factibilibus. Nã ad hunc modum se habet ipsorum actio. Præterea idem, substantia, numero, specie, genere, proportione'q; scimus, & siquæ, præter hæc, diuisiones habeantur. At ut plurimum per analogiam, tanquam plurimum eam recipientes. atque aliqua quidem per nosmetipsos, aliqua uero per rem subiectam. Nonnulla autem, per utrunq;. Sed cum multipliciter scire sit, quo pacto unumquodq; persequi decet? Nempe suus cuiusq; modus, principium est, ac maximum. ut prima, & intelligibilia, & mobilia, & quæ sub natura sunt, atq; ex iis ipsis, quæ in principio, quæ'q; sequuntur usq; ad animalia, plantas, & ultima animæ expertia. Nam in unoquoq; genere, proprium est aliqd, quemadmodum & in mathematicis. Ipsa nanq; mathemata, quãuis unius quodam modo sint generis, sortita sunt differentiam. Sunt autem diuisa sufficienter. At si quædam nota, eo quod ignota sint (quemadmodum inquiunt nonnulli) proprius sane' inerit modus. Indiget autem quadam diuisione. Sed fortasse in quibus fieri potest, proportione aliquid sciri magis propriũ fuerit dicere, quàm per id, quod ignotum est. quemadmodum siquis, per inuisibile, inuisibile. Tentãdum est igitur diuidere quot modi sint, & quoties ipsum cognoscere dicatur. ad hęc autem ipsa, principium. Atq; primum, ipsum scire, definire, difficili[9] uidebitur. Nam fieri nequit, ut uniuersale, commune'q; quippiã in his capiamus, quæ multis dicuntur modis. Atq; tum quatenus, tum de quibus causas inuestigare pari in sensibilibus, & intelligibilibus ratione, deceat, aut dubium hoc, aut dictu non facile existit. Quippe cum uia in infinitum in utrisq; aliena sit, perimat'q; sapientiam. Vtraq; autem, quodam modo principium. Sed forte hoc nostrum, hoc uero, simpliciter. aut hoc quidem, finis, hoc uero, nostrum quoddam principium. Aliquatenus igitur, per causam speculari possumus principia, à sensibus incipientes. Sed cum ad ipsa summa, prima'q; transimus (siue quod causam non habemus, siue ob nostram imbecillitatem) sicuti desyderatissima intueri, non amplius ualemus. Caput V.

Orte autem ueritati magis consonum illud existit, palpante ac ueluti attingente mente, fieri speculationem. Quam ob rem, circa ipsa, nulla contingit f hallucinatio. At difficilis est circa idipsum intellectus, atque fides. Cũ autem & alioqui magnum quippiam fit, & ad singulares tractationes necessarium, & potissimum maximas, facere conuenit definitionem, tum de natura ipsa, tum circa ea, quæ adhuc priora sunt. Siquidem qui de omnibus rationem quęritant, simul cum ratione scientiam tollunt. immo uerius erit dicere, eos rationem petere eorum, quorum neque est, neque fuit, quicunque cœlum ipsum æternum existimant. lationes autem, magnitudines, figuras, distantias'q;, & alia, quorum Astrologia demonstrationem facit, & ipsa, quæ prima mouent, & cuius gratia, dicere omittunt. quænam item cuiusq; natura, quis inuicem situs, quæ ipsius uniuersi substantia, ad alias quoque singulares species, ad cicures usq; animantes, plantas'q; descendendo. Itaq; siquid coadiuuat Astrologus, in iis, quæ prima sunt in natura, non erit. Alia enim maxime propria sunt, ac priora. Quippe cum modus (ut quidam putant) naturalis non sit, aut saltem non omnis. Atqui moueri simpliciter, naturæ, cœlo'q; maxime, peculiare existit. quare & substantiæ cuiusque rei actio, & quod secundum unumquodq;, dum in opere est, atque motu, ut in animalibus, & plantis. Sin uero minus, homonyma sunt. quamuis uidelicet in reuolutione cœlum sit secundum substantiam se

in aliis, talia contingunt. Ex sensibilibus autem cœlestia potissimum ordinem habere uidētur, cæteris priora loco, nisi mathematica sint. Nam & si non totum, at maior pars in his ordinem adseruat. nisi quis formas tales accipiat, quales Democritus indiuiduis supponit corpusculis. Sed de his quidem consyderandum. Quod autem initio dictum est, & in ipsa natura, & in uniuersi substantia finitionem quandam eius, quod alicuius gratia existit, atq; illius, qui ad melius est impetus, capere tentandum est. Nam in quibus entia sint, & quonam inter se modo se se habeant, hoc eius, quæ de uniuerso speculationis, exordium fuit.

FINIS.

a b c d e f g h i K l m n o p q aa bb c d e f g.
Omnes sunt quaterniones, præter q, qui est duernio, & g, qui ternio.

VENETIIS IN AEDIBVS
ALDI, ET ANDREAE
SOCERI MENSE
SEPTEMBRI
M. D. XVI.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE